

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

La visió d'Àustria a Joseph Roth: entre l'actitud crítica i la ficció

Maria del Pilar Estelrich i Arce

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Universitat de Barcelona

Facultat de Filologia

Maria del Pilar ESTELRICH i ARCE

LA VISIÓ D'AUSTRIA A JOSEPH ROTH

ENTRE L'ACTITUD CRÍTICA I LA FICCIÓ

Tesi presentada per a l'obtenció del grau de Doctor

Sota la direcció del Dr. Karl-Heinz TROST

Departament d'Anglo-Germàniques

Secció d'Alemanys

Barcelona, novembre de 1990

Universitat de Barcelona

Facultat de Filologia

Maria del Pilar ESTELRICH i ARCE

LA VISIÓ D'ÀUSTRIA A JOSEPH ROTH

ENTRE L'ACTITUD CRÍTICA I LA FICCIÓ

Tesi presentada per a l'obtenció del grau de Doctor

Sota la direcció del Dr. Karl-Heinz TROST

Departament d'Anglo-Germàniques

Secció d'Alemanys

Barcelona, novembre de 1990

Vull expressar la meva gratitud a les diverses persones que m'han ajudat en el curs d'aquest treball:

- els meus col·legues Dr. Karl-Heinz Trost, Dr. Javier Orduña, Dr. Robert Corcoll, Friederike Tappe-Hornbostel i Marta Fernández-Villanueva, els uns pels seus consells i els altres per la col·laboració en la docència.

- el Dr. Jaime Vador pel seu assessorament en la temàtica jueva.

- els Drs. Francesc Freixa i Jaume Masferrer per la seva informació sobre la dependència alcohòlica.

- el personal del Servei de Préstec Interbibliotecari d'aquesta universitat.

- el meu marit i la meva família per la col·laboració i la paciència.

OBSERVACIONS

- Substituirem sistemàticament la dièresi en majúscules per la grafia <majúscula + e>, tant en el cos de la tesi com en els apèndixs; en aquests tindrem en compte la presència de la <e> com a criteri per a la seqüència alfabètica.

- Cap dels subratllats, cursives o altres formes d'èmfasi presents en les cites d'aquest treball ha estat introduït per nosaltres, sinó que prové del text original.

- En el volum de correspondència l'editor, Hermann Kesten, va optar per mantenir les peculiaritats ortogràfiques de Joseph Roth. En reproduir cites d'aquesta procedència hem renunciat a senyalitzar les freqüents peculiaritats que hi apareixen, excepte en algun cas excepcional. El mateix s'esdevé, en molt menor grau, en altres escrits del mateix autor; així, un fenomen molt corrent és l'eliminació de la <e> àtona.

- En la redacció d'aquest treball ens hem trobat a cavall entre dues edicions de l'obra completa. En el cas dels escrits presents en totes dues edicions, fem constar sistemàticament les dues referències.

FONTS I ABBREVIATURES CORRESPONDENTS

Joseph Roth: *Werke in vier Bänden*. Hrsg. von Hermann Kesten. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1975/1976 ----- W I / W II / W III / W IV

---: *Werke in sechs Bänden*. Hrsg. von Fritz Hackert und Klaus Westermann. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1989/1990 (no disposem encara dels volums 3 i 6) ----- WI89I 1 / WI89I 2 / WI89I 4 / WI89I 5

---: *Briefe 1911-1939*. Hrsg. von Hermann Kesten. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1970,----- Briefe

---: *Der Neue Tag. Unbekannte politische Arbeiten 1919-1927*. Wien, Berlin, Moskau. Hrsg. von Ingeborg Sültemeyer. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1970,----- DWT

---: *Perlefter. Die Geschichte eines Bürgers*. Hrsg. von Friedemann Berger. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1978,----- Perlefter

---: *Perlefter. Fragmente und Feuilletons aus dem Berliner Nachlaß*. Hrsg. von Friedemann Berger. Leipzig, Weimar: Kiepenheuer & Witsch 1978,----- Perlefter (Weimar)

---: *Berliner Saisonbericht. Reportagen und journalistische Arbeiten 1920-1939*. Hrsg. von Klaus Westermann. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1984,-----BSB

Ingeborg Sültemeyer: *Das Frühwerk Joseph Roths 1915-1926*. Studien und Texte. Wien, Freiburg, Basel: Herder 1976 ----- Sültemeyer

INDEX

	PAGINA
Capítol 1. Introducció _____	I
Capítol 2. La difusió de l'obra de Joseph Roth _____	1
2.a. La correspondència _____	4
2.b. L'obra poètica _____	7
2.c. L'obra periodística _____	12
2.d. L'assaig _____	22
2.e. L'obra narrativa _____	25
2.f. Estudis sobre Joseph Roth i la seva obra _____	36
2.g. La difusió de Joseph Roth a Espanya _____	324
Capítol 3. Marc històric _____	336
Capítol 4. La vida i l'obra de Joseph Roth _____	380
Capítol 5. Conclusions _____	755
Llistat de les publicacions de Joseph Roth aparegudes en publicacions periòdiques o escrites amb aquesta finalitat _____	769 bis
Bibliografia _____	815
Sobre Joseph Roth _____	816
D'abast general _____	848
Traduccions de Joseph Roth a Espanya _____	855

1. INTRODUCCIÓ.

El procés que ha retornat a Joseph Roth la consideració d'escriptor de primera fila que havia posseït ja en vida, després de passar per un oblit gairebé absolut i per fases de valoració inadequada - per exemple com a panegirista de la monarquia danubiana sense cap altre interès - ha abocat en l'actualitat a una gran popularitat a Àustria i Alemanya, deguda bàsicament a la filmació de gran part de la seva narrativa i a la disponibilitat d'aquesta en format de butxaca. L'àmplia presència entre el públic lector conviu sobretot des dels anys seixanta amb un considerable interès per part d'estudiosos de diverses disciplines, predominantment germanistes, però també historiadors i teòlegs. La celebració el 1989 del cinquantè aniversari de la seva mort donà lloc a quatre congressos o simposis, així com a l'inici d'una nova edició de la seva obra.

La nova edició finalment podrà qualificar-se de ja gairebé completa, ja que per comparació a l'edició primera, de 1956, la que està en curs en duplica de sobres els materials. Mancarà encara una revisió i ampliació de la correspondència, així com la publicació dels poemes dispersos. De cara al centenari del naixement, el 1994, és d'esperar que la situació de les fonts i la literatura secundària al voltant del nostre autor, així com la seva difusió a nivell científic i popular, assoleixin un punt encara més alt. Esperem que aquesta difusió cada cop major i més adequada tindrà per fi un paral·lel digne al nostre país.

Tot i la trajectòria ascendent dels anys cinquanta ençà, el procés d'oblit i recuperació ha tingut greus conseqüències per a la imatge d'un autor d'obra extensa i ideologia complexa que a més tingué cura ell

mateix de falsejar les pròpies dades biogràfiques. Fruit d'aquesta complexitat i confusió és la coexistència d'informacions i apreciacions contradictòries, per exemple la llegenda hagiogràfica que encara es manté en bona part al nostre país¹⁾ o les inexactituds que es poden trobar fins i tot en obres de prestigi prou recents²⁾ o històries de la literatura alemanya.³⁾

El fet que en els anys trenta l'escriptor prescindís en bona part de la seva obra anterior i es concentrés en temes procedents del passat, manifestant a la vegada una ideologia conservadora, unit al paper predominant dels amics d'aquest darrer període en l'inici del procés de recuperació, donà lloc al predomini d'una imatge identificada amb l'Àustria imperial, de la qual es passaren per alt els elements crítics. Aquesta fixació en una imatge parcial permeté que durant la dècada dels seixanta, arran de la politització progressista que tingué lloc en aquell moment, comencessin a recuperar-se i revaloritzar-se obres anteriors a *Hlob* (1930) que mostraven el compromís d'esquerra del jove Roth (citem sobretot les recerques d'Ingeborg Sültemeyer [1970 / 1976]⁴⁾, que recuperaren gran quantitat de materials periodístics). La sobrevaloració del Roth conservador i legitimista deixava pas a "Der rote Joseph", ara entronitzat.

1) Vegeu el nostre apartat 2.g., així com el capítol 4.

2) Vegeu per exemple la breu biografia del per altra banda magnífic catàleg *Vienne 1880-1938. L'apocalypse joyeuse*. Sous la direction de Jean Clair. Paris: Editions du Centre Pompidou, 1986. 794 p. (P. 743.)

3) L'exemple més flagrant és la colossal desinformació que s'observa a Wolfgang Beutin et al.: *Deutsche Literaturgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Stuttgart: Metzler. Aquí s'atribueix a Roth una trilogia sobre la monarquia danubiana, la primera obra de la qual hauria aparegut els anys vint. En la 1ª edició (1979) vegeu p. 328; en la 3ª edició revisada, la p. 411.

4) Tots els estudis als quals fem referència en aquesta introducció són comentats a l'apartat 2.f.

La convivència d'imatges tan oposades en la recepció, així com la forma subtil i sovint xifrada en què s'expressa la crítica social dels anys trenta, portaren alguns estudiosos, bàsicament Wolf R. Marchand (1974), Martha Wörsching (1974) i Elke Nyssen (1974), a acusar Roth d'escapisme i d'un reaccionarisme proper a la ideologia nacional-socialista. És curiós confrontar aquestes crítiques amb l'actitud marcadament positiva que Georg Lukács (1939) adoptà en el seu moment envers *Radetzkymarsch*, a la vegada que fa palesa la dificultat de valorar adequadament la majoria d'obres tardanes de l'escriptor, dificultat que ja es mostrà en vida seva en l'actitud d'alguns contemporanis i editors.¹⁾ Davant d'aquestes acusacions es produïren reaccions en defensa de l'autor i contra l'aplicació de criteris ideològics dogmàtics, per exemple per part de Sültemeyer (1976), Hartmut Scheible (1971) o posteriorment Klaus Pauli (1985).

La diversitat de qualificatius i apreciacions que ha rebut l'autor, sovint escorats cap a una banda o altra responent a postures preconcebudes dels comentaristes o a l'equiparació del Joseph Roth històric amb els seus personatges, fa apreciar més el paper equilibrador que han tingut els treballs respectuosos tant amb la persona de l'autor com amb la seva obra i el context històric i cultural d'aquesta. La valoració adequada dels motius i de les tècniques narratives utilitzades, tenint sempre en compte tant el text com el context, ha estat doblement meritòria per part d'una sèrie d'estudiosos entre els

1) Parlarem d'algunes crítiques negatives a l'apartat 2.f. Com a exemple de la mala acceptació de les obres dels anys d'exili valgui el rebuig de Ben Huebsch, fins aleshores agent de Roth als Estats Units, a seguir representant-lo a partir de 1936 (vegeu Briefe, p. 487), o els problemes amb l'editorial Allert de Lange un cop mort el propietari (ibidem, p. 459).

quals voldríem destacar Fritz Hackert (1967), Claudio Magris (1963 / 1971), Hansotto Ausserhofer (1970), David Bronsen (1974), a més dels ja esmentats Scheible, Sültemeyer i Pauli. Si bé amb grans variacions personals, creiem que tots ells es poden situar dins una tradició positivista d'espectre ampli, que per exemple en el cas de Scheible i Pauli no deixa de banda les tècniques d'anàlisi de caire fenomenològic i n'obté interessants resultats que permeten valorar en profunditat la qualitat literària de Roth. En la mesura de les nostres modestes possibilitats, hem plantejat aquest treball en una línia similarment eclèctica, però predominantment positivista, i ens hem esforçat per tenir en compte el més possible la gran quantitat d'aportacions existents en aquest camp.

Creiem que el plantejament del present treball únicament podia ser dut a terme amb una metodologia positivista, i constatem la revalorització d'aquesta, amb totes les actualitzacions i correccions pertinents, per part d'influents teòrics de la metodologia literària, així com el seu ús, sovint no explícit, per part d'autors més abocats a la pràctica docent - pensem per exemple en l'obra de Mario Andreotti *Die Struktur der modernen Literatur*¹⁾ o la de Werner Zimmermann *Deutsche Prosadichtungen unseres Jahrhunderts. Interpretationen*²⁾. Pel que fa a les justificacions teòriques, ens remetem a la presentació que fan de la validesa del mètode, així com de les seves modificacions en l'actualitat, autors com Edgar Marsch en el seu interessant i útil pròleg al recull *Ueber Literaturgeschichte-schreibung. Die historisierende Methode des 19. Jahrhunderts in Programm und Kritik*³⁾ o bé Lothar

1) Bern, Stuttgart: Haupt 1983.

2) Düsseldorf: Schwann 1985.

3) Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1986.

Köhn en la seva aportació al volum *Methodendiskussion*¹⁾. Certament, és admirable la frescura i validesa que conserva un text de 1880 com el d'Erich Schmidt *Wege und Ziele der deutschen Litteraturgeschichte*²⁾, del qual en aquesta ocasió voldríem fer nostra la frase següent: "Wer Groß und Klein unterscheiden kann, wird bei aller Andacht für das Einzelne kein jämmerlicher Mikrolog werden."

Aquest desig de no ignorar els predecessors - per tal d'evitar els "redescobriments" per compte propi que hem observat en alguns dels treballs examinats, i que només s'expliquen per manca d'orientació prèvia suficient en la bibliografia secundària al voltant de l'autor, actualment ja molt extensa - ha portat a plantejar el treball en dos blocs ben diferenciats. El primer d'ells és constituït per un estat de la qüestió d'una amplitud que en un treball de les característiques del present creiem justificada i útil per tal que permeti resseguir d'una banda l'evolució que han anat experimentant els estudis sobre l'autor i la imatge i valoració d'aquest, així com les controvèrsies internes, i d'altra banda establir amb coneixement de causa quina és la situació actual. L'exhaustivitat que hauríem desitjat absoluta per a les monografies - pel que fa als articles era ja d'entrada inassolible, i el seu recull s'ha hagut de limitar a una selecció dels que creiem més rellevants o simptomàtics - no s'ha pogut aconseguir del tot, ja que algunes d'elles no han estat recollides pels òrgans bibliogràfics dedicats a la literatura alemanya; així, d'algunes de les tesis doctorals examinades no ens n'hem assabentat més que per via indirecta,

1) J. Hauff / B. Hüppauf / L. Köhn / K.-P. Philippi: *Methodendiskussion. Arbeitsbuch zur Literaturwissenschaft*. Dos volums. Frankfurt: Athenäum 1987.

2) Reproduït a Marsch, p. 400-419, i a Hauff etc., lleugerament abreujat, vol I, p. 83-89. Citat segons aquest darrer, p. 89.

a través de monografies posteriors, amb el retard que això comporta. D'altra banda, la publicació de les actes dels diversos congressos de 1989 tot just comença ara, i per tant no ens ha estat possible incloure-les; de la mateixa manera, és molt probable que manquin materials d'època recent, dels quals encara no haguem tingut notícia perquè encara no hagin estat inclosos als respectius òrgans bibliogràfics. Creiem de tota manera que el capítol en qüestió dóna una visió prou fefaent d'aquest camp de la germanística, i que permet tant situar l'autor com donar una idea suficient de les controvèrsies que hi ha hagut al seu voltant.

En la mateixa línia de proporcionar una informació que no sempre ens ha estat fàcil d'obtenir, hem plantejat la bibliografia de forma àmplia però selectiva, incloent només aquells ecos de premsa que tenien algun valor especial, sia per provenir d'algú proper a Roth o per haver generat en el seu moment alguna reacció; en canvi hem inclòs totes aquelles monografies i articles de caire especialitzat que hem localitzat o dels quals hem tingut notícia sense poder accedir a ells.¹⁾

La inclusió d'un llistat d'articles per ordre alfabètic respon a la situació a cavall entre dues edicions de *Werke*. La primera, de 1975/76, manifestament incompleta en quant a prosa breu i amb una ordenació que feia difícil orientar-s'hi, havia de ser complementada amb diversos

1) Les fonts bibliogràfiques que hem utilitzat són d'una banda les revistes *Germanistik* i *Fachdienst Germanistik*, així com l'anuari *Bibliographie der deutschen Sprach- und Literaturwissenschaft*. D'altra banda ens han estat molt útils les bibliografies incloses en les monografies de Helmuth Nürnberger (*Joseph Roth*, Reinbek bei Hamburg: rowohlt 1985) i Margarete Willerich-Tocha (*Rezeption als Gedächtnis. Studien zur Wirkung Joseph Roths*, Frankfurt/M., Bern, New York: Lang 1984), així com la bibliografia comentada, a càrrec de Hartmut Scheible, inclosa al volum especial de la revista *TEXT + KRITIK* dedicat a Joseph Roth.

reculls; l'edició que es troba en curs de publicació adopta un criteri estrictament cronològic, però es troba encara inconclusa. A més, creiem que el llistat permet fer-se una idea prou aproximada de les dificultats editorials que representa la pràctica de Roth de publicar molts articles de forma repetida, amb o sense variacions en contingut o títol; a la vegada dóna també un índex de la gran extensió d'aquesta faceta de la seva obra.

L'apartat dedicat a la presència de Roth a Espanya i la seva bibliografia només han pogut ser complets pel que fa al cens de traduccions; la manca d'òrgans bibliogràfics que ressenyin sistemàticament les publicacions al nostre país, juntament amb l'absència de Roth com a matèria als catàlegs de la secció de publicacions periòdiques de la Biblioteca Nacional de Madrid¹⁾ fan que els seus continguts siguin necessàriament fragmentaris i provisionals. El breu marc històric pretén únicament resseguir de forma succinta les línies mestres d'un temps i un país que marcaren fortament la personalitat i els interessos de Joseph Roth.

L'escriptor mateix és el centre del capítol següent i últim, d'extensió similar al dedicat a la difusió, en el qual intentem situar-lo en un context geogràfic i cultural molt concret i que exercí en ell una influència molt duradora, i en unes coordenades històriques determinades que ens permetin entendre els passos d'una evolució que no per desenvolupar-se únicament en quaranta-quatre anys fou menys complexa i rica en avatars. Al llarg d'aquest capítol que ressegueix la vida i l'obra de Joseph Roth desitgem establir la temàtica que l'ocupa en cada

1) Observem que Roth consta com a entrada al catàleg de matèries de la secció de revistes de la Biblioteca de Catalunya, però aquest no cobreix els darrers anys. Vegeu l'apartat 2.g.

moment - dins de la qual la idea d'Austria, tant la imperial com la republicana, i els seus diversos aspectes ocupen un lloc preferent -, amb les seves preses de posició variants o no, i constatar les múltiples interrelacions entre la dedicació periodística i la narrativa de l'escriptor, així com amb els esdeveniments biogràfics o de caire general del moment. Procurarem constatar l'aparició reiterada de motius, temes o elements ideològics al llarg de la seva trajectòria, així com la valoració de què són objecte.

Desitgem plantejar així un estudi bio-bibliogràfic que faci èmfasi en l'obra i la ideologia de l'autor, constatant la presència constant d'una actitud crítica envers la societat, tant l'actual com l'anterior, i que no és pas l'obra d'un somniador nostàlgic, sinó d'un escriptor perfectament informat i interessat pel món que l'envoltava. No pretenem de cap manera suplir les biografies existents (pensem en la monumental obra de David Bronsen), però sí actualitzar-ne alguns aspectes amb materials aportats posteriorment per altres autors o facilitats per una nova situació de les fonts, així com donar més importància al pensament de l'escriptor que no a les circumstàncies anecdòtiques que envoltaren la seva vida; el nostre desig és oferir una imatge matisada i el més equilibrada possible d'un autor eminentment complex i sovint aparentment contradictori.

2. LA DIFUSIÓ DE L'OBRA DE JOSEPH ROTH.

Introducció.

- 2.a. La correspondència.
- 2.b. L'obra poètica.
- 2.c. L'obra periodística.
- 2.d. L'assaig.
- 2.e. L'obra narrativa.
- 2.f. Estudis sobre Roth i la seva obra.
- 2.g. Roth a l'estat espanyol.

INTRODUCCIÓ.

Desenvoluparem el tema de la difusió i repercussions de l'obra de Roth seguint un criteri cronològic que ens permetrà observar tres etapes bàsiques: a) l'acollida contemporània, que englobaria des de l'inici de l'activitat literària de l'autor fins a la seva mort el 1939¹⁾; b) el període que va de la seva mort fins al 1956, any en què aparegué la primera edició de les obres completes²⁾; c) de 1956 fins a l'actualitat. Per a una major operativitat manejarem per separat les cinc àrees en què es distribueix la producció d'aquest autor: la correspondència, l'obra poètica, la periodística, l'assagística i la narrativa. Ens ocuparem de la seqüència en què foren escrites i publicades les obres narratives i assagístiques, així com de les traduccions, noves edicions i eventualment filmacions que hagin experimentat; pel que fa a l'obra periodística, no podrem indicar més que el pas de Roth per diferents publicacions i, a grans trets, el procés de recuperació d'aquests

1) Aquest aspecte formarà també part del capítol 4, a mesura que anem seguint les seves publicacions.

2) Joseph Roth: *Werke in drei Bänden*. Herausgegeben von Hermann Kesten. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1956.

escrits. Es tractarà d'una visió esquemàtica, per dos motius: primerament perquè en el capítol dedicat a la biografia de l'escriptor entrarem en més detalls; en segon lloc, perquè la recepció de Roth no és el tema principal d'aquesta tesi. A continuació dedicarem un ample apartat a revisar els estudis que s'han ocupat de l'obra i la persona de Roth; la gran extensió que aquest aspecte abarcarà es deu a l'intent de recopilar la major quantitat possible de monografies, així com bona part dels articles (creiem que bastants estudis sobre Roth pateixen d'una certa desinformació sobre la literatura secundària específica); negligirem, però, els ecos de premsa puntuals, per exemple sobre filmacions d'obres de Roth. Finalment tractarem per separat la recepció d'aquest autor a l'estat espanyol, intentant establir fins a quin punt reflecteix l'evolució del seu coneixement a altres països o reuneix característiques pròpies.

Entre les diverses monografies que s'ocupen de Joseph Roth, i que actualment ja poden ésser qualificades de nombroses, la tesi doctoral de Willerich-Tocha¹⁾ s'ocupa específicament de la seva recepció i serà per tant la més rellevant per a aquest apartat; inclou les publicacions aparegudes fins el 1981. Centrada en la carrera periodística de Roth és l'obra de Westermann²⁾, que corregeix i amplia aspectes de la biografia de Bronsen³⁾ en la línia encetada abans per Hackert i Sültemeyer⁴⁾. Per

1) Willerich-Tocha, Margarethe: *Rezeption als Gedächtnis. Studien zur Wirkung Joseph Roths*. Frankfurt/M., Bern, New York: Lang 1984. 521 p.

2) Westermann, Klaus: *Joseph Roth, Journalist. Eine Karriere 1915-1939*. Bonn: Bouvier 1987. 308 p.

3) Bronsen, David: *Joseph Roth. Eine Biographie*. Köln: Kiepenheuer & Witsch 1974. 714 p.

4) Hackert, Fritz: *Kulturpessimismus und Erzählform. Studien zu Joseph Roths Leben und Werk*. Bern: Lang 1967. X + 220 p.; vegeu també els diversos articles citats a la bibliografia.

Sültemeyer, Ingeborg: *Das Frühwerk Joseph Roths 1915-1926. Studien und Texte*. Wien, Freiburg, Basel: Herder 1976. 237 p.

la seva utilitat en aquest aspecte, cal remarcar també la bibliografia crítica, a càrrec de Hartmut Scheible, de les dues edicions de la revista TEXT + KRITIK dedicades a Roth, així com el catàleg de l'exposició celebrada el 1979.¹⁾

1) TEXT+KRITIK hrsg. von Heinz Ludwig Arnold. *Sonderband Joseph Roth*. München: Boorberg 1974. 2ª edició ampliada 1982.
Ausstellung: *Joseph Roth 1894-1939. Eine Ausstellung der Deutschen Bibliothek Frankfurt am Main*. Frankfurt/M.: Buchhändler-Vereinigung GmbH 1979. 553 p.

2.a. LA CORRESPONDÈNCIA.

Les cartes enviades per Roth als familiars de Lemberg¹⁾ són els escrits més primerencs que es conserven d'ell. Roth va escriure al llarg de la seva vida un nombre molt elevat de cartes, tant degut a la seva existència nòmada com a l'ampli cercle amb què es relacionava. Algunes d'aquestes cartes són perfectament comparables als seus *Feuilletons*, com per exemple la dedicada a l'editor Kiepenheuer²⁾ o altres enviades a Benno Reifenberg³⁾, l'aleshores redactor en cap de la secció cultural del *Frankfurter Zeitung*, i que potser foren l'origen del fet que alguns dels *Reisefeuilletons* publicats en aquest diari adoptessin una forma epistolar. En general, en tota la correspondència l'estil és acurat, però la discreció no és pas la tònica dominant. El següent paràgraf d'una carta a Stefan Zweig del 26.8.1934 n'és un bon exemple:

"Dann werde ich allerdings sehr grausam - und ich bedaure *nicht*, daß z.B. Ossietzky im Konzentrationslager ist. Wieviel Schaden würde er anrichten, wenn er draußen wäre!

Ich hasse diese "Charaktere". Und, wenn ich für einen von ihnen ein Sentiment habe, wie für <Ludwig> Marcuse, so traue ich ihnen *niemals*. (...) Marcuse ist als Individuum ein guter Kerl. Aber als *Typus* unausstehlich."⁴⁾

Aquesta actitud de Roth respecte d'Ossietzky va generar ja en el seu moment un escàndol important en els cercles de l'emigració,⁵⁾ escàndol repetit en publicar-se la carta el 1970.

1) Vegeu més endavant el capítol 4, dedicat a la biografia de Roth.

2) "An Gustav Kiepenheuer zum 50. Geburtstag", a: Joseph Roth, *Briefe 1911-1939*. Hrsg. und eingel. von Hermann Kesten. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1970. 643 p. P. 164-168. Citem amplament d'aquest text al capítol 4.

3) Per exemple la carta que porta el títol "Wie man eine Revolution feiert", a *Briefe*, p. 51-52 i a W IV, p. 833-834.

4) *Briefe*, p. 373-374. En el capítol 4 ens referirem a aquesta carta i al seu context.

5) Vegeu més endavant, al capítol 4.

El volum de cartes a què ens estem referint, precedit per la inclusió d'algunes d'elles a la primera edició dels *Werke* (1956), és fins ara l'únic recull de la correspondència de Roth publicat. L'editor, Hermann Kesten, va optar per presentar una selecció que inclou 453 cartes de Roth (184 d'elles dirigides a Stefan Zweig) i 61 d'altres autors, sia dirigides a Roth (per exemple les 45 escrites per Zweig), sia creuades entre persones relacionades amb ell i que el tenen com a tema. Pel que fa a l'escassa discreció de Roth, cal dir que l'editor va procedir a censurar bona part de les al·lusions a amics i enemics, sovint gens benignes. Tot i així, queden mostres suficients de l'actitud moltes vegades agressiva i hipercrítica de Roth - com a mostra valgui la cita anterior.

Kesten va deixar de banda la correspondència de caire comercial de la qual disposava a través del llegat de Roth, dipositat al Leo Baeck Institute, New York, ja que concebia el volum com una mena d'antologia que pogués suplir fins a un cert punt la biografia de Roth encara inexistent aleshores. De tota manera, l'estudi d'aquella correspondència inèdita ha permès, per exemple, a Fritz Hackert establir amb certesa la seqüència de les dues últimes novel·les de Roth, *Die Geschichte der 1002. Nacht* i *Die Kapuzinergruft*, i ben segur que l'aprofitament de totes les referències que s'hi contenen permetria d'ampliar encara més el ventall d'escrits periodístics escampats per tota mena de publicacions fins ara insospitades. Això resulta encara més cert d'ençà que l'arxiu Roth s'ha vist ampliat amb el llegat de Joseph Bornstein, amic de Roth que en emigrar als Estats Units obrí una agència literària. Aquest llegat, a més d'altres materials, inclou un total de 250 cartes rebudes per Roth i 155 escrites per ell mateix, situades entre 1926 i

1939 i que abarquen tant l'àmbit comercial com el privat.¹⁾ No cal dir la importància que per a una revisió a fons de la biografia de Roth podria tenir l'anàlisi detallada d'aquests materials.

Tenim notícia del projecte d'una nova edició de la correspondència, que encara es troba en la fase preliminar de recollida d'informació i materials, i que intenta ser molt més àmplia que l'actual.²⁾

1) Hackert, Fritz: "Joseph Roths Nachlaß im Leo-Baeck-Institut in New York", a JRudT, p. 374-399. P. 393-394.

2) Vegeu *Zirkular* Nr. 12 (1990), p. 17. El projecte es situa dins del marc de la iniciativa de la *Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur*, amb seu a Viena, de crear un arxiu Roth que englobi tots els materials dispersos que es troben en possessió de particulars o d'entitats diverses (vegeu *ibidem*, p. 16). Per a 1990 s'ha anunciat la publicació de la correspondència entre Roth i l'editorial De Gemeinschaft (vegeu més endavant, apartat 2.e.). El volum és preparat per Madeleine Rietra i Theo Bijvoet, per a l'editorial Kiepenheuer & Witsch; vegeu *Zirkular*, 12.1990, p. 11.

2.b. L'OBRA POÈTICA.

Aquest és l'aspecte més minso i desconegut de l'obra de Roth, si bé fou aquell en què de ben jove centrava les seves esperances - podríem parlar del tòpic de l'adol.lescent introvertit que fa versos i somnia en un futur com a poeta celebrat. Els poemes més primerencs que ens han arribat estan inclosos en cartes a la família de Lemberg, una d'elles publicada per Hermann Kesten al recull de correspondència, i els altres dos procedeixen de l'arxiu del Leo Baeck Institute i són inclosos per Bronsen a la seva biografia. Provenen dels anys 1912-1913.¹⁾

Els primers textos publicats per Roth que hagin estat localitzats fins ara són dos petits poemes apareguts l'octubre de 1915, seguits de dos més el 1916.²⁾ Són obretes convencionals de tendència neoromàntica. Els segueixen cinc poemes de l'any 1917, tres de 1918, i un de 1919, dels quals sis s'ocupen de l'experiència de la guerra dins del marc de la problemàtica religiosa.³⁾ Altres poemes lírics similars a aquests, però que Roth no publicà, són citats per Bronsen, en un total de set.⁴⁾

1) Briefe, p. 24-25 ("Blumen streu' ich, duft'ge Rosen (...)"). Bronsen, loc. cit., p. 91 ("Oft spinn' ich alte Märchenträume (...)") i 94 ("Heute sind vorbei die Zeiten(...)").

2) "Welträtsel", 17.10.1915; "Herbst", 24.10.1915. "Wo?", 6.2.1916. Apareguts a *Oesterreichs Illustrierte Zeitung*. Publicats per Sültemeyer, p. 156. El primer i el tercer són citats també per Bronsen, p. 144-145. A més: "Marschkompanie" (*Arbeiter-Zeitung*, 14.12.1916), citat per Bronsen, p. 157-158. Tots ells es troben a W[89] 1, p. 1100-1102.

3) Es troben a W[89] 1, p. 1103-1107, i són: "Lied der Glocken" (*Arbeiter-Zeitung*, 3.1.1917), "Der sterbende Gaul" (*Illustrierte Kriegszeitung*, 10.1.1917), "Christus" (*Prager Tagblatt*, 25.2.1917), "O Bruder Mensch" (ibidem, 5.8.1917), "Der Abendgang" (*Oesterreichs Illustrierte Zeitung*, 7.10.1917), "Soldaten" (*Prager Tagblatt*, 10.12.1918), "Frühling" ["Frühling, deine Blütenhände (...)] (ibidem, 11.5.1918); "Nervenschock" (ibidem, 6.10.1918); i "Frühling" ["Oh, einmal möcht' ich Baum am Wegrand sein (...)] (ibidem, 1.6.1919). Sültemeyer (p. 157-159) els reproduueix també tots ells, excepte el segon i el darrer, i aporta un poema en polonès, sense títol ni data, procedent de l'arxiu Kiepenheuer (p. 160).

4) Bronsen anomena els següents: "Föhn", "Spätsommer", "Trost" i "Schönheit", i en reproduueix tres: "Sie", "Morgengebet" i "Am Abend geh' ich nach Haus" (p. 145-148).

Els següents poemes de Roth de la publicació dels quals es té notícia pertanyen al 1924 i són ben diversos dels anteriors: estan dins la tradició de la cançó satírica i aparegueren en una revista humorística d'esquerra, *Lachen links. Das republikanische Witzblatt*. Són escrits marcadament crítics i agressius que toquen diversos temes de crítica social estretament relacionats amb els que maneja també en els reportatges i *Feuilletons* del mateix moment: el funcionament de la justícia, la burocràcia, el militarisme i les conseqüències de la guerra, la nova burgesia sorgida de l'especulació, i en general les múltiples manifestacions reaccionàries cada vegada més fortes i visibles dins de la república alemanya. Tretze d'aquestes composicions foren publicades el 1970, i es troben completes, en nombre de vint-i-vuit, a la nova edició de *Werke*.¹⁾

Posteriorment a 1924 l'única obra en vers que hagi estat publicada per Roth és la seva traducció i adaptació feta el 1938 d'un poema de l'holandès Anton van Duinkerken: "Jawohl, mein Herr, ich bin ein Katholik".²⁾

Cal remarcar que cap de les dues primeres edicions de *Werke* inclouen poemes, malgrat que la majoria dels que coneixem havien estat ja localitzats i publicats per Sültemeyer el 1970 al recull *Der Neue Tag*, per tant abans de la segona edició d'obres completes (1975/1976); els

1) Els tretze reeditats primerament es troben a: Joseph Roth: *Der Neue Tag. Unbekannte politische Arbeiten 1919-1927*. Wien, Berlin, Moskau. Hrsg. und mit einem Vorwort von Ingeborg Sültemeyer. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1970. p. 29-30, 71-75, 78-84, 98-100, 109-110, 114-116, 132. El conjunt ha estat llistat per Westermann, loc. cit., p. 276-279, i reproduït a *WI891 2*, p. 8-36.

2) Vegi's: Kryspin, Egbert: "Joseph Roth and the art of adaption". A: Strelka, Joseph (Hrsg.): *Protest - form - tradition. Essays on german Exile Literature*. Alabama: University of Alabama Press, 1979. P. 97-109.

altres que formen part del llegat Bornstein no estaven encara disponibles. De tota manera, el criteri de selecció seguit va ser eminentment subjectiu, tant en el cas de la prosa breu com pel que fa a la decisió de no incloure poemes. Vegem el que diu Hermann Kesten al respecte en el pròleg a l'edició de 1975/76:

"Bei der Auswahl der kleinen Prosa folgte ich vor allem meinem literarischen Urteil, ohne irgendwelche politischen Vorurteile und ohne Roth schulmeistern zu wollen oder da und dort einzuordnen, auf Kosten von Roth. Ich erwog auch, was zeitgeschichtlich interessant, für Roth charakteristisch, was mir heute aktuell erschien oder biographische Aufschlüsse gab. (...) Auch die Verse von Roth habe ich nicht aufgenommen, da ich bei der Wahl zwischen einem Artikel oder Feuilleton von Roth und einem seiner Gedichte immer die Prosa besser fand. Um trotzdem noch die Gedichte zu veröffentlichen, hätten wir einen weiteren Band bringen müssen."¹⁾

Aquesta subjectivitat frega l'arbitrari, si es pensa que un fragment de novel·la com *Perlefter. Die Geschichte eines Bürgers* aparegué amb tots els honors com a publicació independent el 1978²⁾, i que en canvi els poemes no obtingueren una consideració semblant; remarquem que l'esmentat fragment fou objecte de dures i merescudes crítiques referides tant a ell mateix com a la "moda Roth" en general: no debades Roth el va mantenir inèdit, sense donar-ne a conèixer ni tant sols parts, cosa que en canvi havia fet en el cas de *Der stumme Prophet* o *Der Leviathan*. Pel que fa a l'interès biogràfic, aquest és indubtable en el cas dels poemes, que poden reflectir molt bé l'evolució de l'autor.

Seguint una línia bastant similar, l'edició del cinquantenari en sis volums renuncia a incloure poemes no publicats en vida de l'autor, i per tant manté inèdit el que ja ho era; l'únic avantatge respecte a la

1) W I, p. 33.

2) Vegeu més endavant dins d'aquest mateix capítol, a l'apartat 2.f.

situació editorial anterior és que aquestes obres són ara més accessibles, en trobar-se agrupades en els volums 1 i 2.¹⁾

L'escassa quantitat de poemes de Roth que s'ha publicat no significa que l'activitat de l'escriptor en aquest camp fos també minsa, si bé sembla cert que ell mateix no va manifestar en la maduresa cap interès per editar aquesta part de la seva obra en forma de llibre. Per l'escriptor polonès Józef Wittlin, que fou el seu company d'estudis a la Universitat de Viena i compartí amb ell part del servei militar, sabem que un nombre important de poemes, alguns d'ells en polonès, que aquest guardava a casa seva es van perdre degut a un bombardeig²⁾. I es sap igualment que Paula Grübel, cosina de Roth, en tenia uns cent-cinquanta o més que havia anat recollint de cara a una possible publicació. La intenció d'editar un recull s'originà en un desig del jove Roth d'arribar a publicar en forma de llibre els poemes dispersos, desig manifestat per exemple en una carta del 24.8.1917 a aquesta cosina.³⁾ El cas, però, és que la tal edició no va portar-se a terme en vida de Roth, ni consta que en anys posteriors ell en tingués intenció. En tot cas era la mateixa Paula qui pensava promoure'n la publicació, ja que en una carta del 15.6.1939 dirigida a Hermann Kesten dóna la xifra que hem

1) L'apèndix del volum 1 conté els poemes publicats entre 1915 i 1919 (p. 1100-1107), i el volum 2 inclou els de 1924 en l'apartat "Politische Lyrik" (p. 8-36).

2) Wittlin a Gedächtnisbuch, p. 52. ("Leider fiel eine große Anzahl von Roths Gedichten in Manuskripten, die sich in meiner Warschauer Wohnung befanden, einem Bombenangriff zum Opfer. Darunter befanden sich einige kurze lyrische Gedichte, die Roth mir auf gewöhnlichen Postkarten schickte. Die Gedichte klangen so melodisch wie ukrainische Volkslieder.")

3) Briefe, p. 35. ("Am 5./VIII. erschien von mir ein Gedicht in der Sonntagsbeilage des "Prager Tagblatt". Bitte, bestelle eine Nummer. Ich möchte es zu Kontrollzwecken bei einer eventuellen späteren gesammelten Ausgabe haben.")

indicat abans, i explica que està intentant ordenar els poemes cronològicament. Però la darrera notícia que es té de Paula Grübel procedeix d'un camp d'internament del sud de França, i a partir d'aquí es perd el seu rastre.¹⁾

De tota manera el llegat de Roth al Leo-Baeck-Institute, New York, conté, segons Hackert, altres poemes inclosos en cartes recollides per la mateixa Paula, cartes que romanen inèdites. També al mateix arxiu, en la col·lecció llegada per Joseph Bornstein, es troben vuitanta-quatre poemes. Hackert afirma, a més, que els materials acumulats a l'arxiu Roth ofereixen indicis suficients per a fer pensar que Roth va continuar escrivint poesia durant tota la seva vida.²⁾

D'aquest aspecte de l'obra no hi ha més ressò científic que els comentaris de Bronsen dins la seva biografia³⁾ i la part del treball de Sültemeyer de 1976 que s'ocupa dels primers poemes⁴⁾. L'amplitud dels materials d'arxiu que han estat recopilats aconsellaria, creiem, una publicació d'aquests dirigida als estudiosos, i podria donar lloc a una monografia dedicada en exclusiva a aquesta branca de la producció de l'escriptor. Un estudi així il·lustraria molt bé l'evolució temàtica i estilística de Roth, i segurament aportaria noves clarícies sobre les influències literàries que rebé.⁵⁾

1) Bronsen, p. 171, 497-498 i 623.

2) Hackert, loc. cit. p. 388. ("Im Nachlaß bestätigt sich, was von der Forschung immer deutlicher herausgearbeitet wurde, nämlich daß Roth neben seinen Prosawerken in kleinerer Zahl stets noch GEDICHTE schrieb.")

3) Bronsen, p. 144-148.

4) Sültemeyer, *Das Frühwerk Joseph Roths*, p. 23-28.

5) Recordem el testimoni de l'amic Józef Wittlin (Gedächtnisbuch, p. 52): "In späteren Jahren schämte sich Roth seiner lyrischen Jugendwerke und ließ sie aus diesem Grunde nicht veröffentlichen. Das ist sehr bedauerlich, denn wir finden in ihnen den ganzen späteren Roth, den Meister der Einfachheit und Klarheit. Roths Gedichte erinnern zuweilen an Mörike, den er sehr verehrte."

C. L'OBRA PERIODÍSTICA.

Cal no oblidar que, si bé la recuperació de Roth després de la segona guerra mundial va tenir lloc sobretot en funció de la seva obra narrativa, nogensmenys la seva popularitat en vida s'havia degut primordialment al fet de ser un dels periodistes més cotitzats i millor pagats del seu moment. Bona mostra d'aquesta situació destacada en el camp publicístic és la polèmica que va esclatar a la premsa quan, el 1929, Roth abandonà la *Frankfurter Zeitung* i passà a col.laborar amb *Münchener Neueste Nachrichten*¹⁾.

La difusió contemporània dels articles de Roth va lligada a la importància i popularitat de les publicacions on va col.laborar, la qual segueix en línies generals una progressió ascendent fins a l'exili²⁾. De les col.laboracions esporàdiques amb poemes (que hem citat a l'apartat 2.b. "L'obra poètica") i petites narracions³⁾ a *Der Abend*, *Oesterreichs Illustrierte Zeitung* i *Prager Tagblatt*, a més de la situació temporal com a redactor al diari del seu regiment durant la guerra, passa ja el 1919 a ser col.laborador fix al diari vienès *Der Neue Tag*, de nova fundació i línia pro-republicana d'esquerra. Aquesta situació fou possible pel fet d'haver publicat durant 1918 alguns treballs a la

1) Vegi's per exemple l'article de Hans Bauer i la rèplica de Roth a W IV, p. 228-231. Tractarem aquest punt més amplament en aquest mateix apartat, així com al capítol 4, dedicat a la biografia de Roth.

2) La informació referent a aquest tema s'ampliarà al capítol 4. Per a més informació, vegeu el treball de Sültemeyer *Das Frühwerk Joseph Roths*, així com l'obra de Westermann *Joseph Roth, Journalist*. Per a consultes concretes seran útils la taula cronològica d'articles inclosa per aquest autor a les pàgines 160-291, i també la taula alfabètica que es troba al final de la present monografia.

3) Es tracta de "Herbstwindes Kriegsgeschichten" (5.12.1915), "Ueber die Satire. Eine Plauderei" (2.1.1916), i "Die Geschichte vom jungen Musikanten und der schönen Prinzessin" (20.8.1916), tots tres a *Oesterreichs Illustrierte Zeitung* (W[89] 1, p. 3-10).

revista pacifista *Der Friede*¹⁾, dirigida per Benno Karpeles, un intel·lectual jueu d'esquerra que fou també el fundador i director del nou diari. El primer article de Roth hi aparegué el 20.4.1919 ("Die Insel der Unseligen"), i en seguiren més d'un centenar fins al 25.4.1920 ("Fenster"). L'activitat es complementava amb articles a *Die Filmwelt*, en un total de nou entre el 7 de març i el 24 d'octubre de 1919, i dos a *Prager Tagblatt* (27.6. i 13.12.1919).

Quan l'abril de 1920 *Der Neue Tag* plega, Roth es trasllada a Berlin, i ben aviat el trobem com a col·laborador habitual de la *Neue Berliner Zeitung*, la *Freie Deutsche Bühne*, i, a partir de gener de 1921, del *Berliner Börsen-Courier* (amb una tirada de 50 000 exemplars). Menció apart mereix l'estreta i constant relació de Roth amb el *Prager Tagblatt*, iniciada el febrer de 1917 i que es mantingué fins al març de 1937, essent per tant la més llarga vinculació de l'escriptor a una publicació o editorial. Aquest vincle excepcional s'explica probablement pel fet que Karl Tschuppik, amic de Roth d'ençà de la coincidència d'ambdós a la redacció de *Der Neue Tag*, en fou redactor en cap de 1910 a 1923; remarcuem també que Roth es sentia sentimentalment lligat a Praga.²⁾

1) Es tracta de cinc breus escrits inclosos a W[89] 1, p. 10-15: "Selig sind die Friedfertigen" (9.2.1918), "Toreador" i "Vom persönlichen Stil" (1.3.1918), "Wo die Kartousch singt" (5.4.1918) i "Golkonda" (13.12.1918).

2) Vegeu Karl Tschuppik: *Von Franz Joseph zu Adolf Hitler*. Hrsg. u. eingel. von Klaus Amann. P.12-14. Així mateix l'article de Roth "Heimweh nach Prag", a W IV, p. 829-831; W[89] 2, p. 308-309.

Karl Tschuppik, nascut el 1876 a Melnik, Bohèmia, fou des de 1898 redactor de *Prager Tagblatt* i de 1910 a 1923 redactor en cap; malgrat els seus estudis tècnics, es dedicà a les investigacions històriques i jurídiques i escriví biografies sobre Maria Theresia i Franz Joseph, així com una novel·la. Col·laborà entre d'altres amb *Frankfurter Zeitung*, *Der Neue Tag*, *Berliner Tagblatt*, *Der Friede* i *Le Temps* (Paris), i fou redactor en cap de *Die Stunde* (Viena), que abandonà per desacord amb el propietari, Imre Bekessy, després d'una forta polèmica amb Karl Kraus. [Continua a la pàgina següent.]

Com veiem, les publicacions on Roth col.laborava eren de tendència pro-republicana i liberal. El juliol de 1922, l'espectre s'amplia cap a l'esquerra en començar Roth a publicar a l'òrgan del partit social-demòcrata alemany, *Vorwärts*, amb una tirada de 300 000 exemplars; i el gener de 1923 apareix el seu primer article al prestigiós diari liberal *Frankfurter Zeitung* (de difusió oscil.lant entre 170 000 i 60 000 exemplars), la qual cosa constitueix la consagració de la seva carrera periodística. Poc després, l'abril d'aquell mateix any, Roth abandona el *Berliner Börsen-Courier*, segons ell degut a que la línia del diari és excessivament burgesa i dretana.¹⁾ La col.laboració amb el *Vorwärts* es mantingué fins al juliol de 1924; més breu encara fou la relació amb dues revistes humorístiques properes al partit socialista: amb *Der Drache*, de gener de 1924 fins a març de 1925; i amb *Lachen Links. Das republikanische Witzblatt*, de gener a desembre de 1924. A la primera, editada a Leipzig per Hans Bauer, amb col.laboradors com Erich Kästner, Walter Mehring, Joachim Ringelnatz, Hans Natonek i Erich Weinert, Roth hi publicà una columna pròpia, titulada *Berliner Bilderbuch*; a la

[Continua la nota 2) de la pàgina anterior] Escriví també assajos per a *Der Querschnitt*, *Das Tagebuch* i *Die Literarische Welt*. Una biografia de Ludendorff li procurà un lloc a la primera llista negra el 1933 i el féu establir-se definitivament a Viena, on morí el 1937; durant aquest període col.laborà amb *Der Morgen* i *Wiener Sonn- und Montagszeitung*, marcadament pro-austriàques. Tschuppik, que durant l'imperi havia estat partidari d'un tracte per a Bohèmia similar al rebut per Hongria, sembla haver experimentat una evolució política similar a la de Roth, a qui deuria influir, des de posicions pròximes a l'esquerra fins al legitimisme habsbúrgic.

1) Vegeu la carta de Roth a Herbert Ihering (17.9.1922, Briefe, p. 40.) Roth hi comenta al seu col.lega la seva intenció d'abandonar el diari, on té problemes amb el redactor en cap, Dr. Emil Faktor, adduint com a principal motiu de plegar la incompatibilitat ideològica amb la línia de la publicació: "Ich kann wahrhaftig nicht mehr die Rücksichten auf ein bürgerliches Publikum teilen und dessen Sonntagsplauderer bleiben, wenn ich nicht täglich meinen Sozialismus verleugnen will."

segona, dirigida per Erich Kuttner i Friedrich Wendel, hi aparegueren els poemes satírics que hem mencionat a l'apartat anterior, al costat de treballs d'Oskar Maria Graf i Heinrich Zille, i també de Kästner i Ringelnatz, presents a totes dues revistes¹⁾. Fins al seu exili el 1933, l'àmbit polític en què es mouran les publicacions on Roth col.labori serà de caire liberal i pro-republicà, amb l'excepció del període que va d'agost de 1929 a maig de 1930, durant el qual tingué lloc l'esmentada col.laboració de Roth amb el diari dretà *Münchner Neueste Nachrichten*, per motius econòmics i en el marc d'una relació conflictiva amb la *Frankfurter Zeitung*. Al diari muniquès aparegueren vint-i-set *Feuilletons* en general absolutament apolítics, una producció escassa que els col·legues del berlinès *Welt am Abend* ja havien previst quan tingué lloc la polèmica entrada de Roth a aquest diari notòriament conservador.²⁾

Els àmbits en què Roth desenvolupà la seva activitat periodística foren molt diversos, abarcant des dels primers poemes i articles de tipus líric apareguts de forma escadussera entre 1915 i 1918 fins a les recensions cinematogràfiques publicades a *Die Filmwelt* (Viena) de març a octubre de 1919; aquesta darrera temàtica continuà fins ben endavant a la *Frankfurter Zeitung*. Tant a *Der Neue Tag* com posteriorment a *Neue Berliner Zeitung* començà de redactor local, però en els dos casos aconseguí aviat formar part dels col·laboradors del *Feuilleton*, amb comentaris de temes molt diversos, especialment de tipus sociopolític.

1) Els articles titulats *Berliner Bilderbuch* es troben a W[89] 2, p. 92-129; igualment els poemes satírics, a les pags. 8-36.

2) Westermann (p. 67) cita així aquest diari: "'Joseph Roth (...) wurde der Frankfurter regelrecht weggekauft. Er bekommt in Zukunft in München ein Monatshonorar von 2000 Mark und hat dafür - zwei Artikel zu liefern. Also eigentlich eine Bezahlung dafür, daß er nichts schreibt.'"

Resulta interessant remarcar que les primeres experiències de Roth com a repòrter de viatge es remunten a l'agost de 1919, amb la sèrie *Reise durchs Heanzenland*¹⁾ per a *Der Neue Tag*, i al juliol de 1920, amb els reportatges sobre la guerra russo-polonesa per a la *Neue Berliner Zeitung*. Aquesta especialitat la continuaria desenvolupant sobretot a la *Frankfurter Zeitung*: el novembre de 1924 amb *Reise durch Galizien*; el maig i juny de 1925 amb *In Deutschland unterwegs*; de setembre a novembre de 1925 aparegueren els articles titulats *Im mittäglichen Frankreich*; entre setembre de 1926 i gener de 1927 es publicà *Reise in Rußland*; a continuació, de maig a juliol de 1927, *Reise nach Albanien*, i el novembre i desembre del mateix any la sèrie sobre el Saar anomenada *Briefe aus Deutschland*; seguiren *Briefe aus Polen*, de juny a setembre de 1928, i per últim els tres únics articles publicats del viatge a Itàlia, sota el títol genèric *Das vierte Italien*, d'octubre i novembre de 1928. Aquest fou el darrer viatge important realitzat per Roth a compte de la *Frankfurter Zeitung*, en un moment en què les relacions entre l'entitat i el seu col.laborador passaven per greus dificultats, aguditzades per la censura que la redacció exercí sobre aquest darrer reportatge - impedit fins i tot la publicació d'un nombre d'articles encara indeterminat - en prevenció de possibles conflictes polítics. Posteriorment, entre el maig i el juny de 1931, Roth realitzà la sèrie *Kleine Reise* sobre Alemanya per a la *Kölnische Zeitung*.

1) Aquesta era la denominació de la zona fronterera entre Austria i Hongria, part de la qual constitueix l'actual Burgenland, i que estava aleshores pendent d'un referèndum que decidiria a quin estat havia de pertànyer. (Cf. capítol 4.)

A partir de 1933 canvia totalment la situació, mantenint-se únicament la col.laboració amb *Prager Tagblatt*. Roth, que sembla haver-se exiliat immediatament després de l'ascensió nacionalsocialista, va trencar tota relació amb les publicacions i les editorials radicades a Alemanya. D'ara endavant el trobarem publicant a *Das Neue Tage-Buch*, *Pariser Tageblatt*, *Pariser Tageszeitung*, *Die österreichische Post*, *Der Christliche Ständestaat* i altres publicacions dels emigrants radicades a París. Com veiem, tenim ara dos àmbits clarament diferenciats: publicacions de caire unitari i tendència més o menys d'esquerra, i altres d'adscripció legitimista pro-habsbúrgica o, en el cas de la darrera, fins i tot austrofeixista. Cal també fer esment aquí de l'aparició d'alguns articles de Roth a revistes i diaris francesos durant aquest període, alguns d'ells gairebé insospitats, tals com revistes femenines, etc.

Un altre factor que, unit a l'àmplia gamma de publicacions cobertes per Roth, ha pogut contribuir a dificultar la identificació d'articles seus, és la utilització de pseudònims, alguns prou transparents, d'altres difícilment identificables. Apart de les abreviatures diverses, com *J.R.*, *R-th.*, *r-th.*, *rth.*, *-th.*, "*h*", trobem altres com *Morus*, *Josephus*, *Der rote Joseph* o *Der Rote* en la seva primera època, *Cuneus* el 1927 per a la sèrie "Briefe aus Deutschland" i, per últim, durant l'exili els de *Hamilkar* i *Christine von Kandl*.

Apart de la difusió en revistes i diaris, Roth publicà el 1930 un recull d'articles sota el nom de *Panoptikum. Gestalten und Kulissen* a l'editorial Knorr & Hirth, de Munic. Aquest recull es troba inclòs sota

1) Citats per Westermann, p. 262, excepte "*h*", indicat per Bronsen, p. 188, i *Morus*, anotat per Houska, p. 17. (Leos Houska: *Joseph Roth und das Haus Habsburg*. Dissertation. Prag, 1971.)

el mateix títol al volum tercer de la segona edició de *Werke*, i en ell predominen els temes atemporals i l'actitud conservadora i crítica envers la societat industrial.

La producció periodística de Roth sembla presentar una evolució numèrica prou clara: situant-se a gairebé un centenar d'articles per a 1919, es manté per damunt d'aquesta cota fins a 1924, any en què arriba al màxim amb uns cent-vuitanta, i baixa per sota dels setanta el 1925. D'aquí fins a 1931 oscil·la entre els seixanta i els quaranta, i va caient fins a assolir el mínim absolut el 1936, amb menys de deu, punt en el qual s'inicia un lent ascens que assoleix uns cinquanta articles el 1939, a la mort de Roth¹⁾.

De tota manera, qualsevol afirmació en aquest aspecte és necessàriament provisional, ja que, com pot comprovar-se a les taules, molts dels articles de Roth es van publicar repetidament en diversos diaris i al llarg d'anys. Hom sap que aquest autor utilitzà els serveis d'una agència periodística, aconseguint així optimitzar els rendiments econòmics de la seva feina²⁾. A més, sota títols idèntics repetits diverses vegades poden amagar-se articles també idèntics o bé amb variants més o menys considerables (com en l'article "Cochinchina"), o fins i tot completament distints ("Der Kolporteur", "Filme", "Weltuntergang", "Die Kugel am Bein", "Tiere", entre d'altres). Al contrari, i molt sovint, títols diferents poden correspondre al mateix article en diverses èpoques (tal com passa amb "Tiere", rebatejat "Zoo im Frühling", amb "Bekanntnis zum Gleisdreieck", equivalent a "Eiserne

1) Evolució reflectida a la taula cronològica d'articles (p. 260-291) i a la gràfica (p. 308) publicades per Westermann.

2) Vegeu Westermann, p. 73, i Bronsen, p. 356.

Landschaft", "Der Mann aus dem Altersheim", igual a "Der auferstandene Mensch", "Der Mensch auf der Veranda", idèntic amb "Der Mensch im Glaskäfig", i amb molts altres). Aquesta situació ambigua només pot resoldre's definitivament amb un estudi comparatiu detingut de les publicacions existents per a cada un dels articles i, eventualment, amb una edició crítica de l'obra periodística; en la majoria dels casos, l'edició de 1989 resol el tema bastant satisfactòriament. Nogensmenys, de la mateixa manera que diversos investigadors han anat localitzant cada cop més articles de Joseph Roth, l'eventualitat d'una nova ampliació no resulta impossible. Es sap, per exemple, que en els darrers anys de vida de l'autor, una part dels articles que feia arribar a les redaccions no era publicada, ja que aquestes els consideraven d'un legitimisme habsbúrgic tan a ultrança que fins i tot resultava desmesurat per a les publicacions d'aquesta tendència¹⁾.

En morir Roth, apart d'alguns articles seus publicats en connexió amb les necrològiques, la faceta periodística de l'autor deixa de ser objecte de recepció. No és fins al recull editat per Hermann Linden el 1949, en un intent explícit de fer recordar un autor els llibres del qual resultaven ja aleshores inaccessibles, que es reediten nou *Feuilletons*.²⁾ Caldrà esperar fins a la primera edició de les obres completes, el 1956, per a accedir a una mostra més àmplia, si bé encara prou minsa. Aquesta situació canvia substancialment a partir de les recerques de Böning, Hackert i, sobretot, Sültemeyer, la qual amb la

1) Vegi's per exemple l'apartat II.4. de Westermann, especialment p. 194: "Roths Standpunkt wurde jedoch 1937 sogar in legitimistischen Kreisen als so unrealistisch eingeschätzt, daß man viele seiner Artikel erst gar nicht druckte".

2) Hermann Linden: *Joseph Roth, Leben und Werk. Ein Gedächtnisbuch*. Köln, Hagen: Verlag Gustav Kiepenheuer, 1949.

publicació del recull *Der Neue Tag*¹⁾ (1970) amplià de forma molt considerable els materials disponibles, modificant d'altra banda la imatge exclusivament conservadora que fins aleshores s'havia tingut de Roth: ara comença la recepció del Roth "socialista" i la discussió sobre el grau del seu compromís i el seu posterior canvi d'actitud.²⁾

Només alguns d'aquests articles, units a molts altres que ja estaven en poder de l'editorial Kiepenheuer anteriorment, s'inclogueren ara a l'edició d'obres completes de 1975-1976, la qual duplicava així la quantitat d'obra periodística respecte a l'edició de 1956, tot aportant textos fonamentals com els del viatge a Rússia, i corregint per exemple la confusió entre la sèrie *Im mittäglichen Frankreich* i *Die weißen Städte* que s'havia produït anteriorment - ambdues coses gràcies a les recerques de Sültemeyer.

A partir d'ara continuaren apareguent nous articles: la mateixa Ingeborg Sültemeyer oferí ja alguns materials nous en publicar la seva tesi el 1976.³⁾ A continuació fou Friedemann Berger qui, en editar el fragment de novel·la *Perlefter* el 1978, inclogué alguns articles⁴⁾. I ja calgué esperar fins a 1984, any en què aparegueren més de quatre-cents articles localitzats per Klaus Westermann formant un "Ergänzungsband zur

1) Joseph Roth: *Der Neue Tag. Unbekannte politische Arbeiten 1919 bis 1927.* Wien, Berlin, Moskau. Herausgegeben und mit einem Vorwort von Ingeborg Sültemeyer. Köln, Berlin: Verlag Kiepenheuer & Witsch, 1970. 280 pags.

2) Aquest aspecte es desenvoluparà amplament al llarg de l'apartat f. d'aquest mateix capítol, així com en l'estudi biogràfic (capítol 4).

3) Sültemeyer, Ingeborg: *Das Frühwerk Joseph Roths 1915-1926. Studien und Texte.* Wien, Freiburg, Basel: Herder Verlag, 1976. 237 pags. Ens referirem a aquesta obra sota el cognom de l'autora.

4) Remarquem que això només s'esdevingué amb l'edició apareguda a la R.D.A.; a la R.F.A. aquesta publicació incloïa només el fragment que li dóna nom. (Roth, Joseph: *Perlefter. Fragmente und Feuilletons aus dem Berliner Nachlaß.* Herausgegeben und mit einem Nachwort von Friedemann Berger. Leipzig und Weimar: Kiepenheuer Verlag, 1978.)

vierbändigen Gesamtausgabe"¹³; ara bé, la seva monografia de 1987 *Joseph Roth, Journalist. Eine Karriere 1915-1939*, a la qual hem fet repetides referències, inclou un llistat d'articles localitzats, bon nombre dels quals no havien estat encara publicats en cap dels reculls existents.

La nova edició d'obres completes iniciada per l'editorial Kiepenheuer & Witsch el 1989 en commemoració del cinquantenari de la mort de Roth, a càrrec de Fritz Hackert i del mateix Klaus Westermann, dedica tres dels seus sis volums a l'obra periodística, utilitzant per fi totes les fonts actualment al seu abast i presentant de forma cronològica i sembla que exhaustiva tots els materials; precisament les principals objeccions que hom havia expressat respecte de l'edició de 1975-76 foren que no incloïa, ni de bon tros, tots els articles coneguts aleshores, i que, més a més, no respectava l'ordre en què foren escrits, sinó que els distribuïa seguint uns criteris temàtics confusionaris, o que com a mínim impedien que la lectura dels dos volums de prosa breu permetés seguir amb facilitat l'evolució del autor, en passar constantment d'articles de joventut a altres dels darrers anys, per exemple.

3) Joseph Roth: *Berliner Saisonbericht. Unbekannte Reportagen und journalistische Arbeiten 1920-1939*. Herausgegeben und mit einem Vorwort von Klaus Westermann.

2.d. L'ASSAIG.

Com a periodista lletraferit i polifacètic, Roth va publicar molts articles que en realitat mereixen ésser considerats com a assajos, o bé es situen a cavall entre l'assaig i el *Feuilleton*¹⁾; bons exemples d'això serien algunes de les seves observacions sobre la societat que l'envolta, així com moltes de les seves crítiques literàries. En la meua opinió, els casos més clars serien els dos articles "Selbstverriß" (22.11.1929) i "Schluß mit der Neuen Sachlichkeit" (14. i 17.1.1930), ambdós publicats a *Die Literarische Welt*, o altres com "Einbruch des Journalisten in die Nachwelt" (*Frankfurter Zeitung*, 19.12.1925), "Der Amerikanismus im Literaturbetrieb" (*Frankfurter Zeitung*, 29.1.1928)²⁾, "Dichter im Dritten Reich" (*Das Neue Tage-Buch*, 1.7.1933), "Das Autodafé des Geistes" (*Cahiers Juifs*, set./nov.1933) per citar-ne només alguns.³⁾ En ells, Roth pren posició envers temes socioliteraris d'actualitat, i formula enunciats sobre la seva actitud davant la literatura de la seva època que creiem prou rellevants, tant per a la seva evolució com pel que fa a l'època en qüestió.

Apart, però, d'obres com les citades, en altres casos Roth escriu explícitament llibres d'assaig. Cronològicament, el primer cas seria el

1) Per a una definició i delimitació dels dos gèneres hom pot remetre's a una obra de consulta com per exemple: *Metzler Literatur Lexikon. Stichwörter zur Weltliteratur*. Herausgegeben von Günther und Irmgard Schweikle. Stuttgart: J.B.Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1984. (p. 133-134 "Essay", p. 148-149 "Feuilleton".) O millor encara acudir a dos manuals clàssics: G. Haas: *Essay*, Stuttgart 1969; Wilmont Haacke: *Handbuch des Feuilletons*. Tres volums. Emdstetten, 1951/1953.

2) Tots ells es troben a W IV, respectivament: p. 240-242; p. 246-258; p. 335-337; p. 221-223; i Wf891 2, p. 519-521 i 906-908 pel que fa als dos darrers. Hom pot consultar la tesi d'Anne Bankowska *Wo gibt es Sicherheit? Aspects of Narration in the Novels of Joseph Roth*. (University of Edinburgh, 1982) per a una valoració d'aquests escrits i el seu reflex en la narrativa del seu autor (especialment la introducció, p. 3-27).

3) Respectivament a W IV, p. 280-286, i BSB, p. 381-392.

seu llibre sobre el sud de França *Die weißen Städte* - si se'ns permet englobar sota el títol d'assaig un llibre de viatges. Aquest llibre, escrit paral·lelament als reportatges sobre el mateix tema anomenats *Im mittäglichen Frankreich*, publicats del 8 de setembre al 4 de novembre de 1925 a la *Frankfurter Zeitung*, fou ofert per Roth al Societät Verlag, propietari del diari, però romangué inèdit fins a la primera edició d'obres completes, amb la peculiaritat que allà figuraven erròniament amb el títol dels reportatges; gràcies a les recerques de Sültemeyer, que va localitzar uns textos i altres, l'error es va poder corregir i a la segona edició completa es trobaven tant els reportatges com el llibre sense cap més confusió.

Més afortunada fou la segona temptativa de Roth en aquest camp. Es tracta de *Juden auf Wanderschaft*, publicat a Berlin per l'editorial Die Schmiede el 1927, una defensa apassionada dels jueus, especialment dels orientals, els menys assimilats; l'últim capítol el forma el novè article del reportatge sobre Rússia, "Die Lage der Juden in Sowjetrußland".¹⁾

Der Antichrist constituí el principal intent per part de Roth de polemitzar amb el nacionalsocialisme. Fou publicat el 1934 a Amsterdam, per Allert de Lange, i no va satisfer les expectatives que l'autor hi havia dipositat: únicament als Països Baixos obtingué un ressò molt important.²⁾ Fins al moment no ha estat publicat de nou més que amb les dues primeres edicions d'obres completes. Tant en el cas anterior com en aquest darrer resulta evident la interconnexió entre l'activitat periodística i l'assagística. Com passava a *Juden auf Wanderschaft*, en

1) Hi ha traducció al castellà, de Pablo Sorozábal Serrano: *Judíos errantes*. Barcelona: Muchnik editores, 1987.

2) Ha estat traduït quatre cops: el 1935 a l'anglès, el neerlandès i el txec; i el 1952 al japonès.

aquesta publicació també s'inclouen fragments d'articles publicats prèviament, si bé no de forma tan clara i global com en el llibre anterior. Aquí els fragments reutilitzats no formen capítols aïllats, sinó que estan integrats en el conjunt a manera de collage - les diatribes contra la indústria, les condicions de vida dels miners, el món de la indústria cinematogràfica, les explotacions petrolíferes, etc., que havíem anat trobant al llarg de l'activitat periodística de Joseph Roth, són ara muntades en aquest conjunt autènticament apocalíptic, gairebé sense cap variació.¹⁾

En aquest apartat, la pròxima obra és la titulada *Grillparzer. Ein Porträt*, un llarg article aparegut a *Das Neue Tage-Buch* el 4 de desembre de 1937, i característic del gran interès per Austria i de la reivindicació d'una literatura austríaca autònoma que desenvolupà Roth en aquesta època.²⁾ Cal dir que Roth ha estat sovint relacionat amb Grillparzer, i que ell mateix s'hi considerava pròxim; així per exemple Zipper "senior", un dels personatges principals de la novel·la *Zipper und sein Vater*, ha estat comparat amb el protagonista de *Der arme Spielmann*.³⁾

Finalment, tenim un assaig d'una extensió considerable anomenat simplement *Clemenceau*, i que, contràriament al que hom podria esperar que Roth diria del polític a qui generalment es considerava l'artífex d'aquell estat austríac mutilat i malvolgut per tothom, constitueix un panegíric elogiós d'aquella personalitat. Només ha estat publicat en el marc de les obres completes.⁴⁾

1) Ens estendrem més sobre aquest aspecte posteriorment, al capítol 4.

2) Reeditat a W IV, p. 306-315.

3) Vegeu Scheible, Hartmut: *Joseph Roth. Mit einem Essay über Gustave Flaubert*. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Kohlhammer 1971. P. 28-30.

4) Es troba únicament a W III, p. 475-529.

2.e. L'OBRA NARRATIVA.

Pel que fa a aquest aspecte de la producció de Roth, anirem seguint la difusió de cada una de les seves obres per ordre d'aparició.¹⁾

Les primeres publicacions de tipus narratiu tenen lloc a *Oesterreichs Illustrierte Zeitung*. Es tracta d'una banda del petit text *Herbstwindes Kriegsgeschichten*, aparegut el desembre de 1915, i que ja hem esmentat a l'apartat anterior; d'altra banda trobem un conte, *Die Geschichte vom jungen Musikanten und der schönen Prinzessin*, publicat l'agost de 1916 per primer cop, i posteriorment, amb moltes variacions, sota un altre títol²⁾. Més significatives són les dues narracions *Der Vorzugsschüler* (10.9.1916) i *Barbara* (14.4.1918), a les quals farem referència en el capítol 2, degut al seu interès biogràfic. La primera d'elles no tornà a publicar-se fins a 1973³⁾, després de ser retrobada per Sültemeyer, i posteriorment a l'edició d'obres completes de 1975-76, en la qual reaparegué la segona per primer cop. D'aquest període sembla procedir també la narració *Der Hauslehrer*, inèdita en vida de Roth i no publicada fins al recull *Perlefter*, del 1978.⁴⁾

1) Per a aquest apartat ens basarem principalment en les obres ja esmentades de Sültemeyer (especialment en les taules de les p. 135-153) i de Willerich-Tocha, així com en les biografies de Bronsen i Nürnberger.

2) Amb el nom de *Das Märchen vom Geiger*, en una versió modificada i irònica, que gairebé ha deixat de ser un conte per esdevenir un *Feuilleton*. Les dues versions es troben a W[89] 1: la primera, publicada per *Der Neue Tag* el 28.12.1919, a p. 8-10; la segona, apareguda a *Prager Tagblatt*, 1.1.1921, i a *Freie Deutsche Bühne*, 17.12.1921, es troba a les p. 205-207. Sobre aquests dos escrits vegeu Sültemeyer, p. 62-63.

3) Al volum: Joseph Roth: *Die Erzählungen*. Mit einem Nachwort von Hermann Kesten. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1973.

4) Només apareix a l'edició de la R.D.A., que conté diversos materials del llegat (vegeu apartat 2.c.), i no ha estat inclosa en els quatre primers volums de l'edició de 1989. Sobre aquesta narració vegeu Bronsen, p. 148, i Westermann, p. 16.

La primera novel·la, *Das Spinnennetz*, fou publicada per entregues al diari vienès *Arbeiter-Zeitung* entre el 7 d'octubre i el 6 de novembre de 1923 i restà oblidada fins que Peter Wilhelm Jansen la redescobrí el 1956; en forma de llibre no apareixeria fins a 1967, amb diverses reedicions en format de butxaca, i posteriorment s'inclouria a la segona i tercera edició de *Werke*. Cal remarcar que l'origen d'aquest oblit es troba en el mateix autor, que sempre més va ignorar aquesta obra, no citant-la mai quan anomenava les seves novel·les, ni, evidentment, intentant publicar-la en forma de llibre; en canvi, de 1967 ençà ha rebut sempre una bona acollida, i fou filmada el 1989 per Bernhard Wicki. Hi ha traducció al francès (1970) i a l'italià (1975).

El 1924, l'editorial berlinesa Die Schmiede publicava dues novel·les de Roth: *Hotel Savoy* i *Die Rebellion*; d'elles, la primera havia aparegut prèviament a la *Frankfurter Zeitung* i la segona al *Vorwärts*. Ambdues van ser traduïdes ben aviat a la Unió Soviètica: *Hotel Savoy* va aparèixer en rus el 1925 a Leningrad, reeditant-se el 1926, i el 1928 en ucraïnès¹⁾; per la seva banda, *Die Rebellion* va ser objecte de dues traduccions diferents al rus, una d'elles el 1925 i l'altra el 1927.²⁾ Aquesta darrera obra fou a més filmada per Wolfgang Staudte el 1962.³⁾

A l'editorial Dietz, també de Berlin, aparegueren el 1925 dues narracions breus: *April. Die Geschichte einer Liebe*, que no seria traduïda, ni reeditada fins a 1964, però en canvi seria filmada per

1) Altres traduccions són: el 1937 al polonès, amb reedició el 1959; el 1969 al francès; el 1971 al castellà, amb dues reedicions; i al català el 1985. (Per a més informació sobre les traduccions al castellà i al català, vegeu l'apartat 2.g.) Tenim notícia d'una segona edició feta per Phaidon Verlag, de Viena, probablement el 1925 (vegeu Briefe, p. 562; W[89] 4, p. 1056; Ausstellung, p. 419).

2) El 1930 aparegué en francès, el 1960 en serbocroata, i el 1984 en castellà.

3) Vegi's Willerich-Tocha, p. 275 i següents, així com p. 442.

Dagmar Damek el 1978; i *Der blinde Spiegel. Ein kleiner Roman*, més afortunada en quant a les traduccions, ja que aparegué el 1927 en rus, però no fou reeditada fins a 1973.¹⁾

Les dues novel·les següents apareixen a l'editorial Kurt Wolff, de Munic.²⁾ El 1927 s'hi publicava *Die Flucht ohne Ende. Ein Bericht*, destinada a tenir certa ressonància entre els cercles literaris, ja que el subtítol i el seu breu prefaci programàtic la convertiren en la primera que es reclamava com escrita sota els principis de la *Neue Sachlichkeit*:

"Im Folgenden erzähle ich die Geschichte meines Freundes, Kameraden und Gesinnungsgenossen Franz Tunda.

Ich folge zum Teil seinen Aufzeichnungen, zum Teil seinen Erzählungen.

Ich habe nichts erfunden, nichts komponiert. Es handelt sich nicht mehr darum, zu "dichten". Das wichtigste ist das Beobachtete."³⁾

Tenim notícia de traduccions de *Die Flucht ohne Ende* a set idiomes, quatre d'elles contemporànies⁴⁾. La novel·la, però, no ha estat disponible en edició separada fins a partir de 1978; fins aleshores es trobava només inclosa a les dues edicions completes.

1) Ambdues es troben a Werke 1975-76. La primera fou editada el 1964 en el volum *Romane, Erzählungen, Aufsätze*. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1964. La segona pertany al volum *Die Erzählungen* ja citat.

2) Vegeu Willerich-Tocha, p. 55-56, pel que fa a la relació de Roth amb aquesta editorial, que es caracteritzà pel mecenatge envers la jove generació d'escriptors. En carta a Franz Werfel (23.6.1930), Wolff addueix com a motiu per a tancar l'editorial les dificultats econòmiques, i anomena Roth com a exemple dels autors que li havien produït pèrdues.

3) W I, p. 317; W[89] 4, p. 391.

4) *Die Flucht ohne Ende* fou traduïda el 1929 al francès; el 1930 a l'anglès; el 1931 al polonès; el 1932 al noruec; i ja passem a una fase posterior, amb una traducció a l'eslovè el 1966, dues traduccions a l'anglès el 1977 (així doncs, en aquest idioma existeixen tres versions independents entre sí), a l'italià el 1978 i al castellà el 1979.

L'altra novel·la apareguda també a la casa Wolff, a Munic, és *Zipper und sein Vater* (1928); fou traduïda el mateix any al rus, i el 1931 al polonès; igual que l'anterior, consta a les dues edicions completes, però fins a 1978 no es tornà a editar independentment.

Amb l'obra següent, *Rechts und Links* (1929), passa Roth a ser un dels autors de l'editorial de Gustav Kiepenheuer, radicada aleshores a Berlin, i continuarà així fins al seu exili. L'estrena no sembla que fos especialment afortunada: d'aquesta obra només coneixem la traducció castellana, de 1930, reeditada el 1982.

També el 1929 es publiquen dos fragments, *Ein Kapitel Revolution i Der stumme Prophet*¹⁾. Formen part dels materials que Werner Lengning recollí i edità el 1966 sota el títol del segon fragment, a partir d'una reconstrucció un poc polèmica.²⁾ La novel·la fou inclosa a la segona edició de *Werke*, i ha estat traduïda al noruec (1966), al francès (1972) i al castellà (1982). D'ençà de la seva aparició ha estat sempre disponible separatament.

En aquesta època es situa també la redacció dels fragments editats el 1978 per Friedemann Berger sota els noms de *Perlefter. Die Geschichte eines Bürgers i Wasserträger Mendel*.³⁾

Amb *Hiob. Roman eines einfachen Mannes* (1930), Roth va començar a esdevenir per a Kiepenheuer una bona inversió. Tenim notícia de

1) El primer a l'antologia *24 neue deutsche Erzähler*. Hrsg. von Hermann Kesten. Berlin: Gustav Kiepenheuer 1929. I el segon a *Die Neue Rundschau* 40 I (1929).

2) Vegeu a l'apartat 2.f. l'article de Bruno Frei "Joseph Roth und die Oktoberrevolution", de 1967.

3) El primer, que dóna nom al volum, fou publicat alhora a les dues cases editorials Kiepenheuer de l'Alemanya Occidental i Oriental, en el primer cas sol, en el segon juntament amb altres materials, entre ells el segon fragment. (Cf. els apartats 2.c. i 2.f.) *Perlefter* es troba també a *WL89* 4, p. 931-1007.

traduccions a deu idiomes, amb vuit d'elles entre 1930 i 1934¹⁾. Més a més, l'obra va ser filmada ja el 1936 als Estats Units, sota el títol de *Sins of Man*, si bé totalment desfigurada, amb el protagonista convertit en un sagristà catòlic tirolès - pràcticament impossible de reconèixer.²⁾ En compensació, el 1978 va ser filmada de nou amb tota fidelitat per Michael Kehlmann.³⁾ La novel·la fou també adaptada al teatre per Viktor Kelemen, sota la direcció de Paul Gordon, i representada a París el 16.6.1939 amb motiu de la celebració en memòria de Roth organitzada pels seus companys d'exili. El mateix director la presentà als EE UU sota el protectorat d'Albert Einstein.⁴⁾ Des de 1950, si bé amb interrupcions, ha pogut adquirir-se individualment en alemany, i forma part de les tres edicions completes.

La següent obra, *Radetzkymarsch* (1932), fou la que assolí més popularitat, - de fet, és per aquesta obra que es solia recordar a Roth tant a nivell general com a les històries de la literatura abans de la recuperació d'aquest autor - i de 1950 ençà no ha deixat de trobar-se a la venda separadament, fins i tot en quatre edicions diferents a la vegada; evidentment, forma també part de les tres edicions d'obres completes. Tenim notícia de traduccions a disset idiomes, deu

1) Les traduccions de *Hlob* són les següents: el 1930 al castellà; el 1931 a l'anglès, danès, francès, neerlandès i polonès; el 1932 a l'italià; el 1934 al txec; el 1943 al portuguès; el 1953 de bell nou al neerlandès; el 1965, nova traducció al francès; el 1977 tingué lloc la traducció al noruec i una segona traducció a l'italià; i el 1981 aparegué la segona versió castellana.

2) Roth havia accedit a la filmació imposant Ossip Dymow com a guionista, però degut a diverses vicissituds van acumular-se les variacions. Al final, el guió fou modificat per Frederick Kohner, i els directors foren Otto Brower i Gregory Ratoff. (Vegeu Cziffra, p. 82-84.)

3) Sobre aquesta filmació vegeu Willerich-Tocha, p. 301-320.

4) Vegeu Bronsen, p. 384, i Cziffra, p. 124.

d'elles en vida de l'autor.¹⁾ El 1965 va ser filmada per Michael Kehlmann.

L'èxit de *Radetzkymarsch*, però, es vegé truncat per l'ascensió dels nacionalsocialistes al poder; Roth es trobava ja a la primera llista d'autors prohibits, si bé ell mateix no va fer ús d'aquest fet, atribuint la seva emigració i la no difusió de les seves obres a Alemanya a una iniciativa seva personal.²⁾ Així, després d'haver aconseguit per fi unes relacions estables i satisfactòries amb un editorial, l'exili torna a comportar la recerca d'editor i de fonts d'ingressos.

El contacte amb l'editorial Allert de Lange, d'Amsterdam, a través de Hermann Kesten i Walter Landauer, que n'eren lectors, s'establí ja el 1933 amb la publicació de la narració *Stationschef Fallmerayer*, que retrobarem a les tres edicions de *Werke* i al volum de narracions publicat el 1973.³⁾ En coneixem una traducció al romanès (1935) i una a l'hongarès. Fou filmada per Walter Davy el 1977.

El 1934 tenen lloc diverses publicacions, dues d'elles en llengua francesa: les dues narracions *Le triomphe de la beauté* i *Le buste de l'empereur*, que aparegueren posteriorment, el 1935, en alemany a *Pariser Tageszeitung* amb els títols respectius *Triumph der Schönheit* i *Die Büste des Kaisers*. Les versions alemanyes (les originals, ja que les franceses

1) El 1933 a l'anglès, danès, noruec i suec; el 1934 al francès, italià, polonès i txec; el 1935 a l'hongarès; el 1939 al rus; el 1946 al neerlandès; el 1950 al castellà; el 1966 al romanès; el 1968 al finès; el 1972 al lituà; el 1974 novament a l'anglès i al txec; el 1981, nova traducció al castellà; el 1985 al català; i el 1989 tornà encara a traduir-se al castellà..

2) Desenvoluparem aquest tema al capítol 4.

3) Joseph Roth: *Die Erzählungen*. Mit einem Nachwort von Hermann Kesten. Köln: Kiepenheuer & Witsch 1973.

eren traduccions fetes per Blanche Gidon) no van ser localitzades fins després de la primera edició d'obres completes, per la qual cosa hi figuraren encara en francès. La primera reedició en alemany fou el 1964 per a la segona¹⁾ i el 1973 per a la primera²⁾, juntament amb les demés narracions.

També el 1934 es publicà a *Das Neue Tage-Buch Der Korallenhändler*, fragment de la narració *Der Leviathan*, que no apareixeria sencera fins al 1940, a l'editorial Querido, d'Amsterdam, el lligam amb la qual era el lector Fritz Landshoff, amic de Roth. De 1954 a 1957 aquesta obra es trobà a la venda en edició separada; forma part de les dues edicions completes i del volum de narracions. No tenim notícia de cap traducció.

L'editorial Querido publicà també el 1934 la novel·la *Tarabas. Ein Gast auf dieser Erde*, que fou traduïda el mateix any a l'anglès, neerlandès i txec, i el 1935 a l'hongarès i l'italià³⁾. Inclosa a les dues edicions completes, del 1966 endavant es troba en edició separada. Fou filmada el 1982 per Michael Kehlmann.

La pròxima obra narrativa apareguda és *Die Hundert Tage*, publicada el 1936 per l'editorial Allert de Lange, d'Amsterdam, amb una difusió molt menor: traduïda el 1936 a l'anglès i a l'italià, i el 1937 al francès⁴⁾, no s'ha tornat a publicar més per separat en alemany, sinó que únicament es troba a les tres edicions completes. Més afortunada fou *Beichte eines Mörders, erzählt in einer Nacht*, publicada el mateix 1936 també per De Lange: si bé Roth només en va veure les traduccions al neerlandès i polonès (1937), anglès i eslovac (1938), l'obra seria encara traduïda a

1) Dins del volum titulat: Joseph Roth: *Romane, Erzählungen, Aufsätze*. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1964.

2) En el volum *Die Erzählungen* ja citat.

3) Altres traduccions: 1952 al noruec, 1958 al suec, i 1983 al castellà.

4) Cal remarcar que l'obra tornà a traduir-se a l'italià el 1973.

quatre llengües més¹⁾. Fou filmada el 1969 sota la direcció de Wilm ten Haaf, i a més de formar part de les dues primeres edicions de *Werke* està disponible en alemany en edició individual d'ençà de 1962, i anteriorment entre 1951 i 1953.

El 1937, l'editorial Querido publicà *Das falsche Gewicht. Die Geschichte eines Eichmeisters*, novel·la que fou traduïda al polonès l'any següent, però que no apareixeria en altres llengües fins després de la guerra: el 1946 en francès i italià, i en serbocroata el 1962. Fou filmada el 1971 per Bernhard Wicki, i a més de les dues edicions de *Werke* se la troba en edició apart de 1977 ençà, i anteriorment de 1965 a 1970.

Die Kapuzinergruft, que acaba al·ludint a l'*Anschluß*, es publicà el mateix 1938, amb la màxima actualitat possible, doncs. L'edità la petita editorial catòlica De Gemeenschap, de la ciutat holandesa de Bilthoven. Tradicionalment considerada com una "segona part" de *Radetzkymarsch*, la seva difusió es vegé fortament dificultada per la guerra: després de les traduccions al polonès (1939) i al francès (1940), calgué esperar fins a 1951 (traducció a l'espanyol), i les altres traduccions no arribarien fins bastant més tard.²⁾ El 1971 tingué lloc el rodatge de la pel·lícula *Trotta*, dirigida per Johannes Schaaf, a partir de motius d'aquesta obra, una de les més divulgades de Roth i, al mateix temps, de les més discutides entre els especialistes. A més de trobar-se a les dues edicions completes, ha estat disponible per separat de 1950 a 1957, de

1) El 1947 es publicà en francès, el 1957 en italià, el 1969 en serbocroata, el 1971 en una nova traducció al neerlandès, i el 1981 en castellà.

2) El 1969 apareix la versió txeca, el 1973 la romanesa, i el 1974 la italiana.

1967 a 1968, i de 1972 endavant. La narració d'Ingeborg Bachmann *Drei Wege zum See* pren com a punt de partida personatges derivats d'aquesta novel·la.¹⁾

La mateixa editorial De Gemeinschaft publicà el 1939 la última novel·la de l'edició de la qual tindria notícia Roth: *Die Geschichte von der 1002. Nacht*, que degut a l'ocupació dels Països Baixos per part dels alemanys no arribà a distribuir-se; prova d'això és que no se'n troben recensions contemporànies. Sorprenentment, l'única traducció de l'època, la polonesa, porta data de 1937; aquesta datació s'explica, però, pel fet que l'obra fou redactada anteriorment a *Die Kapuzinergruft*. Els esdeveniments polítics al voltant de l'*Anschluß* portaren Roth a endarrerir l'aparició de l'obra ja redactada, de temàtica menys actual, i avançar la publicació de la segona; després, l'escriptor va imposar a l'editorial una pausa entre la sortida d'ambdues obres, per tal d'evitar-se el desprestigi d'una producció excessivament ràpida. Això generà greus conflictes entre Roth i De Gemeinschaft, sobre els quals hi ha un volum de correspondència en preparació.²⁾ Les altres versions d'aquesta novel·la són molt més tardanes: la italiana i la neerlandesa de 1965, la francesa de 1973, la castellana de 1983. N'existeix també una filmació de l'any 1969, dirigida per Peter Beauvais. A més de les dues edicions completes, el

1) Vegeu Willerich-Tocha, p. 361-370.

2) Sobre la cronologia de la redacció d'aquesta obra i de la precedent ens estendrem a l'apartat següent, 2.f., ja que ha estat font d'errades cronològiques i objecte d'especial atenció per part dels especialistes. La revista *Zirkular* (12.1990, p. 12), publicada per la *Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur*, informa: "In Vorbereitung ist eine Edition des Briefwechsels zwischen Roth und dem Verlag De Gemeinschaft, bearbeitet von Madeleine Rietra und Theo Bijvoet, die 1990 im Verlag Kiepenheuer & Witsch erscheinen wird."

recull publicat el 1964 inclou també aquesta obra, que ha estat al mercat individualment de 1959 a 1965, de 1972 a 1979 i de 1981 endavant.

Die Legende vom heiligen Trinker, l'obra que Roth acabà unes setmanes abans de morir, fou publicada el 1939 per l'editorial Allert de Lange, d'Amsterdam, i tingué una bona acollida, íntimament lligada a la proximitat de la mort de Roth i les circumstàncies d'aquesta, que en feien immediata la referència biogràfica - tot i que s'establia el nexa d'una manera en general massa simplista. L'obreta reaparegué en alemany el 1949 i el 1976 per separat, i el 1968 juntament amb altres narracions formant un recull al qual donava el títol¹⁾. En coneixem dues traduccions angleses (1943 i 1945), una al suec (1962) i la castellana de 1981. El 1963 fou filmada per a televisió per Franz J. Wild; cal remarcar que la versió cinematogràfica del director italià Ermanno Olmi guanyà el Lleó d'Or del Festival de Cinema de Venècia l'estiu de 1988.²⁾

Es remarcable el diferent grau d'atenció que han rebut unes obres i altres. Per part nostra, no creiem pas justificat l'oblit relatiu en què semblen trobar-se *Hotel Savoy*, *Die Flucht ohne Ende*, *Zipper und sein Vater*, *Rechts und links* o *Die hundert Tage*, per exemple. Sembla manifestar-se una certa tendència a incidir sobre determinades obres més o menys "canonitzades" (sobretot *Radetzky marsch* i *Die Kapuzinergruft*, identificades amb l'etiqueta d'habsbúrgiques), i a deixar-ne de banda

1) Aquest recull fou publicat el 1949 per Kiepenheuer, el 1968 per Fischer en format de butxaca, i el 1976 per Suhrkamp.

2) Cziffra (p. 121-124) recull la relació de Roth amb Paul Gordon i l'intent d'aquest director de filmar la narració als EE UU, on s'havia exiliat. El títol previst era "Delirium", i el guió havia estat escrit per Yehudi Menuhim, gran admirador de Roth; però el projecte no va arribar a terme per problemes de financiació.

altres. El cas més marcat seria *Die hundert Tage*, l'única novel·la de l'autor que encara el 1989 no existia en edició individual.

En general podem dir que la posició de Joseph Roth entre el públic i dins del mercat editorial de llengua alemanya és força sòlida, gràcies a les filmacions i a les edicions d'abast popular; les efemèrides del cinquantenari de la seva mort (1989) i del centenari del naixement (1994) podran contribuir a consolidar aquesta situació, que a nivell de coneixement entre els estudiosos literaris austríacs i alemanys és ja un fet d'ençà dels anys setanta.¹⁾

1) Com veurem a l'apartat 2.g., la popularitat i el nivell de coneixement entre els estudiosos que ha assolit l'escriptor dins de l'estat espanyol són molt lluny dels nivells aconseguits als països de llengua alemanya.

2.f. ESTUDIS SOBRE ROTH I LA SEVA OBRA.

En aquest apartat ens referirem als estudis que han anat apareguent sobre Roth, especialment a les monografies, però també a aquelles crítiques i articles que en el seu moment obtingueren una especial ressonància, ja sia en els cercles literaris on es movia Roth, o bé després de la seva mort entre els interessats per la seva obra i els estudiosos; degut a l'especial situació de l'obra de Joseph Roth durant la segona guerra mundial i la postguerra, alguns d'ells aparegueren a la premsa diària o en altres publicacions de caire general. Ara bé, no tenim cap intenció de recollir tots els ecos de premsa referits a Roth, sinó només aquelles aportacions rellevants per als especialistes; un estudi a fons de la seva ressonància entre el gran públic queda reservat per a treballs com el de Willerich-Tocha o el de van Weringh i van Helmond, el primer referit específicament a la recepció de Roth, i el segon a la recopilació de tots aquells aspectes en la vida i l'obra de l'autor relacionats amb els Països Baixos. ¹⁾

Cal remarcar que Roth fou en vida predominantment conegut com a periodista, però que la seva popularitat com a novel·lista sempre fou molt menor. Així el fet que l'editor Kurt Wolff doni com a exemple de les seves dificultats econòmiques les pèrdues que li han ocasionat els

1) Ens referim a l'obra ja citada de Margarethe Willerich-Tocha, *Rezeption als Gedächtnis*, d'enfoc global, i a l'estudi de Koos van Weringh i Toke van Helmond, *Joseph Roth in Nederland* (Amsterdam: De Engelbewaarder, 1979. 201 pags.). Caldria fer un treball similar a aquest darrer especialment en el cas d'Itàlia i França, països on Roth obtingué una gran ressonància. Pel que fa al nostre país, la repercussió de Roth fou molt més reduïda, però requeriria també un estudi, que intentarem iniciar a l'apartat 2.g. d'aquest treball, amb la intenció d'ampliar-lo en ocasions posteriors.

dos llibres de Joseph Roth que ha publicat¹⁾ indica bé la situació del jove Roth en el mercat literari del seu moment: es relaciona amb editorials prestigioses i rep bones crítiques, però aconsegueix poques vendes.

A partir de *Hotel Savoy* (1924), Roth és ja considerat en els cercles literaris com una promesa, i se'l qualifica d'autor modern, classificació que quedarà reforçada amb la seva declaració programàtica al pròleg de *Die Flucht ohne Ende*, la qual l'encasellarà com a autor de la *Neue Sachlichkeit*. Aquesta adscripció queda remarcada en veure's inclòs en dues antologies d'autors d'actualitat: la realitzada per Hermann Kesten el 1928, i la publicada per Ernst Glaeser el 1929.²⁾

Roth no esdevindria un autor rendible fins a *Hiob* i *Radetzkymarsch*, i ja hem dit abans que a partir de 1933 les circumstàncies polítiques impediren la venda i edició d'obres seves a Alemanya; així doncs, la curva ascendent que s'iniciava quedà interrompuda, amb xifres de vendes molt inferiors per a les obres posteriors, degut certament a la situació d'exili, però també a causa de les expectatives creades per les publicacions de 1930 i 1932, que el públic no va creure satisfetes per les que seguiren.

Fins 1929, any en què tingué lloc el seu polèmic abandó de la *Frankfurter Zeitung* i el pas a *Münchener Neueste Nachrichten*, i en què

1) Citat per Willerich-Tocha, p. 55-56. Hem fet més ampla referència a aquest fet a l'apartat 2.e.

2) Hermann Kesten (Hrsg.): *24 Neue Deutsche Erzähler. Frühwerke der Neuen Sachlichkeit*. Berlin 1928. Nova edició: Munic 1973, amb un nou pròleg de Kesten.

Ernst Glaeser (Hrsg.): *Fazit. Ein Querschnitt durch die deutsche Publizistik*. Hamburg 1929. Reedició: Kronberg 1977, amb un epíleg de Helmut Mörchen. Remarquem que en aquest recull l'aportació de Roth, el reportatge del viatge al Saar *Briefe aus Deutschland*, ocupa el lloc d'honor.

aparegué *Rechts und Links*, darrera del grup de novel·les amb temàtica comú del primer període - el repatriat que retorna a un món diferent del que havia conegut, ara dominat per l'especulació i l'oportunisme -, Roth havia estat considerat com un intel·lectual d'esquerres, identificat o no amb el socialisme (de fet, el seu allunyament es manifesta més intensament a partir del viatge a Rússia del 1926, i aquest fet es reflecteix de forma immediata en què *Die Flucht ohne Ende* ja no és traduïda a la Unió Soviètica, al contrari del que havia passat amb les obres anteriors). En consonància amb això, rep crítiques favorables dels sectors d'esquerra, les quals començaran a minvar el 1930 amb l'aparició de *Hiob*, moment en el qual Roth adquirirà en canvi altres grups de lectors, un bon representant dels quals seria Stefan Zweig.¹⁾

Es interessant remarcar que les novel·les de Roth són ja identificades com a *Zeitromane* en recensions de 1924 (Erich Dürr) o 1928 (Józef Wittlin).²⁾ D'aquesta època podríem enumerar múltiples crítiques, totes elles marcadament favorables, per exemple de Hermann Menkes (1927), Eugen Kirchpennig (1927), Hans Natonek (1928), Manfred Georg (1928) o Siegfried Kracauer (1929), però també d'un jesuïta, Friedrich Muckermann.³⁾ Com a mostra d'un inici d'allunyament entre els punts de vista de Roth i el considerat com estrictament socialista esmentem la recensió d'Erich Kuttner a *Die Flucht ohne Ende*, que critica l'actitud pessimista i escèptica de Roth, tot i apreciar l'obra en general: el final desmoralitzant és considerat inacceptable. Des d'una posició ideològicament més àmplia, Hermann Menkes també havia captat aquesta

1) Vegeu Willerich-Tocha, p. 76-77. Remarquem, però, que la relació amb Stefan Zweig es remonta a la publicació de *Juden auf Wanderschaft* (1927).

2) Vegeu ibidem, p. 172.

3) Ibidem, capítol 4 en general, però especialment p. 172 i següents.

faceta, tal com fa patent el títol de la seva recensió de la mateixa novel·la: "Roman eines Kulturpessimisten".¹⁾

Un aspecte comú a les diverses crítiques sol ser la lloança del llenguatge precís, cisellat, i de la capacitat d'observació de l'autor, elements que seran constants en l'apreciació de l'autor fins a l'actualitat. Per això la polèmica de Roth (sota el pseudònim "Cuneus") amb el personatge local amagat sota el pseudònim "Matz" a partir de la sèrie sobre el Saar *Briefe aus Deutschland* resulta especialment notable, ja que el flanc que "Matz" ataca és sobretot el llenguatge suggestiu, típic del *Feuilleton* - allò que precisament molts crítics lloen, ja que s'aparella amb una expressió concisa i acurada, i permet expressar apreciacions profundes i d'àmplia validesa a partir de detalls quotidians.²⁾ Remarquem que aquesta controvèrsia entre la *Frankfurter Zeitung* i la *Saarbrücker Zeitung* obtingué una certa ressonància en el seu moment; cal dir, però, que l'atac de "Matz" no era tant una crítica a l'estil com la resposta a una visió del Saar poc favorable a les oligarquies locals.

Com a exemple paradigmàtic d'aquells lectors que estaven més identificats amb l'actitud i la temàtica de les obres que van de 1923 a 1929, i que a partir de *Hiob* i *Radetzkymarsch* comencen a apartar-se de Roth, podem citar una crítica que identifica el canvi de temàtica com a intent d'evasió:

1) Ibidem, p. 174.

2) Vegeu Willerich-Tocha p. 162-165; Westermann, p. 60-62. El reportatge es troba a W[89] 2, p. 772-818, i els punts relacionats amb la polèmica són a les pags. 816-818 i 1006; a W III ocupa les p. 603-613 i 724-759, i de la polèmica només s'hi troba una part, a p. 752-756.

"Der Leser kann sich (...) des Eindrucks nicht erwehren, daß Roth aus einer bewußten Distanziertheit zu den Fragen der Gegenwart heraus Zuflucht in den fernliegenden Stoff eines Hiob-Buches sucht."¹⁾

Aquesta actitud crítica per part dels comentaristes d'esquerra es mantindrà així i tendirà a accentuar-se. *Der Radetzkmarsch* aconseguirà encara recollir lloances dels dos costats, lloances que per part de l'esquerra havien estat menors en el cas de *Hiob*, del qual criticaven el to excessivament llegendari i especialment el "miracle" final. Com a exponent màxim de crítica favorable a *Radetzkmarsch* entre els intel·lectuals d'esquerra és coneguda la recensió de Georg Lukacs, el qual la lloa tot i trobar-hi "mancances ideològiques". Creiem que aquest escrit és prou important com per citar-lo extensament:

"Der 'Radetzkmarsch' ist (...) ein bedeutender Roman, in dem die wichtigsten sozialen Faktoren des Untergangs eine abgeschlossene künstlerische Verkörperung in den Einzelschicksalen der dargestellten Personen des Romans gefunden haben. Die Menschen sind lebendig gestaltet und gut charakterisiert. (...) Roth zeigt, daß die regierenden Klassen Oesterreich-Ungarns nicht mehr nach alter Art leben können. Daß jedoch die unterdrückten Klassen nicht mehr nach alter Art leben wollen, darauf weist Roth überhaupt nicht hin, davon spricht er nur nebenbei. (...) Und dennoch, trotz der bewußten Einseitigkeit der Darstellung, liegt in ihr der Mittelpunkt des heranreifenden Niedergangs. (...) Es ist richtig: er empfindet es, daß der Zusammenbruch durch das Streben der Völker zur Selbstbestimmung hervorgerufen wurde, aber er versteht diese Bestrebungen schlecht, denn sein Herz ist ja auf der Seite der untergehenden Monarchie. (...) Bemerkenswert ist auch folgendes: der große künstlerische Wert dieses Werkes ist, wenn er auch nicht aus der ideologischen Schwäche des Autors hervorgeht, so doch damit stark verbunden. Hätte Roth nicht seine Illusionen, so hätte es ihm kaum gelingen können, so tief in die Welt seiner Beamten und Offiziere hineinzublicken und so voll und ganz und wahrhaftig den Prozeß ihres sittlichen und sozialen Verfalls darzustellen. Roth ist ein Schriftsteller-Realist von außergewöhnlichen Fähigkeiten. (...) Sein Werk ist eines der künstlerisch geschlossensten und überzeugendsten der neueren deutschen Literatur."²⁾

- 1) Hilarius Berg: "Joseph Roth: Hiob. Roman eines einfachen Mannes." A: *Bücherwarte*, Berlin 6 (1931) 3, p. 36. Citat per Willerich-Tocha, p. 76.
- 2) Georg Lukacs: "Marsch Radetzkowo". A: *Literaturnaja gazeta*, Moscou, 15.8.1939. Traducció a l'alemany de Maria Enberg a: Fritz Hackert: *Kulturpessimismus und Erzählform. Studien zu Joseph Roths Leben und Werk*. Bern, Frankfurt: Lang 1967, p. 147-151.

Aquesta presa de posició tan marcadament favorable a Roth es troba de fet bastant aïllada entre els intel·lectuals d'esquerra, i les obres posteriors de Roth provocaran un rebuig cada cop més intens. La culminació del procés de rebuig per part d'antics aliats es pot exemplificar en la recensió de Franz Carl Weiskopf sobre *Die Kapuzinergruft*:

"Ein Geruch von welkenden Blumen, von abgestandenem Weihrauch, von verregnetem Friedhof entströmt den Seiten; eine makabre Welt tut sich vor uns auf (...). Am liebsten würde der Rezensent seine Besprechungen mit einem Trauerrand versehen lassen: um dem Lebens-, vielmehr dem Todesstil eines Buches gerecht zu werden, das nicht nur nach einer Gruft heißt, sondern auch einer Gruft gleicht (...) und weil er Abschied nehmen mußte von vielem, was ihm einst, in früheren Werken Joseph Roths, lieb und teuer gewesen ist. (...) Ganz verschwunden ist die schöne Dreistigkeit früherer Rothscher Fabeln; dahin die bewundernswerte Oekonomie der Sprache; verlöscht die Lebenswärme der Gestalten. Roth führt uns in ein Schattenreich (...). (...) der Leutnant Trotta des 'Radetzky-Marsches' war eine tragische Figur, übergossen vom Charme bittersüßer Melancholie; der Leutnant Trotta der 'Kapuzinergruft' ist nur ein sentimentaler Deklassierter, ein billiger Mystiker, ein ressentimentvoller Schlemihl. (...) Der Untergang des neuen Oesterreich bleibt völlig ungestaltet. (...)

Wird es für die Kunst Joseph Roths einen neuen Morgen geben? Wir können die Frage nicht mit einem Ja, wir möchten sie nicht mit einem Nein beantworten. Der Weg, den er in den letzten Jahren beschritten hat, der Weg in die Legende, in die Mystik, in eine kümmerliche Irrealität, führt nur in tieferes Dunkel." 1)

L'època de l'exili està caracteritzada d'una banda per la silenciació o en tot cas pels atacs de què són objecte els exiliats per part de l'Alemanya nazi (bona mostra n'és el tracte rebut per Roth a la història de la literatura d'Adolf Bartels, on se'l desqualifica per la seva

1) Franz Carl Weiskopf: "Totentanz". A: *Die neue Weltbühne*, 35 (1939) 19, p. 589-593; inclòs també a *Ueber Literatur und Sprache. Literarische Streifzüge. Verteidigung der Sprache*. Gesammelte Werke VIII, hrsg. von der Deutschen Akademie der Künste zu Berlin, Berlin 1960. Vegeu Ausstellung, p. 471-472; Willerich-Tocha, p. 76. Més informació sobre l'opinió de Weiskopf referent a Roth la trobem a la monografia de Leos Houska *Joseph Roth und das Haus Habsburg* (1971), p. 79 i 115.

condició de jueu¹⁾); d'altra banda, per l'actuació solidària entre els emigrats, que es forneixen mútuament crítiques favorables a les publicacions respectives, més enllà de l'opinió personal que cada un pugui tenir de l'altre - si bé en el nostre cas queda fora d'aquesta pràctica el grup de l'esquerra militant, per les diferències ideològiques a les quals ens hem referit abans.

Durant l'exili, Roth lluita per mantenir una bona imatge a través de recensions favorables, però que no procedeixin sistemàticament dels membres del seu cercle d'amics (el fons de l'arxiu Roth a l'institut Leo Baeck de Nova York conté correspondència de Roth amb els seus editors on l'autor proposa determinades persones per a comentar les seves obres, tals com Stefan Zweig o el crític suís Sergius Sax, a qui prefereix a Kesten, la relació amb el qual considera excessivament notòria²⁾); i d'altra banda evitant publicar de forma massa seguida³⁾, encara que això l'obligui a endarrerir la publicació d'obres ja enllestides, per a les quals ha percebut ja honoraris. Aquesta tàctica dilatòria constitueix una part importantíssima dels seus constants conflictes amb les editorials amb què treballa, i s'ha pogut constatar sobretot gràcies al llegat de Joseph Bornstein a l'arxiu Roth. La tàctica d'endarrerir publicacions es troba documentada en el cas de *Beichte eines Mörders*, enllestida ja a finals de 1935 i que no fou editada fins ben entrat el 1936 per no aparèixer massa aprop de *Die Hundert Tage*⁴⁾; i més clarament

1) Adolf Bartels: *Geschichte der deutschen Literatur*. Braunschweig, Berlin etc.: 1937^{1^o} (p. 732); 1942^{1^o} (p. 741). No deixa de ser notable, nogensmenys, que un autor prohibit rebi tanta atenció, tot i ser negativa - la qual cosa ens indica la posició que Roth havia assolit. Sobre aquest punt vegeu Willerich-Tocha, p. 134.

2) Vegeu Willerich-Tocha, p. 62.

3) Ibidem, p. 63-65.

4) Ibidem, p. 384.

encara pel que fa a *Die Geschichte von der 1002. Nacht*, fins i tot impresa (i traduïda al polonès) el 1937, escrita doncs abans de *Die Kapuzinergruft*, però no publicada fins el 1939, un any després de l'altra novel·la, malgrat les pressions de l'editorial De Gemeinschaft¹⁾. Aquest segon cas és el que ha tingut més conseqüències per al coneixement de Roth i de la seva evolució, ja que no ha pogut establir-se la seqüència documentalment fins a l'estudi dels materials del *Nachlaß* per part de Fritz Hackert el 1975²⁾, si bé Peter Wilhelm Jansen ja l'havia deduïda a la seva tesi el 1958 a través de l'estudi de les obres de Roth des d'un enfoc immanent.³⁾

La tàctica comú entre els emigrants de proporcionar-se mútuament crítiques favorables, per fer front a la difícil situació en què tots ells es trobaven, entronca directament amb el punt a què ens referirem a continuació: els panegírics que sorgeixen a partir de la mort de Roth el 1939, i posteriorment amb motiu dels diversos memorials i aniversaris. El nexa entre ambdues fases el constitueix el fet que ambdós grups d'escrits sobre Roth i la seva obra són generats pel mateix cercle d'amics, amb la característica que en els memorials la component biogràfica i de records sobre la persona de Roth predomina fortament per damunt de la referència a l'obra, utilitzada únicament per a il·lustrar aspectes de la personalitat de l'autor, i valorada estrictament segons les preferències de cada un. Com que el cercle d'amics de Roth en els

1) Vegeu el que hem dit a l'apartat 2.e. sobre aquesta qüestió.

2) Fritz Hackert: "Joseph Roths Nachlaß im Leo-Baeck-Institut", a JRudT, p. 377-78. Com a demostració Hackert addueix que De Gemeinschaft el 1937 ja reclamava pagaments per drets de traducció de *1002. Nacht*. Sobre aquest apartat podeu veure també Willerich-Tocha, p. 63-66.

3) Peter Wilhelm Jansen: *Weltbezug und Erzählhaltung. Eine Untersuchung zum Erzählwerk und zur dichterischen Existenz Joseph Roths*. Dissertation, maschinengeschrieben. Freiburg i.B. 1958. Vegeu-ne p. 480.

darrers temps havia anat escorant cap a posicions més dretanes i nostàlgiques, no és d'estranyar que predomini el record d'obres aparegudes de 1930 ençà, més adients amb el tarannà dels articulistes.

Un altre factor comú a aquests materials, i que tendirà a perpetuar-se, és la utilització de títols d'obres de Roth o de cites populars d'elles per tal de caracteritzar-lo a ell mateix; tendència que es compleix també en autors que no tingueren relació personal amb ell, o bé només escassa. Així, Benno Reifenberg, que com ja s'ha dit fou redactor en cap de la secció cultural de la *Frankfurter Zeitung*, parlarà del seu antic col.laborador com a "Reisender mit Traglasten", i encapçalarà els seus records sobre Roth amb "Es war einmal ein Kaiser",¹⁾ fent referència a sengles *Feuilletons* d'aquell al seu diari. L'amic Kesten utilitzarà títols com "Ein Dichter hinter Masken" o "Auf der Flucht vor dem Nichts".²⁾ També Otto Forst de Battaglia, la relació del qual amb l'escriptor fou pràcticament nul.la, recurrirà a aquesta mena d'apel.lació, per exemple amb el títol "Der Wanderer auf der Flucht zum tragischen Ende".³⁾ Una mostra de com aquesta tradició es continua entre comentaristes ja no coetanis la trobem per exemple en el títol de l'article de Marcel Reich-Ranicki "Das liebliche Geklingel einer

1) Benno Reifenberg: "Joseph Roth. Reisender mit Traglasten". A: Benckiser, Nikolas (Hrsg.): *Zeitungsschreiber. Politiker, Dichter und Denker schreiben für den Tag*. Frankfurt/M. 1966, p. 281-284. L'article al.ludit, "Reisende mit Traglasten", havia aparegut el 17.2.1924. "Es war einmal ein Kaiser. Erinnerungen an Joseph Roth", a: *Wiener Bühne* 26 (1950) 4, p. 6-7, al.ludeix a l'article "Seine k. und k. apostolische Majestät" (*Frankfurter Zeitung*, 6.3.1928.)

2) Hermann Kesten: "Joseph Roth. Ein Dichter hinter Masken." A: *Die Weltwoche*, 21.7.1950; "Joseph Roth. Auf der Flucht vor dem Nichts." A: *Der Monat*, 5 (1953) 59, p. 473-77.

3) Otto Forst de Battaglia: "Der Wanderer auf der Flucht zum tragischen Ende. Bemerkungen zur Joseph-Roth-Gesamtausgabe.", a: *Wort in der Zeit* 3 (1957), p. 201-205.

Narrenschelle",¹⁾ o bé en els de Fritz Raddatz "In Häßlichkeit sterbende Welt" i, més crític, "Der Stoff, aus dem die Schwäne sind".²⁾

Entre els *Nachrufe* que li dediquen els amics podríem citar l'al·locució de Stefan Zweig en l'acte commemoratiu celebrat a Londres el juny de 1939³⁾; l'article de Hermann Kesten titulat "Ein großer Dichter"⁴⁾, com a representant més estricta d'aquesta temàtica entre els molts dedicats per Kesten a la memòria i reivindicació de Roth; diversos escrits de Hans Natonek publicats el 1939⁵⁾ i dedicats a recordar-lo; els de Ludwig Marcuse "Abschied von Joseph Roth" o "Ein Gast auf dieser Erde"⁶⁾; per no citar-ne més que alguns.

Un tret comú a tots aquests escrits - i de fet típic del gènere - és el to laudatori, carregat d'emotivitat i de records personals de la

1) Article inclòs a: Marcel Reich-Ranicki: *Nachprüfung*, p. 208-214. Publicat anteriorment amb el títol "Joseph Roths Weg und Welt. - Eine neue Sammlung seiner Feuilletons 1919-1927" a: *Die Zeit* 22, 29.5.1970. Fa referència a la frase "Und in dem lieblichen Geklingel einer Narrenschelle schwingt doch mehr zuweilen als im Kirchenglockenklang." (procedent de "Feuilleton", *Berliner Börsen-Courier*, 24.7.1921; W1891 1, p. 618.)

2) Raddatz, Fritz: "In Häßlichkeit sterbende Welt. Joseph Roth - Romane, Briefe und Fragmente aus dem Nachlaß". A: *Die Zeit* 31, 28.7.1978, p. 31-32. Inclòs també a: *Eros und Tod. Literarische Porträts*. Hamburg 1980, p. 223-235, sota el títol "Eine in Häßlichkeit ertrinkende Welt." El segon títol, amb el paral·lel que estableix entre Roth i Johannes Mario Simmel, fa referència a una frase de *Briefe aus Deutschland* (W III, p. 735; W1891 2, p. 783: "Diese Schlagsahne (...) ist wie ein Schnee und wie das Material, aus dem Schwäne gemacht werden, Urschwanol."), i encapçala un article de Raddatz a *Merkur* 31 (1977), p. 399-402.

3) Stefan Zweig: "Joseph Roth." Publicat a: *Europäisches Erbe*, Frankfurt: Fischer 1960, p. 251-264; i a: *Die Monotonisierung der Welt. Aufsätze und Vorträge.*, Frankfurt: Suhrkamp 1978, p. 226-239. Publicat en versió abreujada, amb el títol "Abschiedsrede", a: *Die österreichische Post*, París, 1, 1.7.1939.

4) A: *Das Neue Tage-Buch*, 7 (1939) 23, p. 540-545.

5) De Hans Natonek: "Die Legende Roth", a: *Die österreichische Post*, París, 1.7.1939; "Joseph Roth", a: *Die Neue Weltbühne*, 35 (1939) 22, p. 680-683; "Vom sterbenden Trinker", ibidem 32, p. 1013.

6) De Ludwig Marcuse: "Abschied von Joseph Roth", a: *Aufbau*, maig 1939; reimprès a *Gedächtnisbuch* p. 237-240; "Ein Gast auf dieser Erde. Unvergessener Roth.", a: *Aufbau* (Nova York), 29.9.1944.

relació de cada un dels autors amb Roth, intentant oferir d'ell una imatge el més harmònica possible, i interpretant-lo en funció de la situació d'exili. La tristesa, la desesperació, l'enyorament, etc., són algunes de les xifres oferides per a explicar la seva actitud de retorn al passat i la seva dependència alcohòlica. Les obres de Roth ofereixen el canyamàs sobre el qual s'inserten els records personals. La tradició afirmativa sense interpretació personal de l'obra continuarà en general també en articles d'altres autors no pertanyents al cercle d'amics, fins a arribar a 1956, en què comencen a aparèixer opinions més noves, amb punts de vista individualitzats, gràcies al fet que per fi l'obra de Roth torna a estar a l'abast de forma àmplia.

En la recepció de Joseph Roth juga un paper fonamental Hermann Kesten, degut sobretot a la seva activitat per a recuperar l'autor - ell fou l'impulsor de les dues primeres edicions completes, les quals permeteren que Roth fos "redescobert" -, però també degut a la imatge de Roth que Kesten propagà; imatge estàtica i descrita de forma marcadament oximorònica, orientada predominantment a la persona de l'autor. Els diversos articles de Kesten i sobretot els seus pròlegs a les dues primeres edicions completes són testimoni de la permanència d'aquesta imatge, que ja en un escrit de 1931¹⁾ estava configurada en les seves línies bàsiques.²⁾ En els panegírics de 1939, i amb més difusió en la contribució de Kesten al *Gedächtnisbuch* (1949), així com en les altres ocasions en què Kesten es referí al seu amic, les constants es

1) Hermann Kesten: "Moderne Epiker. Der Schriftsteller Joseph Roth." A: *Berliner Tagblatt*, 296, 26.6.1931. Reimprès a T+K p. 7-9.

2) Fritz Hackert critica aquesta imatge estàtica i les conseqüències que se n'han derivat per al coneixement de Roth. Vegeu el seu article "Joseph Roths Nachlaß im Leo-Baeck-Institute" (1975). A: JRudT, p. 374-399.

confirmen, i van generant un *Erwartungshorizont* que serà determinant fins que la nova situació editorial de 1956 permeti al lector crear-se una imatge pròpia.

Willerich-Tocha resumeix així les característiques de la imatge que es fixa a partir de Kesten:

"Als Deutungsformeln können wegen ihrer Wirksamkeit für die an Kesten orientierte Rezeption zum Beispiel die personenbezogenen gelten: der gute Mensch, der Beobachter und Schilderer, der herausragende Schriftsteller; ferner die werk- und sprachbezogenen Formeln: Roths literarische Figuren sind konservative Revolteure und Revolutionäre, seine Sprache hat scharfe Konturen, sein Werk bleibt auch im 'Hiob' konsequent."¹⁾

Una típica formulació de Kesten, i en aquest cas una que va tenir àmplia ressonància, la trobem al pròleg de l'edició completa de 1956:

"In den fünfzehn Jahren, da Roth Bücher veröffentlichte, ward er aus einem skeptischen, zuweilen pessimistischen Moralisten ein legitimistischer Katholik; aus einem Linksradikalen ein Konservativer, aus einem Mitarbeiter sozialdemokratischer Zeitungen ein Inspirator sozialreaktionärer Zeitschriften, aus einem rebellischen 'Frontsoldaten' ein 'österreichischer Leutnant', aus einem Neuerer ein Erbe, aus einem witzigen Spötter ein eifernder Pamphletist."²⁾

Kesten i la seva valoració de la narrativa i els *Feuilletons* de Roth per damunt de la resta foren les principals causes de que altres aspectes de l'autor, com ara els articles polítics o els poemes, quedessin relegats a un segon pla, publicats només apart (per exemple els articles recuperats per Ingeborg Sültemeyer) o fins i tot inèdits, com és el cas de la majoria de poemes.

En la línia crítica de Hackert i Sültemeyer, Willerich-Tocha afirma a propòsit de la interpretació de Roth per part de Kesten:

- 1) Willerich-Tocha, p. 47.
- 2) W I, p. 25.

"Diese Deutungen fügen sich der Erklärung der vielen Widersprüchlichkeiten in Roths Wesen, in denen Kesten ein 'Maskenspiel' sah, das - wie schillernd auch immer - auf zwei einfache Grundhaltungen begründet sei: 'Seine Liebe zur Kunst und zu Menschen und sein Haß aufs Böse und Niederträchtige.'

Es gibt in den Aussagen Kestens also Anzeichen dafür, daß er die Person Roths nicht voll erfassen kann und sich dessen bewußt ist (...). Kesten hat die Vorläufigkeit eines jeden Bildes nicht bedacht. Seine Neigung zu dialektischen Formeln ebnet immer wieder Differenzierungen und Entwicklungen ein. Dadurch entsteht eine Pauschalität, die den Weg zu den Einzelwerken und -phänomenen erschwert. (...) Durch stete - für die Roth-Rezeption so verdienstvolle wie gefährliche - Wiederholung seiner Aussagen festigte so Kesten ein Roth-Bild, das entgegen allen Differenzierungsversuchen wenig Spannung hat, obwohl oder weil es so viele Perspektiven anbietet. In vielen Fällen bot deshalb in einer an Kesten orientierten Rezeption das Klischee 'vom Revolutionär zum Reaktionär' ein willkommenes Deutungsraaster."¹⁾

La preponderància de Kesten en la recuperació i difusió de Roth féu d'ell una pedra de toc per a tots els que es dedicaren a l'estudi d'aquest autor, motivant l'existència de dues formes de recepció:

"Eine Rezeption, die das Ueberzeitliche des Werkes herausstellt und Kestens Harmonisierungen durch alle antinomischen Formulierungen hindurch als Hintergrund beibehält (...); eine andere Art der Rezeption, die oft mit Entdeckerstolz einen 'neuen' Roth vorstellt, indem sie Einzelzüge seines Werkes verfolgt, Widersprüche und Gegensätze bestehen läßt und wertend gegeneinanderstellt oder auch gegeneinander ausspielt (...). Für beide Formen der Rezeption jedoch ist Kesten eine Autorität, mit der man sich affirmativ oder kritisch auseinandersetzen muß, wenn man einen Zugang zu Roths Werk sucht."²⁾

L'aportació de Kesten i dels altres amics predomina en general fins després de 1956, amb un model d'interpretació generalitzadora basat en l'apreci personal per Roth, que unifica els aspectes biogràfics - sovint falsos, ja que estaven basats en les informacions que ell mateix els havia fornit - i els records personals, marcats per l'experiència conjunta de l'exili i en alguns casos l'enyorament del passat, amb el coneixement de l'obra de Roth fortament jerarquitzat seguint la

1) Willerich-Tocha, p. 48-49.

2) Ibidem, p. 50.

prelació més típica: *Radetzkmarsch*, *Hiob*, *Die Kapuzinergruft*, *Die Legende vom heiligen Trinker*, *Tarabas*, *Die Hundert Tage*. L'obra anterior a 1929 queda en segon pla, com una mena d'exercici previ, o es deixa de banda totalment.

L'altra escola, que intenta desenvolupar criteris autònoms i valora aspectes diferents, sorgirà a partir de la primera edició de *Werke*, el 1956, gràcies a la possibilitat d'accedir a la major part de l'obra de Roth i formar-se'n un criteri propi, independent de les línies de recepció dominant fins aleshores, i es reforçarà el 1966 amb la publicació de *Der stumme Prophet* per Walter Lengning. Aquest darrer fet marca l'inici d'un procés de revalorització de l'obra prèvia a *Hiob* i de recuperació d'obra periodística dispersa (per part de Houska, Böning, Hackert, Sültemeyer, Berger, i darrerament Westermann), així com de fragments narratius (el més conegut seria *Perlefter*, recuperat per Berger). L'interès generalitzat per la política en els anys seixanta i setanta coincideix, i no pas per casualitat, amb la recuperació i revaloració dels aspectes de l'obra de Roth més crítics amb el seu temps i la seva societat, aspectes fins aleshores menystinguts o desconeguts. L'esforç de recerca bibliogràfica que això comportà, juntament amb l'acumulació d'informació sobre la vida de Roth per part de David Bronsen, però també per part d'altres estudiosos crítics envers el biògraf canonitzat - Hackert, Sültemeyer i Westermann sobretot - han anat fent possible el nivell actual de coneixement de Roth i la seva obra, que probablement podrem qualificar fins i tot de satisfactori quan l'edició d'obres completes iniciada el 1989 amb motiu del cinquantè aniversari de la mort de Roth hagi estat portada a terme.

Després d'aquesta incursió en períodes posteriors, retornem a la seqüència cronològica. Durant la immediata postguerra Roth sol ser evocat en ocasió de l'aniversari de la seva mort, seguint la línia dels panegírics funeraris, o bé recordat en les memòries de companys seus; sempre, doncs, des d'un punt de vista més personal que literari. Un intent lleugerament més seriós el representa el petit assaig d'Albert Fuchs aparegut el 1946, on es relaciona Roth amb Musil.¹⁾ Els lligams que Fuchs constata entre els dos són l'amor i l'interès per Àustria, l'humanisme antifeixista, la ironia i la mort a l'exili. Contràriament al que podrem observar en crítics posteriors, Fuchs considera els dos autors en peu d'igualtat²⁾, tot situant Roth en la tradició realista burgesa del segle XIX, i establint la primacia absoluta de *Radetzky-marsch* entre les obres de Roth (només *Hiob* i *Die Hundert Tage* obtenen consideració); remarca com Roth aconsegueix fer aparèixer als ulls del lector tota una època i un món a partir d'uns esdeveniments i

1) Fuchs, Albert: *Moderne österreichische Dichter. Essays*. Wien: Globus Vlg (1946); l'assaig en qüestió ocupa les pàgines 75 a 86 i es titula "Joseph Roth - Robert Musil".

2) Es curiós observar com els contemporanis, en especial els ideològicament més propers, valoren Roth com un autor de primeríssima categoria, i com aquesta alta qualificació desapareix i no tendeix a recuperar-se fins gairebé als anys vuitanta, i no pas de manera generalitzada. A tall d'exemple d'alta valoració per part d'un contemporani podríem citar Max Krell, que com a càrrec directiu de la casa Ullstein coneixia a fons el panorama literari. (Vegeu Max Krell: *Das alles gab es einmal*. Frankfurt/M.: Vlg Heinrich Scheffler (1961), p. 246 i 269.) En canvi, una mostra de valoració a la baixa la pot donar Frank Trommler quan s'excusa per reunir en un estudi a Roth, Musil, Broch, Doderer i Gütersloh. (Vegeu Frank Trommler: *Roman und Wirklichkeit*. Stuttgart, Berlin etc.: Kohlhammer Vlg (1966), p. 53.) Finalment, citem la tesi de Gail Sarah Jones, segons la qual Roth fou "possibly Austria's greatest prose writer of this century" com a exemple de la revalorització actual (a: *The Attitude of Constancy in the Early Novels of Joseph Roth*. State University of New York at Stony Brook, 1982, p. iii.)

personatges prou limitats i vulgars. Citem-ne un fragment com a mostra de la tradició crítica de sobrevaloració de *Radetzkmarsch* per damunt de la resta d'escrius:

"Ja, auch die übrigen Bücher haben ihre Qualitäten. Aber wie gering erscheinen sie im Vergleich zum *Radetzkmarsch*! Dieser Roman ist eine der klarsten Spiegelungen österreichischen Wesens, die je geschaffen wurden. Er hat so viel Kunst in sich, daß er ganz Natur zu sein scheint. Wenn Oesterreich spurlos aus der Welt verschwände, würde durch ihn die fast sinnliche Vorstellung überliefert, wie die Menschen unseres Landes in der Aera Franz Josefs gelebt, gesprochen, gedacht haben und wie sie zugrunde gegangen sind."¹⁾

El 1949 marca la primera fita per a l'intent de ressuscitar Joseph Roth a la memòria col·lectiva, deu anys després de la seva mort. L'amic Hermann Linden promou l'aparició d'un recull commemoratiu: *Joseph Roths Leben und Werk. Ein Gedächtnisbuch*²⁾, que inclou a més d'un pròleg i un article de l'editor dos articles de Hermann Kesten, un de Gustav Kiepenheuer, un de Józef Wittlin, un de Blanche Gidon i un d'Irmgard Keun; a continuació s'ofereixen set *Feuilletons*, seguits de fragments de *Flucht ohne Ende*, *Zipper und sein Vater*, *Rechts und Links*, *Hiob*, *Radetzkmarsch*, *Antichrist*, *Hundert Tage*, *Das falsche Gewicht*, *Leviathan*, *Kapuzinergruft* i *1002. Nacht*; finalment l'article "Rast angesichts der Zerstörung". Segueix l'apartat "Abschied und Tod", que inclou records de Ludwig Marcuse (en realitat semblen procedir de o foren després inclosos a l'autobiografia de Marcuse *Mein zwanzigstes Jahrhundert*), el fragment de la novel·la de Kesten *Die Zwillinge von Nürnberg* anomenat "Der Tod des Dichters", i per últim el poema d'Irmgard Keun *Für Joseph Roth*.

1) Albert Fuchs, loc. cit. p. 79.

2) Hermann Linden (Hrsg.): *Joseph Roth, Leben und Werk. Ein Gedächtnisbuch*. Köln + Hagen: Vlg Gustav Kiepenheuer 1949. 254 p. Ens referirem a ell com a Gedächtnisbuch.

La introducció de Linden en què es parla de la impossibilitat d'accedir a l'obra de Roth, així com el mateix fet que es consideri oportú d'oferir aquesta mena d'antologia de fragments, deixen prou clara la situació material per als lectors de Roth en aquella època. Cal tenir en compte que no fou fins el 1950 quan tornaren a aparèixer al mercat *Radetzkmarsch*, *Hiob* i *Kapuzinergruft*, i que el 1949 només *Die Legende vom heiligen Trinker* estava a la venda¹⁾ - fets relacionats tots ells amb la publicació del *Gedächtnisbuch* per part del mateix editor, Kiepenheuer.

A l'article de Kesten "Der Mensch Joseph Roth" es postula ja la divisió de l'obra de Roth en dos períodes:

"Seine Romane lassen zwei scharf getrennte künstlerische Perioden erkennen, zuerst die des Skeptikers und Neuerers und Revolteurs, danach die des Gläubigen und Klassizisten und Konservativen. Wenn ich nicht irre, ist der Unterschied bei Roth mehr ein Wandel der Haltung als der Anschauung, er liegt mehr in der Schreibmanier als in der stilistischen Substanz, mehr in der artistischen Laune als in der Tiefe des Gemüts."²⁾

Segons Kesten, a partir de *Hiob* canvien l'estil i l'actitud de Roth:

"Seine Kunstmittel werden klassizistisch. An die Stelle des Epigramms tritt das Bild. An die Stelle des witzigen Lakonismus tritt die strömende Melodie. (...) Roth schreibt nun Fabeln. Er wird gläubig oder will glauben."³⁾

També aquí dona Kesten la seva explicació del canvi ideològic de l'escriptor:

"Im *Radetzkmarsch* wird noch die Notwendigkeit des Zerfalls des alten Oesterreichs episch bewiesen. Aber schreibend verliebte sich Roth in diese verdammte und tote Welt. (...) Schreibend wurde er ein Monarchist, abhängig so, nach dem Wort Goethes, von den Figuren, die er schuf. Schreibend wurde Roth fromm. Da er glauben wollte, war er - vielleicht - gläubig. (...) Aber wie Roth einst schon unter Radikalen und Neuerern ein Skeptiker und Legitimist war, so wandelte er nun zwischen Katholiken

- 1) Vegeu Willerich-Tocha p. 443-444.
- 2) *Gedächtnisbuch* p. 20.
- 3) *Ibidem* p. 21.

und Monarchisten und war ein radikaler Monarchist, der mit seiner Kritik weder Kaiser noch Papst schonte, ein liebender Menschenfreund."¹⁾

El següent article de Kesten, "Der Schriftsteller Joseph Roth", remarca el seu estil clar caracteritzat per la intel·ligència i la senzillesa disciplinada, i el descriu com segueix:

"Roth ist ein eminenter Beobachter, ein treffender Schilderer. Er entwickelt Romane aus Charakteren und die Charakteren entwickelt er aus dem Äußeren, Sichtbaren eines Menschen. (...) Er ist ein Analytiker. (...) Roths Sprache ist aber trotz aller offenbaren Klarheit voll Phantastik, voller Phantasie. Er hat sprachliche Einfälle (...). Joseph Roth ist einer der wenigen großen Literaten, die wir heute in Deutschland haben, ein Meister der Sprache."²⁾

Es refereix també a Roth com a portantveu d'aquells que van prendre part a la guerra i, en tornar-ne, es trobaren amb el problema de readaptar-se a un món transformat:

"In Joseph Roths Romanen kommen die jungen Leute aus dem Krieg heim, das Gehäuse der Zivilisation steht da, die Maschinerie, knirschend, geht, die jungen Leute gehen herum, stehen herum und sind unfähig, 'ein Leben zu führen'."³⁾

Per a Kesten, el pas de personatges com els repatriats que acabem d'esmentar a figures com el protagonista de *Hiob* representa només un canvi aparent:

"Die Elemente der Hauptfiguren seiner ersten fünf Romane, etwa Tunda aus 'Flucht ohne Ende' oder die beiden Zipper, sind dieselben, aus denen der alte Mendel Singer gebildet ward, nur daß statt der aktuellen die immanente Seite gezeigt wird, statt der Analyse eine Synthese versucht wird."⁴⁾

L'article de Hermann Linden, "Tage mit Joseph Roth", remarca l'aspecte de Roth com a *Zivilisationsnomade*, vivint en hotels, escrivint a l'habitació, al bar, al vestíbul - un aspecte assenyalat per molts altres contemporanis i que ha tingut ressonància a la imatge que en

1) Gedächtnisbuch, p. 22.

2) Ibidem, p. 37. L'article fou ja publicat el 1931, i s'inclou al pròleg de *Werke 1975/76* (W I, p. 40-43).

3) Ibidem, p. 36.

4) Ibidem, p. 38.

general es té d'ell. Altres tòpics que cita Linden són el de la màscara, que més tard recollirà Kesten, i el de l'odi del moralista, que apareix també als articles de Kesten i Keun.

"Joseph Roth trug im Leben viele Masken. Gerne erschien er als Realist, als Skeptiker, ja sogar als arroganter Zyniker. Auch sahen wir ihn, der zuerst ganz links stand, später rechts, sahen ihn als Monarchisten, vorübergehend sogar im Banne des Katholizismus, als Demütigen, Traditionsgläubigen, und am Ende seines Lebens sehen wir ihn wieder in der Maske des Anfangs, als alles verachtenden Skeptiker und Nihilisten. Wer Roth jedoch genau kannte, (...), der sah tiefer. Der wahre Roth war ein wundersüchtiger Romantiker. (...) Roth konnte als Fanatiker hassen, aber er haßte nur das Böse und das Gemeine. Dem Bösen und dem Gemeinen galt sein unermüdlicher Kampf, galten die Todesstiche seines immer angriffsfeurigen Intellekts." ¹⁾

L'article de Gustav Kiepenheuer, "Eine Reverenz vor Joseph Roth", remarca també l'aspecte del nòmada i de l'escriptor que treballa en cafès. La major part està constituïda per la carta de Roth a Kiepenheuer amb motiu del cinquantè aniversari d'aquest. ²⁾

Biogràficament l'aportació de Józef Wittlin és la més interessant, en ser una important font per a l'època d'estudiant i de soldat de Roth. Per la seva banda, la breu contribució d'Irmgard Keun aporta unes agudes observacions sobre la personalitat de Joseph Roth: la capacitat d'odiar, de ser "der beste und lebendigste Hassler" ³⁾, d'enfrontar-se a la injustícia, la seva apassionada crítica del nazisme sense cap concessió a la pròpia conveniència; i també una interessantíssima apreciació sobre la necessitat de Roth de jugar amb diversos papers i d'evadir-se:

"In seinen Büchern versenkte Roth sich gern in die Welt der alten österreichischen Monarchie - in eine Welt, von der er mit verzweifelter Anstrengung und Inbrunst glauben wollte, daß sie ihm - zumindest früher einmal - Heimat des Denkens und des Fühlens war. Doch er wußte, daß er ewig heimatlos war und sein würde. (...) So suchte er denn nach Welten, die ihm wesensfremd waren und von denen

1) Gedächtnisbuch, p. 33-34.

2) Aquí ocupa les pàgines 43 a 47; a Briefe vegeu les p. 164-168. La citarem extensament al capítol 4.

3) Gedächtnisbuch, p. 59.

er hoffte, daß sie ihm unerkennbar und wärmend bleiben würden. Doch was seiner rastlos schaffenden Phantasie gelang, zerstörte ihm immer wieder sein bitterböser unerbittlicher Verstand. (...) Er war gequält und wollte sich selbst loswerden und unter allen Umständen etwas sein, was er nicht war. Bis zur Erschöpfung spielte er zuweilen die Rolle eines von ihm erfundenen Menschen, der Eigenschaften und Empfindungen in sich barg, die er selbst nicht hatte. Es gelang ihm nicht, an seine Rolle zu glauben, doch er empfand flüchtige Genugtuung und Trost, wenn er andere daran glauben machen konnte."¹⁾

Fins a 1956, Roth existeix pràcticament només en la memòria dels que l'havien apreciat en vida. Així, Kesten li dedica tres articles durant aquest període, i altres amics el recorden en els seus escrits. Altres autors menys propers, però que el coneixien, el recorden encara elogiosament, com podem veure en aquesta cita d'Ilja Ehrenburg, des d'una posició ideològica ben allunyada:

"Schließlich schilderten zwischen den zwei Weltkriegen Schriftsteller des bürgerlichen Europa - Mauriac, Döblin, Jules Romains, Morawija (!), James Joice (!), Joseph Roth und andere - in talentvoll geschriebenen Büchern die Entkräftung und das Dahinsiechen der kapitalistischen Gesellschaft."²⁾

La situació típica per a aquest període, en què Roth no guanya nous lectors, o en tot cas els pocs que expressen la seva opinió sobre ell ho fan seguint les pautes marcades per autoritats com Kesten o Forst de Battaglia³⁾, fa més remarcable l'article de Curt Hohoff "Oesterreich, mein Oesterreich"⁴⁾ per la seva apreciació matisada i diferenciada dels diversos aspectes i contradiccions a l'obra de Roth, demostrant-ne un bon coneixement i una valoració independent. Recordem que estudiosos de Roth molt posteriors seguiran referint-s'hi, per exemple Claudio Magris.

1) Ibidem, p. 59-60.

2) Ilja Ehrenburg: "Ueber die Arbeit des Schriftstellers". A: *Neue Welt*, Berlin, Januar 1954, p.211-246. Cita de la p. 213.

1) Vegeu Willerich-Tocha, p. 135.

2) A: Curt Hohoff: *Geist und Ursprung. Zur modernen Literatur*. München (1954). P. 112-117.

El 1956 porta l'aparició de la primera edició d'obres completes¹⁾, i amb ella un canvi radical de les premisses per al coneixement de Roth. La intenció explicitada per l'editor, Kesten, i per l'editorial, Kiepenheuer, és de fer justícia i recuperar un autor oblidat, sense cap esperança de treure'n un profit econòmic. L'edició consta de tres volums que inclouen l'obra narrativa coneguda fins aleshores (és a dir, sense *Spinnennetz* ni *Der stumme Prophet*), bona part dels *Feuilletons* publicats per la *Frankfurter Zeitung* i alguns altres, una petita part dels reportatges de viatge (falta el viatge a Rússia, i per comptes dels reportatges del sud de França s'inclou per error el llibre de viatges sobre el mateix tema, inèdit fins aleshores) i una sèrie de cartes. Les vint pàgines del pròleg de Hermann Kesten²⁾ recullen els mateixos aspectes que des de 1931 ha anat divulgant sobre Roth, refermant-ne així la imatge. Així, parla dels seus records personals de Roth descrivint-lo com a un nòmada, habitant d'hotels i cafès, un gran observador i narrador nat, predominantment visual. Estableix també una divisió entre un primer període, finalitzat amb *Rechts und Links*, i un segon període a partir de *Hiob* amb un canvi d'estil cap a un to més poètic i legendari, sense deixar però de mantenir unes constants.

Ja hem citat anteriorment un passatge on Kesten resumeix l'evolució ideològica de Roth. Podem ampliar-lo amb l'afirmació de Kesten tocant al rerafons invariànt de la personalitat de Roth sota els aparents canvis:

1) Joseph Roth: *Werke in drei Bänden*. Hrsg. von Hermann Kesten. Köln - Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1956.

2) El pròleg és idèntic a l'article sobre Roth que figura a l'obra de Kesten *Meine Freunde die Poeten*, (München:) Kindler, s.a., 610 pags., a p. 268-298.

"Die Ideen und Grundsätze sind also dieselben beim jungen Skeptiker wie die beim alternden frommen Katholiken. Er hat sie sich als Katholik oder Legitimist unverändert, im wahrsten Sinne des Wortes 'wörtlich' bewahrt. Nur für das Gewand, nur für den Einband benutzte er die Sprache und Bilder der Frommen."¹⁾

Una altra característica de Kesten que ja hem anomenat, però que convé documentar amb més amplitud, és la seva preferència per les formulacions paradoxals, i que està destinada a fer escola:

"Joseph Roth ist verzweifelt und vernünftig, ein scharfer Porträtist und trunkener Naturhymniker, ein komplizierter Sprachkünstler mit simplem Tonfall. Er ist ein unaufhörlich enttäuschter Menschenfreund; ein österreichischer Erzähler mit östlichen Stoffen und westlichen Formen; ein Intellektueller, der die schlichten Herzen liebt; ein gütiger Humorist mit bösem Witz; ein Mitleidender, der sich seiner Tränen schämt; ein 'neunziggrädiger' Lebensspieler auf vielen Ebenen; zuweilen sein eigener Feind und immer ein Poet."²⁾

L'eco que desperta aquesta recopilació de l'obra de Roth és marcadament positiu, les veus són laudatòries i gairebé cap neutral. La majoria dels comentaristes són contemporanis amb els quals Roth havia tingut alguna relació. El pròleg de Kesten i la seva jerarquitització de l'obra narrativa s'imposen, fent que es doni preeminència a *Radetzky-marsch*, *Kapuzinergruft*, *Hiob* i *Legende vom heiligen Trinker*; a més la nostàlgia pel món perdut és comú a molts articulistes i reforça la preferència per les dues obres anomenades en primer lloc. Predomina la referència conjunta a l'home i l'obra - aquesta resulta gairebé secundària, només font d'informació i valoració de la persona. En la pràctica la resta de l'obra és deixada de banda per la majoria de crítics.³⁾

1) W I, p. 26.

2) Ibidem, p. 23.

3) Willerich-Tocha (p. 73-89, i especialment p. 75) constata l'efecte d'aquesta fixació en unes obres determinades: "Damit wurde eine Werk-erwartung fixiert, die nicht so sehr Beurteilungsmaßstab aller anderen Werke wurde - dann wären die anderen Werke zumindest beachtet worden -, wie sie Rezeptionsmöglichkeiten überhaupt blockierte. Viele Werke blieben über Jahre hin Rezeptionsvorgabe ohne Rezeption."

Dins aquest context són de remarcar els dos articles de Heinrich Böll sobre Joseph Roth¹⁾, ja que representen el punt de vista d'una generació posterior, no condicionada per cap relació personal amb l'escriptor. Böll es sent emocionalment implicat en la recuperació de Roth, i considera l'edició completa com a part de la tasca de reparació de les malifetes històriques que ell i tants altres han sofert. Valora especialment la component jueva de l'autor, encetant així un camí fins ara no fressat, i que tindrà en Magris i, amb menys ressò, en Ausserhofer els principals exponents. La precisió i concisió del llenguatge és un dels aspectes que Böll remarca més.

Podríem citar també, dins del tenor de la valoració de la persona i no de la referència concreta a aspectes de l'obra, els articles de Forst de Battaglia "Der Wanderer auf einer Flucht zum tragischen Ende"²⁾, "Die Gabe des Berichtens"³⁾ o "Joseph Roth, der Spiegelmensch seines Wachtraums"⁴⁾, tots ells sobre l'edició de *Werke*. Consignem també dos articles de Fritz Taucher⁵⁾ i un de Roland H. Wiegenstein.⁶⁾

1) Ens referim a "Ein Denkmal für Joseph Roth." (1956), a: *Werke. Essayistische Schriften und Reden I, 1952-1963*. Hrsg. von Bernd Balzer. Köln: Kiepenheuer & Witsch (s.a.), p. 197-199. I també a: "Die Trauer, die recht behielt. Leben und Werk von Joseph Roth.", a: *Deutsche Rundschau* 83 (1957), p. 274-278.

2) A: *Wort in der Zeit* 3 (1957), p. 201-205. Un article anterior d'aquest crític, "Wanderer zwischen drei Welten" (a *Frankfurter Hefte* (1952) 6, p. 441-445; reimprès a *JRudT*, p. 77-86), va ser la font del curiós error de considerar Walther Brecht, professor de Roth a Viena, germà major de Bertolt Brecht, i que encara es troba en una tesi nordamericana de 1982 (G.S.Jones, *The Attitude of Constancy in the Novels of J. Roth*, p. 8.)

3) A: *Rheinischer Merkur*, Köln, Nr. 9, 1.3.1957.

4) A: *Die Furche*, Wien, 13 (1957), p. 29-30.

5) Es tracta de "Vor den Pforten der Menschlichkeit. Das Gesamtwerk von Joseph Roth", a: *Deutsche Zeitung und Wirtschaftszeitung*, 19.1.1957, i de "Erinnerungen an Erinnerungen - Anlässlich der Gesamtausgabe der Werke von Joseph Roth (...)", a: *Forum* 4 (1957) 1, p. 37.

6) "Die gerettete Welt des Joseph Roth." A: *Frankfurter Hefte* 12 (1957), p. 581-586.

1956 és també l'any de la primera monografia sobre Roth, apareguda als Estats Units, iniciant així una línia d'interès acadèmic per l'obra d'aquest autor que es manifestarà allà de forma ininterrompuda. Es tracta de la tesi doctoral de Ward Hughes Powell *The Problem of Primitivism in the Novels of Joseph Roth*.¹⁾ Powell, que ha treballat sobre exemplars de les obres narratives i assagístiques de Roth publicats fins a 1940, té com a única bibliografia secundària el *Gedächtnisbuch* i algunes necrològiques, i per tant aporta informacions biogràfiques en bona part errònies, si bé està en condicions de corregir la versió del suïcidi de Roth.²⁾

Powell considera Roth com a "primitivista" degut a l'actitud d'emmirallar-se constantment en el passat que aprecia en les seves obres, amb aspectes tals com el rebuig del progrés i de la industrialització, que el autor valora com negatius; però constata que la personalitat de Roth és excessivament complexa i analítica com per a afirmar aquest passat sense cap reserva, i aprecia la ironia constant que aplica fins i tot a les coses més enyorades d'aquest passat - per això el classifica com a "primitivista irònic". Aquesta característica la creu més ben desenvolupada a *Hiob* i *Radetzkymarsch*, amb un període resignat i indiferent que s'inicia a l'exili, i una recuperació de la ironia a la que Powell suposa darrera novel·la, *Die Geschichte von der 1002. Nacht* - bon exemple de com un error de datació pot induir a conclusions errònies. Considera *Die Legende vom heiligen Trinker* el

1) Powell, Ward Hughes: *The Problem of Primitivism in the Novels of Joseph Roth*. University of Colorado 1956. 221 p.

2) La tradició segons la qual Roth va cometre suïcidi, mantinguda fins a l'actualitat, sembla procedir de la biografia oferida per: Kunitz, Stanley J. and Howard Haycraft (editors): *Twentieth Century Authors*. New York 1942.

millor reflex de la personalitat de Roth i de la seva lluita per trobar quelcom en què poder creure.¹⁾ El treball de Powell constitueix el primer intent de reconciliar les obres dels dos períodes diferenciats per Kesten, tot raonant les similituds entre unes i altres. L'estudi que fa de cada una de les obres que té en compte és prou acurat i matisat.

El mateix any 1956, i també als Estats Units, Harold Edward Lusher publica una tesi doctoral que inaugura la tradició de comparar Roth amb Musil i Kraus pel que fa a llur visió de la monarquia austro-hongaresa i la figura de l'emperador Franz Joseph²⁾. De la mateixa manera que Powell, Lusher treballa amb les primeres edicions de les novel·les que considera: únicament *Radetzkymarsch*, *Kapuzinergruft* i, subsidiàriament, *Hlob*. Com a única font biogràfica disposa del *Gedächtnisbuch*, que segueix i cita amplament.

Cada apartat referit als sengles autors està dividit en un capítol biogràfic i un d'estudi de l'obra. En tots tres apartats biogràfics, Lusher es lamenta de la manca d'informació. Per a Roth, és cert que la situació el 1956 era de manca de bibliografia, però també és cert que Lusher desconeix l'obra d'aquest autor, excepte les tres novel·les mencionades anteriorment, úniques que cita a la bibliografia, i a més no sembla haver aprofitat a fons la informació que li oferia el *Gedächtnisbuch*: així, pel que fa a l'article de Blanche Gidon titulat "Die Kapuzinergruft. Eine Einführung"³⁾, que comença amb la frase "Am 18. Mai 1939, einem Donnerstag, an Himmelfahrt, rief mich ein Rohrpostbrief zu Joseph Roth.", Lusher el situa així: "It was at some

1) Powell p. 216-217.

2) Harold Edward Lusher: *Joseph Roth, Robert Musil and Karl Kraus: Their image of the old monarchy and the emperor Franz Joseph*. Mecanografiada. John Hopkins University, Baltimore, Maryland 1956. 296 p.

3) *Gedächtnisbuch*, p. 195-206.

point in the last year of the writer's life."¹⁾ Com a aspectes biogràfics, Lusher destaca el nomadisme i l'alcoholisme de Roth.

En el capítol II, "Joseph Roth: Kaiser and Monarchy", la font predominant és *Radetzkymarsch*, amb escassíssimes mencions de *Kapuzinergruft*. Per a ell, "the Roth portrait of Franz Joseph is an essentially sympathetic study".²⁾ Una remarca interessant és que, com observa Lusher, la identificació de la mort de Franz Joseph amb la desaparició de la monarquia i l'ensorrament del món tal com és fins al moment ja es dona per al primer Trotta a Solferino, i que aquesta identificació és el mòbil de la seva actuació. Aquesta equació i el lligam personal amb Franz Joseph es mantindran per a tots els Trottas.

"Particularly noteworthy here is the equation of the emperor's possible death with the destruction of the world. It is our first clue in tracking down Roth's conviction that the monarchy would exist only as long as its reigning member survived."³⁾

Com a característiques de la imatge de l'emperador dibuixada per Roth, Lusher en cita: 1) la ubiqüitat, simbolitzada en el retrat oficial omnipresent, i en els resultats de la gratitud del monarca, que en ascendir el primer dels Trotta li ha canviat tota la vida, i que posteriorment seguirà envoltant els seus descendents⁴⁾; 2) l'omnipotència, en tant que amo i senyor dins la monarquia⁵⁾; 3) el paternalisme, més que no patriarcalisme, en la imatge que Roth dona de Franz Joseph, manifestat en forma de protecció personal, que Carl Joseph experimenta com un pes⁶⁾; 4) la condició humana del monarca, especialment quan en el capítol XV de *Radetzkymarsch* és presentat com un ancià solitari.⁷⁾

1) Lusher, p. 24. Per cert, Lusher no sembla saber el nom complet de B. Flanchel Gidon, ja que sempre el cita abreujat, ni la seva condició de traductora de Roth al francès.

2) Ibidem, p. 30.

3) Ibidem, p. 32.

4) Ibidem, p. 31-36.

5) Ibidem, p. 37-42.

6) Ibidem, p. 42-45.

7) Ibidem, p. 46-50.

Lusher denota un major interès per *Radetzkmarsch*, que considera una novel·la realista per tècnica, delineació de personatges i desenvolupament narratiu, però amb característiques romàntiques tals com l'interès i la melangia amb què aquell món pretèrit és contemplat.¹⁾ *Kapuzinergruft*, en canvi, és observada amb escassa atenció i de forma inexacta.²⁾

Pel que fa a la imatge de la monarquia, Lusher es basa en les opinions del personatge Chojnicki, recurrent a ambdues novel·les, que remarca la visió de Viena com a aranya gegantina, paràsita dels territoris de la corona³⁾, així com el paper negatiu dels alemanys per al manteniment de l'imperi austro-hongarès⁴⁾. Més a més, Lusher afirma que Roth diagnostica "moral laxity" com a causa de tots els mals d'Austria-Hongria.⁵⁾

En quant a Musil i Kraus, Lusher té en compte tota la seva obra, i dedica a aquest darrer més espai que als altres escriptors. Vegem la següent comparació:

"Roth was a romancer, whose eyes searched out the fictitious stability of the past; Musil was primarily a theoretician, whose task was the dissection of the ethics of an unstable present; but the wrathful and didactic Kraus was a curious mixture of poet, prophet, polemicist and schoolmaster, who (...) spoke always to and for the future."⁶⁾

Kraus sembla l'heroi indiscutible de Lusher, que elogia la seva postura antibel·licista a ultrança, i en conseqüència acusa Roth d'haver considerat massa positivament la guerra.

1) Lusher, p. 45-46.

2) Així, situa el casament de Franz Ferdinand Trotta després del seu retorn de la guerra, i no abans, com és en realitat. (Lusher, p. 55).

3) Ibidem, p. 56-65.

4) Ibidem, p. 60-65.

5) Ibidem, p. 68-72.

6) Ibidem, p. 168-169.

"To Roth personally, [war] was something of an adventure: he even played for a time with the idea of remaining a soldier, of making the army a career. To his mind, the war naturally had its lamentable aspects, but the measure of its lamentability was the fact that it had left Austria with no Kaiser, no royal house, no present certainty rooted in what had seemed the very real stability of the past."¹

Aquesta acusació només pot explicar-se pel desconeixement que té Lusher de la resta d'obra de Roth; només coneix l'enfoc que es fa de la guerra a *Kapuzinergruft*, la qual vista en el context de les novel·les anteriors es revela com una denúncia de la inconseqüència de la joventut de "casa bona" de principis de segle. Lusher considera, doncs, Roth com el més atret per la persona de l'emperador i per la institució imperial, si bé des d'una actitud d'observador implacable.²

A partir de l'aparició de l'obra completa, el ritme i l'interès de les publicacions sobre Roth s'intensifica. El 1957 trobem un nou article de Curt Hohoff, "Der Erzähler Joseph Roth und seine Welt"³, on es remarquen els tres àmbits temàtics en què es mou l'autor: l'Austria imperial, el món jueu (tot insistint en l'interès dels jueus de Galítzia per la cultura alemanya), i la societat contemporània des d'un punt de vista distanciadament crític, com en un *Panoptikum*. També apareix a *Akzente* un article de Franz Schonauer⁴ que dóna com a central per a la vida i l'obra de Roth la vivència de la manca de pare, atribuïnt a la seva preocupació per aquest tema la fixació en la figura de l'Emperador com a *pater familias*.

1) Lusher, p. 229-230. Cal remarcar que Lusher no ofereix cap font per a recolzar la seva afirmació.

2) Ibidem, p. 279.

3) A: *Die Tat*, Zürich, Nr. 134, 18.5.1957, p. 15.

4) "Ueber den Dichter Joseph Roth", a: *Akzente* (1957) 3, p. 281-286.

"Das Leiden an der Vaterlosigkeit und die Einsicht in die unaufhaltsame Gesetzmäßigkeit des Verfalls bilden die Voraussetzungen für Roths Dichten, ebenso die Heimatlosigkeit, der er sich im Laufe der Jahre mehr und mehr überließ, nicht frei von dem Bedürfnis nach Selbstzerstörung."¹⁾

"Roths Thema ist eben ausschließlich die Totalisierung des Vater-Sohn- und Sohn-Vater-Verhältnisses, verbunden mit der Erfahrung einer großen 'geschichtlichen Wirklichkeit' und dem Erlebnis ihres Untergangs in Krieg und Revolution."²⁾

Per a Schonauer, Roth és "ein bedeutender Erzähler, aber keine Ausnahmeerscheinung"³⁾, ben dotat per a la descripció impressionista i la captació dels trets psicològics, dins de la tradició novel·lística vienesa.

El 1958 aparegueren les dues primeres monografies sobre Roth a Europa. En primer lloc Leos Houska presentà a Leipzig una *Diplomarbeit*⁴⁾ que malhauradament no va obtenir la difusió merescuda, ja que aportava una bona quantitat de dades originals, resultats de recerques en hemeroteques i contactes amb persones relacionades amb Roth, que en aquell moment haguessin estat molt valuoses. Alguns detalls de les seves informacions encara ara no han estat contrastats per altres estudiosos de Roth - fins i tot articles que Houska indica com a localitzats per ell no apareixen ni al llistat de Westermann (1987). Hom té la sensació que la monografia de Houska o bé ha estat massa deixada de banda (com en el cas de Westermann i Sültemeyer), o potser en altres casos fins i tot hagi constituït una font d'informació poc confessada.

1) Ibidem p. 282. 2) Ibidem p. 285. 3) Ibidem p. 286.

4) Houska, Leos: *Das erzählerische Werk von Joseph Roth. Biographie, Bibliographie, Interpretation*. "Diplomarbeit", mecanografiada. Philosophische Fakultät der Karl-Marx-Universität, Leipzig 1958. Posteriorment fou actualitzada i convertida en tesi doctoral amb el títol *Joseph Roth und das Haus Habsburg. Der Weg eines Melancholikers*. Tesi doctoral, mecanografiada. Philosophische Fakultät der Karls-Universität zu Prag, 1971. 152 p.

Si en l'actualitat l'escrit de Houska ofereix encara algunes dades bibliogràfiques interessants (per exemple articles publicats per Roth, o traduccions de les novel·les), aquesta informació resultava encara més notòria i útil en el moment de la seva presentació el 1958. Per exemple, Houska coneix la traducció polonesa de *1002. Nacht* de 1937, amb la qual cosa la seqüència de les dues darreres novel·les de Roth hauria quedat definitivament resolta ja en aquell moment.

Apart de les dades biogràfiques i bibliogràfiques que recull, Houska centra la seva atenció en la temàtica austríaca de *Radetzkmarsch* i obres posteriors, i en la postura de Roth davant dels estats sorgits del trencament de l'Imperi, tal com es reflecteix a la seva obra periodística (especialment a la sèrie *Schwarz-gelbes Tagebuch*¹⁾) i narrativa. Valora també les contribucions d'escriptors com F. C. Weiskopf o Bruno Frei, i constitueix, juntament amb Werner Komstke i Angelika Pöthe, una de les poques fonts d'informació sobre el coneixement de Roth als països socialistes.

El desembre de 1958 es presentà a Freiburg la tesi de Peter Wilhelm Jansen *Weltbezug und Erzählhaltung*²⁾, considerada avui com un exemple clàssic d'estudi des del punt de vista immanent i existencialista - per a alguns un cas típic de la *Bindestrich-Philologie*. Certament, representa un nivell de coneixement i anàlisi de l'obra rothiana molt profund, si bé es preocupa excessivament per donar explicacions psicologitzants i globalitzadores de la vida i l'obra de l'escriptor,

1) Publicada a *Die österreichische Post* (Paris), febrer-abril 1939, W IV, p. 743-765.

2) Peter Wilhelm Jansen: *Weltbezug und Erzählhaltung. Eine Untersuchung zum Erzählwerk und zur dichterischen Existenz Joseph Roths*. Dissertation, masch. Albert-Ludwigs-Universität, Freiburg i.B., 19.12.1958. 520 p.

tot deixant de banda qualsevol context històric. La principal tesi de Jansen és que totes les novel·les de Roth constitueixen autobiografies, "deren Ich nicht mehr ganz identisch ist mit dem des Autors."¹⁾ Considera que Roth contribuï a aquesta faceta en construir-se ell mateix una llegenda al voltant de la seva vida.

Una importantíssima aportació de Jansen fou localitzar la novel·la *Das Spinnennetz*, publicada per entregues a la *Arbeiter-Illustrierte Zeitung*. Remarquem que no es tenia cap notícia d'aquesta obra, ni se n'han localitzat posteriorment manuscrits o anotacions de l'autor.

Jansen veu en la teranyina un símbol vàlid per a totes les figures de Roth, les quals són presoneres de la seva visió de la realitat, de la incapacitat de percebre aquesta realitat de forma autèntica.²⁾ Constata també el paper central de la gràcia, *die Gnade*, per a Roth l'única via de solució, de fugida, tot i reconèixer-la com a fictícia.³⁾ Un altre aspecte que Jansen remarca és el moviment pendular típic en la narrativa de Roth: un narrador omniscient, però que varia la seva posició, alternativament introduint-se en els personatges i adoptant una postura més distanciada.

Jansen critica de Powell el que creu una fixació en aspectes extraliteraris, en l'evolució política de Roth, quan l'aspecte artístic és molt més important:

"Roth geht es vor allem um den Menschen, der in seinem Wirklichkeitsbereich (...) gefangen ist. Die Aufgabe des Romanciers sieht er darin, diesen Menschen (...) möglichst nahe zu kommen. (...) Wie den Romangestalten nie mehr gelingt als ein vermeintlicher Ausbruch aus dem Spinnennetz ihrer Realität (...), so ist auch die Wandlung des Dichters nur eine vermeintliche."⁴⁾

1) Jansen, p. 21.

2) Vegeu p. 26 i següents, i en general tot el capítol "Spinnennetz und Symbol", p. 26-77.

3) Ibidem, p. 34. 4) Ibidem, p. 60-61.

Per a Jansen, la crítica que fa Roth no es refereix a la societat concreta de la postguerra, sinó a la civilització, a la humanitat:

"Roth bleibt ein Moralist ohne Hoffnung und auch ohne Rezept. Die Rezeptlosigkeit schließlich ist die endliche Absage an jede politische Richtung und deren Erlösungsversprechungen."¹⁾

Roth desitja creure, però la distanciació irònica és insuperable encara que recorreixi a la llegenda (com a *Hiob* i a les obres situades a l'imperi austro-hongarès). Per tal d'eliminar la distància del narrador apel·la a formes com el conte o la llegenda, però no ho aconsegueix per complet. El mirall és el símbol de l'allunyament dels personatges entre si i respecte de si mateixos, així com els retrats: els personatges "vermögen erst am Abbild ihr Realitätsfeld zu erkennen."²⁾

En la temàtica austríaca, Jansen destaca la solitud i l'aïllament de les figures, així com la importància que per a elles té Austria i les seves institucions:

"Oesterreich ist für die Trottas die Tradition der Familie, Oesterreich ist die Armee und ist der Kaiser. (...) Zwar sieht auch Roth die innere Notwendigkeit und Folgerichtigkeit des Untergangs der Donaumonarchie, aber seinen Gestalten kann diese Welt noch, trotz aller Auflösungs Momente, weitgehend als intakt, als geschlossen erscheinen."³⁾

La manca d'individualitat en els personatges i la repetició constant del mateix fan que el tenor bàsic sigui "Vergeblichkeit", "Ausweglosigkeit, Einsamkeit."⁴⁾

Aquestes podrien ser les conclusions més divulgades de Jansen:

"Deutlich läßt sich im erzählerischen Werk Roths die fortschreitende Restriktion der 'Welt', der Wirklichkeit erkennen: die 'Welt' wird schließlich zur erscheinenden Ich-Welt der Gestalten, neben der die Welt draußen nur noch in Andeutungen besteht. Die 'Romane' enthüllen sich als Ich-Projektionen (...)."⁵⁾

"(...) scheint der Epik Roths, die dem Ich eine fiktive Welt errichtet, der Begriff *autofiktiver Roman* zuzukommen."⁶⁾

1) Jansen, p. 82.   2) Ibidem, p. 162.   3) Ibidem, p. 207.
4) Ibidem, p. 219.   5) Ibidem, p. 410.   6) Ibidem, p. 411.

"Joseph Roth konnte die Krise des Romans überwinden, indem er die eigene Existenz in die Dichtung projizierte. Die in dieser Wendung sich vollziehende letztlich unentwirrbare gegenseitige Bedingung von Existenz und Roman macht sein Werk unverwechselbar."¹⁾

Entre les reaccions a la publicació de les obres completes, l'article d'Anton Böhm "Das große schwarze Gesetz", publicat el 1959²⁾, ocupa un lloc molt important en la bibliografia sobre Roth, degut a la justesa de les seves observacions, en les quals podem observar molt bé la independència de criteri que un bon coneixement de les obres permet. Resulta interessant per a jutjar el ressò obtingut pels *Werke* el comentari inicial sobre l'ascensió de Roth a la categoria de "literarische Modegröße - im Nachstrom der Rilke, Hofmannsthal, Kafka, Musil"³⁾, després del qual passa a tractar el que considera tema dominant en l'obra d'aquest autor:

"Joseph Roth war - das ist die Einheitsformel seines Schaffens - ein Schicksalstragiker. Sie alle, seine Geschöpfe, (...) folgen dem 'großen schwarzen Gesetz', das undurchschaubar über ihnen waltet. Sie alle haben ein vorgezeichnetes Geschick, das sie erfüllen müssen, und manchmal wissen sie es auch; (...) aber sie tun dennoch nichts, ohne es zu wollen, nicht immer mit geklärtem Bewußtsein, aber immer mit Wesenswillen, der intellektuell blind sein mag, aber nie ein bloßes Getriebensein ist. (...) Roths Schicksal ist, obschon es mit den getroffenen Menschen verschmilzt, unverkennbar heteronom, und es ist weder in seinem Grund noch in seiner zeitlichen Entfaltung durchschaubar."⁴⁾

Böhm constata la identitat d'aquest destí amb el Déu de l'Antic Testament, i passa a considerar l'actitud de Roth respecte del judaisme, que creu determinant per a l'autor a tots nivells, a partir del seu origen i les seves vivències d'infant. Roth considera el judaisme un fenomen bàsicament religiós, i creu que una visió ètnica o política com

1) Jansen, p. 416.

2) Anton Böhm: "Das große schwarze Gesetz. Notizen zu Joseph Roths Gesamtwerk." A: *Wort und Wahrheit* 14 (1959), p. 345-358.

3) Ibidem, p. 345.

4) Ibidem, p. 345-346.

la sionista és errònia, i fins i tot retrògrada, "als verspätetes Nachholen eines sinnlosen Irrtums, des nationalistischen nämlich."¹⁾ Segons Roth, tot jueu es troba marcat per la seva religió, encara que conscientment la rebutgi; a partir d'aquí, Böhm constata la impossibilitat d'establir si Roth passà o no al catolicisme, i creu més important el fet de no haver negat mai el déu dels seus majors en la seva obra, i haver-se sotmès voluntàriament al destí d'Ahasver.

Amb això Böhm passa a l'evolució política de Roth, tot polemitzant contra la tesi de les "màscares" de Kesten, i postulant la identitat entre totes les fases a partir de la constatació que Roth no va acceptar mai cap ideologia en concret.²⁾ Per a ell, la creència de Roth en el destí és de per sí antirevolucionària, i podria ser destructiva i anarquista si no estigués ancorada en el judaisme. "Der Glaube an die große Ordnung gibt, obwohl theoretisch ganz unausgefaltet, Roths Werken die innere Struktur."³⁾ Aquest ordre inclou també categories com la monarquia. D'aquí la deducció que podem identificar com a tesi bàsica de Böhm:

"Joseph Roth brauchte also im Grunde erst gar nicht konservativ (von links gesehen 'reaktionär') zu werden; nach dem Ausweis seiner Werke war er es immer. (...) Daß er auf ihn [den Nationalsozialismus] nicht wie so viele andere Schriftsteller ähnlichen Werdegangs 'links', sondern 'rechts' reagierte, bezeugt unwiderleglich, daß seine Persönlichkeit von je konservativ bestimmt gewesen ist. (...) So wurde er, der einstige Republikaner aus Humanität, nun aus dem gleichen Grunde erklärter Legitimist und bezeichnete sich als gläubigen Katholiken."⁴⁾

1) Böhm, p. 347.

2) Ibidem, p. 349. La influència de Kesten *ex negativo* es pot documentar en aquest paràgraf en l'ús que fa de l'estil típic d'aquell: "Er liebte die Armen, aber er war kein Marxist; er haßte den Krieg, aber er war kein Pazifist; er machte aus seinen menschlichen Gesinnungen keine Theorien und keine Revolutionsparolen." (p. 349)

3) Ibidem, p. 349.

4) Ibidem, p. 349-350.

A continuació Böhm aborda el tema de l'austriacisme de Roth i la seva actitud davant allò alemany. Böhm constata en Roth una visió d'Austria no vienesa, sinó construïda a partir de la vivència de Galitzia i de les altres províncies de l'imperi, a diferència de la pròpia dels típics representants de l'escola vienesa. Roth associa la idea d'Austria a la d'humanitat i pau, fetes possibles per una monarquia vista a través dels records d'infantesa; per a Böhm, la idea d'una pàtria multinacional dins l'imperi no és gaire més que una regressió infantil. Les obres de Roth situades a l'antic imperi són totes elles un comiat resignat, i no permeten catalogar l'autor d'ideòleg de la restauració habsbúrgica. Més a més: "Joseph Roth, trotz seinem Konvertiteneifer, wurde nie zum kritiklosen Lobredner der alten Monarchie."¹⁾

Roth veu l'essència d'allò alemany en la llengua, en una pàtria espiritual de la qual exclou els que considera representants de l'Alemanya prussiana, denominador per a ell del nacionalisme de via estreta, en contra del punt de vista austríac ampli. "Preußen" i "Sudetendeutsche" són per a ell els "Reichsverderber", en una línia que va de Luter a Hitler.

"Roths 'Oesterreich' ist ein Gegenbild zu 'Preußen', aber kein Gegenreich zu 'Deutschland'. Dieses Deutschland freilich gibt es nur als ein geistiges, ein 'inneres' Reich. Aber es ist gebunden an den deutschen Sprachleib. In ihm lebte Joseph Roth."²⁾

Böhm remarca l'actitud negativa de Roth envers la tecnologia i la modernitat, i en lloa la capacitat narrativa i la disciplina lingüística. Una crítica a la forma en què s'ha fet l'edició - sense criteris clars per a l'ordenació de la prosa breu, i amb incorreccions en els textos - i una lloança a l'oportunitat de la seva aparició tanquen l'article.

1) Böhm, p. 352.

2) Ibidem, p. 355.

El 1959 es presentà la tesi de Rolf Eckart sobre la comunicació a la novel·lística de Roth.¹⁾ L'autor segueix el mètode fenomenològic; desconeix les tesis de Powell i Houska, i de la de Jansen només té referències - així doncs, ignora l'existència de *Das Spinnennetz*, localitzada per aquest darrer el 1956. Kesten és per a Eckart l'autoritat màxima i inapel·lable. El seu plantejament és el següent:

"Eine Grundtendenz Joseph Roths ist durch sein gesamtes Werk - in den ersten Romanen am stärksten - zu verfolgen: das Ungenügen an der Zeit, an der Gesellschaft, am Menschen, entsprungen aus dem Anlegen idealer Maßstäbe. Die Enttäuschung entlud sich bei Joseph Roth in Aggression, mit einem Schlagwort gesagt: Joseph Roth war ein 'militanter Humanist'. (...) Niederdrückend ist die Summe von Leid, Schmerz, Unglück, Verzweiflung und Einsamkeit, die einem aus seinen Romanen geballt vorgewiesen wird. Vor allem die Einsamkeit ist es jedoch, in der Joseph Roth das Ur-Leid des Menschen sieht (...). Und Joseph Roths Menschen sind einsam, rettungslos einsam."²⁾

La definició i valoració de la solitud segons Roth, les seves causes i els mitjans que utilitza per a fer-la present són el tema d'aquesta monografia, que comença revisant la solitud en les relacions familiars i amicals i en la relació amb Déu, tot establint judicis de valor des d'una actitud moralitzant.³⁾ Donat que els personatges de Roth valoren la solitud de forma negativa, intenten fugir-ne de diverses maneres, per exemple a través de l'alcohol, el sexe, el joc o la mort. Les causes d'aquesta solitud no assumida les situa Roth, segons Eckart, en la dificultat per a establir contacte, en l'egoisme i egocentrisme i la instrumentalització de l'altre, actituds que Roth denuncia en la

1) Rolf Eckart: *Die Kommunikationslosigkeit des Menschen im Romanwerk von Joseph Roth*. Dissertation, masch. Philosophische Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität zu München, 1959. 169 p.

2) Ibidem, p. 15-16.

3) Vegeu per exemple la p. 22 o la 68. Fins i tot arriba a qualificar Roth de pornogràfic (p. 25, nota 1). De fet, la ideologia d'Eckart es palesa tot sovint, per exemple quan, en parlar de la relació entre pares i fills, constata "wie wenig die Stimme des Bluts bei Joseph Roths Menschen vermag." (p. 28).

societat decadent de l'època que descriu. Franz Tunda seria el principal portantveu de la crítica cultural de Roth.¹⁾

Els mitjans utilitzats per Roth a fi de mostrar aquesta solitud són segons Eckart el diàleg, escàs i estereotipat; el monòleg interior, amb la freqüent utilització de "man" en comptes de "ich"; localitzacions típiques com el cementiri o la presó, estacions i trens, i també tavernes o llocs similars; fenòmens naturals com les estacions de l'any, etc.; mitjans estilístics com els contrastos, les comparacions, etc. La conclusió d'Eckart és la importància de la solitud per a Roth com a fenomen universal de validesa permanent:

"(...) seiner Kunst gelingt es, das Aktuelle transparent werden zu lassen für das dahinterliegende Zeitlose. Stellt man nämlich die wesentlichen Merkmale, durch die Joseph Roth seine Zeit charakterisiert findet, zusammen, so erhält man damit ein gültiges Strukturmodell für jede Uebergangs- bzw. Spätzeit. Joseph Roth zeigt das Allgemeine im Besonderen. (...) Er spricht nicht über die Einsamkeit, er verwandelt sie sprachkünstlerisch gültig in dichterische Wirklichkeit."²⁾

En general, i a diferència de Jansen, Eckart no demostra un coneixement molt profund de l'obra de Roth, i no matisa gaire. Per exemple, no distingeix entre l'autor Joseph Roth i el narrador Joseph Roth que intervé a *Die Flucht ohne Ende* i a *Zipper und sein Vater*.³⁾ La ingenuïtat i els judicis de valor moralitzants són característics d'aquest treball.

Després d'aquests escrits i de l'onada de breus recensions i comentaris generats per la publicació de 1956, el "fenomen Roth" sembla haver passat de moda, un cop restituït l'autor com a menció obligada especialment per a qui parli de la literatura austríaca. Així per

1) Eckart, p. 107 i següents.

2) Ibidem, p. 168-169.

3) Ibidem, p. 47.

exemple Hans Kohn, en el seu llibre sobre Kraus, Schnitzler i Weininger, no pot deixar de citar Roth, encara que molt de passada i situant-lo exclusivament com a convers catòlic fervent i legitimista compromès.¹⁾

Entre les escasses publicacions d'aquest període trobem també l'article de Hermann Bausinger "Möglichkeiten des Märchens in der Gegenwart".²⁾ Com a colofó de les consideracions teòriques, Bausinger hi estudia breument l'obra d'Alfred Döblin *Märchen vom Materialismus* i la *Legende vom heiligen Trinker* de Roth, la qual qualifica de "nur wenig bekannt", com a exemples de la vigència i possibilitats del conte per a la literatura contemporània.³⁾

El 1963 apareix l'obra de Claudio Magris *Il mito absburgico nella letteratura austriaca moderna*⁴⁾, la primera ocasió en què Magris estudia Roth, fet rellevant degut a la difusió i ressonància que l'autor italià li proporcionarà d'ara endavant tant als països de llengua alemanya com fora d'ells; a més contribueix decididament a situar-lo entre els escriptors de primera fila. Cosa remarcable: Magris dedica especial atenció a les novel·les anteriors a *Hiob*, i per la resta es concentra en *Radetzkyarsch*, a la qual al·ludeix constantment al llarg de tota la monografia; *Kapuzinergruft* apareix només en tant que seqüela molt inferior de l'anterior.

1) Kohn, Hans: *Karl Kraus - Arthur Schnitzler - Otto Weininger. Aus dem jüdischen Wien der Jahrhundertwende*. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) 1962. 72 p. Vegeu p. 32-33.

2) Bausinger, Hermann: "Möglichkeiten des Märchens in der Gegenwart". A: *Märchen, Mythos, Dichtung. Festschrift für Friedrich von der Leyen*, hrsg. von Hugo Kuhn und Kurt Schier. München 1963, p. 15-30.

3) La tesi de Fritz Hackert (1967) tractarà en profunditat l'ús que fa Roth de formes tals com conte i llegenda.

4) Magris, Claudio: *Il mito absburgico nella letteratura austriaca moderna*. Torino: Einaudi 1963. Traducció a l'alemany: *Der habsburgische Mythos in der österreichischen Literatur*. Salzburg: Otto Müller Verlag, 1966. 354 p. Ens referirem a aquesta traducció. Sobre Roth vegeu *passim*, però especialment les pàgines 255 a 265.

La influència de Kesten és en aquesta primera publicació de Magris notòria, si bé posteriorment (*Weit von wo*, 1971) esdevindrà gairebé negligible. Resulta interessant com explica Magris la relació entre les primeres novel·les, crítiques amb la societat de la postguerra, i les següents, situades majoritàriament a la preguerra:

"Diese Romane sind ein negativer, indirekter Weg, um des Dichters Bindung an die habsburgische Welt zu bezeugen. Nihilismus und Pessimismus sind die Reaktion auf den Zusammenbruch. (...) Zunächst verharret Roth noch in dieser negativen Haltung; später aber wendet sich seine Phantasie wieder dem habsburgischen Kaiserreich, der Welt von gestern, dem Radetzky-marsch zu."¹⁾

Vegem també com explica Magris la disparitat ideològica al llarg de la vida de Roth, i al mateix temps la seva objectivitat com a escriptor:

"Er blieb ein ewiger Jüngling und erhob sich nie ins Reich der Ideen (...). So ist sein anarchiefreundlicher Sozialismus nur der vorübergehende Ausdruck seines Pessimismus und des Mangels an Anhaltspunkten, und sein Legitimus die Folge einer lyrischen, phantastischen Rückkehr zur Vorkriegswelt. (...) Denn trotz seiner ideologischen Begrenzung ist Roth ein großer Realist: gleich anderen Schriftstellern hat auch er in seiner Dichtung, vielleicht unbewußt, die Enge seiner Anschauung überwunden. So ist auch der *Radetzky-marsch* keine leere Verherrlichung einer verlorenen Zeit, (...) sondern ganz einfach ein Roman, der jene Welt begriffen hat. (...) Darum kann er nicht als reaktionärer Schriftsteller angesehen werden (...). Er ist der epische Erzähler einer Welt, deren Saga er schrieb."²⁾

Per últim Magris remarca la temàtica perifèrica amb elements esclaus i jueus, aspecte que ampliarà el 1971:

"Die Dimension des Kaiserreichs, die Roth vermittelt, ist typisch slawisch-föderalistischer, peripherer Art. Sein Reich ist das Reich der Kronländer (...); nie (...) hatte sich der habsburgische Austro-Slawismus so vollendet in Dichtung umgewandelt, wie in seinem Werk. (...) Der Einfluß des nahen Rußland, vor allem aber das jüdische Element, geben diesen Werken eine tiefreligiöse Note, die nie zum leeren Mystizismus wird, sondern das konkrete Geschehen durchdringt. Joseph Roths habsburgischer Mythos ist jüdisch-slawisch (...)."³⁾

1) Magris, p. 257-258.

2) Ibidem, p. 258-259. La similitud amb la recensió de Lukacs a *Radetzky-marsch* és palesa.

3) Ibidem, p. 261-262.

El 1964 es publicà un interessant estudi de Rolf Geißler¹⁾ on es comparen novel·les que en el seu moment foren qualificades de decadents per la crítica de tendència "völkisch" i posteriorment per la nacional-socialista, amb altres que pertanyien a aquest corrent ideològic. Com a exponent de novel·les "decadents" Geißler escull els *Zeitromane* següents: *Therese* (Arthur Schnitzler), *Der Radetzkymarsch* (Joseph Roth), *Der Zauberberg* (Thomas Mann) i *Die Schlafwandler* (Hermann Broch), contraposant-les a *Volk ohne Raum* (Hans Grimm) i altres de similar procedència, a les quals no concedeix tanta atenció. Ernst Jünger s'estudia sense definir-ne l'adscripció - per la qualitat estilística podria pertànyer als acusats de "decadents", per la ideologia és sens dubte membre de l'altre corrent.

Resulta especialment interessant la confrontació de l'ideari propagat en els escrits teòrics - si se'n pot dir així - dels crítics literaris nacionalsocialistes i dels seus predecessors amb les realitzacions concretes d'uns i altres; queda clara la instrumentalització d'un concepte d'història mític, subsumit sota la idea de "missió" d'un poble, l'alemany, escollit per Déu per a exercir el domini, tant moral com territorial, tot recuperant l'expansió medieval. Si bé les novel·les considerades per ells "decadents" mereixen per a Geißler la qualificació de *Zeitromane* (*Entwicklungsromane* portats a la conseqüència última, amb herois anti-heroics, que no segueixen el procés d'evolució típic de les obres paradigmàtiques d'aquesta classe de novel·la), ja que analitzen la

1) Rolf Geißler: *Dekadenz und Heroismus. Zeitroman und völkisch-nationalsozialistische Literaturkritik*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt (1964). 168 p. (= Schriftenreihe der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 9.)

societat i el procés històric que ha portat a ella, en canvi les de l'altra tendència no són en tot cas altra cosa que *Gegenwartsromane*, perquè no ofereixen cap mena d'anàlisi, sinó que simplement apliquen unes premisses ideològiques concretes. El cas més típic per a aquest segon grup és el de les novel·les de guerra (d'autors com H. F. Blunck, Beumelburg, Wehner per exemple)¹⁾, que no qüestionen el fet de la guerra en si, sinó que l'accepten com un fenomen natural més, i ensalcen l'experiència del front per si mateixa, com a màxima demostració de l'heroisme que és el seu credo principal - la conversió dels combatents en uns híbrids d'animal i autòmata és l'experiència iniciàtica que els permetrà després lluitar per a la salvació de la Pàtria. A aquestes novel·les Geißler contraposa *Der Zauberberg*, que considera "Weltkriegsroman katexochen", "als Sammelpunkt aller geistigen Zeitströmungen."²⁾

La conclusió principal a la qual arriba Geißler és que la decadència de què els crítics nacionalsocialistes acusen els literats prominents no es dona en aquests, sinó en les obres de la tendència contraposada. Ben al contrari, amb llurs anàlisis de la situació històrica els "decadents" aconseguen definir-ne les coordenades i constatar aspectes positius que apunten cap a una societat de masses democràtica que està emergint.³⁾

1) En aquest context és interessant, almenys des d'un punt de vista històric, la tesi doctoral de Johanna Bezdeka: *Der Heimkehrer in der Dichtung der Gegenwart*. Mecanografiada. Universitat de Viena, 1941. 117 p. L'interès no radica en l'anàlisi, que hi manca totalment, sinó en verificar el punt de vista dels convençuts, i en passar revista a una sèrie de novel·les d'ideologia "völkisch-nationalsozialistisch". Per exemple, la confrontació entre els *Heimkehrer* de Roth i els d'aquesta ideologia no pot ser més flagrant.

2) Geißler, p. 105.

3) Particularment interessant resulta la contraposició de conceptes de valor que els "Völkische" apliquen a la literatura ideal segons ells i a la contemporània dominant (p. 45-46).

Aquestes virtuts de la literatura "decadent", Geißler les troba a *Radetzky* reflectides en la reacció del baró Trotta a la "Lesebuchlüge" i en la mort de Carl Joseph per una causa antiheroica, però en canvi molt solidària. Remarca el fet que l'emperador sigui ell mateix presoner de la mentida - pedagògica i ideològica -, i que se'l descrigui d'una banda amb els atributs de Déu i de l'altra amb els de la mort. Carl Joseph, incapaç d'existir sense recolzar-se en l'exterior, és l'heroi només en el sentit formal. El seu pare exemplifica la pèrdua de contacte amb el món exterior, en una ignorància volguda per tal d'evitar la confrontació amb la realitat; la seva situació com a *Bezirkshauptmann* deixa clar que aquest comportament no és tan sols opció personal, sinó propi d'un estament tan important per al manteniment de l'imperi com era la burocràcia.¹⁾

Per a Geißler, formalment *Radetzky* segueix l'esquema d'un *Entwicklungsroman*, amb dues generacions com a rerafons, però no descriu un ascens sinó tot el contrari. La casualitat hi té un paper determinant: "Das Leben schreibt die Geschichte, nicht der Held gestaltet sie."²⁾ La literatura aquí s'entén com a procés de reconeixement de la culpa, no com a producció de lectures "edificants".

Citem per últim un passatge on Geißler es refereix a l'obra de Roth:

"Eine untergehende Welt, hier die der Habsburger Monarchie, spiegelt sich in einem immer lebensuntüchtiger werdenden Dasein. Vor allem Carl Joseph von Trotta macht das Scheitern und die Gestaltungs- und Erkenntnisschwäche eindrucksvoll sichtbar. Er ist ein passiver Held, voller Probleme, aber ohne selbst zu Lösungsmöglichkeiten zu gelangen. (...) Welt und Kaiserreich sind ohne Glaubenskraft, inneren Sinn und ohne Zukunftshorizont. Was dem Menschen bleibt ist ein Schauspielerdasein, gepaart mit einer grundsätzlichen Resignation. Die neuen gesellschaftlichen Probleme (...) setzen sich

1) Sobre Roth vegeu les pàgines 60 a 65, a més d'allusions disperses al llarg de tot l'estudi.

2) Geißler, p. 67.

durch, gerade indem sie die alte Welt, die sie nicht wahrhaben will, sprengen. Die neue pluralistische Gesellschaft bedarf weder der Hierarchie mit einem Kaiser als Fixpunkt (dabei kommt auch die alte Gottesvorstellung ins Wanken), noch des pädagogischen Leitbildes eines Heldenkultes."¹⁾

Al mateix any 1964 pertany la tesi d'Erika Wegner *Die Gestaltung innerer Vorgänge in den Dichtungen Joseph Roths*²⁾, dedicada a l'estudi dels mitjans estilístics que Roth utilitza per a configurar la vida interior dels seus personatges. A la primera part, analitza d'entrada a nivell teòric general i després a través de llur aparició a la narrativa de Roth els següents elements: "Direkte Rede", "Erlebte Rede", "Erzählerbericht", "Monolog", "Historisches Präsens"; considera separatament les narracions en primera persona. A la segona part estudia la funció i importància d'aquells mitjans estilístics dins de les obres, i constata que Roth estructura la narració al voltant d'una *Erlebniskurve*; estudia l'aspecte austríac en l'autor; i finalment determina la seva situació històrico-literària.

Els aspectes estilístics més interessants són els d'"Erlebte Rede" i "Erzählerbericht"; la "Direkte Rede" té una importància quantitativament menor. La comunicació per als protagonistes és difícil, com demostren les escadusseres converses, marcades per la dificultat d'expressar i comunicar allò que hom voldria - dificultat deguda d'una banda a problemes en la relació interpersonal, i d'altra banda a l'escassa capacitat dels personatges de formular i concretar allò que només vagament senten o intueixen. Exemples adduïts són la relació de Carl

1) Geißler, p. 64-65.

2) Erika Wegner: *Die Gestaltung innerer Vorgänge in den Dichtungen Joseph Roths*. Dissertation. Philosophische Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn, 1964. 254 p.

Joseph von Trotta amb son pare o amb Max Demant (*Radetzkmarsch*)¹⁾, Wegner fa un interessant estudi de l'ús del pronom indefinit *man* per part de Roth.²⁾

L'ús d'"Erlebte Rede" permet a Roth distanciar el narrador respecte a allò que conta, fent possible una presentació perspectivista que no reflecteix totalment el flux associatiu, sinó només algunes idees principals; sovint no resulta clar si es tracta d'"Erlebte Rede" o d'"Erzählerbericht", ja que Roth sol moure's en una zona límit que participa d'ambdues vessants; per això Wegner estableix la denominació "Bericht in der Brechung der Erlebnisweise der Gestalt"³⁾. Fins i tot les descripcions d'objectes exteriors, com ara les de paisatges o ciutats, estan determinades per un component subjectiu, que en marca l'atmosfera, l'estat d'ànim, etc., per a la qual cosa els adjectius són l'element principal⁴⁾.

D'entre els monòlegs Wegner en destaca alguns que mostren el desconeixement dels personatges respecte de si mateixos, i en els quals el narrador intervé proposant formulacions que ironitzen sobre el personatge (exemples: Eibenschütz, de *Das falsche Gewicht*, i Tarabas), i altres monòlegs, els més extensos (dos d'Andreas Pum, a *Die Rebellion*, i un de Mendel Singer, a *Hiob*) configurats com a converses amb un interlocutor imaginari i situats en moments límit; aquests darrers utilitzen un llenguatge més artificios, pròxim al de l'Antic Testament, i contràriament al grup anterior indiquen que el personatge ha obtingut un nivell de comprensió d'ell mateix i del món que l'envolta molt

1) Wegner, p. 21-31.

2) Ibidem, p. 51-60. Aquest tema el tornarem a trobar en altres estudis.

3) Ibidem, p. 82 i ss.

4) Ibidem, p. 97.

superior al que li era habitual¹⁾. També en el cas del monòleg la frontera amb l'"Erzählerbericht" és difusa.

Wegner considera que el narrador rothià no desapareix mai totalment, sinó que es manté sempre present, encara que en molts moments predomini el punt de vista d'un personatge; la novel·lística de Roth es troba a la divisòria entre el tipus personal i el tipus auctorial, amb predomini d'aquest darrer. De la mateixa manera, l'escriptor opta per formes narratives situades al límit de les característiques de cada una d'elles, i no analitza la vida interior dels personatges, sinó que la reflecteix amb el major nombre de matisos possible:

"Alle diese Formen können als 'gebrochene' angesehen werden, das heißt der Blickpunkt der Gestaltung liegt sowohl im Inneren der epischen Figur als auch gleichzeitig im Erzähler, der über seiner dichterischen Welt steht. (...) Roth analysiert die inneren Vorgänge nicht, sondern er läßt sie als ein differenziertes, komplexes Ganzes erscheinen."²⁾

Com que aquestes formes límit en les quals intervenen personatges i narrador omniscient permeten matisar molt, i a les narracions en primera persona l'omnisciència del narrador resulta impossible, Wegner considera que les obres d'aquest tipus són menys reeixides i profundes que les formulades en tercera persona; analitza com a exemple d'aquelles *Beichte eines Mörders*, que creu una de les novel·les més ben estructurades i elaborades de l'autor. Per a Wegner, Roth no pretén presentar un individu, sinó un tipus:

"Dieser ist der differenzierte, geistige, sensible Mensch, dessen Geistigkeit - mit der nicht Intellekt gemeint ist - einen Wert und eine Schwäche bedeutet. Er ist das hochgezüchtete Produkt einer Zeit, der heimatlos auf der Grenze zwischen zwei Welten steht und der zum Untergang bestimmt ist. (...) [Roths] Hauptgestalten kennen nur noch die Sehnsucht nach 'primitivism' (...). Doch das Geistige ist (...) allein zu schwach, um existieren zu können."³⁾

1) Wegner, p. 111-121. 2) Ibidem, p. 142-143. 3) Ibidem, p. 183-184.

El capítol dedicat a "Das 'Oesterreichische' in Roths Dichtungen"¹⁾ estableix una sèrie de motius que Wegner considera característics per als autors d'aquesta procedència, així com l'interès de la generació de Roth pel tema de la decadència de l'imperi, tot constatant una concomitància entre els motius rothians i els de la literatura austríaca en general. Considera com a tema bàsic de Roth la decadència d'un món ordenat, sia privat o públic, que havia ofert seguretat; el trencament dels vells lligams origina la crisi personal en un món mancat de les antigues coordenades bàsiques. El pes del totpoderós passat i la consciència del caràcter efímer de la realitat fan que els personatges, proclius al sofriment i incapaços d'establir lligams personals autèntics, no puguin enfrontar-se amb la realitat i cerquin defugir-la.

En resum, per a Wegner la principal característica de les obres de Roth és una doble perspectiva narrativa: "es wird ein 'Innensichtstandort' (Spranger) bezogen, der Erzähler bleibt aber auch dem Erzählten übergeordnet."²⁾ El resultat és un estil impressionista, flotant, molt matisat. Wegner considera que només *Hotel Savoy* i *Die Rebellion* són "sozialkritisch", encara que elements de crítica social es mantinguin presents a totes les obres. No creu en una divisió en períodes de l'obra de Roth, a qui considera fonamentalment tradicional en quant a la forma, si bé amb una tendència moderna a donar primacia a l'aspecte subjectiu. En fi: "Roth war keine epochemachende Erscheinung", però sí "ein bedeutender Erzähler."³⁾

1) Wegner, p. 184-198.

2) Ibidem, p. 197.

3) Ibidem, p. 215.

El treball de Siegfried Wlasaty sobre la imatge de la monarquia austro-hongaresa a Roth, Kraus i Musil es donà a conèixer també el 1964¹⁾. Després d'una breu introducció històrica en la qual dóna especial importància al fenomen del liberalisme i de la premsa associada amb ell, tot valorant molt negativament el paper de la *Neue Freie Presse* i del seu cap Moritz Benedikt (Wlasaty remarca la importància dels jueus especialment en la vida econòmica i l'activitat periodística i en fa una valoració molt negativa, no desprovista d'accents antisemites²⁾), passa a ocupar-se de cada un dels autors sobre els quals centra el seu estudi, dedicant un espai similar a cada un d'ells. En paraules de l'autor,

"Diese Untersuchung verfolgt die Absicht, das Bild Oesterreichs bei Roth als Widerspiegelung seiner Entwicklung zum katholisch orientierten Monarchisten und Legitimisten zu erweisen. (...) immer deutlicher kehrte der Dichter den katholisch gesinnten Monarchisten heraus."³⁾

1) Siegfried Wlasaty: *Das Bild der untergehenden österreichisch-ungarischen Monarchie bei Joseph Roth, Karl Kraus und Robert Musil*. Dissertation, maschinengeschrieben. Philosophische Fakultät der Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck. Februar 1964. 290 p. Recordem la tesi de Lusher (1956) que comparava els mateixos autors.

2) Aquest antisemitisme no gaire dissimulat (vegeu en especial p. 10-14) s'explica per exemple en comprovar que una de les principals fonts per a aquest apartat és el llibre de Hans Pirchegger: *Geschichte und Kulturleben Deutschösterreichs von 1792 bis nach dem Weltkrieg*. Auf Grundlage der "Geschichte Oesterreichs" von Franz Martin Mayer. Wien und Leipzig 1937 (!). Wlasaty no sembla posar en qüestió en cap moment l'equanimitat de Pirchegger en judicar el paper dels jueus en els "mals del segle" - atribuint-los per exemple la major part de culpa de l'especulació. Altres aspectes contribueixen a qüestionar la fidedignitat d'aquesta monografia, com ara la moralina subjacent (l'alcoholisme de Roth és anomenat "ein Laster"; vegeu p. 20) o la inexactitud en resumir l'argument de *Radetzky*, tot i constituir aquesta obra el seu principal material (inverteix la seqüència dels esdeveniments, fent que Carl Joseph deixi l'exèrcit i esdevingui administrador de Chojnicki abans de la festa del regiment i l'atemptat de Sarajevo; vegeu p. 30), així com l'omissió de *Hotel Savoy* en passar revista a les novel·les de Roth; etc. Per cert, també aquí Walther Brecht és considerat el germà gran de Bertolt Brecht (p. 17-18). De fet, aquest treball ha rebut escassa consideració en la literatura sobre Roth, i sembla que per exemple Willerich-Tocha no el conegui directament (vegeu sinó la p. 129 de la tesi d'aquesta autora.)

3) Wlasaty, p. 82.

D'acord amb aquesta intenció, Wlasaty passa revista a l'obra de Roth, establint com a principi de treball una projecció extraordinàriament intensa de la vida de Roth sobre els seus escrits. No analitza les obres anteriors a *Radetzky marsch*, ja que considera que no tenen res a veure amb Austria, si bé remarca que les primeres obres són revolucionàries en la sàtira i la crítica, però la resignació dels personatges és conservadora. Per a ell, el tema d'Austria no s'inicia fins a *Radetzky marsch*, i ha estat només anunciat per l'article de 1928 "Seine k. und k. apostolische Majestät", i per tant la continuïtat bàsica postulada per Kesten per a l'obra sencera de Roth sota les diverses actituds externes és inexistent¹⁾. Tant a l'article esmentat com a la novel·la, l'actitud de Roth és encara crítica i irònica: "die köstliche Mischung von Ernst und Ironie [wird] wichtig als Spiegelung der zwiespältigen politischen Haltung des Dichters zur Zeit der Abfassung des 'Radetzky marsches'."²⁾ Degut a això, aquesta novel·la és designada com a "Auftakt zur 'österreichischen Periode'"³⁾.

Wlasaty considera que *Radetzky marsch* assoleix validesa general com a descripció d'una societat en ple canvi d'època⁴⁾, si bé la cronologia i certs components materials no són exactes⁵⁾. Un ample espai es dedica a la imatge de l'emperador Franz Joseph, al paper de l'exèrcit, que molt encertadament considera ambigu i vist amb escepticisme, i al del funcionariat. Remarca l'elecció de la batalla de Solferino com a inici de la novel·la: el factor positiu és la salvació de l'emperador per part

1) Wlasaty, p. 25.

2) Ibidem, p. 27.

3) Ibidem, p. 28.

4) Ibidem, p. 34.

5) Wlasaty situa per exemple les maniobres de tardor a Galítzia el 1914 i per tant les considera cronològicament impossibles; en la nostra opinió, és ell qui ho malinterpreta, ja que les creiem situades a la tardor de 1913; vegeu Wlasaty, p. 44.

del tinent Trotta, però precisament aquesta batalla constituí una gran derrota, preludi de les que seguirien el 1866 i el 1918; l'ambivalència irònica i l'escepticisme de Roth queden ja reflectits amb aquesta tria¹⁾. Wlasaty considera llargament la situació de Carl Joseph entre els altres oficials, el seu aïllament i la seva solitud, causats per una actitud diferent de l'habitual. El pare de Carl Joseph, Franz, encarna "das k. u. k. Beamtentum par excellence" amb la seva entrega total a l'estat, reflectida fins i tot en la imitació de l'aspecte de l'emperador - tòpic que també remarcarà pel que fa a Kraus i Musil. El poble té dues menes de representants: els fidels a l'antic ordre (Onufrij, Jacques, Slama) i els obrers en vaga, anunciadors del canvi²⁾. Wlasaty no es pregunta en absolut si la societat en conjunt queda o no prou representada.

A continuació l'autor passa a considerar les obres posteriors, especialment *Die Kapuzinergruft* i l'article "Rede über den alten Kaiser", de 1939, que qualifica de "Höhepunkt im politischen Glaubensbekenntnis zur verlorenen Heimat"³⁾. Aprecia en Roth una desmesurada ingenuïtat política, i raona la seva evolució amb el desig de creure, defugint la seva tendència innata a l'escepticisme a través de la confessió legitimista i l'alcohol⁴⁾. Aquesta evolució, Wlasaty la veu reflectida en la configuració que experimenta la imatge de l'emperador Franz Joseph: si a l'article de 1928 aquest apareixia com un personatge mític i llunyà, ara, el 1939, el que Roth cerca és la implicació sentimental i la identificació amb ell, sense, però, caure en una glorificació cega:

- 1) Wlasaty, p. 48-49.
- 2) Ibidem, p. 78.
- 3) Ibidem, p. 82.
- 4) Ibidem, p. 82-84.

"Geradezu meisterhaft versteht er es, die altfeudale Gesinnung Franz Josephs, das Denken in weit zurückliegenden absolutistischen Kategorien, das ausgeprägte Majestätsbewußtsein als Movens für die Handlungs- und Reaktionsweise des Herrschers der österreichisch-ungarischen Monarchie herauszustellen."¹⁾

Per a Wlasaty, *Die Kapuzinergruft* és un intent de vindicar el record de la monarquia extinta, tot fent professió de fe en ella. Roth hi deixa clar el seu amor als països dependents de la corona, el seu odi a Prússia (exemplificat en el personatge de Von Stettenheim, que Wlasaty compararà amb l'Arnheim de *Der Mann ohne Eigenschaften*) i el paper negatiu de Viena i el seu món aristocràtic, tant a través del narrador i protagonista, Franz Ferdinand Trotta, com del comte Chojnicki. També aquí expressa Roth la seva creència que foren els alemanys, i la preferència de la monarquia envers ells, els principals culpables de l'ensorrament de l'imperi, i la convicció que el catolicisme constituí un dels puntals sobre els quals la monarquia es sostenia. Wlasaty observa:

"Auch das Bekenntnis des 'alten' Roth zur katholischen Kirche ist weniger das eines gottsuchenden Herzens als ein 'Ja' zu dieser Konfession als unabdingbaren 'Bestandteil' Oesterreichs."²⁾

Després d'una breu comparació entre Roth i Grillparzer, passa a considerar breument el fet que bona part de les obres de Roth s'interrelacionen a través de personatges que apareixen en diverses d'elles (sense documentar les afirmacions) i conclou:

"Die Ansicht, Roth sei der Panegyriker der Habsburger und ihrer Monarchie gewesen, für den er in der Literatur da und dort ausgegeben wird, läßt sich nicht recht halten. (...) Roth will kein pathetisches Heldenlied der Monarchie schaffen (...) wohl aber eine sorgfältige Diagnose ihrer Zersetzung geben. Der immer schmerzlicher werdende Unterton (...), der flammende Eifer (...) er weist nur zu deutlich die steigende innere Beteiligung des Dichters, seine Parteinahme für die versunkene Welt. (...) Eine seltsame Mischung von Resignation und verzweifelter Hoffnung taucht namentlich die Spätwerke des Dichters in ein unverwechselbares Licht."³⁾

1) Wlasaty, p. 87.   2) Ibidem, p. 98.   3) Ibidem, p. 103-104.

A continuació Wlasaty fa el mateix procés amb Karl Kraus, escollint-ne l'obra *Die letzten Tage der Menschheit*, i amb Robert Musil, del qual es centra en *Der Mann ohne Eigenschaften*. En conclou que tots tres autors analitzen l'atmosfera d'un món en procés de desaparició, la pèrdua del qual els entristeix. Kraus és per a ell el més crític amb la monarquia, l'exèrcit i la burocràcia; les majors concomitàncies es donen entre Musil i Roth, si bé Musil s'esforça per destruir "die 'Legende' von der synthetischen österreichisch-ungarischen Kultur", al contrari de Roth, que s'esforça per fer ressaltar els aspectes unitaris i uniformitzadors, fins i tot els purament externs. L'agressivitat de Roth envers allò prussià i envers els elements nacionalistes alemanys dins la monarquia és contrastada amb l'actitud de Musil després de la guerra europea, favorable a l'anexió alemanya.

"Mehr noch als Musil leidet Roth unter dem Nationalsozialismus, was wiederum zurückwirft auf seine Stellungnahmen zum alten Deutschen Reich. (Man spürt an ihrer wachsenden Aggressivität die zunehmende Verbitterung des Vertriebenen.) Die Betonung des eigenen Wesens der Deutschen in der Monarchie erkennt Roth als den Auftakt zum Nationalitätenreigen, und in wehmütiger Ironie versichert er immer wieder, daß die Monarchie zu retten gewesen wäre, wenn man weniger das deutschgesinnte Zentrum betont hätte und ihre lebenserhaltenden Kräfte an der Peripherie mehr zum Tragen gekommen wären. (...) Die einzige Rettungsmöglichkeit wurde verpaßt und bildete nunmehr die fruchtlose 'Was-wäre-wenn-Spekulation' des trauernden Hinterbliebenen."¹⁾

La tesi doctoral presentada per Sidney Rosenfeld el 1965 als Estats Units²⁾ persegueix un tema molt concret, que com a punt de partida d'estudis literaris no ha tingut gaire continuïtat: la funció de l'espai

1) Wlasaty, p. 289.

2) Sidney Rosenfeld: *Raumgestaltung und Raumsymbolik im Romanwerk Joseph Roths*. Dissertation. Urbana, Illinois: University of Illinois, 1965. 295 pags.

dins l'estructura narrativa, seguint les bases establertes pel germanista neerlandès Herman Meyer¹⁾. El principi bàsic és el següent:

"Für die Romananalyse ist die Unterscheidung von faktischem 'Lokal' und sinnbezogenem 'Raum' von ausschlaggebender Bedeutung. (...) Das Lokal (...) ist der bloße Schauplatz der Handlung, ohne Sinngehalt und ohne strukturelle Bedeutung. Der Raum dagegen 'ist geladen mit menschlichem Sinngehalt'. (...) [Der Raum vermag] menschliche Gefühlswerte zeichenhaft zu offenbaren."²⁾

A Rosenfeld l'interessa, doncs, establir quin grau de simbolisme, d'al·legorització, assoleix Roth en cada una de les seves novel·les, que agrupa en tres períodes: "Frühwerk" (*Hotel Savoy, Die Rebellion, Die Flucht ohne Ende, Zipper und sein Vater, Rechts und links*), "Romane des Höhepunktes" (*Hlob, Radetzkymarsch*) i "Spätwerk" (*Tarabas, Die hundert Tage, Beichte eines Mörders, Das falsche Gewicht, Die Kapuzinergruft, Die Geschichte von der 1002. Nacht*).³⁾

En el primer grup, Roth assoleix segons Rosenfeld el més pur simbolisme amb la configuració de *Hotel Savoy*, que utilitza els personatges com a elements configuradors de l'espai, tant de l'hotel com de la ciutat oriental on aquest es situa.⁴⁾ A *Die Rebellion* no hi ha un únic espai dominant, sinó diversos encadenats per les seves característiques de tancament (lazaret - presó - lavabos), i el carrer com a element estructurador, viscut com a obert i positiu mentre el protagonista es sent amb dret a fer-hi estada (és a dir, mentre posseeix la llicència per a tocar l'orgue de maneta), i com a hostil i negatiu

1) Rosenfeld cita (a la p. 21) els següents articles de Meyer per a exemplificar el seu punt de partida: "Raum und Zeit in Wilhelm Raabes Erzählkunst", a: *Deutsche Vierteljahresschrift* XXVII (1953), p. 236-267, i "Raumgestaltung und Raumsymbolik in der Erzählkunst", a: *Studium Generale* X (1957), p. 620-630.

2) Rosenfeld, p. 9-10.

3) Observem que hi manca *Das Spinnennetz*, i que *1002. Nacht* és considerada la darrera novel·la de Roth.

4) Sobre aquesta novel·la vegeu p. 25-98 de la monografia de Rosenfeld.

després. La visió final durant l'agonia, amb la rebel·lió del protagonista, trenca els patrons d'espai i temps.¹⁾

A *Flucht ohne Ende* l'espai no és considerat simbòlic per Rosenfeld. En canvi a *Zipper und sein Vater* i a *Rechts und links* el tema principal de l'abisme entre les generacions és configurat a nivell d'espai en la descripció de la casa paterna (el saló dels Zipper i les diferents reformes de la casa dels Bernheim, respectivament)²⁾. L'altre espai simbòlic és el cafè, indret separat de la resta del món quotidià, on el temps no compta (el rellotge no té busques, per exemple), i on hom pot ignorar el seu transcurs inexorable.³⁾

Rosenfeld considera que la discussió al voltant del "miracle" a *Hiob* no és pertinent, ja que aquest miracle es deu a la concepció de l'obra com una llegenda, més que no pas com una novel·la⁴⁾. L'espai hi té una funció simbòlica: es tracta de la relació dels jueus amb el paisatge i especialment amb el firmament, que són experimentats com quelcom aliè i hostil mentre són a Rússia, paral·lelament a la seva situació aïllada i distant de l'entorn. L'experiència de l'emigració a Nova York i la solitud cada cop més real fan que Mendel Singer arribi a sentir el paisatge natal com a propi i estimat, ja que allà hi ha restat el fill petit, Menuchim. L'arribada d'aquest a Nova York donarà també un valor positiu a la gran ciutat.⁵⁾

A *Radetzkmarsch*, Rosenfeld troba dos espais simbòlics: el primer d'ells és el cel infinit, a l'igual que a *Hiob* un signe de la presència divina i de la transcendència, però només percebut així per l'emperador

1) Rosenfeld, p. 43-60.

2) Ibidem, p. 69-81.

3) Ibidem, p. 82-85.

4) Ibidem, p. 99-101.

5) Ibidem, p. 101-121.

i els jueus; aquesta percepció està vedada als altres personatges¹⁾. L'altre espai amb càrrega simbòlica és la frontera, paral·lel local de la finitud temporal de la monarquia, amb el pantà com a element principal; queda caracteritzat, doncs, per nocions irracionalment fatídiques i amenaçadores²⁾.

Pel que fa a *Tarabas*, Rosenfeld en destaca la irracionalitat com a element predominant a tota la novel·la, i la funció de l'hostal, per al protagonista símbol de la manca d'estabilitat, i en canvi, per al seu propietari, hereu de generacions d'hostalers jueus, símbol de continuïtat i perduració³⁾. A *Die hundert Tage* apareix com a únic espai simbòlic el firmament, amb una densitat menor que a *Radetzkyarsch* i a *Hiob*, obra que comparteix l'element legendari amb aquesta novel·la de tema històric⁴⁾.

A *Beichte eines Mörders*, en canvi, la taverna "Tari- Bari" té una important funció, en marcar un espai on ni el temps ni el món exterior tenen cap importància: "Wie in einem Schiff kamen wir uns vor. Und unser Meer war die Nacht." La novel·la posseeix elements característics del conte fantàstic o del somni, com ara el paper que hi juguen els noms dels llocs i dels personatges⁵⁾. A *Das falsche Gewicht*, Rosenfeld considera la presència del cel i de la frontera com elements espacials simbòlics, si bé amb menor càrrega que a altres obres⁶⁾.

1) Rosenfeld, p. 121-141.

2) Ibidem, p. 141-148.

3) Ibidem, p. 161-182.

4) Ibidem, p. 183-195.

5) Ibidem, p. 195-213. L'anàlisi que Rosenfeld fa d'aquesta obra és molt interessant i aguda; podem retrobar-la en el seu article "Die Magie des Namens in der 'Beichte eines Mörders'", a JRudT, p. 305-317.

6) Rosenfeld, p. 213-222. Resulta sorprenent que, des de l'enfoc d'aquesta monografia, la taverna fronterera tan important en la novel·la no obtingui la consideració d'element simbòlic; al menys en la nostra opinió reuneix totes les condicions necessàries, tant o més que en el cas de l'hostal a *Tarabas*.

Pel que fa a *Die Kapuzinergruft*, la cripta constitueix un espai poètic que visualitza el final de la monarquia i encarna la situació desesperada per a un Trotta, quinta essència dels lleials a la institució. Zlotograd, en canvi, ha actuat de símbol dels territoris de la corona, i la frontera i els pantans no hi han tingut connotacions negatives, si bé a posteriori el narrador i protagonista s'adona que això ha estat només pel seu desig de no percebre-les; el cafè, aquí, és convertit en l'últim asil, premonitori de la cripta¹⁾. A *Die Geschichte von der 1002. Nacht*, el bordell de Josephine Matzner és utilitzat com a espai simbolitzador d'exotisme i magnificència en la perspectiva dels personatges no desil·lusionats (el xa i Mizzi en un primer moment), i llur posterior percepció de la seva misèria i mesquinesa indica l'assoliment d'una major maduresa que percep la falsedat d'aquell luxe aparent. Rosenfeld no troba cap espai únic que estructurï tota l'obra.²⁾

Podríem afegir a aquestes consideracions de les obres que, tot i oferir diversos judicis valuosos cenyits al tema de l'espai, Rosenfeld sembla sentir-se encotillat per aquest enfoc concret i no sempre el realitza a fons. Més interès sembla revestir sovint per a ell la interpretació de cada una de les obres; així, dedica una extensió important a *Radetzkymarsch*, però no es centra gaire en els elements espacials, sinó que fa referència a tot d'altres aspectes.

Al 1965 pertany l'article de David Bronsen "Das literarische Bild der Auflösung im *Radetzkymarsch*"¹⁾, on es compara la vivència d'Austria en

1) Rosenfeld, p. 222-239.

2) Ibidem, p. 239-259.

1) David Bronsen: "Das literarische Bild der Auflösung im *Radetzky-marsch*". A: *Jahrbuch der Grillparzer-Gesellschaft*, 3. Folge, 4 (1965), p. 130-143. Reimprès a: Bernd M. Kraske (Hrsg.): *Joseph Roth. Werk und Wirkung*. Bonn: Bouvier Verlag 1988. Pags. 9-24. Citem textualment el comentari que en fa Hartmut Scheible a T+K (p. 133): "Im Gegensatz zu anderen Veröffentlichungen Bronsens: keine biographische Untersuchung. Interpretatorisch wenig ergiebig, z. T. anfechtbar."

la novel·la de Roth i en Grillparzer (especialment a *König Ottokars Glück und Ende*) i fa una sèrie d'observacions al voltant dels personatges i de la temàtica d'aquesta obra rothiana, relacionant-la molt breument amb altres d'autors austríacs coetanis (Musil, Csokor, Braun, Hofmannsthal, Kraus).

El 1966 trobem quatre publicacions extenses, la qual cosa és sens dubte indicatiu d'una decidida resurrecció de Joseph Roth en el món literari, gràcies a la publicació dels *Werke* deu anys abans.

Citem en primer lloc l'assaig de Wilhelm Grasshoff¹⁾, el més breu i també més pròxim a la línia habitual en les publicacions dels amics de Roth durant la postguerra: subjectiu, laudatori i sense entrar gaire en consideracions concretes al voltant de l'obra. A aquesta tipologia responen també algunes inexactituds biogràfiques (pel que fa al lloc de naixença, els pares, el grau militar i la mort), i sobretot l'apreciació del monarquisme i la proposta de canonització d'unes novel·les determinades, en aquest cas *Hlob*, *Radetzkyarsch*, *Die Geschichte der 1002. Nacht*.

Grasshoff comença per establir l'actitud monarquista de Roth, l'aparició de la qual situa el 1917 per reacció a la caiguda de les institucions imperials, i afirma que a nivell personal Roth les mitificava - ja d'aleshores ençà! -, però que en canvi en la faceta d'escriptor desmentia aquesta postura.

"Joseph Roth, und hier korrigiert der Künstler den Politiker, sah im Schicksal des sterbenden Oesterreichs ein Sinnbild des Menschen, der im Untergang lebt. Das Reich der Väter, in Briefen und Gesprächen so sehnsüchtig in die geschichtliche Gegenwart zurückgewünscht - in seinem Werk ist es nurmehr ein Schattenreich, wo Lebende und Tote

1) Grasshoff, Wilhelm: *Joseph Roth. Georg Trakl. Zwei Essays*. Zürich: Diogenes Verlag 1966. 55 p. (= Sammlung Die Löwengrube, 11.)

die Rollen tauschen; schwächer scheinen die Lebenden zu werden, stärker die Toten. (...) Der Tod ist Herr über diese Welt. Er ist auch die wahre Muse des Erzählers."¹⁾

Resulta interessant la interpretació de Roth com una persona infeliç, fins i tot desesperada, però que fingia lleugeresa i plagasitat fins al punt de jugar amb les pròpies dades biogràfiques, i que donava com a explicació: "'Wenn man befreundet ist, ist das doch ganz egal'."²⁾ Per a Roth, doncs, l'aspecte ideogràfic era molt més important que el biogràfic, que tenia per secundari.

Grasshoff considera Roth com un dels millors periodistes en llengua alemanya, i el qualifica de moralista dotat de gran capacitat d'observació i formulació precisa³⁾, i d'un estil narratiu elegant, mesurat, "ein leichtfüßiges Allegro". Grasshoff s'até a la divisió habitual en dos períodes, un primer d'anàlisi de la societat dels anys vint, que compara amb Kafka, però que en Roth es plasma en una rebel·lió oberta, la qual aboca en un segon període a una revolta metafísica que el porta a la nostàlgia i a la fe, tot mantenint l'element de la desil·lusió. En Roth es mostra "Das moderne, gebrochene Ich, das Ich als Versuchs- und Manöverfeld aller nur vorstellbaren Möglichkeiten."⁴⁾ La problemàtica del "Ich ohne Eigenschaften" constitueix, per a Grasshoff, un tema predominantment austríac, que es dona especialment en Musil i Hofmannsthal, però també en Roth, plasmant-se especialment en el personatge de Nikolai Brandeis de *Rechts und Links*, novel·la que qualifica de propera a Proust, Joyce o Musil però sense abandonar les formes clàssiques.

1) Grasshoff, p. 13.

2) Ibidem, p. 14.

3) Ibidem, p. 18.

4) Ibidem, p. 24.

Grasshoff acaba citant la descripció que Walter Mehring fa de Roth a *Die verlorene Bibliothek*¹⁾, descripció farcida de paradoxes, i que fa pensar que és la pròpia personalitat de Roth la que motiva la gran freqüència amb què se l'ha dibuixat a través de característiques antinòmiques; i després d'algunes consideracions sobre la mort de Roth i el seu estil de vida, conclou amb una definició que ha fet fortuna:

"Vielleicht meinte dieser metaphysisch beunruhigte Skeptiker immer nur das künstlerisch Vollkommene, wenn er in manchen Augenblicken von Gott sprach."²⁾

De 1966 és també l'obra de Frank Trommler *Roman und Wirklichkeit*³⁾, que estudia la presentació i interpretació que la novel·la austriaca fa de la realitat, a partir de Roth, Musil, Broch, Doderer i Gütersloh.

1) Walter Mehring: *Die verlorene Bibliothek. Autobiographie einer Kultur*. Frankfurt a.M. / Berlin / Wien: Ullstein 1980. 320 p. La cita es troba a la p. 27 del text de Grasshoff. Reproduim aquí part del text original:

"Seit er sich im "Bistro de la Poste" niedergelassen hat, mit seinen 44 Jahren ein Greis, den seine wunden, geschwellenen Füße nur noch zu umliegenden Bars oder sonntags zur Messe tragen (falls er diese im Rausche nicht verschläft): dieser ungetaufte Konvertit, der von seinem Judentum nicht loskommt; dieser eingefleischte Reaktionär, der wie ein Jakobiner höhnt; dieser zerlumpfte, rücksichtslos boshafte Eremit, der um jedes weibliche Wesen wie ein k.u.k. österreichisch-ungarischer Oberlieutenant <sic> (ohne es je gewesen zu sein) herumscharwenzelt - um so luzider, je sinnloser er sich besäuft - wird von Laien wie von Priestern, von Apostaten jeder Gesinnung in seiner Exil-Binöde aufgesucht, daß der "*Heilige Trinker*" nicht ohne Getränke bleibe...!

Jeder neue Raubzug in Europa mehrt seine Bettlergemeinde der geistlich Verarmten (...). In einem solchen Begriffs-Wanken des Abendlandes (...) wahrte allein der Torkelnde das Gleichgewicht, der wie ein Noah der Sintflut sich anpaßte.

Roth war in den Orden der Trunkenbolde eingetreten, um den Versuchen der Nüchternheit zu entgehen. Da die Sprache bis auf den letzten Wortgehalt ausgeleert worden war, schien ihm das geschriebene Wort buchstäblich der letzte Halt zu sein. Um die Quintessenz zu finden, trank er umschichtig jede Sorte Alkohol herunter (...) und jede Sorte Weltanschauung: Maimonides und Thomas d'Aquino, Spinoza, Marx und Bergson." [Mehring, p. 282-283.]

2) Grasshoff, p. 28.

3) Frank Trommler: *Roman und Wirklichkeit. Eine Ortsbestimmung am Beispiel von Musil, Broch, Roth, Doderer und Gütersloh*. Stuttgart / Berlin / Köln / Mainz: W. Kohlhammer Verlag (1966). 180 p. Creiem que l'ordre d'enumeració dels autors estudiats correspon també a la categoria que Trommler atribueix a cada un d'ells.

L'estudi s'inicia amb dos capítols genèrics, en els quals Trommler estudia l'evolució de la novel·la en la seva relació amb la realitat i la tematització de la consciència pròpia de la modernitat, que es va donar de forma especialment pregonada i primerenca a l'Àustria de principis de segle:

"Im Einzugsbereich der sterbenden Vielvölkermonarchie wuchs am frühesten das Gefühl für die Transparenz vorgegebener Ordnungen, für die Fragwürdigkeit einer Welt aus Konventionen und Uebereinkünften. Das Erlebnis einer schillernden Oberfläche, die ein Vakuum überdeckt, prägt sich tief ein. (...) Das 'ganze Dasein als eine große Einheit' ist nicht mehr vorauszusetzen. (...) Die Erfahrung ist durch keine vorgegebene Norm mehr strukturiert."¹⁾

El tercer capítol²⁾ s'inicia amb consideracions generals sobre la situació de la generació d'austríacs que van viure l'ensorrament de la monarquia, experimentant una realitat social que es qüestionava a si mateixa i deixava l'individu sol en el seu aïllament. Aquesta situació tenia la novel·la com a forma idònia, motiu pel qual Trommler justifica la seva selecció d'autors³⁾. A continuació l'interès es centra en Roth, en qui el procés de desintegració d'una societat i les seves conseqüències per a l'individu queden clarament reflectits.

"Bei ihm [Joseph Roth] erreichte die Desillusion des von allen Bindungen beraubten, heimat- und glaubenslosen einzelnen ein hohes Maß. Seine Romane, zunächst von der Analyse der Zeitumstände bestimmt, münden ins Bekenntnis der Subjektivität, ihr Feld wird die Erinnerung, ihr Thema der Mensch in seinem einsamen Schicksal."⁴⁾

Trommler caracteritza Roth a partir de la frase d'aquest "Ich kann nur erzählen, was in mir vorging und wie ich es erlebte"⁵⁾, com un autor dotat de gran capacitat d'observació, però mancat de distància envers allò que narra, i que per tant s'hi implica sempre ell mateix.

1) Trommler, p. 38.

2) Ibidem, p. 50-67. El capítol es titula "Die österreichische Szene".

3) Ibidem, p. 50-54.

4) Ibidem, p. 56.

5) Citat per Trommler, p. 56. En aquesta mateixa pàgina es troba la curiosa errada "Daniel Gran" per comptes de "Gabriel Dan", el protagonista de *Hotel Savoy*.

En les primeres novel·les, dedicades al tema del repatriat, exclòs de la societat a la qual pertanyia, Trommler hi observa ja la dominància de la "Figurenperspektive" i el desemmascarament de la realitat quotidiana com una ficció en la qual cada individu viu sense reconèixer-la com a tal, i per tant sense accedir a la plena individualitat. En novel·les posteriors, aquesta opció per la subjectivitat es farà més marcada, en direcció a l'estranyament total respecte als processos socials. Des d'un principi Austria representa per a Roth una opció de fe, dependent de la perspectiva individual, única que li dóna vida. La seva pèrdua porta a l'allunyament de l'individu envers l'existència i fins i tot envers si mateix, i per tant la conseqüència n'és la mort, com a confirmació definitiva de l'aïllament¹⁾. Segons Trommler, mentre Roth s'allunyava progressivament del seu temps en les novel·les, seguia criticant-lo en els *Feuilletons* i a *Der Antichrist* des d'una subjectivitat absoluta que només deixava com a possible referent la transcendència. Des d'aquest punt de vista l'opció política de Roth per la recuperació d'una monarquia austríaca s'explica com una sortida reconegudament il·lusòria, basada en el somni i la nostàlgia.

Per a Trommler, la contaminació d'una novel·la amb elements ideològics que trobem a *Die Kapuzinergruft* és perjudicial per a aquesta; en canvi, *Die Geschichte der 1002. Nacht* manté una ironia resignada per part d'un narrador omniscient que percep la situació dels personatges i les conseqüències que se'n derivaran, però no hi pot intervenir. "Denn es ist die eigene Erfahrung der Auswegslosigkeit, die er Gestalt werden läßt."²⁾ Finalment, constata el deute de Roth envers Gustave Flaubert (tema que Hartmut Scheible desenvoluparà posteriorment), i la seva

1) Trommler, p. 63.

2) Ibidem, p. 66.

negació de la possibilitat d'obtenir coneixement a través de la narració:

"Joseph Roth stieß an die Grenze des Erzählens. Er verzweifelte an den Erkenntnismöglichkeiten des Dichters. Er bestätigte im Erzählen die Entfremdung des einzelnen vom Zeitalter. Hier konnten nur Wunder den Lauf verändern. (...) in seinem Erinnerungsreich gelangte er zu einer unnachahmlich heiteren Grazie. Im Land der 'Fiktion' ist sein Stil klar und hell, bisweilen voller Sentimentalität, immer aber geistig beherrscht. Im Erzählen bekundete er die 'tiefe Ratlosigkeit des Lebenden'."¹⁾

Al 1966 pertany també la interpretació de *Radetzkymarsch* deguda a Werner Zimmermann²⁾, molt acurada i detallista, que situa el centre temàtic de la novel·la en la representació del canvi de les normes i relacions dins la societat. Un interessant aspecte que remarca és que els personatges centrals són homes vells, envellits prematurament o que ho semblen; aquest motiu de l'ancianitat es concentra, sobretot, en la figura de l'emperador (i també en la de Franz von Trotta, el seu representant), adquirint validesa com a símbol històrico-polític, com a encarnació de l'"alte Zeit" en sí, un ordre social i estatal basat en l'eternament vell. La caracterització de Franz Joseph, amb la seva pèrdua de memòria i de contacte amb el món exterior, relativitza l'enlairament ideològic que d'altra banda es fa de la seva figura³⁾.

1) Trommler, p. 67.

2) Werner Zimmermann: *Deutsche Prosadichtungen unseres Jahrhunderts. Interpretationen für Lehrende und Lernende*. Teil I. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann. Neufassung (1966). 7., verbesserte Auflage 1985. 396 p. (Sobre *Radetzkymarsch* vegeu p. 50-54 i 296-373.) Cal dir que no disposem de l'edició de 1966, i que per tant, en situar la nova versió (que evidencia una sèrie de revisions particularment notables en el cas de Roth) en l'any de la primera edició es poden produir certes distorsions, ja que no podem jutjar amb exactitud quin nivell d'informació sobre l'autor i de valoració de la novel·la presentava Zimmermann en aquell moment. L'edició de què disposem evidencia un bon nivell de coneixement de la bibliografia primària i secundària corresponent a finals de la dècada dels setanta. L'única llacuna que hi apreciem és que Zimmermann sembla desconèixer la interpretació de la novel·la feta per Alfred Kurer.

3) Zimmermann, p. 298-304.

Un altre element destacat és la caracterització de la societat a través de l'estructura jeràrquica i de la forma de vida feudal de la classe dominant, simbolitzada en primer lloc per l'atribució a l'emperador de característiques divines, i per la relació de Franz Joseph amb Déu, relació pròpia d'un subordinat amb el seu superior immediat. La relació de subordinació es reproduïx al llarg de la piràmide jeràrquica, i té la manifestació més palpable en la similitud externa dels subordinats amb el monarca (recordem l'audiència concedida per Franz Joseph a Franz von Trotta, on la identificació amb el superior arriba a reflectir-se fins i tot a la imatge física). Aquest i altres elements mítics són utilitzats pel narrador per a indicar una posició enlairada per sobre del comú dels mortals, i s'apliquen també a la descripció dels oficials i dels membres de les capes altes de la burocràcia, que formen castes apart, protegides dels altres per una sèrie de privilegis i de normes de comportament dirigides a mantenir la distància (per exemple les matisacions en la forma de saludar que observa el "Bezirkshauptmann" segons la categoria social de l'interlocutor¹⁾). El caràcter autoritari i patriarcal de la societat, reflectit en l'educació, l'estructura familiar i la relació entre superiors i inferiors, dibuixa una organització que permet als seus membres sentir-se protegits dins les seves normes, però no els concedeix cap mena d'autonomia, estabilitzant així les relacions de dominació²⁾.

Zimmermann subratlla l'ambivalència de les manifestacions de decadència social, ja que són a la vegada l'anunci d'un nou ordre social en emergència. Com a tals fenòmens positius per a una nova societat

1) Zimmermann, p. 304-305.

2) Ibidem, p. 315-327.

democràtica trobem en primer lloc la dubtosa heroïcitat de la salvació de Franz Joseph a Solferino, i la negació de l'"heroi" a permetre que la seva acció sigui modificada i estilitzada; i en segon lloc la mort de Carl Joseph en una acció ambivalent en si, que es deu tant a una manca de consciència de la realitat causada per una actitud elitista com també a una motivació altruista. Altres elements de la novel·la dins aquesta mateixa categoria són els intel·lectuals, les dones i els obrers i agitadors revolucionaris, amb uns comportaments que tendeixen a l'emancipació¹⁾.

L'intèrpret caracteritza l'actitud del narrador com una distància crítica envers la "gute alte Zeit", marcada per la ironia i al mateix temps la nostàlgia, i d'altra banda per la desaprovació de la realitat actual. Zimmermann considera que la postura és decididament de crítica envers la societat, si bé de forma predominantment indirecta, a través de la ironia i el sarcasme. Sovint la crítica és posada en boca dels personatges que viuen més al marge de la societat (Max Demant per exemple), per als quals el narrador experimenta una evident simpatia²⁾. La conclusió per a aquest apartat seria la següent:

"(...) die heute gängige Charakterisierung des Romans als 'Nachtraum des alten Oesterreichs' [darf] keineswegs als unkritisches Nachtrauern oder gar als Verherrlichung der alten Ordnung verstanden werden."³⁾

Zimmermann es pregunta fins a quin punt l'actitud del narrador de *Radetzkymarsch* es pot identificar amb la de l'autor, i es manifesta d'acord amb Günter Blöcker, el qual comparava Roth amb Tucholsky:

- 1) Zimmermann, p. 327-350.
- 2) Ibidem, p. 350-362.
- 3) Ibidem, p. 361.

"(...) wie Tucholsky ist er so etwas wie ein Sozialist von eigenen Gnaden, hausgemacht und selbsternannt, ein bürgerlicher Linker ohne Absicherung durch irgendeine Doktrin. Sein Engagement entspricht keiner Ideologie, es ist auf spontane Art humanitär und nimmt damit naturnotwendig Richtung auf die Benachteiligten (...)." ¹⁾

Per a aquest intèrpret, que valora especialment els treballs de Rolf Geißler, Hartmut Scheible i en menor grau Hansjürgen Böning²⁾, *Radetzkmarsch* es situa al bell mig de la trajectòria política de Roth, tan distanciada dels inicis socialistes com de l'acabament legitimista, amb elements característics per a ambdues postures³⁾.

La darrera monografia de 1966 és la tesi de Curt Sanger sobre la decadència de la societat austríaca en les novel·les de Joseph Roth⁴⁾, treball que es basa en les cinc novel·les que creu situades més clarament a Austria: *Die Rebellion, Zipper und sein Vater, Radetzkmarsch, Kapuzinergruft* i *Die Geschichte der 1002. Nacht*⁵⁾. El primer capítol, dedicat a la persona de Roth⁶⁾, presenta algunes informacions interessants: a diferència dels estudiosos precedents, Sanger ha utilitzat els fons de l'arxiu Roth del Leo Baeck Institute, d'on ha obtingut entre altres coses dades facilitades per una tia de Roth que aclareixen la identitat del pare d'aquest, i ha realitzat

1) Blöcker, Günter: "Am deutschen Himmel keine Sterne mehr. 'Der Neue Tag' - Joseph Roths politische Schriften." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 22.8.1970. Citat per Zimmermann, p. 362-363.

2) Zimmermann, p. 365-372. Remarquem que en la valoració de les monografies de Böning i Scheible i de l'article de Blöcker es manifesta la distorsió cronològica a la qual feiem referència en una nota anterior.

3) Ibidem, p. 362-365.

4) Curt Sanger: *The Decadence of Austrian Society in the Novels of Joseph Roth*. Tesi doctoral, mecanografiada. University of Cincinnati, 1966. 250 p.

5) No se'ns indica el motiu d'excloure *Das falsche Gewicht*, situada clarament a la perifèria de l'imperi, i per tant amb dret a formar part de les obres analitzades.

6) Sanger, p. 1-45. Tractarem el tema de la paternitat de Roth al capítol 4.

algunes entrevistes a antics coneguts de l'autor (per exemple el doctor Hans Hahn, psicòleg). A més, al llarg de l'estudi Sanger relaciona encertadament les novel·les amb articles publicats per Roth en la mateixa època. El nivell d'informació i coneixement és, doncs, prou acceptable.¹⁾

Sanger estudia les diverses definicions de decadència²⁾, centrant-se sobretot en Nietzsche i Spengler, els quals creu que van influir en Roth; també té en compte l'obra de Rolf Geißler de la qual hem parlat anteriorment. Els aspectes que destaca de la presentació de la decadència per part d'escriptors de llengua alemanya són, entre d'altres, el fet que els personatges decadents siguin els darrers membres de famílies de classe alta en situació d'extinció, cegament adherits a un codi d'honor tradicional i un ordre social rígid; la situació de final d'una època i inici d'una altra, en la qual determinats individus, com ara els que retornen de la guerra, poden ésser incapaços d'adaptar-se; el tema de la megalòpolis, pecadora i decadent, en contrast amb la ruralia sana i puixant; la dona emancipada moderna i per tant decadent; el caràcter de les persones decadents, incapaces d'amor i d'establir lligams personals profunds, i en conseqüència solitàries, que en no poder adaptar-se al present tendeixen a reviure el passat i a fugir cap a l'hedonisme i el desig de la mort³⁾. La novel·la familiar ("family novel") constitueix el medi ideal per a presentar la decadència social, en opinió de Sanger, que constata la relació de Roth amb la tradició literària austríaca⁴⁾.

1) Tot i així, a la p. 16 es repeteix la suposada condició de germans de Walther Brecht i Bertolt Brecht.

2) "The End of an Era: Social Decadence and its Implications", p. 46-72.

3) Vegeu especialment p. 60-64.

4) Ibidem, p. 69-72.

A continuació s'estudien dues novel·les d'entre les cinc relacionades amb la problemàtica del *Heimkehrer*: *Die Rebellion* i *Zipper und sein Vater*. Sanger considera aquestes cinc primeres obres "essentially a critical indictment of contemporary european society"¹⁾. *Hiob* constitueix una cesura entre dues parts de l'obra, però Sanger remarca que també inicia el retorn cap al paisatge de la infantesa de l'escriptor, retorn que es mantindrà en la majoria de narracions posteriors²⁾.

Després de resumir llargament *Die Rebellion* - cosa que farà també amb les altres quatre novel·les examinades -, Sanger passa a estudiar els aspectes decadents que apareixen en ella, entre d'altres la preferència del protagonista, Andreas Pum, per dones masculines i la incapacitat d'estimar de Katharina Blumich. Interessant és l'adjudicació a l'escena del tramvia del caràcter de premonició de la resposta que posteriorment tindrien les masses davant les consignes totalitàries³⁾. Pel que fa a *Zipper und sein Vater*⁴⁾, Sanger constata la condició d'obra que contrasta dues generacions entre sí i estableix en la generació anterior la base de les mancances de la segona. El pare no és encara decadent, si bé presenta característiques d'aquest tipus, per exemple la manca d'objectius personals, o la relació amb la seva dona, indiferent i mancada d'amor. Es remarcable la similitud que Sanger observa entre ell i l'"armer Spielmann" de Grillparzer, pel que fa a la relació amb la música. El fill, Arnold, sí que presenta tots els trets propis d'un decadent, la gran sensibilitat del qual li provoca tristesa, pessimisme i depressió; el seu paper d'espectador passiu n'és també un bon exemple.

1) Sanger, p. 73.

2) Ibidem, p. 74-78.

3) Ibidem, p. 79-99.

4) Ibidem, p. 100-125.

En el personatge d'Erna tenim el retrat de la "femme fatale" egocèntrica i perversa, que a més es dedica al cinema, quinta essència d'allò decadent per a Roth. En aquest context, Sanger ofereix una possible explicació de l'odi de Roth al cinema: ens informa que els jueus orientals ortodoxos consideraven el fet de fotografiar algú com a equivalent de privar-lo de l'ànima. "This vestige of religion and superstition might have been a subconscious influence on Roth in his conception of the veritable decadence of the film and its industry."¹

Zipper und sein Vater marca l'inici de l'interès de Roth pel passat, que continuarà d'ara endavant, fins que amb *Radetzkymarsch* la nova tendència s'estableixi definitivament². La novel·la no idealitza el passat, sinó que retrata de forma realista la decadència d'una societat que contribuï a la seva pròpia desfeta externa i no pogué sobreviure la caiguda de la seva estructura política. L'heroi de Solferino és l'únic dels Trotta capaç encara de lluitar contra la decadència, més que el mateix emperador, dibuixat com un personatge dependent dels seus ministres i dignataris, incapaç d'enfrontar-se a la ideologia que li és imposada³. El seu fill Franz, deslligat ja dels orígens, és en canvi molt més feble: no qüestiona mai les convencions i estructures de poder existents, sinó que s'hi adapta totalment i intenta evitar el contacte amb tot allò que les pugui contradir. Carl Joseph encarna la decadència de la societat austríaca: feble en el sentit físic i mental, hipersensible, girat vers el passat i incapaç d'establir lligams afectius duradors, marcat per la desconfiança en el futur, la necessitat de

1) Sanger, p. 118.

2) Sanger dedica a aquesta darrera novel·la les pàgines 126 a 176.

3) Ibidem, p. 134-137.

recórrer a l'evasió i el desig de morir... Aquest darrer aspecte fa pensar a Sanger que la mort de Carl Joseph no pot ser interpretada com a fruit d'una motivació positiva, tal com fa Geißler, sinó només com a conseqüència d'una actitud decadent. En suma, "Radetzkmarsch illustrated Roth's inherent conflict between the real and the ideal -- a tradition characteristic of many Austrian writers."¹⁾

A *Die Kapuzinergruft*, Franz Ferdinand Trotta i els seus amics d'abans de la guerra tipifiquen els principals aspectes de la decadència de l'imperi: la sensació de final d'un món, l'hedonisme com a refugi, la por als lligams, l'atracció per la mort, la manca de patriotisme... Altres aspectes més exclusius del protagonista són la incomunicació i la manca d'afecte, exemplificades en la relació amb la mare i amb la dona, Elisabeth, exemple com Erna Zipper de la dona decadent emancipada, mancada d'instints maternals i amb tendències perverses. La dedicació al *Kunstgewerbe* i posteriorment al cinema són la confirmació de la valoració negativa d'aquesta figura, intensificada en els personatges que l'acompanyen: el seu pare, un especulador hongarès, i el prussià i estafador Von Stettenheim. Un altre tret decadent és la incapacitat de Trotta i els seus amics d'integrar-se en la societat de postguerra. Només ocasionalment els personatges passen a ser plenament conscients de les circumstàncies polítiques; una d'aquestes ocasions és la situació de guerra civil de 1934, que serveix per a augurar majors mals.²⁾

En darrer lloc, Sanger s'ocupa de la novel·la que considera última, *Die Geschichte der 1002. Nacht*³⁾, tot i disposar d'una informació

1) Sanger, p. 176.

2) Ibidem, p. 198-199.

3) Ibidem, p. 207-237

contrària.¹⁾ Degut a aquesta cronologia errònia, Sanger intenta justificar el to més optimista de la novel·la respecte a *Kapuzinergruft* amb l'argument que es tracta per part de Roth d'un intent d'evasió cap a una època en què l'imperi estava encara incòlume.²⁾ El protagonista, el baró Taittinger, presenta un caràcter típicament decadent, intensament egocèntric i incapaç de percebre la realitat; a mida que aquesta s'imposa, va portant-lo cap a una situació cada cop més inviable, que culminarà en el suïcidi. El fet que siguin personatges del poble de Viena els causants de bona part de la seva desgràcia, i la forma en què són presentats, indiquen que Roth capgira la tradició literària vienesa, laudatòria envers la gent senzilla. Aquests elements tan realistes són contraris a l'explicació que apuntava Sanger, segons la qual la novel·la representava un intent d'evasió per part de Roth; Sanger argumenta ara que Roth és aquí més objectiu que en anteriors obres, ja que ell mateix és conscient de l'intent d'auto-engany, i per això recorre a una forta dosi d'ironia. Aquesta ironia, segons Sanger, revela la desesperació de Roth davant del present. Com per als seus personatges, també per a l'escriptor, rebel i patriota alhora, la mort esdevingué l'única solució possible.

En publicar-se el 1966 *Der stumme Prophet*³⁾, l'editor, Werner Lengning, recull a l'epíleg en forma breu les vicissituds dels manuscrits i el camí seguit per a la reconstrucció del que hauria constituït

1) Es tracta d'una informació de la cosina de Roth Pauline Grübel, sobre el fet que Roth va retenir la publicació d'aquesta obra, i que la traducció polonesa precedí l'aparició de la versió original alemanya. (Vegeu Sanger, p. 208.)

2) Ibidem, p. 207.

3) Joseph Roth: *Der stumme Prophet*. Herausgegeben und mit einem Nachwort von Werner Lengning. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch, 1966. 285 pags.

la hipotètica novel·la de Roth sobre Trotzki. La principal contestació que rebé fou l'article de Bruno Frei "Joseph Roth und die Oktoberrevolution"¹⁾. Frei, contemporani i amic de Roth, aporta el seu coneixement personal de l'escriptor i la seva obra, especialment els seus records del període dels anys vint, els quals li permeten afirmar que "Joseph Roth war politisch ein ahnungsloses Kind"²⁾, si bé en aquell moment pròxim a idees radicals d'esquerra, amb tendències anarquistes, però gens compatibles amb la realitat, com demostra la cita següent de Frei: "'Stell Dir vor, die haben noch immer das Geld nicht abgeschafft!' Das war das Resümee seiner Rußlandreise."³⁾

Per a Frei, resulta clar que Roth no va voler publicar mai l'obra coneguda avui com *Der stumme Prophet*, degut a que era conscient de no haver comprès prou bé el fenomen de la revolució russa i per tant es sentia incapaç de plasmar-la en una novel·la, cosa que quedaria evidenciada per la diferència de qualitat en el tractament de la relació entre Hilde i Friedrich Kargan, molt elevada i típica de Roth, i dels aspectes més referits a la revolució, molt menys aconseguits.

"Daß packende Einzelschilderungen mit blanker Rhetorik abwechseln, hat seinen Grund darin, daß Roth, der die realistische Erzählform meisterhaft beherrschte, das Thema inhaltlich nicht bewältigt hatte. Er konnte die russische Revolution nicht beschreiben, weil er sie nicht begriffen hatte."⁴⁾

Frei, que aporta elements molt interessants degut al seu bon coneixement del període en general i de Roth en particular, sembla per desgràcia estar exclusivament interessat en atacar Hermann Kesten, aparentment un dels seus "dimonis familiars", atribuïnt-li no ja la

1) Bruno Frei: "Joseph Roth und die Oktoberrevolution", a: *Neue Deutsche Literatur* 15 (1967) 9, p. 156-160.

2) Ibidem, p. 159.

3) Ibidem.

4) Ibidem.

iniciativa de publicar els manuscrits (és curiós que ni tan sols anomeni Werner Lengning, el responsable de l'edició de la novel·la i autor del seu epíleg), sinó bona part del text, aquell en el qual no reconeix les característiques del llenguatge de Roth:

"Und doch ist hier ein Bruch nachweisbar, der das postume Erscheinen dieses Manuskripts zu einem literarischen Skandal zu machen geeignet ist. (...) Das Auseinanderklaffen der beiden Elemente der Handlung, der politischen und der privaten, ist das besondere Kennzeichen dieses Produkts. Während die Menschen in der politischen Sphäre Papier reden und die Geschehnisse so glaubwürdig sind, wie die in einem Groschenheft, zeichnet sich die Beziehung zwischen Friedrich und der Wienerin Hilde durch einen psychologischen Realismus aus, der die Hand des Meisters verrät."¹⁾

Certament, podem afegir que l'edició de *Der stumme Prophet*, amb la seva reconstrucció a partir de tres manuscrits fragmentaris, ha estat generalment considerada problemàtica. De tota manera, no tenim notícia que altres veus s'hagin unit en l'acusació a Kesten. Frei acaba així el seu comentari del que considera "eine Verunglimpfung im Gewande der Ehrung":

"Die inhaltlichen und formalen Unmöglichkeiten des nachgelassenen Romans erklären sich daraus, daß der tote Joseph Roth vom überlebenden Hermann Kesten vergewaltigt worden ist. (...) Wahrscheinlich haben beide Erwägungen [bei der postumen Herausgabe] mitgespielt: bei Kesten der kalte Krieg, bei den Verlegern das Geschäft. (...) Vielleicht glaubte Kesten, befangen in den Vorstellungen einer anachronistischen Sowjetophobie, dem Andenken Joseph Roths einen Freundschaftsdienst erwiesen zu haben. In Wahrheit (...) hat er Joseph Roths Andenken in peinlicher Weise Abbruch getan."²⁾

El 1967, amb la publicació de Fritz Hackert *Kulturpessimismus und Erzählform*³⁾, els estudis sobre Joseph Roth van elevar espectacularment el seu nivell. El profund tractament que Hackert féu de l'obra de Roth

1) Ibidem, p. 158.

2) Ibidem, p. 159-160.

3) Fritz Hackert: *Kulturpessimismus und Erzählform. Studien zu Joseph Roths Leben und Werk*. Bern: Vlg Herbert Lang & Cie, 1967. 220 pags.

des d'una perspectiva que el situava en el context del pensament de la crítica cultural vienesa, relacionant-lo amb Arthur Schnitzler, Egon Friedell, Karl Kraus, Alfred Polgar i Hermann Bahr, i aportant gran quantitat de dades sobre prosa breu dispersa de l'escriptor, convertí aquesta monografia en una peça clau per a qualsevol dedicació posterior al tema. Malhauradament, molta de la informació bibliogràfica recollida ja aleshores, així com l'aplegada posteriorment per Ingeborg Sültemeyer, no va ser utilitzada en l'edició 1975-76 de les obres de Roth, sinó que calgué esperar fins al cinquantenari de la mort de l'escriptor. A més, cal esmentar que fou gràcies a la intervenció de Hackert que el Leo Baeck Institute obtingué el llegat Roth.

L'objectiu del treball és determinar la funció dels elements característics del conte i la llegenda religiosa que es donen en la narrativa de Roth. Amb aquesta finalitat, Hackert comença estudiant les referències històrico-culturals de l'autor. En l'apartat "Das repräsentative Abbild als Sinnbild"¹⁾ constata l'actitud negativa de Roth davant dels mitjans mecànics de reproducció de la imatge i la seva preferència per la representació de tipus al·legòric o emblemàtic, que assoleixen per exemple el "Panoptikum" amb les seves imatges de cera o el "lebendes Bild". Aquesta postura és pròpia de la tradició del pessimisme cultural en la qual Roth s'emmarca, i com a representant teòric de la qual Hackert estudia Egon Friedell²⁾, amb qui es constaten àmplies concordàncies ideològiques pel que fa a la consideració negativa que li mereix la tècnica i les seves conseqüències per a la societat.

1) Ibidem, p. 1-8.

2) Sobre el pessimisme cultural vegeu p. 10-21; sobre Friedell en particular, vegeu p. 10-16.

L'exemple per excel·lència per a la influència tecnològica, Amèrica, i el cinema, manifestació de l'Anticrist, reben en ambdós autors tractaments emparentats.¹⁾

El següent apartat es reserva a l'estudi dels models literaris vienesos, començant per Arthur Schnitzler²⁾, amb el qual es constaten motius (la figura del tinent, per exemple) i característiques estilístiques coincidents; el nexa principal, però, és degut a l'interès d'ambdós per formular la nova consciència dels personatges, llur condició de titelles, llurs intents d'assolir un coneixement de si mateixos que a molts d'ells els serà denegat i l'obtenció del qual pot portar a l'opció d'allunyar-se bé d'un mateix, bé de la societat. Ambdós autors mostren interès per ambients similars, com ara la convivència entre els oficials, la vida a les petites guarnicions, la frontera, etc.

Un altre autor que Hackert relaciona amb Roth és Peter Altenberg³⁾, que en els seus *Feuilletons* desenvolupa temes similars als que escollirà posteriorment Roth. Factors pròxims entre tots dos són la creació d'una transcendència més enllà de la racionalitat quotidiana, la utilització d'una visió infantil o d'un ruralisme idíl·lic, i el paper preponderant de l'adjectiu que aproxima el *Feuilleton* al conte, entre d'altres.

1) Hackert matisa pel que fa a Roth la funció positiva que ocasionalment té Amèrica, per exemple a *Hotel Savoy* i parcialment a *Hiob*. De la mateixa manera, caldrà contrastar la condemna del cinema per part de Roth amb les crítiques cinematogràfiques que posteriorment s'han donat a conèixer. Igualment, aspectes posteriorment tan negatius per a Roth com els gratacels són vistos en un període previ com a conquestes tecnològiques útils i recomanables (vegeu per exemple els articles "Wolkenkratzer" i "Wenn Berlin Wolkenkratzer bekäme...", publicats a BSB, p. 182-185 <WI 89> i p. 765-767> i 117-120 <WI 89> i p. 447-449>, així com el pròleg de Klaus Westermann, p. 11-19. Retornarem sobre el tema en relació amb la monografia de Westermann, el 1987.)

2) Sobre Schnitzler vegeu p. 21-24.

3) Hackert, p. 24-27.

La relació de Roth amb Karl Kraus és examinada amb més amplitud¹⁾. Roth, que afirmà sempre estar en contra de Kraus, n'és deutor en molts aspectes, per exemple a nivell d'estil, en la forma de polemitzar o d'atribuir valor simptomàtic al material periodístic del seu temps. Comú a tots dos és el desig d'un món pur poblat per criatures innocents, que poden trobar representades per infants o animals, així com llur condició acceptada d'epígons del classicisme. Comparteixen també una valoració similar del periodisme (molt més negativa en el cas de Kraus), dels aspectes perjudicials del progrés, del mercantilisme (per exemple, el *Kunstgewerbe* és menyspreable per a ambdós, ja que intenta disfressar el valor originari dels materials) o la convicció de viure en una època pròxima a la fi del món, amb la consegüent aplicació de vocabulari religiós de caire apocalíptic (recordem que la noció d'"Anticrist" era d'ús molt corrent entre els representants del pessimisme cultural vienès) i la nostàlgia d'una fe ingènua i senzilla, motiu de l'interès de tots dos per l'església catòlica, que consideren dipositària d'una valuosa tradició. A nivell estilístic, Hackert remarca la utilització comuna de la metàfora retornada al seu significat literal, en una tendència cap al llenguatge usual, en el qual els girs idiomàtics i les frases fetes són objecte d'atenció i crítica.

Pel que fa a la relació de Roth amb Alfred Polgar²⁾, Hackert constata el deute d'aquell en la utilització de la metàfora i sobretot el joc amb la perspectiva, que permet entremesclar elements de tota mena i crear una atmosfera pròpia d'un conte amb materials aparentment ben inadequats. Hi ha interessos concordants per un gran nombre de temes vistos de forma similar, com ara l'afició al circ i als pallassos, les

1) Hackert, p. 27-42.

2) Ibidem, p. 42-50.

reflexions sobre esdeveniments, objectes i figures quotidians, sobre fenòmens propis del progrés (vistos per un i altre com a negatius), o la manera de tractar les narracions de viatge convertint les coses habituals en noves i estranyes.

Finalment, es constaten concomitàncies amb la novel·la vienesa¹⁾ (per exemple comparant *Drut*, de Hermann Bahr, amb *Radetzkymarsch*) i s'examina la influència de la tradició jueva i jídica en Roth²⁾. Hackert relaciona diverses obres de Roth amb narracions populars jueves o amb l'obra d'autors jídics, sobretot pel que fa a les característiques dels personatges, a l'actitud del narrador i a l'estil; finalment s'incideix en la probable influència que l'hassidisme hagi pogut tenir en obres com *Hiob*, *Tarabas* o *Die Legende vom heiligen Trinker*, i que caldria tenir en compte per a una correcta interpretació.³⁾

Pel que fa al tema de la imatge poètica⁴⁾, Hackert constata l'impressionisme de l'estil de Roth, que presenta la realitat d'acord amb la subjectivitat dels personatges que la perceben, i passa a ocupar-se de la fisiognomonia, a través del seu teòric Rudolf Kassner, important per al moviment de la crítica cultural. La caracterització dels personatges que fa Roth respon a criteris fisiognomònics, fundats en la màgia i la mitologia i no en la psicologia; aquesta és la raó de la caracterització d'un personatge com Lakatos, el maligne, amb trets de serp. La imatge en l'obra de Roth pot funcionar de forma al·legòrica⁵⁾, seguint una tradició del segle XIX ben representada a *Der Antichrist*, o

1) Hackert, p. 50-53.   2) Ibidem, p. 54-62.

3) Caldrà esperar fins a les monografies d'Ausserhofer (*Joseph Roth und das Judentum*, 1970), Magris (*Weit von wo*, 1971) o Steinmann (*Von der Würde des Unscheinbaren*, 1985) per veure continuada aquesta direcció interpretativa.

4) Ibidem, p. 63-81.

5) Ibidem, p. 70-72.

bé simbòlicament, de forma generalment explícita, amb predomini dels fenòmens naturals, als quals s'aproximen alguns elements tècnics ja assimilats (el tren, per exemple). Certs conceptes són elevats a la categoria de símbols del seu temps, amb funció de leitmotiv en molts casos (Amèrica o el cinema, per exemple); altres en canvi només obtenen llur funció simbòlica des de l'actitud de l'autor i el conjunt de la seva obra; altres encara adquireixen significat dins la perspectiva del personatge que domina la narració, per exemple dins del context de les supersticions de cada un, si bé sovint en el marc d'una tradició popular (com en el cas de la reacció de Tarabas davant dels jueus de barba vermella).

La segona part de la monografia, "Die Orientierung an der Einfachen Form"¹⁾, s'inicia amb l'estudi de la postura de Roth pel que fa a la novel·la²⁾; Hackert considera que Roth, fins i tot quan defensava la *Neue Sachlichkeit*, seguia considerant la novel·la com a similar als seus reportatges eminentment subjectius, i rebutjava la sobrevaloració d'allò únicament documental. S'analitza també el tipus de novel·la històrica que crea Roth, en el cas de *Radetzkmarsch* dins la tradició d'utilitzar un personatge interposat i no l'autèntica figura històrica dominant com a protagonista, i en el cas de *Die Hundert Tage* en canvi a través del gran personatge històric, però sense pretendre en absolut ajustar-se a la historiografia ni crear una novel·la en clau, sinó ben al contrari mostrant una evolució personal considerada modèlica.

Amb més amplitud s'estudia la utilització de formes i motius propis del conte i la llegenda religiosa³⁾. Els més freqüents són el canvi de

1) P. 82-151. Hackert es basa en els estudis d'André Jolles i Max Lüthi.

2) Ibidem, p. 82-92.

3) Ibidem, p. 92-111.

mida de les persones segons la percepció del personatge, unit sovint al motiu del doble, i l'adquisició de vida per part d'objectes inanimats. Un altre aspecte és l'aparició de motius religiosos, que poden procedir de creències i supersticions populars, o bé de la tradició bíblica i eclesiàstica; dins aquest mateix camp es situa la utilització d'un final narratiu transcendent (somni, visió o escena situada a l'altre món), amb formes mixtes menys clarament religioses. L'ús de formes narratives simples ve condicionat per la perspectiva que Roth aplica, des del punt de vista d'uns personatges que no capten la realitat del món que els envolta i per tant el perceben en categories simples, pròpies del conte. El narrador, en canvi, posseeix una perspectiva diferent, i la seva intervenció relativitza constantment la percepció dels personatges, establint-se així una relació dialèctica, irònica. Aquesta duplicitat pot establir-se ja a nivell d'una simple paraula, una metàfora percebuda pel lector i el narrador en els dos nivells que presenta, i en canvi de manera unilateral pel personatge. Això s'esdevé sobretot en els anomenats "miracles"; segons el nivell de percepció del personatge, poden ser considerats com a tals esdeveniments banals (com fa Paul Bernheim a *Rechts und Links*) i quedar així ridiculitzats personatge i esdeveniment, o bé poden tenir una dimensió religiosa (és el cas de *Hiob*), encara que sempre se n'ofereixi una explicació racional.

Roth no aplica un tipus concret de forma narrativa simple a les seves novel·les, sinó que en totes elles es produeixen combinacions de diverses estructures i elements, regides per la cosmovisió del personatge principal. Molts aspectes propis del conte apareixen en la seva obra, tals com l'enumeració dels objectes, la repetició, la peculiar utilització de l'adjectiu o la funció de la casualitat (que en

el conte porta sort, però en l'obra de Roth porta desgràcia); també el fet que els protagonistes siguin personatges itinerants, aïllats i al mateix temps units a l'univers sencer, i dibuixats de forma al·legòrica, en representació d'un únic concepte. Fins i tot trobem inicis literalment típics per al conte en diverses obres. L'apartat es completa amb la interpretació de *Die Geschichte von der 1002. Nacht*¹⁾, com a novel·la en la qual apareixen múltiples elements propis d'un conte, entre ells la configuració del protagonista, el baró Taittinger. Però, al contrari d'un conte, la meta que assolirà l'heroi no és la felicitat, sinó la ruïna, que perseguirà amb la mateixa eficiència. La narració presenta també una magnífica aplicació del motiu del doble (Mizzi i la comtessa). El nexa entre la narració marc i la novel·la en si, constituït pel tresor mític - les perles, portadores de dissort -, i el motiu de l'exotisme aplicat a Europa, són altres elements propis d'un conte.

En desenvolupar el tema de la llegenda religiosa, Hackert fa atenció a *Tarabas* i *Die Rebellion*, i interpreta *Die Legende vom heiligen Trinker*²⁾ com la via d'un pobre home cap a la salvació, en una combinació paradoxal d'elements profans i sacres. Hackert qüestiona tant la interpretació de Kesten, que la considera una sàtira, com la de Walter Nigg, que la creu una obra blasfema. Segons ell, cap dels dos n'ha captat el sentit ni la ironia.

En opinió de Hackert, Roth manté sempre envers els seus personatges una distància irònica³⁾, al mateix temps que un sentiment d'interès i compassió, elements ambdós comuns al *Feuilleton*, a través del qual Roth

1) Hackert, p. 125-131.

2) Ibidem, p. 135-143.

3) Hackert, p. 143-146. (Apartat "Frömmigkeit, Sentimentalität und Ironie als Spannungsverhältnis und Stileinheit.")

va aprendre el seu ofici. La seva obra es mou entre els dos pols de la realitat i la sobre-realitat o irrealitat, per a la qual utilitza la perspectiva d'uns herois intel·lectualment limitats que apliquen a la realitat estructures de coneixement com ara el conte. Tècnicament això s'aconsegueix mitjançant l'ús d'"Erlebte Rede" i la realització de les metàfores. D'aquesta manera el lector s'identifica amb el protagonista, al temps que en reconeix les limitacions; així s'assoleix la ironia, l'ambivalència que li permet utilitzar formes narratives simples o paraules ja desgastades tot relativitzant-les en relació a la consciència moderna.

Menció apart mereixen els apèndixs que aporta Hackert: en primer lloc la traducció de la recensió de *Radetzkymarsch* feta per Georg Lukacs; un important recull d'obres de Roth localitzades i per localitzar; informació sobre els diaris en el quals l'autor hauria treballat (alguns d'ells no han estat recercats fins a la monografia de Westermann, el 1987!) i la primera bibliografia que mereix el nom d'exhaustiva. Hackert constata el gran interès del treball de Leos Houska, així com la tasca de recerca biogràfica que estava portant a terme David Bronsen.

A començaments de 1967 es presentà la tesi d'Ilse Plank sobre els *Feuilletons* de Joseph Roth¹⁾. S'inicia amb generalitats sobre aquest gènere i passa a situar l'autor dins el context de la seva època, sense pretendre donar cap mena de dades, davant la manca d'una biografia. Unicament es constata la importància de la guerra i de la pèrdua de la pàtria, el record de la qual convertirà a Roth de rebel en monàrquic

1) Ilse Plank, geb. Hühn: *Joseph Roth als Feuilletonist. Eine Untersuchung von Themen, Stil und Aufbau seiner Feuilletons*. Dissertation. Universität Erlangen, 1967. V + 169 + VII pags.

nostàlgic.¹⁾ Plank intenta establir les característiques del *Feuilleton* a partir d'articles de Roth d'aquest tipus, fent atenció a l'anomenat precisament "Feuilleton"²⁾, definint-lo com una obra literària breu, caracteritzada per la improvisació, i que pot basar-se en un esdeveniment quotidià, un incident, una cita, un objecte, ... Especial importància revesteixen el llenguatge i la manera de presentar els continguts: cal allunyar-se de la forma d'expressió corrent, per a despertar l'interès del lector i fer-li veure allò que s'amaga sota la quotidianitat.³⁾ Plank constata influències de Heinrich Heine en Roth, especialment en els reportatges de viatges (el viatge pel Harz es situa explícitament en les petjades de l'antecessor literari).

Plank considera oportuna la divisió temàtica de la prosa breu en l'edició de 1956 ("Panoptikum" / "Portraits" / "Reisebilder" / "Polemik", divisió mantinguda a la segona edició). En l'apartat "Panoptikum - Die Verwandlung von Welt und Gesellschaft in Roths Feuilletons"⁴⁾, l'autora estableix l'existència en el cas de Roth d'una "panoptikale Sehweise"⁵⁾: la presentació dels personatges a manera de figures de cera, i del rerafons (natural o creat per l'home) com si constituís un decorat. Amb aquests mitjans s'aconsegueix un efecte distanciador, que mostra l'anquilosament de la vida en una seqüència mecànica. La mecanització pot mostrar diferents nivells d'intensitat, segons l'actitud més o menys favorable que l'autor demostrï envers el que descriu. Per exemple, el tractament del paisatge com a decorat es dona sobretot en el cas d'un rerafons industrial o urbà, però rarament pel que fa a la natura, en el tractament de la qual predomina un estil impressionista.

1) Plank, p. 10-39.

2) Joseph Roth: "Feuilleton", *Berliner Börsen-Courier*, 24.7.1921; W IV, p. 803-806; W 891 1, p. 616-619.

3) Plank, p. 17-22. 4) Ibidem, p. 40-101. 5) Ibidem, p. 44-57.

L'agressivitat de Roth va dirigida contra el burgès, que és caricaturitzat a partir d'elements del vestit i de la fesomia i convertit en un titella, un autòmata, en el cas que se'l consideri un exponent del seu temps; en canvi, per als personatges que gaudeixen de la simpatia de l'autor, aquest tractament no té lloc, o bé pot assolir la comicitat sense ser agressiu. Altres elements són els motius de la malignitat dels objectes i del món capgirat, fins i tot grotescs, i més freqüents en les descripcions de viatges per Alemanya, potser reflectint la situació anímica de l'autor en un context sentit com a hostil¹⁾.

La darrera part del treball està dedicada a l'estil i als elements estructurals dels *Feuilletons* de Roth. Segons Plank, els principals factors són la concisió i l'originalitat, l'economia lingüística i l'expressivitat. Un aspecte remarcable és la freqüent aparició del zeugma (tant zeugma sintàctic com zeugma semàntic), a més de la figura estilística que l'autora anomena "Zeugma im weiteren Sinne" o "satirische Aufzählung", en què es comprimeixen en una enumeració els elements descriptius d'un personatge o objecte, o fins i tot la biografia d'un individu²⁾. Altres elements menys rellevants són la sinèdoque, el capgirament de la perspectiva, la comparació absurda o l'establiment de nexes erronis ("Falschkopplung"). També trobem paròdies estilístiques, en les quals s'utilitza a consciència un nivell lingüístic inadequat com a mitjà per a ridiculitzar quelcom. En la polèmica s'empra també el comentari detallat de cites o d'esdeveniments, que segons els casos pot assolir diversos graus d'intensitat o patetisme, fins arribar a les malediccions.³⁾

1) Plank, p. 84-94.

2) Ibidem, p. 104-121.

3) El millor exemple seria "Wiegenfest", dedicat a l'aniversari d'Adolf Hitler, a: *Die Oesterreichische Post* (Paris), 1.5.1939; W IV, p.702-703.

El tipus més habitual de *Feuilleton* per a Roth entra directament in medias res, amb una breu i objectiva frase introductòria que pot donar informacions concretes sobre l'esdeveniment o l'objecte en qüestió. En general el tractament és en forma d'una exposició continuada o d'una sèrie d'impressions o petites escenes, acompanyades d'observacions que van encadenant-se com en una conversa; Plank observa que "Roth ist als Dichter und Feuilletonist ein visueller Erfasser der Welt."¹⁾ Un tipus de nexes molt utilitzat per l'escriptor és l'anàfora, que li permet lligar de forma aparentment espontània i informal els diversos elements del text entre sí.

La part final del *Feuilleton*, considerada per al gènere com un component obligatòriament diferenciat, formant el que s'anomena "Pointe" ("eine unerwartete Wendung"), és també present en Roth, però rares vegades conté aquest element de sorpresa. Roth prefereix un acabament menys artificios, encara que amb una entitat clarament distinta del cos del text, algunes vegades en forma de reiteració concentrada, o més freqüentment un enunciat subjectiu, que recull una conclusió en primera persona de to agressiu, irònic o sovint resignat. El final obert és poc freqüent, i apareix només quan l'article s'ha dedicat a reflectir una atmosfera, un estat d'ànim.

Un altre aspecte estudiat per Plank és la longitud de les frases i les seves característiques sintàctiques. Constata un predomini de frases semi-llargues i llargues, degudes a la tendència de l'autor a utilitzar recursos com l'enumeració, la repetició i la variació. En frases

1) Plank, p. 126-127.

llargues, la construcció predominant és la subordinació coordinada, és a dir l'aparició de diverses subordinades coordinades entre sí, generant dins la frase llarga dos únics nivells que permeten una fàcil comprensió del contingut. En les de longitud mitjana, més freqüents en els comentaris literaris, predominen juxtaposició i coordinació, amb anàfores a tall de lligam.

En acabar la seva monografia, Plank es pregunta si els *Feuilletons* de Roth són inconfusibles, i conclou que, si bé l'autor utilitza els recursos típics del gènere, mostra una sèrie de característiques personals, entre les quals es destaca la "panoptikale Sehweise", que s'estén a persones i coses. El repertori propi de l'estil grotesc, l'escàs ús de "Pointe" i de joc de paraules, la utilització de comparacions absurdes, l'actitud agressiva i responsable davant dels esdeveniments són factors de l'estil personal d'aquest autor.¹⁾

Cal observar que el treball de Plank ha estat fortament criticat per Ingeborg Sültemeyer²⁾ per haver-se cenyit als materials de l'edició de 1956 sense haver intentat recercar-ne d'altres, quan Houska, Böning, Hackert o ella mateixa havien localitzat un nombre important d'articles de Roth que haurien ampliat enormement el corpus i amb ell l'enfoc de la monografia. Certament, la tesi es ressent de la manca d'obres del primer període, més crític i agressiu amb la societat, i d'haver acceptat la divisió temàtica de Kesten sense tenir en compte el moment de redacció de les peces concretes. Igualment, Plank extreu conclusions per al

1) Plank, p. 168-169.

2) A: *Das Frühwerk Joseph Roths*, p. 19, i a "Das Wiedererwachen des Interesses an österreichische Dichtung in der Bundesrepublik Deutschland seit 1945", dins: *Dauer im Wandel*, Wien - Freiburg - Basel: Herder 1975, 227 p. (Pag. 75.)

Feuilleton dels reportatges titulats per error "Im mittäglichen Frankreich", quan aquests són en realitat un llibre de viatges mai publicat en vida de Roth que havia de dir-se "Die weißen Städte", i són diferents dels *Feuilletons* sobre el mateix tema que, amb la denominació conjunta "Im mittäglichen Frankreich", foren publicats al *Frankfurter Zeitung* del 8.9.1925 al 4.11.1925.¹⁾

El 1968 apareix una nova tesi sobre Roth als Estats Units, aquest cop sobre la representació de la realitat.²⁾ L'autor, Joachim K.R. Beug, comença amb un capítol "quasi-biogràfic"³⁾, de tipus assagístic, sense voler arriscar-se a donar cap mena de dades, per altra banda insegures, sinó constatant la fascinació que la maldat exercí sempre sobre l'escriptor, el qual ja de jove adoptà constantment la màscara de la malevolència i la vellesa; a la maduresa, amb *Der Antichrist*, passà de la fascinació a l'acusació, ja que la maldat no havia sigut altra cosa que l'amargor d'un moralista decebut.

La tesi, per a la qual s'han utilitzat els fons del Leo Baeck Institute, es divideix en dos apartats, el primer dedicat a les representacions plàstiques, el cinema i la fotografia, i el segon al llenguatge i la consciència lingüística de Roth. El capítol "Panoptikum"⁴⁾ parteix del *Feuilleton* dedicat al museu de cera parisenc⁵⁾, reproduint

1) W III, p. 856-934; W[89] 2, p. 427-450. Cf. Sültemeyer, p. 82-87.

2) Beug, Joachim Klaus Robert: *Joseph Roth, Untersuchungen zum Problem der Wirklichkeitsdarstellung*. Dissertation. Evanston, Illinois, 1968. 224 p.

3) Ibidem, p. 7-17. Tot i evitar el risc d'aportar dades biogràfiques de forma connexa, al llarg del treball apareixen algunes indicacions errònies: la datació de *Leviathan* (p. 212), la menció de fills de Roth (p. 213), l'adjudicació del nom de Berthe a Blanche Gidon (p. 175) o la transformació de P.W. Jansen en J.P. Jansen (p. 181).

4) Beug, p. 19-44.

5) "Panoptikum am Sonntag", a *Frankfurter Zeitung*, 10.6.1928, W III, p. 535-538; W[89] 2, p. 931-934.

reflexions sobre aquest tema d'A.W.Schlegel, Hegel, Ortega y Gasset, Shakespeare i Goethe, totes elles contràries a aquesta mena de representació massa pròxima a la realitat, i constatant en canvi que Roth hi troba aspectes positius: per a ell aquestes figures han aconseguit detenir el temps i convertir-se en un "museu de la llegenda", ja que capten el detall realista, que en la seva opinió pot aportar la veritat de la persona representada.¹⁾ Un aspecte que preocuparà Roth és la possibilitat de distingir la veritat de la falsificació, tot defensant la veritat enfront de la realitat.²⁾

Beug constata el desinterès de Roth per les arts plàstiques des del punt de vista del valor expositiu ("Ausstellungswert") - només el retrat³⁾ sembla escapar-se a aquest desinterès, però el que en realitat hi aprecia Roth és el seu valor cultural ("Kultwert")⁴⁾. Beug ratifica el seu assert amb l'anàlisi de la narració *Die Büste des Kaisers*, on aquesta estàtua és considerada per la població del llogarret com un ésser viu, que per tant té dret a morir i ésser enterrat, de forma similar al tractament que rebria un ídol. A continuació passa revista a

1) Convé contrastar-ho amb l'article "Philosophie des Panoptikums" (*Berliner Börsen-Courier*, 25.2.1923; W1891 1, p. 939-941), del qual Beug no disposava i que insisteix en l'excessiva proximitat a la realitat: "Die paradoxale Philosophie des Panoptikums fügte es, daß irdische Größe und Schrecklichkeit just durch ein wächsernes Verewigtsein lächerlich wurden. (...) Das einzige Verdienst des Panoptikums war die ungewollte Lächerlichkeit, durch die es das Pathos dieser Welt ausglich und sie in eine Art Lachkabinett verwandelte. (...) Es sieht aus, als hätte man ein Massengrab konservierter Häupter aufgedeckt, eine grausige Walstatt toten Lebens."

2) Beug, p. 43-44.

3) Sobre aquest tema vegeu p. 45-67.

4) Beug utilitza aquí aquestes dues nocions establertes per Walter Benjamin, que reproduïm segons la terminologia seguida per la traducció de l'obra d'aquest darrer *L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica*. Barcelona: Edicions 62, 1983.

la funció del retrat en diverses obres, especialment a *Radetzky*, amb el quadre oficial de l'emperador i el retrat de l'avi Trotta. En alguns casos (*Die hundert Tage*, *Flucht ohne Ende*) l'heroi arriba a sentir-se només com una còpia del seu propi ésser anterior, mostrant així el perill de perdre la pròpia identitat.

Roth prefereix restar per darrera del seu propi temps negant el valor del cinema i la fotografia¹⁾, els quals per a ell no garanteixen una captació fidel de la veritat, que només creu possible a través de la subjectivitat d'una persona. L'argumentació de Roth contra la nova tècnica no és lògica, sinó que es basa en el conjur d'un perill. Beug s'ocupa d'establir les significacions del mot "Schatten", des de la metàfora platònica passant per la concepció de l'Hades fins a la noció romàntica de la pèrdua de la pròpia ombra, i creu que a la base de tot aquest complex es troba la prohibició que fa la llei mosaica de les imatges, ja que la reproducció pren al model tota possibilitat d'existir²⁾. La negació de la realitat és per a Roth un procés en progressió:

"Für Roth behauptet das Schattenhafte die Abwesenheit von Sinn; und weil es ihm zunehmend schwerer fällt, in irgend etwas noch Sinn zu sehen, erscheint ihm die Wirklichkeit der Menschen und der Bilder zunehmend 'schattenhaft'."³⁾

Beug s'ocupa ara dels aspectes que entren en contradicció amb la negació del cinema i la fotografia, com ara el fet que Roth conegués i apreciés les pel·lícules de Chaplin, que hagués escrit ell mateix un guió cinematogràfic, etc.; així com la funció positiva que la fotografia

1) Beug, p. 68-101.

2) Ibidem, p. 90. Cf. el que diu Sanger (p. 118 de la seva tesi) sobre aquest tema.

3) Ibidem, p. 91.

de Menuchim juga dins *Hiob*. Per a Beug, resulta evident que Roth es sentia fascinat per les noves tècniques, sobretot pel cinema, el qual li ofería una ficció primitiva que es reconeixia a sí mateixa com a tal.

Beug constata que tota l'obra de Roth mostra una forta consciència crítica del llenguatge, la qual li fa mostrar i comentar determinats processos lingüístics, ja que per a ell la consciència lingüística és inseparable del deure moral de fer pública la veritat.¹⁾ L'interès de l'escriptor pel llenguatge el porta a observar els processos que s'esdevenen en el pensar i el parlar dels seus personatges²⁾, diversos dels quals es troben amb una mena d'incapacitat per a parlar, en alguns casos superada - en el de Theodor Lohse per a arribar a una retòrica falsa i buida: juntament amb les inhibicions ha perdut la moralitat. Alguns no surten mai d'aquesta situació afàsica, com ara Carl Joseph Trotta, que pateix fins a la desesperació a causa de la seva incapacitat d'expressar-se. Altres, com els germans Bernheim, no estan pas mancats de paraules, però es tracta d'una el·loquència buida, feta a partir de la fraseologia preexistent, d'estereotips d'experiències. L'única evolució positiva cap a una facilitat d'expressió amb contingut es dona en Andreas Pum, però només en la visió prèvia a la mort. Un aspecte interessant d'aquest darrer personatge, i que apareix també en Zipper senior, és l'hàbit d'atribuir significats totalment arbitraris a determinats mots, seguint un codi d'ús únicament individual.

Com a màxim exponent de la preocupació de Roth per la relació problemàtica entre realitat i llenguatge, Beug passa a analitzar *Beichte eines Mörders*, que anomena "der Kriminalroman eines religiösen

1) Beug, p. 103-104.

2) Ibidem, p. 105-135, capítol "Die Sprachbewußtheit des Erzählers und seiner Charaktere".

Moralisten"¹⁾. La forma de confessió serveix per a intensificar la situació narrativa i permet mostrar a Golubtschik com a narrador en primera persona d'uns fets que contempla des de la perspectiva distant de qui jutja els pecats de la pròpia juvenesa. Els noms juguen un paper essencial, mai arbitrari; especialment important és l'aparició de pseudònims, comparats amb vestits que permeten posar-se una nova existència quan la pròpia ha esdevingut problemàtica. El personatge de Jenő Lakatos, artificios i amanerat, serveix per a mostrar la relació entre el dimoni i l'artifici. Semblantment, la falsa identitat, artificiosa, esdevé un perill capaç d'anihilar l'autèntica. Per a Beug, el tema central de la novel·la és la primacia de la paraula, més poderosa que els fets, tal com la identitat arbitràriament adquirida pot arribar a predominar sobre l'originària.²⁾

Un capítol sencer és dedicat a l'estudi de l'ús que Roth fa de les cometes, en tota mena de textos i èpoques. Aquestes apareixen per a marcar expressions procedents d'un llenguatge especialitzat, però també els girs idiomàtics que han arribat a esdevenir formularis. Així mateix es marquen amb cometes expressions pròpies d'una classe social determinada o típiques d'un personatge novel·lístic concret, fent aleshores funció de cita sense haver de recórrer a la reproducció d'un diàleg. Amb aquest mitjà, Roth fa recaure l'atenció del lector sobre aspectes determinats del llenguatge i intenta conscienciar-lo de com és de problemàtic, sense renunciar però a utilitzar-lo:

"Roth versucht unablässig, seinen Leser zu dem Einverständnis zu bewegen, daß man es mit Wort- und Begriffsruinen zu tun hat, wenn

1) Beug, p. 138. La interpretació de la novel·la ocupa les pags. 136-165.

2) Ibidem, p. 166-179.

man schreibt oder spricht, daß man Bescheid weiß über die Zerfallserscheinungen der gegenwärtigen Welt, daß man die Skepsis zur Pflicht erheben muß und eben weiter spricht und weiter schreibt."¹⁾

El capítol final, "Die Darstellung der Wirklichkeit durch die Sprache"²⁾, recull a manera de conclusió les reflexions teòriques de Roth sobre aquest tema - reflexions que a nivell de novel·la semblen trobar-se immerses dins del conjunt, degut a l'escassa o nul·la distància entre narrador i personatges. Per a Beug, la base és la creència de Roth en un llenguatge originari intacte, en la paraula com a veritat real, que fa que les seves narracions obtinguin credibilitat a partir de llur condició de llegendes de caire religiós; d'acord amb aquestes consideracions, Beug nega a Roth la qualitat d'ironista que Hackert i sobretot Powell li atribueixen³⁾.

Roth utilitza sovint la comparació amb el vestit per a la relació entre paraula i cosa, i es rebel·la contra el dogma de l'exactitud objectiva que creu entronitzat sobretot en l'alemany, on les denominacions es confondrien amb les coses. A *Der Antichrist*, la relativització de la nomenclatura i l'escepticisme resultant han avançat cap a la noció d'una ceguesa apocalíptica que impedeix qualsevol aproximació a la veritat, pitjor que la confusió de la torre de Babel, ja que ara hom està convençut de la possibilitat d'entendre's. Per a Beug, l'anàlisi que Roth fa en aquella obra és clarivident i crítica amb el seu temps, però el llenguatge que la revesteix la fa totalment ineficaç i demostra que Roth considerava la ironia inadequada per a aquesta temàtica.⁴⁾ Tot seguit, Beug passa revista a la relació de Roth amb la *Neue Sachlichkeit*, que relaciona amb el rebuig de la fotografia

1) Beug, p. 177-178.

2) Ibidem, p. 180-218.

3) Ibidem, p. 185-187.

4) Ibidem, p. 195.

pel que té a nivell programàtic de reproducció mecànica, no filtrada per una subjectivitat interposada, com ell exigeix del "künstlerischer Bericht"¹⁾. Roth, atret per l'evasió "romàntica" de la realitat, es resistí sempre a cedir-hi, però amb múltiples concessions en les darreres obres. L'única norma estètica que seguí amb tot rigor fou l'exactitud lingüística²⁾, malgrat els dubtes envers les possibilitats del llenguatge. Tot i haver elegit per a si mateix la fugida cap a la mort, s'exigí fins al darrer moment continuar la tasca d'escriure, lluitant contra la mentida i la futilitat.³⁾

El 1968 es publicà la tesi de Hansjürgen Böning dedicada a l'anàlisi de *Radetzkymarsch*⁴⁾, molt precisa, detallada i ben documentada, que demostra un coneixement minuciosíssim de la novel·la i aporta una bibliografia secundària molt completa, així com alguns textos de Roth localitzats pel doctorand. Böning descriu el narrador⁵⁾ com un "laudator temporis acti" que utilitza amb preferència una actitud omniscient, alternada amb la perspectiva des del punt de vista dels personatges; s'avança a l'acció, s'allunya del tema o retrocedeix, mostrant la seva omnisciència, en una actitud pròpia del cronista que es sent escèptic respecte del moment actual. Els esdeveniments importants sovint queden eliminats de la narració, deixant pas a detalls característics, en el que Böning anomena "Eisberg-Technik", seguint la tònica d'"understatement" que suposa narrar l'ensorrament d'un món a partir només de tres persones de distintes generacions.⁶⁾ Sense emetre judicis de valor, el narrador deixa clara la seva simpatia per la

1) Beug, p. 197-208.

2) Ibidem, p. 211.

3) Ibidem, p. 218.

4) Hansjürgen Böning: *Joseph Roths "Radetzkymarsch". Thematik - Struktur - Sprache*. München: Wilhelm Fink Vlg, 1968. 220 pags.

5) Böning, p. 14-43.

6) Ibidem, p. 18-32.

majoria de personatges, fins i tot quan ironitza sobre ells, per exemple en el cas dels oficials.¹⁾

La configuració dels personatges i llur personalitat reben molta més atenció.²⁾ Böning analitza els principis generals que Roth aplica, en aspectes com els noms, l'aparença externa i les tècniques d'introducció i caracterització dels personatges.³⁾ És interessant remarcar que tots ells, per menors que siguin, tenen un nom, i en la majoria dels casos alguna mena de títol indicador de la classe social a la qual pertanyen; reflecteixen també les diferents nacionalitats, a manera de mirall de la monarquia plurinacional. Així mateix, també els personatges secundaris són caracteritzats de forma individual i tenen vida pròpia a través de les manifestacions externes de llurs actituds i sentiments.

Remarquem l'estudi dels paral·lelismes utilitzats per a configurar Carl Joseph en la seva relació amb el pare, establint similituds i canvis, i amb l'avi i el seu retrat, que té una funció capital dins de la novel·la⁴⁾. El paral·lel amb les generacions anteriors permet constatar les diferents actituds del més jove pel que fa a la capacitat de decisió, cada cop més feble, o al paper dels sentiments, que dominen Carl Joseph fins al punt de dificultar-li qualsevol acció efectiva; la representació paral·lela amb l'avi mostra la personalitat molt més feble del successor, i la comparació amb el pare dibuixa aquest com una persona dominada absolutament per les convencions i la rutina, capaç d'experimentar sentiments però no d'expressar-los⁵⁾. La funció tant de l'alcohol com de la mort és per a Carl Joseph la d'un mitjà de defugir

1) Böning, p. 32-43.
 3) Ibidem, p. 44-58.
 5) Ibidem, p. 65-69.

2) Ibidem, p. 44-113.
 4) Ibidem, p. 59-75.

la realitat, ja des de les visions heroiques de la infantesa; la mort, omnipresent, s'esdevé de forma paral·lela, per exemple la mort de l'emperador i del seu lleial servent Franz Trotta, o la de la primera amant i del primer amic de Carl Joseph.¹⁾ La funció d'aquests paral·lelismes, que mostren el sentit del narrador per a la forma i la simetria, és l'encadenament dels personatges entre si, tot denotant l'estricta jerarquia pròpia d'aquell món ja pretèrit. Les repeticions que aquest tipus de configuració comporta subratllen l'actitud conservadora dels personatges i la sensació de decadència general ineludible.²⁾

Böning examina tot seguit la personalitat de Carl Joseph, la constel·lació dels personatges i el diàleg³⁾. Carl Joseph, un típic representant de la decadència de final de segle que anhela retornar a la vida senzilla que atribueix als seus avantpassats, és un ésser passiu a cavall entre dues èpoques, que viu a remolc dels seus estats d'ànim i desitja la mort. La configuració dels personatges roman constant al llarg d'aquesta novel·la generacional, que posseeix tres protagonistes, un com a representant de cada generació, tots ells orientats cap a l'emperador com a centre comú i nexa entre llur vida privada i l'esfera pública. L'interès del narrador es centra en Franz Joseph a nivell privat, vist com una persona feble i sotmesa a les convencions imposades per un entorn que queda molt per sota d'ell en qualitat humana. La condició central de l'emperador es confirma amb la seva mort, que representa la mort tant de l'imperi com de la nissaga dels Trotta.⁴⁾

1) Böning, p. 69-71.

2) Ibidem, p. 73-75.

3) Respectivament p. 75-77, 77-100 i 100-113.

4) Ibidem, p. 80-82.

Un altre tret que marca aquesta preponderància és el fenomen de la similitud amb Franz Joseph, expressió de submissió voluntària per part dels subordinats a tots els nivells socials, i que desapareix en les generacions joves, apuntant cap a les tendències desintegradores d'una estructura social basada en l'assumpció de la piràmide jeràrquica.¹⁾

Dins l'estructura paral·lela que s'estén fins i tot a les relacions d'amistat dels personatges, la figura de Chojnicki, que pot considerar-se portantveu del narrador, serveix d'element de contrast degut a la seva clarividència a nivell intel·lectual i polític, sense deixar de presentar ell mateix aspectes decadents.²⁾ La constitució jeràrquica de la societat és dibuixada a través dels grups socials (pagesos, obrers, soldats, oficials), amb els privilegiats formant castes apart i marcant la distància respecte als inferiors (cas del comportament del "Bezirkshauptmann" en les seves relacions socials), i mitjançant el dibuix dels fenòmens decadents dins l'església, l'exèrcit, els estaments civils i la família, columnes de la monarquia que comencen a vacillar.³⁾

Tot seguit Böning examina els tipus de diàleg, mai simètrics, sinó dominats per un superior, constata la preeminència de la narració i examina les dificultats que tenen els principals personatges per expressar-se i fer-se entendre.⁴⁾ Cada personatge i classe social és caracteritzat individualment per les peculiaritats del seu llenguatge, sovint a través d'estereotips. Les cartes que els Trotta s'intercanvien són també marcadament estereotipades i formulàries, expressant la difícil intercomunicació entre pare i fill. El narrador utilitza de

1) Böning, p. 82-83.

2) Ibidem, p. 86-87.

3) Ibidem, p. 90-100.

4) Ibidem, p. 100-113.

forma predominant "Erlebte Rede" per a les opinions dels personatges, amb gran nombre de variacions; d'aquesta manera pot mostrar llur passivitat, llur pensament associatiu, fins i tot matisos psíquics lleugeríssims, i en canvi mantenir la seva presència, motiu que li fa preferir aquesta forma al monòleg interior continuat.¹⁾

L'estudi del temps narratiu²⁾ es concentra primerament en la relació entre "Erzählzeit" i "Erzählte Zeit", amb especial atenció a l'ús de "Raffungen" i la manera com s'aconsegueix una sensació d'inexorabilitat en el transcurs del temps, dins d'una tònica de regularitat i monotonia.³⁾ A continuació es tracta de la percepció del temps per part dels personatges i llur constant comparació del present amb un passat considerat "aurea aetas" que no els permet captar les virtuts del moment actual. El pes dels records fa que tots els personatges importants es sentin vells o prematurament envellits, i la monotonia generalitzada dona als esdeveniments o sentiments sobtats connotacions de catàstrofe. El temps verbal escollit pel narrador és el pretèrit imperfecte, que li confereix distància i superioritat, tot contribuint a fer sentir els esdeveniments com a actuals i reforçant l'atmosfera de ficció.⁴⁾

Pel que fa al tractament de l'espai, el paisatge i els objectes⁵⁾, les descripcions són de caire impressionista, amb repeticions que marquen el caràcter d'un món envellit i a través del paral·lelisme arriben a conferir als signes una qualitat líricament màgica. Un rerefons apreciat pel narrador és la pluja, relacionada amb motius de mort. Acostar-se a la finestra constitueix un recurs freqüent en situacions clau, per exemple com a gest d'evasió o desemparament. Els

1) Böning, p. 110-113.   2) Ibidem, p. 114-181.   3) Ibidem, p. 114-124.
4) Ibidem, p. 124-136.   5) Ibidem, p. 137-153.

paisatges són generalment descrits des de la percepció d'un personatge, tenyint-se per tant del seu estat d'ànim.

En l'estil lingüístic del narrador, Böning hi constata el predomini gairebé absolut de la parataxi, corresponent a l'impressionisme que concedeix independència a les parts, fins i tot a nivell sintàctic. Els verbs tenen un paper secundari, amb marcada preferència per l'ús de participis i aposicions, que permeten una dicció concisa i l'alineament de les impressions sense requerir subordinació.¹⁾ Anàfores i epíferes, juntament amb isocolons, paral·lelismes i repeticions, sovint variades, lliguen les frases paratàctiques entre sí. Els adjectius, sovint individuals i inesperats, i les comparacions que reforcen l'estil paral·lel contribueixen a evitar la monotonia i a donar una impressió més atmosfèrica que racional d'allò que es descriu.²⁾ El paral·lelisme i la parataxi es compleixen també a nivell de grans blocs narratius, amb capítols configurats de forma independent però entrelaçats per la seqüència cronològica i avançant de manera regular i continuada cap a l'ensorrament ineludible. L'epíleg es confronta amb el primer capítol, que funciona a manera de pròleg, i juntament amb la mort de Franz Trotta, paral·lela a la de l'emperador, arrodoneix l'estructura narrativa afegint a l'ensulsiada de l'imperi la de la família Trotta.³⁾

Böning clou el treball⁴⁾ tot remarcant com a característica l'actitud ambivalent del narrador, que vacil·la entre el rebuig i l'enyorament d'allò que descriu, amb preferència pel temps passat, i utilitza de forma discreta i encoberta els mitjans estilístics moderns. En

1) Böning, p. 154-163.

2) Ibidem, p. 163-178.

3) Ibidem, p. 178-181. ("Exkurs: Der äußere Aufbau des Romans".)

4) Ibidem, p. 182-190.

l'acumulació impressionista de sensacions els personatges resulten gairebé dependents de les coses, tan intensa és la seva passivitat i la seva tristesa, amb la qual el lector és portat a simpatitzar. La novel·la assoleix un alt nivell de compacitat gràcies a la utilització conseqüent i continuada del paral·lelisme a tots els nivells, donant lloc a una gran unitat de la narrativa, que manifesta així les coincidències i similituds i redueix l'individualisme. Degut al clima de regularitat monòtona, els esdeveniments inesperats es destaquen molt més nítidament com a final d'un temps, caràcter intensificat pel declivi vers la decadència cada cop més marcat en la novel·la. Per a Böning, l'amor de Roth es dirigia, no a l'Àustria històrica, sinó a la que ell recordava i descrivia, és a dir una Àustria inventada, desenvolupada i estilitzada per ell mateix.¹⁾

El mateix 1968 es publicà una altra interpretació de la mateixa novel·la²⁾, de signe completament distint. Si la monografia de Böning era marcadament densa i acadèmica, cenyint-se molt de prop al text, en canvi la d'Alfred Kurer és més breu, de tipus clarament assagístic, i recorre sovint tant a la comparació amb la resta d'obres de Roth com amb les d'altres autors contemporanis, adjudicant-li major capacitat narrativa que a Musil o Broch, per exemple. Aquesta qualitat la veu manifestada a partir de *Hiob*, que formalment representa un retorn cap a la narració del segle XIX i concedeix preponderància a l'individu i el seu destí.³⁾

1) Böning, p. 189.

2) Alfred Kurer: *Josef Roths "Radetzkmarsch". Interpretation. Ein Beitrag zum Phänomen des Spätzeitlichen in der österreichischen Literatur.* Zürich: Juris Druck + Verlag 1968. 140 pags.

3) Kurer, p. 13-15.

El primer apartat, "Die Gesellschaft"¹⁾, s'inicia amb la constatació que el servei com a màxima vital constitueix una característica de l'ésser austríac, i que per tant, quan els servidors de l'estat deixen de creure-hi, ha de sobrevenir necessàriament la ruïna. Això s'exemplifica en una gamma de personatges representativa de tota l'escala jeràrquica, amb especial èmfasi sobre els funcionaris i oficials. Després d'aquesta consideració general Kurer passa a estudiar els personatges principals de la novel·la, començant per Franz von Trotta²⁾, de pensament estrictament dinàstic i jeràrquic, que s'até en tot moment als manaments de la tradició, fins i tot en l'aparença personal, imitada de l'emperador, sense permetre's dubtar ni fins i tot percebre res que qüestionï l'ordre establert. Els indicis de crisi són ja nombrosos des de l'adolescència del seu fill, però no començarà a adonar-se'n fins que viatgi a la frontera i allà entri en contacte amb la realitat de la perifèria i escolti les prediccions de Chojnicki. Amb la pèrdua de la fe, el "Bezirkshauptmann" continua exteriorment la seva rutina, però és un funcionament maquinal, fantasmagòric; interiorment, ell es refugia en el record, assemblant-se ara al seu fill, que viu en el somni.

Per a Carl Joseph³⁾, representant de la darrera generació de la monarquia, situada entre dues èpoques, la realitat es converteix molt aviat en un problema. El paper de nét que viu de la proesa de l'avi, model obligat i inassolible, és per a ell una càrrega, una maledicció que esdevindrà una obsessió cada cop més dominant. El retrat de l'avi i la marxa de Radetzky són els dos leitmotivs que acompanyen aquesta condició epigonal.

1) Kurer, p. 16-69.

2) Ibidem, p. 18-29.

3) Ibidem, p. 30-38.

L'actitud de Roth envers l'emperador a *Radetzky marsch* és confrontada amb l'expressada a dos *Feuilletons*, un de 1928 i l'altre probablement de 1939¹⁾, constatant una evolució de l'escepticisme crític cap a l'admiració ilimitada. A la novel·la, però, la figura llegendària que ja en vida constituí Franz Joseph és presentada com un anti-heroi, dotat d'un poder només fictici. El caracteritzen com a austriac un cert fatalisme ("Da kann man nix machen"), el conreu del plaer sensual (l'afecció a les desfilades, per exemple), i sobretot una actitud d'evident desavinença interior, que li permet servir la seva idea tot i pensar que és inútil: "Auf der einen Seite steht das So-Tun-als-ob - das aber, für den Aussenstehenden ein ständiges Rätsel, nie ohne Engagement ist -, auf der anderen der totale Unglaube."²⁾

El comte Chojnicki³⁾ és considerat, amb un cert anacronisme, "Sprachrohr des exilierten konservativlegitimistischen Dichters" (potser extrapolant la intervenció del personatge homònim a *Kapuzinergruft*). Aquí Kurer s'estén sobre el diagnòstic que Roth fa dels motius de l'ensorrament de l'imperi, sense limitar-se al personatge concret que era el punt de partida. Els tres factors citats són: primerament, l'actitud de la classe dirigent alemanya, que abandona el concepte originari de la monarquia danubiana i preconitza l'anexió a Alemanya; en segon lloc, l'envelliment excessiu de la monarquia: "Das Bewusstsein, daß es 'zu spät' sei, hat sich wie eine Erstarrung über alles gelegt."

1) Kurer, p. 39-43. El primer d'ells, "Seine k. und k. apostolische Majestät", publicat per primer cop el 6.3.1928 a *Frankfurter Zeitung* (W III, p. 624-629; W 891 2, p. 910-915); el segon, "Rede über den alten Kaiser. Am Abend vom 17. auf den 18. August", fou publicat el 1.7.1939 a *Die Oesterreichische Post* (Paris) (W IV, p. 771-777), i és datat per Kurer el 16.-17.8.1939 (el natalici de Franz Joseph), cosa evidentment impossible; només es pot afirmar que fou escrit posteriorment a l'*Anschluß*, i probablement en els darrers mesos de vida.

2) Ibidem, p. 42.

3) Ibidem, p. 44-51.

En tercer lloc, però no menor en importància, es situen les forces destructores externes, entre elles el nacionalisme, sobretot el paneslavisme, i la problemàtica social, que Chojnicki, d'acord amb la seva condició feudal, no percep, però que tant el narrador com l'autor no deixen de remarcar¹⁾. Tant Chojnicki com Carl Joseph viuen en una atmosfera crepuscular, el primer a plena consciència, el segon a nivell d'estat d'ànim, amb similar resultat: la incapacitat per a qualsevol mena d'acció, letal en darrer terme.

Els oficials, refugiats en l'exèrcit que els ofereix un món reglamentat i resguardat del real, són una colla de fracassats, d'anti-herois poc individualitzats, amb Taittinger, de *1002. Nacht*, com a prototipus: un personatge enormement ingenu i alliberat del deure de pensar, d'actuar, de prendre decisions²⁾. Per a Kurer, l'exèrcit cacani ja no té cap més funció que la de representar³⁾, com a titelles que moren inútilment en defensa d'un honor tronat o d'una Austria-Hongria que ja fa molt de temps ha deixat d'existir.

Pel que fa a les dones⁴⁾, Kurer observa que els papers s'han capgirat: "Die Frau als aktiver, zielstrebig, auf Eroberung bedachter Mensch hat gleichsam die Rolle des Mannes übernommen; der Mann ist der gegen sein besseres Wollen Verführte"⁵⁾, com veu demostrat en les relacions femenines de Carl Joseph. Les dones semblen pertànyer a la generació moderna, decidida i eficaç, sense gaires escrúpols, i els homes a l'antiga, que es troba indecisa i no aconsegueix afirmar-se. En

1) Kurer, p. 47-49.

2) Ibidem, p. 52-58.

3) Kurer passa per alt la funció repressora interna, molt important i evident a nivell històric, i que en la mateixa novel·la queda ben representada amb la intervenció de Carl Joseph al front de la tropa que ha de reprimir la vaga.

4) Ibidem, p. 59-69.

5) Ibidem, p. 60.

aquest context, Kurer relaciona Roth amb Hermann Broch i Otto Weininger.

L'apartat "Die Landschaft"¹⁾ toca només lateralment el tema indicat pel títol i en realitat s'endinsa en elucubracions de caire més genèric sobre aquesta novel·la i les restants de Roth, comparant el personatge de Carl Joseph amb *Lord Jim*, de Joseph Conrad²⁾. La fugida del darrer Trotta cap a la infanteria i la frontera oriental, per als companys degradant, és per a ell una aproximació als antecessors eslovens, i el paisatge infinit és percebut com a protector; Kurer no remarca l'element inquietant fins arribar a l'enfrontament amb els obrers. A més d'aquesta fugida en l'espai, apareix l'alcohol com a mitjà d'evasió, reforçant la tendència al somni ja existent. Carl Joseph només aconseguirà aproximar-se a l'ideal de l'avi quan intenti salvar l'honor de la dinastia, en la festa del regiment. Kurer observa una correspondència estructural entre les morts de Franz Joseph i Franz von Trotta, que han sobreviscut més enllà del seu propi temps, i les de Franz Ferdinand i Carl Joseph, abans del seu temps. Observa en l'obra una tendència cap a la subjectivitat i fins i tot al sentimentalisme, però la voluntat èpica de l'autor s'imposa amb una estructuració molt elaborada, que pot documentar-se en la configuració de cada capítol, inici d'una nova fase narrativa, amb canvi de lloc i de protagonista, i amb una acció pròpia, si bé en certs moments la novel·la presenta escassos esdeveniments.

L'evidència de símptomes de decadència al territori oriental és contrastada amb la sensació incòlume i exultant que ofereix Viena - si bé nosaltres remarcaríem que es tracta de la zona més distingida del

1) P. 70-123. Kurer anomena aquí Schwabenburg el lloc de naixença de Roth (p. 70).

2) Ibidem, p. 80-92.

centre, i d'una ocasió solemne, la processó del Corpus: "Das Leben in der Residenzstadt ist, kurz gefasst, eine umfassende, gewaltige Selbsttäuschung."¹⁾ En relació amb aquesta ficció d'indemnitat es troba l'organització de la festa del regiment, que Kurer compara amb la "Parallelaktion" de Musil, mencionant trets similars en obres de Stefan Zweig, Karl Kraus i Franz Theodor Csokor, subratllant que la notícia de l'atemptat de Sarajevo no és pas l'inici de l'ensulsiada, sinó la seva manifestació definitiva: la decadència s'havia iniciat ja a Solferino; la guerra mundial i la capitulació no serien sinó un epíleg cruel. El silenci que regna al front oriental no té res a veure amb la tranquil·litat, sinó amb la mort.

Ens ocuparem tot seguit de la interpretació de la novel·la *Das falsche Gewicht. Die Geschichte eines Eichmeisters* publicada el 1968 per Albrecht Weber²⁾. El primer aspecte que es considera és l'inici en forma de conte, que indica un món tancat en si mateix i una llunyania en el temps. Però aquesta distància temporal no pot ser gaire gran, i Weber estableix l'època als voltants de 1910: el món de la monarquia i de la infantesa de l'autor, separat de l'actual per un abisme. L'acabament de l'obra, amb la marxa del castanyer Sameschkin, té també característiques de conte, però en contrast el contingut és fosc, l'evolució del protagonista avança cap a la destrucció; tot i així, segons Weber, seria excessiu parlar d'un anti-conte.³⁾ La narració és en temps passat, però quan el tema és l'execució del servei es recorre al present, denotant la presència permanent i impersonal de l'estat, marcada també per l'ús d'un llenguatge encarcerat, propi de l'ús oficial de l'exèrcit

1) Kurer, p. 99.

2) Albrecht Weber: *Joseph Roth. Das falsche Gewicht. Interpretation*. München: Oldenbourg 1968. 86 pags.

3) Weber, p. 10-18.

("ärrarisch"). Eibenschütz s'ha vist forçat a abandonar l'exèrcit per imposició de la seva dona, Regina, amb la qual cosa ha perdut la seva llar i la seguretat d'una vida reglamentada i organitzada des de fora. La seva incapacitat d'enfrontar-se a la vida civil es veu intensificada per les dificultats a nivell personal: l'odi a la seva dona, que considera culpable del seu "exili", destrossa la seva esfera privada, l'únic lloc d'on hauria pogut obtenir la seguretat i força d'esperit necessàries per a enfrontar-se al món hostil d'aquella ciutat fronterera, comparable a un "salvatge Est".¹⁾ L'evolució que seguirà la faula ja queda marcada des de l'inici: Eibenschütz, expulsat del seu medi, no estima ni és estimat; excessivament honest de natural en un ambient on el delicte pertany a la normalitat, es refugiarà en un sentit del deure excessiu, que serà afeblit només per l'eufòria de la relació amb Euphemia, i quan aquesta falli esdevindrà inhumà.²⁾

La inhabilitat d'Eibenschütz per a adaptar-se a Zlotograd, que representa la frontera tal com ho feia la ciutat de B. [Brody] a *Radetzkymarsch*, no és un problema individual únicament, sinó que respon a la problemàtica dels càrrecs oficials, especialment dels inferiors, dins de l'imperi austro-hongarès.

"Die Unteroffiziere und unteren Beamten sind es, die mit dem eigentlichen Volk ständig zusammenkommen. Ihnen widerfährt die Kontaktlosigkeit als schmerzlicher Mangel, und sie sind ihr weder gesellschaftlich noch geistig gewachsen. (...) Kontaktlosigkeit und grundsätzliche Einsamkeit ist ein altösterreichisches Schicksal, historisch und sozial bedingt. Notwendig wird diesen "Oesterreichern", dieser künstlichen Uebernation, der Staat, wirksam als Armee, gegenständlich als Kaserne, zur Heimat, jedenfalls den Unteren."³⁾

El resultat d'aquesta situació, agreujada en el cas d'Eibenschütz a nivell personal, és la solitud i a partir d'ella l'angoixa vital que el

1) Weber, p. 43-48.

2) Ibidem, p. 71-77.

3) Ibidem, p. 72-73.

portarà cap a l'autodestrucció a través de la beguda, en un territori dominat pel poder del "Neunziggrädiger" (un altre nexa amb *Radetzkmarsch*). El camí seguit en la dependència és dibuixat en les seves diverses fases amb tot el virtuosisme d'un bon coneixedor del tema; la mort a mans de Jadlowker evitarà tot just el delirium tremens.¹⁾

L'indret on s'encarna l'essència de la frontera i del mal és la taverna fronterera²⁾, centre dels negocis de Jadlowker i de Kapturak, aquest últim el contrabandista per excel·lència a totes les novel·les de Roth, i a més la vivenda d'Euphemia, al voltant de qui es centrarà tota l'evolució del mostassaf, desencadenant la seva dependència alcohòlica. Tant Euphemia com Regina són vistes sempre des de la perspectiva d'Eibenschütz, indicant així que no és capaç de captar-les ni comprendre-les adequadament.³⁾

Per a Weber, el nucli de la problemàtica de la novel·la és de caire religiós, si bé els personatges no hi fan gairebé mai referència. Eibenschütz s'enfronta a Déu després de la crisi de la relació amb Euphemia, aproximant-se a la situació de Job, encara que sense les característiques prèvies d'aquest personatge. Però posseeix una consciència i reconeix el bé; quan al final de la seva vida, influenciat per l'agent Piotrak, s'excedeix en el seu zel faltant així als deures de la misericòrdia, demostra el seu allunyament de Déu i de la bondat. El narrador no nega la transcendència d'un altre món, però la que apareix en la visió final, en l'agonia del protagonista, és de mena terrenal i immanent, similar a l'acabament d'altres narracions del mateix autor, especialment *Die Rebellion*.⁴⁾

1) Weber, p. 75.

2) Ibidem, p. 49-57.

3) Ibidem, p. 62-70.

4) Ibidem, p. 78-84.

Un apartat molt interessant d'aquest treball és el dedicat a l'estructuració de l'obra, en capítols lligats entre sí a manera de baules d'una cadena, iniciant-los amb repeticions o variacions del final dels anteriors, i introduint premonicions que anuncien els esdeveniments de capítols propers. Pel que fa al ritme de la narració i la relació entre temps narratiu i temps narrat, Weber aporta una taula¹⁾ que il·lustra molt bé el contingut dels capítols i la seva longitud, tot remarcant que l'extensió major correspon a aquells on s'acumulen els esdeveniments, però també als que segueixen més de prop i detalladament els pensaments i sentiments del personatge principal; d'aquesta manera es subratlla el fet que la narració es centra en el flux de la consciència del protagonista. L'aparició de capítols breus, però importants pel seu pes específic, contribueix a una composició de les fases narratives molt elaborada i elàstica²⁾. Una brevíssima bibliografia tanca el conjunt.³⁾

A l'estudi sobre la llegenda religiosa publicat el 1968 per Birgit Lermen⁴⁾, dins de l'apartat "Die moderne Legende. Neue Form" s'estudia *Die Legende vom heiligen Trinker*. Lermen s'enfronta a l'opinió expressada per Hermann Kesten⁵⁾, que nega tot caràcter transcendent a l'obra i la considera única i exclusivament paròdica - l'únic que Kesten veu de "sant" en Andreas Kartak, "ein gerissener Gauner", és que resulta absolutament incorregible i obstinat en continuar com fins aleshores.

1) Weber, p. 23-25.

2) Ibidem, p. 19-27.

3) En ella es dona la curiosa confusió de citar a Alfred Wegner en comptes d'Erika Wegner (p. 86).

4) Birgit Lermen: *Moderne Legendendichtung*. Bonn: Bouvier Vlg 1968. 302 pags. Sobre Roth vegeu especialment p. 177-186.

5) Hermann Kesten: "Joseph Roths 'Legende vom heiligen Trinker'". A: *Berliner Hefte* 6 (1949) p. 533. Citat per Lermen especialment a p. 177.

Lermen, en canvi, creu que Andreas està sempre disposat a començar de nou, sense caure mai en la indiferència o la desesperació. L'autora creu, d'acord amb Peter Wilhelm Jansen, que l'obra és una projecció biogràfica de l'escriptor, i que el problema bàsic que s'hi planteja és l'essència de l'home. Kartak, segons Lermen, és un "Außenseiter" solitari i mancat de contacte, egocèntric i incapaç d'establir relacions autèntiques amb el seu entorn; però el tret decisiu per a la profunda solitud és la seva manca de comunicació religiosa. De tota manera, no és areligiós, com afirma Kesten, sinó que mostra sempre confiança en Déu. Els "miracles", explicats de forma racional pel narrador, són per a Andreas esdeveniments meravellosos degut al seu desig d'experimentar-ne. Un dels grans motius que Kesten estableix per a la vida i l'obra de Joseph Roth és la por, "die metaphysische Angst vor dem Nichts", i aquesta és qui porta Andreas Kartak a intentar tota mena d'evasions.

A través de les diverses repeticions, la narració s'estructura en quinze passos interdependents, i el motiu central de la solitud, reflectit en les situacions en què es troba el protagonista, aconsegueix donar-li una certa unitat. L'ús del monòleg interior, de contrastos i de determinades metàfores i comparacions serveix també al mateix objectiu, donant una impressió conjunta unitària. El llenguatge clar, precís i exemplar dona fe d'una disciplina estilística conscient i ben aplicada. La distància que marca el narrador respecte del protagonista és eliminada amb la frase final "Gebe Gott uns allen, uns Trinkern, einen so leichten und so schönen Tod!", de tal forma que l'obra esdevé "eine eigentliche Doppel-Ich-Erzählung".¹⁾

1) Lermen, p. 186.

El 1969 no aparegué cap treball extens sobre Roth, però sí diversos articles, el més ampli i important dels quals fou l'intent de Fritz Hackert d'oferir una sèrie d'informacions biogràfiques sobre l'escriptor¹⁾, en la línia que David Bronsen havia iniciat i completaria el 1974 amb l'aparició de la biografia. Si bé posteriorment la biografia de Bronsen, evidentment molt més extensa, es convertiria en l'obra canònica per a qui s'ocupés de l'estudi de Roth, no gensmenys l'ampli article de Hackert conté una gran quantitat d'informació densa i concisa obtinguda a partir del treball sobre l'obra publicada, els materials de l'arxiu Roth de l'institut Leo Baeck i de l'editorial Kiepenheuer, de recerques sobre la premsa contemporània a l'escriptor, i del coneixement de les obres de coetanis com Hermann Kesten, Leonhard Frank, Friederike i Stefan Zweig, etc.; així mateix també va posar-se personalment en contacte amb la cunyada de Roth i amb Irmgard Keun, que havia estat companya seva durant l'època de l'exili. Creiem que hi han aspectes de la vida de l'autor, especialment l'activitat periodística dels primers anys vint, que estan més ben plantejats aquí, si bé evidentment no acabats d'elaborar, que no ho foren després a la biografia de Bronsen; el resultat d'aquesta, si hagués estat realitzada per Hackert, hauria estat probablement bastant distint. L'aspecte de la relació amb els intel·lectuals contemporanis sembla molt ben resolt aquí en la seva formulació inicial, abarcant tot l'espectre, i establint gran quantitat de nexes en totes direccions. La conclusió que podem extreure és que, amb aquesta publicació, quedava resolta la major part de les preguntes

1) Fritz Hackert: "Joseph Roth. Zur Biographie." A: *Deutsche Vierteljahrsschrift* 43 (1969), p. 161-186.

al voltant de la biografia de Roth (exceptuant-ne l'època de la guerra europea i la implicació de Roth en ella), i que les encara no resoltes aquí tampoc no ho han estat fins avui; per tant, si hem d'establir una línia divisòria entre una etapa mancada d'informació sobre la persona de Roth i una de ja informada, aquesta línia es situa ja el 1969 amb aquest article, i no cal endarrerir-la fins a 1974 amb l'obra de Bronsen.

Un article molt breu de Curt Sanger¹⁾ estudia la figura de l'anti-heroi a l'obra de Roth en connexió amb els personatges de Schnitzler i la literatura austríaca en general. En el cas de Roth es tracta d'un tipus de personatge decadent i escèptic, generalment el darrer de la seva família, incapaç de sentiments autèntics i desitjós de la mort. Sanger es centra en Carl Joseph i Franz Ferdinand Trotta, i constata que, malgrat les característiques negatives del personatge, hi ha una actitud de simpatia per part de l'autor que evidencia a la vegada la seva nostàlgia d'un passat ideal - la monarquia habsbúrgica.

Del mateix any és l'article d'Alfred Doppler sobre la presentació dels esdeveniments històrics a la novel·la austríaca, a partir de *Radetzky* de Joseph Roth, *Die Dämonen* de Heimito von Doderer i *Der Mann im Schilf* de George Saiko²⁾. Doppler comença postulant la diferència que necessàriament ha d'haver-hi entre el tipus trivial de novel·la històrica i les obres que realment posseeixen un nivell artístic i constitueixen la novel·la històrica legítima. Aquesta serveix com a il·lustració de la historiografia, sense pretendre cenyir-se estrictament als esdeveniments, però reflectint l'ambient i la societat

1) Curt Sanger: "The figure of the non-hero in the Austrian novels of Joseph Roth". A: *Modern Austrian Literature* 4 (1969), p. 35-37.

2) Alfred Doppler: "Historische Ereignisse im österreichischen Roman." A: *Oesterreich in Geschichte und Literatur* 13 (1969), p. 503-516.

de l'època en qüestió. Tot seguit Doppler passa a analitzar les tres novel·les austríaques que hem citat, i que es basen en tres fets de la història d'aquell país. Pel que fa a Roth, Doppler remarca l'actitud narrativa ambivalent entre amor i odi al seu objecte, i que corregeix constantment la idealització afectiva d'allò narrat mitjançant una ironia desesperada que de vegades deixa pas a una melangia resignada.¹⁾ Esmenta també la freqüent utilització d'"Erlebte Rede", que li permet canviar de perspectiva narrativa sense trencar la gramaticalitat de la narració en tercera persona, i es deté en l'ús de l'indefinit "man": "Es ist ein fatalistisches "man", ein Wort, das in der Grammatik des Oesterreichers Ohnmacht und Resignation des Subjekts ausdrückt."²⁾ La fe en l'església i en la institució monàrquica s'ha perdut, i l'estat, mancat de sentit fins i tot per als cossos encarregats de mantenir-lo, és a dir l'exèrcit i la burocràcia, es disgrega de viu en viu. Roth es situa dins la tradició del realisme poètic, però intensifica a la manera impressionista els elements que reproduïen l'atmosfera, remarcant els signes de decadència. Doppler considera especialment reeixida l'escena de la festa del regiment, on l'arribada de la notícia de l'atemptat a Sarajevo és subratllada per una tempesta, sense que el clixé literari que iguala la tempesta amb la guerra sigui percebut com a desgastat.³⁾ En la seva opinió, Roth aconsegueix aproximar al lector la veritat històrica d'una època, meta de l'autèntica novel·la històrica.

Finalment citem l'article de Max von Riccabona sobre els darrers temps de Roth, típic exponent de les aportacions d'antics amics a partir

1) Doppler, p. 505.

2) Ibidem, p. 506.

3) Ibidem, p. 508.

dels seus contactes amb l'autor.¹⁾ Com a tal el classifica la defensa que fa de la condició de tinent de Roth, d'acord amb les afirmacions d'aquest. Riccabona aporta testimonis interessants sobre l'activitat legitimista i els intents de posar en marxa una resistència austríaca, així com sobre les relacions de Roth amb E. E. Kisch i Th. Mann, i sobre l'evolució de la seva dependència alcohòlica en els darrers temps.

El 1970 aporta una gran ampliació de l'obra periodística reeditada de Roth, gràcies al treball d'Ingeborg Sültemeyer, la qual en les seves recerques per a una tesi sobre l'escriptor (presentada el 1968, i que tractarem d'acord amb la data de la seva publicació el 1976) havia localitzat uns quatre-cents cinquanta treballs periodístics, a més d'alguns poemes i narracions. Una selecció d'aquestes obres escrites entre 1919 i 1927 apareix ara sota el títol *Der Neue Tag*, al·ludint al diari vienès on Roth inicià la carrera periodística²⁾. Són de destacar la recuperació dels disset reportatges sobre el viatge a Rússia i els poemes satírics de 1924 agrupats sota el títol "Deutsche Elendsreime". En el pròleg³⁾, Sültemeyer es pregunta com ha estat possible que una part tan important de l'obra periodística de Roth hagi passat desapercebuda, quan hi havia indicis de la seva existència, i arriba a la conclusió que ningú, començant pel mateix Roth dels anys de maduresa, tenia interès a recordar l'existència d'uns escrits compromesos amb el socialisme en un autor catalogat aleshores com a conservador i, més

1) Max von Riccabona: "Herr Roth im Café Tournon. Erinnerungen aus den letzten Jahren Joseph Roths." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 10.9.1969, p. 32.

2) Joseph Roth: *Der Neue Tag. Unbekannte politische Arbeiten 1919 bis 1927. Wien, Berlin, Moskau*. Herausgegeben und mit einem Vorwort von Ingeborg Sültemeyer. Köln / Berlin: Kiepenheuer & Witsch, 1970. 280 p.

3) Ibidem, p. 9-17.

encara, legitimista¹⁾. L'aparició dels *Werke* el 1956 va confirmar aquesta tendència, iniciada per l'escriptor, de negligir l'obra periodística juvenil, però Sültemeyer no s'explica que no s'hagin emprès recerques per a completar aquest aspecte. Així per exemple, és ella qui ha corregit l'errònia identificació del manuscrit inclòs a l'edició de 1956 amb el nom "Im mittäglichen Frankreich", en realitat un llibre de viatges mig novel·lat (*Die weißen Städte*), amb els articles que realment s'havien publicat a la *Frankfurter Zeitung*, i que ella va localitzar, aclarint així el malentès²⁾.

Per a Sültemeyer, la posició de Roth entre 1919 i 1925 es trobava pròxima a l'ala esquerra del partit socialista, posició que s'expressà més clarament als treballs per a *Vorwärts*, *Der Drache* i *Lachen Links*, i que ja el 1925 començaria a entrar en crisi, degut a la seva desesperació i resignació davant l'ascens del radicalisme alemany de dretes, i als seus dubtes pel que fa a la possibilitat d'emancipació de la classe obrera i l'aptitud del socialisme per a aconseguir-la. El viatge de 1926 a Rússia marca l'inici del canvi d'orientació de l'escriptor, tot mantenint un esperit crític tant davant dels fenòmens d'aburgesament de la revolució com tocant a la situació social i política a occident. A manera de resum podem recollir el següent enunciat:

"Die Schärfe und Gezieltheit der Attacken, der böse Witz und die prognostische Kraft machen die Arbeiten des 'roten' Roth zu einem der glänzendsten Beispiele der politischen Literatur in Deutschland."³⁾

El 1970 és també l'any de l'aparició de la correspondència de Roth, que l'editor, Hermann Kesten, acompanya amb el text introductori

1) Der Neue Tag, p. 9-11.   2) Ibidem, p. 12.   3) Ibidem, p. 2.

"Joseph Roth schreibt Briefe".¹⁾ En ell Kesten destaca la sociabilitat de l'escriptor, recordant la manera en què enllestia la seva nombrosa correspondència (Kesten calcula que Roth podria haver escrit unes cinc mil cartes en total, de les quals per tant les quatre-centes cinquanta publicades no són sinó una petita mostra) enmig de la seva tertúlia, a la taula del cafè, així com l'extraordinària varietat de gent que es sentia atreta per ell. Remarca també la variabilitat dins les actituds de Roth, sinceres en tot moment però extremadament canviants, i que es reflecteixen dins la correspondència:

"Er schrieb seine Briefe in voller Aufrichtigkeit, freilich nur mit der Aufrichtigkeit eben jenes Augenblicks. Er wußte, daß man mit Menschen im persönlichen oder brieflichen Verkehr freundschaftlich oder freundlich nur umgehen konnte, wenn man sich ihnen anpaßte (...)." ²⁾

Kesten fa referència a l'acurada expressió lingüística esmerçada en les cartes, que compara amb la prosa periodística de Roth, i a les vicissituds que hagueren de passar la majoria d'elles i que expliquen el baix nombre que ha pogut recopilar-se'n. Justifica també el fet que n'hagi publicat la majoria de les que disposava a través de la manca d'una biografia, llacuna en el coneixement de l'autor que aquests materials podran suplir parcialment. Degut a aquest afany de permetre conèixer-lo millor, i per tolerància envers ell, Kesten ha renunciat a actuar com a "Zensor eines toten Freundes", "auch wo er etwa unsern gemeinsamen Freunden oder Gegnern, und jenen politischen, moralischen, literarischen Ueberzeugungen, die wir einmal geteilt haben, ja sich selber unrecht tut." ³⁾

1) Hermann Kesten: "Joseph Roth schreibt Briefe", a: Joseph Roth: *Briefe 1911-1939*. Herausgegeben und eingeleitet von Hermann Kesten. Köln / Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1970. 642 pags. P. 9-19. (Sobre la correspondència de Roth vegeu també l'apartat 2.a del present treball.)

2) Ibidem, p. 10.

3) Ibidem, p. 19.

El 1970 es presenta a Bonn la tesi de Hansotto Ausserhofer sobre la relació de Roth amb el judaisme¹⁾, que s'inicia amb consideracions al voltant de la crisi de la societat jueva a l'època del canvi de segle²⁾, motivada per la seva situació insegura. La sensació de desarrelament es reflecteix per exemple en els personatges de Roth, solitaris, mancats de llar, amenaçats sempre per una por indefinible. Aquesta problemàtica, aguditzada pel caràcter jueu, oscil·lant sempre entre el sentiment de privilegi i el d'estigmatització, porta als jueus assimilats a intentar resoldre-la a través d'una dedicació intel·lectual intensa, en molts casos a nivell literari. En aquest camp s'evidencia l'especial relació jueva amb la paraula, experimentada com a santa, arrel de l'enorme respecte per la llengua i l'exquisida sensibilitat lingüística que demostren Roth, Kafka i altres autors jueus. La comparació de Roth amb Kafka serà constant al llarg d'aquesta monografia.

El següent tema tractat és la ubicació del judaisme de Roth dins l'espai marcat per l'antisemitisme i el sionisme³⁾. En primer lloc s'examina l'antisemitisme i el seu reflex dins l'obra de Roth (per exemple l'escena del pogrom a *Tarabas*, o la mala acollida que reben els jueus orientals a les ciutats d'occident, a *Juden auf Wanderschaft*), així com la valoració que l'escriptor fa de l'hostilitat als jueus segons sigui causada per una política racial o adduint motius religiosos; Roth manifesta una certa comprensió pel primer tipus, mentre que considera la segona (que veu representada per Georges Bernanos) com un sacrilegi⁴⁾.

1) Hansotto Ausserhofer: *Joseph Roth und das Judentum. Ein Beitrag zum Verständnis der deutsch-jüdischen Symbiose im zwanzigsten Jahrhundert.* Dissertation. Bonn, 1970. XI + 389 pags.

2) Ausserhofer, p. 1-42.

3) Ibidem, p. 43-88.

4) Ibidem, p. 57-65.

Pel que fa al sionisme, Roth el creu un gravíssim perill per al judaisme, ja que representa un retrocés cap a un període ja superat on la nació jueva es trobava al mateix nivell de les nacions modernes; en la seva opinió la missió escatològica del poble jueu és la dispersió, en la qual el punt de mira és la transcendència, que corre perill de ser oblidada degut al predomini d'interessos profans.

A continuació s'intenta determinar el punt de vista religiós i polític de Joseph Roth¹⁾, començant per examinar l'atracció que el catolicisme exercí sobre ell. Ausserhofer creu que l'església catòlica revestia per a Roth qualitats relacionades amb la seva imatge de l'imperi austro-hongarès: universalisme, humanitat i tendència vertical. A més, la considerava l'única entitat capaç de fer front a l'Anticrist, és a dir el nazisme; d'aquí la decepció davant dels concordats amb l'Alemanya nazi i el règim austrofeixista. Els continguts de les religions jueva i catòlica són per a ell molt pròxims, especialment pel que fa al precepte de l'amor al proïsme; Ausserhofer creu que aquesta similitud fou el motiu de no convertir-se formalment, reforçat posteriorment pel desig de no apartar-se dels perseguits. A més, Roth creu que és impossible deixar d'ésser jueu, creència que comparteix per exemple amb Tucholsky, i considera que només la gràcia, en una accepció molt més àmplia que no pas la teològica, és realment poderosa. A nivell polític, Ausserhofer pensa que el cas de Roth és "ein Wandel ohne Bruch von links nach rechts"²⁾ i que el seu ideal de joventut hauria estat la monarquia parlamentària (sense aportar documentació que ratifiqui aquest assert³⁾). La ironia i el pessimisme de la primera època no serien sinó proves indirectes del lligam de l'escriptor amb el món habsbúrgic.

1) Ausserhofer, p. 89-112.

2) Ibidem, p. 117-129.

3) Retrobarem aquesta idea a la tesi de Klaus Pauli (1985).

El tema central per a Roth és l'home, que l'impulsa a buscar la justícia i la veritat, primer rebel·lant-se contra una societat cega, després buscant la transcendència, i a l'exili girant la vista cap a una pàtria perduda i més humana. El rebuig del bolxevisme Ausserhofer el veu relacionat amb l'empresonament de Roth a Ucraïna, que creu cert, i centrat en el fracàs de la revolució, que no ha assolit els seus objectius a nivell humà, però sí en el camp tècnic, per a ell sospitós; el socialisme de Roth és de caire humanista, no ideològic. Davant del nacionalsocialisme, el perill del qual reconegué molt aviat (aquí s'analitza breument *Das Spinnennetz*), la condemna és absoluta. Aspectes de la postura de Roth són la radicalitat moral, pròpia d'un profeta de l'Antic Testament, el conservadurisme com podria ser propi d'un noble austríac, i el nexa espiritual amb Alemanya, ara usurpada pels seus botxins, i la llengua i herència espiritual de la qual cal que defensin els escriptors jueus enfront dels "alemanys aris".

Austria encarnaria una cultura alemanya millor, més antiga i de tendència universal, tal com la representaren els Habsburgs des del punt de vista jueu.¹⁾ L'imperi, concebut com a refugi dels petits pobles que no podrien subsistir d'altra manera, representa una imatge del món sencer amb la seva complexitat, i l'emperador en el vèrtex de la piràmide està revestit d'atributs divins; les grans litúrgies com la processó del Corpus, entre profanes i religioses, són l'epifania d'aquest poder arrelat en dos móns. Per als jueus, Franz Joseph constitueix una mena de pare substitut que els protegeix. Per això li seran més fidels que els altres súbdits, especialment les classes àltes, per les quals començarà el procés de desintegració.

1) "Bundesvolk und Reichsgedanke - Verhältnis der Juden zur Habsburger Monarchie." P. 182-214.

La segona part es dedica al reflex de la pàtria judeo-oriental de Roth dins la seva obra¹⁾, per a la qual cosa es passa revista a Brody i a Galitzia en general, fent atenció a la situació sociològica dels jueus orientals i llur peculiar religiositat; així mateix es parla de l'emigració a Amèrica i la imatge d'ella en les obres de Roth. S'estudia ara *Hiob*²⁾, fent atenció als diversos tipus de religiositat que hi apareixen, als processos d'assimilació, la relació de la novel·la amb el model bíblic i la funció del "miracle" final, i s'arriba a la conclusió que es tracta d'una paràbola de l'essència del poble jueu oriental que ofereix com a solució l'actitud de Menuchim, respectuós amb les tradicions, però adaptat a la societat moderna. Seguidament s'analitza *Der Leviathan*³⁾, establint que el valor de l'ésser mític del títol no és el bíblic, on és una criatura del Maligne, sinó el de la tradició jueva oriental, en la qual constitueix el protector dels habitants del mar i compleix una funció relacionada amb l'espera del Messias; s'estudia també l'evolució del protagonista i la seva funció. Finalment, es passa revista a les característiques específiques de les figures jueves dins l'obra de Roth⁴⁾, resumint-les en tres: llur situació d'aïllament, entre involuntària i volguda, la tendència a seguir el destí d'Ahasver, vagarejant constantment, i el missatge de què són portadores. Completa el treball una extensa bibliografia, que inclou un llistat de les primeres aparicions de les obres de Roth, així com una àmplia relació d'escrits de l'autor no inclosos en l'edició completa.⁵⁾ Malauradament, aquesta monografia tan extensa i documentada no ha tingut la ressonància en els estudis posteriors que es mereixia.

1) Ausserhofer, p. 215-245.

2) Ibidem, p. 246-290.

3) Ibidem, p. 291-313.

4) Ibidem, p. 314-331.

5) Ibidem, p. 337-352.

Del mateix any 1970 és un article de Klaus Peter sobre la novel·la pòstuma *Der stumme Prophet*¹⁾, que comença relacionant l'interès de Roth pel destí de Trotski amb la situació que trobà en la seva estada a la Unió Soviètica el 1926, moment en el qual es vivia un clima de persecució i d'incertesa respecte del que pogués haver passat amb aquell revolucionari esdevingut persona non grata. Però, per molt que l'escena inicial sigui versemblant, la figura del Trotski històric és ben llunyana del Friedrich Kargan de la novel·la, personatge situat dins la línia dels qui representen en l'obra de Roth la generació que hagué de patir la guerra europea, emmudits degut a la duresa d'una experiència que ha deixat la seva vida mancada de sentit. Ni tan sols la revolució pot retornar aquest sentit a la seva existència, ja que els ideals que representava han estat traïts per una estructura de poder inhumana, entronitzada en la figura de Savelli-Stalin, i per una tendència imparable cap a l'aburguesament. Les qualitats individuals han passat a ser supèrflues, i la persona ha quedat reduïda a una mera funció. En aquestes circumstàncies, per a Kargan l'aïllament constitueix l'única possibilitat, i Sibèria n'és la màxima expressió. El personatge, reduït a la condició d'observador, pertany al tipus del solitari romàntic, enfrontat no només amb la burgesia, sinó amb la societat en general, condemnada per inhumana. L'única felicitat possible radica en el record, actitud per la qual Peter relaciona Roth amb Proust, observant que en aquest darrer els records formaven una unitat continuada, i en canvi en el cas de Roth es tracta d'un seguit d'imatges inconnexes, separades per abismes que qüestionen el sentit de la vida. De la mateixa manera les

1) Klaus Peter: "Die Stummheit des Propheten. Zu Joseph Roths nachgelassenem Roman." A: *Basis. Jahrbuch für deutsche Gegenwartsliteratur*. 1 (1970), p. 153-167.

diferents identitats adoptades per Kargan estan mancades d'una unitat que els confereixi sentit. També el llenguatge és suspecte d'estar devaluat, i Kargan ho experimenta mentre l'utilitza amb virtuosisme al servei de la revolució; la mudesa es deu a la impossibilitat de comunicar-se, com s'esdevé entre Kargan i Hilde. Peter comenta la conclusió de Böning segons la qual Roth utilitza els dos principis estructurals del paral·lelisme i l'impressionisme, afirmant que es resumeixen en un sol, ja que el paral·lelisme és part integrant de l'impressionisme.¹⁾

El 1971 es publicà una monografia de Hartmut Scheible sobre Roth²⁾ que per a nosaltres constitueix un dels treballs més acurats i reveladors que s'hagin realitzat sobre l'escriptor. El principal mèrit consisteix en una minuciosa anàlisi del llenguatge, a partir de la qual Scheible pot establir deduccions i nexes amb aspectes temàtics o biogràfics, tot recordant que l'objectiu no és una dissecció del llenguatge per tal de trobar rera ell alguna "essència rothiana", sinó que la forma lingüística en sí té una funció de transmissió de coneixement i ella mateixa constitueix un contingut. Per a exemplificar-ho, Scheible procedeix a l'estudi d'una escena de *Das Falsche Gewicht*³⁾, tot esmentant que en el cas de Roth és molt difícil aïllar cites concretes: la cita ideal seria la novel·la sencera o en el seu defecte tota una escena o imatge (en el sentit de "Tableau"), ja que aquests són els components de la seva narrativa. L'estudi del passatge en qüestió posa de relleu quins procediments generen la sensació que la

1) Peter, p. 165-166, nota 30. Vegeu més enrera el que diu Böning (1968) sobre aquest tema.

2) Hartmut Scheible: *Joseph Roth. Mit einem Essay über Gustave Flaubert*. Stuttgart / Berlin / Köln / Mainz: Kohlhammer Verlag 1971. 201 pags.

3) Ibidem, p. 9-12.

seva lectura transmet. En aquest cas, Scheible destaca entre d'altres l'ús i l'omissió del pronom personal i el contrast entre verbs duratius i incoatius. El mètode que segueix l'estudi consistirà, doncs, en l'anàlisi de formes lingüístiques i la interpretació d'escenes de tipus "Tableau", sense deixar de banda aspectes de contingut quan siguin necessaris. Es tracta doncs d'un mètode eclèctic, que Scheible creu justificat en Roth, ja que aquest escriptor formula en detalls del llenguatge les seves opinions:

"Es wird zu zeigen sein, daß die Kritik Roths an den gesellschaftlichen Verhältnissen dort trifft, wo sie vom Detail ausgeht; wo sie in einem Wort, einem Satz, einer Gebärde sich verbirgt; weshalb sie bisher meist überhört wurde."¹⁾

Scheible constata la crassa contradicció entre les afirmacions del Roth tardà, a nivell periodístic o privat, a través de les quals només pot qualificar-se'l de reaccionari i fins i tot obtús, i la lectura que es desprèn de la seva narrativa, on es mostra sagaç i subtil en les seves anàlisis de l'època històrica.²⁾

Scheible qualifica *Zipper und sein Vater*³⁾ de "spätes Frühwerk" situat en la fase de transició de l'actitud fins ara observada de reflectir la realitat amb la mínima distorsió - la resposta de Roth a la *Neue Sachlichkeit*, plasmada de manera més radical a *Die Flucht ohne Ende* - cap a la ficció no encoberta per cap pretensió documental. Per això conviuen en aquesta obra elements de les dues fases: de la primera es manté la preponderància del contingut sobre la forma, i la segona s'anuncia en una manera indirecta d'expressar el "missatge" a través de manifestacions psicològiques dels personatges i de matisos lingüístics. Com a exemple Scheible compara l'escena final de *Die Rebellion*, on

1) Scheible, p. 12.

2) Ibidem, p. 12-13.

3) Sobre aquesta obra vegeu el capítol II, p. 15-40.

Andreas Pum formula de manera directa i explícita la seva protesta, i la reacció de Cäsar Zipper que, retornat invàlid i emmudit del front, es menja els reportatges sobre la guerra que acaba de llegir el seu pare:

"Cäsar Zipper frißt das Grauen in sich hinein; schon hier zeigt sich, was immer wieder bei Roth festzustellen sein wird: daß eine verbrauchte Redewendung, deren konkreter Inhalt kaum noch vergegenwärtigt wird, unversehens und erschreckend in seine ursprüngliche Bedeutung wieder eingesetzt wird."¹

Scheible estudia els personatges principals, el pare Zipper i el seu fill Arnold, així com el paper del narrador en primera persona, un "Joseph Roth" que pretén estar en relació amb la família i al mateix temps narrar-ne l'evolució amb objectivitat. Però el joc de l'escriptor amb la fabulació és constant, i s'entrellacen elements que subratllen l'aspecte novel·lesc i fictici amb altres que desemmascaren l'autèntica actitud subjectiva sota l'aparent objectivitat del narrador. Aquest darrer objectiu és servit sobretot per la figura d'Eduard P., que comenta des d'un punt de vista pretesament olímpic els esdeveniments. Especialment interessant per al dibuix dels personatges a través dels seus gustos, hàbits i matisos d'expressió és la caracterització de Zipper senior i del procés a través del qual Arnold va esdevenint cada cop més semblant a ell.

Scheible estableix una sèrie de nexes entre Flaubert i Roth a nivell de procediment literari²: l'afinitat en l'exactitud de l'expressió, les diferències i similituds en l'actitud del narrador, la crítica lingüística continguda dins l'acte mateix de la narració, són objecte d'examen i de múltiples reflexions centrades en aspectes de cada un dels autors. Així per exemple es comenta la temptació dels crítics d'utilitzar les afirmacions del narrador de les obres de Roth com a

1) Scheible, p. 20.

2) Vegeu el capítol III, p. 41-65.

reflex de l'opinió de l'autor mateix, temptació que no es dóna en el cas de Flaubert, però que pel que fa a Roth ha portat a molts intèrprets a prendre per dogma enunciats que eren només vàlids dins del context d'una escena determinada, i podien ésser en realitat irònics o deliberadament paròdics en relació amb la perspectiva dels personatges.¹⁾ L'actitud del narrador envers personatges i objectes té un radi de variació molt ampli, i en cada cas se n'hauria d'establir el grau d'objectivitat; la seva distància es plasma en l'absència de comentaris a allò que s'esdevé amb les figures, silenci que adquireix valor de comentari.

L'extensa anàlisi de *Radetzkymarsch*²⁾, amb múltiples comparacions amb altres obres de Roth, gira al voltant del nivell de credibilitat que posseeixen les afirmacions en boca dels personatges i del narrador; Scheible considera que els estudiosos han comès l'error de creure literalment tots els enunciats, degut a l'interès per la recerca d'un contingut, d'algun missatge més important que la forma externa. Però no hi ha cap cosa més important que aquesta forma, ja que en ella mateixa radica el contingut, i és ella el que cal examinar i analitzar: "Kein anderer Inhalt wird als verbindlich anerkannt als der, dessen Authentizität durch ästhetische Vermittlung (...) belegt ist."³⁾ Especialment temptador ha resultat des de sempre prendre per bones totes les afirmacions del narrador, identificant-lo amb l'autor mateix, actitud reforçada per l'omnisciència que aparenta. Ara bé:

"Im 'Radetzkymarsch' deutlicher als in allen anderen Werken Roths ist der Erzähler eingewandert in den Kreis der Romangestalten, er ist ratlos wie sie, geblieben ist ihm die *Gebärde* der Allwissenheit, nicht diese selbst."⁴⁾

1) Scheible, p. 51 i 57.

2) Ibidem, p. 66-156.

3) Ibidem, p. 67.

4) Ibidem, p. 68.

Evidentment el narrador es situa per sobre dels seus personatges, tant pel que fa a coneixement dels esdeveniments com per la capacitat de formulació que a ells sovint els manca. Nogensmenys, també ell té un paper assignat, i de temps en temps se'n surt inadvertidament, per exemple quan abandona el flux narratiu per caure en reflexions abstractes. La narració, formalment en passat, s'inicia de forma similar a un conte, però farcit d'elements del món real, que no permet distanciar-se'n. Narrador i personatges formen una constel·lació al voltant de l'emperador, en el qual es reuneixen tots els vestigis d'equilibri d'un món en contradicció amb si mateix. En ell conflueix la ubiqüitat pròpia tant de la divinitat com de la burocràcia, un atribut diví que ha estat reduït a la mediocritat. Scheible no creu que hi hagi un protagonista principal, sinó que: "Held des Romans ist (...) der Radetzkymarsch, die Idee Oesterreich, die in ihm sich versinnlicht."¹

El comentarista dedica un apartat a la xarxa de personatges i llocs que es repeteixen, idèntics o no, al llarg de l'obra de Roth², mantenint el conjunt narratiu com un univers obert i ple de nexes interns, que a la vegada es completen i qüestionen entre sí.

Scheible s'enfronta a la creència que el món representat per la generació dels avis sigui millor. Aquesta és la mitificació dels néts, però no és pas la realitat, segons aquest intèrpret. Per tal d'asseverar-ho examina de prop la fase dedicada a l'heroi de Solferino, i estableix que tampoc en la seva vida s'hi donà la utopia que hi busca

1) Scheible, p. 82.

2) Ibidem, p. 82-90 ("Joseph Roths Comédie humaine").

el seu nét: també per a l'avi el punt de mira quedava fora de la pròpia existència. L'intèrpret critica l'ús excessiu de l'indefinit "man", que en devalua l'efecte, i lloa la capacitat de transposar conceptes en imatges, de manera que la percepció deformada que els personatges tenen dels esdeveniments es reflecteixi en la narració de forma tàcita, així com la suggestivitat i la precisió de l'estil.

El personatge de Carl Joseph, mancat d'evolució, té la puerilitat com una constant manifesta en molts aspectes que el narrador deixa ben visibles: "tatsächlich wird der Leutnant durch den Erzähler so weitgehend desavouiert wie sonst keine Gestalt des Romans."¹⁾ L'escena de la mort és posada en relació amb les visions d'una mort heroica del Carl Joseph adol.lescent els diumenges al balcó de casa, mentre la banda de música tocava la marxa de Radetzky; la conclusió de Scheible és que no es pot parlar ni de suïcidi camuflat ni de mort heroica i altruista, sinó que es tracta d'una acció mecànica, mancada de tota reflexió i de percepció del perill real, conseqüència de la manipulabilitat del personatge.

La crítica social és present constantment a *Radetzkymarsch*, però gairebé mai en forma de digressió explícita, sinó a través d'imatges i d'aspectes del llenguatge. Les novel·les anteriors a *Hiob* contien una sèrie d'enunciats crítics; en canvi a *Radetzkymarsch* l'anàlisi de l'època queda totalment integrada en la forma de la novel·la. Els objectes i la fraseologia semblen posseir vida pròpia i imposar-se als personatges, dominant-los. El llenguatge reflecteix també les relacions jeràrquiques regnants dins una societat basada en les desigualtats, ja que "Roth war unbestechlich genug, ungeachtet der Trauer über die

1) Scheible, p. 128.

Auflösung des alten Staates auch den Preis zu nennen, um den jene alte Ordnung erkaufte war."¹⁾

Die Kapuzinergruft,²⁾ sovint considerada continuació de *Radetzky-marsch*, està lligada a ella no només pels nexes familiars entre els protagonistes d'ambdues, sinó també per la similitud del caràcter feble, indecís i egocèntric dels dos cosins Trotta, així com per una sèrie de paral·lels formals. La novel·la, formada per un seguit d'episodis aparentment poc interconnectats, presenta en canvi una forta unitat interna i un final remarcablement conseqüent i integrat. L'explicació es troba per a Scheible en què Roth ha aconseguit unificar forma i contingut a través de múltiples detalls de tots dos nivells. Per exemple, la utilització d'un narrador en primera persona l'obliga a no descriure sinó aquells fets en els quals aquest va estar present, i aquesta persona viu aïllada i sense consciència dels processos polítics que s'esdevenen al seu entorn i el condicionen també a ell. Degut a aquesta limitació, *Die Kapuzinergruft* no és cap novel·la política, per més que a primera vista ho sembli, i les opinions de Franz Ferdinand Trotta no són identificables amb les de l'autor; en tot cas són les del comte Chojnicki les que poden coincidir-hi.

Franz Ferdinand Trotta és un personatge eminentment urbà, amb un interès purament turístic i folklòric per Eslovènia, d'on procedeixen els Trotta. La seva dependència envers Viena, únic escenari possible per a ell, marca l'evolució en direcció al final de la novel·la, on la cripta dels caputxins serà ja l'única referència possible. Trotta és un narrador diletant, i ho palesa repetint determinats girs, usant clixés trivials, o saltant-se regles de composició; també presenta associacions

1) Scheible, p. 145-146.

2) Ibidem, p. 157-193.

i actituds immotivades i il·lògiques. La reproducció adequada de la consciència del personatge ha predominat fent impossible la reflexió política; no gensmenys, quan aquesta apareix, és generalment errònia i qüestionable, cosa que Scheible relaciona amb diversos passatges de *Der Antichrist*, i en conclou que quan Roth abandona el terreny de l'èpica i del *Feuilleton* comet faltes greus.¹⁾

Die Kapuzinergruft mostra el caràcter de missatge xifrat que han adquirit molts conceptes dins les obres de Roth, els quals les lliguen entre sí. Un exemple d'això és el *Kunstgewerbe*²⁾, associat amb el nom de Lakatos, que hem trobat anteriorment com a representació del dimoni; d'altres serien les similituds de Franz Ferdinand amb Carl Joseph, o la reaparició d'imatges desenvolupades en altres narracions. Per a Scheible, la novel·la mostra clarament trets propis d'una obra tardana, amb imperfeccions lingüístiques i tendència a manierismes. Els errors cronològics que comet el narrador estan relacionats amb la pèrdua de contacte amb la realitat, que ha passat a ser de segon grau, sotmesa als canvis d'estat d'ànim dels personatges:

"Im Spätwerk Roths sind die Gestalten so vereinsamt, daß die Wirklichkeit zur leichten Kulisse geworden ist, ohne notwendige Beziehung zu den Gestalten, die in ihr leben. 'Sie hat nichts zu bedeuten'."³⁾

El 1971 apareix la publicació de Claudio Magris *Lontano da dove*, que examina l'obra de Roth en relació amb el món jueu oriental⁴⁾. El

1) Scheible, p. 174-179. L'autor concedeix l'excepció de *Juden auf Wanderschaft*, que no intenta estilitzar el llenguatge com *Der Antichrist*.

2) Scheible analitza el significat negatiu del *Kunstgewerbe* per a Roth, i el confronta amb la postura afirmativa de Hofmannsthal (p. 183-188).

3) Ibidem, p. 193.

4) Claudio Magris: *Lontano da dove. Joseph Roth e la tradizione ebraico-orientale*. Torino: Giulio Einaudi editore 1971. Ristampa 4, 1986. 323 pags. Traducció a l'alemany: *Weit von wo. Verlorene Welt des Ostjudentums*. Uebersetzt von Jutta Prasse. Wien: Europaverlag 1974. 381 pags. Ens referirem a l'original italià.

treball, organitzat en forma de quatre grans grups d'assajos interrelacionats, però que poden considerar-se gairebé independents entre sí, és molt ric en al·lusions a la tradició i la literatura jídiques, i troba molts punts de contacte amb la producció de l'escriptor en un àmbit deixat de banda fins aleshores. Roth connecta la pèrdua de la llar originària - el *shtetl* jueu oriental i el microcosmos humà que aquest representava - amb la desaparició de la monarquia, la pàtria on aquell s'ubicava i l'única on era autènticament possible; el motiu per a la manca d'ambdós punts de referència és la guerra europea. Aquests dos pols entrelaçats constituïran l'harmonia que serà constantment evocada, recercada de forma quimèrica i al mateix temps resignada. El *shtetl* dibuixat per Roth no és realista, sinó que té caràcters d'utopia contra la qual es projecten els mancaments i contradiccions del món real posterior. Les primeres novel·les de l'escriptor contenen totes la mateixa temàtica del repatriat que retorna a casa després d'una derrota, en direcció a l'oest, ben igual que el jueu que emigra del *shtetl* cap a occident. Les dues rutes semblen contradictòries entre sí, però això només és una aparença:

"Apparentemente si tratta di un itinerario opposto: se gli ebrei di *Juden auf Wanderschaft* abbandonano la loro patria, i reduci cercano di ritornarvi. Ma il cammino di questi ultimi è altrettanto ingannevole e si conclude non nel ritrovamento della *Heimat* bensì nella verifica dell'assenza ed inesistenza della patria."¹⁾

Els jueus que emigren²⁾ deixen rera seu el món on estaven integrats, i només podran trobar una llar si porten amb ells les tradicions vives. El *shtetl* es troba ja en desintegració, condemnat a mort per la invasió de la societat moderna. I els "Heimkehrer" no retrobaran mai tampoc el

1) Magris, p. 27.

2) Ibidem, p. 13-106, capítol "La fuga dallo *shtetl*".

món d'on partiren, ja que ha deixat d'existir durant la seva absència. El món cap al qual uns i altres es dirigeixen està secularitzat, ha perdut la dimensió vertical, i només pot oferir-los la integració en una societat caòtica, agressiva i alienada, que ha substituït els valors absoluts per uns inautèntics i manipulats. En la necessitat d'un ordre absolut radicaria l'anarquisme del jove Roth, que davant la manca d'aquell s'aboca a desemmascarar el desordre. Al voltant d'aquests conceptes bàsics Magris passa revista a *Hotel Savoy*, *Die Rebellion*, *Flucht ohne Ende*, *Rechts und Links* i *Zipper und sein Vater*, amb constants referències a *Juden auf Wanderschaft*. L'èpica de Roth es centra en el *Bildungsroman*, però els personatges de la seva generació no són adequats per a aquesta visió:

"Il personaggio del giovane appare segnato da un *iter* che si ripete, in quasitutti i romanzi, con sostanziale analogia: il giovane non si forma, non subisce un'evoluzione bensì piuttosto una progressiva involuzione, che soffoca a poco a poco la sua esistenza, blocca ogni sua possibilità e toglie significato alle sue esperienze, ridotte a tumultuosi e disordinati accidenti. (...) Figure della guerra e del dopoguerra, questi sbandati antieroi vivono in un caos senza gerarchie né parametri, che non permette alcuna *Bildung*."²⁾

En conseqüència l'escriptor recurrirà a la generació anterior, tot passant d'una forma narrativa oberta i moderna a la tradicional, tancada. El capítol "Il mondo dei padri e le possibilità dell'epica"³⁾ té com a nucli central la novel·la *Hiob*, amb la qual Roth descobreix el món jueu oriental com a paisatge literari, en un intent de plantejar els arquetips d'aquella cultura. Aquest retorn a l'arcaic i l'ingenu és el motiu per a la utilització de l'estructura ahistòrica de conte que

1) Magris, p. 13-106, capítol "La fuga dallo *shtetl*".

2) Ibidem, p. 89.

3) Ibidem, p. 107-179.

disfressa la novel·la. El judaisme esdevé símbol de la llibertat mítica que anhela l'escriptor. Per a Magris, *Hiob* encara es troba a cavall entre novel·la i paràbola, entre l'interès pel present i la concentració en el simbòlic, mentre que en les darreres obres Roth aconseguiria reduir a l'essencial la fantasia i abocar totalment els continguts narratius en la forma. La situació de la faula en el passat, centrada en un personatge de la generació anterior, que encarna la figura del pare de família jueu oriental, denota una postura profundament conservadora que no vol ni pot participar dels esdeveniments contemporanis. Roth remarca el caràcter "burgès" del jueu oriental, un burgès ideal, patriarcal, membre d'una petita comunitat quasi rural, i el contraposa als valors de la burgesia occidental urbana, considerada com totalment negativa. Dins d'aquest context la religió és vàlida pel que té de marc existencial, que confereix ritme i sentit a la vida quotidiana.

Roth atribueix als pobles eslaus virtuts similars a les que troba en els jueus orientals, en una actitud austroeslavista que li fa veure en aquests pobles els mantenidors de l'imperi, i en els alemanys els causants de la seva disolució. Es tracta en realitat de l'atracció de l'escriptor pels "pobles sense història", les societats rurals preindustrials ingènuament lligades a les seves tradicions, tal com s'esdevenia amb els jueus hassídics.

L'emigració a Amèrica mostra que la generació jove, fàcil d'assimilar, s'anivella amb la societat tecnològica sense oposar cap resistència i és destruïda per ella, mentre que Mendel, el pare, recolzat en la tradició, té la força necessària per a mantenir-se immutable. La novel·la acaba com un conte, referit a l'esfera privada, dins l'àmbit de les històries hassídiques; el *shtetl* d'origen ha estat

substituí a Nova York pel carrer, en un intent de tot el col·lectiu d'emigrats de mantenir una comunitat de referència per tal de fer front a l'enyorament i la nostàlgia.

Les obres que centren l'enfoc del tercer capítol¹⁾ són *Radetzkmarsch*, *Der stumme Prophet* i en menor grau *Das Spinnennetz*, amb el denominador comú del rebuig de Roth a la burgesia i la modernitat, que comporten racionalisme; aquest rebuig antiracional s'estén també al protestantisme. El món de Roth està dominat per la mort, la decadència i el desgast dels valors. La natura, seguint una tradició jídica, és predominantment tardoral o hivernal, desolada i nua, emblema de l'exili, on regna la melangia; no és en ella on l'home pot refugiar-se, sinó en una *Heimat* mítica, situada en els records de la infantesa, que només pot ser evocada de forma fragmentària. El pessimisme radical que caracteritza la visió que té Roth de l'home i de la història el fa concebir la idea d'un imperi sant, el regne del "Damals", a manera de refugi on l'ordre sigui restablert i l'individu es trobi protegit de les seves tendències egocèntriques. Però aquest indret és ambivalent:

"Roth stesso demolisce, soprattutto nella *Milleduesima notte* ma anche nel *Radetzkmarsch*, tutta l'illusoria proiezione di valori nel mondo austro-ungarico: la fedeltà, la durata, l'irrepetibile dignità del singolo individuo gli appaiono calpestati e violati non soltanto nella società del dopoguerra ma, in misura forse ancor piú radicale, nella stessa Austria felix. L'impero si riduce quindi a una sacralità liturgica e rituale, all'imitazione - votata all'esaurimento - d'una gerarchia religiosa e d'un ordine sovra-individuale negati da qualsiasi realtà politica. Roth è uno storico cupo, un cronista della fine, ch'egli registra rinunciando perfino a ricercarne le cause ed accrescendo così (...) il senso d'una fatalità irreparabile e negativa."²⁾

1) "Il romanzo politico: *natura lapsa e imperium*", p. 181-240.

2) *Ibidem*, p. 195.

L'emperador mateix no és sinó un astre ja apagat, els darrers raigs del qual encara ens arriben, donant-li l'aparença de vida. En ell s'encarna la paròdia d'un mite, la infantesa frustrada i convertida en senilitat, però és tot i així l'únic personatge que es situa dins de l'àmbit etern i transcendent que Roth anhela. En aquest regne del negatiu que és l'imperi, la immobilitat és el màxim que es pot desitjar; qualsevol canvi no seria sinó perjudicial, ja que destruiria el precari equilibri. La política, per tant, és un perill i cal negar la seva existència.

Per als personatges de Roth, la decadència pròpia s'inicia amb l'entrada en l'àmbit històric: l'ingrés de l'heroi de Solferino a la noblesa el destruirà. L'assimilació i amb ella l'aburgesament dels jueus occidentals són el seu segon pecat original, i obren el camí que portarà cap al feixisme. La revolució és l'única esperança, i encara contradictòria, en un món que només ofereix un buit de valors, des d'una postura com la de Roth, per a la qual totes les opcions polítiques, democràtiques o no, han esdevingut igualment rebutjables. Però també la revolució no és sinó un camí cap a una altra burgesia igualment mancada d'una axiologia autèntica. Per això tant Roth com Kargan, el seu "revolucionari", són reaccionaris i d'un anarquisme profundament pessimista. L'actitud acusatòria envers tot i tothom es plasma en *Der Antichrist*, producte d'un període "di furente e paranoicale esaltazione", que abarca atacs i actituds contradictòries entre sí. El nucli, però, és relacionat amb l'al·legoria de la torre de Babel:

"Il male viene visto anzitutto nell'alienazione dell'oggetto, nella scissione fra verità e parola: i nomi hanno preso il posto del reale e dietro ad essi non v'è nulla."¹⁾

1) Magris, p. 230.

En l'obra tardana, un dels punts d'interès és l'intent de recuperar la fe aplicant al "Bildungsroman" els esquemes de la llegenda medieval i del conte (és el cas de *Tarabas* i de *Die hundert Tage*). Aquesta dimensió religiosa permet a Roth retrobar unes possibilitats èpiques més enllà de la història, en l'actitud pròpia de les paràboles hassídiques, que parteixen de veritats humanes senzilles. No es tracta de donar motivacions psicològiques, sinó simplement de narrar; els personatges, als quals està vedada la consciència de si mateixos, només poden optar entre la santedat transcendent i el seguiment automàtic d'un codi ritual.

"L'universo di Roth è sterile ed ha la malinconia della sterilità."¹ L'absència d'infants en el conjunt de la seva obra caracteritza aquell món com el d'uns fills que interrompen la cadena de les generacions. Només la família jueva oriental es manté encara a *Hiob*, però ja a *Der Leviathan* el nihilisme creixent de l'autor penetra fins i tot en aquest àmbit, que constituïa el darrer reducte incòlume: "nulla piú di questa negazione dell'ethos familiare ebraico può esprimere la vertigine di autoannullamento cui egli s'abbandona".² El naixement ja no és sinó el fruit d'un error o d'una desgràcia.

Magris remarca la influència de Conrad en relació amb *Beichte eines Mörders*, qualificada de paràbola moral que, amb les darreres frases, esdevé una novel·la moderna que penetra en el present, desobeint ja la voluntat dels dos narradors. El ritme que hi domina és el de l'etern retorn, la figura del cercle, reflectint l'actitud antihistoricista de Roth, el seu nihilisme i la seva desesperació, ja no suavitzada per cap mena de transcendència. Es la tragèdia de la banalitat, de la qual no hi

1) Magris, p. 257.

2) Ibidem, p. 258.

ha escapatòria possible. L'obra es centra en la revelació del mal, a través d'un procediment al·legòric que utilitza categories mítiques, no psicològiques.

"Roth si volge allora verso una specie di anti-*Bildungsroman*, messa ancor piú in risalto dalla stridente contraddizione tra la nichilistica frantumazione d'ogni totalità di valori e la perfetta, ironica compatezza delle forme narrative."¹⁾

Sota aquest signe del contrast entre forma i contingut es troba *Das falsche Gewicht*, història de la regressió d'una personalitat en un ambient on fins i tot la natura i la vida familiar, elements que sempre havien aparegut com a positius, indiquen hostilitat i desolació. Aquesta desolació coincideix amb la de les primeres novel·les, però ara es refereix a l'època considerada daurada, la *Felix Austria*. De la mateixa manera, també *Die Geschichte von der 1002. Nacht* mostrarà un món d'ahir negatiu i amenaçador, mogut només per una "volontà di annientamento e di autoannientamento". Dins d'aquest avanç inexorable cap a l'autodestrucció, Roth ja només podia dir-se a si mateix el *Kaddisch*, l'oració funerària jueva, amb la *Legende vom heiligen Trinker*, paròdia d'ell mateix plena d'una religiositat gairebé blasfema. Malgrat la curta vida de l'escriptor, el cercle s'ha tancat, i ja no resta cap més possibilitat literària oberta:

"(...) pare invece di poter affermare che l'itinerario di Roth risulta, nonostante la sua breve stagione, esemplarmente concluso ed aprodato - nella *Milleduesima notte*, nel *Leviathan* e nella *Legende* - ad esiti sentimentali e formali oltre i quali non si vede in quale direzione avrebbe potuto procedere."²⁾

La monografia de Helmut Famira-Parcsetich³⁾ sobre la situació narrativa a l'obra novel·lística de Joseph Roth procedeix de la seva

1) Magris, p. 279.

2) Ibidem, p. 284.

3) Helmut Famira-Parcsetich: *Die Erzählsituation in den Romanen Joseph Roths*. Bern und Frankfurt: Verlag Herbert Lang 1971. 131 pags.

tesi presentada el 1968 i parteix de la hipòtesi que una evolució ideològica com la que Hermann Kesten defineix per a Roth ha de quedar necessàriament reflectida en l'actitud narrativa; per tant, es proposa estudiar novel·la a novel·la com influeix el narrador sobre el lector, i com presenta la seva relació amb el tema.¹⁾

L'autor organitza l'obra de Roth en tres grups: un primer període que s'acaba amb *Hiob*, un altre constituït únicament per *Radetzkymarsch*, i un tercer que engloba tota l'obra posterior. En el primer període tracta separatament l'evolució en la relació narrador-lector i narrador-matèria, i conclou que els dos nivells culminen en *Hiob* i han arribat amb *Die Rebellion* a l'estadi immediatament anterior en quant a qualitat i habilitat narrativa; les quatre novel·les intermèdies, que engloba sota el nom de *Berichte* (*Flucht ohne Ende*, *Der stumme Prophet*, *Zipper und sein Vater*, *Rechts und Links*), constitueixen per a Famira-Parcsetich una desviació de l'evolució seguida fins aleshores, i fins i tot una regressió al nivell de *Das Spinnennetz*, on la manca d'un narrador que unifiqués la narració de forma conseqüent donava a la novel·la la sensació d'estar desorganitzada. *Hiob* en canvi presenta una gran unitat i compacitat; d'ara endavant Roth es decidirà per la "realitat literària" i abandonarà la "realitat quotidiana". "Damit übernimmt der Erzähler eine höher integrierte Funktion. er ist nicht mehr Reporter und Biograph, sondern er wird zum Dichter."²⁾

A *Radetzkymarsch* la tasca del narrador és aconseguir que el lector rebi una determinada imatge de l'Àustria pretèrita, i per tant entra

1) La definició del punt de partida teòric ocupa les p. 9-22.

2) Ibidem, p. 43.

directament en contacte amb el lector, especialment a través de la ironia. D'un intent de diagnòstic i denúncia del present s'ha passat a una narració exemplar, de validesa atemporal, i s'ha tornat ara a l'estudi d'una època, però ara es tracta d'un temps previ a l'actual; aquí "versucht Roth die Quellen aufzudecken, aus denen die Wirrnis seiner Zeit gespeist wird. Er wendet sich endgültig von den Problemen seiner Gegenwart ab."¹⁾ Així es justifica la periodització al voltant d'aquesta obra. La producció posterior s'organitza en dos grups segons que les obres tendeixin cap a la temàtica de *Hiob* o la de *Radetzkmarsch*. Al primer pertanyen *Tarabas*, *Die hundert Tage* i *Beichte eines Mörders*, centrades en la idea que l'home troba el sentit de la seva vida en l'intent d'assolir la gràcia divina; la darrera, amb una situació narrativa molt elaborada i un enfoc de la temàtica més terrestre i irònic, presenta notables diferències respecte de les dues primeres, més pròximes al to de la llegenda religiosa. A l'altre grup pertanyen *Das falsche Gewicht*, *Die Kapuzinergruft* i *Die Geschichte von der 1002. Nacht*, on la transcendència és vista com inexistent: "Es handelt sich in allen drei Romanen darum, daß der Verlust einer alten ordnenden Idee beklagt wird und daß am tragischen Schicksal einer Hauptperson, die sich in der neuen Welt nicht zurechtfindet, dieses Grundkonzept aus *Radetzkmarsch* exemplarisch vorexerziert wird."²⁾ Especialment negativa és la consideració que li mereix la que ell creu penúltima de les obres, és a dir *Kapuzinergruft*, degut a la reaparició de personatges i temes que n'és característica, mentre que a *1002. Nacht*

1) Famira-Parcsetich, p. 92

2) Ibidem, p. 112.

li concedeix: "Dies ist einer der wenigen Romane von Joseph Roth, denen man bleibende Bedeutung zugesteht"¹⁾.

El to general del treball fa la impressió d'una certa animositat o en tot cas condescendència respecte de l'autor en qüestió, impressió reforçada per la presència de múltiples observacions discutibles i de caire més aviat superficial. Com a exemple, la comparació del tractament que Scheible i Famira-Parcsetich donen a *Kapuzinergruft* és reveladora. Nogensmenys, la conclusió és en to conciliatori:

"Die Erzählsituation in den Romanen Joseph Roths ist im großen und ganzen einfach. (...) Diese Unkompliziertheit verführt sogar zu der Annahme, Roth habe planlos draufloserzählt. Bei der Analyse zeigt sich, daß dieser Eindruck unrichtig ist. Die Struktur der Romane Joseph Roths ist von exakten Ueberlegungen bestimmt. Die Einfachheit des Aufbaus, das unkomplizierte Verhältnis des Erzählers zum Leser, die scheinbare Mühelosigkeit des Erzähltones, die Klarheit der Darbietung des ideellen Gehaltes sind Frucht exakter Ueberlegung - einer mit traditionellen Mitteln gehandhabten Erzählsituation."²⁾

El 1971 trobem un article de Hans-Albert Walter sobre la correspondència de Roth, publicada l'any anterior.³⁾ A part de lamentar que l'edició no hagi estat més acurada, Walter remarca el gran interès que té aquell material de cara a poder perfilar més adequadament la personalitat de Roth i la seva evolució. L'autor fa un seguit d'observacions sagaces i molt encertades, per exemple al voltant de la postura política suposadament revolucionària del jove Roth, que qualifica de radicalisme sentimental més que no racional, postura deguda a la pèrdua de l'ordre establert, no al convenciment que aquest hagués de ser transformat. El resultat serà un "conservadorisme radical"

1) Famira-Parcsetich, p. 120.

2) Ibidem, p. 128.

3) Hans-Albert Walter: "Joseph Roths Widersprüche. Zu seinen Briefen 1911-1939." A: *Merkur* 25 (1971) p. 799-802.

elitista, per paradoxal que sembli la formulació, i d'aquesta actitud es desprendran les preses de posició que igualen comunisme i nacional-socialisme. El rigor moral i l'idealisme situen Roth a la vora de Leopold Schwarzschild i fan comprensible la relació amb Stefan Zweig. Molt interessant és l'observació de Walter segons la qual la tendència a l'autodestrucció no es degué a la problemàtica personal i política dels darrers anys, sinó que ja era present anteriorment i només es vegé reforçada per les causes externes. En l'època de l'exili els trets més greus que observa Walter són la creixent desesperança i una forta agressivitat generalitzada que es dirigeix preferentment contra els millors amics i veu en tothom intrigues i enveges. L'art de la formulació punyent però extremadament discreta que es donava sobretot en els anys vint gairebé desapareix en els darrers temps. En l'opinió de Walter, les cartes poden donar una visió més àmplia i matisada que no el clixé del "sant bevedor", mostrant els diversos aspectes d'una complexa i contradictòria personalitat.

Una altra reacció a l'aparició de la correspondència és l'article de Margret Boveri¹⁾ on l'autora, antiga col.laboradora del *Frankfurter Zeitung*, passa revista a la relació de Roth amb aquell prestigiós diari a través del que les cartes mostren. A part de lamentar que les anotacions al volum de *Briefe* siguin insuficients i en ocasions errònies, l'autora creu molt interessants per a un futur judici crític sobre la importància i l'actitud d'aquell periòdic les diverses manifestacions que Roth fa al seu voltant, i que "reißen starke Löcher

1) Margret Boveri: "Joseph Roth und die Frankfurter Zeitung". A: *Merkur* 25 (1971) p. 786-798.

in die Legende."¹⁾ Es tracta sobretot de l'opinió que mereixen a Roth diversos personatges dirigits, per exemple Bernhard Guttman, Heinrich Simon, Friedrich Sieburg i especialment Benno Reifenberg. Lligada amb la relació personal de Roth amb els membres del diari es troba la postura política d'aquest, manifestada en les darreres èpoques en censurens a articles de Roth i protestes del periodista, en un equilibri permanentment inestable. En opinió de Boveri, un factor fonamental per a l'interès inicial de Roth envers aquell periòdic i per al desencant posterior fou la coincidència que al començament existí entre la postura institucional i la pròpia, d'utilitzar el *Feuilleton* per a la diagnosi de la situació de postguerra, en una actitud compromesa que va deixar progressivament de ser seguida per la direcció, decepcionant així no tant sols Roth, sinó el mateix Benno Reifenberg.²⁾ A més de l'aspecte de la relació amb el diari, l'autora ofereix interessants punts de vista sobre l'evolució personal de Roth. Per exemple, constata; "Von Anfang an sind alle Elemente, die dieses Leben im Exil zerstören sollten, sichtbar. Wer von Bruch spricht, sollte besser von einer fortgesetzten Potenzierung der Widersprüche reden."³⁾, observació propera a les opinions de Hans-Albert Walter, i que per tant sembla desprendre's de la lectura del volum de correspondència.

El mateix any trobem també un article de Hansotto Ausserhofer, en resposta a la publicació del recull *Der Neue Tag*, que s'ocupa sobretot del viatge de Roth a la Unió Soviètica⁴⁾ i subratlla el que la publicació d'aquestes obres de joventut aporten de nou a la imatge que

1) Boveri, p. 786.

2) Ibidem, p. 796.

3) Ibidem, p. 789.

4) Hansotto Ausserhofer: "Der Tinten-Terror der Bürokratie. Zwei Jahre nach Lenins Tod: Joseph Roths Berichte über die Sowjetunion der zwanziger Jahre." A: *Publik* 22 (28.5.1971), p. 24.

hom tenia de l'escriptor. Ausserhofer considera que els reportatges de Roth sobre Rússia varen constituir una important aportació al coneixement d'aquell país, i trencaren els motlles de la literatura de viatge convencional. La postura antireaccionària de Roth prové d'un socialisme humanista no enquadrat dins cap ideologia que va deixant pas progressivament a la resignació davant l'ascens de les forces contràries a la democràcia. L'experiència russa el fa arribar a la conclusió que la revolució no és possible, o bé és inútil, ja que d'ella, per una ironia de la història, n'està emergint amb força una nova burgesia, acompanyada del "terror de tinta" de la burocràcia i d'un racionalisme pueril que aproxima Rússia a Amèrica a través de l'adoració de la tecnologia. Aquesta vivència no només ocasionarà un gir en la postura ideològica de Roth, sinó que la seva importància quedarà confirmada per dues novel·les que giraran al voltant del mateix tema: *Flucht ohne Ende* i *Der stumme Prophet*.

L'article de Klaus Zelewitz "Joseph Roth: Zweimal politische Illusion"¹⁾ s'ocupa de l'evolució de Roth des de posicions compromeses amb el socialisme, antimonàrquiques i antimilitaristes, cap al monarquisme dels darrers anys. Zelewitz remarca la frustració de la il·lusió del jove Roth d'assolir una pàtria internacional socialista, i descriu el camí que el portarà cap a situar aquesta il·lusió d'una gran pàtria en el marc de la monarquia habsbúrgica, tant en el passat evocat com en una futura restauració, tot i tenir ben clar el caràcter utòpic del

1) Klaus Zelewitz: "Joseph Roth: Zweimal politische Illusion." A: *Peripherie und Zentrum. Studien zur österreichischen Literatur*. Hrsg. von Gerlinde Weiss und Klaus Zelewitz, Festschrift für Adalbert Schmidt. Salzburg / Stuttgart / Zürich 1971. Pags. 347-358. Reimprès a: Bernd M. Kraske (Hrsg.): *Joseph Roth. Werk und Wirkung*. Bonn: Bouvier Verlag 1988. Pags. 101-114.

projecte. L'articulista lamenta que l'escriptor hagi estat encasellat unilateralment en el paper de bard de la monarquia agonitzant, a la qual cosa el mateix Roth contribuí de forma determinant. L'escrit és notable per l'equilibri que assoleix entre les dues facetes de Roth que sovint - i més el 1971, any de la seva publicació - han estat contraposades sense establir cap mena de nexa, i demostra un molt bon nivell d'informació.

El 1972 es presenta als Estats Units la tesi de Peter A. Winkel dedicada a les primeres sis novel·les publicades per Roth, és a dir les que aparegueren entre 1923 i 1929¹⁾. El primer capítol²⁾ dedica un primer apartat a fer un breu recull biogràfic, basat en gran part en les cartes, que comença relacionant Roth amb Hemingway, Faulkner i Dos Passos per l'experiència comuna a tots ells de la destrucció del seu món a causa de la guerra.

"He typified the writer who was a man without a home, alien, expatriate, who lived out the period between wars in uneasy peace, longing for a lost world whose values he must search for in his literature."³⁾

A continuació Winkel fa una ullada a la prosa breu, limitant-se a la publicada a *Werke* (tot i que en altres ocasions cita la recopilació de materials feta per Sültemeyer). Degut al ventall limitat que maneja, troba un contrast entre el to serè d'aquests treballs i el de les novel·les de joventut; de tota manera, no sembla captar sempre el sentit dels textos de Roth. No hi ha cap més explicació per aplicar a "Brief aus dem Harz" el comentari "a very amusing article"⁴⁾, quan es tracta d'un dels més depriments i lúcids, carregat de tota la desesperació que

1) Peter A. Winkel: *Thematic and structural elements in the early novels of Joseph Roth*. Dissertation. Rutgers University. New Brunswick, 1972. 205 pags.

2) Ibidem, p. 1-31.

3) Ibidem, p. 1.

4) W III, p. 685-689. Winkel, p. 17.

li produeix l'ambient enrarit i apàtic de les petites ciutats, on l'escaparata d'una llibreria li presagia un futur que per desgràcia encerta de ple:

"Aus einem gespenstischen, aber über Millionen Volksgenossen verbreiteten Halbdämmer steigt da eine Literatur ans Tageslicht, mit Namen schreibender Gespenster, die sich großer Auflagen erfreuen und die aller Gesetze gegen Schmutz und Schund spotten dürfen, weil sie die "Keuschheit" im Schilde führen und die vollbärtige "Männlichkeit" und weil sie die gesamte Zukunft des Dritten Reiches vorwegnehmen. Wieviel Gift in veilchenblauen Kelchen!"¹⁾

Tot seguit es fa una revisió de les novel·les, deixant de banda les narracions. Les sis primeres, al voltant de la figura del soldat retornat de la guerra, es subdivideixen en dos grups. Les tres primeres exposen la injustícia social i política de l'Alemanya de la postguerra, en un ambient urbà i turbulent, sense explicitar gaire el rerafons familiar dels protagonistes, que intenten retornar a la vida normal; els esdeveniments narrats abarquen un període d'aproximadament un any. Les tres següents, al voltant del mateix model però menys tumultuoses, centrades en l'esfera privada, inclouen la descripció de la generació anterior i de la infantesa dels protagonistes a través de *flash-backs*. L'expansió del temps fins a incloure l'època de preguerra prefigura les novel·les posteriors, indicant un canvi en els interessos de l'autor "from the social conditions of the Weimar Republic to the peace and harmony of the nineteenth century."²⁾ Aquesta evolució ja existent anteriorment a *Hlob* porta Winkel a discrepar de l'opinió generalitzada segons la qual aquesta obra marca un gir en la producció de Roth: per a

1) Werke III, p. 689. Precisament la darrera frase serveix a Ausserhofer per encapçalar un article al voltant de les prognosis polítiques de Roth i de la seva postura davant Hitler i els seus partidaris: "Gift in veilchenblauen Kelchen. Joseph Roths Kampf gegen den Nationalsozialismus". A: *Publik*, 5.9.1969.

2) Winkel, p. 23.

ell, no es tracta sinó d'un desenvolupament d'elements estructurals i temàtics ja presents.¹⁾ En la ràpida revisió de les altres novel·les, s'emeten alguns judicis de valor contraris a l'habitual, sense raonar-los: així, *Beichte eines Mörders* és per a ell la millor i *Die Geschichte der 1002. Nacht* (que creu la última) "is weak and lacks the psychological understanding that Roth demonstrated in other novels. It (...) shows little artistic perception."²⁾

El capítol segon³⁾ es dedica a la variació temàtica en les sis novel·les a estudiar, començant per l'aspecte de l'estabilitat de l'època de preguerra i seguint amb els fenòmens negatius que es presenten als personatges en retornar del front: l'ansietat, la inseguretad, la manca de llar i de religió, la sensació d'ésser superflu. Winkel estableix relacions entre els arguments de les novel·les (amb diverses afirmacions gratuïtes, confusionàries o moralitzants⁴⁾), i en conclou que Roth es preocupa per la lluita que l'home sosté per tal d'obtenir sentit i equilibri en un món de desesperança i caos. En el tercer capítol⁵⁾ Winkel examina les condicions socials i econòmiques a l'Alemanya de postguerra, i tot seguit ho confronta amb diversos aspectes de la crítica social exercida per Roth, dividint-ho en els apartats de justícia i ordre públic, atur i pobresa, antisemitisme, i immoralitat en general. Winkel creu que les tres primeres novel·les, publicades de 1923 a 1924, es situen en un

1) Winkel, p. 24 i 29-30.

2) Ibidem, p. 26-28.

3) Ibidem, p. 32-49.

4) Per exemple p. 42-43 (Bernheim i Lohse serien més morals que Dan, Pum, Tunda i Zipper), p. 43-44 (sobre el rebuig de Dan envers fabricants i obrers), o p. 46 (afirmant que Tunda fou capturat pels bolxevics, quan aquests l'alliberaren dels zaristes que l'havien fet presoner).

5) Ibidem, p. 50-87.

període de major violència i marcat per la inflació, i per això elles mateixes són turbulentes. En canvi, les tres següents, aparegudes entre 1927 i 1929, corresponen a l'era Stresemann, un "period of peace and prosperity", i són també més encalmades degut a això.¹⁾

El capítol quart²⁾ estudia el caràcter com a funció sociològica en aquestes obres, establint entre els personatges similituds que Winkel creu reflex autobiogràfic de l'autor (per exemple, els trenta anys com a edat predominant, l'experiència de desintegració del marc referencial, el sentiment de buidor i inutilitat de la vida). Examina les relacions entre pares i fills i el tipus d'educació vigent, i passa a establir una tipologia dels protagonistes en dues categories: "opportunists" (Lohse, Bernheim) i "passive drifters" (Dan, Pum, Tunda, Zipper).³⁾ De la mateixa manera, entre els personatges secundaris diferencia entre "skeptics" i "peasants", si bé reconeix que els dos principals (Benjamin Lenz i Nikolai Brandeis) de fet pertanyen a totes dues categories.

El capítol cinquè⁴⁾ s'ocupa de l'estructuració, establint l'existència d'una exposició introductòria que en les primeres novel·les abarca els dos primers capítols, en els quals es donen una sèrie de flashbacks, amb l'aparició d'anticipacions i leitmotifs que estructuraven el text, i l'assoliment ràpid d'un clímax. En aquests tres casos primers es tracta d'un argument lineal simple, que en les tres següents obres esdevé més complex, amb un sub-argument estretament relacionat amb el principal. Aquest segon grup presenta també una "aufbauende Rückwende" més extensa, anticipacions i leitmotifs més elaborats i freqüents, absència de clímax, i un final obert. Les tres primeres, que es desen-

1) Winkel, p. 50-52.

2) Ibidem, p. 88-124.

3) Ibidem, p. 99-113.

4) Ibidem, p. 125-182.

volupen en un temps breu, al voltant d'un any, mostren més consciència del transcurs del temps, mentre que les altres tres, que ocupen uns vint anys, no l'anomenen gairebé mai. L'acció té lloc de preferència en locals públics, i en les primeres es concentra en una sola ciutat, mentre que les següents en presenten diverses com a escenari. L'actitud del narrador seria omniscient en totes elles. Remarquem que Winkel no associa l'adscripció de Roth a la *Neue Sachlichkeit* durant el període de redacció de *Flucht ohne Ende* i *Zipper und sein Vater* amb els intents de raonar l'omnisciència del narrador que es donen a aquestes dues obres; més aviat el comentarista sembla experimentar aquests narradors només com molestos.¹⁾ El treball de Winkel peca per a nosaltres de superficial i d'un desig excessiu de generalitzar i establir classificacions a tota costa. S'hi troba a faltar també algun intent de relacionar l'obra primerenca amb la posterior, per exemple pel que fa al caràcter dels protagonistes, assimilable a aspectes de Carl Joseph Trotta, o amb *Kapuzinergruft*, on tornem a trobar el tema del *Heimkehrer* inadaptat al nou entorn. També és desfavorable la presència d'errors en el contingut de les obres, per exemple equivocant la seqüència dels esdeveniments de *Die Rebellion*.²⁾

El 1972 apareix l'article de Bodo Rollka "Joseph Roths Amerika-bild"³⁾, que estableix dues línies per a la recepció d'Amèrica per part de Roth. En primer lloc, aquesta constitueix un refugi per als jueus orientals que estan obligats a emigrar, sense ser però de cap manera el

1) Winkel, p.167-181.

2) Ibidem, p. 172.

3) A: *Literatur und Kritik* 70 (1972) p. 590-598. Reimprès a: Alexander Ritter (Hrsg.): *Deutschlands literarisches Amerikabild. Neuere Forschungen zur Amerikarezeption der deutschen Literatur*. Hildesheim - New York: Georg Olms Verlag, 1977. 615 pags. Pags. 443-450.

país de la llibertat anhelada: els antics problemes es repeteixen allà, i la persecució racista cessa només perquè les víctimes elegides són els negres en comptes dels jueus. El complex de l'emigració a Amèrica amb totes les seves dificultats estaria condensat en la figura de Kapturak, l'encarregat de facilitar la fugida per mitjans legals o il·legals en totes les novel·les que s'ocupen del tema. L'altre aspecte que presenta Amèrica per a Roth és el de país on s'encarna la tècnica i el progrés, nocions negatives per al conservadorisme; l'actitud s'emparenta amb la dels cercles nacionalistes alemanys, però no s'hi ha d'identificar. El fenomen més negatiu és el cinema, condensat a Hollywood (= "Hölle-Wut"), simptomàtic per a la destrucció de tots els valors humans, on la persona ha esdevingut el doble de la seva pròpia ombra. Amèrica es va convertint al llarg de la trajectòria de Roth en el símbol del mal, cosa que es plasma per exemple en el fet que els coralls falsos de Lakatos procedeixin d'allà.

Amb la publicació del volum *Die Erzählungen*¹⁾ el 1973 es dona rellevància a una part de l'obra de Roth que excepte *Die Legende vom heiligen Trinker* havia passat pràcticament desapercebuda, i s'ofereix per primera vegada l'original alemany de *Triumph der Schönheit* i *Die Büste des Kaisers*, que es creia perdut. A l'epíleg, Hermann Kesten remarca la capacitat de fabulació de Roth, i la seva preferència per la forma del conte, així com el fet que la majoria de narracions són retrats dels personatges principals, alguns d'ells qualificats de

1) *Joseph Roth: Die Erzählungen*. Mit einem Nachwort von Hermann Kesten. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1973. 288 pags. Conté: *Der Vorzugsschüler* / *Der blinde Spiegel* / *April* / *Stationschef Fallmerayer* / *Triumph der Schönheit* / *Die Büste des Kaisers* / *Die Legende vom heiligen Trinker* / *Der Leviathan*. L'epíleg ocupa les pàgines 275 a 288.

"Sonderlinge" per Kesten. En opinió d'aquest, Roth recrea el seu univers a base de fer aparèixer en la seva obra persones que li eren conegudes; basant-se en suposicions de Wittlin, afirma que Anton Wanzl (*Der Vorzugsschüler*) és el Dr. Heinz Kindermann i el comte Chojnicki representa Ludwig Brudzinski, i afegeix que el Dr. Skowronnek reflecteix la personalitat i experiència del ginecòleg Dr. Josef Löbel, un amic comú de Roth i d'ell mateix. El to predominant d'aquestes històries tan quotidianes és per a Kesten de tristesa i desolació. L'epíleg acaba lloant la capacitat de Roth com a narrador oral i postulant per a ell una elevada categoria literària:

"Freilich war er ein großer Erzähler, der stärkste österreichische Erzähler zwischen den beiden Weltkriegen."¹⁾

El mateix any 1973, en el recull editat per Manfred Durzak sota el títol *Die deutsche Exilliteratur 1933-1945*, trobem l'article de Fritz Hackert "Kaddisch und Miserere. Untergangsweisen eines jüdischen Katholiken. Joseph Roth im Exil", i múltiples referències, en especial dins l'article d'Ernst Erich Noth "Die Exilsituation in Frankreich".²⁾ Aquest darrer article, que recull la distància entre l'apreciació de França com a país clàssic de l'exili i la realitat expressada pel títol de Lion Feuchtwanger "Unholdes Frankreich" i estudia les peripècies típiques per als diversos grups d'emigrats, constata per al cas de Roth una posició independent, si bé no aïllada respecte dels altres, gràcies als contactes personals, i una situació editorial relativament favorable deguda a la popularitat que ja posseïa a França.

1) Ibidem, p. 288.

2) Manfred Durzak (Hrsg.): *Die deutsche Exilliteratur 1933-1945*. Stuttgart: Reclam 1973. 624 pags. Pel que fa als articles citats, el de Fritz Hackert ocupa les pàgines 220 a 231, i el d'Ernst Erich Noth les pàgines 73 a 89.

Hackert subratlla el fet que Roth es sentia ja en desacord amb l'evolució política alemanya molt abans de l'ascens al poder per part dels nazis, i que buscava en la ficció una forma de refugiar-se en un passat idealitzat amb el qual encara fos permès d'identificar-se. Aquest refugi pot concretar-se en l'època de preguerra, en el món jueu oriental o en el regne habsbúrgic, establint "bestimmte Kulturräume und Traditionen als Orte der Heimat und Geborgenheit."¹⁾ El desig d'evasió, però, no pot eliminar la lucidesa crítica, generant un tractament ambigu d'allò mateix que s'està idealitzant; així, les obres més pro-habsbúrgiques de Roth han arribat a ser experimentades com a insultants per part d'altres partidaris de la restauració. La necessitat de denunciar els perills metafísics del present es plasma en *Der Antichrist*, on, amb el bagatge de la crítica cultural conservadora d'origen vienès, l'acusació envers el feixisme s'amplia gairebé a tot el món contemporani, movent-se a un nivell més mitològic que no analític. La situació política es reflecteix també en la narrativa, per exemple a *Tarabas* amb el pogrom i el personatge de Ramsin, representació de Hitler, o a *Die hundert Tage* a través de la confrontació d'un tirà humà i capaç d'una evolució personal i religiosa amb els dictadors contemporanis. L'amarga experiència de l'ascens nacionalsocialista mitjançant formes democràtiques reforça Roth en les seves conviccions monàrquiques, cosa que expressa per exemple a *Beichte eines Mörders*. L'amenaça prussiana a Austria, encara més terrible que la presència turca, al·ludeix a l'actualitat dins de l'aparent llunyania de *1002. Nacht*. I en aquestes obres tardanes la mort i el desig de morir hi són presents de forma constant, marcant

1) Durzak, p. 221.

l'experiència de l'aïllament creixent i la vivència de la situació com a insoluble. Per a l'autor s'esdevé el mateix que per al protagonista de *Die Kapuzinergruft*: "Die sich steigende Vereinsamung der Hauptfigur zeichnet bis zur Ausweglosigkeit genau den Verlust persönlicher Bindungen und politischer Hoffnungen des Autors nach."¹⁾

L'article de Carl Steiner "Frankreichbild und Katholizismus bei Joseph Roth"²⁾ remarca el valor d'actualitat que mantenen les obres de Roth, ja que tot analitzant una època determinada subratllen les constants de la societat, i estableix quatre elements fonamentals en la seva obra:

"Die geistig-weltanschaulichen Grundpfeiler seines literarischen Schaffens lassen sich am besten wohl als (1) problematische Stellung zum Judentum, (2) leidgetragene Kritik an Oesterreich-Ungarn, (3) wachsende Frankreichliebe und (4) späte Neigung zum Katholizismus umreißen."³⁾

Steiner formula la hipòtesi que els dos darrers elements van units i constitueixen un darrer intent de l'autor de trobar una nova *Heimat*, i analitza *Die hundert Tage* com la novel·la "wo bei Joseph Roth ideelich(!) neben einem freudigen Bekenntnis zum französischen Volk der endgültige Durchbruch zum Katholizismus erfolgt".⁴⁾

D'entre les diverses novetats de 1974, la principal és la llargament anunciada i esperada biografia de Roth deguda a David Bronsen⁵⁾, iniciada a partir d'un primer contacte amb l'obra de Roth el 1954, i que

1) Durzak, p. 228.

2) Carl Steiner: "Frankreichbild und Katholizismus bei Joseph Roth". A: *The German Quarterly*, 46 (1973), p.12-21. Reimprès a: Bernd M. Kraske (Hrsg.): *Joseph Roth. Werk und Wirkung*. Bonn: Bouvier Verlag 1988. Pags. 89-100.

3) Ibidem, p. 90.

4) Ibidem, p. 91.

5) David Bronsen: *Joseph Roth. Eine Biographie*. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1974. 714 pags.

havia estat precedida per diversos articles sobre aspectes de la vida de l'autor que ara es veuen unificats i ampliats. Tal com Bronsen narra a la introducció, la principal dificultat fou enfrontar-se a les versions contradictòries que Roth havia anat donant de si mateix, i que feien que els múltiples testimonis d'amics i coneguts (Bronsen parla de cent-seixanta entrevistes) resultessin sovint oposats: només confrontant les diverses versions entre sí, les informacions facilitades per familiars supervivents, i la documentació obtinguda a partir d'instàncies oficials i de diversos arxius pogué finalment arribar a unes conclusions determinades. Bronsen descriu així la conclusió extreta d'aquesta acumulació de confusions amb què es va haver d'enfrontar:

"Nach und nach dämmerte mir, daß ich es mit der unüberwindlichen Einbildungskraft eines Mythomanen zu tun hatte, der seine Lebensgeschichte immer wieder umdichtete, der das in der Phantasie Erlebte zur Wirklichkeit und schließlich zum Mythos steigerte und damit zum guten Teil seine Lebenshaltung begründete."¹⁾

Els principals aspectes que Bronsen aclarí foren el lloc de naixença, la paternitat, el servei militar i categoria assolida, el no haver estat presoner de guerra, l'adscripció religiosa i la mort. En general, podem dir que es tractava de decidir quina de les diverses versions era la veritable, cosa que ja podia haver estat descrita encertadament per altres autors amb anterioritat²⁾. L'aparició de la biografia fou en general saludada de forma elogiosa, amb la principal excepció d'Ingeborg Sültemeyer, que l'acusà de no haver tingut en compte els nous materials periodístics descoberts per ella i mantenir una imatge corresponent a la

1) Bronsen, p. 13.

2) Vegeu per exemple el que comentàvem respecte de l'article de Fritz Hackert "Joseph Roth. Zur Biographie." (1968)

situació de les fonts de 1969, contribuint així a cimentar una falsa imatge de l'autor:

"Nun ist zu befürchten, daß die so späte Ankunft der Biographie und ihre ehrfurchtgebietende Dickleibigkeit erst einmal so viel unkritische Autoritätsgläubigkeit auslösen, daß eine differenzierte Kenntnisnahme von Roths Leben und Werk wiederum eine Weile zurückstehen muß. Sie ist nochmals verschoben worden."¹⁾

El 1974 aporta també una monografia dedicada a estudiar l'evolució ideològica de Joseph Roth i a confrontar els elements dels seu ideari conservador amb els corresponents de les tendències totalitàries que es donaven als països de parla alemanya al mateix temps. Ens referim a la tesi de Wolf R. Marchand *Joseph Roth und völkisch-nationalistische Wertbegriffe*²⁾, que porta annexos una sèrie d'articles de Roth publicats durant l'exili a *Das neue Tage-Buch* (Paris) i encara no reeditats en aquell moment, importants per a il·lustrar les posicions ideològiques de la seva darrera època. Marchand parteix de la hipòtesi que Roth fuig de la realitat d'un present que rebutja cada cop més intensament, refugiant-se en un passat que considera millor; però en aquest passat hi troba les mateixes nocions de valor que els nacionalsocialistes estan intentant imposar per la força al seu entorn.³⁾

1) Ingeborg Sültemeyer: "Das Wiedererwachen des Interesses an österreichischer Dichtung in der Bundesrepublik Deutschland seit 1945." A: *Dauer im Wandel. Aspekte österreichischer Kulturentwicklung*. Hrsg. von Walter Strolz in Verbindung mit Oscar Schatz. Wien - Freiburg - Basel: Herder 1975. 227 pags. P. 63-84. La cita procedeix de la pàgina 76.

També Westermann critica a Bronsen la manca d'atenció a la faceta periodística de Roth, per exemple a la p. 10-11 de la monografia *Joseph Roth, Journalist. Eine Karriere 1915-1939*. Bonn: Bouvier, 1987. 308 p.

2) Wolf R. Marchand: *Joseph Roth und völkisch-nationalistische Wertbegriffe. Untersuchungen zur politisch-weltanschaulichen Entwicklung Roths und ihrer Auswirkung auf sein Werk*. Mit einem Anhang: bisher nicht wieder veröffentlichte Beiträge Roths aus "Das Neue Tage-Buch". Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann, 1974. 386 pags. Vegeu la forta crítica de Klaus Pauli a aquesta monografia (a: *Joseph Roth: 'Die Kapuzinergruft' und 'Der stumme Prophet'*, p. 199-211, especialment p. 200-206.)

3) Ibidem, p. 7.

El treball comença resseguint la fase inicial, de compromís socialista, i els aspectes que centren l'interès del jove Roth fins a 1924.¹⁾ La fase següent, anomenada "Abwendung vom Sozialismus", abarca des del viatge a França (1925) fins a 1929, amb un procés de relativització dels conceptes de valor i una nova valoració de la ficció enfront de la tendència al documentarisme, i examinant les manifestacions de l'allunyament respecte a la ideologia esquerrana²⁾. A partir d'aquí l'actitud de Roth es centra en l'interès predominant pel passat i la valoració de les tradicions literàries consolidades; la seva crítica al nacionalsocialisme queda pràcticament reduïda a aspectes estètics, ja que comparteix sovint les mateixes categories de pensament i es troba mancat d'arguments racionals amb què combatre els seus adversaris, sense poder expressar el seu rebuig més que manifestant odi.³⁾ Aquest seria el problema bàsic de l'evolució ideològica de Roth:

"Der 'Sozialist' Roth kritisiert die völkisch-nationale Reaktion durch Darstellung und Bloßstellung ihrer ideologischen Verschwommenheit und kriminellen Praxis. Der späte 'Konservative' Roth versucht den subjektiv als wahr und echt gesetzten Kern der nationalsozialistischen 'Werte' gegen ihre propagandistische Ausbeutung in Schutz zu nehmen, ohne den Nachweis der Wahrheit und Echtheit für die Gegenwart zu erbringen. Damit aber gerät er in bedenkliche Nähe zur Argumentation seines Gegners."⁴⁾

La segona part està dedicada a examinar conceptes determinats que apareixen en l'obra de Roth i a confrontar-los amb els corresponents entre els escriptors i ideòlegs nacionalsocialistes i els predecessors d'aquests. Marchand arriba a establir un elevat nombre de coincidències, tant en valoracions positives com negatives. Negatiu és per a uns i altres l'efecte de la tecnologia i la civilització (en canvi, per al

1) Marchand, p. 27-110.

2) Ibidem, p. 111-162.

3) Ibidem, 163-172.

4) Ibidem, p. 31.

jove Roth no ho era), així com tot el que es relaciona amb l'emancipació de la dona. El món rural i el lligam entre les diverses generacions, així com el paper tradicional de la dona com a objecte passiu i supeditat a l'home, amb l'única funció de donar fills a la pàtria, són idealitzats per l'un i els altres. En l'aspecte del militarisme i de l'assumpció d'una jerarquia preestablerta, Marchand remarca que allò que Roth rebutja en el cas de "Preußen", ho considera bo i lloable quan es refereix a Austria¹⁾; tot i que anteriorment havia estat absolutament contrari a tot el que fes referència a l'exèrcit i a les institucions monàrquiques i clericals, hi ha una evolució posterior en direcció a acceptar primer i valorar molt positivament després tot el que pugui relacionar-se amb la imatge idealitzada de l'Austria imperial, és a dir sobretot l'exèrcit, la dinastia i l'església catòlica. Aquest canvi d'actitud ha estat possible a través de l'adjudicació a Austria del paper de "heile Welt", únic refugi en un món en procés de desintegració; a partir d'aquesta atribució d'un valor absolut, és possible confrontar-la amb tot el que hi ha de negatiu, i molt especialment els nazis, hereus i culminadors del borussisme. Per a Marchand, Roth és sens dubte sincerament contrari al nacionalsocialisme, contra el qual intenta lluitar de tot cor; però les seves nocions de valor han estat ocupades per l'adversari, i la seva argumentació es mou en un plànol tan poc lògic com la d'ells:

"An der moralischen Integrität Roths ist kein Zweifel erlaubt. Aber die Ideen, für die er kämpfte, waren die Ideen einer längst versunkenen Zeit. Daß er sie - wie seine Feinde - in die Gegenwart retten wollte, macht seinen Kampf so problematisch, gibt seinen Ideen den Anspruch absoluter Gültigkeit."²⁾

- 1) Sobre aquest tema vegeu l'apartat "Antimilitarismus - Antiborussismus. Oesterreich, Oesterreich über alles...", p. 223-231 i p. 235-251.
- 2) Ibidem, p. 321.

La monografia de Werner Sieg *Zwischen Anarchismus und Fiktion*¹⁾ parteix de la base que l'obra de Roth es distribueix en dues fases, la primera de les quals, fins a 1929, té com a objectiu criticar la seva època, mentre que la segona, de 1930 endavant, és apolítica, però es diferencia únicament en els enunciats polítics. Els aspectes fonamentals, que no han canviat, Sieg els resumeix així: les obres es centren en personatges aïllats i la seva visió de l'entorn; els personatges es construeixen a partir de la seva consciència, i en el conjunt de l'obra n'apareixen diverses menes, que podem agrupar en tipus determinats, els més extrems i oposats dels quals serien, d'una banda, els que Sieg anomena "Menschen im Spinnennetz", completament integrats en una forma de pensar determinada, sense ni adonar-se d'aquesta fixació, i de l'altra banda els "Anarchisten", que s'esforcen constantment per mantenir-se lliures de qualsevol lligam. Sovint les narracions giren al voltant de figures que han vist trastocada la seva consciència i s'adonen de la fixació a què havien estat sotmesos, amb conseqüències predominantment negatives: "sie werden zu zerbrechenden Menschen". Un darrer aspecte fonamental de la narrativa rothiana és la utilització d'una xarxa de referències que lliga unes obres amb altres: "Die Hinweisteknik macht neben der *diachronischen Lektüre* jeden Werkes auch die *synchronische* des Gesamtwerkes nötig."²⁾ Aquesta tipologia bàsica, utilitzada al llarg de la carrera de Roth, va patint variacions a mida que l'actitud política de l'autor es modifica. Inicialment el mateix Roth pot comptar-se entre els anarquistes, però, en resignar-se a

1) Werner Sieg: *zwischen Anarchismus und Fiktion. Eine Untersuchung zum Werk Joseph Roths*. Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann, 1974. 170 p. La redacció de la tesi tingué lloc el 1970-71.

2) Sieg, p. 10-11.

no poder assolir la llibertat absoluta, la ficció substitueix l'anarquisme: la literatura constitueix per a ell el millor medi d'evasió. La seva ficció té característiques mítiques, però al mateix temps fa palès que es tracta d'estructures mitològiques.¹⁾

Sieg procedeix a presentar els tipus que ha establert entre els personatges de Roth, de forma no exhaustiva ni cronològica, sinó escollint els que li semblen més representatius per a cada categoria; no hi fa res que els més amplament estudiats siguin personatges secundaris, i en canvi altres amb paper protagonista no rebin pràcticament atenció.²⁾ Un cop ha passat revista als que inclou dins dels grups titulats "Der Mensch im Spinnennetz", "Der zerbrechende Mensch", "Der Anarchist" i "Die Gegen-Gestalten", examina la relació entre la tipologia i la ficció, i els aspectes de caire mític que revesteix la tipologia. Interessant és l'apartat dedicat a la tècnica referencial, amb l'anàlisi d'un fragment com a mostra.

Menció especial mereix des de la nostra perspectiva l'apartat "Die politische Haltung von Joseph Roth", dedicat a examinar l'actitud antiburguesa del Roth dels anys vint, que Sieg considera anarquista, en contra de l'adscripció de Roth al socialisme que havia postulat Sültemeyer. L'argumentació de Sieg es basa en cites de cartes de Roth, així com en fragments narratius, i en l'estudi de les "Erlöser-

1) Sobre la relació de l'obra de Roth amb el mite vegeu especialment p. 118-124.

2) Nosaltres pensem que aquest aspecte és criticable: de fet sembla que Sieg estableixi una sèrie de tipus i després deixi de banda tot allò que no encaixa dins dels compartiments preestablerts, sense preocupar-se d'aprofundir-hi. També la manera de barrejar personatges de totes les categories narratives i èpoques possibles fa una certa sensació d'arbitrarietat.

3) Sieg, p. 91-101.

4) Ibidem, p. 93-94.

Gestalten" que apareixen en les novel·les, examinant a més les crítiques que l'escriptor fa a la Unió Soviètica després de la seva estada allà. Per a Sieg, la desil·lusió de Roth respecte de la política és perfectament comprensible des de les premisses inicials: la seva actitud és una esperança gairebé messiànica en un canvi súbit i total, evidentment impossible.

Al mateix any 1974 pertany la publicació d'Elke Nyssen sobre la novel·la històrica dels escriptors alemanys contraris al nacional-socialisme.¹⁾ Nyssen es proposa estudiar la dedicació dels emigrants a la novel·la històrica en tant que reacció davant d'una situació política i social transformada, així com llur ús d'aquest tipus de novel·la com a "Waffe im Kampf gegen den Nationalsozialismus."²⁾ Després d'una primera part destinada a l'estudi de la influència de l'exili sobre els autors emigrats, llur consciència històrica i la controvèrsia que tingué lloc entre ells al voltant de la novel·la històrica, es passa a l'anàlisi d'obres concretes. Dins d'aquest context s'estudia *Die hundert Tage* de Joseph Roth, en un grup dedicat a l'ús del tema històric com a medi d'evasió, en contraposició amb l'actualitat que Nyssen reclama com a desitjable. En l'opinió de l'autora, Roth propaga el culte a l'heroi i l'absoluta subordinació del súbdit, en una evasió cap a un idil·li històric que propaga el retorn a una tradició catòlica ja superada, situada dins de la mentalitat de l'Àustria Habsbúrgica.³⁾

1) Elke Nyssen: *Geschichtsbewußtsein und Emigration. Der historische Roman der deutschen Antifaschisten 1933-1945*. München: Fink Verlag, 1974. 192 pags. Sobre Roth vegeu especialment p. 88 a 94 ("Der historische Roman als Ausdruck einer Flucht in die Vergangenheit: Robert Neumann: Struensee / Klaus Mann: Symphonie Pathétique / Joseph Roth: Die hundert Tage".)

2) Nyssen, p. 19.

3) Ibidem, p. 94.

El 1974 apareix també un volum especial de la revista TEXT + KRITIK dedicat a Joseph Roth.¹⁾ S'inicia amb la publicació del que es considera darrer article escrit per Roth i que havia romàs inèdit fins aleshores: "Die Eiche Goethes in Buchenwald", amb un breu comentari d'Eleonora Halldén.²⁾ Segueix la reimpressió del primer article de Hermann Kesten sobre Roth, "Der Schriftsteller Joseph Roth", publicat el 1931 al *Berliner Tageblatt*³⁾. A continuació, un extens article de Hugo Dittberner ("Ueber Joseph Roth")⁴⁾ s'ocupa en primer lloc de la complexitat de la persona i l'obra de Roth, en la qual apareixen elements tan contraposats entre sí com les crítiques concretes a la societat i les acusacions apocalíptiques de *Der Antichrist*. En un segon apartat, Dittberner fa atenció al llenguatge de Roth, especialment a les frases que presenten elements perspectivistes, i que Dittberner situa en la tradició d'Alfred Polgar i de Heinrich Mann. La construcció que juga amb diverses perspectives narratives és una característica d'aquest autor, que es situa dins d'una tradició present des de principis de segle. Dittberner examina també la convivència a les obres de Roth d'elements màgics i to narratiu propi d'un conte amb actituds iròniques i satíriques, altament intel·lectuals. La faula es concentra en la manera en què els herois perceben un món canviat, on l'individu es troba abandonat.

L'article de David Bronsen "Die Ambitionen des jungen Joseph Roth"⁵⁾ es centra en els darrers temps de Roth a Brody, comentant les

1) TEXT + KRITIK. Herausgegeben von Heinz Ludwig Arnold. Sonderband Joseph Roth. München: Richard Boorberg Verlag, 1974. EDITION TEXT + KRITIK. 140 p.

2) T+K, p. 5-6.

3) Ibidem, p. 7-9.

4) Ibidem, p. 10-31.

5) Ibidem, p. 32-39.

informacions sobre aquesta època i els textos de l'autor que s'han conservat, i que reflecteixen una gran confiança en si mateix i en el futur. Uwe Schweikert ("Der rote Joseph'. Politik und Feuilleton beim frühen Joseph Roth <1919-1926>")¹⁾ ressegueix l'evolució ideològica del jove Roth a través de la seva obra periodística, arribant a la conclusió que el compromís socialista que postula per a ell Sültemeyer no va existir mai de forma pura, sinó que ja des d'un principi són presents en ell elements distintes a aquesta postura, que es reflecteixen per exemple en la seva dedicació al *Feuilleton*, gènere burgès per excel·lència, i en l'interès per temes apolítics, existent des del primer moment i que anirà reforçant-se a partir de 1925. Ja el viatge a França té característiques de fugida, de capitulació davant la realitat política alemanya i la decepció davant la socialdemocràcia, expressada en categories irracionals, no en crítiques objectives. El viatge a Rússia marcarà obertament el pas definitiu cap a la tradició i el conservadorisme.

La contribució de Hartmut Scheible "Joseph Roths Flucht aus der Geschichte"²⁾ parteix de la convivència d'elements paradoxals en l'obra de Roth, que ja es poden documentar a nivell ideològic en escrits de 1925, i que culminaran en una imatge del món en la qual la distribució entre bons i dolents passa per la relació amb allò que s'ha entronitzat com a món ideal: l'antiga monarquia danubiana. D'aquí ve, per exemple, que els hongaresos, que tingueren un paper important en la desintegració, representin el mal, i l'aristocràcia polonesa, el grup més fidel, rebí el tractament més positiu. L'establiment d'aquesta utopia política que es postula per al present es fa al preu d'una

1) T+K, p. 40-55.

2) Ibidem, p. 56-66.

regressió que treballa amb arquetipus i es deu a un rebuig radical de la història.

Wolfgang Jehmüller ("Zum Problem des 'zweifachen Zeugnisses' bei Joseph Roth")¹⁾ examina l'evolució de Roth des d'una narrativa compromesa amb les tendències modernes, pròxima en un moment donat a la *Neue Sachlichkeit*, cap a una literatura que s'inscriu explícitament dins de la ficció, en la més estricta tradició classicista. L'autor considera que es tracta d'un procés conseqüent, anunciat ja en les obres primerenques per irrupcions de l'imaginari dins del pretesament documental, i en el qual la invenció va adquirint una rellevància cada cop més gran, fins a convertir-se en dominant, tal com ho indiquen les formes procedents del conte: d'una simplicitat documental, innovadora, s'ha passat a una simplicitat tradicional dins de la ficció que es reconeix a sí mateixa.

"Der Prophet als Außenseiter", de Sonja Sasse²⁾, constata la qualitat aforística de moltes de les frases de Roth, notable en els articles, els quals sovint semblen dominats més pel plaer de fer formulacions agudes que pel desig de donar informacions polítiques concretes, generalment absents. Aquest fet, que es dona també en el període de major compromís amb les posicions d'esquerra, concorda amb l'explicació que Sasse ofereix per a la trajectòria ideològica de l'autor: aquest va ser sempre radical, però d'un radicalisme emocional, i en veure incomplertes les esperances desmesurades que havia dipositat en el socialisme, va optar per confiar en la restauració habsbúrgica, en un gir polític de cent-vuitanta graus que en canvi no va modificar la seva relació personal amb la política, sempre irracional i sentimental.

1) T+K, p. 67-75.

2) Ibidem, p. 76-89.

Martha Wörsching, a "Die rückwärts gewandte Utopie. Sozialpsychologische Anmerkungen zu Joseph Roths Roman 'Radetzkmarsch'"¹⁾ fa un resum de la situació política i econòmica a la república de Weimar i, davant d'aquest rerafons, explica l'abandonament de l'interès per la política d'esquerres per part de Roth amb el seu desig d'obtenir la llibertat d'esperit, un privilegi lligat a la classe dominant, ja que un canvi social que permetés la llibertat per a tothom li semblava impossible. El món de l'imperi austriac és el contrast per a la realitat de Weimar, i permet a Roth demostrar el seu ideal de relació amb l'autoritat, un lligam de tipus feudal que segons Wörsching és sinònim de la relació del cabdill amb el poble; segons l'articulista, Roth regredeix cap a l'esfera privada i la història vistes com a objectes de consum.

A continuació s'inclou el fragment *Erdbeeren*, inèdit fins aleshores, i un comentari de Bronsen²⁾ sobre les notícies existents al voltant d'aquesta novel·la que Roth no va arribar a escriure, i que havia de ser "der Roman meiner Kindheit". Tanca el recull una bibliografia sobre Roth, seleccionada i amb comentaris a algun dels textos a càrrec de Hartmut Scheible, molt interessant i útil en el seu moment.³⁾

La tesi de l'historiador James B. Street sobre el reflex de la monarquia habsbúrgica en l'obra de Roth⁴⁾ es centra en la relació entre literatura i història, i vol estudiar la utilitat dels textos literaris

1) T+K, p. 90-100. Vegeu més endavant les fortes crítiques a aquest article de Sültemeyer dins *Dauer im Wandel* (1975), p. 76, i de Pauli a la seva tesi (1985), p. 206-209.

2) Ibidem, p. 101-121 i p. 122-131.

3) Ibidem, p. 132-138.

4) James Bradford Street: *The Habsburg Monarchy in the Writings of Joseph Roth*. University of California, Santa Barbara, 1975. Tesi mecanografiada, IX + 208 pags.

com a font historiogràfica. Aquest enfoc en el qual el material literari no és valorat per si mateix sinó instrumentalment porta a un tractament que per a un filòleg resulta irrespectuós amb la font, citada sempre en traducció¹⁾ que hem de suposar pròpia del doctorand, a manca de qualsevol referència. Tot i anunciar que es tractaran "not only the famous 'Habsburg novels', but Roth's entire literary and journalistic remains"²⁾, el cert és que Street només fa atenció a l'obra tardana i que considera els escrits dels anys vint com a inferiors i d'escassa qualitat literària, sense aportar raonaments propis ni citar autoritats per a aquestes constatacions.³⁾ El mètode utilitzat consisteix en presentar un aspecte del tema amb les diverses opinions representades dins la historiografia, i a continuació resumir la descripció que en fa Roth. Si bé el tractament que Street fa de Roth és en general correcte, no aporta pas cap novetat, sinó que roman sempre força superficial; el més reeixit és l'anàlisi històrica, amb algunes informacions d'interès, com ara sobre l'aristocràcia, en la qual distingeix entre l'alta noblesa, pro-habsbúrgica, i la baixa noblesa, nacionalista, i sobre la tipologia de l'alt aristòcrata polonès, el més lleial a l'emperador, encarnat en Chojnicki i Morstin.⁴⁾ Remarquem també el fet que Galítzia es trobés en una situació singular, de iure sota la legislació de la Corona, i de facto dominada per la minoria polonesa, cosa que Street addueix com a causa afegida de les dificultats amb què Eibenschütz (*Das falsche Gewicht*) s'enfronta en intentar exercir el seu càrrec; o la

1) L'única excepció, per a la qual no s'indica cap motiu, és a la p. 63, amb un passatge de "Rede über den alten Kaiser".

2) Street, p. VII.

3) Vegeu p. 42; p. 61, nota 39; i p. 91; així com p. 38.

4) Ibidem, p. 105-106, 112-113, i 160.

informació que els jueus hassídics desconeixien els miralls¹⁾, cosa que pensem que podria explicar en part la fascinació que aquests exerciren sobre Roth. Street recull també les diverses apreciacions sobre la burocràcia habsbúrgica, i les subdivisions d'aquesta en cisleitana, transleitana i bòsnia, cada una d'elles amb comportaments diversos.²⁾ En canvi, no estem d'acord en el tracte totalment superficial que rep l'atemptat contra Stürgkh fet per Friedrich Adler (que ni tan sols és anomenat) el 1916, ni amb l'apreciació que en aquell moment encara l'ambient fos favorable a la guerra³⁾, i ens estranya que es deixi de banda la funció repressora interna de l'exèrcit, ben documentada dins *Radetzkymarsch*, i que en canvi se'l tracti gairebé exclusivament de "that indispensable implement of civilization, the military edifice".⁴⁾

Pel que fa a Roth, si bé Street coneix ja la biografia de Bronsen, no l'aplica, i creu encara en l'empresonament de l'escriptor a Ucraïna i en la seva lluita en les files de l'Exèrcit Roig; a més, desconeix l'existència de *Das Spinnennetz*, publicada el 1966.⁵⁾ Hom troba a faltar un apartat de conclusions del qual es desprengui la valoració de la utilitat de l'obra de Roth com a font històrica que el plantejament de la tesi havia promès. L'escriptor, qualificat com "a remarkably non-ideological politically amorphous commentator"⁶⁾ interessat bàsicament pel destí individual dels petits personatges, no pels grans esdeveniments històrics, no sembla servir sinó de pretext per a un

1) Respectivament p. 153-154 i 134.

2) Vegeu p. 146-147 i 157.

3) Ibidem, p. 172.

4) Cita de la p. 188-189; vegeu en general l'apartat "The Army", p. 132-145. Compareu també p. 84.

5) Vegeu respectivament p. 11 i 18.

6) Ibidem, p. 41.

estudi de la societat austro-hongaresa en la seva darrera fase i, en menor grau, dels seus remanents després de la I Guerra Mundial.

El 1975 apareix un recull d'articles editat per David Bronsen sota el títol *Joseph Roth und die Tradition*¹⁾, dividit en dos grups; "Zur Lebensgeschichte" i "Zum Werk". Obre el primer l'article de David Bronsen "Joseph Roth und sein Lebenskampf um ein inneres Oesterreich"²⁾, que passa revista als aspectes de la biografia de Roth més estretament lligats a Austria i a la seva relació amb el "culte austríac" que posteriorment establiria l'autor. "Erinnerungen an Joseph Roth", de Józef Wittlin, i "Begegnung in der Emigration", d'Irmgard Keun, havien estat publicats ja el 1949.³⁾ Més antic encara és l'article de Hans Natonek "Die Legende Roth" (1939), que comenta des d'un punt de vista legitimista la militància pro-habsbúrgica de Roth.⁴⁾ També es reimprimeix l'evocació que féu Benno Reifenberg de la seva amistat amb l'escriptor⁵⁾ i l'article de l'eslavista Otto Forst de Battaglia "Wanderer zwischen drei Welten"⁶⁾, on es recorda la infantesa de Roth a Brody, illa austríaca en un món eslau ocupada majoritàriament per jueus atrets per la cultura alemanya, i es relaciona l'obra de Roth amb altres contemporànies. L'extens article de Soma Morgenstern "Joseph Roth im

1) *Joseph Roth und die Tradition. Aufsatz- und Materialiensammlung*. Herausgegeben und eingeleitet von David Bronsen. Darmstadt: Agora Verlag, 1975. 399 pags.

2) JRudT, p. 3-16.

3) A Gedächtnisbuch, el primer a les p. 48-58, sota el títol "Rede bei der Gedenkfeier, die anlässlich seines 5. Todestages in New York stattfand", i el segon p. 59-61; els hem comentat ja en aquella ocasió. Aquí ocupen les pàgines 17 a 26 i 36 a 38, respectivament.

4) P. 74-76. Publicat a *Die Oesterreichische Post* (Paris), 1.7.1939.

5) "Erinnerung an Joseph Roth", p. 27-35.

6) P. 77-86, anteriorment a *Frankfurter Hefte* 7 (1952) 6, p. 441-445. D'aquest article procedeix la suposició que Walther Brecht i Bertolt Brecht fossin germans; en la publicació que comentem això ha estat eliminat per l'editor, Bronsen (vegeu p. 78).

Gespräch"¹⁾ és en canvi nou i aporta notícies biogràfiques des de la perspectiva d'un company dels darrers anys de l'escriptor, al voltant de la relació amb Stefan Zweig, amb les dones i amb el prototipus del seu personatge Dr. Skowronnek, i sobre el seu enfrontament amb la psiquiatria a rel de la malaltia de Friedl.

El segon grup s'inicia amb l'article de Friedrich Abendroth "Reichs- und Bundesvolk - Das zweifache Zeugnis des Joseph Roth"²⁾, que situa la recuperació de Roth dins del renovat interès per l'extint imperi austríac, i examina l'apologia que Roth fa d'aquell món enfonsat, així com el seu diagnòstic de les causes que el destruïren. També la contribució d'Henri Plard, "Joseph Roth und das alte Oesterreich"³⁾, s'ocupa de la relació de Roth amb l'imperi danubià, sobre el qual s'estén, remarcant els punts de fricció amb Prússia i posteriorment amb els estats successors; igualment fa atenció a la literatura austríaca, que considera diferenciada de la resta, i situa a Roth dins d'ella, examinant les seves obres sota diferents aspectes, com la religiositat, la ideologia o l'estil; en aquest sentit, afirma que Roth s'ha vist perjudicat per haver mantingut tossudament formes del segle XIX en un moment en què la tècnica narrativa es trobava en ple procés de desintegració i renovació.

Egon Schwarz ("Joseph Roth und die österreichische Literatur")⁴⁾ s'esforça en delimitar què pot anomenar-se literatura austríaca i per quins motius, tot criticant les posicions irracionals i retòriques que

1) JRudT, p. 39-73.

2) Ibidem, p. 87-97. Anteriorment a *Hochland* 50 (1958) 5, p. 422-429.

3) JRudT, p. 98-130. Anteriorment en francès ("Joseph Roth et l'ancienne Autriche") a *Revue Générale Belge*, octubre 1959, p. 9-35.

4) Ibidem, p. 131-152.

titlla de "Nadlerei", i arribant a la formulació següent: "österreichisch ist eine Literatur, die aus der österreichischen Geschichte hervorgegangen ist und auf sie Bezug nimmt"¹⁾, premissa que Roth compleix. Schwarz analitza la influència que els esdeveniments històrics van tenir sobre Roth, establint paral·lelismes entre ell i els altres contemporanis austríacs i remarcant la condició de jueu procedent de la perifèria, causa de la percepció mítica d'una sèrie de fets, com ara els suposats beneficis de la gràcia imperial per als jueus o la capacitat salvadora d'una restauració habsbúrgica.

Adolf D. Klarmann constata a "Das Oesterreichbild im 'Radetzky-marsch'"²⁾ que, malgrat el mite personal que Roth es formà d'Austria, la imatge que en dóna no defuig els aspectes negatius i anunciadors de l'ensorrament, sinó que els exposa ben clarament: "Joseph Roth geht den Weg von Solferino nach Sarajewo ohne Sentimentalität. Trotz seines monarchistischen Eifers geht er ihn letzten Endes doch mit einer gewissen ironischen Genugtuung."³⁾ Werner G. Hoffmeister ("Eine ganz bestimmte Art von Sympathie - Erzählhaltung und Gedankenschilderung im 'Radetzky-marsch'"⁴⁾ es centra en l'actitud ambivalent, a la vegada plena de simpatia i d'ironia, que adopta el narrador en la seva relació amb els personatges a través de tècniques subtils que li permeten presentar el món interior d'aquests sense deixar de palesar la pròpia postura crítica; aquest procediment és estudiat en la seva aplicació a Carl Joseph i al seu pare, tot analitzant el pensament dels dos Trotta i relacionant el jove amb figures similars d'autors contemporanis.

1) JRudT, p. 137.

2) Ibidem, p. 153-162.

3) Ibidem, p. 162.

4) Ibidem, p. 163-180.

La contribució de Claudio Magris, "Der ostjüdische Odysseus - Roth zwischen Kaisertum und Golus"¹⁾, és pràcticament una versió breu de *Lontano da dove*, apareguda el 1971, i que hem comentat més amunt. L'article de Sidney Rosenfeld, "'Hiob' - Glaube und Heimat im Bild des Raumes"²⁾, estableix la funció de l'espai dins l'estructuració de la novel·la, amb dos elements principals: el cel i el paisatge; segueix doncs la mateixa línia que la tesi doctoral de l'autor (1965), que hem examinat anteriorment. Joseph Strelka ("Das epische Universum Joseph Roths - Der innere Vorstellungsraum als strukturbildende Kraft")³⁾ s'ocupa dels components de l'univers èpic de Roth, remarcant que no es tracta d'una construcció tancada i estàtica, sinó oberta i dinàmica, amb múltiples estrats i una topografia en la qual est i oest es confronten; un element primordial és la figura del narrador omniscient, contraposat als personatges, dotats d'una percepció molt més limitada. Ingeborg Sültemeyer, a l'article "Eine stille Entwicklung - Gedanken zum Roman 'Die Rebellion'"⁴⁾, remarca que la temàtica religiosa no és exclusiva de l'obra tardana de Roth, sinó que es dona ja d'una manera molt intensa en aquesta novel·la de 1924 (i anteriorment en alguns poemes), estretament lligada a la crítica social que s'hi formula; Sültemeyer constata també múltiples nexes amb els treballs periodístics d'aquell moment, fins a 1927.

"Joseph Roth und die Neue Sachlichkeit", de Frank Trommler⁵⁾, situa l'escriptor dins dels corrents del seu temps, amb un profund coneixement

1) Ibidem, p. 181-226. Traduit de "L'Ulisse ebraico-orientale. Joseph Roth fra l'impero e l'esilio", a: *Studi Germanici VIII* (1970), p. 2 ss.

2) Ibidem, p. 227-240. Publicat ja a *Journal of English and Germanic Philology* 66 (1967), p. 489-500.

3) JRudT, p. 241-257.

4) Ibidem, p. 258-275. L'autora exposa aquí idees procedents de la seva tesi, que estudiarem d'acord amb la data de publicació (1976).

5) Ibidem, p. 276-304.

de l'època, i clarifica de forma exemplar tant la relació de Roth amb aquella tendència com el seu ràpid distanciament i el procés que el portà primer a una temàtica atemporal i mística i després a un enfoc de tipus històric, fent palès que no es tracta d'una evolució única ni insòlita, sinó que presenta moltes coincidències amb altres autors coètanis. Un segon article de Sidney Rosenfeld, "Die Magie des Namens in der 'Beichte eines Mörders'"¹⁾, analitza el significat dels noms propis i els topònims que apareixen en aquesta novel·la, predominantment d'origen eslav, i estableix tota una xarxa de referències interconnectades que donen una major profunditat a l'obra, i que hauria passat fàcilment desapercibuda. A continuació, Roman S. Struc estudia "Die slawische Welt im Werke Joseph Roths"²⁾, constatant el paper positiu que Roth reserva als personatges eslaus en les seves obres, en un grau només superat pels jueus, cosa que Struc atribueix a la convivència dels dos pobles que Roth va experimentar en la infantesa, i a aspectes caracterològics coincidents. Entre els autors eslaus que poden haver influït en Roth, Struc destaca Dostojevskij, i en menor grau Tolstoi i Gogol. L'article de Joachim Beug "Sprachkrise und Sprachgläubigkeit im Werk Joseph Roths"³⁾ repren de forma comprimida allò que l'autor va exposar a la seva tesi (1968), que hem comentat més amunt. El mateix podem dir de la contribució de Peter W. Jansen "Der autofiktive Erzähler - Roman und Existenz bei Joseph Roth"⁴⁾, que resumeix les línies bàsiques de la seva tesi (1956). Tanca el recull un important article de Fritz Hackert, "Joseph Roths Nachlaß im Leo-Baeck-

1) JRudT, p. 305-317. Prèviament a *The German Quarterly*, 40 (maig 1967), 3, p. 351-362.

2) Ibidem, p. 318-344.

3) Ibidem p. 344-363.

4) Ibidem p. 364-373.

Institut in New York"¹⁾, que descriu els materials inclosos en l'arxiu Roth d'aquella institució agrupant-los temàticament i oferint noves informacions sobre diversos aspectes de l'obra i la vida de l'escriptor: entre altres coses, aquí es troba la prova documental del fet que *Die Kapuzinergruft* fos escrita després de *Die Geschichte von der 1002. Nacht*²⁾, i també es demostra que Roth escrigué més poemes dels que hom havia cregut fins aleshores. L'article inclou un afegit que descriu els continguts del llegat de Joseph Bornstein, ingressats a l'arxiu el 1975 i que abarquen un gran nombre de poemes i molta correspondència. L'article de Hackert és molt orientatiu i estimula a qüestionar múltiples aspectes de la vida i l'obra de Roth considerats fins aleshores inamovibles.

El recull *Dauer im Wandel. Aspekte österreichischer Kultur-entwicklung*³⁾ conté tres articles que s'ocupen de Roth dins un context més ampli. El primer d'ells, "Thematisierung der 'Ordnung' in der österreichischen Literatur", de Walter Weiß,⁴⁾ remarca l'ambivalència en el tractament que fa Roth de la jerarquia, actitud que creu característica de la literatura austríaca. Friedrich Heer (a "Das konservative Element in der Weltrevolution des heutigen Menschen"⁵⁾) s'interessa especialment per *Der Antichrist*; segons ell, "Roth gestaltet das große jüdische Thema: 'Die sichtliche Ungerechtigkeit Gottes und seiner Irrtümer', Roth gestaltet die chassidische fromme Erhebung gegen Gott"). Més amplament

1) JRudT, p. 374-399.

2) Ibidem, p. 377-378

3) *Dauer im Wandel. Aspekte österreichischer Kulturentwicklung*. Herausgegeben von Walter Stolz in Verbindung mit Oscar Schatz. Wien - Freiburg - Basel: Herder, 1975. ("Wort und Wahrheit"-Publikation im Verlag Herder Wien) 227 pags.

4) Ibidem, p. 19-44. Sobre Roth vegeu p. 36-37.

5) Ibidem, p. 201-226. Sobre Roth vegeu p. 214-215.

s'ocupa de Roth Ingeborg Sültemeyer, a "Das Wiedererwachen des Interesses an österreichischer Dichtung in der Bundesrepublik Deutschland seit 1945"¹⁾, on s'examina quin és el nivell de coneixement actual de Roth i la seva obra i es revisa des d'una posició prou crítica la producció científica sobre el tema. Sültemeyer es dirigeix sobretot contra els estudis de tipus immanent que deixen de banda la crítica de fonts (al·ludint sense anomenar-la a la tesi d'Ilse Plank, de 1967), censura la biografia de David Bronsen (1974)²⁾ i l'aplicació de criteris ideològics normatius, ara des d'una posició d'esquerres, a l'obra de Roth (l'exemple que addueix és el de Martha Wörsching, que hem revisat anteriorment): "Vom Regen der Werk-Immanenz nun in die Traufe vulgär-marxistischer Betrachtung - das Werk Joseph Roths ist immer ein bißchen vom Pech und der Mode der Germanisten verfolgt." El desig que formula per al futur és que la gran quantitat d'obra periodística localitzada sigui publicada per fi, en una edició filològicament correcta.

Aquest desig només es vegé parcialment satisfet amb l'aparició de la segona edició d'obres de Roth, ara en quatre volums.³⁾ Hermann Kesten, l'editor, recorda en el pròleg el procés a través del qual s'arribà a la primera edició, sense cap esperança d'obtenir-ne beneficis econòmics, i com en canvi s'arribà a obtenir un èxit editorial reflectit en les diverses filmacions d'obres narratives i en un bon nombre de publica-

1) Ibidem, p. 63-84. Sobre Roth vegeu p. 73-77.

2) En recensar aquesta monografia de 1974 hem citat ja l'opinió de Sültemeyer.

3) Joseph Roth: *Werke*. Neue erweiterte Ausgabe in vier Bänden herausgegeben von Hermann Kesten mit dem Vorwort zu der dreibändigen Ausgabe der Werke von 1956 und dem Vorwort zur erweiterten Neuausgabe 1975-1976. Verlag Kiepenheuer & Witsch. El pròleg a aquesta edició ocupa les pàgines 29-43 del volum I.

cions científiques, d'entre les quals remarca les de Magris i de Bronsen. A continuació, Kesten estableix algunes diferències de contingut entre les dues edicions, i justifica que no es tracti d'una edició històrico-crítica amb les dificultats per a localitzar els materials amb les quals han topat els editors. La prosa breu hi figura de forma incompleta, i el criteri de selecció ha estat l'opinió de Kesten: "Ich erwog auch, was zeitgeschichtlich interessant, für Roth charakteristisch, was mir heute aktuell erschien oder biographische Aufschlüsse gab."¹⁾ Les cartes novament retrobades es deixen per a una posterior publicació d'una nova edició de la correspondència, i els poemes s'han omès per considerar-los poc interessants: "Auch die Verse von Roth habe ich nicht aufgenommen, da ich bei der Wahl zwischen einem Artikel oder Feuilleton von Roth und einem seiner Gedichte immer die Prosa besser fand."²⁾ Tot seguit Kesten comenta la varietat de temes i localitats que es troben en l'obra de Roth, i recorda la manera de treballar d'aquest, així com la forma en què col·laborava amb els lectors de l'editorial Kiepenheuer. Passa després a narrar les peripècies dels manuscrits i altres materials que posseïa Roth en el moment de morir, i de quina manera aquests papers arribaren a mans del Leo Baeck Institut, a New York. Per últim inclou el seu article de 1931 "Der Schriftsteller Joseph Roth", donat que Fritz Hackert ha observat que ja hi apareixen gairebé totes les observacions que Kesten formularà posteriorment sobre el tema.

Recordem que a aquesta edició se li ha criticat el no ser exhaustiva amb la prosa periodística, no incloure els poemes i aplicar uns criteris temàtics per a l'ordenació de la prosa breu que han estat considerats

1) W I, p. 33.

2) Ibidem.

insatisfactoris i poc sistemàtics, en comptes d'introduir una ordenació cronològica que permetés seguir els canvis en l'estil o l'actitud de l'escriptor. Pel que fa a la manca d'exhaustivitat, remarquem que molts dels textos recuperats per Ingeborg Sültemeyer i inclosos ja a *Der Neue Tag* no apareixen aquí, i que per tant la imatge que hom pugui obtenir a partir d'aquesta edició de la posició ideològica i l'activitat del jove Roth resulta incompleta i inexacta.

El 1976 es publicà la tesi d'Ingeborg Sültemeyer *Das Frühwerk Joseph Roths 1915-1926*¹⁾, que havia estat presentada a la tardor de 1969; part dels materials trobats per l'autora havien estat publicats el 1970 al recull *Der Neue Tag*. Sültemeyer delimita sota el nom de *Frühwerk* el període de 1915 a 1926, és a dir des dels primers escrits dels quals tenim notícia fins al viatge a Rússia, i constata en aquesta etapa una evolució ideològica determinada. La producció abarca tres novel·les (*Das Spinnennetz*, *Hotel Savoy*, *Die Rebellion*) i diversos reportatges de viatges, així com un gran nombre d'articles i de poemes. La monografia inclou dues extenses i útils taules, la primera²⁾ referida a les publicacions de Roth fins a principis de 1927, la segona³⁾ als treballs periodístics del mateix període localitzats per l'autora després de 1969, agrupats segons la publicació on aparegueren. Una selecció d'aquests textos, formada per un total de seixanta-quatre, clou el volum.⁴⁾

Dins del període estudiat, Sültemeyer procedeix per petites etapes, la primera de les quals engloba els anys 1915 a 1918⁵⁾, amb producció

1) Ingeborg Sültemeyer: *Das Frühwerk Joseph Roths 1915-1926*. Studien und Texte. Wien - Freiburg - Basel: Herder, 1976. 237 pags.

2) Sültemeyer, p. 135-144.

3) Ibidem, p. 145-153.

4) Ibidem, p. 155-237.

5) Ibidem p. 23-40 ("Joseph Roths schriftstellerische Anfänge in Wien").

en vers i prosa. Pel que fa als poemes, l'autora constata un to convencional amb influències neoromàntiques, i la presència de característiques expressionistes en els procedents del període del servei militar. La prosa inclou contes ("Die Geschichte vom jungen Musikanten und der schönen Prinzessin"), narracions breus amb intencions crítiques ("Herbstwindes Kriegsgeschichten", "Kranke Menschheit") i diverses biografies exemplars ("Barbara" i "Der Vorzugsschüler"); aquesta darrera, recuperada per Sültemeyer, es pot relacionar per la temàtica i l'estructura amb *Das Spinnennetz*, ja que és també un estudi psicològic del petit burgès ambiciós, disposat a ascendir a qualsevol preu.

L'apartat següent¹⁾ s'ocupa dels treballs periodístics situats entre 1919 i 1926, fent especial atenció als tres diaris on segons Sültemeyer es centrà l'activitat de Roth: en primer lloc trobem *Der Neue Tag*, a Viena, on Roth treballà durant tota la breu existència de la publicació (març de 1919 a abril de 1920) escrivint reportatges locals i *Feuilletons*; en segon lloc, i vivint ja a Berlín, *Vorwärts* (de 1922 a 1924), i en darrer lloc *Frankfurter Zeitung* (a partir de 1923). Per al període entre 1920 i 1922, Sültemeyer cita en el text només la col.laboració amb *Berliner Börsen-Courier*, mentre que a la segona taula registra col.laboracions amb moltes altres publicacions, i especialment amb *Neue Berliner Zeitung - 12-Uhr-Blatt*; caldrà esperar fins a 1984 per a que aquests articles siguin editats per Klaus Westermann al volum *Berliner Saisonbericht*, i fins a 1987 per a trobar-los considerats en una monografia²⁾. L'interès principal de l'autora és d'establir

1) Sültemeyer, p. 43-99 ("Joseph Roths politisch-journalistische Arbeiten in Wien und Berlin von 1919-1926 unter besonderer Berücksichtigung seiner politischen Haltung").

2) Ens referim a Klaus Westermann: *Joseph Roth, Journalist. Eine Karriere 1915-1939*. Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann, 1987. 308 pags.

l'evolució ideològica de Roth, molt visible en les tres primeres publicacions; és, però, de lamentar que els resultats de la investigació posterior a la redacció de la tesi no hagin estat tinguts en compte en una segona versió d'aquesta, ja que així les conclusions adquireixen un caràcter provisional i incomplet, en reduir-se a una petita part de la producció periodística del Roth jove.

Per al darrer període vienès, Sültemeyer constata una evolució cap a l'esquerra al llarg de l'any de col.laboració amb *Der Neue Tag*, desenvolupant "ein starkes sozialistisches Engagement", que s'interessa per les situacions d'injustícia social, critica l'ordre anterior i les supervivències d'aquest en la nova situació republicana, i saluda totes les iniciatives que puguin reforçar la democràcia; un índex de l'evolució personal i estilística de l'autor és la nova versió del conte anterior, titulada ara "Das Märchen vom Geiger" i convertida en un *Feuilleton* que comenta amb humor i agudeses els trets característics del conte. Aquesta línia ideològica seguirà vigent en el període de col.laboració amb el *Vorwärts*, durant el qual Sültemeyer atribueix a Roth una posició propera a l'ala més radical del partit, en consonància amb el radicalisme de la socialdemocràcia austríaca d'on procedia Roth; l'argumentació es basa, a més dels articles i cartes del període, en l'abandonament del *Berliner Börsen-Courier* poc després d'haver començat a treballar per al diari del partit socialista alemany, i en la raó que indica per a acomiadar-se en la carta al col.lega Herbert Ihering (17.9.1922): no voler ser infidel al seu credo socialista.

1) El passatge, que es troba a Sültemeyer, p. 65, i Briefe, p. 40, ha estat citat a l'apartat 2.c.

La temàtica i l'actitud que s'observa en els articles del *Vorwärts* continua en la línia anterior, fins al punt que diversos d'ells són noves versions molt poc modificades d'altres publicats a Viena.¹⁾ La darrera contribució de Roth a aquest diari és la publicació per capítols de *Die Rebellion* (27.7. a 29.8. de 1924). L'activitat a la *Frankfurter Zeitung*, iniciada el gener de 1923 amb articles de tipus apolític, culmina en el viatge pel sud de França de setembre a novembre de 1925; els escrits sobre aquest viatge són per a Sültemeyer particularment interessants pel que fa a la trajectòria política de l'escriptor.²⁾ Aquest mostra en el pròleg del llibre *Die weißen Städte* una actitud de distància respecte d'Alemanya i de la seva època que dona lloc a una sensació d'alliberament i felicitat en arribar a "das Land hinter dem Zaun", on el passat i la tradició cultural són vius. Els articles, apolítics, contenen pocs elements de crítica social. Sültemeyer, basant-se en cartes d'aquest període a Bernard von Brentano i Benno Reifenberg, creu que per a Roth aquest viatge tenia "die Bedeutung einer vorläufigen Ueberbrückung seiner Resignation über die politischen Verhältnisse in Deutschland".³⁾ Roth es sent frustrat per l'alça de les tendències antidemocràtiques a Alemanya i opta per la resignació davant del seu sentiment d'impotència i inutilitat. Aquest diagnòstic es mostrarà més clarament amb motiu del viatge a Rússia, on veu frustrades les esperances que li restaven per al triomf de la revolució.

1) Sültemeyer, p. 63 i 76-78.

2) Es aquí on Sültemeyer (p. 82-83) aclareix la confusió entre el conjunt de reportatges publicats al diari i el llibre de viatges, inèdit fins a la publicació a la primera edició de Werke i confós amb aquells.

3) Ibidem, p. 88-89.

La tercera part s'ocupa de les tres novel·les d'aquest període, tot posant-les en relació amb la producció periodística paral·lela.¹⁾ *Das Spinnennetz* estudia les condicions polítiques i socials que configuraren el tipus del petit burgès frustrat que, mancat de la seguretat que li procurava la rígida estructura de l'exèrcit, troba refugi en una organització paramilitar d'extrema dreta i no repara en escrúpols per tal d'assegurar-se una posició social elevada. En articles del mateix període Roth s'ha ocupat també del tipus del reaccionari en les seves diverses versions, des de Ludendorff, el príncep o l'oficial fins a "Die reaktionären Akademiker". Tant en la novel·la com en els articles Roth demostra el seu bon coneixement de la política i la societat del moment; s'ha remarcat sovint la qualitat gairebé profètica de la novel·la, acabada de publicar pocs dies abans del putsch de Hitler a Munic el novembre de 1923: la realitat confirmava la veracitat de la ficció.

Hotel Savoy té per narrador i protagonista un personatge caracteritzat per la postura d'observador, curiós i interessat, però distant i que evita qualsevol mena de compromís afectiu o polític. Ideològicament està a favor dels desvalguts - els repatriats, els obrers en vaga, els desposseïts que habiten els darrers pisos de l'hotel -, però es relaciona també amb els rics que els oprimeixen. L'aïllament del protagonista, la seva manca d'implicació són les seves característiques més remarcables, i li permeten exercir a plena satisfacció el paper de narrador en primera persona. Sültemeyer no pot establir nexes entre la novel·la i la producció periodística del moment.

Segons Sültemeyer, *Die Rebellion* situa la crítica a la societat dins una dimensió religiosa a través de la percepció deformada del

1) Sültemeyer p. 101-132. (sobre *Das Spinnennetz* p. 105-114; sobre *Hotel Savoy* p. 115-121; sobre *Die Rebellion* p. 122-129.)

protagonista, per al qual Déu és una instància encarregada del repartiment equitatiu del bé i el mal, mentre que el govern revesteix atributs divins, com ara l'omnisciència. Satisfet del seu miserable destí, una sèrie d'esdeveniments encadenats aconseguiran fer-lo adonar-se de la realitat, de manera que acabarà la seva vida enfrontant-se a Déu i acusant-lo d'injust. La novel·la té múltiples connexions amb articles que van des de gener de 1923 fins a gener de 1927.

La línia evolutiva de Roth es pot resumir, pensa Sültemeyer, en una politització iniciada el 1919 amb un interès intens pels esdeveniments sociopolítics, que assoleix el màxim el 1924 i descendeix a partir de 1925 (l'elecció de Hindenburg com a president de la república de Weimar sembla haver-ne estat el detonant). El 1926 aquest rebuig a la postura anterior es plasma en una distanciació respecte de l'obra prèvia i s'inicia un període d'allunyament respecte de la política, sense aconseguir però la indiferència:

"Hier beginnt der Weg, der ihn später metaphysische und religiöse Gegebenheiten in den Mittelpunkt stellen ließ, von denen her er die Politik zu verstehen suchte.

So befreiend diese Umorientierung (1925 und 1926) in künstlerischer Hinsicht gewesen ist - Roth schrieb den ersten vollgültigen, umfangreichen Roman nach einer Schaffenspause von drei Jahren und führte später die religiösen Motive der 'Rebellion' zu ungeahnter Vollendung im 'Hiob' -, so leidvolle Auswirkung hatte sie für sein Leben. Das neue Bewußtsein konnte die 'Kritik an Deutschland' - besonders, als das Jahr 1933 begann - nicht in vereinfachende, kalte Verachtung auslaufen lassen, sondern rief eine 'Trauer über Deutschland' hervor."¹

Al 1976 pertany també la tesi de Charles Patrick Lutcavage sobre la presentació que fem Roth i Doderer de la monarquia habsbúrgica.²

1) Sültemeyer, p. 133.

2) Charles Patrick Lutcavage: *The Habsburg monarchy as depicted in the works of Joseph Roth and Helmito von Doderer: A comparative analysis*. Tesi mecanografiada. Cambridge, Massachussets: Harvard University, 1976. 247 pags.

Partint de la base que la historiografia i la narrativa constitueixen camps absolutament diferenciats i que el novel·lista que escolleix com a tema fets o períodes històrics té com a prerrogativa irrenunciable el dret a un enfoc totalment personal de la seva temàtica, Lutcavage es proposa establir les diferències que es donen en el tractament que Roth i Doderer fan del darrer període de la monarquia danubiana, tot constatant l'ampli interès que aquesta època va despertar també en altres autors que comenta breument (Robert Musil, Hugo von Hofmannsthal, Franz Werfel, Stefan Zweig, Bruno Brehm, Bruno Schulz, Anton Wildgans, Felix Braun, Karl Kraus, Franz Theodor Csokor).^{1>} Una comparació entre el que significà per als dos escriptors en qüestió l'imperi austro-hongarès i la seva desaparició estableix per a Roth un període crític envers el passat monàrquic i una evolució cap a posicions cada cop més favorables a ell, documentant-ho a partir sobretot de cartes i articles, i remarcant l'enorme importància que Roth donà aviat a la mort de Franz Joseph i l'ensorrament del seu regne, experimentat com una ruptura irreparable. En canvi, per a Doderer aquells esdeveniments no van representar cap canvi fonamental per a l'existència d'Àustria, i només l'interessaren en tant que la història afecta la biografia i és objecte de la memòria en el procés narratiu: 1918 no constituí cap trauma per a ell ni per als seus personatges.^{2>}

A partir d'aquesta introducció es tracten aspectes concrets, sempre seguint la pauta d'oferir una breu introducció sobre el fet històric a

1) Vegeu el capítol I (p. 1-16); altres al·lusions es troben arreu del treball, especialment al capítol VI (p.182-207). Un enfoc més extens i sistemàtic d'aquesta temàtica hauria estat d'agrair i hauria pogut convertir la tesi en una obra standard per al tema.

2) Vegeu Lutcavage, capítol II, p. 17-39.

examinar (ocasionalment indicant l'interès d'altres literats per aquella qüestió), estudiar l'enfoc del tema primer en Roth i després en Doderer, i recollir finalment els trets bàsics per a ambdós. Així es passa revista a la dedicació dels dos escriptors al record de la monarquia i a l'actitud que adopten envers ella; al paper que assignen a la ciutat de Viena; a les referències històriques i polítiques concretes que aporten, així com a la manera en què reflecteixen l'estructura social de l'imperi; al tractament que fan de la persona de Franz Joseph; i finalment a la presentació de l'exèrcit i el funcionariat.¹⁾ A grans trets podríem dir que la profunda implicació anímica de Roth i dels seus personatges amb la monarquia i les seves institucions diferencia profundament la seva perspectiva de la de Doderer, per al qual la desaparició de l'imperi i les vicissituds posteriors de l'estat austríac restant no constituïren cap canvi fonamental ni tràgic, i que per tant utilitza sovint com a element humorístic les reminiscències de l'era imperial²⁾.

Creiem que la tesi de Lutcavage ocupa un lloc destacat entre les que es proposen la comparació de Roth amb altres autors, ja que revela un coneixement sòlid de la seva obra i de la bibliografia secundària, no es perd en resums i paràfrasis i aporta algunes observacions originals, com per exemple en remarcar l'actitud de menyspreu que a *Radetzky* mostra el comte Chojnicki envers altres ètnies i grups socials, quan l'habitual és sempre qualificar aquest personatge de profeta amb el qual l'autor i el narrador s'identifiquen, passant per alt aquesta actitud elitista i el que implica de judici negatiu per al personatge dins la

1) Es tracta, respectivament, dels capítols III (p. 40-75), IV (p. 76-100), V (p. 101-181), VI (p. 182-207) i VII (p. 208-234).

2) Per a un exemple molt marcat d'aquesta diferència de perspectives vegeu especialment l'apartat "The bureaucracy", p. 221-234.

narració; en aquest mateix context remarcarem l'estudi que es fa de com reflecteix Roth l'estructura social.¹⁾ Menys afortunat és, però, que Lutcavage consideri encara *Die Geschichte von der 1002. Nacht* la darrera novel·la de Roth i la cregui escrita en el seu últim any de vida, a més d'alguna afirmació que creiem discutible²⁾.

L'article de Gottfried Stix "Vom 'roten Joseph' zu Joseph Roth" ³⁾ postula per a l'obra i la vida de Roth un denominador comú centrat en la religiositat, que el féu interessar-se durant tota la seva trajectòria per la justícia i per la política, sense lligar-se a cap opció concreta, per tal de no perdre la solitud que li era essencial per tal d'aproximar-se a la veritat. Per a Stix, Roth no juga amb les màscares, sinó que la seva actitud és la pròpia d'un infant, un "reiner Tor" que s'identifica amb els seus propis herois. Després de comparar elements d'obres de diverses èpoques, l'articulista conclou:

"So hat dieser Mensch sich nicht verwandelt, sondern entwickelt. Vom Glauben kommend, hat er im Kampf mit einem geschichtlich bewegten und schmerzvollen Dasein diesen seinen Glauben in einer geschichtslos reinen Höhe vollendet. Er war kein Gespaltener, einer mit vielen Gesichtern. Sein Leben drängte stets aus der Vielheit in die Einheit, in einer dynamischen Harmonie, das heißt, die Einheit war nicht einfach schon vorhanden, sondern wurde dem Widerstreitenden erst abgerungen."⁴⁾

L'article d'Eleonora Halldén sobre el fenomen austriac a l'obra i la vida de Roth⁵⁾ remarca els aspectes filo-habsbúrgics de Roth, oblidant

1) Ibidem, p. 126-128 i p. 144-170.

2) Ibidem p. 51-55. No creiem per exemple que *1002. Nacht* reflecteixi realment "an atmosphere of peace and innocence" (p. 53), sinó que aquesta impressió es dona inicialment per tal d'ésser desemmascarada al llarg de la novel·la; i pensem que Lutcavage identifica massa estretament el narrador de *Kapuzinergruft* amb Joseph Roth (p. 159-160).

3) Gottfried Stix: "Vom 'roten Joseph' zu Joseph Roth." A: *Akten des V. Internationalen Germanistenkongress* (1976) vol. 4, p. 223-230.

4) Ibidem, p. 229.

5) Eleonora Halldén: "Das Phänomen Oesterreich im Leben und Werk Joseph Roths". A: *Literatur und Kritik*, 104 (1976), p. 226-238.

gairebé del tot els elements de crítica de la monarquia i les seves institucions que es troben en l'autor, així com l'etapa primera, interessada per la societat contemporània; el més notable de l'article seria la informació que aporta sobre les relacions entre Kurt Schuschnigg i Otto von Habsburg, mentre que algunes afirmacions, especialment sobre la vida de Roth, resulten gratuïtes.¹⁾

La tesi de Thorsten Juergens *Gesellschaftskritische Aspekte in Joseph Roths Romanen*²⁾ es proposa aportar una visió matisada de l'escriptor, en la qual l'aspecte de crítica social, fins aleshores acceptat només per a l'obra primerenca, sigui reconegut també per a la tardana. Juergens es pregunta perquè aquesta faceta no ha estat percebuda per la majoria de lectors i d'intèrprets, i per quin motiu l'èxit del novel·lista no va començar fins a 1930 amb *Hiob*, i arriba a la conclusió que el motiu es troba en els receptors:

"Allgemein hatte am Ende der zwanziger Jahre die Gegenbewegung gegen den Expressionismus in Deutschland eingesetzt. Dem bürgerlichen Publikum und seinem eher traditionalistischen Geschmack kam so Roths 'Hiob' gerade gelegen, denn es konnte die religiöse Thematik in der überlieferten Erzählweise lesen und ohne größere Mühe den gesellschaftskritischen Aspekt im Buch ignorieren. Der Durchbruch

1) Especialment les frases: "Ein Versuch, als etablierter Wiener Bürger zu leben, war seine Ehe, die er in Wien einging" (p. 228) i "Er hat viele Frauen gehabt, doch ist er nach seiner gescheiterten Ehe keine dauerhafte Bindung mehr eingegangen" (p. 236). En el primer cas, Roth va marxar amb la seva dona immediatament a Berlin, i gairebé no van viure mai a Viena; en el segon, Halldén oblida el lligam amb Andrea Manga Bell (aproximadament 1930-1936) i Irmgard Keun (1937-1938). També crida l'atenció la propensió a barrejar cites d'obres de les més diverses èpoques sense indicar-ne l'any de procedència; només qui estigui familiaritzat amb la cronologia de la narrativa de Roth pot adonar-se de l'heterogeneïtat dels materials; a tall d'exemple, la p. 230 conté una darrera l'altra cites de *Die Büste des Kaisers* (1934), *Das falsche Gewicht* (1937) i *Zipper und sein Vater* (1928) per a il·lustrar el mateix fet i sense cap mena d'indicació sobre la data.

2) Thorsten Juergens: *Gesellschaftskritische Aspekte in Joseph Roths Romanen*. Leiden: Universitaire Pers, 1977. (= Germanistisch-anglistische Reihe der Universität Leiden, Bd XVI.) 173 pags.

als Romancier, den Roth mit 'Hiob' und dem 'Radetzkmarsch' endlich erreichte, hat seine Ursache nicht in der Aufgabe der gesellschaftskritischen Thematik; denn diese besteht nach wie vor. Entscheidend aber erwies sich die Hinzufügung eines zweiten Themenkreises: Im 'Hiob' war es der religiöse, im 'Radetzkmarsch' begegnete man der historisch-konservativen Dimension. Der Leser konnte jetzt Roths Romane mit der Prosatradition des 19. Jahrhunderts in Verbindung bringen."¹

La temàtica de Roth és doble: la història és narrada des d'una postura de simpatia i identificació, però al mateix temps es critica durament la societat descrita. Aquesta crítica mordaç ha estat sovint ignorada, cosa que l'estil narratiu tradicional que Roth utilitza ha facilitat. Per al mateix autor resulta difícil mantenir l'equilibri "zwischen einführender Nähe und kritischer Distanz", que en algun moment és substituït per una afirmació menys matisada del passat: l'exemple més marcat seria la narració *Die Büste des Kaisers*, encara que ni tan sols aquí la postura és totalment unívoca. La idealització no expressa res més que la impotència de Roth davant el present, però en cap moment s'oblida que les causes d'aquest present rau en el passat. Com a escriptor, Roth també ocupa una posició que participa de la modernitat i de la tradició:

"Obwohl Roth in seiner Sprache und als Romancier ein konservativer Schriftsteller war, sind seine Werke inhaltlich durch eine moderne Zeit- und Gesellschaftskritik gekennzeichnet, die eher dem Expressionismus entspricht. Für die Modernität der Romane spricht außerdem die 'Voranstellung der subjektiven inneren Vorgänge' der Romangestalten."²

Aquestes postures ambivalents han estat sovint passades per alt pels estudiosos, els quals, en opinió de Juergens, han tendit a buscar la simplificació i la univocitat, oblidant que la multiplicitat i

1) Juergens, p. 5-6.

2) Ibidem, p. 8.

l'aparició d'enunciats a diversos nivells és característica per a Roth com a autor d'una època intermèdia, en la qual el vell i el nou conviuen i s'enfronten.

Juergens organitza el seu estudi de l'obra de Roth temàticament, i examina en primer lloc *Das Spinnennetz* i *Hotel Savoy*; que engloba sota el denominador comú de "Bestandsaufnahme und Situationsbeschreibung der europäischen Nachkriegsgesellschaft"¹⁾. De la primera destaca l'estudi del petitburgès que evoluciona cap al totalitarisme en manca-li les coordenades sociològiques i psicològiques en les quals va ser educat; de la segona, s'interessa sobretot per la descripció de la societat que les característiques del narrador i protagonista permeten reflectir. La següent novel·la, *Die Rebellion*²⁾, constitueix la primera ocasió en què Roth s'ocupa del període anterior a la instauració de la república, i per tant l'inici de l'interès pel passat; la crítica rau en la manera de pensar manipulada que Andreas Pum n'ha heretat, així com en el tractament que rep de les institucions tant en els darrers temps de l'imperi com ja en la nova situació. *Zipper und sein Vater* i *Rechts und Links* són dues novel·les generacionals en les quals el canvi de generació no aporta cap conseqüència i que situen en el passat la responsabilitat per a la problemàtica del present. En el vell Zipper s'expressa ja tot allò que serà criticable en el seu fill Arnold, i encara més: tant la societat nova com l'anterior són jutjades negativament. Un tractament similar rep la família Bernheim a la segona novel·la, si bé la simpatia que en l'anterior mostrava el narrador per pare i fill és menor en el cas del pare i inexistent pel que fa als dos

1) Juergens, p. 12-39.

2) Ibidem, p. 40-49.

fills; el patró de la narració és variat en la segona per l'aparició del personatge de Nikolai Brandeis, portantveu de les crítiques del narrador a la societat europea occidental i contrapunt de la feblesa i el convencionalisme d'aquesta. L'apartat "Europa, Rußland, Amerika. Gegenwart, Vergangenheit und Zukunft als dialektisch verschränkte Negative"¹⁾ reuneix d'una banda *Flucht ohne Ende* i *Der stumme Prophet* sota el denominador comú del contrast entre l'Europa occidental i la Rússia postrevolucionària, i d'altra banda *Hiob*, on Amèrica és presentada com la culminació de la banalitat occidental i del triomf de la tecnologia. L'oposició aparent entre Rússia i Amèrica no és tal, ja que la revolució ha portat els pobles eslaus a la racionalització superficial i la tecnificació, generant una societat de masses cada cop més comparable a la d'aquell país. Juergens dedica un ampli espai a la personalitat de Franz Tunda, el qual en el seu pas a través de les societats desenvolupa una actitud tan crítica que en darrer terme li impossibilita qualsevol compromís amb elles i només li permet un paper d'*Außenseiter* conscient de ser-ho. Per a *Der stumme Prophet*, Juergens afirma que l'intent de llegir la novel·la en clau, identificant els personatges amb individus històrics, ha perjudicat la seva interpretació, ja dificultada per tractar-se d'una reconstrucció a partir de fragments. El protagonista, predestinat pel seu origen il·legítim, jugarà des del primer moment el paper d'*Außenseiter* que Tunda havia anat adquirint al llarg de la seva trajectòria. A *Hiob* la crítica transcendeix la realitat nordamericana i es refereix a la civilització en general, gràcies al rerafons bíblic. La temàtica de la relació entre Déu i la societat constitueix el nexa amb les obres

1) Juergens, p. 91-126.

anteriors, especialment amb *Die Rebellion*, la qual també inicià l'interès pel passat que es desenvoluparia plenament a partir de *Radetzkmarsch*¹⁾.

"Von jetzt an wird sein Interesse an der Vergangenheit von zwei unterschiedlichen Motiven bestimmt. Einerseits vom sozialkritischen Interesse und andererseits von der Suche nach Werten, die man der immer trostloser werdenden Gegenwart entgegensetzen könnte. Trotz Zielgleichheit besteht zwischen den Motiven ein Konflikt, da sie letztlich unvereinbar bleiben."

Juergens examina la tendència dels estudiosos a constatar en aquesta novel·la només l'aspecte d'afirmació del passat, salvant la interpretació de Werner Zimmermann, que segueix com a model. L'aspecte nostàlgic provocat per l'actitud simpatètica del narrador ha encobert la crítica que s'hi formula, i en alguns moments aquella faceta pot predominar, com ha passat de forma molt marcada a *Die Büste des Kaisers*, sense que s'hi arribi a abandonar totalment la distància. La postura ambivalent, tant crítica com afirmativa, s'ha mantingut també a *Die Kapuzinergruft*, la millor interpretació de la qual és, en opinió de Juergens, la de Hartmut Scheible, l'únic que distingeix clarament entre autor i narrador, sovint confosos pels comentaristes d'aquesta novel·la. *Die Kapuzinergruft* conté la crítica de Roth al darrer període de la monarquia i al paper negatiu que Viena i l'aristocràcia hi jugaren. No és amb Franz Ferdinand Trotta amb qui més pot identificar-se a Roth, sinó amb Franz Tunda, l'observador distanciat i crític, sempre lúcid.

Es de lamentar que Juergens no hagi estès la seva anàlisi a les altres obres tardanes de Roth, sinó que s'hagi limitat a les de temàtica més estrictament habsbúrgica: fóra interessant saber quins aspectes de crítica social hi hauria remarcat.

1) Ibidem, p. 127-142 ("Beschwörung der Vergangenheit"). La cita procedeix de la p. 127.

La tesi de Werner Komstke *Joseph Roths Zeitromane*¹⁾ s'ocupa exclusivament de les sis primeres novel·les de Roth, que estudia detalladament per tal d'establir si la imatge de la societat que Roth hi ofereix respon o no a la realitat. Komstke es limita a aquest grup de novel·les per considerar que només en elles Roth s'interessa per la crítica social, i que abandona el tema a partir de 1929.

"Aufs Ganze gesehen setzt sich diese Arbeit zum Ziel, die Zeitromane Roths - ausgehend von den weltanschaulich-ästhetischen Positionen des Marxismus-Leninismus - zu interpretieren und die realistische Leistung des Autors kritisch zu würdigen."²⁾

Aquest passatge ens indica el punt feble d'un treball que fa una anàlisi acurada de les obres en qüestió, anàlisi especialment extensa i reeixida en el cas de *Die Flucht ohne Ende*, i que estableix una sèrie d'observacions i conclusions molt vàlides, però que en molts moments aplica criteris valoratius marcats per una posició ideològica molt concreta i explícita. Komstke lloa la capacitat d'observació i de diagnosi dels processos socials que mostra Roth, la seva gran disciplina a l'hora de compondre la narració, el seu talent per a dibuixar els personatges, fins i tot els més secundaris, la seva insubornabilitat en jutjar la corrupció i decadència de la societat occidental,... però condemna el fet que no ofereixi alternatives positives, sinó que en el millor dels casos els seus personatges es vegin abocats a l'aïllament i la marginació, convençuts com estan de la inutilitat de qualsevol intent de transformar la societat.³⁾

1) Werner Komstke: *Joseph Roths Zeitromane. Handlungsstruktur, Erzählform, Figurenwelt als Ausdruck weltanschaulicher Haltung*. Tesi doctoral, mecanografiada. Universitat de Jena, 1977. 344 pags.

2) Ibidem, p. II.

3) Vegeu especialment les conclusions, p. 274-277.

Komstke procedeix cronològicament, tot oferint un resum de cada una de les novel·les. La que rep el tractament més breu és *Das Spinnennetz*¹⁾, lloada per l'exactitud del diagnòstic de la societat i del protagonista, repatriat com tots els d'aquest grup de novel·les, però no passiu i resignat com ells, sinó dominat per l'ambició d'un poder que compensi els seus sentiments d'inferioritat; en la figura de Benjamin Lenz es reflecteixen les limitacions ideològiques de l'autor, que no ofereix cap més sortida que un anarquisme nihilista. Més atenció rep *Hotel Savoy*²⁾, de la qual s'estudien la composició i els recursos narratius, a més d'analitzar els personatges de Gabriel Dan i del "revolucionari" Zwonimir, i trobant en l'actitud d'observador distant del primer no només un magnífic mitjà estilístic, sinó també un reflex de la postura de l'escriptor. Protagonista - un intel·lectual lúcid i bon observador - i situació - l'hotel com a microcosmos, una ciutat industrial anònima i conflictiva, les masses de repatriats i d'obrers en vaga - permeten a Roth formular una gran dosi de crítica a la societat i a l'època. *Die Rebellion*³⁾ en canvi aconsegueix un objectiu similar amb mitjans completament diferents: el protagonista, Andreas Pum, ha absorbit fins a un grau absurd els missatges de la societat i confia cegament en la seva justícia, sentint-se conforme i satisfet amb un tracte totalment injust; no serà fins que aquesta societat el privi immerescudament dels suposats "privilegis" que Pum començarà a adonar-se dels mecanismes que la mouen i es convertirà en un rebel, impotent però per fi capaç de formular el seu pensament de forma autònoma.

1) Komstke, p. 10-25.

2) Ibidem, p. 26-86.

3) Ibidem, p. 87-125.

*Die Flucht ohne Ende*¹⁾ és extensament estudiada, de forma paral·lela a *Hotel Savoy*, amb la qual es relaciona. Atenció especial rep el personatge de Franz Tunda, "der Typ des 'überflüssigen Menschen'", un humanista que amb la seva lucidesa i insubornabilitat constitueix un observador ideal, però que no aconsegueix superar aquesta actitud negativa i degut a unes expectatives utòpicament radicals és incapaç d'assumir la vida quotidiana postrevolucionària; a més, Tunda és inconseqüent i es deixa portar per criteris estètics contraris a allò que ell mateix postula d'altra banda. Evidentment, la visió que Roth dóna de la Unió Soviètica a la novel·la és objecte de crítica.²⁾ *Zipper und sein Vater*³⁾ interessa a Komstke sobretot per la temàtica generacional i la descripció del rerafons familiar petitburgés dels Zipper. També a *Rechts und Links*⁴⁾ Komstke subratlla l'aspecte generacional, i s'interessa per la diferent tipologia dels dos fills: Paul, el "noi de bona casa", banquer ineficaç i d'una buidor i superficialitat extremes, i Theodor, refugiat en organitzacions d'extrema dreta, antisemita fill de mare jueva, caracteritzat pel seu oportunisme. El personatge de Nikolai Brandeis resulta més atractiu per a Komstke, que el considera portantveu de l'autor, tal com ho era Tunda: "beiden ist die gleiche Grundhaltung des skeptischen Ausenseiters und absoluten Nonkonformisten eigen."⁵⁾ Ambdós tenen en comú amb l'autor una inquietud perenne, i un mateix mancament ideològic, segons Komstke: "Beider 'Trauma' erwächst aus einer undialektischen, unhistorischen und undifferenzierten Betrachtungsweise."⁶⁾

1) Komstke, p. 126-211.

2) Ibidem, p. 200-211 ("Die Sowjetunion im Spiegel des Romans").

3) Ibidem, p. 212-235.

4) Ibidem, p. 236-273.

5) Ibidem, p. 270.

6) Ibidem, p. 272.

La tesi presenta un coneixement molt detallat de les novel·les estudiades, però no fa en cap moment al·lusió a la resta d'obra de Roth, ni justifica perquè no inclou la novel·la *Der stumme Prophet*, que hi escauria per cronologia i temàtica, ni tampoc raona la no inclusió de *Die Kapuzinergruft*, que per a nosaltres és també un "Zeitroman" centrat en la figura d'un repatriat, i per tant estretament emparentada amb aquest grup. Molt positiu és el reconeixement i tematització del motiu del "Heimkehrer", fins ara només mencionat superficialment, així com l'èmfasi que es fa en la crítica social i en la utilització de la ironia i la sàtira per a la configuració dels personatges i l'estructuració de les narracions.

La tesi de David B. Dollenmayer sobre la relació entre la novel·la i la història¹⁾ resol de forma força brillant el seu propòsit d'analitzar el valor que el fet històric - i en especial la guerra europea - revesteix per a Musil, Roth i Doderer, des d'una actitud de respecte i interès per la narrativa en si mateixa, i no pas utilitzant-la de forma instrumental o anecdòtica, com ha passat en alguns altres estudis de tipus comparatiu. Pel que fa a Roth, Dollenmayer es declara seguidor de Scheible, i en efecte les seves anàlisis són sovint comparables a les de l'antecessor en el plantejament i la qualitat. Després d'un breu recorregut de l'evolució soferta per la manera en què ha anat valorant-se la història, es defineix la I Guerra Mundial com la problemàtica al voltant de la qual es situen les novel·les a estudiar, i que marca "the death of the historical optimism of the nineteenth century".²⁾ Cap dels

1) David Bristol Dollenmayer: *The Novel and History: Roth - Musil - Doderer*. Princeton University, 1977. 273 pags.

2) Ibidem, p. 5. La introducció ocupa les p. 1-10.

autors, però, intenta escriure una "novel·la històrica" en el sentit que els seus personatges siguin determinats pels grans esdeveniments, sinó que l'atenció es dirigeix sobretot a la perifèria d'aquests esdeveniments, a la peripècia d'individus particulars situats en un context històric determinat. Cap d'ells posa l'èmfasi en la representació de la guerra; el fet que a *Radetzkmarsch* (aquí insistiríem en la necessitat de matisar) i *Der Mann ohne Eigenschaften* la novel·la es tanqui amb l'inici del conflicte "is the confirmation in brutal reality of a disintegration whose subterranean roots are of more interest to Roth and Musil."¹⁾ La relació de Doderer - per cert historiador de professió - amb la història és més complexa: si bé *Die Strudlhofstiege* abarca cronològicament etapes molt anteriors i posteriors a la guerra, aquesta és pràcticament passada per alt en la novel·la, en consonància amb la postura de l'autor, que no la considera un esdeveniment crucial per a la història europea, postura exactament contraposada a la dels altres dos escriptors analitzats.²⁾

El cos de la tesi és format per l'estudi de les tres novel·les, amb extensions variables. *Der Radetzkmarsch* ocupa el primer i més extens apartat³⁾, amb un interessant i ampli apartat organitzat al voltant de l'heroi de Solferino, "Ritter der Wahrheit", i del capítol I,⁴⁾ vist com una novel·la curta, exemplar, amb característiques pròpies que prefigura la resta de l'obra; Franz i Carl Joseph von Trotta són estudiats sobretot en llur interrelació mútua. Molt notable és el tractament de la piràmide jeràrquica de la societat imperial, en la qual la cúspide només

1) Dollenmayer, p. 6.

2) Ibidem, p. 6-7.

3) Ibidem, p. 11-100.

4) Vegeu p. 11-45.

pot existir si la base accepta la seva funció i la compleix fidelment, cosa exemplificada en els personatges de Franz von Trotta, del servent Jacques i de l'emperador.¹⁾ L'apartat de conclusions parcials "The Novel as an Aesthetic Alternative to History"²⁾ remarca l'actitud fatalista del narrador i dels personatges, que accepten el destí a què es senten condemnats ells i el seu món, i la postura narrativa, que fa atenció al passat, però no intenta pas emmascarar-ne les febleses.

Pel que fa a la novel·la de Musil,³⁾ Dollenmayer examina detalladament el tipus de protagonista, que situa dins la tipologia de l'home de trenta anys establerta per Theodore Ziolkowski a *Dimensions of the Modern Novel* (1969) i es centra en les reflexions de Musil i del seu personatge Ulrich al voltant de l'actitud a prendre davant la història, entre les alternatives de passivitat i intervenció activa, "Gewähren-lassen" i "Erfinden"; el fet que l'obra romangués inacabada ens deixa sense resposta per a aquesta qüestió, si bé Dollenmayer hi observa una tendència cap a la postura activa.

Dollenmayer considera les obres de Roth i Musil més properes entre si que no amb la de Doderer, que s'hi enfronta en la seva concepció històrica i narrativa, cancel·lant els fets de la guerra i del final d'un ordre social omnipresents en els altres dos. Pel que fa a Doderer⁴⁾, el treball subratlla la importància de la memòria, del record com a procés no volitiu, sinó induït pel món exterior en un subjecte passiu, el novel·lista, i els seus personatges, que acompliran el seu

1) Vegeu l'apartat "Ein treuer Diener seines Herrn", p. 59-95.

2) Ibidem, p. 95-100.

3) Capítol II, p. 101-158.

4) A Doderer es dedica el tercer capítol, p. 159-236. Només sobre aquest autor es fan algunes observacions crítiques, des del punt de vista del contingut ideològic de la seva obra; vegeu p. 262-263, nota 41.

procés de "Menschwerdung" únicament si abandonen l'actitud activista i no són conscients de la seva passivitat. Dollenmayer observa que la importància atribuïda per aquest escriptor a la gent senzilla i normal és infreqüent dins la literatura del segle XX, dominada pel personatge excepcional¹⁾; nosaltres afegiríem que també Roth es centra de forma predominant en aquest tipus de personatges, fins al punt que el seu tractament de figures històriques com Franz Joseph I o Napoleó en subratlla únicament els aspectes més privats.

En les seves conclusions²⁾ Dollenmayer remarca com a element comú a tots tres autors la noció que el present és incompreensible i inacceptable, provocant una fugida sia vers el passat o vers el futur, i que la història convencional és insatisfactòria, ja que només recull arbitràriament uns fets determinats d'entre la multiplicitat gairebé infinita que configurarà els esdeveniments en el seu moment, i constitueix la història de les masses, no la dels individus. Un tret comú és també la passivitat a què la contemplació del passat porta els personatges. La diferència més marcada es dona a nivel narratiu, ja que tant Roth com Musil situen els seus narradors molt a prop dels personatges, amb una distància més fictícia que real, i es troben immersos en una problemàtica similar a aquests, mentre que en l'obra de Doderer el narrador adopta una major distància temporal i una postura més olímpica, menys implicada, tot utilitzant recursos de la novel·la més tradicional tals com els finals feliços.

Al simposi internacional celebrat a Viena el juny de 1975 sobre el tema *Oesterreicher im Exil 1934 bis 1945* la figura de Roth hi fou

1) Vegeu p. 221-222.

2) Ibidem, p. 237-245.

present, ja que no amb una ponència dedicada a ell, sí en canvi com a referència freqüent: catorze dels ponents el mencionen, segons les actes del simposi, publicades el 1977.¹⁾ En la fase introductòria l'anomenen Bruno Frei com a exemple d'aquells "die am Exil starben, wie an einer tödlichen Krankheit"²⁾, i també Hilde Spiel. Dins de la secció "Oesterreichisches politisches Exil" Roth és objecte de tres mencions, com a col.laborador de la revista dels legitimistes *Die österreichische Post*, com a exiliat a París i autor de les editorials neerlandeses de l'exili. Més intensa és l'atenció que mereix a la secció "Oesterreichisches literarisches Exil", on apareix a vuit ponències, principalment a les de Victor Suchy, Elisabeth Freundlich i Hubert Orłowski. Suchy, en parlar de l'oblit generalitzat del qual han estat víctimes els exiliats austríacs, constata que la tardana renaixença de Roth és una excepció a la norma.³⁾ Freundlich constata en to molt positiu la col.laboració de Roth amb la "Ligue de l'Autriche vivante", fundada a París el 1938.⁴⁾ Qui més extensament s'ocupa de Roth és Orłowski, en parlar de la recepció a Polònia de la literatura austríaca de l'exili: "Die - für den polnischen Leser der 30er Jahre - mit Abstand bedeutendste Persönlichkeit der österreichischen Literatur der Zwischenkriegszeit war Joseph Roth (...)."⁵⁾ En efecte, Roth havia estat traduït per escriptors

1) *Oesterreicher im Exil 1934 bis 1945*. Protokoll des internationalen Symposiums zur Erforschung des österreichischen Exils von 1934 bis 1945 abgehalten vom 3. bis 6. Juni 1975 in Wien. Herausgeber: Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes und Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur. Redaktion: Helene Maimann / Heinz Lunzer. Vorwort: Bundeskanzler Dr. Bruno Kreisky. Wien: Oesterreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1977. 618 pags.

2) Ibidem, p. xv.

3) Ibidem, p. 247.

4) Ibidem, p. 515 / 520 / 523-525.

5) Ibidem, p. 569.

coneguts (entre ells Józef Wittlin i Aleksander Wat) i publicat per editorials de prestigi, fins a un total de nou obres. Segons Orłowski, "Die quantitativ erstaunliche 'Anwesenheit' der Werke von Joseph Roth vor 1939 läßt sich durch die Anpassung an den Erwartungshorizont beträchtlicher Teile der polnischen Literaturgesellschaft erklären."¹⁾ L'interès es deuria, segons aquest ponent, a la presentació del món de Galitzia i dels jueus orientals en les obres de Roth. La darrera menció es troba en la secció "Oesterreichische Wissenschaftler und Künstler im Exil". Creiem que la presència de Roth assoleix un nivell prou acceptable.

En relació amb la ponència de Hubert Orłowski es troba l'article de Martin Pollack "Joseph Roth in Polen 1937"²⁾, que segueix a la premsa polonesa de l'època les petjades del viatge de Roth per Polònia en companyia d'Irmgard Keun, per a donar una conferència en diverses ciutats en nom del PEN Club polonès. Pollack localitza una entrevista amb la revista sionista d'esquerra *Kontratak*, en la qual Roth es fa passar per convers catòlic convençut (afirma haver-se batejat als disset anys) i on és durament criticat en un comentari editorial. Pollack estableix també que Roth entrà en contacte a Lemberg amb el seu traductor Izydor Bermann, catedràtic de germanística d'aquella universitat i conegut publicista dedicat a fer conèixer la literatura alemanya; és sorprenent que Hubert Orłowski no l'anomenés, ja que traduí tres novel·les de Roth al polonès. Berman, mort durant l'ocupació nazi de la ciutat, era redactor de la revista sionista d'esquerra *Nasza Opinja* i

1) *Oesterreicher im Exil*, p. 570.

2) Martin Pollack: "Joseph Roth in Polen 1937", a: *Wiener Tagebuch*, abril 1977, vol. 4, p. 19-21.

organitzà la publicació en aquesta revista de dos articles de Roth, un d'ells sobre la literatura al Tercer Reich i l'altra sobre la literatura alemanya del l'exili.

Dins del mateix any 1977 es situa la publicació per part de Joseph Strelka d'una segona versió gairebé invariada del seu article "Das epische Universum Joseph Roths", que hem examinat dins del volum *Joseph Roth und die Tradition* (1974).¹⁾

El 1977 el crític Marcel Reich-Ranicki publica el recull d'articles *Nachprüfung*, que aplega entre d'altres quatre escrits seus sobre Roth publicats ja anteriorment²⁾, ara sota el títol conjunt "Joseph Roths Flucht ins Märchen". El primer d'ells, "Der Fanatiker der Klarheit", escrit el 1966, constata la manca de bibliografia al voltant de Roth, el situa com un narrador decidament tradicional i comenta la novel·la *Der stumme Prophet*, acabada d'aparèixer, remarcant la diferent qualitat de

1) La nova versió, "Eine Art Synthese: Das epische Universum Joseph Roths", constitueix un capítol dins: Joseph Strelka: *Auf der Suche nach dem verlorenen Selbst. Zu deutscher Erzählprosa des 20. Jahrhunderts*. Bern und München: Francke Verlag, 1977. 162 pags. El capítol a què ens referim ocupa les pàgines 67 a 81.

2) Marcel Reich-Ranicki: *Nachprüfung. Aufsätze über deutsche Schriftsteller von gestern*. München, Zürich: Piper Verlag, 1977. 312 p. L'apartat "Joseph Roths Flucht ins Märchen" (p. 202-228) inclou els següents articles: 1) "Der Fanatiker der Klarheit", p. 202-208 (publicat anteriorment amb el títol "Joseph Roth - barmherzig und unerbittlich. Aus dem Nachlaß: Der stumme Prophet", a *Die Zeit*, 17.6.1966; i amb el títol "Joseph Roth und 'Der stumme Prophet'" a M.R.-R.: *Die Ungeliebten. Sieben Emigranten*, Pfullingen: Neske 1968, p. 18-22); 2) "Das liebevolle Geklingel einer Narrenschelle", p. 208-214 (publicat anteriorment amb el títol "Joseph Roths Weg und Welt - Eine neue Sammlung seiner Feuilletons 1919-1927" a *Die Zeit*, 29.5.1970, p. 21); 3) "Filou und Poet dazu", p. 215-220 (anteriorment a *Die Zeit*, 22.1.1971); i 4) "Kakanien als Wille und Vorstellung", p. 220-228 (anteriorment amb el títol "Flucht ins Märchen oder Kakanien als Wille und Vorstellung. Die Erzählungen Joseph Roths" a *Die Zeit*, 7.12.1973, p. 26, i a *Germanistische Streifzüge*. Festschrift für Gustav Korlén, hrsg. von Gert Mellbourn u. a., Stockholm 1974, p. 184-199). Es dona la curiosa confusió "Fifi" per "Fini", la protagonista de *Der blinde Spiegel*, tres vegades a p. 226-227.

les dues esferes, privada i pública, que hi conviuen. Lloa sobretot la disciplina estilística que en tot moment s'imposa l'autor:

"Er sündigt nie gegen die Natürlichkeit des Tonfalls, er wird nie gesprächig, sein Stil kennt keine Koketterie. Streng und anmutig ist diese Prosa, konsequent und doch elastisch (...). Roth war ein gehetzter Mensch, ein Getriebener und daher ein Süchtiger, ein Mann am Abgrund. Von seiner Sprache indes geht eine vollkommene Ruhe aus, ja Abgeklärtheit. (...) Er war ein herzlicher Analytiker und ein disziplinierter Plauderer. Und er war ein barmherziger und unerbittlicher Erzähler zugleich."¹⁾

"Das liebliche Geklingel einer Narrenschelle" (1970) constata l'interès creixent que Roth desperta i observa que la seva ingenuïtat no és originària, sinó adquirida a la recerca d'una llar, d'un refugi, en l'alcohol, en l'assumpció de rols i màscares, en la recreació de l'imperi austríac, en el catolicisme, en el món jueu oriental. Comenta a continuació el recull *Der Neue Tag*, que creu valuós no només perquè mostra una postura política fins aleshores poc coneguda, sinó també pel seu nivell literari; per a Reich-Ranicki, el compromís socialista de Roth fou sempre seriós, però a la vegada superficial.

"Filou und Poet dazu" (1971) fou escrita en aparèixer el volum de cartes de Roth, que Reich-Ranicki compara amb les de Thomas Mann, ja que ambdós utilitzaven en elles un to similar al de les obres literàries. Remarca la impulsivitat de Roth, la seva decadència agreujada per l'alcoholisme, que ell mateix apreciava amb tota lucidesa, i s'estén sobre les seves contradiccions, com han fet tants en tractar d'aquest autor, d'una forma que podem considerar exemplar dins aquesta tradició:

"Roth war arm und zugleich verschwenderisch, asketisch und dennoch ausschweifend, ein leichtsinniger und verkommener Mensch, unseriös und unsolide, und ein nüchterner und luzider Schreiber, unbestechlich und unerbittlich. Er war ein Filou und ein Poet dazu, ein Strizzi und fast ein Prophet. Er verband außergewöhnliche Leidensfähigkeit mit außergewöhnlicher Genußsucht, Tragisches mit

1) Reich-Ranicki, p. 207.

Komödiantischem, ahasverische Züge mit dem Habitus eines kakanischen Schwenenöters, die Skepsis des Ostjuden mit der Demut des Christen, die Strenge des Künstlers mit dem Charme des Oesterreichers, den Zweifel des Intellektuellen mit der Naivität des Kindes und mit der Verspieltheit des Artisten."¹⁾

El darrer article, "Kakanien als Wille und Vorstellung" (1973), comença partint de l'observació sobre el poc interès que Roth despertava entre els estudiosos feta el 1966 i constatant que ara la situació ha canviat, amb el perill que ara es prengui a Roth de forma massa seriosa. Per a Reich-Ranicki, Roth no fou ni un "poeta doctus" ni un periodista revolucionari, sinó únicament un poeta rebel, que seguí sempre els seus impulsos emocionals. L'aparició del volum de narracions, motiu de l'article, el porta a establir com a arrel de la imatge que Roth dona de la monarquia austro-hongaresa i de la Galitzia jueva l'enyorança, l'anhel, que li fan construir-se una "rückwärtsgewandte Utopie". Els miracles que li calien per a sobreviure se'ls procurà evadint-se cap a una realitat inventada, com a única via que li restava per a assolir una breu supervivència.

El 1978 es publica el treball d'Elvira Lima *Mito ed utopia nel Radetzkmarsch di Joseph Roth*²⁾, en el qual l'autora es proposa esbrinar a través de l'obra de Roth què va significar en realitat la caiguda de l'imperi austro-hongarès. Amb aquest objectiu resumeix la caracterització que en féu Magris, a qui segueix de prop en tot moment, remarcant la importància que per a Roth tingué la figura de l'emperador, el pare d'elecció en substitució del carnal, mai conegut. Glosa breument la personalitat de l'escriptor, per a la qual cosa segueix Hermann Kesten i

1) Reich-Ranicki, p. 216.

2) Elvira Lima: *Mito ed utopia nel Radetzkmarsch di Joseph Roth*. Palermo: U. Manfredi editore, 1978. 51 pags.

Bronsen; en canvi, a la bibliografia no cita la biografia d'aquest, sinó només dos dels seus articles. Es refereix a continuació al judaisme de Roth, basant-se principalment en *Juden auf Wanderschaft*, i preguntant-se si el Déu de Roth és el jutge impassible de l'Antic Testament o bé un de més humà i condescendent, més paternal, "un Dio mitigato e radolcito dal contatto con il Cristianesimo", i conclouent que és aquesta imatge d'un Déu humanitzat qui l'atrau, motivant el seu apartament del judaisme ortodox i l'aproximació al catolicisme, que conflueixen en ell en una unitat harmònica. Però Roth no deixa d'haver interioritzat des de la infantesa les tradicions culturals del seu poble jueu oriental; d'aquí el seu antagonisme envers els jueus occidentals assimilats, i també una sèrie de qualitats pròpies del seu poble:

"Dell'Ebreo, Roth possiede la saggezza, la forza di una tradizione vecchia di 5000 anni; l'ironia che non è mai sarcasmo (...); dell'Ebreo possiede ancora il realismo, appena velato di malinconia, il senso della natura ferma ed estranea alle vicende umane, il senso della storia, vista come un procedere verso mete ignote all'uomo e che egli non potrà mai mutare, il cauto conservatorismo di chi sa che ogni mutamento ha le sue vittime, e che gli Ebrei sono sempre i primi ad essere travolti. Dell'Ebreo possiede in ultimo il senso dell'autorità, questa fede incrollabile nei valori canonizzati e fissi, nella protezione accordata dall'alto e nel dovere dell'uomo di non rivoltarsi."''

La infància de l'escriptor, tot i no haver estat feliç, esdevé l'únic refugi, ja que reuneix en el record les característiques d'un món més harmoniós, protegit per les tradicions de l'imperi i de la pròpia comunitat.

L'humanisme de l'escriptor es reflecteix en l'interès pels que pateixen; en essència, Roth és un individu apolític, si bé observa tot el món que l'envolta. i per tant també la política. Per a Lima, no hi ha contradicció ni solució de continuïtat entre el període "revolucionari"

1) Lima, p. 21.

i el "conservador": Roth és un rebel que intenta recuperar els valors tradicionals, i no enderrocar-los. Però l'actitud restauracionista no el portà mai a cap mena de connivència amb els règims dictatorials dels anys trenta.

En aquest punt, Lima estudia els aspectes que fan de Roth un escriptor austriac i l'interès de Roth per Austria, que Lima postula permanent per a tota l'obra, sense que els dos períodes establerts es diferenciïn per la temàtica, sinó pel tractament d'aquesta:

"Ma l'atteggiamento di fondo rimane sempre lo stesso, quello di un rigoroso moralismo e di una costante denuncia della distruzione sistematica di principi fondamentali ed universali dell'umanità."¹⁾

Lima afirma que l'estil del Roth periodista i el del novel·lista són diferents, sense raonar ni documentar gaire l'afirmació. A continuació l'atenció es centra en *Radetzky*, on per primera vegada el tema d'Austria ocupa el primer pla, amb l'Imperi com a autèntic protagonista, personificat en l'emperador, únic personatge omnipresent, sigui en persona o a través dels seus retrats. En opinió de la comentarista, Franz Joseph només envelleix durant la primera part de la novel·la, fins l'entrevista amb Joseph Trotta sobre el text del llibre de lectures, on el mateix monarca fa una declaració d'impotència davant de l'aparell que l'envolta; d'ara endavant, el temps resta aturat per a ell. El seu desig en l'agonia d'haver mort a Solferino lliga inici i final de la narració i palesa la futilesa de tots els sacrificis per a mantenir l'imperi. L'ensorrament, doncs, ja ha estat preparat per Roth des del principi. L'autora remarca que l'ascens dels Trotta de camperols a aristòcrates deixa els burgesos fora de la novel·la i proveeix els protagonistes d'un rerafons rural, "una sorta di scialuppa di salvataggio". Per a Lima,

1) Lima, p. 29.

Franz Trotta és el personatge central, si bé Carl Joseph és el més viu i humà, víctima de l'herència de l'avi i de la monarquia, revolucionari pel seu desig de retornar a les arrels i per la seva mort. La novel·la és un acte d'amor de l'autor, així com un intent de reviure un món immers en el record, en un missatge d'humanitat i moderació. Reproduïm per acabar la descripció que Lima fa de Roth:

"Personalità complessa, in conclusione, ma non contraddittoria, temperamento romantico, ma intelligenza realistica, evocatore di un mondo che fu, ma non sognatore, strenuo difensore dell'umanità e della giustizia superiore."¹⁾

Un treball bastant poc convencional és la tesi del periodista Hans Peter Häberli *Ein Ich im All. Freundschaft in Werk und Leben Joseph Roths*²⁾, que estudia aquest aspecte partint de la següent constatació:

"Der Dichter stellt (...) Menschen dar, die sich in dieser Welt fremd fühlen; Gestalten, die echte mitmenschliche Begegnung suchen und nicht finden können, und die schließlich nur noch im Tode ihren Frieden zu finden glauben. Das Gefühl des Verlassenseins in einer unendlichen Leere prägt ihrer aller Leben."³⁾

El punt de vista, eminentment psicològic, intenta matisar la conclusió de Bronsen segons la qual la dependència respecte de la mare fou la causa del caràcter depressiu i de l'alcoholisme de Roth. Així, Häberli examina dues fotos de l'escriptor, una als quatre anys i una altra als quaranta-quatre, i troba reflectida en les dues la mateixa problemàtica personal que abocarà l'adult a la melangia, el dolor i la desesperació. Tot passant revista a la biografia, Häberli va destacant determinats aspectes que considera remarcables, com per exemple la motivació de Roth per a entrar a l'exèrcit, que per a ell radica en el desig de no estar sol.⁴⁾ Un altre punt estudiat és la relació amb les

1) Lima, p. 27.

2) Hans Peter Häberli: *Ein Ich im All. Freundschaft in Werk und Leben Joseph Roths*. Universität Zürich, 1978. 131 pags.

3) Ibidem, p. 2.

4) Ibidem, p. 8-9.

dones, que en la vida de Roth tenen el paper de víctimes, mentre que en l'obra són protagonistes actives i fatídiques; Häberli es pregunta si aquest tractament literari no és un intent de justificar el propi comportament.¹⁾ Altres punts interessants són els titulats "Hilfsbereitschaft" i "Sterben".²⁾ El capítol³⁾ acaba establint per a Roth quatre característiques bàsiques i permanents: tristesa, hipersensibilitat, solitud i por.

El següent capítol ("Ewiges Warten - Das Thema Freundschaft in Romanen und Erzählungen Joseph Roths"⁴⁾) examina la relació entre els personatges, en una seqüència que segons l'autor es regeix per la intensitat de la relació, però que nosaltres creiem totalment arbitrària i incompleta. A tall d'exemple, de *Die Flucht ohne Ende* no es menciona la relació del protagonista amb Baranowicz o amb el narrador, però sí la conversa casual amb el "Fabrikant" innominat.⁵⁾ En relació amb *Triumph der Schönheit*, Häberli creu que la relació entre el metge i el marit de Gwendolin no arriba a aprofundir-se perquè ambdós, i també Roth, tenen por de reconèixer que es tracta d'una atracció homoeròtica, i es pregunta amb insistència quina fou l'actitud de l'escriptor davant d'aquest tema.⁶⁾ El resum d'aquestes relacions, titulat "Die unüberbrückbare Kluft", estableix les següents línies generals: uns personatges incapaços de sortir del seu profund aïllament i resignats a

1) "In den Dichtungen sind die Frauen *das Gift*, das die Männer fast durchwegs in den Abgrund reißt. Im Leben aber ist JR *der Durstige*, der die Frauen als Lustobjekt mißbraucht und sie ihrer Würde oftmals beraubt." Häberli, p. 14. Observem que l'autor utilitza sistemàticament l'abreviatura JR, excepte en els títols de capítols.

2) Ibidem, p. 18-19 i 20-22.

3) "Einsamkeit - Der Lebenslauf von Joseph Roth", p. 5-22. Observem que, tot i basar-se en la biografia de Bronsen, en ocasions no la reproduïx correctament (per exemple p. 5 i 19-20).

4) Ibidem, p. 23-59. 5) Ibidem, p. 28-29. 6) Ibidem, p. 39-46.

restar sols, si bé de temps en temps poden experimentar l'anhel d'un amic, en qui depositen unes expectatives desmesurades:

"Die jahrelang unterdrückte und nicht entwickelte Gefühls- und Empfindungswelt erwartet von ihrem seltenen Ausbruch die vollständige Erlösung aus dem unerträglichen innern Schmerz. Sie erhofft sich den Frieden der Seele, die augenblickliche Heilung ihrer Verkrüppelung, das Auslöschen des so lange ertragenen Elends. Maßlose Erwartung anstelle maßlosen Leidens.¹⁾"

El que el personatge espera és per a ell mateix indescriptible, impossible de concretar, i el sumeix en la confusió. A més, l'elegit no pot mai respondre adequadament, ja que se li demana que renunciï totalment a sí mateix. La tragèdia sorgeix de la incapacitat del personatge de moderar els seus anhels i de la impossibilitat que aquests es vegin mai satisfets. La repetició constant del mateix problema, sense que en canviin mai els plantejaments ni hi hagi lloc a una sol.lució, fa suposar a Häberli que aquest es presentava així en la vida del mateix Roth.

El capítol "Unendliche Tiefe - Freundschaft in den Briefen Joseph Roths"²⁾, basat en el volum de correspondència, l'edició del qual critica, fa una sèrie d'observacions generals sobre l'estil epistolar de Roth, i estableix una teoria sobre l'evolució de l'amistat dins la vida de l'escriptor, en les fases "Einsamkeit / Sehnsucht / Erwartung / Erfüllung / Bewährung / Schwierigkeiten / Entfremdung / Abhängigkeit / Klagen / Traurigkeit und Verzweiflung / Resignation / Sterben", que ha deduït de la correspondència entre Roth i Stefan Zweig, la qual analitza a continuació. Aquesta és possiblement l'aportació més interessant de la tesi; de tota manera, creiem que Häberli hauria d'haver confrontat les escadusseres cartes de Zweig a Roth que s'han conservat amb les anotacions biogràfiques de Zweig i de la seva primera dona, Friderike

1) Ibidem, p. 61.

2) Ibidem, p. 69-119.

Maria, amb la qual Roth es relacionà abans i després de la seva separació; la valoració de l'actitud de Zweig envers Roth hauria resultat més precisa i completa.

Si Häberli hagués conegut l'obra de Friderike Maria Zweig *Spiegelungen des Lebens*¹⁾, hauria disposat d'informacions importants que li haurien permès matisar o raonar les seves afirmacions. Així per exemple, el desinterès de Roth per refer la relació amb Stefan Zweig que Häberli constata a partir de 1937, sense trobar-ne la causa, es degué a que Roth desaprovava totalment la separació matrimonial de Zweig i el seu posterior casament amb la seva secretària.²⁾ Häberli cita a la bibliografia la correspondència entre Zweig i la seva primera dona, però no sembla haver-la utilitzat, ja que passa per alt una carta del 12.5.1937 important en aquest context.³⁾

Citem per acabar la conclusió a què arriba Häberli:

"Die Tragik im Dasein JRs liegt darin, daß sich während seines ganzen Lebens von fünfundvierzig Jahren nicht ein einziger Mensch findet, der sich in der Lage sieht, dem Menschen JR wirklich zu begegnen und ihn aus seiner Einsamkeit, Lebensverachtung und Todessehnsucht herauszureissen, um ihn auf eine freundlichere Lebensbahn zu leiten.

Dabei ruft jedes seiner Werke und fast jedes seiner Schreiben dem Leser ein hörbares 'Freund - wo bist Du?' entgegen. Doch einsam lebt und stirbt JR - ein Stäubchen, ein einzelnes Ich, verloren im unergründlichen All....."⁴⁾

1) Friderike Maria Zweig: *Spiegelungen des Lebens*. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 1985. Sobre Roth vegeu especialment les pags. 164-169.

2) Vegeu F. M. Zweig, p. 141-142, i més explícitament p. 168: "Stefan gegenüber, dem er die treuesten Freundschaftsakte verdankte, äußerte er meinetwegen und sehr gegen meine eigenen Gefühle geradezu Feindlichkeit und sagte mir eines Tages, er werde alle seine Briefe vernichten und unterließe es nur, als ich ihn bat, sie mir zu überlassen."

3) F.M. Zweig en cita a *Spiegelungen des Lebens* (p. 141-142) la frase següent: "Du weißt es, wie ich Freundschaft halte, wie ich nie mich dieser Pflicht entziehe, selbst wenn Freunde mir Schweres antun (wie jetzt Roth)."

4) Häberli, p. 125.

La tesi de Chong-Kill Lhi *Das Phänomen der Dekadenz in den späten Romanen Joseph Roths*¹⁾ s'inicia constatant la manca d'una adscripció total de Roth a un grup social determinat, sia el jueu, l'alemany o l'austriac, i passa a descriure de forma molt breu i superficial el fenomen decadent. Partint de la periodització de l'obra de Roth preconitzada per Kesten, Lhi es cenyeix estrictament a la fase iniciada amb *Hiob*, sense establir comparacions ni referències amb l'obra prèvia ni explicitar el motiu de plantejar el treball d'aquesta forma excloent; la raó, doncs, sembla ser més de tipus operatiu que no deguda al contingut de les obres no estudiades. Segueixen uns breus resums de les vuit novel·les a estudiar, que tot i anomenar-se "Inhaltsanalysen" no aporten gaires elements analítics²⁾. D'aquí endavant s'estudien de forma sistemàtica aspectes de la decadència reflectits en els protagonistes de les obres estudiades, començant per l'aparició d'aquesta a través de circumstàncies externes, tals com la manca de pàtria o professió o el conflicte entre generacions i sexes, i de la feblesa del jo³⁾. Examina tot seguit la presentació de la decadència en els protagonistes a través d'aspectes tals com la discrepància entre idea i realitat o l'aïllament dels personatges degut a les dificultats de comunicació que experimenten

1) Chong-Kill Lhi: *Das Phänomen der Dekadenz in den späten Romanen Joseph Roths*. Dissertation, maschinengeschrieben. Johannes-Gutenberg-Universität, Mainz 1978. 183 pags.

2) Lhi, p. 20-49. Observem entre altres coses que la part de *Tarabas* referida al pogrom és descrita de forma molt confusa, com si no es comprenguessin o no es volguessin reproduir els esdeveniments (p. 30-32, p. 160), que el personatge Wokurka de *Die hundert Tage* és anomenat insistentment "Wokulka" (p. 34-36 i p. 162-163, en total sis vegades), i que la seqüència aplicada per a les dues darreres novel·les escrites per Roth és *Kapuzinergruft* i *1002. Nacht*, és a dir segons ordre de publicació i no de creació, sense que s'expliciti en cap moment la problemàtica (p. 43-49). En altres ocasions s'observen algunes inexactituds o confusions, sobretot en aspectes del contingut de les obres (p. 43, 72, 101, 115, 129-30, 162, 166).

3) Ibidem, p. 50-73.

i a llur dependència envers el passat, que els condueixen a l'alienació; el mateix apartat engloba la influència negativa exercida per personatges secundaris o elements ambientals (aquest darrer punt resulta força més original i interessant que la resta). Al llarg d'aquest capítol s'observa el fenomen següent: Lhi segueix de prop la tesi de Rolf Eckart *Die Kommunikationslosigkeit des Menschen im Romanwerk von Joseph Roth* (1959), la qual estava ja estructurada de tal manera que parafrasejava i repetia l'obra de Roth constantment; aquí Eckart repeteix Roth, i Lhi repeteix Eckart.¹⁾

El capítol "Versuche zur Ueberwindung der Dekadenz und die gleichzeitige Vertiefung der Dekadenz"²⁾, manté en general la tònica de major interès iniciada poc abans, presentant els intents dels personatges de seguir models no decadents o d'establir una comunicació, intents fracassats, i els d'evadir-se a través de l'alcohol o la relació amb les dones; un excurs tracta separadament els casos de superació de la decadència, a través de la religió (Mendel Singer i Tarabas) o bé d'algun medi d'evasió (Angelina Pietri i Mizzi Schinagl); finalment s'examina la relació entre la mort o premonició de mort del personatge decadent i l'ensorrament de la societat on s'emmarca. Un breu apartat de conclusions³⁾ resumeix els resultats de l'estudi, culminant una línia de presentació on cada subapartat era introduït per un resum de la problemàtica, seguit de l'enumeració dels casos en qüestió, i acabava invariablement amb un paràgraf que resumia els resultats parcials; el darrer capítol, doncs, resumeix i unifica les conclusions parcials.

1) Lhi, capítol 4, "Darstellung der Dekadenz bei den Protagonisten" (p. 74-136). El seguiment d'Eckart és més notori a les p. 82-99. En canvi, el punt 4.6, "Einfluß der raum-zeitlichen Umwelt auf den Dekadenten" (p. 132-136), nou en el seu contingut, és força reeixit i independent.

2) Ibidem, p. 137-169.

3) Ibidem, p. 170-173.

Creiem que la tesi de Lhi pateix d'una certa manca d'originalitat, subratllada per l'estructuració repetitiva i monòtona, i deguda en bona part a haver assumit com a model un treball estrictament enumeratiu com fou el d'Eckart, deixant en segon lloc altres també relacionats i més estimulants com ara el de Rolf Geißler *Dekadenz und Heroismus* (1964); com hem remarcat abans, en els punts on l'anàlisi toca aspectes nous i s'allibera del mestratge d'Eckart, la tesi esdevé més reeixida.

El 1978 es publicà a la República Federal Alemanya el fragment *Perlefter. Die Geschichte eines Bürgers*,¹⁾ nom donat per Friedemann Berger, lector de l'editorial Kiepenheuer que fou qui el localitzà i edità a partir d'un manuscrit en dues parts, retrobat entre els materials de la seu berlinesa de l'editorial que el març de 1933 van sobreviure a la confiscació per la Gestapo i al posterior incendi provocat. Per a Berger, els fragments *Heute früh kam ein Brief...* i *Erdbeeren* haurien format part de la mateixa obra, i s'haurien redactat tots ells en el període febrer 1929 - maig 1930; creu que Bronsen erra en considerar aquests dos manuscrits apart i datar-los el 1935-1936.²⁾ Concretament, Berger suposa que *Perlefter* era la novel·la que Roth s'havia compromès a escriure per a *Münchener Neueste Nachrichten*. L'epíleg conté alguna informació interessant, com ara que Roth llogués una vivenda a Berlin el juny de 1929 ("die einzige, die er je besaß", afirma Berger en contradicció amb Bronsen, per al qual l'única vivenda pròpia la tingué l'escriptor el 1922, poc després de casar-se), i que

1) Joseph Roth: *Perlefter. Die Geschichte eines Bürgers*. Fragment eines Romans aus dem Berliner Nachlaß. Herausgegeben und mit einem Nachwort von Friedemann Berger. Köln: Kiepenheuer und Witsch, 1978. 166 pags. L'epíleg ocupa les pàgines 151 a 166.

2) Vegeu *Perlefter*, p. 156-159.

explica l'al·lusió feta per Kiepenheuer¹⁾. En canvi, sembla gratuïta la datació de *Die weißen Städte* el 1929, de la qual no s'indica cap raó.²⁾

L'aparició d'aquest fragment amb honors de novel·la completa provocà reaccions crítiques desfavorables; de fet, sembla una maniobra editorial per a aprofitar la "moda Roth" del moment més que no una presentació de materials inèdits d'interès per als especialistes.³⁾ L'acollida hauria estat més favorable si la publicació s'hagués fet com la que a la vegada sortí al carrer a la República Democràtica Alemanya,⁴⁾ en forma de recull que contenia aquest fragment així com l'anomenat *Wasserträger Mendel*, interessant temptativa prèvia a *HJOB*, i diversos *Feuilletons* no inclosos a l'edició de *Werke* 1975/76. A la vegada s'hauria fet un millor servei als interessats en l'evolució de l'escriptor.

L'article de Bruce M. Broerman sobre *Die hundert Tage*⁵⁾ ofereix un enfoc i una valoració positiva diferents de les habituals per a aquesta novel·la, i que entronquen amb la recensió d'Alfred Döblin i altres

1) Ibidem, p. 155; cf. Bronsen, p. 222-223. El biògraf no sembla detectar la contradicció en citar l'article de Kiepenheuer "Eine Reverenz vor Joseph Roth", procedent de *Gedächtnisbuch* (p. 40: "Für kurze Zeit hatte er einmal eine Wohnung gemietet, und ich sah ihn in dem düstern, riesigen Berliner Zimmer, die Hände in den Manteltaschen, wie in einem Wartesaal auf- und abgehen, als lauere er auf das Abfahrtszeichen seines Zuges."); recordem que la relació amb aquest editor s'inicià el 1928.

2) "wie groß ist nicht der Unterschied zwischen den Südfrankreich-Berichten des Jahres 1925 und den Essays über die *Weißten Städte* aus dem Jahr 1929 (...)" (*Perlefter*, p. 164.)

3) Vegeu per exemple la recensió de Geoffrey P. Butler a *Germanistik*, 1978, vol. 4: "Im *Perlefter* stören trotz unleugbarer Vorzüge Symptome der Unfertigkeit - etwa die Lücken und Ungereimtheiten im Handlungsablauf, die Oberflächlichkeit der Charakterschilderung und der 'neuartige "gebändigte" Grundton' (ebda.), d.h. mutmaßlich das, was sich streckenweise eher als Telegrammstil einstufen ließe - zu sehr, als daß man sich, und sei es auch nur in Germanistenkreisen, für die Entdeckung des (...) Textes besonders begeistern könnte."

4) Joseph Roth: *Perlefter. Fragmente und Feuilletons aus dem Berliner Nachlaß*. Herausgegeben und mit einem Nachwort von Friedemann Berger. Leipzig und Weimar: Kiepenheuer Verlag, 1978.

5) Bruce M. Broerman: "Joseph Roth's *Die hundert Tage*: A New Perspective", a: *Modern Austrian Literature* 11 (1978) 2, p. 35-50.

aparegudes en publicar-se la novel·la.¹⁾ Aquesta ha estat criticada per Wolf R. Marchand i Elke Nyssen entre d'altres, amb criteris historiogràfics i no literaris. Segons Broerman, Roth vol exemplificar dos temes universals: "Man's endeavor to give life meaning within an atmosphere of existential isolation, and the phenomenon of the Napoleon myth, a force related to but independent of Napoleon the man."²⁾ A més, Broerman remarca que sovint s'ha passat per alt la importància del personatge d'Angelina, similar a la de Napoleó; la relació quasi mística de la bugadera amb l'heroi no és cap tret sentimentaloides, sinó un reflex de la relació de les masses amb el seu dictador, i per tant perfectament modern. El pas de Napoleó de creure en el seu propi mite a creure en Déu no és pas brusc ni immotivat, com sovint s'ha dit, sinó gradual i matisat. La novel·la és, doncs, un estudi de la psicologia de les masses i llur desig d'un mite, d'un dictador, causat no pas per l'individu en sí, sinó per llur necessitat de ser manipulats. El personatge de Napoleó, capaç d'adonar-se de les conseqüències del seu mite i de renunciar-hi, és un model oposat als dictadors de l'època de Roth.

Un article de Fritz J. Raddatz³⁾ que comenta conjuntament el volum *Perlefter*, la segona edició de *Werke, Briefe*, i la biografia de David Bronsen planteja una sèrie d'opinions d'un radicalisme poc habitual. Començant amb l'edició pòstuma del fragment de novel·la, Raddatz constata amb raó que es tracta tan sols d'una publicació marginal ("ein hübsch boshafte Feuilleton") i d'interès únicament filològic. A continuació la biografia de Bronsen és objecte d'un vehement atac:

1) Vegeu Willerich-Tocha, apartat 4.3.6. ("Die Hundert Tage' als Beispiel unterschiedlicher Rezeptionsweisen"), p. 267-274.

2) Ibidem, p. 37.

4) Fritz J. Raddatz: "In Häßlichkeit sterbende Welt. Joseph Roth - Romane, Briefe und Fragmente aus dem Nachlaß." A: *Die Zeit* Nr. 31, 28.7.1978, p. 31-32.

Raddatz la considera "eine enorme germanistische Fleißarbeit, das penible Zusammentragen unendlichen Materials", que es perd en detalls inútils que li donen "den Charme einer Registrierkasse", i en cites d'autoritats contemporànies i reflexions de l'autor "die man schlechterdings nur als Platitüden bezeichnen kann." També és criticat el llenguatge poc àgil i en opinió de Raddatz fins i tot incorrecte. La nova edició d'obres completes, si bé se'n constata la necessitat, també ocasiona una valoració negativa d'ella mateixa i de l'escriptor:

"Eine Gesamtausgabe kann auch Sargdeckel sein; zumal bei einem filigranen Autor wie Joseph Roth. Die über 4000 Dünndruckseiten der Werkausgabe erschlagen den heiter-unbequemen, zärtlich-zänkischen wortvernarrten Spieler. Sie verraten ihn gleichsam - deutlich nämlich wird: Joseph Roth war ein glänzender Feuilletonist, ein glanzvoller Polemiker und bohrender Menschenbeobachter. Er war nicht: ein bedeutender Romancier."¹⁾

Raddatz valora sobretot els assajos i articles que descriuen personatges reals, però creu que els textos que s'allunyen d'aquesta temàtica esdevenen banals i inconcrets; així, les novel·les "stecken voll nachgerade unerträglicher Klischees", a manera d'un mal reportatge. La crítica es centra en l'escena de *Radetzky* on es rep la notícia de l'atemptat de Sarajevo, escena que Raddatz considera "'overwritten'":

"Da gibt eine schiefe, überladene, sorglos hingeschriebene Metapher munter der anderen die Hand, und entstanden ist der hastige Bericht des Lokalreporters vom Brand in der Kleinstadt, nicht aber der Beginn eines Welt-Infernos."²⁾

En canvi, Raddatz lloa *Juden auf Wanderschaft*, "ein intellektuelles wie stilistisches Meisterstück", i es declara impressionat per la personalitat que les cartes revelen, amb totes les seves contradiccions, "der jähren Berg- und Talfahrt von Höhen der Noblesse zu Abgründen der Schlechtigkeit", i en desitja una major difusió. Els criteris editorials

1) Raddatz, p. 31.

2) Ibidem, p. 32.

seguits per a la correspondència li semblen adequats i l'edició reeixida, però critica fortament la realització de *Werke* i sobretot la seqüència temàtica i no cronològica aplicada a la prosa breu, que barreja escrits d'èpoques molt diferents i no permet deduir de la lectura cap mena d'evolució. Acaba citant llargament l'article "Die Eiche Goethes in Buchenwald", que com a darrer article escrit per Roth hauria d'haver tancat també l'edició, i en canvi queda amagat i neutralitzat en un lloc inconspicú.

Les rotundes afirmacions de Raddatz són posades en qüestió per dos petits detalls¹⁾: un d'ells, la frase "Nun weiß man auch, daß er [Roth] Leutnant war, (...)", en criticar l'acumulació de detalls de la biografia de Bronsen, i que és obviament errònia - precisament haver clarificat aquest aspecte és un dels principals mèrits del biògraf. L'altre detall consisteix en canviar en el títol del *Feuilleton* "Panoptikum am Sonntag" el dia per "Samstag". Aquests petits detalls fan posar en dubte l'autoritat del crític.

El 1979, la *Deutsche Bibliothek* organitzà una exposició a Frankfurt sobre Roth com a tema monogràfic. Tant l'exposició com el seu catàleg²⁾, molt complet, es proposen d'una banda donar a conèixer la vida i l'obra de l'escriptor, i d'altra banda intenten oferir "auch dem Kenner Roths eine Art Nachschlagewerk", "das ihm nützlich zu sein und weiterzuführen vermag"³⁾. Aquest objectiu s'aconsegueix plenament, primer de tot amb un extens resum biogràfic en forma sinòptica i després amb un recorregut

1) Raddatz, p. 31.

2) Joseph Roth 1894-1939. Eine Ausstellung der Deutschen Bibliothek Frankfurt am Main. Frankfurt am Main: Buchhändler-Vereinigung GmbH. 2., verbesserte Auflage 1979. XXIII + 553 pags. Ens hi referirem com a Ausstellung.

3) Ibidem, p. VI.

per la vida de l'autor distribuït en tres períodes ("Von Brody nach Wien (1894-1920)", "Beruf: Journalist (1921-1932)" i "Im Exil (1933-1939)"), dintre dels quals s'ofereixen apartats referits a diversos aspectes. L'època i l'entorn queden molt ben documentats, i s'utilitzen sovint passatges de l'obra de Roth no narrativa a tall d'il·lustració; observem que una de les metes secundàries de l'exposició era donar a conèixer els treballs periodístics i assagístics de l'escriptor. Dels personatges amb qui Roth es relacionà se n'adjunten bio-bibliografies, així com, en ocasions, mostres de l'obra. Un quart capítol¹⁾ es centra en l'obra narrativa de Roth, que és agrupada segons criteris temàtics, en els següents conjunts: "Zeitkritische Romane der zwanziger Jahre", que inclou *Das Spinnennetz*, *Hotel Savoy*, *Die Rebellion*, *Die Flucht ohne Ende*, *Zipper und sein Vater*, *Rechts und Links*, *Der stumme Prophet*, *Perlefter* i les narracions *April* i *Der blinde Spiegel*; "Romane und Erzählungen im ostjüdischen Milieu", que engloba *Hiob*, *Das falsche Gewicht* i *Der Leviathan*; "Romane und Erzählungen im österreichischen Milieu", amb les novel·les *Radetzkymarsch*, *Die Kapuzinergruft* i *Die Geschichte von der 1002. Nacht* i les narracions *Stationschef*, *Fallmerayer*, *Triumph der Schönheit* i *Die Büste des Kaisers*; finalment "Zeitkritische Romane des Exils", amb *Tarabas*, *Die hundert Tage* i *Beichte eines Mörders*. (Observem que *Die Legende vom heiligen Trinker* sembla haver quedat oblidada, en no poder-se adscriure clarament a cap grup.) Aquest capítol resulta particularment útil i interessant, ja que aporta per a cada narrativa extractes d'un bon nombre de recensions coetànies a la seva publicació. En el cas d'aquelles recensions més antigues, l'aportació resulta molt d'agrair, ja que sovint són difícils

1) Ibidem, p. 408-490.

de localitzar. "Die Roth-Rezeption nach 1945" enumera les edicions en alemany i algunes traduccions i monografies, i acaba oferint les dades sobre les filmacions d'obres de Roth.

A més de remarcar la utilitat del catàleg com a font d'informació sobre la vida i obra de Roth i les seves relacions amb els contemporanis, volem subratllar els criteris de distribució de la narrativa, que ens semblen particularment encertats. El criteri temàtic permet evitar la discutida divisió de les novel·les en dues fases, introduint una major objectivitat i matisació, i fa possible l'aplicació de la seqüència cronològica dins dels grups. És també interessant l'adjudicació de la qualificació "zeitkritisch" a obres tardanes, si bé és llàstima que no disposem d'informació al voltant del motiu pel qual determinades obres l'han rebut i altres no.

La tesi de Christina M. Alcantara *Das Menschenbild in den Romanen von Joseph Roth*¹⁾ es proposa establir a partir de la comparació dels personatges de totes les novel·les de Roth quin és el seu tipus bàsic i de quins elements es compona. Per a l'anàlisi aplica les categories freudianes del conscient, subconscient i inconscient, i passant revista a les diferents figures estableix el predomini de gent senzilla, escassament intel·ligent o reflexiva, feble de caràcter, amb escassos principis ètics i dominada per reaccions irracionals, amb predomini del nivell inconscient.

"Roth gestaltet seine 'Helden' nicht als von Verstand und Vernunft geleitete Menschen (...), sie sind vielmehr schwache, hilflose Charaktere, für die das Leben eine kaum zu bewältigende leidvolle Qual darstellt. Im allgemeinen fehlen ihnen die notwendigen Fähigkeiten und die Intelligenz, um ihre Umwelt und Mitmenschen zu verstehen und somit ihre Pflichten und Aufgaben erfolgreich ausführen zu können. (...)

1) Christina M. Alcantara: *Das Menschenbild in den Romanen von Joseph Roth*. University of California (Davis), 1979. 176 pags.

Auch ihr Gewissen und ihre Wertvorstellungen sind nur unzulänglich entwickelt. Es mangelt diesen Menschen offensichtlich an moralischem Empfinden und damit ethischen Grundsätzen (...). Da das Ich aller Protagonisten gleichartige Schwächen erkennen läßt, zeigen sie auch alle dadurch bedingte ähnliche Charaktereigenschaften wie Willensschwäche, Ziellosigkeit und Unfähigkeit, rationale Entscheidungen zu treffen. (...) Joseph Roth entwirft ein pessimistisches Bild vom Menschen, in dem er seine starke Veranlagung zu irrationaler Emotionalität betont. (...) Stimmungen und Gefühle übernehmen bei ihnen oft den Platz der Vernunft und daher haben sie über sich selbst und ihr Leben kaum Kontrolle und neigen zu Zerstörung und Selbstvernichtung; alle sind zum Scheitern verurteilt, zum Untergang bestimmt."¹⁾

Hem reproduït aquesta llarga cita perquè creiem que, tot i procedir de les conclusions del primer capítol²⁾, recull molt bé el tarannà i contingut de la tesi, que es mou en cercles, amb un gran predomini de la paràfrasi i el resum en tot el seu curs. Si el primer capítol ha fet un repàs general de totes les novel·les, el segon ("Der Mensch und sein Realitätsbezug"³⁾) estudia la percepció que tenen els personatges del món que els envolta i la seva relació amb ell, dificultada especialment pel fet que aquest món es troba en una situació de canvi, problemàtica per a tothom, i més encara per a qui posseeixi una estructura de la personalitat tal com Alcantara l'ha definida anteriorment. El tercer capítol ("Die Grunderlebnisse des menschlichen Lebens"⁴⁾) passa sistemàticament revista a les reaccions dels protagonistes davant "den Grunderfahrungen des Lebens wie Liebe, Freundschaft, Glück oder Unglück und Tod". El darrer capítol, que té per tema "Die Weltanschauung der Romanfiguren"⁵⁾, es deté en l'organització jeràrquica de la societat

1) Ibidem, p. 67-68.

2) Capítol I: "Typisierung und Charakteristik", p. 10-68.

3) Alcantara p. 69-101. El subapartat 1.B. ("Stufen des Realitätsbezuges beim Erlebnis des Wirklichkeitswandels", p. 79-83) és potser el millor moment de la tesi.

4) Pags. 102-129.

5) Pags. 130-149.

danubiana tradicional, i en el pessimisme i fins i tot nihilisme que s'apodera dels personatges en perdre els punts de referència amb la destrucció de les antigues estructures i del sentit religiós que inspirava l'etos de servei característic de l'imperi austro-hongarès (dibuixat per Alcantara com a paradisiac). Els personatges de la "generació perduda", degut al seu ego feblement desenvolupat, no són capaços d'adaptar-se a la nova societat i al seu nou sistema de valors. A les conclusions¹⁾ es relaciona la imatge pessimista dels personatges rothians amb l'actitud dominant a l'època posterior a la primera guerra mundial, representada pel pessimisme cultural, i explicable per les commocions de la transformació socio-política.

El treball resulta repetitiu en si mateix i en relació a altres que han tractat el tema o aspectes d'ell, com ara els d'Eckart, Sanger, Jansen, Hackert, Sieg o Scheible; conclusions similars i més profundes les extreura Maud Curling el 1981 en la seva interpretació de *Radetzky-marsch*. Sembla també que l'autora hagi partit de posicions preconcebudes i manegi el material de forma que aquestes es confirmin: personatges com Gabriel Dan, Franz Tunda o Friedrich Kargan (pel que fa a aquest darrer, hom troba a faltar la indicació que la novel·la *Der stumme Prophet* és fruit d'una reconstrucció), que difícilment poden ser titllats d'escassament intel·ligents o irreflexius, reben menys atenció, o bé només en determinats aspectes, com ara la manca d'una voluntat d'adaptar-se a la nova societat o l'actitud pessimista.

1) Pags. 150-154.

El 1979 es publica una interessant monografia sobre Roth a Holanda¹⁾, fruit de la col.laboració entre dos estudiosos. El primer d'ells, Koos van Weringh, aporta una introducció històrica, un esborrany biogràfic i un resum de l'obra de Roth.²⁾ L'apartat biogràfic és prou correcte; pel que fa a l'obra, aquesta és estudiada en els apartats d'obra periodística, assaig i narrativa, amb resums de les obres més extenses, així com alguns ecos de premsa contemporanis; es renuncia explícitament a entrar en el camp de la recepció científica. La segona part, "Joseph Roth in Amsterdam"³⁾, es deu a Toke van Helmond i constitueix l'aportació original del llibre. Després d'enumerar les set estades de Roth a Amsterdam i la seva probable durada (la més llarga fou de quatre mesos el 1936), passa revista a les fonts: la biografia de Bronsen, el volum de *Briefe* i les anotacions fetes pel mateix Bronsen de les seves entrevistes i investigacions de 1960 durant la redacció de la biografia. Molt discretament, van Helmond no menciona altres fonts aconseguides per ell: diverses cartes del germà del que fou propietari de l'"Eden Hotel", l'allotjament de Roth a Amsterdam, que arribà a conèixer l'escriptor prou bé, entrevistes amb alguns cambrers dels locals on Roth solia estar-se, correspondència amb els editors, i una important quantitat d'articles sobre Roth i entrevistes amb l'escriptor publicades per la premsa neerlandesa de 1930 ençà. La bibliografia inclou a més d'aquests materials un llistat de les obres de Roth publicades a les tres editorials holandeses Querido, de Lange i De Gemeenschap, tant en

1) Koos van Weringh / Toke van Helmond: *Joseph Roth in Nederland*. Amsterdam: De Engelbewaarder 1979. 201 pags. (En neerlandès.)

2) "De dubbelmonarchie van de Habsburgers" p. 9-15; "Joseph Roth: een biografische schets" p. 16-32; "Het werk van Joseph Roth", p. 33-96.

3) Ibidem, p. 97-194.

alemany com en neerlandès, així com les altres traduccions en aquesta llengua; igualment es reproduïxen diverses portades de les primeres edicions i traduccions. Amb gran riquesa de detalls, però sense perdre's en l'anecdòtic, van Helmond ofereix una visió enriquidora de la vida de Roth durant l'exili. La relació amb les editorials, de les quals formaven part amics i col·legues, com l'editor Gerard de Lange o els directius Hermann Kesten, Walter Landauer o Fritz Landshoff, és descrita en els aspectes positius i negatius, per exemple les dificultats degudes a unes elevades exigències econòmiques que molestaven els altres autors de l'editorial (com fou el cas de René Schickele), o bé l'oscil·lació de Roth entre confiança i desconfiança respecte dels seus amics. S'obté així mateix una idea precisa de la vida quotidiana de Roth, de l'evolució de la seva dependència alcohòlica, de la manera com tractava els diners (sembla que li fou robada per excés de confiança tota la suma que havia de rebre per *Die Kapuzinergruft*), les relacions que va establir amb els intel·lectuals holandesos, etc. Un aspecte que queda molt ben il·lustrat és el del catolicisme de Roth i les seves relacions amb cercles d'aquesta creència, que van Helmond creu més aviat passives per part de l'escriptor. Les informacions sobre les tres editorials neerlandeses de Roth no solament són rellevants pel que fa a aquest escriptor, sinó en general per a tota la situació dels literats alemanys exilats, gràcies a les clarícies sobre la política seguida per Querido i de Lange i les seves interrelacions. El treball, que creiem ben reeixit, acaba reproduint un poema dedicat per Anton van Duinkerken a l'amic Roth¹⁾, on es rememora la bondat i la tristesa de Roth, i el seu antifeixisme, sense però oblidar-ne l'alcoholisme.

1) Anton van Duinkerken: *In memoriam amici Joseph Roth*. P. 192-193. Anteriorment a la revista *De Gemeenschap*, juny 1939.

Entre els comentaris suscitats per l'exposició monogràfica trobem el d'Otto B. Roegele "In der Filiale der Hölle"¹⁾, que subratlla la importància de l'obra periodística de Roth, la renaixença del qual fins ara només havia abarcat la faceta novel·lística. L'article glosa la trajectòria personal i ideològica de l'escriptor, remarcant-ne la complexitat i les aparents contradiccions que conviviren en ell.

Del mateix 1979 procedeix l'article d'Egbert Krispyn "Joseph Roth and the Art of Adaptation"²⁾, que examina la versió feta per Roth de la *Ballade van de Katholiek* del neerlandès Anton van Duinkerken, i que amb el títol *Jawohl, mein Herr, ich bin ein Katholik!* constitueix una adaptació que elimina amb gran autonomia els tons excessivament localistes de l'original i reforça els elements de validesa universal, "striving for the most effective contrast between Catholicism - as the essence of civilization - and the Third Reich." A més de l'estudi estilístic i de contingut del poema, Krispyn informa sobre el rerafons que originà aquest, amb la rivalitat entre nazis i catòlics als Països Baixos, de la qual procedeixen alguns elements concrets de l'original, i l'interès més ampli de Roth que es reflecteix en la seva versió, així com la relació de l'escriptor amb els cercles catòlics, especialment amb Van Duinkerken i el jesuïta Friedrich Muckermann.

Trobem també entre les publicacions de 1979 un comentari de Peter Wapnewski sobre la vida i l'obra de Joseph Roth que dedica un ampli

1) Otto B. Roegele: "In der Filiale der Hölle. Sozialist und Legitimist, Jude und Katholik - Der Journalist Joseph Roth. Bemerkungen zu einer Ausstellung in der Deutschen Bibliothek." A: *Rheinischer Merkur*, 25.5.1979.

2) Egbert Krispyn: "Joseph Roth and the Art of Adaptation", a: *Protest-form - tradition, Essays on German Exile Literature*, edited by Joseph P. Strelka, Robert F. Bell, and Eugene Dobson. Alabama: The University of Alabama Press, 1979. 144 pags. P. 97-109.

espai a revisar l'edició de *Werke* de 1975-76.¹⁾ L'autor fa atenció a la multiplicitat d'elements paradoxals en la personalitat del poeta, relaciona la mort d'aquest amb la d'Oedón von Horváth, que la precedí en un any, i revisa la trajectòria biogràfica de Roth, subratllant la procedència jueva oriental i la fidelitat a l'imperi habsbúrgic com a ideal i tema literari, que es pot observar en tants autors austríacs del segle XX. Wapnewski inclou cites molt llargues per tal de familiaritzar el lector amb Roth i amb la qualitat del seu estil:

"Ich habe bewußt und bedacht ein langes Textstück zitiert. Denn es soll (...) den Dichter, den Epiker Joseph Roth vorstellen. Den straffen Gang der Worte, die federnde Biegsamkeit der Sätze, die Transparenz der Bilder. Alles ist stimmig und präzise, und kaum einer vermochte wie er Atmosphäre herzustellen ohne in Wendungen des Gefühls oder gar des Gefühligens abzugleiten. Roth schreibt, wie ein Fechter ficht. Anmut, aber diszipliniert. Gefühl, aber reguliert."²⁾

La meitat de l'article es dedica a examinar la situació editorial de l'obra de Roth, passant revista a la trajectòria d'aquesta en la postguerra fins a arribar a l'edició d'obres en quatre volums, ampliada en unes 1500 pàgines respecte de l'anterior. Wapnewski enumera les noves aportacions d'aquesta i conclou que la narrativa "nova" ja era coneguda i es trobava a la venda, que en canvi les cartes recentment aparegudes i els poemes hi manquen i són impossibles de localitzar per al públic, i que les novetats són en realitat uns cinc-cent *Feuilletons*, que resulten sovint antiquats. L'articulista critica també l'absència d'un índex conjunt dels quatre volums i d'una taula cronològica que orienti sobre la seqüència de les narracions, així com el fet que Szwaby sigui encara anomenat com a lloc de naixement de l'autor.

1) Peter Wapnewski: "Hiob. Leben und Werk des Joseph Roth". Dins l'obra del mateix autor *Zumutungen. Essays zur Literatur des 20. Jahrhunderts*. Düsseldorf 1979. P. 140-162.

2) Ibidem, p. 149.

La tesi de Klaus Karlstetter sobre la imatge del jove en la narrativa alemanya entre 1918 i 1933 estudia tres novel·les de Roth juntament amb obres de Hesse, Wassermann, Werfel i Broch¹⁾. La proximitat, riquesa i complexitat del període literari han induït l'autor a inventaritzar la producció literària de l'època. La metodologia escollida es situa en la tradició de la història de temes i motius, d'origen positivista, i utilitza el motiu com a magnitud heurística que ha de permetre agrupar textos literaris diversos entre sí i estudiar-los des d'una perspectiva conjunta, tot tenint en compte a la vegada aspectes formals i de contingut. Karlstetter aporta un llistat de les obres literàries del període en les quals aquest motiu apareix²⁾, i es proposa esbrinar a partir de l'estudi de les obres seleccionades si el jove és o no un motiu central per a la literatura d'aquesta època.

Les tres novel·les de Roth pertanyen a la fase tardana del període estudiat, i presenten un marcat interès per la seqüència de les generacions, escassament present en Hesse i Wassermann i conflicte bàsic per a Werfel. La perspectiva de Roth és sociològica i crítica amb les ideologies, cosa que segons Karlstetter s'explica per la seva condició de periodista crític amb la societat. L'interès de l'escriptor pel passat neix de la constatació de la seva pervivència en el present i del desig d'establir-ne amb exactitud les conseqüències. La recerca

1) Klaus Karlstetter: *Das Bild des Jugendlichen in der deutschsprachigen Erzählliteratur der Zeit zwischen dem Ersten Weltkrieg (1918) und der Diktatur (1933)*. Studien zu H. Hesses 'Demian', J. Wassermanns 'Christian Wahnschaffe', F. Werfels 'Nicht der Mörder, der Ermordete ist schuldig', J. Roths 'Zipper und sein Vater', 'Rechts und Links', 'Radetzky marsch' und H. Brochs '1888, Pasenow oder die Romantik'. Uppsala 1980. Distributed by Almqvist & Wiksell. 207 pags. (Sobre Roth especialment pags. 121-153.)

2) Ibidem, p. 196-199.

històrica és més intensa a *Radetzky*, mentre que *Zipper und sein Vater* i *Rechts und Links* tenen com a eix central la guerra europea. En totes elles, les famílies protagonistes han experimentat un ascens social fa només una o dues generacions, i es troben en contradicció amb una societat primordialment estàtica. Roth s'esforça per donar una configuració sociològica exacta dels seus personatges, no per mostrar-ne una evolució individual com feien Hesse i Wassermann. A més, Roth descriu el procés de socialització dels seus protagonistes a nivell familiar i professional. En les dues novel·les més antigues, és central la problemàtica del *Kriegsheimkehrer*, dibuixada en tots els seus aspectes econòmics, socials, familiars i psicològics. També l'actitud entusiasta davant l'inici de la guerra ha centrat l'atenció de Roth, mostrant en el cas de Zipper senior l'actitud de la generació dels pares favorables a la mobilització, i a través de Paul Bernheim la dels fills superficials i arrogants, que veuen en la guerra un canvi a la monotonia i una possibilitat d'obtenir rellevament personal; en canvi, el jove Zipper exemplifica tots aquells que s'allisten perquè no poden fer altra cosa. Theodor Bernheim representa la generació de postguerra que amaga els seus sentiments d'inferioritat psíquica i física a través d'una cuirassa ideològica ultradretana i de l'adscripció a organitzacions secretes.

Roth descriu també els intents dels repatriats de defugir les seves dificultats tot refugiant-se en la institució matrimonial, intent fallit en els dos exemples; d'aquesta manera pot presentar també dos personatges femenins joves, dibuixats de forma negativa. Especialment Erna Zipper representa la dona emancipada i ambiciosa que posa al servei de la seva trajectòria professional tot allò que l'envolta, des del propi

cos i comportament fins al seu home, que esdevé un esclau útil per a l'ascens en el món del cinema. A través d'aquest tema, Roth denuncia les pràctiques dels medis de comunicació i la seva manipulabilitat.

Si bé les dones joves s'adapten perfectament al seu temps i són capaces de determinar elles mateixes el seu futur, els ex-soldats "erscheinen als Fossilien aus vergangener Zeit"¹⁾, estranys al món en que viuen. L'escriptor no està en condicions d'oferir cap projecte de futur, sinó només d'analitzar el present i, cada cop més, el passat, per a assenyalar on es troben les arrels dels esdeveniments actuals. D'aquí l'interès creixent de Roth per la novel·la generacional, que el porta a descriure a *Radetzkymarsch* els lligams entre passat i present a través de quatre generacions que arranquen d'una situació rural gairebé ahistòrica i pateixen un ascens social extremadament sobtat dins una societat tancada i estàtica. L'ascens a la noblesa aïlla l'heroi de Solferino del rerafons familiar i professional i li deixa com a única referència possible el servei a l'emperador i l'estat; per això el descobriment que aquestes institucions sancionen la mentida és destructiu. Per als Trotta la crisi de l'estat, únic punt de referència, equival a la crisi de la pròpia personalitat. El lligam queda especialment clar en la trajectòria del jove Carl Joseph, que de nen es sent unit a l'emperador i protegit per ell, i troba el sentit a la vida en el desig de perdre-la en combat. La identificació va trencant-se, a través de la mort de Kathi Slama i de Max Demant, la repressió brutal dels obrers en vaga i la consciència de la inutilitat de la seva professió. Els intents d'evasió no poden donar sentit a la seva existència; només el breu abandonament de l'exèrcit i el retorn a la

1) Karlstetter, p. 144.

vida rural dels avantpassats li permeten retrobar aquest sentit, que culmina en una mort al servei dels seus soldats.

A les conclusions¹⁾, Karlstetter subratlla l'aspecte de crítica social i anàlisi històrica que es dona en Roth i Broch, els quals escriuen "novel·les històriques" no pas per defugir la realitat, sinó per a comprendre-la millor, i observa que l'actitud optimista de les novel·les de la immediata postguerra estudiades és ja absent en aquests dos autors. Finalment, constata que l'aparició de la figura del jove en el període estudiat no es deu a l'interès per ella mateixa, sinó perquè permet fer-hi palès el poder de les ideologies sobre l'individu.

Al 1980 pertany també la tesi d'Angelika Pöthe *Das Hiobsmotiv im epischen Werk Joseph Roths*²⁾, que s'inicia amb un preàmbul dedicat a l'estudi del mite bíblic de Job i les diverses configuracions que ha anat experimentant en la literatura, especialment l'alemanya a partir de 1918. Pöthe creu que l'experiència de la primera guerra mundial i la postguerra portà a molts autors a actualitzar aquest mite, i fa especial atenció a quins elements en destacà cadascun per tal d'adaptar-lo a una intenció determinada; concedeix especial atenció a obres d'Alexander Faure, Hans-Joachim Haecker, Franz Rothenfelder, Ernst Wiechert, Kurt Eggers, Walter Bauer i Bertolt Brecht; a continuació planteja els objectius del treball, centrats en establir les variacions que la recepció del motiu bíblic experimentà al llarg de l'obra de Roth.³⁾

1) Karlstetter, p. 181-188.

2) Angelika Pöthe: *Das Hiobsmotiv im epischen Werk Joseph Roths. Zum Verhältnis von mythischer "Vorlage" und sozialgeschichtlicher Darstellung*. Dissertation, maschinengeschrieben. Gesellschaftswissenschaftliche Fakultät der Friedrich-Schiller-Universität Jena. Oktober 1980. 280 p.

3) "Vorwort", p. 1-50; conté una "Aufgabenstellung" (p. 49-50). Curiosament Pöthe al·ludeix diverses vegades a la importància del motiu de Job en l'obra d'Alfred Döblin, però no l'inclou entre els autors estudiats.

El cos de la tesi està constituït per l'anàlisi de *Die Rebellion*, del fragment *Wasserträger Mendel*, de *Hiob*, i de *Die hundert Tage* com a obra més representativa del període tardà pel que fa a la utilització del motiu bíblic.¹⁾ Observem que en el tractament d'aquests temes Pöthe demostra disposar d'una bibliografia secundària incompleta, ja que en aspectes rellevants per a la seva temàtica i amplament desenvolupats per Magris, Sültemeyer, Ausserhofer, Scheible o Broerman no cita cap d'aquests autors; els especialistes constantment citats són gairebé en exclusiva Bronsen, Hackert i Famira-Parcsetich. D'aquí se'n deriva que una tesi que d'altra banda demostra un bon coneixement de les fonts i que fa una sèrie d'observacions i anàlisis força interessants redescobreixi sovint coses ja conegudes i deixi de banda aspectes que altres autors ja han remarcat i que haurien contribuït a un estudi de la problemàtica més reeixit i complet.

Pöthe remarca que Roth no fa cap readaptació del mite de Job, sinó que "Er gestaltet moderne Schicksale, die er auf das Schicksal des biblischen Geschlagenen hin transparent macht."²⁾ Amb això aconseguix que la història individual resulti a la vegada actual i atemporalment vàlida. *Die Rebellion* aporta la versió més modificada del mite, en funció d'una intenció crítica amb la societat. Un personatge innocent, pobre i satisfet amb el seu destí, que identifica l'ordre diví amb les estructures socials, assoleix a través de les "proves" a què és sotmès

1) Es tracta de tres grans apartats: "Der Streit Hiobs als soziale Geschichte: 'Die Rebellion'" (p. 55-101); "Die Entwicklung des Hiobsmotives vom 'Wasserträger'-Fragment zum 'Hiob'-Roman" (p. 102-164); i "Das psychische Schema des schuldigen Helden - Zur Kontrafaktur des Hiobsmythos im Spätwerk Roths" (p. 165-199).

2) Pöthe, p. 200. (Seguim aquí el resum general de la monografia que ofereix l'autora a les conclusions, p. 200-209.)

una capacitat crítica que li farà rebutjar l'ordre social i Déu com a responsable d'ell; la rebel·lió és aquí l'element del mite més remarcad. El fragment *Wasserträger Mendel* mostra ja la separació en la consciència del protagonista dels aspectes socials i teològics, si bé el personatge arriba a l'enfrontament amb Déu, que constitueix l'aspecte més destacat del model bíblic, a partir de la vivència de la postguerra a Viena amb els seus problemes i injustícies; a *Hiob* es continuarà aquesta trajectòria, en la qual les injustícies i la dissort són el punt de partida per al qüestionament de Déu, però l'enfrontament es centrarà en la demanda d'una justificació teològica de l'existència de la divinitat i de la integració del sofriment en la vida humana. L'accent recau ara en el procés que porta de l'acusació i la rebel·lió a la reconciliació i l'obtenció de la gràcia divina, no després d'esforçar-se per aconseguir-la, sinó de forma gratuïta en plena actitud rebel. Segons l'autora, en aquesta obra, "Die Elemente der Hiobslegende - Demut, Empörung, Erhalt der göttlichen Gnade - stehen der Bedeutung nach ausgewogen nebeneinander."¹⁾ Pöthe no creu problemàtica per a l'evolució de l'argument la presència del "happy end" tan sovint criticat, i que estudia comparant l'escena del sopar ritual de Pessach amb la paral·lela de l'obra de Heine *Der Rabbi von Bacherach* - on, però, el curs dels esdeveniments serà de signe contrari -; per a ella, l'aspecte problemàtic és un altre:

"Die wirkliche Problematik des positiven Schlusses des 'Hiob'-Romans liegt nach unserer Ansicht weniger in der schnellen Aussöhnung des Helden mit Gott, in seiner Rettung in 'ein inniges Gottvertrauen', als vielmehr in der gleichzeitigen Aussöhnung mit der modernen Welt Amerikas, in der Rettung der Hauptfigur in das Vertrauen zur bürgerlich-zivilisatorischen Wirklichkeit. (...) [Roth] fürchtete einerseits den Verlust der Gleichnishaftigkeit durch die Säkulari-

1) Pöthe, p. 205.

sierung des Mythos, brachte aber dennoch 'Amerika' als eine Art Heimsuchung für Hiob-Mendel ein, wandelte schließlich eben dieses 'Amerika' - entsprechend dem Gang der Legende - zum begleitenden Bild göttlicher Gnade."¹⁾

L'obra tardana porta un tractament del mite ben diferent: ara els personatges ja no són víctimes innocents, situades en les capes socials més baixes, sinó que exerceixen poder, en graus molt variables - des de l'emperador Napoleó fins a un coronel, un agent de la policia secreta o un controlador de pesos i mesures -, i han esdevingut culpables per haver usat malament aquest poder. En aquesta configuració, el sofriment apareix ara com un càstic diví justificat, que en ser acceptat pels personatges els porta a la humilitat i la penitència; en resum, "Für den späten Roth ist das Hiobsthema im wesentlichen das Thema der bestraften Hybris."²⁾ El paral·lel amb el mite de Job està desenvolupat sobretot en les figures de Tarabas i Napoleó; en aquest darrer es centra l'anàlisi de l'autora, que hi veu també un reflex de l'antifeixisme de Roth: "der Haß gegen die 'Führer' seiner Zeit drückt sich aus in der Konzeption vom Mächtigen, der Schuld auf sich geladen hat und geschlagen wird."³⁾ El centre d'interès és ara la relació de l'individu amb Déu, cosa que implica un desinterès per la circumstància concreta i una pèrdua de realisme, tot i que la dimensió social segueix present en el fet que la culpabilitat del poderós s'origina en l'actuació injusta envers els dominats, en la seva actitud immoral davant la societat. En aquesta fase, Job ja no es rebel·la davant Déu, sinó que sofreix resignadament el càstic, situant-se així en la línia de la teologia catòlica, mentre que les figures rebels seguien la interpretació que fa del mite el

1) Vegeu: "Der problematische Schluß: Aussöhnung mit Gott und der Welt", p. 159-164. Observem que l'autora no s'interessa per si la curació de Menuchim és o no plausible, aspecte central per a altres comentaristes.

2) Pöthe, p. 206.

3) Ibidem, p. 207.

judaisme, i especialment l'hassidisme. Les diferents versions del mite de Job al llarg de l'obra de Roth permeten, doncs, seguir també la trajectòria del seu pensament a nivells molt més amplis.

L'article de Hans Robert Spielmann "Geschichtsdarstellung in der franzisko-josephinischen Epik"¹⁾ aplica a tres novel·les la teoria de Johannes Anderegg, segons la qual a la ficció d'intencionalitat històrica se li han d'aplicar els mateixos criteris que a la historiografia. Spielmann examina primerament *Schloß Kostenitz*, de Ferdinand von Saar, i *Die andere Seite*, d'Alfred Kubin, passant després a *Radetzkymarsch*. Per a Spielmann, Roth experimenta la història com a factor determinant del present, contra el qual no es pot actuar. La novel·la conté una sèrie de referències mitològiques que es manifesten en forma de leitmotivs, de símbols que es mostren ambivalents i caducs, ja que es tracta de pseudo-valors. En opinió de Spielmann, Roth no avança cap a la desmitificació, sinó que, portat per l'enyorament de l'ordre habsbúrgic, mitifica ell mateix.

El 1981 es publica una nova interpretació de *Radetzkymarsch*, aquesta vegada des del punt de vista psicosociològic, a càrrec de Maud Curling.²⁾ L'autora analitza els conflictes psíquics dels personatges i les condicions socials que els han generat, i conclou que el mateix Roth pateix d'una problemàtica similar:

"Einsamkeit, Entwurzelung, Sehnsucht, Angst, Kontaktschwäche, Entfremdung, Schuld- und Unzulänglichkeitsgefühle sind Motivketten und thematische Komplexe, die überscharf in den Blick treten. Diese

1) Hans Robert Spielmann: "Geschichtsdarstellung in der franzisko-josephinischen Epik. (Ferdinand von Saar: Schloß Kostenitz - Alfred Kubin: Die andere Seite - Joseph Roth: Radetzkymarsch)". A: *Oesterreich in Geschichte und Literatur* (1980) vol. 4, p. 238-256.

2) Maud Curling: *Joseph Roths 'Radetzkymarsch'. Eine psychosozilogische Untersuchung*. Frankfurt am Main - Bern: Verlag Peter Lang, 1981. 193 p.

sind (...) in hohem Maße Ausdruck von Spannungen, die denen ähnlich sind, mit denen sich der Dichter konfrontiert sieht."¹⁾

Després d'establir el marc teòric psicosociològic, l'autora, que segueix de prop la biografia de Bronsen, passa a analitzar els personatges, dedicant la màxima atenció a Carl Joseph²⁾, l'anàlisi del qual organitza en tres apartats. El primer, l'historial, que engloba l'estudi del medi familiar, amb l'absència de la mare, la dominància del pare i la imatge omnipresent de l'avi, internalitzat com a model, així com el lligam afectiu amb la monarquia i l'emperador, motivat tant per l'educació rebuda a casa com per la condició de cadet i posteriorment oficial, i intensificat per la consciència d'ésser un Trotta, protegit per les més altes esferes. El segon apartat examina el món interior del personatge, elaborant primer l'aspecte de les tensions internes, amb la formació d'un super-jo a partir de l'extrema disciplina imposada pel pare i per l'acadèmia, i simbolitzat en la imatge de l'avi, model inassolible que Carl Joseph intenta imitar en els seus dos aspectes d'heroi salvador de l'emperador i de persona de procedència rural que retorna a la vida dels ancestres; dins aquest context Curling estudia la mort de Carl Joseph³⁾ com a part de la imitació de l'avi, i coincideix amb l'opinió de Scheible, segons la qual no es pot parlar d'acció heroica ni suïcidi, sinó només de manca de percepció de la realitat. Curling remarca també la identificació excessiva amb l'avi, la manca d'identificació amb un grup determinat, deguda a trobar-se entre la tradició dels avantpassats, pagesos eslovens, i la pròpia de l'exèrcit austríac, així com el sentiment d'alienació envers si mateix i l'entorn. La conseqüència d'un super-jo excessivament rígid i exigent,

1) Curling, p. 12.   2) Ibidem, p. 21-72.   3) Ibidem, p. 50-51.

que imposa uns ideals inassolibles, és un jo feble, incapaç de procurar la mínima confiança en si mateix i la capacitat de decisió necessària. Segons Curling, la única decisió autònoma que arriba a prendre Carl Joseph és la petició d'abandonar l'exèrcit després de l'escena a la festa del regiment, feta possible per la identificació experimentada amb l'avi en defensar l'honor dels Habsburg.¹⁾ Un nou apartat estudia les conseqüències afectives dels conflictes interns, establint l'existència de sentiments de culpabilitat, de por (que s'analitza en relació amb el pare, amb els companys i amb les dones) i de sentiments d'inferioritat, generats per la discrepància entre el jo i l'ideal.

Ménys extens és el capítol dedicat a Franz von Trotta²⁾, de qui es subratlla l'aparent adaptació total a la tradició austríaca i l'oblit complet de l'eslovena, mostrant després els aspectes de la personalitat que denuncien el preu pagat pel procés. Un infant solitari i mancat d'afecte, educat de forma severament autoritària, es constituirà en un tipus de personalitat aïllada i rígida, que viu només per als seus deures de funcionari, sense distingir entre l'esfera privada i la pública, i converteix fins i tot la relació amb el fill en un afer estrictament regulat i ritualitzat. Aquest model de funcionaris, que s'envolta de preceptes i convencions per tal d'evitar-se sentiments d'inseguretat, veurà trencada la seva armadura amb la mort del servent Jacques, que el farà adonar-se de la seva solitud i buscar per primer cop la relació amb el fill. Per primera vegada trencarà la seva rígida rutina i visitarà la perifèria de l'imperi, on el procés de canvi serà intensificat en percebre els signes de decadència, la simpatia impotent pel fill que es sent desgraciat i les profecies de Chojnicki reveladores

1) Curling, p. 55-57.

2) Ibidem, p. 73-97.

de la caducitat de l'ordre habsbúrgic. Amb la mort del fill, el cap de districte perd absolutament el contacte amb l'entorn i es refugia en l'evocació de Carl Joseph; ja només la mort de l'emperador pot despertar el seu interès. Un cop perduts els dos eixos de la seva vida, la mort és ja l'únic pas a seguir.

Un breu capítol s'ocupa de dues figures secundàries: Max Demant i el comte Chojnicki.¹⁾ La problemàtica del primer és paral·lela a la de Carl Joseph, ja que també es tracta del nét d'un avi idealitzat, i oscil·la entre dues tradicions, la del judaisme ortodox, representada per l'avi, i l'assimilada, inaugurada pel pare. El fet d'haver-se allistat a l'exèrcit, portat per la penúria econòmica, ha estat el trencament definitiu amb el judaisme, pas lamentat sempre més. Demant, un intel·lectual que no s'adapta a l'exèrcit i porta una vida matrimonial conflictiva i frustrant, mor en duel, víctima del xoc dels dos codis pels quals es sent obligat. Chojnicki, també el darrer membre de la seva família, el tercer dels néts que apareixen en l'obra, presenta qualitats personals oposades a les dels altres dos, i exemplifica la impotència dels poderosos davant la situació històrica i social canviant.

El capítol "Joseph Roth: Die psychische Struktur hinter den Fiktionsgestalten"²⁾ parteix de la biografia establerta per Bronsen i postula la similitud de la problemàtica dels personatges amb la de l'autor mateix. La manca de pare, que hauria estat menys problemàtica si s'hagués degut a la mort, causà en el nen una síndrome d'abandó i sentiments d'inferioritat, i el portà a ocupar-se intensíssimament de la figura absent. La relació amb una mare sobreprotectora i angoixada

1) Curling, p. 92-109.

2) Curling, p. 110-158.

revestí un caràcter fortament ambivalent; Curling ratifica l'afirmació de Bronsen segons la qual d'aquí es derivà la tendència de Roth a la depressió i a la dependència alcohòlica, amb sentiments de culpabilitat envers la mare que es reforçaren un cop morta. Un apartat molt interessant és el titulat "Verinnerlichung eines negativen Selbstbildes: Selbsthaß - Selbstverachtung - Selbstzerstörung"¹⁾, que diagnostica com a origen de la imatge negativa de Roth la vivència de la condició de jueu oriental pobre en un ambient hostil marcat per l'antisemitisme, juntament amb la manca de pare. L'eliminació del nom de Moses, l'esforç per no ser reconegut com a jueu, el patriotisme austríac, etc., són indicis d'aquest rebuig de la pròpia ètnia. Les seves acusacions contra els jueus assimilats van dirigides contra ell mateix. En rebutjar el sionisme, Roth va privar-se de quelcom que hauria afermat la seva consciència de si mateix i li hauria permès identificar-se amb algun grup.

En opinió de Curling, el gran problema de Roth no és haver pertangut a dues comunitats, la jueva i l'austríaca, sinó la manca de qualsevol adscripció:

"Vielenorts in der Literatur über Roth liest man über seine zweifache Gemeinschaftszugehörigkeit. (...) Nach meiner Ansicht jedoch ist Roths Problem anders und größer als eine zweifache Gemeinschaftszugehörigkeit, nämlich daß er überhaupt keine Gruppenidentität entwickelte. Ihm hat der Halt, der einer Gruppenidentität abzugewinnen gewesen wäre, vollkommen gefehlt. Er war nicht ein Wanderer zwischen zwei oder drei Welten, sondern ein völlig Entwurzelter. Dies bewirkte die tiefe Fremdheit, aufgrund deren er sich zeit seines Lebens als ein 'Gast auf Erden' empfand."²⁾

A partir d'aquestes premisses, Curling pot explicar molts aspectes del comportament de Roth com a actituds compensatòries tendents a

1) Curling, p. 122-142.

2) Ibidem, p. 134.

ocultar aquesta mala imatge de si mateix, per exemple a través dels retocs a la pròpia biografia o d'una vida de gran senyor; també la productivitat forçada pot interpretar-se sota aquest punt de vista. Un altre aspecte relacionat és l'aïllament, la manca de relacions personals autènticament intenses i la incapacitat d'establir lligams amorosos estables i basats en la reciprocitat. Remarquem per últim l'observació de Curling sobre el fet que *Radetzkmarsch* conté una intensa crítica social, no sempre captada pels intèrprets, i que en ella es reflecteixen els sentiments ambivalents de Roth respecte del món al qual hauria desitjat pertànyer.¹⁾

La tesi de Pamela S. Saur *Family relationships in the works of Joseph Roth*²⁾ estudia exclusivament allò que es refereix a aquesta temàtica en la narrativa i en la vida de l'autor, basant-se en la biografia de Bronsen³⁾. El treball s'organitza en quatre capítols ("Love and Marriage", "Fathers and Children", "Mothers and Children" i "Minor Relationships"⁴⁾) dedicats a un aspecte de les relacions familiars,

1) Curling, p. 141-142.

2) Pamela Sewell Saur: *Family relationships in the works of Joseph Roth*. Dissertation, University of Iowa, 1981. 245 pags.

3) L'autora sembla haver suplert la manca de lectura d'algunes fonts - imprescindibles i fàcilment localitzables - amb la biografia. Així, mostra no haver llegit el volum de *Briefe*, ja que per a la conegudíssima carta de Roth a Gustav Kiepenheuer amb motiu del cinquantè aniversari de l'editor (*Briefe*, p. 165-168; també a *Gedächtnisbuch* p. 43-47) només indica com a font la cita que en fa Bronsen a la seva biografia (vegeu Saur, p. 149). El treball presenta també algunes inexactituds, com per exemple confondre Franz Tunda i Franz Ferdinand Trotta (p. 52), citar inexactament (p. 155, p. 171), substituir el nom del besavi de Roth indicat per Bronsen, "Moische Jossif Gräber" (Bronsen p. 31), per "Jossif Grüber" (Saur, p. 186), donar per confirmada la conversió de Roth al catolicisme (p. 224), anomenar sistemàticament Franz Ferdinand Trotta "Franz Trotta", amb el perill de confondre'l amb el *Bezirkshauptmann* Franz von Trotta, que és rebaixat també sistemàticament a "Captain von Trotta", quan el *Hauptmann* von Trotta era en realitat l'heroi de Solferino, i no el seu fill, el qual era funcionari i no militar.

4) Respectivament p. 14-82, p. 83-148, p. 149-184 i p. 185-219.

examinat primer en la biografia de l'autor i després en la seva obra. El tractament va poc més enllà de l'enumeració d'aquells aspectes del tema que es donen en la narrativa de Roth, dels paral·lels biogràfics i de coincidències amb autors coetanis, especialment pel que fa a la relació paterno-filial i al conflicte generacional. Aportacions interessants serien algunes observacions sobre la influència de la tradició jueva en actituds de Roth que no havien estat fetes abans, com és la gran importància de la família i del matrimoni dins del judaisme, que enfoca el tema de forma distinta del cristianisme¹⁾, i l'actitud indulgent anomenada "mehila" que exerceix Déu envers els homes i el pare envers els fills²⁾; ambdós aspectes són aplicats profitosament a l'estudi de *Hlob*. Sembla també estimable la conclusió que Roth presenta la relació entre germans o parents col·laterals com a menys fructífera i pròxima que la que es pot donar entre amics, si bé tampoc aporta cap relació d'amistat que arribi a reeixir del tot.

En general, la tesi s'esgota en l'enumeració, si bé no de forma tan feixugament minuciosa com la seva predecessora en el tema, *Die Kommunikationslosigkeit des Menschen im Romanwerk von Joseph Roth*, de Rolf Eckart (1959), ni adopta un to moralitzant tan marcat com aquesta, tot i que també hi tendeix. El tractament pateix d'una certa superficialitat que a moments esdevé confusional, i no sempre demostra haver aprofitat la bibliografia secundària que enumera³⁾. Molt més informatiu sobre la visió que Roth tenia de la relació familiar, per a si mateix i

1) Vegeu, p. 19-22.

2) Ibidem, p. 122.

3) Per exemple a la p. 139 no anomena Hartmut Scheible (a qui cita en altres ocasions) en comparar Arnold Zipper amb "Der arme Spielmann", quan aquesta similitud ha estat estudiada a fons per aquell autor, encara que entre el pare Zipper i el personatge de Grillparzer; és amb ell, més que no amb el fill, on es dona un gran paral·lelisme.

per als seus personatges, resulta el treball de Maud Curling sobre *Radetzkymarsch* (1981) que hem comentat ara mateix.

El 1981 es publica dins la col·lecció "rowohlts monographien" el volum corresponent a Joseph Roth, elaborat per Helmuth Nürnberger.¹⁾ El fet que Roth sigui present en aquesta col·lecció representa en certa manera la confirmació del seu reconeixement com a autor; però a més el petit volum constitueix una magnífica presentació de Roth i la seva obra; valgui el comentari de Marcel Reich-Ranicki:

"Wer eine wissenschaftliche und trotzdem klar und leicht geschriebene Darstellung wünscht, eine solche, die alle Zitate sorgfältig ausweist und auch eine gut bearbeitete Bibliographie bietet, der sei auf die in jeder Hinsicht hervorragende Monographie von Helmuth Nürnberger verwiesen (...)"²⁾

A manera d'introducció, l'apartat "Ein Ostjude auf der Suche nach einer Heimat" ens familiaritza amb les diverses facetes de la personalitat i la temàtica de Roth, a la vegada que informa succintament sobre la situació de les edicions i dels estudis sobre ell. El recorregut biogràfic s'inicia amb "Brody und Lemberg", que informa també sobre el rerefons geogràfic i social, segueix amb "Wien", que engloba de 1914 a 1922, continua amb "Zwischen Marseille und Moskau" amb el període 1923-1930, estudia a "Don Quijote von Sipolje" la gènesi de *Radetzkymarsch* i l'austriacisme de Roth, que per a Nürnberg és un austroeslavisme, i finalitza amb "Ein Grab im Exil" amb els anys posteriors a 1933. Nürnberger distribueix correctament els accents, tenint en compte no només els estudis de Bronsen, sinó també els de Hackert i Sültemeyer, i fa aportacions pròpies, per exemple en reconèixer la similitud de

1) Helmuth Nürnberger: *Joseph Roth mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1981. 152 pags. (= rowohlts monographien 301).

2) Reproduït en les pàgines no numerades del volum.

l'escena de la processó del Corpus a *Radetzkmarsch* i a *Apis und Este*, de Bruno Brehm.¹⁾ A més de la breu taula cronològica, habitual en la col·lecció, cal remarcar la bibliografia, molt acurada, amb la literatura sobre Roth distribuïda en apartats, cosa que la fa molt útil i manejable.²⁾ Per a 1981 es tractava de la més extensa sobre l'escriptor, superada posteriorment només per Willerich-Tocha, i molt més manejable que aquesta gràcies a l'organització en grups i al criteri més selectiu que la regí.

L'article d'Allan F. Bance "In My End Is My Beginning"³⁾ constata els nexes entre *Die Rebellion* i *Die Legende vom heiligen Trinker*, que constitueixen la primera una "Entzauberung der Welt" i la segona una "Verzauberung der Welt". Bance remarca que Roth utilitzi marginats com a protagonistes, fins i tot en l'època més "socialista", i s'estén sobre el fet que l'acredora de Kartak sigui precisament santa Thérèse de Lisieux, ja que la devoció d'aquesta es referia a les petites coses, precisament aquelles que el sant bevedor està en condicions de portar a terme. Kartak és per a Bance la culminació de la temàtica del *Heimkehrer* tan present en Roth, el qual resol aquí el tema donant-li una resposta llegendària.

1) Nürnberger, p. 99-101.

2) Els apartats són: "Gesamtdarstellungen", "Bibliographien, Kataloge; Anthologien und Sammelwerke", "Monographien und Dissertationen; themenübergreifende Einzelschriften", "Untersuchungen zu Einzelproblemen", "Rezensionen, Würdigungen und Essays" (fent constar les aparicions repetides quan és el cas), "Erinnerungen und Nekrologe", "Roth in Erinnerungswerken, Briefen und fiktiver Prosa von Zeitgenossen" (particularment d'agrair, ja que sovint indica les pàgines que en cada cas interessin), i "Fernseh- und Spielfilme".

3) Allan F. Bance: "In My End Is My Beginning. Joseph Roth's 'Die Rebellion' and 'Die Legende vom heiligen Trinker'." A: *Studies in modern Austrian Literature*, Glasgow 1981, p. 33-44.

L'obra de Friedrich Heer *Der Kampf um die österreichische Identität*¹ es clou amb una referència a Roth, ja que la multiplicitat de rols assumits per l'escriptor el constitueix en una mena de resum de totes les possibilitats individuals:

"In Memoriam der Dichter, Schriftsteller, Publizisten und politischen Denker erinnere ich hier einen Oesterreicher, der nahezu alles war, was man als österreichischer Patriot sein konnte: Sozialist, der Sozialdemokratie nahestehend, dem Kommunismus nahestehend, Legitimist, Katholik, Jude: Joseph Roth."²

Heer destaca el trauma que per a Roth i la seva generació representaren el desmembrament de l'imperi i els problemes d'identificació amb el "Rumpfstaat" restant. El desengany davant l'evolució política alemanya que portà Hindenburg a la presidència de la república de Weimar fou la causa de l'exili parcial de Roth i d'una identificació amb Austria cada cop més intensa. Heer remarca la mala acollida de *Radetzkmarsch* entre els lectors de *Der Christliche Stände-Staat*, així com la distància crítica de Roth envers l'austrofeixisme, i s'ocupa dels seus intents d'evitar l'*Anschluß* i de les seves denúncies d'aquest. Subratlla també la relació de Roth amb el teòleg de tendència ecumènica Johannes Oesterreicher, que en el Concili Vaticà es destacaria per les iniciatives de cooperació entre jueus i catòlics, i la seva desconfiança envers el cardenal Innitzer, desconfiança que es vegé confirmada per l'actitud favorable als nazis que aquest dignatari adoptà immediatament després de l'anexió austríaca. Per acabar, Heer evoca l'escena de l'enterrament de l'escriptor, on confluïren tants elements diversos i oposats.

1) Friedrich Heer; *Der Kampf um die österreichische Identität*. Wien / Köln / Graz: Hermann Böhlau Nachf. 1981. 562 pags. Sobre Roth vegeu l'epíleg (p. 432-442).

2) Ibidem, p. 433.

Al 1982 pertany la tesi d'Anne Bankowska "*Wo gibt es Sicherheit?*" - *Aspects of Narration in the Novels of Joseph Roth*¹⁾, organitzada en una breu introducció i catorze capítols, un per a cada una de les catorze novel·les (*Radetzkymarsch* i *Die Kapuzinergruft* s'estudien conjuntament; aquesta darrera és l'única que no s'examina segons la seqüència cronològica, sinó a manera de continuació temàtica de l'obra de 1932) i per a *Die Legende vom heiligen Trinker*; *Perlefter* i *Der stumme Prophet* es deixen de banda per llur condició fragmentària. L'absència d'un apartat de conclusions resulta especialment lamentable pel plantejament summament abstracte i elucubratiu del treball, que es situa en una zona de la crítica literària contigua a l'epistemologia i la teoria de l'estètica, com demostren les freqüents cites de Roland Barthes, Theodor W. Adorno o Ludwig Wittgenstein, així com de Georg Lukacs. En la introducció, Bankowska acusa en general els estudiosos de Roth d'una postura excessivament ingènua envers l'obra d'aquest, de la qual no ofereixen més que paràfrasis o reorganitzacions dels continguts des d'un punt de vista temàtic, en la típica manera empírica; cita com a representants d'aquesta darrera tendència a Wegner, Eckart, Sieg, Kurer, Wlasaty, Winkel i Rosenfeld. Marchand, Sültemeyer i Jansen reben més atenció, però també negativa, essent Magris l'únic acceptat, si bé al llarg de la tesi serà citat per a rebatre les seves opinions. Powell, Hackert, Scheible, Beug i Böning apareixen a la bibliografia, però no s'al·ludeix a ells en el text; altres, com Geißler, Houska, Juergens, Komstke, Sanger, Trommler, Weber o Zimmermann són totalment ignorats. No

1) Anne Bankowska: "*Wo gibt es Sicherheit?*" - *Aspects of Narration in the Novels of Joseph Roth*. Tesi mecanografiada. Universitat d'Edinburgh, 1982. 341 pags.

tocaríem aquest tema si no fos pel plantejament de l'autora, que amb una arrogància considerable ve a declarar nuls els treballs previs, sense que demostrï conèixer-los suficientment, i posteriorment porta a terme unes anàlisis de l'obra que, si bé assoleixen uns resultats força interessants i demostren un bon coneixement de la narrativa rothiana, fan referència només a aspectes parcials de cada una de les novel·les (formant una mena de seqüència d'assaigs sovint escassament interrelacionats) i queden molt per sota de l'horitzó d'expectatives que l'inici de la monografia havia establert. Un enfoc com el de Hartmut Scheible, que unifica amples coneixements teòrics amb l'examen minuciós del text literari sense proclamar anatemes ni despertar esperances excessives, ens segueix semblant molt més aconseguit, i hauria d'haver rebut més atenció per part de Bankowska, ja que és a ell a qui més s'aproxima.

El punt de partida, desenvolupat a la introducció juntament amb la presa de posició davant dels estudis sobre Roth que hem comentat¹⁾, i reiterat al llarg dels diferents capítols, s'estableix de forma analògica a la defensa que fa Roth de la diferència essencial entre l'obra literària i la realitat empírica, i el seu rebuig de l'estil purament documental. Aquesta postura teòrica de Roth, formulada per l'escriptor en diversos articles²⁾, porta Bankowska a examinar l'èpica de Roth com una sèrie d'entitats ben delimitades, dins de les quals els materials han adquirit una realitat independent de l'exterior i es

1) Bankowska, p. 3-27. Per a la discussió d'altres estudis sobre Roth vegeu p. 8-13.

2) L'autora cita: "Die Tagespresse als Erlebnis" (IV, p. 234-235); "Selbstverriß" (IV, p. 240-242); "Das Privatleben" (IV, p. 243-245); "Schluß mit der Neuen Sachlichkeit!" (IV, p. 246-258) i "Der Amerikanismus im Literaturbetrieb" (IV, p. 221-223).

regeixen per normes pròpies, evitant la temptació de comparar el text amb elements exteriors a aquest o d'aplicar-hi valoracions de caire moral, com si els personatges i esdeveniments pertanguessin al món real. L'autora constata que l'univers literari construït per Roth és extraordinàriament elaborat, estable i harmoniós, i revesteix característiques ben diferenciades en cada novel·la. L'aspecte que més atenció rep és la postura narrativa, amb els seus diversos canvis, deguts sempre a raons internes, i amb el maneig que el narrador fa dels temps verbals. El pas del temps narratiu passat al present indica un trencament en la postura narrativa i assenyala al lector la qualitat fictícia del text, en detenir el flux del temps. Les primeres novel·les de Roth, en les quals es realitza el seu concepte de "künstlerischer Bericht", recorren a diversos artificis per tal de justificar l'omnisciència del narrador, o bé introdueixen sectors de l'obra narrats en primera persona tals com cartes o fragments de diaris, etc. (exemples serien *Flucht ohne Ende* i *Zipper und sein Vater*), remarcant al mateix temps la independència del text envers la realitat a través d'aquests medis. En obres posteriors, aquest intent d'autojustificació és deixat de banda, i la ficció es reconeix cada cop més a si mateixa amb la seva pròpia facticitat, emfatitzant la funció performativa del llenguatge com a única base de la creació literària.

A més d'aportar interessants anàlisis de les diverses obres que en algun cas constitueixen un avanç (vegeu la consideració de *Die Legende vom heiligen Trinker* des del punt de vista hassídic a partir de la col·lació amb textos de Martin Buber¹⁾), la principal contribució d'aquesta monografia radica per a nosaltres en la presentació de Roth

1) Bankowska, p. 318-328.

com un autor profundament integrat en el seu temps, un novel·lista que qüestiona la narrativa tradicional des de dins, plenament conscient de la seva ficticitat, i no com un autor ingenu i prolífic, apartat totalment de les preocupacions dels escriptors contemporanis i dedicat al conreu de la novel·lística més tronada. Per Bankowska, el més tradicional és en tot cas l'aparença, gràcies a l'acurada integració de tots els elements, fins i tot quan aquests són totalment innovadors i capaços de distorsionar la narrativa: la lectura és insuficient per a descobrir-los, només l'anàlisi podrà explicitar-los.

La tesi de Gail Sarah Jones *The Attitude of Constancy in the Early Novels of Joseph Roth*¹⁾ va precedida per un resum tan breu que ens permetrem citar-lo en la seva totalitat:

"Joseph Roth (1894-1939), possibly Austria's greatest prose writer of this century, emerges as a prolific journalist and author beginning in 1919. The twenties, specifically, are of primary importance because Roth's novels at this time demonstrate a retrogressive conservatism inconsistent with authorial intention and ambition."²⁾

Apart d'adjudicar a Roth una categoria sobre la qual no retorna en el text, el brevíssim "Abstract" sembla considerar importants les novel·les dels anys vint precisament per la inconsistència que hi denuncia. Aquest confusionisme es demostra també en el fet que l'autora no expliciti en cap moment dins la tesi a què es refereix l'"actitud de constància" mencionada en el títol. A una breu introducció³⁾, on es critiquen les denominacions aplicades per Kesten a Roth i s'anuncia que s'estudiaran les novel·les anteriors a *Hiob*, segueix un petit apartat biogràfic

1) Gail Sarah Jones: *The Attitude of Constancy in the Early Novels of Joseph Roth*. Tesi mecanografiada. State University of New York at Stony Brook, 1982. 265 pags.

2) *Ibidem*, p. iii.

3) *Ibidem*, p. 1-6.

superficial i amb diverses errades, malgrat l'admiració que Jones proclama per la biografia de Bronsen.¹⁾ A l'apartat "Metaphysical Determinants"²⁾ l'autora constata l'actitud pessimista de Roth envers la societat moderna, actitud que es reflecteix en totes les novel·les del període estudiat, els personatges de les quals són mostrats com a dependents d'un fat incontrolable i inel·ludible, relacionat amb el Déu de l'Antic Testament. Aquest fat domina la societat i fa inútil tot intent de canviar-la. D'aquest apartat sembla desprendre's que la constància al·ludida en el títol de la tesi és la d'aquest fat omnipresent, contraposada a l'actitud innovadora o fins i tot revolucionària que l'escriptor adopta en aquesta fase. Per a Jones, Roth evoluciona clarament d'esquerra a dreta, del compromís a l'escapisme, tot mantenint l'humanisme com a eix central de la seva ideologia.

1) Jones, p. 7-14. Hem localitzat errades o inexactituds als següents llocs: sobre la biografia p. 8 / 10 / 12 / 153 / 219 / 255-56; sobre l'obra p. 21 / 35 / 36 / 49 / 154 / 156 / 168 / 178 / 179 / 208 / 210. Trobem des d'afirmacions com que Walther Brecht era germà de Bert Brecht (p. 8) o que Roth no va protestar públicament contra Hitler a l'exili (p. 255-56) com que Roth hagi estat presoner de guerra rus (p.153), així com punts on es canvia el contingut de la narrativa. Igualment es tergiversa la sistematització cronològica que s'anunciava a la p. 6 en introduir elements anacrònics sense fer-ho notar, per exemple a la p. 13 introduint esdeveniments de l'any 1930 mentre s'està parlant de 1923, sense que s'indiqui la diferència de data, o a les p. 18-20 en referir-se a l'assaig sobre Grillparzer, de 1937, sense citar l'any, quan està parlant del període 1922-1929. En altres ocasions apareixen interpretacions que creiem gratuïtes i sovint errònies; si bé l'autora té tot el dret a formular-les, les repetides inexactituds que les acompanyen les fan més qüestionables. Citem a continuació dos dels casos en què creiem que això es produeix: un exemple seria la interpretació d'Alja, a *Die Flucht ohne Ende*, com a personatge revolucionari i personificació del nou ordre soviètic, anomenant-la d'una banda "the most complete of all Roth's revolutionary characters", i d'altra banda "a child of nature, an emissary of a remote world in which harmony and simplicity remain central" (p. 159-161); creiem igualment que malinterpreta el procés pel qual Andreas Pum, a *Die Rebellion*, arriba a comprendre el funcionament de la societat, i que no capta la ironia del narrador (p. 66 i 68).

2) Ibidem, p. 15-20.

Les tres primeres novel·les són estudiades formant un grup amb la narració *Der blinde Spiegel*, de la qual s'afirma que resumeix les principals característiques de les anteriors - sense que se'ns anomeni la narració coetània *April* ni se'ns digui perquè se la deixa de banda. Els comentaris s'intercalen en el resum de l'argument, com s'anirà fent amb la resta d'obres. En aquest apartat crida l'atenció el fet que l'autora comentí llargament la imatge de la teranyina, que per a ella constitueix un símbol del destí inexorable, sense constatar el seu deute amb P. W. Jansen ni anomenar en absolut W. Sieg, quan ambdós han desenvolupat aquest tema a fons.¹⁾ Un capítol intermedi, "A Hiatus from the Early Novels"²⁾, contempla l'obra periodística i assagística situada entre 1925 i 1927, remarcant l'actitud negativa respecte a Alemanya i el conservadurisme creixent que es manifesten en els escrits del viatge a França, que representaria una fugida cap a un país més amant de la història i per tant cap al món tradicional que s'hi ha mantingut. Observem que, malgrat el títol de la tesi, el nivell d'atenció rebut per l'obra narrativa i no narrativa és molt similar. A continuació s'estudien les quatre "Report Novels" de 1927-1929³⁾. La introducció d'aquest capítol i l'apartat "Schluß mit der 'Neuen Sachlichkeit'"⁴⁾ constitueixen per a nosaltres el més interessant del treball, en incidir sobre les bases teòriques que el mateix Roth establí per a la seva èpica; de tota manera, pateixen del mateix mal que la resta, és a dir un abús de la paràfrasi dels textos originals.

1) Jones, p. 27-45; vegeu especialment p. 38-40.

2) Ibidem, p. 96-138.

3) Ibidem, p. 139-241.

4) Ibidem, p. 139-151 i 242-249.

Les conclusions¹⁾ cimenten la imatge d'un Roth que, incapaç d'aconseguir els canvis socials que defensa en les obres de joventut, reacciona criticant el present i refugiant-se en una "'strahlende Vergangenheit"²⁾, en les institucions pre-socials tals com família i religió, i en l'interès per personatges corrents. Tota l'obra posterior a 1929 és jutjada com una pura evasió:

"There is no recourse in the modern world but to seek refuge and each endeavor of Roth's is an attempt at flight. This becomes increasingly apparent in the second period in which flight is treated through myth, legend and fairy tale. The works after Hioh depict a romanticized longing for the past and become lost in illusions of a bygone era."³⁾

El 1982 es publica una nova biografia de Roth, a càrrec del germanista nord-americà Rudolf Koester⁴⁾, que com la ja citada de Nürnberger es basa en la monografia de Bronsen i examina l'obra al llarg de la vida de l'autor. Koester segueix una línia de tipus assagístic per a un públic ampli, aportant resums més extensos de la narrativa i donant menys importància a la bibliografia secundària. Es però remarcable l'atenció que rep l'obra periodística i el fet que el seu coneixement d'ella no es basi només en la continguda a *Werke*. Possiblement es degui a imposicions de la col·lecció el fet que la bibliografia que s'ofereix sigui molt breu; una taula cronològica completa el conjunt. Creiem que es tracta d'un treball correcte i molt ben informat, que compleix molt bé la seva finalitat divulgativa sense caure en cap error; només l'escassetesa de bibliografia secundària i l'absència de notes fan que no resulti tan adequat com a punt de partida d'un estudi de l'escriptor.

1) Jones, p. 250-256.

2) Ibidem, p. 252.

3) Ibidem, p. 253.

4) Rudolf Koester: *Joseph Roth*. Berlin: Colloquium Verlag, 1982. 95 pags. (= Köpfe des XX. Jahrhunderts).

La tesi de Peter Becher *Der Untergang Kakaniens*¹⁾, situada dins del marc de la crítica historiogràfica, es proposa establir similituds i diferències entre les obres històriques i les narratives, per a la qual cosa es centra en el fenomen històric de la fi de l'imperi austro-hongarès, que ha estat amplament tractat en els dos camps. En la introducció²⁾ es constata que els textos històrics no són pas sempre objectius, sinó que poden estar molt marcats per la posició ideològica del seu autor, i que per tant el criteri de distinció segons el qual la història seria objectiva i la literatura subjectiva és insuficient; seria més exacte dir que la història té com a finalitat la reconstrucció objectiva del passat, mentre la narrativa organitza el seu tema sota un primat estètic.

A un capítol eminentment teòric i abstracte que estudia el tractament d'historiografia i literatura³⁾ i les seves relacions per part d'estudiosos com Hans Robert Jauß, Werner Schiffer, Arthur C. Danto, Karlheinz Stierle o Wolfgang Iser entre d'altres, i en el qual hom agrairia una conclusió pròpia ben definida, el segueixen dos dedicats a revisar el primer les obres historiogràfiques sobre el període escollit, i el segon les narratives.⁴⁾ Per als dos s'organitza el material en quatre períodes: 1919-1933, 1934-1945, 1946-1968 (cinquantenari de la proclamació de la república austriaca) i 1969-1979. Roth és contemplat de forma molt somera, amb *Radetzky marsch* per al primer període i *Kapuzinergruft* per al segon; en relació amb aquest segon període, ens

1) Peter Becher: *Der Untergang Kakaniens. Darstellungsweisen eines historischen Phänomens*. Frankfurt a. M., Bern: Verlag Peter Lang, 1982. 407 pags.

2) Pags. 11-40.

3) Pags. 41-67.

4) Respectivament p. 68-97 i 98-122.

sembla poc explicable en un historiador interessat en els continguts ideològics dels escrits que no es faci cap mena de diferència entre els autors que van viure aquesta etapa a l'exili i els que romangueren a Austria.¹⁾ El capítol més ampli és dedicat a analitzar i confrontar passatges concrets de tres obres historiogràfiques (de Reinhold Lorenz <1940>, Robert A. Kann <1962> i Plaschka / Haselsteiner / Suppan <1974>) i tres narratives (de Franz Werfel <1929>, Ernst Leibl <1938> i Wolfgang Fischer <1972>), sota els següents punts de vista: "Darstellungsgegenstand und Geschichtsverständnis", "Elemente des dokumentarischen Beweises", "Elemente des begrifflichen Beweises", "Die Rolle des Erklärens", "Mittel der Zusammenhangserstellung" i "Perspektive und 'Textdramaturgie'".²⁾ Potser el més interessant és la constatació de similituds entre els escrits de Lorenz i de Leibl, ambdós de marcada ideologia nacionalsocialista, i del fet que la pretesa objectivitat de la historiografia pot molt bé ésser manipulada, en tant que les altres dues obres narratives són molt més objectives que no la d'aquell historiador.

Remarquem també el capítol "Wesen und Funktion der 'österreichischen Idee'"³⁾, motivat per la constatació d'afirmacions molt freqüents de l'existència d'una identitat austríaca, presents a diversos

1) L'estudi del període literari 1934-1945 abarca les pags. 107-112. Pel que fa a Roth, Becher li dedica una atenció escassíssima, i sembla confondre elements de les dues novel·les considerades (vegeu p. 110); això, juntament amb altres indicis (per exemple l'atribució de qualificacions per a les quals no s'apunta cap raonament, com ara en l'expressió "Das literarisch anspruchsvollste Buch dieser Jahre, 'Der Stadtpark' von Hermann Grab" , p. 109), apunta a un tractament descarat dels materials literaris en general.

[Mencions de Joseph Roth apareixen a les pags. 11 / 33 / 104 / 106 / 108 / 109 / 110 / 111 / 114 / 115.]

2) El capítol ocupa les pags. 123-250.

3) Pags. 251-284.

nivells de formalització i abstracció. Becher enumera valoracions de Claudio Magris, Walter Weiss, Frank Trommler, Hilde Spiel, Joseph Strelka, Carl E. Schorske, Ernst Fischer i C.E. Williams entre d'altres, i estableix que la idea austríaca està sotmesa a canvis en el temps i presenta diverses variants - patriòtica, crítica, mitificadora - però només és negada des de posicions ideològiques que volen absorbir-la dins una única entitat alemanya, en la tradició dels "Deutschnationale" i posteriorment dels nazis. L'exposició que fa Fischer del tema és considerada la més matisada i reeixida.¹⁾

A les conclusions, Becher constata l'existència de múltiples elements comuns a historiografia i narrativa, tot mantenint una forta individualitat, visible en una sèrie de criteris distintius, tals com: la determinació del tema; el mètode, els mitjans i l'estil segons els quals s'organitza el material; la perspectiva aplicada a la presentació del tema (l'aspecte més susceptible a la ideologització); i finalment el paradigma - narratiu o historiogràfic - dins del qual l'obra és concebuda, caracteritzat per determinats valors i tradicions diferenciats en cada camp.

El mateix any 1982 té lloc la reedició del número especial de la revista TEXT + KRITIK dedicat a Joseph Roth, amb diversos afegits respecte de la primera edició.²⁾ En primer lloc trobem un article inèdit de Roth, "Oesterreich atmet auf", precedit per la introducció d'Albrecht Betz sota el mateix títol.³⁾ Betz situa l'article, escrit a la tardor de

1) Becher fa referència a l'obra *Die Entstehung des österreichischen Volkscharakters*, Viena 1945.

2) TEXT+KRITIK. Herausgegeben von Heinz Ludwig Arnold. Sonderband Joseph Roth. München: Richard Boorberg Verlag. 2. Auflage, 1982. 166 p.

3) Albrecht Betz: "'Oesterreich atmet auf'. Eine unveröffentlichte Satire Joseph Roths über den 'Anschluß' und seine Folgen". A: T+K, p. 132-136. Text de Roth: p. 137-140.

1938, en el context de la vida de Roth durant l'exili, i ens informa de la revista per a la qual fou redactat: *Die Zukunft*, acabada de fundar per Willi Münzenberg després de la seva expulsió del partit comunista. Roth escriu en primera persona des de la perspectiva d'un nazi que proclama la bona nova que l'*Anschluß* representa per a Austria. Betz suggereix que potser Münzenberg no edità l'article per semblar-li excessivament frívol, i remarca la coexistència entre la utopia regressiva que Roth aplica a la narrativa i l'interès per la política actual amb clars diagnòstics de la situació, reflectit a la producció periodística.

Segueixen dos articles de Hartmut Scheible. El primer d'ells, referit a *Perlefter*¹⁾, situa l'abandonament del treball en aquest fragment el 1929, i amb ell el pas a un enfoc narratiu més distant de la societat contemporània. Per a Scheible, l'anomenat "anarquisme" de Roth no és sinó una crítica total de les estructures socials i estatals, de la qual només n'exceptuava la classe obrera; en reconèixer que també aquesta, el darrer bastió, es desintegrava, Roth optà per la regressió al passat.

El segon article de Scheible, "Joseph Roth und die Wissenschaft"²⁾, comenta el recull d'articles *Joseph Roth und die Tradition*, editat per David Bronsen el 1975. Ataca en primer lloc la indefinició del títol, ja que constata en Roth diverses tradicions: la del moviment obrer, la judaica, la catòlica i l'habsbúrgica. Critica també la manca d'atenció als diversos aspectes de l'obra de Roth, amb absència total de la faceta

1) Hartmut Scheible: "'Eine in Häßlichkeit sterbende Welt'. Joseph Roths Romanfragment 'Perlefter'." A: T+K, p. 141-146. (A la p. 146 es produeix la curiosa confusió Leo Brandeis per Nikolai Brandeis.)

2) Hartmut Scheible: "Joseph Roth und die Wissenschaft. Ein Blick auf allerlei Ungleichzeitigkeiten." A: T+K, p. 147-150. (A la p. 148 es cita erròniament "Erinnerungsbuch" per comptes de "Gedächtnisbuch".)

socialista, i la sobre-representació de l'enfoc immanent més tradicional. Segons Scheible, el prefaci i l'article de Bronsen no aporten res de nou, i dels diversos articles només mereixen atenció el d'Egon Schwarz i la reimpressió d'alguns escrits més antics i mals de localitzar actualment. Finalment comenta la publicació de Werner Sieg *Zwischen Anarchismus und Fiktion* (1974) de forma bastant favorable, tot contrastant-la amb la vacuïtat dels articles recensats abans.

La bibliografia comentada que tanca el volum, a càrrec igualment de Scheible, com en la primera edició, ha augmentat considerablement. L'apartat de fonts enumera les diverses edicions en què les obres de Roth han sortit al mercat, incloent-hi les de butxaca. L'apartat de bibliografia secundària afegeix als continguts de la versió anterior noranta títols nous, alguns d'ells amb extenses cites. Per desgràcia, el criteri segons el qual una obra rep comentari o no sembla totalment arbitrari, ja que aquest manca a moltes tesis, i en canvi apareix a bastants articles. De la mateixa manera, en algunes monografies s'indiquen les recensions publicades sobre elles, però això no s'esdevé de forma sistemàtica.

L'article de Joachim Beug "Joseph Roths literarische Selbstporträts"¹⁾ correspon a una ponència de 1982 i gira a l'entorn de les manifestacions autobiogràfiques de l'escriptor, relacionant-les amb elements de la narrativa i la biografia. Especial atenció rep la carta de Roth a Gustav Kiepenheuer (1930), formulada com una mena d'autoretrat fictici, i de la qual Beug en remarca el passatge "Wenn ich mich nur

1) Joachim Beug: "Joseph Roths literarische Selbstporträts". A: *Irish studies on modern Austrian literature*. Proceedings of the first Irish Symposium on Austrian Studies, 1982. P. 51-75.

einmal verlasse, verliere ich mich auch. Deshalb achte ich peinlich darauf, immer bei mir zu bleiben." En analitzar la manera com Roth formula històries i identitats al voltant seu, però, Beug conclou que perdre's en elles és precisament el seu objectiu prioritari. La ponència fa també èmfasi en el tema del pseudònim i la falsa identitat en l'obra de Roth, relacionant els elements narratius amb el fet que Roth amagués el seu nom de Moses i sovint la seva procedència jueva. Per a Beug, la diferència entre ficció i veritat no es pot plantejar en el cas de Roth, ja que el que aquest formula és a la vegada real i fictici.

La tesi de Reiner Frey *Kein Weg ins Freie. Joseph Roths Amerikabild*, publicada el 1983¹⁾, contempla el tema d'Amèrica relacionant-lo amb els corrents ideològics contemporanis, com el pessimisme cultural contrari a l'americanització o les actituds favorables per part de grups progressistes, i amb la tradició cabalística i apocalíptica jueva. De les seves quatre parts, la més breu²⁾ s'ocupa de les condicions de vida dels jueus a Rússia i Austria-Hongria i de les respostes a aquesta situació (emigració, assimilació, sionisme), de l'atmosfera reflectida a *Hotel Savoy*, que compara amb l'"Hotel Occidental" de Kafka, i la funció que Roth assigna a la frontera, amb la taverna i els personatges que l'encarnen. La segona part³⁾ gira al voltant de la influència nordamericana a Europa, partint de la conferència de Roth "Glauben und Fortschritt"⁴⁾, que Frey relaciona amb textos de Max Horkheimer. Passa

1) Reiner Frey: *Kein Weg ins Freie. Joseph Roths Amerikabild*. Frankfurt a. M. / Bern: Peter Lang, 1983. 207 pags.

2) "Ostjüdische Perspektive: Amerika", p. 1-30.

3) "Die Zeichen der Moderne: Europa unter dem Einfluß Amerikas", p. 31-96.

4) Conferència del 12.6.1936. Werke IV, p. 632-646.

després a definir el concepte d'"Amerikanismus" i establir les coordenades socioeconòmiques que el feren possible, així com el rebuig i l'acceptació que despertà en cercles conservadors i progressistes respectivament. Per a Frey, l'"antiamericanisme" de Roth no és sinó una reacció contra el domini de la tecnologia que destrossa la natura, que veu més avançat a Nordamèrica, i contra la pèrdua dels valors del *Shtetl*: la pietat i l'autoritat patriarcal; el xoc entre aquests valors tradicionals i els del país receptor de l'emigració jueva, regits per l'èxit i l'ascens social al preu d'una assimilació completa, serà un dels temes centrals de *Hiob*. Aquesta mateixa pèrdua dels valors tradicionals en favor de l'eficiència, la racionalització i la tecnificació és una de les principals raons pel desacord de Roth amb la Rússia postrevolucionària, expressada en el títol aparentment paradoxal d'un dels reportatges del viatge a la Unió Soviètica: "Rußland geht nach Amerika." A continuació, Frey comenta l'hostilitat de Roth davant el cinema i la fotografia, en la línia de la crítica cultural vienesa, com a mostra de la qual cita Egon Friedell: la tècnica i les imatges que aquesta permet produir dominen l'individu i la natura que han servit de model, l'ombra de la persona esdevé més perdurable i important que la persona mateixa; la realitat és degradada al nivell d'un reservori d'imatges. A més, per a Roth només es pot reproduir la realitat adequadament a través del filtre de la subjectivitat; un dibuix o una pintura sempre seran superiors a una fotografia, de forma paral·lela a la supremacia del "künstlicher Bericht" davant del simple testimoni ingenu. D'aquesta manera la polèmica entronca amb la discussió menada per Roth al voltant de la *Neue Sachlichkeit*. Frey no oblida, però, que Roth no ha estat sempre desfavorable al cinema, i té en compte entre

altres coses les seves crítiques cinematogràfiques, en les quals demostrava interès i respecte pel nou medi.¹⁾ El darrer aspecte d'aquesta temàtica que tracta Frey és el de l'emancipació de la dona, que la portaria a desenvolupar uns valors antinaturals que concorden amb els atribuïts a la societat nordamericana; la postura de Roth no està lliure d'alguns trets misògins.

La tercera part²⁾ es centra en la temàtica de *Hiob*, comparant les condicions de vida dels jueus orientals en les comunitats d'origen i a Estats Units, amb els problemes que es plantejaven en un lloc i altre. Frey remarca que la família Singer es troba ja a Rússia en ple procés de desintegració; la figura patriarcal és ja incapaç d'exercir la funció aglutinadora que hauria de representar, i els tres fills sans intenten per diverses vies fugir dels rols que els assigna la tradició. L'emigració no farà sinó sotmetre els pares i dos dels fills a uns condicionaments diferents; només el pare es negarà a assimilar-se i aconseguirà així sobreviure, mentre que els altres cauran víctimes d'un esforç excessiu per identificar-se amb una societat que els ha exigit renunciar a qualsevol tret diferencial. El pas d'un model patriarcal autoritari a una "societat sense pares" regida únicament pel principi de l'eficiència és la problemàtica central, a la qual Frey dedica especial atenció. L'alienació dels nous vinguts culmina en l'acceptació voluntària del deure de lluitar per la nova pàtria, en contra dels

1) En quant a la crítica de la tecnologia, és de lamentar que Frey desconegués encara materials com alguns dels publicats el 1984 al recull *Berliner Saisonbericht* i a l'edició de Werke de 1989, que demostren una evolució similar a l'esdevinguda en el camp del cinema, d'una actitud positiva a un rebuig en ocasions fins i tot apocalíptic.

2) "Ein neues Exil: Amerikas 'Vaterlose Gesellschaft' und Roths Antwort, das Beispiel Mendel Singer", p. 97-138.

principis religiosos que van causar l'emigració. Només Mendel, que ha mantingut els valors tradicionals, podrà superar la confrontació. Frey constata també que el "miracle" final de la novel·la té unes característiques molt profanes i constitueix per a Roth una projecció de l'esperança que Friedl pugui guarir.

La quarta i última part¹⁾ es centra en *Der Antichrist*, producte de l'exili que Frey, recolzant-se sobretot en escrits de Gershom Scholem, relaciona amb la tradició apocalíptica jueva, de la qual estudia com a fenòmens més pròxims el pensament cabalístic d'Isaak Luria i el moviment messianístic al voltant de Sabbatai Zvi, que obtingué tanta ressonància a Galítsia i Podòlia; tots dos corrents tenen en comú el fet d'haver estat desencadenats per la situació d'exili i persecució. Roth intenta fer una crítica de la civilització occidental no amb mitjans racionals, sinó mífics, denunciant la presència de l'Anticrist en tota mena d'àmbits de la societat. Dins de la tradició apocalíptica es situa segons Frey la proximitat de Roth al catolicisme: el sabatianisme, especialment en la fase final, sota el liderat de Jakob Frank, predicava l'apostasia i la conversió al catolicisme, per tal de forçar així l'arribada del final dels temps. La postura ambigua de Roth en aquest darrer període, en què es manifestava catòlic convençut i d'altra banda intentava desesperadament mantenir els lligams amb el judaisme, sobretot a través del contacte amb Joseph Gottfarstein, és explicada per Frey com a part del projecte utòpic de restauració habsbúrgica; el catolicisme és reconegut com a part integrant i premissa de la monarquia, la qual és a la vegada l'única garant possible del manteniment de les comunitats jueves:

1) "Exil: Das heimatlose Dasein als Zustand der Welt", p. 139-179.

"Insofern mußte man - um Oesterreich und damit auch das Shtetl zu retten bzw. wiederherzustellen - sich politisch zur römisch-katholischen Kirche bekennen oder paradoxer ausgedrückt, um Jude bleiben zu können, mußte man Katholik werden."¹⁾

En rebutjar les societats nascudes del racionalisme perquè exigien la renúncia a la pròpia identitat, i davant l'amenaça nazi, l'únic refugi encara possible era ja la projecció en el futur d'un món tolerant identificat amb una monarquia austríaca idealitzada, que permetés als jueus viure segons les seves tradicions; negar aquest judaisme per tal d'assolir-ne la pervivència fou, doncs, segons Frey l'estratègia elegida per Roth.

Del mateix 1983 és la tesi de Boubakar Sanankoua sobre la imatge de la revolució i del revolucionari en l'obra de Roth.²⁾ Una introducció³⁾ on es defineix el concepte de revolució a aplicar, és a dir el marxista-leninista, i es fa un breu seguiment de l'evolució social d'entreguerres, amb especial atenció a la fase final de la guerra europea i la immediata postguerra a Austria, és seguida per una biografia de Roth que, malgrat proclamar-se deutora de la monografia de Bronsen, comet diversos errors i inexactituds en no seguir en realitat la font adduïda, sinó creure en altres que han quedat obsoletes, o fer afirmacions gratuïtes.⁴⁾ A partir d'aquí es passa a examinar un total de vuit

1) Frey, p. 172.

2) Boubakar Sanankoua: *Das Bild der Revolution und der Revolutionäre bei Joseph Roth*. Dissertation, maschinengeschrieben. Eingereicht an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Innsbruck (1983). 233 pags.

3) Sanankoua, p. 2-17.

4) Ibidem, p. 18-43. Errors remarcables són per exemple afirmar que Roth fou fill il·legítim, fent cas a la carta de Roth a Kiepenheuer (p. 18), dir que el pare de Roth morí tres anys després de néixer aquest (p.19), parlar d'un projecte de tesi no avalat per cap font (p. 24), o en un altre lloc creure en la presó de Roth a Rússia seguint Otto Forst de Battaglia (p.107-109). Altres vegades apareixen mostres d'una redacció <Continua a la pàgina següent.>

novel·les, amb grans diferències d'extensió. El mètode consisteix principalment en recopilar tot allò que fa referència al tema indicat en el títol de cada un dels subapartats dedicats a cada aspecte i a cada personatge, per més secundari que sigui, amb tal que tingui alguna cosa a veure amb la revolució; la paràfrasi abusiva i les freqüents repeticions són doncs inevitables. S'examinen extensament: *Das Spinnennetz*, on hi ha una interessant i detallada comparació entre la història de la república de Weimar i els esdeveniments narratius procedent d'un treball d'un company d'estudis¹⁾; *Die Flucht ohne Ende*²⁾; i sobretot *Der stumme Prophet*³⁾, on remarcaríem els nexes que estableix amb els reportatges del viatge per Rússia i l'intent de relacionar la biografia de Trotzki i la de Kargan, que és lloable però ens sembla poc documentat, en no utilitzar l'autobiografia del personatge històric ni l'obra d'Isaac Deutscher, el seu biògraf més prominent. *Hotel Savoy*⁴⁾ rep una atenció menys extensa, i *Die Kapuzinergruft*⁵⁾, *Die Rebellion*⁶⁾ i

<Ve de la pàgina anterior.>

descurada, per exemple en no anomenar la col·laboració de Roth amb el *Berliner Börsen-Courier* més que en citar la carta de comiat (p. 30), o en no explicar qui és el misteriós personatge "Manga Bell" del qual no dóna cap clarícia sinó aquest nom incomplet (p. 40). El pitjor és, però, una cita de *Zipper und sein Vater* (a la p. 23) que erra la pàgina, indicant I, 179 per comptes de I, 469-70, i a més mutila el text, transformant "eine sauber eingerichtete, bequeme Welt" en "eine saubequeme Welt" (sic!). Les confusions i errors apareixeran també en altres parts de la tesi.

1) Sobre aquesta novel·la vegeu p. 44-75. El treball citat és: Harald Walser: "Das Spinnennetz, ein historisches Dokument aus der Frühzeit der Weimarer Republik." Hausarbeit, maschinengeschrieben. Universität Innsbruck 1977.

2) Sanankoua, p. 103-139.

3) Ibidem, p. 153-212.

4) Ibidem, p. 76-97. Una curiosa confusió és la barreja dels dos personatges Alexander Böhlaug i Phöbus Böhlaug en un sol individu desprovist de cognom: "Alexander Phöbus" (p. 78).

5) Ibidem, p. 216-221. Aquí el protagonista perd el seu primer nom de Franz i passa a dir-se només Ferdinand Trotta (p. 216).

6) Ibidem, p. 98-102.

*Hiob*¹⁾ són vistes molt breument, per l'escassa relació amb el tema. Inexactituds tals com citar títols erronis o considerar opinions del narrador passatges que són clara i reconeguda expressió de la perspectiva dels personatges²⁾ no milloren un treball que desconeix la monografia de Werner Komstke, tan relacionada (tot i que aquest no tractà *Der stumme Prophet*), i cita escadusserament la de Werner Sieg, però la ignora a la pràctica. Lamentablement, el resultat queda molt per sota d'aquestes tesis i de les altres relacionades de Sültemeyer i Juergens, que si bé són esmentades no semblen haver fet gaire profit a l'autor.

Del mateix any 1983 coneixem un extens article de Laura Sergio que examina la forma com s'han resolt en les versions a l'italià de l'obra de Roth les traduccions de verbs compostos alemanys³⁾.

El 1984 es publicà la tesi d'Esther Steinmann⁴⁾, que estudia l'obra i la personalitat de Roth des del punt de vista de la teologia de la cultura⁵⁾, amb l'objectiu de "freizulegen, was sich erst einem zweiten Blick als religiöses Profil zeigt." Steinmann constata l'extraordinària diversitat d'interpretacions oposades sobre Roth, propiciada pels elements contradictoris que conviuen en la seva trajectòria⁶⁾:

1) Ibidem, p. 213-215.

2) Del primer cas trobem exemples a les pags. 98 i 220; del segon a les pags. 71 i 100.

3) Laura Sergio: "Die Uebersetzung der deutschen Verbalkomposition ins Italienische anhand der Werke von Joseph Roth." A: *Oesterreichische Literatur in Uebersetzungen. Salzburger linguistische Analysen*. Herausgegeben und vorgestellt von Wolfgang Pöckl. Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1983. 554 pags. P. 351-393.

4) Esther Steinmann: *Von der Würde des Unscheinbaren. Sinnerfahrung bei Joseph Roth*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag 1984, 138 pags. (= Untersuchungen zur deutschen Literaturgeschichte Bd 35.)

5) Apartat "Literatur und Religion im Dialog", p. 1-6.

6) Apartat "Die religiöse Disposition der Dichtung Joseph Roths", p. 7-21.

"Bei keinem Autor kann die Gefahr größer sein, daß man selektiv interpretiert, daß man unversehens verdrängt oder aus dem Blick verbannt, was die Konsequenz der Interpretation infragestellt."¹⁾

D'aquí que l'autora es proposi respectar la poliperspectivitat dels textos de Roth mitjançant un enfoc específic per a cada una de les novel·les a estudiar. La paraula i el llenguatge en general són vistos per Roth com alts valors ètics, en una actitud religiosa derivada de la tradició bíblica de respecte per la paraula escrita que té conseqüències per a la pròpia creació, sotmesa al més alt nivell d'exigència, i per a la valoració dels escrits dels altres, objecte d'una aguda crítica del llenguatge; el paral·lel amb Karl Kraus resulta evident. En les novel·les de Roth, l'alta valoració del llenguatge s'expressa sovint "ex negatiu" en la incapacitat dels personatges per a expressar-se. Un altre aspecte que permet qualificar de religiosa la literatura de Roth és segons Steinmann la seva actitud de cronista que recull els destins individuals, preferentment els de personatges aïllats, acompanyant-los en el seu descens; la figura concreta reflecteix el destí de la humanitat, i permet a l'autor posar de manifest el sentit de les coses malgrat la seva aparent manca de sentit. Aquest procés de recerca de sentit, que Steinmann anomena "Verklärung", comporta la renúncia a qualsevol mena de patetisme i la recerca de clarificació, que Roth efectua a través de la introducció de diverses perspectives narratives, renunciant al gest auctorial omniscient. L'objectivitat de l'escriptor presuposa per a Roth "eine ganz bestimmte Art von Sympathie" envers els propis personatges, per tal de poder concedir-los una realitat rica en possibilitats, tant per al bé com per al mal. Steinmann examina la

1) Steinmann, p. 8.

influència de l'hassidisme en Roth i la proximitat entre el pensament hassídic i el catòlic¹⁾ pel que fa a la noció de la presència de Déu en tota la seva creació, i per tant la valoració de les petites coses i dels personatges aparentment insignificants. L'aproximació de Roth al catolicisme pot entendre's també com l'atracció per una entitat cosmopolita que hauria estat a la vegada la base del cosmopolitisme de l'extinta monarquia, en un moment en què l'adscripció nacional resultava gairebé obligatòria; un altre atractiu del cristianisme hauria estat l'oferiment del perdó per a un home plagat de sentiments de culpa. Ara bé: "Gleichwohl hat Roth sein Judentum nie hinter sich gelassen; er hat es vielmehr um christliche Dimensionen erweitert."²⁾

L'apartat més ampli³⁾ és dedicat a l'estudi de la dimensió religiosa en cinc obres narratives de Roth, seleccionades com a representatives de certs aspectes de la temàtica; les altres obres, segons l'autora, haurien pogut estudiar-se també des del punt de vista religiós, però no haurien aportat més del que fan les mostres examinades. Aquesta temàtica és predominant a partir de 1930, però es dona també en obres anteriors. La primera obra analitzada és *Hioh*⁴⁾, considerada com una paràbola hassídica, d'aparença volgudament senzilla. Steinmann subratlla que es tracta de la temàtica de l'home senzill, susceptible de culpabilitat, i no tant del just que pateix sofriments; Roth vol mostrar un món religiós que només sembla intacte, però que en realitat es troba ja en perill abans que les desgràcies externes s'iniciïn: "Roth kontrapunktiert das

1) Steinmann, p. 23-26 ("Joseph Roth - ein katholisierender Jude".)

2) Ibidem, p. 26.

3) Ibidem, p. 27-123. ("Die religiöse Dimension im Werk Joseph Roths.")

4) Ibidem, p. 29-56.

äußere Unglück seiner Gestalten durch ihre innere Disposition zum Unglücklichsein."¹⁾ Mendel, ancorat a l'ortodòxia, serà obligat per la dissort a revisar la seva postura i acceptar aspectes hassídics, més tolerants i oberts a totes les manifestacions vitals i a l'afirmació del present. La malaltia i curació "miraculosa" de Menuchim posseeixen un valor simbòlic per a la trajectòria dels altres personatges. El tan discutit miracle és per a Steinmann un element perfectament preparat i integrat dins l'acció des de l'inici de l'obra, el "happy end" de la qual posseeix una dimensió sovint passada per alt: Mendel mor al final; de forma similar al seu predecessor Andreas Pum, experimenta la immediatesa de Déu a canvi de la mort.

Si bé *Radetzkymarsch*²⁾ no explicita la temàtica religiosa, n'estableix implícitament la importància a través de les paraules de Chojnicki, figura en la qual el mateix autor es projecta. La devaluació del sistema teocràtic des de dins mateix, fins i tot per part del seu màxim representant, el monarca, en prefigura l'ensorrament ja de bon principi. El nacionalisme, el fatalisme i els diversos mitjans d'evasió són substituïts de la religió que la novel·la tematitza. L'experiència de l'exili serà cabdal per a fer que Roth entronitzi la utopia de l'imperi danubià com a regne de la tolerància i la justícia, però l'escriptor mai perdrà de vista que la utopia es refereix al que la monarquia hauria pogut ser d'haver realitzat els seus ideals teòrics, i no allò que realment fou. El fatalisme dels néts, ocasionat per la consciència d'una identitat feble, serà superat al final de la vida per Carl Joseph a partir del moment en què s'acomia de l'exèrcit. El fet d'enterrar els cadàvers dels que han estat penjats per traïdors i el d'ofrir-se a

1) Ibidem, p. 36.

2) Sobre aquesta obra vegeu p. 56-79.

morir en benefici dels seus homes indiquen que s'ha alliberat de l'autisme que li impedia actuar, en direcció a un compromís amb els qui l'envolten. El que la mort vagi acompanyada d'una visió només subratlla la plenitud i autenticitat de la seva humanització.

*Die hundert Tage*¹⁾ constitueix per a Steinmann "eine Heilsgeschichte" en la qual el material històric és tan sols una il·lustració per a poder descriure "un Dieu redevenant un homme", en paraules del propi Roth. És tracta, doncs, d'una paràbola amb característiques legendàries, que a través dels dos personatges principals, Napoleó i la bugadera Angelina, integra "das biblische, respektive christologische Modell des 'fröhlichen Wechsels', bei dem das Hohe niedrig und das Geringe erhaben wird."²⁾ Steinmann detecta una abundant simbologia religiosa al llarg de la novel·la i relaciona la santedat d'Angelina amb la del sant bevedor, allunyades de conceptes morals estrets i consistents en la capacitat d'oblidar-se de si mateix. El procés de desmitologització i humiliació voluntària del tirà expressaria una darrera esperança que amb Hitler pogués esdevenir el mateix; una solució irracional és contraposada a l'irracionalisme que domina l'època.

*Beichte eines Mörders*³⁾ respon més a categories jueves que no cristianes, al contrari de les dues obres anteriors. La confessió en forma de narració que crea una comunitat, el fet que els esdeveniments referits afectin també el present i els oïdors puguin aplicar-se una "moral de la història" (permetent al narrador trencar el cercle en reconèixer Lakatos) són tots ells elements propis de l'ètica hassídica que donen a la història una dimensió sacramental. Aquesta influència hassídica és també l'origen del fet que el mal pugui generar el bé, i

1) Steinmann, p. 79-92.

2) Ibidem, p. 84.

3) Ibidem, p. 79-108.

que la paraula sigui considerada una instància moral més poderosa que l'acció. En les figures dels dos jueus innocents que Golubtschik traeix, Steinmann hi troba representacions cristològiques.

La interessantíssima interpretació de *Die Legende vom heiligen Trinker*¹⁾ es situa en la direcció ja empresa per Anne Bankowska, que assenyala la presència del pensament hassídic, i d'Allan Bance, que remarca el fet que s'hi tracti precisament de santa Teresa de l'infant Jesús; observem, però, que aquests dos estudiosos no són citats ni tan sols en la bibliografia. Steinmann constata la paradoxa del títol per a una mentalitat occidental, i la seva integració dins la tradició dels "Heilige Narren" del cristianisme oriental, exemplificats en sant Simeó d'Edessa i sant Andreu de Constantinoble, que de forma pública feien la vida de pobres bojós i pecadors, i d'amagat eren ascetes. Aquest tipus de personatge ja havia estat tractat per Roth en les figures d'Andreas Pum, els pallassos Grock i Santschin, i sobretot Arnold Zipper. És la integritat d'Andreas, la seva entrega a tot el que fa, el seu desinterès per la propietat i el profit propis els que en fan un sant, des de la perspectiva hassídica i des del "petit camí" de santa Teresa, que testimonien la incondicionalitat de la gràcia de Déu per a qui, com ell, manté la consciència i el desig de complir el deure, encara que es deixi portar per circumstàncies externes. La santedat només queda demostrada pel final, en aconseguir la meta al moment de morir.

Roth és per a Steinmann un autor religiós perquè intenta descobrir i mostrar els aspectes humans i denunciar els inhumans; per a evitar caure en el patetisme, recorre a la paradoxa, tot esforçant-se per palesar la participació de Déu en la realitat del món.²⁾

1) Ibidem, p. 109-123.

2) "Joseph Roth als religiöser Autor", p. 125-127.

La monografia de Margarete Willerich-Tocha *Rezeption als Gedächtnis. Studien zur Wirkung Joseph Roths*¹⁾ és una de les més notables, tant per l'amplitud del tema com per la profunditat amb què el tracta. Els apartats introductoris²⁾ orienten sobre aspectes generals de la teoria de la recepció aplicables a aquest estudi, que es proposa centrar-se en les reaccions dels lectors (i per tant recull en la mesura possible els ecos de premsa, en la pràctica gairebé l'única constància d'aquestes reaccions) i en la recepció productiva, especialment les filmacions d'obres de l'escriptor; es remarca també la importància que en la recepció de Roth té la referència a la persona de l'autor, la qual sovint predomina per damunt de la referència a l'obra i fixa un horitzó d'expectatives limitat a uns temes determinats que sovint ha fet oblidar altres facetes de l'obra (la identificació de Roth com a *laudator temporis acti*, nostàlgic de l'*Austria felix*, ha impedit sovint percebre la seva actitud crítica o el seu interès per temes d'actualitat).

Segueixen ara els tres grans capítols que formen el cos de la tesi: "Rezeptionsgruppen", "Rezeptionsthemen" i "Medien produktiver Rezeption"³⁾. Diversos aspectes dels dos primers capítols estan estretament interrelacionats, de forma que algunes parts del primer semblen incompletes fins que hom troba en el segon els elements que semblaven mancar. Willerich-Tocha contempla tres "Rezeptionsgruppen", el primer format pels amics de Roth com a base de la recepció d'aquest,

1) Margarete Willerich-Tocha: *Rezeption als Gedächtnis. Studien zur Wirkung Joseph Roths*. Frankfurt a.M./ Bern / New York: Peter Lang, 1984. 521 pags.

2) "Zur Rezeption Roths", p. 1-20, i "Roths Leben als erster Zugang zu seinem Werk", p. 21-27.

3) Respectivament p. 28-155, p. 156-274 i p. 275-370.

inicialment a través d'articles necrològics centrats en el record i la lloança de la persona i l'obra; un cop acabada la guerra, es destaquen alguns d'aquests amics, especialment Hermann Linden, amb la publicació del recull *Joseph Roth. Leben und Werk. Ein Gedächtnisbuch*, de 1949, i Hermann Kesten, amb articles diversos i impulsant la publicació d'algunes novel·les primer i de l'edició conjunta de 1956 després, gràcies a la seva posició de lector de l'editorial Kiepenheuer. Per al segon grup, "Verlage, Verleger, Herausgeber und Kritiker", comença constatant la imatge positiva i actual de Roth entre els crítics ja des del principi de la carrera novel·lística, contraposada al baix nombre de vendes, i cita alguns dels conflictes amb editorials, especialment durant l'exili¹⁾. És important l'observació que *Hiob* i *Radetzkmarsch* fixaren un "Erwartungshorizont" respecte al qual va ser jutjada la resta d'obres, bloquejant la recepció de les que no s'hi relacionaven temàticament i provocant que determinades novel·les fossin recordades i reeditades i altres passessin desapercibudes²⁾. Si bé fins a 1939 predomina la referència a l'obra, entre 1939 i 1956 és l'autor el centre d'interès, creant-se una tradició acrítica de "Rezeption der Rezeption" que no començarà a canviar fins que amb la primera edició d'obres completes torni a donar-se una recepció autònoma, que no obstant conviurà fins a la segona edició (1975/76) amb mostres de la tradició laudatòria recolzada en autoritats com Kesten. Remarquem la confrontació que fa Willerich-Tocha de les reaccions davant les dues edicions de *Werke*, i que deixa clara l'evolució cap a una imatge de Roth més matisada i completa, fruit del coneixement personal de l'obra i no de l'aplicació de criteris establerts per autoritats determinades.³⁾

1) Hem tocat aquest tema a l'apartat 2.e.

2) Willerich-Tocha, p. 75-77.

3) Ibidem, p. 78-89.

L'apartat dedicat a l'atenció científica rebuda per Roth¹⁾ estableix tres fases: fins a 1939, d'aquí a 1956, i d'aquell any endavant, amb un clímax entre 1966 i 1975, marcat per un màxim de publicacions que és indicatiu de la "Roth-Renaissance", i un interès pel Roth jove que s'inicia amb la publicació de *Der stumme Prophet* el 1966 i subratlla la faceta crítica de l'autor, que havia estat deixada de banda en favor del predomini d'un Roth vist únicament com a nostàlgic d'un univers ensorrat. Willerich-Tocha passa revista a les principals monografies, dedicant-hi una extensió força variable, que en alguns casos es redueix a la simple menció (és el cas de Siegfried Wlasaty o de Leos Houska) i en altres només a l'aparició a la bibliografia (H. E. Lusher, Curt Sanger, Peter A. Winkel, Hansotto Ausserhofer per exemple); de tota manera, constitueix el recull més exhaustiu que coneguem sobre el tema. Constata la presència de Roth en la historiografia literària anterior a la segona guerra mundial (amb una primera menció com a autor de la *Neue Sachlichkeit* per part de Félix Bertaux el 1928) i l'absència posterior, fins a 1956, moment a partir del qual torna a reaparèixer, si bé encasellat al principi en els temes austríac i religiós.

El capítol "Rezeptionsthemen" n'estableix tres, la recepció dels quals es segueix cronològicament. El primer d'ells, "Gesellschaft"²⁾, examina la recepció i valoració contemporània i pòstuma de l'obra periodística i de les novel·les socialment crítiques, escrites fins a 1929, aprofundint en dues d'elles a manera d'exemple: *Flucht ohne Ende* i *Rechts und Links*. Una conclusió notable és per a nosaltres la constatació que fa l'autora

1) Ens referim a l'apartat "Literaturwissenschaft und Literaturdidaktik", p. 90-155, i especialment al seu subapartat "Roth-Forschung", p. 91-129.

2) Willerich-Tocha, p. 158-195.

de la persistència d'un tema bàsic al llarg de tota l'obra de Roth, que no ha estat objecte de recepció, i que fa que la tradicional divisió de l'obra en dos períodes sigui únicament superficial: aquest tema és l'experiència de la guerra i la postguerra per part de l'home que només pot experimentar-ne passivament les conseqüències i es veu desarrelat i incapacitat de retrobar un lloc dins la societat.¹⁾ Pel que fa al tema d'Austria²⁾, Willerich-Tocha constata l'ambivalència de la imatge de la monarquia en l'obra de Roth i la mala acollida dels elements crítics per part dels cercles més conservadors; la faceta crítica, però, la majoria de vegades no ha estat percebuda, donant lloc a una imatge de l'escriptor únicament afirmativa i poc diferenciada. L'autora subratlla que el judaisme de Roth no es pot separar del seu austriacisme, sinó que n'és l'element determinant, i remarca els treballs de Magris i Bronsen en aquest sentit. Interessant és la constatació que la imatge de Roth com a legitimista entusiasta de la monarquia danubiana té arrels biogràfiques, però no està documentada per la seva obra, i que aquella imatge, plasmada en el clixé "vom Revolutionär zum Monarchisten" procedeix de la divulgació periodística, però no de la recepció científica³⁾.

"Exil als Bezugsfeld"⁴⁾ recull la història de la prohibició de Roth per part dels nazis i examina el reflex de temes relacionats amb l'exili en l'obra de Roth a partir de 1933, així com la recepció contemporània, fent atenció especial al cas d'Holanda, que revesteix característiques peculiars (observem que Willerich-Tocha no coneix encara l'obra de Koos

1) Willerich-Tocha, p. 175-177.

2) Ibidem, p. 196-223.

3) Vegeu el subapartat "Autor gegen Erzähler", p. 212-223.

4) Ibidem, p. 224-274.

van Weringh i Toke van Helmond, de 1979). Per a il·lustrar la recepció d'obres d'aquest període es centra en *Das falsche Gewicht* i *Die hundert Tage*, que li permeten constatar percepcions molt diferents per part dels crítics.

El darrer capítol està dedicat a la recepció productiva, especialment a través de filmacions, de les quals estableix tres categories: les fidels a la base narrativa (*Die Rebellion*, *Die Geschichte von der 1002. Nacht*, *Das falsche Gewicht*, *Hlob*), de les quals estudia les dues últimes, examinant la relació amb el text i la difusió obtinguda; les que s'aparten de l'original, trivialitzant-lo (*Die Legende vom heiligen Trinker*¹⁾, *Stationschef Fallmerayer*, *Geschichte einer Liebe*); i les que només utilitzen motius, com és el cas de *Trotta*, que aplica elements de *Die Kapuzinergruft*. L'examen de les dues filmacions adequades al text, com ja anteriorment l'estudi de la recepció de les novel·les presentades com a casos exemplars, dona lloc a l'autora a interessants anàlisis de les obres, tot i no ser aquesta la temàtica empresa pel treball. Finalment es revisa la literatura de ficció que parteix de l'interès per la persona i obra de Roth, i que forma dos grups: un per al qual Roth simbolitza la problemàtica de l'exili i del Tercer Reich, que engloba d'una banda els contemporanis Irmgard Keun (*Kind aller Länder*, 1938) i Hermann Kesten (*Die Zwillinge von Nürnberg*, 1947), i de l'altra Christa Wolf (*Kindheitsmuster*, 1976); i un grup que parteix de la temàtica de l'antic imperi austríac tractada per Roth, format per Gerhard Fritsch (*Moos auf den Steinen*, 1956) i Ingeborg Bachmann (*Drei Wege zum See*, 1972). Unes breus conclusions²⁾ subratllen la importància de l'interès

1) L'autora es refereix a la filmació per a televisió dirigida per Franz J. Wild (1963).

2) Willerich-Tocha, p. 371-374.

biogràfic en la recepció de Roth i la funció que la literatura ficcional pot tenir en el manteniment de la memòria col·lectiva.

Del mateix 1984 és la publicació de la tesi de Celine Mathew sobre ambivalència i ironia en les obres de Roth¹⁾. Després d'una breu introducció on comenta somerament algunes de les monografies sobre Roth²⁾ - el seu principal punt feble és desconèixer la tesi de W.H. Powell *Joseph Roth, ironic primitivist* (1956), tan relacionada amb el tema, i la monografia de C. Magris *Lontano da dove* -, Mathew passa a definir el concepte d'ambivalència en els dos vessants de *Wertunsicherheit* i *Mehrwertigkeit*, i estableix que la inseguretat pel que fa als valors converteix la ironia en l'única defensa possible³⁾. Comenta després el paper de la monarquia austro-hongaresa com a garant d'un món aparentment segur i estable, i el trauma de la destrucció d'aquest ordre reflectit en l'obra d'alguns contemporanis (Kafka, Musil, Broch, Spengler)⁴⁾. Un altre brevíssim capítol s'ocupa de la biografia de Roth⁵⁾. L'extens capítol IV⁶⁾ constitueix el cos de la tesi i s'inicia amb una revisió de l'obra periodística i de la correspondència,

1) Celine Mathew: *Ambivalence and Irony in the works of Joseph Roth*. Frankfurt a. M. / Bern / New York: Peter Lang, 1984. 212 pags. Tesi de 1982, Universitat de Kerala, Índia. Resulten molestes algunes faltes de sistema, com no indicar sempre les dates dels articles, o utilitzar en el text principal cites de l'alemany traduïdes a l'anglès i no indicar-ne sempre l'original en una nota; afortunadament, a partir del capítol IV sol citar-se directament el text original.

2) Mathew, p. 11-16. En general s'aprecia un nivell d'informació escàs, que porta tot sovint a "redescobriments" i a raonaments que, si bé són correctes i lloables, ja han estat fets prèviament.

3) Ibidem, p. 17-28.

4) Ibidem, p. 29-38.

5) Ibidem, p. 39-46. Hi ha algunes inexactituds, tals com la qualificació "leftist paper" per a la *Frankfurter Zeitung* (p. 41) o la manera confusa i contradictòria de reproduir la mort de Roth tot i seguir Bronsen (p. 43).

6) Ibidem, p. 47-194.

sense pretensions sistemàtiques, en la qual remarca el sarcasme de Roth per tot allò relacionat amb la burgesia, i la seva decidida postura en favor de la humanitat, en la qual no hi ha cap mena d'ambivalència. Aquí Mathew fa per primera vegada una interessant observació a la qual al·ludirà repetidament:

"(...) when one speaks of ambivalence in Roth's works, one does not mean that Roth makes no distinction between good and evil. His anger flares up at the sight of anything bad, and "bad" he often seems to equate with inhumanity. But he has no idea as to the good that is to replace the evil. Roth is ambivalent in the sense that while condemning many of the established values of his time, he finds no positive values to guide him either on the metaphysical or social or political levels. We can count many things that he condemns, but few that he approves of and they are all in the past. When Austrian imperialism was a reality, he had not a word to say in praise of it. Only when it is gone beyond recall, does he sing its praise. In other words, it becomes attractive only in comparison to worse things that follow."¹

A continuació Mathew passa a considerar les novel·les distribuïnt-les en els grups "Documentation and 'Neue Sachlichkeit'" i "Legend and Fable". En cada obra s'indica el fil argumental i es comenten les instàncies relacionades amb el plantejament de la tesi, amb observacions sovint correctes i interessants, encara que rara vegada innovadores. La que ens sembla més remarcable és la constatació del manteniment del to irònic i ambivalent en el segon grup de novel·les, que malgrat el to legendari segueixen presentant la realitat de forma crítica i escèptica². Mathew subratlla també que els personatges que Roth descriu com a intel·ligents són devorats i pràcticament es veuen autodestruïts per la constant necessitat de qüestionar i criticar les convencions socials, i que només aquells "untroubled by thinking" viuen en harmonia

1) Mathew, p. 61.

2) Aquesta constatació es troba amplament explicitada en el comentari a *Hiob* (p. 126-135) i es va confirmant per a cada una de les obres posteriors, englobades també dins l'apartat "Legend and Fable".

amb si mateixos, mentre no assoleixin la capacitat d'autoanàlisi; aconseguir-la, però, és altament valorat per Roth, tot i que implica un greu perill¹⁾. La problemàtica de Roth és similar, conclou l'autora, ja que desitja amb totes les forces creure però res resulta prou sòlid com per proporcionar-li un refugi durador:

"If Roth could have been sure about one single thing in life or if he had material security, he would have been able to fight down the existential Angst in which he lived. As it is he lives in a Dauerschwebe (...). If he had been a convinced Nihilist he would have written differently. But he repeatedly moves to the very edge of the precipice only to move away without making the final plunge. A strange mixture of hopefulness and longing prevents him from committing himself to nihilism. (...) The phenomenon Roth can be explained only in terms of ambivalence. His contradictions and the existential panic in which he lived are reflected in the indecisiveness that he noticed in everything human, the sense of uncertainty and insecurity that filled him."²⁾

El 1984 s'amplia l'obra periodística de Roth que està a disposició del públic, amb l'edició del recull d'articles *Berliner Saisonbericht. Reportagen und journalistische Arbeiten 1920-1939*, a cura de Klaus Westermann³⁾. Es tracta sobretot de peces anteriors a 1925, amb predomini de materials publicats a *Neue Berliner Zeitung - 12-Uhr-Blatt* entre 1920 i 1923, i a *Der Drache* durant 1924. (Aquests articles i bastants altres havien estat ja enumerats per Ingeborg Sültemeyer el 1976.)⁴⁾ Un grup menys nombrós, però qualitativament molt important,

1) Vegeu p. 195-203, capítol V, "'nachdem der Zweifel uns hellsichtig gemacht' - résumé and recapitulation", especialment les pags. 200-201.

2) Mathew, p. 201 / 202.

3) Joseph Roth: *Berliner Saisonbericht. Reportagen und journalistische Arbeiten 1920-1939*. Herausgegeben und mit einem Vorwort von Klaus Westermann. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1984. 461 pags. El pròleg ocupa les pags. 11-19. Hem observat que Westermann inclou en el recull un article ja publicat a *Werke IV*, p. 539-540 ("Berliner Bilderbuch" del 1.7.1924) i un altre editat per Sültemeyer a *Das Frühwerk Joseph Roths* ("Cochinchina").

4) Vegeu Sültemeyer, *Frühwerk*, p. 147-153. Resulta sorprenent que no se l'anomeni en cap moment.

pertany al període de l'exili i contribueix a clarificar l'actitud de Roth en aquest període. Interessants són també els reportatges sobre la guerra russo-polonesa i el procés per l'assassinat de Rathenau. Westermann remarca en el pròleg el compromís polític de Roth fins a 1924 i el trauma que per a ell representà l'elecció de Hindenburg com a president de la república el 1925, moment a partir del qual inicià els viatges i deixà de residir en els països de parla alemanya de forma permanent. Entre 1929 i 1933 la dedicació periodística minvà en favor de l'activitat com a novel·lista, i tornà a augmentar lentament a l'exili amb un renovat interès per la política. De fet, el prologuista exposa de forma resumida els punts principals de la seva monografia sobre Roth, que es publicaria el 1987.

Entre els articles publicats el 1984 en trobem un degut a Hugo Aust, dedicat als diferents usos i significats del pronom indefinit "man" en una obra de Roth¹⁾. "Woher der Haß?", de Paul Stöcklein²⁾, s'inscriu dins del corrent d'interès teològic per Roth que es manifestà ja amb la tesi d'Esther Steinmann i que en vida de l'autor donà lloc a la seva relació amb el jesuïta Friedrich Muckermann. L'interessant article de Stöcklein subratlla la coincidència entre l'explicació que Roth dona a l'antisemitisme i l'expressada per Sigmund Freud a la seva obra de 1939 *Der Mann Moses*: els pobles que odien més intensament els jueus foren cristianitzats tardanament, i el seu paganisme subjacent no ha superat l'odi a la religió imposada, però no gosa reconèixer aquest antagonisme

1) Hugo Aust: "Sinnbildende Aspekte des Indefinitpronomen 'man' am Beispiel von Joseph Roths Novelle 'Stationschef Fallmerayer'." A: *Wirkendes Wort*, Nr. 94, 1.4.1984, p. 324-328.

2) Paul Stöcklein: "Woher der Haß? Die unbeachtet gebliebene Antisemitismusdeutung Joseph Roths aus den dreißiger Jahren." A: *Communio. Internationale katholische Zeitschrift*, 5.9.1984, p. 467-483.

i trasllada l'hostilitat al poble jueu, objecte d'un odi secundari que actua sense inhibicions, però s'alimenta de l'energia generada per l'odi primari contra el cristianisme, més o menys soterrat. Stöcklein documenta la postura de Roth a partir de diversos escrits i manifestacions de l'escriptor, i sobretot amb un clarificador anàlisi de *Tarabas*, que demostra la seva estreta relació amb els esdeveniments contemporanis. L'article reforça la imatge d'un Roth no pas allunyat del seu temps i refugiat en un món legendari, sinó dotat d'una aguda visió política i de futur. Un tercer article, "Rechtspolitik und Linkskultur", de Mathias Hansen¹⁾, compara les trajectòries ideològiques de Joseph Roth i Arnold Schönberg i arriba a la conclusió que, mentre ambdós produïen unes obres innovadores i d'alta qualitat, en canvi el seu pensament polític durant el període d'exili era reaccionari i, tot i haver estat elaborat per tal de servir d'antídot del feixisme, caigué en posicions ideològiques similars a allò que pretenia contrarestar, apart de ser il·lusori i inviable.

Indirectament relacionada amb Roth es troba la publicació d'un volum d'articles de Karl Tschuppik²⁾ en la qual l'editor, Klaus Amann, en el seu intent de recuperar per al públic un escriptor actualment oblidat, invoca repetidament el testimoni del seu amic i col·lega Joseph Roth, que no fa pas gaires anys es trobava ell mateix en una situació similar; símptoma, doncs, de l'èxit del que s'ha anomenat "Roth-Renaissance".

1) Mathias Hansen: "Rechtspolitik und Linkskultur. Exilpositionen von Joseph Roth und Arnold Schönberg." A: *Sinn und Form* 36 (1984) 1, p. 143-163.

2) Karl Tschuppik: *Von Franz Joseph zu Adolf Hitler. Polemiken, Essays und Feuilletons*. Herausgegeben und eingeleitet von Klaus Amann. Wien - Köln - Graz: Hermann Böhlau Nachf. 1982. 288 pags.
 Hem inclòs una breu biografia de Tschuppik a l'apartat 2.c.

La tesi de Klaus Pauli¹⁾ reuneix la interpretació de *Die Kapuzinergruft* i *Der stumme Prophet* sota la característica comú de "zeitgeschichtliche Portraitromane". Per a nosaltres l'estudi dedicat a la novel·la més tardana és el més reeixit; seguint la tècnica encetada per Scheible d'examinar cada una de les escenes en els seus petits detalls narratius i descriptius i evitant aplicar idees preconcebudes, Pauli arriba a interpretacions molt detallades i ben raonades que en diverses ocasions superen les assolides pel seu predecessor. El resultat d'aquest treball minuciós és una alta valoració de la tècnica narrativa i de l'exactitud psicològica d'una obra sovint poc apreciada - lloada sistemàticament pels que veien en ella només una continuació de *Radetzkymarsch* i apreciaven superficialment una i altra com a himnes a la monarquia desapareguda, i menystinguda pels que prenen al peu de la lletra les manifestacions del protagonista i l'equiparaven a l'autor, aplicant-hi criteris ideològics determinats. Com ja havia fet Scheible, Pauli deixa molt clara la distància entre Joseph Roth i el seu personatge Franz Ferdinand Trotta, el desinterès del qual per la política, típic dels joves aristòcrates vienesos, el converteix finalment en víctima d'aquesta. Les múltiples acusacions que l'equació Trotta = Roth ha deparat a l'autor són totalment injustificades i demostren a la vegada l'extremada conseqüència amb què Roth elaborà el seu personatge i seguí el patró narratiu elegit: un home que percep la realitat sociopolítica de forma distant i fragmentària, i només la rememora en el cas que hagi estat rellevant per a ell personalment; fins

1) Klaus Pauli: *Joseph Roth: Die Kapuzinergruft und Der stumme Prophet. Untersuchungen zu zwei zeitgeschichtlichen Portraitromanen*. Frankfurt a. M. / Bern / New York / Nancy: Peter Lang, 1985. 360 p.

i tot els nexes entre capítols responen a la situació de qui intenta recordar esdeveniments ja passats.

Al costat de l'interessantíssim estudi d'aquesta novel·la tardana, el de l'anterior resulta prolix i sembla fins i tot sortir-se de vegades de l'àmbit estrictament filològic per caure en actituds de crítica ideològica. També és possible que el procediment d'estudiar consecutivament passatges de la novel·la resulti més adequat i fructífer en el cas de *Die Kapuzinergruft*, ja que ella mateixa està organitzada en unitats centrades al voltant d'una temàtica, i les mateixes reflexions del protagonista sobre el seu passat ofereixen a l'interpret un bon punt de partida per a relacionar-les entre sí en un seguit de cercles concèntrics. En canvi, la presumpta biografia de Trotzki té un decurs més lineal i l'aspecte d'autoreflexió és molt menor, de manera que el procediment per passatges que a la vegada constitueixin blocs temàtics no es pot aplicar sistemàticament, i apareix en canvi la vella tàctica d'estudiar un per un els personatges; aquesta part de l'estudi esdevé poc àgil, reiterativa i mancada d'una concisió que hauria estat molt d'agrair. Interessant és la constatació que la novel·la havia adquirit una extensió equiparable a les altres novel·les de Roth, i que l'argument estava a més perfectament desenvolupat; Pauli creu, amb Jansen, que el motiu de no haver-la publicat és que Roth no volia contribuir a un anticomunisme barat en un moment on el principal enemic es situava a la dreta¹⁾. També són notables els nexes que estableix amb autors com Erich Fromm o Karl Mannheim des d'un punt de vista de crítica ideològica o psicologia de les masses, i amb altres relacionats amb la

1) Pauli, p. 220.

trajectòria del comunisme i dels seus partidaris, com Manès Sperber o Arthur Koestler. Pauli reivindica l'exactitud del diagnòstic de Roth davant la societat soviètica que ell va conèixer i descriure en les novel·les i en els reportatges sobre Rússia, i el considera per exemple molt més lúcid i sensible a l'evolució política que Walter Benjamin i altres "radikale Touristen"; addueix també que la certesa de la seva prognosi ha estat confirmada a posteriori, per exemple per la filla de Stalin, Svetlana Allillujeva, o per Agnes Heller, deixeble de Georg Lukacs.

Aquesta clarividència de Roth ha estat també remarcada per Pauli constantment en l'apartat dedicat a *Die Kapuzinergruft*, on ha deixat clar que la ceguesa política de Trotta pertany a la seva configuració com a personatge i no implica pas la mateixa actitud per part de l'autor, sinó que aquest la utilitza a manera de denúncia contra tots aquells que no van saber jutjar encertadament el que s'esdevenia. Per a nosaltres, el més interessant de la monografia són dos excursos inclosos dins l'anàlisi d'aquesta novel·la que estudien l'activitat periodística contemporània de l'autor. El primer d'ells ressegueix els articles de Roth contra el nacionalsocialisme¹⁾ donant mostres per als diversos aspectes atacats, i rebutja decididament l'etiqueta d'autor absort per la regressió al passat, remarcant l'exactitud del retrat que ja des de principis dels anys vint feia Roth del totalitarisme de dretes. El segon excurs, "Die Anschlußfrage"²⁾, examina les manifestacions de Roth al voltant d'aquest tema, així com l'evolució de la seva actitud respecte al legitimisme, en el qual segons Pauli Roth veia amb certa raó l'únic

1) Pauli, p. 114-128.

2) Ibidem, p. 164-190.

instrument apte per a mantenir la independència austríaca, ja que bona part de la població hauria acceptat una forma monàrquica parlamentària; les aproximacions de Roth al *Ständestaat* foren segons això purament tàctiques, degudes a l'intent de guanyar l'austrofeixisme per a la restauració habsbúrgica, però l'actitud de fons era de rebuig. Igualment existiren importants friccions amb els cercles legitimistes, que Pauli pensa que culminaren en la ruptura amb *Die Oesterreichische Post* poc abans de la mort de Roth i el projecte de passar a la publicació *Nouvelles d'Autriche*. Per a aquest estudiós, el legitimisme fou una postura temporal de Roth, coherent amb el rol assumit d'ex-oficial austríac, i que convivia amb una posició que li permetia fer de mediador amb els cercles d'esquerra. Pauli creu que Roth estava preparant en els darrers temps l'emigració a Mèxic i que hauria escrit una obra sobre les condicions de vida de l'exili i les actituds pròximes al nazisme que els exilats patien en els països receptors; un material bàsic per a aquestes suposicions és el guió cinematogràfic escrit per Roth als darrers temps de la seva vida, així com els records de l'amic Stefan Fingal.¹⁾

Creiem que es tracta d'una monografia notable que té com a principal mèrit reivindicar la profunditat i exactitud de la narrativa de Roth, així com el seu lligam amb la pròpia època, defensant la conseqüència de la seva postura contra visions superficials que el mesuren amb criteris ideològics aliens (vegeu les fortes crítiques a Wolf R. Marchand, Martha Wörsching o Bruno Frei). Perjudicials són entre altres coses algunes irrupcions en terreny ideològic, a més del desconeixement d'alguns autors com Albrecht Weber o Sidney Rosenfeld i d'alguns altres estudis, així com algunes inexactituds.²⁾

1) Vegeu especialment p. 186-190.

2) Així p.ex. Franz Carl Weißkopf és anomenat també "Weißhaupt" (p. 27).

Al 1985 pertany també l'article de Susanne Berg "Archaik in der Moderne. Zu Joseph Roths 'Hiob'-Roman"¹⁾, que es proposa recordar a un nivell bastant genèric l'existència de la cultura jueva oriental i situa Roth dins una tradició emparentada amb els escriptors jídics, remarcant la presència en la novel·la de múltiples elements propis del judaisme i més concretament de l'hassidisme; no menciona cap mena de literatura secundària que pogués ajudar el lector a aprofundir en aquest terreny amb prou feines desbrossat per l'articulista.

L'article de Klaus Bohnen "Flucht in die 'Heimat'. Zu den Erzählungen Joseph Roths"²⁾ constata el valor central que per a la vida i l'obra de Roth posseeixen la noció de *Heimat* i la contraposada de *Fremde*, d'*Unbehaustsein*, que poden adquirir configuracions molt diverses. Bohnen exemplifica la seva afirmació a través de l'estudi de tres narracions. En la primera, *Der blinde Spiegel* (1925), *Heimat* és el món que un mateix es construeix a manera de refugi, un ordre de caire absolutament privat. A *Die Büste des Kaisers* (1935) el protagonista intenta ampliar aquest refugi de creació personal amb el record de la "gran casa" que havia estat la monarquia danubiana; a la tercera, *Der Leviathan* (1934), la contraposició de valors es reflecteix paral·lelament en l'antinòmia natura - civilització, tradició - tècnica; el protagonista assolirà la seva llar al fons del mar, vora el Leviatà que guarda els coralls.

1) Susanne Berg: "Archaik in der Moderne. Zu Joseph Roths 'Hiob'-Roman". A: *Der Deutschunterricht* 37 (1985), p. 102-105.

2) Klaus Bohnen: "Flucht in die 'Heimat'. Zu den Erzählungen Joseph Roths". A: *Text und Kontext. Zeitschrift für germanistische Literaturforschung in Skandinavien*. Kopenhagen / München. 13 (1985), p. 320-334. Reimprès a: Bernd M. Kraske (Hrsg.): *Joseph Roth. Werk und Wirkung*. Bonn: Bouvier Verlag 1988. Pags. 53-70.

Bohnen estableix per a Roth una noció de *Heimat* molt complexa, formada bàsicament per quatre components: el biogràfic de la Galítzia de la infantesa, el constituït per l'ordre tradicional - a nivell polític la monarquia, a nivell religiós el judaisme i el catolicisme -, el component generat per cada individu a manera de revolta contra la societat, per tal d'assolir un espai de domini absolutament personal, i el manteniment d'un ordre a través de l'ús de la llengua i la creació literària.

Del mateix 1985 és l'article de Bernd Hüppauf "Josef Roth: *Hiob*. Der Mythos des Skeptikers"¹⁾. L'autor examina l'afirmació segons la qual es produeix a finals dels anys vint una ruptura en la trajectòria de Roth que provoca l'existència de dos períodes ben diferenciats i fins i tot contraposats, i postula per part seva una causa per al canvi: l'adhesió a l'escepticisme dins la tradició de Michel de Montaigne, que Roth hauria descobert "auf unsystematische und intuitive Weise" a partir de 1925 en el seu contacte amb França. Aquest escepticisme implicà, a la vegada, el conservadorisme - si bé sense aproximar-se mai a les tendències reaccionàries dominants dels anys trenta - i generà, en opinió de Hüppauf, una autèntica ruptura en l'obra de Roth. En l'anàlisi de *Hiob* que segueix, l'articulista defensa la tesi que aquesta novel·la és la més "radical" de l'escriptor: "die Skepsis gegenüber jedem sozial-reformerischen oder revolutionärem Glücksversprechen führt zur Abwendung vom zeitbezogenen und engagierten Roman".²⁾

1) Bernd Hüppauf: "Josef Roth: *Hiob*. Der Mythos des Skeptikers." A: *Im Zeichen Hiobs. Jüdische Schriftsteller und deutsche Literatur im 20. Jahrhundert*. Hrsg. von Günter E. Grimm / Hans-Peter Bayerdörfer. Königsstein: Athenäum Verlag, 1985, p. 309-325. Reimprès a: Bernd M. Kraske (vegeu nota anterior), p. 25-52. (Citarem d'aquesta edició.)

2) Ibidem, p. 46.

La tesi de Michael F. G. Knittel *Säkularisierter und jüdisch-religiöser Individualismus im Erzählwerk Joseph Roths*¹⁾ parteix de la constatació d'una problemàtica comú a tota la narrativa de Roth: la decadència de l'individualisme occidental, basat en una actitud laica i racionalista, i la necessitat de buscar un sentit transcendent de l'existència. Knittel estableix un paral·lelisme entre aquesta idea de Roth i el pensament dels filòsofs de l'Escola de Frankfurt Horkheimer, Adorno, Benjamin i Fromm, i atribueix aquesta proximitat a la influència en tots ells d'una noció individualista de caire religiós procedent de la religió judaica, especialment intensa en l'hassidisme.²⁾ El to del treball és predominantment filosòfic, amb abundants cites dels autors ja anomenats, així com de Marx; el plantejament resulta molt atractiu i sembla situar-se, almenys en la primera meitat del treball, dins de la tendència que reivindica per a Roth un estret contacte amb els corrents intel·lectuals del seu temps, i l'autor demostra un cert coneixement de la literatura secundària al voltant de Roth³⁾. Però, a mida que avança la tesi, l'anàlisi de les obres escollides per a exemplificar-hi el postulat inicial va esdevenint cada cop més simple paràfrasi, i encara

1) Michael Franz Georg Knittel: *Säkularisierter und jüdisch-religiöser Individualismus im Erzählwerk Joseph Roths*. Dissertation, University of California, Irvine, 1986. X + 294 pags.

2) Ibidem, p. viii-ix.

3) De tota manera, repeteix algunes observacions ja fetes per altres comentaristes sense esmentar-los; per exemple, a les p. 53-54, en referir-se a l'ús del mot "ringeln" a *Der Leviathan* hauria de referir-se a la p. 78 de la tesi de Hackert, on aquest punt era analitzat molt més a fons ja el 1967. Pitjor encara ens sembla no haver citat aquesta mateixa obra al capítol I (p. 1-69) en parlar del pessimisme cultural a l'obra de Roth, ja que Hackert constitueix l'autoritat per excel·lència en aquest camp. Igualment sobta el fet que no citi la tesi de Scheible en afirmar, com havia fet ja aquell el 1971 que la mort de Taittinger, ràpidament oblidada, entra en contradicció amb l'afirmació del narrador de *Radetzkymarsch* segons la qual en el món d'ahir cada individu resultava insubstituïble (Knittel, p. 264).

més, el lector té la sensació d'haver perdut la connexió amb el punt de partida davant d'un procediment almenys en aparença arbitrari que comenta des del punt de vista del contingut aspectes d'algunes obres seleccionades sense haver-ne deixat clar el criteri. Un apartat de conclusions possiblement hauria pogut contrarestar aquesta sensació d'arbitrarietat en el procediment i manca d'illiació en el contingut, però no ha estat considerat necessari per l'autor.

El treball s'organitza en sis capítols, el primer dels quals introdueix la noció d'individualisme en Roth i la seva tradició en la cultura jueva i analitza *Der Leviathan* com a mostra del xoc entre el mite i la tècnica que es troba en la base de la crítica cultural de Roth. A continuació s'estudia *Das Spinnennetz*, fent especial èmfasi en l'estructura de la personalitat de Theodor Lohse i en el seu ideari, i confrontant-lo amb l'"anarquisme individual" de Benjamin Lenz. Knittel passa després a *Perlefter*, centrant-se en el protagonista i el seu oponent, Leo Bidak. Segueix *Rechts und links* amb Paul Bernheim i Nikolai Brandeis com a focus de l'estudi, i es passa a *Tarabas*, amb l'evolució religiosa del protagonista com a centre d'atenció. Finalment s'examina la figura de Taittinger a *Die Geschichte von der 1002. Nacht*, amb la problemàtica de la manca de percepció del món exterior i la tragèdia de la banalitat que mena a la mort.

A més d'alguns aspectes puntuals que creiem inadequats, tals com barrejar afirmacions de Roth d'èpoques tan diferents com 1925 i 1937 sense indicar-ho¹⁾, o considerar renyida la primacia de la subjectivitat que postula Roth amb la qualitat de "Bericht" que reclama per a la seva narrativa a *Flucht ohne Ende*, sense tenir en compte que es tracta d'un

1) Knittel, p. 148. Es tracta de fragments del pròleg a *Die weißen Städte* i de l'assaig *Grillparzer*.

"Künstlerischer Bericht", tal com Roth deixa molt clar i Anne Bankowska s'ha encarregat de remarcar¹⁾, creiem fora de lloc i gairebé anacrònica l'afirmació d'una cesura radical després de 1929 en l'obra de Roth, que a partir d'aquesta data no seria sinó ficció absolutament allunyada de la realitat ("der Rückzug aus der Gegenwart, entweder als Flucht in die Vergangenheit oder als Ausweichen in eine religiös-fiktive Wahnwelt"²⁾; Knittel sembla oblidar els tons negatius i crítics que Roth aplica al suposat idil·li que descriu. És interessant en canvi el raonament segons el qual *Tarabas* es desenvoluparia a Letònia, o la constatació d'una pulsio destructora present en els personatges de Roth, dirigida en les primeres obres contra l'exterior, i en les darreres contra la mateixa persona³⁾. Remarquem també l'apreciació de la temàtica característica per a la darrera època de l'autor que fa Knittel:

"Die Erfahrung der Austauschbarkeit des scheinbar einzigartigen Individuums, die Projizierung (nicht mehr vorhandener) menschlicher Werte aufs Materielle, die im Mechanismus der Verdrängung sich fortwährend erneuernde Selbstentfremdung - dies sind die Wesensmerkmale der Wirklichkeit, wie sie Roth gegen Ende seines Lebens im Roman darstellt."⁴⁾

A 1986 pertany també un interessant article de Gershon Shaked, "Wie jüdisch ist ein jüdisch-deutscher Roman? Ueber Joseph Roths 'Hiob, Roman eines einfachen Mannes'"⁵⁾, que, si bé comparteix la temàtica amb el de Susanne Berg "Archaik in der Moderne" (1985) indicat anteriorment, el supera de molt en profunditat i aporta informacions i punts de vista molt remarcables. Distingeix tres aspectes que fan de *Hiob* una novel·la

1) Knittel, p. 149-159. Confronteu-ho amb la tesi de Bankowska (1982), passim.

2) Ibidem, p. 192. Afirmacions similars es troben també a p. 155-156, i en general en els dos darrers capítols del treball.

3) Per al primer punt vegeu p. 239-241; per al segon, p. 253.

4) Ibidem, p. 269.

5) Gershon Shaked: "Wie jüdisch ist ein jüdisch-deutscher Roman? Ueber Joseph Roths 'Hiob, Roman eines einfachen Mannes'". A: *Bulletin des Leo-Baeck-Instituts* (New York) 73 (1986), p. 3-12.

jueva: en primer lloc, els personatges haurien utilitzat el jídix entre sí, i el narrador "tradueix" a l'alemany les seves interaccions; en segon lloc, la que Shaked anomena "Soziosemiotik" correspon al codi jueu oriental i només es comprèn totalment en funció d'aquest (exemple d'això seria la poca consideració que rep Mendel com a mestre, i que només s'explica pel fet de ser "Melamed", és a dir pertànyer al nivell inferior, socialment menyspreat, en tant que els mestres de "Jeschiva", o sigui de nivells superiors, es situen molt amunt dins la jerarquia social); i finalment la intertextualitat de la novel·la, la xarxa d'allusions bíbliques i litúrgiques que comporta. En aquest darrer apartat Shaked remarca el fet que a la novel·la s'hi entrellacen dues llegendes bíbliques: la de Job, representada per Mendel, i la de Josep, reflectida en Menuchim, i que constitueixen dos processos d'assimilació enfrontats, l'un negatiu i l'altre positiu. Pensem que cap intent d'interpretar aquesta obra podrà considerar-se complet si no té en compte aquestes propostes.

Del mateix any és l'article de Leos Houska "Egon Erwin Kisch und Josef Roth. Gemeinsames und Trennendes"¹⁾, que recull les coincidències biogràfiques i recorda l'amistat que uní dos escriptors aparentment tan distants per la posició ideològica que adoptaren en la maduresa. Així com la "Diplomarbeit" i en menor grau la tesi de Houska s'havien distingit per aportar moltes informacions noves, en canvi aquest article es situa per sota del nivell de coneixements assolit el 1986 i no ofereix tampoc res de nou, sinó que només reaprofitava els materials recollits anteriorment per l'articulista.

1) Leos Houska: "Egon Erwin Kisch und Josef Roth. Gemeinsames und Trennendes". A: *Brücken. Germanistisches Jahrbuch DDR-CSSR*. 1985/1986 (1986), p. 84-89.

El 1987 es publicà la monografia de Klaus Westermann sobre la trajectòria periodística de Joseph Roth¹⁾, que vingué a il·luminar un importantíssim aspecte sobre el qual mancava molta informació, i que després dels treballs de Sültemeyer no havia rebut més aportacions fins a la publicació del recull d'articles *Berliner Saisonbericht*, a cura del mateix Westermann. L'autor es basa en els treballs de recerca a l'arxiu Roth del Leo-Baeck-Institut que li permeteren recopilar aquells articles (recordem, però, que molts d'ells, en especial els publicats a *Neue Berliner Zeitung*, havien sigut ja localitzats i enumerats per Sültemeyer el 1976²⁾) publicats com a ampliació de l'edició 1975/76, així com localitzar-ne molts altres encara no editats, i fins i tot originals, especialment dels darrers anys d'exili, que no havien arribat en el seu moment a la llum pública. Disposa també de gran quantitat de correspondència inèdita, sobretot de caire professional; és a dir, doncs, que utilitza els fons enumerats per Hackert el 1975, a l'article "Joseph Roths Nachlaß im Leo-Baeck-Institut"³⁾. Si pensem que Hackert i Westermann són els encarregats de l'edició completa prevista per a 1989, veurem que aquesta promet per fi aproximar-se a l'exhaustivitat.

En la primera part del treball, "Stationen", es segueix una línia cronològica en funció de l'activitat periodística de Roth, contemplant-

1) Klaus Westermann: *Joseph Roth, Journalist: eine Karriere 1915-1939*. Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann, 1987. 309 pags.

2) Vegeu els llistats inclosos a *Das Frühwerk Joseph Roths* (1976), p. 147-153. Sorpren que cap d'ells no es reedités fins 1984 (a BSB), i aleshores es fes sense la col·laboració d'aquesta estudiosa. Malhauradament, el cos d'aquest treball de Sültemeyer reproduïx la tesi presentada el 1971, sense integrar-hi aquests documents, localitzats per l'autora un cop acabada la redacció.

3) Vegeu JRudT, p. 374-399.

hi quatre períodes: la fase inicial fins al tancament de *Der Neue Tag*, l'època radicada a Berlín, la fase situada entre el primer viatge a França i l'ascens dels nacionalsocialistes al poder, i finalment l'exili.¹⁾ Les novetats que s'hi aporten són un millor coneixement de les activitats de Roth, des de la seva participació com a redactor en el diari del seu regiment - se'n reproduïx un poema²⁾ - fins a una imatge molt més exacta de la seva implantació en la premsa berlinesa, de la qual cal destacar la gran quantitat d'articles publicats a la *Neue Berliner Zeitung*, fins ara ignorada; remarcuem també la diferent opinió que tenen Westermann i Sültemeyer sobre el compromís socialista del jove Roth. El següent apartat examina atentament els diversos conflictes de l'escriptor amb la *Frankfurter Zeitung* - particularment les circumstàncies que envoltaren la seva breu estada a *Münchner Neueste Nachrichten* - i amb la censura, que sembla haver impedit la publicació de bona part dels reportatges sobre Albània i Itàlia. El darrer apartat s'ocupa de les vicissituds de l'exili, sobre el qual disposa de bastant material inèdit.

La segona part de la monografia, "Schwerpunkte", consta també de quatre apartats dedicats a sengles estudis d'un tema.³⁾ El primer examina els anys anteriors a 1925, i arriba a la conclusió que el compromís socialista de Roth fou només de caire sentimental, degut al

1) "Stationen": p. 12-107. Comprèn: "Der Neue Tag" (p. 12-29), "Berliner Saisonbericht" (p. 30-47), "Reisender mit Traglasten" (p. 48-76), i "Emigration" (p. 77-107).

2) Westermann, p. 20-21.

3) "Schwerpunkte": p. 108-209. Comprèn: "Die Abseits-Menschen" (p. 108-137), "Deutschland, ein Wintermärchen" (p. 138-166), "Der Untergang des Abendlandes" (p. 167-190), i "Seine k. und k. apostolische Majestät" (p. 191-209).

seu interès pels marginats, però molt distant de seguir una línia teòrica conseqüent; aquí s'amplia el que ja s'apuntà al segon apartat de la primera part, i es rebaten les afirmacions de Sültemeyer; Westermann examina per exemple materials publicats a la *Neue Berliner Zeitung*, entre ells els del procés per l'atemptat a Walther Rathenau, i en aquest ús d'una documentació més àmplia (recordem, però, que fou Sültemeyer qui la localitzà) recolza el seu assert d'una línia ideològica poc definida:

"Das ganze Spektrum der publizistischen Arbeiten in Verbindung mit seinen privaten Aeußerungen erweisen Roth als einen wachsamem Journalisten, der sich jedoch 1924 in keiner Weise politisch festgelegt hatte. Entsprechend prägte (!) seine Artikel mal engagierte Kritik und naive Hoffnung, mal schwarzer Pessimismus und tiefe Verzweiflung voller Sarkasmus."¹⁾

El segon apartat es refereix als reportatges de viatge, i creiem especialment interessant el referit a l'estada a Rússia, per al qual s'estableixen algunes comparacions amb altres visitants, com Kisch, Toller o Benjamin²⁾, i se'ns donen interessants informacions sobre l'intens treball de documentació amb què Roth havia preparat aquest viatge, del qual en el llegat s'han conservat múltiples fulls d'anotacions i extractes d'obres informatives fets per l'escriptor. Westermann observa que molt d'aquest material no va ser després utilitzat per Roth, que preferia un estil més visual que documentari: nosaltres afegiríem que bona part de la reputació de Roth com a escriptor no intel·lectual sinó intuïtiu i impressionista prové

1) Westermann, p. 134.

2) Per cert, Westermann afirma erròniament que Roth emprengué el viatge després de Benjamin: "Dies war die Situation, als Joseph Roth im Juli 1926 nach Osten aufbrach, nur wenige Monate nach Walter Benjamin." (Ibidem p. 142). En realitat, el viatge de Benjamin durà de 9.12.1926 a 1.2.1927. (Vegeu: Walter Benjamin: *Moskauer Tagebuch*. Frankfurt M.: Suhrkamp 1980. P. 7.)

d'aquesta actitud voluntàriament assumida, i que alguns malinterpreten com a simple incapacitat d'una major agudesament mental. El tema tractat a continuació és l'actitud pessimista davant la cultura quotidiana occidental, que Westermann estudia sobretot en relació amb el cinema; l'evolució passa de les crítiques cinematogràfiques dels primers anys fins a la postura absolutament contrària i negativa expressada a *Der Antichrist*. Cal observar que determinades pel·lícules, sobretot les de Charles Chaplin, eren molt ben considerades per Roth, que Westermann compara aquí amb Tucholsky. També apreciava els documentals i algunes pel·lícules de caire realista, ja que el seu rebuig es centrava en la utilització del cinema per a fabricar móns substituïtoris del real, idea que compartia amb el seu amic Siegfried Kracauer.

El darrer tema que es toca és l'actitud de Roth davant la monarquia habsbúrgica en els seus articles. Westermann constata l'actitud crítica inicial i l'evolució cap a postures cada cop més favorables i finalment incondicionals. Si bé la posició de Westermann ve avalada per una documentació més àmplia que la posseïda fins al moment per cap altre estudiós, i per tant difícilment rebatible, no podem deixar de recordar l'argumentació de Klaus Pauli (1985), que basant-se en els materials accessibles al públic en general definia l'actitud de Roth com a prou racional i distanciada d'una afirmació cega del legitimisme habsbúrgic, i certament oposada a la ideologia nacionalsocialista; Pauli diagnosticava també raons únicament tàctiques per a un apropament a l'austrofeixisme que, segons ell, fou només aparent¹⁾. En canvi, Westermann es situa més en la línia de Marchand (1974), acusant Roth de

1) Compareu Pauli p. 114-127, 164-190, 199-212, 337-354, amb Westermann, p. 191-216, així com també p. 77-107, 141-166 i 171-177.

postures molt pròximes a les nazis i austrofeixistes i d'un monarquisme extrem i absolutament irracional. Dóna també molt més pes a la fase tardana, afirmativa, i recull només els enfrontaments amb l'esquerra. D'altra banda, creiem que l'atenció gairebé exclusiva a l'activitat periodística i l'exclusió de la narrativa faciliten el judici extremadament negatiu de Westermann - hom creu sovint percebre una certa animositat i bel·ligerància envers l'autor estudiat -, mentre que a Pauli l'examen exhaustiu de les novel·les combinat amb el de la resta d'obra li permet una conclusió més favorable.

En general subscrivim l'opinió de Helmuth Nürnberger segons la qual el mèrit principal del treball consisteix en la gran quantitat de material nou que aporta i que permet una visió general més àmplia.¹⁾ En aquest aspecte cal remarcar l'utilíssim llistat cronològic d'articles publicats per Roth²⁾, i que permet fer-se una idea de la seva gran productivitat, així com de la pràctica de publicar el mateix escrit en diversos periòdics, i de la gran quantitat encara inèdita de cara a la tercera edició de *Werke*.

L'interessant article de Sarah Fraiman "Joseph Roth: Dichter des Offenen"³⁾ (1987) comenta els problemes que ofereix la interpretació de

1) Recensió de Helmuth Nürnberger a *Germanistik* (1988) vol. 4, num. 7198. ("Das Verdienst der Untersuchung liegt indessen weniger in der Prägnanz der kritischen Auseinandersetzung und Interpretation - gemessen an Roths Texten wirken manche Analysen eher etwas flach - als in der Fülle des neu erschlossenen Stoffs (...).")

2) El llistat inclòs per Sültemeyer (Frühwerk, p. 147-153) no és tan manejable, ja que està ordenat segons els òrgans de publicació, i dins cada un d'ells cronològicament, i és exhaustiu només fins a l'època estudiada, 1915-1926, encara que en algun cas arriba fins a 1933.

3) Sarah Fraiman: "Joseph Roth: Dichter des Offenen." A: *Bulletin des Leo Baeck Instituts*, 76 (1987), pags. 35-50. Cal observar que hi apareixen alguns noms mal grafiats, com el de David Bronsen, anomenat constantment "Bronson" (p. 47 / 49 / 50), i el del personatge de *Flucht ohne Ende* Baranowicz ("Baranowicz", p. 45).

la narrativa de Roth, que no pot fer-se a partir només del contingut, sinó que requereix per damunt de tot fer atenció a característiques estilístiques tals com la perspectiva narrativa. Cal tenir en compte la no identitat de narrador i autor, així com la peculiar utilització d'"Erlebte Rede" que permet un moviment pendular en la perspectiva des del narrador als personatges. Un element fonamental és la ironia, que pot ser en ocasions molt directa, pròxima al sarcasme i la sàtira, però més sovint és indirecta i velada, gairebé impossible de reduir a elements concrets. Fraiman defineix el següent objectiu per a l'ús d'aquests tipus d'ironia i d'actitud narrativa: "Roth will keine Aussage, sondern viele Aussagen machen, viele verschiedene, sich möglicherweise widersprechende, aber alles gültige."¹⁾ L'autora observa que Roth gairebé no aplica la ironia als jueus orientals ni als eslaus, les dues comunitats amb les quals l'escriptor es sentia lligat. Ell mateix era polivalent i ple de contradiccions, i les seves obres són intencionadament ambigües, per tal d'obligar a cada lector a constituir-se'n una interpretació pròpia i independent: "Darin liegt wohl Roths Größe: ein Dichter des Offenen und dadurch des Differenzierten zu sein."²⁾

L'article d'Alfred Strasser "Le retour au pays d'une génération perdue"³⁾, del mateix any, no passa de constatar la presència del tema del *Heimkehrer* a vuit novel·les de Roth i reproduir els continguts de *Die Flucht ohne Ende* a base de cites i paràfrasis.

1) Fraiman, p. 42.

2) Ibidem, p. 47.

3) Alfred Strasser: "Le retour au pays d'une génération perdue dans *La fuite sans fin* de Joseph Roth." A: *Germanica*, vol. I (1987), p. 67-74.

Al 1988 pertany la tesi de Volker Henze *Jüdischer Kulturpessimismus und das Bild des Alten Oesterreich im Werk Stefan Zweigs und Joseph Roths*¹⁾, que es proposa establir de quina manera la situació de persecució dels jueus afectà el pensament i l'obra d'ambdós escriptors. Henze, autor ja d'una monografia sobre Stefan Zweig, demostra ser un bon coneixedor de la història centreuropea de principis de segle, i en especial de la situació dels jueus dins la monarquia austro-hongaresa: els dos primers capítols,²⁾ dedicats a aquests temes, són francament brillants. El punt central és la postura dels jueus davant l'assimilació, i la disposició per part de molts d'ells a renunciar totalment a qualsevol element diferencial per tal de poder ésser absorbits per la cultura dominant, disposició, però, que mai fou plenament corresposta per la societat receptora, ni tan sols en els millors moments de la dinastia habsbúrgica, considerada per molts d'ells exemplar en aquest aspecte. En aquesta situació, el pessimisme cultural, que per a Henze entre els no jueus no era sinó una postura artificial, constituïa en canvi una reacció lògica dels jueus davant llur situació dins una societat que només els acceptava aparentment, i encara al preu de renunciar a tot lligam amb les pròpies arrels. Henze remarca que l'alta burgesia vienesa d'origen jueu, de la qual Zweig era un típic exponent, estava convençuda d'haver assolit una assimilació total, però en realitat adoptava actituds que li permetessin eludir enfrontaments i

1) Volker Henze: *Jüdischer Kulturpessimismus und das Bild des Alten Oesterreich im Werk Stefan Zweigs und Joseph Roths*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1988. 375 pags.

2) Ens referim al capítol I, "Einleitung" (p. 1-26), així com especialment al II, "Die Situation des Judentums in der Habsburger Monarchie am Beginn des 20. Jahrhunderts" (p. 26-62) i l'excurs "'Jüdischer' Kultur-pessimismus?" (p. 63-71).

evitar la conspicuïtat per tal de no sortir dels estrets límits que li eren reservats. Stefan Zweig, convençut que a la Viena anterior a 1914 s'havien realitzat els seus ideals de cosmopolitisme absolut, va evitar sempre de tenir en compte els múltiples indicis contraris, i va intentar ignorar el fet que la seva condició de jueu, tot i ser de casta privilegiada, havia determinat molts aspectes de la seva vida. Roth, que havia viscut molt més intensament el fet diferencial jueu a causa del seu origen social i geogràfic, era plenament conscient del rebuig per part de la societat dominant, i encara que per a ell mateix optà per l'assimilació, mantingué com a ideal la comunitat jueva tradicional d'Europa Oriental, la qual també havia assolit el millor grau de convivència amb l'entorn sota la monarquia danubiana. Tots dos escriptors rebutjaren sol.lucions adaptades a la realitat social contemporània com ara el sionisme, i preconitzaren un model utòpic de convivència dels jueus dins Europa, en un moment en què aquesta, fortament segmentada en nacions, els rebutjava. Aquesta opció impossible els abocaria a tots dos a una tragèdia inevitable.

Hem avançat de fet les conclusions, arrossegats pels plantejaments inicials, ja que aquestes no estan limitades al final, sinó que són presents al llarg de tot el desenvolupament del treball. A partir dels dos capítols introductoris ja mencionats, la monografia avança en sèries de dos capítols paral.lels, un per a cada autor. El primer tema és la idea d'Habsburg, central per a Roth a *Radetzkyarsch* i *Die Kapuzinergruft*, i només amb funció de decorat per a Zweig a *Ungeduld des Herzens*.¹⁾ Observem que Henze s'afegeix a la postura de Klaus Pauli²⁾ en

1) Sobre Roth cap. III (p. 72-117), i cap. IV sobre Zweig (p. 118-134).

2) Vegeu especialment Henze, p. 74-75.

contra de la imatge d'un Roth reaccionari sense paliatius, i que el considera molt més crític i equànim que Zweig davant del món d'ahir. En aquest apartat, Henze es recolza sobretot en Scheible i Pauli, i fa un interessant estudi d'alguns aspectes de la narrativa tardana de Roth.¹⁾ Els dos següents capítols es centren en la relació dels dos autors amb el judaisme²⁾. Pel que fa a Roth, les obres estudiades són *Juden auf Wanderschaft*, *Hlob* i *Der Leviathan*, i els estudiosos més citats Claudio Magris i Bernd Hüppauf. Henze remarca el paper central del judaisme en la vida de Roth, que mai fou capaç d'abandonar-lo, si bé en ocasions el va negar; en una narració com *Der Leviathan*, aquell constitueix el darrer refugi, encara que assolir-lo suposi la mort. Contràriament, Zweig féu sempre tot el possible per ignorar la seva condició de jueu, i exceptuant el drama *Jeremias* només s'hi referí ocasionalment en obres menors, atribuint-li sempre un paper supeditat al cristianisme, que ha de preparar eliminant-se pràcticament a si mateix. El darrer bloc³⁾ contrasta els intents dels dos autors de defugir la realitat en els darrers anys de la seva vida. Henze es basa en articles de Roth dels anys trenta per a diagnosticar un intent conscient per part de Roth de creure en una Arcàdia que hauria estat real sota la monarquia habsbúrgica en el passat, i que podria repetir-se si es produís la restauració, oposant aquesta al nacionalsocialisme; el recurs al credo legitimista és diagnosticat com guiat purament pel desig de mantenir una esperança, encara que aquesta fos rebutjada a nivell intel·lectual; els

1) Vegeu "Exkurs: Die dichterische Welt der späten Werke Joseph Roths.", p. 98-117.

2) Capítol V per a Roth (p. 135-184) i VI per a Zweig (p. 185-271).

3) Sobre Roth capítol VII (p. 272-300), i sobre Zweig capítol VIII (p. 301-347).

testimonis adduits per Henze són Irmgard Keun i Géza von Cziffra.¹⁾ En canvi, l'autor creu que Zweig, les opinions del qual contrasta amb les de Schnitzler, molt més sagaces i crítiques, no va voler mai rendir-se a l'evidència que el seu somni cosmopolita no s'havia realitzat mai, ni tan sols a la Viena de la seva infantesa, tot i que sense voler mostrà en els seus escrits, fins i tot a *Die Welt von gestern*, rememoració a la qual acudí a manera de refugi en els darrers temps de vida, els límits que aquella societat marcava a l'assimilació.²⁾

Es tracta d'una monografia molt interessant i reeixida que no només aporta informacions i estímuls pel que fa als dos autors, sinó per al tema de la convivència dels jueus amb la societat austro-hongaresa en general; remarcuem també que el nivell d'informació pel que fa a Roth és notable, cosa que no sempre es dóna en treballs dedicats a la comparació de diversos autors.³⁾

Al 1988 pertany també el recull d'articles editat per Bernd M. Kraske sota el títol *Joseph Roth. Werk und Wirkung*⁴⁾, els continguts del qual hem examinat ja seguint l'any en que es publicaren per primera vegada els articles que conté. Lamentablement, no hi ha cap nota de l'editor que ens informi sobre els criteris de selecció, i aquesta sembla bastant

1) Vegeu especialment p. 285-288.

2) Vegeu sobre aquest punt Henze, p. 307-313.

3) Malhauradament, hi ha algunes cites errònies (p. 94 i 108) i alguns punts rebatibles (p. 89 / 86-87 / 101), així com un molest detall: l'ús constant de la grafia errònia "Arkardien" i "arkardisch"(!) (p. 94 / 130 / 147 / 154 / 307).

4) Bernd M. Kraske (Hrsg.): *Joseph Roth. Werk und Wirkung*. Bonn: Bouvier Verlag, 1988. 144 pags. Conté els següents articles: David Bronsen, "Das literarische Bild der Auflösung im *Radetzkmarsch*" (1965), Klaus Zelewitz, "Joseph Roth: Zweimal politische Illusion" (1971), Fritz Hackert, "Kaddisch und Miserere" (1973), Carl Steiner, "Frankreichbild und Katholizismus bei Joseph Roth" (1973), Klaus Bohnen, "Flucht in die 'Heimat'" (1985) i Bernd Hüppauf, "Joseph Roth: *Hioh*" (1985). Inclou una bibliografia (p. 117-144).

dispar. La bibliografia resulta prou completa i manejable, en estar distribuïda la literatura secundària en tres grups, però en l'apartat de monografies hi manquen com a mínim les de Street, Weber i Westermann.

El treball de Wolfgang Müller-Funk *Joseph Roth*, de 1989¹⁾, està organitzat en forma de nou assaigs sobre diferents aspectes de l'obra i la persona de Roth, de forma que recorda el procediment de Magris a *Weit von wo* - i de fet hom té la impressió de trobar-se davant d'un imitador de Magris. El primer apartat, "Die Modernität des Peripheren", tracta de l'actitud de Roth davant la pròpia biografia, permanentment modificada per la fantasia fins a l'autosuggestió, i acompanyada de la capacitat d'ironitzar sobre si mateix. El seu pessimisme cultural el portà a ser crític amb les teories i les actituds exclusivament intel·lectuals, i explica la seva preferència per les històries simples, pel destí de les persones senzilles en una societat en ràpid procés de canvi, vista des d'una postura perifèrica deguda a la procedència geogràfica i ètnica, que per a Müller-Funk caracteritza els clàssics moderns. El segon apartat, "Fremde als Heimat", gira a l'entorn de la vivència del desarrelament, comú a Roth i a molts dels seus personatges, que els porta a la solitud i l'aïllament envers l'exterior; Müller-Funk ho relaciona amb la infantesa de Roth, presidida per un pare absent, centre de totes les fantasies del fill, i una mare amb la qual no existia en realitat comunicació. "Wohnort: Hotel" glosa el fet que Roth no tingués mai casa pròpia, i examina aspectes de *Hotel Savoy* i *Panoptikum*. A "Imaginäre Topographie" es remarca el valor simbòlic de determinats elements geogràfics recurrents, tals com la ciutat fronterera, amb

1) Wolfgang Müller-Funk: *Joseph Roth*. München: Verlag C. H. Beck, 1989. 132 pags. (Beck'sche Reihe; 613: Autorenbücher).

càrrega negativa, el paisatge de Galítsia i Ucraïna, el *shtetl* i la petita ciutat eslava, positius, així com la funció de Sibèria com a utopia, "Platz des *absoluten Stillstandes, Rand der Welt*"¹⁾ i únic lloc idíl·lic possible, una mena de paradís trist i solitari. "Die Einsamkeit der Revolutionäre" glossa les figures de Lenz, Tunda i Kargan, mentre que "Politischer Journalismus" remarca la posició antimonàrquica del jove Roth, assenyalant però el seu desig de trobar autoritats amb qui identificar-se, com ara Rathenau o Ebert; aquesta actitud, davant de la decepció pel fracàs de la revolució alemanya i l'aburgesament de la russa, unida al rebuig de la societat industrial, el portarà a refugiar-se en l'admiració nostàlgica de la monarquia austro-hongaresa. L'apartat "Die Rettung eines Bildes" gira a l'entorn de *Radetzky* i *Kapuzinergruft*; remarcuem que Müller-Funk considera excessivament negativa i morbosa la imatge que Roth dóna dels darrers anys de l'imperi, i creu més encertat el record exclusivament positiu que en transmet Stefan Zweig - exactament el contrari de l'opinió de Volker Henze!²⁾ En oposició al criteri més generalitzat, aquest comentarista creu que els articles i assajos de Roth reproduïxen millor el mite habsbúrgic que no les seves obres narratives³⁾. Abunda també en l'opinió expressada per Klaus Pauli (1985) segons la qual el monarquisme era una solució plausible per a Austria entre 1934 i 1938, però aquest autor no és citat ni tan sols a la bibliografia. "Der Antichrist" s'ocupa de l'antagonisme de Roth envers la tecnologia i la indústria, en especial el cinema; en el fons d'aquesta postura es troba per a Müller-Funk una moderna actitud

1) Müller-Funk, p. 65.

2) Ibidem, p. 101-102; cf. el nostre comentari a la monografia de Henze (1988).

3) Ibidem, p. 103.

de simpatia per la mort i de distanciament davant del món exterior. Finalment, l'apartat "Hiob oder die Permanenz des Judentums", comenta diversos aspectes de *Juden auf Wanderschaft* i *Hiob*.

L'obra no manca d'aspectes certament interessants, però resulta més aviat irregular en el tractament dels diversos temes plantejats. Hi ha un seguit d'errades¹⁾, potser purament mecàniques la majoria, altres potser fruit d'una redacció poc acurada. La bibliografia, que sembla forçosament breu per imperatiu editorial, és tanmateix poc conseqüent en el criteri de selecció aplicat. Hauria calgut també citar al llarg del treball la procedència de diverses observacions que coneixem ja d'altres autors, i de les quals Müller-Funk no n'indica la font - tal vegada es tracta de redescobriments per compte propi?

1) Hem observat per exemple un error en datar la carta de Roth a Benno Reifenberg que Müller-Funk cita extensament, afirmant que constitueix el projecte de *Flucht ohne Ende*. La carta en qüestió és del 30.8.1925, però se'n dona el 30.8.1928 com a data, quan la novel·la es publicà ja el 1927. Altres errades menys prominents són cites en les quals falten les cometes indicadores d'inici o final (p. 46 / 49 / 57) o manca una paraula (p. 54), o noms mal grafiats ("Sültemeier" per Sültemeyer, p. 68; "Nikolaus" per Nikolai [Brandeis], p. 56); una errada greu i confusional és el canvi de nom del recull d'articles *Der Neue Tag* per "Das Neue Tagebuch" (p. 130). Anomenar el protagonista de *Kapuzinergruft* "Franz Trotta" (p. 66 / 97 / 100) fa que es confongui amb Franz von Trotta, de *Radetzkymarsch*; a més, indica que o bé no s'ha captat la connotació del nom Franz Ferdinand, que al·ludeix a l'admiració per l'austroeslavisme de l'hereu del tron assassinat a Sarajevo, o bé no se li dóna importància. Altres detalls demostren precipitació o coneixement insuficient de l'obra de Roth, tals com afirmar que Charles Chaplin fos objecte del seu sarcasme (p. 82), que Roth sempre hagi tingut una visió exclusivament negativa del cinema (p. 114-115), dir que (a *Flucht ohne Ende*) Baranowicz conviu amb Jekaterina (p. 65), o que (a *Radetzkymarsch*) Carl Joseph tingués una "Liaison" amb Eva Demant (p. 96), entre altres coses. Trobem també part de l'argument de *Hiob* tergiversada (p. 127), i se'ns diu que el protagonista de l'article "Der Mann aus dem Altersheim" ha estat hospitalitzat cinquanta anys, quan se'ls ha passat a la presó (p. 72). [Altres aspectes en què discrepem són ja més qüestió d'interpretació, com ara opinar que "Bekanntnis zum Gleisdreieck" sigui un himne al progrés i la tècnica (p. 113): a nosaltres ens sembla força irònic.]

2. g. LA DIFUSIÓ DE ROTH A ESPANYA.

Exposarem aquí totes les notícies que hem pogut recollir al voltant de la trajectòria seguida per l'obra de Roth a l'estat espanyol. Tenim un acceptable grau de seguretat pel que fa al nombre de traduccions, de les quals n'hem localitzat dinou - setze al castellà i tres al català - referides a tretze obres, en un període que abarca de 1930 a 1989. En canvi, la nostra informació sobre publicacions referides a l'autor i la seva obra és molt més fragmentària, i només hem pogut aplegar alguns materials que van de 1981 a 1989. Sens dubte seria molt interessant recopilar els ecos de premsa que ben segur acompanyaren l'aparició de les dues primeres traduccions el 1930, així com intentar esbrinar com i perquè no van ser seguides per altres, i confrontar la imatge de l'escriptor que va motivar la seva publicació just abans de l'inici de la Segona República amb la que va permetre un tímid intent de (re)descobriment el 1950 i 1951. Degut a la manca d'un organ bibliogràfic que constati les publicacions al nostre país de forma sistemàtica, una tasca de recerca i recopilació exhaustiva només podria realitzar-se a partir de l'examen minuciós de tota la premsa susceptible d'interessos culturals a partir de la primera publicació en forma de llibre per part de Roth, és a dir el 1924, fins a l'actualitat. Lamentem no haver estat en condicions de portar a terme aquesta tasca, sense renunciar a emprendre-la en el futur.

Hem establert el llistat de traduccions basant-nos en el *Manual del librero hispanoamericano*, en el catàleg de la Biblioteca Nacional de Madrid, en la bibliografia de diverses monografies sobre Roth, així com

en els llistats de publicacions de l'ISBN¹⁾. Totes aquestes fonts, fins i tot la darrera, s'han revelat com fragmentàries i insuficients, però han permès confrontar-les entre sí establint el que creiem l'estat de la qüestió. Pel que fa a les possibles publicacions sobre Roth a l'estat espanyol, no hem localitzat cap recull sistemàtic d'elles, ja que el catàleg de la Biblioteca Nacional no el té com entrada dins la secció de matèries; a la Biblioteca de Catalunya sí consta com a matèria, però només hi han recollits dos articles alemanys, i cap d'espanyol.²⁾

La primera obra traduïda és *Rechts und Links*, amb el títol *A diestra y siniestra*, un any després de la publicació a Alemanya. La traducció, correcta i fluïda, es deu a Luis López-Ballesteros y de Torres.³⁾ La versió de *Hiob* apareix dins del mateix any de l'anterior i d'aparició de l'original, en una mostra d'agilitat mai més repetida. Ha estat traduïda per C.K. Koellen i I. Catalán, i fa constar el subtítol: "Historia de un

1) Antonio Palau y Dulcet: *Manual del librero hispanoamericano*. Bibliografía general española e hispano-americana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos (...). 2ª ed. Tomo XVIII. Barcelona: Librería Palau 1966.

Les monografies sobre Roth que intenten recollir les traduccions han aportat molt poques dades pel que fa a Espanya: així, Houska i Hackert només en recullen dues al castellà, augmentades a tres al catàleg de l'exposició sobre Roth i al treball de Willerich-Tocha.

La informació més completa s'ha obtingut gràcies al catàleg de la Biblioteca Nacional, i gairebé al mateix nivell a través de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

2) Es tracta del de Franz Schonauer (1957) i del panegíric de Stefan Zweig (1939) que hem considerat dins l'apartat 2.f. i citem a la bibliografia.

3) Joseph Roth: *A diestra y siniestra*. Traducció de Luis López-Ballesteros y de Torres. Madrid: Editorial Cénit, 1930. Es sorprenent que hi figurí un títol original erroni ("Links und Rechts"). A la reedició de 1982 s'indica com a editor de l'original alemany Allert de Lange, Amsterdam, quan en realitat era Gustav Kiepenheuer, Berlin. L'explicació és que De Lange obtingué posteriorment els drets de l'obra de Roth, durant el seu exili, i els crèdits es refereixen a la situació de 1982, i no a la de 1930.

hombre sencillo".¹⁾ L'esperança que el ritme de traducció iniciat es mantingui es veu ara frustrada: no tenim notícia de noves aparicions fins vint anys després.

Les següents traduccions arriben respectivament el 1950 i 1951, de la mà de l'editorial L.A.R.A. Es tracta de *La marcha de Radetzky*, feta per Jorge Miracle, i de *No hay tiempo para el amor*, que correspon a *Die Kapuzinergruft* i és deguda a Mercedes Soler²⁾. D'acord amb els costums de l'època, aquestes quatre primeres versions fan constar que són de l'alemany.

Aquestes quatre aparicions en castellà han seguit una lògica que indica un mercat literari ben interrelacionat i àgil; des de la perspectiva del lector espanyol, almenys, l'editorial Kiepenheuer sembla manejar eficaçment els drets de traducció dels seus autors, ja que les dues primeres es tradueixen de forma immediata. Potser *Radetzky*, que hauria d'haver seguit en la seqüència iniciada amb *Rechts und Links* i *Hlob*, es va veure ja afectada per l'ascensió nacionalsocialista, tot i que, havent aparegut el 1932, hauria tingut temps d'arribar aquí abans de la prohibició dels llibres de Roth, o bé a través d'Allert de Lange, l'editorial que adquirí els drets sobre l'obra de Roth en emigrar aquest. Sense disposar del recolzament de recensions contemporànies, només podem apuntar com a possible la següent hipòtesi: l'interès

1) Joseph Roth: *Job. Historia de un hombre sencillo*. Madrid: Ediciones Hoy, 1930. 236 pags. Lamentablement no hem tingut accés a la traducció.

2) Joseph Roth: *La marcha de Radetzky*. Traducció de Jorge Miracle. Barcelona: Editorial L.A.R.A., 1950.

Joseph Roth: *No hay tiempo para el amor*. Traducció de Mercedes Soler. Barcelona: Editorial L.A.R.A., 1951.

La primera d'elles està plagada d'errors, omissions i arbitriarietats; la segona és també poc respectuosa amb l'original, amb alguns errors greus.

d'editorials espanyoles d'esquerra com *Genit* i *Hoy* per Roth es degué a la valoració positiva de l'autor per part de la crítica d'esquerra durant la seva fase pròxima a la *Neue Sachlichkeit* i a una ideologia de tipus socialista; també per part d'aquestes editorials pot haver-se produït el distanciament que hem assenyalat anteriorment per als sectors d'esquerra als països de llengua alemanya¹⁾, en iniciar Roth amb *Hlob* una temàtica i un enfocament menys combatiu i aparentment reaccionaris. La conseqüència hauria estat ignorar la producció posterior de l'escriptor, ara allunyat de la línia que hom desitjava propagar.

Pel motiu que sigui, el cas és que *Radetzky marsch* i *Kapuzinergruft* arriben aquí paral·lelament als intents de recordar Roth que van lligats a l'aparició del *Gedächtnisbuch* (1949): totes dues obres van tornar a posar-se a la venda a Alemanya el 1950, amb la qual cosa continua la tònica de rapidesa en l'arribada aquí.

Aquesta línia es trenca d'ara endavant, i les traduccions van sortir de forma esparsa. La primera després de divuit anys és la d'*Hotel Savoy* feta per Feliu Formosa al castellà²⁾, correcta i acurada. Sembla respondre al nou interès per l'autor que es registra als països de parla alemanya després de la primera edició de l'obra completa. Però no serà fins després de la publicació de la segona edició de *Werke* que l'activitat editorial al voltant de Roth s'intensifiqui aquí, assolint el màxim el 1981. Trobem en primer lloc la traducció de *Die Flucht ohne Ende* (*Fuga sin fin*) de Juan Luis Vernal, bastant acceptable però que

1) Vegeu els apartats 2.e. i 2.f., així com l'obra de Willerich-Tocha, p. 55-60 i 73-89.

2) Barcelona: Seix Barral 1970. 160 pags.

presenta algunes inexactituds.¹⁾ I arribem ara al modest clímax de la "moda Roth" a les nostres latituds. El 1981 Editorial Bruguera en publica tres obres: *La marcha de Radetzky*, en una traducció signada per Griselda Vallribera Blanc, plagada d'errors i omissions; *Job* (sense subtítol), traduït de bell nou per Bernabé Eder Ramos, de forma prou satisfactòria; i *Confesión de un asesino*, igualment sense subtítol, a càrrec de Juan José del Solar, també correcta.²⁾ La quarta publicada el mateix any és *La leyenda del Santo Bebedor*, a cura de Michael Faber-Kaiser, i presenta també una bona qualitat.³⁾ D'aquest any són també els primers articles que hem localitzat: un anònim titulat "Joseph Roth o el huésped sin fin"⁴⁾, que presenta Joseph Roth d'acord amb la línia tradicional propiciada per la pròpia mistificació de l'autor; un comentari de Lluís Izquierdo a *La marcha de Radetzky*⁵⁾, que situa adequadament l'autor en el seu context històric sense caure en els típics errors biogràfics i comenta la constel·lació generacional que és la base de l'obra; i un de Pilar Estelrich que fa un resum biogràfic i comenta les cinc traduccions aparegudes darrerament.⁶⁾

1) Joseph Roth: *Fuga sin fin*. Barcelona: Icaria 1979. 160 pags. Sobre aquesta traducció i les quatre següents vegeu Pilar Estelrich: "Joseph Roth: un autor redescubierto", a: *Libros*, nº 2, desembre de 1981, p. 12-14.

2) Joseph Roth: *La marcha de Radetzky*. Traducció de Griselda Vallribera Blanc. Barcelona: Editorial Bruguera, 1981. (= Libro Amigo).

Joseph Roth: *Job*. Traducció de Bernabé Eder Ramos. (ut supra)

Joseph Roth: *Confesión de un asesino*. Traducció de Juan José del Solar. (ut supra).

La traducció de *Radetzky* a nom de Vallribera és en realitat idèntica a l'anterior de Miracle, únicament amb diferències arbitràries tals com variacions de la fraseologia o canvis en la longitud dels paràgrafs, que en la versió de 1950 seguien la distribució original.

3) Joseph Roth: *La leyenda del Santo Bebedor*. Traducció de Michael Faber-Kaiser. Barcelona: Editorial Anagrama 1981. 92 pags. Amb un pròleg de Carlos Barral que incideix sobre l'experiència alcohòlica comuna a ell i a Roth.

4) A: *El viejo topo* nº 56, maig de 1981.

5) "Una gran novel·la de Joseph Roth". a: *Avui*, dimarts 2.6.1981, p. 30.

6) Vegeu la nota 1 d'aquesta mateixa pàgina.

Els anys següents mostren un interès sostingut, però molt menys intens. El 1982 apareix *El profeta muda*, en una bona versió de Juan José del Solar, que inclou l'epíleg de Werner Lengning de l'edició original en el qual s'explica el procés de reconstrucció de l'obra a partir dels materials del llegat.¹⁾ Així mateix es reedita també la traducció de *Rechts und Links* feta el 1930.²⁾ Trobem també una petita recensió de *La leyenda del santo Bebedor*³⁾, i un comentari més ampli de Soledad Puértolas sobre les sis obres traduïdes entre 1971 i 1981.⁴⁾

1983 porta dues noves traduccions, ambdues satisfactòries: *Tarabas*, a càrrec de Feliu Formosa⁵⁾, i *La noche mil dos*, a cura de Juan José del Solar⁶⁾. Així mateix trobem un breu comentari a l'obra traduïda el 1982: "El silencio de Trotski", per C. García Brusco⁷⁾, i ecos a les aparicions del mateix any. Es tracta d'una brevíssima anotació anònima a *Tarabas*⁸⁾, així com d'una recensió d'aquesta obra i de *La noche mil dos* de Pilar Estelrich⁹⁾, i un comentari de Lluís Izquierdo ("Un novelista para tiempos de inminencia. El legado de Joseph Roth.") que no es limita a les dues novel·les en qüestió, sinó que fa un enfoc més ampli i incideix especialment sobre el tema d'Austria.¹⁰⁾ El 1984 es publica *La*

1) Joseph Roth: *El profeta muda*. Traducció de Juan José del Solar. Barcelona: Editorial Montesinos 1982. 215 pags.

2) Barcelona: Anagrama, 1982. 195 pags.

3) José Mª Latorre: "Fichas de lectura", a: *Quimera* nº 15, gener 1982.

4) Soledad Puértolas: "Joseph Roth: la clemencia del tiempo". A: *Revista de Occidente* nº 13, 1982. Pags. 148-154.

5) Joseph Roth: *Tarabas*. Traducció de Feliu Formosa. Barcelona: Seix Barral 1983. 193 pags.

6) Joseph Roth: *La noche mil dos*. Traducció de Juan José del Solar. Barcelona: Anagrama 1983. 199 pags.

7) A: *Quimera* nº 30, abril 1983.

8) A: *Quimera* nº 35 (1983).

9) "Dos novelas del exilio", a: *El País*. Libros, diumenge 25 de desembre de 1983.

10) A: *El País*. Libros, diumenge 25 de desembre de 1983.

rebelión, en una bona traducció de Feliu Formosa¹⁾, i apareix també un comentari de José Carlos Cataño a *Tarabas* amb el títol "El regreso del hijo pródigo".²⁾

El 1985 trobem dues traduccions al català. Es tracta d'*Hotel Savoy*, en una versió de Carme Gala³⁾ molt acurada i respectuosa amb els matisos, i de *La marcha de Radetzky*, traduïda per Joan Valls⁴⁾ sense tanta fortuna. En relació amb aquesta darrera versió es troba el comentari de Robert Saladrigas titulat "Crónica nostálgica de un imperio abolido"⁵⁾, de caire general i que, a l'igual que el petit text que acompanyava aquella traducció, cau en la majoria de falsos tòpics que circulen al voltant de l'autor, incrementant-los.⁶⁾

Les dues publicacions següents de les quals tenim notícia són de l'any 1987: una reedició de la traducció d'*Hotel Savoy* feta per Feliu Formosa al castellà, amb introducció a càrrec de Rosa Piñel⁷⁾, i una bona traducció del llibre d'assaigs *Juden auf Wanderschaft* feta per Pablo Sorozábal Serrano⁸⁾. Sobre aquesta darrera hem trobat una petita recensió anònima del mateix any.⁹⁾

El 1989, en ocasió del cinquantè aniversari de la mort de l'escriptor, trobem tres articles. Un d'ells, "Del olvido a una cierta

1) Joseph Roth: *La rebelión*. Traducció de Feliu Formosa. Barcelona: Seix Barral 1984. 160 pags.

2) A: *La Vanguardia*, dijous 26.1.1984, p. 33.

3) Joseph Roth: *Hotel Savoy*. Traducció de Carme Gala. Barcelona: Editorial Laertes, 1985. 137 pags.

4) Joseph Roth: *La marcha de Radetzky*. Traducció de Joan Valls. Barcelona: Edicions Proa, 1985. 366 pags.

5) A: *La Vanguardia*, 30 d'octubre de 1986.

6) Vegeu més endavant, dins d'aquest mateix apartat.

7) Joseph Roth: *Hotel Savoy*. Traducció de Feliu Formosa. Introducció de Rosa Piñel. Madrid: Editorial Cátedra, 1987. 268 pags.

8) Joseph Roth: *Judíos errantes*. Traducció de Pablo Sorozábal Serrano. Barcelona: Muchnik Editores, 1987. 159 pags.

9) Dins "Novedades", a: *El País*. Libros, dijous 12 de març de 1987.

popularidad", de Pilar Estelrich¹⁾, inclou una sinopsi cronològica i un llistat de les traduccions i revisa el procés de difusió pòstuma de l'obra de Roth. L'altre, "Ni rojo ni negro", de Javier Orduña²⁾, fa una sèrie de consideracions al voltant de la postura ambivalent de l'escriptor, manifestada tant en l'aparent trajectòria política com en les afinitats religioses o en el mateix tractament formal i temàtic de la seva obra. El tercer, de Constantino Bértolo, es titula "Joseph Roth, testigo del derrumbamiento",³⁾ situa a Roth en el seu context històric i passa revista a les traduccions, oblidant inexplicablement *Radetzky-marsch* en anomenar les obres més representatives.

Del 1989 són també dues traduccions. La primera d'elles és la versió al català de *Die Rebellion* a càrrec de Judith Vilar⁴⁾, prou acurada, i de la qual destaquem el petit text informatiu sobre l'autor, que contràriament a l'habitual en les traduccions del nostre país ofereix únicament dades correctes. La segona publicació és una nova traducció de *Radetzky-marsch* al castellà, ara amb el títol lleugerament innovador *La marcha Radetzky*, deguda a Arturo Quintana⁵⁾, i que si bé presenta menys defectes que la de 1981 no es pot pas qualificar de perfecta.

Per a la difusió de Roth al nostre país ha revestit també importància la projecció de la pel·lícula d'Ermanno Olmi *La leggenda del santo bevitore*, sobre la narració *Die Legende vom heiligen Trinker*, que ja despertà l'interès periodístic en guanyar el primer premi del Festival

1) A: *La Vanguardia*, dimarts 23 de maig de 1989. Pag. 53.

2) Ibidem, p. 54.

3) A: *El País*, dissabte 27 de maig de 1989.

4) Joseph Roth: *La rebel·lió*. Barcelona: Editorial Laia, 1989. 135 pags. N'hem localitzat una recensió, de Vicenç Pagès Jordà: "Una paràbola contra l'Estat", a: *Diari de Barcelona*, 31.10.1989.>

5) Joseph Roth: *La marcha Radetzky*. Traducció d'Arturo Quintana. Barcelona: Edhasa 1989. 349 pags.

de Cinema de Venècia el 1988. Malhauradament, el valor propagandístic del premi es perdé en bona part en no projectar-la aquí fins la tardor de 1989. El film fou molt ben acollit per la crítica i el públic, i la reedició de la traducció de l'obra feta el 1981 apareguda amb motiu de la projecció obtingué bones vendes, però la ressonància es vegé molt minvada pel retard. Cal remarcar a més que en la majoria d'articles sobre la pel·lícula l'èmfasi recaigué en el director i en l'actor principal, Rutger Hauer, quedant molt en segon pla l'autor del text i la relació entre filmació i narració. En general, creiem que la fidelitat del director a l'obra literària fou bastant remarcable, però observem que Olmi ometé detalls característics de Roth que en una obra tan tardana revestien per a l'escriptor condicions de xifra, tals com l'al·lusió repetida al cinema, on el protagonista de la narració va a parar quan no sap què fer del seu temps, o el gest de submergir les mans en el riu, que és un element clarament litúrgic i sacramental, un dels que fan creïble la santedat d'Andreas Kartak i evidencien la forta dimensió religiosa i transcendent de l'obra. Alguns canvis són gratuïts, tals com convertir el company d'infantesa que ha arribat a ser un futbolista famós en un boxejador, fer del vi negre la beguda habitual de Kartak quan predominava l'ús de l'absenta, o bé transformar la visió de la petita Thérèse, explícitament descrita com una nena rossa vestida de blau cel (color que Roth subratlla¹⁾), en una de morena i vestida de blau fosc. També creiem innecessari i sentimentaloides fer aparèixer els pares d'Andreas en diversos "flash-backs" i després situar a la taverna

1) "(...) sie war ganz himmelblau angezogen. Sie war nämlich blau, wie nur der Himmel blau sein kann, an manchen Tagen, und auch nur an den gesegneten." W III p. 256.

dues figures similars, que el protagonista identificarà amb ells; res d'això no es troba al text, i s'acosta perillosament al kitsch.

Un aspecte curiós en la trajectòria seguida per la difusió de l'obra de Roth al nostre país és el gran contrast entre el considerable nombre de traduccions d'una banda, i de l'altra l'escassa presència en el record del públic i la persistència d'un seguit d'errors biogràfics que es mantenen tossudament. Aquests errors apareixen sistemàticament en els textos que acompanyen les novel·les, i són extraordinàriament pertinaces: el lloc de naixement indicat és Schwabendorf o fins i tot Schwaberndorf, situat uns cops a Ucraïna i altres a la Galítzia russa; només en dues ocasions s'indica correctament Brody i la Galítzia austríaca¹⁾. Hi ha també un clar predomini de la versió segons la qual fou fill de pare austríac i mare jueva russa. També ha fet fortuna la història segons la qual fou oficial austro-hongarès i presoner de guerra dels russos, i apareix amb poques excepcions. En un cas s'indica també que Roth s'exilià a conseqüència de l'*Anschluss*²⁾. El suïcidi li és també atribuït repetidament (concretament en set casos), i fins i tot se'l fa més espectacular, dient que ho féu mentre els nazis entraven a París (en tres casos³⁾). Aconseguir aquest clímax dramàtic ha requerit no tan sols tergiversar la manera en què Roth morí, sinó avançar més d'un any l'entrada de les tropes alemanyes a París, que tingué lloc el 14 de juny de 1940⁴⁾, mentre que l'escriptor havia mort el 27 de maig de 1939.

1) A *La rebelión* (Seix Barral, 1984) i *Hotel Savoy* (Laertes, 1985). Un error garrafal, però probablement mecànic, és el canvi de l'any de naixement: 1849 per 1894 (a *Fuga sin fin*, Icaria 1979).

2) A *Tarabas* (Seix Barral, 1983).

3) Es tracta de les tres publicacions d'Editorial Bruguera (1981).

4) Vegeu per exemple Gebhardt: *Handbuch der deutschen Geschichte*. München: dtv 1987. (Edició de butxaca.) Vol. 21, p. 47.

Algunes d'aquestes dades errònies apareixen encara a les publicacions recents, com per exemple a la traducció catalana de *Radetzkymarsch* (1985)¹⁾. Però també apareixen en alguns dels articles. Així Saladrigas (1986) i Bértolo (1989) citen Schwabendorf com a lloc de naixença, i el primer i Cataño (1984) indiquen la filiació de mare russa i pare austríac. Cataño creu també en la seva condició d'oficial, i comparteix amb Saladrigas la creència en el suïcidi. Però és aquest darrer qui assoleix el màxim dramatisme: "se suicidó cuando el ejército nazi enfilaba la avenida Champs Elysées." En aquest darrer article trobem també la curiosa qualificació de "novela expresionista" aplicada a *La marcha de Radetzky*. De les publicacions de 1989 destaquem en aquest aspecte la nova versió de *Radetzkymarsch*, acompanyada d'una brevíssima nota biogràfica que tot i la seva parquedat revela una informació defectuosa, en citar com a obres de Roth només *Perlefter*, *Das falsche Gewicht* i *Hiob*, ja que posar aquell fragment en la categoria més destacada no és pas fer justícia a la veritat, en ignorar totes les altres obres acabades i de molta més qualitat i acceptació. El comentari de la contraportada incrementa la col·lecció de despropòsits que s'han acumulat al voltant de Roth i la seva obra al nostre país, en afirmar que Carl Joseph von Trotta "muere en 1848, en los primeros días de la guerra."

La fragmentarietat del grup d'articles que hem recollit no permet cap conclusió definitiva, però sí palesa una important desinformació en la

1) Cal concedir que s'indica Galítzia com a ubicació de "Schwabendorf", i que Roth no hi és suïcicat. Però hi han altres errors exclusius d'aquesta publicació, com dir que l'autor es convertí al catolicisme (cosa que no es sap del cert), i definicions equivocades d'alguna obra (per exemple, afirmar que *El panòptic* <sic> sigui una novel·la).

majoria d'editorials i alguns comentaristes. Esperem que, de la mateixa manera que cada nova edició completa de Roth en alemany ha obtingut una repercussió aquí en un increment de les traduccions i per tant de la divulgació, ara els actes del cinquantenari i la nova versió ampliada dels *Werke* tingui per fruit entre nosaltres una ampliació de l'obra coneguda i l'arribada d'alguna literatura secundària posada al dia.

Els materials que en la nostra opinió haurien de fer-se accessibles al lector espanyol són: 1) les novel·les encara no traduïdes (*Das Spinnennetz*, *Zipper und sein Vater*, *Die hundert Tage*, *Das falsche Gewicht*)¹⁾; 2) les narracions (especialment *April*, *Der blinde Spiegel*, *Stationschef Fallmerayer*, *Triumph der Schönheit*, *Die Büste des Kaisers*, *Der Leviathan*, *Der Vorzugsschüler*); 3) una ampla mostra de la prosa breu, que manca totalment, i que podria concretar-se en articles com els recollits a *Panoptikum* (com a exemple de *Feuilletons*), alguns dels reportatges de viatges (els del sud de França, Rússia o Albània foren recomanables) i alguns de l'època de joventut, com a mostra del període on Roth es deia a si mateix *Der rote Joseph*. En canvi, no creiem que traduir *Der Antichrist* sigui pas prioritari.

1) No creiem tan interessant el fragment de publicació pòstuma *Perlefter*.

3. MARC HISTÒRIC

Sembla convenient intentar situar en el seu context històric i geogràfic el període cobert per la vida i per l'obra de Joseph Roth. D'una banda, a nivell biogràfic creiem interessant remarcar aquells esdeveniments i factors ambientals que havien de configurar la trajectòria personal de l'autor que ens ocupa. D'altra banda, l'obra de Roth fa constantment referència a fets anteriors - en les novel·les i narracions d'ambient històric - o a fets contemporanis - en aquelles obres referides al moment, així com en els treballs periodístics.

Els límits a establir venen definits per les següents coordenades: com a punt de partida, l'esdeveniment més antic que revesteix importància en la seva obra, concretament la batalla de Solferino l'any 1859, escenari de la proesa que causaria la nobilització de la família Trotta; com a punt final, la mort de Roth l'any 1939. Entre aquests dos punts intentarem situar a manera de xarxa referencial bàsica aquelles fites que semblin importants per a una millor aproximació a Joseph Roth i el seu món.

Roth diu del "seu" emperador, Franz Joseph I, que no li agraden les guerres perquè sap que hom les perd.¹⁾ No és difícil constatar que tal afirmació té bons fonaments històrics. Aquell dilatadíssim regnat (1848-1916), iniciat a les acaballes de la revolució liberal, va conèixer més fracassos que no pas èxits pel que fa a la política exterior, i tocant a la interior els conflictes entre les diverses nacionalitats foren la nota dominant.²⁾

1) *Radetzky marsch*, W II, p. 212; W[89] 5, p. 344.

2) Per a il·lustrar aquest aspecte, vegeu la taula del final d'aquest capítol.

La pacificació dels diversos territoris de l'imperi després de la revolució fracassada, i molt especialment la recuperació de la sobirania sobre Hongria, que s'havia constituït en república, havien estat les primeres tasques de Franz Joseph en pujar al tron el 1848. La campanya hongaresa havia estat desastrosa fins que l'Emperador no obtingué l'ajut rus, gràcies al qual els hongaresos es van veure obligats a capitular a Vilagos¹⁾, l'agost del 1849. Unes condicions de pau draconianes, amb execucions i pèrdues territorials per a Hongria, en foren la conseqüència. Mentrestant, el *Reichstag* havia estat dissolt per l'exèrcit (7 de març de 1849) i s'havia restaurat el règim absolutista, cosa que féu perdre una magnífica oportunitat d'establir un Estat federal capaç de satisfer les aspiracions d'una societat plurinacional en la qual burgesia i classe obrera eren elements en alça²⁾.

En les lluites per la unificació d'Itàlia, les possessions austro-hongareses havien de veure's necessàriament afectades. Sardenya, recolzada per França, havia estacionat tropes a la frontera de Lombardia, cosa que portà Austria a declarar-li la guerra el 22 d'abril de 1859. La campanya fou breu i desastrosa per a l'imperi: les derrotes de Magenta (4 de juny) i Solferino (24 de juny), aquesta última qualificada pels historiadors d'extraordinàriament cruenta, portaren a l'armistici de Villafranca del mes de juliol de 1859 i a la Pau de Zürich del 10 de novembre del mateix any. Amb aquest tractat, la Lombardia passava a mans del regne de Sardenya-Piemont³⁾. Les possessions austro-hongareses del Vèneto no trigarien gaire a canviar de mans igualment.

1) Zöllner, Erich: *Geschichte Oesterreichs*. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Wien: Verlag für Geschichte und Politik 1974. 694 p. P. 398.

2) Ibidem, p. 399.

3) Ibidem, p. 403.

Després d'aquella derrota, les reivindicacions no trigaren a fer-se sentir. Però ni el Diploma d'Octubre de 1860 ni la Patent de Febrer de 1862, intents de conjuguar amb la forma monàrquica tradicional tímides concessions cap a la democràcia i el federalisme, en direcció a una monarquia autènticament constitucional, foren ben acollides; en especial l'oposició hongaresa anà en augment, tot i que algunes de les represàlies imposades a Hongria havien estat retirades¹⁾.

Dins d'aquest context té lloc, el 1864, la intervenció conjunta austro-prussiana als Ducats de Schleswig i Holstein, de titularitat danesa i majoria de població alemanya, a fi de recuperar-los per al *Deutscher Bund*. Després d'una victòria prou fàcil, l'administració de Schleswig recau sobre Prússia i la de Holstein sobre Àustria²⁾. Aquest pacte (Gastein, agost de 1865) aviat es va revelar com una autèntica capsa de Pandora: Prússia, aliada amb Itàlia, envaeix Holstein, mentre Àustria només disposa de la promesa de neutralitat francesa a canvi de comprometre's a cedir el Vèneto. El 14 de juny de 1866 s'inicia la guerra austro-prussiana, en la qual la millor direcció i l'equipament més modern dels prussians serien decisius. En canvi, al front italià les tropes austríaques havien tingut més sort, amb victòries a Custoza (24 de juny de 1866) i Lissa (20 de juliol de 1866), però van haver de capitular degut als esdeveniments dels altres fronts. La guerra es decidí el 3 de juliol de 1866 a la batalla anomenada de Königgrätz o Sadowa, amb moltes pèrdues a la retirada austríaca³⁾.

1) Zöllner, p. 445.

2) Ibidem, p. 407.

3) Ibidem, p. 408-410. De forma característica per al funcionament de la monarquia danubiana, el responsable austríac en el front perdedor, Ludwig von Benedek, fou convertit en el cap de turc i li carregaren totes les responsabilitats del fracàs, malgrat que hagués aconsellat pactar la pau abans d'arribar a una batalla decisiva; s'arribà a formar una autèntica "Benedek-Legende".

Amb la pau de Praga (22 d'agost de 1866), no només el Véneto passava a mans d'Itàlia, sinó que es trencava definitivament el *Deutscher Bund* i, de les dues opcions manejades fins al moment: la *großdeutsche Lösung* amb tots els països de llengua alemanya unificats i la *kleindeutsche Lösung* amb Prússia com a cap de la major part de territoris i els països dels Habsburg formant una entitat a part, s'implantava la *kleindeutsche Lösung*, amb la separació d'Austria. D'ara endavant, la minoria de parla alemanya radicada als territoris austro-hongaresos adoptaria una actitud cada cop més bel.ligerant i enfrontada a les altres nacionalitats, i el tema de la unificació amb l'Imperi alemany aniria prenent cada cop més virulència¹⁾.

En política interior, aquesta derrota obligà a múltiples concessions respecte a Hongria, plasmades en l'establiment d'un compromís (*Ausgleich*) negociat el 1867 i que establia el Dualisme austro-hongarès. Ambdós estats compartien un mateix sobirà, anomenat Emperador d'Austria i Rei d'Hongria, i tenien en comú els ministeris d'assumptes exteriors, exèrcit i finances - anomenats "imperials i reials" , és a dir *kaiserliche und königliche Ministerien*, o més habitualment *Reichsministerien*. Es preveia també la renovació del tractat cada deu anys, a fi de negociar la quota de participació d'ambdues parts en la financiació de les despeses conjuntes - es partí de la base del trenta per cent del pressupost conjunt a càrrec d'Hongria -, així com la formació d'una milícia hongaresa, la *Honved*, i una d'austriaca, la *Landwehr*. D'aquesta manera s'assegurava a Hongria una postura de força que seria utilitzada tant contra la corona (les negociacions cada deu anys constituïren cada vegada una prova de força que féu trontollar més

1) Zöllner, p. 410-411.

d'un govern i demostrà la prepotència hongaresa) com per a negar a les nacionalitats diferents que es trobaven dins el seu territori tots aquells drets que havia aconseguit per a ella mateixa; només una entitat situada dins territori hongarès, el regne de Croàcia-Eslavònia, disposava d'un tractat que regulés les seves relacions amb Hongria. A la vegada, el tracte preferent aconseguit pels hongaresos amb la seva bel.ligerància els convertí en exemple a seguir per a les altres nacionalitats, sobretot els txecs, i en el paràmetre respecte al qual hom podia establir els propis greuges comparatius¹⁾.

Començava ara una llarga època de pau exterior i dissensions internes de signe divers. La Cisleitània (és a dir Austria, per contraposició a la Transleitània, equivalent a Hongria²⁾) constava de vuit nacions, quinze estats de la Corona (*Kronländer*) i disset parlaments; garantia suficient per a la conflictivitat. Si a això afegim la presència d'un proletariat industrial en constant augment i la lluita per l'obtenció del sufragi universal dins un sistema parlamentari tot just tímidament concedit només als austríacs de parla alemanya (*Deutschösterreich*), veurem que la calma només podia ser aparent.

El període 1867-1878, conegut com a era liberal per la participació en el govern de ministres d'aquest signe (els principals dels quals foren Carlos Auersperg, president del consell de ministres, i Eduard Taaffe, ministre de la guerra), s'inicià amb mesures legislatives contràries al Concordat de 1855 i destinades per tant a trobar importants resistències eclesiàstiques: les "lleis de maig" restablien el matrimoni civil i implantaven l'escolaritat obligatòria, estatal i

1) Zöllner, p. 411-413.

2) Aquestes nocions s'establiren per referència al riu fronterer Leitha, en un clar paral·lelisme amb les nocions *cisalpinus* / *transalpinus* aplicades per l'imperi romà als seus territoris.

interconfessional, de vuit anys de durada; no gensmenys, es mantenia l'obligatorietat de l'ensenyament religiós confessional. Aquestes mesures ocasionaren intenses reaccions contràries per part dels estaments catòlics, ja que se les considerava incompatibles amb el concordat; el paral·lel amb la situació creada per les reformes de l'emperador Joseph II és palès.¹⁾

L'aproximació a Austria intentada per França al llarg d'aquest període a fi de contrarrestar l'hegemonia prussiana va fracassar amb la desfeta de l'aventura mexicana de l'arxiduc Maximilià, germà de l'emperador, aventura que França havia patrocinat fins a la intervenció en contra per part dels Estats Units, i que va acabar amb l'afusellament del nou emperador de Mèxic (1867)²⁾. La neutralitat austríaca durant la guerra franco-prussiana i la proclamació el 1871 de l'imperi alemany van anar afermant la distanciació de la monarquia danubiana respecte a França i la dependència cada cop més marcada en relació a l'altre estat alemany. Ara bé, aquesta aproximació a l'Alemanya de Bismarck distava molt de satisfer els desitjos del grup alemany, hegemònic dins la monarquia danubiana. Les organitzacions polítiques d'aquest grup, sorgides el 1867, van anar evolucionant cada cop més vers postures antisemites i de rebuig al sistema parlamentari, i reivindicaren fins i tot que Galítzia, la Bucovina i Dalmàcia fossin excloses de Cisleitània per tal d'evitar un pes eslau excessiu en aquell territori. Al mateix temps, les altres ètnies també es radicalitzaven, arrossegades per l'exemple hongarès i la influència del moviment paneslavista³⁾.

1) Zöllner p. 413-14. Sobre Joseph II., vegeu ibidem p. 319-326, i Tapié p. 207-232. (V.-L. Tapié: *Die Völker unter dem Doppeladler*. Graz, Wien, Köln: Verlag Styria 1975. 418 p.)

2) Zöllner, p. 415.

3) Ibidem, p. 416-17.

Mentrestant, el primer partit de masses modern anava creixent i estenent-se, amb característiques més radicals que a l'Imperi alemany. La socialdemocràcia austríaca, a diferència de l'alemanya, no havia de competir amb les associacions d'obriers cristians fomentades per les autoritats eclesiàstiques i estatals, ja que aquestes havien tingut molt poc ressò aquí, a diferència del país veí. En un primer moment, predominaren els partidaris de les idees de Ferdinand de Lassalle, basades en el principi de *Selbsthilfe*, és a dir dotar-se a si mateixos, en forma cooperativa, de mitjans per a millorar la pròpia situació cultural, econòmica, etc.; sovint la nacionalitat hi predominava per damunt de la noció de classe social, especialment a Bohèmia¹⁾. La celebració del Primer de Maig a Wiener Neustadt el 1868 fou una de les primeres fites establertes per un partit destinat a tenir un important pes a la vida pública. El 1870 s'obtenia el dret de vaga. Però la manca de dret a vot per als obrers, així com per als petits burgesos i els pagesos, va portar aviat a l'escissió entre moderats i radicals.

L'intent per part del gabinet Hohenwart de negociar amb els txecs un compromís similar al ja existent amb els hongaresos, fet públic l'octubre de 1871 pel parlament de Bohèmia, va provocar l'oposició d'alemanys i hongaresos i en conseqüència la caiguda del govern. El seu successor, el príncep Adolf Auersperg, destinat a mantenir-se set anys al front del govern, va començar reformant el dret electoral: el *Reichsrat* deixaria d'ésser elegit indirectament a través dels parlaments regionals i passaria a ésser-ho directament per les quatre cúries amb

1) Zöllner, p. 417-18; Tapié, p. 320-323. Aquest últim sol considerar-se l'obra de referència pel que fa a les relacions entre les diverses nacionalitats, si bé nosaltres hi observem una manca d'atenció a l'ètnia jueva i una excessiva concentració en Bohèmia i els txecs.

dret a vot (respectivament: terratinents, cambres de comerç, ciutats i municipis menors). De tota manera, només un sis per cent de la població podia exercir el sufragi, ja que el dret a votar s'obtenia a partir del pagament d'un nivell determinat d'impostos, condició imprescindible per a ser inclòs en la cúria més "popular"¹⁾.

A nivell econòmic, es vivia una eufòria especulativa generalitzada, dins de la qual destaca l'intent propagandístic representat per l'Exposició Universal de l'any 1873 a Viena. Segons testimonis contemporanis, l'organització estava molt lluny de ser perfecta, fins al punt que les instal·lacions eren encara ben lluny de trobar-se acabades quan va tenir lloc la inauguració solemne²⁾. Als pocs dies d'haver-se inaugurat, l'economia de tot l'Imperi es veié trasbalsada per la caiguda de la Borsa del 9 de maig del 1873, dia conegut pel nom de "divendres negre", en el qual van fer fallida un gran nombre d'empreses i entitats bancàries basades en l'especulació i sense fonaments comercials seriosos que havien pogut sorgir i mantenir-se fins aleshores gràcies a una conjuntura expansiva favorable; les conseqüències d'aquesta crisi van continuar encara durant anys, si bé no van arribar a adquirir les grans dimensions que el mateix fenomen estava ocasionant a l'imperi alemany. Entre les capes populars, aquell desastre econòmic estava destinat a crear desconfiança envers els partits liberals i a fer més atractives la socialdemocràcia i les formacions confessionals de caire antisemita³⁾.

1) Zöllner, p. 419.

2) Katalog JIW, p. 28-31; Andics I, p. 203-04. Amb el primer títol ens referim a: *Jugend in Wien. Literatur um 1900*. Eine Ausstellung des Deutschen Literaturarchivs im Schiller-Nationalmuseum Marbach a. N. München: Kösel Vlg 1974. 445 p. El segon fa referència a Hellmut Andics: *Oesterreich 1804-1975*. Oesterreichische Geschichte von der Gründung des Kaiserstaates bis zur Gegenwart in vier Bänden. Goldmann Verlag 1984 (Taschenbuchausgabe der Originalausgabe 1974, Wien, München, Zürich: Verlag Fritz Molden.)

3) Zöllner, p. 419-420; Katalog JIW, p. 32-33; Andics I, p. 204-205.

Pel que fa a l'antisemitisme, cal destacar la seva primera aparició com a factor d'agitació política dins de la dinàmica d'un nou partit de masses de tipus modern: el Partit Cristiano-Social de Karl Lueger, l'única formació a més de la socialdemocràcia que en aquell moment respongués a aquest model. Aquest partit recollia elements del programa dels *Deutschnationale* de Georg Ritter von Schönerer, sobretot la utilització de l'antisemitisme, i a partir de 1888, amb el descrèdit de Schönerer i l'escissió del seu partit, també en va obtenir la majoria dels seus antics seguidors; el petit grup fidel al fundador d'aquella organització continuà amb el nom d'*Alldeutsche*. Els cristiano-socials també utilitzaven elements de l'ideari del baró Karl von Vogelsang, que amb el seu reformisme conservador havia aconseguit una àmplia ressonància entre la classe mitja i els pagesos, contraris a les postures antieclesiàstiques dels liberals¹⁾. Cal remarcar que el període que ens ocupa està marcat per les polèmiques i divergències al voltant del Concordat i de les lleis liberals que buscaven recuperar espais per a la jurisdicció civil (*Los-von-Rom-Bewegung*); de tota manera, l'imperi austro-hongarès no va viure mai un enfrontament tan intens com el *Kulturkampf* que al mateix temps sacsejava l'Alemanya de Bismarck²⁾.

Aquesta és també l'època de la febre constructora a Viena. El 1858 va començar l'enderrocament de la murada, que permetria inaugurar la *Ringstrasse* el 1865 i posteriorment el seguit d'edificis que marcarien d'aleshores ençà la fisonomia de la ciutat. Les tendències historicistes de l'època tingueren oportunitat d'expressar-s'hi àmpliament en l'arquitectura i en les arts plàstiques, i generaren no

1) Zöllner, p. 427-28.

2) Ibidem, p. 418.

poques polèmiques¹⁾. El principal exponent de l'historicisme, el pintor Hans Makart, va obtenir una gran popularitat amb l'organització de la desfilada dels ciutadans de Viena en honor de la parella imperial el dia de les seves noces d'argent (27 d'abril de 1879)²⁾. Els personatges, entre ells el propi organitzador, anaven vestits d'època, i no mancaven carrosses al·legòriques. Aquesta manifestació es relaciona estretament amb l'afecció de Franz Joseph per les desfilades militars i altres celebracions d'aquest caire, com per exemple els aniversaris de l'Emperador, celebrats solemnement a tots els seus dominis, o les processons del dia del Corpus a Viena. Tals costums, que la llarga durada del seu regnat va convertir en tradicions imprescindibles del calendari festiu, formen part de l'univers que molts dels autors de l'època ens descriuen; juntament amb l'omnipresència d'un exèrcit colorista i pintoresc, si bé anacrònic en molts aspectes, són part integrant del món de la infantesa de Joseph Roth, Egon Erwin Kisch i molts altres que van aconseguir encara els darrers anys de la monarquia danubiana.

Mentrestant, el poder havia revertit als catòlics conservadors amb el comte Eduard Taaffe, el qual governà de 1879 a 1893 recorrent sovint a mètodes policials. Nat a Bohèmia, però amb antecedents irlandesos, no estava estrictament lligat a cap grup ètnic i gaudia del recolzament eslau. Durant el seu període els txecs aconseguiren el reconeixement del bilingüisme per a Bohèmia i Moràvia, i la fundació de la universitat

1) Citem aquí Katalog JIW, p. 42: "Am 1. Mai 1865 wurde die Ringstraße eingeweiht, 1869 das neue Opernhaus mit Mozarts 'Don Giovanni' eröffnet - ohne die Architekten, die im Jahr zuvor den dauernden Angriffen erlegen waren. 'Der Siccardsburg und van der Nüll, / Die haben beide keinen Styl! (!) / Griechisch, Gotisch, Renaissance, / Das ist denen alles ans!' (!) hatte böser Witz gedichtet. Van der Nüll erhängte sich, Siccardsburg wurde wenig später vom Schlag getroffen."

2) Katalog JIW, p. 44-46.

txeca a Praga; de 1883 endavant, els txecs foren majoria al *Reichstag*. El govern Taaffe va rebaixar també el límit impositiu mínim per a poder exercir el dret a vot, que arribà així a capes més àmplies de la petita burgesia i de la pagesia. Però l'intent d'ampliar encara més el grup de votants portà a la caiguda d'aquell govern que havia esdevingut virtuós en l'art maliciosament anomenat *Fortwursteln* per part dels seus crítics¹⁾.

Un esdeveniment important pel que fa a la dinastia en el poder fou el suïcidi de l'hereu de la corona, el príncep Rudolf, i de la seva amant, el gener de 1889, després de repetits conflictes amb l'emperador²⁾. El nou hereu, l'arxiduc Franz-Ferdinand von Habsburg-Este, destinat també a un final tràgic, no havia d'aconseguir tampoc harmonitzar amb Franz Joseph; la popularitat que adquirí fou ben escassa. En aquest ordre de coses cal mencionar també la mort per atemptat de l'emperadriu Elisabeth l'any 1898. Aquests tres esdeveniments tràgics expliquen la imatge de Franz Joseph com el patriarca ancià que s'ha vist sotmès a dures proves, semblant a un modern Job, imatge que podem trobar per exemple a *Radetzky marsch*.

La celebració del Primer de Maig de 1890 a Viena, la primera que tingué lloc de forma generalitzada i organitzada a nivell de tota la ciutat enmig d'una vaga per reivindicacions salarials, fou remarcable per l'atmosfera catastrofista en què tingué lloc: la població s'havia refugiat a casa i havia acumulat queviures com si anés a produir-se una veritable guerra civil. La socialdemocràcia va guanyar molta popularitat i un ressò molt positiu degut al caire estrictament pacífic i cívic que revestí l'esdeveniment³⁾. El partit continuava lluitant pel sufragi

1) Zöllner, p. 422-426.

2) Ibidem, p. 426-27.

3) Katalog JIW, p. 85-87; Tapié, p. 324.

universal, amb una remarcable campanya sobre aquest tema l'any 1893. De tota manera, malgrat la gran tasca unificadora de Viktor Adler, el partit, que en política exterior es declarava internacionalista, patia de forma molt marcada els conflictes interns entre les diverses nacionalitats, fins al punt que va haver de constituir-se en una federació de partits dins la qual no mancaven dissensions¹⁾.

El partit competidor dels socialdemòcrates a nivell de masses, el cristiano-social, unificat el 1891 sota la direcció de Karl Lueger, va anar adquirint un paper cada cop més important especialment entre la petita burgesia i la menestralia de Viena, gràcies a la utilització d'una retòrica demagògica que utilitzava arguments antisemites de caire confessional i econòmic. Tot i disposar de la majoria municipal, calgueren tres eleccions que la confirmessin, juntament amb protestes populars multitudinàries, perquè l'emperador consentís a ratificar Karl Lueger en el càrrec d'alcalde de la capital. Sembla que la demagògia antijueva del candidat era el principal motiu de la reticència de Franz Joseph envers ell; aquí tenim un dels motius per a la simpatia i lleialtat de la població jueva envers el monarca, un dels tòpics de Roth i d'altres autors²⁾.

La gran quantitat de reformes i iniciatives en favor del benestar de la població de la ciutat empreses pel nou equip municipal, iniciatives que serien amplament imitades a nivell europeu, unides a les reformes urbanístiques ja iniciades amb la demolició de les murades i la construcció de múltiples edificis públics, dins d'un marc de pau

1) Tapié, p. 324.

2) Zöllner, p. 428 i 430; Andics I, p. 258-61 i 263-64; Katalog JIW, p. 201 i 223-26.

exterior, són part essencial de la fama adquirida en aquest moment per la ciutat de Viena i de la riquíssima vida cultural que s'hi desenvolupava. Sota aquesta esplendorosa superfície s'amagaven, però, multitud de problemes, tals com la problemàtica obrera, suavitzada només lleugerament per algunes reformes a imitació de Bismarck¹⁾; les tensions entre nacionalitats, sempre presents²⁾; la intensificació de les reivindicacions dels partidaris de Georg Ritter von Schönerer pel que fa a la independència respecte a Roma i la unificació amb l'Imperi alemany (tals com la campanya per a l'abandó del catolicisme³⁾); o l'afluència de jueus procedents no tan sols del propi Estat, sinó també de Rússia, destinada a augmentar progressivament, i que tendia a concentrar-se al barri de Leopoldstadt.

La reforma del dret electoral l'any 1897 per part del primer ministre Badeni, que mitjançant una cinquena cúria atorgava el sufragi a tots els homes majors de 24 anys (encara que sense respectar la proporcionalitat, ja que, tot i ser la que representava un grup més ampli de la població, només disposava de 75 escons sobre 425), va permetre l'entrada al parlament a quinze diputats socialdemòcrates i vint-i-sis cristiano-socials. De tota manera, la representació per cúries amb diferent tractament de la relació entre votants i representants elegits segons les categories censals resultava clarament favorable als partits

1) Sobre la mísera situació dels obrers, especialment a Viena, vegeu per exemple Andics I, p. 261 endavant.

2) Vegeu per exemple Zöllner, p. 431.

3) Ibidem, p. 432. Aquest moviment, conegut com *Los von Rom*, va aconseguir que unes setanta mil persones passessin al protestantisme o al catolicisme ortodox. Si tenim en compte que els moviments nacionalistes, i molt especialment els de caire germànic, eren al mateix temps marcadament antisemites, podem establir un nexa entre l'odi de Roth tant als protestants com als nacionalistes alemanys, amb Schönerer com a exponent històric més destacat.

tradicionals i desfavorable als partits de masses. Aquest seria l'últim èxit de Badeni: l'intent d'instaurar el bilingüisme actiu (amb l'exigència de dominar el txec i l'alemany) per a tots els funcionaris de Bohèmia i Moràvia va ocasionar importants manifestacions de protesta, maniobres obstruccionistes i greus aldarulls al parlament¹⁾. El 28 de novembre de 1897, l'emperador decretava el tancament del parlament i la dimissió del primer ministre. La crisi era palesa²⁾.

La situació dels diversos grups ètnics era, com veiem, absolutament confusa i extremadament conflictiva, i resultava encara complicada pel fet que l'actitud de cada nacionalitat podia variar regionalment o en referència a una ètnia determinada. Així, l'autonomia que els polonesos exigien per a si mateixos a la Silèsia austríaca, on eren minoritaris, la negaven absolutament a la minoria rutena (o ucraïnesa) de Galítsia, que es trobava en la mateixa situació en relació a ells. La intensitat de la problemàtica variava molt d'una zona a l'altra, i era potser menor allà on convivien més llengües en situació similar, com per exemple a la Bucovina. Cada ètnia reclamava una solució diferent per al seu conflicte particular, o fins i tot diverses segons la situació en diferents territoris de la monarquia. Les nacionalitats no magiars incloses dins el territori hongarès tenien una problemàtica particularment aguditzada, degut al procés de magiarització progressiva engegat en aquell regne. Si bé cal dir que era acceptat tothom que estés disposat a l'assimilació (aquest fou el cas de molts alemanys, jueus i ucraïnesos), les ètnies com a grups en si no obtenien cap mena de reconeixement i es veien obligades a una postura de resistència, especialment activa entre romanesos i serbis, menys notòria entre els eslovacs i lleugerament

1) Zöllner p. 430.

2) Ibidem p. 431.

apaivagada entre els croats per la situació especial de què gaudia la seva ètnia, l'única que posseïa un parlament propi dins del territori hongarès¹⁾.

Un cas a part el constituïen els jueus, que optaven sovint per abandonar llur religió i costums i assimilar-se, especialment aquells residents a Viena, tot i que l'agitació antisemita dels cristiano-socials i dels *Alldeutsche* de Schönerer no era menys intensa respecte dels conversos i assimilats; ans al contrari, ja que aquests representaven una competència terrible. Aquesta actitud per part dels jueus explica que les propostes sionistes de Theodor Herzl no obtinguessin gaire ressò en un primer moment. Herzl, de família jueva assimilada i liberal, pertanyia a l'associació d'estudiants "Albia", de caire nacionalista alemany, fins que el marcat antisemitisme de l'acte celebrat per les *Burschenschaften* a la mort de Wagner l'any 1883 el portà a sortir-ne²⁾ i a iniciar el procés de reflexió que culminaria el 1896 amb la publicació de *Der Judenstaat. Versuch einer modernen Lösung der Judenfrage*³⁾. La reivindicació d'un estat propi per al poble jueu, absolutament contrària a l'ortodòxia d'aquella confessió i al desig d'assimilar-se a la població alemanya, donaria lloc al naixement del moviment sionista.

Cal remarcar la diferent actitud envers la qüestió nacional segons les diverses posicions socials. Així, hom pot dir que els oficials en actiu, els nivells més elevats del funcionariat i del clergat, i una part de l'aristocràcia eren partidaris del manteniment de l'Imperi, i mantenien una actitud patriòtica respecte a l'Estat, mentre que els oficials de la reserva, els funcionaris i els clergues subalterns es

1) Zöllner, p. 431-433. Tapié, p. 330-339.

2) Katalog JIW, p. 71. 3) Ibidem, p. 198-200. Zöllner, p. 432.

sentien més lligats a llurs nacionalitats respectives. Aquesta observació a nivell general requereix, és clar, matitzacions, però és vàlida com a pauta genèrica. En quant als aristòcrates i oficials hongaresos, en canvi, hom pot dir que estaven totalment en contra del manteniment del lligam amb Austria - vegeu per exemple l'escena de *Radetzky*¹⁾ que segueix a la notícia de l'atemptat de Sarajevo, o l'anècdota narrada per Kisch sobre el seu servei militar durant la Primera Guerra Mundial²⁾.

En una situació tan agitada, no resulta estrany que el primer govern que aconseguís una certa durada després de tres gabinets efímers ho fes intentant desviar l'atenció general del tema de les nacionalitats i remarcant l'existència d'interessos econòmics conjunts. Ernst von Koerber, que va mantenir-se de gener de 1900 fins a finals de 1904³⁾, va poder portar a terme millores en la xarxa ferroviària, però la seva mala relació tant amb l'emperador com amb tots els grups nacionalistes va ocasionar la seva caiguda. La conflictivitat de la qüestió hongaresa va arribar a un punt àlgid el 1905⁴⁾, especialment pel que fa al tema de l'exèrcit conjunt, molt mal vist pels hongaresos, que rebutjaren la proposta d'ampliar llur aportació al contingent de tropes comú. La situació arribà fins al punt de requerir una intervenció personal de Franz Joseph per a restablir la calma, amb el cèlebre "Armeebefehl von Chlopy" (16.9.1903), que començava amb les paraules "Gemeinsam und einheitlich wie es ist, soll mein Heer bleiben."⁵⁾ La iniciativa de concedir a Hongria el sufragi universal, que hauria afavorit les

1) W II, p. 285-295.

2) E.E. Kisch: *Marktplatz der Sensationen*, "Ausgangstation", p. 316-322. A *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*, vol. VII. Berlin, Weimar: Aufbau-Verlag 1984.

3) Zöllner, p. 432.

4) Ibidem, p. 433.

5) Ibidem, p. 433.

relacions amb la resta de l'imperi en trencar l'hegemonia de la capa magiar oligàrquica, no va poder arribar a terme¹⁾. Després de greus disturbis, que arribaren fins a la dissolució del Parlament hongarès per part de l'exèrcit conjunt, es va arribar a un compromís que no va evitar l'aparició de posteriors problemes.²⁾

La promesa de concedir el sufragi universal a Hongria no va quedar, però, sense conseqüències: la campanya per a la seva obtenció, que ja existia feia molt temps a la Cisleitània, va adquirir molta més força³⁾. Malgrat la resistència dels cercles feudals, i per no ser menys que la Rússia zarista, que l'havia implantat el 1905, sembla que el mateix emperador n'era partidari, per tal de reforçar la presència dels partits de masses i afeblir la dels nacionalistes; així doncs, el projecte anà endavant, encara que aquelles esperances no estaven destinades a veure's acomplertes del tot. Les primeres eleccions al Parlament amb dret a vot per a tota la població masculina major d'edat tingueren lloc el maig de 1907 i, en efecte, reforçaren les posicions socialdemòcrates (87 diputats) i cristiano-socials (96, en coalició amb els conservadors). Schönerer, el gran perdedor, no va sortir elegit.

Mentrestant, la problemàtica internacional havia anat evolucionant cada cop més ràpidament. La zona dels Balcans, focus constant de conflictes que la desintegració de l'imperi otomà havia anat posant de manifest, era l'espai on es concentrava l'afany de protagonisme polític de l'imperi austríac, mancat d'una expansió colonial similar a la de França o Gran Bretanya, o d'un projecte com el d'Itàlia o Alemanya. En aquesta zona, però, els seus interessos entraven en col·lisió amb els de

1) Zöllner, p. 433-34.

2) Tapié, p. 353.

3) Zöllner, p. 434-35.

Rússia, país que resultava més atractiu per als pobles eslaus de la zona en un moment en què el moviment paneslavista estava en alça¹⁾. La tibantor entre Rússia i Austria procedia ja de la guerra de 1877-78 entre l'imperi rus i el turc, i de l'obtenció de Bòsnia i Herzegovina per part austríaca segons les disposicions del Congrés de Berlín del 1878. Aquelles disposicions havien deixat sense resoldre el problema de les diverses nacionalitats balcàniques, que anava sorgint una i altra vegada. Rússia, que anteriorment havia estat aliada amb Austria, passava ara a l'hostilitat. Per la seva banda, Austria gravitaria cada cop més vers Alemanya, secundant la seva política gairebé sense qüestionar-la en cap moment. Això no fou perjudicial mentre Bismarck estigué al poder, però en ser destituït per Guillem II, el seguiment automàtic per part austríaca esdevingué un greu perill, que els dirigents de la política exterior de la monarquia danubiana no saberen contrarestar. Es perfilava ja la constel·lació que donaria lloc a la Guerra Europea: els dos estats alemanys enfrontats a la resta d'Europa i copats entre dos fronts pels seus enemics seculars.

Sèrbia era el país amb el qual la relació resultava més difícil. Un dels moments de màxima tensió fou l'anomenada "Schweinekrieg", de 1906²⁾. La prohibició d'exportar productes agrícoles a Austria, que fins aleshores havia absorbit el 83% de la producció sèrbia, creà un greu conflicte polític i generà entre la població rural perjudicada un odi vers l'imperi veí que mai no havia existit; aquesta prohibició havia estat sobretot fruit de les pressions hongareses, que no volien competència per als propis productes agrícoles, absorbits de sempre i gairebé en condicions de monopoli pels altres països de la Corona. Un

1) Zöllner, p. 436.

2) Ibidem, p. 437.

altre factor pertorbador fou l'anexió de Bòsnia i Herzegovina, que fins aquell moment havien estat territoris ocupats per Austria en condició de protectorat, segons les disposicions de 1878; en canvi, Austria renuncià al traçat d'un ferrocarril cap a Salònica, a través de territori turc, projecte que havia creat també importants tensions internacionals. L'anexió d'aquells dos països balcànics, efectuada l'octubre de 1908 per iniciativa del president de govern Aehrenthal i del cap d'estat major Conrad von Hötendorf (el qual posteriorment tindria un paper destacat com a cap de l'*Armeeoberkommando* en la I Guerra Mundial), posà en situació d'alarma a Rússia i a Sèrbia, però el conflicte no tirà endavant per manca de recolzament internacional contra la doble monarquia¹⁾.

Tampoc la relació amb Itàlia no era gaire bona, tot i l'existència de la Triple Aliança contra França entre aquest país i els dos Estats alemanys d'ençà de 1882. Ben al contrari, degut a la contraposició dels interessos italians i austro-hongaresos en els Balcans i a la situació de la població de nacionalitat italiana en territori de la Monarquia (el moviment irredentista italià era font de constants tensions per a Austria), Itàlia s'havia anat aproximant a França cada cop més, així com també a Rússia²⁾. Afegim a tot això l'existència de l'"Entente Cordiale" anglo-francesa des de 1904, i tindrem les dades principals d'una constel·lació internacional explosiva.

El progressiu afebliment de l'imperi otomà havia convertit ja feia temps els Balcans en la zona més conflictiva d'Europa, i aquesta conflictivitat no féu sinó augmentar, arribant al màxim els anys 1912-1913 amb les dues Guerres Balcàniques. La guerra italo-turca per la

1) Tapié, p. 355-359. Zöllner, p. 437-438.

2) Zöllner, p. 438.

possessió de Líbia (1911-1912) havia afeblit Turquia, que havia resultat vençuda¹⁾. Davant d'aquest afebliment, i amb el recolzament rus, els països balcànics sorgits del desmembrament de part de l'imperi otomà, Sèrbia, Bulgària, Grècia i Montenegro, aliats en la Primera Lliga Balcànica - el principal objectiu de la qual era evitar que la Turquia europea arribés a caure en mans d'Austria -, van declarar la guerra a Turquia, sobre la qual obtingueren ràpides victòries²⁾. Enmig d'una greu crisi internacional, Alemanya i Anglaterra forçaren la negociació del Tractat de Londres per al repartiment dels territoris perduts per Turquia. Però les dissensions entre els aliats ocasionaren la Segona Guerra Balcànica: Bulgària atacà Sèrbia, la qual rebé l'ajut de Romania, Grècia, Montenegro i Turquia. Austria era favorable a Bulgària, i es disposava a intervenir, però finalment les gestions d'Alemanya i Itàlia ho evitaren. La Pau de Bucarest (agost de 1913) deixava una situació extremadament inestable. Ni Itàlia ni Sèrbia havien aconseguit el pas cap al mar Adriàtic que pretendien, sinó que s'havia creat el Principat autònom d'Albània. A més, Austria-Hongria s'havia fet encara més impopular als Balcans, sobretot pel que feia a Sèrbia³⁾.

Mentrestant, a nivell intern la situació no era tampoc bona. A les eleccions de 1911, les últimes de la monarquia, la victòria havia estat per als nacionalistes alemanys, reunits en el *Deutscher Nationalverband*; els cristiano-socials havien baixat a conseqüència de la mort de Lueger (1910), i també els socialdemòcrates s'havien vist afectats per les dissensions entre les nacionalitats. Tornà a intentar-se la negociació amb els txecs, sense que s'arribés a resultats concrets. Mentrestant, a Hongria els conflictes amb les petites nacionalitats eren resolts amb ma

1) Zöllner, p. 440.

2) Ibidem, p. 440-41.

3) Ibidem, p. 441-442.

4) Ibidem, p. 439.

de ferro per Stephan Tisza, recolzat per l'emperador i mal vist per l'hereu, Franz Ferdinand, que adoptava el paper de protector dels petits grups nacionals¹⁾. Si bé la política de magiarització de la classe dirigent hongaresa era molt impopular a la Cisleitània, la política dura de Tisza era admirada a la Cort, i aviat seria imitada: el cap de govern, Stürgkh, regiria sense Parlament, per evitar l'obstrucció, des de 1914 fins a 1916, any de la seva mort en atemptat.

La crisi definitiva va arribar el 28 de juny de 1914, en caure víctimes d'un atemptat Franz Ferdinand i la seva esposa durant una visita a Sarajevo, visita en la qual perseguïen llur política d'intentar formar amb les nacionalitats del sud de l'imperi una tercera entitat que hauria de federar-se amb txecs i hongaresos, per tal de substituir el sistema dualista vigent per un trialisme²⁾. L'autor de l'atemptat era un estudiant serbi originari de Bòsnia, membre de l'associació secreta anomenada "Unió o mort", o també "Mà negra", fundada el 1911 i en la qual membres de l'exèrcit serbi jugaven un paper preponderant³⁾. Mai no ha arribat a aclarir-se de manera absolutament fefaent la qüestió de les responsabilitats, si bé es sap que cercles oficials serbis estaven al corrent dels esdeveniments. De tota manera, la culpabilitat sèrbia estava fora de dubte tant per a Austria com per a Alemanya; la postura hongaresa, en principi reticent, va esdevenir després favorable a la intervenció. Els cercles partidaris de la intervenció armada, recolzats per la postura alemanya, que exigia fortes represàlies, van aconseguir finalment imposar-se, davant la indecisió o fins i tot la manca

1) Zöllner, p. 439-440.

2) Gebhardt XVIII, p. 46-48. Ens referim a l'obra: Gebhardt: *Handbuch der deutschen Geschichte*. Taschenbuchausgabe in 22 Bänden. München: Deutscher Taschenbuch Vlg 1986.

3) Zöllner, p. 478-80. Tapié, p. 359-64. Andics II, p. 84-96.

d'interès de molts, entre ells el mateix emperador, que havia marxat de vacances a Bad Ischl¹⁾. El 23 de juliol es cursava l'ultimàtum austriac a Sèrbia, redactat en termes molt durs, que a la pràctica resultaven inacceptables, i davant la resposta considerada insuficient se li declarà la guerra el 28 de juliol. Dos dies després, Rússia decretava la mobilització general en recolzament de Sèrbia, i l'endemà era Austria qui mobilitzava les seves tropes. Alemanya, convençuda de la inevitabilitat d'una guerra en dos fronts, declarà la guerra a França el 3 d'agost, segura d'obtenir una fàcil victòria gràcies a aquesta iniciativa.²⁾

Es coneguda l'eufòria generalitzada en esclatar la guerra, fins i tot en cercles que fins aleshores es declaraven pacifistes i internacionalistes. A part d'un patriotisme contagiós, el convenciment que es tractaria d'una campanya breu i victoriosa n'era la causa principal³⁾. Aquesta suposició tan errada es pot explicar pels llargs anys de pau en els dos estats alemanys, i en el cas de Prússia pel record de passades victòries. La pràctica s'encarregaria aviat de demostrar a ambdós països fins a quin punt s'havien equivocat. Especialment l'exèrcit austriac patia d'inexperiència i d'equipament inadequat. Així per exemple l'artilleria era insuficient i molt inferior a la dels contrincants, excepte en alguns elements concrets. Pel que fa a la magnífica cavalleria, en canvi, el problema era una estratègia obsoleta. En quant a la flota, només una part resultava satisfactòria⁴⁾. Remarcable i inesperada per a l'Entente fou la moral de les tropes, en general molt bona, que les feia poc accessibles a la propaganda anti-

1) Andics II, p. 106-119.

2) Zöllner, p. 480-81. Andics II, p. 97-119. Gebhardt XVIII, p. 86 ss.

3) Andics II, p. 135-145.

4) Zöllner, p. 481-82. Andics II, p. 120-134.

habsbúrgica. Els grups nacionals més assequibles a aquesta propaganda foren els txecs i en part els rutens¹⁾.

Al front oriental, d'interès especial en el nostre context perquè inclou el país d'origen de Roth i la zona on es va moure durant la guerra, Austria va patir greus derrotes a l'àrea de Lemberg; les tropes hagueren de retirar-se fins a Cracòvia després de greus pèrdues. El març de 1915 queia la fortalesa de Przemyśl i uns 120.000 homes eren fets presoners pels russos. A rel d'una ofensiva russa es produí un contraatac conjunt dels dos aliats que aconseguí recuperar Lemberg el juny de 1915, avançant fins a Varsòvia, Wilna i Kowno²⁾. Amb l'ajut de Turquia, ara aliada a les dues potències alemanyes, es conquerien Sèrbia i Montenegro³⁾. El juny de 1916 començava una ofensiva russa a la zona de Volhínia que aconseguí un important avanç i féu més de 300.000 presoners. Romania declarava la guerra i era ocupada. La longitud del front oriental constituí ara un greu problema per als aliats alemanys⁴⁾.

A hores d'ara la neutralitat italiana inicial havia passat a una hostilitat oberta. Gràcies en bona part a la propaganda bel·licista dels feixistes, Itàlia entrava a l'"Entente" el maig de 1915. Austria tenia, doncs, un front italià, centrat sobretot en el riu Isonzo. En aquest sector es comptabilitzaren dotze batalles, de de juny de 1915 a octubre de 1917⁵⁾.

Mentrestant, en el front occidental un ràpid atac alemany havia ocupat els territoris al nord de París. Però aviat començà la retirada, a partir de la batalla del Marne. El setembre de 1914 la guerra de moviments deixava pas a la guerra de posicions, amb les trinxeres i els

1) Tapié, p. 364-67.

2) Zöllner, p. 482-83. Gebhardt XVIII, p. 116-18 i 120-21.

3) Zöllner, p. 484.

4) Ibidem, p. 485.

5) Ibidem, p. 484. Gebhardt XVIII, p. 121.

gasos tòxics com a protagonistes destacats. Bons exponents d'aquesta mena de guerra foren la batalla de Verdun, de febrer a juliol de 1916, on moriren uns 700.000 homes entre els dos bàndols, i la del Somme (juny a novembre de 1916), on les pèrdues foren d'un milió. El mes d'agost del mateix any, Hindenburg i Ludendorff accedien al comandament militar alemany. A partir de febrer de 1917, els alemanys es retiraven a les fortificacions de la "línia Sigfrid"¹⁾.

Un nou atemptat va tenir lloc el 21 d'octubre de 1916. El cap de govern austríac, el comte Stürgkh, fou mort mentre dinava en un restaurant, i l'autor de l'atemptat no intentà pas restar en l'anonimat. Era Friedrich Adler, fill del cap de la socialdemocràcia austríaca, Viktor Adler. Des del primer moment havia estat en contra de la guerra i de la postura del seu partit envers ella, i ara creia arribat el moment de reclamar la pau amb un gest espectacular. Durant el seu procés, el maig de 1917, l'acusat, que gaudia d'una gran popularitat, es convertí en acusador de la política bel·licista en general. Condemnat a mort, fou alliberat l'octubre de 1918²⁾.

El 21 de novembre de 1916, un mes després que el seu primer ministre, moria Franz Joseph I als 86 anys; el seu hereu, Karl, jove i inexpert, creia encara en la possibilitat de mantenir la unitat de l'imperi³⁾. El nou monarca i el seu govern es mostraven favorables als txecs, però això no impedí que els exiliats d'aquella nacionalitat continuessin amb la política de difamació de la monarquia austro-hongaresa que havien menat fins aleshores. Per aquesta època començava també a fer-se sentir cada vegada més l'escassetat de queviures, especialment marcada a Viena. El

1) Gebhardt XVIII, p. 113-124.

2) Zöllner, p. 485. Andics II, p. 195-200.

3) Zöllner, p. 485-86. Andics II, p. 201 ss.

sistema de cartilles de racionament que s'havia instaurat no funcionava de manera prou satisfactòria. A partir de 1917 hom fomentaria els petits hortets anomenats "Schrebergärten", que havien de constituir un petit alleujament. D'ara endavant, l'abastament seria un problema capital per a Àustria, incapaç de resoldre'l per ella mateixa i necessitada de l'ajut alemany en aquest aspecte¹⁾.

La "guerra submarina" decretada per Alemanya s'emmarcava també en el context de l'abastament de la població, ja que l'objectiu era el bloqueig de Gran Bretanya a través de l'enfonsament dels vaixells destinats a aquell país. Aquesta forma de lluita, iniciada el maig de 1915 i dirigida sobretot contra vaixells nord-americans, va intensificar-se fins arribar a l'atac indiscriminat a tota mena de vaixell a partir de gener de 1917. L'aliat austro-hongarès havia manifestat desacord amb aquesta iniciativa alemanya, que no va aconseguir l'objectiu de crear una situació insostenible per a la població anglesa i en canvi va provocar l'entrada en guerra dels Estats Units el 6 de juny de 1917²⁾.

Mentrestant la situació interna a Rússia havia canviat. La revolució de març de 1917 havia portat a la constitució d'un govern republicà burgès d'esquerres que posteriorment, el novembre del mateix any, fou substituït per un govern bolxevic. Evidentment, tots aquests canvis interns es reflectien en l'actuació de l'exèrcit, que es trobava dividit i afeblit. El desembre de 1917 els nous governants russos iniciaven converses de pau a Brest-Litovsk³⁾. Els principals problemes afectaven el recentment creat Estat polonès (proclamat el novembre de 1916), i es

1) Zöllner, p. 486-87 i 489. Andics II, p. 242 i 259.

2) Zöllner, p. 486-87. Gebhardt XVIII, p. 128-131 i 159-164.

3) Zöllner, p. 487. Andics II, p. 250-51 i 256-58. Gebhardt XVIII, p. 183-84 i 213 ss.

referien a la partició de Galítzia i Ucraïna. La delegació ucraïnesa va negociar un acord per separat (9 de febrer de 1918), i l'acord amb la nova Unió Soviètica arribà el 3 de març. La situació al front oriental, doncs, havia millorat molt. De tota manera, els grans contingents de soldats presoners a Rússia, que havien estat majoritàriament traslladats a Sibèria, no van poder retornar i reincorporar-se, ja que la situació russa era absolutament caòtica¹⁾; mancaven mitjans de transport, en gran part destruïts, i els combats entre l'exèrcit zarista i les tropes fidels al nou govern eren generalitzats. Aquesta és per exemple la situació de Franz Tunda, el protagonista de la novel·la de Roth *Die Flucht ohne Ende*. Igualment la situació poc clara a causa de la presència dels dos bàndols enfrontats - revolucionaris i contra-revolucionaris - i la necessitat de controlar els recursos agrícoles de la zona per a intentar avituallar la població i les tropes dels diversos fronts van impedir que les unitats de l'exèrcit del front oriental poguessin ser traslladades.

A partir de 1916 comencen a produir-se iniciatives de pau de diversos signes, amb la característica comú de buscar la separació dels dos aliats i la negociació amb Austria-Hongria per separat. Un dels intents que estaven destinats a obtenir més ressonància, ja que no èxit, fou el protagonitzat pel mateix emperador Karl. Es tractava d'uns contactes amb el govern francès menats pel germà de l'emperadriu Zita, Sixte de Borbon-Parma²⁾, i que no van obtenir resultats pràctics, però sí aconseguiren generar un gran escàndol quan el govern francès en publicà els termes, ja a les acaballes de la guerra: Karl havia acceptat pactar

1) Zöllner, p. 489.

2) Sobre l'anomenat "Sixtus-Affäre" vegeu Andics II, p. 224-241, així com Gebhardt XVIII, p. 205-211.

la pau separatament, tot donant per bona la cessió d'Alsàcia i Lorena a França. Evidentment, les relacions entre els dos estats alemanys, marcades pels constants desacords a nivell estratègic i l'escassa col.laboració, en van resultar afectades. Pel que fa als desacords entre els dos països, aquests havien existit des del primer moment, ja en el plantejament de les represàlies que calia emprendre contra Sèrbia: l'imperi alemany, impulsor de la línia dura que indefectiblement havia d'acabar en conflicte generalitzat, havia volgut canviar d'actitud quan la internacionalització de l'afer ja era imparable. Posteriorment, els alemanys s'havien concentrat de forma gairebé exclusiva en el front occidental i l'atac a França, tot deixant per a l'aliat la defensa del front oriental fins que la situació esdevingué insostenible. De la mateixa manera l'estratègia alemanya no va permetre assegurar la posició als Balcans, per on penetrarien posteriorment els anglesos. Els caps militars austríacs es veien obligats a mantenir una mena de guerra personal amb els seus col·legues alemanys, sense poder imposar llurs criteris gairebé mai. L'avituallament de la població i de l'exèrcit austríacs, molt més deficitari que el de l'aliat, fou també un dels punts de fricció, ja que l'escàs ajut alemany resultava insuficient.

La situació militar austro-hongaresa a finals de 1916 i principis de 1917, si bé era difícil, no era encara desesperada; per exemple, al front italià s'havia registrat un important avanç en el qual s'havien fet uns 300.000 presoners¹⁾. Molt més preocupant era la situació al "Hinterland", caracteritzada pel descontent davant aquella guerra que hom havia cregut breu i victoriosa, així com per l'escassetat i fins i tot la fam, especialment greus a Viena i rodalies; així mateix l'exèrcit

1) Zöllner, p. 488-89.

estava mal equipat i pitjor alimentat¹⁾. A nivell polític la radicalització anava en augment. A Alemanya el partit socialdemòcrata es va escindir; la minoria que no acceptava els nous pressupostos de guerra va fundar la *Unabhängige Sozialdemokratische Partei* (abril de 1917), a la qual es va afiliar el *Spartakusbund* de Rosa Luxemburg i Karl Liebknecht. El descontent generalitzat per la continuació de la guerra i l'escurçament progressiu de les racions portà a una onada de vagues generalitzada a la indústria, vagues que foren suprimides per la força. En aquest context tingué lloc la promesa feta per l'Emperador Wilhelm II en el seu missatge de Pasqua (7 d'abril de 1917) d'introduir el sufragi universal un cop acabada la guerra²⁾. Enmig de tot això es produí la declaració de guerra a Alemanya per part dels Estats Units, hostilitzats pels atacs dels submarins alemanys als seus vaixells; la declaració de guerra a Austria-Hongria arribaria el 7 de desembre³⁾.

La difícil situació interna no havia de fer sinó augmentar a mida que la penúria material i el cansament davant d'una guerra tan perllongada i plena de derrotes es feien més intensos. El gener de 1918 es produí una vaga generalitzada a la indústria austríaca, i al mateix temps tenia lloc una gran vaga dels obrers de les fàbriques de munició a Berlín, fortament reprimida. Durant l'agost de 1917 s'havien produït importants amotinaments a la flota alemanya, que es repetiren a la flota austríaca el febrer de 1918⁴⁾.

Aquest era el clima intern de les dues potències alemanyes quan el juliol de 1918 es produí l'ofensiva de l'*Entente*, reforçada ara per la presència de tropes nord-americanes⁵⁾. A partir de primers d'octubre

1) Zöllner, p. 488.

2) Gebhardt XVIII, p. 185.

3) Ibidem, p. 162-64.

4) Ibidem, p. 236-37. Andics II, p. 259-60, 266-67 i 273.

5) Gebhardt XVIII, p. 223-26.

seria Alemanya qui començaria a intentar negociacions de pau, però reclamant unes condicions il·lusòriament favorables. Mentrestant, el 16 d'octubre de 1918 l'Emperador Karl publicava un manifest en el qual prometia la constitució d'estats nacionals confederats a Cisleitània¹⁾, en un intent de contrarestar la propaganda dels aliats, especialment la del president nord-americà Roosevelt, destinada a fomentar el desig d'independència dels diversos grups ètnics. Però aquestes promeses arribaven massa tard. Hongria ja era pràcticament independent, i el 16 de novembre es constituïria en república, destinada a un procés revolucionari que culminaria en una república de soviets sota Bela Kun, enderrocada ben aviat i convertida en un govern dictatorial de dretes sota l'almirall Miklos Horthy²⁾. Per la seva banda, els txecs, que a través dels seus representants a l'exili disposaven ja des de bon principi d'unes magnífiques relacions amb el govern francès i els seus aliats, havien format ja a París un govern provisional i un cos d'exèrcit que lluitava contra Austria-Hongria, la qual cosa els permeté figurar en els tractats de pau com a país bel·ligerant al costat dels vencedors, i representà grans avantatges de cara a la constitució del nou estat txecoslovac. El 28 d'octubre de 1918, el Comitè Nacional va proclamar a Praga la independència, amb Karel Kramar com a primer ministre i Thomas G. Masaryk com a president de la república³⁾.

El 3 de novembre de 1918 s'arribava a l'armistici al front italià, després d'una última ofensiva que havia permès importants avanços però d'una manera desorganitzada, amb escassa coordinació entre les unitats

1) Zöllner, p. 490. Tapié, p. 379. Andics II, p. 273. Gebhardt XVIII, p. 234-35.

2) Atlas II, p. 173. Ens referim a l'obra de Hermann Kinder i Werner Hilgemann: *Atlas històric mundial*. 2 vols. Madrid: Eds. Istmo, 1980.

3) Tapié, p. 375. Andics II, p. 290-291.

del front. Aquesta coordinació deficient, sumada a la precària situació general del país, a la deserció en massa de cossos de l'exèrcit, especialment els txecs, i a la manca de queviures i altres subministraments (uniformes, munició, etc.) obligà a pactar l'armistici en una negociació llarga i difícil per als vençuts. Les condicions eren tan desfavorables per als austríacs i hi havia tantes dificultats per a comunicar-se amb el comandament suprem i amb les unitats de l'exèrcit, que 350.000 soldats caigueren presoners dels italians a l'últim moment: havien quedat a la zona ocupada en l'última ofensiva, i en fixar-se una nova línia fronterera molt més reculada (el Tirol meridional, Istria i Dalmàcia septentrional passaven a mans italianes) van ser encerclats i fets presoners gràcies a la desinformació general. D'altra banda, la fama era tan generalitzada a Austria que el govern gairebé va estar-ne satisfet.¹⁾

El manifest de l'emperador Karl va tenir com a resultat la reunió dels membres alemanys del Parlament austríac elegit el 1911, que s'erigiren en assemblea nacional de l'estat austríac autònom el 21 d'octubre de 1918, seguint les instruccions donades pel mateix emperador²⁾. Això és important, ja que el mateix Karl posteriorment des de l'exili negaria repetidament la legitimitat del nou estat austríac, legitimitat que d'altra banda es basava en la seva pròpia proclama. El 12 de novembre, l'assemblea es constituí en la *Republik Deutschösterreich*.³⁾

Mentrestant, els esdeveniments a Alemanya avançaven també cap a la república. La planificació d'un atac naval alemany a la costa anglesa i

1) Andics II, p. 295-300. Gebhardt XVIII, p. 214.

2) Zöllner, p. 493.

3) Andics III, p. 24-27.

a Flandes per al 30 d'octubre va provocar un seguit d'amotinaments a la flota que foren l'inici de la Revolució de Novembre. El 7 de novembre de 1918, Baviera era declarada república democràtica. El 9 de novembre, la revolució havia pres ja Berlin, i l'emperador Wilhelm II fugia de la ciutat l'endemà. El fort pes dels dirigents socialistes moderats en els òrgans rectors de la revolució portà a convocar eleccions per al 19 de gener de 1919. Però aquesta decisió, juntament amb la política moderada impulsada des de dalt, significà la pèrdua de capacitat d'acció per als consells revolucionaris que fins aleshores havien portat el pes de l'organització, amb la desmobilització i l'afebliment consegüents, fruit també de la diversitat de postures per part dels òrgans rectors. El 8 de gener, les tropes governamentals van poder començar l'atac a Berlin, i aviat la revolució estava ofegada. Els principals dirigents revolucionaris foren passats per les armes: el 15 de gener de 1919 morien Karl Liebknecht i Rosa Luxemburg, i el 21 de febrer el president de la república de Baviera, Kurt Eisner, era executat. A Baviera la institució es va mantenir fins el maig. A la resta d'Alemanya, el 19 de gener es celebraren les eleccions tal com estava previst, però en un clima de fort terror contrarevolucionari¹⁾.

El febrer de 1919 es constituí l'Assemblea Nacional a Weimar. Friedrich Ebert era elegit president de la república, i Philipp Scheidemann canceller; ambdós eren socialdemòcrates²⁾. També a Austria el govern era presidit per un socialdemòcrata, Karl Renner³⁾.

1) Gebhardt XIX, p. 28-89. Atlas II, p. 145. Streisand, p. 155-65. (Joachim Streisand: *Deutsche Geschichte* in 1 Band. Ein Ueberblick. Berlin: Vlg der Wissenschaften 1980. 272 pags.)

2) Gebhardt XIX, p. 89. Atlas II, p. 165.

3) Andics III, p. 16 ss.

La negociació de pau a Saint-Germain (setembre de 1919)¹⁾, en condicions evidentment desfavorables als vençuts, la prohibició d'unificar Austria i Alemanya, les elevades reparacions de guerra, la situació de l'economia i de la població en general, la inflació,... tot plegat creava el pitjor clima possible per a la instauració d'unes repúbliques democràtiques que havien de carregar amb tots els mals originats per la guerra. La premsa, majoritàriament en mans de les capes socials menys interessades en la democratització, jugà un paper important en el deteriorament progressiu de l'ambient. Afegim-hi la famosa llegenda del *Dolchstoß*, segons la qual la situació militar no era pas tan dolenta en el moment de l'armistici, sinó que d'haver continuat la guerra ben segur que s'hauria obtingut la victòria, i tindrem la major part dels elements que expliquen l'evolució d'ambdós estats cap a formes dictatorials. Ni Austria, anomenada la *Republik der Alpentrottel*, ni l'Alemanya de Weimar, considerada pels seus detractors una *Judenrepublik*, naixien sota bons auspicis. La democràcia era vista com una imposició desastrosa, associada mentalment amb la crisi econòmica generalitzada, i al mateix nivell que les reparacions de guerra exigides pels vencedors.

Les enormes transformacions sofertes per l'antic imperi austro-hongarès, que feren que Viena passés de capital d'un regne d'uns seixanta milions d'habitants a capital d'una república de sis milions i mig, expliquen per exemple l'enorme acumulació d'antics funcionaris d'ètnia alemanya repatriats de les diverses províncies de l'antiga monarquia. La ciutat i la seva burocràcia resultaven absolutament

1) Gebhardt XIX, p. 98-119. Andics III, p. 39-56. Remarquem el paper destacat de l'estadista francès Georges Clemenceau en l'establiment dels pactes.

desmesurades per al nou *Hinterland* - origen del mot de *Wasserkopf* que Viena rebria ara. L'atur d'aquests professionals altament qualificats (el jove Zipper en seria un exemple), la situació dels que retornaven del front o de l'empresonament a països enemics (Theodor Lohse, Franz Tunda, Paul Bernheim, Franz Ferdinand Trotta), i encara més la dels nombrosos invàlids de guerra (Andreas Pum), són altres factors a tenir en compte, i que podem veure reflectits en l'obra de Roth¹⁾.

La forta limitació dels contingents de tropes imposada per l'*Entente* generarà un gran nombre d'antics combatents sobrers, especialment oficials, amb el consegüent descontentament. Però aviat trobarien ocupació en les diverses organitzacions paramilitars que van anar proliferant a l'ombra dels partits i també dels grans industrials i terratinents. (Roth fa un bon retrat d'aquesta evolució a *Das Spinnennetz*). Les capes socials que fins a la guerra havien estat benestants, perjudicades per l'empobriment causat pel procés bèl·lic i la seva financiació inflacionària, identificaven la nova forma de govern com a causant de llur situació i estaven disposades a actituds cada cop més radicals. Els obrers, per altra banda, es veien també impel·lits al radicalisme per a mantenir els progressos legislatius aconseguits i el poder adquisitiu davant la inflació. A Alemanya, el partit comunista (*Kommunistische Partei Deutschlands*), continuador del *Spartakusbund*, anava en augment. La divisió entre SPD i KPD constituiria un factor molt important per a l'evolució política en general. En canvi a Austria el partit socialista es va mantenir pràcticament sense escissions.

1) Una bona font per a aquesta problemàtica és el volum III de l'obra d'Andics, titulat "Der Staat, den keiner wollte", passim.

El 24 de juny de 1922, amb la inflació al seu punt culminant, era assassinat el ministre alemany de l'Exterior, Walther Rathenau¹⁾. El 4 de novembre de 1923 tenia lloc l'intent de cop d'estat de Hitler i Ludendorff a Munic. El govern de coalició de Gustav Stresemann aconseguí controlar la situació, i Hitler fou detingut i condemnat a cinc anys de presó, dels quals, però, només compliria vuit mesos²⁾. El novembre d'aquell mateix any s'aconsegua estabilitzar el marc. A Austria, el govern cristiano-social presidit per Ignaz Seipel havia pogut iniciar el sanejament de l'economia ja l'octubre de 1922; a partir d'aleshores, el manteniment de la solidesa monetària del *Schilling*, unitat substituïda de la *Krone*, seria una de les principals preocupacions dels diferents governs, molt més que donar solució a la problemàtica dels nombrosos aturats, per exemple³⁾.

A la mort de Friedrich Ebert (1925) era elegit Hindenburg com a president alemany⁴⁾. La dretanització a nivells governamentals resultava evident a tots dos països. A Alemanya, el predomini de les formacions dretanes al govern es mantindria amb l'únic parèntesi del gabinet socialdemòcrata de Hermann Müller, en coalició amb altres forces (1928-1930). A Austria l'absència dels socialistes a les esferes de govern⁵⁾

1) Gebhardt XIX, p. 162-63. Atlas II, p. 165. Vegeu també la sèrie d'articles de Roth sobre el procés als autors de l'atemptat, a W[89] 1, p. 872-888, i també el titulat "Besuch im Rathenau-Museum. Zum Todestage Walther Rathenaus", a W IV, p. 115-18 i W[89] 2, p. 205-208.

2) Streisand, p. 185. Vegeu també l'article de Roth sobre el procés a Hitler anomenat "Geträumter Wochenbericht", a W IV, p. 531-533 i W[89] 2, p. 70-72.

3) Zöllner, p. 503-04. Andics III, p. 87-90. Per a la situació austríaca (i, de passada, per l'alemanya) a la postguerra resulta especialment il·lustratiu el capítol "Heimkehr nach Oesterreich" de l'obra de Stefan Zweig *Die Welt von Gestern* (Frankfurt/M.: Fischer Taschenbuch, p. 323-348), així com tot el llibre en general és insubstituïble com a font d'informació i ambientació per al país en l'època que va de finals del segle passat fins a la II Guerra mundial.

4) Atlas II, p. 167. Gebhardt XIX, p. 220-21.

5) Atlas II, p. 167. Zöllner. p. 502-512.

encara seria més marcada. Les tensions entre els partits de signe oposat i les organitzacions militars que en depenien eren constants. A Austria els enfrontaments entre el *Republikanischer Schutzbund* (socialdemòcrata) i les diverses *Heimwehren* culminaren el juliol de 1927 en l'incendi del Palau de Justícia, en el curs d'una manifestació de protesta pel resultat d'un procés contra membres de la *Heimwehr* que, tot i ser provadament culpables de la mort de diversos militants del *Schutzbund*, havien estat absolts. El govern recolzava la milícia dretana, dirigida per Starhemberg¹⁾. A Alemanya, especialment al llarg del procés als putschistes de Munic, s'havia fet notar també el diferent tractament als rebels d'un o altre signe, ja que els intents revolucionaris d'esquerres sempre rebien una repressió i uns càstigs molt més decidits.

A la República de Weimar, després de la caiguda de Müller, l'últim canceller socialdemòcrata, la crisi era manifesta. El gabinet format per Heinrich Brüning, de centre, enfrontat en el *Reichstag* tant als comunistes com als nacionalsocialistes, amplament representats, governava a cops de decret-llei²⁾. A les eleccions per a President de la República de l'abril de 1932 resultà elegit Hindenburg, i la candidatura de Hitler quedà en segona posició. Mentrestant, les activitats terroristes del nacionalsocialisme anaven en augment, obligant a Brüning a prohibir tant SA com SS. Això, juntament amb l'oposició del gran capital als projectes de Brüning per a paliar l'atur generalitzat i en constant augment, causà la caiguda del govern³⁾. Franz von Papen formà un govern de

1) Andics III, p. 119-147.

2) Atlas II, p. 167. Streisand p. 186-87. Gebhardt XIX, p. 278-291.

3) Atlas II, p. 213. Streisand, p. 187. Gebhardt XIX, p. 291-95. Cal no oblidar que la intensa fluctuació política i el predomini cada cop més marcat d'ideologies antidemocràtiques s'emmarquen en l'horitzó de la gran crisi econòmica mundial. Els nexes entre ambdós aspectes queden ben definits a Andics III, p. 148-169 (capítol "Die Weltwirtschaftskrise") i Streisand, p. 180-84 i p. 222.

"concentració nacional" amb el cap de l'exèrcit, Kurt Schleicher, com a ministre de Defensa. Es dissolgué el *Reichstag*, i s'aixecà la prohibició de les organitzacions nacionalsocialistes, que amb la seva activitat crearen ben aviat un clima de guerra civil. El govern del *Land* de Prússia, socialdemòcrata, fou deposat en un cop d'estat organitzat pel govern central¹⁾.

A les eleccions generals del 31 de juliol de 1932 els nacionalsocialistes constituïren la principal fracció al Parlament alemany, amb 230 dels 608 diputats²⁾. Els seus enfrontaments amb socialistes i comunistes anaven en augment. El Parlament, que von Papen era incapaç de governar, fou dissolt. El 6 de novembre de 1932, a les noves eleccions, els nacionalsocialistes retrocedien (ara disposaven de 196 diputats d'un total de 584) i els comunistes i els *Deutschnationale* avençaven. La crisi continuava. Davant la dimissió de von Papen, el ministre de Defensa Schleicher assumí la tasca de formar govern - un govern destinat a no arribar als dos mesos de duració -, en un intent d'afeblir i a ser possible escindir els nacionalsocialistes tot pactant amb l'ala esquerra de NSDAP, encapçalada per Otto Strasser³⁾. Les reformes socials i les acusacions a la política corrupta de von Papen que plantejava Schleicher el feren caure en desgràcia davant Hindenburg i el gran capital agrupat al voltant d'aquest, el qual havia estat el beneficiari de les maniobres del govern anterior. Aquests cercles havien ja començat a considerar que Hitler resultava més convenient per a llurs interessos.

El 30 de gener de 1933 Hitler fou anomenat canceller, i formà un primer govern amb Von Papen com a vice-canceller⁴⁾. L'objectiu d'obtenir

1) Streisand, p. 187-88. Gebhardt XIX, p. 296-309.

2) Streisand, p. 192. Gebhardt XIX, p. 296-97. Atlas II, p. 213.

3) Streisand, p. 192-93. Gebhardt XIX, p. 300-01. Atlas II, p. 213.

4) Streisand, p. 195-98. Gebhardt XX, p. 79-90. Atlas II, p. 213.

el poder per la via legal, assumit pel partit nazi després del fracàs del putsch de Munic, havia estat assolit. Ara el que quedava de les institucions democràtiques podria ser còmodament desmuntat des de dins. L'incendi del *Reichstag* el 27 de febrer de 1933, amb la repressió subsegüent i la proclamació de l'estat d'emergència, constituïren el rerafons de les eleccions generals del 5 de març, amb avenç nacionalsocialista i retrocés comunista¹⁾. Però la vida del nou Parlament estava destinada a ser efímera: el 21 de març fou dissolt i es produí una gran onada de detencions entre els militants d'esquerres. El maig de 1933 es prohibiren els partits i els sindicats, i el primer de desembre el NSDAP s'instituí en partit únic²⁾. A l'estiu de 1934, amb l'assassinat d'Ernst Röhm, Georg Strasser i el seu cercle, la SA quedava relegada sota la SS; s'eliminava així el que havia constituït l'ala esquerra del partit. També desaparegueren altres adversaris polítics, com Kurt von Schleicher, igualment assassinat³⁾. El 2 d'agost moria Hindenburg, a qui Hitler succeí en la presidència⁴⁾. El control dels aparells de l'Estat per part dels nacionalsocialistes era ja total.

Mentrestant, a Àustria la via cap a la dictadura passava també per la crisi econòmica (fallida de la *Oesterreichische Creditanstalt* el maig de 1931, seguida per la d'altres institucions⁵⁾) i els enfrontaments entre les milícies paramilitars, l'activitat de les quals arribà fins a l'intent d'un cop d'estat a Estíria per part de la *Heimwehr* local el setembre de 1931⁶⁾. En aquesta situació tingué lloc la formació de govern per part d'Engelbert Dollfuß el 6 de març de 1932, amb una majoria molt fràgil. A partir del 4 de març de 1933, i amb

1) Gebhardt XX, p. 81 ss.

2) Streisand, p. 198-200.

3) Streisand, p. 194. Gebhardt XX, p. 94 ss.

4) Gebhardt XX, p. 98-99. Atlas II, p. 215.

5) Andics II, p. 167-69.

6) Zöllner p. 510.

l'aquiescència del president, Wilhelm Miklas, també cristiano-social, es governà sense parlament, i evitant també la intervenció del tribunal constitucional¹⁾. Es prohibí el partit nacionalsocialista; en conseqüència, nombrosos membres d'aquest partit passaren a establir-se a Alemanya, formant-hi la *Oesterreichische Legion*²⁾. També es prohibí la milícia socialdemòcrata, el *Republikanischer Schutzbund*, dissolt el març de 1933³⁾. En comptes del diàleg i la cooperació amb l'esquerra, única via possible per a aconseguir una república viable i que a la llarga pogués mantenir-se independent en front de l'Alemanya nazi, la convivència amb la qual resultava ja difícil, s'escollí la via de la repressió, tot encaminant el país cap a un sistema dictatorial més pròxim a Mussolini que a Hitler, conegut com a *Austrofaschismus*.

El febrer de 1934 s'arribà a la guerra civil amb els enfrontaments entre la milícia socialdemòcrata d'una banda i, de l'altra, l'exèrcit, la policia i les organitzacions de la dreta. Per als socialdemòcrates l'acció fou un acte de resistència desesperada, sense possibilitats d'èxit. L'aixecament, combinat amb una vaga general convocada per l'esquerra, tingué un balanç de tres-cents morts, i nou membres del *Schutzbund* foren executats, entre ells alguns caps de l'organització; altres van haver d'exiliar-se. A partir d'ara, els socialdemòcrates passaren a la clandestinitat, com ja havia passat amb els nacionalsocialistes. Això responia clarament als interessos d'Itàlia, que cada cop obtenia més influència malgrat la seva impopularitat entre

1) Zöllner, p. 511-12. Per a l'evolució cap a l'austrofeixisme i el *Ständestaat* vegeu Zöllner, p. 512-24 ("Die Ausschaltung des Parlaments und der Ständestaat") i, molt més detalladament, Andics II, p. 170-260, capítols 9 a 13.

2) Zöllner, p. 530. Curiosament, Roth en els seus darrers anys de vida proposava la formació d'una *Oesterreichische Legion* de signe oposat en la qual ell seria oficial; vegeu més endavant a l'apartat biogràfic.

3) Zöllner, p. 513.

la població després de les pèrdues territorials de l'armistici i de l'actitud observada al Tirol meridional envers la població de parla alemanya¹⁾.

El mes de maig de 1934 es promulgà una nova constitució, primer per decret i posteriorment reunint les restes del Parlament: només hi participaren 76 dels 165 mandataris electes. Amb aquesta farsa s'instaurava el *Ständestaat*²⁾. En aquesta mena de democràcia orgànica, l'elecció del President s'efectuava a través de la votació dels alcaldes, i les corporacions disposaven de representants nomenats des de dalt, els quals tenien funcions únicament assessores. Es reservava importants funcions a les corporacions professionals, però aquestes no van arribar mai a funcionar, d'igual manera que el conjunt no va entrar mai plenament en vigor.

El 25 de juliol de 1934, un estendard de la SS va aconseguir penetrar a la cancelleria federal. Dollfuß fou ferit i poc després moria. Els putschistes proclamaren Anton Rintelen cap de govern. Però ni el president, Miklas, ni la majoria de ministres s'havien vist afectats per l'intent de cop d'estat. El ministre de Justícia i Ensenyament, Kurt Edler von Schuschnigg, es féu càrrec de la situació. Els conspiradors foren detinguts i set d'ells executats; Rintelen fou condemnat a cadena perpètua. A nivell local, els esdeveniments de Viena originaren aixecaments de signe nacionalsocialista que hagueren de ser reduïts per la força, i forces de la Legió Austríaca creuaren la frontera. Només

1) Zöllner, p. 514-515. Andics III, p. 190-200 (cap. 10, "12. Februar 1934.") Resulta curiosa en aquest context l'experiència de Stefan Zweig, que aleshores es trobava precisament a Viena i no es va assabentar de res fins després dels esdeveniments (vegeu Stefan Zweig, *Die Welt von Gestern*, p. 435-40.)

2) Zöllner, p. 515-16.

l'amenaça d'intervenció feta per Mussolini aconseguí aturar els esdeveniments¹⁾.

Però el prestigi dels nacionalsocialistes seguia en ascens per a molts austríacs, i també a nivell internacional, ja que Alemanya obtenia ara un tracte molt més favorable que mentre havia estat regida democràticament, per exemple en el pagament de les reparacions de guerra o amb la instauració del servei militar obligatori²⁾. La classe mitja que difícilment aconseguia mantenir la seva situació, la petita burgesia cada cop més propera al proletariat, els intel·lectuals sense feina o amb una feina inferior a llur titulació, tots ells constituïen un públic extremadament receptiu per a les idees nacionalsocialistes, molt més que les classes baixes, que en general seguien fidels a un ideari d'esquerra. Un important factor per a l'atractiu del nazisme era el seu antisemitisme declarat, el qual tenia una llarga tradició a Àustria des dels dies del fundador dels *Alldeutsche*, Georg Ritter von Schönerer, i de l'alcalde de Viena, el gran demagog Karl Lueger. Per a molts renaixia l'esperança que tot pogués tornar a la situació d'abans de la guerra, i fins i tot d'aconseguir la unificació amb Alemanya. L'ocupació per part de Hitler de la zona desmilitaritzada de Renània el març de 1936 evidencià la precarietat de la independència austríaca, ja que la resposta dels països europeus fou nul·la³⁾. Més encara, l'aliat italià s'aproximava cada cop més a Alemanya, cosa que aviat s'evidenciaria amb la política conjunta de recolzament als generals insurgents durant la guerra civil espanyola, i que el novembre de 1936 portaria a crear l'Eix Roma-Berlin⁴⁾.

1) Zöllner, p. 516-17. *Andics III*, p. 201-222 (cap. 11, "25. Juli 1934"). Gebhardt XX, p. 220 i 241-42.

2) Zöllner, p. 517-20.

3) Streisand, p. 209. *Atlas II*, p. 217.

4) *Atlas II*, p. 217.

En aquestes circumstàncies s'arribà a l'acord germano-austríac de juliol de 1936, que a canvi de petites concessions econòmiques per part d'Alemanya permetia de bell nou l'actuació dels nacionalsocialistes en territori austríac. Dins d'aquest context de major permissivitat per a les activitats del NSDAP s'emmarca la dissolució de les *Heimwehren* decretada per Schuschnigg el 9 d'octubre de 1936¹⁾. L'estat austríac eliminava ell mateix els possibles obstacles per a ser absorbit. L'actitud favorable a l'anexió d'Àustria per part d'Alemanya era també predominant en cercles diplomàtics internacionals, sobretot a Gran Bretanya.

A les converses de Berchtesgaden (febrer de 1938), Schuschnigg, que havia volgut deixar clara la situació d'Àustria, es va veure obligat a acceptar uns acords imposats per Hitler, segons els quals Arthur Seyß-Inquart, destacat nacionalsocialista vienès, era nomenat ministre de l'Interior; a partir d'ara la tolerància envers el NSDAP fou total²⁾. En un tímid intent d'arreplegar totes les forces favorables a la independència, Schuschnigg va incloure un socialdemòcrata en el govern, i es van iniciar converses amb socialistes i comunistes. Per a reforçar la seva posició, es va convocar a tres dies vista un referèndum per al 13 de març de 1938³⁾.

La convocatòria del referèndum fou el detonant, ja que Hitler no es podia permetre el desprestigi d'un eventual rebuig dels acords imposats a Schuschnigg. Després de múltiples pressions exteriors i davant la

1) Zöllner, p. 521. Andics III, p. 242-43. Gebhardt XX, p. 242.

2) Zöllner, p. 522-23. Andics III, p. 252-55. Gebhardt XX, p. 242-43.

3) Andics III, p. 255-59. El text que calia legitimar o rebutjar era "Für ein freies und deutsches, unabhängiges und soziales, für ein christliches und einiges Oesterreich! Für Friede und Arbeit! Und die Gleichberechtigung aller, die sich zu Volk und Vaterland bekennen!" (Gebhardt XX, p. 243.)

presència de tropes alemanyes a la frontera, Schuschnigg dimití el dia 11 de març. El president Miklas, igualment pressionat, consentí finalment que Seyß-Inquart formés govern. El 12 al matí l'exèrcit alemany entrava a Austria. El 13, Miklas dimitia i el nou govern legalitzava l'anexió mitjançant la promulgació d'una llei. Els fets no donaren lloc a gaires protestes a nivell internacional, i dins d'Austria la reacció predominant fou favorable, al menys momentàniament¹⁾.

El referèndum, ara sota un signe polític diferent, tingué lloc el 10 d'abril, amb els resultats plebiscitaris que eren d'esperar de la propaganda massiva i les pressions sobre la població que l'havien precedit. Es produí una onada de detencions (hom parlà de 60.000), i d'exilis: fugien els jueus que veien confiscats llurs béns, els militants i intel·lectuals d'esquerra, els legitimistes, ... Cal remarcar que per a tots aquells que, fugint del III Reich, s'havien refugiat a Austria, es tractava del segon exili en poc temps. La política dels ocupants es dirigí cap a eliminar tant com fos possible la consciència diferenciada que poguessin tenir els austríacs de sí mateixos, i així s'evitava per exemple utilitzar el nom d'Austria, substituït pel terme d'*Ostmark*. Seyß-Inquart, que havia estat nomenat *Reichsstatthalter in Oesterreich*, va veure desaparèixer el seu càrrec el maig de 1939²⁾.

El març de 1939, seguint la política que tan bon resultat li havia donat en el cas de Renània i Austria, Hitler s'anexionà Txecoslovàquia, creant el Protectorat de Bohèmia i Moràvia i l'estat d'Eslovàquia. El mateix passà amb la franja de territori de Memel, a Lituània, limitant

1) Zöllner, p. 523. Andics III, p. 260-279 (cap. 14, "11. März 1938"). Gebhardt XX, p. 243-245.

2) Zöllner, p. 523-25. Andics III, p. 280-325. Gebhardt XX, p. 244-47.

amb Prússia Oriental. Al mateix temps, Alemanya plantejava pretensions territorials inacceptables a Polònia¹⁾.

Aquesta era, doncs, la situació internacional en els seus trets principals en el moment en què Joseph Roth morí, el 27 de maig de 1939. No va arribar a experimentar la segona guerra mundial que ell havia vaticinat des que va iniciar-se l'ascens nacionalsocialista. El seu mètode de suïcidi lent va tenir èxit a temps.

1) Zöllner, p. 525. Gebhardt XX, p. 247 ss. Atlas II, p. 217.

TAULA

LES NACIONALITATS A AUSTRIA-HONGRIA

Segons el cens de 1910

	Austria (Cisleitània)	Hongria (Transleitània)	Total	%
Alemanys	9.950.266	2.037.000	11.987.266	23,9
Hongaresos	10.974	9.945.000	9.955.974	19,8
Txecs /				
Eslovacs	6.435.983	1.967.970	8.403.953	16,7
Serbs /				
Croates	783.334	2.939.000	5.622.334*	11,2
Polonesos	4.967.984	26.836	4.994.820	10,0
Rutens	3.518.854	473.000	3.991.854	8,0
Romanesos	275.115	2.949.000	3.224.115	6,4
Eslovens	1.252.940	---	1.252.940	2,5
Italians	768.442	---	768.442	1,5
	27.963.892	20.337.806	50.201.698	100,0

* amb inclusió de Bòsnia-Herzegovina (1.900.000 habitants)

Distribució per grups lingüístics:	Eslaus	48,4 %
	Alemanys	23,9 %
	Hongaresos	19,8 %
	Romànics	7,9 %

Font: V.-L. Tapié, *Die Völker unter dem Doppeladler*. Graz, Wien, Köln: Verlag Styria, 1975, 415 p. P. 396.

4. LA VIDA I L'OBRA DE JOSEPH ROTH.

Per a situar Joseph Roth, podem partir de qualsevol de les versions que ell mateix va donar del seu origen. Una de les fonts més citades és la carta que envià a Gustav Kiepenheuer, el seu editor, per al seu cinquantè aniversari:

"Nirgends, in keinem Kirchenbuch und in keinem Gemeindegkataster wurde der Tag meiner Geburt eingetragen, mein Name vermerkt. Ich habe keine Heimat, wenn ich von der Tatsache absehe, daß ich in mir selbst zu Hause bin und mich bei mir heimisch fühle. Wo es mir schlecht geht, dort ist mein Vaterland. Gut geht es mir nur in der Fremde. Wenn ich mich nur einmal verlasse, verliere ich mich auch. Deshalb achte ich peinlich darauf, immer bei mir zu bleiben. Geboren bin ich in einem winzigen Nest in Wolhynien, am zweiten September 1894, im Zeichen der Jungfrau, zu der mein Vorname Joseph irgendeine vage Beziehung unterhält. Meine Mutter war eine Jüdin von kräftiger, erdnahe, slawischer Natur, sie sang oft ukrainische Lieder, denn sie war sehr unglücklich (und die Armen sind es, die bei uns zu Hause singen, nicht die Glücklichen, wie in westlichen Ländern. Deshalb sind die östlichen Lieder schöner und wer ein Herz hat und sie hört, ist nahe dem Weinen). Sie hatte kein Geld und keinen Mann. Denn mein Vater, der sie eines Tages nach dem Westen nahm, wahrscheinlich nur, um mich zu zeugen, ließ sie in Kattowitz allein und verschwand auf Nimmerwiedersehen. Er muß ein merkwürdiger Mensch gewesen sein, ein Oesterreicher vom Schlag der Schlawiner, er verschwendete viel, trank wahrscheinlich und starb, als ich sechzehn Jahre alt war, im Wahnsinn. Seine Spezialität war die Melancholie, die ich von ihm geerbt habe. Ich habe ihn nie gesehen."'

Aparentment, aquest paràgraf ofereix un seguit d'informacions precises. Però les referències a la Verge i a les cançons orientals fan dubtar de la seriositat del conjunt. I els dubtes estan plenament justificats: ben poques coses són certes. Per començar, fixem-nos en l'aspecte geogràfic: el lloc on Roth va nèixer ni era un llogarret minúscul, ni es trobava a Volínia.

El lloc de naixença de Joseph Roth és la ciutat de Brody, seu d'una "Bezirkshauptmannschaft" com la de Franz Trotta a *Radetzkymarsch* i el principal centre comercial entre Rússia i Austria; si bé és cert que es

1) Briefe, p.165. "An Gustav Kiepenheuer zum 50. Geburtstag", 10.6.1930.

trobava ja en franca decadència, no deixava de ser la principal població de Galítsia després de Lemberg. Fundada el 1584 i elevada a la categoria de ciutat el 1684, el 1779 obtingué el privilegi de la franquícia d'impostos, com Triest i Fiume, quan aquell territori fou ocupat per Austria després de la primera partició de Polònia. Els millors moments per a la ciutat foren l'època del bloqueig continental imposat per Napoleó a Rússia (1806 a 1814) i la guerra de Crimea, que obligaren a efectuar tot el comerç amb Rússia per la via de Brody. La decadència arribà amb el final del privilegi del lliure comerç l'any 1879. Aquests altibaixos es reflecteixen clarament en la demografia. Tot i haver comptat amb 25.000 habitants durant la millor època, l'any 1890 la població era de 17.534 persones¹⁾ i el 1900 constava de 17.360 ²⁾, és a dir que la tendència descendent continuava. Del total de la població de 1900, el 72% (11.854) eren jueus. Brody era la ciutat amb una proporció més elevada de jueus de tota Galítsia, cosa que explica la denominació de "neues Jerusalem" que li aplicà Joseph II després de visitar-la el 1787.³⁾ A *Juden auf Wanderschaft*, Roth ens ofereix una descripció ben precisa de la seva ciutat natal, tot i no anomenar-la:

"Die kleine Stadt liegt mitten im Flachland, von keinem Berg, von keinem Wald, keinem Fluß begrenzt. Sie läuft in die Ebene aus. Sie fängt mit kleinen Hütten an und hört mit ihnen auf. Die Häuser lösen die Hütten ab. Da beginnen die Straßen. Eine läuft von Süden nach Norden, die andere von Osten nach Westen. Im Kreuzungspunkt liegt der Marktplatz. Am äußersten Ende der Nord-Süd-Straße liegt der Bahnhof. Einmal im Tag kommt ein Personenzug. Einmal im Tag fährt ein Personenzug ab. Dennoch haben viele Leute den ganzen Tag am Bahnhof zu tun. Denn sie sind Händler. (...) Die Stadt hat 18 000 Einwohner, von denen 15 000 Juden sind. Unter den 3 000 Christen sind etwa 100 Händler und Kaufleute, ferner 100 Beamte, einer Notar,

1) Ausstellung, p. 15. (Amb aquesta abreviatura ens referim a: *Joseph Roth 1894-1939. Eine Ausstellung der Deutschen Bibliothek Frankfurt am Main*. Frankfurt a. M.: Buchhändler-Vereinigung GmbH, 1979. 553 pags.)

2) Bronsen, p. 53. (Així indicarem l'obra de David Bronsen *Joseph Roth. Eine Biographie*. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1974. 714 pags.)

3) Bronsen, p. 45.

einer Bezirksarzt und acht Polizisten. Es gibt zwar zehn Polizisten. Aber von diesen sind merkwürdigerweise zwei Juden. Was die anderen Christen machen, weiß ich nicht genau. Von den 15 000 Juden leben 8 000 vom Handel. Sie sind kleine Krämer, größere Krämer und große Krämer. Die anderen 7 000 Juden sind kleine Handwerker, Arbeiter, Wasserträger, Gelehrte, Kultusbeamte, Synagogendiener, Lehrer, Schreiber, Thoraschreiber, Tallesweber, Aerzte, Advokaten, Beamte, Bettler und verschämte Arme, die von der öffentlichen Wohltätigkeit leben, Totengräber, Beschneider und Grabsteinhauer."¹⁾

Aquesta activitat comercial havia estat permesa als jueus gràcies a la Patent de Tolerància emesa per Joseph II el 1789, la qual eliminava part de les diferències de tracte que hom els havia imposat.²⁾ De tota manera, les discriminacions es mantingueren durant molt temps - per exemple, els estava prohibit establir-se com a pagesos -, i els conflictes entre els preceptes estatals i els religiosos no faltaven. Així, la religió jueva no requeria que la cerimònia de casament fos efectuada per una autoritat ni quedés registrada més que a través de testimonis, i per tant els infants nascuts d'aquests casaments eren absolutament legítims segons la llei jueva, però il·legítims per a l'autoritat civil.³⁾ Més greu encara resultava l'obligatorietat del servei militar, totalment contrari als seus preceptes religiosos, i que portava molts joves a desertar o bé a automutilar-se per evitar caure soldats.⁴⁾

L'Enciclopèdia Brockhaus de 1892 enumera com a articles de comerç més importants per a la localitat: cereals, pells, llana procedent de Rússia, cotó, seda, falçs de l'Alta Austria, cuir, joies i perles, cerres de porc i plomes.⁵⁾ L'enumeració que fa Roth a *Radetzkyarsch* és molt més àmplia i exòtica, però el més notable és l'últim article:

1) W III, p. 306-307; W1891 2, p. 839-840.

2) Bronsen, p. 45.

3) Ibidem, p. 46.

4) Vegeu per exemple la descripció que fa Roth del problema a *Erdbeeren*. W III, p. 204; W1891 4, p. 1020-1021.

5) *Brockhaus' Konversations-Lexikon*, 14ena edició. Leipzig: Brockhaus, 1892-1895. Vol. 3 (1892), p. 563. Reproduït a *Ausstellung*, p. 14-15.

"Keine von den wunderbaren und keine von den billigen Waren, an denen die Welt so reich ist, blieb den Händlern und Maklern dieser Gegend fern. Was sie nach den bestehenden Gesetzen nicht bekommen oder verkaufen konnten, verschafften sie sich und verkauften sie gegen jedes Gesetz, flink und geheim, mit Berechnung und List, verschlagen und kühn. Ja manche unter ihnen handelten mit Menschen, mit lebendigen Menschen. Sie verschickten Deserteure der russischen Armee nach den Vereinigten Staaten und junge Bauernmädchen nach Brasilien und Argentinien. Sie hatten Schiffsagenturen und Vertretungen fremdländischer Bordelle."¹⁾

Aquí apareix una de les fonts de riquesa que l'enciclopèdia no anomenava: el contraban, tant de persones com de mercaderies, tenia a Brody el seu centre principal. Els hostals de la frontera on es reuneixen agents de duanes i de navilieres, gendarmes corruptes, desertors i contrabandistes, representats sobretot per Kapturak, que a més actua del falsificador de documents i d'usurer, es repeteixen a diverses novel·les de Roth i arriben a constituir una mena de topos.²⁾

Però tot i la frenètica activitat comercial dels habitants de la petita ciutat³⁾, la riquesa no arriba mai:

"Und dennoch waren ihre Gewinste kümmerlich, und sie hatten keine Ahnung von dem breiten und prächtigen Ueberfluß, in dem ein Mann leben kann. Ihre Sinne, so geschliffen und geübt, Geld zu finden, ihre Hände, die Gold aus Schottersteinen schlagen konnten, wie man Funken aus Steinen schlägt, waren nicht fähig, den Herzen Genuß zu verschaffen und den Leibern Gesundheit."⁴⁾

Tan pobres eren els comerciants, que molts d'ells no tenien ni mercaderies: eren els anomenats "Luftmenschen", com el Hirsch Fisch de *Hotel Savoy*, que vivia de somniar els números de loteria que sortirien

1) W II, p. 128-129; W[89] 5, p. 257-258.

2) El personatge de Kapturak apareix a *Der stumme Prophet*, *Hiob*, *Radetzkymarsch*, *Die Büste des Kaisers* i *Das falsche Gewicht*. L'hostal fronterer és central per a *Der stumme Prophet* i *Das falsche Gewicht*. Altres hostals apareixen a *Radetzkymarsch* i *Tarabas*.

3) Ampliarem pròximament el tema de la petita ciutat jueva oriental en referir-nos al cas de Brody.

4) *Radetzkymarsch*, W II, p. 129; W[89] 5, p. 258.

premiats; i efectivament solien obtenir premi, però mentrestant Fisch n'havia somniat d'altres, havia venut els anteriors i havia comprat els nous, que no encertaven mai.¹⁾ O com Abel Glanz, de la mateixa novel·la, que tractava amb divises²⁾. Es tracta del miracle de la supervivència sense mitjans aparents per a aconseguir-la, que és objecte de constant admiració per part de Roth. En un passatge de *Radetzkymarsch* es fa referència a aquest tema:

"Wir sagen: eine Art von Handel: denn weder die Ware noch die geschäftlichen Bräuche entsprachen den Vorstellungen, die man sich in der zivilisierten Welt vom Handel gemacht hat. Die Händler jener Gegend lebten viel eher von Zufällen als von Aussichten, viel mehr von der unberechenbaren Vorsehung als von geschäftlichen Ueberlegungen, und jeder Händler war jederzeit bereit, die Ware zu ergreifen, die ihm das Schicksal jeweilig auslieferte, und auch eine Ware zu erfinden, wenn ihm Gott keine beschert hatte. In der Tat, das Leben dieser Händler war ein Rätsel. Sie hatten keine Läden. Sie hatten keinen Namen. Sie hatten keinen Kredit. Aber sie besaßen einen scharfgeschliffenen Wundersinn für alle geheimen und geheimnisvollen Quellen des Geldes. Sie lebten von fremder Arbeit; aber sie schufen Arbeit für Fremde. Sie waren bescheiden. Sie lebten so kümmerlich, als erhielten sie sich von der Arbeit ihrer Hände. Aber es war die Arbeit anderer. Stets in Bewegung, immer unterwegs, mit geläufiger Zunge und hellem Gehirn, wären sie geeignet gewesen, eine halbe Welt zu erobern, wenn sie gewußt hätten, was die Welt bedeutet. Aber sie wußten es nicht. Denn sie lebten fern von ihr, zwischen dem Osten und dem Westen, eingeklemmt zwischen Nacht und Tag, sie selbst eine Art lebendiger Gespenster, welche die Nacht geboren hat und die am Tage umgehn."³⁾

Però la pobresa no era exclusiva de Brody, ben al contrari. Tota Galitzia era pobre, almenys la major part dels seus habitants. Pertanyent a la Corona des de 1772, constituïa el 26'1% de la superfície de Cisleitània i el "Kronland" més extens. Agricultura i silvicultura es trobaven en mans de grans terratinents. El país, que avui pertany a la Unió Soviètica, no posseeix encara ara gaires indústries.⁴⁾

- 1) W I, p. 145-146; W[89] 4, p. 163-164.
- 2) W I, p. 151-155; W[89] 4, p. 169-173.
- 3) W II, p. 127-128; W[89] 5, p. 256-257.
- 4) Bronsen, p. 44.

"Es ist schwer zu leben. Galizien hat mehr als acht Millionen Einwohner zu ernähren. Die Erde ist reich, die Bewohner sind arm. Sie sind Bauern, Händler, kleine Handwerker, Beamte, Soldaten, Offiziere, Kaufleute, Bankmenschen, Gutsbesitzer. Zu viele Händler, zu viel Beamte, zu viel Soldaten, zu viel Offiziere gibt es. Alle leben eigentlich von der einzigen produktiven Klasse: den *Bauern*."¹⁾

Roth s'esforçà sempre per contrarestar la mala imatge de Galítzia que era proverbial a la resta d'Austria i a Alemanya, posant l'èmfasi en la riquesa espiritual i la solidaritat de la seva gent, però les males condicions dominants eren innegables: poblacions sense clavegueram ni aigua corrent, carrers sense paviment, males comunicacions, higiene difícil o impossible, pobresa material extrema que es reflectí fins ben endavant en onades de fam que causaven gran quantitat de morts - al voltant de 55 000 per any²⁾ -, epidèmies de còlera, de tifus, etc. La conseqüència de tot això era una taxa d'emigració molt elevada, no tan sols la citada abans per a escapar del servei militar, sinó per part de tots els grups de la població. Aquesta era molt diversa a nivell ètnic i lingüístic: polonesos, rutens o ucraïnians, jueus i alemanys convivien més o menys pacíficament. Quan tot rutllava, les coses romanien tranquil·les, però a la mínima provocació les tensions es descarregaven sobre el cap de turc tradicional, els jueus. I encara els que habitaven els territoris austro-hongaresos es podien considerar afortunats, ja que gaudien d'una millor situació legal i del recolzament de la Corona, mentre que llurs veïns de l'altre costat de la frontera es veïen exposats regularment a pogroms instigats o al menys tolerats des de dalt. Després de la Guerra Europea i la desaparició de l'Imperi, els

1) *Reise durch Galizien*, W III, p. 832; W[189] 2, p. 281.

2) Bronsen, p. 23.

nous Estats no tenien suficient control de la situació i els pogroms foren altra vegada freqüents; un exemple ens el dona Roth a *Tarabas*'¹⁾.

Joseph II havia impulsat la colonització de Galitzia per part de pobladors alemanys, instal·lant-hi 3.500 famílies entre 1781 i 1785²⁾. La majoria eren d'origen suabi, i amb aquest nom se'ls coneixia despectivament per part de la població autòctona. L'emperador considerava també els jueus com un element germanitzador, ja que la majoria d'ells havia emigrat d'Alemanya durant l'edat mitja i parlava jídix, un dialecte de l'alt alemany mig. Amb aquest objectiu els obligà a portar llinatges alemanys, aplicats a voluntat dels funcionaris que ho executaven.³⁾ Però la germanització no arribava pas a tothom, sinó que era rebutjada per tots aquells més lligats a la tradició religiosa. L'aspecte dels jueus orientals ortodoxos, vestits de negre, amb caftà, botes altes i gorreta de vellut, i els rínxols del front llargs i la barba sencera, cridava molt l'atenció i facilitava la conflictivitat en els contactes amb altres ètnies i sobretot en emigrar cap a occident.

"Der Ostjude sieht die Schönheit des Ostens nicht. Man verbot ihm, in Dörfern zu wohnen, aber auch in großen Städten. In schmutzigen Strassen, in verfallenen Häusern leben die Juden. Der christliche Nachbar bedroht sie. Der Herr schlägt sie. Der Beamte läßt sie einsperren. Der Offizier schießt auf sie, ohne bestraft zu werden. Der Hund verbellt sie, weil sie mit einer Tracht erscheinen, die Tiere ebenso wie primitive Menschen reizt."⁴⁾

Galitzia, on la Càbala tenia una llarga tradició, havia estat un dels principals centres del moviment messiànic de Sabbatai Zwi al segle XVIII, i havia acollit l'hassidisme amb entusiasme.⁵⁾ Tota la regió era

1) Capítol XV, W II, p. 391-409; W[89] 5, p. 546-564.

2) Bronsen, p. 45.

3) Ibidem. Vegeu també l'anècdota recollida per Cziffra, p. 42-43. (Ens referim a Géza von Cziffra: *Der heilige Trinker. Erinnerungen an Joseph Roth*. Frankfurt/M.: Ullstein 1989.)

4) *Juden auf Wanderschaft*, W III, p. 295-96; W[89] 2, p. 829.

5) Bronsen, p. 76.

predominantment hassídica, mentre que en canvi Brody, com a pròsper centre comercial, tenia un gran nombre de seguidors de la Haskala, és a dir la Il.lustració.¹⁾ El que més cridava l'atenció de Roth, com també la de Martin Buber, era l'hassidisme, amb els seus rabins miraculosos, la litúrgia i la santificació de totes les hores del dia i de totes les activitats: per aquest costat es pot trobar un motiu per a la posterior aproximació al catolicisme i el rebuig del protestantisme de l'escriptor.²⁾

"Sehr deutlich ist die Trennung zwischen sogenannten aufgeklärten Juden und den Kabbalagläubigen, den Anhängern der einzelnen Wunderrabbis, von denen jeder seine bestimmte Chassidimgruppe hat. Die aufgeklärten Juden sind nicht etwa ungläubige Juden. Sie verwerfen nur jeden Mystizismus, und ihr fester Glaube an die Wunder, die in der Bibel erzählt werden, kann nicht erschüttert werden durch die Ungläubigkeit, mit der sie den Wundern des gegenwärtigen Rabbis gegenüberstehn. Für die Chassidim ist der Wunderrabbi der Mittler zwischen Mensch und Gott. Die aufgeklärten Juden bedürfen keines Mittlers. Ja, sie betrachten es als Sünde, an eine irdische Macht zu glauben, die imstande wäre, Gottes Ratschlüssen vorzugreifen, und sie sind selbst ihre eigenen Fürsprecher. Dennoch können sich viele Juden, auch, wenn sie keine Chassidim sind, der wunderbaren Atmosphäre, die um einen Rabbi weht, nicht entziehen, und ungläubige Juden und selbst christliche Bauern begeben sich in schwierigen Lagen zum Rabbi, um Trost und Hilfe zu finden."³⁾

El mateix Roth acudiria a un d'aquests "Wunderrabbis" cercant curació per a la seva dona.⁴⁾ El conflicte entre els creients ortodoxes i els que confien en el rabí com a mitjancer davant Déu es troba exemplificat a *Hiob* a través de Deborah, que acudeix al rabí de Kluczysk en busca de remei per a Menuchim, i del seu home, Mendel, que ho desaprova.⁵⁾

1) Bronsen, p. 77.

2) Bronsen, p. 76. Sobre Galítzia en general vegeu també Ausstellung, p. 2-13, i Nürnberger, p. 23-28. (= Helmuth Nürnberger: *Joseph Roth. Reinebk bei Hamburg: Rowohlt*, 1981. 152 p.)

3) *Juden auf Wanderschaft*, W III, p. 307-308; W[89] 2, p. 841.

4) Bronsen, p. 341. Vegeu també més endavant dins del present capítol.

5) W II, p. 854-857; W[89] 5, p. 8-11.

La predominància de partidaris de la Il·lustració a Brody, formant una mena d'illa enmig d'una àrea predominantment hassídica, s'explica per la seva importància comercial¹⁾, i per la indústria que hi radicava, per escassa que fos: una filatura i una indústria de vapor²⁾, aquesta última citada per Roth a la descripció que fa a *Radetzkymarsch* de la ciutat fronterera on arriba Carl Joseph: una població de deu mil habitants amb dos carrers principals, un dels quals va de l'estació al cementiri i l'altre de la fàbrica de vapor a la ruïna del castell³⁾. Per cert, aquest castell ens recorda que a Brody també hi havia un comte, com el Chojnicki de *Radetzkymarsch* i de *Kapuzinergruft* i el Morstin de *Die Büste des Kaisers*. Hi havia igualment una fàbrica on es netejaven les cerres de porc que hem citat com a objecte de comerç més amunt; els seus treballadors van fer una vaga que fou reprimida per l'exèrcit⁴⁾, i que constitueix el model per als esdeveniments que tenen lloc a *Radetzkymarsch*, amb Carl Joseph com a comandant de la tropa que ha de sufocar el motí⁵⁾. A més, hi havia molts petits tallers de menestrals.

Aquesta prosperitat relativa feia de Brody una ciutat "moderna" i "occidental" respecte del seu entorn, i li donava una funció de pont entre l'Est i l'Oest. Els seus habitants s'esforçaven per remarcar la diferència, i gràcies a això es guanyaren a tota la regió la fama de ser fanfarrons i tenir deliris de grandesa⁶⁾. La població jueva es sentia especialment atreta per la cultura i la llengua alemanyes i per Viena, malgrat que a tota la zona predominava cada cop més la influència

1) Hem encetat aquest tema en iniciar aquest capítol.

2) Nürnberger, p. 27.

3) W II, p. 127; W[89] 5, p. 526.

4) Bronsen, p. 72.

5) *Radetzkymarsch*, W II, p. 201-208; W[89] 5, p. 331-338.

6) Bronsen, p. 54.

polonesa. A la ciutat convivia els jueus ortodoxos, amb llurs tradicions i institucions, i els il·lustrats, que tendien a l'assimilació envers la cultura alemanya. Això es deixava veure en les escoles. L'ensenyament jueu tradicional començava amb l'assistència al "Cheder", on el centre d'interès era l'aprenentatge i memorització de les Escriptures. Molt petits encara, els nens, que tenien el jidix com a llengua materna, havien d'aprendre a llegir la llengua sacra, l'hebreu, fins aleshores totalment desconeguda per a ells.

"In dunklen Chedern werden sie erzogen. Die schmerzliche Aussichtslosigkeit des jüdischen Gebets lernen sie im frühesten Kindesalter kennen; den leidenschaftlichen Kampf mit einem Gott, der mehr straft, als er liebt, und der einen Genuß wie eine Sünde ankreidet; die strenge Pflicht, zu lernen und mit jungen Augen, die noch hungrig nach der Anschauung sind, das Abstrakte zu suchen."¹⁾

En canvi, els nens de famílies menys lligades a la tradició assistien a la nova escola, coneguda com a "jüdische Gemeindeschule", oficialment "Baron-Hirsch-Schule", pública, gratuïta i reconeguda per l'Estat. La llengua utilitzada per a l'ensenyament era l'alemany, i els llibres de text els mateixos que s'utilitzaven a les regions central de l'Imperi. Les matèries principals eren alemany, polonès i hebreu²⁾. L'escola de Brody i altres trenta-quatre de Galítzia i la Bukovina devien la seva fundació al baró Moritz Hirsch (1831-1896), financer i constructor de línies de ferrocarril a Turquia, Rússia i Austria. L'any 1891, el baró havia creat el "Hirschcher Schulfonds in Galizien" per a l'establiment d'escoles primàries per als infants jueus.

1) *Juden auf Wanderschaft*, W III, p. 296; W[189] 2, p. 829. Observem que el protagonista de *Hiob* és mestre d'un d'aquests "Cheder", és a dir "Melamed", la categoria inferior entre els ensenyants, mancada de prestigi social; els seus coneixements es reduïen a la lectura de les Escriptures, que feien memoritzar als alumnes. Vegeu la primera part de *Hiob*, passim.

2) Bronsen, p. 63-64.

Però la comunitat jueva de Brody ja havia manifestat molt abans la seva tendència cap a la cultura alemanya, fundant el 1815 la seva pròpia "Realschule" amb l'alemany com a llengua d'ensenyança. Aquesta escola, que passà a mans de l'Estat el 1851, es convertí posteriorment en un "humanistisches Gymnasium"¹⁾ que, segons Otto Forst de Battaglia, feia de la ciutat una avançada de la llengua i cultura alemanyes²⁾. Els "Gymnasien" de Brody i de Lemberg eren els únics de tota Galitzia que utilitzaven l'alemany com a llengua d'ensenyament, i encara el de Lemberg estava reservat als fills dels funcionaris i dels oficials³⁾.

Cal remarcar que Brody posseïa, més a més, una bella sinagoga iniciada l'any 1741, arquitectònicament important, i tres esglésies principals. A més, era la seu d'una guarnició formada per infanteria i ulans⁴⁾.

El nom de Brody és el plural del mot eslau "brod", que significa "gual"⁵⁾, i fa referència als pantans tan freqüents en aquella regió i en les obres de Roth que la tenen com escenari. El paisatge determinat per aquests pantans i l'atmosfera que l'escriptor els atribueix - solitud, grandesa, perill, astúcia,...- són protagonistes importants d'obres com *Radetzky marsch*, *Tarabas*, *Das falsche Gewicht* o *Der Leviathan*. Així, l'arribada de Carl Joseph a la població fronterera innominada es troba sota el signe dels pantans, símbol de fatalitat per al nouvingut, i lligada a una altra amenaça: la imminència de la guerra.

"Sumpfbegorene waren die Menschen dieser Gegend. Denn die Sümpfe lagen unheimlich ausgebreitet über der ganzen Fläche des Landes, zu beiden Seiten der Landstraße, mit Fröschen, Fieberbazillen und tückischem Gras, das den ahnungslosen, des Landes unkundigen

- 1) Bronsen, p. 53; Nürnberger, p. 32-35.
- 2) Nürnberger, p. 27.
- 3) Bronsen, p. 80.
- 4) Nürnberger, p. 26-27.
- 5) Bronsen, p. 51; Nürnberger, p. 26.

Wanderern eine furchtbare Lockung in einen furchtbaren Tod bedeutete. Viele kamen um, und ihre letzten Hilferufe hatte keiner gehört. Alle aber, die dort geboren waren, kannten die Tücke des Sumpfes und besaßen selbst etwas von seiner Tücke. (...)

Wer immer von Fremden in diese Gegend geriet, mußte allmählich verlorengahn. Keiner war so kräftig wie der Sumpf. Niemand konnte der Grenze standhalten. Um jene Zeit begannen die hohen Herren in Wien und Petersburg bereits, den großen Krieg vorzubereiten. Die Menschen an der Grenze fühlten ihn früher kommen als die andern; nicht nur, weil sie gewohnt waren, kommende Dinge zu erahnen, sondern auch, weil sie jeden Tag die Vorzeichen des Untergangs mit eigenen Augen sehen konnten. Auch von diesen Vorbereitungen noch zogen sie Gewinn. So mancher lebte von Spionage und Gegenspionage, bekam österreichische Gulden von der österreichischen Polizei und russische Rubel von der russischen. Und in der weltfernen, sumpfigen Oede der Garnison verfiel der und jener Offizier der Verzweiflung, dem Hasardspiel, den Schulden und finsternen Menschen. Die Friedhöfe der Grenzgarnisonen bargen viele junge Leiber schwacher Männer."¹⁾

Aquest paisatge pantanós, que serveix a Roth per a crear un clima d'amenaça i decadència, va unit a la presència de grans boscos i d'àmplies planures dedicades al conreu de cereals. El clima d'aquesta regió és molt dur, amb hiverns llargs i severs, primaveres plujoses i estius molt càlids. Les tardors semblen interessar Roth especialment, com podem veure en aquest passatge del fragment *Erdbeeren*:

"Der Herbst bestand bei uns aus flüssigem Gold und flüssigem Silber, aus Wind, Rabenschwärmen und leichten Frösten. Der Herbst war beinahe ebenso lang wie der Winter. Im August wurden die Blätter gelb, in den ersten Septembertagen lagen sie schon auf dem Boden. Niemand kehrte sie zusammen. Ich habe erst im Westen Europas gesehn, daß man den Herbst zusammenlegt zu ordentlichen Misthaufen.

An unsern klaren Herbsttagen wehte kein Wind. Die Sonne war noch sehr warm, schon sehr schräg und sehr gelb. Sie ging in einem roten Westen unter und erwachte jeden Morgen in einem Bett aus Nebel und Silber. Es dauerte lange, ehe der Himmel tiefblau wurde. Dann blieb er so den ganzen Tag.

Die Felder waren gelb, stachlig, hart und taten den Sohlen weh. Sie rochen stärker als im Frühling, schärfer und etwas unbarmherzig. Die Wälder am Rand blieben tiefgrün - es waren Nadelwälder. Im Herbst hatten sie silberne Kämme auf den Häuptern.

Wir brietten Kartoffeln. Es roch nach Feuer, Kohle, verbrannten Schalen, angesengter Erde. Die Sümpfe, an denen die Gegend reich war, trugen eine glänzende, leichte Decke aus gläsernem Frost. Sie dufteten feucht wie Fischernetze. (...)

Im November kam der erste Schnee. Er war dünn, glasig und haltbar. Er zerging nicht mehr. Da hörten wir mit dem Kartoffelbraten auf.

1) *Radetzky marsch*, W II, p. 129-130; W[89] 2, p. 258-259.

Wir blieben in unsern Häusern. Wir hatten schlechte Oefen, Fugen in den Türen und Ritzen in den Dielen. Unsere Fensterrahmen waren aus leichtem, feuchtem Fichtenholz gemacht, sie hatten im Sommer ihre Gestalt verändert und schlossen schlecht. Wir verstopften die Fenster mit Watte. Wir legten Zeitungspapier zwischen Türe und Schwellen. Wir hackten Holz für den Winter.

Im März, wenn die Eiszapfen von den Dächern tropften, hörten wir schon den Frühling galoppieren. Schneeglöckchen ließen wir in den Wäldern. Wir warteten bis zum Mai. Erdbeeren gingen wir pflücken.

Die Spechte klopfen schon in den Bäumen. Es regnete oft. Die Regen waren weich, aus einer Art samtene Wassers. Sie dauerten gleichmäßig einen ganzen Tag, zwei Tage, eine Woche. Es wehte kein Wind, die Wolken rührten sich nicht vom Fleck, sie standen, wie Gestirne stehen, unverrückbar am Himmel. Es regnete gründlich und mit Bedacht. Die Wege wurden weich. Der Sumpf drang in die Wälder vor, die Frösche schwammen im Gehölz. Die Räder der Bauernwagen knirschten nicht mehr. Alle Wagen fuhren wie auf Gummi. Die Hufe der Pferde wurden lautlos. Alle Menschen zogen die Stiefel aus, hängten sie über den Rücken und wateten barfuß.

Ueber Nacht wurde es klar. Eines Morgens hörte der Regen auf. Die Sonne kam, wie heimgekehrt aus einem Urlaub. Diesen Tag hatten wir erwartet. An diesem Tag mußten die Erdbeeren reif sein.¹⁾

Aquesta llarguíssima cita la creiem justificada perquè ofereix una descripció àmplia de bona part del cicle estacional, cosa que en aquesta extensió no sol trobar-se a l'obra de Roth, i a més ho fa des de la perspectiva dels habitants del país, majoritàriament pobres, dels quals el narrador, Naphtali Kroj, és un exponent ben representatiu. La novel·la *Erdbeeren*, que malhauradament mai fou acabada d'escriure, estava projectada a l'entorn de Galítzia i la seva gent, i els fragments que se'n conserven tracten aquests temes amb molt més detall que no fan les novel·les portades a terme.

Recapitem, doncs: Roth va nèixer en el que era una ciutat respectable per a l'entorn geogràfic, la segona població en importància després de la capital Lemberg i la primera des del punt de vista econòmic. I no es tractava, com sovint s'ha dit, del territori rus de Volínia, sinó de Galítzia, la regió austro-hongaresa que feia frontera amb l'anterior.

1) *Erdbeeren*, W III, p. 195-196; W(89) 4, p. 1010-1011.

Aquesta mistificació referent al lloc de naixença té un inici ben concret: l'any 1920, en traslladar-se a Berlín, Roth va començar a substituir Brody per "Schwaby" o "Schwabendorf" i a situar-ho a Volínia. Aquest hàbit el mantindria fins a l'últim moment: la mateixa fitxa de l'hospital on va morir porta aquestes dades¹⁾. Ara bé, aquesta localitat misteriosa no existeix enlloc. El que sí existeix és un llogarret anomenat Szvaby²⁾, situat a molt poca distància de Brody, i que no era més que una gran explotació agrícola propietat d'un alemany³⁾. El motiu d'aquest canvi del lloc d'origen queda apuntat en les frases inicials del reportatge *Reise durch Galizien*, així com a molts altres passatges de tota l'obra de Roth:

"Das Land hat in Westeuropa einen üblen Ruf. Der wohlfeile und faule Witz des zivilisierten Hochmuts bringt es in eine abgeschmackte Verbindung mit Ungeziefer, Unrat, Unredlichkeit."⁴⁾

Escollint un topònim que al·ludís a la presència de colons alemanys en aquella zona, Roth intentava ser identificat com un d'ells, i no com un jueu oriental; al mateix temps, traslladant-ho cap a la regió fronterera russa, reforçava la sensació de procedència llunyana i gairebé mítica, tot evitant les connotacions negatives que tenia Galítzia a Europa occidental i molt especialment a Alemanya en aquell moment⁵⁾. Sobretot a *Juden auf Wanderschaft*, i també a *Hlob* i a altres

1) Bronsen, p. 32-33.

2) Com veiem, en les seves versions Roth substituï la grafia eslava, única oficial, per tal d'obtenir unes ressonàncies més alemanyes.

3) Bronsen, p. 29-30.

4) *Reise durch Galizien*, W III, p. 832; W[89] 2, p. 281.

5) En aquesta mistificació respecte de la població i regió d'origen hi han caigut tots els que tractaren amb Roth i escrigueren sobre ell fins a la publicació de la biografia de David Bronsen, i al nostre país encara la podem trobar a gairebé totes les traduccions de Roth publicades i a diversos articles sobre el tema. En aquest punt, ens cal confessar que nosaltres mateixos hi vam caure - no en el "Schwaby", però sí en "Volínia"- en l'article publicat a la revista *Libros* el desembre de 1981.)

obres la defensa de la dignitat dels jueus orientals serà una constant, però no trobarem explícita la implicació personal de Roth, el qual sempre mantindrà una actitud de tipus humanitari, però habitualment no confessarà en les seves publicacions que pertanyi a aquella ètnia¹⁾. Una altra manifestació d'aquesta actitud la trobem en l'eliminació del primer nom, Moses, i la seva substitució pel segon, no tan identificable amb el judaisme, a partir ja dels primers poemes publicats.

Però aquesta falsificació del lloc de naixença no és pas l'única, com ja hem dit al principi en parlar de la carta de Roth a Gustav Kiepenheuer. Lluny de ser fill natural o de no estar registrat el seu naixement enlloc, la seva vida va començar de forma prou legal i ensopida. Roth, sempre ocupat en crear una atmosfera legendària al seu entorn i estilitzar la seva vida d'acord amb el paper que volia representar, va trobar una font d'inspiració gairebé inexhaurible en el seu pare, sobre el qual Bronsen ha aconseguit recollir fins a tretze versions diferents, entre les que Roth va deixar per escrit i les que

1) L'única excepció que coneguem és l'article "Das Autodafé des Geistes", publicat a *Cahiers Juifs* (París), setembre/novembre de 1933 (BSB, 381-392). A tall de mostra dels motius de Roth per a intentar dissimular el seu origen citem una anècdota sobre la relació entre Roth i una persona tan poc sospitosa d'antisemitisme com Walter Benjamin: "Departimos largamente en un restaurante, hablando de literatura, a propósito de lo cual surgió el tema de Joseph Roth, que por aquel entonces [1927], y en particular en los círculos próximos a la *Frankfurter Zeitung*, daba mucho que hablar. Benjamin y Roth se detestaban mutuamente, si bien es cierto que Benjamin solía afirmar, en tono jocoso, que sentía *a priori* una gran simpatía por los judíos de Galizia, una especie de la que Roth parecía verdaderamente constituir, acaso en una variante muy personal, un ejemplar bien representativo. Como prueba de su simpatía, Benjamin aducía que a los judíos de Galizia estaba dispuesto incluso a perdonarles su conversión al cristianismo, que tanto le repugnaba." [Gershom Scholem: *Walter Benjamin. Historia de una amistad*. Barcelona: ediciones península, 1987. P. 148. Lamentem no disposar de l'original alemany.]

va anar explicant a les persones amb qui tenia tractes¹⁾. El factor de la il·legitimitat era comú a la majoria d'elles. Ja coneixem la versió que en fa a la carta a Kiepenheuer. Altres versions: un funcionari ferroviari austríac, jubilat abans d'hora i que morí boig; el fabricant vienès de munició conegut popularment com a "Kapsel-Roth"; un alt funcionari d'estat austríac; un noble austríac; un comte polonès; un pintor; un jueu convertit al catolicisme; un oficial que tenia una dona diferent a cada guarnició; un jueu vulgar i corrent que morí de tifus; un home amb poc sentit pràctic, que volia establir-se com a tractant en llúpol i que abandonà sa mare quan ell tenia no ben bé un any i mig, per a entrar a la cort d'un rabí miraculós, on deien que havia mort boig. Com veiem, n'hi ha per a tots els gustos. Les dades varien segons l'interlocutor de què es tractés i els interessos de Roth en aquell moment les dades varien, i es dóna el cas que la mateixa persona va arribar a rebre dues versions diferents. Quan el catolicisme el preocupava, el seu pare era un jueu convers; quan representava el paper d'austríac per excel·lència, el seu pare també ho esdevenia. En canvi, les dades sobre la mare són sempre més escasses i varien menys: una jueva russa, o russo-polonesa, i prou.

Passem a les realitats. Moses Joseph Roth nasqué a Brody (Galitzia) el 2 de setembre de 1894, fill de Nachum Roth i de Maria Roth, de soltera Grübel. Bronsen ha recollit moltes dades sobre la família materna²⁾. Roth va heredar el nom de fonts del seu besavi per part de mare, Moische Jossif Gräber, d'ofici tallador de làpides sepulcrales. El fill d'aquest, Jechiel, portava ja el llinatge modificat com a Grübel, i fou ell qui inscrivé el nét sota la forma germanitzada de Moses Joseph

1) Bronsen, p. 33-36.

2) Retornarem sobre aquest aspecte més endavant.

al registre jueu de Brody¹⁾. Jechiel Grübel havia estat comerciant en teixits a les bones èpoques de la ciutat, però posteriorment va haver de convertir-se en dependent d'un comerç de tes, si bé mantenia les seves bones relacions amb la classe acomodada de la localitat. Jueu ortodox i bon amic del rabí principal de Brody, la seva postura religiosa va anar suavitzant-se amb el pas del temps, com ho demostra el fet que només hagués permès amb moltes reticències que els seus fills anessin al "Gymnasium", i en canvi el seu nét ja no assistís ni al "Cheder", com havia fet tota la generació anterior.

Maria Grübel era la segona de set germans, i va haver d'ocupar-se de portar la casa juntament amb la seva germana major Rebeca quan la mare morí del part del setè germà. Les noies només assistiren durant quatre anys al "Cheder", com era habitual per a les dones d'aquella classe social. Els germans - Siegmund, Heinrich, Norbert, Salomon i Willy - tenien, com veiem, noms occidentals amb l'excepció del penúltim. A casa es parlava alemany, si bé tots sabien tant jídix com polonès. Els familiars més llunyans, en canvi, parlaven habitualment jídix. Tots els oncles de Joseph van arribar a una bona situació econòmica com a comerciants per compte propi, i especialment Siegmund, futur tutor de Joseph, establert a Lemberg com a tractant en llúpol²⁾.

Nachum Roth procedia de la Galítzia occidental; de família hassídica, en principi havia volgut esdevenir rabí. Un amic de la família el presentà als germans com a possible pretendent per a Maria, per a la qual havien reunit una dot considerable. Nachum passava per ser comprador de cereals per a una empresa d'exportació d'Hamburg. Tot i que

1) Bronsen, p. 31.

2) Ibidem, p. 39-40.

les informacions sobre ell no eren gaire satisfactòries, el casament tingué lloc el 1892 al temple de Brody i fou celebrat pel rabí; així doncs, es compliren les formalitats requerides tant per la legislació austríaca com per la religió jueva¹⁾.

La intenció de Nachum era establir-se a la Prússia Occidental com a tractant en fusta gràcies a la dot de Maria, tot conservant de moment la feina que tenia. La persona a qui havia confiat el magatzem de mercaderies que tenia a Kattowitz (Silèsia) per compte de la seva empresa va cometre una irregularitat, de manera que a finals de la tardor de 1893 va sortir de viatge amb la seva dona cap a aquella ciutat. Maria romangué a Kattowitz, mentre ell seguia viatge cap a Hamburg per a arreglar l'afer amb la seva empresa. No se sap com van anar aquestes negociacions. Però, durant el viatge des d'Hamburg cap a Berlín, Nachum va haver de ser aïllat degut al seu estrany comportament i internat en un manicomi alemany. Des d'aquí fou lliurat a la seva família consanguínia més propera, a Rzeszów (Galítzia occidental), i els seus parents el portaren a la cort d'un rabí miraculós de la Polònia russa²⁾.

Maria va esperar un temps a Kattowitz i finalment, en no tenir cap notícia de Nachum, tornà a Brody, a casa del seu pare, on donà a llum. Mai més no tornà a veure el seu home, i no se'n tingueren notícies fins que Salomon Grübel aconseguí localitzar-lo. Aleshores començaren a preparar els tràmits per a la separació, que només podia realitzar-se si el marit es trobava provadament en ús de les seves facultats mentals i donava el seu lliure consentiment. Com que Nachum estava absolutament

1) Bronsen, p. 40-41.

2) Ibidem, p. 41.

boig i incapacitat per a qualsevol qüestió legal, la separació no va poder efectuar-se, i Maria continuà vivint amb el seu pare i tenint-ne cura fins que aquest morí el 1907. Nachum va morir tres anys més tard sense haver recuperat el seny ni tenir mai notícies del seu fill¹⁾.

Així doncs, veiem com Roth mescla veritat i ficció en les dades que ofereix entorn de si mateix²⁾; és cert que el seu pare morí boig quan ell tenia setze anys i que mai no l'havia vist, i també és cert que sa mare el perdé de vista per a sempre a Kattowitz. Probablement també és cert que la mare fos molt desgraciada, i per descomptat la data de naixença és l'autèntica. Però sempre ens trobem amb un entrellat gairebé indestruïble de detalls autèntics dins un conjunt fals, si bé dotat d'una atmosfera atractiva i molt ben construïda. Això ho observarem també en qüestions com la situació econòmica, el servei militar i la confessió religiosa. Roth no va deixar mai de teixir llegendes entorn seu, tot mantenint o modificant a voluntat les ja creades.

Maria Roth i el seu fill Moses Joseph vivien amb l'avi Jechiel a casa del sastre Kalman Ballon, oncle matern d'ella i persona soltera i benestant, fins i tot membre de la Cambra de Comerç de la ciutat, però de natural tímid i poc sociable, cosa que marcava l'ambient retirat de la casa. Gairebé els únics visitants eren els clients, constituïts per la gent acomodada de la ciutat i els oficials de la guarnició, amb els quals Ballon es sentia orgullós de poder conversar en alemany. La casa es trobava a la Goldgasse, el carrer principal, i Roth hi visqué fins a l'acabament de l'escola primària.³⁾ Els clients del sastre, alemanys o

1) Bronsen, p. 42.

2) Vegeu al respecte l'inici d'aquest capítol, així com la introducció de Bronsen a la seva biografia, p. 11-13, on Roth rep el qualificatiu, prou justificat, de mitòman (ibidem, p. 13).

3) Bronsen, p. 46-47.

jueus benestants occidentalitzats, devien formar un gran contrast amb l'ambient general de Brody, on la comunitat jueva era tan important. Aquestes experiències primerenques recorden una mica les d'Egon Erwin Kisch a la botiga de robes del seu pare¹⁾, i l'atracció que tenia per a un infant aquell exèrcit tan acolorit, no només a les desfilades, sinó també en aquestes vivències casolanes devia ser un element important per a la relació que tendria Roth amb l'exèrcit a la maduresa, i amb l'Imperi que ell havia experimentat com identificat amb aquest exèrcit.

En aquest context sembla interessant remarcar que, si bé Roth tenia un contacte directe i intens amb un sastre ben situat i comparable a qualsevol d'una gran ciutat occidental, els que descrigué a les seves obres foren els analfabets, com el que apareix al fragment *Heute früh kam ein Brief*²⁾, pertanyent al cicle d'*Erdbeeren*: el sastre Peisach, l'únic del poble, que no coneix els números i per tant ha de retenir de memòria les mides dels clients. Quan ha de fer alguna peça, passa una bona estona meditant sobre el destinatari, fins que el té ben present i pot dibuixar el patró. O bé el sastre del fragment *Erdbeeren* mateix, Petrusz, que pren la mida amb un cordillet³⁾. Aquesta tendència a remarcar els aspectes diferencials del país d'origen, la incultura, el subdesenvolupament, d'una banda s'explica com una afició al pintoresquisme, però és també la mateixa que es fa notar quan en les descripcions de localitats que apareixen al llarg de l'obra es troba tot

1) E. E. Kisch, *Marktplatz der Sensationen*, capítol "Im Innern von 'S. Kisch & Bruder'", p. 18-32, especialment p. 19-22. Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag, 1984. (*Gesammelte Werke in Einzelausgaben*, VII.)

2) W III, p. 219-223, especialment p. 222. Sota el mateix títol apareix un text amb moltes variants a l'edició en sis volums (W[89] 4, p. 1037-1043, especialment p. 1039).

3) W III, p. 193-218, especialment p. 198; W[89] 4, p. 1008-1036, especialment p. 1013.

sovint Brody, ara convertida en una població innominada, més petita i de menor importància. Sembla un desig de remarcar tot allò que pot establir una diferència i eliminar el que hi ha d'occidental i anivellador.¹⁾

En relació amb aquesta tendència semblen trobar-se les històries que anys després explicaria Roth sobre la seva pobresa, reiterades i ornamentades cada cop amb nous detalls. Segons ell, mai havia disposat de roba feta per a ell, tota la que tenia era usada, i per a fer-li fotos sa mare demanava vestits a les veïnes.²⁾ Fins i tot contava que el seu avi matern va haver de treballar fins a la mort per a mantenir-lo a ell i a sa mare, i que el seu ofici era rentar i amortallar els morts.³⁾ Així mateix afirmava que havia pogut assistir al "Gymnasium" gràcies a una beca, cosa de la qual no es té constància.⁴⁾ En canvi, pels testimonis que David Bronsen ha pogut recollir, en realitat la seva situació era prou benestant, sobre tot si la veiem en relació a l'entorn. L'oncle Siegmund Grübel, el tractant en llúpol establert a Lemberg, era el tutor del nen, i sembla que el recolzament material que els oferia era prou bo. Les fotografies d'infantesa no permeten creure la història dels vestits d'altri, sinó que, ben al contrari, el petit

1) Vegeu per exemple la descripció que es troba a *Radetzkymarsch*, en la qual la ciutat, identificada unànimement amb Brody pels especialistes, ha passat a tenir deu mil habitants en comptes de divuit mil. (W II, p. 127; W[189] 5, p. 256.)

2) Bronsen, p. 56-57.

3) Bronsen, p. 59. Es tractava d'una ocupació situada al nivell més baix de l'escala social.

4) Bronsen, p. 80. ("Roths Behauptung, er sei Stipendiat gewesen und habe darunter gelitten, weil dies ein offensichtlicher Beweis seiner Armut gewesen sei, gehört angesichts des reichen, in Lemberg lebenden Vormunds, vermutlich dem Reich seiner Legenden an.")

Moses Joseph sembla una nina d'exposició.¹⁾ A més, durant bastants anys el nen va rebre classes de violí, i es sap que Maria Roth no havia de treballar per a viure, sinó que fins i tot tenia una minyona, almenys durant un temps.²⁾

Així doncs, Maria no tenia altre interès que tenir cura de la casa i del nen, i pel que es sap només es relacionava amb la seva família, la de Brody i la de Lemberg. Potser aquesta era ja la seva tendència, però tenia un motiu per a fer-ho: evitar que el nen sentís comentaris sobre el seu pare i la seva desaparició sobtada. També es relaciona amb aquesta qüestió la preocupació per l'aspecte personal del nen i d'ella mateixa, tan marcada que en aquella petita comunitat cridava l'atenció. La versió que circulava sobre la desaparició del pare era que Nachum Roth s'havia penjat, i els seus familiars no van fer res per desmentir-ho, ben al contrari, ja que un boig era considerat com un càstig diví visible i un estigma per a tots els seus parents, i per tant un suïcida era preferible. Tots els testimonis que van tenir contacte amb la mare de Joseph Roth afirmen que el tema del pare del nen era tabú. I els únics que tenien informació a més d'ella, els seus germans Siegmund i Salomon, no en parlaven mai i es negaven fins i tot a contestar les preguntes que se'ls feien sobre aquest tema.³⁾ Aquesta situació excepcional i la solitud de Maria, accentuada pel fet que ella mateixa havia perdut la mare de molt jove, expliquen l'actitud absorbent i excessivament protectora que adoptava respecte del seu fill. Així per

1) Això recorda el que la narració *Barbara* diu de la protagonista, vídua amb un sol fill petit, situació comparable a la de Maria Roth: "Sie nähte Häubchen und bunte Bänder für das Kind und verbrachte ganze Sonntage damit, den Knaben herauszuputzen." W III, p. 26; W[189] 4, p. 16.

2) Bronsen, p. 57-58.

3) Ibidem, p. 67-68.

exemple, en una població no pas gaire gran, cada dia acompanyava el nen per anar i venir de l'escola, cosa que cridava l'atenció, fins que el noi va aconseguir fer-la desistir quan ja tenia onze anys.¹⁾ Testimonis de companys d'institut afirmen que no es veia mai la mare al carrer, excepte l'imprescindible, si no era passejant amb el seu fill.²⁾

Roth començà a anar a l'escola als set anys, i com ja hem dit abans no assistí a l'escola jueva tradicional, sinó a una escola pública, gratuïta i reconeguda per l'Estat. Tot el professorat de l'escola de Brody era jueu, procedent majoritàriament de Moràvia, i no parlava jídix, cosa que el feia una mica estrany als ulls dels alumnes. L'escola s'enorgullia de mantenir vincles estrets amb Viena i no amb Lemberg, i d'utilitzar per a l'ensenyament els mateixos llibres de text que les escoles de l'Alta i Baixa Austria. Aquest lligam amb Viena i el fet que l'alemany fos la llengua d'ensenyament per a totes les matèries, així com ella mateixa la matèria principal, són factors addicionals per a explicar la tendència de Roth cap a Austria i la llengua alemanya, en un lloc i una època en què molts dels seus contemporanis s'inclinaven cap al sionisme i altres es declaraven nacionalistes polonesos. A més de l'alemany, els nens aprenien polonès i hebreu. Pel que fa a l'hebreu, al llarg dels quatre anys d'escola estudiaven gramàtica i traduïen els cinc llibres del Pentateuc a l'alemany.³⁾

Roth, que ja havia restat aïllat entre els seus companys d'escola, en part degut a l'actitud de la mare, en part per la seva pròpia, seguí en aquesta mateixa situació respecte als companys durant els anys de "Gymnasium". Tots els testimonis indiquen que Joseph Roth mostrava una

1) Bronsen, p. 67.

2) Ibidem, p. 66.

3) Ibidem, p. 64-65.

actitud tímida i distant entre els altres alumnes. No es relacionava amb ells més enllà de l'escola, ni tenia activitats socials com per exemple molts altres nois jueus, que pertanyien a organitzacions sionistes. Era un noi melancòlic, sensible i reservat, considerat pels companys com poc sociable i sempre seriós. El fet de ser el primer de la classe el compensava de l'aïllament i li permetia autoafirmar-se tot gaudint de popularitat. Estava ben considerat dins del grup, ja que no es negava mai a ajudar els altres: fins i tot les redaccions per a l'*Abitur* de diversos companys van ser escrites per ell. En matemàtiques era una nul·litat, i en les assignatures de llengua i literatura polonesa no s'esforçava pas gaire. En canvi, a l'assignatura d'alemany perdia tota mena d'inhibicions i discutia obertament amb el professor. Aquest, el germanista Max Landau, jueu com Roth però, contràriament a ell, de tendència filo-polonesa, era molt popular entre els alumnes i va jugar un important paper com a mentor, estimuland-lo i obligant-lo a controlar-se a nivell formal. Fou ell qui l'incità a la lectura de Heine, l'interès de Roth pel qual no decauria mai.¹⁾ Roth tendia a escriure versos sentimentals i estilísticament immadurs,²⁾ i Landau els criticava sense miraments davant de tota la classe, instant-lo a optar per formes més clàssiques. En canvi, els treballs en prosa només li mereixien lloances, i tot sovint els llegia en veu alta a aquella classe i a altres. Roth sembla haver jugat el paper de celebritat dins de la institució.³⁾

1) Bronsen, p. 87-89. El biògraf assenyala aquí les múltiples coincidències entre els dos autors.

2) Els poemes més primerencs (pertanyents als anys 1912-1913) que ens han arribat apareixen un d'ells a *Briefe*, p. 23-24, i els altres són reproduïts per Bronsen a la seva biografia (p. 73, 91 i 94). Vegeu més enllà, apartat 2. b.

3) Bronsen, p. 74.

Cal remarcar que el curs al qual pertanyia Roth fou l'últim que utilitzà l'alemany com a llengua vehicular per a l'ensenyament, substituït a partir d'aleshores pel polonès, que havia estat emprat fins aleshores només per a la literatura i la història poloneses. Davant d'aquest rerafons és més notable la decidida actitud pro-alemanya del noi, a la qual ens hem referit repetidament, i s'explica la seva sensació d'assistir a les acaballes d'un món. Si bé sabem que va escriure poemes en polonès, i que manejava aquesta llengua amb prou fluïdesa, sembla que allò que més l'enorgullia era haver aconseguit acumular el que per a ell representava una respectable biblioteca en llengua alemanya.¹⁾ Malhauradament, degut a la vida nòmada que va portar sempre i als esdeveniments que posteriorment afectaren tota aquesta zona, no s'ha conservat ni la biblioteca de Roth ni la documentació que pogués trobar-se en mans de la seva família. D'aquest període només posseïm algunes cartes, dirigides als familiars.²⁾

Com hem vist, la mare i la família d'aquesta constituïen de forma gairebé exclusiva el cercle de relació del Roth adol.lescent. Les anotacions autobiogràfiques d'aquest moment³⁾ i les altres fonts mostren que es sentia incomprès per tots ells; només amb la cosina Paula Grübel s'establiria posteriorment una bona relació. La conflictivitat en la relació entre mare i fill es demostra encara en obres i fabulacions

1) Bronsen, p. 98. Afegim per part nostra que un remarcable *Feuilleton* publicat a la *Frankfurter Zeitung* el 21.6.1931, "Gedicht von verschollenen Büchern", rememora les lectures semiclandestines de la infància i l'adol.lescència i recorda la fascinació que exercien sobre ell "die ziegelroten Reclam-Bändchen". (W IV, p. 389-392.)

2) D'elles, només quatre estan editades al volum de Briefe (p. 23-26). Les altres les cita Bronsen (p. 73, 91 i 94. En elles s'inclouen els poemes de 1912-1913 indicats abans.)

3) Citades per Bronsen i absents de Werke. Bronsen, p. 100.

procedents d'èpoques molt posteriors.¹⁾ L'element comú a totes elles és el sentiment d'ésser incomprès i rebutjat. El que sembla cert és que el lligam amb la seva mare resultava asfixiant i revestia característiques de xantatge afectiu. La mare vivia en un món extremadament tancat, rebutjant tot contacte fora de la família, i posava obstacles al fill per a relacionar-se amb altres. Ell constituïa la seva única possibilitat de realitzar-se, i aspirava a un àmbit cultural que a ella, amb una educació escassa, li resultava totalment vedat. En opinió de Bronsen, la tendència possessiva que Roth havia de mostrar envers els objectes de la seva afectivitat i les ruptures amb aquests, així com el fet d'elegir per dona una persona amb característiques similars a la mare, procedeixen d'aquesta relació frustrant entre una figura materna extremadament absorbent i un fill eternament a la defensiva; Bronsen creu igualment que aquí rau l'origen del caràcter depressiu i de la tendència a l'alcoholisme de Roth.²⁾ Aquesta relació contradictòria la creiem reflectida en les següents frases, igualment contradictòries:

"Ich liebte die Freiheit. Die Zeit, die ich bei meiner Mutter verbrachte, war meine glücklichste Zeit. In der Nacht stand ich auf, kleidete mich an und ging aus dem Haus."³⁾

No és estrany que Roth, tant a l'escola com a casa, es refugiï dins la seva posició de noi culte, amb interessos diferents dels de tothom i amb una intel·ligència superior. Aquesta actitud es remarca per exemple en les cartes als familiars de Lemberg, especialment els cosins, els

1) Citem a tall d'exemple el *Feuilleton* "Wiege", publicat el 17.12.1931 a *Die Literarische Welt* en qualitat de primer record d'infantesa (W IV, p. 882-883) ; o bé les històries sobre el rebuig de què hauria estat objecte per part de la mare en el moment de néixer. (Bronsen, p. 36-38.)

2) Bronsen, p. 68-69. Vegeu també la monografia de Maud Curling (1981), p. 122-142, i la nostra recensió d'aquesta tesi a l'apartat 2.f.

3) Briefe, p. 166. "An Gustav Kiepenheuer zum 50. Geburtstag."

quals tracta amb una condescendència altiva que no es correspon pas gaire amb l'escassa diferència d'edat.¹⁾ El nen prodigi es mostra profundament orgullós de ser un *Vorzugsschüler*, paraula que posteriorment ja només apareixeria en clau satírica.²⁾ Aquesta sensació de superioritat es reflecteix en el mot familiar "Muniu Faktisch", o almenys en l'explicació que Roth donava d'ell, dient que "Muniu" era una variant de Salomon, i per tant una al·lusió a la seva intel·ligència, mentre que la segona part del mot procedia de la manera pedant amb què reforçava les asseveracions dient: "Das ist faktisch!".³⁾

Els darrers temps a Brody estan marcats per una gran impaciència per fer l'"Abitur" i marxar, així com per una enorme confiança en si mateix, que no tornarem a trobar mai més en aquest grau. Així, el 2 de setembre de 1912, a l'espera d'examinar-se el maig, escriu:

"Nun ist bald schnell das ganze Jahr herum und die Matura und alle Mühen und Unahnemlichkeiten der Schulbank und ich gehe in die große, in die größte aller Schulen, ins Leben. Hoffentlich werde ich auch diese Anstalt mit sehr gutem Erfolg besuchen."⁴⁾

Pel que fa a l'aspecte acadèmic, les esperances del jove Roth no es van veure frustrades: va obtenir la millor nota de la seva promoció, és a dir que al diploma es podia llegir *sub auspiciis imperatoris*. Encara que aquesta distinció podia teòricament ésser atorgada a un nombre il·limitat d'alumnes, a la pràctica l'antisemitisme dominant al "Gymnasium" no permetia concedir-la més que a un jueu per any - un de

1) Vegeu Briefe, p. 23-26.

2) Vegeu la narració d'aquest nom. W III, p. 11-23; W[89] 4, p. 1-13.

3) En realitat "Muniu" és un diminutiu de Moses, segons Bronsen, p. 84.

4) Briefe, p. 24. Compareu-ho també amb el testimoni de Stefan Zweig a *Die Welt von Gestern* (capítol "Die Schule im vorigen Jahrhundert", especialment p. 44-55. Frankfurt M.: Fischer, 1987), sobre la sensació d'alliberament en abandonar per fi una institució viscuda com molt repressiva.

tants exemples de la divergència entre la política oficial, favorable als jueus, i la situació real.¹⁾

El setembre de 1913, Moses Joseph Roth s'inscriví com a estudiant a la universitat de Lemberg. Aquesta ciutat ja li era coneguda de les visites als tres oncles materns establerts allà, i especialment a l'oncle Siegmund, el major en edat i més ric, que li era tutor. Lemberg²⁾, anomenada Lwów pels polonesos, rebia el sobrenom de *Klein-Wien*, i juntament amb Brody representava el darrer enclau de cultura occidental a tots els nivells en una zona rural i més identificada amb Rússia o Polònia que amb l'imperi del Danubi al que encara pertanyia. La pugna entre polonesos i ucraïnesos era constant, i especialment aguda a la Universitat, que de 1871 ençà tenia el polonès com a llengua d'ensenyament. Els jueus representaven més del 25% de la població.³⁾ Molt important era la presència de funcionaris i militars de les regions centrals de l'imperi, els quals constituïen el quart grup ètnic pel que fa al nombre: l'alemany, socialment privilegiat. La presència militar queda remarcada pel fet que Lemberg constituïa la seu d'una comandància de l'exèrcit.

La relació amb el tutor, que mai havia estat bona, sembla haver entrat definitivament en crisi en aquest moment per a no millorar mai més. El fet és que Roth mai va suportar dependre econòmicament d'algú i va reaccionar amb hostilitat i rencor respecte dels seus mecenes, com ha

1) Bronsen, p. 101.

2) Sobre Lemberg vegeu els reportatges de Roth *Reise durch Galizien* (W III, p. 832-842; W[89] 2, p. 281-292) i *Briefe aus Polen* (W III, p. 614-619 i 1067-1091; W[89] 2, p. 935-970); així com l'article de Karl Schlögel "Lwow war Lemberg oder eine Reise an den Pol des Zweifels. Das Schicksal einer mitteleuropäischen Stadt", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 8.4.1989.

3) Bronsen, p. 113.

quedat perfectament documentat pel que fa a la relació amb Stefan Zweig, el principal d'ells en la maduresa. L'oncle Siegmund ("ein geiziger Heuchler") ha quedat eternitzat a *Hotel Savoy* en dos personatges, o en trets negatius d'ells: Bloomfield i l'oncle Böhlaug.¹⁾

Pel motiu que sigui: fugir de la tutela de l'oncle, estudiar a una universitat on es parlés alemany, o simplement el desig de conèixer la capital de l'imperi, el cas és que la dedicació acadèmica de Roth a Lemberg devia ser ben minsa: immediatament després de matricular-s'hi el trobem a Viena assistint a l'onzè congrés sionista, del 2 al 9 de setembre, on es feia passar per corresponsal.²⁾ Es remarcable aquesta relació primerenca amb el sionisme, donat que sempre més es va mostrar contrari a ell.

Podria ser que ja s'hagués quedat a Viena en aquell moment; com a mínim no ha deixat rastres d'haver participat en la vida universitària de Lemberg. Durant aquest període sembla haver estat ocupat amb els seus plans per al futur, que a jutjar per les obretes l'origen de les quals pot datar-se en aquest moment no podien ser més optimistes.³⁾ Es tracta de fragments de contes i anotacions autobiogràfiques en les quals predomina la figura del noi que surt a cercar fortuna. En uns casos es situa en l'actitud de l'individu solitari, que no busca la companyia dels altres degut a la seva superioritat, i que es complau a

1) Bronsen (p. 114) estableix la relació amb el primer. Per part meua, crec que la figura caricaturesca de Böhlaug hi encaixa encara millor - fins i tot presenta la característica de donar al seu nebot roba seva usada com si fos una gran cosa, un dels principals retrets que Roth va fer sempre al seu tutor. (Vegeu W I, p. 136-137, 139-141, 150-153 i 205; WI891 4, p. 154-155, 158-159, 169-171 i 223.)

2) Bronsen, p. 116.

3) Citem com a exemple el fragment publicat sota el nom "Von dem Orte, von dem ich jetzt sprechen will...", a W III, p. 40-46; WI891 4, p. 30-36.

dominar la situació de forma freda i fins i tot maligna - en la línia en què posteriorment s'autodescriurà a la carta a Kiepenheuer. També hi ha diverses versions d'un conte publicat posteriorment, amb un violinista superdotat com a protagonista (recordem que Roth havia estudiat violí de nen. La seva reputació de nen prodigi procedia també d'aquest fet). Però el món malvat, és a dir la princesa ingrata, no s'adona a temps de la seva vàlua, i el jove músic mor per a ésser plorat amargament després.¹⁾

Es probable que la producció principal d'aquest moment fos en vers: es té constància que Paula Grübel, la segona filla de l'oncle Siegmund i cosina preferida de Roth, posseïa uns cent-cinquanta poemes que pensava fer editar.²⁾ Però tots aquests parents de Lemberg moriren a mans dels nazis (excepte Siegmund, que morí abans, de mort natural).

Un personatge que Roth va conèixer aquí havia de tenir una gran influència sobre ell: Helene von Szajnocha-Schenk, una aristòcrata extravagant i culta que es guanyava la vida ensenyant francès. Es va establir una magnífica relació entre els dos, que s'anomenaven entre si mare i fill. Aquesta recerca de la mare substituïda és significativa per a la personalitat de Roth, qui va trobar en ella la comprensió per a les seves ambicions literàries que no havia rebut de la seva mare biològica. L'amistat va mantenir-se al llarg de tota la vida de l'escriptor, el qual sovint consultà amb ella els seus projectes literaris.³⁾

La següent fase en la vida de Roth s'inicia amb la matriculació a la universitat de Viena, el semestre d'estiu de 1914. L'adreça és, com no, al barri de Leopoldstadt, "ein freiwilliges Getto", com diria Roth

1) Vegeu més enrera, a l'apartat 2.e.

2) Vegeu el capítol 2, apartat c ("L'obra poètica") d'aquest mateix treball.

3) Bronsen, p. 114-115.

posteriorment, i primera estació obligada dels jueus orientals en arribar a la capital de l'imperi.

"Die Ostjuden, die nach Wien kommen, siedeln sich in der Leopoldstadt an, dem zweiten der zwanzig Bezirke. Sie sind dort in der Nähe des Praters und des Nordbahnhofs. Im Prater können Hausierer leben (...). Am Nordbahnhof sind sie alle angekommen, durch seine Hallen weht noch das Aroma der Heimat, und es ist das offene Tor zum Rückweg. (...)

Die Leopoldstadt ist ein armer Bezirk. Es gibt kleine Wohnungen, in denen sechsköpfige Familien wohnen. Es gibt kleine Herbergen, in denen fünfzig, sechzig Leute auf dem Fußboden übernachten. (...)

Sie haben viele Kinder, sie sind an Hygiene und Sauberkeit nicht gewöhnt, und sie sind gehäßt.

(...) Es ist furchtbar schwer, ein Ostjude zu sein; es gibt kein schwereres Los als das eines fremden Ostjuden in Wien."¹⁾

Roth, que vivia rellogat, no experimentà segurament en tota la seva duresa la sort dels altres immigrants gràcies a la seva condició d'estudiant, si bé en general sembla haver passat grans estretors econòmics. Al llarg dels cinc semestres que cursà a Viena seguí sobretot estudis de literatura. Cal remarcar entre els seus professors Walther Brecht, Max Hermann Jellinek i Eduard Castle.²⁾ Convé recordar que tant Brecht com Castle (a més de Josef Nadler, però des d'una posició ideològica més oberta que aquest darrer) tingueren un paper destacat en l'estudi i defensa de l'existència d'una literatura austríaca amb característiques pròpies dins del context de la literatura alemanya, tema que sempre més interessaria Roth i es veuria reflectit per exemple en el seu article "Dreimal Oesterreich" (publicat a *Das Neue Tage-Buch* el 22.1.1938) i més encara en l'assaig *Grillparzer* (aparegut a la mateixa publicació el 4.12.1937).³⁾

1) *Juden auf Wanderschaft*, W III, p. 323-324; WI891 2, p. 857-858 (capítol "Die westlichen Gettos".)

2) Vegeu *Ausstellung*, p. 38-39. Sobre Walther Brecht consulteu allà mateix p. 44-45, així com Bronsen, p. 129-133.

3) A W IV, respectivament p. 434-440 i p. 306-315. Sobre aquesta qüestió vegeu Nürnbergger, p. 41-42, i Bronsen, p. 131-132.

Ben aviat la relació amb el professor Brecht es va intensificar; Roth, que era molt crític envers els altres docents, respectà i admirà sempre aquest, i jugava un paper destacat en els seus seminaris, segons va poder esbrinar Bronsen a través de l'antic professor ajudant de Brecht, Heinz Kindermann.¹⁾ Aquest darrer en canvi era odiat cordialment per Roth, i segons el testimoni del company d'estudis Józef Wittlin²⁾ fou eternitzat en el personatge d'Anton Wanzl, protagonista de la narració *Der Vorzugsschüler*, escrita en aquesta època³⁾, i posteriorment en la figura del tinent Kindermann, de *Radetzkmarsch*. En opinió de Bronsen, aquest odi s'explica tant per l'antagonisme polític - Kindermann professava una ideologia pangermanista, "völkisch", i posteriorment s'afilià al nacionalsocialisme - com per l'enveja que provocava a Roth la situació privilegiada de l'ajudant, el qual tractava de prop el Dr. Brecht i a més detentava determinades prerrogatives materials.

En aquesta època el projecte de Roth sembla haver estat dedicar-se a l'ensenyament, idea que tornaria a sospesar després de la guerra, sense portar-la a terme,⁴⁾ ja que requeria haver acabat els estudis. En canvi, en aquests anys previs al servei militar va exercir de preceptor a casa de la comtessa Trautmannsdorf, experiència que segons Bronsen va donar lloc tant a una breu narració encara inèdita, *Der Hauslehrer*, com a bona

1) Bronsen, p. 130 i 133-134.

2) Vegeu Gedächtnisbuch, p. 52.

3) Publicada el 10.9.1916 a *Oesterreichs Illustrierte Zeitung*. Localitzada i reeditada per Ingeborg Sültemeyer (a Sültemeyer p. 162-168). També a W III, p. 11-23; WI 89] 4, p. 1-13.

4) Vegeu Bronsen, p. 186. Leos Houska havia afirmat el 1971: "1918 kehrt Roth nach Wien zurück, studiert weiter und besteht die Lehramtsprüfung. Er wollte ursprünglich Dozent, keineswegs Schriftsteller werden." (Houska: *Joseph Roth und das Haus Habsburg*, Praga 1971. P. 22.)

part de les actituds i hàbits de tipus aristocràtic que caracteritzarien Roth d'aleshores ençà.¹⁾

A l'inici de la guerra, Roth sembla haver romàs prou indiferent als esdeveniments i certament lluny de l'eufòria col·lectiva que caracteritzà el principi de la mobilització general. Segons l'amic Józef Wittlin, posteriorment company d'armes, en aquell moment tots dos es declaraven pacifistes i seguidors de Karl Kraus²⁾. Aviat, però, la guerra tingué per a Roth una primera conseqüència personalment molesta: la pèrdua de la nova independència respecte a la família. Al front de Galitzia les tropes austríaques havien estat aviat derrotades per l'exèrcit rus, i els jueus de les zones ocupades per aquest eren deportats en massa, com a sospitosos de col·laborar amb Austria; els de les zones encara no ocupades fugien massivament - es parla d'uns quatre-cents mil³⁾ -, la major part d'ells cap a Viena. També la família de Roth emprengué aquest camí, i aviat el jove compartí amb la seva mare i la tia Rebeca una vivenda del barri de Brigittenau, una zona obrera de les més míseres de la ciutat.

La gran aflluència de refugiats jueus orientals no va ser gens ben rebuda per la població, ni les condicions en que se'ls va traslladar i rebre foren pas envejables. A manera d'exemple, aquest passatge d'Elias Canetti ens pot il·lustrar al respecte:

"Einmal kamen wir am Schüttel in die Nähe der Eisenbahnbrücke, die über den Donaukanal führte. Ein Zug hielt drauf, der mit Menschen vollgestopft war. Güterwagen waren mit Personenwagen zusammengekoppelt, in allen standen dicht gedrängt Menschen, die stumm, aber

1) Bronsen, p. 148-149. Un reflex de la situació del preceptor pobre al servei d'una família rica el trobem, amb importants transformacions, a *Das Spinnennetz*, on Theodor Lohse, preceptor del jove Efrussi, fill d'un ric banquer jueu, experimenta l'intens contrast entre la seva posició i personalitat i les del seu pupil.

2) Gedächtnisbuch, p. 52-53.

3) Bronsen, p. 151.

fragend zu uns heruntersahen. 'Das sind galizische -' sagte Schiebl, unterdrückte das Wort 'Juden' und ergänzte 'Flüchtlinge'. Die Leopoldstadt war voll von galizischen Juden, die vor den Russen geflohen waren. In schwarzen Kaftans, mit ihren Schläfenlocken und besonderen Hüten, hoben sie sich auffallend von anderen Leuten ab. Da waren sie nun in Wien, wo sollten sie hin, essen mußten sie auch und mit der Nahrung der Wiener stand es schon nicht mehr zum besten. Ich hatte noch nie so viele von ihnen in Waggons zusammengepfertcht gesehen. Es war ein schrecklicher Anblick, weil der Zug stand. Solange wir auch hinstarrten, er bewegte sich nicht von der Stelle. (...) Niemand winkte uns zu, niemand rief ein Wort, sie wußten, wie ungern man sie empfangt und erwarteten kein Wort der Begrüßung. Es waren alles Männer und viele bärtige Alte darunter."¹⁾

L'ambient hostil als nouvinguts era generalitzat, però especialment intens a la universitat, on ja a finals del segle XIX en concentrava una bona part dels seguidors de Georg Ritter von Schönerer, els primers antisemites militants de la història austríaca.²⁾ Per a Roth, que s'esforçava per adaptar-se a les circumstàncies tot evitant evidenciar el seu origen, el reforçament de la xenofòbia ambiental havia de ser una vivència molt negativa. El 1927 resumiria així la situació d'aquells emigrants forçosos durant i després de la guerra:

"Der Krieg hat viele ostjüdische Flüchtlinge nach Wien gebracht. (...) Sie schmuggelten. Sie brachten Mehl, Fleisch, Eier aus Ungarn. (...) Sie erleichterten den Wienern das Leben. Man sperrte sie ein. Nach dem Krieg wurden sie, zum Teil gewaltsam, repatriert. (...) Für Christlichsoziale sind's Juden. Für Deutschnationale sind sie Semiten. Für Sozialdemokraten sind sie unproduktive Elemente. Sie aber sind arbeitsloses Proletariat. Ein Hausierer ist ein Proletarier.

1) Elias Canetti: *Die gerettete Zunge. Geschichte einer Jugend*. Frankfurt/M.: Fischer TB Verlag, 1983. P. 131. Aquesta situació dels jueus refugiats seria tractada per Roth en el fragment *Wasserträger Mendel*, publicat primerament per Friedemann Berger en el recull *Perlefter* (Leipzig; W[189] 5, p. 850-870); escrit entre 1928 i 1929, representa una fase prèvia de la novel·la *Hiob*. Vegeu també Angelika Pöthe: *Das Hiobsmotiv im epischen Werk Joseph Roths*. Jena, 1980. P. 102-123.

2) Bronsen, p. 150-151. Una bona il·lustració d'aquest ambient, referida a l'època del canvi de segle, ens l'ofereix Stefan Zweig al capítol "Universitas vitae" de la seva autobiografia *Die Welt von Gestern* (loc. cit., p. 114-151, especialment p. 114-117.)

Wenn er nicht mit den Händen arbeitet, so schafft er mit den Füßen. Wenn er keine bessere Arbeit findet, so ist es nicht seine Schuld. Wozu diese Selbstverständlichkeiten? Wer glaubt das Selbstverständliche?"¹⁾

Enmig d'aquest atmosfera, i en una Viena cada cop més castigada per les privacions materials, Roth i Wittlin, fins ara pacifistes convençuts segons el testimoni d'aquest darrer, decidiren presentar-se voluntaris, tot i haver estat rebutjats ja dues vegades per la comissió de reclutament.²⁾ Convé remarcar en aquest context que els criteris mèdics seguits per a declarar els reclutes útils per al servei no eren gens restrictius, sinó que a mesura que el conflicte bèl·lic s'allargava s'anava acceptant a persones en pitjor estat de salut, cosa que el mateix Roth s'encarregaria posteriorment de denunciar.³⁾ A tots dos els

1) *Juden auf Wanderschaft*, W III, p. 330-331; W[89] 2, p. 864-865.

2) Tot aquest període i les seves incidències són narrats per Bronsen al capítol "Kriegsdienst 1916-1918", p. 154-184. Abans de publicar la biografia completa, Bronsen ja havia donat a conèixer aquesta part de les seves investigacions en l'article "Joseph Roths Kriegsdienst 1916-1918", a *Schweizer Monatshefte*, Zürich, 49 (1969) 6, p. 569-581.

Wittlin rememora així aquests fets: "Je länger der Krieg dauerte und je mehr Freunde an den Fronten fielen, desto überdrüssiger wurden wir des sinnlosen Geredes gegen den Krieg in den Kaffeehäusern. Voller Verachtung sahen wir auf die verschiedenen Kindermann-Typen herab, die, gesund wie die Bullen, vom Kriege unberührt, in ihrer Laufbahn blieben, während bei Isonzo und Piave unsere hauptsächlich aus Galizien, aus der Bukowina, aus Kroatien, Dalmatien und Böhmen stammenden Kommilitonen ihr Leben ließen. Also aus irgendwelchen, uns damals unklaren Motiven heraus, die einzig und allein Joseph Conrad erklären könnte, beschlossen wir, trotz der Aversion gegen Krieg, Militär und Monarchie, uns als Kriegsfreiwillige zu melden. Wohl gemerkt: freiwillig, denn schon einmal hatte uns die Kaiserlich-Königliche Armee verschmäht und uns - als notorischen Schwächlingen - den Dienst in ihren berühmten Regimentern verweigert." (Gedächtnisbuch, p. 53.)

3) Ens referim a l'article "Teisinger", aparegut el 21.1.1920 a *Der Neue Tag* (W IV, p. 513-515; W[89] 1, p. 227-229). El mariscal de camp Josef Teisinger von Tullenburg va gaudir d'una trista celebritat, ja que com a cap de la comissió de reclutament va fer declarar aptes per al servei a files dos-cents mil homes en mal estat de salut. També Alfred Polgar, per exemple, escrigué un article sobre el mateix personatge: "Der Teisinger" (a Alfred Polgar: *Kleine Schriften*. Bd. I: *Musterung*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt 1983, p. 87-90.

corresponia el 80è regiment de Galítzia, però volien passar al 21è regiment de caçadors, estacionat a Viena i un dels més exclusius després del famós regiment dels "Hoch- und Deutschmeister". Els va caldre la recomanació d'un metge militar de Viena perquè a la seu del 80è regiment el metge militar corresponent accedís a les seves súpriques i els declarés per fi aptes per al front. Al cap de tres mesos d'haver retornat a Viena, el setembre de 1916 entraren a files, en el regiment desitjat.¹⁾

El període d'instrucció, marcat per la disciplina excessiva i les arbitrarietats constants, ben aviat refredà la seva eufòria, i tingué com a únic element positiu la coneixença del polonès Ludwik Brudzinski. L'ambient depriment queda reflectit en un poema inèdit de Roth titulat *Die Kaserne*, reproduït per Bronsen. A més, dos dels suboficials instructors apareixerien posteriorment caricaturitzats en novel·les de Roth.²⁾

La mort de Franz Joseph el 21 de novembre de 1916 i el seu enterrament el 2 de desembre s'esdevingueren mentre Roth era a Viena. En l'article "Seine k. und k. apostolische Majestät" afirma haver format part del cordó militar que protegia el seguici fúnebre, i Bronsen li dóna crèdit.³⁾ Abans, però, de ser enviats al front, s'esdevingué una petita catàstrofe per als tres companys, ja que foren denunciats per parlar polonès en un regiment que tenia com a idioma oficial l'alemany,

1) Bronsen, p. 160-161; Gedächtnisbuch, p. 53-54.

2) El poema es troba a Bronsen, p. 161-162. Pel que fa als suboficials, es tracta de Marek ("Oberst Marek" a *Radetzky-marsch* i "Zugführer Marek" a *Die Kapuzinergruft*) i Türling ("Korporal Türling" a *Die Kapuzinergruft*). A més, segons Wittlin el comte Chojnicki de *Radetzky-marsch* es correspon amb Brudzinski. Vegeu Gedächtnisbuch p. 55-56; Bronsen p. 161-164.

3) Aparegut a *Frankfurter Zeitung*, 6.3.1928; W III, p. 624-625; W[89] 2, p. 910-915. Més endavant farem àmplia referència a aquest escrit.

se'ls castigà separant-los i transferint-los a unitats considerades de menor categoria.¹⁾ Aquest fet pot servir de mostra per a la conflictivitat entre nacionalitats que regnava a l'exèrcit.

Roth fou transferit a Galitzia, i Klaus Westermann ha localitzat un poema seu, "Der sterbende Gaul", publicat el 10.1.1917 a la *Illustrierte Kriegszeitung* de la 32. divisió d'infanteria, en la qual participava en qualitat de redactor. Segons el mateix estudiós, podria ser que altres textos publicats al mateix òrgan li pertanyin, però només aquest està signat pel "Kriegsfr. Gefr. Roth".²⁾ Aquesta primera experiència com a redactor pot haver estat ben important per a la carrera periodística de l'escriptor. Però el diari desaparegué el juliol del mateix any, i els privilegis s'acabaren, tal com s'expressa en una carta a la cosina Paula:

"Materiell geht es mir nicht mehr so, wie früher. Die Zeitung geht nämlich ein und nun die Aureole des Redakteurs entschunden ist, bin ich nichts mehr, als ein Einjährig-Freiwilliger. Dementsprechend die Behandlung."³⁾

De tota manera, probablement Roth no va estar mai a primera línia, i pogué desplaçar-se regularment a Lemberg durant la resta del servei a files. Sembla haver exercit de corresponsal de guerra, i fa de bon relacionar aquesta activitat amb l'article anomenat precisament "Der Kriegsberichterstatter", en el qual aboca tot el seu sarcasme sobre aquesta mena de personatge. Vet aquí una mostra:

"Er hatte Sonne im Herzen, seine 'Unabkömmlichkeit bescheinigt' in der Tasche, er war der Mittler zwischen der Begeisterung des Hinterlands und der stumpfen Gleichgültigkeit der Front, er war der moderne Barde des modernen Krieges, seine Kriegsgedichte waren Telegramme, seine Muse war das Pressequartier, er war General-Interviewer und Siegesprophet, weit genug vom Schützengraben, um in

- 1) Vegeu Gedächtnisbuch, p. 56; Bronsen, p. 168.
- 2) Westermann, p. 20-21.
- 3) Briefe, p. 35.

Stimmung zu bleiben, nahe genug, um den Jammer zu sehn, und klug genug, um ihn zu verschweigen."¹⁾

Bronsen recull una estada de Roth a Viena l'abril de 1917 durant un permís, aprofitat per a realitzar un reportatge sobre el procés contra el Dr. Josef Kranz per al diari *Der Abend*.²⁾ D'aquesta estada a Viena, el biògraf n'ha recollit testimonis sobre fortes borrarxeres del jove escriptor; considera, però, que de moment la beguda encara tenia només caràcter episòdic i no crònic.

A la vista de la realitat - Roth com a "Einjährig-Freiwilliger" que no va entrar mai en combat - les diverses llegendes que va arribar a teixir al voltant de la seva carrera militar resulten més notables.³⁾ Amb el pas del temps, l'escriptor va anar atribuïnt-se diverses graduacions, tals com alferes, "Kadettsoffizierstellvertreter", subtinent i finalment tinent, i ocasionalment anomenant també les condecoracions rebudes (per exemple "eine große, silberne Tapferkeitsmedaille und ein goldenes Verdienstkreuz am Bande der Tapferkeitsmedaille"⁴⁾). Aquest paper d'oficial austríac, unit a les maneres aristocràtiques que havia adoptat dels seus temps de preceptor, el representà de forma cada cop més accentuada, fins i tot en detalls com portar sempre més els pantalons estrets típics de l'uniforme d'oficial de l'imperi austríac. Sovint, a l'exili, al·ludia a la solidaritat entre els combatents al front per tal d'exhortar a una actitud semblant entre

1) Publicat a *Lachen links* el dia 1.8.1924, i reproduït a W IV, p. 543-545; WI 891 2, p. 228-230. La cita prové de la p. 543 o bé 228.

2) Bronsen, p. 173. Curiosament, ni Westermann ni Sültemeyer no mencionen aquests articles, i no apareixen tampoc a cap edició de *Werke*.

3) Sobre aquest tema vegeu Bronsen, p. 173-180.

4) Vegeu "Brief an einen Statthalter", publicat a *Das Neue Tage-Buch*, 26.3.1938, i reproduït a W IV, p. 731-733. La cita procedeix de la p. 732.

els emigrats, i es complaïa en utilitzar terminologia militar. Després de redactar *Die Flucht ohne Ende* el 1927, Roth s'atribuí sistemàticament experiències similars a les del protagonista. Així, el 1932 escrivia a Otto Forst de Battaglia:

"Ich bin der Sohn eines österreichischen Eisenbahnbeamten (frühzeitig pensioniert und im Wahnsinn gestorben) und einer russisch-polnischen Jüdin. (...) Ich bin Fähnrich geworden und ausgezeichnet mit der großen Silbernen, dem Verdienstkreuz, dem Karl-Truppenkreuz. (...) Ich war 6 Monate in russischer Gefangenschaft, entfloh und kämpfte zwei Monate in der roten Armee, dann zwei Monate Flucht und Heimkehr."¹⁾

La informació procedent d'aquesta breu carta, que constitueix una mena de compendi de les mistificacions que Roth anà teixint sobre la seva vida, continuaria essent considerada vàlida fins a les recerques de Bronsen, i encara ara se la pot trobar en textos de presentació de traduccions o en comentaris periodístics al nostre país.²⁾ En aquest context és convenient recordar la següent anècdota sobre la noció que Roth tenia de la veracitat:

"Man sollte sich vielleicht die Anekdote vor Augen führen, die Roths späterer Chef bei der 'Frankfurter Zeitung', Benno Reifenberg, einmal zum besten gegeben hat: Roth habe erzählt, eine Weile als Zeitungsverkäufer gearbeitet zu haben, allerdings habe 'seine Stimme zum Ausrufen nicht gereicht. Fragte man ihn: Ist das historisch? lächelte er; alles, was Roth erzählend hervorbrachte, war phantastisch und wahr in einem.'³⁾

L'observació de Bronsen segons la qual Roth va ser crític amb l'exèrcit mentre hi va estar, i en canvi a posteriori el va anar trobant cada cop més positiu i lloable, reflecteix prou adequadament el que s'esdevingué.⁴⁾

1) Briefe, p. 239-240, amb la correcció proposada per Bronsen a la p. 612 de la seva biografia (el volum de cartes transcriu "im Wohnheim" per comptes de "im Wahnsinn").

2) Sobre aquest tema vegeu l'apartat 2.f. d'aquest treball.

3) Westermann, p. 23.

4) Bronsen, p. 177.

De la carta a Forst de Battaglia ja esmentada, el que sí podem considerar cert és el següent passatge que recull la seva actitud davant el passat recent, en contrast amb les dades biogràfiques falses:

"Mein stärkstes Erlebnis war der Krieg und der Untergang meines Vaterlandes, *des einzigen*, das ich je besessen: der österreichisch-ungarischen Monarchie. Auch heute noch bin ich durchaus patriotischer Oesterreicher und liebe den Rest meiner Heimat, wie eine Art Reliquie."¹⁾

A Roth no li interessava l'exactitud de les dades concretes, sinó que es deixava portar per la inspiració del moment i el tarannà dels qui l'envoltaven, adaptant la seva història per a fer-la més expressiva d'allò que hauria desitjat ser ell mateix. Així, en convertir-se a si mateix en oficial, realitzava un desig d'integració que en la seva qualitat de jneu difícilment hauria pogut assolir, i s'afegia a la llarga tradició austríaca de respecte a l'exèrcit i als oficials, els seus representants per antonomàsia. D'aquesta manera aconseguia autoafirmar-se i sentir-se englobat dins una totalitat acollidora.

Segons tots els indicis, Roth retornà a Viena el desembre de 1918, poc després de l'armistici. Com que ja havia col.laborat a *Prager Tagblatt* i a *Der Friede* durant el servei militar, prengué immediatament contacte amb aquestes dues publicacions, on aparegueren alguns treballs.²⁾ Roth es trobava en una situació material molt dolenta - si bé disposava d'ajut familiar³⁾ -, i tornà a beure. Era ell mateix un "armer Heimkehrer", com diversos protagonistes seus.

1) Briefe, p. 240.

2) Bronsen, p. 186; Westermann, p. 21-23. L'edició en sis volums inclou per a 1918 i 1919 (fins a l'inici de la col.laboració amb *Der Neue Tag*) cinc articles publicats a *Der Friede* i un article i tres poemes a *Prager Tagblatt*, així com altres dos articles a *Die Filmwelt*.

3) Bronsen, p. 185.

Una altra experiència personal que sembla haver tingut conseqüències per a l'obra narrativa - sobretot a *Die Flucht ohne Ende* i *Tarabas* - és l'intent, que durà uns tres mesos, de reunir-se amb els familiars retornats a Galitzia en acabar la guerra. La situació allí, un cop ensorrat l'imperi, era prou complicada, amb enfrontaments entre els exèrcits dels estats successors. La intenció de Roth d'anar a Lemberg a retrobar el tutor es veié frustrada: la ciutat era en mans poloneses i l'exèrcit de la República Ucraïnesa Occidental l'assetjava. Així doncs, Roth es dirigí a Brody, on es trobava la seva mare. Però Brody estava ocupada pels ucraïnesos, que el volgueren allistar, i davant d'això Roth fugí cap a Viena; en travessar els Càrpats tornà gairebé a caure soldat de l'exèrcit ucraïnès, el qual es trobava allà combatent amb les tropes txecoslovaques. Desviant-se per Hongria, Roth aconseguí finalment arribar a Viena a finals de març de 1919.¹⁾

A la capital de l'extint imperi, ja molt castigada per les privacions de la guerra, la situació a la immediata postguerra era catastròfica, degut a la devaluació de la moneda, la manca de menjar, de combustible, de roba, ..., i la certesa que les coses mai tornarien a ser com abans. El "Hinterland" de l'antic imperi, que amb la seva enorme extensió havia permès el manteniment d'una administració i una burocràcia enormes, de les quals vivia bona part de la població vienesa, havia quedat dràsticament reduït, i la macrocefàlia de la nova "Republik Deutschösterreich" era evident. El fort atur i les privacions feren minvar el nombre d'habitants de 2 250 000 el 1918 a 1 850 000 el 1920.²⁾

1) Bronsen, p. 191-192.

2) Ibidem, p. 192-193.

Malgrat les difícils condicions materials, la premsa es trobava en expansió, car jugava un paper molt important degut a l'interès despertat per la situació política nova i canviant.¹⁾ Dins d'aquest context favorable a la premsa es produí la fundació d'un nou diari, *Der Neue Tag*, per part de l'editor i redactor en cap de la revista *Der Friede*, Benno Karpeles, amb una ideologia pacifista i burgesa d'esquerres, és a dir semblant a la defensada per la revista, i amb col·laboradors que procedien també d'aquella publicació - citem-ne per exemple Alfred Polgar, Karl Tschuppik, Egon Erwin Kisch, Ernst Weiß, Anton Kuh, Peter Altenberg o Rudolf Olden.²⁾ Es tractava, doncs, d'una redacció d'èlite, com remarca Westermann, que resumeix així el programa del nou diari:

"Karpeles' Projekt war der interessante Versuch, ohne Abhängigkeit von einem Geldgeber 'an dem Aufbau einer neuen Ordnung mitzuarbeiten'. Man wolle, so der Herausgeber in der Vorankündigung der neuen Zeitung, 'im Dienste der Republik, der Demokratie, der sozialen Reform, der Erneuerung unseres öffentlichen Lebens, der Kampf führen.' Bei diesem Kampf wolle man Mittlerdienste zwischen dem Proletariat und dem fortschrittlichen Teil des Bürgertums leisten."³⁾

En retornar Roth de la seva aventura per Galitzia, entrà a treballar a *Der Neue Tag*, el qual havia iniciat la seva publicació el 3 de març de 1919. El primer "Feuilleton" de Roth hi aparegué el 20 d'abril, i el seguirien més d'un centenar d'articles de diversos tipus, a més de les publicacions pròpies de la tasca de reporter local.⁴⁾

1) Westermann, p. 24; Sültemeyer, p. 46.

2) Sobre aquesta publicació la informació més extensa l'aporta Sültemeyer al capítol II, "Beginn und Entwicklung der politisch-journalistischen Arbeiten an der Zeitung "Der Neue Tag" in Wien", p. 46-63 (sobre el diari i els seus redactors consulteu p. 46-49; sobre l'activitat que Roth hi portà a terme, vegeu-ne p. 50-63). Pel que fa a la composició de la redacció vegeu també Bronsen, p. 189, i Westermann, p. 24 i 27.

3) Westermann, p. 24.

4) Bronsen recull una informació de Stefan Fingal, amic de Roth que treballà també en aquest diari, segons la qual aquest hagué de refer tot el tractament que Roth havia fet d'un [Continua a la pàgina següent.]

Cal no oblidar que *Der Neue Tag* fou també el diari que permeté a Roth fer el primer reportatge d'un viatge (aparegut del 7 al 9 d'agost de 1919), en destacar-lo a Hongria occidental, la zona coneguda de 1920 ençà com Burgenland, i que en aquell moment s'anomenava encara Heanzenland o Deutsch-Westungarn¹⁾. L'objectiu del desplaçament era descriure l'atmosfera regnant en la regió, que Austria desitjava anexionar a través d'un eventual plebiscit on la població, majoritàriament de parla i cultura alemanya, decidís a favor seu. Als articles de Roth trobem des de descripcions i valoracions detallades de la postura dels diversos grups de població i la seva problemàtica fins a narracions de les pròpies aventures en una zona mancada d'organització administrativa eficient i agitada entre les restes de la república dels consells de Béla Kun i el nou govern de signe contrari de l'almirall Horthy, i on predominava la propaganda antiaustríaca més reaccionària, que assimilava la nova república veïna amb el comunisme de l'odiat Béla Kun, i la titllava de "Judenregierung", utilitzant els ja tradicionals arguments antisemites i provocant pogroms contra els jueus locals.

[Ve de la pàgina anterior.] incendi, ja que no s'assemblava gens a la realitat ni aportava els fets concrets, sinó que constituïa només el punt de vista personal de l'autor. Curiosament això recorda la situació pretesa a posteriori per Egon Erwin Kisch respecte al seu primer reportatge "in situ": vegeu la confrontació de l'article "Die Schittkauer Mühlen in Flammen" amb l'apartat "Debüt beim Mühlenfeuer" de *Marktplatz der Sensationen*, a E. E. Kisch: *Reportagen*. Stuttgart: Reclam 1986, p. 273-292.

1) Bronsen, p. 196-198; Westermann, p. 26-27. Els reportatges en qüestió es troben a W III, p. 808-831, distribuïts en dos apartats: "[Oesterreich-Ungarn]" (p. 808-818), que inclou "Bruck und Kiralyhida" <W[89] 1, p. 87-89>, "Der Anschluß Deutsch-Westungarns" <W[89] 1, p. 104-106> i "Die Lage in Westungarn" <W[89] 1, p. 132-139>; i l'apartat "Reise durchs Heanzenland" (W III, p. 819-831; W[89] 1, p. 100-116), amb "Die Grenze", "Sauerbrunn", "Oedenburg", "Zinkendorf oder Nagy-Zenk", "Deutsch-Kreuz" i "Die Juden von Deutsch-Kreuz und die Schweh-Khilles" (aquest darrer article prefigura l'estudi del tema jueu que tindrà lloc a *Juden auf Wanderschaft*). Relació amb el viatge té també "Die Weißgeldwechselstube" (18.7.1919, JR W[89] 1, p. 84-86.

Remarquem que en l'opinió expressada per Roth el principal guany que l'adhesió a Austria representaria per a la població seria de tipus cultural, en permetre als alemanys reforçar els lligams tradicionals amb la comunitat d'origen i accedir a un millor coneixement de la cultura alemanya. Del conjunt es desprèn una postura de l'autor absolutament enfrontada a la reacció i identificada amb la situació política del país d'origen. Aquesta actitud del periodista, convençut que la zona guanyaria amb l'anexió una millor situació sociopolítica i cultural, va unida al seu rebuig explícit de tot l'hongarès, que el porta a contrastar la forma de vida dels dos grups de població; com a exemple més marcat, citem de l'article "Zinkendorf oder Nagy-Zenk":

"Wenn man nach Zinkendorf gelangen will, kommt man nach Nagy-Zenk. Aber wenn man Glück hat in Nagy-Zenk, kann man hie und da auch Zinkendorf zu sehen kriegen:
 Wenn du eine große Kotlache siehst und darin wälzt sich mit behaglichem Grunzen ein fettes Schwein;
 wenn du an schwarzen Kindern vorbeikommst, die mit süßer Wollust Gesicht und Nacken mit Pferdemist bestreichen;
 wenn in einem offenen Pferdestall eine Bäuerin ihre Notdurft verrichtet;
 wenn in einem Gasthaus ein Schweinehändler mit gerötetem Gesicht seinen Tischnachbarn anspeit; usw. usw.
 dann bist du in Nagy-Zenk ...
 Aber wenn du ein weißes Häuschen mit einem Gartenbeet davor siehst und hinter den Fenstern weiße Gardinen;
 wenn du einen Bauern siehst, der seine Pfeife raucht und ein Hausgerät blankputzt;
 eine Frau, die einen trampelnden, schreienden blonden Jungen in einen Wasserkübel zwingt;
 blütenweiße Gänse in einem kleinen, abgegrenzten Teiche plätschern;
 usw. usw.
 dann bist du in Zinkendorf."''

Mencionem també la crítica sarcàstica del periodista envers les restes de la revolució, en la qual es reflecteix tant una postura convençudament anticomunista com un rebuig a la incompetència i

1) W III p. 826-827; W1891 1, p. 111. Una actitud anti-hongaresa similar es dibuixa a "Nur ein Halber" (30.8.1919; W1891 1, p. 131-132).

corrupció dels seus representants locals. Vegem-ne uns exemples extrets de l'article "Oedenburg":

"Da die Amtsstunden um neun Uhr beginnen, kommt der kommunistische Beamte schon um halb elf. Er hat einen glänzend pomadisierten Schädel und tadellose Bügelfalten. Er sagt dem Türsteher 'Genosse' und 'Ala solgaja!', worauf der an der Tür stehende Genosse zusammenklappt wie ein Patent-Taschenmesser. Denn in Oedenburg sind alle Menschen gleich.

(...) Es gibt auch ehrliche Kommunisten in Oedenburg. Sie sind entweder Dichter oder Narren oder beides."¹⁾

L'antagonisme polític del periodista envers els comunistes havia quedat molt més clar en el seu reportatge sobre l'intent de revolució del 15 de juny de 1919 a Viena, on Roth manifestava el seu recolzament a les institucions republicanes i el seu rebuig a la manipulació de les masses que havia causat diverses víctimes.²⁾

En aquesta fase no creiem que realment es pugui qualificar Roth de socialista, però sí de partidari d'una república democràtica que eliminés les actituds servils pròpies dels súbdits d'un règim feudal i avancés cap a un nou tipus de personalitat lliure, creativa i autònoma. Des d'una perspectiva positiva l'escrit més representatiu, fins i tot eufòric, és "'Versuchsklassen'. Zu Otto Glöckels Schulreform", que lloa la reforma pedagògica impulsada per aquest membre de l'ala esquerra de la socialdemocràcia, reforma encarada a un tractament global de l'infant que establís un nexa entre l'escola i la vida. En lloar-la, Roth aprofitava per criticar l'escola tradicional, encaixonada en horaris i disciplines supèrflues:

"Die Schule war eine Art Kaserne. Der Unterricht alten Stils bestand aus geistigen Gelenksübungen, und 'Kopfnicken' war die wichtigste. (...) Diese Jugend wird nicht blindgehorsam und blutberauscht für Popanze in Kriege ziehen! Sie wird das Leben lieben und die Arbeit und ein Geschlecht zeugen, das fern von hirnverbrannter Ideologie und hohlem Kitsch, haßwütigem Nationalismus und sklavischer Götzen-

1) W III, p. 825 i 826; WI 89] 1, p. 110.

2) "Der mißglückte Putsch", 17.6.1919 (WI 89] 1, p. 72-77.)

verehrung, mitten im Tag stehend, Grenzen überbrückend und weltvereinigend, die Emporentwicklung der Menschheit sichern wird."¹⁾

El to d'aquest himne a la humanitat futura no es repeteix; el que predomina és la crítica a les actituds que Roth considera herència del règim anterior, i que veu reflectides en matèries si es vol anecdòtiques, però significatives i simptomàtiques. Una d'elles és la institució del porter i del "Sperrsechserl", la tarifa a què aquell tenia dret a canvi d'obrir la porta de la casa als veïns, i la impotència del govern republicà per a controlar o eliminar aquest monopoli:

"Von vornherein sei die Aussichtslosigkeit eines Kampfes gegen eine durch Wurschtigkeit und Wahlzettelfangpolitik der österreichischen Parteien geheiligte Institution zugegeben. Eine Institution, deren Vormärztum sich dauerhafter erwiesen hat als die so oft beschworene Ewigkeit von Kronen, Dynastien, Vaterländern. (...) Eine Institution, die über Revolutionen und soziale Erdbeben triumphierend ihren Haustorschlüssel schwingt und eher bereit ist, ihn auf die demütigen Häupter von Mietern und Nationalversammlungskandidaten niedersausen zu lassen, als ihn aus der Hand zu geben. Gegen eine solche Institution anzukämpfen ist vergebens."²⁾

La crítica a la feblesa de la república, incapaç d'eliminar les restes d'actituds feudals i monàrquiques, així com a la seva tendència a mantenir-les i introduir-ne d'altres igualment servils o corruptes, és àmplia i repetida; una bona mostra en seria l'article "Der neue Hofpark", on el president Renner és criticat per haver-se reservat per a ús propi una zona de gespa, com si es tractés del jardí del palau imperial ("Im Sommer wird sich der Staatskanzler der nützlichen Beschäftigung hingeben können, Kohl zu bauen, wenn er etwa an dessen

1) Publicat a *Der Neue Tag* el 21.3.1920. (Reeditat a Sültemeyer, p. 190-191; W[89] 1, p. 261-264.) Cf. l'exposició de Sültemeyer, p. 59-60.

2) "Die Metamorphose des 'Sperrsechserls'", a *Der Neue Tag*, 17.3.1920, W[89] 1, p. 259-261. En referència a aquest tema de la corrupció i ineficiència institucionals vegeu també "Die Galgenfrist" (15.6.1919; ibidem, p. 39-40), així com "Die Freikarten - zehn Millionen" (18.9.1919; ibidem, p. 141-142) i "In und außer Dienst" (17.8.1919; ibidem, p. 43-44.)

Hervorbringung durch Reden noch nicht genug haben dürfte."¹⁾) En la mateixa tesitura es situa "Das Jahr der Erneuerung", que constata la feblesa d'una revolució prematura, que tot i ser necessària tingué lloc sense autèntica oposició i mancà de força ja de bon principi. La conclusió que n'extreu és que no hi ha hagut cap mena de renovació ("So ist es denn kein Jahr der Erneuerungen gewesen. Höchstens ein Jahr der Neuerungen."), i que la revolució és massa feble ("Und die Revolution stirbt zwar nicht, aber sie lebt auch nicht, sie ist ein gutes österreichisches Kind und 'wurschtelt sich fort'.")²⁾

En relació amb el tema del "Fortwursteln" es troben també repetides crítiques a la burocràcia, al famós "Amtsschimmel" que gaudia de tan llarga tradició a l'imperi i que Roth veia perpetuat en el nou estat. Trobem freqüents crítiques a la mala gestió i la lentitud, unes en clau més aviat seriosa ("Konservativ", "Sauerkraut", "Ein paar Worte" [I i II], "Die Kugel am Bein", "Die Folgen", per exemple³⁾), i un altre en forma satírica i menys concreta, "Weltuntergang": un cometa xoca amb la terra, i només els "Deutschösterreicher", acostumats a la manca de carbó i agraïts a l'escalfor per fi aconseguida, estan en condicions de sobreviure a l'explosió i refunden el seu país a la cua del cometa, que continua el seu camí, fent bona la divisa dels Habsburg "A E I O U", interpretada habitualment com "Austria erit in orbe ultima":

"Es bewahrheitete sich denn schließlich doch das alte Wort von Oesterreichs ewigem Bestand.

1) *Der Neue Tag*, 12.10.1919; Sültemeyer, p. 171-172; W[89] 1, p. 155-156.

2) Publicat a *Der Neue Tag*, 12.11.1919; W[89] 1, p. 171-173. En connexió amb la temàtica es troba també "Alltagsmystik", 14.3.1920 (ibidem, p. 256-259).

3) Tots ells apareguts a *Der Neue Tag*, respectivament: 12.9.1919 (W[89] 1, p. 46-47); 20.8.1919 (ibidem, p. 127-128); 19.8.1919 (ibidem, p. 126); 28.9.1919 (ibidem, p. 145-148); 28.9.1919 (ibidem, p. 48-49).

Allerdings hätte es mit Rücksicht auf den Kometen heißen sollen: *Austria irret in orbe ultima.*"¹⁾

En aquest mateix context es troba "Sommerzeit", que ridiculitza l'intent d'estalviar enllumenat amb el canvi d'horari, tot imaginant que la natura obeeix les ordenances i les autoritats comanden el curs solar:

"Man könnte ein ganzes Laienbuch schreiben von der Weisheit der Europäer. Ganz Mitteleuropa ist Schilda. (...) [sie] machten es der Natur unmöglich, Kohle, Licht, Holz, Wärme, Schätze zu spenden. Sie verhängten sozusagen über die Natur die Segenssperre. Dann sahen sie, daß sie ohne die Segnungen der Natur nicht auszukommen vermochten. So drehten sie einfach den Zeiger zurück, da hatten sie Licht, sie froren sich tot und brauchten keine Kohle. (...) Sie waren fixer als die Natur. Im September beschloß der Gemeinderat schon den Winter. Im März schon den Sommer. So offenbart sich der Fortschritt. (...)
Der Herr Landeshauptmann macht die Sonne auf- und untergehend. Ganz, wann es ihm beliebt."²⁾

De forma similar, "Der Onkel aus Oesterreich" capgira la situació dels vienesos que reben paquets d'aliments enviats pel govern d'Estats Units, imaginant que els receptors fossin els nordamericans, i presentant el procés burocràtic inacabable que entorpiria tot el procediment, fins al punt de convertir l'acció en inútil per a la majoria de destinataris, que ja serien morts de fam.³⁾

Pervadint pràcticament tota la producció es troba el tema de les conseqüències de la guerra, sia en l'aspecte dels soldats invàlids i dels repatriats, sia en el de les privacions a què es veia sotmesa la població, degut a la manca de queviures, combustible i roba, a l'atur i la inflació incipient. La problemàtica dels invàlids de guerra, encetada ja en un poema publicat el 1918 al *Prager Tagblatt* ("Nervenschock")⁴⁾, és la base de diversos articles, com ara "Menschliche Fragmente", també a aquell diari (17.4.1919), o altres a *Der Neue Tag*, com "Von Hunden und

1) "Weltuntergang", *Der Neue Tag*, 18.12.1919; W[89] 1, p. 196-198.

2) "Sommerzeit", *Der Neue Tag*, 25.3.1920 (W[89] 1, p. 268-269).

3) *Der Neue Tag*, 8.2.1920 (JR W[89] 1, p. 242-244).

4) 6.10.1918. Reeditat a Sültemeyer p. 159 i a W[89] 1, p. 1106-1107.

Menschen" (1.8.1919) o "Schuhriemen, bitte!" (15.6.19).¹⁾ Deixant de banda el cas dels invàlids, la figura del "Heimkehrer", que predominarà en la primera fase de la seva novel·lística, és aquí ocasional encara²⁾, i es troba diluïda en el context més ampli de la misèria i les privacions que assolen la major part de la població, dividida en dos grups ben diferenciats: els que fan esforços per sobreviure mancats de treball, de llar i d'ingressos suficients, i els que aprofiten la situació de caos generalitzat per a especular en divises o al mercat negre d'aliments. L'interès cada cop més ampli per la Borsa porta Roth a una constatació que pot emmarcar-se en la millor tradició del pessimisme cultural:

"Es ist eine große Hausse in Schiebungen und eine Baisse in Moral. Es ist eine Umwertung aller Werte in - Börsenwerte."³⁾

El menyspreu pels especuladors i estraperlistes es palesa en diversos articles, on es descriu amb ironia pròxima a la sàtira el comportament d'aquests personatges, majoritàriament incults, que adopten ara actituds de nou ric.⁴⁾ El tracte negatiu i mofeta que el periodista dona a aquestes figures contrasta amb l'interès i la compassió que mostra envers tots aquells que tenen dificultats per a sobreviure, en una perspectiva similar a l'adoptada envers els invàlids de guerra.⁵⁾ Sovint

1) Reeditats a W[89] 1, p. 21-23, 95-96 i 37-38 respectivament.

2) Vegeu "Heimgekehrt" (22.6.1919), de la sèrie *Wiener Symptome*, a W[89] 1, p. 41-42.

3) "Hausse und Baisse", a *Der Neue Tag*, 7.12.19. Reeditat a Sültemeyer p. 172-173 i W[89] 1, p. 187-189.

4) A més de l'indicat a la nota anterior, citem els següents, tots ells procedents de *Der Neue Tag*: "Der Marktplatz der Kettenhändler" (25.5.1919; W[89] 1, p. 65-67); "Die Rentabilität der Faulheit" (21.12.19; ibidem, p. 198-200); "Pöbel" (1.2.1920; ibidem, p. 244-246); "Baisse" (22.2.1920; ibidem, p. 250-252, i Sültemeyer, p. 183-184); "Ausflug" (28.3.1920; W[89] 1, p. 269-271).

5) Vegeu "Das Waldmännlein vom Stephansplatz" (14.12.1919, W[89] 1, p. 194-196) i "Der Kleine Sacher" (26.10.1919, ibidem, p. 162-164), ambdós apareguts a *Der Neue Tag*.

el mitjà escollit és el del contrast entre els rics, sia els de sempre o els nous, i la resta de la població, que podem observar en articles com "Stadtfrühling", on es contraposen les manifestacions de la primavera a les botigues del centre de la ciutat amb la grisor generalitzada més enllà del "Gürtel"; "Die Bar des Volkes", que enfronta un local refinat amb un establiment de beneficència; o bé "Eine Kaffeehausterrasse und noch eine", que contrasta el públic dins la terrassa d'un cafè ("erwachsene Kriegsgewinner") amb els nens orfes ("noch nicht erwachsene Kriegsgewinner") que juguen a cartes a l'exterior.¹⁾ Amb el mateix mitjà de la contraposició treballa Roth a "Herbststrevue", però aquí els termes oposats són el passat, l'època anterior a la guerra, amb l'opulència dels fruits i la bellesa de la natura, i la misèria de la tardor actual, on ni tan sols hi han fulles mortes perquè la gent les utilitza per a combustible.²⁾ Més dramàtic és el breu article "Zwei", que compara la mort d'un cavall al bell mig del carrer, contemplat per un núvol de badocs que n'envegen la sort, i la d'un home, sol i sense atenció de ningú; tots dos han mort de fam.³⁾

La compassió, l'interès per tot ésser viu que pateix, és constantment present i molt remarcable; un exemple destacat n'és la narració *Karriere* (1920), on es descriu la vida d'un pobre comptable que es veu obligat a treballar per a diverses empreses a més de la seva feina principal per tal de sobreviure. ("Zusammen hatte Gabriel Stieglecker sechshundertundfünfundsiebzig Kronen im Monat. Und davon starb er nun schon drei Jahre und fünf Monate lang."⁴⁾ Quan està a punt

1) Tots ells apareguts a *Der Neue Tag*, respectivament el 21.3.1920 (Sültemeyer, p. 191-192; W[89] 1, p. 264-265), el 6.1.1920 (DNT, p. 119-122; W[89] 1, p. 220-222), i el 10.8.1919 (W[89] 1, p. 42-43).

2) *Der Neue Tag*, 15.11.1919; W[89] 1, p. 173-175.

3) *Ibidem*, 6.10.1919; W[89] 1, p. 50-51.

4) W IV, p. 33-39 (cita p. 33); W[89] 4, p. 23-29 (cita p. 23).

d'acceptar una oferta de treball molt més favorable, un petit regal del director el fa rebutjar la nova feina, per lleialtat amb l'antiga. L'actitud del narrador és d'una ironia compassiva, similar a la que trobarem a *Die Rebellion* envers el protagonista, una vegada que aquest haurà sortit de la presó.

El tema de la fam i l'escassetesa de queviures, així com les restriccions d'electricitat i calefacció per manca de carbó, són la base d'una sèrie d'articles dels quals destacarem "Nikolo", on es narren les dificultats que troba fins i tot Sant Nicolau per obtenir dolços i regals per als nens; així com per desplaçar-se per la ciutat i entrar a les cases; "Kinder nach Milano", que descriu la partida d'un tren carregat d'infants vienesos convidats per la ciutat de Milà, amb el centre d'atenció en la pobresa i la fam evidents en els nens i els seus pares; "Wiener Hoffnungslichter", que glosa la substitució de l'enllumenat elèctric per llums d'acetilè; o finalment "Winter", del qual citarem dos fragments:

"Der Himmel hat ein verdrießliches Gesicht wie ein Fixbesoldeter. Sein Winterrock aus Wolken scheint auch nicht mehr echt zu sein. Vielleicht gibt es jetzt Wolken aus Papiermaché. Die Sonne hält sich strenge an die Vorschriften *punkto*: Lichtsparmaßnahmen. Der liebe Gott sitzt im Dunkeln. Man hat ihm wegen Ueberschreitung den Gasometer abgesperrt. Er kann also die anständigen Menschen nicht mehr von den - Reichen unterscheiden. (...)

Aber das Schlimmste von allem: Alle guten Engel halten Winterschlaf. Sie werden nicht einmal am Weihnachtsfest erwachen. Wie Fledermäuse hängen sie in der goldenen Krone des lieben Gottes. Und der liebe Gott wärmt seine Füße an dem klein gewordenen Feuerchen der Hölle. Es reicht gerade nur noch zur Not.

Die Bösen können nicht mehr gebraten werden. Die Kohlenteufel der Hölle machen Räteregierung und streiken.

Deshalb leben die Kriegsgewinner noch..."¹⁾

1) "Winter" (17.11.1919), a W[89] 1, p. 175-176; "Nikolo" (6.12.1919), ibidem, p. 185-187; "Kinder nach Milano" (30.12.1919), ibidem, p. 208-210; "Wiener Hoffnungslichter" (13.8.1919), ibidem, p. 118-119. Tots ells apareguts a *Der Neue Tag*.

En diverses ocasions es toquen temes relacionats amb la monarquia, des d'una posició que sembla considerar-la una institució totalment caducada i no pas enyorada, però que al mateix temps és contrària a que se la trivialitzi en funció d'interessos comercials. Sense estar-ne a favor, el que se'n critica són ocasionalment aspectes concrets, per exemple la tendència a encobrir les tensions socials, i més aviat s'utilitza com a font d'anècdotes.¹⁾ La postura podria qualificar-se com de condescendència davant d'un temps i uns personatges de comportament immadur i pueril, que preferiren ignorar la realitat que els denunciava com obsolets.

En canvi l'actitud envers l'exèrcit i la política que portà a la guerra és decididament antimilitarista, i es fa evident en articles com "Der General", "Papier" o "Teisinger".²⁾ La manca d'autonomia i decisió individuals imposada per l'exèrcit, la gratuïtat de la guerra i del dispendi de vides, amagats sota una fraseologia buida en nom d'una política megalòmana, són els retrets més o menys explicitats.

Estretament relacionada amb el seu rebuig al militarisme es troba la crítica a la ideologia que impulsà la guerra, i que Roth veu manifesta fins i tot en aspectes marginals, com ara en l'article "Von Barfußgängern und Wassertretern":

1) Referències a la monarquia es troben a "Zur Psychologie der Briefmarke" (1.8.1919; W[89] 1, p. 96-98), "Das Märchen vom Sophiensaal" (3.8.1919; ibidem, p. 98-100), "Das Kinodrama von Mayerling" (12.8.1919; ibidem, p. 116-118), "Die Zukunftslosigkeit der ehemaligen Hofbühnen" (17.8.1919; ibidem, p. 124-125), "Schönbrunn" (4.11.1919; ibidem, p. 165-166), "Das Antlitz der Zeit" (1.1.1920; ibidem, p. 213-215, DNT, p. 34-38, i Sültemeyer, p. 175-177), i "Alltagsmystik" (14.3.1920; W[89] 1, p. 256-259). Apareguts tots ells a *Der Neue Tag*.

2) "Der General" (15.6.1919; W[89] 1, p. 38); "Papier" (6.10.1919; ibidem, p. 51); "Teisinger" (21.1.1920; ibidem, p. 227-229, W IV, p. 513-515, DNT, p. 38-41, i Sültemeyer, p. 177-178).

"Alle Lodenhüte Wiens waren herangeflogen. Alle Manschettenröllchen von Deutschösterreich und Umgebung hatten sich versammelt. Es hatte den Anschein, als hätten sich alle grünen Janker der Welt Rendezvous gegeben. Alle kornblumenblauen Gesinnungen waren da. Diese Menschen sahen alle einander zum Verzweifeln ähnlich. Es roch nach Moos, Waldesgrün, christlich-germanischem Schönheitsideal und deutscher Treue. Rucksäcke am Rücken, den Wanderstab in der Rechten, aus Hauspantoffeln und alten Galoschen kunstvoll ge- und verschnittene Sandalen an den Füßen und den Gott, der Eisen wachsen ließ, im Herzen, also ausgerüstet wurde der Barfußmarsch angetreten. (...) Es war direkt wie bei Teisinger. Nur gemütlicher."¹⁾

Aquesta crítica ideològica, aquí més aviat marginal, és el nucli de l'agressiu article "Die reaktionären Akademiker"²⁾, que ataca la postura dels universitaris alemanys, majoritàriament contrària a la revolució i al govern que n'ha sorgit. Per a Roth, el motiu d'aquesta hostilitat es troba d'una banda en la sobrietat de les noves institucions, mancades de colorisme i oposades a les tradicions alcohòliques i feudals de les "Burschenschaften"; d'altra banda, les transformacions socials i polítiques fan que un títol acadèmic ja no impliqui automàticament una situació professional segura i còmoda, ni comporti el respecte i la submissió dels altres mortals, les quals coses sovint havien estat en realitat l'únic avantatge de què gaudien molts professionals intel·lectuals, proletaritzats de fet, però que no se n'adonaven gràcies als "privilegis" que rebien en el tracte amb la gent senzilla. La guerra havia representat per a molts la situació somniada, en conferir-los categoria d'oficial i la possibilitat de posar en pràctica els desitjos autoritaris llargament reprimits. Per això, en tornar després de la derrota i trobar-se mancats d'"honor" i d'ingressos i comprovar que els enemics eren al poder ("Man kehrte zurück und siehe da: Pazifisten,

1) "Von Barfußgängern und Wassertretern", *Der Neue Tag*, 6.7.1919; W[89] 1, p. 78-80.

2) "Die reaktionären Akademiker", *Der Neue Tag*, 1.2.1920; W[89] 1, p. 233-236, DNT, p. 87-92, i Sültemeyer, p. 178-181.

Internationalisten, Sozialisten, Freidenker, Zweifler, Demokraten, kurz: 'Juden' waren 'am Ruder.'"), han esdevingut enemics acèrrims del nou ordre polític, en el qual veuen l'únic causant de tots els seus mals. L'article acaba en un to de proclama incendiària:

"Volksfremd und weltfremd, eingeschachtelt in die Schubladen: Gelehrte, Mensuren, Korpsgeist, Patriotismus, lebt in deutschen 'Landen' eine ägyptische Priesterkaste: die Akademiker. Seltsame Bräuche und uralte Gesänge. Hölzerne Sprache und steifleinene Weltanschauung. So sitzen sie im Tempel nationaler Kultur, und kein Blick dringt ins Allerheiligste. Und sie, die Priester, haben keinen Blick für die Welt.

Sie kennen eine 'Nation', sie bekennen sich zur 'Nation', aber sie haben keine Ahnung vom Volk.

Wie sollten sie da nicht Gegner der Revolution sein? Unsere Akademiker sind Priester, unsere Hochschulen, Klöster, unsere Wissenschaft - Kirche, der Rektor ein Erzbischof. Klerikalismus der Wissenschaft. Arterienverkalkung des Geistes. Jeder Klerikalismus ist reaktionär."¹

Un aspecte realment sorprenent del treball de Roth a *Der Neue Tag*, que acabà l'abril de 1920 amb el tancament del diari, i per tant abarca només un any, és la gran productivitat que registra², així com la seguretat que demostra el periodista novell en el seu ús del llenguatge, que li permet presentar les coses més quotidianes des d'una perspectiva sorprenent, en la millor tradició vienesa del *Feuilleton* representada per Peter Altenberg i Alfred Polgar, que fa de l'anècdota aparentment negligible un instrument de diagnòstic de la situació social i

1) W[189] 1, p. 236.

2) Els articles inclosos a l'edició completa de 1989 són 124 per a aquest període, dels quals dos aparegueren a *Prager Tagblatt* i onze a *Die Filmwelt*. La resta pertanyen a *Der Neue Tag*. Observem algunes discrepàncies entre el llistat cronològic d'articles ofert per Westermann a la seva monografia (1987) i els escrits publicats en l'edició completa, de la qual és coeditor (manquen a l'edició els textos "Import und Export" [18.1.1920] i "Cochinchina" [15.2.1920], per exemple).

cultural¹⁾. Al mateix temps, el to aparentment juganer no implica pas despreocupació per la realitat: en un mateix article conviuen la descripció aparentment idíl·lica de la vida quotidiana dels rics i la denúncia de la misèria dels treballadors. Un bon exemple el tenim a "Stadtfrühling":

"In den Auslagen der inneren Stadtteile erblühen im März plötzlich wunderbare kostbar-durchsichtige, weiche Blumenstoffe, die Preise schießen in die Höhe, und die Kaufleute schlagen aus. Am Vormittag sind die Kaufläden halb geöffnet, und ein Auslagenarrangeur setzt Frühlingswaren in die Schaufensterbeete. Der Herr Direktor steht in der Tür, leutselig neben dem goldknöpfeknospenden Portier, wie ein hold erblühter Blumenstock. Die Sonne, die seinen Scheitel trifft, löst einen warmen Dunststrom duftender Brillantine aus. Seine Lackschuhspitzen schießen Strahlenbündel in die Höhe, leuchten in flüssiger Weißglut. Er könnte sich an seinen Stiefeln eine Zigarette anzünden. (...)

Es ist noch ein Frühling da. Er beginnt am Gürtel.

Die Straßen sind aufgerissen, mit Geschwür und häßlichen Wunden bedeckt. In der Sonne sind die Fenster mit scheibengroßen Pappdeckelpflastern und schmutzigen Fetzenverbänden doppelt, dreifach, tausendfach traurig.

Es sind die Straßen der hohen Löhne und der weiten Armut. Die Häuser sind so unerhört groß, übermächtig, wie Schicksale, erdrückend mit ihrer steinernen Wucht; sie lasten auf der Welt wie ein unabwendbares Unglück. Sie haben unzählige Fensteraugen, wie böse Gottheiten; man fühlt ihren schmerzenden Blick im Rücken, wenn man auf der Straße steht."²⁾

L'altre aspecte d'aquest període a destacar és la quantitat de temes que posteriorment seran tractats per Roth i que ja s'anuncien aquí, en alguns casos fins i tot seguint la mateixa línia encetada ara. Entre ells es troba el cinema, a través de la col.laboració amb *Die Filmwelt*; la conceptualització és encara positiva, si bé crítica amb la comercialitat excessiva, i a través de la comparació amb Peter Schlemihl presenta ja la idea de l'actor com aquell que ha venut la pròpia ombra, idea en què es centrarà el capítol "Hollywood, der Hades des modernen Menschen" a

1) Remarquem que un bon nombre dels articles de Roth a *Der Neue Tag* apareguren en la columna anomenada "Wiener Symptome", en la qual es publicaven escrits dels diversos col.laboradors del diari.

2) "Stadtfrühling", *Der Neue Tag*, 21.3.1920; WI 891 1, p. 264-265.

l'assaig *Der Antichrist*, publicat el 1934.¹⁾ Dins de la mateixa temàtica trobem un paral·lelisme exacte entre l'article "Praterkino" (*Der Neue Tag*, 4.4.1920) i el reportatge del viatge a França "Ein Kino im Hafen" (*Frankfurter Zeitung*, 4.11.1925), basats en la idea que els espectadors són tan dignes de figurar en la pel·lícula que presenciïn com els protagonistes d'aquesta.²⁾

Molts altres elements de la producció posterior es prefiguren també en aquest període, com ara l'observació d'*Hotel Savoy* (1924) que el temps és manipulats per tal que transcorri més ràpid per als pobres que per als rics³⁾, o la figura de l'emigrat que no aconsegueix retornar al seu país⁴⁾. Els grans temes de Roth, tals com la desconfiança envers el progrés i el perill que representa una tècnica deshumanitzada ("Das Schießpulver"⁵⁾), o la necessitat d'una dimensió transcendent que la societat moderna s'obstina en deixar de banda ("Die Auferstehung des Geistes"⁶⁾), centrals per a l'obra tardana i per al pensament dels anys d'exili, queden ja ben definits ara, així com bona part de les seves derivacions: la crítica a la dependència de l'home modern envers els

1) El capítol citat ocupa les p. 380-383 de W III. La cita de 1919 que prefigura el tema es troba a "Streiflichter" (*Die Filmwelt*, 3.10.1919; W[89] 1, p. 148-149): "Peter Schlemihl war der erste Kinoschauspieler: Er verkaufte seinen Schatten für Tantiemen... // Allerdings dem Bösen und nicht einem Filmunternehmer. Aber wo ist der Unterschied?"

2) Els articles es troben el primer a W[89] 1, p. 273-276, i el segon a W III, p. 877-879 i W[89] 2, p. 447-450.

3) "Die Tyrannei der Stunde", a *Der Neue Tag*, 5.10.1919 (W[89] 1, p. 152-154).

4) "Petro Fedorak" (*Der Neue Tag*, 1.1.1920; W[89] 1, p. 215-217) presenta una marcada similitud amb "Die Heimkehr des Imre Ziska" (*Berliner Börsen-Courier*, 26.3.1922; W IV p. 76-78), si bé aquest darrer amplia la temàtica cap al problema de l'adscripció dels súbdits de l'imperi austro-hongarès als estats successors.

5) *Der Neue Tag*, 14.3.1920 (W[89] 1, p. 254-256).

6) *Der Neue Tag*, 11.4.1920 (W[89] 1, p. 276-279; W IV, p. 515-518).

seus documents, als quals l'organització social concedeix més importància que a les persones ("Die Kugel am Bein"¹⁾), i la idealització de les cases tradicionals, en comparació amb les quals les modernes no són més que refugis provisionals ("Proletarisierung der Häuser"²⁾). Un altre element, vist aquí en relació amb les dificultats econòmiques de la postguerra immediata ("Die Metaphysik des Budgets"³⁾), i que posteriorment apareixerà sobretot en el context de la problemàtica de la comunitat jueva, és la lluita per la supervivència, que s'aconsegueix només a través d'un seguit de petits miracles quotidians ("Aus dem Aermel schüttele ich Lebensmöglichkeiten wie ein Schwarzkünstler Papierfähnchen"); aquesta noció, present a *Hotel Savoy* (1924), *Radetzkmarsch* (1932) i *Juden auf Wanderschaft* (1927), serà central a *Die Legende vom heiligen Trinker* (1939).

La fructífera etapa com a membre de la redacció de *Der Neue Tag*, iniciada amb una primera publicació el 20.4.1919 ("Die Insel der Unseligen"), finalitzà el 25.4.1920 (amb "Fenster") en tancar el diari, la independència del qual li havia creat enemics a ambdós costats de l'espectre ideològic⁴⁾. D'aquest període no només n'arranca la trajectòria periodística de Roth, sinó que també s'hi inicia la seva relació amb Friederike Reichler, que seria posteriorment la seva dona. Segons David Bronsen, es conegueren al Café Herrenhof la tardor de 1919, quan ella no tenia encara divuit anys i estava compromesa amb el periodista Hanns Margulies. Friedl vivia a la Leopoldstadt, on era nada

1) *Der Neue Tag*, 28.9.1919 (WI891 1, p. 145-148).

2) *Der Neue Tag*, 8.11.1919 (WI891 1, p. 168-171).

3) *Der Neue Tag*, 30.11.1919 (WI891 1, p. 183-184).

4) Vegeu Bronsen, p. 206; Westermann, p. 27; Sültemeyer, p. 48; Ausstellung, p. 78.

en una família jueva pobre que s'hi havia establert vint anys enrera, procedent de Galítzia; durant un temps el seu pare havia exercit - sense èxit - de venedor ambulat a terminis, un dels típics oficis jueus que Roth descriuria a *Juden auf Wanderschaft*¹⁾. L'escriptor s'introduí a la família de Friedl, aconseguint trencar el prometatge d'aquesta i constituïnt-se en amic de la casa.²⁾

En aquesta situació, i amb una inflació molt elevada a Austria, Roth i el seu company de *Der Neue Tag* Stefan Fingal decidiren provar fortuna a Berlín³⁾, on la devaluació de la moneda encara no era tan forta i les perspectives laborals per a un jueu eren millors: en paraules de Westermann, "ein ungeschriebenes Gesetz machte Juden eine Mitarbeit an liberalen oder konservativen Blättern in Wien unmöglich"⁴⁾, i la ideologia poc definida del periodista li impedia participar en un diari d'esquerra lligat a un partit.

1) Vet aquí com Roth caracteritzà les dificultats d'aquesta professió: "Die Kunden des Ratenhändlers sind Leute, die kein Geld besitzen, aber ein Einkommen. Studenten, kleine Beamte, Arbeiter. Jede Woche kommt der Ratenhändler zu den Kunden, einkassieren und neue Ware verkaufen. Da der Bedarf der kleinen Leute groß ist, kaufen sie verhältnismäßig viel. Da ihr Einkommen sehr gering ist, zahlen sie verhältnismäßig wenig. Der Ratenhändler weiß nicht, worüber er sich freuen soll: über den steigenden Absatz oder über den fallenden. Je mehr er verkauft, desto langsamer bekommt er sein Geld. (...) // Er muß Sonntag bei allen sein, die ihm Geld schuldig sind. Der Lohn ist Sonnabend bezahlt worden, er ist also Montag nicht mehr vorhanden. Fährt der Ratenhändler aber Eisenbahn, so zahlt er auf jeden Fall, er kommt auch überall zurecht, aber sehr oft ist der Wochenlohn schon am Sonntag nicht mehr vorhanden. // So sind die jüdischen Schicksale." (W III, p. 327-328; W[89] 2, p. 862.)

2) Sobre aquest tema vegeu Bronsen p. 203-206; Ausstellung p. 95-96. Géza von Cziffra recull dues versions diferents de com es va iniciar la relació, una d'elles la que Roth li va donar, i l'altra la que va obtenir d'Alfred Beierle, en un context que remarca el gust de Roth per recrear i modificar els esdeveniments (Cziffra, p. 37-39).

3) Vegeu Bronsen, p. 208 ss. i Westermann, p. 30 ss.

4) Vegeu Westermann, p. 27-28.

De tota manera, tampoc a Berlin l'actitud general envers els jueus orientals no els era gens favorable, i aquest fou probablement el motiu que d'ara endavant Roth canviés el seu lloc de naixença, substituint Brody per "Schwabendorf" o Schwaby'¹⁾. Aquesta correcció, juntament amb l'eliminació del nom de Moses, realitzada ja a partir de les primeres publicacions, caracteritzen l'intent d'abandonar definitivament les senyes d'identitat ètnica i cultural. El fet és que Roth, que era ros i d'ulls blaus i parlava "Hochdeutsch", no solia ser reconegut com a jueu, i sovint els que el conegueren no se n'assabentaren fins passat un temps. Prova d'això fou la seva activitat de preceptor a casa dels comtes Trautmannsdorf a Viena, abans del seu servei militar; altres casos es coneixen a través del testimoni de Cziffra, per exemple.²⁾ Si bé ja des de ben aviat trobem escrits de Roth que s'interessen per la sort dels jueus, i que culminaran amb *Juden auf Wanderschaft* i *Hiob*, el cert és que Roth mai confessà en cap publicació la seva procedència, encara que davant una part dels seus amics fes sovint ostentació dels seus coneixements de jídix i del culte jueu. Així mateix, a l'exili no indicà mai com a causa de la seva emigració el fet de ser jueu, sinó que adduí la seva militància catòlica i contrària al nacionalsocialisme com a motiu de la persecució nazi.³⁾ De manera similar, en aquells articles on s'anomena o es tracta de Galítzia, Roth pretenia conèixer la regió

1) Vegeu Bronsen, p. 32. Recordeu així mateix l'anècdota que hem citat anteriorment en aquest capítol sobre la relació entre Roth i Walter Benjamin. La creiem significativa d'una banda per la mala relació entre Roth i la majoria de representants de l'esquerra, i de l'altra per la futilitat de l'intent d'ocultar el propi origen.

2) Vegeu Cziffra, p. 11.

3) Vegeu per exemple Ausstellung, p. 336-337 (carta a l'"American Guild for German Cultural Freedom"). L'única excepció que coneixem és l'article "Das Autodafé des Geistes" (*Cahiers Juifs*, set./nov. 1933; BSB, p. 381-392.)

únicament a través del servei militar.¹⁾ Aquesta complexa i contradictòria relació de Roth amb els seus orígens es reflecteix molt bé a la part de la biografia de Bronsen que tracta de l'amistat de l'escriptor amb Joseph Gottfarstein.²⁾

La principal raó per escollir Berlín, ciutat també castigada per la guerra i les seves conseqüències, era el gran dinamisme que s'hi desplegava a nivell cultural, amb un elevat nombre de diaris (vint segons David Bronsen) i revistes, així com d'editorials.³⁾ L'ambient intel·lectual quedava representat sobretot pel "Café des Westens", àlies "Café Größenwahn", com a meca, i un bon indicador de la seva importància són per exemple els múltiples autors que dedicaren al cambrer Richard, encarregat de repartir la premsa entre els clients, un article o un lloc en les seves memòries: Walter Mehring, Max Krell, Stefan Zweig, ... El mateix Roth aviat pertangué a la parròquia fixa fins que l'establiment tancà per a ser remodelat, i dedicà un *Feuilleton* al cambrer.⁴⁾ La clientela passà aleshores al "Romanisches Café", també sovint recordat.

L'antipatia de Roth envers Berlín, ciutat respecte a la qual sostingué sempre uns sentiments tensos i ambivalents, i els que considerava els seus habitants més típics, plasmada de forma apodíctica a *Juden auf Wanderschaft* el 1927 d'aquesta manera: "Kein Ostjude geht freiwillig nach Berlin. Wer in aller Welt geht freiwillig nach Berlin?"⁵⁾, es troba ja ben manifesta en articles d'aquest període, per exemple "Der moderne Berliner":

1) Per exemple "Lemberg in Düsseldorf" (17.12.1923, *Neue Berliner Zeitung*; W[89] 1 p. 1084-1086) o la sèrie *Reise in Galizien* (*Frankfurter Zeitung*, novembre de 1924, W III p. 832-842; W[89] 2, p. 281-292).

2) Bronsen, especialment p. 543-552.

3) Vegeu per exemple Bronsen, p. 210-211; Westermann, p. 30.

4) "Richard ohne Königreich", *Neue Berliner Zeitung*, 9.1.1923 (BSB, p. 205-208; W[89] 1, p. 909-912).

5) W III, p. 331; W[89] 2, p. 865.

"Seine Worte prasseln, rasseln, rattern, knallen. Batterien, Mörser, Schießgewehre, Trommelfeuer kommen aus seinem Kehlkopf. Weltkriege schnarchen in seinem Busen. (...)

Er ist streng gegen sich, um grob gegen die anderen sein zu dürfen. Er rennt, um die anderen auspeitschen zu dürfen. Er brät, um andere rösten zu können. Er will Krieg, um andere sterben zu sehen. (...)

Er ist die Bestätigung des Lesebuches. Er verschiebt nichts auf morgen. Sein Leben ist ein Tätigkeitsfeld, Kaminruß, Kloakengestank, Hobelgeräusch. (...)

Er ist die Anständigkeit und die Pflicht, die säuerliche, säuberliche.

Er ist kein Schuft. Er ist mehr: ein Schuftender."¹⁾

Aquesta caricatura atrabiliària del que Roth considerava el berlinès o prussià típic és la contraposició a la imatge del vienès que té com a lema "Leben und leben lassen", tal com el descriu per exemple Stefan Zweig a *Die Welt von gestern*²⁾. El 1930, en la recensió del llibre de Werner Hegemann *Das steinerne Berlin*³⁾, Roth formularia de manera més objectiva i menys sarcàstica la seva visió de la ciutat, entre la commiseració i el menyspreu d'aquell que pren com a model una capital com Viena, fruit d'un llarg procés històric, on la tradició ha format un organisme la coherència del qual salta a la vista. Així i tot, però, li cal reconèixer la major vitalitat i el gran dinamisme que posseeix Berlín:

"Berlin ist eine junge, unglückliche und zukünftige Stadt. Ihre Tradition hat einen fragmentarischen Charakter. Ihre häufig unterbrochene, noch häufiger ab- und umgelenkte Entwicklung wird von unbewußten Irrtümern, bewußt bösen Tendenzen gehemmt und gefördert zugleich; gewissermaßen mittels Hemmungen gefördert. Bosheit, Ahnungslosigkeit und Eigensucht ihrer Beherrscher, Erbauer und Protektoren schmieden die Pläne, verwirren sie wieder und führen sie verworren aus. Die Resultate - -, denn diese Stadt hat so viele und so schnell wechselnde Physiognomien, daß man nicht von einem Resultat sprechen kann, - - sind ein penibles Konglomerat von Plätzen, Straßen, Mietskasernenwürfeln, Kirchen und Palästen. Eine ordentliche Verworrenheit; eine planmäßig exakte Willkür; eine Ziellosigkeit von zweckhaft scheinendem Aspekt. (...) Wenn Schicksal

1) *Der Tag*, 30.1.1923 (BSB, p. 212-214). Una versió anterior, més llarga, es troba sota el nom "Der Mann im Friseurladen" (*Berliner Börsen-Courier*, 31.7.1921) a W[89] 1, p. 621-623.

2) Loc. cit., p. 26-43, contrastant amb p. 135-143.

3) A *Das Tagebuch*, 5.7.1930 (W IV p. 376-379).

Willkür haben kann, so ist diese Stadt durch eine Willkür deutschen Geschicks die Hauptstadt der Nation geworden. (...) Als hätte es noch eines Beweises bedurft, daß wir das geduldigste unter den Völkern der Welt sind - oder boshaft und medizinisch ausgedrückt: ein masochistisches." 1)

En traslladar-se Roth a Berlin²⁾, li calgué recomençar la tasca de trobar un lloc com a col.laborador a la premsa, però ara ja disposava d'un cert bagatge: l'experiència com a redactor i la relació amb un bon nombre de companys de professió. Recordem també que les publicacions al *Prager Tagblatt*, iniciades ja el febrer de 1917, continuarien fins a 1937. Del 30.6.1920 endavant trobem ja regularment articles seus a *Neue Berliner Zeitung*, definida per Westermann com a "Nachkriegsgründung linker Tendenz, die sich ab 1922 als '12-Uhr-Blatt' mehr und mehr zu einem erfolgreichen republikanisch-demokratischen Boulevard-Blatt entwickelte."³⁾ Roth torna a exercir de redactor local, a més de publicar-hi *Feuilletons* marcats sempre per l'interès social, fins i tot quan d'entrada semblen absolutament trivials. Ben aviat, del 26 de juliol fins al 5 d'agost de 1920, marxa com a corresponsal a la frontera amb Polònia, per tal d'informar de l'inici de la guerra russo-polonesa, tasca en la qual demostra un marcat respecte i interès per les tropes soviètiques i una actitud molt menys favorable envers les poloneses.⁴⁾

1) W IV, p. 376-377.

2) Segons Bronsen (p. 206) la partida tingué lloc el primer de juny de 1920. El primer article que registrem en una publicació berlinesa, però, és "Fahrt in den Krieg. Vom roten Joseph" (a *Freie Deutsche Bühne*, 5.5.1920; W[89] 1, p. 283-284). L'article roman aïllat, i fins el 30.6.1920 no s'inicia la col.laboració regular a *Neue Berliner Zeitung*.

3) Westermann, p. 31.

4) Vegeu BSB, p. 23-47; W[89] 1, p. 300-322. És interessant confrontar-ho amb la novel·la d'Isaak Bábel *Konarmija* (traducció catalana de Monika Zgustová: *La cavalleria roja*, Barcelona: edicions 62, 1986) sobre aquesta mateixa guerra. Igualment els reportatges de Bábel constitueixen un material molt interessant per a aquest període, i sovint molt relacionable amb observacions i opinions de Roth; vegeu els reculls *Petersburg 1918. Reportagen* (Pfullingen: Nesken 1977) i *Debes saberlo todo. Relatos 1915-1937* (Madrid: Alianza Editorial 1976).

La col.laboració amb *Neue Berliner Zeitung* és l'activitat principal de Roth fins a finals de 1920, acompanyada de'un nombre menor d'articles a *Freie Deutsche Bühne* i a *Prager Tagblatt*; a partir del 9.1.1921 i fins el 15.4.1923 tindrà també una gran importància la col.laboració amb *Berliner Börsen-Courier*, un diari predominantment de caire econòmic que ofería un important apartat cultural; es tractava d'una publicació de caire liberal, políticament pròxima a la "Deutsche Demokratische Partei", i amb una tirada de 50 000 exemplars.¹⁾ En els articles per a aquest diari podem tal vegada observar un esforç d'adaptació del periodista a un públic burgés, amb escrits innocus i remarcables pel seu virtuosisme lingüístic.

La temàtica desenvolupada durant el primer any berlinès manté la característica d'heterogeneïtat que observàvem durant l'època vienesa, i respon a la situació de Roth a cavall entre el repòrter local i el *Feuilletonist*, activitat aquesta darrera que també li permetria posteriorment tocar els aspectes més diversos, amb major llibertat i més allunyat de qüestions locals concretes a mida que augmentaria el seu prestigi. Trobem un bon nombre de crítiques teatrals (algunes d'elles sobre el cabaret "Schall und Rauch", interessants per l'actitud de Roth envers els literats contemporanis; els lletristes que en lloa són Joachim Ringelnatz i Kurt Tucholsky²⁾) i cinematogràfiques, recensions de llibres i d'exposicions, comentaris sobre fets tan diversos com la vida d'un faquir egipci assentat a Berlín i occidentalitzat (lamentablement, en opinió de Roth)³⁾ o sobre els moderns aparells

1) Westermann, p. 33.

2) "Schall und Rauch" (I i II), *Neue Berliner Zeitung*, 2.10.1920 i 9.12.1920 (WI 89] 1, p. 380 i 413), i "Scha-u-Ra", *Berliner Börsen-Courier*, 4.5.1921 (WI 89] 1, p. 547-548).

3) "Abdul Rahim Miligi. Beim ägyptischen Fakir", *Neue Berliner Zeitung*, 8.7.1920; WI 89] 1, p. 288-289.

culinaris ¹⁾ fins a una sèrie de reportatges agressivament compromesos, com ara "Diskrete Hilfe. Auskünfte in allen Lebenslagen"²⁾, on l'autor, fent-se passar per possible client, s'informa de les condicions per a avortar, primer a un barri pobre, després en un establiment per a les altes classes socials; "Die Kugel am Bein", que tracta de la situació d'un ex-presidiari, mancat pràcticament de cap possibilitat de subsistir³⁾; "Lebende Kriegsdenkmäler", sobre els darrers ferits de guerra que resten encara a Berlín⁴⁾; "Bei den Heimatlosen", sobre els refugiats a l'asil berlinès⁵⁾; "Flüchtlinge aus dem Osten", clarament relacionat amb la problemàtica personal i amb treballs posteriors⁶⁾; o bé "Adressenschreiber. Ein Wintermorgen- und Kulturbild", que subratlla la misèria dels que han de recórrer a aquesta ocupació tradicionalment mal remunerada.⁷⁾ Citarem d'aquest darrer com a mostra de les descripcions que fa Roth de la pobresa:

"Die Firma hat durch eine Tageszeitung <hundert> Adressenschreiber gesucht. Fünfhundert, Alte und Junge, haben sich gemeldet. Die Jungen sehen aus wie die Söhne der Alten. Die Alten sehen aus wie die Zukunft der Jungen. Adressenschreiber erkennt man unter anderem daran, daß sie gewaschen und geflickt sind. Es ist ein peinlich gesäubertes Elend. Alle sehen so aus, als wären sie dünn gescheuert und schwindsuchtgeschmirgelt. Wie alte Tischmesser, die durch jahrzehntelanges Geschliffenwerden degenschmal und biegsam werden. Es ist eine ganz eigene Rassearmut.

- 1) "Küchen-Kultur? Ein Besuch in der Hexenküche", *Neue Berliner Zeitung*, 25. 8.1920; W[89] 1, p. 335-338.
- 2) Ibidem, 16.7.1920; W[89] 1, p. 292-296.
- 3) Ibidem, 27.8.1920; W[89] 1, p. 341-345. L'article és completament diferent de l'anterior amb el mateix títol, que lamentava la compartimentació d'Europa en estats excloents i que obliguen al ciutadà a acreditar la seva existència mitjançant documentació (*Der Neue Tag*, 28.9.1919, W[89] 1, p. 145-148).
- 4) *Neue Berliner Zeitung*, 31.8.1920; W[89] 1, p. 347-352.
- 5) Ibidem, 23.9.1920; W[89] 1, p. 373-377.
- 6) Ibidem, 20.10.1920; W[89] 1, p. 383-386.
- 7) Ibidem, 13.11.1920; W[89] 1, p. 394-396. A *Der stumme Prophet* el protagonista exerceix ocasionalment aquesta ocupació, en la qual l'ha introduït Grünhut, que s'hi dedica habitualment.

Die Hände tragen gestopfte Zwirnhandschuhe, die das Frieren nicht verhindern, sondern verbergen sollen. Die Hemdkragen sind mit der Innenseite nach außen gekehrt und mattweiß ohne Glanz. Die Stiefel sind blank, mit flehend zum Himmel gerichteten Spitzen. Zwischen Handschuh und Rockärmel rötet sich dünnes Handgelenk im Frost."

Les acusacions contra les situacions socialment injustes de la postguerra no signifiquen, però, que el periodista consideri millors els temps passats. Així, l'article "Weihnachten bei den Alten" confronta els records idealitzats de tres ancians d'un asil sobre els nadals de la seva infantesa amb com devia ser la realitat dels nens que havien d'aconseguir vendre les seves petites mercaderies al "Weihnachtsmarkt" per tal de poder tornar a casa.¹⁾ Més significatiu en aquest sentit és "Lesebuch gegen Weltgeschichte", que critica el fet que la nova república no hagi eliminat els llibres de lectura escolar de l'època monàrquica, o bé mantingui la mateixa línia en els nous, per exemple glorificant la mort en combat o idealitzant la relació entre superiors i subordinats; el tema tindrà no només reflex en l'interès de Roth pels "Lesebücher" i l'ús d'aquests en el primer capítol de *Radetzky*, sinó també en la valoració que farà l'escriptor de la institució monàrquica. El primer paràgraf mostra també dos exemples de jocs de paraules, a partir d'elements d'actualitat que es volen ridiculitzar, com són l'organització ultradretana Orgesch i el general Ludendorff.

"Die alte Verlogenheit idyllischer Begriffe von dem patriarchalischen Verhältnis zwischen Fürst und Untertan, Vorgesetzten und Untergebenen, von Schulter an Schulter und Königstreue, und das gesamte Fibelrüstzeug der Orgesch'schen und die ganzen Potemkinschen Ludendorfer sind immer noch erhalten: in den Schullese- und Lehrbüchern der republikanischen Mittelschulen Preußens. (...)

Wozu dieser ganze verlogene Kitsch, da wir alle die Wahrheit gesehen haben? Man tut selbst den alten Königen unrecht, die in ihrer Zeit gewiß auch Gutes und Großes geschaffen, wenn man ihnen derlei Albernheiten andichtet."²⁾

1) *Neue Berliner Zeitung*, 24.12.1920; WI 89] 1, p. 427-429.

2) *Ibidem*, 28.12.1920; WI 89] 1, p. 429-431.

La tònica de 1920 es mantindrà els anys següents, amb una gran producció periodística que encara presenta una bona quantitat de crítiques i comentaris d'espectacles, però amb predomini d'escrits diversos sobre una gran varietat de temes, alguns d'ells sorprenents des de la perspectiva posteriorment dominant, contrària a les innovacions tecnològiques; aquí Roth sembla disposat a valorar tot el que sigui útil a la societat, i fins i tot mostra optimisme envers les possibilitats de l'home. L'exemple més clar el trobem en els dos articles sobre la conveniència que a Berlín es construeixin gratacels. Si el primer d'ells, "Wenn Berlin Wolkenkratzer bekäme", de gener de 1921¹⁾, emfatitza sobretot els aspectes pràctics que permetrien alliberar per a vivendes espais mal aprofitats per oficines, detenint-se en el procés de construcció, i fora d'això limita les lloances a dir "Die Wolkenkratzer sind eigentlich die Ausdrucksform unseres Jahrhunderts. In ihren Pfeilern und Drahtgerüsten schwingt der Treibriemenrhythmus der Gegenwart.", el segon, "Wolkenkratzer"²⁾, assoleix unes categories d'himne a la tècnica i al domini de la natura per part de l'home que en aquest autor resulten excepcionals, i que ell mateix s'encarregarà de desmentir anys després:

"Der Wolkenkratzer bedeutet einen jener Gipfel technischer Entwicklung, auf dem die Nüchternheit der 'Konstruktion' bereits überwunden ist und sich der Romantik des Natürlichen zu nähern beginnt. Die Wolke (...) wird bewohnbar und sozusagen häuslich. (...) Es wird eine Art Heimkehr des komplizierten Menschen zur Ursprünglichkeit der Naturgewalt sein. (...) Die Errichtung des ersten Wolkenkratzers ist ein historischer Wendepunkt.

Sooft ich die Bilder von New York ansehe, erfüllt mich eine tiefe Dankbarkeit gegen die Allgewalt der menschlichen Technik. (...) Als man die erste Dampflokomotive erfand, jammerten die Dichter über die

1) "Wenn Berlin Wolkenkratzer bekäme... Vorschläge zur Behebung der Wohnungsnot", *Neue Berliner Zeitung*, amb la data 18.2.1921, que cal corregir per 18.1.; W[89] 1, p. 447-449.

2) *Berliner Börsen-Courier*, 12.3.1922; reeditat a BSB p. 182-185, i W[89] 1, p. 765-767.

Verpestung der Natur (...). Man ahnte nicht, daß jede Entwicklung einen geheimnisvollen Kreis durchläuft, in dem Anfang und Ende sich berühren und identisch werden.

Denn die Erfindung des Aeroplans bedeutete nicht Kampfansage an alles fliegende Getier, sondern im Gegenteil: Verbrüderung zwischen Menschen und Adler. Der erste Bergwerksarbeiter drang nicht verwüstend in die Tiefe, sondern er kehrte heim in den Schoß der Mutter Erde. Was wie im Krieg gegen die Elemente aussieht, ist ein Bündnis mit den Elementen. Mensch und Natur werden wieder eins. Und in den Wolkenkratzern wohnt die Freiheit ebenso wie auf den Bergen."

De tota manera, l'actitud tan marcadament afirmativa acaba qüestionada davant del projecte d'instal·lar un "Unterhaltungspalast" al primer gratacels que s'alci a Berlin: la natura humana trivialitza i comercialitza fins i tot els seus majors assoliments. ("Aus höchsten Wolken sehe ich eine Kahlbaumstube leuchten. Es regnet Mampediktiner.")

Més proper a aquest final, i a la posició que serà característica de Roth, es troba l'article "Humanität"¹⁾, que en molts aspectes coincideix amb les idees que el 1937 trobarem a l'assaig *Grillparzer. Ein Porträt*, i sobretot amb l'actitud bàsicament pessimista, que lamenta la pèrdua d'uns valors socials i d'una noció de transcendència que els motivava. Roth lamenta la pèrdua de l'actitud humanista autèntica, que situa en èpoques anteriors, i critica per indecís el pacifisme de moda a Europa central, oposant-li com a model la figura de Maxim Gorki i el seu compromís sense condicions; això dóna peu a una lloança de la personalitat eslava per contraposició a l'occidental.²⁾ La imatge que Roth hi dibuixa de la societat contemporània és la d'una lluita de tots contra tots, on la solidaritat no és més que un pretext.

1) *Berliner Börsen-Courier*, 7.8.1921; W IV, p. 518-521; W[89] 1, p. 630-633.

2) Aquesta opinió la retrobem per exemple a "Das Plakat", *ibidem*, 16.4.1921 (W[89] 1, p. 527-528), i Roth la mantindrà al llarg de tota la seva trajectòria.

"Ich lange nach diesem Begriff wie nach einem Ding, das in der Rumpelkammer pensionierter Gegenstände hängt. Sie war noch vor hundert Jahren lebendig, die Humanität, und treibend sogar in der europäischen Kultur; und selbst, wo man sie vortäuschte, bewies man (gerade dadurch) Respekt vor ihr. (...) Die Humanität ist selten, aber billig; denn der Wert europäischer Kulturtugenden (und -untugenden) sinkt und steigt mit ihrer alltäglichen Begehrtheit. (...) Nichts von dem, was seit dreißig Jahren für die Menschheit geschehen ist, geschah für die Menschlichkeit. Krieg und Revolution hatte der Magen verursacht. Vertreter der Menschlichkeit ist der lausüßliche Saccharin-Pazifismus (...). Weil er die Bestie im Menschen nicht bekämpft, sondern einzuschläfern versucht, wundert er sich über die Wirkungslosigkeit seiner Wiegenlieder. (...) Die Humanität der Vergangenheit aber kämpfte. (...)

Der Mangel an geistigem Lebensgehalt bedingt den Mangel an Humanität. Schmerz des Nächsten war auch vor hundert Jahren nicht eigener Schmerz, wohl aber Schmerz der Allgemeinheit. (Nun ward fremde Freude zum eigenen Schmerz.) (...) Denn wir sind Gewinner. Unsern Arm spannt die Spiralfeder. Unser Ziel ist die Beute. Neben uns keiner. Gegen uns alle. Unter uns nicht Erde, sondern 'Terrain'. Ueber uns nur noch Wolken, die wegzukratzen das Ziel unserer nächsten Jahrzehnte heißt."

Un tema iteratiu molt ben representat en aquest període és el del pallaso, aquí en l'article "Der Tod im Zirkus. Das Ende eines Berliner Clowns"', on amb motiu de la mort d'un pallaso en el moment en què es trobava a punt d'actuar es glosa la personalitat artística del clown en general, el seu "freiwilliges Narrentum", que procedeix d'una llibertat d'esperit que el situa per damunt de la majoria i el converteix en el bohemí per excel·lència. Aquell que es fa passar per inferior es troba en realitat per sobre del públic que se'n burla i dels col·legues el paper dels quals és martiritzar-lo. Aquesta temàtica la reveurem en articles sobre pallasos coneguts, com Grock o Little Titch, i també en la narrativa, on el motiu de la mort del clown apareixerà a *Hotel Savoy* en la persona de Santschin, mentre que a *Zipper und sein Vater* Arnold Zipper acabarà la seva trajectòria fent de partner d'un pallaso famós, de qui rep les bufetades.

1) *Neue Berliner Zeitung*, 26.1.1921; W[189] 1, p. 453-455.

Un altre aspecte que tindrà una importància constant és la preocupació pel llenguatge, de la qual hem tingut un indici en la formació de mots que hem observat anteriorment, fenomen que podem observar en múltiples *Feuilletons*. Durant el 1921 Roth tematitza l'ús del llenguatge a través de dos articles¹⁾ en record del filòsof Adolf Stöhr, mort recentment, i que el periodista cita com a professor seu a Viena durant quatre anys. Stöhr criticava la utilització inadequada de la paraula i havia establert el concepte de "glossomania", és a dir el discurs buit i innecessari, que no aporta res a la comunicació. Roth, pessimista, hi afegeix l'observació que a l'època actual la paraula ha perdut el seu poder, i ho exemplifica amb la inutilitat d'una interpellació parlamentària, que en la seva forma oral no és presa realment en consideració, ja que el parlament sol ser buit; en el millor dels casos pot obtenir efectivitat quan esdevé tipografia, encara que sovint no passa de ser "eine glossative Leistung", buida de contingut. La conclusió a què arriba Roth, a més d'indicar poca fe en la democràcia parlamentària, és la convicció que trencar la comunicació entre els homes resulta impossible:

"Zu überzeugen sind nur die Ueberzeugten. Alle, die entgegengesetzter Meinung sind, wandeln unberührt und unberührbar an uns, und wir reden ungehört an ihnen vorbei. Jeder einzelne wandelt, in eine große luftleere Glasglocke wie in eine Pelerine gehüllt, durch die Welt, und kein Schall dringt zu ihm. Ich habe die gespenstische Vision von Millionen unhörbar redenden Menschen. Jedes Geräusch erlischt. Gott hat aus der Welt alle Luft gepumpt, auf daß die Schallwellen aufhören."²⁾

1) "Ein Professor", *Berliner Tageblatt*, 26.2.1921, W[89] 1, p. 486-487; "Glossomanie", *Berliner Börsen-Courier*, 12.6.1921, W[89] 1, p. 588-591.

2) W[89] 1, p. 591. El tema de la dificultat de comunicar-se, d'expressar adequadament els propis sentiments, tant per a poder esdevenir-ne plenament conscient com per a mantenir relacions personals satisfactòries, serà tematitzat repetidament en l'obra narrativa.

En relació amb aquesta sensibilitat pel llenguatge es troben els escrits que comenten irònicament els textos pseudo-lírics utilitzats per a fer propaganda de les coses més diverses i quotidianes¹⁾, i que poden connectar-se amb els que s'ocupen dels cartells anunciadors, la principal característica dels quals ha de ser traduir una frase feta en imatges, si volen realment ésser efectius; pretendre que aquesta mena de productes, kitsch per definició, obtinguin categoria d'artístics només porta a produir quelcom similar al "Kunstgewerbe": "die Verquickung von Majestät und Profit, den Versuch, Ewigkeit und allerbeste Rasierseife in einer Schaumblase zu vereinen."²⁾ A partir de l'anècdota de dues dones de dues dones anunciant lliris de neu amb la frase "Erste Frühlingboten um eine Mark!", Roth critica la instrumentalització trivialitzant que fa de la literatura i dels sentiments un mitjà de comercialització, i ho identifica com una peculiaritat alemanya:

"Ich glaube: Das sentimentale 'Kunstgewerbe' ist eine deutsche Angelegenheit. das Volk der Dichter konnte die 'Kunst' nicht lassen, nachdem es zum Volk des 'Gewerbefleißes' geworden war."³⁾

L'aparició del concepte de "Gnade", que esdevindrà central a partir del moment en què Roth busqui refugi en el record del passat i en la transcendència, té en aquest moment característiques jocosos, en atribuir-la a les persones que degut a petits càrrecs o actituds i qualitats personals són considerades pels qui els envolten com a autoritats dignes de respecte, mentre que els alts càrrecs polítics, per exemple, no inspiren aquest respecte ni posseeixen cap mena de permanència:

- 1) Un exemple el trobem a "Pathos", *Berliner Börsen-Courier*, 17.4.1921; WI891 1, p. 532-535.
- 2) "Die Stimme seines Herrn", *ibidem*, 10.7.1921; WI891 1, p. 602-605.
- 3) "Rehabilitierung des deutschen Frühling", *Berliner Börsen-Courier*, 27.3.1921; WI891 1, p. 514-517.

"Autorität wird von Gott selbst verliehen. Ihre äußeren Kennzeichen sind selten Zepter und Reichsapfel, sondern meist Gebrauchsgegenstände, einfache wochentägliche, wie zum Beispiel ein Schnurrbart oder eine Goldborte. (...) Papierene Autoritäten (...) kann eine Revolution stürzen. Die Autoritäten von Gottes Gnaden mit den dünngeschliffenen Schnurrbartenden und der Goldbortenglorie um den Kopf sind das stets Bleibende im welthistorischen Wechsel der Gesinnungen.

Minister hebt und senkt die Waage der Gelegenheit wie eine Wasserwelle Schiffsplankenbretter. Ihre Autorität ist vergänglich, weil sie erworben ist.

Ewig bleibt der Pfortner des Gebäudes, Freskobildnis, das aus dem Portal, zu plötzlichem Leben erweckt, herausgetreten ist, weil seine Autorität Gottesgnadentum ist."¹⁾

Aquesta època registra dos esdeveniments en la vida privada del periodista: la mort de sa mare²⁾ i el seu casament amb Friedl. Aquest tingué lloc el 5 de març de 1922 a una sinagoga vienesa, seguint el rite jueu ortodox. El lligam, que Maria Roth, morta de càncer per aquelles mateixes dates, havia desaprovat, reforçà el contacte de l'escriptor amb la problemàtica dels jueus pobres - recordem que el seu sogre havia exercit sense èxit entre altres oficis el de venedor ambulat a terminis, típic per als jueus més indigents. Friedl, que en casar-se tenia vint-i-un anys, sembla haver estat una dona molt bella, tímida i inculta, que Roth s'esforçà en convertir en una dama de món, cultivada i capaç d'alternar amb els cercles intel·lectuals, de forma que perdé gran part de la seva naturalitat.³⁾ La següent explicació de l'amic de Roth Ludwig Marcuse, recollida per Gèza von Cziffra i procedent dels primers temps del matrimoni, il·lustra aquesta actitud de l'escriptor, així com la seva manera de transformar la realitat per a fer-la semblant a allò que desitjava:

"Er lügt nicht, er dichtet. (...) Im Leben auch. Er dichtet sein eigenes Leben um. Er ist ein großartiger Beobachter, aber trotzdem

1) "Autoritäten", ibidem, 19.2.1921; W[89] 1, p. 474-476.

2) Bronsen (p. 220-221) no indica cap data, mentre que a Ausstellung (p. 17) consta "Karfreitag 1922".

3) Vegeu Bronsen, p. 220-223; Ausstellung, p. 95-102; Cziffra, p. 22-25.

kann er die Ereignisse, die er sieht und miterlebt, nicht so erzählen, wie er sie gesehen und miterlebt hat. Manchmal dichtet er nur ein Quentchen dazu, ein anderesmal stellt er alles auf den Kopf. Die Menschen sieht er nicht so, wie sie sind, sondern so, wie er sie haben möchte. Besonders die, die er mag. (...) Er liebt seine Frau ehrlich, aber er leidet darunter, daß sie an Kunst und Literatur uninteressiert ist, daß sie mit ihm und seinen Freunden nicht Schritt halten kann, daß sie, wenn er sie mal ausnahmsweise in eine Gesellschaft mitnimmt, stumm dasitzt und, wenn man eine Frage an sie richtet, höchstens mit einem 'O ja' oder 'O nein' antwortet. Er leidet darunter, würde aber niemandem gegenüber zugeben, daß es so ist. Er dichtet seiner Frau Eigenschaften an, die sie nicht besitzt. Bevor ich sie kennenlernte, erzählte er mir, seine Friedl wäre immer der Mittelpunkt einer Gesellschaft, sie wäre belesen und geistreich wie Madame de Staël. Ich habe ihr gleich am ersten Tag unserer Bekanntschaft erzählt, daß ihr Mann sie mit der Baronin de Staël vergleiche. 'O ja?' fragte sie, schaute mich mit großen Augen an und fragte weiter: 'Wer ist diese Madame Staël?' Da wußte ich alles!"¹⁾

A nivell professional destacariem per a 1922 l'inici de la col.laboració de Roth amb el diari del partit socialdemòcrata *Vorwärts*, a partir de juliol.²⁾ Per a aquesta publicació Roth escriurà predominantment textos que subratllin les diferències socials, criticant i ridiculitzant les classes altes (per exemple "Sonntagsreiter", 2.8.1922, "Der gut angezogene Herr", 20.9.1922, "Berliner Saisonbericht", 18.11.22, "Unser Liebling im Schnee", 12.1.1923, "Sorgen des Kurfürstendamms", 15.4.1923, "Der Herr mit dem Monokel", 23.3.1924, "Die Zeitschrift für die prima Gesellschaft", 12.5.1924³⁾), denunciant la marginació i la injustícia social (com "Die Welt mit den zwei Seiten", 14.10.1922, "Die Abseits-Menschen", 7.1.1923, "Das Varieté der Besitzlosen", 19.5.1923, "Der Mensch aus Pappkarton", 10.2.1924⁴⁾), o atacant la reacció i les seves intrigues contra la república, especialment l'exèrcit prussià i la seva manipulació de la guerra i de les víctimes

1) Cziffra, p. 24-25.

2) El primer article, "Der Prinz", aparegué el 8.7.1922, i el darrer, "Gruß an Ernst Toller", el 20.7.1924. Sobre aquest diari i la relació de Roth amb ell vegeu Sültemeyer, p. 66-81.

3) Es troben respectivament a W[89] 1, p. 853-854, 862-863, 898-900, 912-913, 990-993; W[89] 2, p. 131-133 i 181-182.

4) Vegeu W[89] 1, p. 888-889, 907-909, 1004-1006; W[89] 2, p. 46-48.

d'aquesta (anomenem per exemple "Der Prinz", 8.7.1922, "Der Herr Offizier", 15.7.1922, "Nationalismus im Abort", 9.12.1922, "Die Parade", 13.5.1923, "Der Korpsstudent", 24.2.1924, "Ludendorff und das Schlachtvieh", 7.3.1924, "Parade eines Gespenstes", 30.4.1924, "Die Lebenden über die Toten", 13.6.1924'''). A tall d'exemple citem de "Die Parade":

"Die Parade ereignet sich immer dann, wenn die armen, leider schon wehrlosen Gefallenen eines Regiments eine schöne Gedenktafel bekommen, mit oratorischen Ornamenten geziert, die das Regiment von Eitel Fritz und Co.' bestellt, pünktlich lieferbar, franko und gratis ('Karte genügt - Komme sofort!'). (...)

Das ist das Traurigste an so einer Gedenkfeier: daß ein General, der die Soldaten selbst in den Tod geschickt hat, diese seine Handlung noch nachträglich mit einer Rede vervollständigen muß und die noch lebenden und im Andachtsdrill erschauerten Soldaten an ihre Pflicht gemahnt, ebenfalls auf eine solche Gedenktafel zu kommen - bei deren Einweihung noch einmal ein General eine Rede halten wird. Und so ist der Kreislauf des militärischen Lebens: Der General befiehlt den Heldentod, dann kommt man auf eine Gedenktafel, dabei hält der General eine Rede für den neuerlichen Heldentod, und dann kommt wieder die Gedenktafel."

Però aquests temes no estan reservats a aquest diari, sinó que ja apareixien igualment a les altres publicacions on Roth col.laborava, i continuen fent-ho; ja hem vist, per exemple, que l'interès d'aquest escriptor per la marginació és constant, i en aquest període es pot documentar, a més dels escrits per a *Vorwärts*, amb articles com "Die Asyle der Heimatlosen" (26.1.1922) o "Die Toten ohne Namen" (17.1.1923) a *Neue Berliner Zeitung*, "Welt im Eis" (29.1.1922) o "Reisende mit Traglasten" (4.3.1923) a *Berliner Börsen-Courier*,²⁾ o bé "Riviera in

1) Publicats a W[89] 1, p. 831-832, 836-837, 900-901 (W IV, p. 525-527), 1002-1004; W[89] 2, p. 63-64 (W IV, p. 109-111), p. 79-81 (W IV, p. 533-535), 171-173 i 203-204.

2) Un exemple d'això és que "Die Abseits-Menschen", que acabem d'anomenar com aparegut a *Vorwärts*, fou publicat anteriorment sota el títol "Abseits" a *Berliner Börsen-Courier* (1.1.1922), és a dir a les dues publicacions on Roth col.laborava que es trobaven políticament més distants entre sí. Es tracta d'un article d'un gran virtuosisme estilístic, que Sültemeyer comenta a les p. 74-76 de la seva monografia. El reciclatge d'articles és molt freqüent en Roth, com ja hem comentat, i entre els anomenats aquí es dona també en el cas de "Das Varieté der Besitzlosen", aparegut ja a *Neue Berliner Zeitung* el 20.10.1920.

Kagran" (16.7.1923) a *Wiener Sonn- und Montagszeitung*, entre molts altres.¹⁾ Ara bé, sí que Roth es reserva a partir d'ara majoritàriament per a l'òrgan socialdemòcrata les crítiques a la reacció antirepublicana i al militarisme, si bé n'apareixen també a altres publicacions, fins i tot al *Berliner Börsen-Courier*, tot i que aquest arriba a uns lectors predominantment burgesos (pensem en "Auf Brunners Wegen", 12.7.1922, per exemple²⁾).

Específicament fets per tal de satisfer les exigències programàtiques de la socialdemocràcia semblen en canvi dos articles de la primavera de 1923 que mostren un marcat optimisme que potser qualificaríem de forçat o artificial en aquest autor, actitud que retrobem també en els seus escassos himnes a la tècnica i el futur (com eren els dos articles sobre gratacels que hem comentat, o altres com "Radiophon", 28.3.1922, i "Flug um die Welt", 24.5.1922, tots dos apareguts a *Berliner Börsen-Courier*³⁾). Els escrits apareguts al *Vorwärts* a què ens referim són "Der Feiertag" (1.5.1923)⁴⁾ que ensalça el primer de maig sense deixar de

1) Els darrers articles citats es troben respectivament a W[89] 1, p. 720-723, 914-916, 725-727; W[89] 2, p. 941-944 (W IV, p. 818-820); W[89] 1, p. 1025-1027.

2) W[89] 1, p. 833-834.

3) Vegeu W[89] 1, p. 780-782 i 817-818.

4) Comparem fragments de cada escrit per mostrar l'artificiositat de què parlàvem en el cas del segon:

"Der Feiertag": "An unserem Feiertag schweigen alle Glocken, und der offizielle Gott der bürgerlichen Priester, der Herr der auserwählten Klassen, der Menschen mit gesellschaftlichem Rang und Ansehen, der Gott des Gottesgnadentums und der Krupp-Kanonen trägt sein wochentägliches Angesicht und tut so, als wäre keine Sabbatruhe in unserer Welt. Seine Geschöpfe, die Bürger, die Offiziere mit den schleppenden Schürhaken an den Hüften, die schwergeprüften Fabrikanten in den lackierten Automobilen, die rückwärts gewendeten Regierungs- und Landräte, die der Strahlen majestätischer Gnadensonne bitter entbehren, empfinden diesen Feiertag als eine Lästerung göttlicher Gebote, die da besagen, daß wir arbeiten müssen, auf daß jene unbehindert den Aemtern, dem Geld und der Ehre näher kommen. (...)" (W[89] 1, p. 1000-1001.)

banda la ironia i la crítica social, i "Frühling an der Drehbank" (24.4.1923)¹⁾ d'un to més forçat i artificios, que sembla un intent d'aproximació al futurisme i al maquinisme; es tracta, però, d'un cas aïllat i sense gaire continuïtat. Un text com "Eiserne Landschaft", publicat el 1.4.1923 a *Berliner Börsen-Courier* (reaparegut sota el títol "Bekanntnis zum Gleisdreieck", 16.7.1924, a *Frankfurter Zeitung*), aparentment un cant a la indústria i la tecnificació del paisatge, en la nostra opinió és ja subtilment irònic i en realitat lamenta la destrucció de l'entorn, cosa que "Frühling an der Drehbank" no es permetia. Aquests elements discordants del to volgudament eufòric són les al·lusions a les restes de vida humana i vegetal entremig de les vies, avergonyides i insignificants: "Schüchtern und verstaubt werden die zukünftigen Gräser zwischen metallenen Schwellen blühen. Die 'Landschaft' bekommt eine eiserne Maske."²⁾

En aquests primers temps a Berlín es situen diversos intents narratius, alguns d'ells sense data, i per als quals seguim la seqüència de l'edició completa del cinquantenari. Trobem en primer lloc el

1) "Frühling an der Drehbank": "(...) Blauekittelte Zyklopen, stehen die Arbeiter an den Maschinen. Im unerbittlichen Gleichmaß ihrer Welt heben sich ihre Arme und senken sich wieder wie Hebel aus Fleisch und Blut und Knochen. Die Maschine hat ewig die gleichen Bewegungen und ewig den gleichen Klang. Und der Mensch, ihr gleich geworden, (...) erhält die straffe, sparsame Geste des Mechanismus (...). Wer zweifelt daran, daß sie Brüder sind? Als hätte sie ein Schoß geboren, ein Brustepaar gesäugt; Söhne eines Geschlechts, (...) Mittler zwischen den Tiefen der Erde und den Höhen des Gedankens. // Es ist Frühling draußen. Hier aber ist die Welt ohne Grün, eine Unterwelt sozusagen, fortgesetzt auf der Oberfläche der Erdkugel. Das matte Milchscheibenglas (...) dämpft die Helligkeit des Tags und das profane Licht des Lebens. (...) Hier und dort glüht eine elektrische Birne auf, ewige Lämpchen der Maschinengottheit. Und ein brausender harter Choral steigt aus dem Innern der eisernen Leiber. (...)" (Ibidem, p. 994-995.)

2) Sota el primer títol a W III, p. 644-647, i sota el segon a W[89] 2, p. 218-221.

fragment que s'inicia amb "Von dem Orte, von dem ich jetzt sprechen will..."¹⁾, amb un narrador en primera persona que de noi era visitant assidu del cementiri de la ciutat natal (motiu relacionat amb el també fragmentari *Heute früh kam ein Brief...*, datat en aquesta edició el 1929, així com amb el personatge de *Radetzky* Max Demant). El guardià del cementiri li narra la història d'un personatge del poble, el nom del qual oscil·la entre Markus i Marcellus, i el cognom entre Möllner i Zwerdling, jove rebel que abandonà la ciutat per a retornar-hi vell i pobre i sobreviure més o menys de la caritat pública, a canvi de fer petits serveis a les cases on és acollit - situació similar a la de Mendel Singer a Nova York un cop morts el fill i la dona. Un altre fragment sense data, titulat *Kranke Menschheit*,²⁾ descriu un sanatori per a malalts mentals i l'arribada i acollida d'un nou pacient, Heinrich Reinegg; es tracta d'una nova mostra de l'interès i la preocupació de Roth per la bogeria, demostrats en diversos articles³⁾ i en textos narratius on personatges importants mostren perturbacions greus: pensem en el personatge de Mirjam, a *Hlob* (1930), en Chojnicki, a *Radetzky* (1932) i a *Die Kapuzinergruft* (1938), i Gwendolyn, a *Triumph der Schönheit* (1935).

Molt relacionat amb la novel·lística posterior es troba el fragment sense data *Immer seltener werden in dieser Welt ...*⁴⁾, amb un

1) W[89] 4, p. 30-36; W III, p. 40-46.

2) W[89] 4, p. 37-48; W III, p. 47-58.

3) Per a aquesta època primerenca podem citar "Die Insel der Unseligen" (*Der Neue Tag*, 20.4.1919; W IV, p. 781-785; W[89] 1, p. 23-27); "H-Moll-Symphonie" (posteriorment publicada també com a "H-Moll im Kino"; *Berliner Börsen-Courier*, 21.5.1922; W[89] 1, p. 815-817); "Kunst des Irrsinns" (*Neue Berliner Zeitung*, 23.9.1922; W[89] 1, p. 867-869); i "Das Haus der 100 Vernünftigen" (*Frankfurter Zeitung*, 17.2.1923; W[89] 1, p. 930-931).

4) W III, p. 59-63; W[89] 4, p. 49-53.

protagonista, Heinrich P., ex-tinent de l'exèrcit austro-hongarès, que adopta una actitud d'observador passiu dins del món de la postguerra i és descrit per un narrador en primera persona que al·lega conèixer-lo personalment. El tipus de protagonista recorda especialment Franz Tunda, de *Die Flucht ohne Ende*, amb el qual comparteix a més l'experiència de veure publicades les vivències durant la revolució i sentir-les aleshores no com a autèntiques, sinó com a inventades.¹⁾ L'estratagema d'introduir un narrador relacionat amb el personatge el trobarem de forma similar en aquesta novel·la i en la següent, *Zipper und sein Vater*, on apareix a més un amic comú del narrador i del protagonista anomenat Eduard P. Voler-se dedicar a la literatura per falta d'alguna vocació més concreta i per poder posar en pràctica la tendència a l'observació i a la passivitat és també una característica de Gabriel Dan, a *Hotel Savoy*.

Una breu narració publicada el 1923, *Das Kartell*²⁾, constitueix una incursió de Roth a la novel·la trivial, amb una història de tipus detectivesc al voltant de la desaparició d'una popular sufragista de Boston i els esforços dels tres reporters més famosos (que col·laboren formant el càrtel del títol) per tal d'obtenir-ne notícies. Però els tres periodistes, la caracterització dels quals constitueix el més interessant del text, fracassen en l'intent i perden el prestigi - i dos d'ells la vida - quan s'assabenten pel diari rival que la dama ha fugit amb un torero portuguès, gràcies als bons oficis del repòrter de la competència. La conclusió lapidària del torero és: "Jedes Weib wartet schließlich auf ihren Stierkämpfer. Alles andere - Politik und Bomben -

1) Compareu W[89] 4, p. 51 i 431.

2) W[89] 4, p. 54-61. Publicada el juliol de 1923 a la revista *Das Leben*, editada per Max Krell.

ist Verlegenheit und Ersatz."¹⁾ Es tractaria, tal com diu Westermann, d'una crítica irònica als mètodes de la premsa sensacionalista²⁾; per la nostra banda remarcaríem la similitud entre el grup de redactors que cooperen i les pràctiques dels redactors locals de Praga que narra Egon Erwin Kisch a la seva obra autobiogràfica *Marktplatz der Sensationen*.³⁾

La primera novel·la de Roth, *Das Spinnennetz*, aparegué en forma de publicació per entregues al diari socialdemòcrata vienès *Arbeiter-Zeitung* del 7 d'octubre fins al 6 de novembre de 1923, i no fou mai més anomenada pel seu autor, que la ometé sempre en enumerar les seves obres. Fou Peter Wilhelm Jansen qui la donà a conèixer en la seva tesi de 1956 i tingué cura de la publicació en forma de llibre el 1967. Es tracta d'una temàtica estrictament contemporània, molt lligada a l'activitat periodística de l'escriptor per una sèrie de concordàncies amb articles d'aquells anys, però també coincident amb elements d'altres obres narratives posteriors. Entre aquestes coincidències amb altres novel·les es troba el fet que el protagonista sigui un oficial desmobilitzat, un *Heimkehrer* que en veure's exclòs de l'exèrcit al qual havia estat destinat des de la infantesa es troba desorientat dins una societat canviada.

Però a diferència d'altres personatges posteriors Theodor Lohse, mogut pel desig d'ascendir socialment típic d'un rerafons petitburgès, identifica com a enemics i culpables de tots els seus mals els jueus, encara que de moment estigui disposat a servir-los, en qualitat de

1) W[89] 4, p. 60.

2) Westermann, p. 41: "Voller Ironie hatte er manchen seiner Kollegen der Sensationspresse einen Spiegel vorgehalten und sich selbst ebenso wie seinen Lesern bewiesen, daß seine Fähigkeit, Menschen zu zeichnen, nicht auf Feuilletons beschränkt war."

3) Vegeu E. E. Kisch, op. cit., capítol "Kämpfe um die Lokalnotiz, speziell um Selbstmorde", p. 98-109. *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*, Bd VII. Berlin, Weimar: Aufbau 1984.

preceptor a casa del ric banquer Efrussi,¹⁾ de la dona del qual està enamorat. Una sèrie de circumstàncies el posen en contacte amb una organització clandestina d'extrema dreta, de la qual entra a formar part com a espia i agitador a sou,²⁾ abandonant la seva feina de preceptor.

La principal característica de Lohse, descrit com a escassament intel·ligent i gens creatiu, és l'ambició de poder, que el porta a vèncer les seves dificultats d'expressar-se i a adquirir una oratòria, falsa i buida, però efectiva en els mitjans ultradretans on es mou, i a intentar traïr els superiors immediats per tal d'avançar-se'ls en l'escalafó. Bon aprenent en aquest camp, Lohse aconsegueix oblidar les diverses humiliacions patides dins l'organització i manobrar per a obtenir un cert prestigi, escrivint en el "Nationaler Beobachter",

1) Una mostra de com les obres de Roth s'entrellacen a través de concomitàncies fins i tot mínimes la podem veure en el fet que el joier i banquer que apareixerà a *Die Geschichte von der 1002. Nacht* (1939) es dirà també Efrussi. D'altra banda, el personatge del gran financer jueu que gràcies a la seva situació privilegiada gaudeix de bones relacions i influència dins tot l'espectre polític, fins i tot entre la ultradreta, té un model real descrit a l'article "Louis Hagen, der Finanzmann des Rheins" (*Prager Tagblatt*, 19.12.1923; W[89] 1, p. 1087-1089.)

2) Podem veure aquí una similitud amb Golubtschik, el protagonista de *Beichte eines Mörders*, espia per compte de la policia secreta zarista. L'agitació portada a terme per aquests grups és tractada a la sèrie *Berliner Bilderbuch* (1924) en set articles, dels dies 15.4., 29.4., 6.5, 27.5., 3.6., 17.6. i 8.7. (tots ells a W[89] 2, p. 92-129). Citem del primer d'ells, que registra una de les activitats portades a terme per Lohse (ibidem, p. 104): "Eine andere 'Ordnergruppe' wandert durch die westlichen Straßen Berlins und ruft mit jener Stabilität, die ein untrügliches Kennzeichen der vorgeschrittenen Verblödung ist: *Juden! Juden!!* Es sind Völkische; Gymnasiasten und Studenten unter der Führung eines Offiziers. Sie bekommen für jede gesprengte Wahlversammlung 3 Mark pro Mann - 'Kopf' kann man ja hier nicht sagen. Ob es eine demokratische, republikanische oder eine sozialistische Wählerversammlung ist - ihnen ist es Windjacke wie Hose. Ich habe die Knaben gesehen, sie waren auf den ersten Blick als ein 'Stoßtrupp' zu erkennen und der Mann, der sie führte, als ein Leithammel, mit einem Netz von Schmissen anstelle eines Gesichts, das Ebenbild des reinarischen Gottes." Sobre el tema podeu veure també "Der kleine Moriz in der Windjacke", *Vorwärts*, 1.5.1924 (W[89] 2, p. 173-175) i "Prozeß im Halbdunkel", *Frankfurter Zeitung*, 4.6.1924 (W IV, p. 537-539; W[89] 2, p. 195-197.)

acusant de col.laboració amb els comunistes un ex-company del front i aprofitant l'assassinat d'aquest per a eliminar el seu immediat superior. La maniobra més reeixida consisteix en convertir la missió d'ajudar durant la collita en un latifundi de Pomerània, que li havia estat assignada com a càstic, en una proesa personal, en ocasionar un bany de sang entre els jornalers que feien vaga, i fer-se passar pel defensor de la llei i l'ordre gràcies a la manipulació i corrupció de la premsa i la justícia locals.¹⁾ La fama assolida li permet retornar a l'exèrcit amb l'antiga categoria de tinent, amb la missió de subvertir la tropa tot continuant la tasca ja iniciada anteriorment de formar grups paramilitars.

Els esdeveniments llargament esperats i temuts per Lohse al voltant del 2 de novembre, data per a la qual hi ha prevista una gran manifestació obrera, el fan entrar en contacte estret amb un petit espia jueu al servei de l'organització, Benjamin Lenz, de Lodz, que sota l'aparença d'un pobre home amaga una gran intel.ligència i capacitat de manipulació, i que practica sistemàticament el doble espionatge, amb l'única meta d'aconseguir l'ensorrament total d'Europa, a la corrupció, violència i buidor de la qual oposa el món jueu oriental, miser però intel.ligent i no regit pel desig de prestigi i la convenció social. A partir de la seva aparició en escena, Lenz dominarà la novel.la, fent servir Lohse com un titella, l'ascens del qual procurarà únicament per tal de tenir accés a esferes de poder més elevades; i aquest, que odia els jueus per convicció personal i per conveniència programàtica,

1) Aquest episodi es relaciona amb l'article "Begegnung mit Herrn v. Kaehne" (*Neues Acht-Uhr-Blatt*, 20.12.1923, W[89] 1, p. 1070-1071), al voltant d'un aristòcrata latifundista de Brandenburg, el qual Roth descriu en termes semblants al "Freiherr von Köckwitz" de la novel.la (compareu-ne els capítols X i XI <W I, p. 79-83; W[89] 4, p. 98-102> amb l'article citat).

nogensmenys farà cas omís de la procedència ètnica del seu factòtum, que li ha esdevingut imprescindible.

Gràcies als bons oficis de Lenz, la intervenció de Lohse al front de la seva companyia de soldats en els esdeveniments del 2 de novembre, en realitat gens encomiable, rep les majors lloances de la premsa, convertint-se en un heroi nacional que aconsellat pel seu mentor abandona l'exèrcit, es casa amb Fräulein von Schlieffen, una aristòcrata vinguda a menys¹⁾ i obté una plaça amb bones possibilitats de projecció personal en el ministeri de l'Interior. La novel·la acaba abruptament després que Lohse descobreix Lenz mentre aquest fotografiava actes del seu despatx, donant a entendre que la situació es mantindrà com fins aleshores. S'ha plantejat la qüestió de si Roth va donar realment l'obra per acabada en aquest moment, o si aquesta és incompleta²⁾; particularment, optem per creure en un final obert que apunta a l'existència de situacions similars en les esferes polítiques.

La proximitat de la novel·la a la realitat sociopolítica del moment queda fora de dubte si tenim en compte l'actualitat dels diversos temes que toca: la subversió oberta i activíssima per part de l'extrema dreta,

1) Un altre exemple de com es poden trobar interconnexions fins i tot mínimes dins la producció de Roth és que una família d'aquest nom, els comtes von Schlieffen, havia estat objecte d'un procés espectacular a causa d'un intent d'assassinat planejat per tal de mantenir intacte l'honor de la nissaga; vegeu l'article de Roth sobre el tema "Melodramatische Wirklichkeit", *Berliner Börsen-Courier*, 22.1.1922; WI891 1, p. 712-715, així com "Abenteurer", *ibidem*, 8.1.1922; W IV, p. 73-75 i WI891 1, p. 702-704.

2) Vegeu la tesi de P.W. Jansen *Weltbezug und Erzählhaltung* (Freiburg i. B., 1958), p. 43, i l'epíleg del mateix autor a l'edició de butxaca de la novel·la (Köln - Berlin: Verlag Kiepenheuer und Witsch, 1967), p. 153-160. Sobre aquesta novel·la podeu consultar també Sültemeyer, p. 105-114; Bronsen, p. 236-240; Juergens (*Gesellschaftskritische Aspekte in Joseph Roths Romanen*, Leiden 1977), p. 12-21; Komstke (*Joseph Roths Zeitromane*, Jena 1977), p. 10-25; i Sanankoua (*Das Bild der Revolution und der Revolutionäre bei Joseph Roth*, Innsbruck 1983), p. 44-75.

l'adscripció del protagonista a la petita burgesia que ha vist frustrada la seva via normal d'ascens social, en aquest cas xifrada en la carrera militar, i que respon amb l'oposició al nou sistema polític que identifica com a causant dels seus mals (el paral·lel amb *Der Untertan* és obvi; coneixem a més l'admiració de Roth per Heinrich Mann, manifestada en aquest període en dos articles¹⁾; durant l'exili, els dos autors tingueren una relació d'amistat i veïnatge a Niça). Lohse encarna el tipus "des wild gewordenen Kleinbürgers", client dels "Völkische" i dels nacionalsocialistes. Altres elements de la trama s'ajusten també a esdeveniments autèntics, com ara el fet que s'hi anomeni Hitler, o que Ludendorff hi presideixi actes en honor dels caiguts²⁾, cosa que Roth

1) Es tracta de "Schweigen im Dichterwald" (*Prager Tagblatt*, 16.11.1923; W IV, p. 203-204; W[89] 1, p. 1068-1069) i "Der tapfere Dichter" (*Vorwärts*, 20.2.1924; W IV, p. 205-207; W[89] 2, p. 59-61). En tots dos es critica la passivitat i el silenci dels literats prestigiosos, "die 'Sachverwalter deutschen Geistes'", davant les activitats reaccionàries que promouien l'ensorrament de la república i la restauració de la dinastia Hohenzollern, anomenant explícitament Thomas Mann i Gerhart Hauptmann, i contraposant-los a Heinrich Mann. Citem del primer escrit: "Die deutschen Dichter gaben sich stets mit Inbrunst einer Beschäftigung hin: Sie reisten nach Italien. Sie reisten metaphorisch nach Italien, wenn sie des deutschen Klimas müde und überdrüssig geworden waren. Sehr viele lebten sich in Huldigung aus. Sie wenigstens blieben konsequent. (...) Die anderen aber - mit wenigen Ausnahmen - flüchteten in die Gefilde der Poesie und kamen sich sehr frei vor. Ein einziger, Heinrich Mann, hat vor dem Kriege mitten in der schrecklichen deutschen Gegenwart gelebt und sie geschildert. Er hat später - in Aufsätzen und Büchern - aus seiner Gesinnung kein Hehl gemacht. Er hat offen bekannt, was sein Bruder Thomas, sehr spät und als das Schweigen bereits anfang, wie ein Skandal auszusehen, sehr verklausuliert und akademisch zugeben mußte. (...) In München sitzen sie, in Schwabing, während rings um sie Hitler, Ludendorff, Kahr plündern. Ein Kardinal Faulhaber beschämt Thomas Mann und Gerhart Hauptmann. Ein Kardinal predigt die Freiheit, und ihre 'Sänger' haben die Stimme verloren. (...) Die Welt wartet vergeblich auf den Schrei der Geistigen, der Ludendorffs Deutschland desavouieren könnte, auf daß die Kronprinzen wieder feste druff treten. Nur dieser Tritt ist hörbar."

2) Nous exemples d'articles sobre aquest tema són "Die Lebenden über die Toten", *Vorwärts*, 13.6.1924, W[89] 2, p. 203-204; "Pietät mit Handgranate", *Frankfurter Zeitung*, 8.9.1924, W IV, p. 545-546, W[89] 2, p. 240-242; i la catorzena seqüència de la columna *Berliner Bilderbuch*, *Der Drache*, 17.6.1924 <"Kein Toter ist vor der Ehrung durch die Hinterbliebenen glücklich zu schätzen (...)>, W[89] 2, p. 120-122.

crítica sovint, com ja hem vist anteriorment; el fet que un príncep sigui un dels dirigents de l'organització clandestina, element relacionat amb la participació de membres de la dinastia expulsada en els intents d'enderrocar la república; l'atemptat a la "Siegessäule" berlinesa, frustrat en la novel·la aparentment gràcies a Lohse, i que havia tingut lloc realment el març de 1921¹⁾, així com el detall que el grup d'esquerra que prepara l'atemptat a la novel·la giri al voltant d'un pintor, de la mateixa manera que en la realitat un pintor fou considerat el principal sospitós²⁾. D'altra banda, la millor confirmació de la verosimilitud de la trama fou el putsch de Ludendorff i Hitler que tingué lloc el 8 i 9 de novembre a Munic, del qual Roth s'ocuparia a l'article "Geträumter Wochenbericht".³⁾

El 1924 és un any molt productiu en la trajectòria de l'escriptor: a més d'una gran quantitat d'articles publica dues novel·les que obtindran totes dues una bona acollida entre la crítica. En primer lloc apareix *Hotel Savoy*⁴⁾, a la prestigiosa editorial berlinesa Die Schmiede, després d'haver-se publicat per entregues a la *Frankfurter Zeitung* del 9 de febrer fins al 16 de març. Es tracta d'una narració en primera persona, en boca de Gabriel Dan, ex-soldat de l'exèrcit austro-hongarès que retorna a occident després d'haver passat tres anys a un camp de

1) "Rundgang um die Siegessäule", *Neue Berliner Zeitung*, 15.3.1921; W[89] 1, p. 502-503.

2) "Das 'Räubernest' ist ein Patrizierhaus", *ibidem*, 24.3.1921; W[89] 1, p. 511-513, i "Im Haus Nr. 21. Ein Besuch beim Maler Wolff", *ibidem*, 6.4.1921; W[89] 1, p. 520-521.

3) *Vorwärts*, 2.3.1924; W IV, p. 531-533; W[89] 2, p. 70-72.

4) La novel·la es troba a W I, p. 129-224, i W[89] 4, p. 147-242. Józef Wittlin identifica la ciutat com Lodz, a Polònia, i diu que hi existia un hotel d'aquest nom (Gedächtnisbuch, p. 57). Sobre aquesta novel·la vegeu Sültemeyer, p. 115-121, i Bronsen, p. 249-252. El tema del gran hotel en una ciutat de l'est europeu, en aquest cas petita, apareix al fragment *Erdbeeren* (W III, p. 193-218; W[89] 4, p. 1008-1036).

presoners de Sibèria. Dan, jueu nascut a la Leopoldstadt vienesa, porta cinc anys d'absència d'Europa i retorna mancat de medis fent la major part del camí a peu i realitzant treballs ocasionals; en arribar a una ciutat innominada "an den Toren Europas" que disposa d'un hotel de set pisos amb aires occidentals, s'hi allotja pensant que la sort pot afavorir-lo: "Im Hotel Savoy konnte ich mit einem Hemd anlangen und es verlassen als der Gebieter von zwanzig Koffern - und immer noch der Gabriel Dan sein."¹⁾ Aquesta espera d'un possible miracle serà constant al llarg de l'obra, no només per part del protagonista, sinó de tots en general.

L'ambient de l'hotel i de la ciutat, l'observació crítica del que s'hi esdevé, seran els principals ingredients de l'escassa acció, en correspondència amb l'actitud de Dan, un intel·lectual sagaç i sensible, però eminentment passiu, que procura mantenir-se al marge del que l'envolta, per més que l'interessí. El narrador veu en l'hotel una mena de microcosmos on totes les classes socials són representades; els pisos inferiors allotgen els més rics, i a mida que hom ascendeix minva la categoria dels hostes i alhora la qualitat del servei que reben, fins al punt que els rellotges de cada planta marquen hores diferents, més avançades a dalt i endarrerint-se deu minuts a cada pis que es descendeix, "weil die Reichen Zeit haben".²⁾ Un element important per a

1) W I, p. 132; W[89] 4, p. 150.

2) W I, p. 134; W[89] 4, p. 152. Aquesta idea que el temps no és el mateix per a pobres i rics procedeix del *Feuilleton* "Die Tyrannei der Stunde" (*Der Neue Tag*, 5.10.1919; W[89] 1, p. 152-154), centrat en l'observació que a Viena els rellotges públics anaven més endarrerits als barris més rics i cèntrics.

generar l'atmosfera de l'hotel és l'absència d'un propietari visible¹⁾; els hostes només coneixen d'ell el nom Kaleguropulos²⁾, - que Dan es dedica a declinar, recordant la classe de grec de batxiller - i el fet que els divendres passa a inspeccionar i a cobrar. Però quan Dan intenta veure'l durant la seva ronda, només troba Ignatz, el vell mosso de l'ascensor, personatge caracteritzat per "biergelbe Augen" que adquireix connotacions cada cop més numinoses, amb la seva vigilància constant sobre els habitants més pobres de l'hotel ("Ignatz war wie ein lebendiges Gesetz dieses Hauses, Tod und Liftknabe"³⁾). El final de la novel·la descobrirà la seva veritable identitat: és ell el propietari, que morirà cremat en incendiar-se l'edifici.

Dan visita a la ciutat l'oncle Phöbus Böhlaug, "ein geiziger Heuchler" germà de la seva mare i de posició benestant, de qui no obté

1) Es pot establir un paral·lel amb l'article "Hotel Kopriva" (*Prager Tagblatt*, 4.12.1923; W[89] 1, p. 1073-1076), amb un porter factòtum i un propietari absent: "In P. steht das 'Hotel Kopriva'. Es hat 80 Zimmer in zwei Stockwerken. Es hat einen Portier, der ein Zimmerkellner ist und ein Gepäckträger zugleich. Er ist kleingewachsen und schwächig und nicht repräsentativ genug für ein zweistöckiges Hotel mit 80 Zimmern. (...) 'Hotel Kopriva' ist fast immer besetzt. Dennoch kommt man fast immer dort unter. (...) 'In einem Raum, den ein Reisender ausfüllt, kann ein zweiter schlafen'. Diesem Gesetz hat der Wirt des 'Hotel Kopriva' seinen Reichtum zu verdanken und dem Umstand, daß er sich seinen Gästen nicht zeigt, seine Seelenruhe. Viele Hotelwirte könnten von ihm lernen. Beschwerden, die man nicht vorbringen kann, sind nicht vorhanden. Eine unhörbare Unzufriedenheit besteht nicht. Man kann deshalb sagen: Mit dem 'Hotel Kopriva' sind alle Gäste zufrieden."

2) Aquest nom, gairebé idèntic, així com el desig de declinar-lo en record dels temps de batxiller, es pot localitzar al *Feuilleton* "Hellas" (*Berliner Börsen-Courier*, 17.3.1921; W[89] 1, p. 504-506), sobre notícies procedents de Grècia que el periodista intenta connectar amb la concepció de l'època clàssica rebuda a l'escola: "Täglich lese ich Nachrichten aus Athen. Wenn Dr. Johann Täubrich, mein alter Griechischlehrer, noch lebt, liest er sie auch. Und wenn er noch unterrichtet, läßt er seine Schüler 'Kalogeropoulos' deklinieren. Kalogeropoulos ist übrigens ein trefflicher Name für einen Ministerpräsidenten. (...) Kalogeropoulos heißt nämlich: ein Mann, der einen Staat gut führt."

3) W I, p. 164; W[89] 4, p. 183.

pas diners per a continuar el viatge, com voldria, sinó només un vestit usat - elements que apunten a un retrat del tutor de Roth, l'oncle Siegmund Grübel. Coneix una habitant del setè pis, Stasia, que treballa en un varieté, i a través d'ella els altres hostes del darrer pis: artistes de varietats com el pallasso Santschin, i pobres diables com el pintor de rètols Taddeus Montag, que no té èxit en el seu ofici per l'excés d'imaginació que el fa dibuixar caricatures, o Hirsch Fisch, que es dedica a fer de "Lotterieträumer"; un altre habitant de l'hotel és Abel Glanz, tractant en divises que fou apuntador de professió¹⁾ fins que un dia durant un assaig no va poder estar-se de sortir de la seva petxina i substituir el director. Dan es sent a la vegada atret i repel·lit per l'atmosfera de l'hotel, dins del qual es pot moure tant entre els rics del bar com entre els pobres, a través d'una estructuració social que descriu així:

"Mir gefiel das Hotel nicht mehr; die Waschküche nicht, an der die Menschen erstickten, der grausam wohlwollende Liftknabe nicht, die drei Stockwerke Gefangener. Wie die Welt war dieses Hotel Savoy, mächtigen Glanz strahlte es nach außen, Pracht sprühte aus sieben Stockwerken, aber Armut wohnte drin in Gottesnähe, was oben stand,

1) L'anècdota es troba més extensament a l'article "Der Souffleur" (*Berliner Börsen-Courier*, 1.6.1922; W IV, p. 78-79; W[89] 1, p. 821-823); allà el protagonista és "Hans Guttman, Souffleur in der Bukowina, in einem deutschen Theater des gegenwärtigen Rumäniens". També apareix a la novel·la el personatge Isidor Schabel, notari fugit de Bukarest, relacionable amb l'article "Die Heimkehr des Imre Ziska" (*Berliner Börsen-Courier*, 26.3.1922; W IV, p. 76-78; W[89] 1, p. 778-780), que mostra l'interès sostingut de Roth per la situació dels que amb l'ensostrament de la monarquia austro-hongaresa havien esdevingut apàtrides: "(...) Imre Ziska, der Notar, wurde heimatlos. Wahnwitzige Welt! Ein Notar ohne Dokumente. Er hatte keine staatlich beglaubigte Heimat. (...) Zwischen den Grenzen hing Imre Ziskas dokumentarisches Ich in der Luft und zappelte mit den heimatwehen Beinen. Körperlich war der Notar vorhanden, staatsbürgerlich existierte er nicht. (...) Da ging Imre Ziska in ein Preßburger Hotelzimmer und erhängte sich. Er schritt über die einzige Grenze, an der vermutlich kein Paß verlangt wird: über die Grenze zwischen Diesseits und jenseits. (...) Sein Selbstmord ist keine Sünde, sondern eine Ausweisung. Die Ungnade der staatlichen Behörden sichert dem Notar die Gnade Gottes. Imre Ziska ist heimgekehrt."

lag unten, begraben in luftigen Gräbern, und die Gräber schichteten sich auf den behaglichen Zimmern der Satten, die unten saßen, in Ruhe und Wohllichkeit, unbeschwert von den leichtgezimmerten Särgen. Ich gehöre zu den hoch Begrabenen. Wohne ich nicht im sechsten Stockwerk? Treibt mich das Schicksal nicht ins siebente? Gibt es sieben Stockwerke nur? Nicht acht, nicht zehn, nicht zwanzig? Wie hoch kann man noch fallen? In den Himmel, in endliche Seligkeit?"¹⁾

Interessat per Stasia i mogut per l'expectació general davant l'arribada de Henry Bloomfield, el fill del poble esdevingut milionari a Estats Units que retorna cada any i de qui tots esperen la solució dels seus problemes o ajut en els seus projectes,²⁾ Dan no arriba a decidir-se a marxar i es dedica a observar els obrers en vaga i les carrues de *Heimkehrer* que van arribant i són concentrats en barracots en la misèria més extrema; la ciutat acull tots els contrastos d'un centre fabril durant la revolució industrial, aguditzats per la situació de postguerra³⁾. Entre aquestes masses de repatriats, Dan descobreix el seu amic Zwonimir Pansin, descrit amb les característiques d'un pagès idealitzat, que es queda a viure amb ell: "'Ich will hier eine Revolution machen', sagte Zwonimir, so einfach, als sagte er: Ich will hier einen Brief schreiben."⁴⁾ A partir d'ara, Dan, arrossegat pel seu company, es deixa implicar en els esdeveniments, agafant treballs temporals i acom-

1) W IV, p. 150. A l'edició de 1989, vol. 4, p. 168, falta "Stockwerk? Treibt mich das Schicksal nicht ins siebente? Gibt es sieben".

2) El motiu del concitudà ric esperat per tothom es repeteix a *Erdberen* en la figura de Herr Britz, amb la variació que aquest sí que es dedica a fer caritat, a diferència de Bloomfield, que només accepta els negocis prometedors. (Vegeu W III, p. 214-216; W[89] 4, p. 1032-1033).

3) Aquest tema de la misèria dels desplaçats per la guerra podem veure'l per exemple als articles "Bei den Heimatlosen" (*Neue Berliner Zeitung*, 23.9.1920; W[989] 1, p. 373-377) i "Wartesaal IV. Klasse. Die Passagiere, die nicht reisen" (ibidem, 26.11.1920; W[89] 1, p. 405-407). La marginació masiva és descrita també a "Der Zug der Fünftausend" (*Frankfurter Zeitung*, 9.3.1924; W IV, p. 20-23; W[89] 2, p. 81-84).

4) W I, p. 175; W[89] 4, p. 193. Zwonimir és agitador "aus Liebe zur Unruhe", sense cap definició ideològica concreta; vegeu Juergens, p. 29-31.

panyant Zwonimir en la seva activitat d'agitació. En arribar Henry Bloomfield, Dan passa a ser temporalment el seu secretari, que filtra les peticions d'ajut ("Ich saß im Vorhof des lieben Gottes Henry Bloomfield und registrierte Gebete und Wünsche seiner kleinen Menschen"), cosa que li permet descriure millor la societat, de la qual dóna una visió molt pessimista:

"Es ging ihnen schlecht, den Menschen. Das Schicksal bereiteten sie sich selbst und glaubten, es käme von Gott. Sie waren gefangen in Ueberlieferungen, ihr Herz hing an tausend Fäden, und ihre Hände spannen sich selbst die Fäden. Auf allen Wegen ihres Lebens standen die Verbotstafeln ihres Gottes, ihrer Polizei, ihrer Könige, ihres Standes. Hier durften sie nicht weitergehen und dort nicht bleiben. Und nachdem sie so ein paar Jahrzehnte gezappelt, geirrt hatten und ratlos gewesen, starben sie im Bett und hinterließen ihr Elend ihren Nachkommen."¹

Dan descobreix casualment que Bloomfield només retorna a la ciutat natal per visitar la tomba del seu pare, en un gest característicament jueu. La situació a la ciutat es fa cada cop més intranquil·la, i en declarar-s'hi el tifus Bloomfield en fuig, convidant el seu secretari a seguir-lo. Els obrers en vaga i els repatriats es concentren davant de l'hotel, que es cala foc. Zwonimir desapareix, probablement mort en la repressió a mans de l'exèrcit, i Dan marxa en tren cap a un destí desconegut.

Roth lamentava l'escassa difusió de l'obra a Alemanya, tal com reflecteix la seva carta al col·lega de la *Frankfurter Zeitung* Bernard von Brentano:

"Mein Buch ist 4 mal in's Russische übersetzt. Ich habe 200 000 Leser in Rußland. In Deutschland 4 u. 1/2. Bin ich ein deutscher Schriftsteller? Von den deutschen 4 1/2 sind 2 1/2 auch russische Juden."²

1) W I, p. 202; W[89] 4, p. 220.

2) Carta des de Paris, 14.6.1925. Briefe, p. 48.

La segona novel·la de 1924, *Die Rebellion*, aparegué per entregues al *Vorwärts* (27 de juliol a 29 d'agost) abans de ser publicada a la mateixa editorial de l'anterior, *Die Schmiede*¹⁾. Una crítica de Manfred Georg, de 1929, relaciona ambdues novel·les així:

"Roth ist einer von uns, die davorstehen. Mit klareren Augen als wir geht er voran, die Blendlaterne seines Wortes vor sich, die das Zwielflicht aufhebt. Er gehört weder zu den sogenannten Jungen, noch zu den sogenannten Alten. Er ist von unserem Blut, aber er ist isoliert und vorausgesandt, er hat jenen Blick, mit dem man einsam wird. (...) 'Hotel Savoy' und 'Die Rebellion' schildern einmal die Masse, das andere Mal den Einzelnen, die mit der Umwelt in Konflikt geraten. Im 'Hotel Savoy' zeichnet er eine Grenzstadt im Osten, auf die Scheide zwischen zwei Länder und zwei Zeiten gestellt, die langsam und tumultuös alles in sich verschlingend zusammensinkt. Der Held des zweiten Romans ist eine Einzelfigur, ein Krüppel, der als Teil für das Ganze den ungeheuren Angriff des Universums erleidet und zugrunde geht. In beiden Fällen ist die Entwicklung der Handlung gleich Null. Sie dreht sich im Strudel eines Kreises. Sie geht nicht nach vorn in die Breite, sondern in ihrem Kern in die Tiefe. Damit ist das Wesentliche der heutigen menschlichen Problematik erfaßt."²⁾

El protagonista, Andreas Pum, és com Gabriel Dan un "Außenseiter", però a diferència d'aquest manca totalment de formació i d'actitud crítica. Tot i ser un pobre proletari i a més haver perdut una cama en la guerra,³⁾ s'alinea amb el govern, tant el dels darrers temps de l'imperi - l'acció s'esdevé a Viena - com el republicà de postguerra; el principal és disposar d'una instància a qui obeir i de qui esperar recompensa. Pum, que cataloga com a "Heiden" tots els descontents, està

1) Sobre aquesta novel·la podeu veure Bronsen, p. 250-253, Sültemeyer, p. 122-132, i Juergens, p. 40-49.

2) Manfred Georg: "Der Romanschriftsteller Joseph Roth". A: *Preußische Jahrbücher*, 217 (1929), p. 320-324. Reproduït parcialment a Ausstellung, p. 413 i 421.

3) Sobre la problemàtica dels ferits de guerra podem citar els articles de Roth "Lebende Kriegsdenkmäler" (*Neue Berliner Zeitung*, 31.8.1920; W[89] 1, p. 347-352), "Der Wiederaufbau des Menschen" (ibidem, 6.6.1921; W[89] 1, p. 580-583) i "Die Krüppel. Ein polnisches Invalidenbegräbnis" (*Frankfurter Zeitung*, 23.11.1924; W III, p. 840-842; W[89] 2, p. 289-292), entre d'altres.

ben d'acord amb el seu destí; en la seva cosmologia els papers de Déu i del govern, igualment incomprensibles i savis, es superposen i confonen:

"Er glaubte an einen gerechten Gott. Dieser verteilte Rückenmarkschüsse, Amputationen, aber auch Auszeichnungen nach Verdienst. Bedachte man es recht, so war der Verlust eines Beines nicht sehr schlimm und das Glück, eine Auszeichnung erhalten zu haben, ein großes. Ein Invaliden durfte auf die Achtung der Welt rechnen. Ein ausgezeichneter Invalide auf die der Regierung. Die Regierung ist etwas, das über den Menschen liegt wie der Himmel über der Erde. Was von ihr kommt, kann gut oder böse sein, aber immer ist es groß und übermächtig, unerforscht und unerforschbar, wenn auch manchmal für gewöhnliche Menschen verständlich."¹⁾

El lazaret és dissolt després de la revolució, i Pum es troba al carrer sense la pròtesi promesa, amb una cama de fusta i una llicència per a tocar l'orgue de maneta. Pernocta com a "Bettgeher" en l'habitació ocupada per Klara, caixera i prostituta a hores lliures, i Willi, el seu macarra, pispa i drapaire ocasional. Seria gairebé feliç amb el seu "art"²⁾ si la sort li deparés abans de l'hivern una dona com les porteres que l'expulsen dels patis; i el seu somni es veu acomplert en la persona de la vídua Katharina Blumich, robusta, calculadora i resoluta, amb qui es queda a viure dues setmanes després de mort el marit. Pum és feliç amb la dona i la nena d'aquesta, així com amb el ruquet que han comprat per ampliar el negoci.

1) W I, p. 228; W[89] 4, p. 245. Sobre aquesta actitud de Pum diu Sültemeyer: "Das Verhältnis zu Gott ist also - überspitzt formuliert - ein höchst rationales, eines, das sich in einer 'Rechnung' ausdrücken läßt. Pum hat es mit dem Kalkül in Verbindung gebracht. // Zur Regierung dagegen ist sein Bezug höchst irrational, man könnte ihn, um das Paradoxon zu verdeutlichen, 'metaphysisch' nennen. Seine Auffassung von ihr drückt sich nicht in einer Rechnung aus; sondern in einer falschen Gläubigkeit." (Sültemeyer, p. 123.)

2) Roth remarca els sentiments patriòtics de Pum, que es sent com si acomplís una funció important per a l'estat quan toca l'himne nacional amb l'orgue de maneta (W I, p. 239-240; W[89] 4, p. 257-258); de forma relacionada, l'article "Der Gesang des Bettlers" (*Vorwärts*, 2.12.1923; W[89] 1, p. 1072-1073) s'estén sobre aquest tema de la falsa consciència d'un marginat que, en comptes d'atacar el sistema causant dels seus mals, el defensa i proclama.

De sobte el capítol VII introdueix un nou personatge, el senyor Arnold, i una sublínia argumental nova. L'empresari Arnold, "groß, gesund, satt und dennoch unzufrieden", intenta un dia seduir la seva secretària, Veronika Lenz, i és amenaçat amb accions judicials pel promès d'aquesta, Luigi Bernotat.¹⁾ Encoleritzat, el senyor Arnold decideix excepcionalment no tornar a casa en cotxe, sinó en tramvia; pel camí veu cartells dels invàlids de guerra, que protesten de la seva situació, i s'enfureix encara més. Quan Pum, que també ha decidit com a cosa extraordinària agafar el tramvia i també s'ha sentit irritat per les protestes dels seus companys de sort, intenta pujar al vehicle, es troba Arnold barrant-li el pas i tractant-lo de simulador, i de forma espontània actua com faria un dels "Heiden" que tant menysprea.²⁾ La policia es queda la llicència d'Andreas, el qual és expulsat de casa per la dona, no es presenta a la citació judicial per desconeixement, i acaba complint quatre setmanes de presó.

1) A més del cognom de la noia, utilitzat a *Das Spinnennetz* (Benjamin Lenz), el del seu company ha aparegut també en un altre escrit de Roth: a l'article "Direktor Bernotat" (*Berliner Börsen-Courier*, 18.6.1922; W[89] 1, p. 824-827), sobre un tal Karl Friedrich Bernotat, que malgrat la bona posició social havia portat a terme múltiples robatoris, incitat pel seu desig immoderat de luxe; Roth es mostra comprensiu amb aquesta necessitat, cosa coherent amb l'estil de vida que adoptà per aquesta època, i que sembla una defensa *pro domo*. Vegem el comentari al voltant del cognom que obre l'article: "Der fleißige Chronist kriminalistischer Ereignisse überzeugt sich immer wieder, daß die zufälligen Namen merkwürdiger Menschen wie sorgfältig von einem Autor gewählte klingen. 'Bernotat' ist solch ein Name. Er ist fremd, ergibt keine sinngemäße Bedeutung und hat Selbstbewußtsein. (...) Es ist ein Name, dessen Träger empfangen werden muß, wenn er sich anmelden läßt. Er prädestiniert einen Träger zu romantischen Erlebnissen."

2) El tema de l'agressivitat i conflictivitat generalitzada, especialment pel que fa als transports públics, és desenvolupat a l'article "Betrachtung über den Verkehr" (*Frankfurter Zeitung*, 15.11.1924; W[89] 2, p. 276-280), aquí referit específicament a Berlín.

El paper d'Arnold com a *deus ex machina* que destrossa l'existència d'algú amb qui ideològicament coincideix és anunciat i remarcat pel mateix narrador:

"Hätte der Herr Arnold (...) ein Auto genommen, um heimzukommen, (...) sein Weg hätte sich nicht unheilvoll mit jenem des Leierkastenmannes Andreas Pum gekreuzt. So aber richtet es ein tückisches Geschick ein: daß wir zugrunde gehen nicht durch unsere Schuld und ohne daß wir einen Zusammenhang ahnen; durch das blinde Wüten eines fremden Mannes, dessen Vorleben wir nicht kennen, an dessen Unglück wir unschuldig sind und dessen Weltanschauung wir sogar teilen. Er gerade ist nun das Instrument in der vernichtenden Hand des Schicksals."¹⁾

Aquestes experiències desperten en Andreas la capacitat crítica i el fan adonar-se de la distribució injusta dels privilegis i les riqueses, descobriments que exposa a la seva cel·la en soliloquis dirigits als pardals que es posen a la finestra, i que inútilment ha sol·licitat poder alimentar. Aquest motiu d'amor als animals i als nens,²⁾ ampliat

1) W I, p. 262; W[89] 4, p. 280.

2) En l'apreciació que fa Roth dels nens podem veure nexes amb la postura d'Erich Kästner: ambdós veuen en l'infant un estadi superior a l'adult, i pel simple fet de ser nen li atribueixen capacitats més elevades. Així, de la filleta de Katharina Blumich, Anna, es diu: "Sie war fünfjährig, ein Mensch in jenem Alter, in dem man noch ein wissender Gott ist, vor dem die verborgene Güte der anderen sichtbar liegt wie bunte Gestein unter klarem Bergwasser." (W I, p. 247; W[89] 4, p. 266.) El cas més explícit és "Kinder" (*Berliner Börsen-Courier*, 11.9. 1921; W[89] 1, p. 646-649): "Die Kinder sind in dieser Welt, in der die Erwachsenen so unwahrscheinlich rasch überhandnehmen, das einzig Erfreuliche. (...) Traurig ist nur die Tatsache, daß die Kinder älter werden müssen, von einem Beruf ergriffen und vom Leben eingetreten. (...) An guten Lehren mancher Art ranken sich die Kleinen sozusagen empor, bis sie endlich zur letzten Weisheit gelangen, nämlich zum Schießpulver. Dann werden sie entweder Soldaten, oder sie begnügen sich mit der Ermordung eines Spaziergängers. // Wenn ich derlei denke, kann ich kein Kind mehr ansehen, ohne seine Zurückentwicklung zu prophezeien. (...)" Exemples tardans els trobem als articles "Ein Kind im Wartezimmer der Polizei", de 10.9.1938 (*Das Neue Tage-Buch*; W IV, p. 677-678) o "Die Kinder der Verbannten", 12.10.1938 (*Die Zukunft*; W IV, p. 175-178). Per a aquest aspecte podeu consultar l'apartat "Reine Welten und Geschöpfe" de Hackert, *Kulturpessimismus und Erzählform* (Bern: Niemeyer 1967), p. 29-31. Sobre el motiu de l'amor als animals podem citar entre d'altres els articles "Tiere" (II), que acaba amb la frase "Ich liebe alle Kreatur" [Continua a la pàgina següent.]

posteriorment a un papagai, remarca la situació d'Andreas, el més míser dels míseres, incapacitat per a sobreviure dins una societat regida per la competència.

En sortir de la presó convertit prematurament en vell, Pum es sent ara un rebel, un "Heide" ell també. Protegit per Willi, el qual sota una nova identitat es dedica ara a proveir cafès de vells que cuidin dels lavabos, passa a ocupar-se dels serveis del "Café Halali", en un ambient descrit com un món d'ultratomba, on l'elegància i l'alegria que regnen a dalt no penetren més que en forma dels que davallen per a ésser-hi atesos. Aquest tema ha estat tocat per Roth en diversos articles d'aquests anys, el més explícit dels quals és "Der Mann in der Toilette" (*Vorwärts*, 20.1.1923), que presenta una ambientació molt similar a la novel·la.¹⁾ Però tant en la novel·la com en l'article fer justícia als marginats no és cosa d'aquests món: Andreas, ja molt envellit, ha rebut una nova citació judicial per a la revisió del seu afer i té una visió mentre es debat entre la vida i la mort, visió en la qual desenvolupa

[Ve de la pàgina anterior.] (*Berliner Börsen-Courier*, 8.5.1921; W[89] 1, p. 550-553); "Preis-Rattenwürgen" (*Neue Berliner Zeitung*, 9.2.1923; W[89] 1, p. 923-926); "Der Tod des 'König Midas'" (*Frankfurter Zeitung*, 7.5.1924; W[89] 2, p. 176-177); i "Ein Strauß ist kein Pferd" (ibidem, 6.9.1924; W[89] 2, p. 239-240).

1) Citem breument d'aquest article: "Der alte Mann bleibt unten, eine halbe Treppe tiefer als die anderen, im Reich des Wassers, des Unterleibs und der Maniküre. Er hat Bürsten ohne Zahl, aber er bürstet andere. Er hat glänzende Nagelfeilen, Seifen und Handbürstchen, aber seine Hände sind rau (...). Er hat Wasser, Seife, Kachelwände, Kabinen, Hygiene für andere. Er hat alles 'in Kommission'... (...) Sein Ohr zählt die gleitenden Tropfen der Wasserleitung, die beharrlich Sekunden totschiagen. An ihnen mißt er die verrinnende Zeit. // Einmal, nach dem zehntausendmillionsten Wassertropfen wird er einschlafen und noch einmal begraben werden. // Gute anderthalb Treppen tiefer wird er liegen, und die Herren mit einem Knopf werden auch einmal heimkommen, und er wird sie nicht einmal zu bürsten brauchen..." (W[89] 1, p. 916-918). El motiu apareix abreuajat a "Die Abseits-Menschen" (*Vorwärts*, 7.1.1923; W[89] 1, p. 907-909) i "Jazzband" (*Berliner Börsen-Courier*, 1.5.1921; W[89] 1, p. 543-547).

tota l'eloquència i claretat de conceptes que no ha posseït en vida davant d'un jutge que és a la vegada Déu, en un indret que participa de les característiques celestials i dels lavabos on encara es troba. En un llarg monòleg, Andreas es declara rebel davant d'un Déu que rebutja per injust:

"Aus meiner frommen Demut bin ich erwacht zu rotem, rebellischem Trotz. Ich möchte Dich leugnen, Gott, wenn ich lebendig wäre und nicht vor Dir stünde. Da ich Dich aber mit meinen Augen sehe und mit meinen Ohren höre, muß ich Böseres tun als Dich leugnen: Ich muß Dich schmähen! (...) Was bist Du für ein Gott! (...) Müssen wir leiden, weshalb leiden wir nicht alle gleich? Hast Du nicht genug Segen für alle, so verteile ihn gerecht! (...) Ach, ich wollte, ich könnte Dich noch leugnen. Du aber bist da. Einzig, allmächtig, die höchste Instanz, ewig - und es ist keine Hoffnung, daß Dich Strafe trifft, daß Dich der Tod zu einer Wolke zerbläst, daß dein Herz erwacht. Ich will Deine Gnade nicht! Schick mich in die Hölle."¹⁾

Es innegable la importància de l'element religiós ja en aquesta obra primerenca, que Angelika Pöthe (1980) ha estudiat com una de les variants del mite de Job en l'obra de Roth²⁾. La visió que acompanya la mort del protagonista, en la qual aquest s'enfronta amb Déu, en el cas de Pum rebel.lant-se i oposant-se-li en un gest arrelat en la tradició jueva, es repetirà a *Das falsche Gewicht* (1937), i havia estat prefigurada en el *Feuilleton* "Polizeibericht" (*Vorwärts*, 11.4.1923).³⁾

La producció de 1924 no es limita a la narrativa i als escrits al *Vorwärts* que hem comentat. Al contrari, aquest any registra la màxima quantitat d'articles publicats per l'escriptor, segons els càlculs

1) W I, p. 311-312; W[89] 4, p. 330-331.

2) Vegeu la monografia d'Angelika Pöthe *Das Hiobsmotiv im epischen Werk Joseph Roths* (Jena 1980), p. 55-101, així com el nostre comentari de la seva tesi a l'apartat 2.f. del present treball.

3) W[89] 1, p. 983-986. Un paral·lel amb la visió del tribunal celestial, on també el pecador que és jutjat es defensa de forma agressiva, es troba a l'obra d'Egon Erwin Kisch "Die Himmelfahrt der Galgentoni", dins *Marktplatz der Sensationen (Gesammelte Werke in Einzelbänden Bd. VII, p. 211-232. Berlin, Weimar: Aufbau 1984).*

establerts per Westermann¹⁾: més de cent-vuitanta, xifra a la qual només s'aproximen el 1920 i 1921, amb uns cent-trenta i cent-cinquanta respectivament. Des de gener de 1923, Roth està col·laborant amb la *Frankfurter Zeitung*²⁾, amb una freqüència que augmentarà el 1924 a la vegada que minvaran les publicacions a *Neue Berliner Zeitung*. Un percentatge important dels escrits periodístics de 1924 el representen les col·laboracions a dos setmanaris propers a la socialdemocràcia. Per a *Lachen links. Das republikanische Witzblatt*, Roth escriurà poemes satírics que comentin l'actualitat sociopolítica; a tall d'exemple citem la primera estrofa de "Die Invaliden grüßen den General",³⁾ que com altres escrits de Roth sobre el tema de les víctimes de la guerra recorda l'obra de Wolfgang Borchert, amb qui comparteix l'interès pel tema del *Heimkehrer*:

"Zehn Jahr' sind um, zehn Jahr' sind um,
 es faulen unsre Knochen,
 das Auge blind, das Rückgrat krumm
 und Bauch und Brust zerstoehen;
 es hat die Milz ein großes Loch,
 es brennt in Herz und Niere - -
 Noch leben wir! - Wir leben noch!
 Und sind nicht Mensch noch Tiere - -
 Wer aber blieb von allen heil
 trotz Bombenwurf und Donnerkeil?
 Wer aber kam gesund nach Haus
 zu Weib, Pension und warmem Flaus?
 Es war der Herr, der uns befahl: - -
 Herr General! - Herr General! -

1) Vegeu la gràfica que inclou Westermann a la p. 308 de la seva monografia.

2) El primer article fou "Die Toten ohne Namen", 21.1.1923 (W[89] 1, p. 914-916), que ja havia aparegut el 9.2.1923 a *Prager Tagblatt* i el 17.1.1923 a *Neue Berliner Zeitung*; durant aquest any i el següent es pot observar repetidament l'aparició al periòdic de Frankfurt d'escrits ja publicats.

3) La primera publicació, "Lobgedicht auf den Sport", tingué lloc el 25.1.1924, i la darrera, "Bürgerliche Kultur", el 12.12.1924; es troben totes elles a W[89] 2, p. 8-36; bastantes havien estat incloses per Sültemeyer al recull *Der Neue Tag*. La que citem pertany al 1.8.1924 i es troba a W[89] 2, p. 27-28.

La col.laboració amb *Der Drache*, que abarca del 18.3.1924 fins al 24.3.1925, forma dos grups diferenciats. Fins al 15.7.1924 apareixen divuit articles sota el nom genèric *Berliner Bilderbuch*, formant una columna pròpia, "bemüht, die Symptome der Zeit und des Ortes aufzuzeichnen". Després d'una interrupció, apareixen vuit articles més a principis de 1925, fins al 24.3.1925 ("Die erotische Schutzpolizei").¹⁾ El principi del penúltim escrit de la sèrie *Berliner Bilderbuch* és significatiu pel concepte que té Roth de la situació del país i de la seva tasca en defensa de la república i de la humanitat contra la reacció, les activitats de la qual veu concentrades a Berlín:

"Das Material häuft sich und fängt an, mir über den Kopf zu wachsen. Weil ich mir vorgenommen habe, das Bilderbuch mit jenen Berliner Begebenheiten zu füllen, die von ihren Verursachern und Veranstaltern "nationale Belange" genannt werden und in Wirklichkeit die Symptome des nationalen Verfalles sind. Berliner Bilderbücher müßten in Wirklichkeit mit dem Blut der Opfer und den Tränen ihrer Hinterbliebenen geschrieben werden. - Die Tinte genügt nicht und nicht einmal das Herzblut, das 'eventuelle', des Schriftstellers. Wenn ich mir vorgenommen hätte, edle, schöne und humane Ereignisse aus Berlin zu berichten - ich stünde jede Woche vor einer kleinen Katastrophe, denn mir mangelte das Material. So aber gerate ich in die Verlegenheit, zu viel berichten zu müssen, denn die Männer der nationalen Belange lassen mir kaum Zeit zum Atemholen. (...) Und wenn es wenigstens nur bei diesen traurigen Dingen bliebe! Nein, es gibt heutzutage bei uns keine Tragik ohne Lächerlichkeit, und wenn man weinen soll, muß man lachen."²⁾

En la majoria d'escrits de tot aquest període veiem l'actitud que ja trobàvem al període vienès, de denúncia de les injustícies socials i ridiculització de qualsevol indici de tendència reaccionària o manipuladora, fins i tot sota títols que no ho fan esperar. Així, articles com "Der Frühling, die schönste Jahreszeit. Eine Hausarbeit von Joseph Roth" (*Vorwärts*, 24.3.1924) i "Der Monat Mai" (*Lachen links*,

1) Tots ells a WI891 2; l'apartat *Berliner Bilderbuch* ocupa les p. 92-129. La cita anterior prové del primer escrit d'aquest grup, p. 92.

2) 8.7.1924; WI891 2, p. 126.

9.5.1924)¹⁾, bastant similars entre si, tracten el vell tema de la primavera de forma iconoclasta, introduint elements satírics i distanciadors en els llocs comuns típics ("Der Hunger macht Maiglöckchen zu Nahrungsmitteln. Dichter belauschen Nachtigallen, um sie zu erlegen. Räuber sprießen vegetativ in den Auen des Tiergartens."²⁾) i situant fets dispars com si fossin paral·lels, per tal de remarcar-ne la contraposició ("Die Bettler enthüllen ihre Gebrechen und die vornehmen Spaziergänger ihre Frühlingstoiletten." "Der unbegrenzte Genuß der linden Lüfte ist nur den Auserwählten gestattet und den Arbeitslosen. Jenen behagt es, diese sterben infolge des ungewohnten Vergnügens."³⁾).

Però difícilment podem parlar d'una adscripció de Roth al socialisme; en tot cas, d'una aproximació que veu en ell el més similar al propi interès pels pobres i marginats i pel manteniment i reforçament de les estructures republicanes.⁴⁾ Només coneixem un text - la ja citada carta a Herbert Ihering - on Roth es reclami socialista. En canvi, durant 1924, en el que seria el moment àlgid del seu compromís polític amb l'esquerra, trobem un títol tan programàtic com "Ein Unpolitischer geht

1) Respectivament W[89] 1, p. 961-962, i W[89] 2, p. 177-179.

2) W[89] 2, p. 171.

3) W[89] 1, p. 962.

4) Sobre la relació de Roth amb el socialisme i la seva proximitat o no al partit socialdemòcrata, vegeu Sültemeyer, p. 66-67, i Bronsen, p. 217. La primera creu en una posició propera a la socialdemocràcia austríaca, mentre que el segon veu en la postura de Roth motius humanitaris i sentimentals. Bronsen ho formula així: "Die vage Beziehung Roths zum Sozialismus war nur wenig von den ideologischen Grundsätzen dieser Bewegung geprägt. Vielmehr war sie ihm gefühlsmäßig der Bund der Menschlichkeit, mit dem man sich solidarisch fühlen konnte. In einer lieblosen Welt, in der der Kapitalismus mit Egoismus und Ausbeutung identifiziert wurde, suggerierte der Sozialismus ein Korrektiv. Dabei schwebte Roth der Wunsch nach Geborgenheit auf Erden vor, an die er allerdings nicht glauben konnte."

in den Reichstag" (*Frankfurter Zeitung*, 30.5.1924)¹⁾, on el periodista visita l'edifici del Parlament el dia en què s'inicia una nova legislatura, lamentant les múltiples restes del règim anterior que mostra l'edifici, així com la seva excessiva pompositat, que contrasta amb la manca de cerimonial de les institucions democràtiques - per a Roth molt lamentable - i el poc respecte i civisme que demostren els diputats dels diversos partits entre sí.

"Der Unpolitische kann nicht begreifen, weshalb von allen Berufsmenschen der Welt gerade der deutsche Politiker eine unbändige Sucht hat, sich selbst lächerlich zu machen: ehe er noch mit seiner Politik, welche genug Gefahren der Lächerlichkeit in sich birgt, begonnen hat. Aber was versteht der Unpolitische von den Rätseln der Politik?"²⁾

Sembla dibuixar-se aquí una actitud de la qual ja hem trobat indicis anteriors, i que desconfia de les institucions democràtiques i en especial dels partits; desconfiança similar a la que veurem igualment envers les agrupacions literàries d'avantguarda. Aquests indicis de desconfiança els hem trobat per exemple en articles com "Glossomanie" (*Berliner Börsen-Courier*, 12.6.1921)³⁾ al qual ja ens hem referit, i que inclou entre els afectats per aquesta malaltia els oradors parlamentaris, o bé "Der Klub der Verkannten" (*Neue Berliner Zeitung*,

1) W IV, p. 32-35; W[89] 2, p. 191-194.

2) W IV, p. 33; W[89] 2, p. 192-193. En la mateixa línia es situa "Reichstagsauflösung" (*Frankfurter Zeitung*, 15.3.1924; W[89] 2, p. 90-91), que lamenta la poca ressonància obtinguda per la dissolució del primer parlament republicà i els desordres i la incomunicació entre partits que s'hi han donat, i comenta així l'al·locució del canceller Marx: "Er freute sich festzustellen, daß die Einigkeit des Hauses sich wenigstens in jenen Stunden während der ganzen vier Jahre gezeigt, in denen man Tote zu beklagen hatte. (Welch ein furchtbarer Trost! Welch ein menschlichkeitsvernichtender Beruf, die Politik, deren Jünger erst im Angesicht des Todes voreinander Achtung bekommen! Wie stirbt die Hoffnung auf Brüderlichkeit, deren Brücken wir bauen - jenseits der Politik.)"

3) W[89] 1, p. 588-591.

17.3.1923)¹⁾, on proposa substituir els dits oradors per autòmats. Anterior encara era la sàtira "Ministerurlaub in Teutongina. Eine Hundstagsgeschichte" (*Neue Berliner Zeitung*, 14.8.1920), on en una situació catastròfica deguda a l'excés de calor i agreujada per la recent derrota, els ministres de la república de Teutongina decideixen marxar de vacances, tot i la indignació de la població. Però en absència dels ministres tots els problemes, començant pels climàtics, es solucionen sols, amb la següent conseqüència:

"Die Teutonginer Bürger fühlten sich so wohl, daß sie eines Tages den Beschluß faßten - sämtliche Minister in Urlaub zu schicken. Dieses geschah, und seit damals ist Teutongina das bestverwaltete Land auf Erden."²⁾

Aquesta postura distanciada davant la política convencional es relaciona amb la presència dins la narrativa de personatges amb una ideologia tan poc homologable amb la socialista oficial com Benjamin Lenz, Zwonimir Pansin i posteriorment Nikolai Brandeis (a *Rechts und links*, 1929), i amb determinats aspectes del pensament de Franz Tunda (*Die Flucht ohne Ende*, 1927) i Friedrich Kargan (*Der stumme Prophet*, 1929), que no desitgen la revolució per a objectius concrets, sinó que en certa manera veuen en ella mateixa una fi; el cas dels dos darrers, que han estat revolucionaris en cos i ànima, però després són incapaços d'adaptar-se a la situació postrevolucionària i canviar les armes i l'agitació per un escriptori, indica que en certa manera el malestar i la inadaptació es produeixen independentment del sistema polític de la societat de referència.

1) W[89] 1, p. 954-957. ("Ich sprach mit dem Erfinder über die Möglichkeit automatischer Regierungen und Parlamente. Vielleicht fällt meine Anregung auf fruchtbaren Boden, und der Mann erfindet Abgeordneten-grammophone, Obstruktionsmaschinen, eine mechanische Opposition und hölzerne Minister, die nach Einwurf einer Gagenmarke zu regieren anfangen." Ibidem, p. 957.)

2) W[89] 1, p. 329-331. Cita de la p. 331.

A partir de mitjans de 1924, Roth sembla estar entrant en una crisi d'identitat ideològica. Si bé defensa amb totes les seves forces la república davant dels seus detractors, i sembla ben sincer - per exemple en les necrològiques dedicades a Friedrich Ebert o Walter Rathenau, i com ha fet en els reportatges del judici per l'assassinat del darrer¹⁾ - per altra banda mostra insatisfacció amb els partits convencionals, i sobretot sembla desaprovar la divisió de l'esquerra, el sectarisme que fa que el que no provingui del propi partit sigui necessàriament condemnable. En aquest context cal citar tres articles apareguts el febrer de 1924 a *Frankfurter Zeitung* que es situen en una línia unitària d'esquerra, oberta a tot el que representi una iniciativa en favor dels pobres i contra la reacció. Aquest és probablement el motiu de denominar-se ara "Unpolitischer", per exemple a l'article "Konzert im Sitzungssaal" que comenta un acte benèfic celebrat al parlament prussià, aplicació que creu molt més profitosa que la política que s'hi practica.²⁾ En aquesta línia trobem també el comentari a la cerimònia d'enterrament de Lenin, que demostra gran respecte i interès, sense indicar cap distanciament crític degut a adscripcions partidistes

1) Per al primer vegeu "Totenfeier um Mitternacht", *Frankfurter Zeitung*, 2.3.1925 (W IV, p. 98-99; W[89] 2, p. 353-354) i "Abschied vom Toten", ibidem, 5.3.1925 (W IV, p. 99-103; W[89] 2, p. 354-358); per al segon "Besuch im Rathenau-Museum. Zum Todestage Walther Rathenaus", ibidem, 24.6.1924 (W IV, p. 115-118; W[89] 2, p. 205-208), així com el número 16 de la sèrie *Berliner Bilderbuch* (*Der Drache*, 1.7.1924; W IV, p. 539-540; W[89] 2, p. 124-126). La sèrie "Leipziger Prozeß gegen die Rathenau-Mörder" es troba a W[89] 1, p. 872-888. Recordem que Roth havia criticat les concessions d'Ebert a la dreta ("Der Ukas des Zaren Ebert", *Der Drache*, 15.4.1924; W[89] 2, p. 161-163.)

2) *Frankfurter Zeitung*, 15.2.1924; W[89] 2, p. 54-55. El periodista afegeix: "Als ich das vorletzte Mal den preußischen Landtag besuchte, sah ich gerade, wie die Polizei kommunistische Abgeordnete mit Gewalt entfernte. Man begreift, daß der Respekt des Unpolitischen vor dem preußischen Landtag erst durch einen Fünf-Uhr-Tee wiederhergestellt werden konnte."

concretes.¹⁾ El text més destacat en aquest sentit és "Die klagenden Ziffern", sobre un acte en el qual es donaren informacions i es mostrà un documental sobre la misèria a Alemanya i sobre l'activitat de la "Internationale Arbeiterhilfe", iniciativa del comunista Willi Münzenberg que Roth lloa:

"Allerdings las ich im 'Vorwärts' einen Leitartikel, in dem ersichtlich gemacht werden soll, daß diese Internationale Arbeiterhilfe, an deren Spitze der Berliner Kommunist *Münzenberg* steht, eine schlaue politisch-taktische Angelegenheit der Kommunisten sei. Ich weiß nicht, ob das richtig ist. Jedenfalls: Der Film bleibt überzeugend (...). Vielleicht stammt jene gütige Suppe aus einem politischen Kessel. Aber wenn der Teufel selbst käme mit einem nahrhaften Brei, gekocht an den Feuern der Hölle, aber mit dem Ziel, die Hungrigen in Deutschland zu speisen - die teuflische Tat wäre eine heilige. Denn der politische Endzweck entweiht nicht die segensreichen Mittel - sondern diese entschuldigen den Zweck..."²⁾

A la llum del comportament dels grups polítics d'ideologia més extrema, de la poca correcció formal i escassa efectivitat del treball parlamentari (Roth tenia a més el record de les pràctiques parlamentàries tumultuoses que havien dominat els darrers anys de l'imperi austro-hongarès, que ara veia reproduïdes al parlament alemany), de la feblesa i poca convicció que mostraven les institucions republicanes, del desinterès de la política oficial pel benestar de les masses, demostrat en l'elevat atur i en la inflació galopant que no havia estat frenada fins poc abans i havia perjudicat sobretot les classes baixes,

1) "Lenins Begräbnis im Film", *Frankfurter Zeitung*, 13.2.1924; W IV, p. 483-484; W[89] 2, p. 50-51.

2) Ibidem, 8.2.1924; W[89] 2, p. 45-46. Cita de la p. 46. A la llum d'aquesta defensa de Münzenberg, l'anècdota narrada per Cziffra sobre una trobada poc amistosa entre ell i Roth el 1936 a casa d'E.E. Kisch durant l'exili a Holanda resulta més notable; Cziffra recull la següent observació de Roth: "'Der Egon ist auch Kommunist, aber er ist doch mein Freund. Aber dieser Münzenberg! Wenn Hitler ein brauner Teufel ist, dann ist es Münzenberg auch, nur in Rot!'" (Cziffra, p. 93.)

de la manca d'equitat i eficiència de l'administració de justícia¹⁾, davant d'un panorama tan poc esperançador, no és estrany que Roth adopti una postura cada dia més desil.lusionada que, si bé no renuncia a la crítica i la denúncia, desconfia de possibles solucions a través del funcionament polític convencional. Si bé li queda encara alguna fe en una possible revolució, que perdrà definitivament en el viatge a Rússia, sembla identificar qualitats específicament alemanyes a la base de tots els mals.

Un article sobre el president Ebert de finals de 1923 mostra clarament l'interès i l'admiració de Roth per als individus ocupants de posicions elevades en els quals descobreix qualitats humanes, en un to que anuncia ja ara allò que posteriorment escriurà sobre l'emperador Franz Joseph (i en part també el que diu de Napoleó a *Die hundert Tage*, de 1936), sobre Grillparzer o Clemenceau: la tragèdia del gran home tancat entre les petiteses d'aquest món, un gran home eminentment solitari i incomprès, però fidel a una concepció humanista, de servei a un país que el malcomprèn; també es dibuixen aquí els motius de la desconfiança de l'escriptor envers els aparells polítics i el seu rebuig a les qualitats que considera alemanyes per excel.lència:

1) Els següents articles poden servir de mostra de la preocupació de Roth per aquest tema tan conflictiu en aquella època, tant a Alemanya com a Austria (pensem en el seguit d'esdeveniments que culminaren amb la crema del Palau de Justícia vienès el 1927): "Der gefesselte Dichter", *Berliner Börsen-Courier*, 14.6.1922 (W[89] 1, p. 823-824); "Die bayrische Richterseele", *Vorwärts*, 24.10.1922 (W[89] 1, p. 889-890); "Die Opfer des Herrn v. Kahr", *Neues Acht-Uhr-Blatt*, 8.11.1923 (W[89] 1, p. 1059-1062); "Begegnung mit Herrn v. Kaehne", *ibidem*, 22.11.1923 (W[89] 1, p. 1070-1071); "Geträumter Wochenbericht" (sobre el procés contra Hitler), *Vorwärts*, 2.3.1924 (W[89] 2, p. 70-72); "Prozeß im Halbdunkel", *Frankfurter Zeitung* 4.6.1924 (W[89] 2, p. 195-197); així com els articles segon (*Der Drache*, 25.3.1924; W[89] 2, p. 95-97) i tercer (*ibidem*, 1.4.1924, p. 97-100) de la sèrie *Berliner Bilderbuch*.

"Seine persönliche Tragik wächst mit dem Unglück Deutschlands. In diesem Sinne repräsentiert er es menschlich, nicht nur beruflich. (...) Er vereinigte in sich die besten Durchschnittstugenden des deutschen Volkes: Bescheidenheit und Tüchtigkeit (...). Vor fünf Jahren lachte ihn der deutsche Spießher aus, das auf den Lokalanzeiger abonnierte Kleinhirn. Heute wollen ihn seine Genossen aus der Sozialdemokratischen Partei ausschließen. Zwischen der rohen Mißgunst kleinbürgerlichen Pöbels und der Verständnislosigkeit des flachköpfigen Gewerkschaftssekretärs spielt sich die deutsche Tragödie Ebert ab.

Man kennt seine achtunggebietende Laufbahn (...). Aber obwohl dieser Aufstieg dank persönlichem Verdienst und harter, stiller Arbeit gerade dem deutschen Lesebuch-Menschen imponieren sollte, wurde er Objekt billigen bürgerlichen Spottes. Der Durchschnittsmensch verträgt über sich nicht seinesgleichen. (...) Menschliche Größe gewinnt er erst durch die stetig um ihn wachsende Einsamkeit. Dadurch verliert er erst recht die Fähigkeit zu führen, Aber so wächst er hinaus, wächst über seine Partei, seine Stellung, sein Vaterland, wächst in die Region der 'reinen Idee' und wird ein Beispiel leidender, großer Menschlichkeit und passiven Heldentums.

Dabei bleibt es gleichgültig, ob der Beschluß, ihn aus der Partei zu entfernen, ausgeführt wird oder nicht. (...) Er ist ihr auch nichts mehr schuldig. (...) Seine Entwicklung als 'Individualität' hätte sie sicherlich nur hindern können. (...) Gegen die Grundsätze der Partei, ja sogar des Sozialismus hat Ebert gewiß verstoßen. Aber mit gutem Gewissen, offen und öffentlich, im Dienste seines Wesens und einer Idee, unter einem innern und äußern Zwang. Er war eingekerkert in seiner Präsidentschaft wie in einer Zelle. (...) So, mit Erfolg um Achtung werbend, wuchs er in den Augen seiner politischen Gegner. (...) Aber je mehr Ebert Gegner verlor, desto geringer wurde die Zahl seiner - Freunde. Je mehr er an Achtung gewann, desto mehr verlor er an Liebe. (...) Der Präsident einer glücklicheren Republik kann zurücktreten. Ebert kann es nicht. (...)

Wenn ihn jetzt die Partei verläßt, verlassen muß, wird Ebert ein Heimatloser sein und ein - Ohnmächtiger. (...) Aber aus dem Gegensatz zwischen Eberts Machtlosigkeit, Einsamkeit, Verlassenheit und den äußeren Widerständen der deutschen Parteien erblüht das tragische Schicksal einer einzigartigen Gestalt, eine Art traurigen Königtums, das nicht von dieser Welt ist."¹⁾

Hem aportat un resum tan extens de l'article perquè el creiem notable, tant pel que demostra d'independència de l'autor envers una línia partidària preestablerta, precisament en l'època que ha estat considerada més lligada a una ideologia concreta, com per l'admiració i interès per les qualitats humanes de l'individu més enllà d'interessos

1) "Ebert", *Prager Tagblatt*, 3.11.1923; W IV, p. 95-98; W[89] 1, p. 1056-1059.

de grup, així com perquè indica una forma de pensar que es mantindrà fins als darrers escrits - pensem que l'assaig *Clemenceau* procedeix dels darrers anys, i *Grillparzer* aparegué el 1937.

Fent potser una extrapolació des de la història contemporània espanyola, creiem veure en Roth una persona sincerament interessada per la societat i la política del seu temps, que havia dipositat grans esperances en les institucions que havien de substituir l'antic règim enderrocat, esperances centrades en l'assoliment d'una major justícia social i d'una nova convivència gràcies a la igualtat, la democràcia i un sistema d'ensenyament que permetés un major desenvolupament de les qualitats positives de l'individu, amb expectatives tal vegada massa messiàniques, i que es veu frustrat pel fracàs d'una revolució que aviat es desmentí a sí mateixa - fenomen que creiem comparable al "desencanto" de què hom parlà tant després de la transició espanyola. A la vista de la feblesa històricament demostrada per les institucions democràtiques nascudes el 1919 a Alemanya i Austria, creiem que el desencantament de Roth queda més que justificat. L'agitació dels "Völkische", el ràpid creixement dels nacionalsocialistes, la sovint flagrant injustícia en les sentències dels processos polítics, la indefensió i apatia de les institucions republicanes, l'omnipresència de la ideologia wilhelminista, unides a l'espectacle de la divisió de l'esquerra, eren motius més que suficients per a rebutjar una situació insostenible. El fet que la república pràcticament cometés suïcidi en elegir Hindenburg com a president a la mort de Friedrich Ebert no féu sinó confirmar com estava de justificada la desesperança; el camí de Hitler a les més altes esferes de poder a través de vies almenys aparentment democràtiques estava ja prefigurats.

El testimoni de l'amic de Roth Max Krell constata el nexa entre la marxa de l'escriptor cap a França el juny de 1925 i l'elecció de Hindenburg, marxa que s'ha d'interpretar com un exili, de forma similar a la partida de Kurt Tucholsky a França per aquesta mateixa època:¹

"1925, als der Nachfolger Friederich Eberts gewählt werden sollte, war ich Joseph Roth in Leipzig begegnet. Am entscheidenden Tag sagte er: 'Wenn es Hindenburg wird, reise ich ab, ich weiß, was dieser Wahl folgen wird.' Am anderen Morgen sah ich die schwarzweißroten Fahnen und nicht die der Republik, Roth saß bereits im Zug nach Paris."²

Cal matisar la forma en què Krell narra la marxa de Roth: aquesta no va ser pas espontània, sinó fruit d'un acord amb la *Frankfurter Zeitung*, per a la qual havia de treballar com a corresponsal del *Feuilleton*, secció dirigida en aquell moment per Benno Reifenberg, amb qui el periodista tenia una bona amistat. Aquesta va ser una ocasió oportuna per a portar a la pràctica l'allunyament d'Alemanya i de la seva política quotidiana que es venia anunciant en el rebuig manifestat en múltiples articles. L'elecció de Hindenburg no havia fet més que confirmar les pitjors temences del periodista: la democràcia, massa feble i covarda per a poder-se imposar, cometia suïcidi.

La desesperació de Roth per l'apatia amb què les institucions democràtiques permetien que hom les ignorés o ridiculitzés s'havia fet patent ja feia temps, per exemple en el setzè article de la sèrie *Berliner Bilderbuch (Der Drache, 1.7.1924)*:

1) Westermann remarca aquesta circumstància i estableix el paral·lel amb Tucholsky (constatat ja per Günter Blöcker a "Am deutschen Himmel keine Sterne mehr", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 22.8.1970), en el cas de la marxa a França, així com en el fet que en tots dos autors, i de forma semblant en Leonhard Frank, es produeix un canvi de temàtica, apartant-se de les posicions compromeses defensades fins aleshores - apartament més marcat en el cas d'aquest darrer. Vegeu Westermann, p. 226, nota 68.
2) Max Krell: *Das alles gab es einmal*. Frankfurt a. M.: Verlag Heinrich Scheffler, 1961. 362 pags. Cita de la pàgina 262. (Westermann, p. 47, reproduueix aquest passatge substituint erròniament "Wahl" per "Zeit".)

"Es war am Todestage Rathenaus. Aber der Reichstag entsann sich dessen erst am Schluß. Als ein Sozialdemokrat an den Todestag erinnerte, riefen die Völkischen: Au! Au! Wer kennt nicht die Kraniche des Ibykus? Als die Mörder der Kraniche gewahr wurden, schrien sie ebenfalls. Aber die Völkischen brauchen nicht erst eruiert zu werden...

Am Abend begaben sich einige Republikaner an das Grab des Toten. Man sah in den Straßen Berlins drei schwarz-rot-goldene Fahnen auf drei Automobilen. Da blieben alle Passanten verwundert stehen, die Straßenbahnen, die Autobusse hielten still, Tür und Fenster flogen auf, und ratlos fragte einer den andern: Was ist los? Was sind das für Farben? Ist Deutschland denn eine Republik?

Auf diese letzte Frage konnte man nicht entschieden antworten."¹⁾

Més "humorística", d'acord amb el tarannà de la revista on es publicava, però amb un clar sentiment de desesperació subjacent, era la imatge de Berlin, i amb ella d'Alemanya, que havia donat l'article cinquè de la mateixa sèrie (15.4.1924):

"Auf den Pflastersteinen steht es, schwarz auf Asphalt: 'Die nationale Freiheit kommt! Hoch Ludendorff!' Jetzt blüht seine Persönlichkeit sogar aus unfruchtbarem Gestein, und ich wandere sehr sorgfältig über die Straße, aus Furcht, auf ihn zu treten, in diese nationale Freiheit hineinzutreten, deren Geruch überhaupt nicht mehr zu vertreiben wäre. Andere Passanten, die mehr nationale Gesinnung im Herzen und weniger Empfindung in der Nase haben, treten ungeniert auf die Wahlpropaganda, und davon erhebt sich jetzt in Berlin ein so wahnsinniger Gestank. Es riecht nach alten angebrannten Germanenbärten und nach Giftgas, nach hämorrhoidalen Geheimräten und der Stiefelwichse der preußischen Kommis-Feldwebel. Und das alles gleichzeitig! Das stinkt nicht zum Himmel. Das stinkt nur zur Walhalla!..."²⁾

Roth abandonava així les posicions de lluita ideològica que havia intentat defensar; d'ara endavant es concentraria en el treball per al diari de Frankfurt, i la seva temàtica tendiria a apartar-se de la crítica social directa i a fer-se més atemporal i centrada en interessos humanistes genèrics. Malhauradament, és impossible d'establir fins a quin punt aquest canvi de línia fou iniciativa del periodista, i quina part hi jugà la nova situació política, que sembla haver obligat el

1) W[89] 2, p. 125.

2) W[89] 2, p. 104-105.

diari, obertament republicà, a evitar preses de posició agressives. Dins d'una mateixa carta de Roth des de Marsella al company de redacció Bernard von Brentano podem trobar indicis en favor tant d'un motiu com de l'altre:

"Der F.Z. habe ich 7 Artikel geschickt. Ich glaube, daß kein einziger erschienen ist. Ich glaube, daß ich nicht mehr den Ton finde, der demokratisch ist. In jeder Zeile von mir wird die Demokratie geohrfeigt - ich mag schreiben, was ich will. Sie ist feig. Sie wird meine Artikel nicht drucken und mir nicht schreiben, weshalb. Ich halte Das für unmoralisch. (...)

Mächtig in Deutschland zu werden - was bedeutet es? Ich kann schon über die 'Nationalität' hinweg. Aber nicht über die Sprache. Deutsch ist eine tote Sprache, wie das mittelalterliche Latein. Es wird nur von Gelehrten und Dichtern gesprochen. Von Juden. Aber im Mittelalter war Einer mächtig, der eine solche Sprache schrieb. In der demokratischen Neuzeit ist er ein Dreck. Ich kann darüber hinweg, daß die Deutschen Barbaren sind. Aber nicht darüber, daß ich sie nicht bekehren kann. Wir gleichen Missionaren, die lateinisch zu Heiden sprechen, um sie zu bekehren. Vergebliches Bemühen."¹⁾

Si sumem aquesta queixa sobre la manca d'efectivitat i de comunicació amb el públic alemany amb la ja citada en relació amb les escasses vendes obtingudes per *Hotel Savoy* a Alemanya, arribarem a la conclusió que Roth havia concebut la seva tasca de denúncia com una missió, de la qual havia esperat resultats majors dels que en realitat eren possibles; aquelles esperances desmesurades abocaven ara en una decepció, a nivell personal i professional, decepció comprensible en el context de l'època, però relacionada també amb una estructura de personalitat de tipus maníaco-depressiu, oscil.lant entre períodes eufòrics i altres de depressió.

La incomprensió de què Roth es queixa a nivell lingüístic, i que el porta a dir que l'alemany és una llengua morta, es relaciona amb diversos articles on atacava l'ús que la dreta feia d'aquesta llengua, des de la crítica a l'estrena de l'obra d'Ernst Toller "Hinkemann",

1) Carta a Bernard von Brentano, 22.8.1925; Briefe p. 56.

introduïda pel comunicat del ministre de justícia que denegava l'assistència del dramaturg empresonat, comunicat que era parodiat i criticat, fins a "Völkische Studenten und völkisches Deutsch" o "Wohlauf, Kameraden, auf's Pferd ...", entre d'altres, que ridiculitzaven l'estil dels "Völkische" i altres grups afins¹⁾; aquest seria un dels aspectes que Roth criticaria posteriorment dels nacionalsocialistes, per exemple. El sentiment de parlar en un idioma diferent, malgrat que es digui igualment alemany, ha quedat també il·lustrat en aquells articles dedicats a criticar la trivialització del llenguatge i de la literatura, en textos per a anuncis o en frases fetes, a què ens hem referit anteriorment.

Aquesta crítica no es limita al llenguatge utilitzat pels "Völkische", sinó sobretot al seu pensament, a l'actitud de considerar que només allò que ells defineixen com alemany és digne d'interès, tancant-se envers l'estranger, declarat culpable de tots els mals de la nació. Freqüents objectius de la seva crítica són els representants universitaris, tant els estudiants com els professors, que en gran majoria estaven adscrits a aquesta tendència política. Si ja el 1920, a Viena, trobàvem l'article "Die reaktionären Akademiker"²⁾, que criticava la postura universitària, majoritàriament contrària a la revolució, el 1924 veiem continuada aquesta línia en escrits com "Der Korpsstudent"³⁾, sàtira dirigida als membres de les "Burschenschaften", o en "Gespräch über den deutschen Professor"⁴⁾, que entronca amb l'abans citat

1) Els tres articles citats es troben respectivament a *Vorwärts*, 15.4.1924 (W IV, p. 458-461; W[89] 2, p. 158-160); ibidem, 25.7.1922 (W IV, p. 521-522; W[89] 1, p. 847-848); ibidem, 3.11.1922 (W[89] 1, p. 893-894).

2) *Der Neue Tag*, 1.2.1920; W[89] 1, p. 233-236.

3) *Vorwärts*, 24.2.1924; W[89] 2, p. 63-64.

4) Ibidem, 13.4.1924; W[89] 2, p. 155-157.

"Wohlauf, Kameraden, auf's Pferd..." perquè tots dos ridiculitzen el mateix personatge, el rector de la universitat berlinesa Roethe, que el periodista considera el prototipus i un dels principals responsables de l'èxit d'aquestes actituds entre els estudiants. No es tracta només d'una crítica a una ideologia dretana, sinó que Roth sembla diagnosticar una idiosincràsia alemanya específica a la base d'aquestes postures tancades a la realitat exterior. L'article, en forma de diàleg entre dos interlocutors, Alfred i Eduard¹⁾, comenta la negativa de l'Acadèmia bavaresa a participar en una celebració de la universitat de Nàpols, negativa basada en la creència que tot l'estranger era culpable del tractat de Versalles. Alfred defineix els professors alemanys com "Menschen, denen der geistige Stahlhelm über Augen und Ohren gerutscht ist, so daß sie Stimmen und Erscheinungen der Außenwelt nicht mehr wahrnehmen können", i que sota l'aureola d'erudits que els aparta dels altres mortals es dediquen en realitat a l'agitació antirepublicana, de tal forma que s'ha produït "ein Durcheinander zwischen Generaltum und Professorentum", cosa que fora d'Alemanya es desconeix. El diàleg acaba amb aquesta conclusió lapidària i gens esperançadora:

Eduard: 'Werden die neapolitanischen Gelehrten nicht sehr beleidigt sein?'

Alfred: 'Wenn sie Philosophen sind: nein! Denn sie haben ihre Abweisung nicht von jenen erhalten, die sie eingeladen hatten! (...) Sie luden die Freiheit ein, und ihnen antwortete die Barbarei. Es ist, wie wenn ein Dichter an die Sterne appelliert, und ihm fallen Hakenkreuze ins Angesicht.'

Eduard: 'Was werden die Neapolitaner jetzt denken?'

1) En carta del 22.1.1925, Roth anomenava entre els seus projectes un llibre de diàlegs: "So habe ich seit Langem den Plan, ein Buch Dialoge zu schreiben, frech und witzig über 'Tagesfragen' in weitestem Sinn. Das Buch könnte z.B. 'Alfred und Eduard' heißen, die Namen der Sprechenden (...)." (Briefe, p. 44.)

Alfred: 'Sie werden denken, am deutschen Himmel leuchten keine Sterne mehr, sondern Hakenkreuze.'

Eduard: 'Und ich glaube, sie werden richtig denken...''¹⁾

Un dels exemples en què trobem la crítica a una mentalitat alemanya subjacent a totes les ideologies és l'article "Wahlkampf in Berlin"²⁾, que de la uniformitat del material electoral de tots els partits diagnostica per a tots la mateixa incapacitat de fer-se escoltar i arribar als votants:

"Die nüchterne Bürokratie der *Berliner Wahlpropaganda* aller Parteien beschränkt sich auf die alten, schlecht erprobten Mittel. Sie bedruckt lange Zettel aus grauem, porösem Papier mit kleiner Schrift, übrigens meist Frakturschrift, die ein amüsanter typographisches Bild ergibt. Aber nicht ein einziges dieser vielen vergeblich verschleuderten Worte springt aus den schwindelerregenden Zeilen als bannender, gellender, erschütternder optischer Schrei. So viele Parteien es gibt und so sehr manche sich anstrengen, die anderen als 'undeutsch' zu brandmarken - diese Propaganda beweist, wie sehr deutsch sie alle sind. Wie fremd allen zusammen die lauten Mittel der äußeren Wirksamkeit sind. Wie alle sich bemühen, mit redlicher Naivität durch eine minutiöse Brörterung der Grundsätze zu überzeugen und - zu langweilen."

Aquest sentiment de rebuig i commiseració per allò que considera típicament alemany des d'un punt de vista pejoratiu el retrobarem en els escrits que segueixen a l'arribada a França. Però el distanciament envers la realitat sociopolítica alemanya es manifesta també d'una manera indirecta en la temàtica de les dues narracions publicades el 1925, molt més allunyada de les realitats quotidianes que en les tres novel·les precedents.

La primera d'elles, *April. Die Geschichte einer Liebe*³⁾, és com *Hotel Savoy* una narració en primera persona, i com aquella novel·la gira al

1) W[89] 2, p. 157. La darrera frase d'Alfred serví a Günter Blöcker com a títol d'una recensió del recull *Der Neue Tag* (G. B.: "Am deutschen Himmel keine Sterne mehr." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 22.8.1970.)

2) *Frankfurter Zeitung*, 29.4.1924; W IV, p. 29-31; W[89] 2, p. 169-171.

3) Apareguda a Berlin, a l'editorial J.H.W. Dietz Nachfolger. Es troba a W III, p. 64-82, i W[89] 4, p. 333-351.

voltant d'un narrador eminentment passiu que es dedica a observar el que s'esdevé en la petita ciutat innominada on ha anat a parar casualment. Com els brins de palla que de nen salvava de caure a la claveguera, en una mostra extrema d'amor a tota criatura, i que encara ara voldria rescatar, ell mateix es deixa portar pels sentiments, mancat de qualsevol ambició o finalitat pràctica que el motivi. El narrador innominat passa al voltant d'un mes a la petita ciutat, amb molt poc contacte amb la gent, però establint simpaties i antipaties: odia un auxiliar ferroviari pel seu aspecte, i estima una noia que veu cada dia a la finestra de la casa del director de correus, davant la qual passa dies sencers passejant-se, encara que plougui. El dia que s'adona del temps transcorregut, decideix marxar immediatament, ja que la cambrera de l'hotel li ha dit que la noia que estima està paralítica i greument malalta. Però quan marxa amb el tren descobreix que està perfectament sana i és la dona o promesa del funcionari ferroviari tan odiat. Ara bé, això no ensorra el protagonista, que treu la següent conclusió:

"'Das Leben ist sehr wichtig!' lachte ich. 'Sehr wichtig!' und fuhr nach New York." 1)

Aquest valor positiu d'una Amèrica on tot és possible i la modernitat troba la màxima expressió és també un nexa amb *Hotel Savoy*, on la figura de Bloomfield i l'hàbit de Zwonimir d'anomenar "Amerika" tot allò que li agradava fan d'aquesta paraula una mena de símbol inconcret, però carregat de connotacions positives.

La segona narració, *Der blinde Spiegel. Ein kleiner Roman*, publicada pel mateix editor de l'anterior, manté un lligam més estret amb els treballs periodístics previs, així com amb *Die Rebellion*, en tant que descriu la forma de vida de les classes baixes a través del personatge

1) W III, p. 82; W[89] 4, p. 351.

central, Fini, una noieta filla d'obriers que fa poc ha començat a treballar en una oficina. El relat, que demostra una sensibilitat exquisida, presenta una protagonista extremadament tímida i insegura, que sent el món com un entorn absolutament hostil, on només les petites coses boniques atresorades d'amagat constitueixen un oasi i un refugi, i narra els seus primers contactes amb els homes, que experimenta com temibles i incomprensibles. La seva timidesa i incapacitat d'expressar i formular els propis desitjos són la causa que Fini abandoni la relació amb el pintor Ernst, amb el qual s'estimaven, i sigui seduïda pel músic Ludwig, envellit i fracassat, amb qui acaba casant-se. Però no és feliç, i finalment fuig amb un orador revolucionari que anomena Rabold i amb el qual es sent feliç. Ara bé, la tasca de Rabold no li permet portar una vida tranquil·la, i durant una llarga absència d'ell Fini es sent tan desgraciada que, després de dies sencers sense menjar, marxa de casa per intentar trobar-lo als carrers, i en arribar al riu té una mena d'al·lucinació, creient que el vell pescador de l'altra riba és un enviat del seu company, del qual vol anar a l'encontre:

"Sie fiel ins Wasser, tat noch einen leisen Schrei, sank unter, und der Strom führte sie mit, barg sie vor den Blicken der Welt. Drei Meilen weiter fand man sie, ihren aufgeschwemmten Leib, Wasserrosen und grüne Pflanzen im Haar, den Mund halb offen. Sie kam in den Polizeibericht, der keine Ursachen anzugeben wußte. Ihre Leiche lag in der Totenkammer, kam in die Anatomie; denn es fehlte an Leichen, man nahm auch aufgeschwemmte. Niemand wußte, daß sie in den Himmel hatte gehen wollen und ins Wasser gefallen war. Sie zerschellte an den weichen Treppen aus purpurnen und goldenen Wolken."¹⁾

Deixant apart el motiu d'Ofèlia, és evident la similitud amb la sort d'Andreas Pum, que també va a parar al dipòsit de cadàvers i a la sala

1) W III, p. 118; W[89] 4, p. 387-388.

d'anatomia, ja que hi ha escassetesa de cadàvers¹⁾. Un altre nexa amb altres escrits del mateix autor el trobem en relació amb l'article "Das Wartezimmer"²⁾, que tematitza els miralls cecs del títol de la narració: de la mateixa manera que la noieta no ha adquirit seguretat en sí mateixa degut a l'ambient pobre en què ha crescut, simbolitzat pel mirall defectuós, igualment el protagonista del *Feuilleton* esdevé insegur en l'ambient de les sales on ha d'esperar a ser rebut, de manera que quan per fi pugui entrar es trobarà a mercè de l'amo de la casa. Vegem un dels fragments de la narració on apareix aquest motiu:

"Fini fühlte, daß keine Hilfe kam, und es war ihr, als müßte sie, ungelernt, wie sie war, in der nächsten Stunde zur Prüfung antreten. Stolz und mutig waren die Menschen, gewiß kamen sie aus den großen, kühlen, bewachten Häusern und aus den reichen Zimmern, in denen Spiegel an jeder Wand die Haltung ihrer Besitzer unter steter Aufsicht halten und bis zur Vollkommenheit verbessern. Wer aber, wie wir, aus den engen Häusern kommt und in den Zimmern mit den blinden Spiegeln heranwächst, bleibt zage und gering sein ganzes Leben lang."³⁾

1) "Nachdem sich alle Gäste entfernt hatten, schaffte man die Leiche Andreas Pums weg. Sie kam nach einigen Tagen, weil gerade Leichenmangel war und obwohl sie nur ein Bein hatte, ins Anatomische Institut (...)" (W I, p. 313; W[89] 4, p. 332.) Aquest element narratiu es relaciona amb l'article "Die Toten ohne Namen" (*Neue Berliner Zeitung*, 17.1.1923; W[89] 1, p. 914-916), sobre les fotografies dels morts desconeguts que es troben exposades a la comandància de policia berlinesa, i que es deté en l'aspecte dels ofegats (p. 915).

2) *Vorwärts*, 1.7.1924; W[89] 2, p. 37-39.

3) W III, p. 95; W[89] 4, p. 364. Compareu-ho amb el següent fragment de l'article: "Ich kenne die Vorzimmer auswendig und weiß genau, wie die Kleiderrechen aussehen und die Schirmständer und die Spiegel, die selten das Sonnenlicht empfangen und widergestrahlt haben. Das Quecksilber dieser Spiegel leuchtet nicht. Wenn die elektrische Lampe entzündet wird, verdoppelt sich ihr Licht im Spiegel, aber es bleibt schwach und hilflos. Und mein Bild gibt dieser Spiegel verzerrt wieder, mein blasses Angesicht bleicht er noch ein wenig, meine schmalen Schultern krümmt er, den matten Glanz meiner Augen löscht er vollends. Er demütigt mich und macht mich geringer, als ich bin, und spiegelt mich so wider, wie mich der Herr des Hauses sieht. Vielleicht übertreibt der Spiegel gar nicht. Denn ich kann wohl nach einer langen Wartezeit so aussehen, als wären meine Schultern nicht nur schmal, sondern auch schief. Denn der Spiegel sowohl wie die Bilder und ich, wir alle verkümmern und werden gering und unscheinbar, wortlos und schüchtern in den Vorzimmern." (W[89] 2, p. 38.) El motiu havia aparegut ja al capítol XXV de *Das Spinnennetz*, on durant les noces de Lohse [Continua a la pàgina següent.]

Bronsen recull una mostra de l'apreci de Roth per aquesta obreta, definida com "zart und zärtlich", evidenciat el 1934 en conversa amb una admiradora, i veu en Fini "ein Gleichnis für schuldlose Zerbrechlichkeit und darüber hinaus ein verstelltes Sinnbild für die Lebensangst des Autors."¹⁾

Durant 1925 trobem fins al maig uns trenta articles de temes diversos, majoritàriament per a *Frankfurter Zeitung*, tret de set per a *Der Drache*, els darrers de l'escriptor que hi aparegueren i que constitueixen la darrera col.laboració regular amb una publicació que s'autodefinís d'esquerra. Es manté encara la tònica de crítica i ridiculització de la societat burgesa i de les actuacions de la dreta, amb alguns escrits encara fortament agressius com "100 000 Mark für einen Roman", que es burla de la convocatòria d'un concurs per a una novel·la autènticament alemanya" feta pel diari dretà *Münchner Neueste Nachrichten* en col.laboració amb *Hamburger Fremdenblatt*, el qual es considera a si mateix un periòdic democràtic. L'atac es dirigeix primerament contra el diari muniquès, obertament reaccionari i acusat de connivència amb les autoritats regionals, considerades no només per Roth les més retrògrades d'Alemanya; però també l'altra publicació és criticada com a exponent de l'actitud indecisa i inefectiva de la premsa democràtica, disposada a qualsevol col.laboració amb l'adversari:

"Und was das 'Hamburger Fremdenblatt' betrifft, bin ich sehr skeptisch. Es ist ein 'demokratisches Organ' und hat vor der Wahl gegen die Rechte 'gekämpft'; mit den Waffen gekämpft, die zu der überlieferten Rüstung der deutschen Demokratie gehören. Diese Waffen

[Ve de la pàgina anterior.] Benjamin Lenz pensa en la seva família: "Benjamin hörte nicht, Benjamins tiefer Blick verglomm irgendwo im Weiten, er dachte an Lodz, an die schmutzige Barbierstube seines Vaters und sah den einzigen, blindgewordenen Spiegel im Laden." (W I, p. 115; WI891 4, p. 133.)

1) Bronsen p. 262.

sind: Würde, gemäßigter Republikanismus und Sanftheit des Gemüts. Wenn so ein Republikaner sehr aufgeregt ist, so schreibt er: 'Es erübrigt sich, näher auf die Anwürfe der Rechtspresse einzugehen...' Seitdem sie (angeblich) besteht, kämpft die Republik mit diesem 'Es erübrigt sich'. Es erübrigt sich zu kämpfen. Es erübrigt sich, eine Republik zu sein."¹⁾

Altres escrits per a la mateixa revista mostren també una actitud crítica similar, com ara dos que giren al voltant de l'ex-emperador alemany i mostren un antimonarquisme circumscribit sobretot a la personalitat de Wilhelm II ("Kaisers Geburtstag" i "Kaiserliche Orthographie"²⁾), o bé un que tematitza comportaments que considera típics per als oficials, que es creuen una casta superior posseïdora de tots els drets ("Das Dienstmädchen auf dem Treppengeländer"³⁾), i que podem relacionar amb una confessió pretesament autobiogràfica que ens assabenta del rang militar que ja en aquell moment s'atribuïa, així com de l'opinió negativa que manifestava de l'exèrcit:

"Ich würde es begrüßen, wenn alle Mörder den Rang bekämen, den sie nach ihrer Tätigkeit verdienen. In der Zeit, in der ich auf Befehl mordete, trug ich mit Recht den Titel und den Rang eines Leutnants und war ein privilegierter Häftling, den man eingesperrt hatte, nicht, weil er gemordet hatte, sondern damit er morde. Das ist der einzige Unterschied."⁴⁾

1) *Der Drache*, 6.1.1925; W IV, p. 212-215; W[89] 2, p. 320-323. Cita de la p. 212 (W IV) i 321 (W[89] 2). El 1929, en passar Roth momentàniament al diari muniquès, retornarem sobre aquest article.

2) "Kaisers Geburtstag": *Der Drache*, 20.1.1925; W[89] 2, p. 335-337. "Kaiserliche Orthographie": ibidem, 27.1.1925; W[89] 2, p. 339-341. Més endavant caldrà confrontar el primer d'ells amb "Rede über den alten Kaiser", escrita també per a l'aniversari del naixement d'un emperador, en aquest cas Franz Joseph (*Die österreichische Post*, 1.7.1939; W IV, p. 771-777). Trobem també un article sobre el darrer zar ("Das aufgedeckte Grab", *Frankfurter Zeitung*, 31.12.1925; W IV p. 500-512; W[89] 2, p. 524-526) absolutament crític amb la forma en què Nicolau II encarnà la monarquia.

3) *Der Drache*, 24.2.1925; W[89] 2, p. 351-353.

4) Article tretzè de la sèrie *Berliner Bilderbuch* (*Der Drache*, 10.6.1924; W[89] 2, p. 119-120). Cita de la pàgina 120.

Sabem que diverses versions sobre les experiències a l'exèrcit convisqueren a totes les èpoques, però l'opinió generalitzada és que Roth no es concedí la categoria de tinent i la condició d'ex-presoner de guerra a Sibèria fins la redacció de *Die Flucht ohne Ende*, a imitació del protagonista de la novel·la, Franz Tunda.¹⁾ Geza von Cziffra recull en canvi una anècdota, que situa el 1919-1920, la qual fa recular aquestes fabulacions fins a la immediata postguerra i il·lustra la relació entre Roth i Egon Erwin Kisch. Tocant a això, notem que Cziffra era sempre interpel·lat per Roth com alferes - categoria autèntica, en aquest cas - i es dirigia a l'escriptor, sis anys més vell, anomenant-lo tinent.

"Es ging um die Kriegsgefangenschaft Roths, deren Geschichte er oft und gerne in tristen Farben erzählte. Zuerst nur seinen engsten Freunden, aber später, als er in den Cafés Central und Herrenhof Eingang in Künstlerkreise fand, auch seinen neuen Bekannten. Es war eine aufregende Geschichte, qualvolle Gefangenschaft, abenteuerliche Flucht, Hunger, Angst, Todesgefahr - zehn Jahre später nachzulesen in seinem Roman 'Flucht ohne Ende'.

Einmal machte er während seines Berichts irgendwelche abwertenden Bemerkungen über tschechische Soldaten, die den Prager Kisch so aufbrachten, daß er sich die Mühe nahm, im Archiv des 21. Jägerbataillons nachzusehen, und siehe da, nirgends war von einem Kriegsgefangenen Joseph Roth die Rede.

Kisch knöpfte sich bei der erstbesten Gelegenheit Roth unter vier Augen vor. Joseph zeigte sich sehr zerknirscht und versprach:

'Ich werde das nie wieder erzählen!' Er machte eine kurze Pause und fügte dann hinzu: 'Wenn Sie dabei sind, Kisch.'

Von da ab waren die beiden sehr gute Freunde."²⁾

Trobem també alguns articles remarcables i que mostren un clar to de crítica cultural envers el món suposadament civilitzat que comercialitza i trivialitza tot el que toca: així, quan lamenta que un grup de lames tibetans s'hagin prestat a convertir les seves pregàries en un espectacle que precedeix un film sobre una expedició a l'Everest; tot i així, l'expedició en sí i el segle que l'ha feta possible són objecte

1) Vegeu Bronsen, p. 174-180, especialment p. 174.

2) Cziffra p. 47-48.

de lloança: "Vom Nollendorfplatz bis zum tibetanischen Hochland ist weniger als ein Katzensprung: nämlich ein Menschensprung."¹⁾ Una postura similar, entusiasta amb tot el que sigui ampliar el coneixement del món, però atenta a qualsevol manipulació, es mostra quan Roth lamenta els motius patriòtics que han causat la tragèdia de l'expedició Scott al Pol Sud, en una empresa inútil per tal d'assolir un punt arbitrari del mapa i amb una actitud indigna d'un científic: "Die Eitelkeit, die Fahne seines Vaterlandes zuerst zu hissen, teilt der große Mann der Wissenschaft mit dem törichten Kadetten, der eine Schanze erstürmt und mit einer letzten Phrase auf den Lippen stirbt."²⁾ "Die Girls", sobre els grups de coristes nord-americanes que durant els anys vint feren furor a Europa, critica la cosificació de la dona i la barreja d'erotisme i militarisme que caracteritzava l'espectacle³⁾, mentre que "Die 'Branche' mobilisiert" ataca la moda patriòtica i bel·licista que s'estén dins del cinema alemany, el qual segueix la moda política, ja que "Es gibt nichts Heiligeres als die Konjunktur."⁴⁾

Novetat absoluta revesteix l'interès per l'església catòlica que demostren tres articles: "Der Film vom Vatikan", que dibuixa de forma

1) "Sieben Lamas sind angekommen", *Frankfurter Zeitung*, 4.4.1925; W[89] 2, p. 375-377.

2) "Filme", *Frankfurter Zeitung*, 17.3.1925; W[89] 2, p. 360-363. Cita de les pàgines 361-362.

3) *Frankfurter Zeitung*, 28.4.1925; W IV, 546-548; W[89] 2, p. 393-394.

4) *Ibidem*, 16.4.1925; W IV, p. 499-500; W[89] 2, p. 381-382. Roth situa l'inici d'aquesta moda en la pel·lícula del director hongarès Arczen von Cserepy "Fridericus Rex", i el diagnòstic troba recolzament en l'opinió d'un crític cinematogràfic de prestigi: el company de redacció Siegfried Kracauer; vegeu al respecte la seva obra *From Caligari to Hitler. A psychological history of the German Film*, Princeton 1947. (Traducció espanyola: *De Caligari a Hitler. Una historia psicológica del cine alemán*. Barcelona: Editorial Paidós 1985 .)

molt positiva la figura del Papa Pius XI (Achille Rattil¹⁾; "Gladius Dei", sobre les conferències d'un jove capellà que ha adquirit una gran popularitat a Berlín per la seva oratòria - la posició del periodista és aquí més distant, però reconeix en el capellà "jene Eigenschaften, die der katholischen Kirche die Macht verschafft haben: die wohlabgemessene Mischung von modernem Verstand und metaphysischer Begabung, vom Diesseits und Jenseits, von Nachgiebigkeit und Starrheit, Kompromiß und Dogma."²⁾ El tercer article, "Ausflug nach Chorin", lloa la tasca civilitzadora dels monjos cistercencs que construïren aquell monestir i cultivaren aquell entorn enmig de la barbàrie, la qual després de la reforma protestant destruiria la major part de la seva obra.³⁾ Aquesta afirmació del catolicisme anuncia l'interès que ben aviat, a partir del viatge a França, mostrarà Roth per tot allò que posseeixi una tradició i s'hi mantingui fidel.

Un hàbit ja conegut dels companys de Roth es manifesta ara per primera vegada en forma de problema de salut, constatat en carta a l'amic Brentano: "Bin krank: Trinkerleber. Wächst bis zum Herz."⁴⁾ D'ara endavant, les queixes per diverses dolències motivades per la dependència alcohòlica es repetiran i intensificaran. Però el problema ve de lluny, aparentment de l'època del servei militar, i Bronsen ha recollit testimonis de grans borratxeres del jove Roth ja el 1917⁵⁾ i posteriorment entre 1919 i 1920, fins al punt de trobar-lo jaient pel

1) "Es ist sehr viel natürliche Menschlichkeit in diesem Gesicht, eine freie Würde, ein Pathos ohne Kulisse. Es ist der Bergsteiger Rati, der Naturliebhaber, der einfache, freie Mensch und das Haupt der mächtigsten Kirche der Welt." *Frankfurter Zeitung*, 26.1.1925. W[89] 2, p. 337-339.

2) *Frankfurter Zeitung* 13.2.1925; W IV, p. 124-126; W[89] 2, p. 348-350.

3) *Ibidem*, 12.4.1925; W III, p. 664-668; W[89] 2, p. 378-381.

4) Carta del 27.6.[1925]. Briefe p. 50.

5) Bronsen p. 173.

carrer ebri i esparracat¹⁾. Dels primers temps a Berlín l'actor Alfred Beierle, amic i company de vivenda del periodista, i conegut també com a gran bevedor, ha transmès l'anècdota, recollida per Bronsen, de com es van conèixer en una festa de fi d'any de 1920; van marxar-ne junts i passaren tres dies i tres nits de borratxera constant, després de la qual cap dels dos recordà mai res del que havien fet durant aquell temps.²⁾ Aquest oblit constitueix el que hom anomena *blackout*, típic de l'alcohòlic, i pot donar lloc a fabulacions destinades a omplir la llacuna produïda dins la memòria de l'individu, el qual pot arribar a creure-les fermament, o bé pot seguir produint-ne de noves, generant el que hom anomena palimpsests. Si bé no tenim notícia d'altres fases similars d'aquesta espectacularitat, la mala gestió que faria Roth de la propietat intel·lectual de la seva narrativa, que li havia de portar tants problemes durant l'exili i faria desesperar Stefan Zweig, que intentava ajudar-lo, sembla clarament relacionada amb llacunes de consciència d'aquest tipus, que el portaven a acceptar contractes sobre obres ja venudes i adquirir compromisos impossibles.³⁾

Una mostra de la desconfiança de Roth envers les agrupacions polítiques, fins i tot a nivell professional, és la seva relació amb l'associació d'intel·lectuals d'esquerra "Gruppe 1925", relació sempre indecisa i distant. Si per una banda en una entrevista concedida a un

1) Bronsen, p. 195.

2) Vegeu Alfred Beierle: "Ich lebte mit Joseph Roth. Am 4. Juni vor 10 Jahren wurde Joseph Roth begraben". A: *Roland von Berlin* (1949), 23, p. 8-10. Citat a *Ausstellung*, p. 89-90, i Bronsen, p. 213. Cziffra recull també la fama de bevedor de l'escriptor, ja els primers anys vint a Berlín, així com el fet que Beierle compartís amb ell aquest hàbit (vegeu respectivament pàgines 19 i 26).

3) Irmgard Keun, en les seves converses amb David Bronsen, menciona l'aparició d'aquests fenòmens també en la vida quotidiana (vegeu Bronsen, p. 500).

periodista polonès a la primavera de 1926 Roth es manifesta com a membre actiu i entusiasta del grup,¹⁾ posseïm manifestacions privades contràries, que demostren desacord i escepticisme; les més radicals serien les següents, procedents de sengles cartes a Bernard von Brentano:

"Ich habe eine Einladung zu Döblins Runde bekommen. Ich werde in einer Form annehmen, die keine Bindung ist, sondern nur eine Artigkeit. Ich will keine Bindung mit deutschen Schriftstellern. Keiner von ihnen empfindet doch so radikal wie ich."²⁾

"Es ist kein Vorzug, unter uns gesagt, diesem Klub anzugehören. Einige sind dort, auf die ich pfeife. Ich habe [Rudolf] Leonhard geschrieben, daß ich skeptisch bin, daß ich einen Verein loben würde, dessen Aufgabe es wäre, alle anständigen Menschen zur Auswanderung zu bewegen. Im Staate Geßlers, Stresemanns, Gerhart Hauptmanns, aber auch Heinrich Eduard Jacobs', Alfred Kerrs und Rowohlts ist nichts für uns zu holen."³⁾

La presència de noms com Kerr o Hauptmann entre els tan obertament rebutjats per Roth fa pensar en els judicis agressius que anirem trobant cada cop més d'ara endavant, i que poden exemplificar-se ja el 1925 amb l'horror que li provoquen els delegats alemanys i austríacs que assisteixen al congrés internacional de Marsella. Retrobem aquí la condemna a actituds i hàbits que considera típicament alemanys, difícilment traduïble a enunciacions lògics, sinó més aviat intuïtiva i estètica, que converteix petits detalls aparentment negligibles o innocus en símptomes indicadors de tot un caràcter nacional nefast: petitburgès que no ho vol reconèixer, curt de mires, que es té per humà

1) Vegeu Bronsen p. 269-270. la referència és: "'Grupa 1925'. Rozmowa Józefem Rothem. Korespondencja wlasna." A: *Wiadomosci Literackie*, Varsòvia, 16.5.1926.

2) Carta sense data, probablement de finals de 1925; Briefe p. 75.

3) Carta de 11.2.1926. Briefe, p. 79. Cziffra recull l'observació de Roth en un acte del grup "Ich komme hierher nur mit gerümpfter Nase", així com "Schade, daß diese brillanten Köpfe derart linkslastig sind" (Cziffra, p. 57). La monografia de Klaus Petersen *Die 'Gruppe 1925'. Geschichte und Soziologie einer Schriftstellervereinigung*. (Heidelberg: Winter 1981. 279 p.) registra diversos contactes de l'escriptor amb aquella agrupació.

sense ser-ho realment, vulgar, quadriculat ... El rebuig es manifesta en dues cartes, l'una d'elles a Benno Reifenberg, l'altra a Bernard von Brentano, i entronca amb el tema del rebuig a la burocràcia socialista, a la "Partei vom zahnlosen Drachen", i a les qualitats "alemanyes", que els socialistes austríacs també presenten:

"Mitten in meinen schönen Marseiller Aufenthalt ist der Kongreß der Sozialdemokratie hineingeplatzt. 200 Deutsche, 100 Oesterreicher. Diese eine ekelhafte Abart des Deutschen. Die österreichischen Männer sehen so aus, als wären sie Deutsche, die nichts gelernt haben. So schauerhaft ein Preuße in einem 'lustigen' Moment ist, so schauerhaft ist der Oesterreicher in seinem ganzen Leben. Entartete Boches.

Aber die echten sind nicht weniger schlimm. Zweiter Einfall der Langobarden. Diesmal mit Aktentaschen und Schillerkragen. Dicke Frauen, Sandalen ohne Absätze, krause Haare, ohne Hut. Juden, die es nicht sind, weil sie für fremde Proletarier kämpfen wollen; Bürger, die keine Bürger sind, weil sie für eine fremde Klasse kämpfen wollen. Fortwährend dampfend vor Tätigkeit, Geschwätz. (...) Nichts ist exotischer als ein Deutscher. Keine Gruppe ist so auffallend. Aber die deutsche ist auch die sozialdemokratischeste. Wer die Deutschen nicht liebt, muß auch die Sozialdemokratie nicht mögen. Halbe Bürger, halbe Politiker, halbe Geister, maßvolle Biertrinker."¹⁾

"Alle Sozialdemokraten sehen deutsch aus. Sogar die litauischen. Denn in Deutschland ist der Typus zu Hause: redlich, fleißig, Biertrinkend (!), die Ordnung der Welt verbessernd. Ein Demokrat und sozial. 'Gerecht!' Hoffnung auf Evolution. Alles deutsch. Der Sehnsucht der deutschen Frau, auf Schuhen ohne Absätze durch ein Leben voller Tätigkeit zu marschieren, kommt der Sozialismus entgegen. (...) Wissen nicht, wie ausrangiert sie sind. Ich habe Friedrich Adler gesehn, meinen großen Landsmann. Ein heruntergekommener Tyrannenmörder. (...) Die Monarchieen sind tot - hier sind die Leute, die nichts mehr zu töten haben. Gegen die Industrie kommen sie nicht auf."²⁾

L'arribada a França, que en realitat tingué lloc ja el maig de 1925, és per a Roth una experiència inoblidable, que les cartes del moment recullen. Es sent molt més pròxim a la gent i a l'ambient parisencs que no pas als alemanys, cosa que atribueix a la seva sang jueva, que es sent més ben acollida en un país de tradició catòlica i entre una raça nascuda de la barreja de molts pobles. Això el reforça en el sentiment

1) Carta a Benno Reifenberg, 26.8.[1925]. Briefe, p. 59.

2) Carta a Bernard von Brentano, 22.8.1925. Briefe, p. 57.

que la seva forma subjectiva de veure i intuir les coses és superior a la presumptament objectiva típica dels alemanys, els quals mira amb menyspreu i commiseració, ja que els considera inferiors en sensibilitat, enginy i cultura quotidiana, una gent per a la qual no val la pena esforçar-se en escriure. L'eufòria de conèixer un món nou al qual es sent afí es contraposa a la tristor de recordar aquell la llengua i cultura del qual ha adoptat des de la infantesa:

"(...) ich weiß noch nicht, ob ich noch jemals schreiben werde. Es ist möglich, daß ich dorthin zurückkehre, woher ich gekommen bin - Sie wissen es - und Schafe hüten werde. Es hat wirklich keinen Sinn, ein deutscher Schriftsteller zu sein. Man sieht von hier, wie von einem großen Turm des Europäertums und der Zivilisation hinunter, tief hinunter, Deutschland liegt in irgendeiner Schlucht. Es ist mir unmöglich, einen deutschen Satz zu schreiben - mit dem Bewußtsein, für deutsche Leser zu schreiben."¹⁾

El nombre d'articles publicats a partir de l'arribada a França és escàs, en comparació amb anys anteriors, i gairebé tots ells apareixen a la *Frankfurter Zeitung*. Entre el 17 de maig i el 12 de juliol s'hi publiquen set col.laboracions sota el títol conjunt "In Deutschland unterwegs"²⁾, que excepte el darrer, "Besuch bei den Webern", eviten tocar temes socialment o políticament compromesos. Els escrits que tenen França per tema no comencen a aparèixer fins el 30 de juliol, i són ben pocs. El grup principal és el reportatge de viatge *Im mittäglichen*

1) Carta a Bernard von Brentano, 2.6.1925; Briefe, p. 46.

2) A l'edició en sis volums formen un grup únic, situat a W[89] 2, p. 396-418, mentre que a l'edició en quatre volums estaven distribuïts entre aquesta denominació ("Glashütte", "Der Rebell des Erzgebirges", "Ein Herzogtum fast zu verkaufen!", "Premiere in Annaberg" i "Besuch bei den Webern", a W III, p. 708-723) i la de "Deutschland" ("Bäder im Riesengebirge" i "Kleve, Xanten, Kalkar", a W III, p. 668-673). Aquests dos darrers són respectivament el primer i el tercer de la sèrie, en la nova edició; la separació en grups diversos d'uns escrits concebuts com a seqüència il.lustra les acusacions de manca de claretat en l'ordenació que s'han fet repetidament a l'edició de 1975/1976.

Frankreich, format per deu articles publicats entre el 8.9.1925 i el 4.11.1925', dels quals destacariem "Stierkampf am Sonntag", que critica la falta d'humanitat de l'espectacle i veu en el brau l'encarnació de tots els màrtirs de la història, maltractat només per tal de satisfer la set d'emocions i els instints sàdics dels bons burgesos², "Die Gasse der Liebe", que descriu la misèria i la cosificació de les prostitutes de Marsella, i "Nizza", que es burla de l'alta burgesia que hi fa vacances, en un to molt similar a *Feuilletons* anteriors de tema relacionat. "Ein Kino im Hafen" desenvolupa el tema del cinema com a fàbrica de somnis, de realitats substituïdes que apareixen als espectadors més desitjables que les pròpies, per molt que siguin perfectament comparables; l'autèntic espectacle és la sala d'exhibició, poblada pels mariners i treballadors portuaris marselesos i les seves famílies senceres.

"Die 'Roten Wölfe' sind eine Räuberbande in den Abruzzen. Sie haben Margot geraubt, ein schönes Mädchen (...). Ein tapferer junger Mann, Cesare mit Namen, wird Mitglied der 'Roten Wölfe', aber nur zum Schein, und befreit Margot. (...) Am Abend kommen die Männer, Arbeiter aus dem Hafen, essen, waschen sich und gehen ins Kino. Sie haben gestern und vorgestern die Taten Cesares gesehen und bejubelt. Aber derlei Helden kann man nicht oft genug sehen, wenn man nichts mehr als ein Hafearbeiter ist - mit der Sehnsucht im Herzen, Räuber in den Abruzzen zu sein.

Noch romantischer als ein Hafen ist eine Räuberhöhle in den Abruzzen. Dem Tagelöhner, der heute ein Fischer ist, morgen angeheuert wird, übermorgen in einem anderen, fernen Hafen zu dem Film von den 'Roten Wölfen' geht, ist sein eigenes Leben nicht romantisch genug.

1) Es troba a W III, p. 856-879, i W[89] 2, p. 427-450, i consta dels articles "Lyon", "Kino in der Arena", "Nichts ereignet sich - in Vienne", "Tournon", "Stierkampf am Sonntag", "Marseille", "Ein Bootsmann", "Die Gasse der Liebe", "Nizza" i "Ein Kino im Hafen".

2) "Die gutherzigen, wohlherzogenen, höflichen Bürger, die sich mit tapferen Zurufen und heroischen Taschentüchern am Spiel aus gesicherter Entfernung beteiligen, die Schneider und Friseure im Sonntagsanzug, sie sind schon aufgeregt. Der Schaum genügt ihnen nicht. Sie wollen Blut sehen, die Braven!" (W III, p. 869; W[89] 2, p. 440).

Ich möchte wissen, ob die Räuber aus den Abruzzen in ein Kino gehen, in dem ein Film von den Seelöwen von Marseille gespielt wird. Die Räuber aus den Bergen beneiden die Männer aus dem Hafen. Der Räuber verrichtet sein romantisches Geschäft wie ein nüchternes Handwerk und träumt von einer fremden Romantik. Davon lebt die Filmindustrie. Dabei haben die Männer aus dem Hafen ungefähr die gleichen Sitten wie die von den Bergen. (...) Man sieht also im Kino nicht nur die Taten der Männer aus den Abruzzen, sondern auch die der Männer aus Marseille."¹⁾

A partir de novembre els articles deixaran de referir-se a França per tocar temes alemanys o bé genèrics. D'entre ells, "Theater-Bericht"²⁾ tematitza des d'un altre enfoc la idea que el més interessant no s'esdevé a l'escenari, sinó entre el públic, mentre que "Bekehrung eines Sünders im Berliner UFA-Palast"³⁾ ridiculitza la parafernàlia que acompanyava les projeccions cinematogràfiques en els grans cinemes, plena d'elements pseudolitúrgics. Però la producció més interessant d'aquell moment sembla ser la no publicada aleshores - el llibre de viatges *Die weißen Städte*, paral·lel a la sèrie sobre el sud de França - o la que possiblement s'hagi perdut. En aquesta època trobem una sèrie de queixes del periodista sobre la *Frankfurter Zeitung*, a qui acusa de no publicar gran part dels materials que li ha enviat des de França - recordem la carta a Brentano del 22 d'agost de 1925 ja citada -, queixa barrejada amb la manifestació d'una por desmesurada a què les cartes es perdin pel mal funcionament del correu (està ben documentat l'habit de

1) W III, p. 877-878; W[89] 2, p. 448-449. Ja hem fet notar anteriorment que l'article "Praterkino" (*Der Neue Tag*, 4.4.1920; W[89] 1, p. 273-276) feia un enfoc similar del tema. Remarquem que el paper del cinema com a font d'evasió que ofereix models i realitats diferents de l'experiència quotidiana de l'espectador preocupà prestigiosos comentaristes contemporanis de tendència progressista, entre ells el ja citat Siegfried Kracauer (en el llibre esmentat *De Hitler a Caligari*) i el també conegut de Roth Ilja Ehrenburg, especialment en l'obra *Fábrica de sueños*. (Madrid: Editorial Júcar 1989.)

2) *Frankfurter Zeitung*, 29.11.1925; W IV, p. 835-836; W[89] 2, p. 516-518.

3) *Ibidem*, 19.11.1925; W[89] 2, p. 512-514.

Roth d'enviar la seva correspondència no només certificada, sinó sovint per correu urgent). Es difícil d'establir actualment els fets, però el conflicte de principis de 1926 amb el diari ja s'anuncia, i va lligat a l'intent d'aquest d'adaptar-se a una societat cada cop més dretana, a la qual fa més concessions de dia en dia.¹⁾ La suposició de Roth que la censura total o parcial exercida per la *Frankfurter Zeitung* sobre els seus escrits²⁾ es deu al fet que aquests critiquen i rebutgen Alemanya, mentre lloen França, sembla força raonable, i es deixa veure en l'intent que fa per aconseguir que el Societät Verlag, titular del diari, publiqui el seu llibre de viatges:

"Es ist ein Reisebuch durch die Seele des Schreibers, wie durch das Land, das er durchfährt. Was halten Sie davon? Es ist im hohen Grade dichterisch, mehr, als ein Roman. (...) Bücher mit sachlichem Anlaß in dichterische Sphäre gehoben. Wäre ich der Verleger, es wäre mein Motto.

Es wird aber noch etwas dabei sein müssen, was Sie in der Zeitung mit Recht nicht sehen mögen, was aber im Allgemeinen und in Büchern geradezu sein muß. Nämlich der Vergleich. Das erste Kapitel müßte 'Hinter dem Zaun' heißen. Das Buch ist aber in einer viel zu hohen Sphäre, als, daß es eine 'Kritik' an Deutschland enthalten könnte. Sagen wir: diese Kritik wäre bereits so geistig, daß sie keine mehr wäre."³⁾

Si bé les estacions de *Die weißen Städte* coincideixen en gran part amb les de *Im mittäglichen Frankreich*, i fins i tot alguns fragments són idèntics,⁴⁾ el tractament és ben distint i l'enfoc molt més personal. La

1) Sobre la relació de Roth amb el seu diari en aquesta època vegeu Westermann, p. 53-55, i Bronsen p. 278-279. Convé tenir en compte també l'article de Margret Boveri "Joseph Roth und die Frankfurter Zeitung" (a *Merkur* 25 <1971> p. 786-798), que hem comentat a l'apartat 2.f., i que constata l'abandonament progressiu de les posicions compromeses per part del diari, donant la raó a les suposicions de Roth (vegeu p. 796).

2) Sobre aquest punt vegeu Westermann, p. 49-50.

3) Carta a Benno Reifenberg, 30.8.[1925]. Briefe, p. 62-63.

4) Els apartats s'anomenen: "Lyon", "Vienne", "Tournon", "Avignon", "Les Beaux", "Nîmes und Arles", "Tarascon und Beaucaire", "Marseille" (una part del qual és formada per "Die Gasse der Liebe") i "Die Menschen". El conjunt es troba a W III, p. 880-934, i W[89] 2, p. 456-506.

gran diferència radica, però, en la introducció,¹⁾ sense títol, en boca d'un narrador en primera persona que presenta la problemàtica de la generació que va prendre part a la guerra, en una espècie de biografia intel·lectual de l'individu i del grup en nom del qual parla, la que hom ha anomenat "generació perduda". El narrador comença estilitzant-se a si mateix com una persona cruel ja des de nen ("Seit jeher mangelte es mir an Herz. Seitdem ich denken kann, denke ich mitleidslos."²⁾) que s'ha sentit sempre fascinada per les aranyes, sàvies i malignes. L'interès per les aranyes havia caracteritzat ja la infantesa de Theodor Lohse, i està clarament en contrast amb l'amor del narrador d'*April* a totes les coses, fins i tot els brins de palla desvalguts; una altra mostra del gust de l'autor per jugar amb les característiques de la pròpia personalitat. Remarcable és també en aquest context l'observació sobre la pròpia fantasia i capacitat de somniar:

"Ich habe immer leidenschaftlich, aber mit wachen Sinnen geträumt. mein Traum konnte mir niemals eine Wirklichkeit erscheinen. Dennoch vermag ich mich so tief in den Traum zu begeben, daß ich eine zweite, eine andere Wirklichkeit lebe."³⁾

El món que el narrador havia somniat de nen, el futur ple d'amples possibilitats, ha estat destruït per la seva generació, sota les ordres de l'anterior; ara ells han perdut la capacitat de viure normalment, envellits com estan abans d'hora. El cicle generacional ha estat capgirat:

"Ehe ich zu leben angefangen hätte, stand mir die ganze Welt offen. Aber als ich zu leben anfing, war die offene Welt verwüstet. Ich selbst vernichtete sie mit Altersgenossen. (...) Nur wir, nur unsere Generation, erlebte das Erdbeben, nachdem sie mit der vollständigen Sicherheit der Erde seit der Geburt gerechnet hatte. (...) Wir waren fürs Leben gerüstet, und schon begrüßte uns der Tod. Noch standen

1) W III, p. 880-885; W[89] 2, p. 451-456.

2) W III, p. 880; W[89] 2, p. 451.

3) Ibidem.

wir verwundet vor einem Leichenzug, und schon lagen wir in einem Massengrab. Wir wußten mehr als die Greise, wir waren die unglücklichen Enkel, die ihre Großväter auf den Schoß nahmen, um ihnen Geschichten zu erzählen."¹⁾

Aquesta experiència ha fet que tot esdevingui insegur, no tan sols el món material, sinó també el llenguatge, les denominacions de les coses, que ja no es corresponen amb aquestes.²⁾ La subjectivitat és ara la única forma possible d'experimentar el món i descriure'l: "Ich kann nur erzählen, was in mir vorging und wie ich es erlebte."³⁾ L'obligació de prendre el món com quelcom inamovible i prefixat domina els països alemanys, on la nomenclatura segueix sent sagrada, com si res s'hagués esdevingut. En canvi, a l'altra banda de la frontera, "hinter dem Zaun", no hi ha aquests preceptes sacres, no cal que tot estigui prefixat per sempre, sinó que hi ha flexibilitat i capacitat d'adaptació. El país "hinter dem Zaun" li ha conferit la llibertat de no representar cap paper, de ser ell mateix, cosa impossible a Alemanya. Aquest regne de la tolerància i la convivència es situa a les ciutats blanques, que coincideixen amb el país dels somnis d'infantesa. Però el narrador i tota la seva generació han esdevingut escèptics ("Wir haben die Skepsis der metaphysischen Weisheit."⁴⁾) i ja no poden creure que la pau de la infantesa sigui possible en algun lloc. En realitat no hi ha pau, sinó guerra entre el vell i el nou, entre diferents concepcions del món, entre diverses tradicions. Però aquest país, ple de tradicions

1) W III, p. 880-881; W[89] 2, p. 451-452.

2) "Der 'gute Beobachter' ist der traurigste Berichterstatter. Alles Wandelbare begreift er mit offenem, aber starrem Aug'. (...) Und ehe er's niederschreibt, ist die Welt, die er kennt, nicht mehr dieselbe. // Und ehe wir ein Wort niederschreiben, hat es nicht mehr dieselbe Bedeutung. Die Begriffe, die wir kennen, decken nicht mehr die Dinge. Die Dinge sind aus den engen Kleidern herausgewachsen, die wir ihnen angepaßt haben." (W III, p. 881-882; W[89] 2, p. 452-453.)

3) Ibidem.

4) W III, p. 884; W[89] 2, p. 455.

clàssiques i catòliques, "in dem man wieder träumen kann und glauben lernt an die Mächte der Vergangenheit"', encara permet la sensació d'estar de vacances.

Ara bé, no tot el que segueix és un himne al passat i a França. La lloança de la tradició catòlica, notable sobretot en tractar d'Avinyó, i de la gent, fruit de múltiples barreges de pobles, i que contràriament a les tendències en auge a Alemanya no s'enorgulleix de la puresa de raça, conviu amb la crítica als intel·lectuals que no han gosat mai atacar les curses de braus, o amb l'alabança - condicionada - de l'actualitat en la visita a Tournon, remarcable en aquest context d'afirmació de la història:

"Tournon aber hatte keinen Mittelpunkt. Tournon bestand aus Gassen, die unentwirrbar ineinander verflochten waren. Eine grausame Angst ergriff mich. Ich bin nicht in eine fremde Stadt gekommen. Ich bin in ein fremdes Jahrhundert geraten. Ich will in meine Gegenwart zurück. (...) so bekam auf einmal die Phrase vom 'finstern Mittelalter' gefährliches Leben und begann, mich wahrhaft zu ängstigen. Ich will zurück in meine Zeit! Verziehen sei ihr das tote Wissen, das sie ausmacht, und die stupide Mechanik, die sie bewegt! Ich bin ihr Kind, Teil von ihr, ich bin selbst Gegenwart. Und niemals fühlte ich mich so mit meinem Jahrhundert verbunden, niemals war ich so bewegt vom Gedanken an eine breite Straße, ein Automobil, eine Wasserleitung und ein Flugzeug."²⁾

La producció no periodística d'aquest primer any a França és intensa, ja que no només escriu aquest llibre de viatge sobre el sud de França, sinó que també està redactant *Juden auf Wanderschaft*. Les negociacions de Roth amb l'editorial de la *Frankfurter Zeitung* per a la publicació dels dos llibres constituïren un nou episodi en la cadena de conflictes

1) W III, p. 885; W[89] 2, p. 456.

2) W III, p. 898; W[89] 2, p. 469. Aquesta idea que hom és més fill del seu temps i determinat per ell que no pas marcat pel país d'origen es retroba poc abans de la mort de l'escriptor, en l'article "Unser Vaterland, unsere Epoche" (*Pariser Tageszeitung*, 15./16.1.1939; W IV, p. 889-892).

entre ambdues parts, ja que cap de les dues obres seria acceptada. *Die weißen Städte* no apareixeria fins 1956, a la primera edició completa, i *Juden auf Wanderschaft* seria publicada el 1927 per Die Schmiede. Notem que el mes d'agost de 1925, quan Roth tot just feia el primer intent d'oferir a Benno Reifenberg el projecte del llibre sobre el sud de França, es mostrava ja dolgut i suspicax per la manca de notícies sobre els articles enviats i suposava motius de caire més ampli:

"(...) ich bin den deutschen Tatsachen nicht gewachsen und vielleicht nicht der Politik der Zeitung. Ich kann meinen Ton nicht ändern. Vielleicht wäre es der Zeitung erwünscht, mich überhaupt los zu sein - an mir soll es nicht fehlen. Ich könnte verstehen, daß man in einem Hause, in dem es brennt, keine Brandstifter brauchen kann. (...) Ja, ich sehe, daß die Luft in Dtschld. sehr dick geworden ist."¹

Després del rebuig de publicar-li els dos volums d'assajos, l'actitud de l'escriptor envers el diari ha esdevingut tan negativa que ja el considera igual que la resta d'Alemanya, quan fins ara havia constituït una mena d'oasi dins un món hostil:

"Das Haus der F. Z. ist so ein Deutschland im Kleinen. Es ist mir noch verhaßter geworden. In diesem Land habe ich keinen Verlag, keine Leser, keine Anerkennung. (...) Zwischen Ullstein und der F. Z. liegt das Kultur-Deutschland. Gott strafe es!"²

A la decepció pel rebuig s'afegia ja el següent problema, més greu: el diari, després d'haver oferit a Roth la plaça de corresponsal a París encarregat del *Feuilleton* de forma més o menys oficial, es mostrarà ara indecís, de manera que en acabar el viatge pel sud de França seguí per a Roth una època d'incertesa en la situació laboral, amb desplaçaments a Alemanya per tal d'intentar negociar sol.lucions. A finals de desembre s'anunciava la situació que gairebé portaria a la ruptura poc després:

1) Carta a Benno Reifenberg, 18.8.[1925]. Briefe, p. 55.

2) Carta a Bernard von Brentano, 29.11.1925. Briefe, p. 68.

el company de redacció Friedrich Sieburg, que s'havia d'encarregar a la vegada de la informació política i del *Feuilleton*, substituïria Roth a la plaça de París, en un moment en què el diari, identificat amb una línia política que perdia popularitat, es trobava mancat de liquidesa i amb una xifra de subscriptors estancada.¹⁾ El fet que Roth i el seu substitut no congeniessin pas a nivell polític no contribuï gens a facilitar les coses; remarcuem que les suspicàcies d'aquell quedaren plenament justificades a posteriori quan Sieburg esdevingué un nacionalsocialista convençut, accedint fins i tot el 1942 a la plaça d'agregat de premsa de l'ambaixada alemanya a París.²⁾

Les negociacions de Roth amb el diari per tal d'aconseguir una solució que no li representés cap pèrdua de prestigi s'allargaren fins al juny de 1926, data en què Roth acceptà fer un reportatge sobre la Unió Soviètica³⁾. L'afer portà Roth a defensar la importància del *Feuilleton* per si mateix, en contra de la tradició que menyspreava tots els escrits que es publicuessin "unter dem Strich" i considerava que només la informació política estricta era realment valuosa:

"Man kann Feuilletons nicht mit der linken Hand schreiben. Man darf nicht *nebenbei* Feuilletons schreiben. Es ist eine arge Unterschätzung des ganzen *Fachs*. Das Feuilleton ist für die Zeitung ebenso wichtig, wie die Politik und für den Leser *noch* wichtiger.

1) Vegeu per exemple la carta a Bernard von Brentano de 30.12.1925, Briefe, p. 72.

2) Vegeu Briefe, p. 540-541. Per a tot el procés vegeu Bronsen, p. 279-280, i Westermann, p. 53-56. Sobre la trajectòria política de Sieburg diu Bronsen (p. 279): "Noch vor dem Ausbruch des Zweiten Weltkriegs bezeichnete sich Sieburg als 'Evangelist des Dritten Reiches' und in Paris während des Krieges als einen 'harten Nationalsozialisten', 'der es als seine Aufgabe betrachtete, den Franzosen bei der Ueberwindung freimaurerischer, jüdischer und englischer Einflüsse zur Seite zu stehen'."

3) Del procés de negociació són bona mostra les cartes de Benno Reifenberg a Roth, 7.4.1925 (Briefe p. 83-85), de Roth a Reifenberg, 22.4.1926 (p. 87-89), i de Roth a la direcció del diari, 2.6.1926 (p. 91-92).

Die moderne Zeitung wird gerade von allem andern, nur nicht von der Politik, geformt werden. Die moderne Zeitung braucht den Reporter nötiger, als den Leitartikler. Ich bin *nicht* eine Zugabe, nicht eine Mehlspeise, sondern eine *Hauptmahlzeit*. (...) MICH liest man mit Interesse. *Nicht* die Berichte über das Parlament. *Nicht* die Leitartikel, *nicht* die Telegramme. Aber der Verlag glaubt, der Roth ist ein nebensächlicher Plauderer, den sich eine große Zeitung gerade noch leisten kann. Es ist sachlich falsch. Ich mache keine 'witzigen Glossen'. *Ich zeichne das Gesicht der Zeit*. Das ist die Aufgabe einer großen Zeitung. Ich bin ein Journalist, kein Bericht-erstatter, ich bin ein Schriftsteller, kein Leitartiklerschreiber."¹⁾

Aquesta defensa del propi ofici, aquí a nivell privat, es retroba en un to més generalitzant en un article de finals de 1925, "Einbruch der Journalisten in die Nachwelt"²⁾, dedicat a Alfred Polgar i Egon Erwin Kisch, que lloa com exemples d'actualitat, agilitat i subtileza, en una actitud que podem creure ben sincera, ja que sabem que ambdós periodistes eren admirats i respectats per Roth, però que a la vegada serveix com a afirmació de la pròpia producció i concepció professional.

"Wenn deutsche Journalisten Bücher schreiben, bedürfen sie beinahe einer Entschuldigung. Wie kamen sie dazu? Wollen die Eintagsfliegen in den Rang höherer Insekten aufsteigen? Wollen sie, die dem Tag angehören, in die Ewigkeit eingehen? Professoren und Kritiker säumen den Weg, der in die Nachwelt führt. Dichter, die gleichsam schon von Geburt eingebunden waren, wollen manchmal eine genaue Grenze zwischen Journalistik und Literatur ziehen und im Reich der Ewigkeiten den *Numerus clausus* für "Tagesschriftsteller" einführen. (...) Ein Journalist aber kann, er soll ein Jahrhundertschriftsteller sein. Die echte Aktualität ist keineswegs auf 24 Stunden beschränkt. Sie ist zeit- und nicht tagesgemäß. Diese Aktualität ist eine Tugend, die nicht einmal einem Dichter schaden könnte, der niemals für die Zeitung schreibt. Ich wüßte nicht, weshalb ein ausgeprägter Sinn für die Atmosphäre der Gegenwart die Unsterblichkeit hindern soll. Ich wüßte nicht, weshalb Menschenkenntnis, Lebensklugheit, Orientierungsvermögen, die Gabe zu fesseln und andere solche Schwächen, die man dem Journalisten vorwirft, die Genialität beeinträchtigen können. Das echte Genie erfreut sich sogar dieser Fehler. Das Genie ist nicht weltabgewandt, sondern ihr ganz zugewandt. Es ist nicht zeitfremd, sondern zeitnahe. Es erobert das Jahrtausend, weil es so ausgezeichnet das Jahrzehnt beherrscht."³⁾

1) Carta a Benno Reifenberg, 22.4.1926; Briefe, p. 87-88.

2) L'article, aparegut a *Frankfurter Zeitung*, 19.12.1925, conté la recensió de les obres *Hetzjagd durch die Zeit*, de Kisch, i *An den Rand geschrieben*, de Polgar. (W IV, p. 335-337; W[89] 2, p. 519-521.)

3) Cita de W IV, p. 335-336, i W[89] 2, p. 519-520.

En aquestes circumstàncies de desacord amb la casa, la producció d'articles de la primera part de 1926 és bastant escassa, cosa justificada a més pel fet que està escrivint encara *Juden auf Wanderschaft*. L'interès per la temàtica judeo-oriental havia quedat anunciat ja a finals de 1924 en els tres articles que formen la breu sèrie *Reise durch Galizien*¹⁾, que descriuen les dures condicions de vida de la majoria de la població i remarcaven la coexistència de diverses ètnies amb les seves llengües i religions diferenciades, que el govern, ara polonès, desitja uniformitzar sense adonar-se que aquesta situació multilingüe i pluriètnica constitueix una gran riquesa. Roth, que pretén conèixer la regió només per haver-hi servit durant la guerra, vol defensar-la dels prejudicis que hom sol tenir envers ella a Europa occidental, i remarca el que hi ha de permanent malgrat els canvis de dominació política, especialment en la vida de la població rural i en la seva relació amb la ciutat principal, Lemberg. El to dominant del volum és la defensa del món jueu oriental, similar al que adoptarà el 1926 en lloar el llibre d'Alfred Döblin *Reise in Polen*²⁾, i s'anuncia ja en el pròleg:

"Der Verfasser hegt die törichte Hoffnung, daß es noch Leser gibt, vor denen man die Ostjuden nicht zu verteidigen braucht; Leser, die Achtung haben vor Schmerz, menschlicher Größe und vor dem Schmutz, der überall das Leid begleitet; Westeuropäer, die auf ihre sauberen Matratzen nicht stolz sind; die fühlen, daß sie vom Osten viel zu empfangen hätten, und die vielleicht wissen, daß aus Galizien, Rußland, Litauen, Rumänien große Menschen und große Ideen kommen; aber auch (in ihrem Sinne) nützliche, die das feste Gefüge westlicher Zivilisation stützen und ausbauen helfen (...)." ³⁾

1) La sèrie, apareguda a *Frankfurter Zeitung* del 20 al 23 de novembre de 1924, consta dels articles "Leute und Gegend", "Lemberg, die Stadt" i "Die Krüppel. Ein polnisches Invalidenbegräbnis", i es troba a W III, p. 832-842, i W 891 2, p. 281-292.

2) "Döblin im Osten", *Frankfurter Zeitung*, 31.1.1926; W IV, p. 338-340; W 891 2, p. 532-535.

3) W III, p. 293; W 891 2, p. 827. L'obra es troba a W III, p. 291-369, i W 891 2, p. 827-902.

L'autor comença constatant l'enorme atracció que l'occident europeu exerceix sobre els jueus habitants de les regions orientals del continent, degut a l'elevat concepte en què erròniament és tingut, mentre es menysprea el propi país, que gairebé es desconeix degut a la forma de viure, caracteritzada per la manca de drets, i per al qual no s'experimenta cap respecte. La cultura clàssica és presentada com el gran atractiu d'Alemanya, en una forma que reproduïx l'experiència de l'escriptor, encara que aquest no doni a conèixer dins l'obra la seva procedència:

"Ingenieure, Automobile, Bücher, Gedichte schickt Westeuropa nach dem Osten. Es schickt Propagandaseifen und Hygiene, Nützliches und Erhebendes, es macht eine lügnerische Toilette für den Osten. Dem Ostjuden ist Deutschland zum Beispiel immer noch das Land Goethes und Schillers, der deutschen Dichter, die jeder lernbegierige jüdische Jüngling besser kennt als unser hakenkreuzlerischer Gymnasiast."¹⁾

Roth estableix l'existència de tres grans grups entre els jueus orientals: els assimilats, els nacionalistes jueus o sionistes i els que segueixen vivint encara a la manera tradicional; són aquests darrers els que formen la massa d'emigrants, i no constitueixen pas cap perill per a la burgesia occidental, ans al contrari, ja que en general són petits burgesos o proletaris sense consciència de ser-ho, i extremadament conservadors a causa de l'experiència històrica que per als jueus qualsevol canvi és perillós: "Es ist ein historisches Gefühl, genährt durch Erfahrungen, daß die Juden die ersten Opfer aller Blutbäder sind, welche die Weltgeschichte veranstaltet."²⁾

Als jueus la idea occidental de nació els era totalment aliena, i els arribà dins el context de la monarquia austro-hongaresa, idea exposada

1) W III, p. 295; W[89] 2, p. 828.

2) W III, p. 299; W[89] 2, p. 832.

en un passatge que lamenta que les possibilitats d'aquell estat fossin malmeses per la inhabilitat dels seus dirigents. Però esdevenir una nació - concepte erroni per a Roth quan és formulat de forma excloent - no constitueix cap progrés per als jueus, sinó un retrocés, ja que ells havien superat aquella fase primitiva de l'evolució històrica milers d'anys abans.

"Die österreichisch-ungarische Monarchie lieferte den scheinbar praktischen Beweis für die Nationalitätentheorie. Das heißt, sie hätte den Beweis für das Gegenteil dieser Theorie liefern können, wenn sie gut regiert worden wäre. Die Unfähigkeit ihrer Regierungen lieferte den praktischen Beweis für eine Theorie, die also durch einen Irrtum erhärtet wurde und sich durchgesetzt hat, dank den Irrtümern. Der moderne Zionismus entstand in Oesterreich, in Wien. Ein österreichischer Journalist hat ihn begründet. Kein anderer hätte ihn begründen können. Im österreichischen Parlament saßen die Vertreter verschiedener Nationen und waren damit beschäftigt, um nationale Rechte und Freiheiten zu kämpfen, die ganz selbstverständlich gewesen wären, wenn man sie gewährt hätte. Das österreichische Parlament war ein Ersatz für nationale Schlachtfelder. (...) Die Juden waren der dritte, der immer verlor. Da rafften sie sich auf und bekannten sich zu einer, zu ihrer Nationalität: zur jüdischen. Den Mangel an einer eigenen 'Scholle' ersetzten sie durch ein Streben nach der palästinensischen Heimat. Sie waren immer Menschen im Exil gewesen. Jetzt wurden sie eine Nation im Exil."¹⁾

El fet és, però, que el retorn a Palestina es fa sota coordenades més europees que jueves i amb l'ajut de les armes, de forma que recorda una croada, i que naturalment desperta hostilitat entre la població àrab. "Das europäische Kainszeichen bleibt."²⁾ L'estat que en neixi no podrà mai veure's lliure d'europèisme i romandrà com un element estrany en el seu entorn.

Com veiem, Roth es mostra comprensiu amb el procés que ha portat al sionisme, si bé rebutja aquesta opció; en la seva desconfiança envers la lluita armada per a l'establiment d'Israel podem veure un presagi de situacions conflictives com l'actual. Aquells jueus l'actitud dels quals

1) W III, p. 301; W[89] 2, p. 834-835.

2) W III, p. 303; W[89] 2, p. 837.

desaprova més intensament són els assimilats - precisament el seu cas, cosa que ens mostra els seus problemes d'identificació i autoacceptació, la dicotomia que regna en la seva forma de pensar i sentir. Els més assimilats i per tant els més criticats són els jueus d'occident, de fet descendents d'orientals que ja han oblidat aquesta procedència i es creuen superiors als que van arribant en les successives onades migratòries. L'assimilació ha arribat fins al punt de lluitar i morir per la nova "pàtria", cosa que Roth els retreu, i a perdre l'antiga relació amb el Déu dels ancestres, substituïda per serveis religiosos mecànics i purament formals.

"Das nennt man dann: westliche Kultur haben. Wer diese Kultur hat, darf bereits den Vetter verachten, der, noch echt und unberührt, aus dem Osten kommt und mehr Menschlichkeit und Göttlichkeit besitzt, als alle Prediger in den theologischen Seminaren Westeuropas finden können. Hoffentlich wird dieser Vetter genug Kraft haben, nicht der Assimilation zu verfallen."¹⁾

Aquesta introducció és seguida per l'apartat "Das jüdische Städtchen"²⁾, que s'inicia amb una descripció de Brody - sense anomenar-la - que hem citat al principi d'aquest capítol, mostrant la vida del *shtetl*, amb les diferències entre sionistes, ortodoxos i *hassidim*, i les diverses classes socials i oficis que s'hi troben. El narrador visita un rabí miraculós, descriu les festes de la Thora i del Jom Kippur, els enterraments i els casaments, i es deté finalment en la tendència dels jueus orientals, per més pobres que siguin, a presentar una consciència de classe i un comportament petitburgesos i conservadors; en contra del prejudici occidental que veu en els immigrants vinguts de l'est europeu perillosos bolxevics i revolucionaris, només els escassos obrers jueus són proletaris conscients. Tot i que existeix un gran nombre de persones

1) W III, p. 305; W1891 2, p. 839.

2) W III, p. 306-323; W1891 2, p. 839-857.

que objectivament pertanyen al "Lumpenproletariat", com ara els aigüers¹⁾, mossos d'equipatges, camàlics, i altres treballadors ocasionals, aquests manquen tant de consciència de classe com de conviccions revolucionàries.

"Es ist nur ein Irrtum der Antisemiten, zu glauben, die Juden wären radikale Revolutionäre. Den bürgerlichen und halbproletarischen Juden ist ein jüdischer Revolutionär ein Greuel."²⁾

A continuació, "Die westlichen Gettos"³⁾ fa referència a la situació dels jueus a Viena, Berlín i París; les dues primeres ciutats són vistes com més hostils i difícils, la tercera com més oberta i tolerant; la lluita dels jueus orientals per aconseguir documents en regla i permisos de residència, difícil sempre, sobretot d'ençà de la desaparició de l'imperi austro-hongarès, d'on molts procedeixen⁴⁾, és més dura a Berlín, on la policia és més exigent. També s'examinen els oficis que els jueus poden exercir: la venda ambulat al comptat o a terminis, la compravenda de roba usada, o oficis artesans, com el de sastre. La misèria que els perseguia al país d'origen no els ha pas abandonat; les condicions de vida són sovint ínfimes. Es descriuen també entitats de la vida cultural i quotidiana jueva que s'han anat formant, com ara els cafès, restaurants, grups teatrals o cabarets.⁵⁾ Un interessant passatge està format per la conversa amb un músic que malgrat la seva formació

1) Aquest ofici serà el del protagonista del fragment situat per Friedemann Berger el 1929 i denominat per ell *Wasserträger Mendel*. Es troba inclòs a l'edició de Leipzig del volum *Perlefter*, així com a l'apèndix de W[89] 5 (p. 850-870).

2) W III, p. 322; W[89] 2, p. 856.

3) W III, p. 323-344; W[89] 2, p. 857-879.

4) Aquesta problemàtica la coneixia Roth de prop, ja que ell mateix va tenir dificultats per a regularitzar la seva adscripció com a ciutadà austríac i la seva documentació. Vegeu Briefe, p. 136-137, i Bronsen, p. 208-209.

5) Amb aquest aspecte es relaciona l'article "Der Tempel Salomonis in Berlin" (*Neue Berliner Zeitung*, 2.10.1920; W [89] 1, p. 381-383).

i els seus èxits com a compositor i intèrpret davant del públic occidental ha optat per convertir-se en pallasso musical, única manera de superar la seva crisi d'identitat. El fet, que prefigura la peripècia del jove Zipper, recull a més l'escissió entre dues cultures que Roth experimentava intensament ell mateix:

"Ich sprach in Frankreich mit einem jüdischen Artisten aus Radziwillow, dem alten russisch-österreichischen Grenzort. Er war ein musikalischer Clown und verdiente viel. Er war ein Clown aus Ueberzeugung und nicht von Geburt. (...) Er komponierte. Er gab Konzerte. 'Aber', sagte er, 'was soll ein Jude der Welt ernste Musik machen? Ich bin immer ein Clown in dieser Welt, auch wenn man ernste Referate über mich bringt und Herren von den Zeitungen mit Brillen in den ersten Reihen sitzen. Soll ich Beethoven spielen? Soll ich Kol Nidre spielen? Eines Abends, als ich auf der Bühne stand, begann ich, mich vor Lachen zu schütteln. Was machte ich der Welt vor, ich, ein Musikant aus Radziwillow? Soll ich nach Radziwillow zurückkehren und bei jüdischen Hochzeiten aufspielen? Werde ich dort nicht noch lächerlicher sein?

An jenem Abend sah ich ein, daß mir nichts anderes übrigblieb, als in den Zirkus zu gehen, nicht, um ein Herrenreiter zu sein oder ein Seiltänzer! Das ist nichts für Juden. Ich bin ein Clown. Und seit meinem ersten Auftreten im Zirkus ist es mir ganz klar, daß ich die Tradition meiner Väter gar nicht verleugnet habe und daß ich bin, was sie hätten sein sollen."¹⁾

L'apartat "Ein Jude geht nach Amerika"²⁾ conté tots els elements relacionats amb l'emigració a ultramar que trobarem desenvolupats a nivell narratiu el 1930 a *Hiob*: la causa de la fugida, generalment deguda al desig d'evitar el reclutament, que només deixava a molts joves les solucions d'automutilar-se o desertar ("Die Ostjuden waren die heldenmütigsten Pazifisten."³⁾), així com la vida al nou getto per a la generació dels pares, i l'assimilació per a la dels fills. Remarquem el passatge que descriu la quarentena que els pobres emigrants es veuen obligats a fer en arribar a Estats Units, i el futur que els hi espera, en un to que descarta qualsevol entusiasme per part del narrador:

1) W III, p. 341-342; W[89] 2, p. 875-876.

2) W III, p. 345-351; W[89] 2, p. 879-886.

3) W III, p. 346; W[89] 2, p. 880.

"Und der Jude kommt in eine Art Gefangenschaft, die man Quarantäne nennt oder ähnlich.

Ein hoher Zaun schützt Amerika vor ihm.

Durch die Gitter seines Kerkers sieht er die Freiheitsstatue, und er weiß nicht, ob er oder die Freiheit eingesperrt ist.

Er darf nachdenken, wie es in New York sein wird. Er kann sich's kaum vorstellen.

So aber wird es sein: Er wird zwischen zwölfstöckigen Häusern, zwischen Chinesen, Ungarn und anderen Juden wohnen, wieder ein Hausierer sein, wieder die Polizei fürchten, wieder schikaniert werden. Seine Kinder werden vielleicht Amerikaner werden. Vielleicht berühmte Amerikaner, reiche Amerikaner. Könige irgendeines Materials. Davon träumt der Jude hinter den Gittern seiner Quarantäne."¹⁾

Aquesta part de l'obra és seguida pel capítol "Die Lage der Juden in Sowjetrußland"²⁾, redactada arran de l'estada a la Unió Soviètica, i que mostra una gran satisfacció per l'assoliment d'una autèntica igualtat de drets en aquell país, tan total i immediata que no té cap precedent històric, i que si té èxit - per desgràcia sabem que la línia política inicial no va tenir continuïtat - resoldrà la qüestió jueva també a la resta del món. L'únic lamentable és que l'assimilació esdevindrà molt més ràpida, i per tant pot ser la fi, no tan sols del sionisme, que es veuria mancat d'objectius en una situació on no hi hagués discriminacions, sinó tal vegada fins i tot del judaisme; però aquest possible futur no rebaixa el gran valor d'aquest assoliment de la revolució.

D'aquesta obra, publicada finalment per Die Schmiede el 1927, Roth en projectà durant anys una nova versió sota el títol "Die Juden und ihre Antisemiten", per a la qual finalment redactà el 1937 un epíleg i un nou pròleg inclosos a les edicions completes, i que comentarem en el seu moment per la seva intensa relació amb la situació històrica en què foren escrits.³⁾

1) W III, p. 351; W[89] 2, p. 885-886.

2) W III, p. 351-357; W[89] 2, p. 886-891.

3) Aquestes parts es troben respectivament a W III, p. 358-369, i W[89] 2, p. 892-902.

D'entre els articles de 1926 anteriors al viatge a la Unió Soviètica destaquen els tres resultants d'una estada a la regió del Ruhr, que mostren un estat d'ànim depressiu degut no només a la tristor provocada per un entorn destrossat per les explotacions mineres i indústries siderúrgiques on les condicions de vida de la població obrera es troben sota mínims: el to desmoralitzat ja s'anunciava abans d'emprendre el viatge, i es deu sobretot a la difícil relació de Roth amb Alemanya.

"Ich werde mich 3-4 Wochen im Ruhrgebiet aufhalten und wahrscheinlich dann nach Paris fahren. (...) Es ist mir mieß vor Dtschld. Ich lerne jeden Tag mehr hassen und bin mit Verachtung zum Ersticken gefüllt. Die Sprache ist mir auch schon zuwider. Nirgends lernen Sie so das Land kennen, wie in der Provinz. Diese falsche Eleganz, diese Lautheit, dieses Toben, diese Stille, diese Andacht, diese Frechheit. Es ist eine Unfreiheit in den Menschen, die schlimmer ist, als die subordinierte Untertänigkeit vor dem Feldwebel. Ich verstehe, daß Preußen alle Deutschen unterwirft. Es hat die einzige Methode: die Leute durch äußeren Zwang von ihrer inneren Unfreiheit abzulenken. So wie jemand Zahnschmerzen durch Ohrfeigen heilt."¹⁾

Els dos primers articles, "Trübsal einer Straßenbahn im Ruhrgebiet" i "Der Rauch verbindet Städte"²⁾, descriuen la degradació del territori ("Es ist die Leiche eines Geländes"), on les diverses ciutats han arribat a quedar gairebé unides entre sí, sense que la natura tingui ja forces per a recuperar-se en els petits intersticis encara lliures: "Es ist keine Landschaft, es ist eine Art langgedehnter Stadtschaft, Industrieschaft"; l'únic futur possible en aquesta ciutat múltiple constantment coberta per una volta de fum és la mort inexorable i

1) Carta a Bernard von Brentano, sense data. Briefe, p. 74.

2) *Frankfurter Zeitung*, 9 i 18 de març de 1926. Es troben a W III, p. 543-548, i W[89] 2, p. 544-549. El tema de la provincianitat al·ludit en la carta abans citada seria tractat en un article que no anomena la conca del Ruhr ni cap altra localització concreta: "Der Kavalier in der Provinz", ibidem, 22.3.1926; W IV, p. 134-135; W[89] 2, p. 549-551.

definitiva de tota la terra.¹⁾ Remarquem la distància entre aquestes constatacions de les destrosses ecològiques generades per una industrialització desbordada i altament contaminant i aquelles manifestacions anteriors que mostraven una actitud optimista de cara al futur, la indústria i la tecnologia que hem anat assenyalant. Per a un lector de finals de segle, aquesta preocupació per la degradació ambiental resulta probablement molt més comprensible i encomiable que per a molts dels contemporanis de l'escriptor. El fenomen del fum omnipresent l'obsessiona, unit a la uniformitat monòtona que regna en aquella macròpolis on la vida dels individus manca de sentit i d'autèntics objectius:

"Hier ist der Rauch ein Himmel. Alle Städte verbindet er. Er wölbt sich in einer grauen Kuppel über dem Land, das ihn selbst geboren hat und fortwährend neu gebärt. (...) Er ist Opfer, Gott und Priester. (...) Die Bewohner bilden sich ein, rechts Westfalen, links Rheinländer zu sein. Was aber sind sie? Bewohner des Rauchlands, der großen Rauchstadt, Gläubige des Rauchs, Arbeiter des Rauchs, Kinder des Rauchs. (...) Alle Fenster sind gleich. Alle Häusertüren sind gleich. Hier sind nur Nummern verschieden. Alle Menschen haben den verbissenen Willen, ein Ziel zu erreichen. (...) Ach, es ist so gleichgültig! Ein Ziel wie das andere. Eine Stadt wie die andere. Steig in die Straßenbahn. Du bist in einer halben Stunde in der nächsten Stadt. Hat sich was geändert? (...) Eine einzige grausame Stadt aus Stadthäufchen, aus Städtchengruppen. Dazwischen läuft eine eingebildete Landesgrenze. Aber darüber wölbt sich ein einheitlicher Himmel aus Rauch, Rauch, Rauch."²⁾

Premonitòries del que Roth conclourà del viatge a Rússia són les observacions contingudes a "Privatleben des Arbeiters"³⁾, darrer article d'aquest grup, que en constatar les dolentíssimes condicions de vida dels obrers lamenta sobretot que no exigeixin millores ni sentin

1) "(...) den sicheren, unausbleiblichen, endgültigen Tod des letzten Stückchens Erde." Tant aquesta cita com les dues anteriors procedeixen de "Trübsal einer Straßenbahn im Ruhrgebiet."

2) Cites procedents de "Der Rauch verbindet Städte".

3) *Frankfurter Zeitung*, 10.4.1926; W III, p. 673-677; W18912, p.552-556.

necessitat de millorar la qualitat de vida, sinó que considerin un luxe coses que han d'estar a l'abast de tothom, fins i tot el dret a gaudir de la llum del sol. La manca d'interès per la literatura i altres activitats estètiques, o bé l'ínfima qualitat de les mercaderies que s'ofereixen als basars, s'expliquen molt bé davant la misèria de les famílies amuntegades en habitatges minúsculs. El que irrita Roth és el conformisme dels obrers, que es mostra clarament en el cas d'algunes colònies obreres més cuidades, on davant d'un context tan miserable els mínims imprescindibles semblen ja un luxe que el treballador agraeix adquirint consciència petitburgesa, per més que hi hagin encara moltes coses que podria trobar a faltar i reivindicar:

"Nur in einigen Siedlungen (etwa in den Krupp-Kolonien) ist das Notwendige vorhanden und so geschickt geordnet, daß es beinahe wie ein wohlgefälliges Uebermaß aussieht. (...) Diese Kolonien erziehen den Proletarier zum Kleinbürger - er ist ja von Natur dazu begabt. Er hat 'sein' Stückchen Erde. Er hat ein Dach, ein Bett, Kaninchen, Arzt, Spital, Altersheim und ein billiges Grab. In dieser Welt, in der die eigene Not in demselben Maß abnimmt, in dem man die des Nachbarn betrachtet, ist das alles viel. (...) Wie dankbar ist der Mensch! Nur wenn er gar nichts hat, braucht er viel. Gebt ihm etwas mehr - und er will nicht mehr! Denn Bedürfnisse haben ist beinahe so anstrengend wie sie durchsetzen. Der Mensch verzichtet mit Leidenschaft. Die Genügsamkeit ist nicht nur eine Tugend, sondern auch gesund..."¹⁾

Durant els mesos d'abril i maig trobem alguns articles amb temes francesos que contrasten amb el disgust que demostrava Roth envers la realitat alemanya per l'admiració i interès que palesen davant una terra plena d'història i un paisatge cultivat i respectat ("Brief aus Paris"²⁾), així com una societat multiracial i no excloent ("Bericht aus dem Pariser Paradies"³⁾). Però no troba lloable tot allò francès, com

1) W III, p. 676-677; W1891 2, p. 556.

2) *Frankfurter Zeitung*, 4.4.1926; W1891 2, p. 551-552.

3) *Ibidem*, 14.4.1926; W IV, p. 54-57; W1891 2, p. 556-559.

s'evidencia en l'article "La Renaissance Latine"¹⁾, que comenta un acte organitzat per diverses personalitats franceses, entre elles eclesiàstics catòlics, per tal de combatre les influències perjudicials dels germànics i dels bolxevics. Roth ataca i ridiculitza aquestes doctrines i activitats feixistes, i sobretot el fet que aquests personatges reclamin el catolicisme com a religió específicament lligada a la raça llatina, degradant així l'església catòlica al nivell d'una "Stammeskirche", sense que cap representant d'aquesta protesti.²⁾

Al voltant d'un article sobre tres camps de batalla de la guerra europea situats a França es desenvolupa un petit episodi significatiu per la diferència de postures entre Roth, que vol mantenir viu el record crític d'aquells fets, i la línia del diari, que s'esforça en oferir productes neutres. Roth proposava el títol "Vergeßt die Schlachtfelder nicht", que Reifenberg substitueix per "Saint Quentin, Perronne, Die Maisonnette", per tal de convertir-lo en una simple indicació geogràfica, dient que el proposat per l'autor és poc efectiu.³⁾ En

1) *Frankfurter Zeitung*, 15.5.1926; W IV, p. 550-552; W1891 2, p.572-574.

2) Altres crítiques a aspectes de la societat francesa les hem trobat en relació amb els toros, durant el viatge a França ("Stierkampf am Sonntag", *Frankfurter Zeitung*, 1.10.1925; W III, p. 865-869; W1891 2, p. 437-440), que ja hem citat anteriorment. Anomenem també les observacions sobre la manca de respecte dels francesos davant l'art, en contrast amb els vienesos, dins la mateixa carta on Roth havia criticat tant els alemanys i austríacs assistents al congrés socialista de Marsella (vegeu més amunt les cites. Es tracta de la carta a Benno Reifenberg, 26.8.[1925], Briefe p. 61.)

3) "St. Quentin, Perronne, Die Maisonnette", *Frankfurter Zeitung*, 2.5.1926; W III, p. 847-851; W1891 2, p. 559-564. Benno Reifenberg, en carta del 7.4.1926 (Briefe, p. 83), diu així: "Ich möchte Ihnen vorschlagen, den Titel 'Vergeßt die Schlachtfelder nicht' umzuändern in: St. Quentin, Perronne (!), Di Maissonette (!). Der Aufsatz hat dann einen geographischen Titel, der eine Fortsetzung meiner Champagne darstellt. Hermann Wendel schreibt mir über einen Brief aus Verdun. Uebrigens kann ich die Titelnennung 'Vergeßt die Schlachtfelder nicht' nicht wirkungsvoll finden."

l'article, Roth examina els múltiples rastres de desolació i l'aspecte enganyosament pacífic del que foren camps de batalla; la natura malmesa constitueix una continuació de la crueltat humana, i Déu és un ésser llunyà i distant de qui no cal esperar cap ajut.

"Wer den Krieg nicht gesehen hat, mag glauben, daß hier Friede ist. Aber ich fühle rotes Blut durch die Adern der noch lebenden Bäume rinnen, durch die Krumen der Erde, durch die zarten Fasern der Blätter. Der Frühling riecht nach Pulver und Blei. Schwalben sind irrende Geschosse. Der Himmel ist schwer. Nicht Bomben trägt er, sondern Unheil. Milliarden Granatenatome sät der Wind. Bäume stöhnen wie Sterbende. Zweige knacken wie Gewehrverschlüsse. Ueber das Schlachtfeld gebeugt, wie ein General über einer Landkarte, ist Gott. Unnahbar wie ein General; und fern wie ein General..."¹⁾

El juliol de 1926 Roth es posa en camí cap a Rússia, il·lusionat pel viatge ("ich fahre und bin zum ersten Mal in meinem Leben aufgeregt"²⁾, si bé sense grans esperances de trobar allà la societat ideal feta realitat, com ja havia anunciat en la carta a la redacció de la *Frankfurter Zeitung* on havia sol·licitat la concessió d'aquest reportatge:

"Ich bin (...) vollkommen unfähig, irgendeinem Enthusiasmus mehr Raum in mir zu gewähren, als meiner Skepsis. (...) Ich glaube nicht an die Vollkommenheit der bürgerlichen Demokratie, aber ich zweifle noch weniger an der tendenziösen Enge der proletarischen Diktatur. Ich glaube - im Gegenteil - an die furchtbare Existenz einer Art von 'Spieß-Proleten', wenn Sie mir diese Bezeichnung gestatten, einer Spezies, die mir die Freiheit, die ich meine, noch weniger gestattet, als ihre bürgerliche Verwandtschaft. (...) Ich darf Ihnen bei dieser Gelegenheit gestehen (...), daß mein Verhältnis zum Katholizismus und zur Kirche von einer verblüffend andern Art ist, als man von einer flüchtigen Kenntnis meiner Person, meiner Aufsätze und selbst meiner Bücher glauben könnte. Schon dieser Umstand allein garantiert mir eine gewisse Distanz zu den Dingen in Rußland."³⁾

El producte immediat d'aquest viatge, per al qual Roth es documentà a fons⁴⁾, foren els disset articles apareguts correlativament a la

1) W III, p. 851; W[89] 2, p. 564.

2) Carta a Benno Reifenberg, 7.7.1926; Briefe, p. 92.

3) Carta a la *Frankfurter Zeitung*, 2.6.1926; Briefe, p. 91-92.

4) Al Leo Baeck Institute es conserven un bon nombre d'anotacions i extractes d'obres sobre el país i la seva història recent, així com un diari de viatge, inclòs a l'apèndix del volum 2 de l'edició del cinquantenari (vegeu W[89] 2, p. 1007-1022).

*Frankfurter Zeitung*¹⁾ del 14 de setembre de 1926 fins al 19 de gener de 1927, a més d'altres quatre²⁾ i una conferència, aparentment titulada "Ueber die Verbürgerlichung der russischen Revolution?"³⁾, així com a nivell narratiu les novel·les *Die Flucht ohne Ende*, publicada ja el 1927, i *Der stumme Prophet*, d'aparició pòstuma; com veiem, doncs, el viatge fou enormement profitós, si bé més per a l'escriptor ("In meinem ganzen Leben habe ich nicht so viel gearbeitet, wie hier in Rußland; und Sie wissen, daß ich nie faul gewesen bin", escriu Roth a Brentano⁴⁾) que per al diari, el qual hagué de reclamar insistentment al seu enviat que retornés ja a Alemanya, cosa que no s'esdevingué fins a finals de 1926.⁵⁾

Roth concentra el seu interès en les realitats de la vida quotidiana i com aquestes s'han vist afectades per la revolució i els canvis institucionals que aquesta comportà, és a dir que segueix una línia molt comparable a l'habitual en ell de diagnosticar situacions socials i polítiques a partir dels petits símptomes. No limita el viatge a Moscou i altres grans ciutats, ni segueix un recorregut dedicat a visitar peces

1) Es troben a W III, p. 935-1008, i W[89] 2, p. 591-672, i són els següents: "Die zaristischen Emigranten", "Die Grenze Niegoreloje", "Gespenster in Moskau", "Auf der Wolga bis Astrachan", "Die Wunder von Astrachan", "Der auferstandene Bourgeois", "Das Völker-Labyrinth im Kaukasus", "Wie sieht es in der russischen Straße aus", "Der neunte Feiertag der Revolution", "Rußland geht nach Amerika", "Die Frau, die neue Geschlechtmoral und die Prostitution", "Die Kirche, der Atheismus, die Religionspolitik", "Die Stadt geht ins Dorf", "Die russische Frau von heute", "Jewgraf oder der liquidierte Heroismus", "Oeffentliche Meinung, Zeitungen, Zensur" i "Die Schule und die Jugend".

2) Es troben a W III, p. 1009-1027, i W[89] 2, p. 672-693; es tracta de "Russisches Theater: Im Parkett", "Das Moskauer jüdische Theater", "Der liebe Gott in Rußland" i "Das heilige Petroleum".

3) L'esborrany que se'n conserva es troba a W III, p. 149-157, i W[89] 2, p. 688-693.

4) Carta del 26.9.1926; Briefe, p. 94.

5) Sobre aquest viatge vegeu Bronsen, p. 283-290; Westermann, p. 55-57; Sültemeyer p. 90-102; i Ausstellung, p. 230-235.

de lluíment del nou govern, com fàbriques o colònies de nova planta, sinó que viatja pel seu compte, confiant en els seus coneixements de rus, suficients per a fer-se entendre i per a llegir sense problemes. Algunes parts del recorregut, que el porta fins a la mar Càspia, les fa a peu i vivint com els pagesos pobres, mentre que a les ciutats s'està al millor hotel que pugui trobar.

El país i el nou sistema que hi regnava impressionaren l'escriptor intensament¹⁾, i el portaren a un nou procés de reflexió sobre la pròpia identitat que el féu afermar-se més en posicions distanciades d'allò alemany i situades en la tradició humanista i catòlica d'occident:

"Niemals habe ich so stark gefühlt, daß ich ein Europäer bin, ein Mittelmeer-Mensch, wenn Sie wollen, ein Römer und ein Katholik, ein Humanist und ein Renaissance-Mensch. (...) Es ist ein Glück, daß ich nach Rußland gefahren bin. Ich hätte mich niemals kennen gelernt."²⁾
 "Ich sehne mich nach Paris, ich habe es nicht aufgegeben, niemals, ich bin ein Franzose aus dem Osten, ein Humanist, ein Rationalist mit Religion, ein Katholik mit jüdischem Gehirn, ein wirklicher Revolutionär."³⁾

La gran decepció de Roth és comprovar que, com ja temia, la revolució no ha eliminat les classes socials antigues, fent desaparèixer la burgesia; si bé és cert que de l'antic ordre social només en romanen aspectes residuals, no gensmenys la societat soviètica està caient cada cop més en mans d'una nova burgesia, formada pels especuladors que han sabut aprofitar econòmicament les enclotxes del nou sistema i són tolerats per aquest, així com per les persones que han utilitzat l'aparell del partit i altres organitzacions per a aconseguir una situació social pretesament revolucionària i en realitat burgesa. A més, malgrat que la política oficial afavoreixi els obrers i els seus

1) Vegeu la carta a Benno Reifenberg del 30.8.1926; Briefe, p. 93.

2) Carta a Bernard von Brentano, 26.9.1926; Briefe, p. 95.

3) Carta a Benno Reifenberg, 1.10.1926; Briefe, p. 98.

fills, els descendents de la burgesia troben fàcilment la manera d'adaptar-se, ja que la seva formació i motivació els fan més aptes per a escalar posicions dins l'estat; l'accés a la universitat, per exemple, tot i que oficialment es reservi preferentment als proletaris, en realitat els és més senzill als candidats d'origen burgès, que porten un major bagatge intel·lectual.¹⁾

Roth troba múltiples coses dignes de lloança, com ara l'escolarització generalitzada i les campanyes d'alfabetització, la dignificació de la situació femenina, el control del paper excessivament dominant de l'església ortodoxa, la política protectora de les minories nacionals, que fomenta el manteniment i la consolidació de les seves cultures pròpies²⁾ i ha permès als jueus assolir un grau de llibertat impensable pocs anys enrera³⁾. En general, l'actitud dels obrers i dels pagesos pobres demostra l'orgull per la nova situació assolida, i la justícia social i els drets humans han augmentat enormement. Però és un món gris, d'una seriositat patètica, on gairebé ningú posseeix més que l'estrictament necessari, i no es fan concessions a l'estètica.⁴⁾ És un món dominat pel racionalisme, per la primacia d'allò que pugui ser útil i pràctic per als objectius de l'estat. La tecnologia i el progrés són admirats de forma incondicional, de tal manera que moltes qualitats pròpies dels pobles eslaus van sent substituïdes per actituds i comportaments que Roth, i els representants del pessimisme cultural amb

1) Vegeu sobretot "Der auferstandene Bourgeois" i "Die Schule und die Jugend".

2) L'activitat de Franz Tunda per a un petit poble del Caucas s'emmarca dins d'aquesta política, com veurem en examinar *Die Flucht ohne Ende*.

3) El darrer capítol de *Juden auf Wanderschaft* està constituït per l'article IX de la sèrie, "Die Lage der Juden in Sowjetrußland".

4) Vegeu sobretot l'article "Wie sieht es in der russischen Straße aus?".

ell, creuen representatius de Nordamèrica: el racionalisme més banal i l'optimisme més ingenu envers les potencialitats de la ciència i la tècnica. Aquests elements, introduïts en un poble tradicionalment incult i supersticiós, mantingut així aposta per les autoritats civils i eclesiàstiques, han fet que la gent senzilla identifiqui el marxisme amb la civilització, ja que és ell qui n'ha fet arribar les primeres mostres, generant enfocos enormement banals de problemes complexos, per exemple envers la religió, que no és prohibida, però sí contrarestada amb una propaganda terriblement pedestre, per bé que efectiva, com per exemple explicant que els llampecs són fruit de fenòmens físics, i no càstigs divins. "Es weht ein Geruch von sehr selbstbewußtem, engem, unduldsam aufgeklärtem Geist in der Luft: es ist der Geruch des Lexikons, wo 'alles schon drinsteht'..."¹⁾ La revolució ha estat efectiva en els aspectes materials i sociopolítics, però a nivell intel·lectual i moral el fruit, ara que el temps dels herois ha passat, és la buidor, "eine unbewußte Anpassung an das geistige Amerika. Und das ist die geistige Leere."²⁾ Roth observa que els revolucionaris ara estan de més, si no s'adapten a la nova realitat i esdevenen buròcrates fidels a la línia d'optimisme tecnològic i social que fa de les estadístiques un instrument de dominació i propaganda. En aquest sentit, l'article "Jewgraf oder der liquidierte Heroismus", que constata aquesta situació lamentant-la, prefigura la temàtica de *Die Flucht ohne Ende* i de *Der stumme Prophet*, els protagonistes de les quals responen a aquesta

1) Cita de l'article "Die Kirche, der Atheismus, die Religionspolitik". Sobre aquest tema de la banalització i uniformització de la cultura tradicional vegeu també "Rußland geht nach Amerika" i "Die Stadt geht ins Dorf".

2) Cita procedent de "Rußland geht nach Amerika." (W III, p. 972; W[89] 2, p. 631.)

descripció del revolucionari que no sap acceptar l'aburgesament de la fase de consolidació, que Roth descriu en l'article a partir d'una obra de teatre destinada a corregir aquesta mena d'actituds:

"[Jewgraf ist] ein repräsentativer, symbolischer Typus, sein Schicksal ist das eines Revolutionärs, der aus den nüchternen Tagen des augenblicklichen oder wirklichen 'Aufbaus' herausfällt. (...) Gibt es nur zweierlei: Heroen oder Spießer? (...) Es kann nicht der Sinn der Revolution sein, den Bürger durch Bürger auszulösen, den ausbeutenden Bourgeois durch den ausgebeuteten Bourgeois, den grausamen Spießer durch den leidenden Spießer. Es kann nicht ihr Sinn sein, alle Welt mit Grammophon, Museum, Schach zu beglücken. Es kann nicht ihr Schicksal sein, zu 'verbürgerlichen'.

In Rußland aber 'verbürgerlicht' sie. Fast aller revolutionären Ideen, Einrichtungen, Organisationen hat sich der kleinbürgerliche Geist bemächtigt, der in der Politik schon lange sichtbar ist, der den Heroismus liquidiert, die Bürokratie aufbaut, selbst wenn er sich einbildet, sie 'abzubauen', indem er Beamte entläßt. (...) Es herrscht in Rußland ein *Fanatismus der Statistik* (...). Die verantwortlichen Männer Rußlands leben im Rausch der Zahlen, und die großen, runden Nullen verdecken die wahren Gesichter der Realitäten. Die Partei ist nun glücklich von 'unzuverlässigen Elementen', revolutionärer Naturen, 'kleinbürgerlichen' Anarchisten gesäubert. Jetzt strömen ihr streberische, zuverlässige, kleinbürgerliche 'Marxisten' zu. Die Säuberung, welche die Partei alljährlich vornimmt, trifft höchstens die plumpen Karrieremacher. Aber die braven Vorzugsschüler des Kommunismus, die eigentlichen Bürger, bleiben selbstverständlich. Sie sind ja so schwer zu agnoszieren. (...)

Ich kann die Jewgrafs sehr gut verstehen, Sie werden wild. Sie rebellieren vor Enttäuschung. Sie sehen die Revolution bürgerlich werden, mit der Verzweiflung, mit der man eine geliebte Frau dick werden sieht."¹⁾

Un altre tema que remarcaríem és el de la premsa, abans regida per una estricta censura, ara en canvi subjecta a unes directrius per a la temàtica i l'actitud que accepta gustosa, propagant-les i adaptant-s'hi sense cap mena de distància crítica, i amb una fe ingènua en l'autenticitat, en els informes de primera mà, que de tan directament que creuen reflectir la vida real el que fan és ignorar-la, per manca d'objectivitat i de capacitat crítica.²⁾ D'altra banda, Roth dedica

1) Fragments extrets de "Jewgraf oder der liquidierte Heroismus" (W III, p. 987-991; W[89] 2, p. 650-654).

2) Vegeu "Oeffentliche Meinung, Zeitungen, Zensur" (W III, p. 991-996; W[89] 2, p. 654-659).

dos articles al paper de la dona en la nova societat, en els quals constata l'equiparació total de la dona a nivell legal i la seva conversió en un factor social de primera magnitud, però lamenta el fet que aquest nou paper li hagi fet perdre la feminitat i que en la nova societat la galanteria i l'erotisme hagin desaparegut; si bé la legislació és un èxit revolucionari, els costums que s'han establert són a la seva manera tan estrets de mires i reaccionaris com els burgesos tradicionals; en la relació entre els sexes la dona ha resultat degradada en perdre's els valors eròtics i ésser rebutjada la noció d'amor:

"Die wirkliche Degradation ist nicht die vom 'Menschen' zum 'Weib', sondern vom freien, erotisch kultivierten, mit der Fähigkeit zu lieben ausgestatteten Menschen zum sexuell funktionierenden Säugtier. (...) Rußland ist nicht unmoralisch, keineswegs - es ist nur hygienisch. Die moderne russische Frau ist kein Wüstling - im Gegenteil: Sie ist eine brave soziale Funktion. Die russische Jugend ist nicht hemmungslos, sie ist nur maßlos aufgeklärt. Die Ehe- und Liebesverhältnisse sind nicht unsittlich, sondern nur öffentlich. Rußland ist kein 'Sündenpfluß', sondern ein naturwissenschaftliches Lesebuch..."¹⁾

"Aber die russische Frau wandelt sich wie das ganze Land. Auch sie 'industrialisiert', zivilisiert, amerikanisiert sich. Auch sie muß, wie das ganze Land, die Entwicklung der Welt nachholen. Sie wird die Selbständigkeit, die Gleichberechtigung, den Foxtrott und den Charleston absolvieren. Ich wünschte ihr, sie verlöre über der großen Ehre, ein 'sozialer Faktor' zu sein, nicht das Vergnügen, eine Frau zu sein."²⁾

Apart d'una actitud que hom podria qualificar de reaccionària o masculista que tendeix a valorar la dona només en funció de qualitats estètiques o eròtiques, i que sovinteja al llarg de tota la trajectòria

1) Cita de "Die Frau, die neue Geschlechtsmoral und die Prostitution" 1.12.1926 (W III, p. 976-977; WI89] 2, p. 635-636).

2) Cita de "Die russische Frau von heute", 19.12.1926 (W III, 1016; WI89] 2, p. 650).

de l'autor¹⁾, és remarcable la coherència del lament expressat en el segon passatge amb el que Roth formulava sobre aspectes com la tecnificació o la implantació d'una actitud racionalista i tecnocràtica: la por que el món esdevinguí cada cop més monòton i uniformitzat, que es perdi la diversitat cultural que el caracteritzava. Aquesta temença, juntament amb la constatació d'una burocratització tendent a controlar tothom al màxim, eliminant i impedit qualsevol dissidència i deixant fora del procés els herois revolucionaris, juntament amb la constatació que la burgesia ha sortit en realitat enfortida del procés, si bé sota formes aparentment distintes, constitueixen les principals conclusions de la llarga estada a la Unió Soviètica, expressades en la conferència que citàvem abans, i a les dues novel·les originades en aquest viatge. En clau còmica, aquestes idees es reflecteixen en l'article "Der liebe Gott in Rußland", que presenta un Déu feliç per haver-se lliberat de les múltiples responsabilitats que se li atribuïen en l'antic règim, i que ara viu d'incògnit a un hotel i és pres per un turista americà:

"Der liebe Gott geht inkognito durch die Straßen des russischen Landes, aller lästigen Aufgaben ledig, die ihm die alte Staatsreligion aufzuerlegen sich vermessen hatte, mit der gesetzlichen Verpflichtung ausgestattet, sich um die Politik nicht zu kümmern, von den Staatsmännern als eine Art unfähiger Konkurrenz gar nicht als existent betrachtet. In seinem Namen macht man keine Pogrome mehr, in seinem Namen vereidigt man keine Soldaten mehr. Polizeiliche Maßnahmen irdischer Natur braucht er nicht mehr zu ergreifen. Gott hat Ferien."²⁾

1) Sobre aquest aspecte podeu veure l'article nº 6 de la sèrie *Berliner Bilderbuch* (*Der Drache*, 22.4.1924; W1891 2, p. 105-107) que descriu una partidària dels "Völkische" lletja, cosa que ja constitueix un argument contra la postura que professa, o el capítol XIV de *Die Flucht ohne Ende* (W I, p. 361-362; W1891 4, p. 435-437), centrat en el personatge de Klara, cunyada de Tunda; per a dates posteriors vegeu "Brief an eine schöne Frau im langen Kleid", *Frankfurter Zeitung*, 26.4.1931 (W IV, p. 162-165).

2) "Der liebe Gott in Rußland", *Frankfurter Zeitung*, 20.2.1927 (W III, p. 1019; W1891 2, p. 681).

D'entre l'escassa producció periodística de principis de 1927 situada entre la tornada de Rússia i la marxa cap a Albània, revesteix especial interès un article estretament lligat amb la temàtica del lluitador que no accepta sense crítiques la situació postrevolucionària. Es tracta de la recensió dels escrits de Larissa Reißner (1895-1925), editats per Karl Radek, revolucionari històric caigut en desgràcia en l'època estalinista per al qual Roth manifestà repetidament admiració i interès. La figura de Reißner, que lluità amb l'Exèrcit Roig i treballà com a periodista, reuneix característiques que retrobem en Franz Tunda i en la seva companya Natascha, i és interessant que Roth aprecii especialment la seva postura crítica envers la burocràcia soviètica i atribueixi a aquella lluitadora una dissidència que li hauria comportat ser deportada a Sibèria, com esdevindrà amb Friedrich Kargan, el protagonista de *Der stumme Prophet*. (Recordem que Klaus Pauli ha fet notar la sagacitat de Roth en diagnosticar els primers indicis del que seria la política de Stalin'.)

"Sie hat übrigens nicht nur für die Revolution gekämpft, gegen die Weißen. Sie kämpfte auch nach der gelungenen Revolution für die Arbeiter gegen die rote Bürokratie (...). (...) es ist vielleicht gut und in Ordnung, daß sie tot ist, die junge Larissa Reißner. Sie wäre wahrscheinlich heute in der stärksten 'Opposition' - 'der bürokratische Ring schließt sich mit Befriedigung' -- vielleicht in Sibirien -- es ist nicht viel Platz in der Welt für eine Frau von den Barrikaden, wenn die Barrikaden abgebaut werden."²

Durant el mes de maig Roth es troba a Albània, enviat pel diari a aquell país balcànic que constitueix un dels centres d'interès polític

1) Vegeu a l'apartat 2.f. el nostre comentari de la monografia de Klaus Pauli *Joseph Roth: 'Die Kapuzinergruft' und 'Der stumme Prophet'* (1985), o millor encara la segona part de l'obra esmentada, especialment les pàgines 213-224.

2) "Die Frau von den Barrikaden", *Frankfurter Zeitung*, 10.4.1927; W IV, p. 348-350; WL891 2, p. 707-709.

internacional degut a l'agitació italiana, que desitjaria anexionar-se aquell territori o almenys situar-hi governs titelles i entra en competència amb Jugoslàvia en aquest terreny. Així, resulta plausible la sospita de Roth que alguns articles hagin estat confiscats pel ministeri d'assumptes exteriors perquè contenien informacions interessants obtingudes gràcies a contactes amb persones de l'oposició clandestina; el cert és que només es publicaren nou articles quan Roth afirmava haver-ne escrit catorze.¹⁾ La majoria d'aquests escrits conservats són descripcions del paisatge, la gent i l'ambient, amb l'excepció del segon, que parla de les relacions entre Albània i Jugoslàvia.²⁾ Remarquem la perspectiva personal amb què l'article "Wo der Weltkrieg begann" enfoca la visita a la ciutat jugoslava de Sarajevo, on tingué lloc l'atemptat a l'hereu de l'imperi austro-hongarès que desencadenà la guerra europea: Roth hi barreja els pretesos records de com li arribà la notícia a través de la seva amiga d'aleshores, contrastant una situació idíl·lica pre-bèl·lica amb records de la guerra i amb el pacífic aspecte de la ciutat, inadequat per al paper que hauria de complir, de memorial d'un món irreparablement perdut:

"Eine Stadt! Als wäre Sarajevo eine Stadt wie jede andere! Als hätte in Sarajevo nicht der größte aller Kriege angefangen. Alle Heldengräber, alle Massengräber, alle Schlachtfelder, alle Giftgase, alle Krüppel, alle Kriegswitwen, alle unbekanntes Soldaten: Hier

1) Sobre aquest punt vegeu Briefe, p. 104 i 106, i Westermann, p. 58; segons aquest estudiós, alguns materials del Leo Baeck Institute confirmen la verosimilitud de la suposició de Roth i els seus contactes amb cercles clandestins.

2) La sèrie *Reise nach Albanien*, que es publicà a *Frankfurter Zeitung* entre el 29 de maig i el 30 de juliol de 1927, consta dels articles "Beim Präsidenten Achmed Zogu", "Südslawien und Albanien - innere Probleme", "Einzug in Albanien", "Die Hauptstadt Tirana", "Das albanische Volk", "Die albanische Armee", "Wo der Weltkrieg begann", "Die Zivilisierten im Barbarenland" i "Artikel über Albanien. (Geschrieben an einem heißen Tag.)". Es troba a W III, p. 594-601 (articles tercer i novè) i 1033-1056, i W[89] 2, p. 710-741.

haben sie angefangen. Ich wünsche dieser Stadt nicht den Untergang, wie sollte ich! Sie hat gute, liebe Menschen, schöne Frauen, wunderbar unschuldige Kinder, Tiere, die sich des Lebens freuen, Schmetterlinge auf den Steinen im Türkenfriedhof. Dennoch hat hier der Krieg angefangen, die Welt ist vernichtet, und Sarajevo steht. Es sollte keine Stadt sein, es sollte ein Denkmal sein, allen zum schrecklichen Gedächtnis."¹⁾

El març de 1927 és la data indicada al breu pròleg de *Die Flucht ohne Ende. Ein Bericht*, que postula la primacia de l'observació per sobre de la creació poètica²⁾, i que fou sempre interpretat com una defensa de la *Neue Sachlichkeit*. A la llum de les preses de posició posteriors de Roth, tals com l'article "Schluß mit der Neuen Sachlichkeit" i altres, així com de l'estil d'aquesta mateixa novel·la i de les observacions fetes sobre el periodisme a Rússia i la seva exagerada valoració dels testimonis directes, pensem que cal més aviat interpretar-ho en el sentit que l'important és regir-se per la realitat que hom pot observar, ésser realista, no documentalista. Una carta d'aquesta època expressa aquesta idea:

"Ich bin langsam, gründlich, voller Angst, ich könnte was Falsches sehn, mein 'Stil' ist ja nichts anderes, als eine genaue Kenntnis des Zustands - ohne sie schreibe ich schlecht - wie Sieburg im Osterblatt. Ich bin kein Leerschreiber. Ich habe keine 'Gedanken' - nur Kenntnisse."³⁾

Allò que sí es pot considerar una concessió a la nova tendència literària és l'intent de justificar en tot moment la perspectiva narrativa, introduint un narrador en primera persona lligat per amistat amb el protagonista des dels dies de l'escola (dos capítols, numerats XI i XII, que no es van incloure a la redacció definitiva, donaven una visió retrospectiva d'aquella experiència comuna⁴⁾) que rep notícies de

1) W III, p. 1053; W[89] 2, p. 733.

2) L'hem reproduït íntegrament a l'apartat 2.e.

3) Carta a Benno Reifenberg, 23.4.1927; Briefe, p. 102.

4) Vegeu W[89] 4, apèndix, p. 1059-1067.

Franz Tunda i reproduïx les cartes i anotacions que ell li fa arribar, i tanca la novel·la descrivint la seva situació indecisa, en un final absolutament obert. De tota manera, sabem a través de materials retrobats a l'arxiu Roth i per una carta de l'autor a Stefan Zweig que la versió inicial era en primera persona, amb un narrador que era a la vegada el protagonista.¹⁾ Per la correspondència conservada sabem també que la darrera part redactada fou la referent a l'estada de Tunda a París.²⁾

La novel·la segueix la peripècia del tinent de l'exèrcit austro-hongarès Franz Tunda, fill de bona família promès amb Irene Hartmann, una noia de l'alta societat vienesa, que és fet presoner pels russos l'agost de 1916. Deportat a Sibèria, aconsegueix fugir del camp de presoners amb l'ajut del polonès Baranowicz i viu amb ell en una cabana a la taigà, al marge del món, fent-se passar per germà seu. Degut a aquesta vida aïllada no s'assabenta del final de la guerra fins la primavera de 1919, i aleshores decideix marxar en busca de la seva promesa, únic lligam llunyà amb una existència anterior irrecuperable, i de la qual està segur que ja s'haurà casat o no l'acceptarà en la seva condició actual, mancat de categoria militar, de professió i de perspectives:

"Er betrauerte [seine Braut] schon, noch ehe er sie gesehen hatte. Er liebte sie doppelt: als ein Ziel und als eine Verlorene. Er liebte das Heldentum seiner weiten und gefährlichen Wanderung. Er liebte die Opfer, die nötig waren, die Braut zu erreichen, und die Vergeblichkeit dieser Opfer. Der ganze Heroismus seiner Kriegsjahre erschien ihm kindisch im Vergleich zu dem Unternehmen, das er jetzt wagte. Neben seiner Trostlosigkeit wuchs die Hoffnung, daß er allein durch diese gefährliche Rückkehr wieder ein begehrenswerter Mann wurde. Er war den ganzen Weg über glücklich."³⁾

1) Vegeu W[89] 2, p. 1059 i 1067, i Briefe, p. 121-122 (carta a Stefan Zweig, 24.1.1928).

2) Vegeu la carta a Benno Reifenberg, 23.4.1927; Briefe, p. 102.

3) W I, p. 322; [89] 4, p. 396.

Tunda travessa Sibèria a peu, i el setembre, ja a Ucraïna, cau presoner de les tropes contrarevolucionàries, que el volen executar per espia, i és alliberat per una unitat de l'exèrcit roig comandada per una noia, Natascha Alexandrowna; Tunda s'enamora d'ella i s'afegeix a la lluita. Roth es deté en l'actitud adoptada per Natascha, que pretén rebutjar l'amor com a perjudici burgès i menysprear Tunda per la seva condició d'oficial d'un exèrcit reaccionari i membre d'una classe social a extingir, però que no fa sinó amagar-se a si mateixa la seva condició igualment burgesa i els seus sentiments autèntics.¹⁾ Tunda, que ha restat a la seva unitat sense cap motivació ideològica, poc a poc va identificant-se amb les idees revolucionàries, i acaba actuant per pura convicció, cosa que Natascha no vol creure. Amb la pau, la noia s'adapta ràpidament a la nova situació, desplegant una activitat incessant, però en canvi Tunda es troba desorientat, incapaç ni tan sols de demanar algun càrrec "in jenen Tagen, in denen es Aemter regnete"²⁾, i sobreviu escrivint articles que malgrat la seva sinceritat i convicció es recolzen en els patrons prefabricats usuals en aquell moment:

"Er lebte damals von Artikeln für Zeitungen und Zeitschriften. Es gab ein Klischee für Proteste und Aufrufe, ein zweites für Skizzen und Erinnerungen, ein drittes für Empörung und Anklage. Seine Gesinnung war revolutionärer als diese fertige Sprache. Er übernahm nur das Handwerkszeug. Schriftsteller erleben alles durch das Mittel der Sprache, sie haben kein Erlebnis ohne Formulierung. Tunda aber suchte nach bestehenden, oft erprobten und zuverlässigen Formulierungen, um nicht im Erlebnis unterzugehen. Er griff wie ein Ertrinkender mit ausgestreckten Armen nach der nächsten Klippe. (...) Dem Sieg der russischen Revolution waren selbst die beruflichen Schriftsteller nicht gewachsen."³⁾

1) En aquesta actitud i en les activitats postrevolucionàries de Natascha com a propagandista per a la nova concepció de la dona i de les relacions sexuals es troba el nexa que hem indicat abans amb els articles del viatge a Rússia "Die Frau, die neue Geschlechtmoral und die Prostitution" i "Die russische Frau von heute".

2) W III, p. 333; W[89] 4, p. 407.

3) Ibidem. Aquesta descripció pot relacionar-se amb observacions de l'article del viatge a Rússia "Oeffentliche Meinung, Zeitungen, Zensur".

Tunda i Natascha entren en contradicció per la diferent concepció que tenen de la situació postrevolucionària: ella utilitza tot el seu temps i energia en activitats propagandístiques i educatives, que segons ella constitueixen ara la revolució ("Für die Revolution ist uns kein Opfer zu teuer"), mentre que ell creu que la revolució ha servit per a alliberar l'individu, el qual ara ja no ha de supeditar-se a objectius o voluntats aliens per als quals hagi de sacrificar-se:

"Ich stelle mir die Zeit des Kapitalismus so vor, daß er die Zeit der Opfer war. Seit den ersten Anfängen der Geschichte opferten die Menschen. Zuerst Kinder und Rinder für den Sieg, dann opferten sie die Tochter, um den Ruin des Vaters zu verhindern, den Sohn, um seiner Mutter ein angenehmes Alter zu bereiten, die Frommen opferten Kerzen für das Seelenheil der Toten, die Soldaten opferten ihr Leben für den Kaiser. Sollen wir nun auch für die Revolution opfern? Mir scheint, jetzt beginnt endlich die Zeit, in der man nicht opfert. Wir haben nichts, wir haben ja das Eigentum abgeschafft, nicht wahr? Auch unser Leben gehört uns nicht mehr. Wir sind frei. Was wir haben, gehört allen. Alle nehmen von uns, was ihnen gerade notwendig erscheint. Wir sind keine Opfer, und wir bringen keine Opfer für die Revolution. Wir sind selbst die Revolution."¹⁾

Pensem que aquestes frases de Tunda en discussió amb la seva companya constitueixen una declaració de principis que hom podria atribuir al narrador i l'autor, i que responen a una actitud de tipus socialista utòpic, concordant amb el rebuig de Roth de la divisió partidista de l'esquerra i de la política possibilista que es distancia dels orígens per tal d'adaptar-se a les circumstàncies; el credo, que postula per a l'època postrevolucionària l'assoliment de l'anarquia perfecta, on l'individu plenament lliure viu en comunió total amb la comunitat, és coherent també amb l'admiració de Roth pels socialrevolucionaris anteriors a la revolució d'octubre, que es mostrava en personatges com Benjamin Lenz o Zwonimir Pansin, i en l'actitud d'Andreas Pum en sortir

1) Ambdues cites procedeixen de W III, p. 334-335; W1891 2, p. 409.

de la presó. El següent passatge de la conferència de Roth sobre l'estada a Rússia concorda amb el punt de vista de Tunda, mentre que Natascha representaria el marxisme ortodoxe en camí cap al que s'anomenaria posteriorment "real existierender Sozialismus":

"Derjenige, dem die russische Geschichte der letzten Jahrzehnte nicht sehr geläufig ist, der ist leicht geneigt, die heutigen Kommunisten mit den kühnen und wirklich heroischen Attentätern zu verwechseln, die den Zarismus schon in den letzten Jahrzehnten des neunzehnten Jahrhunderts zu erschüttern begannen, denen Zaren und Minister zum Opfer fielen. Aber jene Bombenwerfer waren keineswegs Marxisten, sie waren Sozialrevolutionäre, von Sozialisten stärker gehaßt als bürgerliche Konservative. Die kühnsten Kommunisten: Trotzki, Radek, Lenin, sehen an der Seite der Sozialrevolutionäre sehr bieder und bürgerlich aus. Sie folgten eben einem Prinzip, das die Leidenschaft für schädlich hält, das Temperament für sekundär, die Begeisterung für eine Schwäche. Dieses Prinzip anwenden heißt das russische Volk vergewaltigen. (...) Diese Theorie, die das Proletariat befreien soll, die die Klassenlosigkeit des Staates, der Menschheit zum Ziel hat, diese Theorie macht, wo sie zum erstenmal angewendet wird, aus allen Menschen kleine Bürger."¹⁾

Davant la ruptura amb Natascha, Tunda aconsegueix una feina al Caucas, on ha de treballar en la promoció cultural d'un poble minúscul²⁾; allà coneix Alja, una noia extraordinàriament silenciosa, que viu en un món propi emmarcat dins les pautes culturals del seu entorn ("Sie lebte inmitten der Revolution, der historischen und der privaten Wirrnisse, wie die Abgesandte einer anderen Welt (...) "³⁾), i s'hi casa, traslladant-se poc després a Bakú. En aquesta ciutat Tunda, aparentment satisfet i sense demanar res de la vida, es sent en realitat dominat per una melancolia i una expectació indeterminades, que es manifesten en l'hàbit d'acudir cada vespre al port a esperar l'arribada dels vaixells, tot i saber que la navegació de la mar Càspia no pot

1) W III, p. 1028-1029; W[89] 2, p. 689-690.

2) Sobre la promoció de l'autonomia cultural dels pobles soviètics després de la revolució vegeu l'article del viatge a Rússia "Das Völker-Labyrinth im Kaukasus" (W III, p. 957-963; W[89] 2, p. 616-622).

3) W I, p. 340; W[89] 4, p. 415.

aportar-li gaires sorpreses; sembla que esperi cada dia l'arribada d'algú, però mai demostra cap mena de decepció perquè res no s'esdevingui.¹⁾ La narració, on fins ara Tunda apareixia en tercera persona, passa ara breument a primera en reproduir un fragment del diari del protagonista, que narra l'aparició de tres passatgers occidentals, entre ells una dona, que l'endemà l'han visitat al despatx. Tunda es sent atret per la dama, parisenca elegant que li recorda tot el seu món d'abans de la guerra i li desperta el desig de retornar-hi i intentar retrobar Irene. Tot i que tingui lloc un rendez-vous amb la dama francesa, no és ella mateixa el motiu que Tunda marxi de Bakú, sinó el món que ella representa i que li ha fet recordar:

"Seit diesem Tag wußte Tunda, daß er in Baku nichts mehr zu tun habe. Die Frauen, die uns begegnen, erregen mehr unsere Phantasie als unser Herz. Wir lieben die Welt, die sie repräsentieren, und das Schicksal, das sie uns bedeuten."²⁾

El capítol X s'obre amb un canvi de perspectiva, presentant l'arribada al consolat austríac d'un desconegut que diu ésser tinent de l'extint exèrcit imperial.³⁾ Es tracta de Franz Tunda, que ha abandonat la identitat adoptada fins ara com Franz Baranowicz i ha marxat sense anunciar a Alja els seus projectes; hauria volgut retornar a Bakú per acomiadar-se, però la por d'una probable vigilància policial només li

1) Aquesta espera expectant però mancada d'objectiu (narrada al capítol VIII, W I, p. 142-143; W[89] 4, p. 416-417) es pot relacionar amb la que descriu Roth per a si mateix durant el viatge per Rússia, quan espera el vaixell que l'ha de portar d'Astrachan a Bakú: "Es vergeht keine Stunde, in der man sich nicht nach Baku sehnen würde. Leider verkehrt der Dampfer nur dreimal in der Woche. // Um intensiver an den Dampfer denken zu können, gehe ich zum Hafen. Vom Hafen Nr. 18 wird man nach Baku fahren dürfen. Uebermorgen. - Wie weit ist übermorgen! - (...) Weil man hier so deutlich sieht, daß noch kein Dampfer kommt, ist die Stimmung im Hafen trauriger als in der Stadt." ("Die Wunder von Astrachan", W III, p. 951; W[89] 2, p. 609-610.)

2) W I, p. 350; W[89] 4, p. 424.

3) W I, p. 351-353; W[89] 4, p. 425-427.

permet acomiadar-se per carta sense descobrir els seus plans. Sense saber ben bé com ha estat, Tunda-Baranowicz es troba en camí cap a Viena, on representarà el paper de repatriat tardà, identificat pels bons burgesos amb els temuts bolxevics.

"Dann saß er eines Abends in einem Zug, der nach dem Westen fuhr, und es schien ihm, daß er nicht freiwillig fahre. Es war so gekommen wie alles in seinem Leben, wie das meiste und Wichtigste auch im Leben der anderen kommt, die durch eine geräuschvolle und mehr bewußte Aktivität verführt werden, an die Freiwilligkeit ihrer Entschließungen und Handlungen zu glauben. Indessen vergessen sie nur über ihren eigenen lebhaften Bewegungen die Schritte des Schicksals."¹⁾

Aquest passatge descriu una actitud davant la vida marcada per la passivitat, i que nega en realitat que sigui possible determinar el curs de la pròpia existència - per tant, desplegar una activitat intensa no serveix de res més que per a enganyar-se un mateix. La passivitat d'un observador que registra críticament tot quant l'envolta serà la postura de Tunda d'ara endavant, de manera semblant a l'actitud adoptada per Gabriel Dan. L'acció serà secundària i escassa en el desenvolupament de la novel·la, que podríem situar dins la tradició picaresca, amb un protagonista que és portat d'un lloc a l'altre de forma casual, mancat de desig de lucre o de seguretat, però mogut sempre per la necessitat d'una llibertat absoluta, i que per a poder viure plenament no pot prescindir de la societat occidental, complexa i buida, encara que reconegui perfectament els seus defectes.

El contacte entre protagonista i narrador, restablert al capítol XI amb una carta de Tunda a Roth, permetrà diversos canvis en la perspectiva narrativa, en reproduir escrits de Tunda o converses entre els dos. La primera carta de Tunda, a més de descriure el funcionament

1) W I, p. 352-353; W[89] 4, p. 427.

de la Unió Soviètica com un estat burocratitzat i policial, constata l'enorme contrast entre la seva identitat d'abans de la guerra, com a tinent i promès satisfet de la seva posició social i perspectives de futur, integrat dins la bona societat vienesa, i la seva condició actual, distant, inadaptada i sorpresa, distanciada fins i tot envers ell mateix i les seves pròpies iniciatives:

"Ich wandere mindestens dreimal täglich über die Ringstraße, auch über den Graben am Vormittag, wenn das elegante Publikum spazieren geht. Ich lasse mir inzwischen einen Bart wachsen, weil ich ohnehin schon auffällig bin.

Heute vor zehn Jahren gehörte ich selbst zu diesem Publikum. Es war mein letzter Urlaub. Fräulein Hartmann ging an meiner Rechten, an meine Linke schlug der Säbel. Es war damals mein einziger Wunsch, nach dem Krieg zur Kavallerie transferiert zu werden. (...) ich glaube, daß ich sehr fremd in dieser Welt geworden bin.-- (...)

Das also ist Eure Welt! Ich wundere mich immer wieder über ihre Festigkeit. (...) Ich gehe mit fremden Augen, fremden Ohren, fremdem Verstand an den Menschen vorbei. Ich treffe alte Freunde, Bekannte meines Vaters und verstehe nur mit Anstrengung, was sie mich fragen. Ich spiele meine Rolle als eben heimgekehrter 'Sibiriak' weiter. Man fragt mich nach meinen Erlebnissen, und ich lüge, so gut ich kann. Um nicht in Widersprüche zu geraten, habe ich angefangen, alles aufzuschreiben, was ich im Laufe einiger Wochen erfunden habe; es sind fünfzig große Quartseiten geworden, ich amüsiere mich dabei; ich bin gespannt darauf, was ich weiter schreiben werde."¹⁾

L'activitat de Tunda com a escriptor fa que resulti encara més clara la projecció autobiogràfica de l'autor, i permet interrelacions noves entre narrador i protagonista que faciliten canvis de perspectiva narrativa. Comença ara realment el periple de Tunda a través d'Europa, en el qual il·luminarà críticament els usos i costums de la burgesia, des d'una posició d'"Außenseiter" tolerat pels seus orígens i excusat per la seva aventurada trajectòria. De les tres etapes que es poden distingir: l'estada a casa del seu germà a una ciutat mitjana de la Renània alemanya, la visita a Berlín i finalment el viatge a París, on

1) W I, p. 354 i 357; W[189] 4, p. 428-429 i 431.

el deixem en acabar-se la novel·la, la més obertament crítica és la primera. L'animositat, introduïda ja per l'enemistat que ha regnat de sempre entre els germans Georg i Franz, es dirigeix contra tota la vida quotidiana de províncies, amb descripcions molt similars a alguns *Feuilletons*, i sobretot contra l'alta burgesia local, de la qual formen part Georg, en la seva condició de director d'orquestra, i Klara,¹⁾ la seva dona, filla d'un ric terratinent del qual ha heretat l'actitud social paternalista.²⁾ El clímax d'aquesta fase s'assoleix en descriure la festa que Georg i Klara donen en honor del germà retrobat,³⁾ descripció combinada amb la de la casa del director, que ridiculitza l'actitud de la burgesia occidental d'apropiar-se elements decoratius de

1) A Klara ens hem referit abans en parlar de l'actitud de Roth envers la dona. El narrador, que considera ja el nom simbòlic ("schon dieser Name schien mir verräterisch"), la descriu com "ein guter Kamerad", persona noble i bona per excel·lència, però absolutament anti-eròtica i obsessionada per la higiene. Observem que en un *Feuilleton* bastant anterior apareixia una "Claire" que semblava revestir les majors qualitats romàntiques i eròtiques per contraposició a una "Gretl" que representava les virtuts casolanes tradicionals (vegeu "Kleiderhandel", *Vorwärts*, 14.11.1922; W[89] 2, p. 896-897).

2) De cara a l'evolució ideològica que s'anuncia és interessant el tractament rebut per dos personatges de la generació de preguerra vistos positivament: el pare d'Irene Hartmann, un fabricant de llapis que s'arruïnà perquè la seva consciència professional no li permeté treure profit de les circumstàncies durant la guerra, i el pare de Klara, un terratinent que combinava el reaccionarisme amb la humanitat. La línia trobarà continuïtat en posteriors novel·les; un personatge molt pròxim a aquests dos és Herr von Maerker, a *Der stumme Prophet*.

3) Una festa similar és la que descriu Roth a l'amic Brentano (carta sense data, anterior al viatge a Rússia; Briefe p. 76-77), a la qual assistí la "Haute volée" de Frankfurt i de la qual diu Roth: "Ich saß stumm da, Simon [l'amfitrió, propietari de la *Frankfurter Zeitung*] umschlich mich, mein Blick vertrieb ihn, ohne daß ich es gewollt hätte, er sah Bomben in meinem Aug'. Ich wollte, ich hätte sie in der Tasche gehabt. Es stank nach den lebenden Leichen der Bourgeoisie. (...) // (...) in dieser Gesellschaft möchte ich nicht bekannt und nicht gelesen sein. Die Aristokratie ist der Industrie sichtbar untertänig, die Industrie der Bank und umgekehrt. Es ist eine in Häßlichkeit sterbende Welt. (...) Diese Leute haben noch 5 Jahre die Macht. Ihre Form verlieh ihnen Macht über das Proletariat. Aber jetzt sind sie selbst formlose Plebejer. Die Proletarier haben viel mehr Geschmack. // Ich hasse das Land und seine Machthaber seit gestern um ein Beträchtliches mehr. Ich verlasse es bestimmt."

totes les procedències - en aquest cas objectes de culte budista i jueu - jactant-se d'enriquir així la cultura europea, quan en realitat el que demostren així és la desaparició d'aquesta cultura que ells pretenen representar. Molt interessant és la conversa de Tunda amb un "Fabrikant" innominat sobre la funció dels rols adquirits en aquella societat, rols assumits lliurement en un principi, però que acaben imposant-se a la voluntat del seu portador, esclavitzant-lo.¹⁾ Franz roman encara una temporada a casa del seu germà, el qual passa per ser un ciutadà exemplar tot i menar una doble vida²⁾, i gràcies a les relacions de Georg es mou entre els cercles benestants i intel·lectuals de la ciutat, coneguent entre altres una parella d'escriptors comunistes que viuen dels favors de la societat burgesa, i que són ridiculitzats per les seves contradiccions.³⁾ Però no s'hi sent feliç, no pas perquè no treballi, ja que la gent entre la qual es mou tampoc no ho fa, sinó perquè, a diferència dels que l'envolten, la seva inactivitat no és lucrativa:

"Und es ist außerdem an der Zeit, daß ich etwas verdiene. In dieser Weltordnung ist es nicht wichtig, daß ich arbeite, aber es ist um so nötiger, daß ich Geld einnehme. Ein Mensch ohne Einkommen ist wie ein Mann ohne Namen oder wie die Schatten ohne Körper. Man kommt sich vor wie ein Gespenst. Das ist kein Widerspruch zu dem, was ich oben geschrieben habe. Ich habe keine Gewissensbisse wegen meiner Untätigkeit, sondern weil meine Untätigkeit kein Geld einbringt, während die Untätigkeit aller anderen gut bezahlt ist. Geld allein verleiht Existenzberechtigung."⁴⁾

1) Vegeu W I, p. 375-378; WI89] 4, p. 450-453. El tema es relaciona amb les observacions fetes per Roth a la introducció de *Die weißen Städte*, al voltant de la nomenclatura rígida que regna a Alemanya, i que ja no es correspon amb les coses, ja que aquestes han anat evolucionant independentment de les carcasses que hom els havia assignat.

2) Aquest motiu del bon burgès amb doble moral apareixerà també a *Perlefter* (1929) en la persona del protagonista.

3) W I, p. 386; WI89] 4, p. 460-461. El tema de les contradiccions dels que representen l'esquerra a occident apareix més amplament a *Der stumme Prophet* en el personatge del representant socialista.

4) W I, p. 387; WI89] 4, p. 462.

En aquests moments el narrador sent a dir que Irene és a Berlín, i avisa Tunda, que hi acudeix. La descripció del rostre de Tunda és tota una professió de fe en la fisiognomonia, que a partir d'aquesta època interessaria Roth constantment; així, en redactar *Der Antichrist* hi inclouria diverses cites de l'obra *Das Menschengesicht* del company de redacció i d'ideari Max Picard. Un article de març de 1927 havia substituït la recensió de les obres selectes de l'ancià poeta Edward Samhaber per un comentari del seu retrat ("die schönste Dichtung")¹⁾, insistint en el fet que el rostre de les persones és fruit de la trajectòria individual, com fa ara en el cas de Tunda:

"Es dauert sehr lange, ehe die Menschen ihr Angesicht finden. Es ist, als wären sie nicht mit ihren Gesichtern geboren, nicht mit ihren Stirnen, nicht mit ihren Nasen, nicht mit ihren Augen. Sie erwerben sich alles im Laufe der Zeit, und es dauert, man muß Geduld haben, bis sie das Passende zusammensuchen. Tunda war erst jetzt mit seinem Angesicht fertig geworden. Seine rechte Augenbraue war höher als die linke. Dadurch bekam er den Ausdruck eines ständig erstaunten, über die sonderbaren Zustände dieser Welt hochmütig verwunderten Mannes, er hatte das Gesicht eines sehr vornehmen Menschen, der mit unmanierlichen Leuten an einem Tisch sitzen muß und ihr Gebaren mit herablassender, geduldiger, aber keineswegs nachsichtiger Neugier beobachtet. Sein Blick war gleichzeitig schlau und duldsam. Er schaute wie ein Mensch, der manche Schmerzen in Kauf nimmt, um Erfahrungen zu sammeln. Er sah so klug aus, daß man ihn fast für gütig halten konnte. In Wirklichkeit aber schien er mir schon jenen Grad der Klugheit zu besitzen, der einen Mann gleichgültig macht."²⁾

La breu estada de Tunda a Berlín serveix per a emetre algunes observacions al voltant d'aquesta ciutat, vista com lletja i afectada per un "unheimlich vernünftigen Wahnsinn", però enormement dinàmica i vital³⁾. L'actitud ambivalent, en la qual conviuen atracció i rebuig, és

1) "Auf das Antlitz eines alten Dichters. (Statt einer Besprechung seiner 'Ausgewählten Werke')", *Frankfurter Zeitung*, 30.3.1927; W III, p. 632-634; W[89] 2, p. 699-701. Sobre la utilització d'elements fisiognòmics per part de Roth vegeu Hackert, p. 65-70.

2) W I, p. 388; W[89] 4, p. 462-463.

3) Vegeu el capítol XXIII (W I, p. 389-891; W[89] 4, p. 464-466).

més positiva que la mostrada envers la província renana, acusada de pretendre posseir encara unes tradicions i un caràcter diferenciats, dels quals en realitat només resta una façana buida; aquest judici havia estat emès ja anteriorment en un article sobre el carnaval a Renània¹⁾. Una bona part del breu capítol destinat a Berlin es centra en els cercles intel·lectuals i artístics, descrits de forma prou desfavorable, amb una observació sobre el paper dels escriptors radicals en les publicacions burgeses molt lligada a la idea que Roth tenia d'ell mateix en aquell moment d'estabilitat econòmica després de la inflació:

"Es war die Zeit, in der die Literaten, die Schauspieler, die Filmregisseure, die Maler wieder Geld verdienten. Es war die Zeit nach der Stabilisierung des deutschen Geldes, in der neue Bankkontos angelegt wurden, sogar die radikalsten Zeitschriften gut bezahlte Inserate hatten und die radikalen Schriftsteller in den literarischen Beilagen der bürgerlichen Blätter Honorare verdienten. Die Welt war schon so konsolidiert, daß die Feuilletons revolutionär sein durften."²⁾

1) Ens referim a "Rheinischer Karnevalsbericht" (*Frankfurter Zeitung*, 19.2.1926; W1891 2, p. 541-543), subtitulat "Legenden zerstören ist ein bitteres Geschäft", que lamenta l'anodinitat i manca d'individualitat del que havia estat una tradició popular i ha decaigut en apartar-se de les arrels, convertint-se en una façana buida. Sabem que Roth donava importància a aquest article i a aquest tipus de constatacions per la carta a Benno Reifenberg del 16.2.1926 (Briefe, p. 79-80), on es queixa de ser l'únic dins la secció cultural que adopta una postura crítica envers el que convencionalment es consideren tradicions alemanyes i que en realitat no ho són o han deixat d'existir; l'incident que ha donat lloc a la protesta és un article d'un col·lega en lloança de l'epopeia celebrada sobretot en cercles nacionalistes *Der Trompeter von Säckingen* (1854), de Joseph Victor von Scheffel (1826-1886). Roth diu així: "Durch diese Geschichten, nur durch diese, erscheine ich als ein nebensächlicher Außenseiter dieses Blattes, das sich einen Witz, namens Joseph Roth auch leistet. Ich habe keine andern Aspirationen, als meine Stellung in dieser Zeitung GEWÜRDIGT zu sehn. Wenn aber vom Sang und vollen Bechern 6 mal in der Woche geschrieben wird, dann kann meine Arbeit nur wie eine humoristische Ecke aussehn. Veranlassen Sie, bitte, meine Kündigung, wenn Sie nicht auf die Trompeter verzichten wollen." (Briefe, p. 80.)

2) W 1, p. 390-391; W1891 4, p. 465.

Davant la notícia que Irene ha estat a Berlín només de passada i ha retornat a París, on sembla residir habitualment, Tunda marxa cap a aquella ciutat, que l'atreu, encara que en els primers temps gairebé no surti de l'habitació al sisè pis de l'hotel - petit nexa amb Gabriel Dan, un altre observador per excel·lència. Finalment fa servir les recomanacions de què disposa, introduint-se així en els cercles de la burgesia intel·lectual, que descriu sense condescendència. El personatge més positiu, al voltant del qual s'agrupen les noves coneixences de Tunda, és Marcel de K., ancià president d'una associació humanitària o cultural indeterminada, caracteritzat per una ignorància ingènua que la dignitat i l'elegància suavitzen. El més ridiculitzat, en canvi, és un aristòcrata vingut a menys, paràsit de l'alta burgesia que com a editor d'una revista que li serveix de pretext existencial fa del pacifisme la seva bandera, tot i creure que la salvació d'Europa està en una dictadura.¹⁾ Tot i que el seu pacifisme és de conveniències, té col·laboradors sincers de totes les procedències, "Denn es gibt auch ehrliche Menschen, die am europäischen Frieden Interesse haben."²⁾ També aquesta societat, tot i ser molt més cultivada que la renana, és buida i

1) "Es war einer von jenen Aristokraten, die Zeitschriften herausgeben, um sich durch eine Abart schöpferischer Tätigkeit ihres klangvollen Namens würdig zu erweisen. (...) Und weil sie durch Kriege keine Besitzvergrößerungen mehr erhoffen, machen sie Friedenspolitik. Der besondere Reiz des Mannes, von dem hier die Rede ist, lag übrigens noch darin, daß er aus Prinzip für eine Diktatur war, für starke Fäuste. Er erwartete ein geeinigtes Europa unter der Herrschaft eines Papstes mit weltlicher Diktaturgewalt oder etwas Aehnliches." W I, p. 400-401; W[89] 4, p. 475. Anys abans, Roth havia mostrat ja dubtes sobre la sinceritat i utilitat de les entitats dedicades oficialment a la defensa del pacifisme, com podem veure a l'article "11 000 000", sobre la xifra de morts causats per la guerra europea (*Neue Berliner Zeitung*, 19.10.1923; W[89] 1, p. 1048-1049). El tema, des de la mateixa postura, es reprendria el 1934 a *Der Antichrist* (capítol "Die Stätte des Friedens") i a l'article "Ueber Völker und ihre Vertreter" (*Das Neue Tage-Buch*, París, 17.12.1938; W IV, p. 681-683).

2) W I, p. 401; W[89] 4, p. 476.

regida per convencionalismes, que surten més clarament a la llum quan Tunda es queda sense diners i ha de demanar ajut al president; si bé aquest li procura unes classes particulars d'alemany i segueix essent exquisidament amable, el to de la relació canvia en no ser ja entre iguals. La nova situació reforça en Tunda el sentiment de no pertànyer a aquest món, i la vista del monument al soldat desconegut el porta a formular la seva vivència com una experiència de tota la seva generació, per a la qual no existeix cap possibilitat de sentir-se de bell nou integrat a la societat:

"Tunda ging durch die heiteren Straßen mit der großen Leere im Herzen, wie sie ein entlassener Sträfling auf seinem ersten Gang in die Freiheit fühlt. (...) In dieser Welt war er nicht zu Hause. Wo war er es? In den Massengräbern.
Das blaue Licht brannte auf dem Grab des Unbekannten Soldaten. (...) Nicht dem toten Soldaten zu Ehren, sondern den Ueberlebenden zur Beruhigung brannte das blaue Flämmchen unter dem Arc de Triomphe. Nichts war grausamer als die ahnungslose Andacht eines überlebenden Vaters am Grabe seines Sohnes, den er geopfert hatte, ohne es zu wissen. Manchmal war es Tunda, als läge er selbst dort unten, als lägen wir alle dort unten, die wir aus einer Heimat auszogen, fielen, begraben wurden oder auch zurückkehrten, aber nicht mehr heimkehrten - denn es ist gleichgültig, ob wir begraben oder gesund sind. Wir sind fremd in dieser Welt, wir kommen aus dem Schattenreich."¹⁾

Les classes d'alemany de Tunda a Pauline Cardillac, filla d'un nou ric d'origen jueu romanès, permeten una sèrie d'observacions al voltant de les cases de la burgesia industrial així com de la joventut rica, vàcua i mancada d'individualitat, amb nois esportius i noies boniques, tots ells intercanviables entre sí, tan irrealis com les fotos de les revistes del cor on sovint apareixen. Dins de tot, Tunda encara por entendre's millor amb el senyor Cardillac ("Die ältere Generation konnte er überhaupt besser leiden"²⁾), qui almenys posseeix característiques

1) W I, p. 410-411; W[189] 4, p. 485-486.

2) W I, p. 418; W[189] 4, p. 492.

individuals i una història pròpia. El dia en què Tunda s'acomia de la casa, ja que Pauline surt de viatge a Alemanya, es troba a la porta amb Irene, que ve a visitar els Cardillac i no el reconeix - pertany a un altre món, el món de l'alta burgesia.

Un cop retrobada i perduda Irene - sense que Tunda hagi intentat donar-se a conèixer -, el protagonista queda mancat de qualsevol classe de meta o d'objectiu a perseguir. Rep una carta de Baranowicz, que el convida a tornar a la taigà, on ara els negocis són bons; a més, Alja ha anat allà a esperar el seu marit. Tots dos enyoren Franz i esperen que retorni. Però ell, per a qui Sibèria representa el més semblant a la llar, no desitja tornar-hi:

"Aber er hatte keine Sehnsucht nach der Taiga. Hier, so schien es ihm, war sein Platz und sein Untergang. Er lebte vom Geruch der Fäulnis, und er nährte sich von dem Moder, er atmete den Staub der zerfallenden Häuser und lauschte mit Entzücken dem Gesang der Holzwürmer."¹⁾

Així, el narrador, en retrobar el seu amic cada cop més fascinat per l'espectacle de la decadència de la civilització occidental i incapaç d'abandonar-la o buscar un compromís que li faciliti integrar-s'hi, dóna fe de la situació, a manera d'un notari que no pot fer altra cosa que registrar els esdeveniments:

"Es war am 27. August 1926, um vier Uhr nachmittags, (...) da stand mein Freund Tunda, 32 Jahre alt, gesund und frisch, ein junger, starker Mann von allerhand Talenten, auf dem Platz vor der Madeleine, inmitten der Hauptstadt der Welt und wußte nicht, was er machen sollte. Er hatte keinen Beruf, keine Liebe, keine Lust, keine Hoffnung, keinen Ehrgeiz und nicht einmal Egoismus. So überflüssig wie er war niemand in der Welt."²⁾

Die Flucht ohne Ende fou publicada per l'editorial muniquesa Kurt Wolff a finals de 1927, amb una bona acollida per part de la crítica,

1) W I, p. 421; W[89] 4, p. 496.

2) Ibidem.

que veia en ella l'expressió de les vivències d'una generació sencera expressades sota els postulats de la més moderna tendència literària¹⁾ - sovint hom creié literalment allò enunciat en el pròleg i el paper de mediador dels escrits d'un tercer fingit pel narrador. Recordem que durant el mateix any havia aparegut *Juden auf Wanderschaft* a l'editorial Die Schmiede, de Berlin. A més, el 17 d'agost de 1927 Roth anunciava a Benno Reifenberg que gairebé havia ja enllestit la següent novel·la, *Zipper und sein Vater*, que havia de publicar-se el 1928 a la casa Wolff²⁾; és segur, a més, que entre l'època del viatge a Rússia i 1929 s'originaren els manuscrits a partir dels quals Werner Lengning reconstruí la novel·la *Der stumme Prophet*, ja que el 1929 se'n publicaren dos fragments, un d'ells sota el títol "Ein Kapitel Revolution" i l'altre amb el nom aplicat posteriorment a la novel·la.³⁾ Amb aquesta dedicació a la narrativa i l'assaig i en el context de l'evolució política alemanya i del descontent amb la línia que està adoptant la *Frankfurter Zeitung* no és d'estranyar que Roth projecti abandonar el periodisme, com manifesta en una carta a Bernard von Brentano on a més li aconsella no sentir-se excessivament lligat al diari amb el qual col·laboren tots dos:

"Menschliche Beziehungen zu Zeitungen kann es nun einmal nicht geben. Für jeden anständigen selbstbewußten, beinahe hätte ich gesagt: eigenwilligen - in wörtlicher Bedeutung - Menschen gibt es eine Stunde, in der er brechen muß. Was mich betrifft, so gedenke ich, die Journalistik als Hauptberuf bald aufgeben zu können."⁴⁾

1) Vegeu Bronsen, p. 290-294, i Willerich-Tocha, p. 171-180.

2) Briefe, p. 108.

3) El primer aparegué al recull *24 neue deutsche Erzähler*, editat per Hermann Kesten (Berlin: Gustav Kiepenheuer Verlag, 1929), i el segon dins la revista *Die Neue Rundschau*, Berlin 1929.

4) Carta del 20.9.1927; Briefe, p. 109.

La producció periodística del moment és lògicament baixa, si prescindim de la corresponent als diversos reportatges de viatge. Remarcarem la preocupació per la tasca de l'escriptor, que si bé ha d'observar la realitat i centrar-se en ella, no per això pot ser suplantat per qualsevol persona per més que hagi viscut moltes experiències: aquestes només són la matèria primera, que no adquireix valor literari més que en les mans d'un escriptor conscient del seu ofici. Aquesta idea ja havia estat clarament formulada en el comentari a l'obra de Panait Istrati *Kyra Kyralina*, donada a conèixer per Romain Rolland; Roth hi reivindica la importància de la tècnica i de la voluntat creadora i fa una lloança a la disciplina literària de Gustave Flaubert que ratifica el lligam establert per Hartmut Scheible entre ambdós autors:

"Ein Gast, den ein frischer Wind durch die Literatur weht, verursacht immer eine gesunde Luftveränderung. Aber um einen Klimawechsel zustande zu bringen, dazu reicht weder eine sympathische Menschlichkeit aus noch ein flottes Erzählertalent. (...)
Denn die *Kunst* des Schriftstellers beginnt erst dort, wo die Hemmungslosigkeit des natürlichen begabten Erzählers aufhört. Von allen Künstlern ist der Schriftsteller der am meisten bewußte. Das Schreiben ist eine Arbeit und eine Technik, ein Handwerk und eine Pflicht. Es erfordert Herz, Talent, Gehirn, Hand, persönliche Kultur und hohe Verantwortung. (...)
Maupassant hat drei Jahre lang bei Flaubert schreiben gelernt. Maupassant hat unzählige Manuskripte vernichten müssen, ehe er eines drucken lassen durfte. (...)
Die Flauberts sind tot."¹⁾

Aquesta concepció de la literatura com una professió altament especialitzada connecta amb la reticència envers el periodisme no professional expressada durant el viatge a Rússia i es veurà repetida i ampliada diverses vegades. Per a 1927 trobem la crítica a un concurs

1) "Schatten des Vorworts", *Frankfurter Zeitung*, 15.11.1925; WI 89] 2, p. 510-512.

literari anomenat "Das Erlebnis", que insisteix sobre el punt central de l'argumentació de Roth pel que fa a aquesta problemàtica: el contingut és secundari, l'important és la seva elaboració.

"'Nicht erdichtete, nur echte Erlebnisse' kamen in Betracht. Nun gibt es aber innerhalb des literarisch Wertvollen, also allein eines Preises Würdigen, überhaupt keine erdichteten, sondern eben *nur* echte Erlebnisse. Ihre Wahrhaftigkeit, ihre Notwendigkeit, ihre schicksalsmäßige Bedeutung erhalten sie durch die gültige Form. 'Das Erlebnis' als nackte Begebenheit, als Wirklichkeit, als Historie oder Episode ist kein Verhandlungsgegenstand für ein Preisgericht, sondern Rohmaterial für einen Schriftsteller. Es ist ein Unterschied, ob das 'Erlebnis' für einen Menschen ein Schicksal bedeutet hat oder ob es, aufgezeichnet, die Leser von seiner Schicksalsmäßigkeit überzeugt."¹⁾

Altres dues preses de posició del mateix any són en forma de lloança del que Roth creu que ha de ser el paper de l'escriptor, i van estretament lligades a la seva producció d'aquest moment. Es tracta d'una banda d'una recensió de la novel·la *Zenobi*, del seu compatriota Efraim Frisch, procedent com ell de Brody, centrada en un personatge comparable al Schwejk de Jaroslav Hasek. Sembla evident que Roth hi veu un tractament narratiu anàleg al que ell pretén aplicar en el cas de Franz Tunda o Arnold Zipper:

"Efraim Frisch selbst ist anscheinend nur ein unbeteiligter Chronist. Wenn das Schicksal Zenobis unsichtbar wird, teilt der Autor mit, es sei unsichtbar geworden und ihm, dem Autor, bleibe nichts anderes übrig als eine Vermutung. Es ist eine sehr witzige Bescheidenheit. Der Verfasser ist nicht der 'Schöpfer' Zenobis, sondern nur dessen Beobachter. Der gestaltet, indem er berichtet. Es

1) "Nur echte Erlebnisse. Antwort an Herrn Arthur Eloesser", *Frankfurter Zeitung*, 19.7.1927; W IV, p. 216-219; W[89] 2, p. 749-752. L'evolució de l'escriptor es posa de manifest comparant-ho amb l'article del 10.8.1920 "Bücher der Revolution" (*Neue Berliner Zeitung*; W[89] 1, p. 327-329), que mostrava encara una postura propera a la postulada per al concurs que criticaria el 1927: "Das Buch der Revolution aber hat der Russe Victor Panin geschrieben. Es heißt: "Die schwere Stunde" (...). Der Roman ist eine Heiligenlegende ohne eigentliche 'Wunder'. Eine naturalistische Heiligenlegende. (...) Lernt von diesem Panin, deutsche und ungarische Dichter, daß man das Beste am besten einfach sagt. Und daß man so allerdings nur sagen kann, was man *gelebt* hat."

ist die Haltung eines modernen Autors, der keine Fabeln spinnt, sondern die Augen aufmacht. Es gibt keine spannenderen Fabeln als die Realität."¹⁾

L'altre article, resposta a una enquesta sobre Emile Zola, a més de postular el primat de l'observació de la realitat per a qualsevol escriptor, lamenta l'absència d'actituds compromeses davant de l'execució de Sacco i Vanzetti a nivell internacional, i davant dels múltiples temes conflictius que existeixen a Alemanya per part dels autors d'aquest país. Zola, el primer escriptor que renuncià a la torre d'ivori i entrà en contacte amb la realitat, tingué també el coratge de defensar causes que hom donava per perdudes. Un escriptor que no vulgui percebre el que s'esdevé al seu entorn perquè ho consideri indigne del seu art està actuant de forma immoral. La valoració que Roth fa de Zola, contraposant-lo a la pràctica dels contemporanis, és molt similar a la que pocs anys abans havia expressat sobre Heinrich Mann, de qui lloava el compromís sociopolític.

"Nur Blinde können glauben, daß mit der 'rein literarischen' Wirkung eines Mannes nicht eng zusammenhängen: seine Leidenschaft, an der sogenannten 'Aktualität' teilzunehmen; seine Liebe zum Tag und alles, was zu ihr gehört: das Volk, die Bitterkeit der Armut und die Härte des Reichtums und seiner Gesetze. Niemand kann sich über die Erde erheben, auf der er lebt. (...) Zola hat aus leidenschaftlicher Achtung für die Wirklichkeit die Grenze zwischen dem 'Profanen' und dem 'Edlen' aufgehoben. Jene verlogene Grenze, von den ewigen Reaktionären errichtet. Denn es ist ihre Eigenschaft, 'Heiligtümer' zu errichten, um Eintrittskarten zu verkaufen. Zola war der erste europäische Schriftsteller ohne Schreibtisch als Instrument der Eingebung, der erste Romancier mit dem Notizbuch. Der erste Dichter auf der Lokomotive. (...) Nur durch eine minutiöse Beobachtung der Wirklichkeit kommt man zur Wahrheit."²⁾

1) "Der idealistische Scharlatan", ibidem, 4.12.1927; W IV, p. 354-356; WI 891 2, p. 820-822.

2) "Emile Zola - Schriftsteller ohne Schreibtisch. (Antwort auf eine Umfrage zum 25. Todestag)", *Die Neue Bücherschau*, 1927; W IV, p. 219-221; WI 891 2, p. 823-825.

De la resta d'articles publicats aïlladament anomenarem el deliciosament líric "Knotenpunkt am Morgen"¹⁾, l'incisiu i satíric "Ein paar Tage Deauville"²⁾, que descriu aquesta ciutat de la costa atlàntica francesa, on l'alta societat va a prendre els banys i fins i tot la climatologia i les mareas estan sotmeses a les directrius del balneari, així com "Vernichtung eines Kaffeehauses"³⁾, que lamenta la conversió d'un cafè antiquat i acollidor, refugi d'aquells que volen oblidar els petits turments de la vida quotidiana - tema que serà molt important a *Zipper und sein Vater* - en un local modern, higiènic i asèptic, és a dir americanitzat, i que ja no pot servir de llar als antics clients.

Un títol aparentment tan anodí com "Sentimentale Reportage"⁴⁾ amaga en realitat una defensa del "sentimentalisme", és a dir, en el context de l'article, de l'amor a tots els éssers, i un atac al racisme, sota el pretext d'una senzilla anècdota. El narrador troba un gos, bonic i dòcil, que ha estat evidentment abandonat per l'amo; el motiu sembla ser que no és de raça pura, i a més té una petita malaltia de pell - motius més que suficients per a desempallegar-se'n. El narrador, en canvi, creu "daß die Ereignisse (!) einer zufälligen, unkontrollierten und obdachlosen Leidenschaft intelligenter sind als die einer sorgfältig vermittelten Tier-Ehe" i intenta trobar alguna solució per al gos, ja que ell ha de marxar a la tarda i no pot emportar-se'l. Després de diverses recerques infructuoses el deixa a la gossera, insistint que no l'han de matar; però quan dies després telegrafia, la resposta és negativa: un gos de raça indefinida no ha estat considerat digne de sobreviure. Roth,

1) *Frankfurter Zeitung*, 24.6.1927; W IV, p. 838-840; W[89] 2, p.742-744.

2) *Ibidem*, 28.8.1927; W III, p. 851-855; W[89] 2, p. 752-756.

3) *Ibidem*, 21.10.1927; W IV, p. 841-843; W[89] 2, p. 768-771.

4) *Ibidem*, 14.9.1927; W III, 561-566; W[89] 2, p. 756-761.

que sembla haver apreciat aquest escrit, ja que l'inclouria el 1930 al recull *Panoptikum*, a més de publicar-lo altres vegades, recull aquí sota la figura d'un animal idees semblants a les que havia expressat el 1923 a "Der Schrei des Wilden und des Weißen"¹⁾, en relació amb l'ocupació francesa del Ruhr, per a la qual s'havien utilitzat tropes procedents de les colònies franceses, cosa que donà lloc a protestes de tipus racista. A partir de l'anècdota d'un soldat procedent de Cotxinxina que plorava a un hotel de Coblença perquè no podia tornar a casa, s'arriba a la conclusió que en aquesta societat i situació ningú no és feliç, i no és pas més indigne estar sotmès a tropes d'un color de pell que a les d'un altre: "Gepeinigt ist die menschliche Kreatur, ob schwarz oder weiß, siegreich oder besiegt."²⁾

Durant l'octubre i fins principis de novembre de 1927 tingué lloc el viatge al Saar, els articles del qual aparegueren sota el nom conjunt *Briefe aus Deutschland*³⁾ i signats amb el pseudònim *Cuneus* des del 16 de

1) *Frankfurter Zeitung*, 12.12.1923; W IV, p. 528-531; W[89] 2, p. 1081-1084.

2) Un aspecte particular del tema es tocava a "Der blonde Neger Guillaume (!)" (*Neue Berliner Zeitung*, 28.12.1923; W[89] 1, p. 1092-1093), sobre un fill de pare alemany allistat a la Legió estrangera i de mare negra, francès per passaport i alemany per cultura, que forma part de les tropes franceses d'ocupació, però es sent alemany i té una promesa a Munic, amb qui espera casar-se quan tot s'arregli. Roth no és tan optimista: "Ich fürchte, es wird noch lange nicht alles zu Ende sein, zumindest nicht in München, wo die weißen Neger wohnen und wo man bestimmt nicht die Braut eines französischen blonden deutschen Schwarzen sein darf, ohne von Hakenkreuzlern gepeinigt zu werden."

3) Els set articles, d'una extensió semblant als del viatge per Rússia, és a dir superior a l'habitual, es titulen "Wie es an der Grenze gewesen wäre", "Bahnhof von Saarbrücken", "Unter Tag", "Nach Neunkirchen", "Menschen im Saargebiet", "Das Warenhaus und das Denkmal", "Das Werk" i "Eine Antwort von Cuneus". Es troben a W[89] 2, p. 772-818; a W III són a les pags. 724-759 i 603-613 (el cinquè i sisè, que havien estat inclosos al recull *Panoptikum*). Una mostra de la seva acollida en cercles intel·lectuals, així com de la consideració obtinguda per la tasca de Roth com a periodista, ens l'aporta Bronsen amb la informació següent: [Continua a la pàgina següent.]

novembre fins al 28 de gener a la *Frankfurter Zeitung*. Una carta a Benno Reifenberg ens indica que l'estada de Roth al Saar va ser relativament breu, i que la majoria d'articles foren escrits havent marxat ja d'allà ("Ich bin weggefahren, weil es mir unmöglich ist, im Saargebiet zu schreiben. (...) Aber ich bin durchsättigt vom Saargebiet und kenne es wie Wien. Sie werden sehn."¹) El motiu de la partida és l'efecte depriment d'un paisatge destrossat per la indústria i la mineria i on la majoria de la població viu en la pobresa - com ja s'havia esdevingut amb els reportatges sobre la conca del Ruhr. La intenció dels treballs és similar a la del viatge a Rússia, de partir dels detalls de la vida quotidiana per arribar a constatacions de validesa més àmplia:

"Ich gehe absichtlich von Menschen und Privatem aus, lasse dann in's Allgemeine wachsen. Meine ganze Berichterstattertätigkeit ist wie ein Buch angelegt, ohne deshalb nicht zu zerfallen in Artikel. Der Rahmen ist mein Stil, bin ich. Sie werden sehen."²

El segon article de la sèrie, "Bahnhof von Saarbrücken", recull de forma intensa l'efecte d'un ambient depriment en un temperament hipersensible. L'estació, de per sí bruta a qualsevol ciutat - és encara l'època dels trens de vapor -, resulta en aquest cas el més net de tot el seu entorn:

[Ve de la pàgina anterior.] "Anderthalb Jahre später wurden Roths Reportagen über das Saargebiet in dem Sammelband *Fazit. Ein Querschnitt durch die deutsche Publizistik* neu gedruckt. Der Herausgeber, Ernst Glaeser, brachte auf dreihundert Seiten eine Sammlung von Zeitungs-aufsätzen von einundzwanzig Autoren zusammen, u.a. von Alfons Paquet, Arnold Zweig, Lion Feuchtwanger, Egon Erwin Kisch, Herbert Ihering, Bernard von Brentano und Carl von Ossietzky. In diesem Band, der soziologische Erkenntnisse vermitteln will, bildet Roths Artikelserie mit fast fünfzig Seiten den längsten Beitrag und zugleich das Glanzstück." (Bronsen, p. 311).

1) Carta sense data; Briefe, p. 110-111.

2) Ibidem, p. 111. Sobre aquests reportatges vegeu Bronsen, p. 310-311, i Westermann, p. 60-63.

"Der Bahnhof von Saarbrücken ist der traurigste aller Bahnhöfe, in denen ich jemals ausgestiegen bin. (...) Dieser Bahnhof ist grauer als grau. Jeder Bahnhof erzeugt seinen eigenen Schmutz vermittle seiner Lokomotiven. Dieser Bahnhof aber ist nur ein kleines Werk - und verhältnismäßig das sauberste - unter großen Werken. Rings um ihn entstehen unaufhörlich Eisen und Stahl, dampfen, flackern, glühen die Hochöfen. Tief unter ihm gräbt man Kohle. Gestank der Lokomotiven? - In dieser Gegend der harmloseste, beinahe ein Parfüm! Ringsum hat die Erde Ritzen. Aus den Ritzen dampft es Pech und Gestank. Bunte Bahnsignale? - Farblos und blaß sind sie im Vergleich zu dem Feuerwerk, das die Öfen gegen den Himmel hinaufregnen. Tunnels der Züge, finster und bedrohlich? Lichte Wege sind sie im Vergleich mit den Schächten, durch die Tausende Menschen zur Kohle steigen. Dieser grausame Bahnhof ist für den heimkehrenden Arbeiter die Place de la Concorde. In mir leuchtet noch die wirkliche Place de la Concorde. Es ist also mein finsterster Bahnhof." 1)

La sensació que descriu de la ciutat és la d'un món tan artificial que fins i tot el cel és de vidre, obra de les fàbriques del voltant, els estels s'hi barregen amb els fanals, i el rellotge de l'estació, "gelb und böse", és la lluna del temps. En aquest món els núvols i les tempestes són produïts pels alts forns, i els déus seuen a les oficines. Les botigues amb els seus mostradors resulten alegres per contrast amb l'entorn, però inaccessibles per a la majoria dels obrers, que gairebé no gosen entrar-hi ni disposen de poder adquisitiu suficient per a cobrir les seves necessitats²⁾. En tancar les botigues, la tristor de l'ambient encara s'accentua: "Es regnet Einsamkeit, Bitternis, schmutziges Wasser, Heimweh nach dem Kino." Però el cinema com a refugi queda descartat per la baixa qualitat de l'oferta, i la única solució que resta és el cafè, que acull ja molta altra gent igualment desgraciada. El passatge que citarem a continuació sobre la nata seria un dels criticats en la polèmica que tindria lloc i que descriurem a continuació.

1) W III, p. 731-732; W[89] 2, p. 780.

2) Aquest tema de la necessitat dels obrers barrejada amb la por i el respecte que els envaien dins una botiga seria ampliat al cinquè article del grup, "Das Warenhaus und das Denkmal" (W III, p. 603-608; W[89] 2, p. 806-810).

"Diese Schlagsahne ist nicht von Pappe! Sie türmt sich, ballt sich, schwimmt, steht, verändert sich, und das alles gleichzeitig. Sie erinnert an Urnebel. Sie ist wie ein Schnee und wie das Material, aus dem Schwäne gemacht werden, Urschwanol. Sie ist wie Zucker und wie Alpen, wie Watte und wie Seife. Soll man sie essen, sich mit ihr waschen oder sie besteigen? (...) Was mögen das für arme Menschen sein? Kleine Kaufleute, kleine Angestellte, kleine Beamte. Manches einsame Mädchen sitzt hier, schon sitzengelassen oder noch nicht - und zwischen beiden Zuständen ist so wenig Unterschied! Sie sitzen da wie verregnete Kleider. (...) Je länger ich die Frauen und die Männer ansehe und vergleiche, desto größer wird meine Angst, sie könnten sich ineinander verlieben. Wenn sie bald ein paar Männer herangezogen haben, die Mädchen, fang' ich an zu weinen. Denn die Liebe könnte noch trauriger ausfallen als das Leben."¹⁾

La visió dels obrers que es dirigeixen cap al torn de nit sota una pluja continuada tanca aquest article terriblement desesperançat. El següent, d'un to no tan subjectiu, és de tota manera escruixidor pel tema que toca: Roth davalla a una mina de carbó, que recorre descrivint la duresa de les condicions de treball i el perill constant de mort en què es troben els miners; seria fàcil introduir millores, però fins i tot els mateixos treballadors les consideren secundàries, ja que com els seus patrons només pensen en termes de rendibilitat. Cap d'ells desitja que els seus fills vagin a la mina, però això és el que sol esdevenir-se sempre:

"Daß die Arbeit erblich sein kann wie ein mythologischer Fluch, haben Sie das gewußt? Er ist seit den Tagen des Tantalus breiter und anonym geworden, er ist gewachsen wie ein schauderhafter Baum, und der furchtbare Schatten seiner furchtbaren Krone liegt nicht über *einem* Geschlecht, sondern über tausend Geschlechtern. (...) Wenn die 'Rentabilität' wichtig ist, kann die Humanität nicht bestehen. Das scheint mir unabhängig von Gesellschaftsordnung und Revolution."²⁾

A l'article "Nach Neunkirchen" trobem Cuneus acompanyant pel Saar Angelika Balabanoff, activista d'esquerra d'un tipus proper als revolucionaris decepcionats com Tunda i Kargan, i que com el mateix Roth

1) W III, p. 735-736; W[89] 2, p. 783-784.

2) "Unter Tag", W III, p. 738-745; W[89] 2, p. 787-794. Cita de les p. 745 i 794, respectivament.

ha optat per prescindir de l'adscripció a un partit concret, però a diferència d'ell creu en l'agitació política.¹⁾ Aquest recorregut dóna lloc a descripcions del paisatge i de la ciutat visitada, també industrial, si bé amb restes rurals barrejades, i a la narració del que s'esdevé en una assemblea popular, amb el discurs de l'agitadora i la discussió posterior. El tema és el feixisme italià, i l'oradora critica la bona relació del Papa amb Mussolini, acusació que en una regió tradicionalment catòlica genera segons Roth un malestar que ningú del públic sap formular, cosa que ell fa de forma hipotètica. El passatge és intencionadament ambigu, i més aviat sembla contenir l'opinió personal del periodista.

"Keiner freilich hätte den Papst verteidigen können. Denn so viel Kenntnis jenes kunstvoll geschichteten Wirrwarrs, den man diplomatische Methode nennt, besitzen diese armen Leute nicht, um etwa sagen zu können: Im Interesse der Kirche begehe auch ihr Staatsoberhaupt einen diplomatischen Trick, und der Papst sei vielleicht ein stärkerer und infolgedessen auch ein klügerer Feind Mussolinis als Sie, edle Genossin."²⁾

A l'article següent, "Menschen im Saargebiet", Cuneus registra la protesta d'un "Herr Matz oder Mutz" que s'ha queixat del mal tracte donat per l'articulista a Saarbrücken, i suposa que el motiu d'aquesta mostra de patriotisme local és la por a perdre visitants³⁾; passa després revista a algunes personalitats de la regió, evocades de forma ben positiva. "Das Warenhaus und das Denkmal" descriu els grans magatzems, temple de consum gairebé inassolible per als treballadors, i

1) "Rußland hat sie freiwillig verlassen, in der Stunde, in der sie zu merken glaubte, daß es den Sozialismus verließ. Niemals hat sie einer 'Gruppe', einer 'Fraktion', einem 'Flügel' angehört. Wie man ein Christ sein kann ohne Kirche, ist sie ein Sozialist ohne Partei." W III, p. 746; W[89] 2, p. 795.

2) W III, p. 750-751; W[89] 2, p. 799.

3) W III, p. 752-756; W[89] 2, p. 801-805.

al seu davant l'estàtua d'un empresari de l'època en què començà la industrialització del Saar, el qual es féu instal·lar un monument sota "dem eigenen Ruß", en un gest ingenu que el fa simpàtic, tot i que el paternalisme amb què regí el seu naixent imperi responia a motivacions ben poc altruistes; es tracta d'una mostra de l'estimació cada cop més gran de l'escriptor per les generacions anteriors. ("Man kann in diesem Denkmal Stumms (...) ein Denkmal einer ganzen Zeit, eines ganzen Unternehmergeeschlechts sehen. Es war das Geschlecht der patriarchalischen Herzensgüte aus Eisen und Stahl."¹⁾ "Das Werk" descriu amb els ulls d'un profà una immensa fàbrica i la monotonia d'un treball dur i mal pagat al qual els més ben situats treuen importància amb el fal·laç argument que els obrers ja hi estan avesats. La conclusió de Cuneus no pot ser més pessimista:

"Es war ein Samstag. Und ich beschloß, am nächsten Tag in die Kirche zu gehn - wo bis auf weiteres immer noch der Trost gefunden wird, den die Sozialpolitik nicht geben kann."²⁾

Aquest és de fet el final del reportatge; segueix només un escrit que tanca la polèmica³⁾, comentant la intervenció de "Matz" (el qual havia revelat el seu nom real, Ludwig Bruch) que atribuïa el to més positiu dels darrers articles d'aquell a qui suposava "eine literarische Charge" a una intervenció del diari que l'havia obligat a canviar de línia. Cuneus, que es declara satisfet que se li concedeixi una categoria literària, rebutja aquesta imputació que posa en dubte la seva pròpia

1) W III, p. 605; W(89) 2, p. 807.

2) W III, p. 613; W(89) 2, p. 816.

3) "Eine Antwort von Cuneus", W III, p. 757-759; W(89) 2, p. 816-818. Roth havia anunciat a Reifenberg aquest escrit dient: "Wenn Matz mit einer sanften Ohrfeige nicht genug hat, werde ich ihn verprügeln, daß es kracht, gleichzeitig mit dem hörbaren Ekel, den ich vor diesen Wanzen habe." (8.1.1928; Briefe, p. 117.)

independència i la de la *Frankfurter Zeitung*, la qual més que un diari és "ein täglich dreimal erscheinender Appell an das Gewissen." La gran lloança d'aquesta independència total no deixa de resultar un poc fictícia a la vista dels freqüents conflictes interns del periodista amb la publicació.

El març de 1928 es publicà a la *Frankfurter Zeitung* el brevíssim relat *Das reiche Haus gegenüber*¹⁾, amb un protagonista passivament observador que narra en primera persona la seva estada en un hotel d'un barri elegant, al qual s'ha traslladat amb l'esperança d'esdevenir també ell ric com la majoria d'habitants del barri. Al seu davant hi ha una casa noble, habitada dos mesos l'any pel vell propietari, insociable i estrany, amb qui estableix una relació muda, únicament visual. En morir el distingit veí, el protagonista en rep una carta que constata la mútua simpatia i acaba: "Ich hinterlasse nur Schulden. Sonst wären Sie mein Erbe", davant la qual cosa el narrador canvia d'allotjament. La similitud amb la narració *April* i amb els desitjos d'ascendir socialment del propi autor és evident.

Roth sembla haver-se sentit molt satisfet de la novel·la *Zipper und sein Vater*, almenys mentre l'estava escrivint, com mostra la següent carta a Benno Reifenberg:

"Mein neuer Roman ist herrlich. Es bleibt unter uns: ich schäme mich, es einem anderen zu sagen. Ich habe doch nicht die Kraft oder die Unverschämtheit aufgebracht einen Illustrierte Roman Fortsetzung folgt zu schreiben. Vielmehr habe ich einen geschrieben, der heißt simpel

Zipper und sein Vater

Wie freue ich mich darauf, ihn Ihnen zu lesen!"²⁾

De tota manera, la redacció no culminà fins a principis de 1928, ja que dues cartes al voltant de finals de 1927 indiquen que la secció

1) W III, p. 119-122; W[89] 4, p. 497-500.

2) Carta del 17.8.1927; Briefe, p. 108.

final, on apareix el narrador en conversa amb el personatge Eduard P., no va ser donada per definitiva fins al darrer moment, així com que la carta del narrador a Arnold Zipper, amb la qual es tanca la narració, fou escrita en aquests dies.¹⁾

Arnold Zipper, el protagonista de la novel·la, sembla presentar elements biogràfics d'un company de front de l'autor que va ser incapaç d'integrar-se a la societat en tornar de la guerra, i que es casà amb l'actriu austríaca Elisabeth Bergner; el mateix model hauria proporcionat el punt de partida per a Franz Tunda i Carl Joseph von Trotta, segons recull Bronsen; nosaltres veiem també concomitàncies amb Franz Ferdinand Trotta.²⁾ La concepció de la novel·la s'assembla molt a l'anterior si aquesta hagués inclòs els dos capítols sobre la infantesa de narrador i protagonista que finalment foren descartats; la principal diferència radica en la importància del pare del protagonista, figura secundària i carregada de connotacions negatives a *Flucht ohne Ende*, i aquí simpàticament ambivalent i gairebé tan important com el protagonista en si. Aquest tractament diferent dins una estructura paral·lela és constatat pel crític Manfred Georg en la seva recensió conjunta de 1929:

"In 'Zipper und sein Vater' versucht es Roth noch einmal mit dem Typ Mensch, der nicht zum Leben kommen sollte. Freilich ist Arnold Zipper dem Oberleutnant Tunda aus dem früheren Roman nicht gleichzusetzen. Tunda war ein Mensch, der in sich einging, bis er darin verschwand, Arnold Zippers Weg zur Machtlosigkeit vollzieht sich nach den Lebensgesetzen seines Vaters, wenn auch auf einem höheren Serpentinpfad der Entwicklung. Dieser Vater ist eine tolle Vollfigur in Roth's Panoptikum. Ein Spießbürger mit seinem Widerspruch, mit undefinierbaren Schwächen und Stärken, voll egoistischer Brutalität und der wunschstarken Illusionskraft eines subalternen Gemüts, ist

1) Vegeu les cartes a Benno Reifenberg del 28.12.1927 (Briefe, p. 113-115) i a Félix Bertaux del 5.1.1928 (ibidem, p. 116).

2) Vegeu Bronsen, p. 318. Sobre la novel·la vegeu ibidem, p. 315-319; Scheible, p. 15-40; i Ausstellung, p. 427-430.

es das typische Untertanenbild einer Mittelbourgeoisie in jeder Beziehung, eine steckengebliebene, in der Entwicklung gehemmte Spukgestalt und dabei von der unfaßbaren Wirklichkeit einer überdeutlichen Daumier-Plastik."¹⁾

Remarquem que en les dues novel·les el narrador manca de pare; en l'anterior, enveja el protagonista sobretot pel seu benestar material, ja que la seva mare ha de fer de comadrona per sobreviure i el deixa sol molt temps, mentre que en aquesta no es parla de la situació econòmica del personatge Joseph Roth ni de la seva mare, sinó només del seu desig de tenir un pare²⁾ que el porta a envejar Arnold. La importància atribuïda a la figura paterna confirma l'existència d'un interès creixent pel passat, com també ho fa l'atenció prestada a l'ambient de la Viena anterior a la guerra, que a *Flucht ohne Ende* passava desapercebut malgrat que la infantesa de narrador i protagonista s'hi desenvolupés igualment. Si estem d'acord en considerar ambdues novel·les com a *Entwicklungsromane* - amb una trajectòria ben diferent de la tradicional per al gènere -, podem constatar que la primera d'elles descriu una evolució deguda sobretot a les circumstàncies socio-polítiques peculiars que condicionen la joventut del protagonista, el qual, poc preparat per la carrera militar per a una vida realment autònoma, amb la seva actitud receptiva i observadora resulta molt

1) Manfred Georg: "Der Romanschriftsteller Joseph Roth". A: *Preußische Jahrbücher*, 217 (1929), p. 320-324. Cita de la pag. 323. Reproduït parcialment a *Ausstellung*, p. 427-428.

2) La situació del narrador presenta clars trets autobiogràfics: "Ich hatte keinen Vater - das heißt: Ich habe meinen Vater nie gekannt -, Zipper aber besaß einen. (...) Manchmal wollte ich meine Mutter veranlassen, noch einmal zu heiraten; denn selbst ein Stiefvater kam mir begehrenswert vor. Die Lage der Dinge ließ es aber nicht zu." (W I, p. 425; W[89] 4, p. 503.) Per la seva banda, l'extrema pobresa del narrador de l'anterior novel·la durant la infantesa es correspon amb les fabulacions de l'autor sobre la seva pròpia infància que hem enumerat anteriorment en aquest mateix capítol.

susceptible als canvis; en la segona l'atenció es centra en les premisses establertes en la infantesa i adollescència que modelaran el caràcter del protagonista, és a dir l'entorn petitburgès dominat per la personalitat de Zipper pare.¹⁾ Dels vint-i-un capítols, els sis primers i bona part del setè narren la vida dels dos nois a l'ombra d'aquest patriarca pedant i contradictori, però cordial i amable amb ells, que representa un paper de pare substituït per al narrador, despertant-li la sensació que el té en préstec i l'ha de retornar a Arnold, el seu propietari. L'amabilitat i sollicitud de Zipper senior envers Arnold i el personatge "Joseph Roth" estan en contrast flagrant amb l'autoritarisme i el desamor que mostra envers la seva dona i el fill gran, Cäsar, que no es plega als seus desitjos de fer d'ell algú capaç d'assolir els objectius que a ell li havien restat vedats. El pare Zipper és un cas típic de proletari ascendit a petitburgès²⁾ que xifra en el seu fill totes les esperances que ell mateix no ha pogut realitzar i amb el seu dirigisme li impedeix desenvolupar una personalitat pròpia i sòlida; a més, incapaç com és de tenir una visió objectiva de la societat i de les pròpies circumstàncies, organitza la seva formació de la mateixa manera que la seva pròpia feina o els "hobbies", de forma diletant i inestable, ignorant les possibilitats reals i buscant només el lluíment personal per a ell mateix a través del seu fill, en qui diposita unes esperances desmesurades:

"Was sollte aus ihm werden?! Nach dem Wunsch des Vaters alles mögliche; ein Zirkuskünstler und ein Schauspieler; ein Gelehrter und ein Dichter; ein Erfinder und ein Kavalier; ein Diplomat und ein Zauberer; ein Glücksritter und ein Komponist; ein Don Juan und ein

1) L'anàlisi de la novel·la feta per Hartmut Scheible citada abans és particularment interessant i aclaridora pel que fa a l'ambient, al caràcter del pare i a la relació i similitud entre pare i fill.

2) Vegeu capítol IV, p. 438-441; W[189] 4, p. 516-519.

Musikant; ein Abenteurer und ein Ministerpräsident. Alles konnte Arnold werden; alles, was der alte Zipper *nicht* geworden war."¹⁾

L'inici de la guerra revela una nova contradicció del pare Zipper, que de rebel i crític de la monarquia passa al patriotisme més exacerbant, presentant-se ell mateix voluntari tot i els seus anys i celebrant la marxa dels seus fills al front ("So froh wie damals, als wir in den Tod gingen, hatte ich den alten Zipper noch nie gesehen."²⁾). Però quan mor Cäsar, que havia retornat a casa mutilat, amb accessos agressius i la mania de menjar-se els informes sobre la guerra que el seu pare llegia a la premsa, l'optimisme i el patriotisme desapareixen, i la relació amb la dona deixa de ser tirànica i distant; només les cartes que envia a Arnold al front segueixen estrictament amb el mateix format i les formulacions de rigor.³⁾ La trista situació de la Viena dels darrers anys de guerra i de la primera postguerra queda molt ben exemplificada en la ruïna de la família Zipper - de fet iniciada ja anteriorment per la manca d'interès del pare per la feina -, així com la problemàtica dels oficials desmobilitzats, il·lustrada per Arnold, que havia arribat a tinent i ara es troba al carrer.

Amb la situació de postguerra, descrita a partir del capítol VIII, Arnold passa a centrar l'atenció del narrador, excepte un sol episodi dedicat al seu pare que serveix al narrador per a contrastar l'un i l'altre. Arnold ha esdevingut ara un personatge interessant i digne

1) W III, p. 437; WI89J 4, p. 516. El rerafons i les expectatives mostren un cert paral·lelisme amb el cas de Theodor Lohse.

2) W III, p. 451; WI89J 4, p. 529.

3) El ritual d'intercanviar cartes caracteritzades pel seu formalisme buit de contingut constituirà un element important a *Radetzkmarsch*, on subratllarà la manca de comunicació entre pares i fills. Aquí, en canvi, les cartes no són buides de contingut, sinó que la pedanteria del vell Zipper es manifesta en el manteniment d'un marc visual i una fraseologia per a l'inici i el final invariables, per dolentes que siguin les notícies i negativa l'actitud que mostrin a l'interior.

d'observació, la fesomia i el caràcter del qual són descrits extensament. Molt més intel·ligent i intel·lectual que el seu pare, té a diferència d'ell un sentit del ridícul i una timidesa que li fan difícil sobreviure. Després que fracassi l'intent d'enviar-lo al Brasil sota la protecció d'un oncle ric¹⁾, Arnold accedeix a una plaça de funcionari que el fa sentir absolutament desgraciat²⁾; només es sent feliç i segur al cafè freqüentat per artistes i intel·lectuals on es refugia cada nit³⁾, fent el paper de "Kiebitz", de badoc sempre callat i atent als jocs d'atzar o, si aquests manquen, a les converses. Considerat al principi una nosa tolerada amb indulgència, la seva receptivitat i el seu interès són tals que arriba a convertir-se en imprescindible per a tothom.

La infelicitat d'Arnold en la seva feina d'oficina és explicada per ell i el narrador com a resultat del temps passat a la guerra, de la qual no haurien hagut de tornar⁴⁾, que els ha fet crítics envers el que

1) El motiu de l'oncle ric que ve de visita un cop l'any i en qui hom xifra certes esperances apareixia a *Hotel Savoy* (Phöbus Böhlaug); sense el lligam de parentesc, a la mateixa novel·la trobàvem el personatge de Henry Bloomfield (comparable a Britz, d'*Erdbeeren*), de qui hom esperava cada any la solució de tots els problemes.

2) Una bona descripció de l'ambient sòrdid de l'oficina es troba al capítol X, a les p. 467-470 (W III) i 545-547 (W [89] 4).

3) La descripció del cafè i la seva funció de refugi situat fora del temps i de la vida quotidiana (senyalitzada per un rellotge que funciona, però no té busques, i per les espesses cortines que impedeixen veure el carrer) apareixen repetidament en aquesta novel·la (vegeu les pàgines 444, 458, 463, 472-476 i 479-480 de W I, o bé 522, 536, 542, 551-555 i 558-559 de W[89] 4). El tema apareixia ja a l'article "Vernichtung eines Kaffeehauses" (21.10.1927), que hem esmentat poc abans.

4) "Ich glaube, der Krieg hat uns verdorben. Gestehen wir, daß wir zu Unrecht zurückgekommen sind. Wir wissen soviel wie die Toten, wir müssen uns aber dumm stellen, weil wir zufällig am Leben geblieben sind. Diese Straße und dieses Amt, die Steuern und die Post und der Tanz und das Theater und die Krankheit, das Elternhaus und alles andere - alles kommt uns so lächerlich vor. Wir können vielleicht nur noch zwei Sachen, die uns beweisen, daß wir lebendig sind. Wir können gehorchen und befehlen. Aber lieber gehorchen als befehlen." W I, p. 469; W[89] 4, p. 548.

tothom accepta com a normal i quotidià, i els impedeix veure un sentit a la vida. Si bé a l'exèrcit l'activitat tampoc tenia cap sentit, almenys la disciplina estricta de l'escalafó i el reglament encobrien aquest buit impedit que hom pensés per compte propi¹⁾. A manca d'alguna guerra, el narrador recomana al seu amic que busqui una dona, ja que la vida de casat li comportarà unes obligacions i una rutina bastant similars a les d'un militar.

Per seguir el consell de la forma més fàcil possible, Arnold reprèn la relació amb Erna Wilder, que havia conegut de nena, sense preocupar-se per si existeixen o no afinitats. Erna, que estudia art dramàtic, és tot el contrari d'ell: ambiciosa, segura d'ella mateixa i mestra en l'art del fingiment, posseeix metes ben definides per a les quals no dubta en utilitzar tots els mitjans al seu abast, entre ells Arnold. Aquest, en canvi, està enamorat, tot i que això sigui contradictori amb el seu caràcter:

1) Sobre aquest tema vegeu W I, p. 469-470; W[89] 4, p. 548. L'exèrcit, vist aquí amb ironia com una possibilitat de defugir els inconvenients de la vida normal al preu de renunciar a la capacitat de pensar i decidir autònomament, posseeix ja en aquesta època connotacions positives per a Roth, sobretot pel que fa a la camaraderia, la solidaritat entre els que han lluitat al front. Aquesta és remarcada a l'article "Menschen im Saargebiet", de la sèrie *Briefe aus Deutschland* (W III, p. 752-756; W[89] 2, p. 801-805), on es diu d'un personatge: "Ohne daß ich es gewußt hätte, fühlte ich bei ihm, daß er im Krieg war. Es geht Ihnen, lieber Freund, der Sie, wie ich, den Krieg noch nicht vergessen haben, niemals vergessen werden, wahrscheinlich auch so. Wir erkennen einander. Der Krieg hat uns imprägniert. Wir mögen sonst verschiedenen Welten, verschiedenen Parteien, verschiedenen Berufen angehören. Es leuchtet aus jedem von uns eine selbstverständliche Bereitschaft zur Solidarität, geboren damals, vor zehn oder zwölf Jahren, als der ganze Zug aus einer Zigarette rauchte. Es ist, als ob uns das Menschliche weniger fremd wäre. Es ist, als könnten zwei, die im Krieg waren, sobald sie sich treffen, ohne einander näher zu prüfen, gemeinsam etwa auf die Walz gehen - oder ins Gefängnis - oder in die Kaserne - oder in eine Gefahr - oder sonst überallhin, wo man solidarisch sein darf."

"Ich kam zu dem Ergebnis, daß Arnold sich aus Verzweiflung verliebt hatte, ähnlich wie einer, dessen Natur sich gegen den Alkohol sträubt, aus Verzweiflung ein Trinker wird. Um aus der monotonen Tragik, in der er lebte - aus der er beinahe bestand -, in eine bewegtere zu gelangen, mußte er nach einem altbewährten dramatischen Mittel suchen."¹⁾

La descripció del caràcter d'Erna, retrat de la noia dels anys vint emancipada, activa i ambiciosa, però fredament calculadora i desconsiderada, i de la forma com utilitza Arnold (que ha renunciat al funcionariat) en les etapes de la seva carrera, primer en un teatre de províncies i després a Berlín, on aconsegueix introduir-se en el món del cinema, formen el contingut dels capítols següents. Arnold esdevé redactor cinematogràfic, feina des de la qual pot contribuir a l'ascens d'Erna, que ja ha aconseguit destacar en una pel·lícula titulada significativament "Der ewige Schatten" - al·lusió a la noció central de la visió que el pessimisme cultural tenia del cinema, i que Roth desenvoluparia amplament a *Der Antichrist*. Però aquesta és tota la relació entre els dos, ja que l'actriu per tal de cridar l'atenció fingeix ser lesbiana - de forma similar a com falseja parts de la seva biografia - i viu separada d'ell; el narrador, com tothom, es pregunta perquè no se'n divorcia, i arriba a una conclusió que juntament amb la carta que tancarà la novel·la denota una fe de l'autor en la transcendència, per més incomprendible i llunyana que aquesta pugui semblar:

"Weshalb sie Arnold behielt, das fragte auch ich mich. Aber sie war klug und bitter genug, auch an die Stunden des Unglücks zu denken, die einmal kommen könnten. Aus manchen ihrer Reden glaubte ich, auch entnehmen zu können, daß sie abergläubisch war und daß sie ihren Mann behielt, so wie man etwa einen Glücksaffen vor den Motor seines Autos stellt, um Zusammenstöße zu verhüten. Aber hinter diesem Aberglauben lag ihr Heimweh, von dem sie selbst nicht wußte, das frierende Stückchen Seele, das der Mensch nicht kennt, wenn es im Zimmer warm ist, das verborgene bißchen Armseligkeit, das man

1) W I, p. 482; W[89] 4, p. 561.

niemanden sehen läßt und selbst nicht sieht, wenn man reich ist, die zitternde Sehnsucht, die erst in den letzten Stunden des Lebens zu singen beginnt."¹⁾

Els capítols XIII, XIV i XV, que descriuen aquesta trajectòria a través del món de l'espectacle, així com el rerafons de la feina del comentarista de cinema, són molt interessants per la visió que ofereixen de la puixant indústria cinematogràfica alemanya d'entreguerres, descrita per un coneixedor marcadament crític - recordem que Roth publicà gran quantitat de recensions fílmiques, i que estava força informat i interessat pel tema.²⁾

El moment que Arnold esperava arriba quan Erna, que havia marxat als Alps amb un col·lega famós, es trenca una cama i necessita el seu ajut. De moment, l'accident serveix de propaganda, però la recuperació és molt lenta i sembla que la carrera artística d'Erna s'hagi acabat. Ara són un matrimoni petitburgès corrent i cada cop més pobre, que viu de la feina del marit. Quan se'ls recomana marxar al sud de França per afavorir la salut d'ella, Arnold fa de l'atzar una font regular d'ingressos, guanyant cada dia petites quantitats al casino de Montecarlo, on el seu pare havia viscut una nebulosa aventura sempre més recordada. La vida que porten és rutinària i dominada per la indiferència mútua. Del cap d'un temps, el narrador, que els havia perdut la pista, s'assabenta per la premsa que Erna ha aconseguit triomfar a Hollywood, i quan va a casa dels pares d'Arnold, a Viena, per obtenir-ne notícies, es troba amb l'enterrament del vell Zipper.

1) W I, p. 501; W[89] 4, p. 580. El motiu de l'actriu famosa i tirànica el trobem ja a l'article "Die Diva", *Die Filmwoche*, 30.5.1919; W[89] 1, p. 67-68.

2) Sobre aquesta temàtica vegeu Westermann, p. 177-190.

Qui per fi dóna noves d'Arnold al narrador és un personatge nou, Eduard P., conegut de tots dos i assidu del mateix cafè, que no va anar a la guerra perquè és un malalt crònic; la seva espera constant de la mort el situa en una posició especial, allunyada dels criteris habituals. La conversa entre tots dos versa en primer lloc sobre Arnold, del qual se'ns diu que, després de fer de violí solista en un cafè, actua ara de pallaso en un circ, fent el paper de músic frustrat que rep les bufetades del company, més llest. Després, Eduard P. passa revista al rerafons familiar de Zipper i conclou que la generació dels pares és la culpable de la dissort dels joves, ja que els obligà a anar a la guerra i en tornar els impedí obtenir el lloc que els corresponia a la societat, on els havia substituït. Però el narrador està en contra d'establir aquesta mena de judicis i acusacions: aquells que han tornat de la guerra estan més enllà del bé i del mal, i només senten indiferència davant tot:

"Sie richten wie ein Gott und wie ein Richter: nach den Absichten und nach den Taten. Wir aber, die wir im Krieg waren, richten nach dem Stoff, aus dem die Menschen gemacht sind. Wir waren nicht nur müde und halb tot, als wir heimkamen, wir waren auch gleichgültig. Wir sind es noch. (...) Wir vergeben nicht, wir vergessen. Oder noch besser: Wir vergessen nicht, *wir sehen gar nicht. Wir geben nicht acht. Es ist uns gleichgültig.* Das Schicksal der Menschen, des Landes, der Welt, was geht es uns an? (...) -- daß wir nicht freiwillig sterben, ist alles. (...) Wir betrachten das lächerliche Gehabe derer, die an der Traurigkeit der Welt leiden - wie Sie -, derer, die im Krieg nicht waren, und der Jungen, die an dem Willen leiden, etwas zu bessern, zu verändern. Wenn Skepsis nicht auch eine Teilnahme voraussetzen würde, dann hätte ich gesagt: Wir sind Skeptiker. Aber wir nehmen überhaupt nicht teil. (...) Was wollen Sie? - *Wir sind irrtümlich zurückgekommen.*"¹⁾

Es remarcable aquesta declaració d'indiferència i resignació en contrast amb l'actitud de l'interlocutor, que atribueix les culpabilitats de la forma que estem acostumats a veure en els escrits de Roth;

1) W I, p. 525; W[89] 4, p. 604-605.

en canvi el narrador, que porta el nom de l'autor, manifesta ara una apatia i un desencant totals, més enllà de qualsevol credo polític. L'única esperança que li resta, enormement difusa, és de tipus escatològic, tal com exposa a manera d'epíleg la carta que dirigeix a Arnold, en la qual relaciona el seu intent de comparar dues generacions a partir de dos individus amb l'intent de tocar el violí que és el nucli del número de Zipper al circ:

"Dein Beruf hat eine gröbere, aber dafür auch eine deutlichere Symbolik. Er ist symbolisch für unsere Generation der Heimkehrten, die man verhindert zu spielen: eine Rolle, eine Handlung, eine Geige. Wir werden uns nie verständlich machen, mein lieber Arnold, wie Dein Vater es noch konnte. Wir sind dezimiert. Wir sind zu wenige. (...)

Ich beglückwünsche Dich dennoch zu Deinem neuen Beruf. Versuche Du nur weiter, vergeblich zu spielen, wie ich nicht aufhören will, vergeblich zu schreiben. 'Vergeblich', das heißt: scheinbar vergeblich. Denn es gibt, wie Du selbst weißt, irgendwo eine Region, in der die Spuren unseres Spiels verzeichnet bleiben, unlesbar, aber auf eine merkwürdige Weise wirkungsvoll, wenn nicht jetzt, so nach Jahren, und wenn nicht nach Jahren, so nach Tausenden von Jahren. (...) Und sicherlich wird die verfehlte Sehnsucht unserer ganzen Generation unsterblich bleiben, wie sie unerfüllt geblieben ist."¹⁾

Roth ja havia mostrat de sempre interès pel món del circ i especialment per la figura del pallaso, a qui atribueix qualitats superiors a les de la gent normal; d'entre els diversos articles dedicats a aquest tema és de destacar "Grock", sobre un popular pallaso d'aquest nom al qual s'al·ludeix en la novel·la, ja que Arnold hi és descobert per "der berühmte Clown Lock"²⁾, i es donen algunes coincidències entre l'actuació del personatge narratiu i la del seu model real descrit pel periodista. El final de l'article dona una idea d'aquesta superioritat moral de la figura voluntàriament ridícula:

1) W I, p. 528; W I 891 4, p. 606-607.

2) W I, p. 522; W I 891 4, p. 602.

"Noch einmal erscheint Grock, aber das ist ein anderer Grock, ohne Glatze, mit dem traurigen Gesicht voll adeliger Häßlichkeit, ein Aristokrat in einer Welt von Grobgeformten, ein Mann von edler Treue und tausendmal verraten, ein ehrlich, ja demütig Strebender und immer Zurückgeworfener, einer, der geboren ist für die Verzweiflung und sich zwingt zu edler Gläubigkeit, ein Tolpatsch, ein Held, ein Erhabener in den Niederungen, ein tausendmal Besiegter, aber ewig ein Sieger."¹⁾

Les critiques recollides per la novel·la foren majoritàriament favorables, si bé en alguns casos se la considerà inferior a *Flucht ohne Ende*²⁾. En un article on comenta també *Der Abituriententag* de Franz Werfel i *Sport um Gagaly* de Kasimir Edschmid, Heinz Dietrich Kenter lloca la caracterització dels individus i el llenguatge contingut i precís de la novel·la de Roth; aquesta lloança de l'estil tindrà una llarga tradició entre els crítics de l'escriptor:

"Roth weiß, was er will. Er ist nicht geschwätzig - eher, daß er verschweigt. Er beherrscht gleichmäßig Form und geistige Führung. Und erreicht jenen Grad des sprachlichen Ausdrucks, den ich 'den in Bewegung gesetzten sprachlichen Ausdruck' nenne. Welch ein Vorsprung im künstlerischen Ausdruck gegenüber der geschwätigen Breite Werfels, der gezierten Gespreiztheit Edschmids und allen ästhetischen Sprachkünstlern, die 'Dichtung' auf Kosten der Wahrheit betreiben."³⁾

1) "Grock", *Frankfurter Zeitung*, 10.12.1924; W IV, p. 121-124; W[89] 2, p. 299-301. Cita de la p. 124 i 301 respectivament. La figura del pallasso ha aparegut ja a *Hotel Savoy* en el personatge de Santschin, i en diversos articles a més del citat: "Der Tod im Zirkus", *Neue Berliner Zeitung*, 26.1.1921 (W[89] 1, p. 453-455); "Lebensfreuden", *Berliner Börsen-Courier*, 6.11.1921 (W[89] 1, p. 667-670); "Begegnungen", ibidem, 13.11.1922 (W[89] 1, p. 674-676); "Schaffranitz", ibidem, 15.4.1923 (W[89] 1, p. 986-988); "Vormittagsprobe im Zirkus", *Wiener Sonn- und Montagszeitung*, 20.8.1923 (W[89] 1, p. 1044-1045); i posteriorment "Little Titch", *Frankfurter Zeitung*, 2.5.1928 (W IV, p. 140-142; W[89] 2, p. 923-926). Recordeu igualment el passatge de *Juden auf Wanderschaft* al qual ens hem referit anteriorment, sobre el músic d'origen jueu oriental que acaba treballant de pallasso musical.

2) Ens referim a les de Kurt Martens i Wilhelm Emanuel Süskind parcialment reproduïdes a *Ausstellung*, p. 429-430. (Kurt Martens: "Joseph Roth. Zipper und sein Vater", a: *Die schöne Literatur*, 29 (1928), 10, p 485; W. E. Süskind: "Joseph Roth", a: *Die Literatur*, 34 (1931/32)1, p. 17-20.)

3) Heinz Dietrich Kenter: "Achtung! Gas!". A: *Die Literatur*, 31(1928/1929), 2, p. 77-80. Reproduït parcialment a *Ausstellung*, p. 428.

Es també a partir d'aquesta novel·la que s'estableix el contacte entre Roth i el jesuïta Friedrich Muckermann, qui en recensar l'obra retreu a Roth manca de claredat ideològica'. Per desgràcia no s'han conservat les cartes creuades entre els dos, però consta l'existència d'una relació en un moment en què l'interès de Roth pel catolicisme anava en augment.

En aquest moment, Roth es sent interessat sobretot per la narrativa i considera els seus articles per a la *Frankfurter Zeitung* únicament com la garantia d'un mínim existencial que li proporciona una certa estabilitat econòmica.² En una de les primeres cartes intercanviades amb Stefan Zweig, la relació amb el qual s'havia iniciat a partir de *Juden auf Wanderschaft*, i que li havia escrit elogiant *Die Flucht ohne Ende*, la imatge que dóna Roth d'ell mateix és la d'algú que es vol dedicar exclusivament a la novel·la:

"Zu Ostern erscheint ein zweiter Roman von mir, den ich sorgfältig komponiert habe."³ Ich werde ihn Ihnen zuschicken. Augenblicklich schreibe ich an einem dritten, der die jüngere Generation Deutschlands behandelt.⁴ Ich habe seit 1920 Entwürfe liegen,

1) Friedrich Muckermann, S.J.: "Roth, Josef: Zipper und sein Vater." A: *Der Gal*, 23 (1928/1929), 4, p. 334-335. Reproduït parcialment a *Ausstellung*, p. 429.

2) Vegeu la carta a Benno Reifenberg del 8.1.1928: "Die Frankfurter Zeitung betrachte ich NICHT als Sprungbrett, höchstens als eine Sprungmatratze (...). Sie ist mein einziger heimatlicher Boden und ersetzt mir so etwas wie ein Vaterland und ein Finanzamt. Ich will nur Zeit haben für meine Bücher." (Briefe, p. 117.)

3) Es refereix a *Zipper und sein Vater*.

4) Es tracta de *Rechts und Links*, que originàriament havia de titular-se "Der jüngere Bruder" i centrar-se en la figura de Theodor Bernheim, com a representant de la generació de postguerra; la versió definitiva en canvi dóna més importància al germà major, Paul, i tracta el menor com un personatge secundari. Sobre el projecte inicial ens informa la carta a Félix Bertaux del 5.1.1928: "Mein nächstes Buch behandelt den Unterschied der Generationen und heißt *Der jüngere Bruder*. Es ist die Generation der deutschen Geheimverbindungen, Separatisten, Rathenau-mörder - also die Generation unserer jüngeren Brüder, der heute 25jährigen." (Briefe, p. 116.)

halbfertige Manuscripte, die zu vollenden mich meine materielle Not gehindert hat. Nun bin ich wenigstens so weit, daß ich "bürgerlich" leben kann und ganz ausgefüllt von der Notwendigkeit, zu schreiben, zu schreiben. Leider kann ich immer noch nicht das Artikelschreiben aufgeben. Diese Artikel hindern mich vielleicht auch an den sogenannten 'schöpferischen Pausen', die jeder schreibende Mensch einschalten muß. Aber so sehr jeder Verleger bereit ist mir Vorschuß bis zu 3000 Mark zu zahlen, mir dafür aber auch meine nächsten zwei, drei Jahre zu verbarrikadieren, so ist keiner bereit, etwas für mich zu riskieren, mich von der Notwendigkeit, für die Zeitung regelmäßig zu arbeiten, zu befreien. Ich muß also noch warten."¹⁾

Entre 1927 i 1929, la correspondència publicada el 1971 recull moltes notícies fragmentàries sobre negociacions de Roth amb diverses editorials:²⁾ Ullstein, Zsolnay, i sobretot Fischer; l'escriptor utilitza les propostes per a reforçar la seva posició davant de la *Frankfurter Zeitung* (ja que té ofertes per a publicacions periòdiques de la casa Ullstein, per a les quals projectava fer un segon viatge a Rússia) i de la casa Wolff. L'aproximació a l'editorial Fischer sembla haver estat molt important per a Roth, tant per a publicar-hi els seus llibres com per a col·laborar a la revista de la casa *Die Neue Rundschau*, dins la qual volia introduir a més tant Siegfried Kracauer com Benno Reifenberg; en aquest moment Roth semblava tenir encara alguna esperança d'aconseguir ressonància i exercir influència positiva sobre el públic alemany: "Wir könnten da von zwei Seiten - durch Zeitung und Rundschau - etwas in Deutschland zu machen versuchen. Wenigstens versuchen."³⁾

Així mateix, un altre tema comença ja a repetir-se constantment: la queixa per l'escassetat de diners i les peticions d'avançament, augment

1) Carta a Stefan Zweig, 24.1.1928; Briefe, p. 121-122.

2) Vegeu per exemple Briefe, p. 102, 103, 110, 114, 117, 123, 127-128, 130, 132.

3) Vegeu la carta a Benno Reifenberg "Berlin, Dienstag. [Mai 1928?]", Briefe, p. 127-128. La cita prové de la pàgina 128. Sobre les aproximacions a aquestes editorials vegeu Bronsen, p. 326-328.

o ajut. Ja en aquesta època, en què ha aconseguit una bona posició professional, es troba sovint en dificultats econòmiques, degudes a la seva forma de viure, sempre en hotels de categoria i passant el dia i la major part de la nit en diversos cafès; a més, mostra una enorme afició al luxe i l'elegància, a manera de compensació per les privacions que diu haver passat, i una generositat desmesurada, que el porta a convidar constantment i fer regals costosos a amics i coneguts. Aquests hàbits, recollits per múltiples testimonis¹⁾, els mantindria fins a darrera hora, quan la seva situació econòmica era molt més difícil.

En aquestes circumstàncies d'intensa dedicació professional i altibaixos econòmics crònics motivats per una existència nòmada de luxe, comença a manifestar-se de forma inequívoca la malaltia mental de Friedl, anunciada ja per algunes excentricitats²⁾. L'esposa de Roth, que ja havia estat malalta en diverses ocasions i no s'havia adaptat del tot a una forma de vida inestable en la qual el paper d'ella no era molt diferent del d'un objecte decoratiu, sovint no havia seguit el seu marit en els seus desplaçaments, i com ja hem dit tenia dificultats per moure's en els cercles intel·lectuals amb qui ell es relacionava. Sembla haver-hi hagut també dificultats entre la parella, especialment infidelitats i accessos de gelosia per part d'ell, que ocasionalment culminaren en escenes públiques.

El primer accés innegable de bogeria tingué lloc a principis de març de 1928; Roth, però, es negà durant llarg temps a acceptar que es tractés d'una malaltia mental, i quan per fi ho reconegué no volgué acceptar el diagnòstic d'incurable que els metges consultats li donaven.

1) Vegeu Bronsen, p. 241, 303, 306 i 537, i Cziffra, p. 21-22 i 72.

2) Bronsen hi dedica un capítol sencer: "Der lange Leidensweg: Friedls geistige Erkrankung", p. 329-352. Cziffra ofereix alguns detalls suplementaris (p. 49-54).

Consultà una gran quantitat de psiquiatres i estudià a fons els manuals de la matèria, buscant possibles tipus de perturbació similars que permetessin esperances; de la mateixa manera, s'esforçà per no ingressar-la en cap sanatori mentre fos possible, pagant enfermeres i metges, i cedint només quan la situació fou insostenible, portant-la aleshores a entitats privades. No fou fins que Roth hagué d'emigrar, el 1933, que es decidí a ingressar-la en una institució pública, l'hospital vienès Am Steinhof, sobre el qual Roth havia escrit al principi de la seva carrera periodística. D'aquesta institució seria traslladada posteriorment a Amstetten el 1935, i a Linz el 1940, on el diagnòstic d'esquizofrènia greu, amb accessos agressius i histèrics, la féu víctima de la política eutanàsica nazi.¹⁾

Aquesta desgràcia causà a Roth no només greus problemes econòmics deguts a l'alt cost dels tractaments i de les consultes als diversos psiquiatres, sinó també intensos sentiments de culpabilitat. L'escriptor atribueix l'emmalaltiment a la forma de vida nòmada, inadequada per a ella, i al fet que l'hagi deixat tant temps sola, i arriba a l'estranya conclusió que la salut de Friedl només es pot comprar al preu de la seva pròpia ruïna física i econòmica.²⁾ Fins i tot intenta el recurs de fer venir un rabí reputat de miraculós per tal que li expulsí la malaltia, evidentment sense èxit³⁾; la pròpia culpabilitat segueix sent la conclusió predominant, com podem veure en aquest testimoni recollit per Geza von Cziffra, similar a altres que s'han transmès:

"'Ich hätte Friedl nie heiraten dürfen', begann er sein Resümee. 'Besser gesagt, sie mich nicht. Sie hätte den Greißlersohn an der Ecke heiraten müssen, einen Zuckerbäcker oder einen Kanzleibeamten.

1) Bronsen, p. 348 i 351.

2) Ibidem, p. 347-348.

3) Ibidem, p. 341.

Jedenfalls einen, der ihr Frieden und Ruhe hätte bieten können, und nicht einen heimatlosen Gesellen wie mich, der keinen Schrank, kein Bett und keine Matratze sein eigen nennt, nur drei Koffer. Der Chassid in mir glaubte zuerst, ein Dybuk hätte sie heimgesucht, aber nein, ich, Moische Joseph Roth, ich habe sie heimgesucht!'"¹⁾

Roth, que romangué legalment casat, com havia fet la seva mare, vegé reforçada per la bogeria incurable de Friedl la seva vella por a morir boig ell mateix, tal com s'havia esdevingut amb el seu pare. Ja hem indicat anteriorment l'existència de diversos articles primerencs sobre els perturbats i el seu tractament en la narrativa que seguiria; un escrit més recent sobre la institució per a malalts mentals Hephata havia subratllat el tracte humà i acollidor que hi rebien els interns, formulant reflexions al voltant de l'eutanàsia que negaven als presumptament normals el dret a disposar de la vida dels bojos o subnormals - una presa de posició que podem contrastar amb el destí de la seva pròpia dona:

"Ich glaube nicht, daß wir das Recht haben, jemanden aus der Welt zu schaffen, der nicht das Glück hat, so geartet zu sein wie die Mehrzahl der Menschen. Ist es etwa der Sinn des Lebens, Städte zu bauen, Eisenbahn zu fahren, Windjacken am Sonntag zu tragen? Wo wäre die Grenze, wenn wir gestatten würden zu töten? (Wir Normalen sind ohnehin mit einer großen Leidenschaft fürs Morden begabt.) (...) Wir können nicht entscheiden, in welchem Grad die Idioten produktiver sind als wir. Ich ziehe einer durchwegs von normalen Dummköpfen bewohnten Welt immer noch eine vor, in der ein Teil sozusagen irrsinnig ist."²⁾

Roth aplicà els coneixements assolits en la matèria per a l'article "Psychiatrie"³⁾, que a partir del cas d'una interna morta per mals tractes i negligència atacava les pràctiques de la psiquiatria oficial,

1) Cziffra, p. 54.

2) "Hephata. Stätte der Menschlichkeit", *Frankfurter Zeitung*, 18.2.1926; W IV, p. 49-54; W[89] 2, p. 536-541. Cita de la p. 53-54 o bé 540-541. Westermann recull ecos positius d'aquest article (vegeu-hi p. 63).

3) *Das Tagebuch*, 28.6.1930; W IV, p. 567-573.

que abusava de l'internament en institucions pràcticament iguals a les penitenciàries; a més, acusava l'especialitat en sí de no posseir uns coneixements realment científics i fonamentats, i de deixar de banda aquells professionals que estaven per una línia d'actuació més respectuosa amb els individus. L'article topà amb la contestació d'un psiquiatra defensant les posicions de la professió, i fou seguit d'un rèplica que reforçava la postura inicial del periodista.¹⁾

Els articles apareguts el 1928 de forma aïllada són escassos, d'acord amb el nou enfoc professional que Roth desitja; ara és ell qui transgredeix contra el principi que havia formulat el 1926 en protestar contra el seu relleu a Paris per Sieburg, que havia de cuidar-se de la política i del *Feuilleton*: "Man kann Feuilletons nicht mit der linken Hand schreiben. Man darf nicht nebenbei Feuilletons schreiben."²⁾ Tot i així, d'aquest període procedeixen algunes de les seves millors peces d'aquest gènere; pensem en "Seine k. und k. apostolische Majestät", que marca definitivament l'inici d'un interès no ja pel passat en general, sinó específicament pel món austríac de la preguerra, en el qual troba reunits els elements del passat que ha anat valorant cada cop més: d'una banda el catolicisme, d'altra banda el manteniment d'una tradició antiga interessada per la forma i el cerimonial, i encara més l'encarnació en la figura de Franz Joseph d'una monarquia aparentment més humana, tolerant i propera als súbdits que la prussiana o la russa, amb un emperador que és a la vegada el més alt dignatari i el primer servidor i buròcrata del seu imperi, i que ha aconseguit una estranya simbiosi amb

1) "Dr. Lilienstein (Bad Nauheim): Wie ein Dichter die Psychiatrie sah. - Joseph Roth: Erwiderung." Ibidem, 2.2.1930. W IV, p. 574-580.

2) Carta a Benno Reifenberg, 22.4.1926; Briefe, p. 87. Anteriorment hem citat aquest passatge de forma més extensa.

els súbdits, almenys fins a la generació anterior a la guerra. El vell Zipper i les seves actituds envers la monarquia, que passen de la rebeldia a la submissió i de la contestació al patriotisme, seria una mostra d'una relació que pot ser difícil i ambivalent, però que es sent implicada amb la institució i personalment lleial a qui la detenta.

El fet de contraposar Austria i Prússia no és nou, ja el podem trobar l'agost de 1925 en una carta a Benno Reifenberg unit al lament per un temps esdevingut irrecuperable, que hom enyora sense poder donar-lo totalment per bo; el que sí ha canviat és la importància que es concedeix a aquest món de la infantesa i la freqüència amb què apareix el temà. Ja en aquell moment, 1925, Roth estava preocupat per una possible anexió d'Austria per part de l'imperi alemany, i sabem que aquest pensament seguia present en bona part de la població austríaca¹⁾. El text de la carta mostra la desesperació pel fet que els austríacs tinguin tan poca consciència de posseir una identitat pròpia i ja aleshores xifra en una Austria independent esperances similars a les expressades en el període de compromís legitimista:

"Ich bin sehr verzweifelt. Ich kann nicht einmal mehr nach Wien fahren, seitdem die sozialistischen Juden einen solchen Anschlußlärm machen. Was wollen sie? Sie wollen Hindenburg? Als der Kaiser Franz Joseph starb, war ich zwar schon ein 'Revolutionär', aber ich weinte. Ich war Einjähriger in einem Wiener Regiment, einer 'Elite-Truppe', die als Ehrenwache vor der Kapuzinergruft stand und ich weinte wirklich. Eine Zeit wurde begraben. Mit dem Anschluß wird noch einmal eine Kultur begraben. Alle Europäer müßten gegen den Anschluß sein. Und nur die Mittelmäßigkeit sozialdemokratischer Gehirne weiß es nicht. Wie wenig Unterschied zwischen deutsch-völkischer und sozialistischer Weltanschauung! Zwischen Jud und Christ! Die Mittelmäßigkeit bindet ihre Anhänger aus den verschiedensten Lagern fester als ein Prinzip es könnte, ein Ideal. Fühlt man nicht, daß ein unabhängiges Oesterreich immer noch das

1) Cziffra recull la indignació de Roth davant d'una placa col·locada el 1929 que commemorava la unanimitat a favor de l'*Anschluß* obtinguda el 1921 en un referèndum a Salzburg; vegeu-hi les pàgines 99-100.

Versprechen auf ein einiges Europa ist? Soll es ein Bayern werden?"¹⁾

El mateix sentiment de revivre el final d'una època memorable apareix a l'article de 1928, lliure ara del context de controvèrsia amb la socialdemocràcia que l'acompanyava a la carta esmentada. Tot i que la manera en què Roth anuncia el tema a Reifenberg fingeix un interès purament econòmic²⁾, el to de l'article mostra una profunda implicació amb el que es narra, en el que podríem qualificar de nostàlgia crítica, que en cada un dels elements del cerimonial recordat desemmascara allò que es mostra com humà i espontani i en realitat respon a una tàctica estudiada, i recorda que el narrador s'hi sent proper per raons biogràfiques. La distància envers els esdeveniments narrats permet a la veu en primera persona constatar l'antagonisme polític - escassament militant i que convivia amb la identificació sentimental - que professava aleshores envers la monarquia, i al mateix temps formular la postura actual del narrador, postura indecisa, oscil·lant encara entre la condemna política i l'afirmació, però més tendent que abans a trobar-hi valors positius, en tant que llar i refugi.

Aquesta dialèctica entre actituds ambivalents i pertanyents a dues èpoques diferents la retrobarem a més gran escala en les dues novel·les

1) Carta a Benno Reifenberg, 30.8.[1925]; Briefe, p. 61-66. Cita de la pàgina 65. En relació amb la valoració de les tradicions contràries al protestantisme i al reduccionisme prussià es troba el petit panegíric dedicat al pare de Brentano: "Wahrscheinlich war er von jenen Menschen, die es in Deutschland nicht mehr gibt und nicht mehr geben wird, ein Mensch mit der Atmosphäre des alten Römischen Reiches Deutscher Nation und ein Antiprotestant. Sie wissen wieviel mich mit dieser Atmosphäre verbindet (...)." (Carta a Bernard von Brentano, 31.7.1927; Briefe, p. 107.)

2) "Leber durch Kalvados gerötet. Sonst gut. Schreibe eifrig Franz Josephs Abfahrt nach Ischl. Sehr schön. 300 Mark Barwert. Netto." Carta a Benno Reifenberg, 28.12.1927; Briefe, p. 115.

de l'exili escrites en primera persona: *Beichte eines Mörders* i *Die Kapuzinergruft*, que també combinen dos plànols temporals i les actituds procedents d'ells; en canvi, *Hotel Savoy* oferia una narració en primera persona sense distància temporal envers els esdeveniments, i per tant sense aquest matís evolutiu. La part de l'article més significativa per a la trajectòria ideològica de l'autor i la seva implicació biogràfica és la introductòria, estretament relacionada amb el fragment de carta ja citat, mentre que la part principal, dedicada a rememorar la petita cerimònia de la sortida de Franz Joseph cap a Bad Ischl, on passava les vacances d'estiu, és més anecdòtica. Vegem la introducció, tan sovint citada:

"Es war einmal ein Kaiser. Ein großer Teil meiner Kindheit und meiner Jugend vollzog sich in dem oft unbarmherzigen Glanz seiner Majestät, von der ich heute zu erzählen das Recht habe, weil ich mich damals gegen sie so heftig empörte. Von uns beiden, dem Kaiser und ich, habe ich recht behalten - was noch nicht heißen soll, daß ich recht hatte. Er liegt begraben in der Kapuzinergruft und unter den Ruinen seiner Krone, und ich irre lebendig unter ihnen herum. (...)

Als er begraben wurde, stand ich, einer seiner vielen Soldaten der Wiener Garnison, in der neuen feldgrauen Uniform, in der wir ein paar Wochen später ins Feld gehen sollten, ein Glied in der langen Kette, welche die Straßen säumte. Der Erschütterung, die aus der Erkenntnis kam, daß ein historischer Tag eben verging, begegnete die zwièspältige Trauer über den Untergang eines Vaterlandes, das selbst zur Opposition seine Söhne erzogen hatte. Und während ich es noch verurteilte, begann ich schon, es zu beklagen. Und während ich die Nähe des Todes, dem mich der tote Kaiser entgegenschickte, erbittert maß, ergriff mich die Zeremonie, mit der die Majestät (und das war Oesterreich-Ungarn) zu Grabe getragen wurde. Die Sinnlosigkeit seiner letzten Jahre erkannte ich klar, aber nicht zu leugnen war, daß eben diese Sinnlosigkeit ein Stück meiner Kindheit bedeutete. Die kalte Sonne der Habsburger erlosch, aber es war eine Sonne gewesen. (...) Und weil der Tod des Kaisers meiner Kindheit genauso wie dem Vaterland ein Ende gemacht hatte, betrauerte ich den Kaiser und das Vaterland wie meine Kindheit."¹⁾

1) "Seine k. und k. apostolische Majestät", *Frankfurter Zeitung*, 6.3.1928; W III, p. 624-629; W[89] 2, p. 910-915. Cita de les pàgines 624-625 o bé 910-911.

La receptivitat del narrador per al cerimonial, indicada ja aquí, s'estén també al ritual més senzill emprat els dies en què l'emperador marxava de Schönbrunn de bon matí, i en els quals Roth veu un aspecte humà del personatge - de la mateixa manera que a *Radetzky* l'èmfasi recaurà en la persona de l'emperador i els seus moments de privacitat: "Ein Kaiser am Morgen, auf einer Erholungsreise, im offenen Wagen und ohne Gesinde: ein privater Kaiser. Eine menschliche Majestät."¹⁾ Però la impressió de proximitat i confiança que inspirava l'emperador als espectadors era també fruit d'una sèrie de disposicions preses per ell mateix, com ara la utilització de policies no uniformats ("Es gehörte zu den kalt berechneten Anordnungen des alten Kaisers, daß kein sichtbar Bewaffneter ihn und seine Nähe bewachen durfte."²⁾), la ficció que aquells que es llançaven als seus peus implorant alguna gràcia només eren detinguts a esquenes seves ("Und jeder war überzeugt, der Kaiser wisse nicht, daß man jetzt die Frau einsperren würde."³⁾), o bé la manera de mirar que utilitzava l'emperador en públic, enganyosament persona_litzada: "Er hatte den Blick, der nichts zu sehen scheint und von dem sich jeder getroffen fühlt. Sein Auge vollzog einen Halbkreis wie die Sonne und verstreute Strahlen der Gnade an jedermann."⁴⁾ Certs elements de la descripció, com ara el pas típic d'ancià, batejat per la premsa com elàstic i juvenil, o la fidelitat estricta al reglament pel que feia a l'uniforme, en una mostra de subordinació voluntària i exemplar, reapareixen de forma molt similar en la novel·la de 1932:

"Und es war wirklich der Kaiser. Da kam er nun, alt und gebeugt, (...) schon am frühen Morgen verwirrt von der Treue seiner Untertanen, vielleicht auch ein wenig vom Reiseieber geplagt, in jenem Zustand, der dann im Zeitungsbericht 'die jugendliche Frische des Monarchen' hieß, und mit jenem langsamen Greisenschritt, der

1) Ibidem, p. 627 i 913, respectivament.

2) Ibidem, p. 626 i 912.

3) Ibidem, p. 629 i 915.

4) Ibidem, p. 628 i 914.

'elastisch' genannt wurde, trippelnd fast und mit sachte klirrenden Sporen, eine alte schwarze und etwas verstaubte Offiziersmütze auf dem Kopf, wie man sie noch zu Radetzky's Zeiten getragen hatte, nicht höher als vier Mannesfinger. Die jungen Leutnants verachteten diese Mützenform. Der Kaiser war der einzige Angehörige der Armee, der sich so streng an die Vorschriften hielt. Denn er war ein Kaiser."¹⁾

Trobem aquí prefigurats, doncs, bona part dels elements que intervinbran en el tractament de la figura de Franz Joseph a *Radetzky*, subratllant els seus aspectes més humans i individuals en contra de la imatge estereotipada i gens realista transmesa en les informacions oficials. Aquí, però, es fa un major èmfasi en el que hi ha de premeditat i fred a la forma d'actuar del personatge i al protocol que l'envolta; la novel·la remarcarà la solitud i feblesa d'un ancià que tem per la continuïtat del seu món. Recordem que aquesta presentació de Franz Joseph va ser considerada per molts compatriotes com ofensiva, no només en publicar-se la novel·la, sinó fins i tot en presentar-se la filmació d'aquesta.²⁾

Menor en importància, però també significatiu és l'article "Konzert im Volksgarten"³⁾, que utilitza una perspectiva narrativa similar a l'anterior. El narrador rememora els temps en què assistia a les actuacions de les bandes de música des de l'exterior dels cafès on tenien lloc, procurant però fingir que romanía fora voluntàriament, i no pas per manca de diners. L'actitud era la del jove que admira i enveja els que es troben en bona posició i es sent confiat que algun dia hi arribarà - similar doncs a l'adoptada per al relat *Das reiche Haus gegenüber*. El darrer passatge està destinat a la marxa de Radetzky, convertida en part d'una litúrgia ja automatitzada, símbol d'una actitud

1) Ibidem.

2) Vegeu més endavant el comentari d'aquesta obra.

3) *Frankfurter Zeitung*, 8.4.1928; W IV, p. 844-846; WI 891 2, p. 920-923.

conservadora en consonància amb el seu origen.¹⁾ El tractament que se'n fa s'assembla ja bastant al que rebrà com a leitmotiv de la novel·la; el llenguatge suggestiu adquireix característiques rítmiques que l'aproximen al ductus musical de la peça:

"Das letzte Stück - es war fast immer der Radetzky marsch - wurde nicht mehr vom Blatt gespielt, sondern vor leeren Pulten. Der Marsch existierte gewissermaßen gar nicht mehr auf dem Papier. Er war sämtlichen Musikanten in Fleisch und Blut übergegangen, sie spielten ihn auswendig, wie man auswendig atmet. Nun erklang dieser Marsch - der die Marseillaise des Konservatismus ist -, und während die Trommler und Trompeter noch auf ihren Plätzen standen, glaubte man die Trommeln und Trompeten schon selbständig marschieren zu sehen, mitgezogen von den Melodien, die ihnen eben entströmten. Ja, der ganze Volksgarten befand sich auf dem Marsch. Man wollte gemächlich schlendern, aber der Trommelwirbel selbst begann, die Gelenke zu bewegen. Er hallte noch lange in der Straße nach, und er begleitete den Lärm der abendlichen Stadt wie ein lächelnder und hurtiger Donner."²⁾

Alguns altres escrits fan referència a la literatura i els seus representants. El primer d'ells, "Der Amerikanismus im Literaturbetrieb"³⁾, critica el prestigi de què gaudeixen els escriptors nordamericans a Europa: per a Roth, són en realitat ingenus i primitius, "Zola-Ersatz", i farien millor d'estudiar els clàssics europeus, el desconeixement dels quals per part dels crítics és l'únic motiu per a la sobrevaloració d'una literatura jove i inexperta. Un local imprescindible per als artistes i intel·lectuals berlinesos és el tema de "Man munkelt bei Schwannecke"⁴⁾, que es burla de la interdependència i la desconfiança que regna en el món de la cultureta, on el més poc dotat

1) Recordem que la peça va ser composta per Johann Strauß pare en commemoració de la victòria del mariscal Radetzky sobre els revolucionaris vienesos el 1848; el fill del músic, en canvi, s'havia alineat amb els amotinats.

2) Cita de la pàgina 846 i 922-923, respectivament.

3) *Frankfurter Zeitung*, 29.1.1928; W IV, p. 221-223; WI 891 2, p. 906-908.

4) *Ibidem*, 2.6.1928; W III, p. 540-543; WI 891 2, p. 928-931.

pot arribar algun dia a ocupar una posició important gràcies a les seves relacions. L'actitud és d'un cert menyspreu olímpic, però comprensiu i divertit per l'espectacle:

"In den langen Jahren, in denen ich den deutschen Literaturbetrieb beobachten darf, habe ich schon gesehen, wie Nullen sich an Ziffern hängten und zusammen Zahlen ergaben, mit denen man natürlich rechnen mußte. Ja, einige, die in der Gesellschaft bei Schwannecke die unbedeutende Funktion von ornamentalen vertikalen Linien auszuüben schienen, verwandelten sich in Striche, durch ahnungslose Rechnungen gemacht. Und manche Analphabeten, die, während sie in den Vorzimmern der Redaktionen warteten, die Zeitungen buchstabierten, begannen auf einmal, Bücher zu besprechen."¹⁾

Una lloança a Joseph Conrad revestida d'elements figuradament autobiogràfics (l'oncle botiguer, extremadament gasiu, que de jove desitjava ser mariner)²⁾, la recensió de l'obra d'Ernst Weiß *Boëtius von Orlamünde* que en remarca el final obert³⁾, i el comentari de la novel·la *Ginster*, publicada anònimament i en realitat obra de l'amic i col·lega Siegfried Kracauer, són els altres escrits de 1928 sobre temàtica literària que creiem interessants. Roth subratlla el fet que Ginster, protagonista i suposadament autor de l'obra, és un antiheroi, comparable amb Chaplin, i no pas pacifista de la forma habitual, sinó simplement algú que defuig el perill, i per al qual la pau i la guerra no són pas tan diferents, sinó igualment hostils i perilloses; ja la vida quotidiana és plena de perills i d'obligacions incomprensibles. El personatge connecta amb l'interès de Roth pels outsiders i les persones simples i maltractades per la societat:

1) Cita de la pag. 542 o bé 930, respectivament.

2) "Geschenk an meinen Onkel", *Frankfurter Zeitung*, 18.11.1928; W IV, p. 143-146; W[89] 2, p. 993-996. La gasiveria de l'oncle recorda els retrets de Roth al tutor Siegmund Grübel, mentre que el fet que una persona estrictament "continental" i aparentment gens aventurera es senti atreta pel mar serà la base de la narració *Der Leviathan*.

3) "Das Buch schließt - wie alle guten Bücher von heute - nicht mit einem Ende, sondern mit einem Anfang. Es setzt sich fort, wie das Leben (...)." *Frankfurter Zeitung*, 23.12.1928; W IV, p. 363-364; W[89] 2, p. 999-1000.

"Weder die 'Generale' noch die 'Pazifisten' werden dieses Buch verstehen. Wer wird es? - Die große Masse der Einfachen und die ganz geringe Zahl der Denkenden. Das ist kein Buch für die bürgerliche Gesellschaft der Verbildeten, die beinahe den Grad der 'Generalsnormalität' erreichen - ob sie Kriegsfreunde oder -gegner sind. Das ist ein Buch für einfache Menschen, ganz einfache, das heißt: humane Menschen - die alle nicht 'normal' sind, sondern alle wie Ginster: klein, furchtsam und verlassen. Und die immer von irgend etwas Unmenschlichem bedroht sind: vom Krieg, von der 'Bildung', von der 'Kultur', vom 'Wiederaufbau'. Das Buch für ganz einfache Menschen."¹⁾

"Panoptikum am Sonntag"²⁾ juga amb la idea que són els visitants del museu de cera les ombres irrealis, i que les figures hiperrealistes que s'hi mostren són més veritables que ells; en sortir-ne, s'esvaeix la por dels espectadors davant dels horrors que han vist, però no s'adonen que és d'ells mateixos de qui s'han horroritzat, del que porten dins. Aquesta idea que les persones considerades normals i corrents són en realitat fantasmes la retrobem a "Weihnachten moderner Junggesellen"³⁾, aplicada als clients d'un bar nou extremadament funcional i higiènic, obra "eines modernen Architekten mit einem sadistischen Zug". Els clients, evidentment, són també moderns, esportius, ben informats, dinàmics, lluny de qualsevol sentimentalisme. Si comparem aquestes descripcions amb l'actitud del periodista que admirava les possibilitats de la tècnica, o fins i tot amb la descripció condescendent de la joventut benestant al final de *Die Flucht ohne Ende*, veurem que Roth ha avançat molt en la direcció del pessimisme cultural:

"Es sind lauter moderne Gäste. Sie haben strenge und markante Gesichter, theoretisch könnte jeder von ihnen, obwohl er nur sein Automobil hierhergesteuert hat, soeben den Ozean überquert haben, mittels eines Aeroplans; Rekordbrecher, einer wie der andere, Köpfe wie Lederhauben, Augen wie Autobrillen, Stoppuhren in der Brust, Tempo im Leib. (...) Schon feiern sie: wehmütig geworden, der Baum

1) "Wer ist Ginster?", ibidem, 25.11.1928; W IV, p. 360-362; W[89] 2, p. 996-999.

2) Ibidem, 10.6.1928; W III, p. 535-538; W[89] 2, p. 931-934.

3) *Frankfurter Zeitung*, 25.12.1928; W IV, p. 846-848; W[89] 2, p. 1000-1002.

rührt an ihr Innerstes, dort, wo die Stoppuhr eingebaut ist, vergessen den Ozeanflug, Marzipan herrscht vor, man war einmal ein Kind, bevor man ein Gespenst geworden, die Zeit war einmal eine Zeit, nicht immer ein Tempo. Wenn Gespenster Tränen hätten, würden sie weinen. So aber schweigen sie. Leise nur sagt einer zum anderen: 'Haben Sie schon--?'

Und der andere antwortet: 'morgen gelesen!''¹⁾

Entre juliol i setembre de 1928 apareixen els set articles de la sèrie *Briefe aus Polen* realitzada per a la *Frankfurter Zeitung*²⁾. Si el primer d'ells celebra el fet que a Polònia predomini encara la natura per sobre de la indústria³⁾, el segon, en canvi, descriu un paisatge marcat per l'extracció del petroli, si bé no amb la intensitat amb què això s'esdevenia a la zona de Bakú, en el viatge per la Unió Soviètica. La noció predominant és la generositat d'una natura que, en canvi, és explotada de forma sòrdida, sense beneficiar de veritat els que realitzen el treball, sinó entitats financeres llunyanes i cruelment impersonals. La imatge més impressionant, i que serà reutilitzada a *Der Antichrist*, és la dels tres pobles formant un únic carrer de casetes ruïnoses, que va desplaçant-se constantment a mesura que l'extracció de petroli va traslladant-se cada cop més enllà:

"Die Stadt wandert nämlich - und keineswegs etwa nur in einem metaphorischen Sinn. Während die alten Quellen zeitweise stagnieren, eröffnen sich neue, und die staubige Straße wandert dem Petroleum nach. Sie schiebt ihre Häuschen vor, schlängelt sich zu einer Biegung und dehnt sich beflissen den Launen des Petroleums entgegen. (...) Ich kann mich von der Vorstellung kaum befreien, daß diese

1) Cita de les pàgs. 847-848 i 1001-1002.

2) Es troben a W III, p. 614-619 (el segon article del grup), i p. 1067-1091; a W[89] 2 ocupen les pags. 935-965. Els títols són: "Abreise und Ankunft", "Das polnische Kalifornien", "Blick auf die Straßen", "Russische Ueberreste - die Textilindustrie in Lodz", "Das literarische Leben", "Die ukrainische Minderheit" i "Die deutsche Minderheit".

3) La menció dels "Gleisdreiecke" del següent passatge sembla contenir una mena de crítica o paròdia del periodista mateix (recordeu l'article "Bekanntnis zum Gleisdreieck", titulat també "Eiserne Landschaft"): "Wenig Schornsteine, keine Radiostationen, keine Gleisdreiecke, eine noch scheinbar unparzellierte Erde und schmale Ackerstreifen, eingebettet im endlosen, fetten Grün der Weiden (...)". W III, p. 1069; W[89] 2, p. 937.

Straße unendlich sein wird, ein langes, weißes, staubiges Band über Höhen und Tiefen, verschlungen und gerade, provisorisch und dennoch während, hinfällig wie das menschliche Glück und dauerhaft wie die menschliche Begierde."¹⁾

Després de constatar l'afició dels polonesos a les desfilades i els uniformes, que confessa compartir, si bé es mostra contrari a que les dones hi participin²⁾, dedica un article a la ciutat de Lodz, de forma que sembla confirmar-ne la identitat amb l'escenari de *Hotel Savoy*: una ciutat bruta, destrossada per una indústria tèxtil agressiva que la monopolitza i descuida la higiene més bàsica. "Das literarische Leben" dedica un ample espai al comte Ludwig Hieronymus Morstin i els seus avantpassats; un comte d'aquest llinatge esdevindria posteriorment el protagonista de *Die Büste des Kaisers*. Dels dos darrers articles, centrats en dues minories nacionals, el dedicat als ucraïnesos constata la contradicció que aquest poble no hagi accedit a un estat propi, a diferència dels seus veïns, i estigui dividit entre tres estats dominats per altres ètnies; s'evidencia l'interès de Roth pels anomenats "pobles sense història", a més del lligam biogràfic amb una ètnia que recordava

1) W III, p. 613; W[89] 2, p. 941-942.

2) "Sie kennen mich lange genug, um zu wissen, daß ich eine Schwäche für das Militär habe. Ich gestehe Ihnen gerne, daß ich mich an der musikalischen Exaktheit der Gewehrgriffe freue und an jener gewissen Präzision der Sorglosigkeit, mit der ein Soldat sich seinem disziplinierten Schicksal überläßt." ("Blick auf die Straßen"; W III, p. 1073; W[89] 2, p. 947). L'actitud es contradiu amb la manifestada a "Wer ist Ginster?", que acabem de comentar, i amb l'antimilitarisme que havíem observat tan sovint; sembla respondre en bona part a un interès per l'exèrcit com a espectacle, similar al manifestat per l'emperador Franz Joseph. Notem que un dels articles del viatge a Rússia, "Der neunte Feiertag der Revolution", comentava entusiàsticament la desfilada de l'Exèrcit Roig, en una fase del viatge on Roth es mostrava bastant crític amb la Unió Soviètica. Aquesta actitud unida al fet que remarqui la solidaritat entre companys de files i s'atribueixi la categoria d'oficial apunten a la recerca d'un refugi en una entitat que a distància presenta certs aspectes acollidors. Sobre aquest punt vegeu Bronsen, p. 177-178.

de la infantesa. A "Die deutsche Minderheit", Roth insinua que ell mateix procedeix d'un d'aquells enclaus alemanys en terres orientals - de forma coherent amb el seu suposat lloc de naixença "Schwabendorf" - i els considera portadors d'una missió cultural que enriqueix l'entorn; la possibilitat que arribin a ser assimilats per les ètnies dominants només pot redundar en benefici d'aquestes.¹⁾

De finals d'octubre a desembre de 1928 apareixen els quatre extensos articles que arribaren a publicar-se del viatge a Itàlia, sota el títol *Das vierte Italien*, prèviament censurats i anònims, resta d'un nombre original indeterminat.²⁾ En l'edició actual de la correspondència no hi ha cap escrit que documenti els fets; tan sols una carta prèvia revela la suspicàcia de Roth envers el diari, en estranyar-se de rebre l'encàrrec del viatge sense haver exercit cap mena de pressió. La carta, que estableix una sèrie d'hipòtesis, totes elles desfavorables, sobre el motiu pel qual el diari pugui voler-lo lluny, és una mostra de la desconfiança i agressivitat de l'escriptor, aquí tal vegada justificada, però posteriorment, durant l'emigració, clarament producte de la dependència alcohòlica. El to general queda resumit en aquest passatge:

1) L'edició del cinquantenari inclou la carta d'un lector que troba a faltar una denúncia dels intents polonesos d'assimilar els alemanys, i expressa la por a una "Mischrasse". Roth contesta excusant la política del govern polonès i expressant la seva fe en la humanitat, que va més enllà de qüestions com la puresa de races i es troba en tot ésser humà, així com "an die übermenschlichen Gewalten, die in dieser Welt alle Rassen schaffen, mischen und wieder vergehen lassen." ("Ein Leserbrief und die Antwort", *Frankfurter Zeitung*, 7.12.1928; W[89] 2, p. 965-970.)

2) El quart article no s'ha reimprès fins la publicació de l'edició en sis volums. La sèrie, publicada a *Frankfurter Zeitung*, es troba a W III, p. 1092-1103, i a W[89] 2, p. 976-992, i consta dels articles "Erste Begegnung mit der Diktatur", "Diktatur im Schaufenster", "Die allmächtige Polizei" i "Die Gewerkschaft der Schreibenden". Sobre aquest viatge vegeu Bronsen, p. 311-312, i Westermann, p. 58-59.

"Jetzt schicken Sie mich gar nach Italien. Vor so viel Liebenswürdigkeit, Timeo Danaos, fange ich an, Unheil zu wittern."¹⁾

Roth intentà que el reportatge es publicués sencer a *Die neue Rundschau*, però la revista el rebutjà per por a conseqüències polítiques; d'altra banda, les negociacions amb la *Oberösterreichische Tageszeitung*, de Salzburg, no foren acceptades per la *Frankfurter Zeitung*. En paraules de Westermann, "Es war nicht üblich, nicht erwünscht im bürgerlichen Lager der Weimarer Republik, seine Stimme zu laut und zu deutlich gegen den italienischen Faschismus zu erheben."²⁾ El mateix Roth va arribar a una conclusió similar, que reforçà el seu pessimisme i el rebuig a Alemanya i al seu diari, el qual no adoptava la postura decididament contrària al totalitarisme que ell hauria desitjat:

"So ist es doch wohl so, daß Mussolini das Ideal des internationalen Bürgertums ist und daß es gefährlich ist, ihn in einer als bürgerlich geltenden Zeitung anzugreifen oder zu ironisieren."³⁾

El primer article es deté en l'aparença del primer feixista que veu Roth en una estació de tren i comenta el moviment de tropes i la militarització general que observa, així com l'omnipresència d'agents de la policia secreta; la indubtable perillositat de tot això queda encoberta per la sensació de puerilitat predominant.

"Es ist überhaupt der erste - und notwendigerweise oberflächliche - Eindruck, den ich nur der Genauigkeit halber verzeichne: Infantil ist der Glanz der Ledergamaschen, die kokette Pistole, die bunte Schärpe, die viel zu hohe Mütze, der viel zu lange Säbel. Infantil ist der Gruß mittels erhobener Hand, die halb zu einer Ohrfeige und halb zu einem Segen ausholt. Infantil ist die zudringliche Neugier der Spitzel, die von mir nichts erraten werden, weil sie sich vor mir verraten. Infantil über den Brunnen, an den Rändern der Plakate, an den Wänden der Pissoirs die simplen Zeichnungen, die Mussolini in einer cäsarischen Pose darstellen. Und ernst scheint nur das Rizinusöl zu sein. (...)

1) Carta a Benno Reifenberg, 9.8.1928; Briefe, p. 137-138.

2) Westermann, p. 59.

3) Carta inèdita sense data, citada per Bronsen, p. 312.

Ich wehre mich dagegen zu glauben, daß diese Pistölchen knallen können. Und doch können sie knallen."¹⁾

El segon article, "Diktatur im Schaufenster", descriu l'abús de fotografies del dictador en tota mena d'actituds i activitats que el règim utilitza com a medi de propaganda, en la línia seguida abans per les monarquies, de les quals Mussolini ha imitat i exagerat l'escenografia.²⁾ Una de les múltiples desfilades feixistes, amb els badocs i el ceremonial habituals, dóna pas a la conclusió que uniformar i fer desfilar marcialment fins i tot els nens de sis anys, per aberrant i sacríleg que sigui, no és més que una conseqüència de l'ensenyament del "catecisme feixista" a les escoles, juntament amb altres mitjans més brutals; Roth constata amb tristesa que en el país del Papa tan sols un eclesiàstic, el bisbe de Brescia, ha gosat protestar contra aquell adoctrinament.

"Die allmächtige Polizei" recull les enormes xifres dels diversos tipus de policia, però remarca l'existència d'una vigilància molt més eficaç i insidiosa: "Seit Metternich sind die Hausmeister die Augen und Ohren der Polizei." Els porters de les cases i dels hotels, així com els encarregats de la neteja, els botiguers del barri o qualsevol veí, tothom pot ser espia a sou de la policia, o almenys fer denúncies ocasionals. La por és la constant, una por a ser denunciat sense saber

1) W III, p. 1095-1096; W[89] 2, p. 979-980.

2) L'observació anuncia el motiu de l'omnipresència de l'emperador a través del seu retrat, tan important a *Radetzky* marsch, així com el tractament propagandístic de les més petites activitats del monarca que Roth comentava ja a "Seine k. und k. apostolische Majestät". Vegeu la frase següent: "Sämtliche Funktionen, die bis zu unserer Zeit nur den majestätischen Organismen vorbehalten waren, wie das Schreiten, das Besteigen, das Betreten, das Lächeln, das Nicken, das Entgegennehmen und das Abnehmen, das Winken und das Halten, scheint sich Mussolini, wenn man ihn nur nach den Bildern beurteilt, mit männlicher Entschlossenheit angeeignet zu haben." W III, p. 1097; W[89] 2, p.981.

per quina causa, ja que el fet més nimi pot ser considerat sospitós. Els agents no intenten pas passar desapercibuts, sinó impressionar cridant l'atenció amb una vestimenta poc habitual; la descripció d'un d'ells presenta una gran similitud amb el personatge de l'hongarès Jenő Lakatos, l'encarnació del maligne que apareixerà a *Beichte eines Mörders, Triumph der Schönheit i Der Leviathan*:

"Ich blicke auf und begegne einem wohlbekanntem Angesicht. Zwei Tische von mir entfernt, eine flatternde rot-weiß-gestreifte Krawatte an der Brust, einen glatt pomadisierten Kopf lauschend vorgeneigt, ein dünnes Rohrstäbchen neben sich auf dem Stuhl, eine Hand mit blitzenden, rosa gefärbten Fingernägeln über der Lehne, ein Lächeln der Feigheit - er hält es für verbindlich - um den Mund: sitzt der Freund meines Hotels. Er hat gehört, daß wir uns in einer fremden Sprache unterhalten. Welch ein wichtiges Moment! Für zwei Lire fünfzig teilt er es der Polizei mit. Alala!"¹⁾

El quart i darrer article, publicat un mes després²⁾, examina el control total que Mussolini ha aconseguit sobre la premsa italiana, malgrat la combativitat que aquesta havia demostrat en les campanyes antifeixistes de 1923 i 1924, sobretot després de l'assassinat de Matteotti; fins i tot aquesta premsa modèlicament lliure i combativa havia sucumbit a les amenaces i els atacs directes, que acabaren eliminant les publicacions independents. L'adscripció obligatòria al sindicat únic de periodistes, la censura prèvia i l'autocensura fan que l'optimisme oficial sigui la línia representada universalment. L'exhibició de conviccions conformes al govern i la lloança incondicional a partir dels més petits detalls ("Alle kaiserlichen Anekdoten aus unseren alten abgeschafften Schullesebüchern leben in den aktuellen Zeitungen Italiens wieder auf."³⁾) són els exercicis obligats,

1) W III, p. 1103; W1891 2, p. 987.

2) "Die allmächtige Polizei" aparegué l'onze de novembre, però "Die Gewerkschaft der Schreibenden" no es publicà fins el vint-i-dos de desembre, tot i que hom havia convingut una periodicitat setmanal.

3) Remarquem el nexa amb l'episodi del llibre de lectures de *Radetzky*.

que per a molts joves periodistes s'han convertit en la cosa més natural del món. Però també aquí es compleix el vell principi: "je frömmer der Berichterstatter, desto kritischer ist der Leser". Així, l'art de llegir entre línies i la premsa clandestina, incontrolable i molt més perillosa que una legal normal, es troben en plena florida.

Els paral·lels amb certs fenòmens alemanys i sobretot la comprovació de la connivència fins i tot de publicacions republicanes i suposadament independents com la *Frankfurter Zeitung* amb la dictadura feixista causaren un fort desengany al periodista; es preparava ja la ruptura amb el diari.

Roth havia confiat publicar *Rechts und Links* a l'editorial Fischer, amb la qual havia negociat ja un contracte, però canvià d'idea davant l'actitud del fundador de l'editorial, que havia criticat tant aquesta novel·la com el manuscrit de *Der stumme Prophet*.¹⁾ Per mediació de Hermann Kesten, lector en cap de l'editorial Gustav Kiepenheuer, i de Walter Landauer (que ja havia treballat a Die Schmiede) Roth passà a ser un dels autors d'aquesta casa, on sembla haver-se trobat ben acollit i respectat; l'amistat amb l'editor i el tracte financer generós feren que l'escriptor s'hi mantingués fidel fins a l'exili.²⁾ A més de publicar-hi immediatament *Rechts und links*, Roth tenia el projecte de reescriure *Juden auf Wanderschaft*, ara sota el títol "Die Juden und ihre Antisemiten"³⁾, així com publicar-hi un "Deutsches Lesebuch", projectes que no van arribar a realitzar-se.

1) Vegeu Bronsen, p. 327, i Briefe, p. 140. Tant aquí com ja anteriorment (vegeu Briefe, p. 127-128) Roth havia manifestat els seus dubtes davant del judici literari de Samuel Fischer i de l'editorial en general.

2) Bronsen, p. 327-328.

3) Briefe, p. 141 i 143.

La primera novel·la de Roth publicada per Kiepenheuer s'inicia narrant l'evolució d'un noi de casa bona, Paul Bernheim, de forma aparentment tradicional i en una perspectiva auctorial, primer a través d'un narrador innominat en primera persona, i ben aviat sense interposar cap instància personalitzada. Però el protagonista formal és un pretext per a exposar primer un rerafons familiar i una educació representatives d'una classe social determinada, després una sèrie de postures canviants i irracionals envers la guerra, i a continuació l'empobriment que la guerra i la inflació portaren a moltes famílies tradicionalment benestants; també és Paul el nexa que justifica l'entrada en escena de Nikolai Brandeis, el centre de l'atenció de l'autor i instrument de diagnòstic de la societat. Es tracta d'un "Gesellschaftsroman" intensament crític amb el passat immediat i la situació contemporània, de la qual remarca no tan sols aspectes ideològics, sinó sobretot socio-econòmics, reconeguts com a fonamentals.

L'obra presenta moltes concomitàncies amb les dues novel·les publicades anteriorment, per exemple l'educació de Paul Bernheim, que de noi prometia ser un geni polifacètic, de forma similar al que Zipper pare esperava del seu fill Arnold - el mateix diletantisme a nivell de l'alta burgesia. L'enemistat entre els germans Paul i Theodor havia tingut ja un precedent amb els germans Franz i Georg Tunda, amb la diferència que allà el menor era el preferit per la mare i aquí s'esdevé el contrari. Com a *Zipper und sein Vater*, i de forma més explícita i decidida, és la generació anterior, el pare dels Bernheim, la posseïdora de valors i qualitats ja inaccessibles als fills, febles i mancats de personalitat i de pensaments propis, que supleixen amb llocs comuns, i també amb retalls de les més diverses ideologies en el cas de Theodor,

que es confessa radical de dretes però barreja elements marxistes i anarquistes en els seus articles.

En l'aspecte generacional, l'obra mostra la decadència de la qualitat humana, contraposant-la a l'aparent ascens social. L'avi Bernheim, tractant en cavalls, és seguit per un fill banquer, fred i dur i enormement imbuït de la seva importància social, però capaç de treballar i fer diners i, ja d'edat, de contravenir les convencions lliurant-se a les aventures amoroses. Paul en canvi serà un banquer ineficient i fracassat, que només accedirà a una bona posició a través de la protecció de Brandeis i del casament amb Irmgard Enders, futura hereva d'un industrial químic que Paul ha enamorat gràcies al seu talent per les relacions socials, únic fruit permanent de la seva costosa educació. Quan, al final de la novel·la, se li presenti l'ocasió d'abandonar el que forma la seva vida i seguir Lydia, de qui està enamorat, no serà capaç de fer-ho. El seu retret ("Mein Vater wäre hingefahren, mein Vater wäre hingefahren"¹⁾) el situa en una posició paral·lela a la de Carl Joseph von Trotta envers el seu avi, a qui considera més fort i decidit, més capacitat per la vida.

La convencionalitat i insubstancialitat que augmenten en cada generació es reflecteixen directament en les seves cases. Si la de l'avi era tradicional i acollidora, voltada de vells arbres i d'una paret al costat de la qual dos bancs convidaven els vianants a descansar²⁾, el pare necessita una mansió digna de la seva representativitat social: talla els arbres, elimina els bancs, substitueix la paret per reixes metàl·liques esmolades i construeix una casa pomposa i plena d'ornaments

1) W I, p. 687; W[89] 4, p. 769.

2) El motiu havia estat parcialment tractat a l'article "Das Haus mit der Bank", *Frankfurter Zeitung*, 8.6.1924; W[89] 2, p. 197-200.

eclècticament historicistes. L'hort es converteix en un jardí buit i avorrit, poblat només per gespa i nans de coloraines; el tractament de la natura és indicatiu d'actituds d'abast més ampli:

"An manchen Nachmittagen sah man Herrn Bernheim zwischen den Beeten herumgehen und gemeinsam mit dem Gärtner die Natur vergewaltigen. Dann hörte man das zischende Schnappen der Gartenschere und das Krachen der kleinen Hecken, die frisch gepflanzt und kaum, daß sie zu wachsen begannen, schon ihr Dienstreglement kennenlernten."¹⁾

La casa de Paul, un cop casat amb Irmgard, serà encara més artificial i menys acollidora, més funcional i freda, amb estàtues cubistes en comptes de nans; blanca i lluminosa, "unheimlich neu und sauber", resulta similar als bars moderns que hem trobat ridiculitzats en alguns articles. El predomini del color blanc i el fet que s'anomenin per dos cops flors grogues subratllen la càrrega negativa de l'ambient, ja que el blanc en relació amb l'arquitectura moderna connota per a Roth idees de fredor i de mort²⁾, i el groc equival a mals auguris, com indica escuetament la frase "Er schlief im bunten Lehnstuhl ein, dessen große, gelbe Blumen giftig die Finsternis durchbrachen."³⁾

1) W I, p. 533; W[89] 4, p. 613.

2) Vegeu el següent passatge de "Vernichtung eines Kaffeehauses": "Weiß ist diese Zeit wie ein Laboratorium, weiß wie das Zimmer, in dem das Lewisith erfunden wurde, weiß wie eine Küche, weiß wie ein Badezimmer, weiß wie ein Sezierraum, weiß wie Stahl und weiß wie Kalk, weiß wie Hygiene, weiß wie die Schürze eines Schlächters, weiß wie ein Operationstisch, weiß wie der Tod und weiß wie die Angst dieser Zeit vor ihm, Weiß ist die Farbe der Zeit." *Frankfurter Zeitung*, 21.10.1927; W IV, p. 841-843; W[89] 2, p. 768-771. Recordem que "Lewisith" era el nom d'un dels gasos tòxics utilitzats durant la guerra europea; Johannes R. Becher és autor d'una polèmica novel·la antibel·licista amb el títol ($\text{CHCl}=\text{CH}$)₂A₂ (*Levisite*) oder *Der einzig gerechte Krieg* (1926). [Vegeu per exemple Berg, Jan, et al.: *Sozialgeschichte der deutschen Literatur von 1918 bis zur Gegenwart*. Frankfurt/M.: Fischer Taschenbuch 1981. Pags. 41-42.]

3) W I, p. 679; W[89] 4, p. 761. Sobre el simbolisme del color groc vegeu Klaus Pauli, p. 152-153, que estudia la funció d'aquest motiu en escenes de *Die Kapuzinergruft*, *Der stumme Prophet* i *Hieb*, i resumeix: "Das Gelb scheint Sinnlichkeit und Vitalität, aber auch Lebensgier, Gefährdung und Bedrohung zu signalisieren."

La mare dels Bernheim, un dels pocs casos en la narrativa de Roth en què aquest tipus de personatge rep un tractament ampli, és tractada de forma més negativa que la mare dels Zipper, que era vista com una víctima dotada de qualitats humanes i maternals. En canvi, la senyora Bernheim, dona inculta d'origen jueu, a més de no saber moure's en els cercles socials del seu marit, és freda, egoista, desconfiada, escassament intel·ligent i mostra un enorme orgull de casta; a partir de la mort del marit, amb la guerra i la inflació, es torna més i més avariciosa, acumulant bitllets de banc cada cop més devaluats i no permetent que el fill menor torni a casa per tal de llogar la seva habitació.

El servei militar de Paul és una successió d'actituds ideològiques contradictòries i escassament motivades. Si en les etapes que Tunda atravessava després de partir de Sibèria podíem veure un caràcter receptiu i influenciable, però sempre existia una motivació psicològica convincent i l'esdeveniment que desencadenava la nova fase només afavoria la culminació d'un procés, en canvi la trajectòria de Paul és únicament fruit de mòbils banals: del patriotisme entusiasta inicial, degut al fet que ha estat assignat a la cavalleria, cosa que li permetrà lluir l'uniforme i els coneixements d'equitació, passa al pacifisme més radical quan és transferit a intendència, participant en activitats clandestines i redactant pamflets incendiàris - ja que volia ser un heroi i l'exèrcit no li ha permès, es venja d'aquesta manera i a la vegada adquireix una certa notorietat. En les seves activitats de requisita té un enfrontament amb l'administrador d'una finca, el cosac Nikita Bezborodko, que l'humilia i el fa conèixer la por a la mort. L'escena i la humiliació que hi va patir el perseguiran per sempre més,

tot i els esforços per oblidar-se'n. En una de les seves reaccions característiques, Paul abandona el pacifisme i decideix passar a primera línia de combat i cercar-hi una mort digna d'un heroi, per tal de poder oblidar la vergonya d'aquells moments en què la frase feta "schmähliches Ende" se li havia presentat com una premonició inevitable.

Destinat al front oriental ("Es war der Rand der Welt"¹⁾), el desig de morir per reparar la infàmia no li impedeix envejar el germà menor, que és a casa lluny del perill. Però rep immediatament una petita ferida, i a continuació es contagia de tifus; de malalt estant, recupera el desig de viure, i en sortir de l'hospital agafa una pulmonia que torna a alliberar-lo del front. La revolució, que menysprea, el troba amb permís de convallescència i li permet passar per "das Muster heroischer, patriotischer Treue"²⁾ en ser colpejat en un enfrontament amb revolucionaris; en realitat, però, es sent feliç que la seva estimada Anglaterra, on va passar un temps estudiant a Oxford, hagi vençut la seva pàtria, que considera inferior.

El retorn a casa comporta un enfrontament físic i verbal amb Theodor, que pertany a una organització clandestina d'extrema dreta, i el descobriment de la gasiveria i l'egoisme curt de mires de la mare. Les finances, de la mort del pare i la guerra ençà, no són gaire bones, i Paul marxa a Berlín, a regentar personalment la banca familiar, que dirigeix cap a l'especulació, sense gaire capacitat i ben aviat amb grans pèrdues, cosa que no li impedeix fer una vida de gran senyor envoltat d'una cort de paràsits, entre ells un pseudorevolucionari ingenu i poc conseqüent; la relació entre els dos serveix a Roth per qüestionar i ridiculitzar les seves posicions polítiques, tan distants

1) W I, p. 556; W[89] 4, p. 637.

2) W I, p. 559; W[89] 4, p. 639.

en aparença i en realitat tan difuses i inconcretes.¹⁾ El tractament narratiu de Paul, Theodor i llur mare, sempre distant i menyspreativament condescendent, és ampliat aquí al Dr. König, la relació del qual amb Paul es basa en la sobrevaloració que cada un fa d'ell mateix i de l'adversari; la discreta i maligna ironia que aplica Roth a aquests personatges arriba aquí fins al sarcasme.

En una escena que ens mostra el "treball" de Paul al seu despatx, al qual dedica dues hores cada tarda, i que recorda articles primerencs com "Import und Export"²⁾, té lloc el retrobament amb Theodor, que demana dos mil dòlars per poder fugir a Hongria amb el seu company Gustav, autor d'un crim polític. L'arribada de Nikolai Brandeis - en la millor tradició teatral del *deus ex machina* - resol el conflicte i proporciona els diners requerits; d'ara endavant, ell serà l'autèntic protagonista, i Paul i Theodor es revelaran només com membres més destacats del rerafons sobre el qual es projecta el nou personatge. El fet que l'escena s'interrompi per permetre un llarg "Rückblick" sobre el temps que Brandeis porta a Berlin, i que a més sigui ell qui poc després expliqui a Paul les diferències entre la seva generació i la de

1) "Doktor König, der linksgerichtet war, mit Rußland sympathisierte und sich für einen Revolutionär hielt, dem nur eine Revolution fehlt, hörte mit der Andacht zu, die Gegner der bürgerlichen Gesellschaftsordnung für deren Stützen immer bereithalten. Bernheim hielt ihn für einen mächtigen Führer des Proletariats, und er sah in Bernheim einen geheimen Vertrauten der Schwerindustrie. So saßen sie einander gegenüber, die Repräsentanten zweier feindlicher Mächte, persönlich objektiv bis zur Freundschaft und jeder erfüllt von dem Gedanken an die Wirkung, die er auf den andern ausübte." W I, p. 579; WI89J 4, p. 660.

2) 18.1.1920, *Der Neue Tag*; publicat de nou sota el títol "Eine Stunde im Schieberbüro" a *Neue Berliner Zeitung*, 23.7.1920; amb aquest títol consta a WI89J 1, p. 298-299.

Theodor¹⁾, deixen immediatament clara la rellevància d'aquesta figura.

Però Paul, tot i l'evident mala fortuna dels seus negocis, que l'obliga a anar abandonant un rera l'altre els vells hàbits i amb ells perdre el cercle d'amics que vivien a esquena seva, no gosa col.laborar en els negocis que li proposa Brandeis, el qual domina l'especulació i aviat esdevé immensament ric. Després d'haver estat detingut Paul en un casino clandestí, es tornen a trobar a comissaria davant les fotos dels morts anònims, pels quals Brandeis demostra un interès relacionable amb el del propi Roth en l'article "Die Toten ohne Namen":

"(...) ich habe die Gewohnheit, mir die Bilder der unbekanntenen Toten anzusehen, ehe ich eines dieser Polizeibüros betrete. Das tröstet mich, verstehen Sie. Das gibt mir ein wenig Mut. Hätten Sie gedacht, daß so viele sterben, nach denen kein Hahn kräht? Danach können Sie berechnen, wie viele von dieser Art leben und noch nicht gestorben sind. Sie torkeln so auf den breiten Landstraßen dahin, hinter ihnen der Tod, hinter ihnen der Tod..."²⁾

L'interès de Brandeis, i a través d'ell el de l'autor, per aquestes persones pot explicar-se per l'afinitat que hi veuen amb la seva pròpia situació. Brandeis, fill d'una alemanya i d'un jueu, és originari d'una

1) "Und außerdem kenne ich die jungen Leute. Ihre Emotionen sind kostspieliger, als unsere es waren, auch als Ihre es waren. Was brauchten wir? Frauen. Die Jugend von heute braucht Blut. Und das ist unbezahlbar. (...) Ich verstehe, daß der Tod diese Menschen so anzieht, wie wir einmal vom Leben angezogen waren. Sie fürchten den Tod, wie wir einmal das Leben gefürchtet haben, sie sehnen sich nach ihm, wie wir uns einmal nach dem Leben gesehnt haben. Glauben Sie nicht, daß es sogenannte schädliche Ideen sind, die diese jungen Leute treiben! Angst und Durst treiben sie wie Tiere. Ideen sind Vorwände - immer Vorwände gewesen - (...) Ideen sind Vorwände, man findet immer welche. (...) Sie sind ja so unglücklich, diese Leute! Sie haben keine Freuden mehr, nur Ideale. Ach, wie traurig sind diese Idealisten!--" W I, p. 589-590; W[89] 4, p. 670.

2) W I, p. 597; W[89] 4, p. 678. "Die Toten ohne Namen" (*Neue Berliner Zeitung*, 17.1.1923; W[89] 1, p. 914-916) expressa una idea similar: "Tausende sterben ungekannt in der großen Stadt. Sie haben keine Eltern, keine Freunde, sie haben einsam gelebt, sie sind vergessen gestorben. Sie saßen nicht fest im Gefüge einer Gemeinschaft - so viele Einsame gibt es in der großen Stadt. Wenn hundert erschlagen werden, leben noch Tausende weiter, ohne Namen, ohne Dach, Menschen wie Steine. Einer gleicht dem andern, alle kommen gewaltsam um (...). Nur eine namenlose Photographie fordert teinahmslose Menschen im Korridor der Polizei vergeblich zu einer Agnoszierung auf."

de les colònies alemanyes a Ucraïna - origen similar al que reclamava Roth per a ell mateix -, en concret Helenental, es troba en situació apàtrida i indocumentada, i rebutja la possibilitat de posseir una existència burgesa i regular que l'integri de forma definitiva en algun lloc de la societat; el seu únic mòbil és la llibertat absoluta, també envers els rols socials que successivament ha ostentat, i dels quals es desfà abans que puguin empresonar-lo - recordem la conversa de Tunda amb el "Fabrikant" a *Die Flucht ohne Ende* al voltant d'aquest tema. Es tracta d'una magnificació dels propis problemes de nacionalitat i documentació, de la vida nòmada i fora de les regles convencionals, i sobretot del desig de llibertat absoluta del mateix escriptor, que com Brandeis desitjaria trencar tots els lligams per a experimentar noves existències. No només es tracta de les convencions socials, sinó també dels lligams familiars, com es demostra per la llibertat amb què Brandeis pren una dona o se'n separa.¹⁾

La clau per a aquesta actitud de Brandeis es troba en una experiència durant la revolució russa. Ell, que s'havia conformat amb ser mestre al seu poble tot i haver estudiat a diverses universitats, després de

1) Una carta del 30.7.1928 a Benno Reifenberg, a més d'indicar les dificultats per a demostrar que és austríac, constata: "3. Muß ich selbst ein neues Leben beginnen. Es ist wieder einmal die Zeit, in der ich meine Existenz vollkommen umändern muß. Wegfahren, ein Jahr frei und allein sein - ich will nach Amerika, wenn nicht nach Sibirien." (Briefe, p. 136). Anys abans, Roth consignava ja un desig indeterminat de canvi, i un rebuig dels lligams que li ho impediien, en carta a Benno Reifenberg des de Marsella (26.8.1925): "700 Schiffe stehn im Hafen. Ich weiß nicht, ob ich mich nicht plötzlich einschiffe. Meine Frau weint jeden Tag, wäre sie nicht hier, ich wäre längst fort. So empfinde ich zum ersten Mal die Anwesenheit meiner Frau. Erst in einem Hafen ist man verheiratet." (Briefe, p. 60.) El tema de la nova vida, sota una nova identitat, ha estat tractat en diversos articles, com "Direktor Bernotat" (*Berliner Börsen-Courier*, 18.6.1922; WI891 1, p. 824-827), "Schaffranitz" (ibidem, 15.4.1923; WI891 1, p. 986-988) i sobretot "Der Fürst des Weltalls" (*Frankfurter Zeitung*, 23.7.1924; WI891 2, p. 225-228), i serà també molt important a *Der stumme Prophet*, en una línia semblant a la ja seguida dins *Die Flucht ohne Ende*.

combatre amb l'exèrcit roig va obtenir la comandància a la seva zona d'origen, i va haver de portar a terme la redistribució de la propietat, que entre els colons alemanys pobres era rebutjada per immoral. Obligat pels seus superiors a executar un sacerdot com a escarment i trasbalsat per aquesta mort, que sentia com molt diferent de les portades a terme com a soldat, va poder comprovar que la cura havia fet efecte entre els pagesos, els quals acceptaven ja sense més problemes els béns que els corresponien en el repartiment, defensat ara pels altres religiosos. Mentalment perturbat, va abandonar la regió amb l'al·lucinació de voler assolir la vora del món¹⁾ i en arribar al mar, a Constantinoble, recuperà la raó. D'ara endavant adoptà múltiples personalitats, començant cada cop de bell nou i amb l'únic interès d'observar el món, per a la qual cosa es procurava diners només per tal de disposar de llibertat de moviments. L'actitud de distanciament envers el món que l'envolta, propera a la de Tunda, queda enunciada així:

"Ich bin also ein Neugeborener, eben ins Leben getreten. Was soll ich in dieser Welt? Lohnt es sich, sie zu erleben? Ich habe nur eine Freiheit: sie zu verlassen. Aber es scheint, daß die Welt eine gewisse Anziehungskraft ausübt. Sie macht mich neugierig. (...) Die Menschen kommen mir merkwürdig vor, weil ich in jedem ein Stück vom alten, verstorbenen Nikolai Brandeis wiederfinde. Sie leben noch von Idealen, haben Gesinnungen, Häuser, Schulen, Behörden, Pässe, sie sind Patrioten und Antipatrioten, kriegerisch und pazifistisch, national und kosmopolitisch. Ich bin nichts von alledem. Ich habe Vaterländer gehabt, sie sind untergegangen. Ich habe an Gesinnungen geglaubt, sie haben sich verflüchtigt. Ein einziger Pfarrer ist gestorben, und sein Tod hat alles offenbart. Merkwürdig, daß die Leute nicht an Wunder glauben. An alles glauben sie, nur nicht an Wunder. Ich habe Wunder erlebt. Wer aber von all denen, die an Ideen glauben, hat seine Idee dermaßen erlebt?"²⁾

1) "Eines Abends überfiel ihn der Wahnsinn. Ihn beherrschte die Vorstellung, daß der Rand der Welt nicht ferne sein könne, jene Stelle, von der aus man in den Abgrund der ewigen Nacht stürzen müsse. Er sah deutlich die Erde als eine Scheibe, von einem Stengel gehalten, etwa wie ein flacher Pilz mit zackigen Rändern. Diese zu erreichen war sein Ziel." W I, p. 608; W[89] 4, p. 689.

2) W I, p. 608-609; W[89] 4, p. 690.

Molts trets de la personalitat de Brandeis resulten interessants, com ara la convicció que la seva indiferència davant dels diners és la base del seu èxit (idea que retrobarem al fragment *Jugend*), l'animadversió envers la policia i l'administració de justícia, semblant a la sentida per Andreas Pum en sortir de la presó, o el desinterès pel teatre i la preferència pel cinema, que presentava una ficció més ingènua i primitiva, menys pretenciosa i fàcilment accessible als espectadors.¹⁾

Paul, que a través d'un aventurer oportunista hongarès, Sandor Tekely, ha aconseguit enamorar Irmgard Enders, neboda d'un important personatge de la indústria química, obté de Brandeis una plaça de director en el seu gran conglomerat d'empreses, centrades en una cadena de grans magatzems dedicats a un nou grup social: els empleats.²⁾ A la vegada, Brandeis situa Theodor com a redactor en un diari demòcrata amb predomini jueu, ja que precisament allà pot fer carrera - cosa que sembla una al·lusió poc favorable a la *Frankfurter Zeitung* i altres publicacions similars:

"Ich glaube, Sie interessieren sich genügend für Zeitungen, um ein Journalist werden zu können. Nun könnte ich Sie zwar einem politisch rechtsgerichteten Blatt empfehlen. Aber dort gibt es mehrere Ihresgleichen. Dagegen sind Sie vielleicht eine Akquisition für ein demokratisches Blatt, ein großes, von altem Ruf, dessen Verleger mir

1) "Er dachte daran, daß es ein unanständiges Geschäft war, für eine Fiktion zu bezahlen, die nicht zugab, daß sie eine war. (...) Nein! Er ging lieber ins Kino. Er liebte die ahnungslose Dunkelheit des Zuschauerraums und den belichteten Schatten der Agierenden. Er liebte die primitive Spannung der Fiktion, die sich ehrlich zu sich bekannte." W I, p. 617-618; WI 89] 4, p. 699.

2) No és casual que fos precisament Siegfried Kracauer, amic i col·lega de Roth, qui publicà un dels primers estudis sociològics sobre aquest grup: *Die Angestellten aus dem neuesten Deutschland*. Frankfurt/M., 1930. A més, Roth observava amb interès i desconfiança el fenomen dels grans magatzems; recordem articles com "Das Warenhaus und das Denkmal" (12.1.1928), que forma part de *Briefe aus Deutschland*, o bé "Das ganz große Warenhaus" (*Münchener Neueste Nachrichten*, 8.9.1929; BSB, p. 320-323).

verpflichtet sind. Ein demokratisches Blatt kann einen jungen Mann von Ihrer rechtsradikalen Vergangenheit sehr gut brauchen. Um offen zu sein: Bei den Juden können Sie Karriere machen."¹⁾

El fet que Roth es refereixi precisament a la indústria química es deu d'una banda a la dependència de la *Frankfurter Zeitung* i la seva casa editorial, Societät Verlag, envers aquesta branca, en especial la gran empresa IG Farben; d'altra banda, Roth li atribuïa un paper econòmic preponderant i en augment, com demostra un monòleg²⁾ de Brandeis que cita xifres i noms d'empreses concretes. Brandeis, que dubta entre intentar competir dins la branca i abandonar per a canviar totalment de vida altre cop, fa una observació que reapareixerà posteriorment i que mostra com la nova indústria ha envaït totes les àrees de la vida: la nitroglicerina s'utilitza tant per a fer mitges com per a obtenir gasos letals. Aquest és l'únic poder veritable en un món afeblit, on els aparentment poderosos es sustenten només del so del seu nom, que a la vegada els manté presoners. Brandeis, que ha adquirit poder gràcies a la indiferència i menyspreu que sent per la societat que l'envolta, la jutja tan manipulable que només cal una voluntat decidida per a obtenir qualsevol objectiu - gairebé una premonició de l'ascens de Hitler amb mètodes similars:

"Ich verdanke alles der Widerstandslosigkeit und der Ohnmacht der Menschen und der Einrichtungen. Nichts in dieser Zeit wehrt sich gegen Ihren Druck. Versuchen Sie, einen Thron zu erlangen, und es wird sich ein Land finden, das Sie zum König ausruft. Versuchen Sie, eine Revolution zu machen, und Sie werden das Proletariat finden, das sich erschießen läßt. Bemühen Sie sich, einen Krieg hervorzurufen, und Sie werden die Völker sehen, die gegeneinander ausziehn."³⁾

1) W I, p. 658; W[189] 4, p. 740.

2) Brandeis disposa d'un interlocutor en la persona d'un directiu de la seva empresa, però aquest no intervé (W I, p. 660-662; W[189] 4, p. 742-744). Es tracta doncs d'un "Monolog im weiteren Sinne", segons la definició de *Metzler Literatur Lexikon*, p. 290 (Stuttgart 1984).

3) W I, p. 661; W[189] 4, p. 743.

Brandeis pren finalment la decisió d'abandonar aquesta existència ja massa consolidada, que amenaça la seva independència, i desapareix sense deixar rastre d'un món que continua la seva marxa rutinària:

"Noch wußte er nicht, wohin er gehen würde. Ueberall schien ihm die Erde gleich zu sein. In allen Städten aller Länder gebar sie mit unendlich geduldiger und schmerzlicher Güte die schwächlichen Paul Bernheims, die Gefangene ihrer törichten Wünsche wurden; die kläglich verworrenen Theodors, die im ewigen, dichten Schatten der öffentlichen Pathetik lebten; die Gewalthaber, denen die Macht zur Ohnmacht wurde und die im Giftgas erstickten, das sie erzeugten (...). Ohne mich, dachte Brandeis, wird die Welt ihren ewigen, langweiligen Gang weitergehn. (...)
Er stieg in den Zug, und es wurde wieder ein neuer Nikolai Brandeis geboren.
Und also beginnt hier ein neues Kapitel."¹⁾

Aquest final obert, amb la figura protagonista contra un rerafons d'activitat rutinària que segueix el seu curs, forma un clar paral·lel al de *Die Flucht ohne Ende*, però les característiques del protagonista són diferents: si bé tant Tunda com Brandeis oposen al món la seva indiferència, el primer d'ells és un perdedor, mentre que el segon és capaç de dominar qualsevol situació, ja que és més fort que allò que l'envolta. A més, *Rechts und links* acaba amb una promesa de continuació, que no arribà a realitzar-se: Roth projectava una novel·la amb Brandeis com a protagonista, que havia de dir-se "Eintritt verboten. Geschichte eines Mannes ohne Maß."²⁾

El fet que Roth publicés el 1929 els dos fragments de *Der stumme Prophet* esmentats anteriorment fa pensar que aquest gran tors havia arribat ja a la situació redaccional que permeté a Werner Lengning reconstruir la novel·la coneguda actualment sota aquest nom. L'opinió, d'altra banda molt ben documentada, de Klaus Pauli, que ja hem indicat

1) W I, p. 689-690; W I 891 4, p. 771-772.

2) Vegeu la carta del 10.12.1929 a René Schickele, Briefe, p. 155-156.

a l'apartat 2.f., és que l'obra es trobava pràcticament acabada i era a més una de les més extenses entre les primerenques.¹⁾ El motiu per a no publicar-la el veu, seguint P. W. Jansen, en el desig de no atiar l'anticomunisme quan el veritable perill es situava a la dreta.²⁾ Per part nostra, pensem que Roth desitjava tornar a la Unió Soviètica i visitar Sibèria sobretot per culminar la redacció d'aquesta obra, potser revisant-la, de la mateixa manera que volia ampliar i corregir els seus reportatges del viatge anterior amb una nova estada, sobre la qual va tenir converses primer amb la casa Ullstein i posteriorment amb la *Frankfurter Zeitung*; aquest projecte llargament mantingut (al volum de correspondència s'hi troben referències entre el setembre de 1927 i el setembre de 1930) no arribà mai a fer-se realitat.³⁾ D'altra banda, des de la perspectiva de la composició narrativa, el final obert descrivint l'actitud passiva i expectant del protagonista enmig de l'activitat de l'entorn - aquí establint el contrast entre la petita ciutat siberiana i el món occidental - presenta paral·lels evidents amb els finals de *Rechts und Links* i *Die Flucht ohne Ende*; amb aquesta darrera obra s'estableix un lligam explícit en fer aparèixer els personatges de

1) Vegeu Pauli, p. 220: "Zudem, so fragmentarisch (...) wirkt das Werk beim Lesen keinesfalls. Die Fabel ist durchaus in großem Bogen kontinuierlich entwickelt und abgeschlossen; der 'Inhalt' (...) gut nachvollziehbar. Auch ein rein quantitativer Gesichtspunkt kann die Annahme, daß die Arbeit am Roman relativ weit fortgeschritten war, nur rechtfertigen. Von den neun Romanen (einschließlich des 'Hiob'), die Roth bis 1930 schrieb, hat, nach 'Rechts und Links' (mit 162 Seiten in der vierbändigen Werkausgabe), der 'Stumme Prophet' mit 156 Seiten den größten Umfang. Zum Vergleich: 'Hiob' (133 S.), 'Flucht ohne Ende' (108 S.), 'Zipper und sein Vater' (106 S.). Alle anderen frühen Romane liegen unter 100 Seiten."

2) Ibidem.

3) Vegeu Briefe, p. 110 (20.9.1927), p. 132 (juliol 1928?), p. 141 (15.1.1929), p. 142 (18.1.1929), p. 150 (28.3.[1929]), p. 156 (20.1.1930), p. 157 (10.2.1930), p. 169-170 (20.6.1930), p. 170-171 (27.6.1930) i p. 183 (setembre 1930).

Baranowicz i Alja i anomenar Franz Tunda,¹⁾ en una primera versió dels nexes entre obres a través de personatges comuns que Scheible anomenaria "Joseph Roths *Comédie Humaine*", i que es donarà en major grau a partir de *Hioh*. En la direcció de l'obra tardana apunta el local de la "Grenzschenke" on Friedrich, després de deixar la casa del tutor, exerceix d'agent d'una companyia naviliera que trasllada els desertors procedents de Rússia cap a ultramar ("aus dem Unglück ins Unglück"²⁾); l'hostal fronterer és el regne de Kapturak, el qual d'aquesta obra ençà serà el contrabandista de persones i mercaderies per excel·lència i l'encarregat de proporcionar documents falsos i noves identitats, per exemple al mateix protagonista. El nom "Zur Kugel am Bein" de l'hostal, a més de la connotació d'inexorabilitat del destí al qual els fugitius volen escapar, implica també la noció que en el primer article de Roth d'aquest títol³⁾ identificava l'obligatorietat de la documentació en la societat contemporània amb la situació d'un presoner, de la qual hom només podia alliberar-se disposant d'identitats falses - com s'il·lustra ja al principi de la novel·la amb la figura de l'agitador polític Savelli, imatge de Stalin.

Tot remarcant l'afinitat entre Roth i Gustave Flaubert, Pauli relaciona aquesta novel·la amb *L'éducation sentimentale* i amb l'anàlisi que Lukács en féu. *Der stumme Prophet* seria un psicograma dins la

1) W I, p. 845-846; W[89] 4, p. 928-929.

2) W I, p. 702; W[89] 4, p. 784.

3) "Die Kugel am Bein", *Der Neue Tag*, 28.9.1919; W[89] 1, p. 145-148: "Stärker als alles Eisen, das im Kriege verschossen wurde, erwies sich die Materie, die unser Zeitalter beherrscht: das Papier. (...) wir schleppen immer noch die Kugel am Bein mit: den Paß. (...) Ich bin nichts anderes als Paßbesitzer, vom Paß besessener Staatsbürger. (...) Hochstapler haben fünf Pässe, Schmuggler zehn, politische Abenteurer zwanzig. // Aber diese Pässe sind nicht Beschwer. Sie bedeuten im Gegenteil volle persönliche Freiheit. Ein Häftling, der zwanzig Zellen zugleich bewohnt, sitzt in keiner. // Nur wir, die Harmlosen, sind die Opfer des Systems. (...)" (p. 146-148).

tradició de l'"Entwicklungsroman", i concretament constituïria un "Gesellschafts- und Desillusionsroman" a la manera del model, amb la diferència que aquí el tema secundari d'aquella obra, l'aspecte polític, ocupa el primer pla, reflectint en un destí individual fenòmens d'abast molt més ampli.¹⁾

Des de la infantesa, Friedrich està predestinat per la seva condició de fill il·legítim i discriminat en el tracte rebut del tutor²⁾, així com per la seva intel·ligència crítica, a un futur d'*Außenseiter* i de rebel, primer envers la societat burgesa tradicional i després envers la postrevolucionària. Aquesta motivació biogràfica mancava en canvi en el cas de Tunda, fill de bona família i ben adaptat a la societat de preguerra, i que tot i així seguiria una trajectòria similar a la de Kargan a causa d'experiències posteriors. El mòbil inicial de Friedrich serà la venjança envers la societat i el desig de demostrar-se a ell mateix i a tothom que pot aconseguir el que es proposi. La sensació que el domina un cop passat l'"Abitur", de poder assolir qualsevol meta per més hostil que sigui el món, presenta una gran similitud amb l'eufòria de Roth cap al final del "Gymnasium"; però el sentiment de ser diferent dels altres i trobar-se'n aïllat no abandonarà mai Kargan:

"Friedrich prüfte seine Stellung. Er zählte seine Kräfte. Er sammelte sie und überlegte, ob er eine Schlacht wagen könne. Er hatte soeben eine Barriere genommen. Er war durch eine lächerliche Prüfung gesellschaftsfähig geworden. Er konnte alles werden: ein

1) Pauli, p. 241: "Im Gesellschafts- und Desillusionsroman 'Der stumme Prophet' ist (...) das Seitenthema zum Hauptthema geworden, die 'Education politique' steht im Vordergrund, die 'Education sentimentale' ist ihr beigegeben; manchmal werden sie gleichrangig behandelt, an die geheimen Wechselbeziehungen erinnernd. Gezeigt wird das Scheitern des Einzelnen und das Scheitern einer Idee." Vegeu també p. 293 per a la consideració de l'obra com un psicograma.

2) Hi han elements autobiogràfics evidents en la mala relació amb el tutor i la manca de pare; i ja hem vist que la condició de fill il·legítim apareix sovint en les diverses ficcions que Roth escampà sobre ell mateix.

Verteidiger der Menschen, aber auch ihr Unterdrücker; ein General und ein Minister; ein Kardinal, ein Politiker, ein Volkstribun. (...) Welch ein weiter Weg für einen, der arm und allein ist! Für einen, der nicht einmal einen Namen und ein Dokument hat! Alle andern wurzeln in einem Haus. Alle anderen sind festgefügt wie Ziegel in einer Mauer. Sie haben die köstliche Gewißheit, daß ihr eigener Untergang auch das Ende der anderen ist."¹⁾

La relació amb Hilde von Maerker i el món burgès i convencional en què ella es mou forma el contrapès de la carrera de Friedrich com a revolucionari. Però ja en aquest moment queda clara la seva distància envers els companys Savelli, T., L., i també, amb més afinitats, R.; només amb Berzejew existeix una bona sintonia. Friedrich representa, a més, un tipus molt peculiar de revolucionari, que creu en Déu²⁾ i que inclou entre els objectius la lluita contra el progrés i l'emancipació de la dona - cal dir que es tracta d'una emancipació tal com Hilde l'entén, és a dir fictícia, com demostrarà la seva posterior relació amb von Derschatta, que abocarà a un matrimoni no desitjat i infeliç.

"Er wird ein Krieg gegen die Gesellschaft sein, gegen die Vaterländer, gegen die Dichter und Maler, die bei Ihnen verkehren, gegen die trauten Familien, gegen die falsche Autorität der Väter und den falschen Gehorsam der Kinder, gegen den Fortschritt und gegen Ihre Emanzipation, gegen die Bourgeoisie kurz und gut."³⁾

De fet, Kargan i durant l'època pre-revolucionària també R. miren més aviat cap al passat, on veuen realitzat allò que més admiren, i el que realment desitgen és poder-se desenvolupar plenament ells mateixos com a individus, més que no pas redimir les masses; vegeu sinó els següents passatges:

"Ich fühlte mich in diesem Augenblick sozusagen als Europäer, wie R. sich nennt. Er meint die großen europäischen Traditionen: den Humanismus, die katholische Kirche, die Aufklärung, die Französische

1) W I, p. 708; W[89] 4, p. 790. La idea reapareixerà per exemple a la p. 783 (W I) i p. 869 (W[89] 4).

2) Anotació al diari de Kargan: "Aber der Hohn wie der kindische Spott und wie die ernste Gegnerschaft scheinen mir immer noch Bestätigungen für die Existenz Gottes zu sein." W I, p. 792; W[89] 4, p. 874.

3) W I, p. 780; W[89] 4, p. 862.

Revolution und den Sozialismus. (...) R. könnte mein älterer Bruder sein. (...) Wir hassen die Gesellschaft, persönlich, privat, weil sie uns nicht gefällt. (...) Wären wir in einem früheren Jahrhundert geboren, wir wären sozusagen Reaktionäre, Priester vielleicht, Ratgeber, Adjutanten, anonyme Sekretäre an einem europäischen Hof. Wir beide hätten in einer Zeit geboren werden müssen, in der man sein Schicksal noch selbst bestimmen konnte, wenn man außergewöhnlich war. Die Mittelmäßigen wären noch unten."¹⁾

Amb aquestes expectatives pel que fa a la revolució, no ens podrà sorprendre que el seu resultat tal com el veia Roth, amb l'aburgesament generalitzat, l'adoració de la tecnologia i l'optimisme obligatori no satisfagui els desitjos de Friedrich, que seguirà essent el vell rebel de sempre.²⁾ El fet que l'antic règim el deporti a Sibèria per les seves activitats revolucionàries i després l'antic company de lluita Savelli faci el mateix per considerar-lo contrarevolucionari denota la manca de perspectives polítiques que constaten el narrador i l'autor; la connotació de cercle viciós sense sortida possible ve remarcada pel fet que sigui Kapturak, ara al servei de Savelli, l'encarregat de conduir Kargan a la segona deportació siberiana, quan ell havia estat present a l'inici de la seva carrera revolucionària.

Els antics ideals segueixen essent vàlids (les paraules màgiques llibertat, món nou, poble,... mantenen llur efectivitat, i els demagogs poden seguir usant-les, sia sincerament com Kargan feia o bé per a manipular les masses³⁾), però el triomf de la revolució russa no els ha realitzat, i els seus representants han esdevingut ja objectes de consum dels medis de comunicació occidentals, en una demostració de la força d'una societat capitalista que digereix i fa innocus fins i tot els enemics més acèrrims.⁴⁾ Kargan i Berzejew són, amb Tunda, exponents del tipus de lluitador que no accepta la situació postrevolucionària ni creu

1) W I, p. 787; W[89] 4, p. 869-870.   2) W I, p. 813; W[89] 4, p. 896.

3) W I, p. 799-802; W[89] 4, p. 883-885.

4) W I, p. 803; W[89] 4, p. 886.

que s'hagin d'ofedir sacrificis a la revolució, en tant que els companys, responent a les seves tendències innates a l'aburgesament, esdevenen en realitat buròcrates petitsburgesos addictes a l'optimisme obligatori oficialment propagat.¹⁾ Però aquesta evolució ja s'havia vist prefigurada a Alemanya i Austria abans de la guerra en els personatges que simbolitzaven l'esquerra, com ara el representant socialista o el sindicalista, i es dona ara també en la persona del diputat alemany comunista²⁾; sembla ser per tant inevitable, independentment de l'organització social on tingui lloc. Només en surt victoriosa la burocràcia, preocupada únicament pel propi manteniment.

"Den Juden gleich, die sich immer nach dem Osten wenden, wenn sie beten, richteten sich die Revolutionäre immer nach rechts, wenn sie anfangen, öffentlich zu wirken. (...) Die Revolution blieb immer links, nur ihre Vertreter rückten immer nach rechts."³⁾

"Friedrich erinnerte sich, wie sie sich alle (...) auf die leeren Stühle in den Aemtern gestürzt hatten, um die sich die Soldaten der Revolution nicht kümmerten. Die Soldaten kehrten zu ihren Feldern zurück, die man noch nicht bebauen konnte, zu den Maschinen, die noch stillstanden. Die anderen, die während des Bürgerkriegs schon Manifeste, Verordnungen, Pläne, Lehrbücher, Broschüren geschrieben und abgeschrieben hatten, behielten ihre Federn in den Händen, die Federn, die dünnen, stählernen Instrumente, die stärksten Werkzeuge der Macht. Aber es ergab sich, daß die Männer, denen es freigestanden war, ihre Talente und ihre Kraft zu beweisen, keine Talente besaßen und nur Kraft genug, den gleichwertigen Gegner mit den Ellenbogen vom Schreibtisch zu verdrängen und wieder am Schreibtisch zu erscheinen, wenn es dem andern gelungen war, sie zu verdrängen."⁴⁾

Altres elements remarcables de la novel·la serien la valoració de la generació de preguerra en la persona del pare de Hilde von Maerker (primer vehicle de la idea que la monarquia fou ensorrada pels acudits dels seus súbdits, que retrobarem en boca de Chojnicki) tot i la marcada distància crítica amb què es constaten les seves contradiccions⁵⁾, la

1) W I, p. 813-814 i 828-830; W[89] 4, p. 897-898 i 911-913.

2) W I, p. 778-783 i 819-820; W[89] 4, p. 861-865 i 902-903.

3) W I, p. 819 ; W[89] 4, p. 902.

4) W I, p. 829; W[89] 4, p. 912.

5) W I, p. 838-839; W[89] 4, p. 921-922.

descripció d'una típica ciutat alemanya plena d'edificis de maó i per la qual sembla que el temps no passi¹⁾, la reaparició del tema de la nova identitat que permet canviar d'existència²⁾ o la narració d'un episodi antisemita al voltant d'un periodista jueu, el Dr. Süßkind, que pretén negar totalment el seu origen³⁾, o la idea que coneixem ja del pròleg de *Die weißen Städte* sobre la inadequació entre la realitat i els conceptes amb què hom pretén abarcar-la: "Das Leben steckt in den Begriffen wie ein ausgewachsenes Kind in zu kurzen Kleidern."⁴⁾ Igualment hi ha petits detalls prefigurats en articles anteriors, com l'amagatall en forma de llibre de les begudes alcohòliques al despatx del marit de Hilde⁵⁾ o bé la descripció d'un local parisenc, molt propera a l'atmosfera de l'article "Bericht aus dem Pariser Paradies".⁶⁾

En aquest període trobem una sèrie d'articles que tematitzen la creació literària i ataquen la falsa interpretació que se n'ha fet en nom de la *Neue Sachlichkeit*, convertida en un tòpic a partir del qual hom ha pres per literatura el que no era més que testimoni directe dels fets, en el millor dels casos; l'adoració ingènua del "Stoff" i l'oblit de la forma han fet que fins i tot testimonis falsos fossin presos per autèntics. Aquests mals del temps i de la moda literària han vingut reforçats per la tendència endèmica als països de llengua alemanya de considerar que la intel·ligència és un defecte per a un escriptor, i que l'ideal és un "Dichter", no pas un "Schriftsteller": davant d'aquesta

1) W I, p. 778 i 818; W[89] 4, p. 860 i 901.

2) W I, p. 799-800; W[89] 4, p. 882-883.

3) W I, p. 773-778; W[89] 4, p. 855-860.

4) W I, p. 754; W[89] 4, p. 836.

5) W I, p. 827-828; W[89] 4, p. 911. L'article relacionat, "Der deutsche Dichter Kantorowicz", es publicà a *Die Glocke* el 19.2.1923 i es troba a W[89] 1, p. 934-936.

6) W I, p. 834-835; W[89] 4, p. 917-918. L'article aparegué el 14.4.1926 a *Frankfurter Zeitung* i es troba a W IV, p. 54-57 i W[89] 2, p. 556-559.

actitud que tradicionalment sospitava del realisme i dels plantejaments de tipus racional s'explica la reacció dels joves escriptors que proclamaren l'objectivitat com a principi, com si fos quelcom d'excepcional, quan per exemple en la literatura francesa constituïa la regla ja de sempre. Ara bé, el pèndol ha oscil·lat massa cap al costat contrari, i hom ha elevat a la categoria de literatura el que no era sinó "Augenzeugenbericht" sense cap mena de distància ni qualitat artística. La tradició alemanya de considerar la manca d'intel·ligència com la més alta qualificació poètica, unida a la moda que ha declarat la joventut un valor en si mateix, ha entronitzat productes mancats totalment de nivell. Il·lustrem aquesta opinió de Roth a partir d'un article titulat significativament "Lob der Dummheit":

"Von Zeit zu Zeit vermisse ich an einer der offiziellen Stellen, die für die deutsche Literatur zuständig sind: Literaturgeschichte, Akademie für Dichtkunst und Buchhändler-Börsenblatt, die direkte, unverblünte Forderung nach der Dummheit des deutschen Dichters als einer zu Dicht-Zwecken unumgänglich notwendigen Eigenschaft. Vom Publikum Deutschlands ist diese Forderung schon oft erhoben worden. (...) Wie kann einer 'schaffen', wenn er denkt? Wie kann einer 'dichten', wenn er überlegt? (...)

Aus diesen Gründen ist bei uns jene Gattung Literatur so beliebt, die ich die barbarische Belletristik nennen möchte. Bei uns ist es schon ein Vorzug, nicht schreiben zu können. Wenn einer stottert, so sagt man: er schreibe 'unvermittelt und ungekünstelt'. Wir lieben die frischen Jungens (die blauen unter den frischen werden bevorzugt), die so rasch von der Realität herkommen wie die Semmeln vom Bäcker und richtig was 'erlebt' haben."

A l'origen de l'actitud crítica envers la *Neue Sachlichkeit* podem suposar-hi el desig de Roth de distanciar-se de la producció literària d'un grup d'autors amb alguns dels quals es sent en desacord, i que ell mateix amb el pròleg a *Die Flucht ohne Ende* i els articles relacionats havia contribuït a promocionar; i també la decepció pel poc èxit de

1) "Lob der Dummheit", a *Die Literarische Welt*, 27.9.1929; W IV, p. 231-234. Estretament relacionat amb aquest article es troba "Die Ueberschätzung der Jungen" (*Münchner Neueste Nachrichten*, 17.2.1930; W IV, p. 261-263), que constata l'existència d'aquest fenomen també a França.

venda de les seves novel·les més properes a aquells principis. Roth insisteix en el fet que cal distingir la proximitat a la realitat, fruit de l'observació i de la modelació literària d'allò observat, és a dir el que seria realment "dokumentarisch", enfront del que ha fet "die berühmte 'Neue Sachlichkeit'", "die das Dokumentarische mit dem Kunstlosen verwechseln möchte." L'exigència d'autenticitat, afirma Roth, havia nascut del desig d'una literatura propera a la vida, allò que sempre ha constituït l'autèntica "Dichtung", per contraposició a la ficticitat "aus konstruierten, also verlogenen 'Erfindungen'." Aquesta postura s'ha vist malentesa i tergiversada, i cal resituar la qüestió. Els crítics parlen erròniament d'una crisi de la novel·la, però és evident que no existeix més norma que la qualitat artística, com demostra el fet que ja *L'éducation sentimentale* de Gustave Flaubert fos desqualificada per no atènyer-se als preceptes.

"Heute aber macht sich die gefährliche Weigung bemerkbar, *nur mehr* das erkennbar Dokumentarische anzuerkennen. (...) Man verwechselt das 'Erfundene' mit dem 'Konstruierten'. Auch 'erfinden' heißt 'beobachten', gesteigertes 'Finden'. Es lebe der Dichter! Er ist immer 'dokumentarisch'!

Der Roman macht nur scheinbar eine 'Krise' durch. In Wirklichkeit ist es offenbar geworden, daß er keine Gesetze kennt. (...) Es gibt kein 'Gesetz', keine 'Norm', keine 'Regel'. Es gibt nur schlechte Autoren und gute."¹⁾

Estretament connectat amb aquestes preses de posició es troba l'agressiu i sarcàstic article "Selbstverriß", que mostra la decepció de Roth per la mala acollida obtinguda per *Rechts und Links*, cosa que Roth atribueix a l'escassa acció de l'argument i a la banalitat del món contemporani que la novel·la reflecteix. Molt important és la constatació que no és la trama, el "Stoff" l'important, sinó la

1) "Es lebe der Dichter!", *Frankfurter Zeitung*, 31.3.1929; W IV, p. 223-225.

configuració d'un món literari que efectua l'autor a partir del llenguatge:

[Mein Roman *Rechts und Links*] "hat zwar einen Anfang, aber nur, weil er doch anders nicht hätte beginnen können. Er hat dafür keinen Schluß, er hat ganz demonstrativ keinen Schluß. Seine Spannung kommt höchstens aus der Sprache, nicht aus den Vorgängen. (...) Das Rohmaterial sinkt also in meinen Büchern zur Bedeutungslosigkeit einer Illustration. Einzig bedeutend ist die Welt, die ich aus meinem sprachlichen Material gestalte (ebenso wie ein Maler mit Farben malt). (...) Ich aber bestrebe mich (...) im Leser ein gewisses Gefühl der *Langeweile* zu erzeugen, die eine notwendige Konsequenz sprachlicher Sorgfalt ist, und der Bemühung, die Hohlheit der Gegenwart nicht etwa konvex aufzuzeichnen, die Substanzlosigkeit unserer Zeitgenossen nicht etwa als 'Tragik' oder 'Dämonie' darzustellen, sondern die banale Trostlosigkeit dieser Welt präzise widerzuspiegeln. (...) Ich habe dem Menschen der Gegenwart sein eigenes Bild vorgehalten. Kein Wunder, daß er es nicht ansehen will. Es graut ihm davor - und noch mehr als mir. (...) Nein! Ich kann dem Leser nicht den Gefallen erweisen, ihn mit seinem substantielleren Großvater zu verwechseln."¹⁾

La formulació més extensa i programàtica d'aquest credo literari la trobem en l'article "Schluß mit der 'Neuen Sachlichkeit'!" (*Die Literarische Welt*, 17 i 24.1.1930), escrit ja durant la redacció de *Hiob*, la primera novel·la publicada per Roth que s'apartava obertament dels principis d'aquell moviment. Roth hi defensa la primacia de la narració literària, producte d'un procés de creació conscient i professionalitzat, davant del 'document' avalat només per un testimoni ocular incapaç de distanciar-se prou dels fets per tal de constatar el que aquests puguin posseir de validesa universal. Els fets no són sinó la matèria primera, que únicament adquireix categoria artística en mans d'un literat. Ara bé, l'exigència d'autenticitat que fou a l'inici d'aquest moviment és en si mateixa plenament justificada i lloable; l'escriptor no ha d'allunyar-se de la realitat, sinó observar-la i crear a partir d'ella:

1) "Selbstverriß", *Die Literarische Welt*, 22.11.1929; W IV, p. 240-242.

"Dennoch erscheint es notwendig, obwohl es selbstverständlich sein müßte, also nur der Klärung halber, zu betonen, daß der künstlerische Bericht an die Wirklichkeit gebunden ist und daß sie immer sein *Material bleibt, wie die Sprache sein Werkzeug*. (...) Der wichtigste - und man gestatte gelegentlich ein pathetisches Wort: der erhabenste Gegenstand literarischer Behandlung ist der Mensch, der wirkliche, lebendige Mensch. (...)

Der lebendige Mensch nun ist von der Wirklichkeit nicht zu lösen (...). Es gibt keine Wahrhaftigkeit im literarischen Kunstwerk ohne Wahrscheinlichkeit. Um diese zu erzeugen, muß der Bericht 'beobachtet' haben, 'das Leben kennen', 'die Welt kennen'. Ja, in der Kenntnis der 'nackten Tatsachen' mit dem Augenzeugen wetteifern. Der Erzähler ist ein Beobachter und Sachverständiger. Sein Werk ist niemals von der Realität gelöst, sondern in Wahrheit (durch das Mittel der Sprache) umgewandelte Realität."¹⁾

Entre els altres articles d'aquest període anterior a l'exili que fan referència a la literatura podem anomenar "Ein Blick auf die Nachwelt", que considera amb pessimisme l'esperança d'un públic futur més receptiu i entès²⁾, o bé el comentari a la novel·la *Der Vater*, de Julius Meier-Graefe, que a més d'insistir en la major personalitat de la generació anterior ataca la proliferació d'aficionats que s'han llançat sobre el tema de la guerra sense cap mena de capacitació literària³⁾. "Reiselektüre" es burla de la funció de la literatura com a article de consum i s'aconsola pensant que els autors són dignes dels lectors⁴⁾, mentre

1) W IV, p. 246-258. Cita de les p. 250-251.

2) "Mein Respekt vor der Vorwelt bleibt ebenso groß, wie mein Respekt vor der Mit- und Nachwelt gering ist. Es scheint mir nämlich ehrenvoller, von einer würdigen Zeit verkannt als von einer unwürdigen anerkannt zu werden; und ich habe keinen Anlaß zu glauben, daß die Zeiten würdiger werden." Publicat a *Die Literarische Welt*, 23.8.1929; W IV, p. 225-227. Cita de la p. 226.

3) "'Der Vater.' Zu dem Roman von J. Meier-Graefe", *Frankfurter Zeitung*, 20.11.1932; W IV, p. 417-420.

4) "Ich glaube nicht, daß gute Bücher für jene Leser bestimmt sind, die Reiselektürenkäufer sind, aus Prinzip. Aber ich bin überzeugt, daß die meisten Autoren von heute lediglich Reiselektüre erzeugen, Erfrischungen und Ermüdung, Zeitvertreib und Fadigkeit, Landschaftersatz und Schlafmittel. Somit ist alles in Ordnung und der Leser würdig der zeitgenössischen Literatur." *Frankfurter Zeitung*, 7.6.1931; W IV, p. 271-272.

que "Aus dem Tagebuch des Schülers Joseph Roth" compara els crítics literaris amb els mestres que a l'escola el castigaven i suspendien i també ara li voldrien impedir passar al curs següent, és a dir la posteritat; però estan condemnats a la inoperància, almenys tant com ell mateix¹⁾. Potser el més agressiu seria "Zeitgenössische Trottel", que es mofa del recurs a la qualitat de contemporani que per a certs crítics literaris ha esdevingut la lloança per excel·lència, substituint qualsevol altre element de judici; reproduïm part del passatge final:

"Daß ein anständiger Mensch, insofern er überhaupt Gedichte schreibt, die Existenz der Nachtigall nicht mehr zur Kenntnis nehmen darf, ist natürlich eine ausgemachte Sache. Will er durchaus eine Beziehung zur Natur, so behandle er eben die Kräfte jener Pferde, mit deren Verstand die zeiterfüllten Referenten noch zur Not konkurrieren können. (...) Es gibt bereits besonders fachmännisch geschulte Referenten, mit den Pferdekräften dieser Zeit innigst vertraute, die sozusagen das 'PS' aus dem Effeß beherrschen und die mit einer wahren Tempo-Heftigkeit die Forderung aufstellen, man möge statt der Romane zum Beispiel Bücher über den 'Zeppelin' schreiben (...). Selbstverständlich wäre es leicht, diesen Dummköpfen der Gegenwart zu erläutern, (...) daß es ganz andere Gesetze sind, nach denen ein Roman 'zeitgemäß' ist oder nicht, als das Gesetz der behandelten Materie, nach dem jene allein zu urteilen imstande sind. Es dürfte überhaupt nicht so schwierig sein, mit einem Trottel unserer Zeit zu diskutieren. Allein es fehlt mir an den nötigen Pferdekräften. Und also lassen wir's schlimm sein!..."²⁾

En aquesta època marcada per la preocupació a causa de la dolència de Friedl i l'evolució sociopolítica, i en una situació econòmica més apurada que de costum degut a les despeses en psiquiatres i personal per a atendre la malalta, Roth porta a terme la repetida amenaça d'abandonar la *Frankfurter Zeitung*, tot acceptant l'oferta de *Münchner Neueste Nachrichten*, una publicació clarament dretana i reaccionària, però que li ofereix uns honoraris millors; a més, Roth hi pacta l'aparició d'una novel·la per entregues i l'edició del recull d'articles *Panoptikum*. La

1) *Die Literarische Welt*, 11.7.1930; W IV, p. 868-870.

2) *Ibidem*, 15.11.1929; W IV, p. 238-240.

manera com Roth informa Stefan Zweig dels seus plans en aquest sentit mostra que ell mateix no es sentia gaire content de fer aquest pas i s'escudava en una pretesa indiferència, produïda pels disgustos amb el seu diari d'aleshores:

"Inzwischen haben mich die Münchner Neuesten eingeladen, sie wollen mir offenbar einen Antrag zur Mitarbeit machen. Ich habe so wenig Geld und die Zeitungen sind mir so gleichmäßig verhaßt, daß ich noch nicht weiß, ob ich nicht doch annehmen soll."¹⁾

En la memòria de Roth i d'alguns col·legues seus es trobava el record de l'article marcadament agressiu "100 000 Mark für einen Roman"²⁾ en el qual el 6.1.1925 havia atacat la publicació i el seu rerafons ideològic. Hans Bauer, que havia estat director de *Der Drache*, on l'escrit havia aparegut, s'encarregà de remarcar aquell canvi de posició tan flagrant, tot lloant l'antic col·laborador i lamentant-ne la inconseqüència:

"(...) niemals bin ich einem Menschen begegnet, der in seinem Innersten einen herrlicheren, infernalischeren, blutgebundeneren, besesseneren Haß gegen alle patriotischen Unwerte gehabt hätte als Roth. Aber da vollzieht sich nun das Wunderbare und wahrhaft Unglaubliche. Im Jahre 1929 greifen die 'Münchener Neuesten Nachrichten' (...) Joseph Roths Gedanken von der Bußgeldzahlung auf und wenden sich, da er für ein normales Geld ihnen keine Zeile schreiben würde, mit dem königlichen Honorarangebot von 2000 Mark

1) Carta del 29.3.1929; Briefe, p. 152. La motivació - obtenir uns bons ingressos fixos a través del periodisme amb la mínima dedicació possible per tal de poder treballar en l'obra narrativa - queda més clara a la carta del 24.5.1929 al mateix destinatari: "Ich nehme den Vorschlag der Münchener also an. Ich hoffe auf ein Jahr Ruhe und guter Produktivität." (Briefe, p. 152).

2) L'article es troba a W IV, p. 212-215 i W[89] 2, p. 320-323; anteriorment n'hem citat un passatge per il·lustrar les acusacions d'inoperància de l'escriptor envers les institucions i publicacions republicanes. Sobre el diari muniquès s'hi deia: "In einem Lande, in dem Zeitungen von der Qualität und Gesinnung der 'Münchener Neuesten Nachrichten' erscheinen, kann es Schriftstellern von Qualität und Gesinnung nicht gut ergehen. Es wäre zu wünschen, daß die 'Münchener Neuesten Nachrichten' als Buße für ihre Existenz und ihr tägliches Erscheinen jedem anständigen deutschen Schriftsteller 100 000 Mark zahlen, selbst, wenn er ihnen keinen Roman liefert, auf daß er in Stand gesetzt werde, seine Heimat zu verlassen und die 'Münchener Neuesten' nie mehr zu sehen." (W IV, p. 212; W[89] 2, p. 320-321.)

pro Monat für zwei Artikel (...) an ihn selber! (...) In Wahrheit wird er auch bei den 'Münchener Neuesten Nachrichten' keine Zeile gegen seine Ueberzeugung schreiben - das allein wäre charakterlos! - und seine Konzessionen werden sich nur auf diejenigen Zeilen erstrecken, die er ungeschrieben läßt."¹⁾

En la seva resposta, Roth lamenta haver atacat anteriorment el diari de Munic, es proclama absolutament independent dels òrgans on publica i constata la manca d'autonomia i de diferències entre tots ells - aquesta darrera acusació molestà enormement els antics col·legues de la *Frankfurter Zeitung* i generà reticències entre ells quan Roth volgué retornar-hi.

"Wo immer ich schreibe, wird es 'radikal', das heißt: hell, klar und entschieden. Fremd und verhaßt ist mir die subalterne Anschauung, die Institution wäre stärker als der Schriftsteller. (...) Der anständige Radikalismus, den in der 'Frankfurter Zeitung' mit mir noch zwei, drei Freunde vertreten und repräsentiert haben, ist nicht der Radikalismus der 'Frankfurter Zeitung'. Von dem Standpunkt aus, von dem ich Reaktionäre, Liberale, Radikale, Oppositionelle einzig sehen kann, sehen die 'Kreuzzeitung' aus wie der 'Vorwärts', Wilhelm II. wie Scheidemann, die Juden wie die Antisemiten, die jüdische Konfektion wie die arische Industrie. Ich habe erfahren, daß ein wirklich unabhängiger Schriftsteller beinahe in keiner einzigen Zeitung schreiben kann, was er will und wie er will (...)." ²⁾

Si bé la suposició dels crítics que Roth només havia d'escriure dos articles al mes no era certa (entre el 18.8.1929 i el 1.5.1930 aparegueren vint-i-set articles en aquell diari i un a *Münchener Illustrierte Presse*, revista que en depenia), sí que és certa la restricció pel que fa a temàtica i contingut que s'imposà l'autor en les seves col·laboracions. Entre aquestes predominen temes de crítica de la societat moderna amb la seva sobrevaloració de la joventut ("Die Ueber-

1) "Hans Bauer: Ein Vorschlag und seine Erfüllung. Joseph Roth antwortet", *Die Weltbühne*, 24.9.1929; W IV, p. 228-231. Cita de la p. 228-229. A l'apartat 2.c. hem citat un altre comentari periodístic sobre aquest afer. Sobre el tema vegeu Westermann, p. 66-68; Hackert, "Zur Biographie", p. 170; Bronsen, p. 375-379; Nürnberger, p. 79-81.

2) Vegeu l'article de Roth citat en la nota anterior, W IV, p. 230.

schätzung der Jungen") i de la tecnologia ("Die neue Waschmaschine"), observacions lligades a records d'infantesa ("Die Puppen", "Ein Wiedersehen", "Der Zauberer") o a fenòmens culturals de caire específicament berlinès ("Berliner Saison-Beginn", "Der Kurfürstendamm", "Berliner Vergnügungsindustrie") o d'abast general ("Sonntags zwischen vier und sechs", molt propera a aspectes de "Bahnhof von Saarbrücken"; "Das ganz große Warenhaus", "Alte und neue Photographien", "Heimkehr eines Boxers", "Die Kinder"), peces que responen perfectament al gènere del *Feuilleton* i de les quals Westermann observa:

"Mit solchen Beiträgen war beiden Seiten gedient: Roth hatte sein Geld leicht verdient, und die 'Neuesten' bekamen Prosa in Perfektion zu netten Sonntagsthemen, die der Autor dank seines impressionistischen Stils und seines Blicks für Wesentliches und Typisches leicht und elegant zu Papier bringen konnte."¹

El periodista no hauria compartit el judici d'aquest comentarista sobre la facilitat amb què escrivia aquells articles, com es desprèn d'una carta a Stefan Zweig (20.6.1930) que mostra a més la situació deprimida i les necessitats urgents d'ingressos de Roth, només comparables a les que trobarem durant l'exili; igual que aleshores, les fonts a què recorre són la reimpressió d'articles ja publicats, l'aparició de nous, i els avançaments per novel·les encara en projecte:

"(...) Kiepenheuer stoppt mir *mit Recht* die Vorschüsse. Ich habe mehr als vernünftig ist, brauche 1200 M. für meine Frau, 800 für mich monatlich und habe 22 000 Vorschuß. Nun habe ich seit voriger Woche wieder angefangen, Artikel zu schreiben - blöde Arbeit bei meiner Erschöpfung, Phantasielosigkeit, - und Kiepenheuers Zeitungsvertrieb vertreibt sie. Aber mehr als 500 Mark monatlich läßt sich mit Nachdrucken nicht verdienen. (...) Generalkonsul Pflaum² ist freilich gestorben. Aber die Münchener wird mir vielleicht trotzdem noch bis August zahlen. Vorausgesetzt, daß es mir gelingt, Artikel für die Münchener zu schreiben, was natürlich dreifach schwer ist. Diesem Schmonzes bin ich nicht mehr gewachsen. Ich kann nicht anders denken als in größeren Zusammenhängen und es dauert lange, bevor es

1) Westermann, p. 68.

2) Es tracta del director de l'editorial muniquesa Knorr & Hirth, on es publicava *Münchner Neueste Nachrichten*.

mir gelingt, ein nettes kleines Stückchen herauszureißen. Dann hasse ich es auch. Begreifen Sie also, wie ich auf Kohlen sitze. (...) Ich bin ungeduldig, mißtrauisch, ekelhaft, mir graut vor mir. Es ist der glatteste Weg zur Improduktivität."¹⁾

Aquest passatge constitueix una bona mostra del to predominant en la correspondència amb Zweig, i que Roth resumí dient "Ich bin eine Klagemauer". Aquest període, a manca del fòrum de la *Frankfurter Zeitung*, registra diversos articles a *Das Tage-Buch* i *Die Literarische Welt*, i serà seguit per un reportatge de viatge a través d'Alemanya amb el títol *Kleine Reise* per a la *Kölnische Zeitung*, pertanyent a la casa Ullstein, així com pel retorn al diari de Frankfurt des de l'octubre de 1930 fins a finals de 1932.

La col.laboració amb la publicació muniquesa no havia resultat tan del gust de l'escriptor com s'havia promès; no era cert que les diferències ideològiques resultessin imperceptibles, com havia pretès, i a més la rendibilitat fou menor de l'esperada. Si bé és cert que l'editorial titular, Knorr & Hirth, li edità el recull d'articles *Fanoptikum. Gestalten und Kulissen*, majoritàriament format per articles apareguts a *Frankfurter Zeitung* entre 1926 i 1929, amb "Seine k. u. k. apostolische Majestät" i la sèrie *Hotelpersonal* com a dos dels centres d'interès (però també amb un d'origen tan primerenc com "Weihnachten in Cochinchina")²⁾, nogensmenys fracassà el projecte, ja emparaulat anteriorment amb Kiepenheuer i ara traslladat aquí, de publicar un

1) Briefe, p. 169-170.

2) Es tracta en total de vint-i-vuit articles, alguns d'ells procedents de reportatges de viatge, que a l'edició de 1975/76 es troben reunits segons l'ordre d'aquesta publicació (per tant, els pertanyents a altres cicles manquen en la situació original) formant un apartat del volum III (p. 535-635), mentre que l'edició de 1989 opta per presentar-los segons la data d'aparició a la premsa, tot indicant a l'apèndix de quins articles constava el recull (vegeu W[89] 2, p. 1006-1007).

"Deutsches Lesebuch", que no vegé mai la llum. D'ell s'ha conservat el pròleg, que el planteja com una revisió per a adults dels conceptes erronis del passat i del present, en una línia que podríem relacionar amb la introducció de *Die weißen Städte*, així com amb l'interès creixent de Roth de recuperar la memòria del passat, sempre des d'un punt de vista crític:

"Kurz: es handelt sich darum, das Ehrwürdige von der törichten und falschen Würde zu befreien, mit der es dargestellt worden war, aber auch von dem törichten und falschen Hohn, mit dem es heute behandelt wird. Noch ist das lächerliche Pathos von gestern nicht verschwunden, und schon kündigt sich ein lächerliches Pathos von morgen an. Zwischen beiden bewegt sich ein spitzbübischer Spott, der das gestrige angreift, das morgige anpreist und noch nicht weiß, wie ähnlich das Morgen dem Gestern zu werden droht. Vom falschen Pathos entstellt, vom billigen Witz bespuckt, irren also die Begriffe umher, aus einem Lesebuch ins andere. In dem hier vorliegenden hat der Verfasser den Versuch unternommen, sie zu reinigen."¹⁾

L'altre punt de fricció de la relació amb l'editorial i el diari muniquesos fou la novel·la per entregues projectada, de la qual s'ha transmès que fou rebutjada perquè Roth, probablement borraratxo, havia escrit en un full repetidament "Roman in drei Tagen schreiben!", i l'havia inclòs erròniament en el manuscrit que lliurà el març de 1930; això procurà l'excusa a la redacció per a no acceptar-lo, tot argumentant que una novel·la escrita en aquestes condicions estava per sota del nivell de la publicació.²⁾ Aquest fou probablement un dels motius de la ruptura amb el diari dretà. Friedemann Berger opina que la novel·la projectada és el fragment editat i titulat per ell *Perlefter. Die Geschichte eines Bürgers*³⁾; la suposició sembla prou plausible, i

1) "Deutsches Lesebuch. Vorwort." Bronsen, p. 357-359, i W IV, p. 245-246.

2) Nürnberger, p. 81.

3) Vegeu Joseph Roth: *Perlefter. Die Geschichte eines Bürgers*. Fragment eines Romans aus dem Berliner Nachlaß. Herausgegeben und mit einem Nachwort von Friedemann Berger. (Köln): Kiepenheuer & Witsch, 1978. 166 p. (Pag. 158-159.)

explicaria a més la per a nosaltres menor qualitat de la major part del fragment conservada. Tenim en canvi certes reserves davant la seva suposició que el fragment *Erdbeeren* hagi de datar-se també en aquest moment (suposició compartida per l'edició en sis volums)¹⁾, i no al voltant de 1935, com afirma Bronsen, recolzant-se en passatges de la correspondència amb Zweig i en declaracions de Hermann Kesten.²⁾ El que sembla cert és que alguns primers escrits d'aquesta temàtica procedeixin de 1929-1930, a partir de la redacció de *Perlefter*, amb el qual connecten, i que el projecte seguís ocupant la ment de Roth, que intentà realitzar-lo definitivament l'estiu de 1935 i l'abandonà a la primavera de 1936, utilitzant aleshores part dels materials per a *Das falsche Gewicht* (publicada el 1937), per tal de cobrir més ràpidament un dels compromisos editorials típics del seu període d'exili, marcat per la penúria econòmica i la confusió en matèria contractual.³⁾

1) Vegeu *Perlefter*, p. 157-158, i W[89] 4, p. 1071-1075.

2) Vegeu David Bronsen: "Zum 'Erdbeeren'-Fragment. Joseph Roths geplanter Roman über die galizische Heimat." A T+K, p. 122-131. Sobre la datació cf. especialment p. 123. Bronsen hi fa referència a *Briefe*, p. 602, 425 i 432; els dos darrers passatges citats deixen clara la intenció d'escriure aquesta novel·la a continuació de *Beichte eines Mörders*; Roth calculava que li caldria al voltant d'un any per portar-la a terme.

3) La carta a Stefan Zweig del 4.5.1936 és una bona mostra d'aquesta problemàtica, que avancem aquí en el context de la datació del fragment *Erdbeeren*, i que amb característiques menys agudes començà ja a aparèixer als volts de 1929. Si bé Roth lamenta publicar amb un ritme excessivament elevat, no pot deixar de fer-ho i s'obliga a una ràpida productivitat per tal de rescatar els importants avançaments que ha obtingut de les editorials i sol·licitar-ne d'altres: "(...) mein Name ist erledigt. Durch das schnelle Erscheinen meiner Bücher. Was soll ich tun? // Ich bin außerdem körperlich krank. Ich habe jeden Abend Fieber. Es ist ein schreckliches Klima in Amsterdam. Ich hoffe, ich bin nicht ernstlich krank, aber ich arbeite sehr viel, und davon kommt es. Ich korrigiere meinen ersten Roman <*Beichte eines Mörders*>, dann schreibe ich am zweiten <*Das falsche Gewicht*>. Da werfe ich schnell alles hinein, was ich an Materie für den großangelegten Roman, 'Die Erdbeeren', hatte. Schade, aber was soll ich tun?" (*Briefe*, p. 469.)

El fragment *Perlefter*¹⁾ es centra en la descripció d'aquest personatge, el nom de fonts del qual, Alexander, és utilitzat pel narrador per tal de reflectir el contrast entre les seves connotacions altisonants i la vulgaritat i mesquinesa de qui el porta. Les "aventures" del protagonista amb la seva doble moral, la tirania que exerceix sobre la família, els seus diversos negocis i les maniobres per tal de casar avantatjosament els fills i representar alguna cosa a nivell social són el centre temàtic, que permet formulacions crítiques i sovint esperpèntiques aplicables a la societat en general. Si bé Perlefter és descrit amb atributs predominantment risibles i negatius, altres personatges són objecte de simpatia: en primer lloc el narrador, Naphtali Kroj, procedent d'una petita ciutat oriental i fill d'un cotxer alcoholitzat a la mort del qual fou enviat a Viena a casa de Perlefter, parent llunyà; Henriette, durant molts anys donzella de la família del tutor i sentimentalment propera al narrador; i Leo Bidak, personatge misteriós que apareix al capítol vuitè de forma relacionable amb Nikolai Brandeis, sobretot pel fet de voler començar una nova existència, però que a diferència del seu predecessor no domina pas totes les situacions, sinó que fracassa en els negocis i està lligat a una extensa família. La ideologia de Bidak seria d'un anarquisme total i destructiu, sense que se'ns procuri cap motivació, una mica en la línia de Benjamin Lenz, si bé posteriorment se'ns diu que és un dels principals activistes de l'agrupació socialista de la zona. La condició fragmentària i provisional de l'escrit es fa palesa a través de l'escassa definició d'aquest personatge, així com pel fet que la narració de la seva infantesa constitueixi pràcticament una repetició de la del narrador que

1) A més de la publicació de 1978, aquest fragment es troba a W[89] 4, p. 931-1007.

iniciava l'obra. El més interessant d'aquesta seria l'ambientació inicial en el medi jueu oriental, amb descripcions comparables a les que hem trobat a *Juden auf Wanderschaft* i retrobarem a *Radetzkymarsch*, *Das falsche Gewicht* i *Der Leviathan*, així com alguns elements ja coneguts o que reapareixeran: el fet que Perlefter s'entesti a anomenar Henriette totes les minyones que succeeixen aquesta, de la mateixa manera que a *Radetzkymarsch* Franz von Trotta bateja tots els servents posteriors a Jacques amb el nom d'aquest; el mètode d'assassinat usat per Bidak, paral·lel a l'emprat per Jadowker a *Das falsche Gewicht*; la figura d'un cotxer jueu de nom Manes, que retrobarem amb altres característiques a *Die Kapuzinergruft*; o bé la forma de llegir el diari de Perlefter, similar a la del pare d'Eduard P. a *Zipper und sein Vater*, així com el fet que Perlefter obri una fàbrica de taüts, com aquella on Zipper senior havia treballat en arribar a Viena.

La proximitat temàtica dels dos fragments *Perlefter* i *Erdbeeren*¹⁾ és inqüestionable. Si en el primer l'ambient judeoriental es limitava als records autobiogràfics del narrador, ara aquella localització constitueix el centre d'interès, juntament amb la història del narrador, anomenat igualment Naphtali Kroj, que a diferència del seu homònim no arriba a sortir-ne dins del marc del material conservat. El contingut és format per la vida a la petita ciutat amb els seus personatges i esdeveniments, així com per les vicissituds del narrador en quedar orfe, vivint primer a casa del sastre analfabet que l'ha d'expulsar per imposició del seu cunyat vidrier, i la posterior experiència com a

1) Aquest fragment es troba a T+K, p. 101-121; W III, p. 193-218; Perlefter (Weimar), p. 123-155; i W[89] 4, p. 1008-1036. Sobre les diferències entre les dues primeres (que segueixen Bronsen) i les dues darreres versions (seguint els criteris de Berger) vegeu W[89] 4, p. 1072-1073.

ajudant de l'enterrramorts, amb l'anècdota del penjat la corda del qual venen a manera d'amulet. L'inici de l'edificació d'un gran hotel, desproporcionat per a la petita ciutat, per part del fill de la propietària del bany de vapor i el fracàs de l'empresa són comuns a aquest fragment i l'anterior.

El fragment *Heute früh kam ein Brief...*¹⁾ retorna sobre els mateixos elements i situacions d'*Erdbeeren* (el mestre Tobias d'allà correspon aquí a l'escrivà Mordechai; la història de l'enterrramorts i la corda del penjat es repeteix, etc), amb una perspectiva narrativa diferent: si en els dos anteriors Naphtali Kroj era el narrador en primera persona, aquí és l'autor de la carta rebuda pel narrador innominat, que ha romàs a Europa, mentre que Kroj, emigrat a Sudamèrica, explica les seves aventures, en les quals ha sabut sempre desempallegar-se satisfactòriament. La major complexitat narrativa, caracteritzada per la doble perspectiva de dos narradors en primera persona, amb la carta que rememora fets de la infantesa integrada dins una narració marc, així com l'estil més acurat, van fer pensar a Bronsen que aquesta seria una versió tardana, que situà al voltant de 1935, en el context dels passatges de la correspondència als quals hem fet referència; l'edició de 1989 opta per no indicar-ne cap data i situar-lo a continuació dels textos de 1929.

En aquesta mateixa situació dins la seqüència es troba el fragment *Jugend*²⁾, que a diferència dels tres anteriors no està lligat a un escenari oriental, però comparteix amb ells l'interès per la rememoració

1) Es troba a W III, p. 219-223 (igual al text reproduït a Bronsen, p. 16-20); W[89] 4, p. 1037-1043 (igual al text aportat per Berger a Perlefter <Weimar>, p. 156-164). Sobre els manuscrits vegeu la biografia de Bronsen, p. 15-24, i les p. 130-131 del seu article a T+K, així com W[89] 4, p. 1074 i 1085.

2) Es troba a Perlefter <Weimar>, p. 261-262, i W[89] 4, p. 1044-1050.

de la infantesa i joventut. En aquest cas l'èmfasi no recau en l'atmosfera, sinó en la pròpia personalitat i l'evolució d'aquesta i dels interessos i experiències canviants, tot donant una imatge del narrador en primera persona que mostra molts punts de contacte amb la continguda a la carta a Kiepenheuer amb motiu del seu cinquantè aniversari¹⁾. Algunes característiques del personatge difícilment s'avenen amb les de l'autor, especialment la superioritat que aconsegueix gràcies a la seva indiferència o amoralitat; en certa manera, es tracta d'una recurrència, donada ara com a positiva, de les característiques d'Anton Wanzl, el protagonista de la narració primerenca *Der Vorzugsschüler*.

Aquesta profusió d'inicis narratius inconclusos mostra clarament la posició de Roth en aquell moment, indecisa en quant al camí a seguir, però clarament insatisfeta amb la temàtica d'anàlisi de la societat occidental contemporània predominant fins al moment. El fet que en tres d'aquests intents narratius aparegui l'ambient jueu oriental, així com que en tots quatre apareguin en primer terme els records d'infantesa, indiquen el camí que portarà cap a *Hiob* i *Radetzky*.

El nucli temàtic dels tres primers fragments, en els quals es parteix de l'entorn jueu oriental, del *shtetl*, en direcció a occident, amb el xoc cultural i el desarrelament que això implica, es troba també a la base de la següent novel·la portada a terme, *Hiob. Roman eines einfachen Mannes*. Com ja a *Der stumme Prophet* i *Zipper und sein Vater*, s'hi dedica una extensa atenció al món anterior a la guerra, premissa del contemporani, però a diferència d'aquestes dues obres l'autor hi retroba

1) Hem citat la primera part d'aquest escrit en començar el present capítol.

la vida dels jueus pobres de l'Europa oriental entre els quals s'havia desenvolupat la seva infantesa. Els paral·lels autobiogràfics són més intensos en el fragment titulat per Friedemann Berger *Wasserträger Mendel*,¹⁾ que constitueix una primera versió del tema, menys llegendària i llunyana, amb una crítica social més directa i concreta. Aquí, el poble d'origen del protagonista es situa a la Galítzia austríaca, mentre que *Hiob* s'inicia a l'altra banda de la frontera, a Rússia, i dos dels tres fills de l'aigüer viuen l'un a Berlín i l'altre a Viena, en tant que el tercer va emigrar a Amèrica per evitar caure soldat - el precedent del Schemarjah de la versió definitiva. La localització dins la monarquia danubiana i el lligam amb el món alemany a través dels dos fills que hi resideixen permeten formular des de la perspectiva de Mendel la visió míticament positiva que els jueus orientals tenien de l'emperador austro-hongarès i de tot l'alemany, tema que ja ha estat desenvolupat a *Juden auf Wanderschaft* i reapareixerà a *Radetzky marsch*. En començar la primera guerra mundial, aquesta convicció de la superioritat moral alemanya queda clarament formulada: tot i que la població ha estat ocupada ja pels russos, Mendel no perd la confiança.

"Mendel hoffte dennoch auf den Sieg der Oesterreicher. Denn erstens war der russische Zar ein Antisemit, und Gott strafte die Antisemiten. Zweitens war der österreichische Kaiser ein guter, alter Herr, den Gott liebte. Drittens war Mendel ein Patriot und Verehrer der Deutschen.

Die Deutschen waren lauter feine und gebildete Männer, in allen Wissenschaften voran und mindestens so stark an Körper und Muskeln wie die Russen. Die Kosaken dagegen waren besoffen. In Deutschland gab es keine Pogrome. In Rußland tötete man die Juden. Mendels Sohn schrieb wunderschöne Briefe aus Berlin. Der erste Sohn schrieb

1) El fragment es troba a Perlefter (Weimar), p. 91-113, i a W1891 5, p. 850-870. Sobre ell podeu veure la tesi d'Angelika Pöthe *Das Hiobsmotiv im epischen Werk Joseph Roths*. Universitat de Jena, 1980 (especialment pags. 105-123), així com el que s'ha dit d'aquesta monografia a l'apartat 2.f.

glückliche Briefe aus Wien. Das waren Beweise. In Moskau oder in Petersburg dagegen hätte sich kein jüdischer Drechsler niederlassen dürfen.

Deshalb war Mendel des deutschen und österreichischen Sieges sicher."¹⁾

La fugida cap a Viena, a instàncies del fill gran, permet constatar l'enorme contrast entre la imatge mítica que el pobre aigüer incult i ingenu tenia de la ciutat i la realitat depriment del barri pobre on viu el seu fill²⁾; els difícils tractes amb la policia (tot i que aquesta actua força correctament), la pobresa intensificada per la guerra i la situació familiar, amb una nora vestida permanentment amb la mateixa bata de flors grogues - pensem en la connotació nefasta d'aquest color - que només pensa en passar-se la vida al cinema³⁾ i cuidar-se els cabells, set néts que ploren de fam i el fill mobilitzat faran la resta.

Mendel és un dels fugitius jueus refugiats a Viena, situació que Roth conegué de primera mà; menja en un establiment de beneficència i es dedica sense experiència ni èxit a la compravenda de roba, essent

1) W[89] 5, p. 852.

2) Compareu els dos passatges següents: "Wien war die Stadt, durch deren tausend, was sag ich? - zehntausend Straßen der Kaiser fuhr oder hoch zu Rosse ritt. In der Mitte der Stadt Wien stand der Palast des Kaisers. Er war aus Gold, Marmor und Brillanten. Vor dem Palast stand die Leibwache, in Rot, Gold und Eisen gekleidet. Die Leibwache war tausendmal größer als die Gendarmerie. Der Kaiser ritt oder fuhr in der Mitte der Minister. Die Minister waren tausendmal klüger als alle Bürgermeister. // Wien war eine andere Welt. Ein Drechsler in Wien war mehr als ein Doktor in einer kleinen Stadt an der russischen Grenze." (W[89] 5, p. 853.) La impressió que rep Mendel des del tramvia, en arribar a Viena, és ben diferent de la imatge somniada: "Mendel schwiag und sah durch die große Fensterscheibe die zurückliegenden Häuser der Stadt Wien. Es waren freilich große Häuser. Aber sie waren alt, gelb, und Risse zogen sich durch die Mauern, gezackt und in Wellen. Manchmal sah Mendel in einen Hof. Rotes und weißkariertes Bettzeug lag auf den Balkonen, Federn schwammen durch die Luft. // Da nahm sich Mendel ein Herz und sagte, ein bißchen bitter, zu seinem Sohn Anselm: 'Wien ist keine schöne Stadt!'" (Ibidem, p. 855.)

3) Hem trobat aquest motiu a l'article sobre Marsella "Ein Kino im Hafen", del reportatge *Im mittäglichen Frankreich*.

estafat per companys jueus de professió. L'aspecte d'aquest personatge més semblant al seu successor és la seva evolució de creient ingenu a persona que es planteja les grans qüestions teològiques - l'existència de Déu, la seva omnipotència i justícia, el seu interès o desinterès pel món - i els intents que fa de rebel·lar-se contra aquell ésser distant i injust. El procés de desil·lusió i de qüestionament de les antigues creences, que Mendel atribueix explícitament al canvi de residència ("So wurde der Mensch, wenn man ihn aus seinem Boden ausgrub und irgendwohin, in den Asphalt der großen Stadt pflanzte."¹⁾) i al fet que ara, mancat del seu treball d'aigüer, disposa de temps per a pensar i aprendre ("Die Arbeit verhinderte das Denken. Deshalb sind die arbeitenden Menschen dümmer und die nicht zu arbeiten brauchen gescheiter."²⁾) afecta no només l'actitud religiosa, sinó també la fe en la monarquia austriaca i en la millor situació dels jueus dins d'ella:

"Es verging eine kurze Zeit, und Mendel, der Alte, empörte sich über den Krieg, die Reichen, die Welt. Eines Tages beschloß er: Wenn ich heute den Kaiser sehe, grüße ich ihn nicht. Das war Montag. Am Dienstag fuhr der Kaiser durch die Straße. Da zog Mendel die Mütze und schwenkte sie, wie alle taten. (...) Am Mittwoch schämte sich Mendel. Er sah, daß der Kaiser auch ein Antisemit war, wie der russische Zar. Ueberhaupt waren alle Menschen Antisemiten. In seiner Heimat und hier, in der Welt. (...) Gott gab den Juden Verstand, damit man sie verfolgt."³⁾

El fragment acaba amb el retorn del fill amb una cama amputada i l'inici de l'activitat de Mendel com a venedor ambulat. El creiem especialment interessant dins del nostre context pel que té d'exemplificació narrativa dels asserts de Roth i altres autors sobre l'especial relació afectiva dels jueus de Galítzia amb la monarquia i per l'evolució ideològica del protagonista en veure la realitat. Es situa en

1) W[189] 5, p. 868.

2) Ibidem, p. 868.

3) W[189] 5, p. 864.

una línia de crítica social explícita (similar a la seguida per *Hotel Savoy*, *Die Rebellion* o *Die Flucht ohne Ende*) de l'estructuració social tant al lloc d'origen (reconeguda a posteriori des de l'experiència de la gran ciutat) com a Viena. L'intent de desafiar un Déu en qui s'havia cregut sempre i que ara és rebutjat per injust o indiferent reapareix, més extensament, a la novel·la definitiva.

De *Hiob* voldríem destacar una sèrie d'elements, tals com el fet que el protagonista sigui una persona senzilla, situada a la base de la piràmide social - recordem que es tracta de la categoria d'ensenyant més baixa, que per tant no gaudeix del prestigi que els jueus ortodoxos atorgaven als erudits; la ciència de Mendel no va més enllà de saber llegir i haver memoritzat per als seus alumnes part de les Escriptures. Molt interessant és la problemàtica que exemplifiquen les diferents pràctiques i creences característiques de Mendel i Deborah: el primer, ancorat en l'ortodòxia, és una persona passiva i pacient que accepta els contratemps sense intentar actuar contra ells, sinó prenent-los com a voluntat divina i en tot cas intensificant l'oració i el dijuni. Deborah, en canvi, creu en la mediació dels avantpassats davant Déu i en la capacitat miraculosa dels rabins, cosa que la identifica amb l'hassidisme; de tota manera, la seva actuació quotidiana no està d'acord amb aquest credo, que propugna una actitud alegre i positiva davant la vida i l'amor a les petites coses. Ben al contrari, una característica d'aquest personatge són les seves queixes, que formen un motiu iteratiu:

"Das Leben verteuerte sich von Jahr zu Jahr. Die Ernten wurden ärmer und ärmer. Die Karotten verringerten sich, die Eier wurden hohl, die Kartoffeln erfroren, die Suppen wässerig, die Karpfen schmal und die Hechte kurz, die Enten mager, die Gänse hart und die Hühner ein Nichts."¹⁾

1) W I, p. 850; WI891 5, p. 4.

Deborah està ressentida per la pobresa a la qual la condemna l'ofici del seu marit, la manca d'iniciativa del qual menysprea¹⁾. La relació entre ambdós està cada cop més marcada per la incomprensió i el mal geni de la dona, i esdevé una càrrega per a Mendel²⁾; quan ja a Nova York ella i Schemarjah hagin mort, el protagonista trobarà en aquesta manca d'amor per part dels dos una de les causes per al càstig diví - retret que podríem interpretar en clau autobiogràfica com a paral·lel a les acusacions que es feia Roth en relació amb la malaltia de Friedl.

D'altra banda, però, davant la passivitat i la ingenuïtat de Mendel, l'actitud de Deborah esdevé comprensible, ja que es veu obligada a assumir el paper d'element actiu i rector de la família, del qual parteixen totes les iniciatives importants, des d'anar a sol·licitar l'ajut del rabí miraculós per a Menuchim fins a demanar a Kapturak que organitzi la deserció dels fills.³⁾ També és ella qui estaria d'acord en

1) "'Der Mensch muß sich zu helfen suchen, und Gott wird ihm helfen. So steht es geschrieben, Mendel! Immer weißt du die falschen Sätze auswendig. Viele tausend Sätze sind geschrieben worden, die überflüssigen merkst du dir alle! Du bist so töricht geworden, weil du Kinder unterrichtest! Du gibst ihnen dein bißchen Verstand, und sie lassen bei dir ihre ganze Dummheit. Ein Lehrer bist du, Mendel, ein Lehrer!'" W I, p. 872; W[89] 5, p. 26.

2) "Er wandte sich ab, um das Angesicht seiner Frau nicht länger anzusehn. (...) Lange Jahre war es ihm gleich erschienen wie am Tage seiner Heirat. (...) eines Tages also war die Erkenntnis [daß sie alt und häßlich geworden war] über ihn gekommen. Es war wie eine zweite, eine wiederholte Ehe, diesmal mit der Häßlichkeit, mit der Bitterkeit, mit dem fortschreitenden Alter seiner Frau. Näher empfand er sie zwar, beinahe ihm einverleibt, untrennbar und auf ewig, aber unerträglich, quälend und ein bißchen auch gehaßt. Sie war aus einem Weib, mit dem man sich nur in der Finsternis verbindet, gleichsam eine Krankheit geworden, mit der man Tag und Nacht verbunden ist, die einem ganz angehört, die man nicht mehr mit der Welt zu teilen braucht und an deren treuer Feindschaft man zugrunde geht." W I, p. 872-873; W[89] 5, p. 27.

3) Tot el complex de la intervenció de Kapturak, primer per a la fugida de Schemarjah i després per a l'emigració de Mirjam i els seus pares, així com el treball del noi com a agent auxiliar d'una companyia naviliera, constitueixen il·lustracions narratives del que Roth havia ja exposat a *Juden auf Wanderschaft*, de forma similar al tractament de la temàtica del contraban de desertors fet a *Der stumme Prophet* i a *Erdbeeren*.

permetre que el fill petit sigui ingressat en un hospital, cosa que Mendel veta per motius religiosos. De la mateixa manera, en arribar a Nova York ella estarà disposada a acceptar totes les imposicions del nou entorn per tal d'assimilar-s'hi, mentre que el marit romandrà ancorat en la fe i els costums que han donat forma a tota la seva vida.

Ni el món del *shtetl* constitueix un idil·li, ni totes les accions encaminades a seguir els preceptes religiosos obtenen resultats positius; no estem pas davant d'un conte ni d'una nova versió d'Arcàdia, sinó que els elements negatius i la inseguretat hi són presents en tot moment. Començant per la misèria constant, l'hostilitat dels tres germans grans envers Menuchim i la insatisfacció de Deborah amb la seva vida, la narració està marcada per l'ambigüitat. L'intent de complir amb la tradició i la religió evitant que Schemarjah sigui incorporat a files el porta a una situació més nefasta encara, primer per a la seva fe i després per a la seva vida, que sacrifica en ares d'una nova pàtria encara més letal que l'anterior. En canvi, Jonas, que ha ingressat de bon grat a l'exèrcit rus i ja abans de fer-ho s'ha assimilat a la vida de la població eslava rural, contravenint tots els preceptes, consta al final de la novel·la com a desaparegut, però es manté l'esperança que sigui viu.

La marxa a Estats Units a instàncies de Schemarjah, que els pares ajornaven per no haver de deixar enrera Menuchim i finalment porten a terme per allunyar la filla dels cosacs no salvarà Miriam, que continuarà amb la mateixa mena de vida i acabarà boja - una al·lusió força clara a Friedl -, però en canvi salvarà Menuchim, ja que aquest, a qui els pares han deixat sol en contra de l'exhortació del rabí, serà portat a un hospital rus, on tindrà lloc la seva curació precisament de

la manera que el seu pare rebutjava. Ni tot el bé procedeix d'Amèrica, ni tot el mal de Rússia; ni tan sols la vida de la majoria dels jueus emigrats millora al nou continent, sinó que en aquestes condicions de vida, habitatge i higiene són pitjors que al lloc d'origen. El tan discutit "final feliç" no ho és tampoc del tot, ja que la mort de Deborah i Schemarjah i la bogeria de Mirjam són ben certes, i de la curació d'aquesta i del retrobament de Jonas només se'n fan conjectures. Creiem que la reconciliació de Mendel amb tot el que l'envolta i el retrobament amb Déu que marquen el tenor del final no es mouen tant en un plànol real com en un context similar al final de *Die Rebellion* o *Das falsche Gewicht*, és a dir una visió que acompanya la mort. D'altra banda, la capacitat de Menuchim de reaccionar davant dels sons musicals ja ha estat indicada des del principi de la novel·la.¹⁾

La càrrega negativa del món nordamericà reutilitza el motiu de la quarantena que han de fer els immigrants pobres, i que ja coneixem de *Juden auf Wanderschaft*; semblantment al que s'esdevenia amb Viena per a Mendel l'aiguier, la imatge idealitzada de Nova York contrasta amb la realitat i amb la pobresa que els hi espera igual que a casa. És aquí, des de la distància, que Mendel descobreix el seu amor pel món eslau que havia ignorat mentre hi vivia, i que ara es revaloritza perquè va lligat al record de Jonas i Menuchim. L'enfrontament de Mendel amb Déu es basa en l'acusació d'injustícia, però mai arriba a negar-ne l'existència, sinó que intenta rebel·lar-se en contra seva a tall de venjança pels dolors soferts injustament. Aquesta premissa de la no-negació fa més plausible la reconciliació un cop arribi Menuchim, ja curat i esdevingut

1) W I, p. 873-874; W[89] 5, p. 28-29.

un músic cèlebre.¹⁾ Ell seria el model perfecte de jueu per a Roth: assimilat i ben adaptat al món occidental, però sense abandonar el millor de les tradicions paternes; en canvi, Schemarjah, Mirjam i en menor grau Deborah representarien un tipus d'assimilació total a la forma de vida i pensament de la societat receptora, en aquest cas la nordamericana, que no salvaguarda cap senya d'identitat i resulta en darrer terme destructiva per a l'individu; la de Jonas al medi eslau sembla ser igualment total i perniciosa, però el final inconegut del personatge no permet un judici definit.

D'entre la producció periodística d'aquests anys anteriors a l'exili destaca el reportatge de viatge per Alemanya *Kleine Reise* realitzat per a la *Kölnische Zeitung*, publicació pertanyent a la casa Ullstein, amb la qual Roth havia estat negociant llargament per tal de fer un segon viatge a Rússia; en fracassar el projecte amb gran frustració del periodista, aquest encàrrec constituí una mena de mal menor acceptada només per motius econòmics:

"(...) ich werde wahrscheinlich selbst eine Reise durch Deutschland annehmen müssen. Obwohl sie wenig Geld einbringt und obwohl Rußland mich nicht nur von einem materiellen Druck befreit hätte. Ich wäre ein anderer Mensch geworden."²⁾

"Ich werde also Montag oder Dienstag ins Ruhrgebiet abreisen nach einem kurzen Aufenthalt in Mitteldeutschland. Es ist eine schauderhafte Arbeit, die mindestens acht Wochen dauern wird, aber sie ist die einzige, die mir im Augenblick wenigstens etwas Geld einträgt."³⁾

La sèrie, apareguda entre el 3 de maig i el 21 de juny de 1931⁴⁾, adopta una postura envers Alemanya que podem relacionar amb l'article

1) La professió de Menuchim es pot relacionar amb la del músic jueu de Radziwillow que ha acabat fent de clown musical, i que apareix a *Juden auf Wanderschaft*.

2) Carta a Stefan Zweig, 27.6.1930; Briefe, p. 170-171.

3) Carta a Stefan Zweig, 17.7.1930; Briefe, p. 172.

4) Publicada a W III, p. 760-805. Sobre aquesta sèrie vegeu Bronsen, p. 379-380, i Westermann, p. 75.

una mica posterior "Bekennnis zu Deutschland"¹⁾ i amb la línia encetada a la introducció de *Die weißen Städte* o al projectat "Deutsches Lesebuch", d'intentar comprendre i remarcar el que hi ha de valuós en el món alemany, tot reivindicant la seva cultura, que cal defensar davant d'aquells que pretenen detentar-ne el monopoli i en fan un ús demagògic i deformatador. L'abús i la manipulació que ha patit el concepte d'Alemanya fan difícil identificar-s'hi, però cal disputar-ne la titularitat als que se l'han arrogada indegudament. Citem uns fragments de "Bekennnis zu Deutschland", més explícit en la seva formulació de la problemàtica sociopolítica:

"Nirgends und niemals noch hat ein Bekenntnis zur Heimat einer Entschuldigung bedurft. Heute und bei uns sieht man sich gezwungen, vorerst die Bekenntnisformel von der schwülstigen Verlogenheit zu säubern, mit der man sie beworfen hat, von der papiernen Phraseologie, von der es seit Jahrzehnten um sie raschelt, von der blutrünstigen Roheit, die seit Jahrzehnten den Patriotismus, die Liebe zur Nation und die Sprache in Pacht hält und vergewaltigt. (...) Und das Wort, das mißbrauchte, abgehetzte, durch alle Gossen geschleifte und durch alle undurchsichtigen Parteienkanäle: das Wort Deutschland (...). Sie lebt ja noch (...). Andere Sprachen sind wohlthätiger vielleicht, andere Menschen hurtiger und findiger. Und glücklicher auch. Ja, andere Länder sind auch glücklicher. (...) Das Bekenntnis erstirbt auf den Lippen, weil es von andern in den Straßen gebrüllt wird. Und der Schwur verliert seine Gültigkeit, die Beschwörung ihre Kraft, und der Ruf wird ein Geschrei. Wie schwierig ist es da, ein Patriot zu bleiben! Und wie notwendig ist es aber auch! Kein Land hat dermaßen Liebe nötig."

En un to més moderat, sense acusacions explícites, la introducció a *Kleine Reise* es proposa de retrobar el que realment és Alemanya entre el que s'hi troba de ridícula i pedant patrioteria local, de reglamentarisme exagerat i de pompositat fora de lloc. Per a aconseguir-ho, el més adequat és viatjar a la ventura, contravenint els usos i costums del país en un gest de rebel·lió que denota la insatisfacció de l'autor amb un entorn que sent com a intolerant:

1) Frankfurter Zeitung, 27.9.1931; W III, p. 703-707.

"Wohin reisen? Vielleicht am liebsten ohne Plan in diesem planvollen und plänereichen Vaterland! Vielleicht am sichersten ohne Ziel, in diesem Reich, in dem nichts und niemand verlorengelassen kann (aber so vieles vergessen wird). Vielleicht den Launen anheimgegeben, die hier nicht gerne gesehen, geäußert und befolgt werden!"¹⁾

Les dues primeres estacions són Magdeburg ("eine echte mitteldeutsche Stadt, Fleiß, Langeweile und viele Radfahrer zeichnen sie aus"²⁾) i Leipzig, amb especial atenció a l'arquitectura moderna, i acusant de passada la modernitat com a tal, que segons Roth està destrossant la imatge harmònica i acollidora de les ciutats alemanyes - un tema que ja coneixem i que retrobarem encara sovint, en una valoració ben oposada a la que el jove periodista feia els primers anys vint quan considerava la conveniència dels gratacels per a Berlin.

"(...) der Ehrgeiz jener 'neuen Sachlichkeit', die keinen Ort, keine Bewegung, keinen Verein, keine Gemeinschaft in Deutschland ruhen läßt, unterbricht die ehrlichen Gesichter der erhaltenen Fassaden durch eine gewollte, kühne Kälte, eine glatte, sachliche, unangenehm betonte Gesinnung aus Beton. In dieser überdeutlichen Zweckmäßigkeit moderner Häuserkasten, ihrer breiten Fenster und flachen Dächer, der grausamen Absicht, Raum, Licht und Luft auszunutzen, Geld zu sparen und die Gesundheit von Mensch, Vieh und Maschine unerbittlich zu fördern, lebt der ganze Verbesserer- und Züchterhochmut dieser Zeit, die nicht aufhören kann, sich 'kundzugeben' (...). Vor dem alten und in wirklicher Schönheit ehrwürdigen Dom (...) lagert das Reichsbankgebäude, ein schauerhaftes Muster neuzeitlicher Kasematten- und Fabrikkultur, eine steinerne Ohrfeige, hingehauen zu Füßen des Gotteshauses. (...) Ich könnte wetten, daß von heute in zehn Jahren die Liebe zum Wolkenkratzer und Steinbaukasten den Platz um den Dom und diesen selbst vernichtet haben wird."³⁾

Però el passat no surt pas indemne; l'enorme monument a la batalla de Leipzig és ridiculitzat i criticat com a mostra del patetisme buit d'una època fal·laç, en una nova versió més breu i intensa del tractament que ja n'havia fet l'autor mig any abans a l'article "Das Denkmal"⁴⁾:

1) W III, p. 760.

2) W III, p. 761.

3) W III, p. 762. Sobre aquest tema vegeu també l'article "Architektur", de 1929, conservat al Leo Baeck Institute i publicat a BSB, p. 340-342. [Joseph Roth: *Berliner Saisonbericht. Reportagen und journalistische Arbeiten 1920-1939*. Hrsg. von Klaus Westermann. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1984. 461 p.]

4) *Frankfurter Zeitung*, 15.11.1930; W III, p. 680-684.

"Welch eine gewalttätige Sinnlosigkeit (...). Künftigen Geschlechtern sollte es eine trutzige Mahnung sein. Nun ist es das Ausflugsziel pflichtmäßig versammelter unschuldiger Schulkinder geworden, denen ein historisierender Alpdruck ins Leben mitgegeben wird. Die Zeit selbst hat dieses Denkmal ad absurdum geführt, eigne Denkmäler von größerer Wucht und eindringlicherem Trotz errichtet: die dreizehn Schöte der Leunawerke, die Funktürme des Mitteldeutschen Senders, die Riesenkuppeln der Großmarkthalle, die zweckerfüllten und segensreichen Wettbewerber der leeren, übermenschlichen Ungröße. Ein warnendes Beispiel mehr als eine erhebende Erinnerung."¹⁾

Alguns dels articles recorden el to de *Briefe aus Deutschland* i dels escrits anteriors sobre el Ruhr, la següent regió alemanya objecte del reportatge; retrobem també idees similars a les desenvolupades a "Berliner Vergnügungsindustrie". Roth examina aspectes de la vida quotidiana tals com el lleure i l'estratificació dels establiments dedicats a explotar el temps lliure segons les possibilitats dels usuaris (tema ample desenvolupat en els articles d'aquest viatge "In andern Kneipen", "Gustav", "Die Bar erster und zweiter Klasse" i "Die andre Bar"), deixant molt clara la condició paràsita tant dels establiments hostelers o activitats relacionades, per exemple la prostitució, com de les classes socials més benestants de la regió, a través d'activitats empresarials o comercials, envers el treballador, únic element productiu la trista situació del qual és ample reflectida. Els retrats d'un enginyer i d'un obrer, amb els comportaments típics del grup social al qual pertanyen, tanquen aquesta sèrie que aconsegueix realitzar el desig de Roth de fer constatacions sociològicament rellevants a partir de petits símptomes quotidians.

Aquest reportatge, darrera conseqüència de l'apartament de Roth del seu diari habitual, havia anat precedit del retorn a la *Frankfurter Zeitung* de l'octubre ençà. D'aquesta col.laboració renovada destaquem tres articles: "Brief aus dem Harz", "Der Merseburger Zauberspruch" i,
1) W III, p. 767.

en menor grau, "Halberstadt, 'Tannhäuser', Schach"¹⁾, que formen una unitat temàtica i geogràfica, ja que havien estat concebudes com a part d'una "neue Harzreise" seguint les petjades de Heinrich Heine²⁾. Però el viatge no tingué continuïtat, ja que Roth, deprimat per la situació sociopolítica que li resultava encara més evident en les petites ciutats, i que mostrava clarament el rerafons del recent ascens nacionalsocialista en les eleccions del 14.9.1930, l'interrompé. Aquest estat d'ànim, d'altra banda prou comprensible i reforçat per la situació econòmica i familiar, es palesa en la carta a Stefan Zweig del 23.10.1930:

"Wen ekelte die Politik nicht? Sie haben Recht, Europa begeht Selbstmord, und die langsame und grausame Art dieses Selbstmordes kommt daher, daß es eine Leiche ist, die Selbstmord begeht. Dieser Untergang hat eine verteufelte Aehnlichkeit mit einer Psychose. So sieht der Selbstmord einer Psychotischen aus. Der Teufel regiert wirklich die Welt. Aber ich begreife die Extremisten beider Flügel immer noch nicht, dazu bin ich doch zu sehr Zeitgenosse Franz Josephs, immer noch und mitten in diesem, hasse ich den Extremismus; er ist doch die brennendste und ekelhafteste Zunge dieser Flamme. (...) Ich muß natürlich die kleinen Städte besuchen, Sie haben vollkommen Recht; es ist auch der Vorschlag der Zeitung gewesen. Vielleicht, wenn ich sie vor der Wahl besucht hätte, wäre das Resultat der Zeitung nicht so überraschend gekommen und Anderen vielleicht auch nicht."³⁾

Si el primer article descriu la monotonia d'una petita ciutat sota la pluja i culmina en la descripció de l'escaparata d'una llibreria que fa exclamar al periodista "Wieviel Gift in veilchenblauen Kelchen!"⁴⁾ per tot el que té de perillós a nivell ideològic, el segon, "Der Merseburger Zauberspruch", il.lustra la destrucció d'un paisatge per les indústries Leuna, que en un "Generalangriff der Schlote" extreuen potassa on es trobava el poble de Runstedt i la seva església; fins i tot el cementiri

1) Apareguts respectivament el 14.12., 25.12.1930 i 4.1.1931; tots ells a W III, p. 685-703.

2) Vegeu Briefe, p. 188 (carta a Stefan Zweig, 20.11.1930).

3) Briefe, p. 186.

4) W III, p. 689. Hem citat aquest passatge a l'apartat 2.f.

ha estat traslladat. El tema dóna lloc a constatacions enormement actuals i que posen de relleu els aspectes més contradictoris i negatius del progrés; en tons més apocalíptics serà reprès a *Der Antichrist*. La destrucció en nom de la rendibilitat i l'aplicació de la potassa tant per a adobs com per a armes químiques, a més de la manca de respecte tant envers els vius com els morts, formen la base de l'argumentació.

"Hier vollzieht sich der Untergang der Welt, auf daß sie gedüngt werde. (...) In zehn Jahren wächst hier kein Gras mehr. Umgestülpt wird hier die Erde, ihr Inneres zuoberst gekehrt (...). Wie diese Nahrung eine Schwester des Giftes ist, so ist unser Friede ein Bruder des Krieges. Wir können düngen, aber wir können auch schießen. Auf unserem Segen ruht unser Fluch. (...) Im Wettlauf mit der jungen Chemie hat die alte Natur eine Niederlage nach der anderen erlitten. Die Retorte ist klüger als die Erde. (...) Die Weltwirtschaft veranstaltet ihre eigenen Jüngsten Gerichte, weil das wirkliche so lange auf sich warten läßt. Die Weltwirtschaft übersiedelt die Toten. Sie geht über Leichen und verschafft ihnen dann neue Quartiere. Sie zieht Christi Kreuze aus der Erde und fabriziert Gelbkreuze unter dem Schutz von Hakenkreuzen. (...) Erde ist Erde, überall meine Heimat, denn die Technik ist immer meine Fremde."¹⁾

Els aspectes depriments de la civilització són ampliat en el tercer article a la degradació que per a l'autor representen les concessions a la modernitat de les diverses creences religioses - tema que també reapareixerà a *Der Antichrist*. Des de la representació d'Edison amb aureola fins a l'ús del telèfon per part del Papa, passant per la utilització de la llum elèctrica vora el Santíssim, la conclusió és la mateixa: "Es ist traurig, einsehn zu müssen, daß nicht einmal Religion vor Torheit schützt."²⁾

Aquesta temàtica de crítica cultural troba un reflex molt freqüent en aquest període, per exemple en atacar la desmesurada atenció que es concedia a l'esport a tota Alemanya, i que assolí un punt àlgid en

1) W III, p. 692-696.

2) W III, p. 697. El tema apareix també a "Der Boxer in der Soutane" (*Die Neue Rundschau*, 1930; W IV, p. 156-158), sobre el capellà berlinès Fahsel, que ja havia estat objecte de l'article "Gladius Dei".

disputar-se a Estats Units el combat de boxa entre Max Schmeling i Sharkey; Roth utilitzà a manera de contrast el fet que tingués lloc durant el centenari de la mort de Goethe.¹⁾ Un altre aspecte tractat fou la manipulació del cos femení per a la propaganda comercial²⁾, i que unit a una forta crítica a la tradició social de la dot³⁾ aporta matisos decididament positius a la imatge d'un escriptor que d'altra banda podria ésser fàcilment titllat d'antifeminista. "Die Generallinie" critica l'himne a la industrialització i la tecnificació que fa en aquest film Sergej M. Eisenstein - l'obra anterior del qual, *El cuirassat Potemkin*, havia agradat a l'escriptor - seguint la línia imposada per Stalin: "Die Maschinen haben wir erfunden, und die Segnungen der Zivilisation sind eine von den Schmonzes, an denen unser westliches Vokabular so reich ist und die in Sowjetrußland ein 'Programm' werden."⁴⁾ En relació amb el cinema es troba també "Schluß mit den Kriegsfilmern!", que rebutja com a indigna i ofensiva per als que lluitaren a la guerra una reconstrucció d'aquells esdeveniments que els falseja i trivialitza.⁵⁾ El to pessimista assoleix el màxim a "Das

1) Vegeu "Ursachen der Schlaflosigkeit im Goethe-Jahr" (*Frankfurter Zeitung*, 25.6.1932; W IV, p. 583-586), "Witzbold im Goethe-Jahr" (ibidem, 1.7.1932; W IV, p. 586-588), "Philister im Goethe-Jahr" (ibidem, 30.7.1932; W IV, p. 609-611) així com un anterior, "Der Sport-Schmock" (*Das Tagebuch*, 12.7.1930; W IV, p. 581-583).

2) "Konfektionserotik", aparegut a *Die Literarische Welt*, 17.4.1930; W IV, p. 861-864.

3) Vegeu "Der Prozeß Caro-Petschek" (*Frankfurter Zeitung*, 16.7.1932; W IV, p. 598-609): "Die zweifellos zumindest unpassende Gewohnheit vieler ansonsten zweifellos ehrenhafter Männer, sozusagen die Katze nicht ohne einen 'Sack' zu kaufen, wenn sie heiraten, bekommt in dem Augenblick, in dem sie aus dem Inseratenteil des 'Heiratsmarktes' in die Spalten des Gerichtssaalberichts übersiedelt, einen durchaus verwerflichen Aspekt. Und blamabel ist die Selbstverständlichkeit, mit der die würdigste Institution der Gesellschaft, nämlich das Gericht, deren unwürdigste, nämlich die Mitgift, als eine gar nicht zu bezweifelnde Voraussetzung der Ehe zu behandeln scheint."

4) "Die Generallinie", a *Der Scheinwerfer* (Essen), març 1930; BSB, p. 356-361.

5) *Frankfurter Zeitung*, 25.8.1931; W IV, p. 508-510.

Vaterhaus", que deplora la decadència de la institució familiar a les ciutats, atribuint-la a una forma de vida col·lectivitzada i despersonalitzada. Els pares que imiten els fills per tal d'amagar l'envelliment ("Die Jugend ist weise und das Alter töricht") i la manca de lligams afectius entre germans han convertit les cases pairals en cases d'hostes.

"Die Kinder werden Eltern haben und dennoch Waisen sein. Die Frauen werden Gatten haben und dennoch Witwen sein. Die Väter werden Töchter und Söhne haben, aber sie werden nur Zeuger sein. Und die Brüder werden Brüder und die Schwestern werden Schwestern haben - aber alle, alle werden einsam sein. So einsam, wie man nur in der Gemeinschaft kann einsam sein..."¹⁾

La preocupació obsessiva per la solitud que reflecteix el final d'aquest article és perfectament comprensible en una persona depressiva que ja en companyia de Friedl s'havia sentit sola i incompresa, i que sembla haver-s'hi sentit sempre malgrat estar voltada d'un cercle d'amics i coneguts. Roth, que havia tingut una breu relació amb l'actriu teatral jueva Sybil Rares durant el 1929²⁾, havia conegut aquell mateix any Andrea Manga Bell, el lligam amb la qual duraria fins 1936 amb diversos altibaixos. Mulata i filla d'un cubà, estava casada amb un príncep camerunès del qual tenia dos fills, negres com ell, però havia rebutjat tornar al Camerun amb el pare i vivia amb els infants a Alemanya. Roth es féu càrrec en bona part de la manutenció del seu "Negerstamm", a causa del color del qual hi hagué alguns incidents i discriminacions.⁴⁾

A part de la problemàtica personal, una gran font de preocupacions per a l'escriptor és el progrés del feixisme i les seves manifestacions,

1) *Das Tagebuch*, 22.3.1930; W IV, p. 565-567. Cita de la p. 567.

2) Bronsen, p. 368.

3) Bronsen, p. 368-373.

4) Cziffra, p. 63.

entre elles la manipulació i l'ús incorrecte del llenguatge¹⁾, dels quals acusa també la premsa en general, que amb el seu "miserables Gestammel" contribuirà a que el públic perdi la capacitat d'expressar-se verbalment i acabi lladrant²⁾ - idea que l'amic Karl Tschuppik desenvolupà el 1933 en l'article "Rückbildung der Sprache zum Bellen."³⁾ El fet de veure que la ideologia en ascens obtenia també alguna rellevància a França fou sens dubte una trista experiència, que es reflecteix en l'article sobre Georges Bernanos "Der Franzose auf der Wodanseiche": allò que en els bàrbars germànics encara podria rebre certa comprensió esdevé en els francesos catòlics i cultivats quelcom imperdonable:

"Es ist ein Unterschied, ob man seine antisemitische Haltung mit Argumenten aus germanischen Urwäldern belegt oder ob man den heiligen Augustinus zu ihrem Zeugen degradiert. (...) Wer sich auf die Edda beruft, um den Juden 'ihr Geld' abzunehmen, mag vielleicht Recht haben. Wer aber die Bibel in der Hand hält, um aus ihr die Superiorität der 'französischen Rasse' abzuleiten, begeht ein Sakrileg. (...) Hat dieser französische Katholik keine Ahnung davon, daß ihm, wenn er nur katholisch ist, der weißrussische Chassid näher ist als sein eigener Verleger aus Paris?"⁴⁾

Un grupet d'articles s'ocupa de situacions injustes d'abast internacional, com ara la discriminació racial per part de l'administració de justícia a Sudàfrica i Estats Units⁵⁾, la utilització d'infants com a força de treball⁶⁾ o la problemàtica dels apàtrides,

1) Vegeu "Die nationale Kurzwelle", sobre una actuació radiofònica de Baldur von Schirach (*Das Tagebuch*, 29.10.1932; W IV, p. 612-616).

2) "Eine halbe Stunde Kauderwelsch", *Frankfurter Zeitung*, 11.10.1931; W IV, p. 275-277.

3) Vegeu Karl Tschuppik: *Von Franz Joseph zu Adolf Hitler*. Polemiken, Essays und Feuilletons. Hrsg. und eingel. von Klaus Amann. Wien, Köln, Graz: Böhlau 1982. 288 p. Pags. 201-205.

4) *Der Morgen*, agost 1931; W IV, p. 395-400. Remarquem l'observació de Roth sobre la proximitat entre catolicisme i hassidisme.

5) "Nonpareille aus Amerika" i "Noch einmal Prügel" (*Frankfurter Zeitung*, 21.3. i 17.5.1929; W IV, p. 552-557).

6) "Der ewige Tutankhamen", *Neue Freie Presse*, 28.2.1930; BSB, p. 343-347.

rebutjats per tots els països¹⁾ - un tema al qual Roth sempre havia estat molt sensible, ja que tocava de prop molts antics súbdits de la monarquia danubiana, i que a partir de 1933 adquirirà més actualitat que mai. Però encara en aquest moment podem trobar articles que comenten petits aspectes de la vida quotidiana en els quals el to predominant correspon al del recull *Panoptikum*, en la tradició del *Feuilleton*.²⁾ Aquesta temàtica desapareixerà a partir de l'exili.

Estretament relacionats amb la següent novel·la, *Radetzkymarsch*, es troben alguns articles, especialment "Die k. und k. Veteranen"³⁾, que mostra la nostàlgia per la infantesa i pel món en què aquesta transcorregué, de forma semblant a com s'havia raonat el lligam amb Franz Joseph a "Seine k. und k. apostolische Majestät"; la identificació amb els records i vivències personals concedia validesa als records històrics, tal com s'esdevé ara amb el regiment de veterans d'una petita ciutat morava on l'autor pretén haver viscut dos anys d'infantesa. Creiem que en aquest nexa entre la pròpia vida, real o pretesa, i allò rememorat es troba la clau de l'interès de Roth pel passat i del valor que li atribueix..

1) "Für die Staatenlosen", *Das Tagebuch*, 30.11.1929; W IV, p. 561-565. L'article acaba amb l'exemple d'una noia rebutjada per dos països: "Ich kenne ein russisches Mädchen, das während der Revolution nach Polen geflüchtet war. (...) Sie verpflichtet sich also, nach Polen nicht mehr zu kommen und gleichzeitig Deutschland zu verlassen. Während diese Zeilen geschrieben werden, wandert sie auf dem schmalen Grenzstrich zwischen dem Deutschen Reich und der polnischen Republik auf und ab, auf und ab, auf und ab." L'article primerenc "Die Heimkehr des Imre Ziska" (*Berliner Börsen-Courier*, 26.3.1922; W IV, p. 76-78; W[89] 1, p. 778-780) guarda moltes similituds amb aquest.

2) Citem per exemple "Wiege" (*Die Literarische Welt*, 17.12.1931; W IV, p. 882-883), "Das Hotel" (*Frankfurter Zeitung*, 23.11.1930; W IV, p. 871-873), "Nachmittag im fremden Hotel" (ibidem, 27.6.1931; W IV, p. 874-876), "Fremde Gesichter. Die alte Frau" (ibidem, 3.9.1932; W IV, p. 171-173) o "Eisenbahn" (ibidem, 10.9.1932; BSB, p. 372-375).

3) *Frankfurter Zeitung*, 18.6.1929; W IV, 709-714.

"Diesen epochalen Charakter der Veteranen unterstützt die historische Tatsache, daß sie verschwunden sind, endgültig verschwunden, wie nur die Kindheit selbst entschwinden kann, und wie das Reich der Habsburger, dessen Tod noch wunderbarer war als sein Leben. Denn es versank im Meer der Zeiten, das große Reich mit seiner gesamten bewaffneten Macht und seinen Militärvereinen, zu denen die Veteranen gehörten, trotz dem Aspekt der Unsterblichkeit, so vollkommen, so für immer, wie die armselige mit dem Imperium nicht zu vergleichende Kindheit eines Untertanen. Aber in der Erinnerung, in der das Große klein und das Geringe mächtig werden kann, identifiziert sich der kleine Teil einer Kindheit mit einem kolossalen Reich, und ein Verein von Veteranen versammelt in sich die ganze sonnenkräftige Symbolik des Imperiums."¹⁾

La descripció de la festivitat de l'aniversari de l'emperador el 18 d'agost ofereix una primera mostra del tractament de les desfilades que trobarem a la novel·la; altres elements que anuncien la propera obra serien la imitació verbal de la música militar i les festes organitzades pels veterans al bosc. Aquesta versió innòcua i colorista de l'exèrcit correspon exactament al principal factor d'atracció d'aquest per a Roth i tants altres que conegueren de nens aquell món, i connecta amb la coneguda afició de Franz Joseph per les desfilades i les maniobres.

Una recensió de llibres d'autors austríacs és aprofitada per a reivindicar l'existència d'una literatura austríaca autònoma i ben diferenciada, més atenta que l'alemanya als matisos, els quals observa i fixa amb delicadesa i amb un llenguatge depurat. Un dels llibres, que descriu Viena, li permet entonar un himne a aquesta ciutat i de passada fins i tot a la socialdemocràcia austríaca, que situa molt per sobre de l'alemanya.²⁾ Aquesta actitud havia estat ja anunciada un any abans, quan amb motiu d'una exposició de premsa anterior a 1914 havia atacat a

1) W IV, p. 709.

2) "Oesterreichische Bücher", *Frankfurter Zeitung*, 7.8.1932; W IV, p. 408-412.

fons l'emperador prussià Wilhelm II¹⁾; cal dir, però, que l'arxiduc Franz Ferdinand no n'havia sortit tampoc del tot ben parat, ni tan sols els avantpassats en general; ja en el segle XIX Roth hi veia anunciades totes les lacres del XX, des del llenguatge degradat de la premsa fins a l'adoració pel progrés i la tecnologia; els néts es tenen per més llestos que els avis, però uns i altres són en realitat igual de necis.

El 17 d'abril de 1932, Roth inaugura la publicació per entregues de *Radetzkmarsch* a *Frankfurter Zeitung* amb un pròleg²⁾ en el qual raona biogràficament la seva atracció pel món habsbúrgic, que no pot donar per bo, però del qual enyora fins i tot els defectes. L'escrit conté també una declaració de principis per a la tasca de l'escriptor, que s'ha de centrar en el destí dels individus, no pas en els protagonistes oficials de la història; aquesta és i ha estat la línia de l'autor, tot i l'aparent contradicció que representa utilitzar personatges com Franz Joseph o posteriorment Napoleó: aquests són vistos en una perspectiva totalment personal i privada, i llur funció pública és en tot cas un element de contrast; aquesta és una de les manifestacions de l'interès

1) "Hier besteigt sozusagen ein Monarch die Spalten seiner Zeitungen, erlauchter Förderer der Sportrubrik, fruchtbarster Erzeuger geflügelter Worte, vollendeter Handhaber des Arena-Deutsch, dem die Artikel vor den Hauptwörtern scharenweise zum Opfer fallen und das bereits die Sprache der deutschen Expressionisten ankündigt, der linguistischen Erben der Offiziere. Hier beginnt das Ende der Monarchie, hier in diesem Augenblick wird ihr Zeremoniell eine Angelegenheit des *Kunstgewerbes*, hier bricht der Glanz des deutschen Kaisers mit den Ueberlieferungen, die ihn allein garantieren, mit dem Humanismus, mit 'Rom' in weitestem Sinne, liefert sich töricht seinen *wesentlichen* Feinden aus, der Barbarei des Fortschritts, der Technik, der Nacktkultur: 'Moderner Kaiser', als könnte ein Kaiser je 'modern' sein, und als hätte er es nötig!" (W IV, p. 879.)

2) "Vorwort zu meinem Roman 'Radetzkmarsch'", W IV, p. 405-406; W[89] 5, p. 874-875. La publicació per entregues finalitzà el 9.7.1932.

de Roth per les petites coses, per al qual Esther Steinmann¹⁾ ha diagnosticat una base hassídica.

"Ein grausamer Wille der Geschichte hat mein altes Vaterland, die österreichisch-ungarische Monarchie, zertrümmert. Ich habe es geliebt, dieses Vaterland, das mir erlaubte, ein Patriot und ein Weltbürger zugleich zu sein, ein Oesterreicher und ein Deutscher unter allen österreichischen Völkern. Ich habe die Tugenden und die Vorzüge dieses Vaterlands geliebt, und ich liebe heute, da es verstorben und verloren ist, auch noch seine Fehler und seine Schwächen. Deren hatte es viele. Es hat sie durch seinen Tod gebüßt. (...)

Die Völker vergehn, die Reiche verwehn. (Aus den vergehenden besteht die Geschichte.) Aus dem Vergehenden, dem Verwehenden das Merkwürdige und zugleich das Menschlich-Bezeichnende festzuhalten ist die Pflicht des Schriftstellers. Er hat die erhabene und bescheidene Aufgabe, die privaten Schicksale aufzukläuben, welche die Geschichte fallen läßt, blind und leichtfertig, wie es scheint."

La redacció d'aquesta novel·la, molt més extensa que les anteriors²⁾, excedí en un any el temps pactat amb l'editor Kiepenheuer, i causà al seu autor diverses crisis de creativitat³⁾ i depressions, relacionades també amb la dependència alcohòlica que seguia el seu curs. Es conegut per exemple el fet que Roth, borratxo, perdé en un taxi el manuscrit ja enllestit d'un dels capítols i hagué de reescriure'l. A finals de 1930, l'escriptor es lamenta dels petits treballs periodístics que no li permeten dedicar-se plenament a la novel·la, i d'altra banda confessa el 1932 que el final encara no estava escrit quan ja la *Frankfurter Zeitung* havia començat la publicació de l'obra⁴⁾; sabem també que Roth emprengué encara modificacions sobre les galeres⁵⁾. Això ens indica doncs una

1) Vegeu-ne la monografia *Von der Würde des Unscheinbaren. Sinnerfahrung bei Joseph Roth*, Tübingen: Niemeyer, 1984, i el nostre comentari a l'apartat 2.f.

2) A W II ocupa les pags. 9-323; a W1891 5 les pags. 137-455.

3) Així per exemple, el 28.10.1931 Roth escriu a Stefan Zweig: "habe 6 fertige Kapitel vernichtet, sie waren faul, schreibe sie um." (Briefe, p. 213.)

4) Carta a Stefan Zweig, 7.8.1932; Briefe, p. 222.

5) Carta a Annette Kolb, 5.7.1932; Briefe, p. 220.

dedicació d'almenys dos anys i mig, durant la qual la bona trajectòria de vendes de *Hiob* constituí l'única esperança. Diverses cartes retenen la difícil situació anímica, econòmica i de salut del novel·lista durant aquest període:

"(...) es ist gar nicht zu sagen, wie schlecht es mir geht. Wenn Sie mich vor 12-13 Jahren gekannt hätten, bräuchte ich Ihnen heute nur zu sagen: so schlecht, wie vor 13 Jahren. Heute habe ich Unglück hinter und neben mir, graue Haare, eine kranke Leber und bin unheilbarer Alkoholiker (und das ist schlimmer, als vor 13 Jahren.)"¹⁾

"Ich bin unglücklich, verworren, ganz unfähig, aus den Mauern herauszukommen, die ich um mich und den Roman gebaut habe, oder sind es Berge vielmehr, zwischen denen ich wandle, voller Angst. An einem Tag ist Alles gelungen, am nächsten Alles Dreck. Tückisch und trügerisch ist Alles. Ich will gar nicht mehr davon erzählen, daß es mir materiell am Nötigsten fehlt, daß ich nicht zu essen habe, wenn ich nicht eingeladen bin, es ist Alles gleichgültig, im Grunde. Ich habe mich in die Vorkriegszeit retten wollen, aber es ist entsetzlich schwer, sie so zu erzählen, wie ich sie fühle. Ich fürchte, ich fürchte, ich bin ein Patzer."²⁾

Certament, intentar descriure un món tan ric i múltiple com la monarquia danubiana a través de tres generacions de la mateixa família i la seva relació amb l'emperador Franz Joseph era una tasca complexa, i més encara si hom volia recollir els múltiples matisos i apreciacions que des del punt de vista dels personatges permetien els fenòmens dibuixats. Creiem fonamental l'actitud afectivament positiva de l'autor anunciada en el pròleg ja citat, actitud que li permet registrar múltiples aspectes negatius d'aquell món sense per això condemnar-lo o rebutjar-lo: les contradiccions formen part integrant d'ell, i la capacitat d'admetre-les i conviure amb elles constitueix una de les seves principals virtuts, la tolerància, que Roth trobava tant a faltar en l'Alemanya contemporània, i que havia suavitzat l'estricta ordenació

1) Briefe, p. 220.

2) Carta a Friedrich Traugott Gubler (successor de Benno Reifenberg en la direcció del *Feuilleton* de la *Frankfurter Zeitung*), sense data; Briefe, p. 218.

jeràrquica d'un món rigidament compartimentat, permetent tractar de forma excepcional aquells que ho mereixessin'. L'actitud queda definida en parlar de Frau von Taußig, les aventures de la qual tothom mira amb benevolència:

"Die Zeit war damals strenge, wie man weiß. Aber sie erkannte Ausnahmen und liebte sie sogar. Es war einer jener wenigen aristokratischen Grundsätze, denen zufolge einfache Bürger Menschen zweiter Klasse waren, aber der und jener bürgerliche Offizier Leibadjutant des Kaisers wurde; die Juden auf höhere Auszeichnungen keinen Anspruch erheben konnten, aber einzelne Juden geadelt wurden und Freunde von Erzherzögen; die Frauen in einer überlieferten Moral lebten, aber diese und jene Frau lieben durfte wie ein Kavallerieoffizier. (Es waren jene Grundsätze, die man heute 'verlogene' nennt, weil wir soviel unerbittlicher sind; unerbittlich, ehrlich und humorlos.)"¹

Aquest art de conjuguar i reconciliar elements contraris entre si s'encarna en el difícil equilibri entre les diverses ètnies dominants, sostingut encara a dures penes pel gran aparell administratiu i per l'exèrcit organitzat de forma supranacional; però aquestes macroestructures basades en la rutina i la inèrcia esdevenen cada cop més febles, perquè de dia en dia minva el nombre d'aquells que s'identifiquen amb una pàtria plural i es consideren patriotes d'una gran entitat austríaca situada més enllà de l'origen racial anecdòtic de cada un. Aquest patriotisme austríac, que havia constituït la premissa per a l'existència de l'imperi, i que implicava confiança i adhesió absolutes envers la cúspide de la piràmide feudal, l'emperador, es troba en franca regressió, minada tant per les divisions nacionals com per la secularització de la societat, que deixa la institució sense recolzament

1) Recordeu la cita del capítol XV de *Der stumme Prophet*, on Kargan formula al seu diari el desig d'haver viscut en un món anterior, al voltant d'una cort, on hauria assolit posicions acords amb la seva capacitat personal (W I, p. 787; W 891 4, p. 869-870.)

2) W II, p. 186; W 891 5, p. 316.

transcendent. Així explica el comte Chojnicki a Franz von Trotta la seva afirmació que la monarquia ja ha deixat d'existir:

"Mit großer Anstrengung brachte Herr von Trotta noch die Frage zustande: 'Ich verstehe nicht! Wie sollte die Monarchie nicht mehr dasein?'

'Natürlich!' erwiderte Chojnicki, 'wörtlich genommen, besteht sie noch. Wir haben noch eine Armee (...) und Beamte (...). Aber sie zerfällt bei lebendigem Leibe. Sie zerfällt, sie ist schon verfallen! Ein Greis, dem Tode geweiht, von jedem Schnupfen gefährdet, hält den alten Thron, einfach durch das Wunder, daß er auf ihm noch sitzen kann. Wie lange noch, wie lange noch? Die Zeit will uns nicht mehr! Diese Zeit will sich erst selbständige Nationalstaaten schaffen! Man glaubt nicht mehr an Gott. Die neue Religion ist der Nationalismus. Die Völker gehn nicht mehr in die Kirchen. Sie gehn in nationale Vereine. Die Monarchie, unsere Monarchie, ist gegründet auf der Frömmigkeit: auf dem Glauben, daß Gott die Habsburger erwählt hat, über soundso viel christliche Völker zu regieren. Unser Kaiser ist ein weltlicher Bruder des Papstes, es ist Seine K. u. K. Apostolische Majestät, keine andere wie er apostolisch, keine andere Majestät in Europa so abhängig von der Gnade Gottes und vom Glauben der Völker an die Gnade Gottes. Der deutsche Kaiser regiert, wenn Gott ihn verläßt, immer noch; eventuell von der Gnade der Nation. Der Kaiser von Oesterreich-Ungarn darf nicht von Gott verlassen werden. Nun aber hat ihn Gott verlassen!'"¹⁾

Aquesta actitud de fidelitat a una estructura supranacional generada per una fe que té com a article primer i principal la subordinació - no de bades aquesta és una de les preguntes que el *Bezirkshauptmann* planteja a Carl Joseph en l'interrogatori que precedeix les vacances estivals²⁾ -, que hauria d'ésser pròpia dels oficials i funcionaris per tal d'assegurar la pervivència de l'imperi, ha esdevingut ja residual. Bona mostra d'això és que Franz von Trotta, que la representa en grau extrem, sembla antiquat i estrany als seus antics companys d'estudis, funcionaris com ell, i afeccionats a aquells acudits dels quals Roth digué repetidament que foren una de les causes que l'imperi s'ensorrés:

"Ja, der Bezirkshauptmann erinnerte alle Menschen, die den Kaiser gesehen hatten, an Franz Joseph selbst. (...) Und der alte Herr von Trotta erschien ihnen, die mit den federleichten, in den Kaffee

1) W II, p. 160-161; W[189] 5, p. 290.

2) W II, p. 31; W[189] 5, p. 159-160.

häusern der Residenzstadt formulierten Witzten noch weit schwierigere Angelegenheiten des Reiches abzutun gewohnt waren, als eine Persönlichkeit, nicht einer geographisch, sondern einer geschichtlich entfernten Provinz entstiegen, Gespenst vaterländischer Historie und verkörperte Mahnung des patriotischen Gewissens. Die ewige Bereitschaft zum Witz, mit dem sie alle Anzeichen ihres eigenen Untergangs zu begrüßen beflissen waren, erstarb für die Dauer einer Stunde (...)"¹⁾

La distribució de fidelitats que efectua Roth a nivell narratiu sembla coincidir amb la constel·lació històrica: els més fidels a la monarquia i a les seves estructures supranacionals són els eslovens, representats no tan sols pels Trotta, sinó també pel capità de cavalleria Jelacich, present a l'escena de la festa del regiment on es rep la notícia de la mort de Franz Ferdinand a Sarajevo²⁾, i de qui en un incís s'indica que els seus fills no comparteixen ja el seu patriotisme supranacional. Jelacich, que s'associa mentalment amb els croats per la seva proximitat ètnica i pel fet que pertany com ells a la Transleitània, sota el domini de Budapest, forma juntament amb Carl Joseph el contrapès dels hostes hongaresos, que mostren de manera oberta l'alegria per la mort de l'hereu, de qui esperaven una política eslavòfila i antimagiar. També entre els nobles alemanys presents es troben actituds similars, com ara les de von Babenhausen o el comte Zschoch³⁾. Chojnicki en canvi, com a membre de l'alta noblesa polonesa, és clarament lleial a la institució imperial, tot i saber del cert que està condemnada de forma irremissible; a la narració de 1935 *Die Büste des Kaisers* el protagonista, també un aristòcrata polonès, encarnarà la lleialtat habsbúrgica a ultrança, característica d'aquell grup social.

1) W II, p. 270; W[89] 5, p. 402.

2) Aquesta llarga escena descriu de forma molt plàstica la confrontació entre les diverses nacionalitats de la monarquia i la divisió dins algunes d'elles, per exemple l'alemanya. Vegeu W II, p. 270; W[89] 5, p. 416-427.

3) W II, p. 288; W[89] 5, p. 420-421.

Chojnicki és també un dels pocs personatges de la novel·la capaç de formular una percepció mig intuïda per molts d'altres: la de que l'imperi s'ensorra; és ell l'encarregat de transmetre aquest fet a Franz von Trotta (recordeu el passatge citat anteriorment), que de moment es negarà a acceptar-lo, però anirà trobant-ne petits indicis que el convenceran. Significativament, molts d'aquests fets es produiran en morir Jacques, el servent ideal que havia renunciat no ja a una vida pròpia, sinó fins i tot a utilitzar el propi nom, en una realització extrema de la subordinació¹⁾ que el cap de districte buscarà sense èxit en tots els seus successors.

L'esperit de servei, de tradició tan llargament lligada a la dinastia habsbúrgica i els seus lleials - pensem en l'obra de Franz Grillparzer *Ein treuer Diener seines Herrn* - culmina per darrera vegada en la figura de l'emperador Franz Joseph, que actua com el primer funcionari del seu imperi i es sent immediatament subordinat a Déu, el seu únic superior jeràrquic²⁾; la imitació de l'emperador fins i tot a nivell d'aspecte físic, que culmina en Franz von Trotta, despertant en ambdós durant l'audiència la sensació de trobar-se davant d'un mirall o d'un germà³⁾, es repeteix també en la persona de Jacques, i juntament amb l'omnipresència del retrat oficial constitueix un instrument de dominació ideològica. Franz Joseph és ben conscient del que significa la

1) Vegeu W II, p. 224; WI891 5, p. 355.

2) W II, p. 216-217 i p. 218; WI891 5, p. 347 i 349. Aquesta posició assumida per l'emperador com a representant de Déu i pare dels seus súbdits, amb l'obligació de corregir-los, però també d'auxiliar-los, es manifesta en el fet que ajudi els Trotta, com a fills distingits, fins i tot materialment, pagant del seu peculí privat els deutes de Carl Joseph. L'acció té precedents històrics: el 1831 l'emperador Franz pagà els elevats deutes de joc del mariscal Radetzky, i Franz Joseph ajudà en diverses ocasions alguns oficials del seu exèrcit. Cal dir que els sous d'aquests eren molt baixos. (Vegeu Andics I, p. 298-299.)

3) W II, p. 275; WI891 5, p. 406-407.

manca d'aquesta imitació entre les noves generacions, així com el fet que els oficials contravenguin el reglament introduint petites modificacions en l'uniforme.¹⁾ Aquest i altres petits símptomes li demostren ja fa temps que el seu món s'ensorra, cosa que accepta amb resignació:

"Durch den Feldstecher sah Franz Joseph die Bewegungen jedes einzelnen Zuges, ein paar Minuten lang fühlte er Stolz auf seine Armee und ein paar Minuten auch Bedauern über ihren Verlust. Denn er sah sie schon zerschlagen und verstreut, aufgeteilt unter den vielen Völkern seines weiten Reiches. Ihm ging die große Sonne der Habsburger unter, zerschmettert am Urgrund der Welten, zerfiel in mehrere kleine Sonnenkugeln, die wieder als selbständige Gestirne selbständigen Nationen zu leuchten hatten. Es paßt ihnen halt nimmer, von mir regiert zu werden! dachte der Alte. Da kann man nix machen! fügte er im stillen hinzu. Denn er war ein Oesterreicher..."²⁾

El fet que l'ancià emperador, dibuixat d'una banda com mancat de memòria i supeditat als cortesans en la seva vida quotidiana, en la qual recorre a petits subterfugis puerils per tal d'obtenir petits espais de privacitat, posseeixi la claredat d'esperit suficient per a reconèixer l'escàs futur del seu imperi - visió que amb aquesta nitidesa només posseeixen Chojnicki i el Dr. Skowronnek -, dóna una idea precisa del tractament que fa Roth d'aquest personatge i de la monarquia en si: sempre tractat amb simpatia, però mai de forma totalment unívoca, reuneix característiques polivalents i fins i tot contraposades, cosa que explica les reaccions negatives que la novel·la provocà en el seu moment entre la majoria de legitimistes³⁾. Així, tot i que Franz Joseph reconeix que l'exèrcit austro-hongarès ha obtingut ben poques victòries en el seu temps, no per això deixa de gaudir-ne com a espectacle, i

1) W II, p. 220-221; W[89] 5, p. 351.

2) W II, p. 221-222; W[89] 5, p. 352.

3) Vegeu Willerich-Tocha, apartat 4.2.2. "Ambivalenz des Oesterreichbildes", p. 201-207, especialment p. 203, i p. 409, nota 36. Consulteu també Bronsen, p. 444-445; Pauli, p. 165-167; Cziffra, p. 71.

aquest plaer gairebé pueril el fa oblidar momentàniament el paper d'aglutinant interètnic, així com la funció coercitiva en situacions socialment conflictives que queda tan ben exemplificada en la vaga de B. que Carl Joseph ha hagut de reprimir:

"Er hatte Kriege nicht gern (denn er wußte, daß man sie verliert), aber das Militär liebte er, das Kriegsspiel, die Uniform, die Gewehrübungen, die Parade, die Defilierung und das Kompanie-exerzieren."¹⁾

La imatge del vell emperador a la novel·la és la d'una persona situada en realitat per damunt del seu entorn, però que prefereix adoptar una actitud humil i fer allò que hom espera d'ell: tot i trobar-se a la cúspide de la jerarquia, no és lliure, sinó que està subordinat d'una banda a Déu i d'altra a les convencions i a la imatge que vol donar d'ell mateix, i que l'obliga a intentar amagar tant la vellesa com la pròpia intel·ligència. La solitud causada per l'elevada posició ve reforçada per les obligacions que s'imposa ell mateix per tal de respondre a les exigències del seu rol:

"Der Kaiser war ein alter Mann. Er war der älteste Kaiser der Welt. Rings um ihn wandelte der Tod im Kreis, im Kreis und mähte und mähte. (...) Er ging zu Hause mit trippelnden, kleinen Schritten umher. Sobald er aber die Straße betrat, versuchte er, seine Schenkel hart zu machen, seine Knie elastisch, seine Füße leicht, seinen Rücken gerade. Seine Augen füllte er mit künstlicher Güte, mit der wahren Eigenschaft kaiserlicher Augen: Sie schienen jeden anzusehen, der den Kaiser ansah, und sie grüßten jeden, der ihn grüßte. In Wirklichkeit aber schwebten und flogen die Gesichter nur an ihnen vorbei (...). Die Leute glaubten, Franz Joseph wisse weniger als sie, weil er so viel älter war als sie. Aber er wußte vielleicht mehr als manche. Er sah die Sonne in seinem Reiche untergehen, aber er sagte nichts. Er wußte, daß er vor ihrem Untergang noch sterben werde. (...) Er verbarg seine Klugheit in der Einfalt: Denn es geziemt einem Kaiser nicht, klug zu sein wie seine Ratgeber. Lieber erscheint er einfach als klug. (...) Wo man ihn für einen Gütigen hielt, war er gleichgültig. Und wo man sagte, er sei kalt: dort tat ihm das Herz weh. Er hatte lange genug gelebt, um zu wissen, daß es töricht ist, die Wahrheit zu sagen. Er gönnte den Leuten den Irrtum, und er glaubte weniger als die Witzbolde, die in seinem weiten Reich Anekdoten über ihn erzählten, an den Bestand

1) W II, p. 213; WI 891 5, p. 344.

seiner Welt. Aber es ziemt einem Kaiser nicht, sich mit Witzbolden und Weltklugen zu messen. Also schwieg der Kaiser."¹⁾

Si bé el món de la monarquia és descrit globalment com més tolerant i acollidor, més atent a l'individu i la seva condició única i irrepetible, bona part del tractament narratiu es dedica a desmentir aquesta valoració que el narrador formula més a manera de desig ("Wunschdenken") que com a autèntica constatació. Així, la declaració de principis segons la qual en aquella època cada persona era insubstituïble ha quedat qüestionada ja de bell antuvi, a la primera pàgina de l'obra, durant la descripció de la batalla de Solferino; confrontem sinó aquests dos passatges:

"Damals, vor dem großen Kriege, (...) war es noch nicht gleichgültig, ob ein Mensch lebte oder starb. Wenn einer aus der Schar der Irdischen ausgelöscht wurde, trat nicht sofort ein anderer an seine Stelle, um den Toten vergessen zu machen, sondern eine Lücke blieb, wo er fehlte, und die nahen wie die fernen Zeugen des Untergangs verstummten, sooft sie diese Lücke sahen."²⁾

"Seit einer halben Stunde war das Gefecht im Gange. Drei Schritte vor sich sah er die weißen Rücken seiner Soldaten. Die erste Reihe seines Zuges kniete, die zweite stand. (...) Hier und dort fiel einer aus der Reihe. Trotta sprang flugs in jede Lücke und schoß aus den verwaisten Gewehren der Toten und Verwundeten. Bald schloß er dichter die gelichtete Reihe, bald wieder dehnte er sie aus, nach vielen Richtungen spähend mit hundertfach geschärftem Auge (...)"³⁾

Un aspecte negatiu d'aquest món del "Damals" que salta a la vista és la incomunicació i la pobresa afectiva que regna entre els individus de la família Trotta, i que ja existia des de sempre entre l'heroi de Solferino i el seu pare, el jardiner invàlid del palau de Laxenburg; l'única relació la constituïen les cartes, buides de qualsevol significat tret de l'implícit en el ritual d'intercanvi:

"Wie Urlaubsscheine und Dienstzettel glichen die Briefe einander, geschrieben auf gelblichen und holzfaserigen Oktavbogen, die Anrede 'Lieber Vater!' links, vier Finger Abstand vom oberen Rand und zwei

1) W II, p. 212-213; W[89] 5, p. 343.

2) W II, p. 113; W[89] 5, p. 242-243.

3) W II, p. 11; W[89] 5, p. 139.

vom seitlichen, beginnend mit der kurzen Mitteilung vom Wohlergehen des Schreibers, fortfahrend mit der Hoffnung auf das des Empfängers und abgeschlossen von der steten, in einen neuen Absatz gefaßten und rechts unten im diagonalen Abstand zur Anrede hingemalten Wendung: 'In Ehrfurcht Ihr treuer und dankbarer Sohn Joseph Trotta, Leutnant.'"¹⁾

Aquesta pretesa comunicació, que amb escassíssimes variacions anirà repetint-se entre les diverses generacions dels Trotta, i el fet que ja l'heroi de Solferino desconeix pràcticament l'eslovè, indiquen que el trencament amb la comunitat acollidora d'origen es situa ja a la generació de l'invàlid, que ha abandonat la ruralia per entrar a l'exèrcit; és doncs la monarquia en si, amb les institucions que la sostenen, qui destrossa els lligams interpersonals, forçant l'aparició del patriotisme austriac al preu d'esborrar tot lligam amb l'ètnia pròpia. A canvi, l'exèrcit pot oferir fins a un cert punt un cercle de relació substitutori, el dels companys de graduació similar, ben configurat en el cas de l'invàlid, però que ja no servirà a l'heroi de Solferino en ser ascendit i ennoblit per la seva acció (la qual d'altra banda també talla definitivament la comunicació amb el seu pare), ni tampoc arribarà a consolidar-se pel que fa a Carl Joseph.

Les formes de relació entre pares i fills no poden ser més rígides i mediatitzades, com demostren no només les cartes sinó també els exàmens als quals Carl Joseph és sotmès pel seu pare cada estiu abans d'iniciar les vacances, o les diverses disposicions referents al comportament durant el menjar; el fet que Franz von Trotta mengi molt ràpid i els altres comensals hagin d'adaptar-se obligatòriament al seu ritme reflecteix exactament un hàbit de l'emperador que el ceremonial cortesà imposava als assistents. Si a tot això afegim que cap dels dos darrers Trota ha conegut la seva mare, i que tots dos han estat interns a una

1) W II, p. 14; W1891 5, p. 142.

institució des de ben joves (des dels set anys en el cas de Carl Joseph), tindrem la clau de la inseguretat afectiva i poca capacitat de relació que presenten ambdós, i que en bona part ha vingut ja donada per la concepció social de l'educació.

L'exèrcit, que constituiria un refugi pels seus valors de camaraderia i d'univers on tot està reglamentat i previst, no aconsegueix aquestes promeses: es presenten moltes situacions que el tinent Trotta no ha après a resoldre reglament en mà (el tracte amb l'assistent Onufrij, amb el vidu Slama, amb la vídua de Max Demant, amb l'acreeador Kapturak, que té també en aquesta obra un paper important), la relació amb els companys és pràcticament nul·la per falta d'interessos coincidents (recordem la visita al bordell de "Tante Resi", per exemple), i a més bona part dels oficials són descrits com intel·lectualment ineptes; la preparació de la festa del regiment d'ulans de la guarnició de B. és absolutament esperpèntica en aquest sentit, i la neciesa dels comandants d'aquell cos de cavalleria només pot rivalitzar amb la del comte Sternberg, del primer regiment on ha servit Carl Joseph, descrit com algú "durch dessen Gehirn die Gedanken einzeln dahinzuschießen pflegten wie einsame Vögel durch leere Wolken, ohne Geschwister und ohne Spur."¹⁾

El conflicte dels Trotta, tal com el sent Carl Joseph, és paral·lel al de Max Demant: hom ha abandonat el món en el qual els avantpassats estaven arrelats i l'ha intentat substituir per una nova tradició, l'exèrcit, en la qual no es sent a gust, d'una banda perquè l'individu en concret manca de les qualitats adients - tant Max Demant com Carl Joseph són mals genets, per exemple - com perquè aquesta tradició és insuficient o insatisfactòria per a algú dotat de sensibilitat o

1) W II, p. 96; W[89] 5, p. 225.

intel·ligència. Max Demant, procedent d'una família jueva ortodoxa, té ja el precedent del seu pare que, en abandonar les tradicions familiars i passar al servei de l'estat, cau en l'alcoholisme, fenomen gens normal en un jueu d'observança estricta, però molt freqüent entre els assimilats. Max, pressionat pel desig d'ascendir socialment, només ha pogut reeixir fins a un cert punt aconseguint arribar a metge, ja que ha hagut d'acceptar esdevenir facultatiu militar per a sobreviure; el xoc entre els diversos codis, el militar, el propi d'un intel·lectual que rebutja convencions tronades, i el jueu, al qual ja no es sent capaç de retornar, el portaran a la mort en duel. Carl Joseph, que creu trobar la salvació en l'allunyament de l'exèrcit per tal de retornar a la vida rural dels avantpassats, no pot més que aproximar-se a la seva utopia gràcies als favors de Chojnicki, però en realitat ell mateix ha tingut ocasió de veure de prop en què consisteix la vida de la immensa majoria de la població camperola: en el millor dels casos una petitíssima propietat, com la que Onufrij sacrifica per tal d'intentar alliberar-lo dels deutes, i en molts altres el recurs a un treball ocasional assalariat en condicions indignes com s'esdevé amb els obrers de la manufactura de cerres de porc la vaga dels quals li ha correspost reprimir.

No és doncs cap imatge unívoca d'un món ideal, sinó l'evocació d'un univers extremadament complex que guanya adhesió sentimental com a part dels records personals i pel la seva amplitud i capacitat d'admetre en el seu interior multitud d'aspectes contradictoris entre si; hom enyora sobretot allò que hauria pogut tenir de base vàlida per a la convivència pacífica i enriquidora dels diversos pobles súbdits de la monarquia, enyorança que vista en la perspectiva excloent i xenòfoba de principis

dels anys trenta resulta perfectament comprensible. Però aquest món idealment tolerant i acollidor, que conviu en pau gràcies a la devoció a l'emperador i a les institucions que emanen d'ell sempre ha estat una utopia, com ja es mostra en el desacord de l'heroi de Solferino amb la manipulació ideològica que hom ha fet de la seva "proesa" (en realitat molt menys heroica que la mort del seu nét Carl Joseph, ja que el primer tinent Trotta només s'enfrontà a les convencions del protocol en protegir l'emperador dels trets de l'enemic) i el seu desengany en veure que la monarquia mateixa utilitza la mentida com a instrument de dominació, i també en el fet que els moments en els quals Carl Joseph aconsegueix identificar-se amb la pàtria al servei de la qual es troba siguin només els diumenges a migdia, amagat al balcó de casa seva i sentint la marxa de Radetzky¹⁾; només aquests somnis d'adol·lescent, i la seva evocació per exemple durant la processó de Corpus a Viena, li permeten creure transitòriament en la causa que està obligat a assumir.

De forma similar a la tematització que fa Roth a nivell narratiu de l'individu, la vida privada i la intimitat, en la seva actitud personal prioritza també els mateixos àmbits durant aquest període, en una reacció de rebuig envers la política i l'activitat pública, que veu

1) Remarquem que el director de la banda militar, Nechwal, es distingeix dels seus col·legues pel fet que no permet que la primera marxa del programa, precisament *Radetzky*, sigui dirigida per un subordinat i sense llegir-la de la partitura; Nechwal considera aquest hàbit generalitzat "ein deutliches Anzeichen des Untergangs der kaiserlichen und königlichen Monarchie." (W II, p. 27-28; W[89] 5, p. 156.) L'apreciació ajuda a remarcar el caràcter ominós d'aquesta sensació d'assistir a final d'un món, i la manera com envaeix tots els àmbits existencials. Notem a la vegada que al *Feuilleton* "Konzert im Volksgarten" (*Frankfurter Zeitung*, 8.4.1928; W IV, p. 844-846; W[89] 2, p. 920-923) aquesta peça es situa sempre com a darrera de l'actuació, i sempre hi és interpretada sense partitura.

degradar-se de dia en dia. Podem apreciar-ho en els consells que dirigeix a F. T. Gubler el 31.1.1931:

"Ich kann nicht mehr die Zeitung anders sehn, als nur: relativ besser als andere in Dtschld. *Absolut* gut und nützlich ist sie nicht mehr. Und weder Sie noch Reifenberg noch Picard werden sie gutmachen. Alle werden Sie Ihr Privatleben verlieren, das EINZIG Wichtige. (...) Ich fühle, wie Sie hineingleiten in Dreck und Kleinigkeiten. Es gibt nichts Wichtigeres, als PRIVATMENSCH sein, die Frau lieben, die Kinder auf den Schoß nehmen (...). Alles Oeffentliche ist einen Dreck wert, das Land, die Politik, die Ztg, das Hakenkreuz, die Demokratie. Man muß leben wie ein Bauer, und wenn man nicht unmittelbar produktiv ist oder nicht sein mag, doppelt lieben die Seinigen und die Freunde. (...) Nur Gott kann man mehr dienen, als den Seinigen. Nicht der 'Nation'." 1)

Aquesta és doncs la postura dominant de Roth envers la política en aquest moment, coincident amb el recurs a un temps passat i l'evocació d'una estructuració sociopolítica pretèrita; la sensació de desesperació i impotència per a modificar el curs de la vida pública alemanya ha abocat a aquesta actitud, diametralment oposada a la manifestada per exemple el 1923, un moment en el qual la immensa majoria dels escrits mostraven un compromís explícit amb els conflictes més actuals.

La publicació de *Radetzkmarsch* no va pas significar un període d'eufòria per a l'autor, sinó al contrari una profunda depressió i una actitud hipercrítica envers la novel·la, tal com fa palesa la seva resposta a les lloances de Stefan Zweig en conèixer l'obra:

"Glauben Sie mir, ich weiß ganz genau, daß mein Buch nicht geworden ist, was es sein sollte. Natürlich kann ich Ihnen genau sagen, warum und wieso. Aber wozu das sagen? Mitten im Schreiben schon hab ich es genau gespürt. Ich habe Ihnen die ganze Zeit nicht geschrieben. Ich weiß, daß Sie Klagemauern nicht gern haben. Sie bringen auch kein Glück. Jede Freundschaft mit mir *ist verderblich*. Ich selbst bin eine Klagemauer, ein Trümmerhaufen. (...) Ich weiß, wie ich in diesem Roman gefehlt habe, die Geschichte selbst zu Hilfe gerufen, zu schändlicher Hilfe für meine 'Komposition', schäbig war Das und verlogen. Deshalb habe ich so lange daran herumgebastelt, 2 Jahre,

1) Briefe, p. 191-192.

das ist kein Beweis für Gesundheit, Kraft und Produktivität. Ja, ich muß Sie um Entschuldigung bitten: Ihr kritischer Sinn hat versagt, als Sie meinen Radetzkmarsch lasen. (...) *Physisch* bin ich auf den Hund. Ich habe gar kein Geld. Mein Vorschuß ist enorm. Ich kann nichts mehr verlangen."¹⁾

Com veiem, la situació econòmica no era ja ara gens brillant, malgrat l'èxit de venda i de traducció de *Hiob*. A més, la bona acollida de *Radetzkmarsch*²⁾ no arribà tampoc a fer-se efectiva en termes de guanys; abans que els beneficis d'ambdues novel·les haguessin eixugat els avançaments i haguessin repercutit en la bona marxa de l'editorial s'esdevingué la campanya nacionalsocialista que culminà en la crema pública dels llibres prohibits. Roth va tenir l'honor de veure ja a la primera llista negra, coneguda com a "Liste Dr. Hermann" i publicada el març de 1933, totes les seves obres, i per tant aquestes probablement es trobaven a la foguera de la "Deutsche Studentenschaft" del deu de maig d'aquell any.³⁾ La prohibició i l'embargament dels ingressos per vendes i drets d'autor convertiren els dos èxits de l'escriptor en inexistents a nivell econòmic, ja que, si bé Roth fou dels primers autors publicats a les editorials de l'exili, les tirades foren molt més baixes en les noves condicions, que deixaven la major part del públic de llengua alemanya fora del seu abast. Només una petitíssima part dels beneficis va poder salvar-se a través de la societat "Orcovente", fundada entre d'altres pels amics Fritz Landshoff i Walter Landauer per tal de passar

1) Carta a Stefan Zweig, 18.9.1932; Briefe, p. 227-228. Pel que fa a l'aspecte econòmic, Roth cita poc després la xifra de 20 000 marcs de deute amb l'editorial Kiepenheuer (Briefe, p. 230).

2) El catàleg de l'exposició sobre Joseph Roth de 1989 indica una tirada de 30 000 exemplars el 1932 i 10 000 el 1933 fins a la prohibició per part nacionalsocialista. [Vegeu Ausstellung (II), p. 40.]

3) Vegeu Ausstellung, p. 242-243.

a través de Suïssa el que l'Alemanya nazi permetia percebre dels drets d'autor als emigrats¹⁾; en una mostra de l'actitud paranoide provocada per l'alcoholisme i reforçada per l'exili que podem observar en el Roth tardà, aquest desconfiava sovint dels bons oficis dels seus amics, de la mateixa manera que observaria també una actitud sovint agressiva i desconfiada envers Stefan Zweig o Hermann Kesten - precisament aquells que més s'esforçaven en afavorir-lo i ajudar-lo.

Es ben cert que la presa de poder per part dels nacionalsocialistes no agafà pas Roth desprevingut, i que ja l'havia prevista, amb moltes de les seves conseqüències, quan gairebé ningú compartia el seu pessimisme, com mostra l'anècdota següent, procedent del període on Roth estava en negociacions amb l'editorial Fischer:

"[Pierre] Bertaux erinnert sich in seinen Memoiren an einen Sonntag bei uns im Grunewald im Februar 1928, an dem er viele unserer Freunde bei uns traf: Jakob Wassermann, Alfred Döblin, Ernst Toller, Alfred Kerr, George Grosz und Joseph Roth, der sagte: 'In zehn Jahren wird a) Deutschland gegen Frankreich Krieg führen, b) werden wir, wenn wir Glück haben, in der Schweiz als Emigranten leben, c) werden die Juden auf dem Kurfürstendamm geprügelt werden.' Keiner schenkte dem verzweifelt lächelnden Roth Glauben. Aber sehr bald sollten sich diese prophetischen Worte bewahrheiten."²⁾

Així doncs, i en el context de la vida nòmada de l'escriptor, no és d'estranyar que l'anomenament de Hitler com a canceller el trobés ja a París³⁾, i ben aviat de forma permanent al petit Hotel Foyot, que seria la seva residència en aquella ciutat fins al seu enderroc el novembre de 1937⁴⁾. De la mateixa manera, tampoc es feia il·lusions sobre la

1) Vegeu Ausstellung, p. 297; Briefe, p. 351-354 i 593; Bronsen, p. 452.

2) Brigitte B. Fischer: *Sie schrieben mir oder Was aus meinem Poesialbum wurde*. Zürich, Stuttgart 1978, p. 283. Citat a Ausstellung, p. 242.

3) La carta del 18.1.1933 a Stefan Zweig registra la intenció de marxar cap allà pels volts del dia 25 (Briefe, p. 245), i el volum de correspondència inclou també dues cartes amb data 1 de febrer i París com a lloc de redacció (Briefe, p. 246).

4) Bronsen, p. 517.

possibilitat de seguir publicant a Alemanya o sobre la permanència dels editors jueus allà, com demostren els consells donats repetidament a Stefan Zweig per tal que deixés de publicar en editorials alemanyes, o bé a l'editor vienès Bela Horovitz, del Phaidon Verlag.¹⁾ Si aquesta darrera prognosi trigà encara anys a fer-se totalment realitat, va ser en bona part a causa de l'actitud col.laboracionista per part d'autors i editorials que no tenien una posició de principi tan clara com Roth, el qual ja des del primer moment va negar-se a qualsevol contacte amb l'Alemanya nazi, rebutjant per exemple les ofertes de la *Frankfurter Zeitung* per continuar publicant-hi, o les de Bermann Fischer per passar a la seva editorial i mantenir així l'accés al mercat alemany. Més encara, aquest tema fou el motiu per a trencar relacions amb aquells que no es distanciaren de forma immediata, per exemple Benno Reifenberg, que seguí treballant per al diari, i estigué proper a provocar la ruptura amb Stefan Zweig, el qual no es decidia a abandonar l'editorial Insel; vet aquí una mostra de les repetides reconvençions que féu Roth al seu amic:

"Es ist nicht nur die Stunde der Entscheidung in dem Sinne, daß man gegen Deutschland für den Menschen Partei nehmen muß; sondern auch in dem, daß man jedem Freund die Wahrheit sagen muß. Also sage ich Ihnen - und glauben Sie mir, die Eile zwingt mich zu einem feierlichen Ton, der mir peinlich ist -: zwischen uns Beiden wird ein Abgrund sein, so lange Sie INNERLICH nicht ganz, nicht endgültig mit dem Deutschland von heute gebrochen haben. Lieber wäre mir, Sie kämpften mit dem ganzen Gewicht Ihres Namens dagegen. (...)
Noch einmal: Sie müssen entweder mit dem III. Reich Schluß machen, oder mit mir. Sie können nicht irgendeine Beziehung zu einem Vertreter des III. Reiches haben - und das ist dort jeder Verleger - und zugleich zu mir. Ich mag es nicht. Ich kann es nicht verantworten; nicht vor Ihnen, nicht vor mir."²⁾

1) "Bereiten Sie sich mit aller nötigen Diskretion darauf vor, daß Sie bald mehrere deutsche Autoren bekommen können. Die jüdischen Verleger in Deutschland werden zusperrern." Carta del 18.2.1933; Briefe, p. 251.

2) Carta del 7.11.1933; Briefe, p. 288-289.

La primera obra narrativa publicada per Roth ja a l'exili, la narració *Stationschef Fallmerayer*, apareguda a l'editorial Allert de Lange, d'Amsterdam, en una antologia d'autors alemanys a cura de Hermann Kesten¹⁾, sembla escrita just després de *Radetzky marsch* i abans de marxar d'Alemanya, per la manca d'elements relacionables amb la situació política, així com per l'interès gairebé exclusiu per l'evolució dels sentiments del protagonista, cosa que dona un enfoc intimista a una obra d'altra banda remarcable per l'acció que presenta, més intensa de l'habitual en l'escriptor. La història del funcionari ferroviari modèlic que abandona una vida tranquil·la i còmoda, però mancada d'al·licients, i es llança a l'aventura mogut per la súbita passió provocada per una comtessa russa desconeguda que un accident de trens ha portat a casa seva, està clarament relacionada amb la temàtica de l'home que inicia una nova existència tot alliberant-se de qualsevol lligam familiar o material amb el passat, i que hem trobat representada sobretot a *Rechts und Links* en la persona de Nikolai Brandeis. De forma semblant a aquest, el cap d'estació Adam Fallmerayer abandona feina i família, aquí amb l'inici de la guerra com a pretext, i aprèn rus per tal de retrobar Anja Walewska; com el seu predecessor, aconsegueix tot el que es proposa, fins i tot salvar-se tots dos de la revolució russa i arribar a Montecarlo, on els Walewskis posseeixen una vil·la. Quan la parella sembla haver assolit la major felicitat, el marit, que hom donava per desaparegut, retorna paralític; la narració té un final abrupte: "Hierauf reiste Fallmerayer ab; man hat nie mehr etwas von ihm gehört."²⁾

1) *Novellen deutscher Dichter der Gegenwart*. Hrsg. von Hermann Kesten. Amsterdam: Allert de Lange 1933.

2) L'obra es troba a W III, p. 123-145, i W[89] 5, p. 456-478. De bell nou el nom de "Klara" (la dona del protagonista) hi és qualificat de lleig, aquí per contraposició a "Anja"; recordeu el que es deia d'aquell nom a *Die Flucht ohne Ende*.

El fet que Fallmerayer sigui funcionari dels ferrocarrils austríacs proporciona una mostra del món d'ahir i de la forma com el vivia la gent senzilla, en el seu cas gairebé acomodada gràcies a la seguretat de la condició funcional: un món segur, però monòton. Com a cap d'estació i fill d'un treballador ferroviari que ha passat la infantesa vora la via de tren, el protagonista és sensible a la poesia d'aquest mitjà de locomoció que Roth, tot i la seva aversió a la tècnica, considera un fenomen apart, ja no hostil a la natura, sinó adaptat i assimilat a ella i carregat de valors simbòlics.¹⁾

A diferència d'aquesta narració, els articles publicats per Roth el 1933 mostren altra vegada una actitud decididament compromesa amb l'actualitat, amb una denúncia explícita i agressiva del nacionalsocialisme que serà la tònica dominant de la producció periodística d'ara endavant. Aquests articles no comencen a publicar-se fins al juliol, a *Das Neue Tage-Buch* (París), la revista de Leopold Schwarzschild continuadora de *Das Tagebuch*, que havia estat aparegut a Berlín; per motius semblants la narració de Roth no va sortir al carrer fins a la tardor: l'emigració estava creant o reconstruint els seus mitjans d'expressió. A manca del recull presumiblement exhaustiu que el volum 3 de l'edició del cinquantenari deuria fer de l'obra periodística de l'exili, podem afirmar que l'activitat publicística de Roth es reinicia amb "Dichter im Dritten Reich"²⁾, que gira al voltant de la polèmica

1) Aquesta consideració positiva és constatada per Fritz Hackert a la seva tesi (1967), p. 74-75. L'interès de Roth per aquesta temàtica queda clar per exemple als articles "Eisenbahn" (*Frankfurter Zeitung*, 10.9.1932; BSB, p. 372-375), "Knotenpunkt am Morgen" (ibidem, 24.6.1927; W IV, p. 838-840; W[89] 2, p. 742-744) i "Kleine polnische Station" (ibidem, 22.2.1931; W III, p. 1064-1066), o en general en el tractament que reben les estacions en la seva narrativa, on simbolitzen a la vegada quelcom familiar que unifica amb la seva uniformitat les distintes parts de l'imperi i la porta oberta al món exterior anhelat.

2) *Das Neue Tage-Buch* (París), 1.7.1933; W IV, p. 280-286.

entre Klaus Mann i Gottfried Benn, ara president de la "Preußische Akademie der Dichtkunst"; tot declarant-se reaccionari i distanciat de les posicions marxistes¹⁾, ataca Benn per oportunista i irracionalista i es mofa del llenguatge que ha utilitzat en el seu article contra Mann, i remarca el fet que els escriptors emigrats no perden pas la condició d'alemanys per més que el govern els la denegui, concepte que retrobarem en diverses ocasions: "Wo immer der deutsche Dichter ist, da ist Deutschland."²⁾

L'article "Ich verzichte", en forma de carta a la redacció de *Prager Mittag*, entronca amb la problemàtica a la qual hem al·ludit en relació amb Stefan Zweig: l'intent per part d'alguns editors i autors de seguir publicant a Alemanya. Roth, que ha rebut ofertes d'un editor en aquest sentit, renuncia per principi a tot contacte i, tot declarant-se monàrquic i conservador, remarca la seva solidaritat amb els col·legues represaliats d'altres tendències:

"Als österreichischer Monarchist, konservativer Mann und unerbittlicher Feind jeder Regierung, an deren Spitze ein Tapezierer steht, erwiderte ich dem Verleger: daß ich darauf verzichte, im 'Dritten Reich', derzeit genannt Deutschland, zu erscheinen. (...)
Ich glaube nicht, daß meine verehrten demokratischen und 'linken' Kollegen anders denken als ich, der 'Konservative'."³⁾

1) Una actitud semblant, d'atac al nacionalsocialisme des de posicions conservadores, havia quedat ja clarament dibuixada a l'article "Der Kulturbolschewismus" (*Das Tagebuch*, 9.7.1932; W IV, p. 589-597), que ridiculitzava la reutilització d'aquest "längst vermodertes Wort" per part dels nazis, qualificava el feixisme de més totalitari encara que el comunisme i per tant proclamava com a prioritària la lluita contra aquell: "Der Sowjetstern ist ein Feind des Kreuzes, gewiß. Aber das Hakenkreuz ist ein Sakrileg! Und aktueller als der Kampf gegen den 'Kulturbolschewismus' scheint uns der Kampf der wahrhaft Konservativen gegen das Heidentum des Hakenkreuzes, den Schänder des Kreuzes, den nationalen, den wirklichen 'Kulturbolschewismus'." (W IV, p. 597.)

2) W IV, p. 285.

3) "Ich verzichte", *Prager Mittag*, 6.9.1933; BSB, p. 379-380. En la seva sol·licitud d'ajut a l'"American Guild for German Cultural Freedom", del 31.5.1937, Roth indicaria aquest article com a causa de la prohibició [Continua a la pàgina següent.]

Apart de la professió de credo monàrquic i austriacista, sobre la qual retornarem, observem que Roth hi fa gala d'una postura de tipus aristocràtic que utilitza el baix nivell social com a argument contra Hitler; capgira així el raonament amb el qual havia defensat Friedrich Ebert davant dels petitsburgesos que el menyspreaven per ser d'origen humil i l'utilitza ara com a acusació per tal de remarcar la baixa qualitat humana i intel·lectual del govern nacionalsocialista, en una línia que entronca amb la declaració que trobarem a *Die Kapuzinergruft* de rebuig a qualsevol govern que s'anomeni "Volksregierung".

Molt interessant i menys problemàtic des del punt de vista ideològic és "Das Autodafé des Geistes"¹⁾, que creiem l'única ocasió en la qual Roth declara en forma escrita el seu origen jueu; per més que hagi tocat el tema del judaisme en múltiples ocasions, no sol manifestar-se'n membre de forma explícita²⁾. Davant la crema de llibres i l'expulsió d'escriptors, Roth constata la capitulació de l'Europa intel·lectual, vençuda per la "siegreiche Macht der Fauna der 'Leuna-Werke', der 'I. G. Farbenwerke' und anderer chemotechnischer Urwälder", però creu que es tracta d'una derrota que ha d'enorgullir els vençuts. En un moment en què fins i tot el papat es rebaixa a pactar la pau, és a dir el concordat, amb els enemics de Crist, els escriptors alemanys de

[Ve de la pàgina anterior.] del seus llibres a Alemanya, ometent l'origen jueu i el fet d'haver-se trobat ja entre els primers autors prohibits; sembla evident que en aquell moment preferí aparèixer exclusivament com a catòlic monarquista. ("Gehört zur deutschen Emigration auf Grund seiner Ueberzeugung als Katholik und österr. Legitimist. // War nicht verbrannt und nicht verboten und hat selbst durch einen gegen Hitler gerichteten Artikel 'Ich verzichte' sein Verbot in Deutschland durchgesetzt." Ausstellung, p. 336-337.)

1) Publicat en francès sota el títol "L'autodafé de l'esprit" a *Cahiers Juifs* (Paris), setembre/novembre 1933; la traducció a l'alemany, a càrrec de Brita Eckert, es troba a BSB, p. 381-392.

2) Per a una mostra d'aquesta actitud podem remetre'ns a l'exposat a la darrera nota de la pàgina anterior.

procedència jueva es veuen protegits per l'origen ètnic davant qualsevol temptació de col·laborar amb l'adversari. En realitat, la situació dels escriptors emigrats no és pas tan diferent de l'anterior, ja que des de sempre a Prússia ha regnat l'odi a la intel·ligència¹⁾; el fet que hom escollís com a president un home com Hindenburg, que es vantava de no haver llegit mai ni un sol llibre, ja deixava ben clara la direcció en la qual el país evolucionaria. L'error dels jueus, que sostingueren la major part de la vida i les institucions culturals alemanyes, fou d'ignorar aquesta actitud generalitzada de la societat. Roth fa una llarguíssima enumeració d'escriptors jueus en llengua alemanya, fent especial esment dels d'origen austríac, i constata el següent denominador comú:

"Sie alle haben in den Augen der deutschen Mörder und Brandstifter einen gemeinsamen Makel: *das jüdische Blut und den europäischen Geist.*"²⁾

El periodista remarca que cal evitar caure en la trampa de creure que només els jueus són odiats pels nacionalsocialistes: en atacar els jueus, hom persegueix Crist i el catolicisme, de la mateixa manera que la intenció d'envair Austria encobreix el desig d'apoderar-se de tot Europa. La literatura alemanya de renom fou escrita majoritàriament per jueus, i és ella qui ha marcat la imatge que hom té a Europa de la vida cultural alemanya, ja que són els escriptors jueus els qui han descobert el medi urbà i els seus habitants com a tema literari, amb tota la

1) "Wenn man das kürzliche Autodafé der Bücher verstehen will, muß man das gegenwärtige 'Dritte Reich' als eine natürliche Folge des preußischen Reiches Bismarcks und der Hohenzollern begreifen und nicht als eine Reaktion gegen die arme deutsche Republik mit ihren schwachen deutschen Demokraten und Sozialdemokraten. Preußen, die Beherrscherin Deutschlands, war dem Geist immer feindlich gesinnt, den Büchern, dem Buch der Bücher, d.h. der Bibel, Juden und Christen, dem Humanismus und Europa gegenüber." BSB, p. 383-384.

2) BSB, p. 388.

seva complexitat. Per aquest motiu han estat sempre acusats de decadents per part dels antisemites literaris de tan llarga tradició a Alemanya, encapçalats per Adolf Bartels i Paul Fechter. De res ha servit que tants jueus lluitessin i morissin en la guerra per Alemanya: a canvi ara se'ls expulsa i es cremen les seves obres.

L'atac a Prússia com a bressol de la línia ideològica que ha desembocat en el nazisme i la defensa d'una Austria amenaçada de desaparèixer a mans del veí prepotent i que ha esdevingut guardiana de les tradicions alemanyes més vàlides, en bona part gràcies a la seva fidelitat al catolicisme, és una postura que ja trobem amb anterioritat a l'exili, i que reflecteix sobretot el desig de presentar quelcom positiu com a contrapès enfrontat a la barbàrie encarnada a l'Alemanya nazi, tot i ser conscient que la diferència no és pas tan gran; l'actitud queda ben palesa en la carta al compatriota Ernst Krenek, del 10.9.1932:

"Ja, ja, wir sind Oesterreicher! Wir haben hier nichts mehr zu suchen. Wir leben, denken und schreiben mittelhochdeutsch. (...) Was Oesterreich betrifft: mag Ihnen das Leben dort schwerer sein, als mir in Deutschland. Denn hier in Deutschland habe ich immer noch die Hoffnung auf Oesterreich. Wenn ich aber hie und da österreichische Zeitungen sehe, glaube ich, zu erkennen, daß es dort auch anfängt, deutsch auszusehen. Der preußische Stiefel, ein hysterischer Stiefel, Kraftmeier's Stiefel, niederträchtig, pervers und dekadent. Er zertritt Oesterreich auch. A bas der Anschluß! Traurig, daß Frankreich unsere Rettung ist. Die deutsche Rettung. Schreiben Sie mir, wenn Sie können, einen Trost, daß Oesterreich noch nicht so ist, wie seine Zeitungen. (Deutschland ist schlimmer, als seine Zeitungen.)"¹⁾

Aquesta és la confessió més explícita del valor instrumental i de refugi que té per a Roth la idea d'Austria, com a material d'argumentació a enfrontar a una Alemanya inhumana. Observem també que les primeres ocasions en les quals Roth es declara monàrquic militant

1) Briefe, p. 226-227.

són ja posteriors a l'exili; creiem que es tracta del recurs a una creença que permeti identificar-se amb algun grup determinat, a la qual s'ha arribat més per eliminació d'altres possibilitats que no pas per coincidir totalment amb els seus seguidors - Roth seria, doncs, un "company de viatge" que hauria accedit a aquella tendència a través de la nostàlgia pel món de la preguerra, però també per tal de tenir alguna posició que li permetés ser a la vegada adversari dels nacional-socialistes i distanciar-se de la ideologia d'esquerra majoritària entre els emigrats.

La funció instrumental d'una Austria volgudament idealitzada com a antídote de l'Alemanya hereva de Prússia a partir de la presa de poder dels nazis el 1933¹⁾ apareix clarament si contraposem la declaració d'amor per la pàtria extinta feta en la carta a Otto Forst de Battaglia, del 28.10.1932, de la qual no es despren cap activitat política, i declaracions posteriors com la carta a Stefan Zweig del 28.4.1933 en les quals la confessió austriacista adquireix ja components d'agitació i s'identifica amb el legitimisme hasbúrgic. Compareu els dos fragments de correspondència següents:

"Mein stärkstes Erlebnis war der Krieg und der Untergang meines Vaterlandes, *des einzigen*, das ich je besessen: der österreichisch-ungarischen Monarchie. Auch heute noch bin ich durchaus patriotischer Oesterreicher und liebe den Rest meiner Heimat, wie eine Art Reliquie."²⁾

"Was mich persönlich betrifft:
 sehe ich mich genötigt, zu folge meinen Instinkten und meiner Ueberzeugung absoluter Monarchist zu werden.
 Ich lasse in 6-8 Wochen eine Broschüre für die Habsburger erscheinen.

1) Aquesta postura es dibuixa clarament en l'article "Man tauscht Kinder aus" (*Das Neue Tage-Buch*, 29.7.1933; W IV, p. 714-716), que critica el fet que França mantingui encara l'intercanvi d'escolars amb Alemanya, i recomana que es substitueixi aquest país per Austria com a millor i més genuí representant d'allò alemany.

2) Briefe, p. 239-240.

Ich bin ein alter österreichischer Offizier. Ich liebe Oesterreich. Ich halte es für feige, jetzt nicht zu sagen, daß es Zeit ist, sich nach den Habsburgern zu sehnen. Ich will die Monarchie wieder haben und ich will es sagen. Mehrere geistige Menschen sind mit mir. Ich hoffe, daß es mir gelingt."¹⁾

D'ara endavant les professions de monarquisme es repetiran dins la correspondència, unides a les declaracions antiprussianes; en el mateix context es troben consideracions al voltant de la possibilitat d'obtenir recolzament de personatges de les *Heimwehren* com Starhemberg, i representants dels govern austrofeixista, fins i tot el mateix Dollfuß. Per nosaltres, no hi ha cap dubte que l'aproximació de Roth a aquestes posicions i persones respongué únicament a consideracions tàctiques, com anirem documentant en cada moment. Vet aquí dos exemples, el segon dels quals és una bona mostra de la mena d'intrigues que Roth i els seus companys de tendència planejaren fins que l'anexió d'Austria per part de Hitler posà punt final a aquestes elucubracions i activitats que sovint semblaven més pròpies d'una opereta que de la realitat:

"In aller Diskretion: die Christlichsozialen (Vaugoin-Richtung) ist <!> im Augenblick mit uns. Starhemberg sehr stark; Dollfuß und Winkler schwanken. Aber in der Armee und in der Beamtenschaft ist Alles zu machen. (...)

Es ist für uns günstig, jetzt gerade die *Juden* zu haben. Selbst, wenn die Nazis schreien werden. Wir haben genug zweifellose Antisemiten und Katholiken.

Was aber mich selbst betrifft, so habe ich neun Monate im Felde für die Habsburger gestanden. Kein Hakenkreuzler kann es von sich sagen. Ich habe ein Recht auf mein Vaterland."²⁾

"Aber in Oesterreich ist die Geschichte so, daß Herr Dollfuß innerlich bereit ist, die Monarchie anzuerkennen. Sobald das fait accompli geschaffen ist, wird er zustimmen. Unser Plan ist, den toten Kaiser von Lequeto nach Oesterreich zu schaffen und damit auch den lebenden. Wir brauchen dazu 30.000 Schilling, die haben wir nicht vorläufig. In Oesterreich ist die Lage absolut sicher. Auf keinen Fall ist Nationalsozialismus zu befürchten."³⁾

1) Briefe, p. 262.

2) Carta a Stefan Zweig, 9.5.1933; Briefe, p. 264.

3) Carta a Stefan Zweig, 2.10.1933; Briefe, p. 282.

En contrast amb la lenta elaboració de *Radetzkymarsch*, la següent novel·la, *Tarabas. Ein Gast auf dieser Erde*, tingué una redacció força ràpida, de juny a novembre de 1933 segons les notícies conservades a la correspondència. El 23.5.1933, Roth n'anuncia el projecte a Stefan Zweig:

"Kommt es endgültig zustande (...) - so schreibe ich in 3 Monaten, zum ersten Mal in meinem Leben, den nächsten Roman. Glänzender Stoff, fern von Dtschld., aber mit deutlicher Beziehung dazu, spielt im östlichen Grenzland. PAR DISCRETION:
St. Julien l'hospitalier auf modern, statt der Tiere: Juden, und zum Schluß die Entführung. Sehr katholisch.
Ich habe den ganzen Stoff in einer ukrainischen Zeitung gefunden. Er ist ganz vollendet."¹⁾

Bronsen ha recollit una informació relacionada, lleugerament diferent, segons la qual Roth havia conegut un oficial de l'exèrcit polonès del general Haller, tropa famosa pels abusos envers la població jueva, el qual durant un pogrom havia arrabassat la barba d'un jueu, fet que l'havia portat a penedir-se i canviar de vida.²⁾ Un altre element important de l'argument, el "miracle" de Koropta, té un precedent històric a Brody, que Roth narra en el breu escrit "Das Haus des Herrn Kristianpoller"³⁾: l'hostal d'aquest jueu, anomenat aquí Joël i en la novel·la Nathan, és en realitat un antic convent desamortitzat en temps de Joseph II; un dia un pagès polonès, de nom Nikolaj (el mateix de Tarabas, el protagonista), va veure una claror i la imatge de la Verge a la sala utilitzada per als balls. L'esdeveniment desfermà l'agitació antisemita i les processons de desgreuge, convertint l'hostal en centre de peregrinació. Però, a diferència de la novel·la, on això dona lloc a un pogrom, aquí la nova república polonesa està en condicions de

1) Briefe, p. 265.

2) Bronsen, p. 568. Sobre aquesta novel·la vegeu-hi p. 568-570.

3) Citat per Bronsen, p. 569-570. Reproduït per primer cop a W[189] 5, p. 877-879.

controlar la situació i el propietari pot conservar la casa sense més problemes que haver de tolerar algunes manifestacions de culte; la narració situa els fets l'any 1924.¹⁾

La clara relació amb Alemanya que Roth reclama per a l'obra és evident en l'aspecte de l'antisemitisme i les seves manifestacions més violentes; en aquest sentit, la situació dels estats de l'Europa oriental nascuts de la primera guerra mundial constitueix un paral·lel molt adequat per a l'Alemanya nazi, ja que no només bona part de la població, sinó fins i tot l'exèrcit hi participaren en atacs a la minoria jueva. Altres components d'actualitat es troben en la relació del líder amb les masses, que configura un estudi de la personalitat del dictador i de la forma com manipula i utilitza tothom per als seus objectius, fins i tot per als capricis. D'una banda, aquesta temàtica es reflecteix en la figura de Nikolaus Tarabas, la manera com instrumentalitza la família i tot l'entorn per tal de satisfer els seus desitjos irreflectius i canviants, i la forma com domina els seus soldats i exerceix el poder, tant durant la guerra com a la postguerra; especialment clara resulta la forma d'actuar en estacionar-se a Koropta i prendre'n possessió il·limitada. Però Tarabas no seria sinó una persona violenta i irreflexiva, en el fons únicament una versió intensificada del caràcter que Roth atribueix als pobles eslaus, vista amb simpatia i una certa commiseració; es deixa portar pels seus impulsos sense comprendre ni dominar el seu destí, i serà capaç de penedir-se i obrar en conseqüència, dins la línia de la problemàtica del crim i la seva penitència; de fet, aquesta obra i *Beichte eines Mörders* són les que

1) "Und man lebt im Jahre 1924 nach der Geburt jenes Heilands, der, ohne es gewollt zu haben, in der Gestalt seiner Stammesgenossen immer wieder gekreuzigt wird." W[189] 5, p. 879.

mostren una major proximitat als grans novel·listes russos. En canvi, la manipulació freda i conscient, amb objectius demagògics i criminals, està representada en la figura de Ramsin, dotat d'atributs diabòlics i clares similituds amb Hitler, i principal causant de l'agitació que farà possible el pogrom.

L'obra posseeix també altres aspectes remarcables, que entronquen amb temes característics de l'autor. Trobem d'una banda la localització a la zona occidental de l'antic imperi rus, semblant a la de *Hiob*¹⁾, i que permet a l'autor evocar el paisatge de la infantesa, així com les circumstàncies demogràfiques que havia conegut: les petites ciutats poblades majoritàriament de jueus en general pobres, a manera d'illes dins un territori de poblament eslau dispers. El personatge de l'hostaler jueu, fort, intel·ligent i hàbil en el seu tracte amb militars i pagesos, tot i que manté fidelment les seves tradicions religioses, guarda una estreta relació amb altres com l'avi de Max Demant (*Radetzkymarsch*) o el vell Parthagener (*Der stumme Prophet*); ell i el seu hostal constitueixen un símbol de perdurabilitat enmig d'un món insegur i inestable que no ofereix seguretat ni tan sols als violents i aparentment poderosos com Tarabas. Aquest, en opinió d'Angelika Pöthe, seria una de les plasmacions de la figura de Job dins l'obra tardana, en la qual es manifesta el càstic de la *hybris* dels poderosos²⁾ - un altre punt de contacte amb la realitat coetània, en presentar una vida exemplar que hom desitjaria poder aplicar als dictadors del moment.

Una característica del protagonista clarament relacionable amb l'autor és la seva credulitat supersticiosa, que determina en els

1) Un altre paral·lel amb *Hiob* seria l'estada del jove Tarabas a Nova York, que permet constatar el desarrelament i la inadaptació de l'emigrant en un entorn urbà hostil.

2) Vegeu la tesi de Pöthe, p. 165-199, així com el nostre apartat 2.f.

moments crucials la seva forma d'actuar.¹⁾ Els dos elements principals d'aquest tema serien la predicció de la gitana, segons la qual Tarabas ha d'esdevindre primer un assassí i després un sant, i d'altra banda el fet de trobar-se amb un jueu de pèl roig en diumenge, cosa que ocasiona dues vegades la seva dissort. En el primer encontre es tracta del soldat revolucionari que s'infiltra en el regiment provocant-ne la dissolució; en la segona ocasió es tracta del pare d'aquell, Schemarjah, que després del pogrom contravé les ordres de Tarabas segons les quals els jueus han de romandre reclosos a les cases, per tal d'enterrar les Torahs malmeses pel foc; aquest segon encontre provoca l'acció que fa penedir i canviar Tarabas, el qual veu ara complida la profecia: ha esdevingut assassí en arrencar la barba roja del pobre vell jueu. Particularment, trobem problemàtica aquesta motivació en un personatge descrit com enormement brutal i violent, que ha destacat en el combat per sanguinari i ha aterrit la població dels llocs on estava estacionat; el fet que fins l'encontre amb Schemarjah no assoleixi la categoria d'assassí necessària per iniciar el canvi cap a la qualificació de sant no acaba de semblar-nos satisfactori.

Una carta del 1.12.1933 recull les circumstàncies en què s'ha redactat la novel·la, i que amb escasses variacions es mantindran al llarg de l'exili:

"Ich mußte in größter Schnelligkeit den Roman fertig machen, nach einer dringlichen Mahnung und sogar Drohung des Verlegers Querido in Amsterdam, bei dem, wie Sie wissen, mein Buch erscheint. Ich habe also irrsinnig gearbeitet, zeitweise mit 38 Grad Fieber, ganze Nächte lang. Endlich bin ich gestern fertig geworden. Ich hoffe, das Buch wird noch zu Weihnachten erscheinen können, denn der Anfang wurde gedruckt, bevor ich noch die Mitte geschrieben hatte. (...)

1) De la supersticiositat de l'escriptor se'n conserven múltiples testimonis; vegeu per exemple Cziffra, p. 33-35; Bronsen, p. 77-79; Friderike Maria Zweig (*Spiegelungen des Lebens*, Frankfurt/M.: Fischer 1985), p. 113-114.

Es ist lächerlich, so dazustehn, nach 14 Büchern, 3500 Artikeln für Zeitungen, mit einem Namen, nach so viel privatem Unglück! Es ist gar nicht tragisch mehr! Fast in jedem Land habe ich Verleger, Leser, Käufer. Keiner weiß, daß ich krepriere, nach zwölf Jahren, die ausgefüllt waren mit Papier, Papier, Papier!"¹⁾

A més de mantenir el projecte de refer *Juden auf Wanderschaft* ara amb el títol "Die Juden und ihre Antisemiten", que ja havia estat acordat amb l'editorial Kiepenheuer i ara és un dels compromisos adquirits amb la casa Allert de Lange, Roth es dedica ara a escriure dues narracions breus i el gran assaig en forma novel·lada *Der Antichrist*. Ambdues narracions aparegueren primerament en francès, el 1934, en la traducció de Blanche Gidon, i encara a la primera edició de *Werke* constaven així.²⁾ *Triumph der Schönheit*³⁾, que posseeix un component inequívocament autobiogràfic en la temàtica de la dona que de forma conscient o no utilitza dolències psicosomàtiques per tal de tiranitzar el marit, presenta una estructuració narrativa força complexa, que anuncia la que trobarem a *Beichte eines Mörders* el 1936 i com ella recorda les obres del període 1927-1929, amb la seva preocupació per justificar els coneixements del narrador i la seva relació amb el protagonista. El narrador del marc, en primera persona, introdueix la història presentant-nos el ginecòleg Skowronnek⁴⁾, de qui es diu que ha adquirit un coneixement del món considerable a través de la seva feina, que li ha aportat informació sobre la vida d'innúmerables parelles, ensenyant-li que els marits de les seves pacients en són sovint les víctimes. El motiu que Skowronnek iniciï la seva narració - igualment en primera

1) Carta a Félix Bertaux, 1.12.1933; Briefe, p. 296-297. La novel·la *Tarabas* es troba a W II, p. 325-472, i W[89] 5, p. 479-628. El nombre d'articles no correspon pas al d'originals, sinó a les reimpressions.

2) Vegeu W[89] 5, p. 882-886, pel que fa a les diferents publicacions.

3) W III, p. 146-171; W[89] 5, p. 629-654.

4) Recordeu que aquest era el nom de l'amic de Franz von Trotta, igualment metge i ginecòleg; també s'anomenava així el veí de Mendel Singer que l'acollí a casa seva a Nova York un cop morta Deborah.

persona - és el seu desig de demostrar que aquests marits victimitzats són en realitat culpables ells mateixos dels mals que els afecten, en deixar-se tiranitzar per les seves dones; la història, que narra a manera d'*exemplum*, li ho ha demostrat:

"(...) seitdem ich diese besondere Geschichte kenne, habe ich aufgehört, die Männer der kranken Frauen zu bemitleiden. Unheilbare sind nicht mehr zu behandeln. Wer sich selbst töten will, den kann man nicht retten. Unheilbare Selbstmörder sind die Männer ganz bestimmter kranker Frauen. Und damit Sie mir glauben, will ich Ihnen diese Geschichte erzählen. Schreiben Sie sie eines Tages auf."¹⁾

L'evident component misògin de la història queda molt ben compensat pel tractament minuciós i detallista de la forma com l'amic innominat del metge, un diplomàtic descrit com de tarannà extraordinàriament discret i noble²⁾, va sucumbint gradualment a la tirania de Gwendolin, una dona freda i vulgar que ja de ben aviat li és infidel i utilitza tota mena de dolències, fins arribar a la paràlisi, per tal de sotmetre'l a la seva voluntat. Ella és també la causa que l'amistat entre el metge i el diplomàtic es trenqui; per això, quan dos anys després Skowronnek la retroba, sana i bona i ballant amb el promès, i s'assabenta que el marit va cometre suïcidi, decideix que tots els esforços són inútils si els marits no volen ésser lliures.

Un personatge interessantíssim és aquest promès, l'hongarès Jenő Lakatos, versió evolucionada de l'espia italià que havia aparegut a *Das vierte Italien*, i que retrobarem a *Beichte eines Mörders* i *Der*

1) W III, p. 147-148; W 891 5, p. 631.

2) Aquesta qualitat permet al narrador definir en què consisteix la noblesa, en una nova presa de posició aristocràtica que entronca amb l'admiració per les formes característiques del món d'ahir: "Ehrgeizig ist der Plebejer. Der wirklich noble Mensch ist anonym. Es gibt eine Kraft in der angeborenen Noblesse, die größer ist als das Licht des Ruhms, der Glanz des Erfolges, die Macht des Siegers. Ehrgeiz ist, wie gesagt, eine Eigenschaft des Plebejers. Er hat keine Zeit. Er kann es nicht erwarten, zu Ehre, Macht, Ansehn, Ruhm zu gelangen. Der noble Mensch aber hat Zeit zu warten, ja, sogar zurückzustehn." (W III, p. 150; W 891 5, p. 633.)

Leviathan; tal com observa Hackert, es tracta de la personificació del maligne per excel·lència, amb elements descriptius de tradició mitològica i fisiognomònica, més que no realistes o psicologitzants¹⁾; de la mateixa manera, la llengua de Gwendolin recorda una serp.²⁾

"Ein kleines, rundes Köpfchen mit glänzenden, schwarzen, geölten Haaren: als ob die Natur selbst Perücken herstellte. Ein großer, quadratischer Rumpf, eine Art bekleideter Kommode. Darunter der Körperteil, den man nicht nennt, mindestens sechsmal umfangreicher als der Kopf, hellgraue Hose, knallgelbe Schuhe. Dies war Lakatos. (...) Sein Angesicht, das lediglich aus schwarzen Knopfpügelchen, einem Näschen und einem pechschwarzen Schnurrbärtchen bestand, war wie aus Wachs, gerötetem Wachs. Er hatte keine Hautfarbe, sondern eine Art Schminke."³⁾

Mencionem també les observacions del narrador al voltant del funcionament de la diplomàcia de l'imperi austro-hongarès, del qual se'ns diu: "(...) es gab, wie Sie wissen, im alten Oesterreich viele Protektionskinder."⁴⁾ De la mateixa manera que la tolerància i permeabilitat de les normes havia estat lloada pel narrador a *Radetzky*, sembla també que la possibilitat d'aconseguir tractes de favor per influència personal sigui una característica positiva d'aquell món d'abans, tal com veurem més clarament en la narració immediata.⁵⁾

La misogínia queda confirmada per la satisfacció venjativa davant dels efectes de l'edat, positius en els homes i nefastos per a les dones (almenys les de tipus "femme fatale", que no accepten l'envelliment);

1) Hackert, p. 65-70.

2) W III, p. 153-154; W[89] 5, p. 637.

3) W III, p. 159; W[89] 5, p. 642-643.

4) W III, p. 155-156; W[89] 5, p. 639.

5) El tema havia aparegut ja a *Der stumme Prophet* en relació a Herr von Derschatta i la forma com ell i el seu predecessor en el càrrec de director de la "Kartoffelzentrale" durant la guerra havien aconseguit escapar-se de l'allistament per exercir una feina declarada imprescindible (W I, p. 804-809; W[89] 5, p. 887-892); però allà era objecte d'una sàtira corrosiva i esperpèntica, mentre que d'*Erdbeeren* endavant (amb la figura del comte que aconsegueix favors per als seus conciutadans; W III, p. 202-204; W[89] 5, p. 1019-1020) és vist amb benevolència i pertany a les obligacions d'un gran senyor.

l'actitud entronca amb l'admiració pel comportament noble i poc ambiciós, que seria propi d'ells, mentre que les dones s'haurien portat de forma plebea i cobdiciosa - recordeu personatges com Erna Zipper o Eva Demant, i posteriorment Elisabeth Trotta com a exemples de la dona ambiciosa que utilitza tots els mitjans a l'abast per aconseguir els seus objectius, sense cap mena de delicadesa.

"So ungerecht die Natur auch ist in ihrer Bosheit, die Männer blind zu machen, wenn sie lieben: Sie gleicht diese Ungerechtigkeit aus, indem sie den Glanz der Frauen, der die Männer einst geblendet hat, ziemlich früh erlöschen läßt und indem sie die alten Damen zwingt, mit den Jahren die zweifelhafte Hilfe der Friseure, Masseure und Chirurgen in Anspruch zu nehmen, damit die verfallenen Brüste, Bäuche, Wangen und Schenkel wieder eine halbwegs annehmbare Form bekommen. Als eine Art von aufgebesserten Gipsfiguren sinken die einstmals schönen Frauen ins Grab. Die Männer aber, die weise genug waren, nicht an ihnen zu sterben, werden von der Natur belohnt: Bekleidet mit der Würde des Silbers und der nicht minderen Würde der Gebrechlichkeiten gehen sie in den Schoß Gottes ein."¹⁾

La següent narració, *Die Büste des Kaisers*,²⁾ entronca amb l'anterior en la lloança de l'actitud digna i noble, que prefereix mantenir-se distant d'aquelles coses que considera vulgars, en aquest cas ignorant el més possible els canvis de l'estructuració sociopolítica, i que Roth veu representada sobretot en els membres de l'alta aristocràcia. L'obreta és de fet un compendi del pensament rothià pel que fa a la valoració del món de la monarquia i de la situació que la succeí, amb importants elements de crítica cultural, així com al·lusions a l'actualitat que hom pot fàcilment passar per alt degut al to aparentment semblant a un conte. Franz Xaver Morstin (recordeu la menció d'aquesta família a *Briefe aus Polen*) és un terratinent del poble de Lopatyny, a la Galítzia oriental, la qual ha passat de ser un territori de la corona austro-hongaresa a pertànyer a Polònia; Brody i Lemberg hi

1) W III, p. 151-152; W[89] 5, p. 635.

2) Es troba a W III, p. 172-192, i W[89] 5, p. 655-676. Sobre ella vegeu W[89] 5, p. 883-886.

són mencionats, cosa que deixa ben clara la referència al país de la infantesa de l'autor. Com aquest, el comte Morstin considera la monarquia sencera com la seva pàtria, i no pas Polònia o Itàlia, d'on procedeix la seva família:

"Wie so viele seiner Standesgenossen in den früheren Kronländern der österreichisch-ungarischen Monarchie war er einer der edelsten und reinsten Typen des Oesterreichers schlechthin, das heißt also: ein übernationaler Mensch und also ein Adeliger echter Art. (...) Nach welchen Anzeichen auch hätte er seine Zugehörigkeit zu dieser oder jener Nation bestimmen sollen? - Er sprach fast alle europäischen Sprachen gleich gut, er war fast in allen europäischen Ländern heimisch, seine Freunde und Verwandten lebten verstreut in der weiten und bunten Welt. Ein kleineres Abbild der bunten Welt eben die kaiser- und königliche Monarchie, und deshalb war sie die einzige Heimat des Grafen."¹⁾

Aquest microcosmos danubià es caracteritza per la seva unitat dins la pluralitat i diversitat d'ètnies, paisatges i cultures que la formen; Morstin, com després Franz Ferdinand Trotta (i de forma menys explícita ja Carl Joseph) i el mateix Roth, aprecia els elements reiteratius (edificis, uniformes, estancs, cafès, himnes,...) que senyalitzen la pertinença a una única entitat política i a un sol governant, imitat fins pels més humils dels seus súbdits. Es un món dominat pels colors negre i groc i l'àguila bicéfala, i per una llengua més propera que l'alemany d'altres regions a les arrels medievals.²⁾

"Wenn er so kreuz und quer durch die Mitte seines vielfältigen Vaterlandes fuhr, so behagten ihm vor allem jene ganz spezifischen Kennzeichen, die sich in ihrer ewig gleichen und dennoch bunten Art an allen Stationen, an allen Kiosken, in allen öffentlichen Gebäuden, Schulen und Kirchen aller Kronländer des Reiches wiederholten. (...) Wie jeder Oesterreicher jener Zeit liebte Morstin das Bleibende im unaufhörlich Wandelbaren, das Gewohnte im Wechsel und das Vertraute inmitten des Ungewohnten. So wurde ihm das Fremde heimisch, ohne seine Farbe zu verlieren, und so hatte die Heimat den ewigen Zauber der Fremde."³⁾

1) W III, p. 172-173; W[89] 5, p. 655-656.

2) "(...) das ganz besondere, nasale, nachlässige, weiche und an die Sprache des Mittelalters erinnernde Deutsch des Oesterreichers, das immer wieder hörbar wurde unter den verschiedenen Idiomen und Dialekten." W III, p. 174; W[89] 5, p. 657.

3) W III, p. 173-174; W[89] 5, p. 656-657.

A Lopatyny, el comte constitueix la màxima instància, si bé oficiosa, a la qual es dirigeixen tots els precs, i sovint aconsegueix amb la seva mediació i relacions personals molt més que no permet la llei estricta; a més, es dedica a la beneficència. Aquestes activitats són a la vegada el seu únic treball i la seva distracció, que porta a terme més per tradició dinàstica heredada que no pas per decisió pròpia; es tracta d'una pervivència de la relació feudal ideal, en la qual el superior ha de protegir el subordinat i aquest l'ha d'obeir i respectar, i és encara possible perquè Lopatyny es troba, per dir-ho així, fora de la història. Aquesta actitud del comte permet al narrador establir-lo com a ideal de senyor, entroncant amb la temàtica de la relació entre dominador i dominats, tan actual en aquell moment:

"Deswegen liebte und verehrte ihn die Bevölkerung. (...) Es ist der tiefste und edelste Wunsch des Volkes, den Mächtigen gerecht und adelig zu wissen. Darum rächt es sich so grausam, wenn die Herren es enttäuschen - einem Kinde gleich, das zum Beispiel seine Spielzeuglokomotive vollends zerbricht, wenn sie einmal versagt hat. Deshalb gebe man dem Volk stabile Spielzeuge wie den Kindern und gerechte Mächtige."¹⁾

Dins la millor tradició feudal, l'actitud de servei i protecció als inferiors que li han estat confiats es complementa amb la lleialtat a ultrança envers els superiors, i en especial l'emperador. Però Morstin ja no habita un món intacte, i ha de conviure amb persones que no comparteixen la seva fidelitat ni la seva confiança en el bon regiment del monarca. La seva opció és rebutjar tot tracte amb qui manifesti dubtes o irreverència envers les altes esferes - aquí apareix una vegada més la idea de la perillositat dels acudits, i de forma més explícita i pregnant que fins ara -, cosa que l'aïlla cada cop més i reforça la imatge de "Sonderling" que sempre ha tingut.

1) W III, p. 175-176; W[89] 5, p. 658-659.

"Und ebenso wie er den Schwächeren zu helfen sich verpflichtet fühlte, ebenso empfand er Hochachtung, Respekt und Gehorsam gegenüber diejenigen, die höhergestellt waren als er. Die Person Seiner kaiser- und königlichen Majestät, der er gedient hatte, war für ihn immer eine außerhalb alles Gewöhnlichen bleibende Erscheinung. (...) Er gab jeden Verkehr mit Freunden, Bekannten und Verwandten auf, wenn sie in seiner Anwesenheit ein seiner Ansicht nach respektloses Wort über den Kaiser fallenließen. Vielleicht ahnte er damals schon, lange vor dem Untergang der Monarchie, daß leichtfertige Witze tödlicher sein können als die Attentate der Verbrecher und die feierlichen Reden ehrgeiziger und rebellischer Weltverbesserer. Dann hätte allerdings die Weltgeschichte den Ahnungen des Grafen Morstin recht gegeben. Denn die alte österreichisch-ungarische Monarchie starb keineswegs an dem hohlen Pathos der Revolutionäre, sondern an der ironischen Ungläubigkeit derer, die ihre gläubigen Stützen hätten sein sollen."¹⁾

Tot això es situa a l'època en la qual s'introduí el sufragi universal i la qüestió nacional començà a aguditzar-se, dos fenòmens incomprendibles i detestables per al comte. La febre nacionalista d'aleshores permet al narrador fer un excurs estretament relacionat amb la situació alemanya del moment, i que explica el nacionalisme i de passada el nazisme com a obra de gent de baixa categoria social que no accepta la seva posició i pel mitjà d'aquesta reivindicació pretén obtenir rellevància:

"'Von der Humanität durch Nationalität zur Bestialität', hatte der österreichische Dichter Grillparzer gesagt. Man begann just damals mit der 'Nationalität', der Vorstufe zu jener Bestialität, die wir heute erleben. Nationale Gesinnung: man sah um jene Zeit deutlich, daß sie der vulgären Gemütsart all jener entsprang und entsprach, die den vulgärsten Stand einer neuzeitlichen Nation ausmachen. Es waren Photographen gewöhnlich, im Nebenberuf bei der freiwilligen Feuerwehr, sogenannte Kunstmaler, die aus Mangel an Talent in der Akademie der bildenden Künste keine Heimat gefunden hatten und infolgedessen Schildermaler oder Tapezierer geworden waren, unzufriedene Volksschullehrer, die gerne Mittelschullehrer, Apothekergehilfen, die gerne Doktoren geworden wären, Dentisten, die nicht Zahnärzte werden konnten, niedere Post- und Eisenbahnbeamte, Bankdiener, Förster und überhaupt innerhalb der österreichischen Nationen all jene, die einen vergeblichen Anspruch auf ein unbeschränktes Ansehen innerhalb der bürgerlichen Gesellschaft erhoben. Allmählich gaben auch die sogenannten höheren Stände nach."²⁾

1) W III, p. 176; W[89] 5, p. 659.

2) W III, p. 177-178; W[89] 5, p. 660-661.

Amb motiu d'unes maniobres l'emperador s'allotja un temps al palau de Morstin; aquest fet i els preparatius que ha comportat constitueixen el clímax de la vida del comte i de Lopatyny, on els membres de totes les ètnies col·laboren de bon grat per al lluïment dels actes, amb la participació destacada de Salomon Piniowsky, l'hostaler jueu, única persona que mereix tota la confiança de Morstin. Poc després de l'esdeveniment, un noi amb vocació d'escultor porta un bust de Franz Joseph que ha fet de forma totalment autodidacta. El bust ocupa el lloc d'honor davant la residència dels Morstin, i hi és saludat pels vianants com si del mateix emperador es tractés, fins que és retirat i amagat en marxar el comte a la guerra.

Amb la pau i el desmembrament de la monarquia, Morstin retorna a Lopatyny en una versió peculiar del problema del *Heimkehrer*: les circumstàncies materials són en el seu cas les mateixes, i el poble i la seva gent no han patit canvis, però ha desaparegut l'entitat supranacional amb la qual es sentia identificat i no pot establir els mateixos lligams amb Polònia. Això, unit al fet que ara necessita passaport i visats per a poder desplaçar-se, el porta a plantejar-se una sèrie de qüestions al voltant de la idea de pàtria, que hom podria extrapolar fàcilment a l'autor:

"Nunmehr, dachte er sich, da dieses Dorf Polen gehört und nicht Oesterreich: Ist es noch meine Heimat? Was ist überhaupt Heimat? (...) War ich nicht - fragte sich der Graf weiter - nur deshalb heimisch in diesem Ort, weil er einem Herrn gehörte, dem ebenso viele unzählige andersartige Oerter gehörten, die ich liebte? Kein Zweifel! Die unnatürliche Laune der Weltgeschichte hat auch meine private Freude an dem, was ich Heimat nannte, zerstört. Jetzt sprechen sie ringsherum und allerorten vom neuen Vaterland. In ihren Augen bin ich ein sogenannter Vaterlandsloser. Ich bin es immer gewesen. Ach! Es gab einmal ein Vaterland, ein echtes, nämlich eines für die 'Vaterlandslosen', das einzig mögliche Vaterland. Das war

die alte Monarchie. Nun bin ich ein Heimatloser, der die wahre Heimat des ewigen Wanderers verloren hat."¹⁾

A la recerca de restes del món de preguerra Morstin va a Suïssa, i a Zürich, en un bar modern d'un blanc quirúrgicament higiènic, té una experiència tragicòmica. Enmig d'un grup d'especuladors enriquits per la guerra un banquer que presumeix de posseir les corones de tota la realesa europea es passeja amb una que presenta com la dels Habsburg.²⁾ Davant d'aquesta situació, Morstin es sent "wie sein eigener Leichnam", presenciant la dansa dels fantasmes d'un món nou que acaba d'enterrar el vell. Fora de si, ataca el grup de bromistes amb una ampolla de xampany a una mà i el sifò a l'altre, fins que és dominat i fet fora. Aleshores retorna a Lopatyny, on almenys hi ha les ruïnes de la vella pàtria; torna a instal·lar l'estàtua al lloc de sempre, vesteix l'uniforme de capità de cavalleria i intenta seguir fent la vida de sempre. Els habitants del poble continuen saludant l'emperador en passar com si tot seguis igual³⁾; però l'estat polonès no pot permetre aquest estat de coses i obliga el comte a treure l'estàtua. Morstin organitza un enterrament solemne, en el qual totes les ètnies i religions participen i contribueixen amb els honors propis de cada creença⁴⁾, i a continuació

1) W III, p. 180; W[89] 5, p. 663.

2) Al·lusió certament actual: Hitler havia mostrat la corona dels Habsburg, la "Stephanskron" (o bé una imitació, tal com afirma Roth) al darrer congrés del partit nacionalsocialista de Nürnberg. Vegeu l'article "Maria Theresia", *Das Neue Tage-Buch*, 24.11.1934; W IV, p. 431-433.

3) W III, p. 186; W[89] 5, p. 669: "Ja, es ist unsere Ueberzeugung, daß sich die einfachen Menschen gar nicht um die Weltgeschichte kümmern (...)" - idea que retrobarem a *Die hundert Tage* en boca de Jan Wokurka.

4) Retrobem aquí un vell conegut sota un aspecte ben diferent, i que mostra com són de variables els nexes entre les diverses obres de Roth: "Der jüdische Thoraschreiber Nuchim Kapturak". El que en altres escrits exerceix de contrabandista i usurer desempenya aquí un dels oficis sacres de la religió jueva. (W III, p. 191; W[89] 5, p. 675.)

marxa a l'estranger. Retirat a la Riviera, espera la mort que li permetrà retornar a Lopatyny per ser enterrat vora el bust del seu emperador, tot escrivint les seves memòries, que renunciïn a les vanitats del món i lloen la pàtria plurinacional extinta:

"Meine alte Heimat, die Monarchie, allein war ein großes Haus mit vielen Türen und vielen Zimmern, für viele Arten von Menschen. Man hat das Haus verteilt, gespalten, zertrümmert. Ich habe dort nichts mehr zu suchen. Ich bin gewohnt, in einem Haus zu leben, nicht in Kabinen."¹⁾

El març de 1934, Roth anuncia a Stefan Zweig la terminació de *Der Antichrist*, obra de la qual es sent molt satisfet, a diferència de *Tarabas*, que critica:

"Es ist eine Stunde her, daß ich den 'Antichrist' beendet habe. Endlich, zum ersten Mal in meinem Leben, bin ich mit einem Buch zufrieden. Auch Sie, ich weiß es, werden zufrieden sein. Es ist tausendmal besser, als 'Tarabas'. Ich habe Tag für Tag 10-12 Stunden gearbeitet, 8 geschrieben, 2-4 das zu Schreibende *vorbereitet*. Ich bin ganz am Ende meiner Kraft, aber sehr glücklich."²⁾

L'eufòria duraria alguns mesos; el novembre trobem ja una auto-crítica, segons la qual l'obra és massa extensa i no hauria d'haver inclòs treballs periodístics.³⁾ Aquest canvi d'opinió segurament va venir reforçat pel fet que l'acollida no fou molt bona, excepte als Països Baixos, on la tirada fou molt elevada en comparació amb altres llibres d'emigrants.⁴⁾ A la majoria de contemporanis aquesta denúncia apocalíptica, que es serveix d'un llenguatge ampul·lós i forçadament senzill a imitació dels profetes bíblics, els resultà poc atractiva; ara

1) W III, p. 192; W[89] 5, p. 675.

2) Carta del 26.3.1934; Briefe, p. 320. *Der Antichrist* es troba a W III, on ocupa les pàgines 371-474.

3) Carta a Carl Seelig, 11.11.1934; Briefe, p. 393-394.

4) Vegeu van Weringh / van Helmond: *Joseph Roth in Nederland* (Amsterdam: De Engelbewaarder 1979), p. 117: "In Nederland war zelfs sprake van een gróót sukses, er werden in korte tijd 6000 exemplare van verkocht. Terwijl van een exil-uitgave in Nederland gemiddeld 2000 tot 2250 exemplaren verkocht werden." Sobre els comentaris de premsa a Holanda consulteu-hi les pags. 118-128.

bé, té un precedent il·lustre en l'obra de Karl Kraus *Die letzten Tage der Menschheit*.¹⁾ Després d'una introducció de caire general en to de sermó quaresmal sobre la idea que l'Anticrist ha arribat, sota la disfressa de la tecnologia, del cinema i de la utilització de la intel·ligència humana per a finalitats malignes, s'inicia un conjunt d'episodis units per la figura d'un narrador en primera persona, que comença descrivint el seu primer contacte amb el cinema com a infant, que ja en aquell moment el va fer sentir manipulat. Segueix la guerra, amb les campanes foses per a fer-ne canons, i la postguerra, on els canons tornaren a esdevenir campanes - profanació que porta la marca de l'Anticrist i dels seus fills, "die Söhne Edisons, die Edi-Söhne, die Söhne Edoms": la creu doblegada, l'anti-creu.²⁾ El narrador, ex-soldat sense treball, entra al servei del "Herr über die tausend Zungen", és a dir esdevé periodista, i viatja per tot arreu per encàrrec seu, visitant llocs on es fan revolucions i altres com "Die Stätte des Friedens", és a dir la seu de la Societat de Nacions, poblada de falsos pacifistes i ocupada amb problemes com la discriminació racial; però ni tan sols els representants dels pobles de color són sincers, ja que ells mateixos pertanyen als privilegiats dels seus països:

"Es wird ein groß Geschrei wegen der Rassen erhoben, aber nur, damit man nicht das große Geschrei der Gepeinigten aller Rassen, innerhalb jeder Rasse, vernehme."³⁾

El narrador visita, sense anomenar-la, la Unió Soviètica, i critica la substitució de la fe en Déu per la fe en la màquina, culpant la imatge falsa que els sacerdots havien donat de Déu més que no els revolucionaris que intenten negar-lo. Aquí, com en la majoria d'episodis

1) El paral·lel és establert per Heinz Lunzer a *Ausstellung* (II), p. 46.

2) W III, p. 397.

3) W III, p. 406-407.

següents, apareix un just, en referència a la tradició jueva que el món subsisteix gràcies a l'existència de trenta-sis justos els quals, sense saber-ho, constitueixen la condició per a que Déu no el destrueixi; el dia que ells manquin, tot s'acabarà.¹⁾ Però fins i tot alguns d'aquests justos estan ja confosos per obra de l'Anticrist.

La següent estació, on la crítica cultural arriba al punt màxim, és "Die Heimat der Schatten", és a dir Estats Units, on la gent viu en gratacels, els diners i la cobdícia ho dominen tot, i on la llibertat es troba, petrificada, a les portes del país. Aquí hi ha també l'Hades de l'home modern:

"Ich kam nach Hollywood, nach Hölle-Wut, nach dem Orte, wo die Hölle wütet, das heißt, wo die Menschen die Doppelgänger ihrer eigenen Schatten sind. Das ist der Ursprung aller Schatten der Welt, der Hades, der seine Schatten für Geld verkauft, die Schatten der Lebendigen und der Toten, an alle Leinewände der Welt. (...) Die lebendigen Mädchen und Knaben in der ganzen Welt, die diese Schatten sehen, nehmen den Gang, das Antlitz, die Gestalt und die Haltung dieser Schatten an. Daher kommt es, daß man manchmal Männer und Frauen, lebendige Menschen, in den Straßen trifft, die nicht selbst Doppelgänger ihrer Schatten sind, sondern noch weniger; nämlich die Doppelgänger fremder Schatten."²⁾

A més d'un breu apartat, "Der Mensch im Glaskäfig", que ataca l'arquitectura moderna, constructora de cases "aus Glas und Dummheit", trobem un sector de l'obra format per articles que ja coneixem, més o menys transformats i integrats a manera de collage: "Unter der Erde" equival a "Unter Tag", de *Briefe aus Deutschland*, mentre que "Der Segen

1) La novel·la d'André Schwarz-Bart *El darrer just* pren aquesta llegenda com a punt de partida. (Barcelona: Vergara, 1964. Traducció de Joan Oliver. Títol original: *Le dernier des Justes*.)

2) W III, p. 423. La major part d'aquest episodi fou publicada sota el títol "Im Lande der Wolkenkratzer" a *Pariser Tageblatt*, 12.8.1934 (BSB, p. 392-397). Aquesta negació del cinema contrasta d'una banda amb l'interès mostrat en articles anteriors (recordeu les crítiques cinematogràfiques que hem anat trobant) i d'altra banda amb el desig que les seves obres fossin filmades, tot i que el mòbil d'aquest desig era de caire econòmic. A *Ausstellung*, p. 286-288, es citen fragments d'un guió escrit per Roth probablement el 1939, sobre la situació dels jueus emigrats.

der Erde: Kali, Waptha, Gift" utilitza bàsicament l'article de la sèrie *Briefe aus Polen* titulat "Das polnische Kalifornien", amb elements procedents de "Das heilige Petroleum", pertanyent a *Reise in Rußland*, i varia després, transformant-lo en molt més tràgic, "Der Merseburger Zauberspruch"; ara els pagesos no hi són ja expulsats, sinó fins i tot soterrats en ser enderrocada l'església del poble que no han volgut desallotjar. Del mineral extret se'n produiran tant explosius com seda artificial, tant gasos tòxics com mitges. "Giftgase sind nur Wölkchen" és la nova versió de "Bei der Betrachtung von Schlachtenbildern", i com ella lamenta que la guerra europea hagi esdevingut ja objecte de trivialització. En bona part d'aquests passatges reciclats s'observa un manteniment del llenguatge habitual del periodista, en contrast amb el to forçat i més patètic de la resta del volum.

"Sein ist die Rache" toca temes coneguts ja de *Juden auf Wanderschaft*, tals com l'antisemitisme i la pèrdua de la religiositat tradicional per part dels jueus, entre els quals també s'ha instal·lat l'Anticrist. "Der eiserne Gott" es refereix a Alemanya, que s'ha dotat d'un déu diferent, el déu de la força i no pas de l'amor, el culte del qual és la lluita. El narrador hi és maltractat i acomiadat de la seva feina de periodista, sota la consigna "Heil das Antikreuz!" En marxar d'aquell país, té ocasió de constatar que l'Anticrist ha aconseguit sembrar la por en el cor de tots els homes, fent-los oblidar el temor de Déu; senyal inequívoc que s'acosta una guerra.

El darrer episodi, "Die Versucher", presenta el pas de diversos enviats de l'Anticrist que intenten guanyar el narrador per a la seva causa. El primer representa els emigrants que segueixen volent pactar amb l'Alemanya nazi, mentre que el segon intenta convèncer-lo de la raó

de la majoria, cosa que ell rebutja: un sol savi pot tenir la raó, per més que molts necis opinin d'una altra manera, i els trenta-sis justos de la tradició jueva són més vàlids que els milions d'injustos restants - clar rebuig al principi del sufragi universal, que ja hem trobat en altres ocasions. Un representant dels febles, un jueu, es queixa que en el món no hi hagi justícia; el narrador veu també en ell un enviat de l'Anticrist, ja que demanar justícia en aquest món pot portar a esdevenir cruel i injust un mateix. Hi ha encara un antisemita i dos emissaris que demanen comprensió i sentiments patriòtics envers Alemanya, abans del clímax final: un monjo que afirma haver vist l'Anticrist al tron del Papa, i negociant amb els enviats de tres països. El primer dels tres representa la Itàlia feixista, el segon l'Alemanya nazi, i el tercer el país de les ombres, regit per Metro-Goldwein-Mayer; aquest tercer es revela com el més poderós de tots ells. També el monjo ha estat enviat per l'Anticrist, ja que poc després el narrador veu que li ha estat robada l'ombra i utilitzada per al cinema.

Veiem doncs un conglomerat de vells temes de Roth, combinats en una prèdica apocalíptica que si bé demostra una actitud molt ferma d'odi a ultrança al feixisme en totes les seves formes, nogensmenys presenta elements clarament reaccionaris, com ara el rebuig al sistema democràtic - recordem de tota manera que Roth acabava de viure l'ascens nacionalsocialista a través dels mecanismes republicans, mostra de la manipulabilitat de les estructures democràtiques - o l'atac frontal contra l'arquitectura funcional i el cinema, que ben segur provocaren el distanciament de molts companys d'emigració.

La producció periodística del moment és escassa i centrada en la denúncia del nacionalsocialisme, que considera la principal tasca dels

escriptors emigrats, i que constitueix un deure moral envers el país que els ha acollit:

"Ein Dichter, der zum Beispiel heute gegen Hitler und gegen das Dritte Reich nicht kämpfte, ist gewiß ein kleiner schwacher Mensch und wahrscheinlich auch ein wertloser Dichter. (...) Die Aufgabe des Dichters in unserer Zeit ist (...) der unerbittliche Kampf gegen Deutschland, denn dieses ist die wahre Heimat des Bösen in unserer Zeit, die Filiale der Hölle, der Aufenthalt des Antichrist."¹⁾

Si bé l'emigrat s'ha vist desposseït de la pàtria en el sentit material, en posseeix en canvi una altra de la qual ningú el pot privar, i que a més ha de defensar i reivindicar davant els atacs i els abusos que es cometien amb ella: la llengua alemanya.

"Das Vaterland des echten Schriftstellers ist seine Sprache. Ihm allein ist die Gnade zuteil geworden, seine Heimat mit sich zu führen. (...) Das Vaterland, das ihn verbannt hat, hat sich seiner beraubt; nicht er ist der Heimat beraubt worden."²⁾

"Das Land Staatenlos: dort sind wir zu Hause. Dort und in der deutschen Sprache, unserer einzigen Heimat, seitdem sie heimatlos in Deutschland geworden ist, von arischen Mäuschlern geschändet, von 'jüdischen' Dichtern allein noch verteidigt, von toll gewordenen sechzig Millionen gelallt, von Brandbuben als Zunder mißbraucht."³⁾

Aquest magre consol, el domini de la llengua, difícilment pot compensar de l'experiència de l'exili i de la situació en què es troba el país d'origen. L'article "Das Dritte Reich, die Filiale der Hölle auf Erden"⁴⁾, un dels al·legats més abrandats de Roth contra el nazisme, s'ocupa de la manipulació de la premsa per part de Goebbels, "der Herr der deutschen Druckerschwärze", el qual precisament és coix, com per confirmar el seu parentesc amb el dimoni. Gràcies a les maniobres del ministre de propaganda, el món no s'adona que el Tercer Reich està regit

1) "Unerbittlicher Kampf. (Antwort auf eine Umfrage)", a *Pariser Tageblatt*, 12.12.1934; W IV, p. 287. En el mateix sentit citem "Fern von der Scholle" (*Das Neue Tage-Buch*, 14.7.1934; W IV, p. 425-427), que insisteix a més en que un país on regna el mal no pot ser pas considerat pàtria.

2) "Niederlage der Gerechtigkeit. Ueber den neuen Roman 'Der Gerechte' von Hermann Kesten", *Das Neue Tage-Buch*, 26.5.1934; W IV, p. 422-423.

3) "Lieber Walter Mehring", *ibidem*, 14.7.1934; W IV, p. 423-425.

4) *Pariser Tageblatt*, 6.7.1934; W IV, p. 616-618.

per "zur Potenz erhobene Mörder", com s'ha demostrat en la purga empresa contra les SA, en la qual Caïn ha estat assassinat per Super-Caïn:

"Es ist der siebte Kreis der Hölle, dessen Filiale auf Erden den Titel trägt: 'Das Dritte Reich'."¹⁾

La denúncia de l'Alemanya contemporània es combina amb la idea que el que s'hi esdevé no és pas res de nou, sinó que respon a tradicions germàniques immemorials: "Es ist der gute alte 'furor teutonicus'."²⁾ Ja els nibelungs, especialment Hagen, manifestaven les "virtuts" que caracteritzen els nazis, i és natural que es salvés de la matança precisament Rüdiger von Bechlarren, cristià i austriac per més senyes.³⁾

El fet que alguns lectors jueus protestessin per l'atac de Roth als valors patriòtics alemanys és el punt de partida per "Die Juden und die Nibelungen"⁴⁾, on comina a rebutjar una pàtria la qual, a més d'haver expulsat els qui la defensen, es troba sota el domini del mal, i ataca aquells jueus que prenen posicions "àries" creient que així sobreviuran. La difícil relació dels jueus amb Alemanya és il·lustrada amb l'exemple de Jakob Wassermann: un amor correspost amb odi i brutalitat, i que la víctima no pot deixar de sentir per més que el reconegui com inútil.⁵⁾

En clau satírica, que ens demostra que Roth disposa encara de més registres que no pas només l'apocalíptic, l'article "Gott in Deutschland" s'ocupa dels esdeveniments alemanys recents i aprofita per atacar l'ex-col·lega i rival Friedrich Sieburg, conegut partidari del nou règim, instal·lat encara a París:

"Seit jenen denkwürdigen Tagen, in denen noch der mondäne Gottsucher der 'Frankfurter Zeitung', Herr Friedrich Sieburg, den lieben Gott

1) W IV, p. 618.

2) "Nationale Pyromanie", *Pariser Tageblatt*, 8.9.1934; BSB, p. 397-400.

3) "Ring der Nibelungen", *Das Neue Tage-Buch*, 7.7.1934; W IV, p. 619-621.

4) *Ibidem*, 18.8.1934; W IV, p. 621-626.

5) "Wassermanns letzter Roman", *ibidem*, 29.9.1934; W IV, p. 428-431.

in Frankreich getroffen zu haben glaubte, hat sich, wie man weiß, die Beziehung Deutschlands zu Gott entschieden geändert. Der Baldur von Schirach hat den Wotan eingeführt - gewissermaßen der Untergott den Obergott - ein Beweis dafür, wie lebendig es immer noch in der germanischen Götterwelt zugeht. Hitler hat den alten Hindenburg, den getreuen Ekkehard, nach Walhall gewiesen. Schleicher, der böse Loki (einst mit dem oben erwähnten Sieburg liiert, als dieser noch Gott in Frankreich und Reichskanzler in Deutschland suchte) ist, da er nicht gleichgeschaltet war, endgültig ausgeschaltet. Der christliche Gott ist, wie man weiß, seiner Familienbeziehungen zum Judentum wegen höchstens noch ein Staatsbürger zweiter Klasse. (...) Es ist Zeit, daß ein Sieburg ein neues Buch schreibt: 'Gott in Palästina, Wotan in Deutschland, Schleicher in Gott.'¹⁾

En els escassos articles de 1935 predomina la temàtica austríaca, per exemple la preocupació per la influència nociva que els acords de col.laboració en matèria cultural amb Alemanya tindran sobre Austria, la qual es veurà inundada per pel·lícules propagandístiques del nacional-socialisme i en canvi no podrà produir-ne de crítiques envers ell, per exemple sobre el cop d'estat que ocasionà la mort del canceller Dollfuß el juliol de 1934²⁾ - un indicati de desacord amb el govern austro-feixista. L'article "In der Kapuzinergruft"³⁾, dominat per la nostàlgia del món idealitzat de la infantesa, remarca el lligam sentimental amb Franz Joseph, l'emperador per excel·lència, tot recuperant l'anècdota de la participació de Roth en el cordó militar al voltant de la cripta durant el seu enterrament, el 1916; l'escrit acaba en una allocució al difunt que fa palesa la motivació biogràfica d'aquesta actitud:

"Lieber Kaiser! Ich habe dir gedient, und ich habe dich begraben, ich habe einmal, vielleicht im Uebermut, versucht, dich zu gestalten --- und ich habe dich überlebt. Im Tode noch aber bist du stärker als ich. Vergib mir meinen Uebermut! Alle österreichischen Kaiser liebe ich: jenen, der dir gefolgt ist, und alle, die dir noch folgen werden. Aber dich, mein Kaiser Franz Joseph, suche ich auf, weil du meine Kindheit und meine Jugend bist. Ich grüße dich, Kaiser meiner Kinderzeit! Ich habe dich begraben: für mich bist du niemals gestorben!"⁴⁾

1) *Das Neue Tage-Buch*, 8.9.1934; W IV, p. 627-628.

2) "Anschluß im Film?", *Das Neue Tage-Buch*, 23.2.1935; W IV, p. 717-719.

3) *Wiener Sonn- und Montagszeitung*, 27.5.1935; W IV, p. 719-720.

4) *Ibidem*, p. 720.

En la mateixa línia de glorificació de la monarquia danubiana, ampliada aquí amb la crítica a Prússia, origen de les tendències que han portat a Hitler ("die Rache Oesterreichs für Sadowa") es troba la recensió de la biografia de l'amic i historiador Karl Tschuppik sobre l'emperadriu Maria Theresia.¹⁾

Des del punt de vista actual, la imatge de Roth és clarament la d'un partidari acèrrim de l'imperi austro-hongarès i del país que n'ha restat, però aquesta no era pas l'opinió de tots els contemporanis: un comentari d'Ernst Krenek sobre Roth a *Der Christliche Ständestaat* provocà protestes per part de diversos lectors, per als quals l'escriptor havia difamat la memòria de l'emperador en les seves obres. Roth es defensa qualificant aquests lectors de provincians que amb tota la bona intenció rebaixen la idea d'Austria al nivell d'un "Gau" i en redueixen la validesa universal, no geogràfica sinó gairebé religiosa; llur hipersensibilitat s'explica per la situació amenaçada del país, però el fet que no acceptin la ironia amb què ell ha tractat els objectes de la seva admiració revela una pobresa d'esperit que només admet un patetisme a la llarga contraproductent.²⁾

"Vision"³⁾ és una peça de to marcadament forçat i patètic que un any després de l'atemptat nazi contra Dollfuß n'idealitza la fi convertint-lo en un màrtir de la fe i de la pàtria, al qual se li apareix la Verge en l'agonia. "Er war sein Leben lang milde gewesen. Aber in der Stunde, in der er starb, war er noch milder als zeit seines Lebens." Difícilment

1) "Maria Theresia", *Das Neue Tage-Buch*, 24.11.1934; W IV, p. 431-433.

2) "An den 'Christlichen Ständestaat'", en aquesta mateixa publicació, 23.6.1935; W IV, p. 721-722. Sobre Krenek aparegué un comentari de Roth ("Für Ernst Krenek") a *Wiener Musikzeitschrift*, 10.10.1935 (W IV, 289-290), que en remarcava l'amor a la tradició i acabava així; "'Ich liebe ihn besonders, weil er ein treuer und echter Oesterreicher ist."

3) *Der Christliche Ständestaat*, 18.8.1935; W IV, p. 722-726.

es pot conjugar aquesta clemència amb el bany de sang de febrer de 1934 i la liquidació de les restes de l'estat de dret a costa de la massacre dels socialdemòcrates sublevats.¹⁾ Roth no ho ignorava pas, com queda clar en la correspondència²⁾, si bé el material publicat al respecte fins al moment és escàs; la lloança és clarament una aproximació tàctica als únics que semblen mantenir encara alguna resistència contra el nazisme. En cartes a Ernst Krenek, Roth lamenta les limitacions del govern del nou canceller Schuschnigg, que per desgràcia no s'ajusta al concepte universal d'Austria, sinó al de "Republik der Alpentrottel"³⁾. A més, el nou personatge no està tan lligat a la tradició com desitja Roth en aquesta fase de pessimisme cultural absolut:

"Offen gesagt: ich mißtraue Schuschnigg. Er hält sich für klug. Er ist es nicht. Er ist sehr eitel. Er wird hereinfallen. Ich verlasse mich *nicht* auf ihn. Ich fürchte, er verrät, ohne es zu wissen, das 'Reich der Väter.' (...) Ich kann Schuschnigg nicht leiden. Er ist ehrgeizig und dümmer, als der selige Dollfuß: er ist nämlich ein 'Geistiger'. Er ist ein katholischer 'Kulturingenieur'. Ihm hat der Humanismus gar nichts genützt. Das ist einer jener Typen, die aus einem Hexameter eine Betonbrücke machen - und umgekehrt. Produkt einer dem Neuzeitlichen angepaßten katholischen Erziehung. Ich sehe in Frankreich oft Pfarrer auf Motorrädern. Zum Kotzen. Der Vatikan glaubt, naiv, damit könne er den Teufel besiegen. Siehe Konkordate. Goldene Telephone. Kino! Im Vatikan! 'Neue Zeit!' Dummköpfe, Esel! Der Antichrist!!"⁴⁾

Un altre aspecte important del moment és la relació amb els companys d'exili; recordem que la famosa carta a Stefan Zweig en la qual afirma

1) Vegeu el nostre capítol 3, així com Andics III, p. 190-200 ("12. Februar 1934"); per al cop d'estat nazi, ibidem, p. 201-222.

2) Vegeu la carta a Klaus Mann, 6.10.1934 (Briefe, p. 385): "Sie wissen vielleicht, daß ich aus Protest gegen die Morde an den Arbeitern im Februar alle meine Beziehungen zur Heimwehr abgebrochen habe. Allerdings: ich war von den 'Konservativen' nicht der Einzige."

3) 24.10.1934; Briefe, p. 388. Una mostra d'aquesta actitud de Schuschnigg seria per a Roth la seva preferència per un poeta que Kesten identifica com Franz Werfel (Briefe, p. 597): "Ich höre manchmal, daß der Bundeskanzler einen bekannten Dichter schätzt, als 'österreichisch' - von dem wir alle wissen, daß er das lokale Genie von Brünn hätte sein müssen, wenn die Welt ordentlich wäre." (Briefe, p. 388.)

4) Carta a Ernst Krenek, 31.10.1934; Briefe, 390-391.

no lamentar que Ossietzky es trobi en un camp de concentració pertany a aquesta època.¹⁾ Però cal enquadrar l'observació en el seu context: Ludwig Marcuse acabava de comentar l'obra de Zweig *Triumph und Tragik des Erasmus von Rotterdam* a *Das Neue Tage-Buch*, acusant l'autor de postular una actitud neutral i no compromesa per part dels emigrats. La recensió fou immediatament utilitzada per la premsa nazi, com a mostra de les dissensions entre els autors decadents, cosa que disgustà enormement Zweig. Roth, com a amic dels dos implicats i ideològicament distant de Marcuse, reconvingué aquest tirant-li en cara el seu dogmatisme, perjudicial per a la causa comuna, com ho hauria estat a parer seu el de l'empresonat.²⁾

El fet és que Roth, malgrat les virulentes diatribes en contra de la modernitat, l'esquerra i fins i tot la democràcia que proferí periòdicament durant l'exili, seguia mantenint bones relacions amb companys de posicions ben distants, com ara el mateix Ludwig Marcuse, Walter Mehring o Egon Erwin Kisch.³⁾ Envers Alfred Polgar, per exemple es mantenia l'actitud d'admiració i respecte del principi de la carrera periodística.⁴⁾ Molt cordial havia estat també la relació amb l'editor Gerard de Lange⁵⁾, en qui Roth apreciava sobretot l'actitud generosament

1) Carta del 26.8.1934; Briefe, p. 373-374. Hem citat el passatge en qüestió a l'apartat 2.a.

2) Sobre aquesta qüestió cal tenir en compte conjuntament la carta de Zweig a Roth de finals d'agost de 1934 (Briefe, p. 372-373), la de Roth a Zweig del 26.8.1934 (p. 373-374), i la de Roth a Marcuse, del mateix dia (p. 374-376), així com l'anotació de l'editor (p. 595).

3) Vegeu "Kein rasender Reporter. Egon Erwin Kisch zum 50. Geburtstag", a *Neue Deutsche Blätter* (Praga), oct./nov. 1934; W IV, p. 286. Cziffra recull diverses mostres de la relació d'ambdós durant l'exili (vegeu p. 91-93, 97 i 119-120).

4) Vegeu "Für Alfred Polgar", *National-Zeitung* (Basel), 17.10.1935; W IV, p. 290-291.

5) Vegeu "Nachruf", a *Pariser Tageblatt*, 7.7.1935; W IV, p. 288-289. De fet la coneixença començà amb una gran borratxera de Roth, seguida d'un "blackout" total, que l'escriptor comenta a Stefan Zweig el 22.12.1933 (Briefe, p. 297-299).

aristocràtica i la camaraderia del militar professional, dues virtuts que l'escriptor valorava especialment en aquesta època; un altre nexa, confessat només en privat, era l'afició dels dos a la beguda alcohòlica.

La narració *Der Leviathan*, que no es publicaria completa fins 1940¹⁾, devia ser redactada entre finals de 1934 i 1935, ja que la primera part, sota el títol *Der Korallenhändler*, aparegué el desembre de 1934 a *Das Neue Tage-Buch*²⁾. L'obreta constitueix un retorn a l'atmosfera jueva oriental atemporal, a la manera dels fragments del cicle *Erdbeeren*; el nexa autobiogràfic és evidenciat pel fet que el protagonista, Nissen Piczenik, correspon en nom i aspecte al marit de Rebeca Grübel, tia materna de l'autor.³⁾

El tractant en coralls seria un personatge assimilable al tipus d'hostaler jueu que hem trobat a *Tarabas*: ancorat en les seves tradicions, sap conviure sense problemes amb la població rural, majoritàriament eslava, que l'envolta. Però Piczenik porta en el seu interior els gèrmens que faran que la seva vida no transcorri per les vies esperades: l'amor desmesurat i supersticions pels coralls, i una religiositat més formal que espontània. L'allunyament de l'esperit de la tradició es mostra sobretot en la freda relació amb la seva dona, que li ha esdevingut indiferent, en part per la seva esterilitat; ara bé, fins i tot el fet de no tenir fills ha deixat de tenir importància per a ell, dues actituds que contravenen totalment la norma. Només els coralls centren la seva atenció, i amb ells el desig de veure el mar d'on neixen i el Leviatà que els pastura i els cuida al fons de l'oceà fins que

1) Aparegué a l'editorial Querido, Amsterdam. Es troba a W III, p. 258-287; sobre ella vegeu Bronsen, p. 431, 453 i 577-578, i Ausserhofer, p. 291-313.

2) Bronsen, p. 577.

3) Ibidem, p. 24.

arribi el Messias; a diferència de la conceptualització monstruosa i terrorífica d'aquest personatge mitològic dins la cosmologia hebrea general, el Leviatà de Roth i Piczenik és un ésser poderós, però de connotacions positives, encarregat de la cura dels animals marins - interpretació pròpia de l'hassidisme. En una línia relacionable amb l'inici d'una nova existència que hem vist en el cas de Fallmerayer o Brandeis, l'arribada d'un mariner al poblet de Progrody desencadena en el protagonista el desig irresistible de veure el mar, i el naixement del Nissen Piczenik oceànic enfront del continental que ha estat fins ara.

Una llarga estada a Odessa, amb l'empitjorament dels negocis que comporta, prepara l'esdeveniment que desencadenarà la catàstrofe: l'arribada d'un competidor clarament enviat pel maligne, que es diu, com no, Jenő Lakatos; respon a la descripció de l'homònim a *Triumph der Schönheit*, si bé és ara de figura més gràcil, i per a més claredat és coix, com el dimoni d'on provenen ell i les seves mercaderies. Lakatos ven coralls perfectes d'aspecte i moltíssim més barats: són de cel·luloide i procedeixen de Nova York, dos indicis segurs de la seva qualitat nefasta en aquesta fase de l'obra rothiana.¹² Piczenik, que estimava els coralls com a animals vius, obra de Déu a través del seu delegat Leviatà, i que d'aquest origen en derivava les virtuts d'amulet que buscaven les seves clientes, es deixa temptar i barreja els coralls falsos amb els bons, o fins i tot fa collars només falsos, a preu antic.

L'aparició d'una epidèmia de diftèria que s'inicia en un infant proveït d'un collaret fals de Piczenik "gegen den bösen Blick" fa que el

1) La connotació negativa de les imitacions de corall va lligada al rebuig del "Kunstgewerbe" i activitats relacionades que fa Roth, i que trobarem de forma més extensa a *Die Kapuzinergruft*. Scheible ha tractat el tema a la seva tesi, p. 180-188.

comerciant perdi definitivament tota la clientela. En morir la seva dona, cosa que el deixa indiferent, no guarda el dol preceptiu i comença a fer vida a la taverna, fins que decideix retornar a l'oceà, "seine Heimat". S'emporta tots els coralls bons amb ell, crema els falsos al samovar¹⁾ en una cerimònia inquisitorial que recorda la recent crema de llibres, denominada per Roth "Autodafé des Geistes", i puja al vaixell "Phoenix", que naufraga durant la travessia de l'Atlàntic; Piczenik no intenta salvar-se, sinó que es llença a l'aigua de bon grat:

"Was mich betrifft, so glaube ich es gerne. Denn ich habe Wissen Piczenik gekannt, und ich bürgere dafür, daß er zu den Korallen gehört hat und daß der Grund des Ozeans seine einzige Heimat war. Möge er dort in Frieden ruhn neben dem Leviathan bis zur Ankunft des Messias."²⁾

Aquest és un període marcat per unes necessitats d'ingressos molt elevades - per mantenir Friedl i els seus pares d'una banda i els Manga Bell de l'altra, a més de la vida nòmada habitual -, que Roth intenta cobrir negociant amb diversos editors a la vegada, des de Querido i De Lange a través de Landauer i Kesten fins a agents d'Estats Units, com Ben Huebsch. La situació contractual és poc clara, i a més els hàbits alcohòlics augmenten la confusió i intensifiquen la tendència de Roth a obrar irreflexivament, adquirint compromisos impossibles de complir o acceptant condicions lesives a la llarga per tal d'obtenir petits beneficis momentanis. A més, l'actitud paranoide provocada per l'alcoholisme el porta a desconfiar dels que intenten ajudar-lo a posar ordre en els seus afers; vet aquí una mostra de les reconvençions de Stefan Zweig:

1) Sobre el mot "ringeln", referit tant al Leviatà com al fum i a la cendra que produeixen els coralls falsos en cremar-se, vegeu Hackert, p. 78.

2) W III, p. 287.

"Mein Lieber, ich beschwöre Sie: (ich tue es seit Jahren) verhandeln Sie Sich nicht immer nach sechs Seiten. Bald Huebsch, bald Landauer, bald Alexander, bald Sie selbst, bald Albatross, bald De Lange und Tal, - da *müssen* Confusionen herauskommen. Es ist Raserei was Sie tun, immer schon das dritte noch ungeschriebene Buch zu verhandeln und mit Verlegern Verträge zu machen, die an wucherischen Warenwechsel von Officieren erinnern (welcher Wahnsinn 60% der Auslandseinnahmen zu verpfänden.)"¹⁾

"(...) ich spüre, daß Sie böse werden. Sie beginnen Menschen wie Landauer, Landshoff, Kesten schon als Feinde zu sehen. Ich weiß, bald rechnen Sie mich auch dazu."²⁾

El cas de *Die Hundert Tage* il·lustra bé l'angoixa i la precipitació amb què Roth es veu obligat a escriure per tal de complir almenys en part els compromisos adquirits per endavant, de lliurar obres que ja ha cobrat abans d'estar redactades. A mitjans d'estiu de 1934, la novel·la estava encara per començar, però la data prevista inicialment per al seu lliurament era el primer d'octubre del mateix any³⁾; després de diversos ajornaments, sortí al mercat l'onze d'octubre de 1935.⁴⁾ Roth esbossa així el nucli de l'obra a Blanche Gidon, la seva amiga i traductora:

"Il m'intéresse, ce pauvre Napoléon - il s'agit pour moi de le *transformer*: un Dieu redevenant un homme - la seule phase de sa vie, ou il est 'homme' et malheureux. C'est la seule fois dans l'histoire où on voit qu'un 'incroyant' devient VISIBLEMENT petit, tout petit. Et c'est ça qui m'attire. Je voudrais faire un 'humble' d'un 'grand'. C'est visiblement la PUNITION DE DIEU, la première fois dans l'histoire moderne. Napoleon abaissé: voilà le symbole d'une âme humaine absolument terrestre qui s'abaisse et qui s'élève à même temps."⁵⁾

Un mes després, i a la mateixa destinatària, Roth confessava: "Mon livre me parait abominable." Manifestacions similars es succeïren durant tot el procés de redacció, que li va resultar particularment difícil perquè el tema no era del seu gust, tot i allargar-lo molt per damunt

1) Carta sense data [juliol 1934]; Briefe, p. 361.

2) Segona carta sense data [juliol 1934]; Briefe, p. 362.

3) Carta a Stefan Zweig, 18.9.1934; Briefe, p. 379.

4) Carta a Stefan Zweig, 12.10.1935; Briefe, p. 429.

5) 17.11.1934; Briefe, p. 394-395.

de la data convinguda per por que el resultat no fos prou acurat i perjudiqués la seva reputació.¹⁾

Malgrat la temàtica històrica de l'obra, la referència és fàcilment extrapolable a les circumstàncies del moment, tal com es pot veure pel resum que hem citat: el tirà que cau de la seva posició encimbellada, tal com es desitja per als dictadors que hom pateix. L'actualitat queda remarcada per la importància que es dóna en la novel·la²⁾ a la relació entre la massa i l'autòcrata, amb l'amor incondicional d'uns i l'actitud oscil·lant d'altres, així com pel fet que el mateix emperador utilitza a consciència els seus recursos demagògics, des de la presència constant de la seva imatge en tota mena d'objectes fins a l'adopció de les postures que hom espera d'ell en públic, o l'aproximació a soldats determinats durant les desfilades, per tal de mantenir viva la bona disposició de la tropa. L'atenció que es dedica a narrar un acte en el qual excepcionalment el mestre de cerimònies ha situat Napoleó dalt d'una estructura elevada, allunyat del poble, i la manera com el protagonista s'adona que aquesta llunyania i l'encarcament protocolari fan la seva actuació inefectiva³⁾, confirmen l'interès de l'autor per tematitzar els mecanismes de dominació de la massa que els demagogs del

1) Carta a Blanche Gidon, 27.12.1934; Briefe, p. 397. Vegeu també les p. 402-403 i 412 (citem d'aquesta darrera: "Das ist das erste und das letzte Mal, daß ich etwas 'Historisches' mache. Der Schlag soll es treffen. Der Antichrist persönlich hat mich dazu verführt. Es ist unwürdig, einfach unwürdig, festgelegte Ereignisse noch einmal formen zu wollen - und respektlos.")

2) L'obra es troba a W II, p. 473-641, i W[89] 5, p. 677-848. Vegeu també aquest darrer volum, p. 887-888, i Bronsen, p. 570-572, així com l'article de Bruce M. Broerman "'Die Hundert Tage': A new Perspective" (1978).

3) Vegeu W II, p. 501-505; W[89] 5, p. 706-709

seu temps apliquen, i fins i tot apunten la idea que els solemnes rituals feixistes de masses, amb l'enorme distància entre cabdill i poble que marca l'escenografia, són menys efectius que els usats instintivament per un populista nat com era Napoleó.

L'emperador, una nova plasmació del mite de Job, constitueix una contrafigura a Hitler, situada humanament molt per sobre d'aquest - un aspecte positiu important és la relació amb la mare, que retrobarem de forma similar a *Die Kapuzinergruft* -, i capaç d'una evolució religiosa que li permetrà acceptar la seva derrota sense oposar resistència; descobreix el valor de la humilitat i decideix dedicar la resta de la seva vida al servei de Déu, tot i haver-lo desafiat, tant en efígie (recordeu l'escena en la qual Napoleó trenca un crucifix) com a través del seu representant, el papa, que s'ha vist obligat a cedir a la força de l'emperador però en darrer terme resta vencedor gràcies a la seva mansuetud - possible al·lusió a la política vaticana de concordats, que Roth no aconseguia acceptar, però intentava justificar.

La importància del tema del domini de la massa per part de l'individu excepcional queda confirmada per l'estructuració de la novel·la en dos nuclis, l'un al voltant de l'emperador, l'altre a l'entorn de la bugadera corsa Angelina Pietri, admiradora fervent del seu gran compatriota, que permet l'estudi de la psicologia de la víctima disposada a seguir el seu amor impossible literalment fins a la mort, deixant de banda qualsevol conveniència personal. Aquest personatge desvalgut i tendre presenta moltes similituds amb Fini, la protagonista de *Der blinde Spiegel*, des de la incapacitat inicial de prendre decisions per si mateixa o la por a l'home, fins a la mort, sentida

igualment com feliç gràcies a l'al·lucinació que fa oblidar les circumstàncies tràgiques.

El personatge de Jan Wokurka, el sabater polonès que ha romàs invàlid al servei de Napoleó i voldria salvar Angelina de la catàstrofe que amenaça els servents de l'emperador davant del retorn definitiu del rei, havia estat inicialment pensat com a narrador de la novel·la, i en consonància amb aquesta funció inicial posseeix la clarividència necessària per a formular el que podríem qualificar de moral de la història, coherent amb pensaments expressats per Roth ja a principis de la dècada:

"Was ging ihn, Jan Wokurka, in dieser Stunde das ganze Unheil der Welt, des Landes und dieser Stadt an? Mochten hundert große Kaiser gehen, hundert alte, wohlbeleibte Könige wiederkommen - meinetwegen, dachte er - und er äußerte auch seine Meinung: 'Siehst du, Angelina, ich hab' es dir gesagt! Was geht uns Kleine das Schicksal der Großen an? (...) Man soll (...) sein Herz nicht an die Großen und Mächtigen hängen, wenn man unsereins ist, klein und gering. (...) Was habe ich davon gehabt? Ich habe mein Herz an eine große Sache gehängt und an den großen Kaiser. Ich habe das Vaterland befreien wollen. - Ich bin ein Schuster geblieben, ich habe ein Bein verloren, mein Vaterland ist nicht befreit, der Kaiser ist geschlagen! Mir soll noch einer sagen, ich soll mich um die große Geschichte kümmern! Die kleinen, die kleinen Geschichtchen sind es, die ich liebe."¹⁾

L'elevada productivitat narrativa d'aquest període es manifesta novament en el fet que *Die Hundert Tage* aparegué l'onze d'octubre de 1935²⁾, i que el març de 1936 Roth ja dóna *Beichte eines Mörders, erzählt in einer Nacht*, per enllestida, si bé encara hi vol introduir algunes modificacions.³⁾ La relació amb la casa De Lange ha empitjorat molt d'ençà de la mort del propietari, i ara Roth es troba amb dificultats que intenta solucionar passant bona part d'aquest període a

1) W II, p. 634-635; W[89] 5, p. 842.

2) Segons la carta de Roth a Stefan Zweig, 12.10.1935; Briefe, p. 429.

3) Carta de Stefan Zweig a Roth, 3.3.1936; Briefe, p. 453. Sobre les modificacions vegeu ibidem, p. 455 i 457.

Amsterdam per tal de controlar de prop la seva situació contractual. La novel·la *Beichte eines Mörders* fou la darrera apareguda en aquella editorial, el nou director de la qual, "dieser neue Knoten", que Roth acusava de no tenir cap interès per la qualitat literària, sinó només pel rendiment econòmic, es resistí llargament a publicar-la.¹⁾ A més, Roth desitjava dissimular el seu elevat ritme de producció obligant l'editorial a endarrerir la publicació de les seves obres²⁾, mentre que ja redactava la següent per tal d'aconseguir nous anticips. En aquestes circumstàncies, Roth reprèn els contactes amb l'editorial Querido, que adquireix *Der Leviathan* a un preu que l'autor considera irrisori³⁾, i on apareixerà ja el 1937 la següent novel·la, *Das falsche Gewicht*. Les dues posteriors es publicaran a la petita editorial De Gemeenschap, el contacte amb la qual sembla haver-se establert ja en aquesta època a través d'Anton van Duinkerken, destacat catòlic neerlandès amb qui Roth féu ara amistat.⁴⁾ Una carta a Stefan Zweig, probablement de febrer de 1936, descriu de forma molt intensa com es sent Roth en aquest moment:

"Mit lechzender Zunge laufe ich herum, ein Schnorrer mit heraushängender Zunge und mit wedelndem Schwanz. Wie soll ich nicht neue Verträge eingehn, auf neue Bücher? Nicht einmal diese Verträge bekomme ich. (...) Ich habe keine Nächte mehr. (...) Zeit, Zeit, Zeit haben das ist es, und ich habe ja keine. (...) Erniedrigt, geschändet, verschuldet, lächelnd, lächelnd mit zusammengebissenen Zähnen - ein akrobatisches Kunststück - damit es der Hotelwirt nicht

1) Vegeu la carta a Stefan Zweig del 25.3.1936; Briefe, p. 459, així com les p. 455, 457 i 459-460. Sobre la relació de l'escriptor amb editorials en aquest període vegeu el treball de van Weringh / van Helmond, p. 158-161.

2) Com a exemple vegeu la carta a Stefan Zweig del 4.5.1936; Briefe, p. 469: Roth es queixa que De Lange vulgui treure *Beichte eines Mörders* el juny a la venda, i a la vegada escriu ja la següent novel·la, *Das falsche Gewicht*.

3) Carta a Stefan Zweig, 26.3.1936; Briefe, p. 462.

4) Sobre l'inici de la relació amb aquest personatge vegeu van Weringh / van Helmond, p. 150-154.

merkt, die Feder krampfhaft in der Hand, den Gedanken, der eben gekommen war, fest in den Zügeln, weil er davongaloppiert, manchmal auch hungrig, nach 3 Sätzen im Sessel einschlafend, was wollen Sie, was verlangen Sie von einem Menschen, der halb eine Leiche, halb ein Irrer ist? (...) Schulden, Gespenster, Entbehrung und schreiben, reden, lächeln und kein Anzug, kein Hemd, kein Stiefel, und hungrige offene Mäuler, und Schnorrer, um sie zu stopfen und Gespenster, Gespenster ringsum, immer wieder. (...) Ich werde todkrank und verrückt, vielleicht bin ich es schon."¹⁾

L'absència de París es deu també a la crisi de la relació amb Andrea Manga Bell²⁾ i els seus fills, lligam que li ha ocasionat moltes despeses i preocupacions, però que ara en trencar-se contribueix a l'estat d'ànim profundament depressiu que domina aquest període; Roth desitjaria evitar la ruptura (que a partir del juny de 1936 sembla definitiva), però al mateix temps es sent utilitzat i menyspreat sobretot pels fills.³⁾ Una certa recuperació de l'estat anímic s'inicia a continuació, amb una estada a Ostende en companyia de Stefan Zweig; per fi Roth aconsegueix veure el seu amic, desig expressat en un gran nombre de cartes a aquest destinatari. També aquí, durant aquell estiu, l'escriptor coneix Irmgard Keun, a través d'E. E. Kisch, iniciant-se una

1) Briefe, p. 450-451.

2) Per a informació al voltant d'A. M. Bell vegeu Ausstellung, p. 155-159; Bronsen, passim, i especialment p. 368-363; i Cziffra, p. 72-74. El volum de correspondència inclou un bon nombre de cartes que s'hi refereixen.

3) Vegeu Briefe, p. 477 (a Stefan Zweig, 29.5.1936): "Ich habe niemanden, niemanden mehr. Alles, alles habe ich verschwendet, für Andere. Frau Manga Bell denkt an ihre Kinder, diese Kinder, für die ich, nach Landauers Berechnung 42 000 francs gezahlt habe, nennen mich 'boche'." Vegeu així mateix ibidem, p. 489 (a Friederike Marie Zweig, 24.6.1936): "Ich verstehe überhaupt nichts mehr. So viele Jahre, so viel Menschlichkeit umsonst. Ich bin schrecklich traurig, daß mich ein Mensch so fallen läßt, wie einen Ballast. Ich bin schrecklich traurig."

convivència que duraria aproximadament un any i mig¹⁾ i contribuiria a estabilitzar-lo mínimament, si bé no a disminuir la seva dependència alcohòlica, que en aquest període li ha ocasionat greus problemes circulatoris. A més de l'alcoholisme, l'escriptor fuma quantitats ingents de tabac, que oscil·len segons les fonts entre cent cigarrets i tres paquets diaris, cosa que li comporta dificultats respiratòries. Si hi afegim que, com és habitual en els alcohòlics, no sol menjar regularment i gairebé no dorm, tindrem un quadre de salut nefast. Nogensmenys, Roth té molt clares les conseqüències del seu abús de l'alcohol com a estimulants, tal com explica a Stefan Zweig, que intenta persuadir-lo perquè se n'abstingui:

"Machen Sie sich bitte um mein Trinken gar keine Sorgen. Es konserviert mich viel eher, als daß es mich ruiniert. Ich will damit sagen, daß der Alkohol zwar das Leben verkürzt, aber den unmittelbaren Tod verhindert. Und es handelt sich für mich darum: *Nicht das Leben zu verlängern, sondern den unmittelbaren Tod zu verhindern.* Ich kann nicht auf Jahre hinaus rechnen. Ich versetze gewissermaßen die letzten 20 Jahre meines Lebens beim Alkohol, weil ich noch 7 oder 14 Tage mir gewinnen muß. Freilich kommt dann, um beim Bilde zu bleiben, plötzlich ein Punkt, wo der Wucherer vor der Zeit über einen herfällt. So ungefähr ist die Situation."²⁾

La novel·la *Beichte eines Mörders, erzählt in einer Nacht*³⁾, presenta una estructuració narrativa complexa, implicada ja en el subtítol, i propera a la que hem observat a *Triumph der Schönheit*; es tracta d'una

1) Sobre la relació amb Irmgard Keun vegeu Bronsen, p. 471-477; Ausstellung, p. 300-304; i Cziffra, p. 96-98. A l'apartat 2.f. hem fet referència a la contribució de l'escriptora a Gedächtnisbuch.

2) Carta del 12.11.1935; Briefe, p. 436.

3) Es troba a W II, p. 643-765. Sobre ella vegeu la tesi de Hanswerner Hofstetter *Wirtschaft der Verworrenheit* (Zurich, 1980), així com l'article de Sidney Rosenfeld "Die Magie des Namens in der 'Beichte eines Mörders'" (1967), a JRudT, p. 305-317; consulteu també Bronsen, p. 578-579, i Steinmann: *Von der Würde des Unscheinbaren* (1984), p. 93-108

narració marc en primera persona que introdueix i conclou la història principal, narrada a la vegada pel seu propi protagonista. Aquest, però, presenta la matèria des del punt de vista d'un home provist ja d'una llarga experiència, i per tant afegeix als esdeveniments que narra tant el judici que aleshores li meresqueren com la seva opinió actual, fortament autocrítica. De manera similar a les novel·les de finals dels anys vint, el narrador del marc es presenta com sol descriure's a si mateix el Joseph Roth real, si bé aquí no indica el seu nom: alemany d'origen, parla rus perquè ha estat al front oriental durant la guerra i després ha viatjat per Rússia com a corresponsal; a més, és escriptor i amic de la beguda. El protagonista, Semjon Semjonowitsch Golubtschik, procedeix de Volínia, és a dir d'una regió marginal de l'imperi rus com era la pàtria de Tarabas, i la seva desgràcia ha estat causada per una dona, motiu que lliga amb la misogínia de *Triumph der Schönheit*. De forma semblant a Wokurka a *Die Hundert Tage*, Golubtschik fa també una professió de fe en la vida privada i de desinterès per la gran política que hem vist també expressada a nivell personal pel propi Roth:

"Ich bin in keiner Beziehung eine politische Persönlichkeit. Ich mache mir überhaupt nichts aus öffentlichen Dingen. Ich liebe das Private. Nur das interessiert mich. (...) Glauben Sie mir! Das private Leben, die einfache Menschlichkeit ist wichtiger, größer, tragischer als alles Oeffentliche."¹⁾

Un altre nexa amb dues peces narratives anteriors és l'aparició de Jenö Lakatos, que ja coneixem de *Der Leviathan* i *Triumph der Schönheit*, i que aquí juga un important i extens paper, amb característiques decidament ominoses i diabòliques; no només coixeja com fins ara, sinó que a més desprèn un perfum penetrant i inconfusible, i sobretot apareix en

1) W II, p. 650.

tots els moments crucials de la vida de Golubtschik per tal de precipitar les seves decisions en la direcció més perniciosa. I no tan sols és Golubtschik el perseguit per ell: un cop acabada la narració, quan els oïdors ja s'han retirat, Lakatos fa la seva aparició a l'hotel de l'escriptor, amb clars indicis de voler iniciar la persecució d'aquest. Però la història de Golubtschik ha fet el seu efecte, i ningú que l'hagi escoltada caurà ja víctima d'aquella encarnació del mal.

Un lligam amb *Der stumme Prophet* el constitueix el fet que Golubtschik sigui en realitat fill il·legítim del terratinent, el príncep Krapotkin, i que intenti venjar la injustícia d'aquesta situació, si bé de manera ben diversa: Kargan vol lluitar contra la societat i demostrar la seva vàlua en una empresa que beneficiï els oprimits, mentre que Golubtschik únicament desitja ésser reconegut pel pare natural i obtenir-ne els avantatges que se'n deriven. Ambdós personatges tenen en comú el tema del nom fals i la nova personalitat que adopten en llurs activitats, l'un com a revolucionari, l'altre com a agent secret de la policia zarista, l'"Ochrana". Però Golubtschik té a més el mòbil del menyspreu pel propi llinatge - i per la situació com a fill d'un guardabosc -, que sent com una befa, tant perquè li recorda la disparitat entre el pare legal i el natural com perquè vol dir "colomí"; Rosenfeld ha establert en aquesta obra tota una xarxa de noms eslaus plens de significats, així com de simbologia relacionada amb els ocells. Relació amb *Der stumme Prophet* té també la situació en la qual s'explica la història: un grupet d'oïdors al voltant del narrador, a la nit, en un local tancat. Però a la novel·la anterior la història s'allargava durant tres nits, i a la tercera tots aquells que temien per la seva posició política havien marxat ja, mentre que aquí el públic es manté igual,

formant una comunitat que ha fet parlar a Esther Steinmann d'una dimensió sacramental de la novel·la.

Tant el paper de l'emissari del maligne com el motiu del nom al qual el protagonista es creu amb dret i que pretén obtenir presentant-se al pare natural i forçant-lo per alguna via màgica a reconèixer els seus drets són elements característics d'un conte; però es tracta d'un conte nefast, que no mena a un final feliç, sinó a la pèrdua de la dignitat del protagonista, qui esdevé un traïdor professional en la seva qualitat d'agent secret, i aboca finalment a la tragèdia de la banalitat.¹⁾

Golubtschik, com tants altres fills il·legítims del príncep que han intentat fer valer els seus drets, és detingut i forçat a escollir un ofici; la maligna influència de Lakatos fa que es decideixi precisament pel de policia i sigui assignat a la temuda brigada política. Assistim ara a una nova versió de les activitats de Theodor Lohse a *Das Spinnennetz*, però sota un signe diferent. Aquí, el protagonista es resisteix a perjudicar les víctimes que li són assignades i dedica tots els seus esforços a perseguir l'únic hereu reconegut del príncep Krapotkin, però fracassa. A manera de càstig hom li atribueix com a falsa identitat el nom del germanastre odiat i li confia la vigilància d'un modista parisenc i les seves models, d'una de les quals s'enamora. En el personatge de Lutetia, nom artístic d'Annete Leclair, reapareix ara de bell nou el motiu de la personalitat fictícia, a més del de la "femme fatale" que mena els homes a la destrucció: Golubtschik, que fins ara havia estat relativament honest dins de la seva professió, necessita cada cop més diners per tal de fer el paper de Krapotkin, i traeix fins i tot aquelles persones que fins aleshores havia protegit. Quan acaba d'enviar

1) W II, p. 761.

cap a la deportació a Sibèria la noia jueva que admirava, Channa Lea Rifkin, i per fi disposa dels diners que Lutetia reclama, la troba amb el seu rival en el "niu d'amor" que ha estat finançant amb tantes baixeses. Enfurit, creu matar-los tots dos a cops i aprofitant el començament de la guerra s'allista i intenta morir en combat, però la mort el defuig. En tornar, els retroba tots dos vius, torna a caure sota el domini de Lutetia, ara lletja i envellida, i es passa la vida al local rus on té lloc la narració per tal d'evitar estar amb ella. És doncs un assassí, però no pas per l'acció que ell creia, sinó probablement per la mort a la qual va enviar aquells que hom li havia encarregat perseguir.

El tema de la culpabilitat assumida per un fet que no ha revestit en realitat la importància que hom creia havia aparegut ja a *Tarabas*, on el jove protagonista abandonava Nova York en la creença que havia mort el propietari d'un restaurant; igualment, el motiu del seu penediment posterior era el maltractament de Schemarjah, i no les moltes morts de guerra que havia causat - aquí Golubtschik es creu culpable de l'assassinat de Lutetia i Krapotkin, més que no pas de les morts causades en l'exercici de la seva "professió".

Un lligam molt clar amb *Zipper und sein Vater* el constitueix la funció de refugi del restaurant parisenc "Tari Bari", semblant al paper del cafè a la Viena dels dos Zipper. La similitud és reforçada pel fet que aquí el rellotge només funciona a batzegades, i en la novel·la anterior li mancaven les busques - manera de reforçar la connotació d'illa situada fora del temps que domina la vida a l'exterior. En aquest cas, es tracta a més d'un local regentat i freqüentat per emigrants russos que intenten oposar resistència a l'entorn organitzat i regular

que els envolta, tot remarcant el menyspreu pels horaris preestablerts que la fama els atribueix.¹⁾

Un passatge pertanyent a l'inici de la narració de Golubtschik presenta una connexió amb *Der Antichrist* a través de la noció que voler justícia en aquest món és de fet voler venjança; però a més lliga aquesta idea amb una lloança del món rus de preguerra que no estava regit per la llei, sinó pel caprici dels senyors. Si caiguéssim en la temptació d'extrapol·lar les paraules del personatge narratiu i atribuir-les a l'escriptor, tindriem un bon punt de partida per a titllar-lo d'absolutament reaccionari i servil; en part, però, la idea expressada aquí coincideix amb nocions com el concepte de tolerància que hem trobat a *Radetzky marsch* o la definició de la personalitat i el comportament de l'autèntic aristòcrata que apareixien a *Die Büste des Kaisers*, units ara amb la noció de *Gnade*:

"Wir waren nicht von Gesetzen, sondern von Launen abhängig. Aber diese Launen waren fast eher berechenbar als die Gesetze. Und auch noch Gesetze sind von Launen abhängig. Man kann sie nämlich auslegen. Ja, meine Freunde, die Gesetze schützen vor der Willkür nicht, denn die Gesetze werden nach Willkür ausgelegt. Die Launen eines kleinen Richters kenne ich nicht. Sie sind schlimmer als gewöhnliche Launen. Sie sind einfach miserable Gehässigkeiten. Die Launen eines großen Herrn aber kenne ich. Sie sind sogar zuverlässiger als Gesetze. Ein großer, ein echter Herr, der strafen kann und Gnade üben, ist durch ein einziges Wort böse zu machen, aber manchmal auch durch ein einziges Wort wieder gut. Und wie viele große Herren hat es schon gegeben, die gar niemals böse geworden waren. Ihre Launen waren immer gütige Launen. Die Gesetze aber, meine Freunde, sind fast immer böse. Es gibt beinahe kein Gesetz, von dem man sagen könnte, es sei etwa gütig, es gibt auf Erden nicht einmal eine absolute Gerechtigkeit, Gerechtigkeit, meine Freunde, gibt es nur in der Hölle!...

Um also wieder auf meine Geschichte zurückzukommen: Damals wollte ich noch die Hölle auf Erden, das heißt, ich dürstete nach Gerechtigkeit. Und wer die absolute Gerechtigkeit will, der ist der Rachsucht verfallen. So war ich damals."²⁾

1) W II, p. 645-646.

2) W II, p. 683.

A principis de maig de 1936 Roth anuncia a Stefan Zweig que està reutilitzant el que havia redactat d'*Erdbeeren* per a una nova obra, de la qual tornem a tenir alguna notícia a finals de juny¹⁾. Es tracta de *Das falsche Gewicht. Die Geschichte eines Eichmeisters*, la novel·la més breu de l'autor a excepció de *Das Spinnennetz* i situada com aquell fragment a la frontera oriental de l'imperi austro-hongarès, fins i tot amb el topònim de Szwaby com a ubicació de l'hostal fronterer que hi juga un paper tan important. L'obra seria publicada per l'editorial Querido a finals de 1937.²⁾

A més de la penúria econòmica, les cartes de Roth retenen un altre motiu per a l'alta productivitat narrativa, que podem definir com el desig d'evadir-se de la realitat: "Ich schreibe jeden Tag, nur, um mich zu verlieren, in erfundenen Schicksalen"³⁾; "Ich arbeite inzwischen, um mich zu betäuben."⁴⁾ Però no es tracta pas d'invencions idíl·liques, per més que aquesta novel·la s'iniciï tal com fan els contes: "Es war einmal im Bezirk Zlotograd ein Eichmeister, der hieß Anselm Eibenschütz."⁵⁾ La perifèria de l'imperi, la zona d'on procedia el mateix autor, si bé intencionadament desfigurada i desdibuixada, està carregada de connotacions malignes i amb la seva influència portarà el protagonista a la ruïna moral i física, per més que l'acció es situï encara a la preguerra⁶⁾, i per tant en un moment que segons les conviccions

1) Vegeu Briefe, p. 469 i 482. Ens hem referit a la primera carta en el context del fragment esmentat (1929).

2) La novel·la es troba a W II, p. 767-862. Sobre ella vegeu la interpretació d'Albrecht Weber (München: Oldenbourg 1968) que hem comentat a l'apartat 2.f., així com Bronsen, p. 573-578; i Ausstellung, p. 451-455; van Weringh / van Helmond, p. 161 (sobre l'anècdota que originà l'argument, l'ús de pesos falsos a un mercat d'Amsterdam)..

3) Carta a Stefan Zweig, 30.4.1936; Briefe, p. 467.

4) Carta a Blanche Gidon, 26.5.1936; Briefe, p. 473.

5) W II, p. 769.

6) Weber (p. 11) situa l'acció al voltant de 1910.

polítiques explicitades en aquest període per Roth hauria de comportar una càrrega positiva. Aquesta ominositat de la regió fronterera amb Rússia ens és ja coneguda d'ençà de *Radetzkymarsch*, on exercí una influència tan nefasta sobre Carl Joseph. També aquí reapareixen dos vells coneguts d'aquella obra: d'una banda Kapturak, qui a més d'exercir l'activitat usual de traslladar desertors russos té aquí una funció més maligna que a la novel·la anterior, ja que serà ell qui inciti l'hostaler Leibusch Jadlowker, rival del funcionari i principal delinqüent de la regió, a assassinar Eibenschütz; i d'altra banda l'agent de policia Slama, que per a no deixar cap dubte de la seva identitat explica al mostassaf la història de la seva dona i el fill del comandant del districte.¹⁾ El lligam entre les dues novel·les s'estableix a més amb detalls menors, com ara la menció del palau del comte Chojnicki o el nom d'Onufrij, aquí com a servent a la taverna fronterera.

Però el principal aspecte comú a les dues obres és l'embrutiment que l'entorn provoca en els dos protagonistes, que s'hi troben aïllats i incompresos i es refugien en l'alcohol, el "Neunziggrädiger". Com a bon coneixedor de la matèria, Roth descriu aquí pas a pas, més minuciosament que en la novel·la de 1932, els fenòmens que acompanyen l'addicció en una fase avançada²⁾, tals com la necessitat imperiosa de beure el matí per a eliminar els tremolors i recuperar la claredat mental, la sensació d'omnipotència (que hom sol denominar de "fals superman"), els oblits dels esdeveniments recents, que indiquen pèrdua de la memòria de curt termini, la influenciabilitat que el fa incapaç de prendre decisions

1) Vegeu W II, p. 827-828.

2) El curs de la dependència s'inicia a la p. 795, torna a mencionar-se a la p. 832 i és extensament tractat a les p. 840-843.

autònomament i el porta a dependre dels gendarmes que l'acompanyen, o la necessitat de beure per tal de tranquil·litzar la consciència. El procés va acompanyat d'un descurement en el vestir i en la forma de vida cada cop més gran, si bé l'aspecte físic encara no ho denota.¹⁾

Es tracta d'una obra carregada d'elements que citen obres anteriors, formant amb elles un entramat de referències creuades. Retrobem aquí Mendel Singer, tan pobre com el protagonista de *Hiob*²⁾, però aquí amb una major categoria intel·lectual i respectat com a bon conseller malgrat que viu allunyat del món; el sustent de la família corre a càrrec de la mísera botiga que regenta la seva dona, anomenada aquí Blume. La inspecció de l'establiment, que Eibenschütz havia evitat per tal de no perjudicar una família pobre però estimada per tothom, serà el punt més baix de la trajectòria de l'inspector de pesos i la demostració de la seva dependència envers el nou gendarme que l'acompanya, Piotrak, rígid, inexorable i malèvol, a diferència de l'anterior, Slama, que l'inclinava a la benevolència. La fesomia de Piotrak no deixa cap dubte del que hom pot esperar d'ell:

"Er war rothaarig, und es bewahrheitete sich an ihm der alte Aberglaube des Volkes, daß die Rothaarigen böse Menschen seien. (...) Ganz langsam, ganz sachte glitt der Eichmeister Eibenschütz in eine gewisse Abhängigkeit von dem Gendarmen hinein, er gab sich keine Rechenschaft darüber, aber er fühlte es doch, und manchmal empfand er sogar Furcht vor dem rothaarigen Mann. Und besonders erschreckend war der Umstand, daß der Gendarm ganz enthaltsam war. Immer war er nüchtern, und immer war er böse. Auf seinen kurzen, festen Fäusten standen rötliche Härchen, den Stacheln eines Igels ähnlich. Dieser Mann war nicht nur vorschriftsmäßig bewaffnet. Er selbst war Waffe."³⁾

1) "Aeußerlich sah er immer noch stattlich aus, der Eichmeister Eibenschütz. Noch war er ein junger Mann, im ganzen sechsunddreißig Jahre alt." W II, p. 843.

2) Un altre nexa amb aquella novel·la és el nom de Sameschkin, allà el carreter que transporta Deborah i Mendel i dona feina a Jonas, i aquí el castanyer gitano que retorna cada hivern a l'hostal fronterer per a reunir-se amb Euphemia.

3) W II, p. 844.

L'obra s'organitza en estructures parel·leles, similars a les que Hansjürgen Böning definí per a *Radetzkymarsch*¹⁾: les dues dones amb les quals es relaciona Eibenschütz, la seva esposa Regina i la gitana Euphemia, que temporalment esdevé la seva amant; els dos gendarmes que l'acompanyen, primer Slama, benèvol i bon jan, després Piotrak, maligne i inexorable; els dos escriptors de caràcter contrari que es succeeixen al seu servei, el primer dels quals és substituït perquè ha deixat Regina embarassada; les dues detencions de comerciants en situació irregular durant la inspecció del mercat de Slodky, i els consegüents intents de resistir-se a la llei,... Una multitud de detalls molt cuidats estableix similituds i contrastos mitjançant un llenguatge suggestiu; així, el motiu del tintineig de les arracades d'Euphemia, que persegueix Eibenschütz constantment des del primer cop que la veu, és contraposat a les arracades de Regina, molt semblants, però silencioses. Les dues dones són a més contrastades a través d'escenes en entorns similars i càrrega sentimental diversa. En contradicció amb aquesta cura es troben alguns detalls que mostren oblits de l'escriptor, deguts sens dubte a la ràpida redacció de l'obra.²⁾

En el nostre context cal remarcar els aspectes negatius que presenta el món d'ahir. Eibenschütz es sent fora de lloc en la regió fronterera i en la professió civil, perquè ha servit dotze anys com a suboficial d'artilleria i en la seva caserna i entre els seus companys es sentia segur, si bé solitari com tots ells; de tota manera, la vida militar l'ha convertit en una persona que té dificultats per a prendre decisions de forma autònoma. La solitud fou la causa del seu casament, i del cap

1) *Joseph Roths Radetzkymarsch. Thematik, Struktur, Sprache.* München; Fink 1968. L'hem comentat més enrera, a l'apartat 2.f.

2) Així, Slama és anomenat un cop Wenzel i després Franz.

d'un temps la dona l'obligà a deixar l'exèrcit, amb la conseqüència d'anar a raure en una regió absolutament fora de la llei, on la corrupció és la norma. De forma més o menys conscient, Eibenschütz culpa Regina de la inseguretat que sent a Zlotogrod, causada per l'animositat o fins i tot hostilitat oberta de la població, i que es manifesta per exemple en cartes anònimes; ara que li caldria més que mai el suport familiar, no l'aconsegueix. El ductus narratiu, però, s'encarregarà de posar en qüestió les culpabilitats de cada un i relativitzar les mostres de malignitat i indiferència que s'atribueixen a la dona, ja que han estat vehiculitzades des de la perspectiva del protagonista.

No només la població en general viu al marge de la llei: també els funcionaris de la monarquia són corruptes i miren el nouvingut amb mals ulls pel fet de ser nou i honrat. Aquesta pinzellada negativa en un aspecte tan important de l'enyorat imperi com era la burocràcia s'afegeix a la negació explícita d'un postulat establert a *Radetzkymarsch* i qüestionat de forma subreptícia ja allà mateix: la idea que abans hom no oblidava fàcilment el que havia existit. Després d'una epidèmia de còlera on han mort també Regina i el fill que ha tingut de l'escrivent, el narrador constata:

"Ueber Nacht erstarb auch die Cholera. Die Kranken wurden gesund, und kein Gesunder mehr wurde krank. Man vergaß die Toten - wie man immer Tote vergißt. Man begräbt sie. Man beweint sie. Am Ende vergißt man sie."¹⁾

El pecat d'Eibenschütz serà la manca d'amor i de tolerància, la rigidesa en l'aplicació de la llei, que fa caure sobre els més pobres, però no aconsegueix aplicar als veritables malfactors, com Kapturak i Jadlowker, que sempre aconsegueixen burlar-la. Al final, precisament

1) W II, p. 841.

Kapturak instiga Jadowker a assassinar Eibenschütz, amb un mètode que havia utilitzat Leo Bidak a *Perlefter*: un cop al cap amb un objecte pesant. En una nova versió de la visió final de *Die Rebellion*¹⁾, Eibenschütz es veurà a si mateix com un botiguer l'establiment del qual és revisat pel Gran Inspector, i trobat en falta. Però no hi ha condemna:

"Alle deine Gewichte sind falsch, und alle sind dennoch richtig. Wir werden dich also nicht anzeigen! Wir glauben, daß alle deine Gewichte richtig sind. Ich bin der Große Eichmeister."²⁾

Hom pot relacionar aquest final, amb el pecador perdonat malgrat els seus mancaments, amb l'escena final de *Die Legende vom heiligen Trinker*, on la presència de la noieta és interpretada per Andreas com a aparició de santa Teresa, i amb el desig final d'una mort així de dolça per a tots els bevedors; el narrador s'implica ell mateix en el destí del personatge i intenta conjurar així la mort que preveu propera.

Un exemple flagrant d'interpretació pedestre i negativa és la recensió de Fritz Erpenbeck, que mostra l'escassa apreciació que molts companys d'emigració de signe polític contrari tenien per aquesta fase de la narrativa de Roth, distant en temàtica i actitud d'allò que ells propugnaven. Després d'acusar Roth de manca de realisme i de temptacions místiques, es critica l'escena final pel seu simbolisme barat i ideològicament perillós:

1) Eibenschütz té també en comú amb Andreas Pum, així com amb Carl Joseph von Trotta i el baró Taittinger, el fet d'assolir un cert grau de coneixement d'ell mateix, de capacitat autocrítica, insuficient per a procurar-li una nova manera d'entendre la vida i reaccionar adequadament, però en canvi prou per a augmentar la seva inseguretat: "Die meisten sterben dahin, ohne von sich auch nur ein Körnchen Wahrheit erfahren zu haben. Vielleicht erfahren sie es in der anderen Welt. Manchen aber ist es vergönnt, noch in diesem Leben zu erkennen, was sie eigentlich sind. Sie erkennen es gewöhnlich sehr plötzlich, und sie erschrecken gewaltig. Zu dieser Art Menschen gehörte der Eichmeister Eibenschütz." (W II, p. 816.)

2) W II, p. 853

"Wem wird das zugebilligt: 'Alle deine Gewichte sind falsch und alle sind dennoch richtig'? Nur den armen Teufeln von Zlotogrod samt ihrem gemütvollen Quäler Eibenschütz? Oder der ganzen k. und k. Doppelmonarchie? Warum nicht auch - *wer will den Leser hindern, das Symbol so zu deuten?* - dem Oesterreich Schuschniggs oder dem Deutschland Hitlers?

Joseph Roths Weg geht vom Hellen ins Dunkle. Das ist ein gefährlicher Weg. Es wäre schade um ihn, wenn er auf diesem Wege umkäme."¹⁾

El 12 de juny de 1936, Roth donà una conferència a Amsterdam sota el títol "Glauben und Fortschritt"²⁾, venent la seva reticència a parlar en públic per tal d'obtenir alguns ingressos; durant 1937, viatjaria per Polònia en companyia d'Irmgard Keun, convidat pel PEN-Club d'aquell país a fer una gira per diverses ciutats, amb el tema "Der Aberglaube an den Fortschritt"; el text no sembla haver-se conservat, però probablement era molt proper al de 1936.³⁾ La conferència parteix de la idea que la intel·ligència humana i les seves realitzacions són en si voluntat divina, i per tant lloables i positives; però la irreligiositat de l'home modern ha fet perdre de vista la meta a la qual ha d'estar sotmès el progrés, és a dir l'exaltació de la bondat i dignitat humanes, i l'ha convertit en una fi en ell mateix, generant una adoració a la tècnica - semblant a l'entronització de la raça o de la nacionalitat - que oblida quina és la dimensió en la qual cal avançar: no pas l'horitzontal, terrena, sinó la vertical, transcendent.

1) Fritz Erpenbeck: "Falsches Gewicht." A: *Das Wort* (Moscou) 2 (1937) 9. p. 65-68. Citat a *Ausstellung*, p. 454-455.

2) Publicada el desembre de 1936 a *De Gemeenschap* (Bilthoven), revista de la petita editorial on apareixerien les dues darreres novel·les de l'autor. Es troba a W IV, p. 632-646.

3) Sobre la conferència i el seu ressò vegeu van Weringh / van Helmond, p. 161-166; Bronsen, p. 454-456. Recordem que amb anterioritat només es coneix una altra conferència donada per Roth, a continuació de l'estada a Rússia; una carta a Carl Seelig (5.9.1933; *Briefe*, p. 278) mostra el seu disgust per actuar en públic.

Segons la situació actual de les fonts, l'únic article escrit durant 1936 porta precisament el títol "Statt eines Artikels"¹⁾. En forma de carta, formula la renúncia de l'autor a publicar a la premsa, per tal de no mostrar un pessimisme inoportú en un moment tan difícil. Roth dubta de l'eficàcia d'apel·lar a la consciència europea, en una situació on les pròpies víctimes fan cua davant l'escorxador i el mateix Vaticà pacta amb els pagans; només en una revista impossible i inexistent podrien dir-se de veritat les coses pel seu nom i proclamar-hi que la restauració habsbúrgica constitueix l'únic antídote del nazisme prussià. I fins i tot així les paraules mancarien d'efecte. La desesperança i la tristesa resignada són palpables.

"Es ist eine Stunde vor dem Ende der Welt, oder auf lateinisch: die pax germanica, die Tochter des furor teutonicus. Wo sie sich hinreckt, rötet sich das Gras.

(...) Den Sieben Weisen von Europa erzähle ich nichts Neues. Zu den siebzig Millionen andern spreche ich vergebens."²⁾

La frustració per la política pactista de l'església catòlica és un tema recurrent (el coneixem ja de 1927 ençà, on apareixia dins *Briefe aus Deutschland*) que s'expressa unes vegades en una condemna i altres en un intent de justificació de cara a l'exterior. La crítica més agressiva la trobem en privat, en una carta a Stefan Zweig, que situa l'inici dels mals ja en el període d'ascens dels règims dictatorials:

"Alle geistigen Kräfte versagen, wie zum Beispiel der Vatikan. Er hätte eine entscheidende Wirkung in Europa und im Völkerbund gehabt, wenn er offen, mit Mut, wie es sich eigentlich für einen heiligen Vater geziemt, gesagt hätte, er verbiete, oder zum mindesten, er verbäte sich seine Unterstützung für einen italienischen Eroberungskrieg. Aber der Papst von heute ist das unter den Christen, was der Thomas Mann unter den Nobelpreisträgern ist, der Bermann Fischer unter den Verlegern, der Gottfried Benn unter den Aerzten, der Rothschild unter den reichen Juden."³⁾

1) *Das Neue Tage-Buch*, 17.10.1936; W IV, p. 629-632.

2) W IV, p. 632.

3) Carta del 12.11.1935; *Briefe*, p. 437.

Sabent que aquesta era l'opinió autèntica de l'escriptor (pensem que els personatges que cita com a terme de comparació no li mereixien pas gaire estima), la postura que manté dos anys després a "Juden, Judenstaat und die - 'Katholiken'"¹ resulta il·lusa i sorprenent; sembla un cas de "Wunschdenken", a la vegada que d'adaptació a la publicació extremadament reaccionària que acollia l'article. Roth hi rebutja l'argumentació d'un conegut sionista que defensava la conveniència per als catòlics que els jueus emigrin tots a Palestina. Per al nostre escriptor, es tracta d'una postura ofensiva o almenys desinformada, ja que els catòlics veritables són per definició incapaços de mancar al respecte de les minories i d'experimentar sentiments antisemites; li sembla comprensible, però, que l'adversari pensi així, perquè el nacionalisme sionista, si bé pot ser un mal necessari en aquell moment, és en realitat parent proper del racisme antisemita.

En relació amb la temàtica religiosa, així com amb la problemàtica jueva, es troba "Der Segen des ewigen Juden"², que considera afortunats els jueus pel fet d'estar absolutament protegits per la discriminació racial de qualsevol temptació de pactar amb el seus perseguïdors, en un moment en el qual el món està cada cop més dividit en races i nacionalitats i l'únic poder autènticament cosmopolita, l'església, confirma la divisió en entitats fragmentades a través de concordats. Però els jueus no estan lliures de culpa: d'una banda perquè ells mateixos han contribuït a aquella divisió constituint-se en nació quan ja havien depassat un estadi històric tan primitiu, i d'altra banda per l'admiració cega que els havia fet identificar els alemanys amb els seus

1) *Der Christliche Ständestaat* (Viena), 26.9.1937; BSB, p. 412-418.

2) "Der Segen des ewigen Juden. Zur Diskussion", a *Die Wahrheit* (Praga); l'editor atribueix l'article al 1937. BSB, p. 418-425.

genis: Goethe, Lessing, Herder,..., sense adonar-se que aquests eren excepcions aïllades i malcompreses; de fet, molts d'ells encara ara no han aconseguit revisar aquest judici erroni i segueixen fidels als assassins. Com veiem, d'ençà de l'exili la postura de Roth sobre el tema és la mateixa, reiterada sense gaires canvis de contingut.

La nova edició de *Juden auf Wanderschaft* tan llargament projectada va esdevenir ara un projecte més ferm, i se'n conserven un pròleg i un epíleg estretament relacionats amb els esdeveniments recents.¹⁾ Roth s'hi estén sobre l'amor gens correspost dels jueus envers tot l'alemany, que menà molts d'ells a renunciar als orígens; ara, expulsats de la pàtria d'elecció, es troben en una crisi d'identitat i no tenen altra defensa que intentar retornar a les arrels:

"Diese ausgewanderten Juden bilden gleichsam ein ganz neues Volk: sie haben verlernt, Juden zu sein; sie fangen an, das Judensein langsam zu erlernen. Sie können nicht vergessen, daß sie Deutsche sind, und sie können auch ihr Deutschtum nicht verlernen. Wie Schnecken sind sie, die zwei Häuser zugleich auf ihrem Rücken tragen."²⁾

En aquesta situació, que de fet coincideix amb la de l'autor, no cal esperar ajut efectiu de cap banda, com s'ha demostrat pel fet que els mateixos afectats han reaccionat sempre tard i de forma ineficaç. Cal no posar l'esperança en res que no sigui la dimensió sobrenatural, única que es manté vàlida; per això els jueus occidentalitzats es troben en pitjors condicions que els seus cosins orientals, encara arrelats en les tradicions religioses i acostumats a patir persecució i rebuig. Vet aquí l'alternativa que Roth planteja, certament gens optimista:

1) W III, p. 359-369; WI891 2, p. 893-902. A la p. 359 de l'edició en quatre volums consta encara De Lange com a editorial destinatària, mentre que WI891, p. 1006, i Ausstellung (II), p. 33, indiquen la casa Löwit, de Viena. (Ens referim a *Joseph Roth 1894-1939. Katalog einer Ausstellung (...)* in Wien. *Zirkular-Sondernummer* 17.2.1989. Wien: Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur. 63 p.)

2) W III, p. 361; WI891 2, p. 895.

"Den gläubigen Juden bleibt der himmlische Trost.
Den andern das 'vae victis'."¹⁾

En connexió amb l'estada de Roth a Polònia que hem mencionat anteriorment es troba un article aparegut en una publicació de Lemberg, "Die vertriebene deutsche Literatur"²⁾, en el qual l'escriptor remarca la seva elecció del terme "vertrieben" en comptes de l'habitual, "emigriert", ja que el considera més adequat a la situació dels exiliats, diferent de la dels emigrants d'altres èpoques: aquells podien seguir publicant al país d'origen, mentre que els actuals hi són totalment prohibits. Roth descriu també les dificultats amb què es troben ara els literats: editorials i premsa econòmicament inviables, amb un mercat molt restringit; poc rendiment econòmic de les traduccions, dificultats per a legalitzar la residència en els països receptors,... No hi ha més perspectiva que tenir fe en el poder de la paraula i esperar un miracle. Un petit passatge sembla gairebé un intent de captar la benevolència dels lectors per a les pròpies mancances narratives del moment:

"Wenn der vertriebene deutsche Schriftsteller dennoch ein Buch schreibt, ist das in Wirklichkeit ein unterschätztes Heldentum. Dieses Heldentum erklärt auch manche Schlamperei und sogar manchen Fehler."³⁾

Un manuscrit de 1937 titulat "Emigration"⁴⁾ estableix igualment la diferència esmentada entre els exiliats d'altres temps i els actuals, tot puntualitzant que l'autor no és pas un d'ells en sentit estricte, ja que legalment posseeix encara una pàtria - recordem que Roth era ciutadà austríac. L'escriptor constata la gran diversitat de postures polítiques

1) W III, p. 369; W 891 2, p. 902.

2) Publicat a *Nasza Opinja* (Lwów), 7.3.1937; BSB, p. 400-404. Es tracta d'un text localitzat i traduït a l'alemany per Martin Pollack.

3) BSB, p. 404.

4) Conservat al Leo Baeck Institute, Nova York; W IV, p. 654-665.

entre els emigrats, ja que molts perseguïts per motius racials en realitat combreguen amb les idees dels seus perseguidors. Tot i que el nombre d'exiliats de confessió cristiana és molt menor, qualitativament revesteix una gran importància, i és contra ells que en realitat es dirigeixen els nazis: l'antisemitisme no és més que una eina proagandística eficaç que amaga llur desig de perseguir els cristians, i especialment els catòlics. Els protestants han respost a la persecució de forma més enèrgica, com correspon al caràcter militant de llur religió; ara bé, Hitler és impensable sense el precedent de Luter, i es situa en una mateixa trajectòria evolutiva. En quant a l'emigració per motius ideològics - socialista, comunista o anarquista -, ara està recuperant la tradició de la rebel·lió individualista que havia perdut en sotmetre's a estructures organitzades com ara els partits.¹⁾ Retrobem aquí el vell amor de Roth pels revolucionaris individuals i els rebels sense causa oficial, d'ideologia diversa, tema que observarem en el tractament donat a Franz Grillparzer. En canvi, aquells que han emigrat per motius econòmics són l'escòria, tot i que siguin els més ben acollits pels països receptors.

1) "Erlaubt in Deutschland, sozusagen saturiert von Legalität, waren sie fast schon im Begriff, zwar nicht ihre Ideen aufzugeben, wohl aber jenen 'Elan' zu verlieren, der integraler Bestandteil jeder revolutionären Idee ist. (...) In vielen einzelnen Sozialisten und Kommunisten ist jene anarchistische Bereitschaft wieder erwacht, von denen (!) einst die russischen Sozialrevolutionäre beseelt waren, die mit ihren Bomben, dem von Marx und Lenin verdamnten Individualterror, dem Bolschewismus den Weg frei gemacht haben. (...) Entscheidend, historisch entscheidend, ist eben immer das Individuum, das Werkzeug, das Gott bestimmt. Die stupide, buchstäbliche Auslegung der (marxistischen) Doktrin hat den revolutionären Elan, der in jedem Individuum elementar vorhanden ist, gründlich abgetötet. Die abstruse und abstrakte Idee, das Rebellische dem einzelnen zu verwehren, aber erst im Kollektiv dafür die Legitimation zu erteilen, hat nicht nur jenen 'Fortschritt' gebracht, der die Religion der Marxisten ist, sondern hat im Gegenteil Faschismus und Nationalsozialismus erzeugt. Man beraubt nicht ungestraft das Individuum seines primären Rechtes: zu rebellieren." W IV, p. 662-663.

Relacionat amb el tema de l'emigració és també "Aus dem Tagebuch eines Schriftstellers"¹⁾, que recull l'escassa difusió de les obres aparegudes a l'exili i les dificultats econòmiques que això comporta per a la supervivència dels autors i ataca un escriptor emigrat que qualifica de mediocre, el qual rebutja col·laborar en una revista perquè hi participen jueus ("Das ist also ein Emigrant, der nach den Nürnberger Gesetzen lebt."); dos dies després l'al·lusió anònima era desmentida per l'afectat, Ernst Glaeser.²⁾

La concessió del premi Nobel de literatura a Carl von Ossietzky és el punt de partida de l'article "Kriminalaffäre Nobelpreis"³⁾, que acusa de manca de solidaritat i d'eficàcia tant el comitè que li ha atorgat el premi com els altres guardonats, que s'han limitat a representar una "böse, blutige Komödie" sense intentar ni tan sols visitar el premiat al seu lloc d'internament per tal de comprovar en quines condicions es troba. En morir el premiat el 4.5.1938 a conseqüència de la llarga estada en camps de concentració, Roth va ser un dels oradors que participaren en l'homenatge organitzat pel "Schutzverband Deutscher Schriftsteller" a París.⁴⁾ En la seva intervenció, Roth lloà l'heroisme del difunt, tot exhortant a adoptar una actitud potser menys noble, però més pràctica:

1) *Das Neue Tage-Buch*, 4.9.1937; W IV, p. 301-305. Aquest seria el precedent del "Schwarz-gelbes Tagebuch" que apareixeria el 1939 a *Die Oesterreichische Post* (París).

2) W IV, p. 304-305. Recordem que Glaeser va retornar el maig de 1939 a Alemanya (Briefe, p. 560); així doncs, l'afirmació de Roth no sembla pas gratuïta. Al mateix autor i la seva connivència amb els nacional-socialistes es refereix "Die Tinte nicht wert" (*Das Neue Tage-Buch*, 14.5.1938; W IV, p. 317-318).

3) *Das Neue Tage-Buch*, 3.7.1937; W IV, p. 647-649.

4) *Vegeu Ausstellung*, p. 272.

"Unser verehrter toter Freund Ossietzky ist seinem eigenen Irrtum zum Opfer gefallen. Er ist für uns gestorben. Ich glaube, daß wir am besten ihn dadurch ehren, indem wir sagen: Wir wünschten, er hätte mit uns gelebt; und wir wünschten, daß keiner unserer Mitkämpfer seinem Beispiel folge. Er war eines der edelsten Beispiele, gewiß. Aber wenn es befolgt würde, verlören wir unsere edelsten Kräfte. Ich glaube, daß man das Andenken an unseren toten Freund am besten dadurch ehrt, daß man sagt:
Genug der toten Märtyrer!
Es leben die lebendigen Kämpfer!"

A la mort de l'amic Karl Tschuppik, Roth lamenta la pèrdua d'un home cultivat i subtilment irònic, "ein echter Oesterreicher", tipus del qual descriu les qualitats característiques, que el difunt reunia en alt grau: profundament lligat a la tradició, tímidament discret i reservat, maliciós i ple d'humor, i excessivament aristocràtic com per odiar "das borussische Deutschtum", que només li mereixia menyspreu, de tal forma que en arribar a Berlín declarava: "'Ich bin hier exterritorial!"; és a dir, completament contrari a qualsevol postura pangermanista. En ell s'havia encarnat l'austriacisme més autèntic:

"Ein wirklicher Oesterreicher ist - besonders in dieser Welt der nationalen Barbarei, der Schollen-Anbetung, des provinzialistischen Kretinismus - in dieser Welt ein *Phänomen der Gnade* inmitten klotziger Simplizitäten; ein verfeinertes Instrument von jener inneren Kompliziertheit und edlen Schlichtheit, die das Aristokratische kennzeichnet; inmitten einer unsinnlichen Promiskuität, in der amerikanische Saxophone, preußische Regimentspfeifen, diktatorische Hornstöße den Höhepunkt des Höllenkonzerts vorbereiten, nämlich das Aufkrachen der Giftgasbomben: eine alte Geige; umgeben, umringt, bedrängt von lauter Spartanern, gottlosen Asketen, Mördern ohne Leidenschaft, Barbaren ohne Naivität, Menschenfressern ohne Appetit: ist der wahre Oesterreicher ein Athener von Geist, ein Phäake auch - mit kultiviertem Gaumen -, der einzige Erbe des orientalischen, griechisch-römischen, christlichen und deutsch-abendländischen Reichtums, von slawischen Gaben genährt und diese Gaben den Spendern wiedergebend. Solch ein Oesterreicher war Karl Tschuppik."¹⁾

Si l'amic difunt reuní les característiques de l'austriac ideal, quelcom semblant s'esdevingué en el passat amb Franz Grillparzer,

1) "Abschied von Karl Tschuppik", *Der Christliche Ständestaat*, 1.8.1937; W IV, p. 293-296; cita de la pag. 294. Vegeu també "An Karl Tschuppiks Grab", *Das Neue Tage-Buch*, 31.7.1937; W IV, p. 291-293.

escriptor envers el qual Roth havia mostrat sempre gran admiració, i que ara li permet dibuixar el retrat d'un personatge que interpreta com un rebel des de posicions conservadores, el qual no vol acceptar la decadència de l'ordre feudal i la devaluació de les seves institucions fins i tot a mans del seu més alt representant, l'emperador. Grillparzer és, però, un tipus d'austriac ascètic i agre, no pas irònic i hedonista com ho fou Tschuppik. La identificació de Roth amb el personatge que descriu és evident en diversos aspectes: la postura política que li atribueix, d'absoluta lleialtat a l'emperador, però crítica davant dels seus mancaments, la rebel·lia des de la dreta, que qüestiona els tòpics consolidats al voltant de la monarquia i la història, i el reconeixement literari insuficient tant en vida com per part de la posteritat:

"Er war kein 'liebenswürdiger Oesterreicher', sondern das Gegenteil: ein höchst unbequemer, sogar ein düsterer. (...) Er revoltierte niemals, er rebellierte immer, und zwar aus konservativer Neigung, als Bekenner hierarchischer Ordnung und als Verteidiger traditioneller Werte, die ihm nicht von unten, sondern im Gegenteil von oben her vernachlässigt, angegriffen, verletzt erschienen. Dem Hause Habsburg und dem großdeutschen wie dem übernationalen Gedanken ergeben, den es symbolisierte, stand er mit einiger grollenden Kühnheit der Person des Kaisers gegenüber (...). Er genoß zwar 'Allerhöchste Anerkennung' (...): diese Anerkennung war eine Sonne, die Kälte spendet."¹⁾

No només comparteix amb l'escriptor admirat l'actitud de lleialtat crítica, sinó també l'odi als nacionalismes i el que se n'ha derivat, i que aquell va preveure; Roth amplia la coneguda frase de Grillparzer cap a una genealogia del nazisme que reuneix alguns dels seus dimonis familiars: "'Von der Humanität durch Nationalität zur Bestialität!' heißt: von Erasmus durch Luther, Friedrich, Napoleon, Bismarck zu den heutigen europäischen Diktaturen."²⁾ En consonància amb l'admiració de

1) "Grillparzer. Ein Porträt", *Das Neue Tage-Buch*, 4.12.1937; W IV, p. 306-315. Cita de la pag. 306.

2) W IV, p. 309.

Roth pels revolucionaris individualistes, Grillparzer és declarat "ein reaktionärer Individualanarchist, also ein 'Reaktionär' par excellence"¹⁾.

La dedicació al tema austríac continua amb un escrit inèdit denominat per l'editor "Das alte Oesterreich"²⁾, que defensa el fet diferencial austríac i constata que aquesta identitat pròpia ha estat generalment passada per alt, tant pels que volien l'anexió a Alemanya com pels països de l'"Entente" que la prohibiren, ja que tots ells partien de la suposició d'una unitat que en realitat no existia; Roth defineix de bell nou el caràcter austríac com a tolerant, polivalent, universal i obert, conservador i amant de la tradició feudal, discretament conciliador - el pol oposat del caràcter prussià que ha abocat al nazisme. Austria té per tant la tasca de vetllar per tot allò de positiu que hi ha en la cultura alemanya - una tasca tan important a nivell universal com nacional, i que convertiria una anexió en catàstrofe d'abast incalculable.

"Verleger in Oesterreich oder österreichische Verleger?", aparegut a Viena, dins *Der Christliche Ständestaat*³⁾, es queixa de la manca d'editorials austríaques que tinguin una política decidida de recolzament a la literatura del país; el fet ve ja d'enrera, ja que els grans escriptors com Hofmannsthal o Schnitzler hagueren de publicar a Alemanya, però ara ha empitjorat, tant per la impossibilitat per a molts autors de seguir apareguent al país veí com perquè precisament els editors jueus radicats a Austria segueixen les normes de la censura nazi per tal de no perdre el mercat alemany. Caldria una editorial d'abast i tarannà universal, no pas una de caire provincial "der die 'Bodenstän-

1) W IV, p. 311.

2) Arxiu del Leo Baeck Institute (Nova York) 1937/1938; BSB, p. 425-432.

3) 29.8.1937; W IV, p. 296-301.

digkeit' mit dem Kretinismus verwechseln würde." La crítica a la política cultural del govern de Schuschnigg que sens dubte conté l'article va compensada per una lloança desmesurada tant d'aquest com del seu antecessor Dollfuß, qualificat d'immortal.¹⁾

"Illustrierter 'Kulturaustausch' oder Gift im Kaffeehaus", escrit el 1937 i inèdit en el seu moment, ataca de forma molt més clara la política del goven austrofeixista, sense intentar cap captació de benevolència. La política austriaca en general és qualificada de confusa i totalment claudicant envers l'Alemanya nazi:

"Ein Staat, wie der österreichische, der fortwährend die Vorderfüße ausstreckt, kann sich niemals auf die Hinterfüße stellen. Das ist ein physikalisches Gesetz - und die österreichische Regierung sollte es kennen. Der Versuch, beides zu vollführen, grenzt an Akrobatik - und die Politik ist kein Zirkus!..."²⁾

Dos altres escrits inèdits datats el 1937³⁾ glosen el fet que en alguns estats regits per un monarca, tals com Bèlgica, Holanda i Anglaterra, s'hagi pogut evitar l'ascens de moviments feixistes al poder, i que el rei belga hagi aconseguit exercir una influència positiva i pacificadora sobre les masses exaltades; Roth en deriva la superioritat de la institució dinàstica per damunt de la democràcia parlamentària, que deposita l'autoritat en personatges de vigència efímera, creient que així seran més fàcilment controlables pel parlament. Però la corona, que perdura a través dels segles, inspira més confiança al poble i obliga a qui la porta a un autocontrol que el fa esdevenir modèlic per als seus súbdits. Així doncs, cal que el poble austríac reclami el retorn de l'hereu de la corona, l'emperador Otto. El

1) W IV, p. 298.

2) Arxiu del Leo Baeck Institute (Nova York), 1937; BSB, p. 410-412. Cita de la pag. 411.

3) "Der Monarch verhindert den Diktator" (BSB, p. 405-408) i "Monarchie und Parteien. Brief aus Belgien" (BSB, p. 408-410), ambdós procedents del Leo Baeck Institute.

paper que en opinió de Roth han d'assumir Schuschnigg i el seu govern queda clarament definit com a solució provisional, l'única funció de la qual és permetre la restauració de la monarquia:

"Wann endlich wird für Oesterreich die Erlösung von den *Provisorien* kommen? Wann endlich werden die *Haus-Verwalter* Oesterreichs den *Hausherren* Oesterreichs die Macht übergeben dürfen?
Glückliches Belgien: es hat einen König!
Armes Oesterreich: es wartet noch auf seinen Kaiser!"¹⁾

A la vista de quins escrits romangueren inèdits i dels òrgans de publicació on Roth col.laborava en aquell moment, creiem que l'opinió de Westermann citada a l'apartat 2.f.²⁾, segons la qual el 1937 deixaren de publicar-se diversos articles de Roth per excessivament il·lusoris, requereix una matisació. Pensem que *Der Christliche Ständestaat*, el destinatari dels escrits, es trobava massa proper a la línia del govern austrofeixista per a publicar preses de posició contràries a aquell, cosa que entronca amb els desacords de Roth tant amb la redacció del diari i amb el seu successor a l'exili, *Die Oesterreichische Post*, que Pauli recull, com amb alguns dels que envoltaven Otto von Habsburg i que estaven propers a la línia de Schuschnigg.³⁾ En la nostra opinió, el material inèdit publicat per Westermann a *Berliner Saisonbericht* reforça la posició de Pauli, d'una aproximació crítica als governants austríacs deguda a motius tàctics, més que no pas l'expressada pel propi Westermann a la seva monografia, la qual atribueix a Roth una major proximitat ideològica amb les autoritats austríaques del moment.

1) BSB, p. 409-410.

2) Vegeu p. 19, nota 1).

3) Vegeu la tesi de Klaus Pauli (1985), p. 164-190, i el nostre comentari a aquesta i la de Klaus Westermann (1987) a l'apartat 2.f. Convé tenir en compte en aquest punt un passatge de la carta de Roth a Blanche Gidon del 20.8.1934: "L'Autriche, c'est un grand souci pour moi. Je suis brouillé maintenant avec les monarchistes autrichiens. Ils laissent passer le temps, ils tiennent l'Empereur à l'écart, moi, je suis le seul vrai serviteur." (Briefe, p. 371.)

Com veiem, la postura que Roth havia adoptat el 1936 a "Statt eines Artikels", de renúncia a l'activitat periodística, havia estat només passatgera; de 1937 fins a la seva mort aquesta anà en augment, mentre que en canvi la producció narrativa es mantingué encara molt elevada el 1937 i principis de 1938 i disminuï després. El 8 d'agost de 1937, l'escriptor anunciava a Stefan Zweig: "Ich habe den großen Roman '1002. Nacht' fertig, den zweiten zu drei Vierteln, ich muß Anfang September den zweiten abliefern."¹⁾ Aquesta informació hauria d'haver estat ja suficient per a deixar clar l'ordre en què foren escrites les dues darreres novel·les de Roth, ordre que va ser emmascarat per la seqüència en la qual es publicaren, inversament a la redacció. De fet, aquesta mateixa carta anuncia també el retard en la publicació de l'obra ja enllestida, i el motiu de l'autor per a imposar aquest endarreriment; ja hem trobat en aquests anys d'exili mostres d'aquesta tàctica en els seus tractes amb les editorials anteriors:

"Ich habe mir den Namen ruiniert, durch Fleiß, es sind zu viele Bücher hintereinander. Ich habe bei diesem Verleger erreicht, daß mein nächstes Buch *nicht* Weihnachten, sondern erst 38 erscheint. Aber bis Ende 37 zu leben, habe ich mich verpflichtet, bis Anfang September noch einen Roman abzuliefern."

Precisament en un moment en el qual els diners preocupaven tant Roth, aquest fou víctima d'un robatori comès pel porter de l'hotel Eden, on s'allotjava habitualment a Amsterdam; es tractava dels honoraris de la novel·la que havia de publicar-se a De Gemeenschap.²⁾ L'afició de

1) Briefe, p. 503. Ja el 20.6.1937 Roth havia comunicat a Blanche Gidon: "Ein neues ist schon gesetzt: 'Die Geschichte der 1002. Nacht', aber nicht korrigiert und durchgearbeitet." (Briefe, p. 495.)

2) Vegeu Briefe, p. 489 (28.2.1937). Kesten (ibidem, p. 608) identifica la novel·la amb *Die Kapuzinergruft*, però Bronsen considera que es tracta de *1002. Nacht*, el més plausible a la vista del que acabem d'exposar; Irmgard Keun recorda també que era aquesta darrera obra la que Roth escrivia mentre convisqueren el 1936-37. Sobre l'afer del robatori vegeu Bronsen, p. 460-463, i van Weringh / van Helmond, p. 168-173.

l'escriptor a convertir el personal dels hotels on s'allotjava en els seus "secretaris", com ell els anomenava, va tenir aquesta desagradable conseqüència, que sembla haver disgustat Roth més pel desengany que per la pèrdua, tot i que era considerable.

De tota manera, la redacció inicial de *Die Geschichte von der 1002. Nacht* va patir encara modificacions i sobretot una reducció; a més, Roth no es conformà amb el retard que havia imposat inicialment, sinó que en produir-se l'*Anschluß* va introduir canvis i un final diferent per a *Die Kapuzinergruft*, relacionat amb els esdeveniments, per tal que aquesta obra es publicués en primer lloc. La correspondència de Roth amb la petita editorial, en un recull l'aparició del qual està anunciada per a 1990¹⁾, deixarà clars molts aspectes del procés de creació d'ambdues obres; de moment, però, la monografia de van Weringh i van Helmond *Joseph Roth in Nederland* ofereix ja una petita part dels materials.²⁾

*Die Geschichte von der 1002. Nacht*³⁾ comparteix amb *Das falsche Gewicht* l'aparença de conte, reforçada aquí per la narració marc amb el seu ambient exòtic, que descriu la cort del xa de Pèrsia en les seves dues visites a Viena, la primera de les quals desencadena els esdeveniments que portaran el baró Taittinger a la desgràcia i el suïcidi; la segona, que tanca la novel·la, serveix en certa manera per a fer balanç del que s'ha esdevingut i extreure'n conseqüències per boca de l'eunuc en cap, l'únic personatge realment savi i coneixedor del món

1) Vegeu més enrera, a l'apartat 2.a.

2) Vegeu van Weringh / van Helmond, p. 179-182.

3) L'obra, que aparegué el 1939 poc abans de la mort de l'autor, es troba a W II, p. 983-1148. Sobre ella vegeu Bronsen, p. 566-568 i 579-581, així com Anne Bankowska, p. 297-317 ("Wo gibt es Sicherheit?" *Aspects of Narration in the Novels of Joseph Roth*. Edimburg 1982). Segons Ausstellung, p. 474, gran part dels exemplars encara no distribuïts foren destruïts per les tropes alemanyes durant la invasió d'Holanda.

dins les dues societats que s'hi descriuen. De la mateixa manera que en l'obra anterior, i de forma encara més marcada, el conte té característiques negatives, i l'heroi no aconseguirà més que infortunis cada cop més grans amb les accions que emprengui. El tímid procés de presa de consciència de si mateix que té lloc en la seva ment incapaç d'enfrontar-se amb la realitat i jutjar les persones més enllà d'impressions totalment superficials no arribarà a un grau que li permeti orientar-se millor en la seva trajectòria, però en canvi li comportarà una amargura i un desconsol que en la seva joventut li havien estat desconeguts. Aquesta tímida presa de consciència és un tret comú amb Eibenschütz, com ho és la cursa cap a l'autodestrucció que tots dos segueixen. Amb la novel·la següent, en canvi, el nexxe està en el tipus de protagonista: de personalitat feble i extremadament influenciable, escassament crític, de classe social alta, despreocupat i irreflexiu, i vienès per origen i elecció.

La primera visita del xa és descrita en tons amables, plens d'una graciosa ironia que ens fa viure les interioritats de la cort i del tracte amb el gran senyor, a la vegada que remarca el fet que per al visitant és Viena i la societat europea l'exòtic i sorprenent.¹⁾ El

1) Una al·lusió molt actual als prussians, molt més perillosos per a Austria que no els turcs en el seu moment, està estretament relacionada amb la genealogia que Roth atribueix al nazisme eels seus articles: " Es waren gerade knapp zweihundert Jahre vergangen, seitdem der grausamste aller Mohammedaner gegen Wien herangerückt war. Damals hatte ein wahres Wunder Oesterreich gerettet. Weit schrecklicher noch als einst die Türken bedrohten jetzt die Preußen das alte Oesterreich - und obwohl sie fast ungläubiger waren als die Mohammedaner - denn sie waren ja Protestanten -, tat Gott gegen sie keine Wunder. Es gab keinen Grund mehr, die Söhne Mohammeds mehr zu fürchten als die Protestanten. Jetzt brach eine andere, schrecklichere Epoche an, die Zeit der Preußen, die Zeit der Janitscharen Luthers und Bismarcks. Auf ihren schwarz-weißen Fahnen - beides Farben der strengen Trauer - war zwar kein Halbmond zu sehn, sondern ein Kreuz; aber es war eben ein eisernes Kreuz. Auch ihre christlichen Symbole noch waren tödliche Waffen." (W II, p. 992-993.)

desig del distingit hoste que desencadena a llarg termini la tragèdia personal de Taittinger està basat en un fet real: en visitar el xa de Pèrsia Viena amb motiu de l'Exposició Universal de 1873, va voler comprar a Franz Joseph l'emperadriu Elisabeth.¹⁾ Per tant, que el xa de la novel·la desitgi passar la nit amb la comtessa W., una de les dames assistents al ball de gala ofert en el seu honor, no és pas cap aberració històrica. La solució que troba el baró Taittinger, capità de cavalleria adscrit al servei especial de la cort, no és pas dolenta, i sembla salvar l'honor de tots els implicats: trobar una doble en algun dels bordells de la ciutat. El baró sap molt bé el que proposa: enamorat sense fortuna de la comtessa, va trobar després una noieta del poble, Mizzi Schinagl, que s'hi assemblava extraordinàriament, i durant un temps hi mantingué relacions. En quedar ella embarassada, l'abandonà després de fer-la compensar materialment, per a retrobar-la al cap de tres anys a l'establiment de Josephine Watzner. Per tant, és ella la substituta elegida, i el problema sembla resolt de moment; a més, la doble rep de part del xa un fabulós collar de perles que la converteix en una dona rica. Fins aquí, doncs, la història sembla moure's en una zona quasi idíl·lica; però les complicacions ja han iniciat el seu curs, i el tenor de la narració s'anirà enfosquint cada cop més fins esdevenir banalment tràgic.

Mizzi Schinagl²⁾, el personatge de Roth que correspondria al *süßes Mädel* tan propi de les obres de Schnitzler, no sabrà adaptar-se al canvi de situació ni utilitzar adequadament la nova riquesa; en deixar el bordell, perdrà la seguretat que li donava l'organització casernària de

1) Andics I, p. 204.

2) Amb el mateix nom i similars característiques apareix ja el 1916 a *Der Vorzugsschüler* i el 1932 a *Radetzkymarsch*, com una noia amb qui Franz von Trotta s'havia relacionat de jove.

la Matzner i fins i tot anirà a raure a la presó, estafada per un dels seus amants. El seu recurs a Taittinger, pare del seu fill, és en part motivat per amor, però finalment es tracta pràcticament d'extorsió, induïda per dos personatges amb els quals ha entrat en contacte durant la condemna. Ella mateixa, el seu fill Xandl i aquests dos mentors, Ignatz Trummer i Magdalene Kreutzer - que per a més tipisme regenten atraccions de fira al Prater -, representen tots ells el poble vienés, que Taittinger creu noble, d'acord amb el tòpic del "goldenes Wiener Herz", però que en realitat només intenta explotar-lo per tots els mitjans i contribueix en gran part al seu ensorrament definitiu. Vet aquí doncs un aspecte clarament negatiu de la societat austríaca del canvi de segle, flanquejat pel fet que els empleats que regenten les propietats del baró, situades en un poblet dels Carpats, l'estafen i el roben de forma constant; les classes baixes, doncs, no són en absolut idealitzades en aquesta retrospectiva.

Però tampoc la noblesa ni molt menys els encarregats de les funcions de govern reben un tractament favorable. El que s'esdevé amb Taittinger dibuixa clarament una organització jeràrquica que delega els afers compromesos en persones que després són represaliades i criminalitzades precisament per haver solucionat situacions difícils: la tàctica d'utilitzar caps de turc tenia una llarga tradició en la història austro-hongaresa - recordeu per exemple el cas del mariscal Benedek, que hem esmentat al capítol 3. Així, Taittinger és immediatament relegat del servei a la cort i retornat al seu regiment, cosa que per a ell representa una catàstrofe tan gran com per a Mizzi la marxa de ca la Matzner, si bé en sentit socialment descendent; quan, en part per la seva pròpia niciesa, la història del xa de Pèrsia i la cortesana de les

perles torni a sortir a la llum - cosa que permet un atac a la premsa sensacionalista, representada per la "Kronen-Zeitung" vienesa -, serà forçat a deixar l'exèrcit, únic refugi que li restava. En intentar retornar-hi ni que sigui a la infanteria, la segona visita d'aquell monarca ho impedeix, portant-lo a cometre suïcidi.

Ja mentre Taittinger està encara organitzant l'estratagema que permetrà salvar la situació sense ofendre el visitant ni posar en perill la reputació de la comtessa, s'adona que cap superior voldrà assumir la responsabilitat d'aquella situació, ni reconèixer que n'està assabentat:

"Der Polizeipräsident, der sich mit dem Minister des Innern unterhielt, wandte sich dem Rittmeister freundlich zu, und so, als hätte er ihn seit Tagen nicht mehr gesehn. (...) Das Angesicht des Polizeipräsidenten verriet höchstes Erstaunen.

Eine Sekunde später begriff Taittinger schon, worum es sich handelte. Der Polizeipräsident wollte von nichts wissen, bis ans Ende seines Lebens würde er von nichts wissen wollen. Der Rittmeister sagte nur: 'Ich komme sofort!' und entfernte sich, so schnell es die Umstände erlaubten. Er begriff zwar, daß der Polizeipräsident partout leugnen würde, aber er ahnte noch lange nicht, was für Folgen der ganze Plan haben sollte."¹⁾

Aquesta caracterització d'una forma de governar no és pas coherent amb la pretesa idealització del temps passat que hom ha atribuït tan sovint a l'escriptor, i ve de més a més avalada per la forma en què es comporta el mateix Taittinger envers els subordinats i inferiors en general, en la seva condició d'oficial de cavalleria i aristòcrata: veu en ells només instruments al seu servei, o bé persones a evitar si pertanyen a la categoria de "langweilig" o pitjor encara, la de "fad"²⁾; així, el desinterès per Mizzi i pel fill és total fins que comença el

1) W II, p. 1016-1017.

2) "Es gab für ihn nämlich nur drei Klassen von Menschen: an der Spitze standen die 'Charmanten'; dann kamen die 'Gleichgültigen'; die dritte und letzte Klasse bestand aus 'Langweiligen'." (W II, p. 995-996) "Sehr bald fand Taittinger, daß ihn die Mizzi langweilte. Eines Tages teilte sie ihm mit, daß sie schwanger sei, und dieser Zustand war schlimmer als langweilig: nämlich fad." (W II, p. 1007.)

procés de canvi en el seu caràcter, canvi que, si bé el farà encara més manipulable i inerm, el convertirà en més humà i sensible.

El comiat que li dediquen els dos únics amics que assisteixen al seu enterrament és significatiu tant per la futilesa de la seva vida com pel ràpid oblit que anuncia:

"Auf dem Rückweg fragte der Ministerialrat: 'Weshalb hat er sich umgebracht? Sie waren ja sozusagen dabei?'
'Halt so!' antwortete Kalergi. 'Ich glaub', er hat sich verirrt im Leben. Derlei gibt's manchmal. Man verirrt sich halt!'
Dies war der einzige Nachruf auf den ehemaligen Rittmeister, den Baron Alois Franz von Taittinger."¹⁾

De manera similar al que s'esdevé en les altres obres, retrobem diversos antics coneguts a més de Mizzi Schinagl, com ara el cap de la banda de música Josef Nechwal, de *Radetzkymarsch* (el mateix Taittinger era en aquella obra un dels companys de Carl Joseph al regiment de cavalleria), o bé el banquer Efrussi, de *Das Spinnennetz*; altres referències són de caire autobiogràfic, com ara el nom de Zenower, el suboficial que intenta ajudar el baró a posar ordre en el seus afers i que és destinat a Brody, corresponent a un amic de Roth que fou company seu durant el servei militar.²⁾

A finals de 1938 va aparèixer *Die Kapuzinergruft*³⁾, que sovint ha estat qualificada de continuació de *Radetzkymarsch*, simplificació que creiem excessiva, de la mateixa manera que tampoc és acceptable la freqüent equiparació del narrador en primera persona, Franz Ferdinand Trotta, amb l'autor, atribuint-li la mateixa postura política i personal; els estudis de Scheible i Pauli han deixat ben sentades les

1) W II, p. 1142-1143.

2) El personatge real es deia Leo Cenower. Vegeu Briefe, p. 614.

3) La novel·la es troba a W II, p. 863-982. Sobre ella vegeu Ausstellung, p. 468-473 (on apareixen fragments d'interessants recensions contemporànies, entre elles la de F. G. Weiskopf citada a 2.f.), així com les interpretacions de Scheible, p. 157-193, i Pauli, p. 25-21, que hem comentat a l'apartat 2.f.

bases per a una valoració correcta de l'obra, subratllant l'estricta manteniment d'una perspectiva narrativa condicionada per la personalitat d'aquest narrador, jove de casa bona, irreflexiu i despreocupat, i allunyat totalment de la política i de la major part de l'entorn social; en fi, un representant de la "jeunesse dorée" de la preguerra que en retornar a la nova Austria mutilada intenta seguir amb les amistats d'abans una vida el més propera possible a l'antiga, allunyada de tota consideració pràctica. La seva percepció és doncs eminentment subjectiva. L'obra està a més farcida d'al·lusions a altres escrits de l'autor o a elements ideològics del seu pensament, cosa que li confereix un caràcter de missatge xifrat i la fa més hermètica i menys atractiva a una lectura superficial que no tingui en compte les seves múltiples connexions.

El protagonista és d'una banda cosí de Carl Joseph i de procedència eslovena com ell, coses que connoten fidelitat a la corona, i de l'altra ha rebut el nom de l'hereu de la corona que en opinió del seu pare representava l'esperança de supervivència de l'imperi danubià. Aquest pare ja difunt és descrit en termes similars als aplicats a Grillparzer: un rebel monàrquic, en aquest cas partidari d'una solució federalista que afavorís els pobles eslaus - una postura defensada per diversos pensadors i polítics al voltant del canvi de segle, com ara Aurel Popovici. Aquí, doncs, i en el fet que la riquesa li permetés retornar, podem veure una certa crítica a la política de Franz Joseph.

"Die geadelten Trottas waren fromm-ergebene Diener Franz Josephs gewesen. Mein Vater war ein Rebell.
Er war ein Rebell und ein Patriot, mein Vater - eine Spezies, die es nur im alten Oesterreich-Ungarn gegeben hat. Er wollte das Reich reformieren und Habsburg retten. Er begriff den Sinn der österreichischen Monarchie zu gut. Er wurde also verdächtig und mußte fliehen. (...) Er kehrte zurück. Er siedelte sich in Wien an. Die österreichische Polizei liebte Menschen, die Geld haben. Mein Vater

blieb nicht nur unbehelligt. Er begann sogar, eine neue slowenische Partei zu gründen, und er kaufte zwei Zeitungen in Agram. Er gewann einflußreiche Freunde aus der näheren Umgebung des Erzherzog Thronfolgers Franz Ferdinand. Mein Vater träumte von einem slawischen Königreich unter der Herrschaft der Habsburger. Er träumte von einer Monarchie der Oesterreicher, Ungarn und Slawen."¹⁾

La perspectiva narrativa, d'un home que rememora el passat ja en la maduresa ("Ich schreibe lediglich zu dem Zweck, um mir selbst klarzuwerden; und auch pro nomine Dei sozusagen. Er verzeihe mir die Sünde!"²⁾), permet jutjar els esdeveniments de la joventesa, repensant-ne el context i la importància i sovint condemnant la pròpia actuació: "Aber ich war damals jung und töricht, um nicht zu sagen: leichtsinnig. Leichtfertig war ich auf jeden Fall."³⁾ Tot i així, Trotta no sembla pas el més irreflexiu del seu cercle d'amics, sinó que és encara el més lúcid, superat només pels dos germans Chojnicki: vet aquí un desdoblament del personatge de *Radetzky* que permet intensificar-ne la funció profètica. De forma semblant al predecessor, un d'ells embogeix durant la guerra i és internat al manicomi d'Am Steinhof, des d'on segueix emetent judicis ben vàlids a nivell polític.

Aquesta es la novel·la de Roth que tematitza de forma més completa el fet austriac, tant en la preguerra com en la postguerra; Franz Ferdinand és el darrer *Heimkehrer* de l'autor, cosa que no sempre ha estat tinguda en compte. Amb Tunda comparteix el grau de tinent, l'empresonament i deportació a Sibèria, i fins i tot l'estada a casa del polonès Jan Baranovitsch (només una petita variació de la grafia el diferencia del seu precedent) i el sentiment que allà, a casa del comerciant en pells, hi té una llar. La noció de *Heimat* que tant preocupa Roth en aquest període és aquí intensament subratllada:

- 1) W II, p. 866.
- 2) W II, p. 924.
- 3) W II, p. 866.

"Aber ich wußte nun, daß Baranovitsch ein Vater war, sein Haus meine Heimat war, sein Brot das Brot meiner Heimat. Gestern waren mir meine besten Freunde verlorengegangen. Heute verlor ich eine Heimat. Zum zweitenmal verlor ich eine Heimat. Damals wußte ich noch nicht, daß ich die Heimat nicht zum letztenmal verloren hatte. Unsereins ist gezeichnet."¹⁾

Trotta comparteix amb Tunda també el fet de tenir una noia a Viena, en aquest cas ja la seva dona, Elisabeth, si bé la relació entre els dos, casats immediatament abans de marxar ell al front, no és pas gens bona; la mort del vell servent Jacques - paral·lel exacte del que hem conegut a *Radetzkmarsch* - i certs malentesos van frustrar la nit de noces. Però els auguris per a la parella són nefastos, dins del sistema de connotacions del Roth tardà: la noia és d'origen hongarès, filla d'un especulador ennoblit recentment, i la mare de Franz Ferdinand la desaprova. Quan Trotta retorna de Sibèria, el nadal de 1918, els mals presagis s'han realitzat, ja que Elisabeth dissenya ara objectes per a una empresa de "Kunstgewerbe" que el seu pare ha muntat sota la direcció d'una hongaresa, Jolanth Szatmary, i amb la col·laboració d'un prussià, von Stettenheim. El simple fet de dedicar-se a un "art" inautèntic, que fa de la falsificació una virtut, tal com ho expressa l'anciana senyora Trotta, ja seria prou negatiu en si²⁾; però a més Jolanth és lesbiana i exerceix un domini gairebé absolut sobre Elisabeth, i el prussià, a part

1) W II, p. 931.

2) Vegeu W II, p. 937: "Wenn man anfängt, aus wertlosem Zeug etwas zu machen, was wie wertvoll aussieht! Wo soll das hinführen? Die Afrikaner tragen Muscheln, das ist immer noch was anderes. Wenn man schwindelt - gut. Aber diese Leute machen noch aus dem Schwindel einen Verdienst, Bub! Verstehst du das? Man wird mir nicht einreden, daß Baumwolle Leinen ist und daß man Lorbeerkränze aus Tannenzapfen macht." Podem relacionar la condemna a imitar actituds que en pobles primitius o altres cultures són legítimes amb l'article "Jazzband" (*Berliner Börsen-Courier*, 1.5.1921; W[189] 1, p. 543-547), sobre la degradació de la música negra a mans europees, que fa de l'espontani una farsa: "Denn dies ist die Verlogenheit dieser Zeit: Negertum, livriertes, und Europäertum, vernegertes. Kaffee-Ersatzhändler als Pseudonigger." Sobre la valoració del "Kunstgewerbe" per part de Roth vegeu Scheible, p. 180-188.

de posseir totes les característiques nacionals odiades per Roth, estafa la mare del protagonista. Finalment, ambdós personatges es dediquen al cinema i s'emporten Elisabeth amb ells, a Hollywood, on esdevé actriu, com havia passat amb Erna Zipper, el personatge femení més semblant dins la narrativa de l'autor. Cal dir, però, que a diferència de l'antecessora, dura i voluntariosa, Elisabeth és presentada més aviat com una dona feble i influenciable, capaç d'estimar i de tenir cura de la família, cosa que situa la seva evolució sota el signe d'una dependència envers Jolanth que ella mateixa reconeix.¹⁾ El fet que la mare de Trotta anomeni l'hongaresa amb el cognom Lakatos estableix fins i tot l'associació amb el diable.²⁾

Aquesta novel·la presenta la figura materna més positiva i extensament tractada de tota l'obra de Roth, concedint-li una clara superioritat moral respecte a l'entorn, així com en ocasions un paper d'oracle - per exemple en preveure que Elisabeth no convé al seu fill, o en aconsellar a aquest que enviï el nét fora del país. Certs aspectes de la relació recorden la que hem observat a *Die Hundert Tage* entre Napoleó i sa mare, fins i tot amb un clar paral·lel escenogràfic: el fill agenollat, reposant el cap a la falda de la mare.³⁾

1) Vegeu W II, p. 947 ("Die Jolanth hat mich gefangengenommen.") Les virtuts casolanes d'Elisabeth donen lloc a una observació que pot relacionar-se amb l'odi de l'autor a les vivendes, així com amb els seus problemes en la relació de parella: "Es erwies sich bald, daß sie einen ausgeprägten Sinn für die sogenannte Häuslichkeit besaß. Sie war geradezu von Ordner- und Sauberkeitwahn besessen, wie viele Frauen. Mit dieser verhängnisvollen Neigung verwandt war auch ihre Eifersucht. Damals erfuhr ich zum erstenmal, warum die Frauen Häuser und Wohnungen mehr lieben als ihre Männer. Sie bereiten also, die Frauen, die Nester für die Nachkommenschaft zuerst. Sie spinnen mit unbewußter Tücke den Mann in ein nicht zu entwirrendes Netz von kleinen, täglichen Pflichten ein, denen er nicht mehr entrinnen wird." (W II, p. 967.)

2) W II, p. 949.

3) Compareu W II, p. 901-902 (*Die Kapuzinergruft*) amb W II, p. 616-617 o W[89] 5, p. 823 (*Die Hundert Tage*).

Tot i l'amor de Trotta per l'Eslovènia d'on procedeix, la seva actitud envers ella no passa de ser la d'un turista curiós, de la mateixa manera que el seu cosí Joseph Branco, castanyer com era Sameschkin a *Das falsche Gewicht*, utilitza l'interès de Franz Ferdinand per a treure'n profit venent-li tots els requisits folklòrics possibles. Més ben parat queda el cotxer jueu Manes Reisiger, tot i que després del període passat pels tres companys a Sibèria la idealització que els dos representants del poble havien rebut desapareix i és substituïda per una actitud més realista.

Un comentari de Chojnicki criticant l'actuació de Dollfuß en la guerra civil de 1934¹⁾ i el fet que el fill del cotxer, esdevingut revolucionari, mori en l'aixecament²⁾ són, a part de la irrupció del nazi que anuncia l'anexió al final de l'obra, gairebé l'única al·lusió als esdeveniments polítics. No es tracta pas de ceguesa política del narrador, sinó d'una actitud aristocràtica que li impedeix fer esment de coses tan vulgars i indignes, de la mateixa manera que sa mare desitjava ignorar el cognom de Jolanth:

"Ich bin nicht ein Kind dieser Zeit, es fällt mir schwer, mich nicht geradezu ihren Feind zu nennen. Nicht, daß ich sie nicht verstünde, wie ich es so oft behauptete. Dies ist nur eine fromme Ausrede. Ich will einfach, aus Bequemlichkeit, nicht ausfällig oder gehässig werden, und also sage ich, daß ich das nicht verstehe, von dem ich sagen müßte, daß ich es hasse oder verachte. Ich bin feinhörig, aber ich spiele einen Schwerhörigen. Ich halte es für nobler, ein Gebrechen vorzutäuschen als zuzugeben, daß ich vulgäre Geräusche vernommen habe."³⁾

1) W II, p. 976: "'Dieser Dollfuß', so sagte Chojnicki, 'will das Proletariat umbringen. Gott strafe mich nicht: ich kann ihn nicht leiden. Es liegt in seiner Natur, sich selbst zu begraben. (...)'"

2) W II, p. 968-969 i 976. Durant l'enterrament del seu fill, Manes profetitza la mort de Dollfuß: "'Der Minister hat Blut vergossen, und auch sein Blut wird vergossen werden. Fließen wird es wie ein reißender Strom.'" (W II, p. 976.)

3) W II, p. 865.

La visita que fa Trotta a Zlotogrod, a casa de Reisiger, situada a Galitzia, permet dibuixar un imperi plural, unificat per elements idèntics que es reiteren, com ara les estacions de ferrocarril¹⁾, però sobretot per la submissió a un mateix senyor, que fa possible als seus súbdits sentir-se acollits en qualsevol punt dels seus territoris - observació que podem relativitzar confrontant-la amb l'experiència negativa d'Eibenschütz o de Carl Joseph en canviar de residència:

"Viel später erst, lange nach dem großen Krieg, den man den 'Weltkrieg' nennt, mit Recht, meiner Meinung nach, und zwar nicht etwa, weil ihn die ganze Welt geführt hatte, sondern weil wir alle infolge seiner eine Welt, unsere Welt, verloren haben, viel später also erst sollte ich einsehen, daß sogar Landschaften, Aecker, Nationen, Rassen, Hütten und Kaffeehäuser verschiedenster Art und verschiedenster Abkunft dem durchaus natürlichen Gesetz eines starken Geistes unterliegen müssen, der imstande ist, das Entlegene nahezubringen, das Fremde verwandt werden zu lassen und das scheinbar Auseinanderstrebende zu einigen. Ich spreche vom mißverstandenen und auch mißbrauchten Geist der alten Monarchie, der da bewirkte, daß ich in Zlotogrod ebenso zu Hause war wie in Sipolje, wie in Wien."²⁾

En boca dels Chojnicki queda ben clara la distribució de culpes, ara deixant de banda els hongaresos: ha estat la prepotència alemanya i l'afavoriment excessiu que hom ha concedit a aquesta nacionalitat la causant de la desintegració (idea que sembla al·ludir de passada als governants de l'Àustria republicana, a qui Roth retreia manca d'esperit cosmopolita i universal); a més, les classes privilegiades han actuat de forma irresponsable i irreverent:

"'An allem seid ihr schuld, (...) ihr habt mit euren leichtfertigen Kaffeehauswitzen den Staat zerstört. (...) Ihr habt nicht sehen wollen, daß diese Alpentrottel und die Sudetenböhmern, diese kretinischen Nibelungen, unsere Nationalitäten so lange beleidigt und geschändet haben, bis sie anfangen, die Monarchie zu hassen und zu verraten. Nicht unsere Tschechen, nicht unsere Serben, nicht

1) W II, p. 887-888.

2) W II, p. 890. El comte Morstin expressa un pensament semblant a *Die Büste des Kaisers*.

unsere Polen, nicht unsere Ruthenen haben verraten, sondern nur unsere Deutschen, das Staatsvolk."¹⁾

D'acord amb l'ideari heretat de son pare, Trotta considera que la perifèria de l'imperi va estar sempre excessivament supeditada a una capital paràsita, comparable a una aranya que s'alimentava dels territoris de la corona, sense compensar-los suficientment a canvi.

"Zu sehr verwöhnt aufgewachsen waren sie [= meine Kameraden] in dem von den Kronländern der Monarchie unaufhörlich gespeisten Wien, harmlose, beinahe lächerlich harmlose Kinder der verzärtelten, viel zu oft besungenen Haupt- und Residenzstadt, die, einer glänzenden, verführerischen Spinne ähnlich, in der Mitte des gewaltigen, schwarz-gelben Netzes saß und unaufhörlich Kraft und Saft und Glanz von den umliegenden Kronländern bezog. (...) Die bunte Heiterkeit der Reichs-, Haupt- und Residenzstadt nährte sich ganz deutlich - mein Vater hatte es so oft gesagt - von der tragischen Liebe der Kronländer zu Oesterreich: der tragischen, weil ewig unerwiderten. (...) So viel Weh, so viel Schmerz, freiwillig dargeboten, als wäre es selbstverständlich, hatten dazu gehört, damit das Zentrum der Monarchie in der Welt gelte als die Heimat der Grazie, des Frohsinns und der Genialität. Unsere Gnade wuchs und blühte, aber ihr Feld war gedüngt von Leid und von der Trauer."²⁾

Després de la marxa d'Elisabeth i la mort de la mare, amb el fill internat a un pensionat francès, Trotta no poseeix més llar que el cafè on retroba cada nit els seus amics. Voluntàriament allunyat de l'actualitat política, es sent fins i tot estrany al seu temps i entre els vius, en una versió intensificada de la idea d'"exterritorialitat" que Roth esmentava en el cas de Karl Tschuppik quan es desplaçava a Berlín:

"Ich war ausgeschaltet; ausgeschaltet war ich. Ausgeschaltet unter den Lebendigen bedeutet so etwas Aehnliches wie exterritorial. Ein Exterritorialer war ich unter den Lebenden."³⁾

En aquesta situació, l'arribada del primer nazi que mai hagi vist uniformat al cafè on es troba té per a ell característiques d'aparició

- 1) W II, p. 951-952.
- 2) W II, p. 907-908.
- 3) W II, p. 979.

d'ultratomba. Un cop ha marxat tothom, fins i tot l'amo, ell i el gos guardià resten definitivament sense llar, i Trotta es dirigeix a l'únic punt de referència que li resta: la cripta dels caputxins, on descansa el seu emperador. Però fins i tot aquest darrer refugi li és vedat, i Trotta roman perplex i desvalgut:

"Wohin soll ich, ich jetzt, ein Trotta?..."¹⁾

Entre els articles dels darrers dos anys, bastant nombrosos, diversos s'ocupen de les víctimes de la guerra civil espanyola, un tema al qual anteriorment a 1938 no trobàvem referències. Es de suposar que Roth no es sentia identificat amb el govern del front popular, políticament molt distant de la seva posició; ara bé, certament estava en contra dels militars revoltats que degradaven la condició de catòlic a un instrument propagandístic i recorrien al suport alemany i italià davant l'actitud de no intervenció dels països democràtics.²⁾ Roth, que condemnà repetidament aquesta manca de solidaritat, primer en relació amb Espanya³⁾ i després en el cas d'Austria i dels altres territoris ocupats per Alemanya en vida seva, demostra sobretot preocupació pels patiments

1) W II, p. 982. La visita a la cripta en la nit de l'*Anschluß* ha estat precedida d'altres, cosa que la fa més plausible i motivada; així, s'hi dirigeix just en retornar a Viena el 1918, fins i tot abans d'anar a casa de sa mare (p. 933), i també després de morir aquesta (p. 977).

2) Vegeu "Wir mischen uns nicht ein...", *Pariser Tageszeitung*, 22./23.1.1939; W IV, p. 695-697: "Der Rechnungsfeldwebel mit Generalsrang, der Kreuze zu schützen vorgibt, bestellt sich Hakenkreuze unter einen christlichen Himmel und bezieht Siege aus den Leuna-Werken und Durchbrüche aus Mailand und Friedenspalmen aus Manchester."

3) A més de l'article citat en la nota anterior, es tracta dels següents: "Die Kinder von Barcelona" (*Das Neue Tage-Buch*, 19.2.1938; W IV, p. 665-667); "Der unbekanntene Clown von Barcelona" (*Pariser Tageszeitung*, 26.1.1939; BSB, p. 447-448), sobre un pallasso que actuava als refugis antiaeris durant els bombardeigs, i que representa la culminació definitiva de la idea rothiana de la superioritat moral de qui es rebaixa voluntàriament: "Hat jemals ein Mann stärker bewiesen, daß er dem Tod vertrauter sei als ein sogenannter Held?"; i finalment "An der spanischen Grenze" (ibidem, 1.2.1939; W IV, p. 697-698), sobre els fugitius i el perill que vagin a raure en mans alemanyes o italianes.

L'actitud passiva dels estats europeus no feixistes és condemnada constantment en molts altres escrits, per exemple en els que s'ocupen més directament de la crítica del nacionalsocialisme. "Der Mythos von der deutschen Seele"¹⁾ explica aquesta passivitat amb la llegenda escampada per Europa de l'existència d'una ànima germànica nebulosa ("Die 'germanische Seele' ist endgültig definiert als etwas undefinierbares, und damit basta!"), representada per les òperes de Wagner, i amb la qual es justifiquen totes les aberracions comeses pels alemanys.²⁾ La credulitat dels veïns és facilitada per la tàctica diabòlicament hàbil del Tercer Reich, primer estat que ha considerat necessari crear un ministeri de propaganda que més aviat hauria d'anomenar-se "Ministerium für Entstellung und Verleumdung"³⁾ i el qual per a no deixar dubtes de la seva malignitat es troba en mans d'un personatge coix, Joseph Goebbels, "Maul- und Klauenseuche des Radios"⁴⁾. Davant d'una agitació tan agressiva i perillosa, els estats amenaçats no reaccionen adequadament, sinó que admeten sense qüestionar-les les informacions tergiversades que el ministeri de propaganda els fa arribar, i impedeixen als escriptors alemanys que es troben exiliats entre ells d'acomplir llur tasca de denúncia, censurant en els seus escrits tot allò que pugui resultar molest a l'Alemanya nazi: "Also wird uns, den Freunden des Auslands, ein Maulkorb angebunden."⁵⁾

1) *Das Neue Tage-Buch*, 12.3.1938; W IV, p. 667-671.

2) Sembla evident que Roth no era pas cap admirador de Wagner, el qual és també rebutjat a *Triumph der Schönheit*, on el narrador i el marit de Gwendolin n'abominen i admiren Mozart, mentre que ella és partidària de Wagner. Sobre l'interès de Roth per Mozart vegeu Cziffra, p. 33.

3) "Der apokalyptische Redner. Die Propaganda des Dritten Reiches - eine Weltgefahr", *Pariser Tageszeitung*, 20./21.3.1938.

4) Denominació procedent de "Prognose für den Zigeunerkönig", *Das Neue Tage-Buch*, 17.7.1937; W IV, p. 174-175.

5) "Der Maulkorb für deutsche Schriftsteller", manuscrit de 1938 conservat al Leo Baeck Institute; W IV, p. 323-324.

Entre aquests escrits remarquem també "Wiegenfest"¹⁾, dedicat a Hitler en el seu natalici ("Nicht älter soll er werden! Ich wünsche ihm einen natürlichen Tod - freilich - aber keinen schnellen und keinen leichten.") i "Le 'Dynamisme' éternel"²⁾, que insisteix amb més amplitud en la genealogia que Roth atribueix al nazisme, per a ell resultat natural del caràcter alemany, i anunciat ja prèviament pel protestantisme, així com en la idea que l'antisemitisme encobreix només l'hostilitat al cristianisme³⁾:

"Der deutsche 'Dynamismus' ist nicht von gestern und auch nicht von heute. (...) der Nationalsozialismus ist die *Erfüllung* dessen, was die Deutschen selbst ihr 'Wesen' nennen. Ihr sogenanntes 'Wesen' ist nämlich: Protestantismus. Der Protestantismus ist der Dynamismus von Wittenberg. Von Luther über Friedrich den Zweiten, Bismarck, Wilhelm, Ludendorff bis zu Hitler und Rosenberg führt ein gerader Weg. (...) Der Judenhaß der Deutschen hat metaphysische, hat geradezu religiöse Gründe. Sie hassen nicht die Juden, sondern Jesus Christus, den Sprößling aus Davids Stamm. Sie selbst glauben, sie haßten den Zionsstern, aber sie hassen in Wirklichkeit das Kreuz."

Un altre grup d'escrits s'ocupa de la difícil situació dels emigrants, deguda d'una banda a la lluita per la supervivència quotidiana i per l'obtenció dels permisos de residència (aspectes molt ben reflectits a "Das bittere Brot" a través de la figura d'un pobre exiliat que sobreviu fent de venedor ambulant⁴⁾), i d'altra banda a la inseguretad de la situació internacional i les seves possibles conseqüències a nivell personal, resumida en aquestes frases: "Woher werden die Winde kommen, deren Beute wir sind? Wohin werden wir verweht,

1) *Die Oesterreichische Post* (París), 1.5.1939; W IV, p. 702-703.

2) Manuscrit datat a la primavera de 1939, Leo Baeck Institute; W IV, p. 698-701. Altres articles d'aquesta temàtica són "Der Feind aller Völker" (*Pariser Tageszeitung*, 3.1.1939; W IV, p. 689-691), "Die wilde, verwegene Jagd" (ibidem, 6.1.1939; W IV, p. 693-694) i "Die Eiche Goethes in Buchenwald" (manuscrit, Leo Baeck Institute; W IV, p. 704-705), que sembla ser el darrer que escrigué, el 22 de maig de 1939.

3) Recordeu l'article de Paul Stöcklein "Woher der Haß?" (1984) sobre aquest aspecte del pensament de Roth; l'hem comentat a l'apartat 2.f.

4) *Pariser Tageszeitung*, 3.1.1939; W IV, p. 886-889.

im neuen Jahr?"¹⁾ Això porta Roth a comparar la situació dels emigrats alemanys amb la dels jueus a l'Egipte bíblic, i a Hitler amb el faraó que els perseguia; però, com en l'Antic Testament, Déu acabarà intervenint i alliberant el món del mal.²⁾ Ara bé, Roth no accepta la passivitat davant dels esdeveniments, i està totalment en contra dels que cometen suïcidi per evitar caure en mans dels nazis (es refereix en aquest cas a l'austriac Egon Friedell) quan haurien pogut morir lluitant contra ells, en un acte de terrorisme individual ben justificat contra aquests enemics.³⁾

"Rast angesichts der Zerstörung"⁴⁾, escrit amb motiu de la demolició de l'hotel Foyot, on Roth havia viscut fins aleshores i d'on fou el darrer en retirar-se, quan ja havia començat l'enderrocament, transmet de manera intensa el sentiment de manca d'una llar, d'una pàtria on refugiar-se, i la incommensurabilitat del dolor, que ja s'ha convertit en habitual i part d'un mateix:

"Jetzt sitze ich gegenüber dem leeren Platz und höre die Stunden rinnen. Man verliert eine Heimat nach der anderen, sage ich mir. Hier sitze ich am Wanderstab. Die Füße sind wund, das Herz ist müde, die Augen sind trocken. Das Elend hockt sich neben mich, wird immer sanfter und größer, der Schmerz bleibt stehen, wird gewaltig und gütig, der Schrecken schmettert heran und kann nicht mehr schrecken. Und dies ist eben das Trostlose."

El tema austriac és, de molt, el més representat en aquest període, amb una cesura molt clara motivada per l'*Anschluß* (11.3.1938). Just abans d'aquest esdeveniment es situa la màxima activitat de Roth com a militant legitimista, intensa ja durant el 1937. Roth havia visitat en diverses ocasions el pretendent Otto von Habsburg a la seva residència

- 1) "Leitfaden für Zeitungsleser anno 1939", ibidem, 1./2.1.1939; BSE, p. 440-443.
- 2) "Das Passahfest", *Pariser Tageszeitung*, 17./18.4.1938.
- 3) "Gegen Selbstmörder", manuscrit del Leo Baeck Institute, 1938; W IV, p. 685-686.
- 4) *Das Neue Tage-Buch*, 25.6.1938; W IV, p. 884-886.

de Steenockerzeel, a Bèlgica, i havia freqüentat i fins i tot organitzat reunions i activitats per al foment de la causa¹⁾, si bé sovint mostra desacords a nivell privat amb el cercle que envolta l'hereu de la corona, que titlla de "Camarilla", i amb l'actitud excessivament prudent que adopta Otto en opinió seva. A finals de febrer de 1938, l'escriptor emprèn viatge cap a Austria, on fa un intent desesperat per a canviar la situació; el plan consisteix en entrevistar-se amb Schuschnigg i persuadir-lo perquè dimiteixi i faci el seu càrrec a mans d'Otto von Habsburg, qui actuaria aleshores de canceller i aconseguiria d'aquesta manera suport entre tots els sectors de la població per tal de formar un front comú contra l'amenaça nazi.²⁾ Hom sap que Roth arribà a parlar amb el cap de la policia, Skubl, i que aquest li aconsellà que renunciés al seu intent i abandonés el país com més aviat millor (un any després, Roth escrivia: "Was mich betrifft, ich wäre, hätte ich mich Schuschnigg genähert, wahrscheinlich nicht bei ihm, sondern im Kriminal gelandet..."³⁾

La idea defensada per Klaus Pauli, a la qual donem suport, que Roth només intentà aproximar-se al govern austrofeixista per raons tàctiques, esperant reforçar així les posicions legitimistes, troba una confirmació en el tracte positiu a la persona del canceller Schuschnigg en dos articles anteriors a l'anexió (contrastats amb la distància que mostrava en privat envers ell) i la crítica oberta posterior a aquell esdeveniment, que coincideix amb les anteriors manifestacions privades.

1) Vegeu Bronsen, p. 478-488 i 526-528, i Cziffra, p. 86-89, 94-97 109-112 i 115-116.

2) Vegeu la carta a Pierre Bertaux, el qual aleshores tenia un càrrec en un ministeri francès, on Roth dóna instruccions per al cas que el plan tingui èxit (24.2.1938; Briefe, p. 520).

3) "Schwarz-gelbes Tagebuch", *Die Oesterreichische Post*, 1.3.1939; W IV, p. 747-750.

El 22.1.1938 apareixia la recensió elogiosa d'un llibre del canceller¹⁾, seguida a principis de març d'un comentari al seu discurs radiofònic després dels pactes de Berchtesgaden (12.2.1938), discurs que Roth lloa per la seva fermesa i habilitat diplomàtica.²⁾

Immediatament després de l'anexió, trobem diversos articles que glosen la pèrdua de l'estat que custodiava l'autèntica cultura alemanya, davant la passivitat d'Europa, que ha perdut una part molt important sense adonar-se que aquesta mutilació a la qual ara no dóna importància la posa en perill a ella mateixa; aquest és el cas de "Totenmesse"³⁾ o de la contribució a l'homenatge a Austria celebrat el mateix mes de març a París⁴⁾, on s'ataca el cardinal vienès Innitzer, que s'havia apressat a donar la benvinguda als ocupants ("vielleicht ist er schon Kardinal-Gauleiter"). "Brief an einen Statthalter", dirigida a Arthur Seyß-Inquart, fa saber al lloctinent la renúncia de l'articulista al rang militar assolit a l'exèrcit austro-hongarès i la seva intenció de lluitar contra ell sota bandera francesa: "Ich gedenke, Frankreich zu dienen, das Sie anzugreifen gedenken."⁵⁾ "Oesterreich atmet auf" està escrita en clau satírica, des de la perspectiva d'un nazi que proclama la bona nova de la inclusió de l'"Ostmark" dins del Reich.⁶⁾

1) "'Dreimal Oesterreich'. Bemerkungen zum Buch des österreichischen Bundeskanzlers von Schuschnigg", *Das Neue Tage-Buch*, 22.1.1938; W IV, p. 434-440. La primera part equival al manuscrit ja esmentat titulat per Westermann "Das alte Oesterreich" i situat per ell el 1937/38 (BSB, p. 425-432); només un passatge relativament breu comenta al final el llibre de Schuschnigg.

2) "Victoria Victis! Zur Rede des Bundeskanzlers", *Der Christliche Ständestaat*, 6.3.1938; W IV, p. 726-728.

3) *Das Neue Tage-Buch*, 19.3.1938; W IV, p. 729-731.

4) "(Huldigung an den Geist Oesterreichs.) Vortrag März 1938", manuscrit del Leo Baeck Institute; W IV, p. 733-735. Vegeu també Ausstellung, p. 366-367.

5) *Das Neue Tage-Buch*, 26.3.1938; W IV, p. 731-733.

6) Manuscrit del Leo Baeck Institute, primavera de 1938; BSB, p. 432-437. Es troba també a T+K (edició 1982), p. 137-140, introduïda per un article d'Albrecht Betz (p. 132-136) que hem comentat a l'apartat 2.f.

A aquests escrits de caire més aviat necrològic els segueixen tres més dedicats a constatar les culpabilitats dels implicats en el procés, i que passen comptes amb l'actuació dels darrers governants austríacs, reculant però fins al procés de disgregació de l'imperi, la causa de la qual Roth situa en part en l'actitud irresponsable de l'aristocràcia, però sobretot en el paper preponderant concedit als alemanys, admiradors dels prussians, i l'arrogància que aquesta ètnia manifestava envers les altres nacionalitats, coses que finalment portaren els pobles eslaus, així com els hongaresos, a apartar-se de la monarquia:

"Tatsache ist, daß, je mehr die deutschen Oesterreicher zu Wilhelm II. tendierten, sich die anderen Völker der Monarchie zu einer staatlichen Selbständigkeit drängten. Die Krone liebten sie. Die Pickelhaube haßten sie."¹⁾

"Ein antiker Selbstmörder" glosa la mort del major Emil Fey, un dels caps de les *Heimwehren*, a qui Roth creia un dels principals culpables tant de la repressió de 1934 com de la postura claudicant davant dels nacionalsocialistes; ara, però, l'escriptor ha obtingut informacions en sentit contrari, i glosa el seu suïcidi com a homenatge a un adversari mort.²⁾ Molt més incisiu és "Zu einigen allzu absurden Verdikten"³⁾, que des d'una posició explícitament legitimista vol donar testimoni de la distància i fins i tot enemistat que regnà sempre entre aquesta opció i el govern austrofeixista, sortint al pas de les imputacions que hom fa als monàrquics d'haver col·laborat amb Dollfuß i Schuschnigg; aquests representaven una idea d'Àustria provinciana i tancada, mentre que els

1) "Die Hinrichtung Oesterreichs", *Pariser Tageszeitung*, 11.3.1939; W IV, p. 765-768. Cita de la p. 766.

2) *Das Neue Tage-Buch*, 27.5.1939; W IV, p. 769-771. Certament, la participació de Fey a la repressió de 1934 fou capital; vegeu Andics III, p. 197 ss.

3) *Das Neue Tage-Buch*, 9.7.1938; W IV, p. 738-741.

legitimistes propugnaven una pàtria cosmopolita i oberta, contraposada a "das Oesterreich der Braunauer, der Linzer und der Alpenkröpfe, der Bodenständigen kurz und gut." Roth passa comptes, doncs, i estableix culpabilitats en un camp on pensa que ha regnat la confusió:

"Unter der Marke 'reaktionär' zusammengefaßt waren: Heimwehr, Starhemberg, Dollfuß, Schuschnigg, Ostmärkische Sturmsharen, Deutschnationale (oder Nationalsozialisten) und Habsburg. Der Primitivität jener, denen der Begriff 'reaktionär' zur Kennzeichnung oder gar zur Erklärung all der erwähnten österreichischen Erscheinungen genügte, entsprach allerdings die rohe Improvisation des 'Christlichen Ständestaates' und die obstinate Heuchelei, mit der sich die so flüchtigen Zimmerer einer verlogenen ad-hoc-Verfassung auf 'Quadragesimo anno' beriefen. In Wirklichkeit war der österreichische 'Christliche Ständestaat' von der Enzyklika des Papstes fast ebensoweit entfernt wie das Goldene Kalb von den Zehn Geboten. Weder der beinahe antik grausame Tod, mit dem Dollfuß den Arbeiter-Pogrom Feys und Starhembergs gesühnt hat, noch der demütige Jammer, in dem der Kanzler Schuschnigg sich gleichsam zu einer wahrhaften Würde emporbüßt, noch das gräßliche Ende Feys kann die Leichtfertigkeit entschuldigen, mit der ein österreichischer Patriotismus aus Konzessionsdrang mit einem deutschen Nationalstolz verbunden wurde (...). Nützlich aber, im Interesse der historischen Wahrheit, scheint uns die unzweideutige Feststellung: daß der österreichische Legitimismus sich manchmal im offenen, immer im verborgenen Widerspruch zum Ständestaat, vieler seiner Stützen und seiner paramilitärischen Gebilde befand. (...)

Unbekannt darf es nicht länger bleiben, daß der menschlich bedauernswerte, politisch keineswegs zu entschuldigende Kanzler Schuschnigg das hartnäckige Hindernis auf dem Wege Oesterreichs zur Monarchie war."

Entre febrer i maig de 1939 apareixen amb freqüència bimensual els sis articles de la sèrie *Schwarz-gelbes Tagebuch*,¹⁾ a *Die Oesterreichische Post*, publicació de caire legitimista radicada a París; en ella, Roth comenta des d'aquest punt de vista els esdeveniments que considera simptomàtics; així, de la invasió d'Albània per part italiana

1) Es troba a W IV, p. 742-765. Klaus Pauli, basant-se en manifestacions de l'amic de Roth Stefan Fingal, estableix la hipòtesi que Roth es distancià de la publicació per motius ideològics i projectava passar a *Nouvelles d'Autriche*, de postura més àmplia; vegeu Pauli, p. 186-190, i Ausstellung, p. 389-390.

l'abril de 1939, en conclou: "Man hat den Doppeladler verjagt: und die Aasgeier sind gekommen..."

L'article "Rede über den alten Kaiser", publicat ja pòstumament,¹⁾ en commemoració del natalici de Franz Joseph, recupera la visió donada a *Radetzkmarsch* d'un emperador ancià, perplex i desvalgut com molts protagonistes de l'escriptor, que es veu a si mateix com el pare dels seus súbdits i contempla l'evolució dels estats que governa, constatant-hi els canvis, però sense comprendre'ls ni acceptar-los, un ancià solitari i incomprès, que odia les manifestacions plebees que es veu obligat a acceptar perquè esdevenen dominants, com ara els cristiano-socials, amb el seu antisemitisme vulgar, o l'Alemanya wilhelminiana, megalòmana. Es tracta potser d'un darrer recurs per part de Roth a la nostàlgia davant d'un món que cada cop s'assembla més a una visió apocalíptica:

"Der Schmerz galoppiert über die ganze Welt, auf einem höllischen Hengst, rundum, rundum, rundum, und keinen Flecken läßt er aus."²⁾

El manuscrit *Clemenceau*, datat el 1939³⁾, examina la biografia d'aquest personatge tan lligat als resultats de la Guerra Europea, considerat generalment el botxí de l'imperi austro-hongarès. Tot i aquest paper històric, la seva biografia és narrada amb comprensió i

1) "Rede über den alten Kaiser. Am Abend vom 17. auf den 18. August", *Die Oesterreichische Post*, 1.7.1939; W IV, p. 771-777. "Welch eine widerliche Ungeduld ist in die Leute gefahren? Weshalb warten sie nicht auf die Entscheidung des Vaters? Der Vater heißt Franz Joseph der Erste. Er ist nachsichtig, entgegenkommend, aber er ist noch ein wenig Spanier, alter Habsburger, der Liberalismus zerstört die Formen, der Nationalismus, dessen junges Kind, noch heftiger, der Klerikalismus wird dringlich, die Familie selbst wird anarchisch. Man muß also sehr fremd werden, sehr einsam, und selbst auf die Gefahr hin, ganz grausam zu erscheinen in der Umgebung, muß man diese Grausamkeit wettmachen durch eine Milde, die in der Form wirkt. So muß man ausgleichen, abwägen, beschwichtigen, zürnen, und vor allem: einsam sein. Das heißt: herrschen. Götter und Könige sind einsam." (Ibidem, p. 772).

2) "Dem Anschein nach", *Das Neue Tage-Buch*, 3.12.1938; W IV, p. 678-681.

3) Es conserva al Leo Baeck Institute; W III, p. 475-529.

simpatia, ja que Roth el considera un individu excepcional, un rebel enfrontat a la societat convencional que l'envolta. L'escriptor il·loa el seu certer diagnòstic de la perillositat del caràcter alemany, a la vegada que lamenta el seu gran error: la creença en la superioritat dels estats uninacionals, que el va convertir en adversari de la monarquia danubiana. Aquesta actitud el portà a no negociar la pau amb Austria per separat i a no actuar de forma prou decidida amb l'Alemanya vençuda. Però tampoc Franz Joseph (i amb ell el seu successor Karl) està lliure de culpa, ja que mai hauria d'haver-se considerat ell mateix com alemany ni aliar-se amb Prússia, l'enemiga hereditària:

"Nach so vielen Irrtümern und Lässigkeiten, die Oesterreich-Ungarn zum Bündnis mit seinem preußischen Erbfeind geführt hatten - denn Preußen, nicht Serbien, war der 'Erbfeind' Oesterreichs -, hätte man nach dem Tode Franz Josephs endlich sehen müssen, daß nur ein Sonderfrieden die Blutschuld abwaschen und zugleich der Doppelmonarchie eine erneuerte legitime Würde verliehen hätte. (...) Franz Joseph der Erste hat in seinem ganzen, reichen, satten, tragischen Leben nur einmal ein irriges Wort gesprochen: 'Ich bin ein deutscher Fürst!' Er hätte bedenken müssen, daß der Begriff deutsch im Munde eines Habsburgers anderes bedeutet als in dem eines Hohenzollern."¹⁾

Un article dedicat a Lessing,²⁾ a més de subratllar l'interès de Roth per les individualitats destacades, deixa clara la seva alta valoració de l'*Aufklärung* i el que aquesta significà per als jueus, especialment en remarcar l'estreta relació de l'escriptor amb el pensador Moses Mendelssohn; un dels projectes no realitzats de l'escriptor era escriure la biografia de Moses Montefiore³⁾, filàntrop il·lustrat anglès que encara durant la infantesa de Roth era enormement popular entre els jueus de Galítsia.

1) W III, p. 520-524.

2) "Lessing, ein deutsches Genie", *Marianne* (París), 14.6.1939; BSB, p. 449-454.

3) *Vegeu Briefe*, p. 435, 437 i 603.

La darrera obra narrativa de Roth, *Die Legende vom heiligen Trinker*,¹⁾ fou escrita ja durant 1939 i acabada a finals d'abril²⁾. Fou dedicada per l'autor a Friderike Maria Zweig, amb la qual s'havia intensificat el contacte d'ençà de l'anexió d'Austria, ja que ambdós es dedicaven intensament al treball en els comitès d'ajut als refugiats³⁾, activitat que juntament amb la major dedicació periodística de Roth en aquests darrers anys explica potser la menor producció narrativa en comparació amb el rapidíssim ritme d'aproximadament 1934 ençà, juntament amb l'empitjorament de salut que ara es manifesta també amb problemes de visió deguts a l'alcoholisme. L'obreta, situada al París de 1934, si bé s'ocupa de temes atemporals, deixa traslluir la vida dels emigrants més pobres, tot i que no es tracta dels políticament perseguits; en aquest sentit està lligada al seu temps i transmet molt intensament la vivència de la manca de llar i de seguretat econòmica i afectiva que era una de les característiques de l'emigració.

Hom ha remarcat en aquesta narració la convivència de nocions catòliques i jueves hassídiques que fa plausible la paradoxa aparent del títol⁴⁾, i que ha generat interpretacions molt diverses i inexactes quan se l'ha contemplada en funció de les categories ideològiques o

1) La narració es troba a W III, p. 229-257. Sobre ella vegeu Bronsen, p. 582-587; Steinmann, p. 109-124; Hackert, p. 135-143; Bankowska, p. 318-328; Lermen, p. 177-200 (Birgit H. Lermen: *Moderne Legendendichtung*, Bonn: Bouvier 1968).

2) Bronsen, p. 582.

3) Vegeu F. M. Zweig: *Spiegelungen des Lebens* (Frankfurt/M.: Fischer Taschenbuch 1985), p. 164-166, sobre la relació entre ambdós i la cooperació amb les organitzacions dels emigrants. En canvi, l'amistat amb Stefan Zweig havia patit una crisi a partir del divorci d'aquest i posterior casament amb la seva secretària; degut a això i al seu trasllat a Amèrica la correspondència entre els dos minva molt el 1938 i desapareix el 1939; manca així per a aquests darrers temps una font que per als anys anteriors havia estat utilíssima.

4) Consulteu la interpretació de Steinmann que hem indicat, i que ens sembla la més completa i adequada. L'hem comentat a l'apartat 2.f.

religioses habituals. En ella s'expressa un dels principals motius de l'interès de Roth pel catolicisme, juntament amb l'amor a la tradició i les formes litúrgiques: la possibilitat d'obtenir el perdó dels pecats, el fet que hom consideri el ser pecador com la condició normal de l'ésser humà. Ambdues idees havien estat formulades pel comte Chojnicki a *Die Kapuzinergruft*:

"Die römische Kirche (...) ist in dieser morschen Welt noch die einzige Formgeberin, Formerhalterin. Ja, man kann sagen, Formspenderin. (...) Indem sie Sünden statuiert, vergibt sie bereits diese Sünden. Sie gestattet geradezu keine fehlerlosen Menschen: dies ist das eminent Menschliche an ihr. Ihre tadellosen Kinder erhebt sie zu Heiligen. Dadurch allein gestattet sie implizite die Fehlerhaftigkeit der Menschen. Ja, sie gestattet die Sündhaftigkeit in dem Maße, daß sie jene Wesen nicht mehr für menschlich hält, die nicht sündhaft sind: die werden selig oder heilig. Dadurch bezeugt die römische Kirche ihre vornehmste Tendenz, zu verzeihen, zu vergeben. Es gibt keine noblere Tendenz als die Verzeihung. (...)"¹⁾

Aquesta actitud conflueix aquí amb la creença hassídica que hom pot servir Déu fins i tot amb els propis defectes i vicis, essent simplement un mateix; en aquest sentit, la santedat d'Andreas Kartak queda fora de dubte. A la vegada, és també el motiu d'escollir com a referència precisament santa Teresa de l'infant Jesús, la devoció de la qual, enormement popular a la França d'aleshores, propugnava l'oferiment a Déu de les més petites coses, fins i tot dels defectes, que hom podia santificar així i convertir en instruments per a obtenir mèrits.²⁾

Malgrat les interpretacions contradictòries de la narració, sobre una cosa hi ha hagut sempre acord: sobre la dimensió autobiogràfica, de projecció del propi autor que es dona en el protagonista, des de la

1) W II, p. 885.

2) Vegeu per exemple l'obra de Jean-François Six: *La verdadera infancia de Teresa de Lisieux. Neurosis y santidad*. Barcelona: Herder 1982. 284 pags. Sobre l'interès de Roth per la santa, o potser més exactament per la imatge situada a Sainte Marie des Batignolles, vegeu Cziffra, p. 123-124.

dependència alcohòlica fins a l'observació reiterada que ell és un home d'honor malgrat no tenir adreça - insistència que recorda la hipersensibilitat de Roth en aquest aspecte, també en termes de relacions comercials¹⁾, tot i estar en una situació econòmica dolenta -; el fet d'anar sobrevivint a través de "miracles" enormement banals, però miraculosament providencials; i sobretot el desig d'una mort semblant, ben explicitat en la frase final de l'obra:

"Gebe Gott uns allen, uns Trinkern, einen so leichten und so schönen Tod!"²⁾

La bellesa de la mort d'Andreas Kartak es deu a l'al·lucinació que li ha fet creure que la noieteta del bistro on espera el final de la missa per anar a pagar el seu deute és la mateixa santa que l'ha vingut a veure ("eine so große, eine so kleine Heilige, eine so große und so kleine Gläubigerin"); però les visions de l'autor no foren tan beatífiques, ni la seva agonia tan dolça.

El 23 de maig, poc després de rebre la notícia del suïcidi d'Ernst Toller a Nova York, Roth va patir un desmai mentre es trobava al seu hotel; donat l'estat de salut i el precedent d'un infart feia prop d'un any, va ser portat a l'hospital Necker, tot i que ell preferia romandre al seu allotjament. Sembla que l'atenció rebuda en aquell establiment de beneficència no fou prou adequada a les seves circumstàncies, sobretot pel fet que hom li tallà el subministrament de begudes alcohòliques de forma radical. Aquest fou l'inici del *delirium tremens* que es declarà dos dies després, complicat amb una pneumònia, i que el portà a la mort el 27 de maig a la tarda, després d'una agonia llarga i difícil, plena

1) Vegeu per exemple Briefe, p. 350-354, sobre les relacions amb editorials angleses per mediació de Stefan Zweig, en les quals Roth pateix sobretot perquè hom no posi en dubte la seva honradesa.

2) W III, p. 257.

de les visions terrorífiques pròpies del deliri alcohòlic.¹⁾

La mort de l'escriptor desfermà una forta discussió entre els seus companys més propers per tal d'establir amb certesa si seguia essent jueu o bé havia arribat a convertir-se al catolicisme, ja que existien testimonis d'ambdues coses. Finalment, i davant la impossibilitat de demostrar que Roth hagués estat mai batejat, hom es decidí per un enterrament catòlic sense exèquies prèvies, davant del disgust dels jueus. L'enterrament tingué lloc el 30 de maig a la tarda al cementiri Thiais, a les afores de París, i fou molt concorregut per gent de tots els signes polítics i classes socials, des d'escriptors emigrats de totes les ideologies fins a exiliats que havien estat ajudats per Roth en la seva tasca de col·laborador dels comitès d'emigració. Un cop acabada la breu cerimònia catòlica, oficiada per dos sacerdots austríacs emigrats amb els quals Roth s'havia relacionat bastant els darrers anys, Adalbert Brenningmeyer i Johannes Oesterreicher, alguns jueus protestaren perquè no s'havia resat el *Kaddisch*, l'oració fúnebre jueva, mentre els legitimistes dipositaven una corona dedicada per Otto von Habsburg i Egon Erwin Kisch, com a amic del mort i representant de l'esquerra, feia pública la condolència del "Schutzverband Deutscher Schriftsteller."²⁾ La tensió entre els diferents grups era evident, i simbolitzà per darrer cop la polivalència i universalitat de la

1) Sobre la mort de Roth vegeu Bronsen, p. 589-600. A la p. 598, s'hi recull el testimoni de l'amic Stefan Fingal que culpa del tractament inadequat una dama que va preferir no anomenar l'alcoholisme de Roth en ingressar-lo; sembla una al·lusió a Friederike M. Zweig, que l'acompanyà, i que en rememorar la mort de l'escriptor no menciona per res el deliri que en fou la causa (vegeu *Spiegelungen des Lebens*, p. 168).

2) Per a les dissensions sobre la confessió de Roth i els esdeveniments durant l'enterrament vegeu Bronsen, p. 600-604.

personalitat d'un escriptor que havia reunit en si mateix molts elements aparentment irreconciliables, de forma semblant a com ell mateix havia caracteritzat l'esperit austríac.¹⁾

A la vista de la seva trajectòria, certament hauria estat adequada com a epitafi la frase de Heinrich von Kleist que en els primers anys vint havia encomanat a Géza von Cziffra que fos gravada en la seva tomba:²⁾

"Die Wahrheit ist, daß mir auf Erden nicht zu helfen war."

1) No és casual que Friedrich Heer escollís Roth com a exemple que reüní gairebé tot allò que podia ser un patriota austríac; vegeu l'epíleg de la seva obra *Der Kampf um die österreichische Identität*, Wien / Köln / Graz: Böhlau 1981, p. 432-442, o el nostre comentari a l'apartat 2.f.

2) Cziffra, p. 8.

5. CONCLUSIONS.

A la vista de la multiplicitat de temes i facetes que hem observat al llarg de la trajectòria de Joseph Roth, creiem que la noció d'Austria de l'escriptor s'ha de valorar d'una forma no reduccionista, sinó àmplia; no estem d'acord amb els enfocaments que repetidament han identificat com a obres de temàtica austríaca només aquelles novel·les situades explícitament a l'antic imperi austro-hongarès o bé s'han limitat a l'estudi del tractament rebut per l'emperador Franz Joseph. En el context d'un autor que sovint utilitza determinats conceptes de forma simbòlica o a manera de missatge xifrat, com ara de jove la noció "Amerika" en sentit positiu, o posteriorment les d'"Antichrist", "Kunstgewerbe", "Lakatos" o "Hollywood" en sentit negatiu, creiem que és lícit considerar la idea d'Austria com a una d'aquestes categories ideològiques, que bé podríem qualificar de mítiques; es tracta a més d'una molt àmplia i gairebé omnipresent en la producció dels darrers anys d'exili.

Aquesta noció està constituïda per dos vessants oposats: l'Austria imperial, anterior a la guerra, i la republicana, resta minúscula d'aquella. La primera s'identifica amb el sistema monàrquic i una societat basada en una estructura de classes en principi rígida; la segona és suposada com més democràtica i oberta, però únicament fruit d'una guerra perduda, i per tant nascuda amb greus problemes d'identitat. La valoració d'ambdues va estretament lligada a l'evolució del pensament de l'escriptor, i només es pot intentar fer-la de forma

satisfactòria dins d'un marc global com el que hem presentat, que tingui en compte els diferents aspectes del seu pensament.

En un primer moment (pensem en l'activitat periodística de la immediata postguerra) la nova realitat republicana és considerada com absolutament preferible a l'organització política anterior, que només és mencionada a tall de terme de comparació amb un present que hom creu més just, si bé sota circumstàncies materials més difícils; allò que hom critica del present és precisament que hagi retingut hàbits o característiques similars a les del passat, com ara l'excessiva burocràcia, les actituds distanciades o autoritàries envers el poble o l'ús d'influències. L'època pretèrita és vista com fal·laç, "verlogen" - recordeu un article com "Das Antlitz der Zeit" (1.1.1920), que tematitza aquesta idea de la manipulació i maquillatge dels esdeveniments que hom practicava, mentre que en el present del periodista hom pot anomenar les coses pel seu nom i reconèixer la lletjor del món contemporani.

L'esperança es dirigeix envers el futur, que hom espera dotat d'una societat més igualitària i democràtica, cosa que en bona part s'ha d'assolir gràcies a un sistema d'ensenyament reformat i renovat, que fomenti la creativitat i independència dels infants (recordeu l'article "Versuchsklassen", 21.3.1920). La tasca de reeducació de les masses queda en mans dels partits i sindicats d'esquerra, i també dels mitjans de comunicació: Roth concep el periodista com l'encarregat de transmetre punts de vista i valoracions que per fi resultin adequats a la realitat, tot destruint els llocs comuns i les convencions que han estat transmeses - pensem en l'interès constant de l'escriptor pels llibres de lectura escolar. Però en un primer moment la tasca prèvia consisteix en lluitar pel benestar material de les masses, atacant les rèmores

institucionals que resten i clamant perquè es faci justícia envers els perjudicats per la guerra i la inflació.

Aquests plantejaments humanitaris i pedagògics coincideixen amb els manifestats pels partits d'esquerra, als quals Roth es sent ara pròxim - tot i que en els primers moments mostra alguns indicis d'una ideologia més tendent al nacionalisme alemany, per exemple en el seu rebuig als hongaresos en articles de l'estiu de 1919. L'actitud internacionalista i la identificació amb el partit socialista van en augment fins aproximadament la primavera del 1923, quan la sintonia amb aquesta organització sembla millor (recordem els articles marcadament afirmatius "Der Feiertag", 1.5.1923, i "Frühling an der Drehbank", 24.4.1923) i el periodista sembla disposat a assumir les directives del partit - vet aquí l'època en la qual Roth es designa a si mateix com "Der rote Joseph".

Però no cal esperar gaire per veure ja un canvi important: el rebuig de l'encaixonament de l'esquerra en partits i organitzacions estancs i enfrontats es manifesta ben obertament el 8.2.1924 amb l'article "Die klagenden Ziffern" (ja anteriorment "Ebert", del 3.11.1923, havia situat aquest personatge per sobre del partit i el sindicat que l'havien elevat al poder), i dóna pas a partir del maig a l'autodenominació d'apolític ("Ein Unpolitischer geht in den Reichstag", 30.5.1924). Significativament, la col.laboració amb *Vorwärts* es redueix molt ja el maig de 1924 i finalitza el juliol següent; al mateix temps es manté encara - fins a finals de 1924 i principis de 1925 respectivament - la relació amb les dues revistes satíriques d'esquerra *Lachen Links* i *Der Drache*, menys directament depenents d'un partit concret.

La defensa acendrada de les institucions republicanes es manté, però ja es troba mancada d'una organització en qui posar l'esperança: Roth es sent decebut pels partits i les organitzacions sindicals d'esquerra, amb les quals havia intentat identificar-se venent temporalment els seus impulsos individualistes, i comença a sospitar que la democràcia en si mateixa és susceptible de manipulació, de la mateixa manera que l'administració de justícia ha frustrat repetidament en aquests anys les esperances dipositades en ella com a garant del nou estat de dret. Roth perd la confiança que hom pugui assolir mai aquella societat somniada, en veure que les institucions republicanes manquen elles mateixes de la convicció necessària per a imposar als seus adversaris la legalitat vigent, i es sent frustrat perquè la tasca de denúncia i correcció dels vells hàbits antidemocràtics que esperava portar a terme amb els seus escrits periodístics i narratius no ha resultat efectiva.

Podem titllar el jove Roth d'il·lús, però no d'insincer ni molt menys de desinformat: segueix molt de prop l'actualitat política i social, i amb les seves dots d'observador intuïtiu preveu ja ara l'ascens imparabile de les tendències totalitàries. D'aquí la seva desesperació en veure que Hindenburg, qui representa el passat wilhelminià amb les seves tendències autoritàries i bel·licistes, és elegit president de la república, en un acte d'auto-immolació de la democràcia que preludeja els èxits electorals que pocs anys després portaran els nacional-socialistes al poder.

La comprovació que el sufragi universal no garanteix l'elecció del millor, i que l'organització en partits imposa l'obediència a les directrius d'aquests fins i tot en aspectes que no coincideixen amb el propi sentit comú de l'individu, porta Roth a una actitud distanciada

envers el nou ordre de coses i reforça el paper que en el seu pensament té ja de sempre l'individu - com a exemple d'aquesta valoració preponderant recordem el tractament de la figura del president Friedrich Ebert ja a finals de 1923 ("Ebert", 3.11.1923), lloat a nivell personal i contraposat a la mentalitat obtusa dels funcionaris sindicals; la idea que aquell qui governa està condemnat a la solitud reapareixerà fins al final en el tractament de personatges com Franz Joseph I o Georges Clemenceau.

El rebuig de Roth es dirigeix contra la manca d'operativitat de les institucions republicanes i dels partits que les sustenten, però a més considera que els principals defectes que aquestes entitats presenten són part de la idiosincràcia del caràcter alemany, que veu com rectilini i inflexible, escassament tolerant i poc adaptable a les circumstàncies variables de l'entorn, poc interessat en la tradició i en el respecte als valors individuals... I precisament aquestes característiques les veu especialment encarnades pels socialdemòcrates, tant els alemanys com els austríacs, imitadors del partit del país veí.

El fet de no trobar en el present estat de coses a Austria i Alemanya la possibilitat de realitzar els seus desitjos d'una societat tan justa, oberta i lliure que arribi a permetre el desenvolupament i culminació de les qualitats de l'individu deixa Roth sense el punt ideal de referència que havia intentat situar en la democràcia republicana. La fugida física, amb el trasllat a França, és paral·lela a l'allunyament ideològic, en recerca de punts de referència possibles. Descartats el present i el futur com a possibles ubicacions de la utopia desitjada, s'intensifica l'interès ja existent des de sempre per la tradició humanista, que Roth veu representada en el món francès d'una banda i en

l'*Aufklärung* de l'altra; l'internacionalisme basat fins ara en un ideari de tipus socialista és substituït en aquesta època per una noció de cosmopolitisme que té molt a veure amb la condició de jueu, que el fa apreciar més intensament aquesta actitud, i amb el rebuig de la realitat alemanya i austríaca contemporànies, que experimenta com excloents i frustrants. L'església catòlica comença a ser valorada d'una banda com a institució que postula la universalitat, i de l'altra com a representant de les tradicions europees.

El que Roth desitja és un món que permeti als individus superiors al promig realitzar les seves possibilitats, més enllà dels handicaps d'origen ètnic, religiós o social; de moment, aquestes possibilitats encara espera poder localitzar-les en l'actualitat, si bé ja no als països alemanys. Tal vegada el lloc on vegi realitzada la utopia sigui França, o potser la revolució soviètica si que hagi obert camins a l'home nou; la postura cap a la meitat dels anys vint és d'observació crítica de la realitat sociopolítica de l'època, a la recerca d'elements que permetin una identificació.

Però França no és tampoc el món ideal, com ho demostra el fet que fins i tot entre els seus eclesiàstics catòlics s'hi desenvolupin idees feixistes, i la revolució russa es demostra insatisfactòria, perquè ha confós l'alliberament de l'home amb l'adoració de la tècnica, substituint la religiositat supersticiosa fomentada per l'església i els governants de l'antic règim per l'optimisme obligatori i la banalització de la racionalitat i del progrés. En el país que hauria de ser més lliure l'individu no pot desenvolupar-se més que dins un estret corsé ideològic i sempre al servei d'una revolució convertida en una deïtat abstrusa. Roth i els seus revolucionaris desil·lusionats Franz Tunda i

Friedrich Kargan creuen en canvi que és l'hora de collir el fruit que ha d'haver donat la revolució, és a dir la plena llibertat individual, ja no supeditada a cap col·lectiu ni voluntat aliena; es tracta d'un ideari de tipus anarquista individual, que anteriorment s'ha manifestat en l'aparició de personatges amants de l'agitació per ella mateixa (Benjamin Lenz, Zwonimir Pansin, posteriorment Leo Bidak), i que molt més tard farà que Roth descrigui Franz Grillparzer com un rebel de dretes i anarquista individual. Recordem que l'escriptor considerava el paper dels revolucionaris socials russos que amb els seus atentats individuals havien precedit l'alçament d'octubre com més important per al resultat final i molt més heroic que el del mateix Lenin; l'interès de Roth per Leo Trotski i Karl Radek s'explica segurament pel fet que actuaren com opositors enfrontats a les postures col·lectivistes representades per Stalin.

Amb un ideari d'aquest tipus, que situa el paper de l'individu i la realització de les seves potencialitats molt per damunt del col·lectiu, és evidentment impossible sotmetre's a estructures de partit sobreposades, i el ràpid distanciament envers la socialdemocràcia es fa entenedor. A la vegada, queda clar que els desitjos de trobar un món acollidor que reuneixi les característiques ideals no poden acomplir-se en el món actual ni es preveu que tinguin lloc en el futur, ja que la única societat generalment considerada nova, la soviètica, reuneix tots els vicis de l'occidental i encara alguns de nous, a més de la sordidesa i estretor que la fan més feixuga; en comparació amb ella, la vella Europa és un paradís de permissivitat i tolerància envers l'individu. Així, de la mateixa manera que Kargan, quan encara està col·laborant a preparar la revolució, pensa que on realment hauria pogut realitzar-se i

portar a terme els seus somnis hauria estat en alguna cort de l'antic règim, també Roth comença a prestar una atenció creixent al passat.

El període situat entre l'estada a la Unió Soviètica i la redacció de *Hiob*, és a dir aproximadament 1926 a 1929, està dominat per l'observació crítica de la societat contemporània en les seves diverses facetes, mitjançant personatges eminentment reflexius i que en diversos casos responen a la tipologia del *Heimkehrer*, la qual els permet una posició més distant i els porta a qüestionar estructuracions i convencions socials que abans de llur experiència traumàtica havien donat per bones.

Si a *Die Flucht ohne Ende* (1927) el món austríac de preguerra i allò que se n'ha conservat no mereixen per al repatriat i antic lluitador revolucionari més que un interès dominat per la commiseració, i el present en qualsevol de les seves formes no li ofereix cap més funció que la d'observador crític i enormement lúcid, que en tot cas només podria trobar una llar a Sibèria, fora del món convencional, a l'obra següent, *Zipper und sein Vater* (1928), han aparegut ja indicis de punts de referència i d'identificació. Aquests no es troben pas condicionats pel nou sistema polític, ja que tant l'actualitat com el passat no poden oferir res millor que el refugi vespertí del cafè on hom pot oblidar la càrrega de l'existència quotidiana, sinó que s'aprecien d'una banda en la valoració d'una dimensió transcendental que podrà donar sentit a la buidor de la vida diària (única possibilitat tant per a un pallaso com per a un escriptor d'obtenir algun fruit del seu treball, afirma el narrador en la carta que clou l'obra), com en l'atenció narrativa al món de la infantesa i per tant de la preguerra i la generació anterior. Les generacions prèvies no seran pas absoltes dels seus errors, però se les considerarà d'ara endavant més individualitzades i dignes d'interès -

ensem en *Rechts und Links*, on el pare dels Bernheim és tractat de manera molt crítica, però presentat com a contrapunt de la feblesa de caràcter de l'hereu Paul.

Aquesta fase mancada d'un pol que permeti una identificació positiva i amb indicis d'un interès per la transcendència i el passat presenta en la darrera novel·la esmentada (1929) una figura carregada de connotacions positives com és Nikolai Brandeis, que reuneix tant la intel·ligència crítica i observadora de Tunda i Kargan com el passat revolucionari d'aquests, i en canvi és capaç d'imposar la seva voluntat dins la societat occidental i mantenir-se lliure de tot lligam. Brandeis, que és originari d'una colònia alemanya en territori rus, i per tant constitueix una clara autoprojecció, realitza l'ideal rothià de l'individu superior al comú dels mortals que no es deixa coartar pels rols socials; no retrobarem cap altre personatge que respongui tan clarament a la categoria de superhome.

Però ni l'escriptor ni els seus personatges semblen sentir-se ja capaços de sobreviure sense un marc de referència, que ara l'autor comença a buscar en el món de la infantesa, retornant a l'entorn jueu oriental, com ja s'ha esdevingut amb el rerafons biogràfic de Brandeis. Dels quatre intents narratius situats en aquest període, tres tematitzen l'atmosfera de la Galítsia natal. És significatiu que *Wasserträger Mendel*, que reunia aquesta referència amb uns continguts de crítica social explícita, en confrontar l'antic aigüer amb la Viena de la guerra i la immediata postguerra i fer-li experimentar un procés d'intel·lectualització i qüestionament de la pròpia religiositat, no tingués continuïtat, i en canvi la novel·la portada a terme, *Hiob* (1930), es situï a l'altre costat de la frontera, a Rússia, i plantegi

l'enfrontament del protagonista amb Déu en termes més transcendents, en comptes de la problemàtica de justícia social iniciada en el projecte abandonat.

Aquesta actitud serà ara constant: la crítica social explícita fins ara dominant és substituïda per formes més subtils, que sovint han estat passades per alt. Així, si la novel·la *Hiob* ha estat qualificada de llegendària i el món jueu oriental vist com un paradís, això s'ha fet oblidant els múltiples signes negatius que el món del *shtetl* i la institució familiar hi presenten. El que hi rep una clara afirmació és però el desig de sentir-se adscrit a un món encara configurat per unes tradicions que confereixen una certa seguretat a l'individu, i que expliquen la supervivència del protagonista i l'ensorrament dels membres de la família que les han abandonat. En aquesta adscripció a un món que, tot i els seus defectes, posseeix una cohesió i permet encara un cert grau d'identificació radica la nova postura: la recerca d'un marc referencial en un passat valorat per motius autobiogràfics.

En aquesta primera ocasió, ha estat el món jueu oriental l'escollit; amb *Radetzkymarsch* (1932), aquesta ubicació utòpica es centra en l'Àustria imperial, també vista a través del filtre dels records d'infantesa. Es tracta de dues entitats que hom vol sentir com llars acollidores, realitzacions de la noció de *Heimat* que tant ocuparà l'escriptor d'ara endavant; aquest és el seu valor sentimental i el motiu de l'intent d'ideologització positiva que tindrà lloc en el cas d'Àustria. En canvi, la realitat present constitueix la negació de la llar, la *Heimatlosigkeit*; no permet sentir-s'hi identificat ni acollit.

La màxima protecció s'assoleix quan les dues entitats de càrrega positiva s'associen, és a dir, quan la utopia es situa en una comunitat

jueva localitzada en el territori de Galítzia o un altre depenent de la dinastia habsbúrgica (el millor exemple seria el Lopatyny de *Die Büste des Kaisers*, màxima expressió d'aquest indret utòpic), popular entre els jueus per la seva postura comparativament justa i protectora en relació amb l'actitud de la Rússia zarista. Un altre refugi possible, doblement resguardat, l'ofereix l'exèrcit austro-hongarès: un món tancat, sobre el qual vetllen una fèrrea disciplina i una estructuració jeràrquica que assumeixen totes les responsabilitats que constituïrien una càrrega feixuga per a l'individu. Secundàriament, la burocràcia pot oferir igualment un aixopluc, gràcies també a la seva organització piramidal i a l'eliminació de les preses de decisió individuals. Ara bé, el factor principal que confereix seguretat és la subordinació al monarca, el pare per excel·lència, primer cap de l'exèrcit i primer funcionari de l'administració, que a més ha estat elevat per la tradició al paper de pare dels súbdits jueus i defensor contra l'antisemitisme que els amenaça. Gràcies a aquesta postura i a la seva presència unificadora, així com a la funció agermanadora del catolicisme consubstancial a la monarquia danubiana, l'imperi pot ser la casa de molts pobles diversos i ben avinguts, model de convivència per a una nova Europa cosmopolita.

Aquesta seria la projecció utòpica, que trobem en afirmacions apodíctiques, més freqüents en obres de 1934 endavant. Però es tracta d'una idealització constantment desmentida per la pròpia obra, de la mateixa manera que la família de Mendel Singer portava ja en si els gèrmens de la desintegració des d'un primer moment. Ni el tracte als jueus és realment just (basta pensar en el tractament rebut pels desplaçats del front oriental o la discriminació quotidiana en tots els àmbits), ni l'exèrcit reuneix les virtuts que li atribueix el desig (la

solidaritat entre els oficials és insuficient, i aquests són sovint escassament intel·ligents i manquen fins i tot de lleialtat a la monarquia, com es mostra en tot el complex de l'escena de la festa del regiment d'ulans a *Radetzky marsch*), ni la burocràcia pot fer gaire més que ignorar les realitats adverses (recordeu l'ocultació de termes com "revolucionari" que practica sistemàticament el *Bezirkshauptmann Franz von Trotta*.) El mateix monarca, d'una banda idealitzat com a figura paterna per excel·lència, és dibuixat com presoner de l'organització que presideix, i incapaç d'oferir realment un tracte equitatiu a totes els pobles que es troben sota el seu ceptre: la crítica a la manca d'una postura austroeslavista com l'assumida per l'arxiduc Franz Ferdinand i a l'excessiva identificació amb Alemanya i per tant Prússia estan clarament formulades, l'una a *Die Kapuzinergruft*, l'altra a *Clemenceau*.

Si ja l'Àustria imperial és descrita en termes que no deixen mai de banda l'observació crítica, des del paper ideològic de la mentida i la manipulació del fet històric que apareix a *Radetzky marsch* en l'episodi del llibre de lectures fins a la utilització instrumental de l'individu sense tenir en compte els seus mèrits o desitjos reals que trobem tan clarament indicada a *Die Geschichte von der 1002. Nacht*, la qualificació de la república austríaca que ha sobreviscut a la guerra europea no pot ser pas gaire bona. En efecte, tal com afirma Claudio Magris, l'austriacisme de Roth és perifèric, i precisament aquelles parts amb les quals més s'identificava l'escriptor han desaparegut del nou estat, dominat per aquells adscrits a la nacionalitat alemanya i en gran part desitjosos de perdre la identitat diferencial que els resta i ésser absorbits en una Gran Alemanya. El valor sentimental de l'estat austríac porta Roth a postular una i altra vegada un caràcter diferenciat i

independent per a l'entitat, que associa amb totes les virtuts atribuïdes al seu predecessor i estima en la seva funció de relíquia del passat; però no pot evitar qüestionar-se la validesa dels seus governants ni ignorar el seu provincialisme, que coincideix amb el de bona part dels seus ciutadans - pensem en l'animositat que regnava entre bona part de la població envers Roth, considerat com a detractor de Franz Joseph.

Creiem que hem pogut documentar la distància de Roth envers l'austrofeixisme, distància que anteriorment a l'*Anschluss* ell mateix intentava emmascarar per tal d'obtenir aliats per a la causa legitimista, i que es manifesta fins aleshores sobretot en privat i després ja obertament. La recuperació de la dinastia habsbúrgica, única possibilitat que Roth veu encara de mantenir un estat austríac independent que aculli les tradicions alemanyes positives i serveixi de contrapès a l'Alemanya nazi, hereva de l'eterna enemiga prussiana, pot ser una comesa més o menys realista segons l'opinió de qui la jutgi; per a la majoria de companys d'emigració es situava clarament en els dominis de l'impossible, judici que ha predominat posteriorment; de tota manera, sembla que hauria gaudit d'un cert recolzament a l'Àustria dels anys trenta. A part, però, de la seva viabilitat, cal remarcar que representa una presa de posició decididament activa i militant de l'escriptor davant del nacionalsocialisme, i que com a tal mereix admiració i respecte. A la vista de la trajectòria de Roth, del seu allunyament respecte a les organitzacions d'esquerra i les vivències històriques de la feblesa de les institucions republicanes assaltades des de dins per mecanismes aparentment legals, és comprensible el recurs a una opció diferent i plena de connotacions positives de caire autobiogràfic.

Ara bé, creiem que el mateix escriptor sabia perfectament el grau de credibilitat que mereixia l'opció escollida: Roth havia seguit sempre molt de prop l'actualitat, i demostrà una gran lucidesa en les seves prognosis polítiques sobre l'ascens dels totalitarismes o l'evolució de la situació internacional, preveient per exemple ja a finals dels anys vint l'esclat d'una segona guerra mundial. El credo legitimista, com l'adscripció a la religió catòlica, responien primordialment a la necessitat d'identificar-se amb quelcom, de trobar un grup de referència als qual poder adscriure's. Roth va patir sempre la dicotomia entre el fet de sentir-se jueu i el d'haver-se assimilat a la cultura alemanya, situació que diagnosticava perfectament en els altres i que ben segur detectava en ell mateix. En ell convivia a la vegada el desig de viure en la més estricta tradició jueva oriental i el d'assumir plenament el món modern i urbà en el qual vivia. L'assumpció de rols diversos i fins i tot contradictoris entre sí era una constant en ell, i permetia que es considerés alternativament catòlic i jueu, per exemple; l'opció pel catolicisme responia sobretot al desig d'assumir la major quantitat possible de característiques de l'*homo austriacus* per excel·lència, de la mateixa manera que el paper d'antic oficial que adoptà de manera constant. El judaisme, en canvi, li era consubstancial, per més que en ocasions intentés deixar-lo de banda.

El cas de Joseph Roth és el d'una persona esquinçada per l'esforç d'assolir una identitat i una posició social completament diferents de les d'origen, i que té a més una personalitat extremadament sensible i làbil, més necessitada d'un grup de referència de l'habitual. Aquesta és l'explicació del seu intent primer d'aproximació al socialisme i després de la seva opció monàrquica, així com del desig d'aproximar-se a dues

comunitats que identifica com a acollidores: l'exèrcit austro-hongarès, vist a posteriori, i l'església catòlica. Però sempre conviuen en ell tant la identitat originària com la que intenta assumir. Aquesta dicotomia i inseguretats és també la causa principal de la dependència alcohòlica; com la major part dels seus personatges, Roth és una persona amb greus dificultats d'adaptació que es troba en una situació nova i desconeguda, clarament anòmica, en la qual no sap com ha de reaccionar. Com els repatriats que no troben un lloc adient en la societat canviada o aquells que han hagut d'abandonar l'exèrcit i no estan en condicions d'assumir la pròpia vida, Roth es sent insegur i va provant diversos rols sense poder identificar-se plenament amb cap d'ells. La recuperació d'una Austria somniada es situa en la categoria de desig mai assolit, ni tan sols mentalment: la seva pròpia lucidesa li impedeix tant oblidar els trets negatius del món d'ahir com creure que sigui possible reconstruir-lo avui. A més, ell mateix no es fa tampoc il·lusions del que podria obtenir si aquesta utopia s'encarnés:

"Oesterreich hat nur Friedhöfe und eine Kapuzinergruft und kein Pantheon. Es ist recht so. Unterm Rasen liegen sie alle: Beethoven, Bruckner, Stifter, Raimund, Nestroy, Grillparzer. Oesterreichisches repräsentieren heißt: zu Lebzeiten mißverstanden und mißhandelt, nach dem Tod verkannt und durch Gedenkfeiern gelegentlich zur Vergessenheit emporgehoben zu werden."

1) Final de l'assaig *Grillparzer. Ein Porträt*. (W IV, p. 315)

COM	-----	Commune (Paris)
CS	-----	Der Christliche Ständestaat (Wien)
D	-----	Der Drache (Leipzig/Dresden)
DF	-----	Deutsche Freiheit (Paris)
DIP	-----	Der Deutsche in Polen
DNT	-----	Der Neue Tag (Wien)
DNTB	-----	Das Neue Tage-Buch (Paris/Amsterdam)
DS	-----	Der deutsche Schriftsteller (Paris)
DW	-----	Der deutsche Weg (Oldenzaal)
EUR	-----	Europa/Europe (Paris)
F	-----	Der Friede (Wien)
FDB	-----	Freie Deutsche Bühne - Das Blaue Heft (Berlin)
FH	-----	Die Freiheit (Berlin)
FW	-----	Die Filmwelt (Wien)
FZ	-----	Frankfurter Zeitung
G	-----	Die Glocke (Berlin)
GA	-----	Der Gegen-Angriff (Praga/Zurich/Paris)
GEM	-----	De Gemeinschaft (Bilthoven)
HZ	-----	Holzarbeiterzeitung
IB	-----	Das Illustrierte Blatt (Frankfurt/M.)
IKZ	---	Illustrierte Kriegszeitung der k.u.k. 32. Infanterie-Division
K	-----	Die Kolonne, Zeitung der jungen Gruppe Dresden (Dresden)
KOM	-----	Die Komödie (Wien)
KON	-----	Kontratak (Lemberg)
KZ	-----	Kölnische Zeitung
L	-----	Das Leben (Leipzig)
LL	-----	Lachen links (Berlin)
LM	-----	Leipziger Mittag
LTB	-----	Leipziger Tageblatt
LW	-----	Die Literarische Welt (Berlin)
M	-----	Der Morgen
MAR	-----	Marianne (Paris)
MIP	-----	Münchener Illustrierte Presse
MNN	-----	Münchener Neueste Nachrichten
MOIS	-----	Le Mois (Paris)
NAUB	-----	Neues Acht-Uhr-Blatt (Wien)
NB	-----	Die Neue Bücherschau (Berlin)
NBZ	-----	Neue Berliner Zeitung - 12-Uhr-Blatt
NDB	-----	Neue Deutsche Blätter (Praga)
NFP	-----	Neue Freie Presse (Leipzig)
NL	-----	Les Nouvelles Littéraires (Paris)
NLN	-----	Neue Leipziger Nachrichten
NLZ	-----	Neue Leipziger Zeitung
NO	-----	Naszja Opinja (Lemberg)
NR	-----	Die Neue Rundschau (Berlin)
NVZ	-----	Neue Volkszeitung (Nova York)
NWB	-----	Die Neue Weltbühne (Praga/Wien/Zurich)
NWTB	-----	Neues Wiener Tagblatt
NZB	-----	National-Zeitung (Basilea)
NZZ	-----	Neue Züricher Zeitung
OIZ	-----	Oesterreichs Illustrierte Zeitung (Wien)
OP	-----	Die Oesterreichische Post (Paris)
PM	-----	Prager Mittag
PT	-----	Prager Tagblatt

PTB	-----	<i>Pariser Tageblatt</i>
PTZ	-----	<i>Pariser Tageszeitung</i>
RH	-----	<i>La Revue Hebdomadaire</i> (Paris)
S	-----	<i>Die Sammlung</i> (Amsterdam)
ST	-----	<i>Die Stunde</i> (Viena)
SW	-----	<i>Der Scheinwerfer</i> (Essen)
T	-----	<i>Der Tag</i> (Viena)
TB	-----	<i>Das Tage-Buch</i> (Berlin)
TP	-----	<i>Temps Présent</i> (Paris)
UZ	-----	<i>Unsere Zeit</i> (Basilea)
V	-----	<i>Vorwärts</i> (Berlin)
W	-----	<i>Die Wahrheit</i> (Praga)
WB	-----	<i>Die Weltbühne</i> (Berlin)
WMZ	-----	<i>Wiener Musikzeitschrift</i>
WSMZ	-----	<i>Wiener Sonn- und Montagszeitung</i>
WT	-----	<i>Wiener Tag</i>
Z	-----	<i>Die Zukunft</i> (Paris)

L'abreviatura LBI fa referència a escrits inèdits conservats a l'arxiu del Leo-Baeck-Institut de Nova York.

TÍTOL	DATA	PUBLICACIÓ	
"A Jour" <WS>	14.3.1920	DNT	W 1 57
Abdul Rahim Milizi	8.7.1920	NBZ	W 1 289
Abend in Essen <KR>	14.6.1931	KZ	W III 791
Abende	27.4.1921	BBC	W IV 790
Der Abendgang (poema)	7.10.1917	OIZ	S 158
			W 1 1105
Abendgang durch Alt-Berlin	29.9.1920	NBZ	W 1 378
Abenteurer	8.1.1922	BBC	W IV 73
			W 1 702
Der Aberglaube an den Fortschritt	28.3.1937	CS	
Abreise und Ankunft <BaP>	24.6.1928	FZ	W III 1067
			W 2 935
Abschied vom Hotel <HP>	24.2.1929	FZ	W III 591
Abschied vom Toten	5.3.1925	FZ	W IV 99
			W 2 354
Abschied von Castans Panoptikum	8.2.1922	NBZ	BSB 175
			W 1 737
Abschied von der Schaffnerin	19.10.1919	DNT	W IV 61
			W 1 156
Abschied von Karl Tschuppik	1.8.1937	CS	W IV 293
Abseits (= Die Abseits-Menschen)	1.1.1922	BBC	BSB 160
Die Abseits-Menschen (= Abseits)	7.1.1923	V	S 200
			DNT 123
			W 1 907
"Adieu Berlin"	11.12.1927	FZ	W IV 356
			W 2 822
Adressenschreiber	11.11.1920	NBZ	BSB 104
			W 1 394
Der Affe	18.5.1922	BBC	W 1 813
Ahnenfabrik GmbH (= Wie werde ich adlig?)	1.3.1923	PT	
Der Ahnenpaß in der Isolierzelle	31.12.1938	PTZ	BSB 437
Aida-Rummel	16.9.1924	FZ	W IV 418
			W 2 244
Die Akademie der Tiere	25.2.1922	NBZ	W 1 754
Alba-Alba, der Schnell-Läufer	31.10.1931	FZ	W IV 167
idem	4.6.1939	PTZ	
Die albanische Armee <RnA>	29.6.1927	FZ	W III 1049
			W 2 728
Das albanische Volk <RnA>	21.6.1927	FZ	W III 1045
			W 2 724
Alfred Beierle	16.3.1921	NBZ	W 1 503
Die allmächtige Polizei <DvI>	11.11.1928	FZ	W III 984
			W 2 984
Alltagsmystik	14.3.1920	DNT	W 1 256
Als Deutscher in Paris	9.5.1924	FZ	
Der alte Dichter ist gestorben	2.4.1927	FZ	W III 635
			W 2 703
Der alte Kellner <HP>	27.1.1929	FZ	W III 575
Alte Kosaken	20.1.1939	PTZ	W IV 892
[Das alte Oesterreich]	s. d. (a. 1938)		BSB 425
Alte und neue Berufe	31.7.1919	DNT	W 1 92

Alte und neue Photographien	14.9.1929	MNN	P BSB 323
Altenhilfe der Jugend	3.4.1924	FZ	W 2 145
Der Altersgenosse	5.9.1930	LW	W IV 159
idem	28.3.1937	PT	
Am Ende ist das Wort	25.12.1938	PTZ	W IV 320
Amerika über Paris	26.8.1925	FZ	W III 843 W 2 422
Amerikanisiertes Kino	4.10.1924	FZ	W IV 487 W 2 256
Der Amerikanismus im Literaturbetrieb	29.1.1928	FZ	W IV 221 W 2 906
Das Amt	20.7.1924	PT	W 2 223
idem	22.7.1924	D	BSB 298
Amusement	23.8.1921	BBC	W 1 640
An den 'Christlichen Ständestaat'	23.6.1935	CS	W IV 721
An Karl Tschuppiks Grab	31.7.1937	DNTB	W IV 291
"An Straßenecken" von F. Carco	10.1.1926	FZ	W 2 530
Anabasis	6.8.1921	BBC	W 1 625
Der Anbruch	16.12.1920	NBZ	
Die andere Bar <KR>	14.6.1931	KZ	W III 794
Die andere Welt	18.6.1923	WSMZ	W 1 1014
Androklus, der Löwe	15.11.1931	FZ	
Ankunft im Hotel <HP>	19.1.1929	FZ	W III 566
Ankunft in Essen <KR>	7.6.1931	KZ	W III 789
Anna Witte	16.6.1923	TB	W IV 93 W 1 1012
Dem Anschein nach	3.12.1938	DNTB	W IV 678
Der Anschluß Deutsch-Westungarns <RdH>	8.8.1919	DNT	W III 808 W 1 104
Anschluß im Film	23.2.1935	DNTB	W IV 717
"Ansprachen und Prologe"	11.11.1921	BBC	
Das Antlitz der Zeit	1.1.1920	DNT	DNT 34 W 1 213
Ein antiker Selbstmörder	27.5.1939	DNTB	W IV 769
Eine Antwort von Cuneus <BaD>	28.1.1928	FZ	W III 757 W 2 816
Der apokalyptische Redner	20.3.1938	PTZ	W IV 671
Die apokalyptischen Gardereiter	6.2.1924	V	W 2 43
Apollo-Theater	4.12.1920	NBZ	
Ein Arbeiter mit Namen M. <KR>	21.6.1931	KZ	W III 801
Architektur	1929		BSB 340
Argiope, die Tigerspinne	10.4.1924	FZ	W 2 149
Armenierpsychose	26.4.1922	PT	BSB 187 W 1 799
Artikel über Albanien <RnA>	30.7.1927	FZ	W III 596 W 2 736
Artisten	25.1.1920	DNT	W IV 785 W 1 230
Artisten und Friseure	24.3.1922	PT	W 1 776
Die Asyle der Heimatlosen	26.1.1922	NBZ	BSB 170 W 1 720
Auf Brunners Wegen	12.7.1922	BBC	W 1 833

Auf das Antlitz eines alten Dichters	30.3.1927	FZ	W III 632 W 2 699
Auf der Wolga bis Astrachan <RiR>	5.10.1926	FZ	DNT 172 W III 943 W 2 601
Der auferstandene Bourgeois <RiR>	19.10.1926	FZ	DNT 188 W III 954 W 2 612
idem	24.10.1926	PT	
Der auferstandene Mensch <= Der Mann aus dem Altersheim>	24.2.1923	NBZ	BSB 214 W 1 936
Auferstehung	9.2.1922	BBC	W 1 740
Die Auferstehung des Geistes	11.4.1920	DNT	W IV 515 W 1 276
Das aufgedeckte Grab	31.12.1925	FZ	W IV 500 W 2 524
idem	5.1.1926	NBZ	
Aus dem Brief eines Bekehrten - und die Antwort	4.6.1939	PTZ	W IV 703
Aus dem Tagebuch eines Schriftstellers	4.9.1937	DNTB	W IV 301
Aus dem Tagebuch des Schülers Joseph Roth	11.7.1930	LW	W IV 868
Aus den Sümpfen	31.3.1924	NBZ	
Aus der Unterwelt von Berlin <= Der Stuhl meines Schneiders>	3.11.1920	NBZ	W 1 390
Aus der Vogelschau	29.2.1920	DNT	W 1 250
Aus kameradschaftlichem Herzen	11.1938	DS	Ausstellg 269
Ausblicke in das Jahr 1921	31.12.1920	NBZ	W 1 432
Ausflug am Sonntag <KR>	17.5.1931	KZ	W III 771
"Ein ausschweifender Mensch"	24.3.1929	FZ	W IV 364
Ausflug	28.3.1920	DNT	W 1 269
Ausflug nach Chorin	12.4.1925	FZ	W III 664 W 2 378
Die Ausstellung	24.12.1938	DNTB	W IV 683
L'Auto-da-fé de l'Esprit	9.11.1933	CJ	
Das Autodafé des Geistes			BSB 381
Die Autoren sind mir persönlich bekannt	25.9.1927	FZ	W IV 350 W 2 765
Autoritäten	19.2.1921	BBC	W 1 474
idem	21.2.1923	NBZ	
idem, abreujat	20.2.1921	PT	
Babits: "Das Kartenhaus"	7.5.1926	FZ	W IV 342 W 2 567
Bäder im Riesengebirge <IDu>	17.5.1925	FZ	W III 668 W 2 396
Bahnhof von Saarbrücken <BaD>	22.11.1927	FZ	W IV 731 W 2 779
Baisse	22.2.1920	DNT	S 183 W 1 248
idem	16.1.1921	FDB	

"Balduins Hochzeit". Steglitzer Schloßparktheater	28.4.1922	BBC	W 1 800
Ballade vom Zusammenbruch einer besseren Familie (poema)	22.2.1924	LL	DNT 109 W 1 13
Ballett <= Ballettprobe im Staatstheater>	23.2.1922	PT	
Ballettprobe <= Ballettprobe im Staatstheater>, abreujat	14.1.1922	NBZ	
idem	11.7.1923	NAUB	
Ballettprobe im Staatstheater <= Ballett/ Ballettprobe>	9.6.1923	FZ	W IV 820 W 1 1010
Die Bank der kleinen Leute	1.11.1922	NBZ	W 1 891
Bar <= Lebensfreuden, ap. II>	20.10.1922	V	S 197
Die Bar des Volkes	6.1.1920	DNT	DNT 119 W 1 220
Die Bar erster und zweiter Klasse <KR>	14.6.1931	KZ	W III 792
Barrikaden <WS>	22.6.1919	DNT	W 1 40
Die bayrische Richterseele	24.10.1922	V	W 1 889
Begegnung mit dem letzten Azteken <= Der letzte Azteke aus Gablonz>	13.3.1923	NBZ	W 1 949
Begegnung mit Herrn v. Kaehne	22.11.1923	NAUB	W 1 1070
Begegnungen: I. Boy / II. Clown	13.11.1921	BBC	W 1 674
Begnadigung	10.4.1921	BBC	W IV 477 W 1 524
Bei den Heimatlosen	23.9.1920	NBZ	BSB 93 W 1 373
Bei der Armee der Separatisten	20.12.1923	BZ	W III 654 W 1 1090
idem	5.1.1924	NBZ	
idem	12.1.1924	PT	
Bei der Betrachtung von Schlachtenbildern	9.5.1929	FZ	W III 629
idem	6.1930	F	
Beierle und "Gas"	26.4.1921	BBC	W 1 540
Beim Präsidenten Achmed Zogu <RnA>	29.5.1927	FZ	W III 1033 W 2 710
Beim Uhrmacher	2.4.1939	PTZ	W IV 893
Bekehrung eines Sünders im Berliner Ufa-Palast <= Bekehrung im Kino>	19.11.1925	FZ	BSB 312 W 2 512
Bekenntnis zu Deutschland	27.9.1931	FZ	W III 703
Bekenntnis zum Gleisdreieck <= Eiserne Landschaft>	16.7.1924	FZ	BSB 295 W 2 218
Bemerkungen zum Tonfilm	6.5.1929	FZ	W III 622
Bericht aus dem Pariser Paradies <= Pariser Paradies>	14.4.1926	FZ	W IV 54 W 2 556
idem	21.4.1926	PT	
Bericht über Goal-Game	17.12.1924	FZ	W 2 303
Berlin im Taumel der Verzweiflung	6.8.1923	WSMZ	W 1 1040
Berlin und Indien	3.6.1921	NBZ	W 1 576
Berliner Aquarium <= Sensationen im Aquarium, abreujat> <= Unterwelt>	1.4.1923	FZ	W 1 968

Berliner Bettelmusikanten	10.5.1921	NBZ	
Berliner Bilderbuch ("Der Chronist, bemüht")	18.3.1924	D	BSB 237 W 2 92
Berliner Bilderbuch ("Der Kronprinz ist wieder vorhanden")	25.3.1924	D	BSB 240 W 2 95
Berliner Bilderbuch ("Ein Diplomat, der ein Mensch war")	1.4.1924	D	BSB 243 W 2 97
Berliner Bilderbuch ("Aprilscherze")	8.4.1924	D	BSB 247 W 2 100
Berliner Bilderbuch ("Kriminalistisches von zwei Mädchen")	15.4.1924	D	BSB 250 W 2 102
Berliner Bilderbuch ("Die offizielle 'Hinkemann'-Premiere")	22.4.1924	D	BSB 253 W 2 105
Berliner Bilderbuch ("Nur ein Bild")	29.4.1924	D	BSB 256 W 2 107
Berliner Bilderbuch ("Sie machten die Nacht")	6.5.1924	D	BSB 258 W 2 109
Berliner Bilderbuch ("Ein bilderreiches Bilderbuch")	13.5.1924	D	BSB 261 W 2 111
Berliner Bilderbuch ("Der alte Tiger")	20.5.1924	D	BSB 264 W 2 113 DNT 54
Berliner Bilderbuch ("Es geht, ohne Zweifel")	27.5.1924	D	BSB 266 W 2 115
Berliner Bilderbuch ("Die weißen Pofel-Verschleißer Berlins")	3.6.1924	D	BSB 268 W 2 117
Berliner Bilderbuch ("Die Zeit der Rummelplätze")	10.6.1924	D	BSB 270 W 2 119
Berliner Bilderbuch ("Kein Toter ist vor der Ehrung")	17.6.1924	D	BSB 273 W 2 120
Berliner Bilderbuch ("über dem 'großen' Unfall")	24.6.1924	D	BSB 275 W 2 122
Berliner Bilderbuch ("Es gibt Augenblicke")	1.7.1924	D	BSB 277 W 2 124 W IV 539
Berliner Bilderbuch ("Das Material häuft sich")	8.7.1924	D	BSB 279 W 2 126
Berliner Bilderbuch ("Es sind Tiere aus Abessinien")	15.7.1924	D	BSB 282 W 2 128
Berliner Dilettantenabende	11.2.1923	FZ	
Berliner Filmberichte	12.12.1924	FZ	W IV 491 W 2 301
Berliner Kunstasyl<=Kunstasyl>	9.1.1921	BBC	

Berliner Rübensaft<=Berliner Sensationen>	12.12.1923	FZ	W 1 1080
Berliner Saison-Beginn	20.10.1929	MNN	P
			BSB 329
Berliner Saisonbericht	18.11.1922	V	BSB 202
			W 1 898
Berliner Sechs-Tage-Rennen <=Sechstagerennen>	27.2.1923	T	
Berliner Sechstagerennen <= Sechstagerennen>	26.2.1923	FZ	
Berliner Sensationen <=Berliner Rübensaft>	15.12.1923	NBZ	
Berliner Silvester und die folgenden Tage	5.1.1925	FZ	W 2 319
Berliner Sonntagsreiter<= Sonntagsreiter>	2.7.1923	NAUB	
Berliner Theater <= Volksbühne>	7.10.1924	PT	W IV 461
			W 2 259
Berliner Vergnügungsindustrie	1.5.1930	MNN	W IV 864
Berühmte Hühneraugen	2.7.1923	WSMZ	W 1 1018
Besprechung eines nicht gedruckten Buches	9.4.1927	FZ	W IV 345
			W 2 704
Die besten Bücher des Jahres 1930 (Umfrage)	6.12.1930	TB	
Die besten Bücher des Jahres 1931 (Umfrage)	19.12.1931	TB	
Besuch bei Amenophis	26.3.1924	FZ	W IV 22
			W 2 133
Besuch bei den Webern <IDu>	12.6.1925	FZ	W III 720
			W 2 414
Besuch bei Goethe	22.3.1923	BBC	W 1 958
Besuch im Jenseits	9.9.1920	NBZ	W 1 360
Besuch im Rathenau-Museum	24.6.1924	FZ	W IV 115
			W 2 205
Betrachtung an der Klagemauer	14.9.1929	TB	W IV 558
Betrachtung über den Verkehr	15.11.1924	FZ	W 2 276
Betrachtungen an einer Straßenecke	s. d.	LBI	W IV 836
Betrachtungen in Leipzig <KR>	10.5.1931	KZ	W III 765
Beziehungen	6.2.1921	BBC	W 1 460
Der Bizeps auf dem Katheder	18.2.1924	FZ	W 2 55
idem	24.2.1924	PT	
Biertimpfel und Kanalgeruch	6.11.1922	LM	
Das bittere Brot	3.1.1939	PTZ	W IV 886
Der blaue Dienstag	18.4.1922	BBC	W IV 814
			W 1 791
Blick auf die Straßen <BaP>	8.7.1928	FZ	W III 1071
			W 2 944
Ein Blick auf die Nachwelt	23.8.1929	LW	W IV 225
			W 2 944
Blick nach Magdeburg <KR>	3.5.1931	Kz	W III 761
Blick nach Südslawien	16.7.1927	FZ	W III 1057
			W 2 746
Der blonde Neger Guillaume (!)	28.12.1923	NBZ	W 1 1092
idem	2.1.1924	PT	
"Blue lamp room"	29.12.1923	NBZ	W 1 1094
Bolivia	2.4.1924	FZ	W IV 26
			W 2 142
Ein Bootsmann <ImF>	17.10.1925	FZ	S 231
			W III 872
			W 2 444
Der Boxer	23.9.1919	DNT	W 1 142
Die Boxer	1.5.1923	BH	W 1 999

Der Boxer in der Soutane	2.1930	NR	W IV 156
Boxerprobe (=In der Boxerakademie)	9.4.1923	NBZ	
Boxersensationsabende	13.9.1920	NBZ	
Die "Branche" mobilisiert	16.4.1925	FZ	W IV 499 W 2 381
Brandes spricht über Europa	3.4.1925	FZ	W IV 128 W 2 374
Das Bratopfer auf dem Bierfest	31.1.1925	FZ	W 2 342
Brief an das 'Neue Tage-Buch'	19.8.1933	DNTB	
Brief an eine schöne Frau im langen Kleid	26.4.1931	FZ	W IV 162
Brief an einen Statthalter	26.3.1938	DNTB	W IV 731
Brief aus dem Harz	14.12.1930	FZ	W III 685
Brief aus Lodz	22.7.1928	PT	
Brief aus Paris	4.4.1926	FZ	
Brief aus Polen	14.7.1928	PT	W III 614
Briefe aus Deutschland von Cuneus:		FZ	W III 603 W 2 772
Wie es an der Grenze gewesen wäre	16.11.1927		
Bahnhof von Saarbrücken	22.11.1927		
Unter Tag	27.11.1927		
Nach Neunkirchen	6.12.1927		
Menschen im Saargebiet	16.12.1927		
Das Warenhaus und das Denkmal	12.1.1928		
Das Werk	28.1.1928		
Eine Antwort von Cuneus	28.1.1928		
Briefe aus Polen:		FZ	W III 1067 W 2 935
Abreise und Ankunft	24.6.1928		
Das polnische Kalifornien	29.6.1928		
Blick auf die Straßen	8.7.1928		
Russische Überreste - Die Textilindustrie in Lodz	19.7.1928		
Das literarische Leben	2.8.1928		
Die ukrainische Minderheit	12.8.1928		
Die deutsche Minderheit	9.9.1928		
Ein Leserbrief und die Antwort	7.12.1928		W 2 965
Bruck und Kiralyhida	20.7.1919	DNT	W III 806 W 1 87
Bruder Mensch (poema)	5.8.1917	PT	S 157 W 1 1104
Brunner bleibt	5.11.1922	V	W 1 894
"Buch und Bild"-Ausstellung	12.11.1921	BBC	W 1 672
Bücher der Revolution	10.8.1920	NBZ	W 1 327
Bücher dieser Zeit	21.12.1924	FZ	W 2 304
Bücher und Karotten	14.3.1930	LW	W IV 266
Bücher von Soldaten	15.8.1926	FZ	W IV 342 W 2 585
Bücherbesprechung	10.11.1929	MNN	W IV 235
Bücherbesprechung	20.8.1937	PTZ	
Buchmacher Klante	28.8.1921	BBC	W 1 641
Ein Bummel um die Welt	8.1.1928	FZ	W 2 905
Bürgerliche Kultur (poema)	12.12.1924	LL	DNT 114 W 2 35

Das Café der elften Muse	19.7.1923	NAUB	W 2 1028
Caruso	3.8.1921	BBC	W 2 624
Chanson vom Kandidaten in Pommern (poema)	21.3.1924	LL	W 2 16
Chaplin und Gandhi	1.10.1931	FZ	W IV 165
Der Chauffeur Kaiser Karls	3.2.1922	PT	W 1 729
Der Chinese auf der Kanzel	6.6.1923	FZ	
Der chinesische General	19.1.1924	V	S 206
			W 2 6
Die Chinesen beweinen ihren Toten	23.3.1925	FZ	W IV 38
			W 2 367
Chiromanten	30.6.1920	NBZ	W 1 284
Christian Morgenstern (50. Geburtstag)	3.4.1921	PT	
Christus (poema)	25.2.1917	PT	S 157
			W 1 1104
Der Clown (<= Der Tod im Zirkus, abreujat)	21.1.1923	V	
Cochinchina (<= Weihnachten in Cochinchina)	15.2.1920	DNT	S 181
idem	8.12.1920	PT	BSB 111
Cochinchina[≈]	27.11.1922	V	S 198
Cochinchina	23.5.1937	PTZ	
Die Dame im Coupé	8.3.1930	MNN	P
idem	15.6.1930	NWTB	
Delinquent Schaper	25.3.1923	PT	W 1 962
Das Denkmal (I)	15.11.1930	FZ	W III 680
Das Denkmal (II)	21.3.1932	FZ	W IV 278
Ein Denkmal	14.3.1922	BBC	W IV 333
			W 1 768
Denkmalsweihe (poema)	22.2.1924	LL	W 1 11
"Desdemona"	10.1.1922	BBC	
Deutsch-Kreuz <RdH>	9.8.1919	DNT	W III 828
			W 1 113
Der deutsche Dichter Kantorowicz	19.2.1923	G	W 1 934
Deutsche Elendsreime (poema)	18.4.1924	LL	DNT 71
			W 2 20
Die deutsche Minderheit <BaP>	9.9.1928	FZ	W III 1087
			W 2 961
Deutsche Minderheiten in Polen	1.11.1928	PT	
Deutsche Truppen bei Rastenburg in Bereitschaft <PrK>	26.7.1920	NBZ	BSB 23
			W 1 300
Deutschösterreich 1930	5.10.1919	DNT	W 1 149
Dialog über das Wochenereignis	9.3.1924	V	W 2 84
Dialog über Walhall	30.3.1924	V	DNT 51
			W 2 140
Dialoge	30.5.1919	FW	W 1 69
Der Dichter Paul Claudel	6.2.1938	DW	
Die Diele	5.10.1920	NBZ	
Das Dienstmädchen auf dem Treppengeländer	24.2.1925	D	W 2 351
Dichter im Dritten Reich	1.7.1933	DNTB	W IV 280
Dies und das	18.12.1930	FZ	
"Dieser kleine Mann aus Amsterdam"	24.7.1923	NAUB	W 1 1032

Diktatur der Konfektion	30.3.1927	FZ	BSB 317 W 2 701
Diktatur im Schaufenster <DvI>	4.11.1928	FZ	W III 1096 W 2 980
Dilettantenabende	13.2.1923	NBZ	
Direktor Bernotat	18.6.1922	BBC	W 1 824
Diskrete Hilfe	16.7.1920	NBZ	BSB 73 W 1 292
Die Diva	30.5.1919	FW	W 1 67
Divergenzen <WS>	27.11.1919	DNT	W 1 52
Döblin im Osten	31.1.1926	FZ	W IV 338 W 2 532
Dollarfieber	4.12.1921	BBC	W 1 689
Drei Personen täglich verschwunden	30.12.1938	PTZ	
Drei Sensationen und zwei Katastrophen	14.5.1924	FZ	W 2 183
"Dreimal Oesterreich"	22.1.1938	DNTB	W IV 435
Drei Viertelstunden von Berlin	17.9.1920	NBZ	BSB 90 W 1 369
Die Dreizehn <LPgRM>	4.10.1922	NBZ	BSB 51 W 1 872
Das XIII. Berliner Sechstagerennen	20.1.1925	FZ	W 2 331
Die Dringlichkeitsliste des Wohnungsamtes	28.8.1920	NBZ	W 1 345
"Drinne und draußen"	6.12.1929	MNN	W IV 371
Das Dritte Reich: Die Filiale der Hölle auf Erden	6.7.1934	PTB	W IV 616
Ein düsteres Kapitel	18.4.1925	FZ	W IV 130 W 2 383
Le "Dynamisme" éternel	s. d. (1939)		W IV 698
E.A. Reinhardt	11.3.1939	PTZ	W IV 325
E.T.A. Hoffmann in der Staatsbibliothek	14.7.1922	BBC	W IV 201 W 1 834
Ebert	3.11.1923	PT	W IV 95 W 1 1056
Ehre den Dächern von Paris!	28.10.1930	FZ	W IV 505
Die Eiche Goethes in Buchenwald	22.5.1939		W IV 705
Einbruch der Journalisten in die Nachwelt	19.12.1925	FZ	S 236 W IV 335 W 2 519
Einer liest Zeitung <= Der Zeitungsleser>	11.1.1926	FZ	W 2 531
Der eingebilddete Kranke	30.1.1922	BBC	
Einleitung <KR>	3.5.1931	KZ	W III 760
Einstein, der "Fall"	5.9.1920	FDB	W 1 356
Einzug in Albanien <RnA>	11.6.1927	FZ	W III 594 W 2 720
Eisenbahn	10.9.1932	FZ	BSB 372
Eiserne Landschaft <= Bekenntnis zum Gleisdreieck>	1.4.1923	BBC	W III 644
Elegische Phantasie (poema)	29.2.1924	LL	W 2 14
Der Elektrizitätsstreik	8.11.1920	NBZ	W 1 393

11 000 000	17.10.1923	PT	
idem	19.10.1923	NBZ	BSB 228 W 1 1048
Emigration	s.d. (1937)		W IV 654
Emile Zola - Schriftsteller ohne Schreibtisch	1927	NB	W 2 823
Das Ende	5.7.1921	BBC	W IV 799 W 1 600
Das Ende des Spielklubs	6.5.1922	PT	W 1 806
Das Ende eines Symptoms	12.4.1924	PT	W IV 826 W 2 153
Er entfernt sich...	29.8.1919	DNT	W 1 130
Enttäuschung	10.5.1921	BBC	
Entwicklung des Flugwesens	7.9.1929	TB	
Epilog zum "Reigen"-Prozeß	16.11.1921	BBC	W IV 194 W 1 679
Erikas Schamgefühl	7.6.1921	BBC	BSB 149 W 1 584
Erinnerung an eine weiße Damenkapelle	20.6.1931	FZ	
Ernst Weiß: "Boëtius von Orlamünde"	23.12.1928	FZ	W IV 363 W 2 999
Die erotische Schutzpolizei	24.3.1925	D	W 2 365
Das erwachte Kunstgewissen	25.5.1919	DNT	W 1 64
Erwerbloses Volk	10.12.1920	NBZ	BSB 112 W 1 414
idem	14.12.1920	PT	
Erste Begegnung mit der Diktatur <DvI>	28.10.1928	FZ	W III 1092 W 2 976
Es lebe der Dichter!	31.3.1929	FZ	W IV 223
Es wird eingestiegen <WS>	10.9.1919	DNT	W 1 45
Europäische Justiz (poema)	23.5.1924	LL	W 2 26
Ewige Ostern	1.4.1923	V	W 1 971
Der ewige Tutankhamen	28.2.1930	NFP	P BSB 343
idem	12.3.1930	NLZ	
Ein Experiment	8.8.1920	FDB	W 1 322
Fahrt auf der Schleife	25.7.1923	NAUB	W 1 1034
Fahrt an den Häusern	23.4.1922	BBC	W 1 793
Fahrt in den Krieg	5.5.1920	FDB	W 1 283
Der Fakir und sein Publikum	30.6.1926	FZ	W 2 581
Der Fall Oesterreichs	17.1.1939	PTZ	W IV 741
"Falsch verbunden"	20.2.1922	BBC	
Der falsche Dionysos	7.4.1921	BBC	BSB 137 W 1 522
idem	4.3.1923	V	
idem	14.3.1923	PT	
Der falsche Kronprinzensohn	12.7.1927	FZ	W IV 138 W 2 744
Der Fälscher	13.5.1922	BBC	W 1 812
"Fedora". Residenztheater	22.7.1922	BBC	W 1 846

Der Feiertag	1.5.1923	V	S 204 DNT 24 W 1 1000
Der Feind aller Völker	3.1.1939	PTZ	W IV 689
Fenster (I)	25.4.1920	DNT	S 192 W 1 281
Fenster (II)	12.12.1920	FDB	W 1 415
Fern von der Scholle	14.7.1934	DNTB	W IV 425
"Das Fest" und "Den Teufel im Leib." Zwei Romane von Raymond Radiguet	21.2.1926	FZ	W IV 341 W 2 543
Feuilleton	24.7.1921	BBC	W IV 803 W 1 616
Figaros Turnier	20.3.1922	NBZ	W 1 773
Film im Freistaat	21.3.1919	FW	W 1 19
Der Film vom Vatikan	26.1.1925	FZ	W 2 337
Filme. Zwei deutsche und ein amerikanischer.	8.2.1925	FZ	W IV 496 W 2 344
Filme ("Man sah im letzten Monat (...)")	17.3.1925	FZ	W 2 360
Filme für Kinder	23.12.1924	FZ	W 2 307
Der fliegende Buchhändler <= Fliegende Buchhändler>	3.4.1923	NBZ	W 1 973
idem	7.4.1923	PT	
Fliegende Buchhändler <= Der fliegende Buchhändler>	23.4.1923	T	
Flüchtlinge aus dem Osten	20.10.1920	NBZ	W 1 383
Flug nach Dortmund	4.10.1921	BBC	BSB 156 W 1 651
Flug um die Welt	24.5.1922	BBC	W 1 817
Die Folgen <WS>	28.9.1919	DNT	W 1 48
"Franta Slin"	12.5.1921	BBC	W IV 332 W 1 557
Der Franzose auf der Wodanseiche	8.1931	M	W IV 395
"Französische Menschen"	31.7.1932	FZ	W IV 406
"Die Frau aus Andros"	5.7.1931	FZ	W IV 392
Die Frau, die neue Geschlechtmoral und die Prostitution <RiR>	1.12.1926	FZ	DNT 224 W III 973 W 2 632
idem	8.1.1927	HAZ	
Die Frau in Rußland <= Die russische Frau von heute>	12.12.1926	NWTB	
Frau Prompteux	28.5.1922	BBC	BSB 192 W 1 819
idem	1.6.1922	PT	
Frau Sacher entschuldigt sich	26.10.1923	PT	W 1 1053
Die Frau und der Koffer <LPgRM>	11.10.1922	NBZ	BSB 63 W 1 883
Die Frau von den Barrikaden	10.4.1927	FZ	W IV 348 W 2 707
Die Frauen Nebbe und Klein	17.3.1923	BBC	W IV 87 W 1 952
Frauen vor dem Schaufenster	24.1.1939	PTZ	BSB 445

Fräulein Larissa, der Modereporter	12.5.1929	FZ	W III 551
idem	14.3.1937	PTZ	
Die Freikarten - zehn Millionen	18.9.1919	DNT	W 1 141
Fremde Gesichter: Die alte Frau	3.9.1932	FZ	W IV 171
Die fremde Stadt	21.8.1921	BBC	W IV 807 W 1 636
idem (abreujat)	28.2.1923	V	
Die fremden Bürger	27.5.1923	V	W 1 1006
idem	1.12.1922	BH	
Die Freuden des Winters	30.12.1922	V	S 199 DNT 22 W 1 902
Die Freunde	2.12.1924	FZ	W IV 120 W 2 297
Friede auf Erden. Versuch einer zeitgenössischen Bibelinterpretation (Umfrage)	22.12.1932	LW	
Die Friedenstaube auf dem Zweirad	25.10.1924	FZ	W 2 272
Der Friedhof des Panoptikums	12.6.1924	FZ	W 2 201
'Friward'	7.11.1919	DNT	W 1 166
Ein fröhlicher Abend <KR>	10.5.1931	KZ	W III 768
Frühling (poema) ["Frühling, Deine Blütenhände"]	11.5.1918	PT	S 159 W 1 1106
Frühling! (poema) ["Oh, einmal möchte ich Baum am Wegrand sein"]	1.6.1919	PT	W 1 1107
Frühling	16.6.1921	FDB	W 1 591
Frühling an der Drehbank	24.4.1923	V	W 1 994
Der Frühling, die schönste Jahreszeit	24.3.1923	V	S 202 W 1 961
Das Frühlingssschiff	18.4.1920	DNT	W 1 279
Der Frühlingszirkus <= Probe im Wanderzirkus>	15.4.1923	FZ	W 1 988
Die Frühstückssuppe	10.12.1919	DNT	W 1 189
Fulda als Weltanschauung	13.2.1921	FDB	W IV 451 W 1 464
Fundamt	5.3.1922	BBC	W 1 763
Fünf-Uhr-Tee	1.2.1924	LL	DNT 107 W 2 42
Fünf-Uhr-Tee mit Hexametern	10.2.1925	FZ	W 2 346
idem	25.2.1925	NBZ	
Fünzig Jahre Wiener Sicherheitswache	17.7.1919	DNT	W 1 82
Für Alfred Polgar	17.10.1935	NZB	W IV 290
Für die Staatenlosen	30.11.1929	TB	W IV 561
Für Ernst Krenek	10.10.1935	WMZ	W IV 289
Der Fürst des Weltalls	17.7.1924	PT	
idem	23.7.1924	FZ	W 2 225
Der Fürst und die Balalaika	20.3.1922	BBC	W 1 775
Galante Literatur	26.4.1929	FZ	W IV 366
idem	5.5.1929	PT	
Die Galgenfrist <WS>	15.6.1919	DNT	W 1 39
Golkonda	13.12.1918	F	W 1 14

Das ganz große Warenhaus	8.9.1929	MNN	P BSB 320
Gasgranate (poema)	2.5.1924	LL	DNT 78 W 2 24
Die Gasse der Liebe <ImF>	21.10.1925	FZ	S 232 W III 874 W 2 501
Der Gast aus dem Norden	15.2.1924	FZ	W IV 484 W 2 52
Gastronomische Wunder	30.3.1924	FZ	W 2 139
Der gedeckte Tisch	4.2.1922	BBC	
Gedicht von verschollenen Büchern	21.6.1931	FZ	W IV 389
Gedicht von Wandkalendern <= Wandkalender>	19.2.1928	FZ	W III 538 W 2 908
Der gefesselte Dichter	14.6.1922	BBC	W IV 200 W 1 823
Gegen Selbstmörder	s.d. (1938)		W IV 685
Das Geheimnis der Taschenuhr. Glashütte <= Glashütte>	7.6.1925	PT	
Das Geheimnis der Verkehrsstörung	16.9.1920	NBZ	W 1 368
Das Geheimnis von Spandau	19.9.1922	NBZ	W 1 860
Der gelehrte Claqueur	23.4.1921	NBZ	
Der General <WS>	15.6.1919	DNT	W 1 38
Die Generallinie	3.1930	SW	BSB 356
Gepäckträger Nr. 7 <KR>	17.5.1931	KZ	W III 775
Das Gericht in der Höh'	31.1.1922	BBC	W 1 728
Der Gesang des Bettlers	2.12.1923	V	DNT 69 W 1 1072
Gesang mit tödlichem Ausgang	13.1.1925	D	W 2 327
Geschenk an meinen Onkel	18.11.1928	FZ	W IV 143 W 2 993
Eine Geschichte <WS>	21.12.1919	DNT	W 1 56
idem	31.12.1920	FDB	
Die Geschichte vom jungen Musikanten und der schönen Prinzessin	20.8.1916	OIZ	S 161 W 1 8
Die Geschichte von Kain und Abel	17.8.1932	FZ	
Gespenster in Moskau <RiR>	28.9.1926	FZ	DNT 165 W III 938 W 2 596
Gespräch über den deutschen Professor	13.4.1924	V	S 212 DNT 95 W 1 155
Die gesprengte Romanform	12.12.1930	LW	W IV 387
Geträumter Wochenbericht	2.3.1924	V	S 210 DNT 46 W IV 531 W 2 70
Die Gewerkschaft der Schreibenden <DvI>	22.12.1928	FZ	W 2 988
Die Gezeichneten	29.4.1922	PT	W 1 801
Die "Girls" (I)	28.4.1925	FZ	W IV 546 W 2 393
Die Girls (II)	9.5.1930	PT	P BSB 367

Gladius Dei	13.2.1925	FZ	W IV 124 W 2 348
Glashütte <IDu>	24.5.1925	FZ	W III 708 W 2 398
Glauben und Fortschritt (conferència)	12.12.1936	GEM	W IV 632
Glockenspiel	23.11.1921	BBC	W 1 683
Glossomanie	12.6.1921	BBC	W 1 588
Glückwunsch an Lion Feuchtwanger	7.1935	S	
Goethe-Vormittag	9.5.1921	BBC	W 1 554
Die goldene Krone	22.8.1920	FDB	W 1 333
Goldschmidt-Vorlesung	23.4.1921	BBC	
Gott in Deutschland	8.9.1934	DNTB	W IV 627
Die graue Karte	21.9.1922	NBZ	W 1 864
Die Grenze <RdH>	7.8.1919	DNT	W III 819 W 1 100
Die Grenze [sobre Polònia]	16.8.1924	FZ	W III 1060 W 2 235
Die Grenze Niegoreloje <RiR>	21.9.1926	FZ	DNT 162 W III 938 W 2 594
idem	6.10.1926	PT	
Das Grenzloch von Kerkraade	19.12.1923	NBZ	W 1 1086
Grillparzer. Ein Porträt	4.12.1937	DNTB	W IV 306
Grock	10.12.1924	FZ	W IV 121 W 2 299
Grosz' "Ecce homo" vor Gericht	19.2.1924	FZ	W 2 57
Der große Hotelkoch	24.2.1929	PT	
Größenwahn	29.12.1921	BBC	W 1 696
Großstadtfrühling <≈ Der Mensch auf der Veranda>	30.5.1924	LL	W 2 194
Gruß an Ernst Toller	20.7.1924	V	S 218 DNT 143 W IV 207 W 2 201
Günther-Hermann-Lesung	26.4.1921	BBC	
Gustav <KR>	7.6.1931	KZ	W III 785
Der gut angezogene Herr	20.9.1922	V	S 196 DNT 112 W 1 862
"Der G'wissenswurm"	21.7.1921	BBC	W 1 614
H-Moll im Kino <≈ H-moll-Symphonie>	5.3.1923	FZ	
idem	9.3.1923	NBZ	
H-moll-Symphonie <≈ H-Moll im Kino>	21.5.1922	BBC	BSB 188 W 1 815
idem	23.5.1922	PT	
Haben Sie von Ihren Reisen produktive Eindrücke empfangen? (Umfrage)	27.6.1930	LW	
Habsburg und die Tschechoslowakei	19.7.1935	PTB	
Hafen von Marseille <≈ Marseille, ImF>	20.12.1925	PT	
Der Hafen von Ruhrort <KR>	24.5.1931	KZ	W III 780

Das Hakenkreuz auf Rügen	8.7.1924	D	W IV 541 W 2 214
Der Hakenkreuzler (poema)	25.7.1924	LL	DNT 100 W 2 26
Halberstadt, "Tannhäuser", Schach	4.1.1931	FZ	W III 696
Die Handbewegung des Bürgermeisters	12.3.1921	NBZ	W 1 496
"Handbuch des Kritikers"	15.1.1938	DNTB	W IV 433
Hans Bauer: Ein Vorschlag und seine Erfüllung. Joseph Roth antwortet	24.9.1929	WB	W IV 228
Haas-Haye-Ballett	30.11.1920	NBZ	W 1 496
Hansi Niese	5.12.1920	FDB	W 1 412
Harry Piel im dt. Künstlertheater	20.7.1921	BBC	W 1 613
Die Hauptstadt Tirana <RnA>	15.6.1927	FZ	W III 1043 W 2 722
Das Haus der Vernünftigen <= Das Haus der 100 Vernünftigen>	7.2.1923	PT	
idem	10.2.1923	NBZ	
Das Haus der 100 Vernünftigen <= Das Haus der Vernünftigen>	17.2.1923	FZ	W IV 13 W 1 929
Das Haus mit der Bank	8.6.1924	FZ	W 2 197
Die Hausaufgabe	9.4.1921	BT	
Der Hauslehrer	s.d.		P
Hause und Baisse	7.12.1919	DNT	S 172 DNT 103 W 1 187
Die heilige Flamme <WS>	21.12.1919	DNT	W 1 55
"Die Heilige Johanna"	17.10.1924	PT	W IV 464 W 2 267
Das heilige Petroleum <RiR>	s.d.		W 2 683
Heimgekehr <WS>	10.8.1919	DNT	W 1 41
Heimkehr	9.10.1921	BBC	W IV 810 W 1 655
Die Heimkehr des Imre Ziska <= Heimkehr des Imre Ziska>	26.3.1922	BBC	W IV 76 W 1 778
Heimkehr des Imre Ziska	31.3.1922	PT	
Heimkehr eines Boxers	6.10.1929	MNN	W IV 149
Heimweh nach Prag	25.12.1924	PT	W IV 829 W 2 308
Heinrich Heine. Komödienhaus	23.1.1922	BBC	
Helden zittern	11.9.1937	DNTB	W IV 652
Hellas	17.3.1921	BBC	W IV 788 W 1 504
idem	1.3.1921	PT	
Hellas in der Grolmannstraße	16.2.1922	NBZ	W 1 744
Das Hellsehen	22.8.1931	FZ	
Hephata. Stätte der Menschlichkeit	18.2.1926	FZ	W IV 49 W 2 536
idem	26.2.1926	PT	
idem	11.3.1926	NBZ	
Herbst (poema)	24.10.1915	OIZ	S 156 W 1 1101
Herbst (poema)	5.10.1919	PT	

Herbst in Berlin	26.9.1920	PT	W 1 377
Herbstrevue	15.11.1919	DNT	W 1 173
Herbstwindes Kriegsgeschichten	5.12.1915	OIZ	W 1 3
Hermann Kesten: "Admet"	5.11.1929	BT	W IV 473
Hermann Kesten: "Die Liebesehe"	1.11.1929	LW	W IV 369
Hermann Kesten: "Der Scharlatan"	s. d.		W IV 420
Der Herr	28.4.1930	MNN	BSB 364
Der Herr aus dem Publikum	10.3.1925	FZ	W IV 126 W 2 358
idem	12.3.1925	NBZ	
Der Herr Hauptmann unter Literaten	13.11.1920	NBZ	BSB 106 W 1 396
Der Herr Minnesänger	9.5.1926	FZ	W 2 568
Der Herr mit dem Monokel	23.3.1924	V	W IV 823 W 2 131
Der Herr Offizier	15.7.1922	V	S 195 W 1 836
Ein Herzogtum fast zu verkaufen! <IDu>	5.6.1925	FZ	W III 715 W 2 409
"Hinkemann"	15.4.1924	V	S 214 W IV 458 W 2 158
Die Hinrichtung Oesterreichs	11.3.1939	PTZ	W IV 765
Hinter den Kulissen	18.5.1921	NBZ	W 1 562
Hinweis auf ein Buch über Stifter	27.9.1931	FZ	W IV 403
Die Hochschule der Auslagenarrangeure	13.8.1923	WSMZ	W 1 1042
"Die höchsten Glieder der Tierreihe"	15.8.1931	FZ	W IV 880
Die Hoffnung auf "Jenua"	1.3.1922	NBZ	BSB 179 W 1 759
Hommage à l'âme autrichienne (trad.)	2.3.1938	COM	W IV 733
Das Hotel	23.11.1930	FZ	W IV 871
Hotel Kopriva	4.12.1923	PT	W 1 1073
Hotelfrühling <≈ Eine Stunde Millionär>	7.4.1921	PT	
Hotelpersonal:		FZ	W III 566-593
Ankunft im Hotel	19.1.1929		
Der Portier	24.1.1929		
Der alte Kellner	27.1.1929		
Der Koch in der Küche	3.2.1929		
Madame Annette	9.2.1929		
Der Patron	20.2.1929		
Abschied vom Hotel	24.2.1929		
Hotham Brown aus Workington	20.6.1922	BBC	W 1 827
(Huldigung an den Geist Oesterreichs)	s. d. (3.1938)		W IV 733
Humanität	7.8.1921	BBC	W IV 518 W 1 630
100 Jahre	11.1.1920	DNT	W 1 223
100 000 Mark für einen Roman	6.1.1925	D	W IV 212 W 2 320
Ich lerne reden	27.1.1922	NBZ	W 1 723
Ich suche die Einheitsfront	7.3.1923	V	W 1 948
Ich verzichte	6.9.1933	PM	BSB 379

Der idealistische Scharlatan	4.12.1927	FZ	W IV 354 W 2 820
Illustrierter Kulturaustausch	s.d. (1937)		BSB 410
Im Bistro nach Mitternacht	11.11.1938	Z	W IV 178
idem	11.11.1938	DF	
Im D-Zug	21.9.1922	V	
Im Dampfbad bei Nacht	4.3.1921	NBZ	W 1 488
Im Haus Nr. 21	6.4.1921	NBZ	W 1 520
Im Klub der Hunde	6.7.1920	NBZ	W 1 285
Im Lande der Wolkenkratzer	12.8.1934	PTB	BSB 392
Im Laufschrift nach Leipzig	8.3.1921	NBZ	W 1 491
Im mittäglichen Frankreich:		FZ	S 220-236 W III 856-879 W 2 427-450
Lyon	8.9.1925		
Kino in der Arena	12.9.1925		
Nichts ereignet sich - in Vienne	15.9.1925		
Tournon	23.9.1925		
Stierkampf am Sonntag	1.10.1925		
Marseille	15.10.1925		
Ein Bootsmann	17.10.1925		
Die Gasse der Liebe	21.10.1925		
Nizza	26.10.1925		
Ein Kino im Hafen	4.11.1925		
Im Paradies	23.4.1926	NBZ	
Im Rathenau-Museum <= Besuch im Rathenau-Museum>	2.7.1924	NBZ	
Im russischen Parkett <= Russisches Theater: Im Parkett, RiR>	12.2.1927	PT	
Im Wartezimmer des Wunderdoktors	11.4.1921	NBZ	
Import und Export <= Eine Stunde im Schieberbüro>	18.1.1920	DNT	
In anderen Kneipen <KR>	24.5.1931	KZ	W III 782
In den Katakomben	21.5.1939		
In den Wäldern von Augustowo <PrK>	31.7.1920	NBZ	BSB 32 W 1 309
In der Boxerakademie <= Boxerprobe>	6.4.1923	FZ	W 1 981
In der Kapuzinergruft	27.5.1935	WSMZ	W IV 719
In Deutschland unterwegs:		FZ	W III W 2 396-418
Bäder im Riesengebirge	17.5.1925		W III 668
Glashütte	24.5.1925		W III 708
Der Rebell des Erzgebirges	27.5.1925		W III 712
Kleve, Xanten, Kalkar	31.5.1925		W III 670
Ein Herzogtum fast zu verkaufen!	5.6.1925		W III 715
Premiere in Annaberg	10.6.1925		W III 718
Besuch bei den Webern	12.6.1925		W III 720
<In einer der stillen Gassen ...>	s.d. (1924?)		W IV 831 W 2 314
In und außer Dienst <WS>	17.8.1919	DNT	S 169 W 1 43
Indien in Berlin	24.1.1921	NBZ	W 1 451
Ein Ingenieur mit Namen K. <KR>	21.6.1931	KZ	W III 798

Die Insel der Unseligen	20.4.1919	DNT	W IV 781 W 1 23
Die Internationale (poema)	17.10.1924	LL	DNT 83 W 2 32
(Interview mit Benzion Zangon)	2.2.1937	KON	
Interview ohne Worte	11.2.1924	FZ	W IV 17 W 2 48
Interviews mit Straßentypen	19.5.1919	DNT	W 1 58
Die Invaliden grüßen den General (poema)	1.8.1924	LL	DNT 79 W 2 27
Irrungen, Wirrungen	7.9.1920	NBZ	W 1 358
Ist Berlin ehrlich?	24.11.1920	NBZ	W 1 401
Jagd auf die fliehenden Polen <PrK>	30.7.1920	NBZ	BSB 26 W 1 303
Das Jahr der Erneuerung	12.11.1919	DNT	W 1 171
Ein Jahr 'Gegen-Angriff'. Freunde aus aller Welt schreiben uns	5.5.1934	GA	Ausst 268
Jawohl, mein Herr, ich bin ein Katholik (trad. d'un poema d'A. v. Duinkerken)			
"Jawoll, Herr Präsident!" <LPgRM>	6.10.1922	NBZ	BSB 55 W 1 876
Jazzband	1.5.1921	BBC	BSB 144 W 1 543
Jenseits	3.1.1921	NBZ	W 1 439
Jewgraf oder der liquidierte Heroismus <RiR>	21.12.1926	FZ	DNT 244 W III 987 W 2 650
Ein Jude geht nach Amerika <cf. Jaw>	13.3.1927	FZ	W 2 879
Juden, Judenstaat und die - "Katholiken"	26.9.1937	CS	BSB 412
Die Juden und die Nibelungen	18.8.1934	DNTB	W IV 621
Die Juden von Deutsch-Kreuz und die Schweh-Khilles <RdH>	9.8.1919	DNT	W III 830 W 1 115
Justitia (poema)	15.8.1924	LL	W 2 29
Kabarett "Schall und Rauch"	2.9.1920	NBZ	W 1 355
Kaffeehausfrühling <WS>	23.5.1919	DNT	S 169 W 1 32
Eine Kaffeehausterrasse und noch eine <WS>	10.8.1919	DNT	W 1 42
Kaiserbilder	18.7.1922	V	W 1 842
Kaiserliche Orthographie	27.1.1925	D	BSB 309 W 2 339
Die k. und k. Veteranen	18.6.1929	FZ	W IV 709
Kaisers Geburtstag	20.1.1925	D	BSB 306 W 2 335
Der Kampf um die Meisterschaft	3.3.1924	FZ	W 2 72
idem	4.3.1924	PT	

Kannitverstan	26.11.1927	FZ	W IV 353 W 2 819
Die Kanzel im Chaos	12.9.1924	FZ	BSB 302 W 2 242
Karneval	18.3.1922	FDB	W 1 771
Karneval	8.2.1931	FZ	
Karneval (poema)	7.3.1924	LL	W 2 14
Karriere	7.3.1920	DNT	S 184 W III 33 W 4 23
Das Kartell	6.1923	L	W 4 54
Der Kavalier in der Provinz	22.3.1926	FZ	W IV 134 W 2 549
Kein rasender Reporter	10.11.1934	NDB	W IV 286
Keine Spur von einem Fox!... Sentimentale Reportage <= Sentimentale Reportage>	5.1.1937	ST	
Keyser-Vorlesung	22.4.1921	BBC	
Kind und Kunst	28.12.1919	DNT	W 1 203
Ein Kind im Wartezimmer der Polizei	10.9.1938	DNTB	W IV 677
Kinder	11.9.1921	BBC	W 1 646
idem	15.9.1921	PT	
Die Kinder	17.10.1929	MNN	BSB 335
Die Kinder der Verbannten	12.10.1938	Z	W IV 175
idem	14.10.1938	DF	
Kinder ohne Heimat	18./21.2.1921	NBZ	W 1 466
Kinder nach Milano	30.12.1919	DNT	W 1 208
Die Kinder von Barcelona	19.2.1938	DNTB	W IV 665
Die Kinder von Triest	19.1.1939	PTZ	
Ein Kino im Hafen <ImF>	4.11.1925	FZ	S 234 W III 877 W 2 447
Kino in der Arena <ImF>	12.9.1925	FZ	S 221 W III 858 W 2 429
Das Kinodrama von Mayerling	12.8.1919	DNT	W 1 116
Die Kirche, der Atheismus und die Religionspolitik <RiR>	7.12.1926	FZ	DNT 230 W III 978 W 2 637
Die klagenden Ziffern	8.2.1924	FZ	W 2 45
Das klassische Gespenst	27.12.1924	FZ	W 2 310
Kleiderhandel	14.11.1922	V	W 2 896
idem	28.5.1923	AUAB	
"Kleine Fanfare"	23.11.1930	FZ	W IV 382
Kleine Kunstwanderung	28.3.1925	FZ	W 2 371
Der kleine Moriz in der Windjacke	1.5.1924	V	S 216 W 2 173
Kleine polnische Station	22.2.1931	FZ	W III 1064
Kleine Reise:		KZ	W III 760-805
Binleitung / Blick nach Magdeburg	3.5.1931		
Betrachtungen in Leipzig / Ein fröhlicher Abend	10.5.1931		
Ausflug am Sonntag / Gepäckträger Nr.7	17.5.1931		

Der Hafen von Ruhrort / In anderen Kneipen	24.5.1931		
Gustav / Ankunft in Essen	7.6.1931		
Abend in Essen / Die Bar erster und zweiter Klasse / Die andere Bar / Der Morgen aber	14.6.1931		
Ein Ingenieur mit Namen K. / Ein Arbeiter mit Namen M.	21.6.1931		
Der kleine Sacher	26.10.1919	DNT	W 1 162
Kleve, Xanten, Kalkar <IDu>	31.5.1925	FZ	W III 670 W 2 289
Klosterstraßen-Bohème	14.11.1921	BBC	W 1 677
Der Klub der armen Türken	19.11.1920	NBZ	BSB 107 W 1 397
Der Klub der Verkannten	17.3.1923	NBZ	W 1 954
Knigge im Film	16.5.1919	FW	W 1 29
Knotenpunkt am Morgen	24.6.1927	FZ	W IV 838 W 2 742
idem	3.7.1927	PT	
idem	16.4.1939	PTZ	
Der Koch in der Küche <HP>	3.2.1929	FZ	W III 578
Der Kolporteur (I)	4.1.1920	DNT	W IV 63 W 1 217
Der Kolporteur (II)	11.7.1924	FZ	W 2 216
idem	17.7.1924	NBZ	
Kommentar zu Kant (poema)	18.4.1924	LL	DNT 98 W 2 21
"Ein Komödiant könnt' einen Pfarrer lehren"	12.1.1939	PTZ	
Komödienhaus: "Die Sache mit Lola"	25.10.1920	NBZ	W 1 387
Konfektionserotik	17.4.1930	LW	W IV 861
Konferenz-Athletik	23.3.1921	NBZ	BSB 134 W 1 508
Der Kongreß	8.3.1929	PT	W III 558
"König Hunger" in der Volksbühne	29.2.1924	V	W IV 456 W 2 68
Die Konkordate	11.1.1936	EUR	
Konservativ <WS>	12.9.1919	DNT	W 1 46
Konsultation	28.11.1919	DNT	W 1 180
idem	18.10.1920	NBZ	
idem	30.1.1921	FDB	
idem	17.4.1923	AUAB	
Konzert im Sitzungssaal	15.2.1924	FZ	W 2 54
Konzert im Volksgarten	8.4.1928	FZ	W IV 844
Körperliche Erziehung der Frau	26.3.1925	FZ	W 2 370
Der Korpsstudent	24.2.1924	V	S 209 DNT 92 W IV 109 W 2 63
Kostümball in Moabit	15.2.1922	NBZ	W 1 741
Kredit!	15.12.1920	NBZ	W 1 419
Der Kriegerische <= Der moderne Berliner = Der Mann im Friseurladen>	31.1.1923	AUAB	
Der Kriegsberichterstatter	1.8.1924	LL	DNT 62 W IV 543 W 2 228

Kriegsgefangenenlager	4.4.1920	DNT	W 1 271
Kriminalaffäre Nobelpreis	3.7.1937	DNTB	W IV 647
Die Krüppel. Ein polnisches Invalidenbegräbnis <RdG>	23.11.1924	FZ	W III 840 W 2 289
Küchen-Kultur?	25.8.1920	NBZ	BSB 81 W 1 335
Die Kugel am Bein (I)	28.9.1919	DNT	W 1 145
Die Kugel am Bein (II)	27.8.1920	NBZ	W 1 341
Der Kulturbolschewismus	9.7.1932	TB	W IV 589
Kultur-Herbst	29.10.1922	V	W 1 890
Kunst des Irrsinns	23.9.1922	NBZ	W 1 867
Kunst im Ghetto	14.7.1921	BBC	W IV 452 W 1 605
Kunstasyl <= Berliner Kunstasyl>	7.1.1921	NBZ	BSB 114 W 1 444
Der Kurfürstendamm	29.9.1929	MNN	W IV 854
Kurt-Heynicke-Vorlesung	24.10.1921	BBC	
Das Lächeln der Welt	1.4.1923	BH	BSB 221
idem	Werbenummer 1924	D	
Das Lächeln der Weltgeschichte	30.4.1922	BBC	W 1 803
Die Lage der Juden in Sowjetrußland <RiR>	9.11.1926	FZ	DNT 206 W III 351 W 2 886
idem <cf. JaW>			
Die Lage in Westungarn	5.9.1919	DNT	W III 811 W 1 132
Das Land der Sonderbündler	24.10.1923	PT	W III 647 W 1 1049
Landstraßenzauber in Berlin	25.10.1920	NBZ	
Laterna Magica	25.12.1932	FZ	
Der Lausbub	20.8.1923	WSMZ	W 1 1046
Lauter Juxen <= Moderne Juxartikel>	6.1.1921	PT	W 1 442
"Der lebende Buddha"	6.5.1928	FZ	W IV 358 W 2 926
Lebende Kriegsdenkmäler	31.8.1920	NBZ	BSB 85 W 1 347
Die Lebenden über die Toten	13.6.1924	V	BSB 292 W 2 203
Lebensfreuden <II. Bar = Bar>	6.11.1921	BBC	W 1 667
"Lebensglück" als Beruf	16.2.1921	NBZ	
Legende vom Kasernenhof <poema>	25.4.1924	LL	DNT 74 W 2 22
Leipziger Prozeß gegen die Rathenau-Mörder:		NBZ	BSB 51-69 W 1 872-888
Die Dreizehn	4.10.1922		
Die Pistole	5.10.1922		
Jawoll, Herr Präsident	6.10.1922		
Der Prozeß der Geheimnisse	7.10.1922		
Staatsgericht-Hofluft	9.10.1922		
Die Zeugen	10.10.1922		

Die Frau und der Koffer	11.10.1922		
Der Oberreichsanwalt spricht	12.10.1922		
Plädoyers in Leipzig	13.10.1922		
Leitfaden für Zeitungsleser anno 1939	1.1.1939	PTZ	BSB 440
Lemberg, die Stadt <RdG>	22.11.1924	FZ	W III 836 W 2 285
idem	7.12.1924	PT	
Lemberg in Düsseldorf	16.12.1923	PT	
idem	17.12.1923	NBZ	W 1 1084
Leningrad	18.3.1928	FZ	W III 1022 W 2 915
Lenins Begräbnis im Film	13.2.1924	FZ	W IV 483 W 2 50
Lesebuch gegen Weltgeschichte	28.12.1920	NBZ	W 1 429
Ein Leserbrief und die Antwort <BaP>	7.12.1928	FZ	W 2 965
Lessing, un génie allemand	14.6.1939	MAR	BSB 449
Lettre sur la Littérature Allemande	4.8.1934	RH	
Der letzte Azteke aus Gablonz <= Begegnung mit dem letzten Azteken>	16.3.1923	PT	
"Der letzte Mann"	8.1.1925	FZ	W IV 493 W 2 324
Leute und Gegend <RdG>	20.11.1924	FZ	W III 832 W 2 281
Li-Tai-Pe in Berlin	14.8.1921	BBC	W 1 633
Der liebe Gott	s. d.		
Der liebe Gott in Rußland <RiR>	20.2.1927	FZ	W III 1019 W 2 681
Lieber Walter Mehring	14.7.1934	DNTB	W IV 423
Der Liebling	19.4.1924	FZ	W IV 113 W 2 163
Liebling der Frauen	1.3.1922	BBC	W 1 762
Die Lieblinge der Nation (poema)	1.2.1924	LL	W 2 9
Lied vom Spengler (poema)	29.8.1924	LL	W 2 30
Das literarische Leben <BaP>	2.8.1928	FZ	W III 1080 W 2 954
Literarischer Wedding	13.3.1921	FDB	W IV 185 W 1 499
idem	20.3.1921	BBC	
Literatur des Dritten Reiches	21.2.1937	NO	
Die Literatur vor Gericht	5.1.1922	BBC	W 1 701
Little Titch	2.5.1928	FZ	W IV 140 W 2 923
Lizenz vom Hakenkreuz	1.10.1937	PTZ	
Lob der Dummheit	27.9.1929	LW	W IV 231
Lob für Baden-Baden	4.9.1932	FZ	
Lobgedicht auf den Sport (poema)	25.1.1924	LL	W 2 8
Louis Hagen, der Finanzmann des Rheins	19.12.1923	PT	W IV 107 W 1 1087
Lu	1.5.1921	BBC	W 1 547
Ludendorff und das Schlachtvieh	7.3.1924	V	S 211 DNT 49 W IV 533 W 2 79

Ludwig Hardt rezitiert Franz Kafka	8.11.1924	FZ	W IV 211 W 2 275
Ludwig-Thoma-Gedächtnis-Abend Lyon <ImF>	15.2.1922 8.9.1925	BBC FZ	S 220 W III 856 W 2 427
"Die Macht des Scharlatans"	29.1.1938	DNTB	W IV 441
Madame Annette <HP>	9.2.1929	FZ	W III 586
"Das Mädchen aus der Fremde"	30.8.1920	NBZ	W 1 346
Mai und Mais <WS>	18.5.1919	DNT	W 1 30
Malvine Biviand, die Tänzerin	15.12.1920	PT	W 1 422
Man munkelt bei Schwannecke	2.6.1928	FZ	W III 540 W 2 928
Man tauscht Kinder aus	29.7.1933	DNTB	W IV 714
Der Mann aus dem Altersheim (= Der auferstandene Mensch)	20.7.1922	BBC	W IV 82
Der Mann, der die Ohrfeigen bekommt	3.11.1929	MNN	W IV 151
idem	16.11.1929	PT	
idem	18.10.1930	PT	
Der Mann, der die Visa besorgt	23.10.1923	PT	
Der Mann der Tat	14.1.1939	PTZ	
Ein Mann, ein Eid	7.1.1939	PTZ	
Der Mann im Friseurladen (<= Der moderne Berliner)	31.7.1921	BBC	W 1 621
Der Mann in der Toilette	20.1.1923	V	S 201 W 1 916
Die Mannweiber der Sittlichkeit	3.1.1924	NBZ	
idem	4.1.1924	PT	
Märchen	8.5.1921	BBC	W 1 553
Das Märchen vom Geiger	28.12.1919	DNT	S 173 W 1 205
idem	1.1.1921	PT	
idem	17.12.1921	FDB	
Das Märchen vom Sophiensaal	3.8.1919	DNT	W 1 98
"Maria Theresia"	24.11.1934	DNTB	W IV 431
Marionetten	21.11.1919	DNT	W 1 178
Marionetten auf der Wanderung	21.2.1922	NBZ	W 1 747
Der Marktplatz der Kettenhändler	25.5.1919	DNT	W 1 65
Mars oder Venus?	21.8.1919	DNT	W 1 128
Marseille <ImF> (<= Hafen von Marseille)	15.10.1925	FZ	S 229 W III 869 W 2 441
Martha Krull	11.5.1921	BBC	W 1 555
Märtyrer und Kämpfer	11.5.1938	PTZ	W IV 316
Mascottchen	30.1.1921	FDB	
Der Maulkorb für deutsche Schriftsteller	(1938?)		W IV 323
Mazdaznan	27.6.1923	NBZ	W 1 1016
Der Meister im Museum	2.5.1922	BBC	W 1 805
Melodramatische Wirklichkeit	22.1.1922	BBC	W 1 712
Der Mensch auf der Veranda. Ein Frühlingsgedicht <= Der Mensch im Glaskäfig>	5.5.1923	AUAB	W 1 1002

Der Mensch aus Pappkarton	10.2.1924	V	DNT 128 W 2 46
Ein Mensch hat Langeweile	1.9.1929	MNN	W IV 851
Der Mensch im Glaskäfig <= Der Mensch auf der Veranda>	8.7.1922	FDB	W 1 833
Menschen im Saargebiet <BaD>	16.12.1927	FZ	W III 752 W 2 801
Menschen am Sonntag	3.7.1921	BBC	W IV 796 W 1 598
idem	4.2.1923	V	
"Das Menschengesicht"	29.12.1929	MNN	W IV 372
Menschliche Fragmente	17.4.1919	PT	W 1 21
Der merkantile Superlativ <= Der Superlativismus>	11.6.1924	FZ	BSB 291 W 2 200
Der Merseburger Zauberspruch	25.12.1930	FZ	W III 690
Die Metamorphose des "Sperrsechserls"	17.3.1920	DNT	W 1 259
Metaphysik des Budgets	30.11.1919	DNT	W 1 183
"Michael Kramer"	27.9.1924	V	W 2 251
Ministerurlaub in Teutongina	14.8.1920	NBZ	W 1 329
Der mißglückte Putsch	17.6.1919	DNT	W 1 72
Mit 900 Kindern im Kino	7.3.1924	FZ	W 2 78
Modellschau	22.2.1920	DNT	W 1 246
Moderne Ausstellung	11.6.1921	BBC	W 1 586
Der moderne Berliner <= Der Kriegerische> <=Der Mann im Friseurladen>	30.1.1923	T	BSB 212
Moderne Juxartikel <= Lauter Juxen>	13.7.1923	T	
Moderne Vehikel	23.9.1919	DNT	W 1 144
Monarchie und Parteien. Brief aus Belgien s.d.(1937)			BSB 408
Der Monat Mai	9.5.1924	LL	W 2 177
Mondfinsternis auf der Sternwarte	17.10.1921	BBC	W 1 660
Montmartre in Berlin	23.12.1920	NBZ	W 1 425
Der Morgen aber <KR>	14.6.1931	FZ	W III 795
Mort de Carl von Ossietzky	6.1938	EUR	
La Mort de la Littérature Allemande	8.1933	MOIS	
Mosaik aus Ostpreußen	9.8.1920	NBZ	W 1 323
Das Moskauer jüdische Theater <RiR>			W IV 467 W 2 675
Moszkowski und Hildesheimer	7.5.1921	BBC	W 1 548
Der Motorradfahrer	30.3.1931	FZ	BSB 369
idem	19.7.1936	WT	
Die Mülli! <WS>	1.6.1919	DNT	W 1 35
Munkacs, die brave Stadt	8.1.1939	PTZ	W IV 694
Die Muse der Blinden	23.5.1919	DNT	W 1 62
Das Museum	14.3.1929	FZ	W IV 146
idem	27.3.1929	PT	
Der Musterknabe	18.12.1921	BBC	W IV 70 W 1 693
Die Mutter	25.4.1922	BBC	W 1 795
idem	27.4.1922	PT	
Mütter in der Revue	27.10.1924	FZ	W 2 273
Le Mythe de l'âme germanique	3.1938	EUR	
Der Mythos von der deutschen Seele	12.3.1938	DNTB	W IV 667

Der Nabel der Sittlichkeit	26.8.1920	NBZ	W 1 338
Nach Neunkirchen <BaD>	6.12.1927	FZ	W III 746 W 2 794
Das nachgemachte Ceylon	4.5.1926	FZ	W 2 564
idem	8.5.1926	NBZ	
idem, amb variacions	10.10.1937	WT	
Nachmittag im fremden Hotel	27.6.1931	FZ	W IV 874
Nachruf	7.7.1935	PTB	W IV 288
Nachruf auf den Hotelportier	25.2.1924	FZ	W 2 64
Nachruf auf den lieben Leser	6.8.1922	BBC	BSB 195 W 1 854
Die Nacht am Rhein <= Rheinischer Karnevalsbericht>	22.2.1926	NBZ	
Nächte in Kaschemmen	23./28.2.1921	NBZ	BSB 123 W 1 477
Nachtleben <WS>	23.5.1919	DNT	W 1 33
Der nächtliche Zeitungsartikel	4.7.1923	NBZ	W 1 1020
Der Nachtredakteur Gustav K.	21.4.1929	FZ	W III 554
idem	24.1.1937	WT	
Nachwort ...	6.11.1931	LW	
Nacktheit	4.9.1921	BBC	W IV 67 W 1 643
Nackttänze	15.1.1922	BBC	W 1 706
idem	17.1.1922	PT	
Die namenlosen Toten <= Die Toten ohne Namen>	9.2.1923	PT	
Die nationale Kurzwelle	29.10.1932	TB	W IV 612
Nationale Pyromanie	8.9.1934	PTB	BSB 397
Nationalismus im Abort	9.12.1922	V	DNT 43 W IV 525 W 1 900
Natur (poema) (I)	5.2.1914	A	
Natur (poema) (II)	25.1.1924	LL	W 2 9
Naturgeschichte des Generals	25.4.1924	LL	DNT 27 W 2 165
Nein! <WS>	28.9.1919	DNT	S 170 W 1 49
Nelson-Theater	6.10.1921	BBC	W 1 654
Nervenschock (poema)	6.10.1918	PT	S 159 W 1 1106
Die neue Bohème	27.10.1929	MNN	P BSB 332
Das neue Heim	19.7.1921	PT	W 1 611
Der neue Hofpark	12.10.1919	DNT	S 171 W 1 155
Das neue Lesebuch (poema)	28.11.1924	LL	DNT 29 W 2 33
Die neue Waschmaschine	17.11.1929	MNN	P BSB 337
Neues von Gestern	28.7.1931	FZ	W IV 876
Der neunte Feiertag der Revolution <RiR>	14.11.1926	FZ	DNT 214 W III 967 W 2 626
"Die Nibelungen"	9.4.1924	V	W 2 146

Nichts ereignet sich - in Vienne <ImF>	15.9.1925	FZ	S 223 W III 860 W 2 431
Niederlage der Gerechtigkeit	26.5.1934	DNTB	W IV 422
Nikolo	6.12.1919	DNT	W 1 185
Nizza <ImF>	26.10.1925	FZ	S 233 W III 875 W 2 446
Noch eine Episode	25.7.1919	FW	W 1 89
Noch einmal Prügel	17.5.1929	FZ	W IV 555
Nonpareille aus Amerika	21.3.1929	FZ	W IV 552
Der "Normalmensch"	27.11.1921	BBC	W 1 684
Die Not der Schwarzen (&= Der Schrei des Wilden und des Weißen)	25.12.1923	PT	
Der Notschrei eines Berufskollegen	26.8.1920	NBZ	W 1 340
"Nur echte Erlebnisse"	19.7.1927	FZ	W IV 216 W 2 749
Nur ein Halber	30.8.1919	DNT	W 1 131
Nur eine Glosse	28.8.1937	DNTB	W IV 651
Nützliche Bemerkung für Historiker	s. d.		
Der Oberreichsanwalt spricht <LPgRM>	12.10.1922	NBZ	BSB 65 W 1 885
Oberschlesien	29.5.1921	BBC	W III 639
Oedenburg <RdH>	8.8.1919	DNT	W III 824 W 1 109
Oedön von Horváths Tod	3.6.1938	PTZ	W IV 319
Oeffentliche Meinung, Zeitungen, Zensur <RiR> (&= Oeffentliche Meinung in Rußland)	28.12.1926	FZ	DNT 249 W III 991 W 2 654
Oeffentliche Meinung in Rußland (&= Oeffentliche Meinung, Zeitungen, Zensur)	29.1.1927	PT	
Oktober	8.10.1924	FZ	W 2 263
Der Onkel aus Oesterreich	8.2.1920	DNT	W 1 242
(Operettenprozeß in Berlin)	9.2.1918	F	
Die Opfer des Herrn v. Kahr	8.11.1923	NAUB	W 1 1059
Oesterreich atmet auf	s. d. (1938)		BSB 432 T+K 137
Oesterreichische Bücher	7.8.1932	FZ	W IV 408
Das österreichische Reisevisum	2.11.1923	NAUB	W 1 1055
Ostsee-Reise	6.7.1924	FZ	W III 658 W 2 210
Ein paar "Sensationsfilme"	20.11.1924	FZ	W 2 293
Ein paar Tage Deauville	28.8.1927	FZ	W III 851 W 2 752
Ein paar Worte (I)	19.8.1919	DNT	W 1 126
Ein paar Worte (II)	11.9.1919	DNT	W 1 140
Das pädagogische Schaufenster	24.5.1924	FZ	W 2 190

Panoptikum am Sonntag	10.6.1928	FZ	W III 535 W 2 931
Papier <WS>	6.10.1919	DNT	W 1 51
Papier	19.10.1919	DNT	W 1 159
Die Parade	13.5.1923	V	S 205 W 1 1002
Parade eines Gespenstes	30.4.1924	V	DNT 75 P W 2 171
Das Paradies der Jugendlichen	26.4.1922	NBZ	W 1 797
Paradoxie	13.8.1922	BBC	BSB 199 W 1 857
Pariser Paradies <= Bericht aus dem Pariser Paradies>	8.10.1937	PTZ	
idem	26.9.1937	WT	
Der Passagier	6.8.1921	BT	W 1 627
Das Passahfest	17.4.1938	PTZ	W IV 675
Die Passion	7.2.1921	NBZ	W 1 462
Pathos	17.4.1921	BBC	W 1 532
Der Patron <HP>	10.2.1929	FZ	W III 582
Perlewitz	2.12.1929	MNN	P
Persönlichkeitsrecht	30.7.1922	BBC	W IV 523 W 1 849
Petro Fedorak	1.1.1920	DNT	W 1 215
Philister im Goethe-Jahr	30.7.1932	FZ	W IV 609
Philosophie des Panoptikums	25.2.1923	BBC	W 1 939
Philosophie des Schaufensters	3.4.1923	V	DNT 127 W 1 976
Pietät des Kleinbürgers	17.3.1925	D	W 2 363
Pietät mit Handgranate	8.9.1924	FZ	W IV 545 W 2 240
idem	11.9.1924	NBZ	
idem	13.9.1924	PT	
Die Pistole <LPgRM>	5.10.1922	NBZ	BSB 53 W 1 874
Plädoyers in Leipzig <LPgRM>	13.10.1922	NBZ	BSB 68 W 1 887
Das Plakat	16.4.1921	BBC	W 1 527
"Plakate"	1.2.1920	DNT	W 1 237
Plakatkunst	22.2.1924	FZ	BSB 229 W 2 61
Pöbel	11.2.1920	DNT	W 1 244
Die Politik, die Mädels und der italienische Stern <WS>	1.6.1919	DNT	W 1 36
Polizeibericht	25.12.1920	PT	
idem	11.4.1923	V	W IV 90 W 1 983
Polizeibericht	26.2.1933	PT	
Der Polizeireporter Heinrich G.	28.4.1929	FZ	W III 548
idem	4.4.1937	PTZ	
Polnisch-russischer Krieg		NBZ	BSB 23 W 1 300
Deutsche Truppen bei Rastenburg in Bereitschaft	26.7.1920		

Eine Unterredung mit General v. Dassel	27.7.1920		
Unbotmäßigkeit der rus. Armeeführung?	28.7.1920		
Jagd auf die fliehenden Polen	30.7.1920		
In den Wäldern von Augustowo	31.7.1920		
Rote Kosaken an der Grenze	2.8.1920		
Ein Tag bei den Bolschewiken	3.8.1920		
Die Rote Armee	5.8.1920		
Das polnische Kalifornien <BaP>	29.6.1928	FZ	W III 1071 W 2 939
Populäre Kulturgeschichte	4.7.1924	FZ	W 2 208
Der Portier <HP>	24.1.1929	FZ	W III 570
idem	2.2.1929	PT	
Praktische Anwendung (poema)	25.4.1924	LL	DNT 99 W 2 23
Praterkino	4.4.1920	DNT	W 1 273
Preishog'lziag'n	20.1.1920	DNT	W 1 225
Preis-Rattenwürgen	9.2.1923	NBZ	W 1 923
idem	3.3.1923	PT	
Premiere in Annaberg <IDu>	10.6.1925	FZ	W III 718 W 2 412
Der Primgeiger	28.2.1930	MNN	P BSB 347
idem	5.3.1930	PT	
idem	31.8.1930	NWTB	
Primuspalast	16.7.1922	BBC	
Der Prinz	8.7.1922	V	S 194 DNT 67 W 1 831
Der Prinz und die Toten (poema)	1.8.1924	LL	W 2 29
Das Privatleben	6.12.1929	LW	W IV 243
Privatleben des Arbeiters	10.4.1926	FZ	W III 673 W 2 502
Probe im Wanderzirkus <= Der Frühlingszirkus>	16.7.1923	NAUB	
Ein Professor	26.2.1921	BT	W 1 486
Professor Brunner im Hörsaal	14.12.1921	BBC	W 1 692
Professoren des Mordes	15.8.1933	DF	
Prognose für den Zigeunerkönig	17.7.1937	DNTB	W IV 174
Proletarisierung der Häuser	8.11.1919	DNT	W 1 168
Die Prominenten	23.2.1921	BBC	W 1 484
Prosa der Verschwörung. Eine unpolitische Betrachtung	16.7.1922	BBC	W IV 80 W 1 838
Der Prozeß Caro-Petschek	16.7.1932	FZ	W IV 598
Der Prozeß der Geheimnisse <LPgRM>	7.10.1922	NBZ	BSB 57 W 1 877
Prozeß im Halbdunkel	4.6.1924	FZ	DNT 60 W IV 537 W 2 195
Der Prozeß vom Normalmenschen	4.6.1923	FZ	BSB 222 W 1 1008
Psychiatrie (I)	28.6.1930	TB	W IV 567
Psychiatrie (II)	24.7.1937	DNTB	W IV 649

Die Puppen	13.10.1929	MNN	W IV 856
idem	18.10.1929	PT	
Pyjama-Literatur	26.3.1924	V	W 2 137
Rabindranath Tagore <= Berlin und Indien = Rabindranath Tagore in Berlin>	3.6.1921	BBC	W IV 191 W 1 577
Rabindranath Tagore in Berlin <= Rabindranath Tagore = Berlin und Indien>	7.6.1921	PT	
Radiophon	28.3.1922	BBC	BSB 185 W 1 780
Rainer Maria Rilkes "Marien-Leben"	s.d.		W IV 329
Rast angesichts der Zerstörung	24.6.1938	DNTB	W IV 884
Rast in Jablonowka	23.9.1939	DNTB	W IV 224
Das "Räubernest" ist ein Patrizierhaus	24.3.1921	NBZ	W 1 511
Der Rauch verbindet Städte	18.3.1926	FZ	W III 545 W 2 547
Rauchverbot im Speisewagen	24.8.1920	NBZ	W 1 335
Die reaktionären Akademiker	1.2.1920	DNT	S 178 DNT 87 W 1 233
Der Rebell des Erzgebirges <IDu>	27.5.1925	FZ	W III 712 W 2 403
Die Rebellion der Totengräber	13.4.1921	NBZ	
idem	13.4.1921	PT	
Das Recht auf Oberschlesien	28.5.1921	NBZ	W 1 567
Eine Rede Rudolf Borchardts	14.2.1930	LW	W IV 258
Rede über den alten Kaiser	1.7.1939	öP	W IV 771
Der "Refräng" <= Der "Refräng" im Nachtleben = Der Berliner "Refräng">	8.3.1924	NBZ	
Der "Refräng" im Nachtleben <= Der "Refräng" = Der Berliner "Refräng">	5.3.1924	PT	W 2 75
idem	7.3.1924	FZ	
Regen	10.1.1922	BBC	W 1 705
idem	12.12.1922	V	
Der Regenschirm	31.5.1921	NBZ	W 1 573
Der Regisseur	7.3.1919	FW	W 1 19
Rehabilitierung der Schwarzen	15.5.1921	BBC	W 1 558
Rehabilitierung des deutschen Frühlings	27.3.1921	BBC	W 1 514
idem (abreujat)	30.3.1923	T	
Rehabilitierung "Raffkes"	4.2.1923	BBC	W IV 85 W 1 921
Reichstagsauflösung	15.3.1924	FZ	BSB 231 W 2 90
"Reigen"	24.12.1920	NBZ	W 1 426
Reise	2.10.1921	BBC	W 1 649
idem (abreujat)	5.12.1921	PT	
idem	8.5.1923	AUAB	
idem	26.5.1923	LTB	
Reise durch Deutschlands Winter	9.12.1923	FZ	W III 651 W 1 1076

Reise durch Galizien:		FZ	W III 832 W 2 281
Leute und Gegend	20.11.1924		
Lemberg, die Stadt	22.11.1924		
Die Krüppel. Ein polnisches Invalidenbegräbnis	23.11.1924		
Reise durch Galizien	27.11.1924	PT	
Reise durchs Heanzenland:		DNT	W III 819 W 1 100
Die Grenze	7.8.1919		
Der Anschluß Deutsch-Westungarns / Sauerbrunn / Oedenburg	8.8.1919		
Zinkendorf oder Nagy-Zenk / Deutsch- Kreuz / Die Juden von Deutsch-Kreuz und die Schweh-Khilles	9.8.1919		
Reise in Kaffee <= Der Reisende in Kaffee erzählt>			
	11.11.1923	PT	W IV 103 W 1 1064
Reise in Rußland:		FZ	DNT 149 W III 935 W 2 591
I Die zaristischen Emigranten	14.9.1926		
II Die Grenze Niegoreloje	21.9.1926		
III Gespenster in Moskau	28.9.1926		
IV Auf der Wolga bis Astrachan	5.10.1926		
V Die Wunder von Astrachan	12.10.1926		
VI Der auferstandene Bourgeois	19.10.1926		
VII Das Völker-Labyrinth im Kaukasus	26.10.1926		
VIII Wie sieht es in der russischen Straße aus?	31.10.1926		
IX Die Lage der Juden in Sowjetrußland	9.11.1926		
X Der neunte Feiertag der Revolution	14.11.1926		
XI Rußland geht nach Amerika	21.11.1926		
XII Die Frau, die neue Geschlechtmoral und die Prostitution	1.12.1926		
XIII Die Kirche, der Atheismus, die Religionspolitik	7.12.1926		
XIV Die Stadt geht ins Dorf	12.12.1926		
Die russische Frau von heute	19.12.1926		
XV Jewgraf oder der liquidierte Heroismus	21.12.1926		
XVI öffentliche Meinung, Zeitungen, Zensur	28.12.1926		
XVII Die Schule und die Jugend	18./19.1.1927		
Russisches Theater: Im Parkett	5.2.1927		
Das Moskauer jüdische Theater	s.d.		
Der liebe Gott in Rußland	20.2.1927		
Das heilige Petroleum	s.d.		
Ueber die Verbürgerlichung der russischen Revolution	s.d.		
Reise mit einer schönen Frau	19.9.1926	FZ	W IV 135 W 2 694
idem	1.10.1926	NBZ	

Reise nach Albanien:		FZ	W III
			W 2 710
Beim Präsidenten Achmed Zogu	29.5.1927		W III 1033
Südslawien und Albanien - innere Probleme			
	8.6.1927		W III 1037
Einzug in Albanien	11.6.1927		W III 594
Die Hauptstadt Tirana	15.6.1927		W III 1043
Das albanische Volk	21.6.1927		W III 1045
Die albanische Armee	29.6.1927		W III 1049
Wo der Weltkrieg begann	3.7.1927		W III 1051
Die Zivilisierten im Barbarenland	7.7.1927		W III 1054
Artikel über Albanien	30.7.1927		W III 596
Reise nach Kultur-Wien	19.6.1921	BBC	W 1 592
Reiselektüre	7.6.1931	FZ	W IV 271
Der Reisende in Kaffee erzählt <= Reise in Kaffee>			
	7.7.1924	FZ	
idem	29.7.1924	NBZ	
Reisende mit Traglasten	4.3.1923	BBC	W IV 818
			W 1 941
idem	17.2.1924	FZ	
idem	21.2.1924	PT	
Reklame-Messe	30.4.1925	FZ	W 2 394
"La Renaissance Latine"	15.5.1926	FZ	W IV 550
			W 2 572
Die Rentabilität der Faulheit	21.12.1919	DNT	W 1 198
Restenausverkauf in der Theateragentur	27.7.1923	NAUB	BSB 225
			W 1 1035
Revolution der Kinderreichen	29.3.1922	PT	W 1 782
Rheinischer Karnevalsbericht <= Die Nacht am Rhein>			
	19.2.1926	FZ	W 2 541
Richard ohne Königreich	9.1.1923	NBZ	BSB 205
			W 1 909
Richard-Oswald-Lichtspiele	1.8.1922	BBC	W 1 851
Richtigstellung	6.11.1937	DNTB	W IV 305
Ring der Nibelungen	7.7.1934	DNTB	W IV 619
Ringelspiel	25.3.1920	DNT	W 1 266
Ritter Meuchelmord (poema)	18.4.1924	LL	DNT 72
			W 2 19
Riviera in Kagran	16.7.1923	WSMZ	W 1 1025
Roman vom grünen Rasen	20.9.1931	FZ	W IV 402
"Romantik" des Reisens	6.6.1926	FZ	W III 677
			W 2 574
idem	9.8.1930	PT	
Romantik in Vitrinen	7.10.1925	FZ	W 2 507
Rose Gentschow	10.4.1924	PT	W IV 111
			W 2 151
idem	16.4.1924	FZ	
Die Rote Armee <PrK>	5.8.1920	NBZ	BSB 40
			W 1 315
Rote Kosaken an der Grenze <PrK>	2.8.1920	NBZ	BSB 36
			W 1 312
Rückkehr	6.2.1922	BBC	W 1 736
Ruhr-Totenfeier mit Shimmyklang	21.4.1923	V	DNT 45
			W 1 993

Rummel bis zehn	7.5.1922	BBC	W 1 808
Rundgang um die Siegestsäule	15.3.1921	NBZ	BSB 132 W 1 502
idem	17.3.1921	PT	
Die russische Frau von heute <RiR> <= Die Frau in Rußland>	19.12.1926	FZ	W III 1013 W 2 647
Russische Ueberreste - Die Textilindustrie in Lodz <BaP>	19.7.1928	FZ	W III 1075 W 2 949
Russisches Theater. Im Parkett. <RiR> <= Im russischen Parkett>	5.2.1927	FZ	W III 1016 W 2 672
Rußland geht nach Amerika <RiR>	23.11.1926	FZ	DNT 219 W III 970 W 2 629
Sadhu Sundar Sing	8.4.1922	PT	W 1 790
St. Quentin, Perronne, die Maisonette	2.5.1926	FZ	W III 847 W 2 559
Der Sammler Goethe	10.4.1921	BBC	
Die sanierte Stadt	6.1.1924	PT	W III 656 W 2 3
"Satan, Freiheit, Revolution"	22.10.1921	BBC	W 1 661
Sauerbrunn <RdH>	8.8.1919	DNT	W III 822 W 1 107
Sauerkraut	20.8.1919	DNT	W 1 127
Scha-u-ra	4.5.1921	BBC	W 1 547
Schaffranitz	15.4.1923	BBC	W 1 986
"Schall und Rauch" (I)	2.10.1920	NBZ	W 1 380
"Schall und Rauch" (II)	9.12.1920	NBZ	W 1 413
Der Schalter (poema)	22.2.1924	LL	DNT 132 W 1 12
"Schäm dich - Lotte". Thalia Theater	3.9.1921	BBC	
Schatten des Vorworts	15.11.1925	FZ	W 2 510
Schatzgräber in der Allee	22.2.1922	NBZ	W 1 750
Das Schießpulver	14.3.1920	DNT	W 1 254
Das Schiff der Auswanderer	15.2.1923	NBZ	
idem	18.2.1923	PT	W III 641 W 1 931
Schillerpark	23.10.1921	BBC	W IV 812 W 1 662
idem (abreujat)	5.5.1923	V	
Der Schleier	8.2.1920	DNT	S 181 W 1 239
Schluß mit der "Neuen Sachlichkeit"	17./24.1.1930	LW	W IV 246
Schokolade <WS>	18.5.1919	DNT	W 1 31
Die Scholle	29.1.1930	MNN	W IV 859
Die Scholle	16.6.1939	Z	
Die Scholle. Ein Lesebuchstück	7.3.1930	PT	
Schönbrunn	4.11.1919	DNT	W 1 165

Die Schönheitskönigin	14.2.1930	MNN	BSB 349
idem	16.2.1930	PT	
Der Schrei des Wilden und des Weißen <≈ Die Not der Schwarzen>			
	12.12.1923	FZ	W IV 528
			W 1 1081
Der Schrei nach dem Fremden	29.2.1924	FZ	W 2 65
Schriftsteller 1934. Eine Umfrage	21.1.1934	PTB	
Schuhriemen bitte! <WS>	15.6.1919	DNT	W 1 37
Die Schule und die Jugend <RiR> <≈ Schule und Jugend in Rußland>			
	18./19.1.1927	FZ	DNT 257
			W III 996
			W 2 659
Schule und Jugend in Rußland <≈ Die Schule und die Jugend>			
	22.1.1927	PT	
Ein Schuß Pulver	26.2.1922	BBC	W 1 757
Der Schuß um Mitternacht <WS>	12.9.1919	DNT	W 1 47
Seifenblasen <WS>	10.9.1919	DNT	W 1 44
Schwarz-gelbes Tagebuch ("Gestern am späten Abend")			
	15.2.1939	öP	W IV 742
Schwarz-gelbes Tagebuch ("Der tierische Ernst")			
	1.3.1939	öP	W IV 747
Schwarz-gelbes Tagebuch ("An der Grenze zwischen Karpathorußland")			
	11.3.1939	öP	W IV 750
Schwarz-gelbes Tagebuch ("Der elfte März ist nicht das Datum")			
	1.4.1939	öP	W IV 752
Schwarz-gelbes Tagebuch ("Ich lese einen Artikel des großen")			
	15.4.1939	öP	W IV 757
Schwarz-gelbes Tagebuch ("Er, dessen Namen nicht genannt sein darf")			
	1.5.1939	öP	W IV 763
Die Schwarzen im Ruhrgebiet	5.3.1923	G	W 1 947
"Schwarzes Land"	1.11.1925	FZ	W 2 509
Schweigen im Dichterwald	16.11.1923	PT	W IV 203
			W 1 1068
Sechs Fuß tief	2.9.1920	NBZ	W 1 352
Sechstagerennen <= Berliner Sechstagerennen>			
	24.2.1922	PT	W 1 752
6647	7.4.1922	BBC	W 1 789
Der Segen des ewigen Juden	1938	W	BSB 418
Der sehr elegante Reisende	8.8.1924	FZ	BSB 300
			W 2 233
idem	13.8.1924	NBZ	
Seine k. und k. apostolische Majestät	6.3.1928	FZ	W III 624
			W 2 910
idem	11.3.1928	PT	
idem	23.7.1939	DIP	
Selbstverriß	22.11.1929	LW	W IV 240
Selig die Friedfertigen	9.2.1918	F	W 1 10
Sensationen im Aquarium <≈ Berliner Aquarium>			
	17.7.1923	NAUB	
Sentimentale Reportage <= Keine Spur von einem Fox!...>			
	14.9.1927	FZ	W III 561
			W 2 756
idem	30.9.1927	PT	
Shakespeare und Dada	30.10.1920	NBZ	W 1 389

Shaw auf einer Kremlkanone	19.8.1931	FZ	W IV 272
Sieben Lamas sind angekommen	4.4.1925	FZ	W 2 375
Der 70jährige Kadelburg	26.7.1921	BBC	W 1 619
Sieg der Vernunft	18.11.1921	BBC	W IV 196 W 1 681
Silvester der "Mondänen"	2.1.1926	FZ	W 2 529
Soldaten (poema)	10.2.1918	PT	S 158 W 1 1105
Soll die deutsche Rechtschreibung reformiert werden? (Umfrage)			
	18.7.1930	LW	W IV 268
Sommerliche Wandlung	25.6.1922	BBC	W 1 829
Sommerspielzeit im Osten	9.5.1922	BBC	W 1 810
Sommerzeit	25.3.1920	DNT	W 1 268
Sonntag	8.2.1920	DNT	W 1 240
Sonntag in Mitteleuropa	19.9.1920	FDB	W 1 371
Sonntags zwischen vier und sechs	22.3.1930	MNN	P BSB 352
Sonntagsreiter <= Berliner Sonntagsreiter >	2.8.1922	V	DNT 110 W 1 853
Sorgen des Kurfürstendamms	15.4.1923	V	W 1 990
Der Souffleur	1.6.1922	BBC	W IV 78 W 1 821
idem	9.5.1924	V	S 217
Sowjetausstellung in Berlin	29.10.1920	NBZ	BSB 101 W 1 387
Späte Mahnung an Quidde (poema)	4.4.1924	LL	W 2 18
Spaziergang	24.5.1921	BBC	W IV 793 W 1 564
Spaziergang in Warschau	11.9.1926	IB	W III 1061 W 2 588
Spielzeug (I)	20.11.1920	NBZ	W 1 400
Spielzeug (II)	23.11.1925	FZ	BSB 315 W 2 514
Der Sport-Schmök	12.7.1930	TB	W IV 581
Der Spruch an der Wand	17.1.1922	BBC	W 1 708
Die Staatenlosen	7.12.1929	PT	
Staatsgericht-Hofluft <LPgRM >	9.10.1922	NBZ	BSB 58 W 1 878
Die Stadt geht ins Dorf <RiR >	12.12.1926	FZ	DNT 238 W III 983 W 2 643
Stadtfrühling	21.3.1920	DNT	S 191 W 1 264
Statt eines Artikels	17.10.1936	DNTB	W IV 629
"Das steinerne Berlin"	5.7.1930	TB	W IV 376
Der sterbende Gaul (poema)	10.1.1917	IKZ	W 1 1103
Die sterbenden Tänzer	3.8.1924	FZ	W III 662 W 2 230
idem	5.8.1924	NBZ	
Stiefelputzer	24.4.1921	PT	BSB 143 W 1 538
Stierkampf	s. d.		P

Stierkampf am Sonntag <ImF>	1.10.1925	FZ	S 227 W III 865 W 2 437
Die Stimme der Fremde	24.2.1939	Z	
Die Stimme seines Herrn	10.7.1921	BBC	BSB 152 W 1 602
Stimmen der Völker: 5-Uhr-Tee in der Staatsbibliothek			
	30.11.1921	BBC	W 1 687
"Stirbe"	13.1.1939	PTZ	
Die Straße	27.6.1919	PT	
Straßenbahn im Ruhrgebiet <= Trübsal einer Straßenbahn im Ruhrgebiet>			
	25.3.1926	NBZ	
Ein Strauß ist kein Pferd	6.9.1924	FZ	W 2 239
Streiflichter	3.10.1919	FW	W 1 148
Der Streit um "Joseph"	31.5.1921	BBC	
Der Strich (poema)	8.2.1924	LL	W 2 10
Der Stuhl meines Schneiders <= Aus der Berliner Unterwelt>			
	2.12.1920	PT	
Stunde im Frühlingsrummel <= Stunde im Rummel>			
	16.5.1924	FZ	BSB 289 W 2 186
Stunde im Rummel <= Stunde im Frühlingsrummel>			
	30.4.1923	FZ	W 1 995
Südslawien und Albanien - innere Probleme <RnA>			
	8.6.1927	FZ	W III 1037 W 2 714
Der Superlativismus <= Der merkantile Superlativ>			
	26.2.1923	AUAB	
Sylt, ein bedauerlicher Vorfall	17.4.1921	FDB	BSB 140 W 1 535
Das Taftkleid	13.12.1919	PT	W 1 191
Ein Tag bei den Bolschewiken <PrK>	3.8.1920	NBZ	BSB 38 W 1 314
Der Tag des verbrannten Buches (Umfrage)	4./5.1935	UZ	Ausst 268
Die Tagespresse als Erlebnis	4.10.1929	LW	W IV 234
Tanzabend Annie Lieser	22.11.1920	NBZ	
Tanzabend Gertrude Barrison	11.8.1920	NBZ	
Die Tänzer Gottes <= Die Tänzer Gottes und die Straßenbahn>			
	13.4.1923	PT	
Die Tänzer Gottes und die Straßenbahn <= Die Tänzer Gottes>			
	29.3.1923	NBZ	BSB 217 W 1 965
Der tapfere Dichter	20.2.1924	V	S 207 DNT 139 W IV 205 W 2 59
idem	22.2.1924	PT	
Tausendundeine Nacht	6.11.1938	PTZ	

Teisinger	21.1.1920	DNT	S 177 DNT 38 W IV 513 W 1 227
Der Tempel der Seide	29.1.1923	NBZ	W 1 918
Der Tempel Salomonis in Berlin	2.10.1920	NBZ	BSB 98 W 1 381
Der Tendenzfilm	2.5.1919	FW	W 1 27
Der Tennismeister	16.4.1931	FZ	BSB 371
Das Testament des Dichters	25.1.1922	BBC	W IV 198 W 1 718
Theater im Parkett	28.9.1930	NWTB	
Theater im Urzustand	12.5.1921	BBC	W 1 556
Theater-Bericht	29.11.1925	FZ	W IV 835 W 2 516
Theaterbericht	5.3.1939	PTZ	
Die theosophische "Laienpredigt" <=Theosophische Laienpredigt>	23.7.1923	NAUB	
Theosophische Laienpredigt <= Die theosophische "Laienpredigt">	30.7.1923	FZ	W IV 15 W 1 1038
Tiere (I)	7.3.1920	DNT	S 188 W 1 252
idem	7.11.1920	FDB	
Tiere (II)	8.5.1921	BBC	W 1 550
Tiere - Rückkehr in den Zirkus	3.11.1921	BBC	W 1 665
Die Tinte nicht wert	14.5.1938	DNTB	W IV 317
Der Tod des "König Midas"	7.5.1924	FZ	W 2 176
Tod im Frühling (poema)	9.5.1924	LL	W 2 24
Der Tod im Zirkus <≈ Der Clown>	26.1.1921	NBZ	W 1 453
Die Todesopfer des Großstadtmgens	9.7.1923	WSMZ	W 1 1022
Die Toilettefrau	18.1.1924	LL	W 2 4
Die tönende Mauer	24.1.1922	NBZ	BSB 166 W 1 715
idem	4.2.1922	PT	
"Tolkening" im Dramatischen Theater	4.10.1924	V	W 2 254
"Der Tor und der Tod" und "Elektra"	23.10.1920	NBZ	W 1 386
Toreador	1.3.1918	F	W 1 11
Tote Welt	5.2.1922	BBC	BSB 173 W 1 731
Die Toten ohne Namen <= Die namenlosen Toten>	17.1.1923	NBZ	BSB 208 W 1 914
idem	21.1.1923	FZ	
Die Toten vom Stephansplatz	31.7.1919	DNT	W 1 91
Toten-Messe	19.3.1938	DNTB	W IV 729
Totenfeier um Mitternacht	2.3.1925	FZ	W IV 98 W 2 353
Tournon <ImF>	23.9.1925	FZ	S 225 W III 862 W 2 434
"Die Tragödie eines Großen"	11.7.1920	FDB	W 1 291
Training	16.3.1922	BBC	W 1 769
Trara! <WS>	1.6.1919	DNT	W 1 36

Trianon-Theater	24.9.1920	NBZ	W 1 377
Trübsal einer Straßenbahn im Ruhrgebiet	9.3.1926	FZ	W III 543 W 2 544
"Tua Culpa"	3.3.1939	ÖP	W IV 442
Die Tungusen	8.8.1930	LW	
Typen aus dem Glashaus	24.10.1919	FW	W 1 161
Die Tyrannei der Stunde	12.10.1919	DNT	W 1 152
U 35	9.7.1920	NBZ	W 1 290
U. T. Rollendorffplatz	19.2.1922	BBC	
über Albanien	9.4.1939	PTZ	
über Albanien	6.5.1939	NVZ	
über das 'Dokumentarische'	16.7.1938	DNTB	W 1956, 3
über die Satire	2.1.1916	OIZ	W 1 6
über die Tendenzen seines Schaffens	2.1930	KOL	
über Völker und ihre Vertreter	17.12.1938	DNTB	W IV 681
Die überschätzung der Jungen	17.2.1930	MNN	W IV 261
übersinnliches	2.4.1922	BBC	W 1 783
Der Ukas des Zaren Ebert	15.4.1924	D	W 2 161
Die ukrainische Minderheit <BaP>	12.8.1928	FZ	W III 1083 W 2 957
Der ukrainische Nationalismus - ein deutsches Patent	13.1.1939	Z	BSB 443
Ukrainomanie	13.12.1920	NBZ	W 1 417
Ukrajinkustarspilka	18.7.1922	BBC	W 2 840
Ultra-Beschießung einer Küste	21.8.1932	FZ	
(Umfrage zum 25. Todestag von Emile Zola) <= Emile Zola - Schriftsteller ohne Schreibtisch>	1927	NB	
Der unbekannte Clown von Barcelona	26.1.1939	PTZ	BSB 447
Unbotmäßigkeit der russischen Armeeführung? <PrK>	28.7.1920	NBZ	BSB 25 W 1 302
Und der Regen regnete jeglichen Tag ...	1.2.1939	PTZ	BSB 448
Une heure avec Joseph Roth (entrevista)	2.6.1936	NL	
Unerbittlicher Kampf	12.12.1934	PTB	W IV 287
Ungeziefer (poema)	10.10.1924	LL	DNT 81 W 2 30
Ein Unpolitischer geht in den Reichstag	30.5.1924	FZ	W IV 32 W 2 191
Das Unsagbare	s. d. (1938)		W IV 687
Unser Liebling im Schnee	12.1.1923	V	W 1 912
Unser Vaterland, unsere Epoche	15.1.1939	PTZ	W IV 889
Unsere Setzerei	25.12.1925	FZ	W IV 46 W 2 521
Unter dem Protektorat	26.1.1919	PT	
Unter französischen Fahnen	11.3.1921	NBZ	W 1 494
Unter Tag <BaD>	27.11.1927	FZ	W III 738 W 2 787
Das "Unterbewußtsein" im Film	20.3.1924	FZ	W 2 130
Eine Unterredung mit General v. Dassel <PrK>	27.7.1920	NBZ	BSB 24 W 1 301

Unterricht in Geographie	11.1.1939	PTZ	
Unterwelt <= Berliner Aquarium>	17.7.1921	BBC	W IV 800 W 2 608
Unveröffentlichter Autor	13.4.1921	BBC	W 1 527
"Der unwiderstehliche Kassian"	2.10.1924	V	W 2 252
Die unwirkliche Kulisse	18.10.1924	FZ	W 2 270
idem	23.10.1924	NBZ	
idem	12.1.1929	K	
Ur und die bestätigte Sintflut	30.11.1930	FZ	
Das Urteil der Geschichte	21.8.1920	NBZ	BSB 80 W 1 332
Vae Victis	3.4.1938	DW	
Vae Victis	1938	TP	
Valeriu Marcu: "Männer und Mächte der Gegenwart"			
	4.4.1930	LW	W IV 375
Das Varieté der Besitzlosen	20.10.1920	NBZ	
idem	19.5.1923	V	W 1 1004
"Vasantena" in der Volksbühne	26.4.1924	V	W 2 166
"Der Vater"	20.11.1932	FZ	W IV 417
Das Vaterhaus	22.3.1930	TB	W IV 565
Venus und Adonis	24.4.1921	BBC	W 1 537
Verfilmung eines Mordprozesses	13.4.1930	MNN	BSB 361
idem	13.4.1930	FZ	
Vergebliche Ruhrpropaganda	3.4.1923	G	W 1 977
Vergnügungsindustrie	30.4.1939	PTZ	
Verkehrte Welt	11.2.1923	BBC	W IV 815 W 1 926
Verleger in Oesterreich oder oesterreichische Verleger?			
	29.8.1937	CS	W IV 296
"Verleger-Tee"	18.9.1924	FZ	W IV 209 W 2 245
Das verlorene Indien	25.2.1921	BBC	W 1 513
Vernichtung eines Kaffehauses	21.10.1927	FZ	W IV 841 W 2 768
Versammlung der Bühnenschriftsteller	14.1.1925	FZ	W IV 215 W 2 330
Verschneite Welt	19.11.1919	DNT	W 1 176
"Versuchsklassen"	21.3.1920	DNT	S 190 W 1 261
Die vertriebene deutsche Literatur	7.3.1937	NO	BSB 400
Verwirrung <WS>	27.11.1919	DNT	W 1 53
Vestibül <= Hotelfrühling> <≈ Eine Stunde Millionär>			
	1.7.1921	BBC	W 1 595
Victoria Victis! Zur Rede des Bundeskanzlers			
	6.3.1938	CS	W IV 726
Das vierte Italien:		FZ	W III 1092 W 2 976
Erste Begegnung mit der Diktatur	28.10.1928		
Diktatur im Schaufenster	4.11.1928		
Die allmächtige Polizei	11.11.1928		
Die Gewerkschaft des Schreibenden	22.12.1928		<només a W 2>

40 Mann = 6 Pferde	9.11.1923	PT	W IV 527 W 1 1062
Vision	18.8.1935	CS	W IV 722
Das Völker-Labyrinth im Kaukasus <RiR>	26.10.1926	FZ	DNT 192 W III 957 W 2 616
Völkische Studenten u. völkisches Deutsch	25.7.1922	V	W IV 521 W 1 847
Volksbühne (<= Berliner Theater>)	26.9.1924	V	W 2 249
Volkscafé	25.12.1919	DNT	W 1 200
"Ein Volksfeind". Steglitzer Schloßparktheater	4.4.1922	BBC	W 1 786
Vom Abbau der Preise	6.7.1919	DNT	W 1 80
Vom Attentäter zum Schmock	26.7.1930	TB	W IV 379
Vom persönlichen Stil	1.3.1918	F	W 1 12
Von Barfußgängern und Wassertretern	6.7.1919	DNT	W 1 78
Von Büchern und Lesern	16.4.1921	BT	W IV 188 W 1 529
Von einem der auszog, das Gruseln zu lernen	15.8.1919	DNT	W 1 120
Von Hunden und Menschen	1.8.1919	DNT	DNT 33 W 1 95
Von Rittern und Rossen	30.11.1920	PT	W 1 407
Vorlesungsabend als Protest	22.3.1921	BBC	W 1 506
Vormittagsprobe im Zirkus	20.8.1923	WSMZ	W 1 1044
Vorstadttheater	s. d.		P
Vorwort zu meinem Roman "Radetzky marsch"	17.4.1932	FZ	W IV 405
Wahlkampf in Berlin	29.4.1924	FZ	W IV 29 W 2 169
Das Waldmännlein vom Potsdamer Platz <= Das Waldmännlein vom Stephansplatz>	27.3.1923	FZ	
Das Waldmännlein vom Stephansplatz <= Das Waldmännlein vom Potsdamer Platz>	14.12.1919	DNT	W 1 194
"Wallenstein" im Staatstheater	11.10.1924	V	W 2 265
Die Wanderung des amerikanischen Mehls	8.6.1919	DNT	W 1 70
Wandkalender <= Gedicht von Wandkalendern>	1.1.1938	WT	
Das Warenhaus und das Denkmal <BaD>	12.1.1928	FZ	W III 724 W 2 772
Die Wärmestube der Emigranten	6.2.1922	NBZ	W 1 733
Wartesaal IV. Klasse	26.11.1920	NBZ	W 1 405
Das Wartezimmer	27.1.1924	V	W 2 37
Was liest der Berliner?	28.1.1921	NBZ	W 1 455
Was liest man in Wien?	23.7.1923	WSMZ	W 1 1030
Was Reporter verschweigen müssen (Umfrage)	23.3.1928	LW	
Wassermanns letzter Roman	29.9.1934	DNTB	W IV 428
Die 'Wasserzeichen' von Großberlin	17.7.1920	NBZ	W 1 296
Die wehrhaften Mannen von Hütteldorf	26.7.1919	DNT	W 1 90
Weihnachten bei den Alten	24.12.1920	NBZ	W 1 427
Weihnachten in Cochinchina <= Cochinchina>	18.12.1929	PT	W III 619

Weihnachten moderner Junggesellen	25.12.1928	FZ	W IV 846 W 2 1000
Die Weißgeldwechselstube	18.7.1919	DNT	W 1 84
Welt im Bild (Sonderwerbenummer)	1924	D	
Welt im Eis	29.1.1922	BBC	W 1 725
Die Welt im Stift	22.12.1920	NBZ	W 1 424
Die Welt in der Stadt	7.6.1921	NBZ	W 1 583
Die Welt ist klein	21.1.1921	PT	W 1 450
Die Welt mit den zwei Seiten	14.10.1922	V	DNT 41 W 1 888
Die Welt ohne Erste	24.10.1921	BBC	W 1 664
Die Weltfliegerin	5.10.1931	FZ	
Der Weltfriede	s.d.		
Weltgericht	16.10.1921	BBC	W 1 658
idem, abreujat	29.5.1923	V	
Die Weltgeschichte aus Zinn	7.11.1930	FZ	
Welträtzel (poema)	17.10.1915	OIZ	S 156 W 1 1100
Weltuntergang (I)	18.12.1919	DNT	W 1 196
Weltuntergang (II)	10.2.1921	PT	W 1 463
idem	15.2.1921	BT	
Wenn Berlin Wolkenkratzer bekäme...	18.1.1921	NBZ	BSB 117 W 1 447
Wenn man Arbeit sucht...	2.2.1921	NBZ	BSB 120 W 1 458
Wer ist Dr. Nolda?	22.4.1939	PTZ	
Wer ist Ginster?	25.11.1928	FZ	W IV 360 W 2 996
Das Werk <BaD>	28.1.1928	FZ	W III 759 W 2 811
idem, abreujat	1.2.1928	PT	
Weshalb die Liebe erlischt	19.1.1922	NBZ	BSB 163 W 1 710
Wie es an der Grenze gewesen wäre <BaD>	16.11.1927	FZ	W III 724 W II 772
Wie ich Leipzig sah	2.10.1922	LM	W 1 869
Wie man eine Revolution feiert	7.1925		W IV 833 W 2 419
Wie sieht es in der russischen Straße aus? <RiR>	31.10.1926	FZ	DNT 201 W III 963 W 2 622
Wie werde ich adlig? <= Ahnenfabrik GmbH>	5.3.1923	NBZ	W 1 944
Der Wiederaufbau des Menschen	6.6.1921	NBZ	W 1 580
Wiederbelebung durch 20 000 Zinnsoldaten	23.9.1924	FZ	W 2 247
Ein Wiedersehen	18.8.1929	MNN	W IV 848
idem	28.8.1929	PT	
Wiege	17.12.1931	LW	W IV 882
Wiegenfest	1.5.1939	öP	W IV 702
Wiener Hoffnungslichter	13.8.1919	DNT	W 1 118
Der Wiener Prater	28.5.1938	DNTB	W IV 736
Wiener Symptome:	18.5.1919	DNT	W 1 30
Mai und Mais / Schokolade			

Wiener Symptome:	23.5.1919	DNT	W 1 32
Kaffeehausfrühling			S 169
Nachtleben			
Wiener Symptome:	1.6.1919	DNT	W 1 35
Die Mülli / Trara! / Die Politik, die Mädels und der italienische Stern			
Wiener Symptome:	15.6.1919	DNT	W 1 37
Schuhriemen bitte! / Der General / Die Galgenfrist			
Wiener Symptome:	22.6.1919	DNT	
Barrikaden / Heimgekehrt			
Wiener Symptome:	10.8.1919	DNT	W 1 42
Eine Kaffeehausterrasse und noch eine			
Wiener Symptome:	17.8.1919	DNT	W 1 43
In und außer Dienst			S 169
Wiener Symptome:	10.9.1919	DNT	W 1 44
Seifenblasen / Es wird eingestiegen			
Wiener Symptome:	12.9.1919	DNT	W 1 46
Konservativ / Der Schuß um Mitternacht			
Wiener Symptome:	28.9.1919	DNT	W 1 48
Die Folgen			
Nein!			S 170
Wiener Symptome:	6.10.1919	DNT	W 1 50
Zwei / Papier			
Wiener Symptome:	8.11.1919	DNT	W 1 52
Divergenzen			
Wiener Symptome:	27.11.1919	DNT	W 1 53
Verwirrung			
Wiener Symptome:	21.12.1919	DNT	W 1 55
Die heilige Flamme / Eine Geschichte			
Wiener Symptome:	14.3.1920	DNT	W 1 57
"A jour"			
Wieviel kostet ein persönliches Fürwort?	27.11.1924	FZ	BSB 304
			W 2 295
Wilde Bühne	10.11.1921	BBC	W 1 670
Die wilde, verwegene Jagd	6.1.1939	PTZ	W IV 693
Winter	17.11.1919	DNT	DNT 21
			W 1 175
"Der Winter unseres Mißvergnügens"	24.4.1925	FZ	W IV 40
			W 2 387
Wir mischen uns nicht ein	22.1.1939	PTZ	W IV 695
Wir versaufen unser Ebert sein Zylinder	20.12.1923	PT	
Wirkung eines Boulevardblattes	30.7.1925	FZ	W IV 548
			W 2 420
Wirkungen der Literatur	21.2.1930	MNN	W IV 263
Wo? (poema)	6.2.1916	OIZ	S 156
			W 1 1101
Wo der Weltkrieg begann <RnA>	3.7.1927	FZ	W III 1051
			W 2 731
Wo die Kartousch singt	5.4.1918	F	W 1 13
Wo ist der Schutzmann?	11.9.1920	NBZ	W 1 364
Wo wird einst des Wandermüden ...	18.1.1939	PTZ	
Der Wochenmarkt der Modelle	3.12.1920	NBZ	W 1 410
idem	9.12.1920	PT	
"Wohlauf, Kameraden auf's Pferd..."	3.11.1922	V	W 1 893

Ein Wohltätigkeitsfest, das Vaterland und ein Baurat	20.8.1920	NBZ	W 1 331
Wolga-Städte und Burlaki <= Auf der Wolga bis Astrachan>	10.10.1926	PT	
Wolkenkratzer	12.3.1922	BBC	BSB 182 W 1 765
Wulles deutscher Wald	18.5.1924	V	DNT 57 W IV 535 W 2 188
Wunder	6.4.1922	BBC	W 1 787
Die Wunder von Astrachan <RiR>	12.10.1926	FZ	DNT 183 W III 950 W 2 609
Das Wunderland am Nil	27.2.1927	FZ	
Yu-Shi tanzt!	24.12.1920	NBZ	
idem	9.1.1921	FDB	W 1 446
Die zaristischen Emigranten <RiR>	14.9.1926	FZ	DNT 158 W III 935 W 2 591
Der Zauberer	25.1.1930	MNN	W IV 154
Zehn Millionen	2.8.1923	PT	
Die Zeitschrift für die prima Gesellschaft	12.5.1924	V	BSB 286 W 2 181
Der Zeitungsläser <= Einer liest Zeitung>	15.1.1926	NBZ	
Die Zeugen <LPgRM>	10.10.1922	NBZ	BSB 61 W 1 881
Die Zigeunerinnen <= Zwei junge Zigeunerinnen>	19.5.1924	NBZ	
Zinkendorf oder Nagy-Zenk <RdH>	9.8.1919	DNT	W III 826 W 2 111
Zirkus Hagenbeck	27.1.1924	FZ	W 2 39
Zirkus im Negligé	5.9.1924	FZ	W IV 35 W 2 236
Die Zivilisierten im Barbarenland <RnA>	7.7.1927	FZ	W III 1054 W 2 733
idem	10.7.1927	PT	
"Zoo"	22.12.1927	FZ	W 2 825
Zoo im Frühling	7.4.1923	V	S 203 W 1 979
Zu einer Schrift über Stifters "Witiko"	4.9.1932	FZ	W IV 414
Zu einigen allzu absurden Verdikten	9.7.1938	DNTB	W IV 738
Zu S. Fischers 70. Geburtstag	19.12.1929	LW	
Der Zug der Fünftausend	9.3.1924	FZ	W IV 20 W 2 81
Die Zukunftslosigkeit der ehemaligen Hofbühnen	17.8.1919	DNT	W 1 124
Zum Tode Carel Capeks	27.12.1932	PTZ	
"Zur epischen Situation"	23.8.1931	FZ	W IV 401

Zur Psychologie der Briefmarke	1.8.1919	DNT	W 1 96
Zwanzig Minuten vor dem Krieg	11.6.1926	FZ	W IV 502 W 2 578
idem	20.6.1926	PT	
Zwei <WS>	6.10.1919	DNT	W 1 50
Zwei Ausstellungen der Frankfurter Messe	19.9.1927	FZ	
Zwei Filmsensationen	12.3.1924	FZ	W 2 86
Zwei junge Zigeunerinnen <= Die Zigeunerinnen>	12.5.1924	FZ	W 2 179
Zwei Monumentalfilme	9.12.1921	BBC	W 1 691
Die zweite Liebe	29.7.1928	FZ	W 2 971
idem	5.8.1928	PT	
"Das zweite Schatzkästlein"	24.11.1930	FZ	W IV 384
Zwischen den Armeen <PrK>	30.7.1920	NBZ	BSB 27 W 1 304
"Zwischen Spree und Panke" von Heinrich Zille	6.12.1925	FZ	W 2 518
Das XII. Berliner Sechstagerennen <= Sechstagerennen>	20.1.1925	FZ	

ABREVIATURES UTILITZADES EN LA BIBLIOGRAFIA

Ausstellung: - AUSSTELLUNG: *Joseph Roth. 1894-1939. Eine --- der Deutschen Bibliothek Frankfurt am Main.* Frankfurt a. M. 1979. Ausstellung und Katalog: Brita Eckert und Werner Berthold. 2., verbesserte Auflage 1979. (Sonderveröffentlichungen der Deutschen Bibliothek Nr. 7).

Ausstellung (II): *Joseph Roth 1894-1939.* Katalog einer Ausstellung, gemeinsam veranstaltet vom Bundesministerium für Auswärtige Angelegenheiten und von der Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur in Wien, zusammengestellt von Heinz LUNZER und Victoria LUNZER-TALOS. *Zirkular-Sondernummer 17.2.1989.* Viena.

Bronsen: BRONSEN, David: *Joseph Roth. Eine Biographie.* Köln : Kiepenheuer & Witsch 1974.

Gedächtnisbuch: LINDEN, Hermann: *Joseph Roth. Leben und Werk. Ein Gedächtnisbuch.* Hrsg. u. eingel. von ---. Köln + Hagen: Verlag Gustav Kiepenheuer 1949.

JRudT: BRONSEN, David: *Joseph Roth und die Tradition. Aufsatz- und Materialiensammlung.* Hrsg. u. eingel. von ---. Darmstadt: Agora 1975.

Kraske: KRASKE, Bernd M.: *Joseph Roth. Werk und Wirkung.* Hrsg u. m. e. Bibliographie von ---. Bonn: Bouvier Verlag 1988.

Nachprüfung: REICH-RANICKI, Marcel: *Nachprüfung. Aufsätze über deutsche Schriftsteller von gestern.* München, Zürich: Piper 1977.

T+K: *Text + Kritik. Sonderband Joseph Roth.* Hrsg. v. Heinz Ludwig Arnold. München: R. Boorberg Verlag 1974. 140 p. 2ª edició, ampliada: 1982. 166 p.

BIBLIOGRAFIA SOBRE JOSEPH ROTH

- ABENDROTH, F.: "Reichs- und Bundesvolk. Das zweifache Zeugnis des Joseph Roth". A: *Hochland* 50 (1957-1958) p. 422-29. Reimprès a: JRudT, p. 87-89.
- AHL, Herbert: "Ein Kranz mit schwarz-gelber Schleife. Joseph Roth". A ---: *Literarische Portraits*. München, Wien, 1962. P. 173-179.
- : "Flucht bis ans Ende. Zur Publikation der Briefe Roths." A: *Diplomatischer Kurier* (Köln) 20 (1971) 5, p. 165-168.
- : "Die Revolution und ihre Revolutionäre. Literarische Marginalien." A: *Diplomatischer Kurier* (Bonn) 15 (1966) 10. p. 378-386.
- AIZAWA, Masaki: <'Joseph Roths Vaterphantasien." [japonès]>. A: *Doitsu Bungaku* (1985) 75, p. 97-106. (Resum en alemany p. 105-106.)
- ALCANTARA, Christina M.: *Das Menschenbild in den Romanen von Joseph Roth*. Tesi doctoral. Universitat de Califòrnia (Davis), 1979. 176 p.
- ALKER, Ernst: "Radetzkmarsch". A: *Der Gral*, 27 (1932-1933) p. 305.
- [ANÒNIM]: "Joseph Roths Hiob als Bühnenwerk". A: *Pariser Tageszeitung*, 31.5.1939.
- [ANÒNIM]: "Wieß vor Deutschland. (Joseph Roth: Briefe 1919-1939)" A: *Der Spiegel*, 8.2.1971, Nr. 7, p. 146-147.
- [ANÒNIM]: "Die Zeit zeichnete sein Gesicht. Die Joseph-Roth-Ausstellung in der Deutschen Bibliothek Frankfurt." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 10.4.1979, Nr. 85, p. 25.
- ANTKOWIAK, Alfred: "Joseph Roth und sein Werk". A: *Neue deutsche Literatur* 8 (1957) p. 147-149.
- AUSSERHOFER, Hansotto: "Gift in veilchenblauen Kelchen. Joseph Roths Kampf gegen den Nationalsozialismus". A: *Publik*, 5.9.1969.
- : "Joseph Roth im Widerspruch zum Zionismus". A: *Emuna* 5 (1970) p. 325-330.
- : "Joseph Roth. Der stumme Prophet." A: *Emuna* 4 (1969) 6, p. 431-432.
- : *Joseph Roth und das Judentum. Ein Beitrag zum Verständnis der deutsch-jüdischen Symbiose im zwanzigsten Jahrhundert*. Tesi doctoral. Universitat de Bonn, 1970. 389 p.
- : "Der Tinten-Terror der Bürokratie. Zwei Jahre nach Lenins Tod: Joseph Roths Berichte über die Sowjetunion der zwanziger Jahre." A: *Publik*, 28.5.1971, p. 24.
- AUSSTELLUNG: *Joseph Roth. 1894-1939. Eine --- der Deutschen Bibliothek Frankfurt am Main*. Frankfurt a. M. 1979. Ausstellung und Katalog: Brita

ECKERT und Werner BERTHOLD. 2., verbesserte Auflage 1979. (Sonderveröffentlichungen der Deutschen Bibliothek Nr. 7). 553 p.

AUSSTELLUNG (II): *Joseph Roth 1894-1939*. Katalog einer Ausstellung, gemeinsam veranstaltet vom Bundesministerium für Auswärtige Angelegenheiten und von der Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur in Wien, zusammengestellt von Heinz LUNZER und Victoria LUNZER-TALOS. *Zirkular-Sondernummer* 17.2.1989, Viena. 63 p.

AUST, Hugo: "Sinnbildende Aspekte des Indefinitpronomens 'man' am Beispiel von Joseph Roths Novelle 'Stationschef Fallmerayer'." A: *Wirkendes Wort*, Nr. 94, 1.4.1984, p. 324-328.

BACH, Hans: "Der Dichter Joseph Roth." (sobre *Panoptikum, Rechts und Links, Hiob*.) A: *C. V.-Zeitung* (= Zeitung des Central-Vereins deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens, Berlin) 9 (1930) 48, p. 620.

BANCE, Allan: "In my End is my Beginning. Joseph Roth's 'Die Rebellion' and 'Die Legende vom heiligen Trinker'." A: *Studies in Modern Austrian Literature*. Edited by Brian O. Murdoch and Mark G. Ward. Glasgow, 1981. 122 p. (P. 33-44.)

BANKOWSKA, Anne: "*Wo gibt es Sicherheit?*" - *Aspects of Narration in the Novels of Joseph Roth*. Tesi doctoral, mecanografiada. Universitat d'Edinburgh, 1982. 341 p.

BASLER, Otto: "Joseph Roth". A: *Der Bund*, Bern, 1.11.1957.

BAUER, Arnold: "Existenz im Widerspruch. Der Mensch und Dichter Joseph Roth." A: *Die Bücherkommentare* (München) 20 (1971) 2.

BAUM, Wilhelm: "An der Peripherie. Joseph Roth und Oesterreich". A: *Das größere Oesterreich. Geistiges und soziales Leben von 1880 bis zur Gegenwart*. (...) Hrsg. von Kristian Sottriffer. Wien: Tusch 1982, 551 p. (P. 130-133.)

BAUMGART, Reinhard: "Drei Ansichten von Joseph Roth". A: *Literarische Profile. Deutsche Dichter von Grimmelshausen bis Brecht*. Hrsg. von Walter Hinderer. Königstein / Ts.: Athenäum Vlg 1982, 384 p. (P. 352-364.) Reimpres a ---: *Glücksgeist und Jammerseele. Ueber Leben und Schreiben, Vernunft und Literatur*. München: Hanser 1986. 232 p. (P. 145-164.)

---: "Totentanz und Tingeltangel. Ueber Joseph Roths 'Geschichte der 1002. Nacht'." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Nr. 45, 23.2.1983, p. 23.

BAUSINGER, Hermann: "Möglichkeiten des Märchens in der Gegenwart". (Sobre *Die Legende vom heiligen Trinker*.) A: *Märchen, Mythos, Dichtung. Festschrift*

zum 90. Geburtstag Friedrich von der Leyens, hrsg. von Hugo Kuhn u. Kurt Schier. München 1963. (P. 15-30.)

BECHER, Peter: *Der Untergang Kakaniens: Darstellungsweisen eines historischen Phänomens*. Tesi doctoral. Frankfurt M./ Bern: Peter Lang 1982. 407 p.

BEER, Otto F.: "Als Roth 'der rote Joseph' war." A: *Der Tagesspiegel* (Berlin) 25.12.1971; *Die Presse* (Wien) 22.1.1972.

---: "Der ganze Joseph Roth - Das Romanwerk - Zum Start einer Neuausgabe der Gesammelten Werke." A: *Der Tagesspiegel* (Berlin) 4.1.1976.

---: "Die Legende vom heiligen Trinker. Joseph Roths tragischer Untergang spiegelt sich in seinen Briefen." A: *Rheinischer Merkur*, 26.3.1971.

---: "Reisende ohne Ziel." A: *Der Tagesspiegel* (Berlin) 13.3.1977.

---: "Roths Reisetasche." (sobre Perlefter). A: *Rheinischer Merkur*, 15.9.1978.

---: "Roths Trotzki-Roman." A: *Neues Oesterreich* (Wien) 2.7.1966.

---: "450mal Joseph Roth. Hermann Kesten gab das Briefwerk heraus." A: *Tagesspiegel* (Berlin) 15.8.1971.

---: "Zuerst links, dann konservativ. Des 'roten Joseph' Weg zum Hiob." A: *Rheinischer Merkur*, 11.2.1972.

BEIERLE, Alfred: "Ich lebte mit Joseph Roth. Am 4. Juni vor zehn Jahren wurde Joseph Roth begraben." A: *Roland von Berlin*, 5.6.1949, n° 23, p. 8-10.

BÉRENCE, Fred: "Ein französischer Nachruf. Begegnungen mit Joseph Roth." A: *Pariser Tageszeitung*, 3.6.1939.

---: "Joseph Roth, romancier de l'Autriche des Habsbourg, vient de mourir à Paris." A: *Les Nouvelles Littéraires*, 3.6.1939.

BERG, Hilarius: "Joseph Roth: Hiob. Roman eines einfachen Menschen." A: *Bücherwarte* (Berlin) 6 (1931) 3, p. 36.

BERG, Susanne: "Archaik in der Moderne. Zu Joseph Roths 'Hiob'-Roman." A: *Der Deutschunterricht* 37 (1985) 3, p. 102-105.

BERTAUX, Félix: "Hiob." A: *La Nouvelle Revue Française* (Paris) N.S. 36 (1930) p. 615-620.

---: "Joseph Roth". A: *Panoramas des littératures contemporaines*, 5, *Littérature allemande*. Paris 1928. (P. 289-292 i 315.)

---: "Joseph Roth. La fuite sans fin." A: *Europe* (Paris) 24 (1930) p. 419. I a: *La Nouvelle Revue Française* (Paris) N.S. 35 (1930) p. 128-133.

---: "'Tarabas' von Joseph Roth". A: *Die Sammlung* (Amsterdam), hrsg. von Klaus Mann, 1 (1933-34) 11, p. 594-598.

BERTHOLD, Werner: Cf. AUSSTELLUNG

BEUG, Joachim: "Joseph Roths literarische Selbstporträts." A: *Irish Studies on Modern Austrian Literature*. Proceedings of the 1. Irish Symposium in Austrian Studies. P. 51-75.

- : "Sprachkrise und Sprachgläubigkeit im Werk Joseph Roths". A: JRudT, p. 345-363.
- : *Untersuchungen zum Problem der Wirklichkeitsdarstellung bei Joseph Roth*. Tesi doctoral. Universität d'Evanston, Illinois, 1968. 224 p.
- BIER, Jean Paul: "Joseph Roths Radetzkymarsch in seiner Zeit." A: *Germanica Wratislaviensia* 61 (1988) p. 111-121.
- BIRNBAUM, Uriel: "Der wahre Osten. Zu zwei Büchern von Joseph Roth." A ---: *Von der Seltsamkeit der Dinge. Essays*. Hrsg. u. eingel. v. Christian Schneider. München: Thaurus 1981. 230 p. P. 68-84.
- BLEI, Franz: "Hiob". A: *Der Querschnitt* 10 (1930) p. 853.
- : "Joseph Roth". A ---: *Schriften in Auswahl*. Mit einem Nachwort von Albert Paris Gütersloh. München, 1960. P. 313-323. També a ---: *Das große Bestiarium. Zeitgenössische Bildnisse*. München: dtv 1963, p. 146-154.
- : "Joseph Roth: Die Flucht ohne Ende." A: *Die Literarische Welt* 3 (1927) n° 50, p. 7.
- : "Rechts und Links". A: *Prager Presse* 10 (1930), p. 21.
- BLOECKER, Günter: "Am deutschen Himmel keine Sterne mehr. 'Der Neue Tag' - Joseph Roths politische Schriften". A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 22.8.1970.
- : "Ich bin ein Franzose aus dem Osten". (Joseph Roth: *Briefe 1911-1939*.) A: *Süddeutsche Zeitung*, 6./7.3.1971.
- : "Joseph Roth: Die Legende vom heiligen Trinker". A ---: *Kritisches Lesebuch. Literatur unserer Zeit in Probe und Bericht*. Hamburg 1962. P. 32-35.
- : "Die Kunst des gesteigerten Findens. Der Erzähler Joseph Roth hat seinen Biographen gefunden." (Sobre David Bronsen: *Joseph Roth*.) A: *Süddeutsche Zeitung*, 11./12.1. 1975.
- : "Neben dem Erzähler nun der Journalist Joseph Roth. Zum Abschluß der auf vier Bände erweiterten Ausgabe seiner Werke." A: *Süddeutsche Zeitung*, 12./13.2.1977.
- BOEHM, Anton: "Das große schwarze Gesetz. Notizen zu Joseph Roths Gesamtwerk." A: *Wort und Wahrheit* 14 (1959) p. 345-358.
- BOELL, Heinrich: "Ein Denkmal für Joseph Roth". A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 22.9.1956. Reimprès a ---: *Erzählungen, Hörspiele, Aufsätze*. Köln, Berlin 1961. P. 361-363.
- : "Die Trauer, die recht behielt. Leben und Werk von Joseph Roth." A: *Deutsche Rundschau* 83 (1957), 3, p. 274-278.
- BOENING, Hansjürgen: *Joseph Roths Radetzkymarsch. Thematik, Struktur, Sprache*. Tesi doctoral. München: Fink 1968. 220 pags.
- BOHNEN, Klaus: "Flucht in die 'Heimat'. Zu den Erzählungen Joseph Roths." A: *Text und Kontext* 13.1985. (1986) P. 320-334.

BOHRER, Karl-Heinz: "Der ängstliche Mörder. Joseph Roths erster Roman: 'Das Spinnennetz'." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1967, Nr. 62.

---: "Die Helden des Umsonst". A: *Die Welt*, 2.9.1964.

---: "Der Zeuge des Verfalls. Fast schon die lange entbehrte Biographie - Joseph Roths Briefe zwischen 1911 und 1939." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 24.12.1970.

BONDY, François: "Kakanien lebt weiter. Magris über Joseph Roth." A: *Die Zeit*, Nr. 30, 19.7.1974.

BORNSTEIN, Joseph: "Abschied von Joseph Roth." A: *Pariser Tageblatt*, 31.5.1939.

BOVERI, Margret: "Joseph Roth und die Frankfurter Zeitung." A: *Merkur* 25 (1971), p. 786-798.

BRAAK, Menno ter: "De Antichrist. Naar aanleiding van Joseph Roth. *Der Antichrist*." A ---: *Over waardigheid en macht*. Amsterdam 1945, p. 61-71.

---: "De bohémien en drinker." A: *Het Vaderland*, 29.7.1939. Reimprès a ---: *De artikelen over emigranten-literatuur 1933-1940*, s' Gravenhage, 1980, 244 p. P. 234-236.

---: "Joseph Roth' overleden". A ---: *De artikelen over emigranten-literatuur 1933-1940*, p. 229-230.

BRAND, Guido K.: "Roth, Joseph: Die Flucht ohne Ende". A: *Die schöne Literatur* 29 (1928) 4, p. 188.

BROERMAN, Bruce W.: "Joseph Roth's *Die hundert Tage*: a new perspective. A: *Modern Austrian Literature* 11 (1978) 2, p. 35-50.

BRONSEN, David: "Die Ambitionen des jungen Joseph Roth." A: T+K, p. 32-39.

---: "Austrian versus Jew. The torn identity of Joseph Roth." A: *Year Book of the Leo Baeck Institute* (London) 1973. P. 220-226.

---: "The Jew in search of a fatherland: the relationship of Joseph Roth to the Habsburg monarchy." A: *Germanic Review* 54 (1979), p. 54-61.

---: "Der Jude auf der Suche nach einem Vaterland. Joseph Roths Verhältnis zur habsburgischen Monarchie." A: *Duitse Kroniek* 35 (1985) 1/2, p. 72-90.

---: *Joseph Roth. Eine Biographie*. Köln: Kiepenheuer & Witsch 1974, 713 p.

---: *Joseph Roth und die Tradition. Aufsatz- und Materialiensammlung*. Hrsg. u. eingel. von ---. Darmstadt: Agora Vlg 1975. XVI, 399 p.

---: "Joseph Roth und sein Lebenskampf um ein inneres Oesterreich." A: *Die Presse* (Viena), 24.5.1964. (Reimprès a JRudT, p. 3-16.)

---: "Joseph Roth unterwegs in Wien, Prag und Deutschland. Die Geburt eines Romanciers. 1923." A: *Philologica Pragensia* 13 (1970), p. 16-25.

---: "Joseph Roths Beziehung zur Habsburger Monarchie. Ein Kapitel österreichisch-jüdischer Geschichte." A: *Tribüne* 9 (1970) 33, p. 3556-3564.

---: "Joseph Roths Kriegsdienst 1916-1918." A: *Schweizerische Monatshefte* 49 (1969-1970), p. 569-581.

---: "Die journalistischen Anfänge Joseph Roths. Wien 1918-1920". A: *Literatur und Kritik* (1970) 41, p. 37-54.

---: "Das literarische Bild der Auflösung im 'Radetzkymarsch'." A: *Jahrbuch der Grillparzer-Gesellschaft*, 3. Folge, Nr. 4, Wien 1965, p. 130-143. Reimprès a KRASKE, p. 9-24.

---: "Phantasie und Wirklichkeit. Geburtsort und Vaterschaft im Leben Joseph Roths." A: *Neue Rundschau* 79 (1968), p. 494-505.

---: "Der Sonderfall als exemplarischer Fall. Joseph Roth und die Emigration als Grenzsituation." A: Peter Uwe HOHENDAHL i Egon SCHWARZ: *Exil und Innere Emigration II*, Frankfurt / M. 1973. P. 65-84.

---: "Der unwillkommene Gast. Joseph Roths Uebersiedlung nach Wien." A: *Emuna* 5 (1970), p. 320-324.

---: "Die verlorene Heimat. Zur Klärung eines fingierten Briefes und eines nie veröffentlichten Romans von Joseph Roth." A: *Essays on European Literature*, 1972. P. 101-112.

---: "Zum 'Erdbeeren'-Fragment. Joseph Roths geplanter Roman über die galizische Heimat." A: T+K, p. 122-131.

BROWNING, Barton W.: "Joseph Roth's *Legende vom heiligen Trinker*: essence and elixir." A: *Protest - form - tradition*, p. 81-95.

BRUECK, Max von: "Joseph Roth." A: *Die Gegenwart* 11 (1956) 19, p. 607-609.

---: "Die tausendundzweite Nacht." A: *Süddeutsche Zeitung*, 8./9.12.1956.

BRUCH, Ludwig: Cf. "MATZ"

BUTLER, G. P.: "Alexander the git: further glimpses of an Austro-German past." A: *Quinquereme* 3 (1980) p. 240-242.

---: "It's the bitterness that counts. Joseph Roth's 'most jewish' novel reconsidered." A: *German Life and Letters* 41 (1987/1988) 3, p. 227-234.

---: "Radetzky Limp." A: *German Life and Letters*, 29 (1976), p. 388-393.

---: "Short weight in full measure: Joseph Roth's 'Das falsche Gewicht' in English." A: *Quinquereme*, 6 (1983) 1, p. 95-101.

CALIBAN (= Willy HAAS): "Was Joseph Roth in Montenegro geschah." A: *Die Welt*, 15.1.1973.

CASSOU, Jean: "Une dernière image de Joseph Roth." A: *Allemagne d'aujourd'hui* 2 (1957), p. 9-10.

CELLERIER, Henri: "Une patrie por un exilé: Joseph Roth établi en France (1925, 1926, 1933, 1939). A: *Austriaca. Cahiers universitaires d'information sur l'Autriche* 19 (1984), p. 49-68.

CHARDIN, Philippe: *Le roman de la conscience malheureuse. Svevo, Gorki, Proust, Mann, Musil, Martin du Gard, Broch, Roth, Aragon*. Genève: Droz 1982. 339 p.

- CHRTKOVÁ, Drabomíra: *Vztah krakousko-uherské monarchii v díle J. Rotha*. Diplomarbeit, Philosophische Fakultät der Karls-Universität Prag. Praga 1969. 115 p.
- CSOKOR, Franz Theodor: "Ein Abschiedswort". A: *Die Oesterreichische Post* n°. 13/14 (1.7.1939), p. 3.
- CURLING, Maud: *Joseph Roths "Radetzkyarsch". Eine psychosozialogische Interpretation*. Tesi doctoral. Frankfurt, Bern: Lang 1981. 193 p.
- CUSATELLI, Giorgio: "Realismo di Roth." A: *Palatina* 9 (1930) p. 55-70.
- CZIFFRA, Géza von: *Der heilige Trinker. Erinnerungen an Joseph Roth*. Mit einem Vorwort von Marcel Reich-Ranicki. Erweiterte Neuausgabe. Frankfurt M., Berlin: Ullstein 1989. 126 p. (Edició original: Bergisch Gladbach: Bastei-Lübbe 1982.)
- : *Im Wartesaal des Ruhms. Begegnungen mit berühmten Persönlichkeiten*. Bergisch Gladbach: Bastei-Lübbe 1986. 176 p.
- DAUER: --- *im Wandel. Aspekte österreichischer Kulturentwicklung*. Hrsg. von Walter Strolz in Verbindung mit Oscar Schatz. Wien, Freiburg, Basel: Herder 1975. 227 p.
- DESTRO, Alberto: "Mondo storico e destino individuale nel 'Radetzkyarsch' di Joseph Roth." A: *Miscellanea di studi in onore di B. Tecchi*, ed. per P. Chiarini, Roma 1969, p. 589-625.
- DITTBERNER, Hugo: "Ueber Joseph Roth." A: *T+K*, p. 10-31.
- DOLLENMAYER, David Bristol: *The Novel and History: Roth - Musil - Doderer*. Tesi doctoral. Universitat de Princeton, 1977. 273 p.
- DOPPLER, Alfred: "Historische Ereignisse im österreichischen Roman. Joseph Roth: 'Radetzkyarsch'. H. von Doderer: 'Die Dämonen'. G. Saiko: 'Der Mann im Schilf'." A: *Geschichte in der österreichischen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts*, hrsg. vom Institut für Oesterreichkunde. Wien 1970, p. 73-91. També a ---: *Wirklichkeit im Spiegel der Sprache. Aufsätze zur Literatur des 20. Jahrhunderts in Oesterreich*. Wien: Europaverlag 1975.
- DUINKERKEN, Anton van: "In Memoriam Joseph Roth." A: *De Groene Amsterdammer*, 3.6.1939.
- : "Joseph Roth". A: *Dagblad de Tijd*, 30.5.1939.
- : "Joseph Roth in Holland." A: *Dagblad de Tijd*, 9.5.1935.
- DURZAK, Manfred (Hrsg.): *Die deutsche Exilliteratur 1933-1945*. Stuttgart 1973. 624 p. (Vegeu-hi especialment els articles de Fritz HACKERT i Ernst Erich NOTH.)

ECKART, Rolf: *Die Kommunikationslosigkeit des Menschen im Romanwerk von Joseph Roth*. Tesi doctoral. München 1959. XIII + 169 p.

ECKERT, Brita: Cf. AUSSTELLUNG.

ECKHOFF, Astrid: *Joseph Roth: Hiob. Eine Interpretation*. "Staatsexamensarbeit". Universität de Bergen, 1987. 120 p.

ELHORST, W. van (seudònim de Nico ROST): "Joseph Roth. Een Gast op deze Aarde". A: *Kroniek van hedendaagsche kunst en kultuur*, Amsterdam, 15.6.1939 i 1.7.1939.

ERHART, Ada: *Joseph Roth. Zwischen Lemberg und Paris*. Eingeleitet und ausgewählt von ---. Graz, Wien 1961, p. 5-22.

ERPENBECK, Fritz: "Falsches Gewicht." A: *Das Wort* 2 (1937) 9, p. 65-68.

FAKTOR, Emil: "Radetzkymarsch." A: *Die Literatur* 35 (1932/33) 4, p. 226-227.

FAMIRA-PARCSETICH, Helmut: *Die Erzählsituation in den Romanen Joseph Roths*. Tesi doctoral. Bern, Frankfurt a. M.: Peter Lang Vlg. 131 p.

FAUSER, Jörg: "Hommage für Joseph Roth." A: *manuskripte* 18 (1978) 59, p. 81-83.

FINGAL, Stefan: "Gedenkblatt zum 10. Todestag von Joseph Roth." A: *Aufbau* (Nova York), 24.6.1949.

---: "Joseph Roth gestorben." A: *Nouvelles d'Autriche*, 2.6.1939.

FLINKER, M: "Der k. u. k. Schriftsteller Joseph Roth." A: *Allemagne d'aujourd'hui* 2 (1957) p. 22-25.

FORST DE BATTAGLIA, Otto: "Joseph Roth, Wanderer zwischen drei Welten." A ---: *Abgesang auf eine große Zeit*. Wien, München: Herold 1967, 80 p. (P. 48-56. Article sobre Roth reimprè a JRudT, p. 77-86.)

---: "Joseph Roth." A: *Allemagne d'aujourd'hui* (1954), p. 781-787.

---: "Joseph Roth, der Spiegelmensch seines Wachtraums". A: *Die Furche*, Nr. 13 (1957), p. 29-30.

---: "Der Wanderer auf einer Flucht zum tragischen Ende. Bemerkungen zur Joseph-Roth-Gesamtausgabe." A: *Wort in der Zeit* 3 (1957) p. 201-205.

FRAIMAN, Sarah: "Joseph Roth: Dichter des Offenen." A: *Bulletin des Leo Baeck Instituts* 76 (1987) p. 35-50.

FREI, Bruno: "Joseph Roth und die Oktoberrevolution." A: *Neue Deutsche Literatur* 15 (1967) 9, p. 156-160.

FREY, Reiner: *Kein Weg ins Freie. Joseph Roths Amerikabild*. Tesi doctoral. Bern, Frankfurt/M.: Lang 1983. VI, 207 p.

FROEHLICH, Hans Jürgen: "Im Spinnennetz des Rechtsradikalismus. Zu Joseph Roths erstem Roman aus dem Jahr 1923." A: *Die Welt der Literatur* 4 (1967) 16, p. 1-2.

FUCHS, Albert: "Joseph Roth - Robert Musil." A: *Moderne österreichische Dichter. Essays*. Viena: Globus Verlag (1946). P. 75-86.

FUJIMOTO, Atsuo: "Radetzkymarsch von Joseph Roth." A: *Keisei* (Tokio) 19 (1962), p. 36-40.

GAERTNER, E. K.: "Ein Ahasver unserer Zeit. Versuch eines Lebensbildes des Dichters Joseph Roth." A: *Allgemeine Wochenzeitung der Juden in Deutschland*, 24.8.1956.

GEISSLER, Rolf: *Dekadenz und Heroismus. Zeitroman und völkisch-national-sozialistische Literaturkritik*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 1964. 168 p.

GEORG, Manfred: "Der Romanschriftsteller Joseph Roth." A: *Preußische Jahrbücher* 217 (1929), p. 320-324.

GIDON, Blanche: "Joseph Roth." A: *Der Bund*, Bern, 24.2.1950.

---: "Le jour de l'Ascension 1939." A: *Allemagne d'aujourd'hui* 2 (1957), p. 11-12.

---: "Die Kapuzinergruft. Eine Einführung." A: *Gedächtnisbuch* p. 195-206.

GRAAF, Christian de: "Bij het overlijden van Joseph Roth." A: *Algemeen Handelsblad*, 30.5.1939.

---: "Joseph Roth. Der Antichrist." A: *Algemeen Handelsblad*, 13.10.1934.

---: "Joseph Roth. Beichte eines Mörders." A: *Algemeen Handelsblad*, 29.9.1936.

---: "Joseph Roth. Das falsche Gewicht. Die Geschichte eines Eichmeisters." A: *Algemeen Handelsblad*, 18.1.1938.

---: "Joseph Roth. Die hundert Tage." A: *Algemeen Handelsblad*, 11.10.1935.

GRASSHOFF, Wilhelm: *Joseph Roth. Georg Trakl. Zwei Essays*. Zürich: Diogenes Vlg 1966. 55 p. (= *Die Löwengrube* 11.) (Sobre Roth p. 7 - 28.)

---: "Joseph Roth, 'Der stumme Prophet'." A: *Neue Rundschau* 77 (1966) 3, p. 488-491.

---: "Metaphysisch beunruhigter Skeptiker. Joseph Roth." A: *Frankfurter Hefte* 21 (1966) 7, p. 487-494.

GREINER, Ulrich: "Dichtung und Wahrheit des Joseph Roth. David Bronsens monumentale Biographie." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 22.2.1975.

---: "Der heilige Trinker. Ein Bericht von ---." A: *Zeit - Magazin*, Nr. 44, 25. 10.1985.

---: "Joseph Roth." A: *Oesterreichische Porträts. Leben und Werk bedeutender Persönlichkeiten von Maria Theresia bis Ingeborg Bachmann*. Hrsg. von Jochen Jung. Salzburg/Wien: Residenz Verlag 1985. Vol. 2, p. 356-378.

---: "Joseph Roth, Journalist. Die vierbändige Ausgabe seiner Werke." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Nr. 94, 2./3.4.1977.

---: "Joseph Roth und die Stützen der Gesellschaft. 'Perlefter', ein bisher unbekannter Roman." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Nr. 120, 1978.

---: "Die Zeit zeichnete sein Gesicht." Die Joseph-Roth-Ausstellung in der Deutschen Bibliothek Frankfurt." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Nr. 85, 10.4.1979, p. 25.

GRIESER, Dietmar: "Menschen im Savoy Hotel. Am Schauplatz von Joseph Roths erstem Roman." A ---: *Schauplätze österreichischer Dichtung. Ein literarischer Reiseführer*. München, Wien: Langen Müller 1974. 199 p. (Sobre Roth p. 105-107.)

---: "Sechs Anwälte verteidigen das Joseph-Roth-Erbe." A: *Literatur und Kritik. Oesterreichische Monatsschrift*. Salzburg: O. Müller, 18 (1983).

GROHMANN, W.: "Verdeutschter Schnitzler, gefährdeter Roth." A: *Neues Forum* 11 (1964), p. 215.

GROSSBERG, Mimi: "Joseph Roth, sein Schicksal und sein Werk." (Nach einem Vortrag). A: *Bulletin des Leo Baeck Institute* 7 (1964) 25, p. 76-94.

---: "Die letzten Lebensmonate Joseph Roths." A: *Wort in der Zeit* 1965, p. 62-68.

GRUPA: "'--- 1925'. Rozmowa z Józefem Rothem. Korespondencja własna." (Entrevista d'un periodista polonès amb Joseph Roth al Boulevard Saint Michel a Paris a la primavera de 1926.) A: *Wiadomości Literackie*, 16.5.1925. (Traduïda i citada a BRONSEN, p. 269-270; reproduïda parcialment a AUSSTELLUNG, p. 147-148.)

GRUNWALD, Stefan: "Joseph Roth's time and motion study of Jewry. A sociological approach to literature." A: *Theorie und Kritik* (1974) p. 167-172.

HAAS, Willy: "Du unglückliches, altes Oesterreich." A: *Die Welt*, Hamburg, 30.3.1957.

---: Vegeu CALIBAN

HACKERT, Fritz: "Das Hakenkreuz im Spinnennetz. Joseph Roths erster Roman." A: *Die Zeit*, 11.8.1967, p. 14.

---: "Joseph Roth: *Radetzky* (1932)" A: *Deutsche Romane des 20. Jahrhunderts. Neue Interpretationen*. Hrsg. von Paul Michael Lützeler. Königstein/Ts.: Athenäum 1983. 410 p. (Sobre Roth p. 183-199.)

- : "Joseph Roth. Zur Biographie." A: *Deutsche Vierteljahrschrift* 43 (1969), p. 161-186.
- : "Joseph Roths Nachlaß im Leo-Baeck-Institute in New York." A: JRudT, p. 374-399.
- : "Kaddisch und Miserere. Untergangsweisen eines jüdischen Katholiken. Joseph Roth im Exil." A: *Die deutsche Exilliteratur 1933-1945*, hrsg. von Manfred Durzak. Stuttgart: Reclam Vlg 1973. P. 220-231.
- : *Kulturpessimismus und Erzählform. Studien zu Joseph Roths Leben und Werk*. Tesi doctoral, Universität de Tübingen 1965. Bern: Lang 1967. X, 220 p. (= Europäische Hochschulschriften, Reihe I, Deutsche Literatur und Germanistik, 5)
- : Nachwort zu: Joseph Roth: *Die Büste des Kaisers. Kleine Prosa*. Stuttgart: Reclam Vlg 1969. 79 p. (Epilog: p. 69-78.) (= Universal-Bibliothek Nr. 8597).
- HÄBERLI, Hans Peter: *Ein Ich im All. Freundschaft im Leben und Werk von Joseph Roth*. Tesi doctoral. Universität de Zürich, 1978. 131 p.
- HAERTLING, Peter: "Brief an einen Schriftsteller im Himmel." A: *Die Zeit*, Nr. 21, 3.6.1966, p. 24.
- HALLDEN, Eleonora: "Joseph Roth: Die Eiche Goethes in Buchenwald. Mit einer Manuskriptbeschreibung." A: T+K, p. 5-6.
- : "Das Phänomen Oesterreich im Leben und Werk Joseph Roths." A: *Literatur und Kritik* (1976) p. 226-238.
- HANSEN, Mathias: "Rechtspolitik und Linkskultur. Exilpositionen von Joseph Roth und Arnold Schönberg." A: *Sinn und Form* 36 (1984), p. 143-163.
- HARTUNG, Harald: "Ein epischer Gottesbeweis. Ueber Joseph Roths 'Hiob'." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung* n° 215, 17.9.1985, p. 25.
- HEER, F.: *Der Kampf um die österreichische Identität*. Wien, Köln, Graz: Böhlau Verlag, 1981. 562 p. (Vegeu l'epilog, dedicat a Joseph Roth. P. 432-442.)
- : "Perspektiven österreichischer Gegenwartsdichtung." A: *Deutsche Literatur in unserer Zeit*. Göttingen: Vandenhoeck 1964.
- HEGER, Roswitha: *Die frühe Epik von Gerhard Fritsch. Der Einfluß von Joseph Roth und Ernst Wiechert*. Tesi doctoral. Universität de Viena, 1974.
- HELMOND, Toke von: Cf. WERINGH, Koos van.
- HENZE, Volker: *Jüdischer Kulturpessimismus und das Bild des Alten Oesterreich im Werk Stefan Zweigs und Joseph Roths*. Heidelberg: Winter, 1988. 375 p.
- HESSE, Hermann: "'Beichte eines Mörders' von Joseph Roth." A: *Neue Zürcher Zeitung*, 6.1.1937.

- : "'Tarabas' von Joseph Roth." A: *National-Zeitung*, Basel, 6.5.1934. Reimprès a ---: *Schriften zur Literatur*, Bd. 2, Frankfurt/M. 1972, p. 542-543.
- HILDEBRANDT, Dieter: "Hiob im Kaffeehaus." A: *Publik* 34 (1971) 20, p. 27.
- HIRATA, Tatsuji: (Geburt und Tod Joseph Roths. <japonès>) A: *Quelle. Zeitschrift junger japanischer Germanisten in Osaka*, 28 (1975), p. 10-23.
- : (Die Welt Joseph Roths. Das Reich der Sehnsucht Oesterreich-Ungarn. <japonès>). Ibidem, 27 (1974), p. 1-22.
- HIRSCH, Karl Jakob: "Der unpathetische Schriftsteller Joseph Roth." A: *Süddeutsche Zeitung*, 9.3.1950.
- HOESLE, Johannes: "Joseph Roth." A: *Rivista di Letterature Moderne e Compare*, 15 (1962), p. 204-214.
- HOFFMEISTER, Werner G.: "'Eine ganz bestimmte Art von Sympathie'. Erzählung und Gedankenschilderung in Joseph Roths *Radetzkymarsch*." A: *Seminar* 9 (1973), p. 50-65. (Reimprès a JRudT, p. 163-180.)
- : "Satirische Elemente in Joseph Roths *Radetzkymarsch*." A: *Modern Language Studies*, Brockport / New York, 3 (1973) 2. P. 106-133.
- HOFFMANN, Fritz: Nachwort zu: Joseph Roth, *Die Geschichte der 1002. Nacht. Erzählung*. Berlin: Verlag der Nation 1981. 248 p.
- HOFFSTETTER, Hanswerner: *Wirtschaft der Verworrenheit. Analyse des Romans Beichte eines Mörders von Joseph Roth*. Tesi doctoral. Universität de Zürich, 1980. 193 p.
- HOHOFF, Curt: "Der Erzähler Joseph Roth und seine Welt." A: *Die Tat*, Zürich, 18.5.1957.
- : "Oesterreich, mein Oesterreich!" A ---: *Geist und Ursprung. Zur modernen Literatur*. München 1954.
- HORBAC, Anna-Halja: "Ukrains'ki motyvy u tvarcosti Jozefa Rota". (Motius ucrainians a l'obra de Joseph Roth. <ucrainès>) A: *Sucasnist' V*. München, març 1965, vol. 3. P. 54-61.
- HORCH, Hans Otto: "Zeitroman, Legende, Palimpsest. Zu Joseph Roths 'Hiob'-Roman im Kontext deutsch-jüdischer Literaturgeschichte." A: *Germanisch-romanische Monatsschrift* (Heidelberg: Winter) 39 (1989), p. 210-226.
- HORST, Karl August: "Joseph Roths Schattenlinie." A: *Merkur* 11 (1957), p. 393-396.
- HOUSKA, Leos: "Egon Erwin Kisch und Josef Roth. Gemeinsames und Trennendes." A: *Brücken. Germanistisches Jahrbuch DDR-CSSR. 1985/1985*. (1986), p. 84-89.
- : *Das erzählende Werk von Joseph Roth*. "Diplomarbeit", Karl-Marx-Universität. Leipzig, 1958.

---: *Joseph Roth und das Haus Habsburg*. Tesi doctoral. Universitat de Praga, 1971. 152 p.

HUEPPAUF, Bernd: "Josef Roth: 'Hiob'. Der Mythos des Skeptikers." A: *Im Zeichen Hiobs. Jüdische Schriftsteller und deutsche Literatur im 20. Jahrhundert*. Editat per Gunter E. Grimm i Hans-Peter Bayerdörfer. Königstein/Ts.: Athenäum Vlg, 1985, 368 p. P. 309-325. Reimprès a KRASKE, p. 25-51.

HUMM, Rudolf Jakob: "Joseph Roth: Das falsche Gewicht." A: *Maß und Wert* 1 (1937/1938) 1, p. 158-159.

JANÈS, Jean: "Vie et oeuvre de Joseph Roth." A: *Allemagne d'aujourd'hui* 2 (1957), p. 14-21.

JANSEN, Peter Wilhelm: "Der autofiktive Erzähler - Roman und Existenz bei Joseph Roth." A: JRudT, p. 364-373.

---: "Goethe und Schmelings Faust. Der Sport in der Literatur." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 24.10.1964.

---: "In die falsche Revolution geraten. Joseph Roth 'Der stumme Prophet'." A: *Frankfurter Hefte* 21 (1966), p. 579-581.

---: "Joseph Roths frühe Klage. Zur Geschichte des verschollenen Romans 'Das Spinnennetz'." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 3.3.1967, p. 32.

---: Nachwort zu: Joseph Roth: *Das Spinnennetz*. Köln, Berlin 1967. P. 153-160.

---: "Nicht zu Hause in der Zeit." A: *Der Mittag*, Düsseldorf 29.8.1959.

---: "Sein Dasein war das Imperfekt." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 13.10.1964.

---: *Weitbezug und Erzählhaltung. Eine Untersuchung zum Erzählwerk und zur dichterischen Existenz Joseph Roths*. Tesi doctoral. Universitat de Freiburg in Breisgau 1958.

JEDLICKA, Gotthard: "Erinnerungen an Joseph Roth." A ---: *Pariser Tagebuch*. Berlin, Frankfurt/M. 1953. (Sobre Roth p. 44-47.)

---: "Erinnerungen an Joseph Roth. Aus Anlaß einer Neuauflage von Werken des Dichters." A: *Neue Zürcher Zeitung*, 10.2.1957.

---: "Pariser Tagebuch II." Ibidem, 29.3.1949.

JEHMUELLER, Wolfgang: "Zum Problem des 'zweifachen Zeugnisses' bei Joseph Roth." A: T+K, p. 67-75.

JENS, Walter: *Vegeu MOMOS*

JOACHIM, Hans A.: "Romane des Nachkriegsmenschen." A: *Die Neue Rundschau* 41 (1930) 1, p. 267-274.

---: "Romane für sich". (sobre *Hiob*). A: *Die Neue Rundschau* 42 (1931) 1, p. 552-558.

JOERGES, Franziska: *Der Radetzkymarsch Joseph Roths als zeitkritischer Roman*. "Staatsexamensarbeit". Universität de Frankfurt/M. 1966.

JOHNSTON, Otto W.: "Joseph Roth's *Büste des Kaisers*. The quest for an authentic text." A: *Modern Language Notes* 89 (1974), p. 448-458.

JONES, Gail Sarah: *The attitude of constancy in the early novels of Joseph Roth*. Tesi doctoral. State University of New York at Stony Brook, 1982. 270 pags.

JUERGENS, Thorsten: *Gesellschaftskritische Aspekte in Joseph Roths Romanen*. Tesi doctoral. Universität de Leiden 1977. 188 p. (= Germanistisch-anglistische Reihe der Universität Leiden 16.)

KANT, Hermann: "Späte Begegnung. Zum Wiedererscheinen von Joseph Roths Roman 'Radetzkymarsch'." A: *Neues Deutschland*, Beilage Kunst und Literatur, 25./26.5.1957.

KARLSTETTER, Klaus: *Das Bild des Jugendlichen in der deutschsprachigen Erzählliteratur der Zeit zwischen dem Ersten Weltkrieg und der Diktatur*. Uppsala, Stockholm: Almqvist & Wiksell 1980. 207 p. (Sobre Roth vegeu especialment p. 121-153.)

KELEMEN, Viktor: "Joseph Roths 'Hiob'." A: *Aufbau* (New York) 6 (1940) 13, p. 9. 29.3.1940.

KENTER, Heinz Dieter: "Achtung! Gas!" (sobre *Zipper und sein Vater*). A: *Die Literatur* 31 (1928/1929) 2, p. 77-80.

KERNERT, Thomas: "Die Qual eines Lebens. Gedanken zu einem Photo-Porträt von Joseph Roth." A: *Süddeutsche Zeitung* n° 157, 12./13.7.1986 (Feuilleton-Beilage).

KERR, Alfred: "Standhaft und einig." (Nachruf für Ernst Toller und Joseph Roth.) A: BERENDSOHN, Walter Arthur: *Die humanistische Front. Einführung in die deutsche Emigranteliteratur*. I. Teil: 1933 bis zum Kriegsausbruch 1939. Zürich 1946. (Sobre Roth p. 73-74.)

KESTEN, Hermann: "A propos de Joseph Roth." A: *Allemagne d'aujourd'hui* 1957, p. 46-49.

---: "Bericht über Friedrich." A: *Der Spiegel*, 21.2.1966, p. 114-116.

---: *Deutsche Literatur im Exil*. Wien, München, Basel 1964.

---: *Dichter im Café*. Wien, München, Basel 1959.

---: Einleitung zu: ROTH, Joseph: *Werke in drei Bänden*. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1956, vol. I, p. VII-XXVI. (Idèntic a l'article sobre Roth a ---: *Meine Freunde die Poeten*.)

- : "Heinrich Heine and Joseph Roth." A: *Leo Baeck Institute Yearbook* 20 (1975) p. 259-273.
- : "Joseph Roth." A: *Das neue Tage-Buch* 7 (1939) 23, p. 540-545.
- : "Joseph Roth." A ---: *Meine Freunde die Poeten*. Wien, München 1953. (Sobre Roth p. 167-199.) 2ª edició: München: Desch 1959. (sobre Roth p. 269-298.) Nova edició (abreujada, però íntegra pel que fa a Roth): Frankfurt: Fischer Bücherei, Nr. 1076. (Idèntic al pròleg a Joseph ROTH: *Werke in drei Bänden*; reproduït a *Werke in vier Bänden*.)
- : "Joseph Roth." A: *Welt und Wort*, 4 (1949) p. 361-364.
- : "Joseph Roth auf der Flucht vor dem Nichts." A: *Der Monat* 5 (1953), 59, p. 473-477.
- : "Joseph Roth. Ein Dichter hinter Masken." A: *Die Weltwoche*, 21.7.1950.
- : "Joseph Roth, ein österreichischer Erzähler." A: *Die Neue Zeitung*, 5.9.1954.
- : "Joseph Roth. Notizen zu seinem Leben." A: ROTH, Joseph: *Werke in drei Bänden*. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1956, vol. III, p. 839-842.
- : "Joseph Roth schreibt Briefe." A: ROTH, Joseph: *Briefe 1911-1939*, Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch 1970, p. 19-29.
- : "Joseph Roths 'Legende vom heiligen Trinker'." A: *Maß und Wert* 3 (1939/1940) 1, p. 131-139. També a: *Berliner Hefte für geistiges Leben* 4 (1949) I, 533-541.
- : *Lauter Literaten. Porträts. Erinnerungen*. Wien, München, Basel 1963. (Sobre Roth especialment p. 399-401.)
- : "Meine Freunde." A: *Der Monat* 59 (1953) p. 167-199.
- : "Der Mensch Joseph Roth." A: Gedächtnisbuch, p. 15-26.
- : "Ode an Joseph Roth." A: *Neue Rundschau* 83 (1972) p. 496-497.
- : "Der Schriftsteller Joseph Roth." A: T+K, p. 7-9.
- : "Der Tod des Dichters." A: Gedächtnisbuch, p. 241-247. (De la novel·la de --- *Die Zwillinge von Nürnberg*.)
- : "Zu den Briefen von Joseph Roth." A ---: *Der Geist der Unruhe*. Köln, Berlin 1959, p. 203-210. També a: *Wort in der Zeit* 5 (1959) 9, p. 2-7.
- KEUN, Irmgard: *Bilder und Gedichte aus der Emigration*. Köln 1947. Reimpressió parcial sota el títol "Begegnung in der Emigration" a: Gedächtnisbuch, p. 59-61, i a: JRudT, p. 36-38.
- : "Für Joseph Roth (Amsterdam)." <Gedicht> A: Gedächtnisbuch, p. 40-47.
- : *Kind aller Länder. Roman*. Amsterdam, 1938. Nova edició: Hamburg, 1981.
- KIEPENHEUER, Gustav: "Eine Reverenz vor Joseph Roth." A: Gedächtnisbuch, p. 40-47.
- KIRN, Richard: "Auf der Suche nach frühen Arbeiten Joseph Roths. Die glückliche Hand der Frankfurterin Ingeborg Sültemeyer." A: *Frankfurter Neue Presse*, 17.9.1970.
- KLARMANN, Adolf D.: "Das Oesterreichbild im 'Radetzky Marsch'." A: JRudT, p. 153-162.

- KLEIN, Albert: "Joseph Roth: 'Radetzky-Marsch'." A: *Deutsche Romane von Grimmelshausen bis Walser. Interpretationen für den Literaturunterricht*. Hrsg. von Jakob Lehmann. Königstein/Ts: Scriptor 1982. Vol. I, p. 269-287.
- KLOETZEL, C. Z.: "Erinnerungen an Joseph Roth." A: *Mitteilungsblatt Tel-Aviv*, 18.5.1951.
- KNITTEL, Michael Franz Georg: *Säkularisierter und jüdisch-religiöser Individualismus im Erzählwerk Joseph Roths*. Tesi doctoral. Universität de California, Irvine, 1986. 305 p.
- KOESTER, Rudolf: *Joseph Roth*. Berlin: Colloquium Verlag, 1982. 94 p. (= Köpfe des XX. Jahrhunderts 96.)
- KOMSTKE, Werner: *Joseph Roths Zeitromane. Handlungsstruktur, Erzählform, Figurenwelt als Ausdruck weltanschaulicher Haltung*. Tesi doctoral mecanografiada. Friedrich-Schiller-Universität, Jena, 1977. 344 p.
- KOPROWSKI, Jan: *Joseph Roth*. Warsavia: Czytelnik, 1980. 116 p.
- KOSLER, Hans Christian: "Auferstehung eines Mythomanen." A: *Frankfurter Hefte* 31 (1976) 3, p. 65-67.
- KRACAUER, Siegfried: "Sibirien - Paris mit Zwischenstationen. Zu Joseph Roths neuem Roman." A: *Frankfurter Zeitung*, 29.11.1929.
- KRAETTLI, Anton: "Die Briefe des Joseph Roth." A: *Schweizer Monatshefte* 51 (1971) 7, p. 522-524.
- KRANZ, Martin: "Jüdische Namen in Joseph Roths Werk." A: *Emuna* (1977) 1, p. 38-44.
- KRANZ, Matityahu: "Joseph Roths Stellung zum Zionismus. Eine Ergänzung zu H. Ausserhofers Aufsatz 'Joseph Roth im Widerspruch zum Zionismus'." A: *Tribüne* 14 (1975) 55, p. 6376-6392.
- : "Juden und ihre Berufe in Joseph Roths Werk." Ibidem, 16 (1977) 63, p. 55-82.
- KRENEK, Ernst: "Das Buch vom Antichrist." A: *Sonntagsbeilage der Wiener Zeitung*, Viena 25.11.1934.
- KRICHELDORFF, Hans: "Joseph Roth: Das Spinnennetz." A: *Neue Deutsche Hefte* 14 (1967) 3, p. 164.
- KRISPYN, Egbert: "Joseph Roth and the art of adaption." A: *Protest - form - tradition*, p. 97-109.
- KURER, Alfred: *Josef Roths 'Radetzky-Marsch'. Interpretation. Ein Beitrag zum Phänomen des Spätzeitlichen in der österreichischen Literatur*. Tesi doctoral, Universität de Zürich, 1968. Zürich: Juris Verlag 1968. 141 p.

- KUTZBACH, Karl A.: "Joseph Roth, Radetzkymarsch." A: *Die neue Literatur* 34 (1933) 3, p. 143.
- LANDRY, Harald: "Joseph Roth. Panoptikum." A: *Die literarische Welt* 6 (1930) 7, p. 5.
- LANGER, Norbert: "Joseph Roth." A ---: *Dichter aus Oesterreich*. 3. Folge. Wien, München 1958, p. 63-69.
- LEFEVRE, Frédéric: "Une heure avec Joseph Roth." A: *Les Nouvelles Littéraires*, 2.6.1934.
- LENGNING, Werner: Nachwort zu: Joseph ROTH: *Der stumme Prophet*. Köln, Berlin 1966. P. 281-285.
- LENSING, Leo A.: "Joseph Roth and the voices of Bachmann's Trotta: topography, autobiography and literary history in 'Drei Wege zum See'." A: *Modern Austrian Literature*, 18 (1985) 3/4, p. 77-90.
- LEONHARD, Rudolf: "Bemerkungen. Geschichten von Joseph Roth." A: *Die neue Weltbühne* 35 (1939) 25, p. 792-794.
- LERMEN, Birgit: *Moderne Legendendichtung*. Tesi doctoral, Universität de Freiburg (Süßa). Bonn: Bouvier Verlag, 1968. 302 p. (Sobre *Die Legende vom heiligen Trinker* vegeu p. 177-200.)
- LHI, Chong-Kill: "Die Entwicklung der Hauptfiguren im Roman 'Radetzkymarsch' von Joseph Roth" <coreà>. A: *Koreanische Zeitschrift für Germanistik*. Seul: Koreanische Gesellschaft für Germanistik, Departament d'Alemaný, Universitat Nacional de Seul. 25 (1980) p. 293-309.
---: *Das Phänomen der Dekadenz in den späten Romanen Joseph Roths*. Tesi doctoral, mecanografiada. Universität de Mainz, 1978. 183 p.
- LIMA, Elvira: "Joseph Roth e il suo tempo: il prosatore ed il giornalista." A: *Quaderno*. Università di Palermo, 7 (1978), p. 7-31.
---: *Mito ed utopia nel 'Radetzkymarsch' di Joseph Roth*. Palermo: Manfredi 1978, 51 p.
- LINDEN, Hermann: *Joseph Roth, Leben und Werk. Ein Gedächtnisbuch*. Gesammelt, ausgewählt und herausgegeben von ---. Köln, Hagen 1949. 254 p.
---: "Tage mit Joseph Roth." A *Gedächtnisbuch*, p. 27-34.
---: Vorwort zu: *Gedächtnisbuch*. Ibidem, p. 7-11.
- LUETZELER, Heinrich: "Neue Romane" (recensió de *Radetzkymarsch*) A: *Hochland* 30 (1933) p. 365-369.

LUKACS, Georg: "Marsch Radetzkowo." A: *Literaturnaja gazeta*, Moscou, 15.5.1939. (Traducció a l'alemany de Maria Enberg a HACKERT, Fritz: *Kulturpessimismus und Erzählform*, p. 147-151.)

LUNZER, Heinz: Cf. AUSSTELLUNG (II)

LUNZER-TALOS, Victoria: Cf. AUSSTELLUNG (II)

LUSHER, Harold Edward: *Joseph Roth, Robert Musil and Karl Kraus: Their Image of the Old Monarchy and Emperor Franz Joseph*. Tesi doctoral, mecanografiada. John Hopkins University, Baltimore, 1956. 296 p.

LUTCAVAGE, Charles Patrick: *The Habsburg Monarchy as depicted in the works of Joseph Roth and Heimito von Doderer: a comparative analysis*. Tesi doctoral, mecanografiada. Universitat de Harvard, Cambridge, Massachussets, 1976. 247 p.

MAGRIS, Claudio: "Gli annali dispersi. Regressione storicista e totalità epica nella narrativa di Joseph Roth." A: *Studi germanici* 8 (1970) p. 386-409. (En alemany, resumit: "Die verschollenen Annalen. Historische Regression und epische Totalität in der Erzählkunst Joseph Roths." A: *Lenau-Forum* 3 (1971) 3/4, p. 75-78.)

---: "Joseph Roth. Der Aufbruch auf der Suche nach dem Bekannten." A: *Literatur und Kritik*, Juni 1973, p. 277-291.

---: "Joseph Roth. La marcia di Radetzky." A: *Il romanzo tedesco del Novecento*, Torino: Einaudi 1973. XII, 582 p. P. 261-274.

---: *Lontano da dove. Joseph Roth e la tradizione ebraico-orientale*. Torino: Einaudi 1971. 317 p. (Traducció alemanya: *Weit von wo. Verlorene Welt des Ostjudentums*. Wien: Europaverlag 1974. 381 p.)

---: "Ma io sono finito. Quarant'anni dalla morte di Joseph Roth." A: *Il Piccolo*, Trieste, 15.12.1979.

---: *Il mito absburgico nella letteratura austriaca moderna*. Torino 1963. (Traducció alemanya: *Der habsburgische Mythos in der österreichischen Literatur*, Salzburg: Otto Müller Vlg 1966. 355 p.)

---: "'Signori, la borghesia secondo me é immortale.' Un romanzo del 1929 di Joseph Roth." A: *Il Corriere della Sera*, Milano, 24.11.1978.

---: "La tela di ragno di Joseph Roth. Sullo sfondo di una Germania insagninta. Un romanzo sul fascismo." *Ibidem*, 14.9.1975.

---: "Il trionfo dell'inganno e il rifiuto della legge. Per una lettura della *Rebellion* di Joseph Roth." A: *Studi di letteratura tedesca* (1972) p. 551-572.

---: "L'Ulisse ebraico-orientale. Joseph Roth fra l'impero e l'esilio." A: *Studi Germanici* 8 (1970) p. 179-223. (Traducció alemanya a JRudT, p. 181-226: "Der ostjüdische Odysseus - Roth zwischen Kaisertum und Golus".)

---: "Von der Weltgeschichte gekündigt. Zu Joseph Roths Leben und Werk." (Conferència donada a Zürich el 18.2.1980.) A: *Die Rampe. Hefte für Literatur* (1980) 2, p. 7-26.

MAIER, Wolfgang M.L: "Typische Formen der Geschehnisstruktur in Joseph Roths *Radetzky*." A: *Archiv* 214 (1977) p. 71-79.

MARCEL, Gabriel: "'La marche de Radetzky' par Joseph Roth." A: *L'Europe nouvelle* 17 (1934) p. 539-540.

MARCHAND, Wolf R.: *Joseph Roth und völkisch-nationalistische Wertbegriffe. Untersuchungen zur politisch-weltanschaulichen Entwicklung Roths und ihrer Auswirkung auf sein Werk.* Tesi doctoral, Universität de Bonn. Bonn: Bouvier Vlg 1974. 386 p. (= Bonner Arbeiten zur deutschen Literatur.)

MARCUSE, Ludwig: "Abschied von Joseph Roth." A: Gedächtnisbuch, p. 237-240.

---: "Antwort an Joseph Roth." A: *Das Neue Tage-Buch* IV (1936) 44, p. 1048s.

---: "Er dichtete uns alle um. Zum Wiedererscheinen des Werkes eines großen Schriftstellers: Joseph Roth." A: *Die Zeit*, 7.2.1957, p. 5.

---: "Ein Gast auf dieser Erde" (sobre *Tarabas.*) A: *Das neue Tage-Buch* 2 (1934) 19, p. 451-452.

---: "Ein Gast auf dieser Erde. Unvergessener Roth." A: *Aufbau* (New York) 29.9.1944.

---: "Joseph Roth oder die Wiederentdeckung eines Kontinents." Ibidem, 1.2.1957.

---: "Joseph Roths Roman vom Untergang der kaiserlich-königlichen Monarchie" (Sobre *Die Kapuzinergruft.*) A: *Die Zukunft* 2 (1939) 10, p. 7.

---: "Kein Trotzki-Roman. Zu Joseph Roths 'Der stumme Prophet'." A: *Süddeutsche Zeitung*, 26.2.1966.

---: "Legende vom heiligen Trinker." A: *Münchener Merkur*, 29.3.1958.

---: "Lieber Joseph Roth!" A: *Das Neue Tage-Buch* 44, 31.10.1936.

---: *Mein zwanzigstes Jahrhundert. Auf dem Weg zu einer Autobiographie.* München: List 1960. 388 p.

---: "Eine neue Hiob-Legende." A: *Das Tagebuch* 11 (1930) 44, p. 1772-1773.

---: "Die Neue Unsachlichkeit." A: *Die Zeit* Nr. 36, 3.9.1965.

---: "Ein objektives Herz. Joseph Roth: *Panoptikum.*" A: *Die tägliche Rundschau*, 16.3.1930.

---: "*Radetzky*." A: *Das Tagebuch* 13 (1932), 40, p. 1548-1550.

MARGETTS, John: "Joseph Roths 'Seine k.und k. apostolische Majestät': 'Die zwiespältige Trauer' und 'Der traurige Zwiespalt'." A: *German Life and Letters* 25 (1972) p. 236-246.

MARTENS, Kurt: "Joseph Roth. 'Zipper und sein Vater'." A: *Die schöne Literatur* 29 (1928) 10, p. 485.

MATHEW, Celine: *Ambivalence and Irony in the works of Joseph Roth.* Tesi doctoral, Universität de Kerala (India), 1982. Frankfurt M. / Bern / New York: Lang, 1984. 212 p.

---: "Joseph Roth und 'Oesterreich'." A: *German Studies in India* 5 (1981) p. 48-53.

---: "Zwei Parabeln. Ein Vergleich zwischen Joseph Roth und Francis Thompson." Ibidem, 7 (1983) 4.8, p. 171-178.

"MATZ" <= Ludwig BRUCH>: "Die Impressionen des Herrn Cuneus oder: Was ein Frankfurter in Saarbrücken erlebte." A: *Saarbrücker Zeitung*, 29.11.1927.

MAZZUCHETTI, Lavinia: "Joseph Roth, *Radetzkmarsch*." A: *Leonardo* 3 (1932) 12, p. 562-563. També a ---: *Movecento in Germania*, Milano 1959, p. 199-203.)

MEHRING, Walter: "Joseph Roth und das Bistro de la Poste." A: *Die Neue Zeitung* Nr. 305 (1952).

MEIER-GRAEFE, Julius: "Roths Hiob." A: *Frankfurter Zeitung*, 4.1.1931.

MENHENNET, Alan: "Flight of a 'broken eagle': Joseph Roth's *Radetzkmarsch*." A: *New German Studies*, University of Hull, 10 (1982) 3.

MILANO. P.: "Joseph Roth ovvero il Musil dei semplici." A: *L'Espresso*, 9.8.1964.

MINDER, Robert: "Hommage à Joseph Roth. En guise d'introduction: Les artistes allemands en France." A: *Allemagne d'aujourd'hui* (1957) 2. p. 5-8.

MOMOS: Cf. JENS, Walter.

MORGENSTERN, Soma: "Dichten, denken, berichten. Gespräche zwischen Roth und Musil." A: *Musil-Forum* 2 (1976), p. 12-18. També a: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 5.4.1975 (Beilage Bilder und Zeiten, p. 4.).

---: "Joseph Roth im Gespräch." A: JRudT p. 39-73.

MUCKERMANN, Friedrich: "Zipper und sein Vater." A: *Der Gral* 23 (1928-1929) 4, p. 334-335.

MUELLER-FUNK, Wolfgang: *Joseph Roth*. München: Beck, 1989. 132 p. (= Beck'sche Reihe. Autorenbücher.)

NATONEK, Hans: "Der Bote." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 27.7.1962.

---: "'Hiob' auf der Bühne." A: *Die Oesterreichische Post* 1 (1938-1939) 13-14, p. 3-4 (1.7.1939).

---: "Joseph Roth." A: *Die neue Weltbühne* 35 (1939) 22, p. 680-683.

---: "Die Legende Roth." A: *Die Oesterreichische Post*, 1.7.1939. (Reimpres a: JRudT, p. 74-76.)

---: "Vom sterbenden Trinker." A: *Die neue Weltbühne* 35 (1939) 32, p. 1013.

NECCO, Giovanni: "Joseph Roth e il suo 'Tarabas'. L'arte rothiana: epicità ingenua o assoluta." A ---: *Realismo e idealismo nella letteratura tedesca moderna*, Bari 1937, p. 228-245.

---: "Roths *Radetzkmarsch*." Ibidem, p. 246-249.

NEGOITESCU, J.: Pròleg a : ROTH, Joseph: *Marsul lui Radetzky* (traducció romanesa de *Radetzky*). Bucuresti 1966, p. V-XI.

NEUMANN, Robert: "Meine Freunde, die Kollegen." A: *Die Zeit*, 15.6.1962.

NUERNBERGER, Helmut: *Joseph Roth* in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Vlg 1981. 149 p. (= rm 301)

---: "Joseph Roths 'Der Merseburger Zauberspruch': ein Bericht von 1930 über Naturzerstörung durch die Leune-Werke." A: *Literatur in Wissenschaft und Unterricht* 22 (1989), p. 15-29.

---: "Wien im Werk Joseph Roths." *Ibidem* 18 (1985), p. 193-211.

NYSSSEN, Elke: *Geschichtsbewußtsein und Emigration. Der historische Roman der deutschen Antifaschisten 1933-1945*. München: Fink 1974. 192 p. (Sobre Roth vegeu p. 88-94.)

OESTERREICHER: --- *im Exil 1934 bis 1945*. Protokoll des internationalen Symposiums zur Erforschung des österreichischen Exils von 1934 bis 1945 abgehalten vom 3. bis 6. Juni 1975 in Wien. Herausgeber: Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes und Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur. Wien: Oesterreichischer Bundesverlag, 1977. 618 p.

OESTERREICHISCHE: --- *Literatur in Uebersetzungen*. Salzburger linguistische Analysen. Herausgegeben und vorgestellt von Wolfgang Pöckl. Wien: Verlag der Oesterreichischen Akademie der Wissenschaften 1983. 554 p. (Sobre Roth p. 351-393.)

OLDEN, Rudolf: "In memoriam Joseph Roth." A: *Das Neue Tage-Buch* 7 (1939) 23, p. 545.

OMELANIUK, Irena: "Ingeborg Bachmann's 'Drei Wege zum See': a legacy of Joseph Roth." A: *Seminar. A Journal of Germanic Studies* 19 (1983) p. 246-264.

OPPENHEIMER, Hans: "Joseph Roths 'Radetzky'." A: *C.-V.-Zeitung* 11 (1932) p. 517-518. (Zeitung des Centralvereins deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens, Berlin.)

ORLOWSKI, Hubert: "Joseph Roth und Jozef Wittlin oder das ungleiche Dioskurenpaar." A: *Komparatistik. Theoretische Ueberlegungen und südosteuropäische Wechselseitigkeit*. Festschrift für Zoran Konstantinovic (Innsbruck). Heidelberg: Winter 1981.

---: "Die Rezeption österreichischer Exilliteratur in Polen, methodisch reflektiert." A: *Oesterreicher im Exil*, p. 564-574.

PAULI, Klaus: *Joseph Roth: "Die Kapuzinergruft" und "Der stumme Prophet."* Tesi doctoral, Frankfurt/M. 1982. Frankfurt/M., Bern, New York, Nancy: Lang, 1985. 360 p.

PETER, Klaus: "Die Stummheit des Propheten. Zu Joseph Roths nachgelassenem Roman." A: *Basis. Jahrbuch für deutsche Gegenwartsliteratur* 1 (1970) p. 153-167.

PLANK, Ilse (geb. Hühn): *Joseph Roth als Feuilletonist. Eine Untersuchung von Themen, Stil und Aufbau seiner Feuilletons.* Tesi doctoral. Erlangen - Nürnberg 1967. VII, 169 p.

PLARD, Henri: "Joseph Roth et l'ancienne Autriche." A: *Revue Générale Belge*, octobre 1959, p. 9-35. (Traducció a l'alemany: "Joseph Roth und das alte Oesterreich." A: JRudT, p. 98-130.)

POETHE, Angelika: *Das Hiobsmotiv im epischen Werk Joseph Roths. Zum Verhältnis von mythischer "Vorlage" und sozialgeschichtlicher Darstellung.* Tesi doctoral, Universität de Jena 1980. 280 p. Resum a: *Zeitschrift für Germanistik* (Leipzig) 2 (1981) p. 255.

POLGAR, Alfred: "Joseph Roth." A: *Die Oesterreichische Post* (Paris) Nr. 13/14, 1.7.1939. També a ---: *Kleine Schriften* vol. 4, p. 142-145.

POLLACK, Martin: "Joseph Roth in Polen 1937." A: *Wiener Tagebuch*, nº 4, abril 1977.

PONCE, Pierre: "Historie und Legende. Bücher über Lafayette, Mazzini und Napoleon." (Sobre *Die hundert Tage*.) A: *Neuer Vorwärts*, 12.4.1936.

POWELL, Ward Hughes: *The problem of primitivism in the novels of Joseph Roth.* Tesi doctoral, Universität de Colorado 1956. 220 p.
---: "Joseph Roth, ironic primitivist." A: *Monatshefte* 53 (1961) p. 115-122.

RADDATZ, Fritz J.: "Eine in Häßlichkeit ertrinkende Welt. Joseph Roth." A: ---: *Eros und Tod. Literarische Portraits*, Hamburg 1980, p. 223-235.

---: "In Häßlichkeit sterbende Welt. Joseph Roth - Romane, Briefe und Fragmente aus dem Nachlaß." A: *Die Zeit* nº 31, 28.7.1978.

---: "Der Stoff, aus dem die Schwäne sind." A: *Merkur* 31 (1977), p. 399-402.

REBER, N.: "Motiv und Charakter bei Dostojewski und Joseph Roth." A: *Referate und Beiträge zum VIII. Internationalen Slavistenkongreß*, Zagreb 1978. P. 363-376.

REICH-RANICKI, Marcel: "Filou und Poet dazu. Ein außergewöhnliches Buch: Joseph Roths *Briefe 1911-1939*." A: *Die Zeit* nº 4, 22.1.1971, p. 19. Reimprès a: Nachprüfung, p. 215-220.

---: "Flucht ins Märchen oder Kakanien als Wille und Vorstellung. Die Erzählungen Joseph Roths." A: *Die Zeit*, 7.12.1973. Reimprès a: Nachprüfung p. 220-228.

---: "Das liebevolle Geklingel einer Warrenschele." A: *Die Zeit*, 29.5.1970. Reimprès a: Nachprüfung p. 208-214.

---: "Joseph Roth - barmherzig und unerbittlich. Aus dem Nachlaß: 'Der stumme Prophet'." A: *Die Zeit*, 17.6.1966. Reimprès a: Nachprüfung p. 202-208, sota el títol "Der Fanatiker der Klarheit."

---: "Joseph Roths Weg und Welt. Eine neue Sammlung seiner Feuilletons 1919-1927." (Sobre *Der Neue Tag*.) A: *Die Zeit*, 29.5.1970, p. 21.

---: *Nachprüfung. Aufsätze über deutsche Schriftsteller von gestern.* München, Zürich: Piper Vlg 1977. 312 p.

---: *Ueber Rubestörer. Juden in der deutschen Literatur.* Frankfurt/M.: Ullstein Vlg 1977. 100 p.

---: "Vortrag zur Eröffnung der Ausstellung 'Joseph Roth 1894-1939' in der Deutschen Bibliothek, 29. März 1979." A: *Joseph Roth*, Frankfurt/M. 1979 (= Kleine Schriften der Deutschen Bibliothek 5), p. 7-22.

---: Vorwort zu CZIFFRA, Géza von: *Der heilige Trinker. Erinnerungen an Joseph Roth.* Frankfurt/M., Berlin: Ullstein 1989. P. 5-7.

REIFENBERG, Benno: "Erinnerung an Joseph Roth." A: *Gegenwart* 4 (1949) 21, p. 15-17. Reimprès a ---: *Lichte Schatten*, Frankfurt/M. 1953, p. 205-214. També a: JRudT, p. 27-53.

---: "Es war einmal ein Kaiser. Erinnerungen an Joseph Roth." A: *Wiener Bühne* 26 (1950) 4, p. 6-7.

---: "Märchen sind wahr." A: *Gegenwart* 7 (1952), p. 183 s.

---: "Reisender mit Traglasten. Joseph Roth." A: *Zeitungsschreiber. Politiker Dichter und Denker schreiben für den Tag*, hrsg. von Nikolas Benckiser. Frankfurt/M.: Societät Vlg 1966, p. 281-284.

RICCABONA, Max von: "Er war kein Mythomane. Der große Dichter Joseph Roth." A: *Die Furche*, 26.7.1975.

---: "Herr Roth im Café Tournon. Erinnerungen aus den letzten Tagen Joseph Roths." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 10.9.1969, p. 32.

RIEMEN, Alfred: "'Der tapfere Dichter': Joseph Roth und Heinrich Mann." A: *Heinrich Mann Jahrbuch* 1.1983 (1984) p. 67-83.

RITTER, Alexander: *Deutschlands literarisches Amerikabild. Neuere Forschungen zur Amerikarezeption der deutschen Literatur.* Hrsg. von ---. Hildesheim, New York: Olms Vlg 1977, 615 p. (= Germanistische Texte und Studien 4.)

RITTER, J. P. H.: "Joseph Roth's nieuwe Roman. De biecht van een moordenaar." A: *De Telegraaf*, 11.10.1936.

ROEGELE, Otto B.: "In der Filiale der Hölle. Sozialist und Legitimist, Jude und Katholik - Der Journalist Joseph Roth. Bemerkungen zu einer Ausstellung in der Deutschen Bibliothek." A: *Rheinischer Merkur*, 25.5.1979.

ROLLKA, Bodo: "Joseph Roths Amerikabild." A: *Literatur und Kritik* 70 (1972) p. 590-598. Reimprès a: RITTER, Alexander (Hrsg.): *Deutschlands literarisches Amerikabild.* (q.v.)

ROPER, L.P.: *Irony and detachment in some novels by Joseph Roth.* Tesi doctoral mecanografiada, Universitat de Sheffield 1981. 225 p.

ROSENFELD, Sidney: "The chain of generations. A Jewish theme in Joseph Roth's novels." A: *Year Book. Leo Baeck Institute* (London) 18 (1973) p. 227-231.

---: "Grenze und Untergang in Joseph Roths Radetzkymarsch." A: *Modern Austrian Literature* 2 (1969) Nr. 3, p. 12-16.

---: "Joseph Roths Hiob. Glaube und Heimat im Bild des Raumes." A: *Journal of English and Germanic Philology* 66 (1967) p. 480-500.

---: "Die Magie des Namens in Joseph Roths 'Beichte eines Mörders'." A: *The German Quarterly* 40 (1967) 3, p. 351-362. Reimprès a: JRudT, p. 305-317.

---: *Raumgestaltung und Raumsymbolik im Romanwerk Joseph Roths.* Tesi doctoral, Universitat d'Illinois 1965. Urbana, Illinois 1965. 294 p.

ROSS, Werner: "Trunkenheit als Verklärung. Joseph Roths gesammelte Erzählungen." A: *Süddeutsche Zeitung*, 15.11.1973.

ROST, Nico: "Mijn grote vriend Joseph Roth." A: *De Vooruit* (Gent), 16.6.1960.

---: vegi's ELHORST, W. van.

ROULEAUX, Will: "Joseph Roth en zijn meesterwerk 'Radetzkymarsch'." A: *De gids* 146 (1983) p. 697-702.

RUDOLF, Helmut: "Joseph Roths humanistisches Wollen. Bemerkungen zu dem Roman *Die Rebellion*." A: *Német Filológiai Tanulmányok. Arbeiten zur deutschen Philologie* (Debrecen) 5 (1970) p. 109-119.

RUPPEL, K.H.: "Betrachtung neuer Romane" (entre ells *Radetzkymarsch*.) A: *Die neue Rundschau* 43 (1932) p. 831-845.

SANANKOUA, Boubakar: *Das Bild der Revolution und der Revolutionäre bei Joseph Roth.* Tesi doctoral, mecanografiada. Universitat d'Innsbruck, 1983. II + 232 p.

SANGER, Curt: *The decadence of Austrian society in the novels of Joseph Roth.* Tesi doctoral. Universitat de Cincinnati 1966. 250 p.

---: "The experience of exile in Joseph Roth's novels." A: *Exile: the writer's experience.* Edited by John M. Spalek and Robert F. Bell. Chapel Hill: University of North Carolina 1982. XXIII, 368 p. P. 258-266.

---: "The figure of the non-hero in the Austrian novels of Joseph Roth." A: *Modern Austrian Literature* 2 (1969) 4, p. 35-37.

SANTNER, Eric L.: "Geschlossenheit, Geschichte und Welt in Joseph Roths 'Radetzkymarsch'." A: *Rocky Mountain review of Language and Literature* (Boise, Idaho) 36 (1982) p. 45-49.

SASSE, Sonja: "Der Prophet als Außenseiter. Rezeption von Zeitgeschehen bei Joseph Roth." A: T+K, p. 76-89.

SAUR, Pamela Sewell: *Family relationships in the works of Joseph Roth*. Tesi doctoral, Universität d'Iowa 1981. 250 p.

SAX, Sergius: "Beichte eines Mörders." A: *National-Zeitung* (Basel) n° 570, 7.12.1936.

---: "Der Antichrist unter uns. Grundsätzliches zu Joseph Roths Antichrist." A: *Vaterland* (Luzern), 13.4.1935.

SCHAEFFER, Hans Dieter: "Dandy in Wien, Clochard in Paris." A: *Die Welt* 21.11.1974.

SCHALLUECK, Paul: "Les oeuvres complètes de Joseph Roth." A: *Documents* (Paris, Köln), abril 1957, p. 332-335.

SCHIEBLE, Hartmut: "'Es hat wirklich keinen Sinn, ein deutscher Schriftsteller zu sein.' Zu einem nachgelassenen Romanfragment von Joseph Roth." (*Perlefter*.) A: *Süddeutsche Zeitung*, 10./11.2.1979.

---: "Joseph Roth, Hofmannsthal und das Kunstgewerbe." A: *Frankfurter Rundschau*, 1.8.1970. També a: *Hofmannsthal-Blätter* (1970) 5, p. 394-401.

---: *Joseph Roth. Mit einem Essay über Gustave Flaubert*. Tesi doctoral, Universität de Frankfurt. Stuttgart, Berlin, Mainz: Kohlhammer 1971, 201 p. (= Studien zur Poetik und Geschichte der Literatur 16.)

---: "Joseph Roth und die Wissenschaft. Neue Untersuchungen, aber keine neuen Einsichten." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 22.5.1976.

---: "Joseph Roths Flucht aus der Geschichte." A: T+K, p. 56-66.

---: "Kommentierte Auswahlbibliographie." A: T+K, p. 132-138.

---: "Radetzkymarsch." A: *Kindlers Literatur Lexikon*, Zürich 1969. Vol. 5, columna 2962-2965.

SCHEYER, Moritz: "Joseph Roth gestorben." A: *Nouvelles d'Autriche*, 5.6.1939.

SCHICKELE, René: "Joseph Roth: 'Radetzkymarsch'." A: *Das Tagebuch* 13 (1932) 49, p. 1913.

SCHOELLER, Wilfried: "Labyrinthisches aus der Zeitgeschichte. Zur Joseph-Roth-Ausstellung." A: *Frankfurter Rundschau*, 23.4.1979.

SCHONAUER, Franz: "Tintenterror der Bürokratie." A: *Christ und Welt* (Stuttgart) n° 34, 21.8.1970.

---: "Über den Dichter Joseph Roth." A: *Akzente* 4 (1957) 3, p. 281-286.

---: "Die verlorene Revolution. Zu Joseph Roth: 'Der stumme Prophet'." A: *Die Weltwoche* (Zürich), 13.5.1966.

- : "Verzweifelt konservativ." (sobre: ROTH, Joseph: *Briefe 1911-1939.*) A: *Stuttgarter Zeitung*, 20.3.1971.
- SCHREINER, Gerth: "Joseph Roth." A: *De Stem*, desembre 1939, p. 1210-1218.
 ---: "Ontmoeting met Roth." A: *Het Volk*, 26.11.1938.
- SCHUMANN, Thomas B.: "Die immerwährende Saga vom Menschen. Ueber Joseph Roths Roman 'Hiob'." A ---: *Asphaltliteratur. 45 Aufsätze und Hinweise zu im Dritten Reich verfemten und verfolgten Autoren.* Berlin: Guhl 1983, 227 p. P. 169-171.
- SCHWARZ, Egon: "Joseph Roth und die österreichische Literatur." A *JRudf*, p. 131-152.
- SCHWARZ, R.: "Joseph Roths verlorene Welt." A: *Oesterreich in Geschichte und Literatur* 9 (1965), p. 497-501.
- SCHWEIKERT, Uwe: "Flucht ohne Ende. Joseph Roth in seinen Briefen." A: *Neue Rundschau* 82 (1971), p. 334-342.
 ---: "'Der rote Joseph'. Politik und Feuilleton beim frühen Joseph Roth. (1919-1926)." A: *T+K*, p. 40-55.
- SEELIG, Carl: "'Beichte eines Mörders' von Joseph Roth." A: *Neue Zürcher Zeitung* 158 (1937), p. 25.
- SERGO, Laura: "Die Uebersetzung der deutschen Verbalkomposition ins Italienische anhand der Werke von Joseph Roth." A: *Oesterreichische Literatur in Uebersetzungen*, p. 351-393. (q.v.)
- SHAKED, Gershom: "The grace of reason and the grace of misery: Zweig and Roth: a correspondence." A: *The Hebrew University studies in literature* 10 (1982), p. 247-270. (Traducció a l'alemany per Eve Strauss: "Die Gnade der Vernunft und die des Unglücks: Zweig und Roth - ein Briefwechsel." A: *Stefan Zweig heute.* Hrsg. v. Mark Gelber. New York, Bern, Frankfurt/M.: Lang 1987. 226 p. P. 65-78.)
 ---: "Wie jüdisch ist ein jüdisch-deutscher Roman? Ueber Joseph Roths 'Hiob. Roman eines einfachen Mannes'." A: *Bulletin des Leo Baeck Instituts* 73 (1986) p. 3-12.
- SIEG, Werner: *Zwischen Anarchismus und Fiktion. Eine Untersuchung zum Werk von Joseph Roth.* Tesi doctoral, Universitat de Zürich 1971. Bonn: Bouvier 1974. 170 p. (= Studien zur Germanistik, Anglistik und Komparatistik 27.)
- SIEMSEN, Hans: "Joseph Roth". A: *Die Zukunft* 2 (1939) 22, p. 11.
- SIEPMANN, Thomas: "Joseph Roths 'Radetzky marsch' in der Schule." A: *Der Deutschunterricht* 36 (1984), p. 83-94.
- SOLA, Emma: "Joseph Roth, scrittore austriaco." A: *La cultura. Nuova Seria* 12 (1933) 4, p. 885-897.

- SPEERBER, Manès: "Rebell oder Revolutionär? Zu dem nachgelassenen Roman 'Der stumme Prophet' von Joseph Roth." A: *Neues Forum* 13 (1966) 154, p. 625-628.
- SPIEKER, Sven: "Oesterreichische Juden, Emigranten und Rivalen. Aspekte des Pariser Exils von Ernst Weiß und Joseph Roth." A: *Weiß-Blätter* 3 (1985) p. 7-21.
- SPIEL, Hilde: "Eine Welt voller Enkel. Ueber Joseph Roths 'Radetzky marsch'." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1.9.1982, p. 23.
- SPIELMANN, Hans Robert: "Geschichtsdarstellung in der franzisko-josephinischen Epik." A: *Oesterreich in Geschichte und Literatur* 24 (1980), p. 238-256.
- STEINER, Carl: "Frankreichbild und Katholizismus bei Joseph Roth." A: *The German Quarterly* 46 (1973) p. 12-21. Reimprès a KRASKE, Bernd, p. 89-100.
- STEINER, Carl: *Untersuchungen zum Historischen Roman der deutschen Emigranteliteratur nach 1933*. Tesi doctoral. The George Washington University, 1966.
- STEINMANN, Esther: *Von der Würde des Unscheinbaren. Sinnerfahrung bei Joseph Roth*. Tesi doctoral. Tübingen: Niemeyer 1984. 138 p.
- STIX, Gottfried: "Das periphere Oesterreichertum des Joseph Roth." A ---: *Die gesuchte Mitte*, Roma 1974, p. 55-74.
- : "Vom 'roten Joseph' zu Joseph Roth." A: *Akten des V. Internationalen Germanisten-Kongreß* (1976) 4, p. 223-230.
- STOECKLEIN, Paul: "Bemerkungen zu Joseph Roth." A: *Weinlaub und Winkel. Festschrift für Werner Wirthle*. Hrsg. von Fritz Barkowski und Dieter Hoffmann. Kramsberg 1983.
- : "Woher der Haß? Die unbeachtet gebliebene Antisemitismusdeutung Joseph Roths aus den dreißiger Jahren." A: *Internationale katholische Zeitschrift* 13, vol. 5, setembre 1984, p. 467-483.
- : "Zur Psychologie des Hasses. Joseph Roths Deutung des Judenhasses. Mit einem Blick auf Freud." A: *Weimar am Pazifik. Literarische Wege zwischen den Kontinenten. Festschrift für Werner Vortriede*, hrsg. v. Dieter Borchmeyer und Till Heimeran. Tübingen: Niemeyer 1985. XIV + 399 p. P. 79-89.
- STRASSER, Alfred: "Le retour au pays d'une génération perdue dans *La fuite sans fin* de Joseph Roth." A: *Germanica* 1 (1987), p. 67-74.
- STREET, James Bradford: *The Habsburg Monarchy in the Writings of Joseph Roth*. Tesi doctoral, mecanografiada. Universitat de California, Santa Barbara, 1975. 208 p.
- STRELKA, Joseph: *Auf der Suche nach dem verlorenen Selbst. Zu deutscher Erzählprosa des 20. Jahrhunderts*. Bern, München: Francke 1977. 162 p.
- : "Das epische Universum Joseph Roths - Der innere Vorstellungsraum als strukturbildende Kraft." A: JRudT, p. 241-257.

---: "Ein Erzähler Oesterreichs." A ---: *Brücke zu vielen Ufern. Wesen und Eigenart der oesterreichischen Literatur*, Wien, Frankfurt, Zürich 1966. P. 105-112.

---: *Protest - form - tradition. Essays on German exile literature*. Edited by ---. University of Alabama: Univ. of Alabama Press 1979. XIII, 144 p.

STRUC, Roman S. : "Radetzkmarsch als Roman der Beziehungslosigkeit." A: *Revue des langues vivantes* 42 (1976) p. 457-468.

---: "Die slawische Welt im Werke Joseph Roths." A: JRudT, p. 318-344.

STURMANN, Manfred: "Vom jüdischen Schicksal. Anlässlich Joseph Roths 'Hiob' und Irene Nemirowskys 'David Golder'." A: *Bayerische Israelitische Gemeindezeitung* 6 (1930) 23, p. 357-358.

SUELTEMAYER, Ingeborg: *Das Frühwerk Joseph Roths 1915-1926. Studien und Texte*. Wien, Freiburg, Basel: Herder 1976. 237 p.

---: "Eine stille Entwicklung - Gedanken zum Roman 'Die Rebellion'." A: JRudT, p. 258-275.

---: *Studien zum Frühwerk Joseph Roths*. Mit einem Anhang: Bisher unbekannte Arbeiten aus dem Zeitraum 1915-1926. Tesi doctoral, Universität de Frankfurt 1969, 447 p.

---: Vorwort zu: ROTH, Joseph: *Der Neue Tag. Unbekannte politische Arbeiten 1919 bis 1927*. Wien, Berlin, Moskau. Herausgegeben von ---. Köln, Berlin 1970. P. 9-17.

---: "Das Wiedererwachen des Interesses an österreichischer Dichtung in der Bundesrepublik Deutschland seit 1945. Gedanken zur Rezeption." A: *Dauer im Wandel. Aspekte österreichischer Kulturentwicklung*. Hrsg. von Walter Strolz. Wien, Freiburg, Basel: Herder, 1975. 227 p. P. 63-84.

SUESKIND, Wilhelm Emanuel: "Joseph Roth." A: *Die Literatur* 34 (1931-1932) 1, p. 17-20.

SUHL, A.: "Ein Jiddischist über Roths Hiob. Ein Brief an Constantin Brunner." A: *Jüdische Rundschau* 36, 1.4.1931, p. 162.

TAGLIABUE, Guido Morpurgo: "L'autonomia letteraria di Joseph Roth." A: *Annali. Sezione Germanica. Studi Tedeschi*, 21 (1978) 2, p. 89-129.

---: *La nevrosi austriaca. Saggi sul romanzo*. Casale Monferrato: Marietti 1983. 231 p.

TAUCHER, Franz: "Ein Blatt für Joseph Roth." A ---: *Entzauberung der Epoche. Reden und Aufsätze*, Graz, Wien 1967, p. 74-78.

---: "Vor den Pforten der Menschlichkeit. Das Gesamtwerk von Joseph Roth." A: *Deutsche Zeitung und Wirtschaftszeitung*, 19.1.1957.

TEXT + KRITIK: ---. Herausgegeben von Heinz Ludwig Arnold. *Sonderband Joseph Roth*. München: R. Boorberg Verlag 1974. 140 p. Reedició, augmentada: 1982. 166 p.

TORBERG, Friedrich: "Bereit zum Untergang. Joseph Roth in fünfhundert Briefen aus den Jahren 1911-1939." A: *Die Welt der Literatur* (Hamburg) 18.2.1971.

---: "Erbarmen, Witz, Poesie und Trauer." A: *Die Welt*, 9.4.1977.

---: "Gedenken an Joseph Roth." A ---: *PPP. Pamphlete, Parodien, Postscripta*, München, Wien 1964, p. 384-386.

---: "Kleines Requiem für Joseph Roth." A: *Forum*, setembre 1954.

TROMMLER, Frank: "Joseph Roth und die Neue Sachlichkeit." A: *JRudT*, p. 276-304.

---: *Roman und Wirklichkeit. Eine Ortsbestimmung am Beispiel von Musil, Broch, Roth, Doderer und Gütersloh*. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Kohlhammer 1966. 180 p. (Sobre Roth p. 50-67.)

TSCHUPPIK, Karl: "Joseph Roth: 'Radetzky marsch'." A: *Das Tagebuch* 13 (1932) 40, p. 1913.

TUERK, Werner: "Legende vom reuigen Soldaten." (Sobre *Tarabas*.) A: *Die neue Weltbühne* 30 (1934) 22, p. 694-695.

UNTERMAYER, Louis: "Uz in America. Job: the story of a simple man. By Joseph Roth. Translated by Dorothy Thompson." A: *The Saturday review of literature* (New York) 8 (1931) 16, p. 261.

VIVAT: --- *Austria. Schönwiese, Kafka, Roth, Stifter. Studien zur österreichischen Literatur*. Hrsg. von Jan Aler. Amsterdam 1985.

WALLMANN, Jürgen P.: "Joseph Roth. Briefe 1911-1939." A: *Die Tat* (Zürich), 25.3.1972.

---: "Der Mythomane Joseph Roth." *Ibidem*, 23.11.1974.

---: "4000 Seiten Joseph Roth." *Ibidem*, 31.12.1976.

WALTER, Hans-Albert: "Joseph Roths Widersprüche. Zu seinen Briefen 1911-1939." A: *Merkur* 25 (1971) 8, p. 799-802.

WAPNEWSKI, Peter: "Heimat ist, wo die Toten sind. Claudio Magris' Buch über Joseph Roth als Dichter des Ostjudentums." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 11.1.1975.

---: "Hiob. Leben und Werk des Joseph Roth." A ---: *Zumutungen. Essays zur Literatur des 20. Jahrhunderts*, Düsseldorf 1979, p. 140-162.

---: "Jude auf Wanderschaft." A: *Der Spiegel*, 18.4.1977.

WEBER, Albrecht: *Joseph Roth: Das falsche Gewicht. Interpretation*. München: Oldenbourg 1968, 86 p. (= Interpretationen zum Deutschunterricht.)

WEGNER, Erika: *Die Gestaltung innerer Vorgänge in den Dichtungen Joseph Roths*. Tesi doctoral, Universität de Bonn 1963. 254 p.

WEIL, Eleonore: *Joseph Roth und seine Romane*. Nancy 1956.

WEISKOPF, Franz Carl: "Abschiedssymphonie." A: *Die neue Weltbühne* 35 (1939) 24, p. 760-762. Reimprès a ---: *Literarische Streifzüge* 1956, p. 209-211. També a ---: *Gesammelte Werke*, Bd 8, Berlin 1960, p. 279-281.

---: "Abseits." (Sobre *Das falsche Gewicht*.) A: *Die neue Weltbühne* 33 (1937) 33, p. 1033-1035.

---: "Auf der Flucht ohne Ende." (Sobre *Tarabas*.) A: *Neue Deutsche Blätter* 1 (1933-34) 10, p. 642-644.

---: "Joseph Roth, das Haus Habsburg und die Tschechen. Ein offener Brief." A ---: *Literarische Streifzüge*, 1956, p. 248-253. Reimprès a ---: *Gesammelte Werke*, Bd 8, Berlin 1960, p. 322-327.

---: "Totentanz." (Sobre *Die Kapuzinergruft*.) A: *Die neue Weltbühne* 35 (1939) 19, p. 589-593. Reimprès a ---: *Gesammelte Werke*, Bd 8, Berlin 1960, p. 176-182.

WELTMANN, Lutz: "Joseph Roth." A: *Bayerische Israelitische Gemeindezeitung* 6 (1930) 3, p. 39.

WERFEL, Franz: "Franz Werfel zum Tode Joseph Roths." A: *Oesterreichische Nachrichten*, 9.6.1939.

WERINGH, Koos van, und Toke van HELMOND: *Joseph Roth in Nederland*. Amsterdam: De Engelwaarder 1979. 201 p.

WESTERMANN, Klaus: *Joseph Roth, Journalist. Eine Karriere 1915-1939*. Tesi doctoral. Bonn: Bouvier Verlag, 1987. 307 p.

---: "Joseph Rothspolitische Exilpublizistik." A: *Exil 1933-1945. Forschung, Erkenntnisse, Ergebnisse*. Sonderband 1, 1987. P. 34-40.

WICKENBURG, Erik G.: "Die Wolkennation. Zu Joseph Roths neu herausgekommenen Romanen." A: *Stuttgarter Zeitung*, 22.1.1951.

WIEGENSTEIN, Roland H.: "Die gerettete Welt des Joseph Roth." A: *Frankfurter Hefte* 12 (1957) 8, p. 581-586.

- WIESNER, Herbert: "Böse, besoffen, aber gescheit. Zur Joseph-Roth-Ausstellung der Deutschen Bibliothek Frankfurt." A: *Süddeutsche Zeitung*, 6.4.1979.
- WILLERICH-TOCHA, Margarethe: *Rezeption als Gedächtnis. Studien zur Wirkung Joseph Roths*. Tesi doctoral, Universität d'Augsburg 1982. Frankfurt, Bern, New York: Lang 1984. 520 p. (= Europäische Hochschulschriften Reihe 1, Bd 736.)
- WILLIAMS, Cedric Ellis: "Joseph Roth. A time out of joint." A ---: *The Broken Eagle: The politics of Austrian literature from Empire to Anschluss*, London: Elek 1974. XXII, 281 p.
- WINKEL, Peter A.: *Thematic and structural elements in the early novels of Joseph Roth*. Tesi doctoral, Rutgers University, New Brunswick, 1972. 205 p.
- WINKLER, Carl Johan: "Joseph Roth bezoekt Amsterdam." A: *Het Volk*, 8.5.1935. ---: "Joseph Roth in ons land. Ontmoeting met den schrijver van *Der Antichrist*." A: *Algemeen Handelsblad*, 19.5.1935. ---: "Joseph Roth. De literatuur is de oprechtheid zelf." A: *Het Volk*, 31.5.1939. ---: "Joseph Roth. De schrijver van *Radetzkyars*, *Kapuzinergruft* en *Der Antichrist*." A: *De Waagschaal*, octobre 1945.
- WITTLIN, Józef: "Erinnerungen an Joseph Roth. Rede bei der Gedenkfeier, die anlässlich seines fünften Todestages in New York stattfand." A: *Gedächtnisbuch*, p. 48-58. Reimpres a : JRudT, p. 17-26. ---: "Wittlin Meets Roth." A: *Books Abroad* (Norman, Oklahoma) 18 (1944) 4, p. 342.
- WITTNER, Viktor: "Ein altösterreichischer Dichter." A: *Die Zeit* (Viena), 1.6.1949, p. 20.
- WLASATY, Siegfried: *Das Bild der untergehenden österreichisch-ungarischen Monarchie bei Joseph Roth, Karl Kraus und Robert Musil*. Tesi doctoral, mecanografiada. Universität d'Innsbruck 1964. 290 p.
- WOERSCHING, Martha: "Die rückwärts gewandte Utopie. Sozialpsychologische Anmerkungen zu Joseph Roths Roman 'Radetzkyarsch'." A: T+K, p. 90-100.
- WOLFFHEIM, Elsbeth: "Abschied von Europa." A: *Heinrich-Mann-Jahrbuch*, 1.1983. (1984) p. 103-119.
- WOLLMANN, Heide-Marie: "Sowjetrußland und Potemkinsche Dörfer Mitte der Zwanziger Jahre." A: *Quaderni di Filologia germanica della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università de Bologna*. Ravenna: Longo. 2 (1982) p. 379-397.

ZELEWITZ, Klaus: "Joseph Roth. Zweimal politische Illusion." A: *Peripherie und Zentrum. Studien zur österreichischen Literatur*. Hrsg. von Gerlinde Weiß und ---. Festschrift für Adalbert Schmidt. Salzburg, Stuttgart, Zürich 1971. P. 347-358. Reimprès a Kraske, Bernd, p. 101-114.

ZIMMERMANN, Arthur: "Der poetische Realismus bei Joseph Roth." A: *Jahrbuch für internationale Germanistik* (Berlin, Frankfurt/M., Las Vegas) 12 (1980) 2, p. 56-74.

ZIMMERMANN, Werner: "Joseph Roth. Radetzkymarsch." A ---: *Deutsche Prosadichtungen unseres Jahrhunderts. Interpretationen für Lehrende und Lernende*. Düsseldorf: Schwann 1985. Vol. I, p. 296-373.

ZOBEL, Klaus: "Joseph Roth. Ein Reisebrief." A ---: *Textanalysen. Eine Einführung in die Interpretation moderner Kurzprosa*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Schöningh 1985. 381 p. P. 171-179.

ZWEIG, Arnold: "Drei Nekrologe." (sobre Ernst Toller, Joseph Roth i Stefan Zweig.) A: *Neue Texte* (Berlin) 2 (1962) p. 40-48.

---: "Dem Freunde Joseph Roth." A: *Orient* 3 (1942) 6, p. 4-6.

---: "Die große Legende" (sobre *Hiob*). A: *Die Literarische Welt* 7, nº 2, 9.1.1931.

ZWEIG, Stefan: "Abschiedsrede." A: *Die Oesterreichische Post*, 1.7.1939.

---: "Joseph Roth." A ---: *Die Monotonisierung der Welt. Aufsätze und Vorträge*. Ausgewählt und mit einem Nachwort von Volker Michels. Frankfurt/M.: Suhrkamp 1978. 254 p. P. 221-239.

---: "Joseph Roth. Ansprache zur Trauerfeier, Paris 1939." A ---: *Europäisches Erbe*, Frankfurt/M.: Fischer 1981. 222 p. P. 197-207.

---: "Joseph Roth." A: *Sunday Times*, 28.5.1939.

---: "Rechts und Links. Roman von Joseph Roth." A ---: *Begegnungen mit Büchern. Aufsätze und Einleitungen aus den Jahren 1902-1939*. Hrsg. von Knut Beck. Frankfurt/M.: Fischer 1983. 247 p.

---: "Der Roman *Hiob* von Joseph Roth." A: *Kölnische Zeitung* 26.10.1930. Reimprès a ---: *Begegnungen mit Büchern*, p. 109-114.

BIBLIOGRAFIA D'ABAST GENERAL

ANDICS, Hellmut: *Oesterreich 1804-1975. Oesterreichische Geschichte von der Gründung des Kaiserstaates bis zur Gegenwart in vier Bänden.* Bd 1: *Das oesterreichische Jahrhundert. Die Donaumonarchie 1804-1900.* Bd 2: *Der Untergang der Donaumonarchie. Oesterreich-Ungarn von der Jahrhundertwende bis zum November 1918.* Bd 3: *Der Staat, den keiner wollte. Oesterreich von der Gründung der Republik bis zur Moskauer Deklaration.* Bd 4: *Die Insel der Seligen. Oesterreich von der Moskauer Deklaration bis zur Gegenwart.* Wien - München - Zürich: Goldmann 1984.

BABEL, Isaak: *Debes saberlo todo. Relatos 1915-1937.* Selección y notas de Nathalie Babel. Traducción: Verónica Head. Madrid: Alianza Editorial 1976.

---: *La Cavalleria Roja.* Traducción de Monika Zgustová. Barcelona: edicions 62, 1986. 203 p.

---: *Petersburg 1918. Reportagen.* Aus dem Russischen übersetzt und herausgegeben von Milo Dor und Reinhard Federmann. Pfullingen: Weske 1977. 75 p.

BENJAMIN, Walter: *Moskauer Tagebuch.* Aus der Handschrift herausgegeben und mit Anmerkungen von Gary Smith. Mit einem Vorwort von Gershom Scholem. Frankfurt/M.: Suhrkamp 1980. 222 p.

BERENDSOHN, Walter Arthur: *Die humanistische Front. Einführung in die deutsche Emigrantenliteratur.* Zürich 1946. (Sobre Roth vol. I, p. 73-74.)

BERG, Jan, i altres: *Sozialgeschichte der deutschen Literatur von 1918 bis zur Gegenwart.* Frankfurt M.: Fischer Taschenbuch Verlag 1981. 784 p. (Sobre Roth vegeu especialment p. 193-196.)

BEST, Otto F.: *Mameloschen. Jiddisch - Eine Sprache und ihre Literatur.* Frankfurt/M.: Insel 1973. 344 p.

BEUTIN, Wolfgang, i altres: *Deutsche Literaturgeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart.* Stuttgart: Metzler 1979; 3ª ed. revisada: 1989. (Sobre Roth p. 328.)

BEZDEKA, Johanna: *Der Heimkehrer in der Dichtung der Gegenwart.* Tesi doctoral, mecanografiada. Universität de Viena 1941. 117 p.

BLOCH, Jochanan: *Judentum in der Krise. Emanzipation, Sozialismus und Zionismus.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1966. 201 p.

BRENTANO, Bernard von: *Du Land der Liebe. Bericht von Abschied und Heimkehr eines Deutschen.* Tübingen, Stuttgart: Wunderlich 1977. (Sobre Roth p. 75, 77 i 224.)

CANETTI, Elias: *Die gerettete Zunge. Geschichte einer Jugend.* Frankfurt/M.: Fischer Taschenbuch 1983. 319 p.

- CLAIR, Jean: *Vienne 1880-1938. L'apocalypse joyeuse*. Sous la direction de ---. Paris: Editions du Centre Pompidou 1986. 794 p.
- DORMAGEN, Paul (Hrsg.): *Handbuch zur modernen Literatur im Deutschunterricht. Prosa - Drama - Hörspiel*. Frankfurt/M. 1965. (Sobre Roth p. 173-176.)
- DROZ, Jacques: *L'Europe Centrale. Evolution historique de l'idée de "Mitteleuropa"*. Paris: Payot 1960. 283 p.
- EHRENBURG, Ilia: *Fábrica de sueños*. Traducción de José María Quiroga Pla. Madrid: Editorial Júcar 1989. 261 p. (= Biblioteca de Traductores.)
---: "Ueber die Arbeit des Schriftstellers." A: *Neue Welt* (Berlin), gener 1954, p. 211-246.
- EXIL: --- 1933-1945. *Forschung, Erkenntnisse, Ergebnisse*. Sonderband 1. (Realismus-Konzeptionen der Exilliteratur zwischen 1935 und 1940). 41. Tagung der Hamburger Arbeitsstelle für deutsche Exilliteratur 1986. Hrsg. von Edita Koch und Frithjoff Trapp.
- FECHTER, Paul: *Geschichte der deutschen Literatur*, bearbeitet von K. L. Tank und W. Jacobs. Gütersloh 1960. (Sobre Roth vol. II, p. 130-133.)
- FISCHER, Ernst: *Literatura y crisis de la civilización europea*. Barcelona: Icaria 1984. 167 p.
- FRANK, Leonhard: *Links wo das Herz ist*. Roman. München: Nymphenburger Verlagsbuchhandlung 1952. 260 p. (Sobre Roth p. 183.)
- FREI, Bruno: *Der Papiersäbel. Autobiographie*. Frankfurt/M.: Fischer 1972. 401 p. (Sobre Roth p. 69, 84 i 193.)
- FRENZEL, Elisabeth: *Motive der Weltliteratur. Ein Lexikon dichtungsgeschichtlicher Längsschnitte*. Stuttgart: Kröner 1983. 907 p.
- GEBHARDT: *Handbuch der deutschen Geschichte*. 9., neu bearb. Auflage, hrsg. von Hermann Grundmann. München: dtv 1986. 22 vols.
- HAACKE, Wilmont: *Handbuch des Feuilletons*. 3 Bde. Emsdetten 1951-1953.
- HAUFF, Jürgen / Albert HELLER / Bernd HUEPPAUF / Lothar KOEHN / Klaus-Peter PHILIPPI: *Methodendiskussion. Arbeitsbuch zur Literaturwissenschaft*. 2 Bde. Frankfurt/M.: Athenäum 1987.
- HERRE, Franz: *Kaiser Franz Joseph von Oesterreich. Sein Leben - seine Zeit*. München: Heyne 1986. 532 p.
- HUERLIMANN, Bettina (filla de Gustav KIEPENHEUER): *Sieben Häuser. Aufzeichnungen einer Bücherfrau*. Zürich, München: Artemis 1976. 246 p. (Sobre Roth p. 33-34)

JASPERS, Karl: *Psicopatología general*. Trad. R. Saubidet / D. A. Santillán. Buenos Aires: Beta 1963. 1005 p.

JENS, Walter: *Deutsche Literatur der Gegenwart. Themen, Stile, Tendenzen*. München: dtv 1964. (Sobre Roth p. 107 i ss.)

JOHNSTON, William M.: *Oesterreichische Kultur- und Geistesgeschichte. Gesellschaft und Ideen im Donaauraum 1848 bis 1938*. Wien - Köln - Graz: Böhlau 1980. 503 p.

JUDEN: *Die --- als Minderheit in der Geschichte*. Hrsg. von Bernd Martin und Ernst Schulin. München: dtv 1985. 373 p.

JUGEND: --- *in Wien. Literatur um 1900*. Eine Ausstellung des Deutschen Literaturarchivs im Schiller-Nationalmuseum Marbach a.N. Ausstellung und Katalog: Ludwig Greve, Werner Volke. Stuttgart: Klett 1974. 445 p.

KANTOROWICZ, Alfred: *Politik und Literatur im Exil*. Hamburg: Christians 1978. (Sobre Roth p. 275)

KINDER, Hermann i HILGEMANN, Werner: *Atlas histórico mundial*. Dos volums, 311 i 358 p. Madrid: Istmo 1980.

KISCH, Egon Erwin: *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Herausgegeben von Bodo Uhse und Gisela Kisch. 10 vols. Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag 1984. ---: *Reportagen*. Auswahl und Nachwort von Erhard Schütz. Stuttgart: Reclam 1986. 326 p.

KOHN, Hans: *Karl Kraus. Arthur Schnitzler. Otto Weiniger. Aus dem jüdischen Wien der Jahrhundertwende*. Tübingen: Mohr 1962. 71 p.

KNORR-ANDERS, Esther: "Dein Oesterreich, so sehr geliebte Majestät." A: *Die Zeit*, nº 31, 30.7.1982.

KRACAUER, Siegfried: *De Caligari a Hitler. Historia psicológica del cine alemán*. Barcelona, Buenos Aires, México: Ediciones Paidós 1985. 350 p. (1ª edició: *From Caligari to Hitler. A Psychological History of the German Film*. Princeton 1947.)

KRELL, Max: *Das alles gab es einmal*. Frankfurt /M.: Scheffler 1961. 362 p. (Sobre Roth p. 246, 262 i 269.)

LAEMMERT, Eberhard: *Bauformen des Erzählens*. 5. Aufl. Stuttgart: Metzler 1972. 301 p.

LEA, Charlene A.: *The Image of the Jew in German and Austrian Drama 1800-1850*. Bonn: Bouvier 1978. 220 p.

- LEONHARD, Rudolf: *Ausgewählte Werke in Einzelausgaben*. Hrsg. von der Deutschen Akademie der Künste zu Berlin. 4 volumes. Berlin: Verlag der Nation 1961-1970. Vol. IV: *Der Weg und das Ziel* [Autobiographisches]. 1970. 470 p.
- LETHEN, Helmut: *Neue Sachlichkeit 1924-1932. Studien zur Literatur des "Weißen Sozialismus"*. Stuttgart: Metzler 1970.
- LUFT, David: *Robert Musil and the Crisis of European Culture 1880-1942*. Berkeley: University of Los Angeles Press 1980. 323 p.
- MAGRIS, Claudio: *Danubio*. Milano: Garzanti 1987. 439 p. (Sobre Roth p. 82-83, 97, 201, 203, 205, 209 i 229.)
- MARCUSE, Ludwig: *Briefe von und an ---*. Herausgegeben und eingeleitet von Harold von Hofe. Zürich 1975.
 ---: *Mein zwanzigstes Jahrhundert. Auf dem Weg zu einer Autobiographie*. München: List 1960. 389 p. (Sobre Roth p. 190, 218, 240, 250-251 i 386.)
- MAREN-GRISEBACH, Manon: *Methoden der Literaturwissenschaft*. München: Francke 1970. 116 p.
- MARSCH, Edgar (Hrsg.): *Ueber Literaturgeschichtsschreibung. Die historisierende Methode des 19. Jahrhunderts in Programm und Kritik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1986. 508 p.
- MARTIN, Bernd / Ernst SCHULIN: *Die Juden als Minderheit in der Geschichte*. München: dtv 1981. 373 p.
- MARTINI, Fritz: *Deutsche Literaturgeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Stuttgart: Kröner 1958. (Sobre Roth p. 546-547.)
- MEHRING, Walter: *Die verlorene Bibliothek. Autobiographie einer Kultur*. Frankfurt/M., Berlin, Wien: Ullstein 1980. 320 p. (Sobre Roth p. 206, 268, 277 i 281-284.)
- METZLER: --- *Literatur Lexikon. Stichwörter zur Weltliteratur*. Hrsg. von Günther und Irmgard Schweikle. Stuttgart: Metzler 1984. 407 p.
- MITTNER, Ladislao: *Storia della letteratura tedesca*. Torino: Einaudi 1982. (Sobre Roth p. 1451-1454.)
- MODERNE: *Die Wiener ---. Literatur, Kunst und Musikzwischen 1890 und 1910*. Hrsg. von Gotthart Wunberg. Stuttgart: Reclam 1981. 725 p.
- MOLDEN, Fritz: *Die Oesterreicher oder die Macht der Geschichte*. München: Langen-Müller 1986. 384 p.
- MUEHLHER, Robert: *Oesterreichische Dichter seit Grillparzer*. Gesammelte Aufsätze. Wien, Stuttgart: Braumüller 1975.

- NOTH, Ernst Erich: *Erinnerungen eines Deutschen*. Hamburg, Düsseldorf 1971. (Sobre Roth p. 217-218 i 227.)
- : "Die Exilsituation in Frankreich". A: Manfred DURZAK (Hrsg.): *Die deutsche Exilliteratur 1933-1945*. Stuttgart: Reclam 1973. P. 73-89.
- PAULI, Hertha: *Der Riß der Zeit geht durch mein Herz. Ein Erlebnisbuch*. Wien, Hamburg: Zsolnay 1970. 270 p. (Sobre Roth p. 46 i ss.)
- PERLMANN, Michaela L.: *Arthur Schnitzler*. Stuttgart: Metzler 1987. (= Sammlung Metzler 239.)
- PETERSEN, Klaus: *Die "Gruppe 1925". Geschichte und Soziologie einer Schriftstellervereinigung*. Heidelberg: Winter 1981. 279 p. (= Reihe Siegen 34.)
- POLGAR, Alfred: *Kleine Schriften*. Vierbändige Werkausgabe. Hrsg. von Marcel Reich-Ranicki in Zusammenarbeit mit Ulrich Weinzierl. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt 1982.
- RETZLAW, Karl: *Spartakus. Aufstieg und Niedergang. Erinnerungen eines Arbeiterführers*. Frankfurt/M. 1972. (Sobre Roth p. 22.)
- RITTER, Alexander (Hrsg.): *Deutschlands literarisches Amerikabild. Neuere Forschungen zur Amerikarezeption der deutschen Literatur*. Hildesheim, New York: Olms 1977. 615 p.
- SCHIEBLE, Hartmut: *Arthur Schnitzler in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt 1983. 158 p. (= rm 235.)
- SCHICK, Paul: *Karl Kraus in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1986. 167 p. (= rm 111.)
- SCHLOEGEL, Karl: "Lwow war Lemberg oder eine Reise an den Pol des Zweifels. Das Schicksal einer mitteleuropäischen Stadt." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 8.4.1989, nº 82.
- SCHNITZLER, Arthur: *Jugend in Wien*. Wien: Molden 1968.
- SCHOLEM, Gershom: *Walter Benjamin. Historia de una amistad*. Traducción y presentación de J. F. Yvars y Vicente Jarque. Barcelona: ediciones península 1987. (= historia, ciencia, sociedad 202.)
- SELDEN, Raman: *La teoría literaria contemporánea*. Nueva edición. Barcelona: Ariel 1989. 176 p.
- SIEGEL, Christian: *Die Reportage*. Stuttgart: Metzler 1978. 146 p. (= Sammlung Metzler 164.)
- SOERGEL, Albert / Curt HOHOFF: *Dichtung und Dichter der Zeit. Vom Naturalismus bis zur Gegenwart*. Düsseldorf 1961/1963. "Bde. (Sobre Roth vol. II, p. 780-786.)

- SPERBER, Manès: *Die vergebliche Warnung. All das Vergangene...* Wien: Europa Verlag 1975. 325 p.
- SPIEL, Hilde: *Die hellen und die finsternen Zeiten. Erinnerungen 1911-1946.* München: List 1989. 264 p.
- STEMBERGER, Günter: *Geschichte der jüdischen Literatur. Eine Einführung.* München: Beck 1977. (= Beck'sche Elementarbücher)
- STREISAND, Joachim: *Deutsche Geschichte in einem Band. Ein Ueberblick.* Berlin: Verlag der Wissenschaften 1980. 272 p.
- 1871: ---: *Fragen an die deutsche Geschichte.* Catàleg de l'exposició celebrada a l'edifici del Reichstag a Berlin, 1971. Berlin: Hartmann 1971.
- TAPIÉ, V.-L.: *Die Völker unter dem Doppeladler.* Graz, Wien, Köln: Verlag Styria 1975. 415 p.
- TSCHUPPIK, Karl: *Von Franz Joseph zu Adolf Hitler. Polemiken, Essays und Feuilletons.* Wien, Köln: Böhlau 1982. 288 p. (= Oesterreich-Bibliothek 1)
- VALVERDE, José María: *Viena, fin del imperio.* Barcelona: Planeta 1990. 191 pags.
- VEGA CERNUDA, Miguel Angel: *Arthur Schnitzler. Aspectos socioliterarios de su obra.* Tesi doctoral. Madrid: Universidad Complutense 1983. 567 p.
- VIENA: --- 1880-1938. Número monogràfic de la revista *Debats*, València, Institució Alfons el Magnànim, Nr. 18, desembre 1986. 145 p.
- WAISSENBERGER, Robert: *Vienne 1890-1920.* Fribourg: Office du Livre 1984. 280 pags.
- WANDRUSZKA, Adam: "Oesterreich-Ungarn vom ungarischen Ausgleich bis zum Ende der Monarchie (1867-1918)." A: *Handbuch der europäischen Geschichte*, hrsg. von Th. Schieder, Bd VI, Stuttgart: Union Verlag 1968. Pags. 353-399.
- WEHR, Gerhard: *Martin Buber mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten.* Reinbek bei Hamburg: Rowohlt 1986. 154 p. (= rm 147.)
- WEIGEL, Hans: "Das Wiener Café als Wille und Vorstellung." A: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 29.4.1978, nº 88.
- WIENER: *Die --- Moderne. Literatur, Kunst und Musik zwischen 1890 und 1910.* Hrsg. von Gotthart Wunberg unter Mitarbeit von Johannes J. Braakenburg. Stuttgart: Reclam 1982. 725 p.
- WILDERMUTH, Rosemarie: *Als das Gestern heute war.* Erzählungen, Gedichte und Dokumente zu unserer Geschichte (1789-1949) ausgewählt und erklärt von ---, München: Ellermann 1977.

WILLIAMS, Cedric E.: *The Broken Eagle. The Politics of Austrian Literature from Empire to Anschluß*. Londres: Elek 1974. XXII + 281 p.

ZMEGAC, Viktor: *Geschichte der deutschen Literatur vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. 4 Ede. Königstein/Ts. : Atehnäum 1979. (Sobre Roth vol. III, p. 78, 143-146, 230, 256-257.)

ZOELLNER, Erich: *Geschichte Oesterreichs*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik 1974. 694 p.

ZWEIG, Friderike Maria: *Spiegelungen des Lebens*. Frankfurt M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 1985. 233 p. (Sobre Roth vegeu especialment p. 113-114, 141-142 i 164-169.)

ZWEIG, Stefan: *Die Welt von gestern. Erinnerungen eines Europäers*. Frankfurt M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 1987. 495 p.

JOSEPH ROTH A ESPANYA

TRADUCCIONS D'OBRES DE JOSEPH ROTH.

(Segons la data d'aparició de la primera traducció al nostre país. Les publicacions assenyalades amb asterisc són traduccions al català.)

Rechts und Links

- *A diestra y siniestra*. Traducció: Luis López Ballesteros y de Torres. Madrid: Zenit 1930.
- Reedició: Barcelona: Anagrama 1982. 195 p.

Hiob

- *Job. Novela de un hombre sencillo*. Traducció: C. K. Koellen i I. Catalán. Madrid: Ediciones Hoy 1930. 236 p.
- *Job*. Traducció: Bernabé Eder Ramos. Barcelona: Bruguera 1981. 189 p.

Radetzkymarsch

- *La marcha de Radetzky*. Traducció: Jorge Miracle. Barcelona: LARA 1950. 288 p.
- *La marcha de Radetzky*. Traducció: Griselda Vallribera Blanc. Barcelona: Bruguera 1981. 379 p.
- *La marcha de Radetzky*. Traducció: Arturo Quintana. Barcelona: Edhasa 1989. 349 p.
- * *La marxa de Radetzky*. Traducció: Joan Valls. Barcelona: Proa 1985. 366 p.

Die Kapuzinergruft

- *No hay tiempo para el amor*. Traducció: Mercedes Soler. Barcelona: LARA 1951. 208 p.

Hotel Savoy

- *Hotel Savoy*. Traducció: Feliu Formosa. Barcelona: Seix Barral 1971. 133 p.
- Nova edició: 1982.
- Nova edició: Madrid: Cátedra 1987. 268 p. Introducció a càrrec de Rosa Piñel (p. 9-49).
- * *Hotel Savoy*. Traducció: Carme Gala. Barcelona: Laertes 1985. 137 p.

Die Flucht ohne Ende

- *Fuga sin fin*. Traducció: Juan Luis Vernal. Barcelona: Icaria 1979. 160 p.

Beichte eines Mörders

- *Confesión de un asesino*. Traducció: Juan José del Solar. Barcelona: Bruguera 1981. 208 p.

Die Legende vom heiligen Trinker

- *La leyenda del Santo Bebedor*. Traducció: Michael Faber Kaiser. Barcelona: Anagrama 1981. 92 p. Pròleg de Carlos Barral (p. 7-14). Inclou un fragment de Hermann Kesten: *Meine Freunde die Poeten* (p. 89-92).
- Noves edicions: 1985 i 1989.

Der stumme Prophet

- *El profeta mudo*. Traducció: Juan José del Solar. Barcelona: Montesinos 1981. 215 p. Inclou l'epíleg de Werner Lengning de l'edició original alemanya (p. 212-215).

Die Geschichte von der 1002. Nacht

- *La noche mil dos*. Traducció: Juan José del Solar. Barcelona: Anagrama 1983. 199 p.

Tarabas

- *Tarabas: Un huésped de esta tierra*. Traducció: Feliu Formosa. Barcelona: Seix Barral 1983. 193 p.

Die Rebellion

- *La rebelión*. Traducció: Feliu Formosa. Barcelona: Seix Barral 1984. 160 p.

- * *La rebel·lió*. Traducció: Judith Vilar. Barcelona: Laia 1989. 135 p.

Juden auf Wanderschaft

- *Judíos errantes*. Traducció: Pablo Sorozábal Serrano. Barcelona: Muchnik 1987. 159 p.